Burnett Bolloten

Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution

(i utdrag)

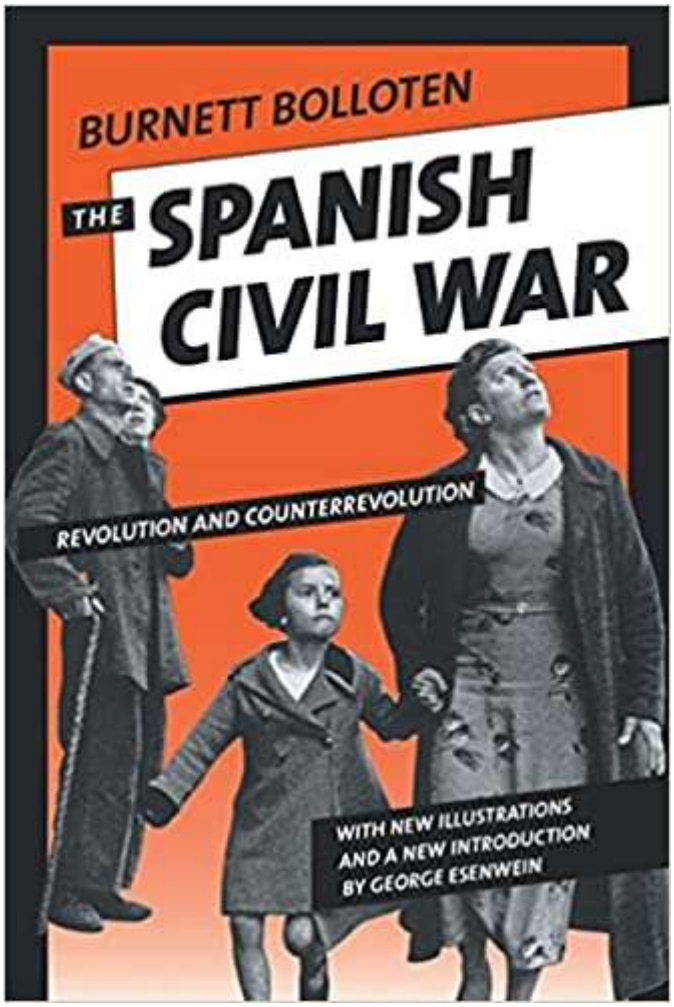

Engelsk originaltitel: *The Spanish Civil War – Revolution and Counterrevolution* (1991). Finns även i paperbackutgåva med ny introduktion och illustrationer (2015). Spansk utgåva: *La Guerra Civil Española – revolución y contrarrevolución* (1989)

Översättning: *B Svensson, Björn Erik Rosin* och *M Fahlgren*.

Innehåll

Presentation 1
Författarens noteringar 3
Del I: Inbördeskrig, revolution och republikens kollaps 1931-36 15
1. Den sjudande grytan 16
2. Splittring och dödläge inom vänstern 33
3. Militärt uppror och inbördeskrig 45
4. Revolutionen och Tredje republikens uppgång 57
5. Revolutionen drabbar småborgerskapet 71
6. Revolutionen på landsbygden. Frihetlig kommunism i teori och praktik. 76
Del II: Kommunisternas uppgång 94
8. Folkfronten 95
12. Kommunisternas strävan efter hegemoni 104
Del III: Att tygla revolutionen 117
21. Säkerhetsstyrkorna 118
Del IV: Från revolutionär milis till vanlig armé 125
31. Sovjetiska officerare, journalister och diplomater 126
34. Largo Caballero bryter med Moskva 142
35. Trycket på Largo Caballero ökar 153
36. Largo Caballero slår tillbaka 165
Del V: Den kommunistiska segern 174
37. Kommunistpartiet uppvaktar de moderata socialisterna 175
38. Katalonien: Den militära resningen och den sociala revolutionen 180
39. PSUC:s uppgång. Upplösningen av Miliskommittén 190
40. POUM och trotskisterna 198
41. Mot öppet krig i Katalonien 209
42. Majhändelserna, del 1. 224
43. Majhändelserna, del 2 242
44. Störtandet av Largo Caballero 256
45. Juan Negrín tar över 267
Del VI: Revolutionens ebb 275
46. Negrín-regeringen och den frihetliga rörelsens reaktion 276
47. PSUC ersätter CNT och FAI som dominerande kraft i Katalonien 281
48. Den kommunistiska repressionen mot anarkisterna och POUM 288
49. POUM-rättegången 305
50. Jordbrukskollektiven och Aragonien-rådet upplöses 311
Del VII: Largo Caballeros och Indalecio Prietos nedgång 320
51. Indalecio Prieto utmanar kommunistpartiet 321
54. Försvarsminister Indalecio Prieto avsätts 335
Del VIII: Det kommunistiska inflytandet kulminerar 347
56. Kommunisternas inflytande i säkerhetstjänsten 348
Del IX: Tvehågsenhet, motsättningar och katstrofer mångfaldigas. Kommunisternas inflytande minskar 360
59. Varför kämpar folket? 361
Del X: Slutet för motståndspolitiken 366
64. Segismundo Casado, Cipriano Mera och de frihetliga 367
65. Jakten på syndabockar 375
Bilaga: Innehållsförteckning, engelska upplagan 388
Lästips 390

Presentation

Burnett Bolloten (1909-1987) var en brittiskfödd journalist och historiker som ägnade större delen av sitt liv åt att dokumentera och forska om det spanska inbördeskriget, med tyngdpunkten på den politiska och sociala utvecklingen på den republikanska sidan.

Innan spanska inbördeskriget var Bolloten kommunistsympatisör och som sådan åkte han till Spanien som korrespondent för den amerikanska nyhetsbyrån United Press (UPI). På plats blev han besviken och demoraliserad över kommunisternas (stalinisternas) agerande och blev övertygad om att de förrådde republiken.

Efter inbördeskriget flyttade Bolloten till Mexiko. Där påbörjade han sitt livslånga verk som historiker med spanska inbördeskriget som inriktning.

Bollotens första bok gavs ut 1961 i Storbritannien under titeln *The Grand Camouflage: The Communist Conspiracy in the Spanish Civil War*. Boktiteln, som enväldigt beslutats av bokförläggaren, var Bolloten mycket missnöjd med, eftersom han ansåg att den skadade hans anseende som en seriöst syftande historiker.

Det hela förvärrades ytterligare när bokförläggaren, utan att tillfråga Bolloten, sålde rättigheterna att ge ut en spanskspråkig översättning till ett förlag i Franco-Spanien. Det spanska bokförlaget gav ut boken under titeln *El Gran engaño* (Det stora bedrägeriet), med ett förord av Francos propagandaminister Manuel Fraga Iribarne. Inte nog med det: Den spanska utgåvan var bristfällig, med strykningar och uppenbart missvisande och tendentiösa översättningar (t ex hade man konsekvent översatt ”republikanerna” med ”los Rojos”, dvs. ”de röda”), allt för att passa Franco-regimens syften. Bolloten tog mycket illa vid sig över detta och protesterade, men utan resultat. Han beslöt då att själv ordna en ”auktoriserad” spansk översättning, som 1962 gavs ut i Mexico, under titeln *La Revolución Española – Las izquierdas y la Lucha por el Poder* (Den spanska revolutionen – Vänstern och kampen om makten).

Bollotens intresse för spanska inbördeskriget upphörde inte med denna bok, som behandlade utvecklingen fram till sommaren 1937 (den slutade med Largo Caballeros fall efter ”majhändelserna” i Barcelona). Han fortsatte sin forskning och 1979 kom en ny, kraftigt utvidgad version av boken, med engelska titeln *The Spanish Revolution: The Left and the Struggle for Power during the Civil War*, och så 1991 (dvs efter Bollotens död) kom slutligen *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution*, som även utgivits på spanska under ”samma” titel, *La Guerra Civil Española: Revolución y Contrarrevolución* (första upplagan 1989!).

Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution är ett imponerande, väldokumenterat arbete (på över 1000 boksidor).

I motsats till många andra som skrivit om inbördeskriget strävar Bolloten tydligt efter objektivitet i så motto att han ofta utförligt redovisar argument och uppgifter från alla inblandade parter. Om det finns flera versioner av en händelse, då återger Bolloten dem. Ibland relateras dessa uppgifter utan vidare kommentarer, så att läsaren får dra sina egna slutsatser. Ibland diskuterar han rimligheten i de olika versionerna och när han anser sig ha fog för detta, då slår han också fast vilken variant som är närmast sanningen.

Vilka politiska preferenser har då Bolloten själv? Att hans sympatier ligger på den republikanska sidan i inbördeskrigets Spanien, om detta råder ingen tvivel. Att han anser att den stalinistiska politiken var mycket skadlig för det republikanska motståndet, detta är också uppenbart. Men han framför även kritik mot andra politiska riktningar (inklusive anarkosyndikalisterna), även om den kritiken inte är lika systematisk och hård. I själva verket är det svårt att peka på att Bolloten skulle ha några bestämda politiska preferenser: han tar ställning *mot* vissa saker och företeelser, men undviker att ta politisk ställning *för* något. Detta är nog också ett medvetet val, ty Bolloten vill framstå som och vara en *objektiv historiker*, något som också han lyckas väl med, även om man givetvis kan vara kritisk mot hans framställning på

enskilda punkter. Som helhet utgör Bollotens arbete ett imponerande verk, ett av de allra bästa (om inte det bästa) om det republikanska Spanien under inbördeskriget.

Vi har här översatt ett antal intressanta kapitel ur Bollotens bok. De handlar bl a om inledningen på inbördeskriget, men framförallt om den för revolutionen så avgörande utvecklingen under våren 1937, vilken kulminerade med”majhändelserna” i Barcelona, som kommunisterna utnyttjade för att stärka sin egen ställning, avsätta Caballero och igångsätta en omfattande förföljelse av främst anti-stalinistiska socialister men även anarko-syndikalister, samt driva tillbaka de revolutionära landvinningarna (upplösa kollektiv m m).

Det som saknas i Bollotens bok är en skildring av förspelet till den Franco-ledda resningen. Historikern Hugh Thomas har behandlat detta i sin ”klassiska” bok om inbördeskriget, *Spanska inbördeskriget* (sv. utg 1977).

En brist med boken, är att Bolloten av förklarliga skäl inte hade tillgång till de sovjetiska arkiven, där det senare framkommit många dokument[1], detaljer och fakta som var okända för Bolloten när han skrev sin bok. Det gäller t ex de interna rapporter som nu är tillgängliga, liksom detaljer om de öden som många sovjetiska militärer och andra som tjänstgjort i Spanien råkade utför. En del sådana uppgifter anges i noter nedan, markerade med – *Red*.

En komplett *innehållsförteckning* till engelska upplagan av Bollotens arbete ingår nedan som bilaga. De översatta kapitlen har där *kursiverats och markerats med röd färg*.

Allra sist har tillagts *Lästips*, med böcker, artiklar och dokument som beslyser olika aspekter av inbördeskriget och revolutionen i Spanien.

Martin Fahlgren (oktober 2021)

[1] Ett exempel på det är *Spain Betrayed: The Soviet Union in the Spanish Civil War*, edited by Ronald Radosh, Mary R. Habeck and Grigory Sevostianov (New Haven 2001). Numera finns även engelska översättningar av Komintern-ledaren Dimitrovs dagbok, liksom samlingar med brev utväxlade mellan Stalin/Dimitrov och Stalin/Kaganotvitj + en mängd studier av sovjetarkiven som gör det möjligt att närmare studera hur Stalin & Co resonerade och agerade. – *Red*

Författarens noteringar

Bibliotek och andra konsulterade institutioner

Alla uppgifter som använts vid utarbetandet av detta arbete finns i böcker, brev, dokument, intervjuer, tidningar, tidskrifter, mikrofilm, mikrofiche och tidningsklipp som finns på ett eller flera av följande bibliotek eller institutioner:

Archivo Histórico del Comite Central del Partido Comunista de España, Madrid
Archivo Histórico Nacional, Madrid
Archivo Histórico Nacional, Salamanca
Biblioteca Nacional, Madrid
Biblioteca Universitaria de Barcelona, Barcelona
Bibliothèque Nationale, Paris
Brandeis University, Waltham, Massachusetts
British Museum Newspaper Library, London
Centre d'Estudis d'História Contemporània, Barcelona
Centre International de Recherches sur l'Anarchisme, Genève
Centro de Documentación Histórico-Social, Barcelona
Centro de Estudios Históricos Internacionales, Facultad de Geografía e Historia (Salas Maurín-Nin)
Fundación Francisco Largo Caballero, Madrid
Fundación Pablo Iglesias, Madrid
Harvard College Library, Cambridge, Massachusetts
Hemeroteca Municipal de Madrid, Madrid
Hemeroteca Nacional, Madrid
Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University, California (Bolloten Collection)
Institut Municipal d'Història de Barcelona, Barcelona
International Institute of Social History, Amsterdam
Library of Congress, Washington, D.C.
Ministerio de Cultura, Madrid (Centro de Información Documental de Archivos)
New York Public Library, New York
Public Records Office, Richmond, England
Servicio Histórico Militar, Madrid
Stanford University Library, Stanford
University of California Library, Berkeley
University of California Library, San Diego (Southworth Collection)
University of Michigan Library, Ann Arbor, Michigan (Labadie Collection)
University of Nevada, Reno, Basque Studies Program

Nothänvisningar

När det bara finns en bok eller skrift av en författare med i bibliografin, ges som en allmän regel bara författarnamnet efter det första omnämnandet i varje kapitel. När mer än ett arbete av samma författare finns med i bibliografin anges fullständiga titeln eller en förkortning för att säkerställa korrekt identifiering.

Utgivningsort för alla tidningar och tidskrifter som nämns i texten eller noterna ges i bibliografin. När det gäller tidningar och tidskrifter med identiska titlar, anges utgivningsorten även i noterna för korrekt identifiering.

Den exakta lokaliseringen av alla citerade dokument, både original eller kopior, ges i bibliografin.

Benämning av de motsatta sidorna

Jag har hänvisat till general Francos trupper först som ”rebeller” eller ”revoltörer” och senare som ”nationalister”. Den senare benämningen användes av anhängarna till det militära upproret efter att de bildat sin egen regim i oktober 1936.

Å andra sidan har jag omväxlande använt begreppen ”anti-Franco-krafter”, ”vänsterkrafter” och ”republikaner” genom hela boken. Trots att den politiska riktigheten i sådana etiketter som ”nationalistisk” och ”republikansk” kan ifrågasättas med tanke på de djupa sociala och politiska förändringar som skedde på båda sidor av stridslinjerna efter den 18 juli 1936, har denna terminologi använts av de flesta historiker av inbördeskriget och har fördelen av enkelhet.

Egennamn

Namnen på alla spanjorer har i registret arrangerats efter faderns namn i enlighet med spansk standard. Till exempel finns hänvisningar till Francisco Largo Caballero under Largo, faderns namn, och inte under Caballero, moderns namn. Men ofta hänvisas till honom av mig och i citat från spanska källor som Caballero, som är det namn som både vänner och motståndare ofta använde vid den tiden.

Katalanska namn

I de flesta fall har den spanska motsvarigheten till katalanska egennamn använts: till exempel Juan Comorera: Joan Comorera; Luis Companys: Lluis Companys; Federico Escofet: Frederic Escofet; José Tarradellas: Josep Tarradellas. Ett anmärkningsvärt undantag är det katalanska namnet på Kataloniens regionstyre, *Generalitat,* som har använts i hela texten.

Förkortningar

AHN	Archivo Histórico Nacional, Madrid och Salamanca
AIT	Asociación Internacional de Trabajadores (anarkosyndikalistisk arbetar-international)
BL	Bolsjevik-leninisterna (spansk sektion av Fjärde Internationalen)
BOC	Bloque Obrero y Campesino (slogs 1935 samman med Izquierda Comunista och bildade POUM)
CADCI	Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Industria (fackförening för kontors- och affärsanställda i Katalonien)
CEDA	Confederación Española de Derechas Autónomas (De självständiga höger-gruppernas spanska förbund. Valkoalition av högerpartier)
CLUEA	Consejo Levantino Unificado de la Exportación Agrícola (organisation för export av jordbruksprodukter i Valencia-regionen kontrollerad av CNT)
CNT	Confederación Nacional del Trabajo (Arbetets landsorganisation, syndikalistisk fackföreningsrörelse, ideologiskt inspirerad av FAI)
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya (Kataloniens republikanska vänster, vänsterrepublikanskt medelklassparti i Katalonien)
FAI	Federación Anarquista Ibérica (Iberiska anarkistiska federationen, CNT:s ideologiska vägledare)
FE	Falange Española (fascistiskt parti)
FIJL	Federación Ibérica de Juventudes Libertarias (Frihetlig ungdoms iberiska federation, anarkistisk ungdomsfederation)
FOUS	Federación Obrera de Unidad Sindical (POUM-kontrollerad fackförening)

GEPCI	Federación Catalana de Gremios y Entidades de Pequeños Comerciantes e Industriales (katalansk sammanslutning av små affärsidkare, fabrikanter och hantverkare kontrollerad av PSUC)
GPU	Gosudarstvenoje Polititjeskoje Upravlenije (Huvudstyrelsen för underrättelsetjänsten, den sovjetiska hemliga polisen, senare omdöpt till NKVD)
GRU	Glavnoje razvedyvatelnoje upravlenije (Sovjets militära underrättelseorganisation)
HI	Hoover Institution
IISH	International Institute of Social History, Amsterdam
JAP	Juventudes de Acción Popular (katolsk ungdomsrörelse kontrollerad av José María Gil Robles)
JCI	Juventud Comunista Ibérica (POUM:s ungdomsorganisation)
JSU	Federación de Juventudes Socialistas Unificadas (Förenade socialistiska ungdomsfederationen, kommuniststyrd sammanslagning av de socialistiska och kommunistiska ungdomsorganisationerna)
KI	Kommunistiska eller Tredje internationalen (Komintern)
Komintern	Kommunistiska internationalen eller Tredje internationalen (världskommunistisk organisation, kontrollerad av Moskva, som förenade nationella kommunistiska partier eller ”sektioner”)
ML	Movimiento Libertario (Frihetliga rörelsen, dvs hela den anarkosyndikalistiska rörelsen bestående av CNT, FAI, and FIJL)
NKVD	Narodnyj Komissariat Vnutrennich Del (Folkkommissariatet för inrikes ärenden, sovjetiska hemliga polisen, föregångare OGPU eller GPU)
OGPU eller GPU	Obedinenoje Gosudarstvenoje Polititjeskoje Upravlenije (Allunionella politiska förvaltningen knuten till Sovnarkom, Folkkommissariernas råd, sovjetiska säkerhetspolisen senare omdöpt till NKVD)
PCE	Partido Comunista de España (spanska kommunistpartiet)
Politbyrå	Politisk Byrå (verkställande utskott i ett kommunistparti)
POUM	Partido Obrero de Unificación Marxista (Arbetarpartiet för marxistisk enhet, ett antistalinistiskt, revolutionärt marxistiskt parti)
PSOE	Partido Socialista Obrero Español (spanska socialistpartiet)
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya (Kataloniens förenade socialistparti, kommuniststyrd sammanslagning av fyra socialistiska och kommunistiska partier i Katalonien)
SHM	Servicio Histórico Militar
SIM	Servicio de Investigación Militar (militär säkerhetstjänst kontrollerad av kommunisterna)
SIPM	Servicio de Información y Policía Militar (Underrättelse- och militärpolistjänsten, frankistisk)
UGT	Unión General de Trabajadores (Arbetarnas allmänna union, socialistisk fackförening)
UME	Unión Militar Española (högerinriktad militär organisation)

UMRA	Unión Militar Republicana Antifascista (vänsterinriktad militär organisation)
USC	Unió Socialista de Catalunya (katalanskt socialistparti, som slog sig samman med tre mindre partier och bildade PSUC)

Viktiga personer

Abad de Santillán, Diego, ledande CNT-FAI-teoretiker och militant

Adroher, Enrique (”Gironella”), propagandasekreterare i POUM

Aiguadé, Artemio, minister för inre säkerheten i den katalanska regeringen, ERC-medlem, pro-kommunist

Aiguadé, Jaime, Esquerra-medlem, minister i den andra Negrín-regeringen, avgick i augusti 1938

Alcalá-Zamora, Niceto, liberal katolik, ledare för Derecha Liberal Republicana, republikens förste premiärminister, avgick i oktober 1931, republikens förste president i december 1931, avsatt i maj 1936

Álvarez del Vayo, Julio, socialist tillhörande vänsterflygeln, allierad med kommunisterna, utrikesminister, generalkommissarie för armén

Andrade, Juan, radikal medlem i POUM:s exekutivkommitté, f d trotskist

Ansó, Mariano, vänsterrepublikansk justitieminister i november 1938, nära vän till Negrín

Antón, Francisco, sekreterare i kommunistpartiet i Madrid, inspektör-kommissarie för Centrumarmén, avlägsnad av Prieto

Antonov-Ovsejenko, Vladimir A., sovjetisk generalkonsul i Barcelona, försvann i Stalins utrensningar

Araquistáin, Luis, vänstersocialistisk ledare, nära knuten till Francisco Largo Caballero, ambassadör i Frankrike

Arredondo, överstelöjtnant Manuel, Largo Caballeros adjuntant, avlägsnad för kommunistiska sympatier

Asensio Torrado, överste José (senare general), republikansk officer, Largo Caballero-anhängare, statssekreterare i krigsministeriet, tvingades avgå efter kommunistiska påtryckningar

Azaña, Manuel, vänsterrepublikan, premiärminister februari–maj 1936, republikens president maj 1936–februari 1939, medlem i Izquierda Republicana

Azcárate, Pablo de, spansk ambassadör i London, pro-Negrín

Baldwin, Stanley, brittisk premiärminister innan Neville Chamberlain

Balius, Jaime, ledare i den radikala anarkistiska gruppen ”Durrutis vänner”

Baráibar, Carlos de, vänstersocialistisk ledare, ersatte Asensio som statssekreterare i krigsministeriet

Barceló, överstelöjtnant Luis, kommunistisk arméofficer

Belajev, sovjetisk NKVD-agent

Berzin, general Ian K. (”Grisjin”), viktigaste sovjetiske militärrådgivaren 1936-37, försvann i Stalins utrensningar

Besteiro, Julián, socialistledare tillhörande högerflygeln, anslöt sig till överste Casados Nationella försvarsråd mot Negrín

Bonnet, Georges, fransk utrikesminister

Burillo, Ricardo, kommunist, polischef i Madrid, sedan Barcelona

Calvet, José, ordförande i Unió de Rabassaires, pro-PSUC

Calvo Sotelo, José, parlamentarisk ledare för det monarkistiska Renovación Española, mördad innan inbördeskriget

Cardona Rosell, Mariano, medlem i CNT:s nationella kommitté

”Carlos, Comandante”. Se Vidali

Carrillo, Santiago, JSU-sekreterare, PCE-medlem från november 1936, PCE:s generalsekreterare efter Andra världskriget

Carrillo, Wenceslao, vänstersocialistisk ledare, far till Santiago Carrillo, säkerhetschef tills maj 1937, anslöt sig till överste Casados Nationella försvarsråd mot Negrín

Casado, Colonel Segismundo, republikansk arméofficer, operationschef vid krigsministeriets generalstab, centrumarméns befälhavare, bildade Nationella försvarsrådet mot Negrín i mars 1939

Casares Quiroga, Santiago, vänsterrepublikansk ledare, efterträdde Manuel Azaña som premiärminister och tog kontroll över krigsministeriet i maj 1936

Castro, Enrique, medlem i PCE:s centralkommitté, förste befälhavare för Femte regementet, generaldirektör för Jordreformsinstitutet, biträdande kommissarie i det allmänna krigskommissariatet, senare (september 1938) kommissariatets generalsekreterare, lämnade Sovjetunionen och PCE efter Andra världskriget

Checa, Pedro, ledande medlem i PCE:s politbyrå

Claudín, Fernando, kommunistledare i JSU, bröt med Santiago Carrillo efter inbördeskriget

Codovila, Vittorio (”Medina”), Komintern-representant

Comorera, Juan, PSUC-sekreterare, tidigare USC-ledare, medlem i den katalanska regeringen

Companys, Luis, liberal republikan, president i Katalonien (Generalitat), ERC-medlem, avrättad av Franco efter kriget

”Contreras, Carlos”. Se Vidali

Cordón, överste Antonio, kommunistisk officer, chef för tekniska sekretariatet i krigsministeriet, stabschef i östarmén, befordrad till statssekreterare i armén av Negrín

Daladier, Edouard, försvarsminister, senare premiärminister i Frankrike

Díaz, José, PCE-sekreterare

Díaz Tendero, kapten Eleuterio, vänstersocialist, pro-kommunist, chef för informations- och kontrolldepartmentet, utnämnd av Negrín till att leda försvarsministeriets personalsektion

Domínguez, Edmundo, vänstersocialist, sekreterare i UGT:s nationella byggnadsarbetarförbund, överförde sin lojalitet till kommunisterna, inspektör-kommissarie vid centrumfronten

”Douglas” (”Duglas”), general. Se Smusjkevitj

Durán, major Gustavo, pro-kommunist, head of Madrid section of SIM, avlägsnad av Prieto

Durruti, Buenaventura, anarkistledare

”El Campesino”. Se González, Valentín

Escofet, överste Federico, Esquerra-medlem, chef för allmänna ordningen i Katalonien i juli 1936

Escribano, Antonio, JSU-ledare i Alicante-provinsen, motståndare till kommunisterna, avgick från JSU:s nationella exekutivkommitté

Estrada, major Manuel, kommunistisk officer, chef för krigsministeriets generalstab, avsatt av Largo Caballero

Fernández Grandizo, Manuel. Se ”Munis”

Fernández Osorio y Tafall, Bibiano, vänsterrepublikan, chefredaktör för *Política*, sekreterare i Izquierda Republicana, allierad med kommunisterna, utnämnd till generalkommissarie för armén av Negrín

Fischer, Louis, inflytelserik anhängare till Moskva och PCE

Franco, general Francisco, militär befälhavare på Kanarieöarna vid inbördeskrigets utbrott, ledare för militärrevolten i spanska Marocko, nationalistisk generalissimo och statschef från oktober 1936

Galán, Francisco, PCE-medlem, befordrad till överste av Negrín

Galán, Juan, PCE-medlem, subchef i underrättelseavdelningen, inspektör i väpnade styrkorna

Galarza, Angel, vänstersocialist, inrikesminister under Largo Caballero

Garcés Arroyo, Santiago, socialist, Negrínanhängare, befordrad av Negrín till att leda SIM 1938

García Oliver, Juan, CNT-FAI-ledare, justitieminister november 1936–maj 1937

García Pradas, José, CNT-ledare (Madrid), stödde Casados kupp mot Negrín i mars 1939

Gaikis, Leon, sovjetisk ambassadör efter Marcel Rosenberg, försvann i Stalins utrensningar

Gerö, Ernö (”Pedro”), Komintern-representant i Katalonien, senare minister i den sovjetisk-kontrollerade ungerska regeringen efter Andra världskriget

Gil Robles, José María, ledare för det katolska CEDA, flydde till Portugal

Giral, José, liberal republikan, premiärminister juli 1936–september 1936, medlem i Izquierda Republicana

”Gironella”. Se Adroher

Goded, general Manuel, rebellgeneral som besegrades i Barcelona

Gómez, Mariano, överdomare i högsta domstolen

Gómez Sáez, Paulino, moderat socialist, anhängare till Prieto, delegat för allmänna ordningen i Katalonien after majhändelserna, inrikesminister april 1938

Gómez, Sócrates, motståndare till Santiago Carrillo, försökte återbilda det socialistiska ungdomsförbundet 1938

Gómez, Trifón, socialist tillhörande högerflygeln, chef för arméförvaltningen, motståndare till Negrín

González, Valentin (”El Campesino”), kommunistisk milisledare, flydde från Sovjetunionen efter Andra världskriget

González Marín, Manuel, CNT-medlem i Madrids Junta de Defensa (Försdvarsråd), gick med i Nationella försvarsrådet mot Negrín mars 1939

González Peña, Ramón, moderat socialist, ordförande i den nya UGT-exekutiven 1937, stödde Negrin mot Prieto

Gorjev, general Vladimir, sovjetisk officer, kallas ”Madrids frälsare”, avrättad av Stalin

Gorkin, Julián, medlem i POUM exekutivkommitté, internationell sekreterare, redaktör för *La Batalla*

”Grigorovitj”, general. Se Sjtern

”Grisjin”, general. Se Berzin

Guarner, överste Vicente, polischef i Katalonien juli 1936, ERC-medlem

Halifax, viscount, lordsigillbevarare, senare utrikesminister och medlem i Neville Chamberlains ”inre kabinett”

Henderson, Sir Nevile, brittisk Berlin-ambassadör, anhängare till Neville Chamberlain

Hernández, Jesús, medlem i PCE politbyrå, utbildningsminister september 1936–april 1938, politisk chefskommissarie för centrum- och sydzonen april 1938–mars 1939, utesluten ur PCE efter Andra världskriget

Hernández Zancajo, Carlos, vänstersocialistisk ledare, anhängare till Largo Caballero under hela kriget

Hidalgo de Cisneros, general Ignacio, flygvapenchef, moderat socialist, gick med i PCE

Hoare, Sir Samuel (Viscount Templewood), medlem i Neville Chamberlains ”inre kabinett”

Ibárruri, Dolores (”La Pasionaria”), medlem i PCE:s politbyrå

Irujo, Manuel de, baskisk nationalistledare, justitieminister i Negrín-regeringen, avgick december 1937, minister utan portfölj tills han avgick i augusti 1938

Isgleas, Francisco, CNT-försvarsminister i katalanska regeringen

Jurado, överstelöjtnant Enrique (senare general), republikansk officer, motståndare till Negrín vid krigsslutet

Kandelaki, David, Stalins ekonomiska sändebud i Berlin

”Kléber, general Emilio” (Manfred Stern), sovjetisk general, i november 1936 befälhavare för Elfte internationella brigaden, försvann i Stalins utrensningar

Koltsov, Michail, *Pravdas* representant, Stalins personliga agent, försvann i Stalins utrensningar

Krivitskij, Walter, NKVD-officer som hoppade av till väst 1937

Kulik, general G. (*”Kuper”* eller *”Kupper”*), sovjetisk officer, rådgivare åt general Pozas

”Kuper” eller *”Kupper”, general*. Se Kulik

Kuznetsov, Nikolaj G., sovjetisk officer, rådgivare till flottan och marinattaché, ansvarig för skyddet av det spanska guldet på öppna havet

Lamoneda, Ramón, moderat socialist, PSOE-sekreterare, senare anhängare till Negrín och PCE

”La Pasionaria”. Se Ibárruri

Largo Caballero, Francisco, socialistledare tillhörande vänsterflygeln, UGT-sekreterare, premiärminister och krigsminister september 1936–maj 1937

Lister, Enrique, kommunistisk milisledare, befälhavare för Femte Regementet, befordrad till överste av Negrín

Lizarza Iribarren, Antonio de, befälhavare för Carlist-milisen, besökte Mussolini 1934

Llopis, Rodolfo, socialist tillhörande vänsterflygeln, statssekreterare till premiärminister Largo Caballero, förblev lojal med socialistledaren

López, Juan, CNT-ledare, handelsminister november 1936–maj 1937

Maiskij, Ivan, sovjetisk ambassadör i London

”Malinó”. Se Malinovskij

Malinovskij, Rodion (”Malinó”), sovjetisk officer, överlevde utrensningarna, blev sovjetisk försvarsminister med marskalks rang

Mantecón, José Ignacio, medlem i vänsterrepublikanska partiet, pro-kommunist, utnämnd till generalguvernör i Aragonien i augusti 1937

*Marti Feced, Carlo*s, liberal republikan, med i provisoriska katalanska regeringen under maj-händelserna, ERC-medlem

Martín Blázquez, José, republikansk officer i Largo Caballeros krigsministerium, hoppade av till London 1937

Martínez Amutio, Justo, socialist tillhörande vänsterflygeln, ledare för Valencias PSOE-organisation, guvernör för Albacete

Martínez Barrio, Diego, ledare för det moderata Unión Republicana, republikens vice-president och premiärminister för den dödfödda (och kortvariga) försoningsregeringen 18-19 juli 1936

Martínez Cabrera, general Toribio, republikansk officer, anti-kommunist, avsatt av kommunisterna, ställd inför rätta för förlusten av Malaga, frikänd

Marty, André, ledande fransk kommunist, Komintern-representant, organisatör av Internationella brigaderna

Más, Valerio, sekreterare i CNT:s regionala kommitté, inträdde i den katalanska provisoriska regeringen under majhändelserna

Maura, Miguel, ledare för det moderata konservativa republikanska partiet, förespråkade en nationell republikansk diktatur bildad av flera partier innan inbördeskriget

Maurín, Joaquin, POUM-ledare, fängslad av nationalisterna vid inbördeskrigets utbrott

”Medina”. Se Codovilla

Melchor, Federico, JSU-ledare, gick med i PCE november 1937

Méndez Aspe, Francisco, vänsterrepublikan, pro-Negrín, involverad i guldtransporten till Ryssland 1936, finansminister april 1938–mars 1939

Mera, Cipriano, anarkistisk befälhavare för CNT-styrkorna vid centrumfronten, stödde Casados kupp mot Negrín

Meretskov, K. A. (”Petrovitj”), sovjetisk officer, rådgivare åt Enrique Lister och Martínez Cabrera, överlevde utrensningarna, blev stabschef med marskalks rang i Röda armén

Miaja, general José, republikansk officer, medlem i Diego Martínez Barrios olycksfödda försoningsregering 18-19 juli 1936, president för Junta de Defensa de Madrid (Madrids försvarsjunta), PCE-medlem, ledde Casados Nationella försvarsråd mot Negrín

Mije, Antonio, medlem i PCE:s politbyrå, underkommissarie i Allmänna krigskommissariatet

Minev, Stefan. Se ”Stefanov”

Miravitlles, Jaime, medlem i Centrala antifascistiska miliskommittén, ERC-medlem

Modesto, överste Juan, kommunistisk milisledare, senare officer i folkarmén, befordrad till general av Negrín i mars 1939

Mola, general Emilio, nationalistisk general, organisatör av militärrevolten på halvön

Montseny, Federica, CNT-FAI-ledare, hälsominister november 1936–maj 1937

”Moreno”. Se ”Stefanov”

Morón, Gabriel, moderat socialist, efterträdde Antonio Ortega som säkerhetschef

”Munis, G.” (Manuel Fernández Grandizo), ledare för Bolsjevik-leninisterna (spansk sektion av Trotskijs Fjärde international)

Negrín, Juan, moderat socialist, senare pro-kommunist, finansminister september 1936, premiärminister maj 1937, premiärminister och försvarsminister april 1938–mars 1939

Nelken, Margarita, vänstersocialist Cortes-deputerad, gick med i PCE

Nin, Andrés, POUM-ledare mördad 1937 av NKVD

Núñez Maza, Carlos, PCE-medlem, teknisk sekreterare i ledningen av flyget, befordrad till statssekreterare i flygvapnet av Negrín i april 1938

Orlov, Alexander, NKVD-chef (i Spanien) från september 1936 tills han hoppade av till USA i augusti 1938

Ortega, överstelöjtnant Antonio, PCE-medlem, utnämnd till säkerhetschef av Negrín i st f Wenceslao Carrillo, tvingades avgå pga Nin-skandalen

Ossorio y Gallardo, Angel, republikansk jurist

Ossorio y Tafall, Bibiano. Se Fernández Ossorio y Tafall

”Pablo”, general. Se Pavlov

Pascua, Marcelino, moderat socialist, Negrínanhängare, spansk Moskva-ambassadör

Pavlov, general D. G. (”Pablo”), sovjetisk officer, ledde sovjetisk stridsvagnskår i Spanien, avrättades 1941 på order av Stalin

”Pedro”. Se Gerö

Peiró, Juan, CNT-industriminister november 1936–maj 1937

Pérez Salas, överste Jesús, republikansk officer, statssekreterare för försvaret under Prieto

”Petrovitj”. Se Meretskov

Pi Sunyer, Carlos, borgmästare i Barcelona, ERC-medlem

Portela Valladares, Manuel, ledare för centerpartiet, avgick som premiärminister i februari 1936

Pozas, general Sebastián, liberal republikansk officer, befälhavare för centrumfronten, utnämndes till militärbefälhavare för Katalonien och östra armén under majhändelserna, PCE- och PSUC-medlem

Pretel, Felipe, vänstersocialist, UGT-kassör, generalsekreterare i krigskommissariatet, överflyttade sin lojalitet till PCE

Prieto, Horacio M., nationell sekreterare i CNT tills november 1936

Prieto, Indalecio, moderat socialist, minister för flottan och flyget i september 1936, försvarsminister maj 1937–april 1938, tvingades avgå av Negrín

Ptuchin, E. S., sovjetisk flygvapenofficer, efterträdde Smusjkevitj

Queipo de Llano, Gonzalo, rebellgeneral, intog Sevilla

Ravines, Eudocio, peruansk kommunist, redaktionsmedlem i *Frente Rojo* (Valencia)

Regler, Gustav, tysk kommunistisk skribent, politisk kommissarie i Tolfte Internationella Brigaden, lämnade kommunistpartiet efter kriget

Río, José del, republikansk ledare, anslöt sig till Casados Nationella försvarsråd mot Negrín

Rodríguez, Benigno, PCE-medlem, Negríns politiska sekreterare

Rodríguez Salas, Eusebio, PSUC-medlem, chef för Generalkommissariatet för allmänna ordningen i Katalonien

Rodríguez Vega, José, vänstersocialist, övergav Largo Caballero för Negrín, blev sekreterare i den nya UGT-exekutiven 1937

Rojo, Major Vicente (senare överstelöjtnant, senare general), stabschef under försvaret av Madrid november 1936–maj 1937, chef för centrala generalstaben maj 1937–februari 1939, pro-Negrín

Rosal, Amaro del, vänstersocialist, senare pro-kommunist, ordförande för bankanställdas förbund (Federación Nacional de Banca), gick officiellt med i PCE 1948

Rosenberg, Marcel, sovjetisk ambassadör september 1936–februari 1937, ersattes av Gajkis, försvann under Stalins utrensningar

Salgado, Manuel, CNT-medlem, anslöt sig till Casados Nationella försvarsråd mot Negrin

San Andrés, Miguel, vänsterrepublikan, anslöt sig till Casados Nationella försvarsråd mot Negrín

Sánchez Román, Felipe, ledare för det konservativa Nationella republikanska partiet, gick med i Martínez Barrios försoningsregering 18-19 juli 1936

Sanjurjo, general José, monarkistisk officer i exil, ledare för militärrevolt, dog i flygplansolycka på väg till Spanien i juli 1936

Serra Pàmies, Miguel, PSUC-ledare, lämnade partiet efter kriget

Silva, José, kommunist, generalsekreterare för Jordreformsinstitutet

Simon, John, medlem i Neville Chamberlains ”Inre kabinett”

Sjtern, Gregorij Michailovitj (”Grigorovitj”), sovjetisk chefsmilitärrådgivare från maj 1937 efter Berzin, avrättad 1941 på order av Stalin

Smusjkevitj, Jakov (*”Douglas”* eller *”Duglas”*), befälhavare för de sovjetiska flygvapenenheterna i Spanien, avrättad 1941 i samband med Stalins utrensningar

Stasjevskij, Artur, sovjetisk handelsattaché, vän till Negrín, försvann i Stalins utrensningar

”Stefanov, Boris” (”Moreno”), ledande bulgarisk kommunist, Komintern-representant, verkligt namn Stefan Minev

Stern, Manfred. Se ”Kléber”

Tarradellas, José, liberal republikan, premiärminister i katalanska regeringen, ERC-medlem

Togliatti, Palmiro (*”Ercole Ercoli”, ”Alfredo”*), ledande italiensk kommunist, Komintern-representant

Uribe, Vicente, jordbruksminister, medlem i PCE:s politbyrå

Val, Eduardo, CNT-medlem, gick med i Casados Nationella försvarsråd mot Negrín

Valdéz, Miguel, PSUC-ledare, rådsmedlem i katalanska regeringen

Vanni, Ettore, italiensk kommunist, chefsredaktör för *Verdad* (Valencia)

Vansittart, sir Robert, brittisk statssekreterare för utrikesaffärer, motståndare till eftergifts-politiken, avsatt av Neville Chamberlain

Vázquez, Mariano R., regional kommittésekreterare för katalanska CNT i juli 1936, national sekreterare för CNT november 1936 till 1939

Vidali, Vittorio (”Comandante Carlos”, ”Carlos Contreras”, ”Enea Sormenti”), italiensk kommunist, politisk chefskommissarie för Femte Regementet, nära knuten till NKVD

Vidarte, Juan-Simeón, moderat socialist, statssekreterare för inrikesärenden i maj 1937, Negrín-anhängare

Vidiella, Rafael, medlem i PSUC:s exekutivkommitté, tidigare ledare PSOE:s katalanska gren

Voronov, N., sovjetisk officer, ansvarig för sovjetiskt artilleri i Spanien, överlevde utrens-ningarna, blev ordförande för sovjetiska Artilleriakademin

Wilson, Sir Horace, Neville Chamberlains nära kollega och främste diplomatiske rådgivare

Zabalza, Ricardo, vänstersocialist, sekreterare i UGT:s Nationella förbund för lantarbetare, motståndare till kommunisterna

Zugazagoitia, Julián, moderat socialist, redaktör för *El Socialista* tills maj 1937, inrikesminister maj 1937–april 1938

Den djupaste tragedin för intelligentian som var involverad i den spanska kampen var att sanningar och lögner var oupplösligt ihoptvinnade, att bedragarna också var bedragna.

Det har sagts att de som kämpade och dog i Spanien, med sina ljuva illusioner i behåll, var de lyckliga.

– Julian Symons,
The Thirties: A Dream Revolved

Del I: Inbördeskrig, revolution och republikens kollaps 1931-36

Trots att det spanska inbördeskrigets utbrott i juli 1936 följdes av en långtgående social revolution i anti-Franco-lägret – i vissa avseenden mer genomgripande än bolsjevik-revolutionen i dess tidiga fas – hölls miljoner av skarpsynta personer utanför Spanien ovetande, inte bara om dess djup och vidd utan också om dess existens, på grund av en politik av dubbelspel och hyckleri som saknar sin like i historien.

– Burnett Bolloten
The Grand Camouflage, 1961

1. Den sjudande grytan

De motsättningarna som låg bakom inbördeskriget var inte nya. De hade stadigt utvecklats efter monarkins fall och republikens utropande i april 1931 och blivit allt intensivare efter folkfrontens [Frente Popular] seger i valet i februari 1936.

Under månaderna mellan valet och inbördeskrigets utbrott hade republiken, i städerna såväl som på landsbygden, fått uppleva en serie oroligheter som saknade motstycke i dess historia, oroligheter som delvis var en reaktion mot den center-höger-regering som hade styrt Spanien från december 1933. Under denna tvåårsperiod – av den spanska vänstern kallad *el bienio negro*, den svarta tvåårsperioden – hade inte bara lagarna som reglerade löner och anställningsvillkor upphävts, modifierats, eller tillåtits tolkas fritt[1], utan även många av republikens andra åtaganden hade rivits upp. Den moderate republikanen och tidigare justitieministern Salvador de Madariaga, som enligt sitt eget vittnesmål höll distans till båda sidorna under inbördeskriget, skriver att arbetsdomstolarna fick en annan politisk karaktär och att deras utslag nu var lika orättfärdiga gentemot arbetarna som de tidigare hade varit mot arbetsgivarna. ”Samtidigt blev Jordreformsinstitutet av med sina tillgångar. Sett ur landsbygdens perspektiv och i termer av praktisk verkan, som bröd på bondens bord, var dessa förändringar förödande. Det fanns många, alltför många, jordägare som inget lärt och inget glömt och som betedde sig på ett så inhumant och grymt sätt mot sina arbetare – kanske som hämnd för oförskämdheter och oförrätter som de fått utstå under perioden med vänsterstyre – att situationen förvärrades, inte bara materiellt utan även i moraliskt avseende. Lantarbetarnas löner föll åter till svältnivå; garantin för arbete försvann och hoppet om att få jord försvann helt.” [2]

När José Antonio de Rivera, ledaren för Falange Española, fascistpartiet som grundats i oktober 1933, talade i Cortes den 23 juli 1935, beskrev han livet på landsbygden som ”fullständigt oacceptabelt”. ”Igår”, sade han, ”var jag i provinsen Sevilla. I den provinsen finns det en by som heter Vadolatosa där kvinnorna lämnar hemmet klockan tre på morgonen för att plocka kikärter. De slutar sitt arbete mitt på dagen, efter nio timmar, och det kan inte förlängas av tekniska orsaker. För detta arbete får dessa kvinnor en peseta.” [3]

Speciellt upplysande var den republikanska tidningen *El Sol*. ”Sedan republikens födelse”, skrev tidningen den 9 juni 1936, ”har vi farligt vacklat mellan två extremer, speciellt på landsbygden. Under den första tvåårsperioden [1931-33] belastades jordbruket med en löjligt kort arbetsdag, och den infördes med sådan iver och odisciplin att den fick till följd att jordbruket ruinerades. Jordbruksarbetarna fick höga löner och arbetade så lite som möjligt.[4] … Under den andra tvåårsperioden [1933-35] hamnade vi i den andra ytterligheten. Inom ett par månader sjönk lönerna snabbt från tio eller tolv pesetas per dag till fyra, tre, eller till och med två. Ägandet tog revansch på arbetet, men insåg inte att man lade ved på den kommande sociala brasan. Samtidigt ägnade sig godsägare som av regeringsorder tvingats reducera

---

[1] Se *Le contrat de travail dans la république espagnole*, s. 18.

[2] *España*, 513. Se också Edward E. Malefakis, *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain*, 366-67; Antonio Ramos Oliveira, *Politics, Economics and Men of Modern Spain*, 1808-1946, 493; Richard A. H. Robinson, *The Origins of Franco's Spain*, 204-5.

[3] *Discursos frente al parlamento*, 224.

[4] ”Den socialistkontrollerade partsammansatta juryn [arbetsdomstolen] orsakade problem. Juryn i Salamanca-provinsen tillät endast anställning av UGT-medlemmar [socialisternas fackförbund] och förbjöd avskedanden. Skördefolk skulle betalas 12 pesetas för en åttatimmars arbetsdag, och då övertid var oundviklig i skördetider kom daglönen upp till 19,65 pesetas, mer än vad erfarna arbetare i städerna tjänade. När priserna pressades kunde småbönder helt enkelt inte betala dessa summor och sällade sig då till de arbetslösas skara.” (Robinson, 121). ”Lagen om partsammansatt jury”, skrev den vänstersocialistiske politikern och intellektuelle Luis Araquistáin, ”hade som mål att i grunden göra slut på det system med svältlöner som under århundraden frodats på landsbygden i Spanien. När republiken upprättades var löner på 1,5 till 2 pesetas vanliga för en hel dags arbete, från soluppgång till solnedgång, och detta endast under fem eller sex månader per år. Under resten av året var arbetslösheten nästan total. Även under republikens första år steg den genomsnittliga daglönen till fem eller sex pesetas, under skördetiden till åtta eller tio, och ännu mer i vissa distrikt, tack vare de arbetskontrakt som arrangerades av juryerna.” (*Foreign Affairs*, apr. 1934).

avgifterna åt att avhysa arrendebönder… Dessa misstag lade grund för folkfrontens triumf, en triumf som mindre berodde på vänsterns egen styrka, även om den var betydande, än på högerns bristande politiska insikt." [5]

José María Gil Robles, ledaren för CEDA (katolska Confederación Española de Derechas Autónomas), en lös federation av högerpartier vars kärna var Acción Popular[6], deklarerade under inflytande av den stegrande sociala oro som följde på folkfrontens seger: "Utan att gynna någon speciell, måste vi ge CEDA en social karaktär. Till en början kommer en del grupper att dra sig ur, men det bekymrar mig inte; det gör mig till och med glad. De konservativa klasserna i Spanien måste inse att de antingen måste göra frivilliga uppoffringar, genom att ge upp en stor del av det de har, eller så kommer de att försvinna för evigt." [7]

Vid ett annat tillfälle sade han: "Det finns många, väldigt många [arbetsgivare och godsägare] som vet hur de ska fullgöra sina åtaganden, rättfärdigt och med godhet, men det finns också många som, så snart högern tog plats i regeringen, med själmordsaktig egoism sänkte löner, höjde hyror, försökte genomföra orättfärdiga avhysningar och glömde den trista erfarenheten från åren 1931-33. Som resultat ökade vänstern i många provinser sina röster bland småbrukarna och lantarbetarna, vilka skulle ha stannat hos oss om man bara hade fört en rättfärdig social politik." [8]

Det var huvudsakligen på grund av de ovan nämnda orsakerna som folkfrontens seger i februari 1936 kom att följas av en allvarlig kris på landsbygden. Krisen fick sitt uttryck i lantarbetarstrejker för högre lön och kortare arbetsdag; arbetsgivarna svarade ofta med att låta säden brinna på fälten. Två versioner av denna aspekt av jordbrukskrisen, som mer kompletterar än motsäger varandra, gavs i den republikanska pressen: "Varje dag", skrev *El Sol* den 14 juni 1936, "får vi brev som berättar samma sak. Skörden är mindre än medel, men utan att bekymra sig om detta kräver arbetarna löjliga villkor för att skörda och tröska. I vissa byar är dessa villkor sådana att arrendebönderna, godsägarna, de självägande småbönderna och *colones* [bönder som fått land genom jordreformslagen] ... meddelar att de kommer att låta säden ruttna eller brinna, eftersom de, om de skulle gå med på de diktatoriska och hotfulla kraven från fackföreningarna, skulle tvingas sälja varje säck till ett pris som skulle uppröra köparen... Inte bara mäktiga jordägare och bekväma frånvarande godsägare brukar den spanska jorden. Det finns hundratusentals småbönder och *colones* för vilka en rättfärdig lösning av de nuvarande lantarbetarstrejkerna är en fråga om liv eller död." [9]

Å andra sidan hävdade den vänsterrepublikanska *La Libertad* den 26 juni 1936: "På landsbygden… har de reaktionära elementen en bestämd avsikt med att bojkotta regimen, att driva bondemassorna till desperation och sätta regeringen i en mycket svår sits. Hur kan man annars förklara att det finns hela provinser där arbetsgivare tänker lämna skörden kvar på fälten…, använda den uteslutande som foder, när det skulle vara mycket mer lönsamt att betala korrekta löner och samla in skörden? Hur kan också händelser som den i Almendralejo förklaras, där arbetsgivare svor att inte erbjuda en endaste dags arbete, och hotade att döda varje jordägare som gjorde så?"

---

[5] För de mest kompletta arbeten om folkfronten, se Víctor Alba, *El Frente Popular*; Santos Juliá, *Orígenes del frente popular en España, 1934-1936*; och Javier Tusell, *Las elecciones del frente popular en España*; och även kapitel 8 i denna volym.

[6] För den mest kompletta studien om CEDA, dess struktur och olika komponenter, dess styrka i olika regioner, dess ideologi och inställning till arbets- och jordreformer, se det monumentala femtonhundrasidiga arbetet av José R. Montero, *La CEDA*, I, II.

[7] Uttalande till *El Defensor*, Cuenca, som citerat i ibid., II, 206

[8] *El Debate*, 6 mars 1936.

[9] "Under de två och en halv månaderna mellan den 1 maj och inbördeskrigets utbrott den 18 juli, noterade Arbetsministeriet 192 jordbruksstrejker, lika många som under hela 1932 och nästan hälften så många som under hela det oroliga året 1933. Strejkernas omfattning var betydligt större än tidigare." (Malefakis, 371).

Jordbrukskrisen uttrycktes också i den rebelliska stämningen bland de jordlösa bönderna. De irriterades av senfärdigheten med jordreformslagen och utdelningen av jord, som de ansåg förhalandes av regeringstjänstemän. ”Tiden går och jorden förblir i händerna på de politiska bossarna”, skrev en lokal bondeledare den 30 maj i *El Obrero de la Tierra*, organet för vänstersocialistiska Federación Nacional de los Trabajadores de la Tierra, lantarbetarnas nationella federation. ”Besvikelsen drabbar oss igen och vi är åter på samma väg som 1931. Kommer folkfrontsregeringen att krossa böndernas illusioner? Är bönderna beredda att se sitt hopp gå upp i rök igen? Nej, de vill ha jord, och om de vars jobb det är att låta dem få det inte lyckas sätta fart, ska de inte bli förvånade om bönderna själva tar det som regeringen inte ger dem och som de så väl behöver.”[10]

I april hade José Díaz, sekreteraren i det lilla men snabbt växande kommunistpartiet, krävt att regeringen skull skynda på utdelningen av jord. Antalet bosättningar var otillräckligt. De stora jordägarna skulle exproprieras och deras mark delas ut till bönderna utan dröjsmål. Regeringen, fortsatte han, behandlade inte saken tillräckligt seriöst. ”Detta är en av den demokratiska revolutionens grundläggande erövringar, och vi borde sätta in alla krafter för att få det till stånd.” [11]

Men i många byar var redan tålamodet slut, bönderna vägrade att vänta på att regeringen – som bestod av enbart liberaler och moderata republikaner – skulle tillfredsställa deras behov. Den 7 mars rapporterade *El Obrero de la Tierra*:

> Bönderna i Cenicientos i Madrid-provinsen har ockuperat den betesmark som kallas ”Encinar de la Para”, som täckte en yta på 1317 hektar, och har börjat bruka den. När ockupationen var fullbordad, sände de följande brev till jordbruksministern:
>
> ”I vår by finns ett stort betesland som är möjligt att odla upp, och som förr i tiden faktiskt odlades, men som idag används till jakt och betesmark. Våra upprepade förfrågningar om att arrendera jorden av ägaren, vilken tillsammans med två eller tre andra jordägare äger nästan all mark i samhället – en gång gemensam egendom – har varit förgäves. Då våra händer och plogar var redo och våra barn hungriga hade vi inget annat val än att ockupera marken. Det har vi gjort. Med vårt arbete kommer den att ge en avkastning som den tidigare inte gett; vårt elände kommer att få ett slut och det nationella välståndet kommer att öka. När vi gör detta, tror vi inte att vi har gjort någon oförrätt, och det enda vi ber Ers Excellens om är att Ni legaliserar denna situation och beviljar oss krediter så att vi kan utföra vårt arbete i lugn och ro.”

Den 17 mars rapporterade *La Libertad* från Manasalbas i Toledo-provinsen: ”Tvåtusen hungriga bönder i detta samhälle har just tagit över egendomen ’El Robledo’ som [greve] Romanones lade beslag på för tjugo år sedan utan att ge något till folket.”

Och en artikel i en kommunistisk tidning påstod: ”Jordbruksarbetarna i en liten by nära Madrid visade vägen genom att själva ta över marken. Två veckor senare gjorde lantarbetarna i nittio byar i provinsen Salamanca samma sak.[12] Ett par dagar senare följdes detta exempel av bönderna i flera byar i Toledo-provinsen; och i gryningen den 25 mars ockuperade åttiotusen bönder i provinserna Cáceres och Badajoz jorden och började bruka den. Dessa bönders revolutionära aktioner orsakade fullständig panik i regeringskretsarna… [Men] istället för att ta till

---

[10] Ledaren i *El Obrero de la Tierra* som protesterade mot regeringens förhalande finns i numret från den 28 mars, II, 25 april 1936. För den bästa studien om krisen på landsbygden under månaderna före inbördeskriget, se Malefakis, 364-87, 375-78. Detta auktoritativa arbete, som vann American Historical Association's Adams pris som den bästa bok om europeisk historia som publicerats 1970, ger den mest genomgripande studien på något språk om jordägande, jordreform och bonderevolution i Spanien under åren före inbördeskriget.

[11] Tal, återgivet i José Díaz, *Tres años de lucha*, 162.

[12] Malefakis, se not 10, som har gjort den mest genomgripande studien om jordbrukskrisen före kriget, anser att antalet 90 byar är överdrivet (369, not 17)

våld, tvingades regeringen sända en stor kontingent experter och tjänstemän från Jordreformsinstitutet för att ge jordockupationen en viss legalitet.” [13]

En spansk kommunist skrev att bondeledarna ”uppskattar att jordreformslagen planerar femtiotusen bosättningar per år, vilket betyder att det kommer att ta tjugo år för en miljon bönder att få jord och mer än ett sekel för att alla ska få jord. När de inser detta, ockuperar helt enkelt bönderna marken.” [14]

Den sociala oro som gripit om sig på den spanska landsbygden under våren och försommaren 1936, skriver Edward E Malefakis, en ledande auktoritet för situationen på landsbygden före inbördeskriget, kan inte förstås i sin fulla vidd enbart genom en diskussion om organiserad jordockupation och strejker. ”Precis som center-högerns valseger 1933 hade tillåtit de etablerade klasserna att hämnas på arbetarna på hundratals sätt, de flesta av dem i strid med lagen, så gav också folkfrontens seger arbetarna frihet att ostraffat genomdriva sin vilja… Trakasserier mot alla dem som inte tillhörde arbetarnas fackföreningar verkade ha blivit ordningen för dagen. Den vanligaste källan till bråk var de arbetargäng som tog sig in på gårdarna för att tvinga ägarna att ge dem arbete. Stölder av djur och grödor, och trädfällning för ved och timmer, blev också vanliga.” Med syftning på provinsen Badajoz, säger Malefakis: ”Tusentals bönder vandrade kring i provinsen i ett hopplöst sökande efter arbete; gårdsägare av någon betydelse utsattes hela tiden för ständiga *alojamientos* [påtvingad anställning av arbetare], och små jordägare levde under konstant fruktan för att de också skulle bli offer för arbetarnas aggressioner när definitionen av orden ’borgerlig’ och ’fascist’ utvidgades till att omfatta egendom av varje storlek.” Malefakis observerar att *El Sol* – ”som den enda någorlunda objektiva källan vi har i dessa bekymmersamma tider” – var djupt bekymrad för de små jordägarna och arrendatorerna, vilka den menade hade drabbats hårdare av den sociala och ekonomiska krisen än de stora jordägarna.[15]

Om oron på landsbygden var en källa till akut bekymmer för regeringen, så var arbetskonflikterna i tätorterna det inte i mindre grad. Från slutet av maj till inbördeskrigets utbrott hade republiken skakats av strejker inom nästan varje verksamhet och i varje provins. Trots censuren flödade tidningarnas sidor av rapporter om strejker i antågande, om strejker som avslutats, om nya strejker som proklamerats, om andra som hotade, om lokala såväl som allmänna strejker, om sittstrejker och sympatistrejker.[16] Det förekom inte bara strejker för högre lön, kortare arbetsdag och betald semester, utan även till stöd för dekretet från den 29 februari, vilket tvingade arbetsgivare att återanställa och gottgöra alla arbetare som på politiska grunder hade avskedats efter den 1 januari 1934.[17] Detta utlovades i sektion I i folkfrontens program och var särskilt upprörande för arbetsgivarna.[18] ”Vi har fått män åter-

---

[13] César Falcón i *La Correspondance Internationale*, 9 maj 1936. Se också Pedro Checa, ibid.; E. Varga, ibid., 4 juni 1936; spanska exiltidningen *El Socialista* (Alger), 16 okt. 1944; *Times*, 15 april 1936 (Madrid-korrespondent); Gerald Brenan, *The Spanish Labyrinth*, London 1943, s 312; José María Capo, *España desnuda*, 87-89; Horsfall Carter i *Listener*, 29 april 1936; José Plá, *Historia de la segunda republica española*, IV, 356-57; Ramos Oliveira, 539. Capos arbete får större auktoritet genom det kommenterande förordet av Marcelino Domingo, utbildningsminister i den regering som bildades efter valet i februari 1936.

[14] Paul Nizon i *International Press Correspondence*, 1 aug. 1936. Även om denna artikel är publicerad i augusti så skrevs den innan inbördeskrigets utbrott.

[15] Malefakis, 373-74, 383, och not 69. Se också Salvador de Madariaga, *Spain*, 452-53; tal i Cortes av José Maria Cid, deputerad för Agrara högerpartiet, som ger sin version om situationen på landsbygden, *Diario de las Sesiones de Cortes*, 1 juli 1936, 1743-53; Ricardo de la Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 697.

[16] Inom gränserna för denna korta redogörelse är det omöjligt att ge mer än en kort uppfattning om strejkvågens omfattning, bara att räkna upp alla strejkerna skulle kräva många sidor. Den generella bild som ges här är grundad på rapporter i följande spanska tidningar: *El Adelanto* (Salamanca), *La Batalla* (Barcelona), *Claridad* (Madrid), *El Día Gráfico* (Barcelona), *Diario de Burgos* (Burgos), *La Libertad* (Madrid), *Mundo Obrero* (Madrid), *El Noticiero* (Zaragoza), *Política* (Madrid), *El Socialista* (Madrid), *El Sol* (Madrid), *Solidaridad Obrera* (Barcelona), *Unión* (Sevilla). Enligt Malefakis, 371, not 31, förekom från 1 maj till 17 juli 1936 719 strejker i industrin, fler än under något helt tidigare år.

[17] *Gaceta de Madrid*, 1 mars 1936.

[18] Se till exempel manifestet som signerats av dess olika associerade, *El Sol*, 1 mars 1936; också Joaquín Arrarás, *Historia de la segunda república española*, IV, 79-80; *Dictamen de la comisión sobre ilegitimidad de poderes*

insatta på våra avlöningslistor som vi inte har något meningsfullt arbete för", rapporterade Sir Auckland Geddes, ordföranden i det brittiskt ägda Rio Tinto Company, i april 1936, "och under de senaste dagarna har vi haft ett irriterande stopp, ett resultat av kraven om kompensation för män som påstås ha blivit felaktiga avskedade, män som i verkligheten satt i fängelse för att de hade deltagit i den revolutionära rörelsen i oktober 1934, och till vilka vi naturligtvis inte betalade lön när de satt i fängelse." [19]

Den allvarligaste av de strejker som plågade tätorterna var den paralyserande strejk som Madrids byggnadsarbetare genomförde. Trots att den socialistiska fackföreningsfederationen, UGT (Unión General de Trabajadores) accepterat en uppgörelse som lagts fram av regeringens skiljedomsnämnd, avvisades den av det mer radikala anarkosyndikalistiska fackförbundet CNT (Confederación Nacional del Trabajo), som istället försökte omvandla strejken till en revolutionär konfrontation med arbetsgivarna och staten. I ett kraftlöst försök att få slut på strejken, vilken stundtals utmärktes av blodiga och ibland dödliga konfrontationer mellan medlemmar i konkurrerande fackföreningar, arresterade regeringen en del anarkosyndikalistiska ledare och stängde deras huvudkvarter. Dessutom bidrog de falangistiska banditernas försök att krossa strejken till tumultet. Det gjorde även byggherrarnas orubblighet, vars "rebelliskhet", för att citera ett uttalande av deras nationella förbund efter inbördeskrigets utbrott, "bidrog lika mycket till att skapa en gynnsam atmosfär för korståget för återerövringen av det odödliga Spanien… Det var vi som gav ordern den 10 juni om att stänga ner alla arbetsplatser och kontor med avsikt att initiera detta episka företag".[20] Byggherrarna accepterade regeringens erbjudande den 3 juli, men CNT fortsatte strejken trots UGT:s ansträngningar för att få slut på den. [21]

En kraftfull psykologisk faktor som bidrog till den pågående turbulensen, var minnet av den repression som följde på vänsterupproret i Asturien i oktober 1934. Upproret hade utlösts av president Niceto Alcalá-Zamoras beslut att tillåta tre medlemmar i det katolska CEDA, som leddes av José Maria Gil Robles, att ingå i det kabinett som bildades den 4 oktober av Alejandro Lerroux, ledaren för Radikal-partiet. Efter center-högerns seger i valet i november 1933 hade Radikal-partiet regerat med parlamentariskt stöd av CEDA, men utan att detta ingick i kabinettet. Socialisterna, som var den starkaste oppositionskraften, betraktade CEDA, vars öppna mål var etableringen av en auktoritär katolsk stat, som det största "fascistiska" hotet och beslöt att om CEDA tilläts ingå i regeringen skulle man ta upp striden.

Eftersom han misstrodde Gil Robles och fruktade att socialisterna kunde revoltera, hade president Alcalá-Zamora undvikit att ta in CEDA i den första regeringen, vilken bildades av Lerroux efter valet i november. Men då CEDA var den största gruppen i parlamentet, och den största politiska organisationen, kunde dess demokratiska rätt till representation inte förnekas för evigt. Även om Gil Robles aldrig formellt hade accepterat republiken, på grund av dess angrepp på kyrkan, hade han trots det deklarerat sin intention att respektera den demokratiska metoden för makttillträde och fördömt fascismen som kätteri. Ändå väckte hans inkonsekventa och vacklande uttalande socialisternas fruktan.[22]

---

actuantes en 18 de julio de 1936, 54-55; Robinson, 269. Den liberale historikern Gabriel Jackson säger: "Anarkistiska gangsters tvingade ibland arbetsgivare att ta in män som aldrig hade varit deras anställda" (*The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939*, 213).

[19] *Rio Tinto Company Limited: Report of the Transactions at the Sixty-Third Ordinary General Meeting*, 7.

[20] *ABC* (Seville), 20 jan. 1937.

[21] För redogörelser om strejkerna, förutom ur den lokala pressen, och för konflikten mellan de socialistiska och de anarkosyndikalistiska facken, se Arrarás, *Historia*, IV, 327-29; Pierre Broué och Emile Témime, *La révolution et la guerre d'Espagne*, 79-80; Juan Gómez Casas, *Historia del anarcosindicalismo español*, 200-202; Santos Juliá, *La izquierda del PSOE, 1935-1936*, 256-64; och även Eduardo de Guzmán i *Triunfo*, 19 juli 1976.

[22] För information kring denna period står jag i skuld till följande källor: Arrarás, *Historia*, IV, 441-67; Raymond Carr, *Spain*, 1808-1939, 626-36; José María Gil Robles, *No fué posible la paz*, 134-41; Jackson, 121-68; Alejandro Lerroux, *La pequeña historia*, 260-65; Madariaga, *Spain*, 421-43; Ramos Oliveira, 487-547; Robinson, 134-92; Hugh Thomas, *The Spanish Civil War* (1965 uppl.), 112-24 (sv. uppl , *Spanska inbördeskriget*, s 115-22).

”Helt klart såg sig CEDA:s ledarskap inte som fascistiskt”, skriver Richard Robinsson i sin beundransvärt sansade och noggrant dokumenterade studie över den spanska högern, ”men för socialisterna var högerns interna doktrinära hårklyverier oviktiga. Deras kritik av ren fascism var irrelevant för dem; frågan var vilka Gil Robles verkliga avsikter var. I praktiken hade han accepterat republiken och hela tiden försvarat den legala demokratiska metoden för makttillsättning, evolutionens väg; men i maktställning, vad skulle han göra då? … CEDA:s slutgiltiga mål var en stat baserad på katolska korporativa principer. Denna stat skulle uppstå ur en process med gradvisa omvandlingar av den liberal-demokratiska strukturen med konstitutionella och demokratiska medel… Socialisterna var emellertid inte böjda att dra en skiljelinje mellan fascism och evolutionär katolsk korporativism, vilken, om den förverkligades, skulle innebära slutet för socialismen, precis som inrättandet av socialism skulle innebära undertryckandet av politisk katolicism.” [23]

Även om Gil Robles hade tagit avstånd från våld och fascism, skrämde han ändå upp oppositionen när han i valkampanjens hetta 1933 deklarerade: ”Vi måste gå vidare mot en ny stat… Vad spelar det för roll om det kostar oss blodspillan! Vi behöver hela makten…. Demokrati är för oss inte en slutpunkt, utan ett medel för att fortsätta mot erövringen av en ny stat. När tiden kommer ska parlamentet antingen sluta upp eller så kommer vi se till att det försvinner.”[24]

”Då det låg inneboende i [Gil Robles] uttalade mål”, skriver Robinson, ”att liberal parlamentarism någon gång skulle avvecklas, gav det djärva sätt på vilket han nu markerat detta ett intryck av att det snarare skulle bli tidigare än senare… Oavsett om Gil Robles var klar över sina avsikter, så var hans socialistiska opponenter det… Largo Caballero [den vänstersocialistiska ledaren] sade till socialister [i november 1933]: ’Fienderna har redan inlett kriget, och genom Gil Robles mun säger de att om parlamentet inte tjänar deras syfte så kommer de att gå mot det. All right. Vi svarar: Vi fortsätter med lagliga medel mot en utveckling av samhället. Men om ni inte vill ha det så, ska vi genomföra revolutionen med våld… Om legaliteten inte gagnar oss, om den hindrar våra framsteg, ska vi gå förbi den borgerliga demokratin och inleda den revolutionära erövringen av makten’.” [25]

När president Alcalá-Zamora den 4 oktober 1934 gick med på CEDA:s krav om representation i regeringen, utropade socialisterna generalstrejk. Strejken misslyckades överallt utom i gruvdistrikten i Asturien, där den med stöd av anarkister och kommunister snabbt utvecklades till en kamp om makten. Efter nästan två veckors strider krossades denna generalrepetition och preludium till inbördeskriget med stöd av moriska trupper och utländska legionärer.[26]

En konservativ republikan, som tidigare varit deputerad för Radikal-partiet och som var en kompromisslös motståndare till vänstern, skriver att repressionen var vildsint och skoningslös i sina metoder: ”De anklagade torterades i fängelserna; fångar avrättades utan rättegång på barackernas gårdar; man slöt ögonen för förföljelserna och de skändligheter som polisen begick under dessa sexton månader. Officiellt förekom endast tre avrättningar. Vilken barmhärtighet! Men det fanns tusentals fångar och hundratals döda, torterade och stympade. Avskyvärd grymhet! Där har vi den tragiska balansräkningen för en repression som, om den varit våldsam men legal, använt rena och justa metoder, skulle ha orsakat mycket mindre skada för landet.” [27] Och en liberal historiker skriver: ”All den av fanatism och grymhet som skulle komma att utmärka inbördeskriget [från 1936] förekom under oktoberrevolutionen [1934] och i dess efterspel: utopisk revolution i förening med sporadisk röd terror; systematisk blodig repression av ’ordningens styrkor’.” [28]

---

[23] Robinson, 135.
[24] Citerat i ibid., 140.
[25] Ibid., 141-42
[26] För redogörelser om oktoberupproret, se material citerat i not 22; också Adrian Shubert, *Hacia la revolución*.
[27] Clara Campoamor, *La révolution espagnole vue par une républicaine*, 71-72.
[28] Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War*, 167.

Som följd av de hämndgiriga känslor som repressionen framkallade[29] och fientligheterna mellan arbetare och arbetsgivare i städerna och på landsbygden, och därtill den ingrodda antagonismen mellan vänstern och högern, fylldes våren och den tidiga sommaren efter folkfrontens valseger i februari 1936 av ett ständigt tumult, förstärkt av provokationer och vedergällningar från båda sidor. När väpnade män från José Primo de Riveras Falange Española den 12 mars – som hämnd för att flera partimedlemmar dödats den 6 mars – försökte mörda den kände juristen och moderate socialistiske deputerade Luis Jiménez de Astúa[30], förbjöd regeringen partiet och fängslade dess ledare.[31] Men denna åtgärd var gagnlös, ty Falangen överlevde och till och med växte. Enligt en högerinriktad historiker, ”tjänade den som katalysator för att ena viljan till motstånd från vissa segment i landet, vilka ständigt växte”. [32]

Premiärminister Manuel Azaña, som var ledare för det liberala Izquierda Republicana, det republikanska vänsterpartiet, och hans belägrade regering vidtog faktiskt en del åtgärder för att lugna ner situationen, men de var verkningslösa. Alarmtillståndet – en mildare form av säkerhetsberedskap än undantagstillstånd – som hade proklamerats dagen efter valdagen, förlängdes månad efter månad till förfång för folkets fri- och rättigheter. Dag efter dag, vecka efter vecka, uppstod nya våldsamheter och jäsningar: massmöten och demonstrationer, bränder och förstörelse. Kyrkor och katolska skolor sattes i brand, fackföreningarnas huvudkvarter stängdes, egendom stals, uppror och blodiga sammanstötningar med polisen, mord och hämndaktioner.[33] ”Regeringens censur försökte stoppa nyheter om strejker och mord, eftersom ministrarna fruktade att våldet skulle smitta av sig”, vittnar Frank E Manual. ”Man tvingades lämna kopior av dagstidningarna till den officiella pressbyrån för kontroll; de censurerade sektionerna lämnades blanka eller med avbruten text. *Paris Temps*, som kom ett par dagar senare till Madrid, var ofta mer informativ än den spanska huvudstadens tidningar. Bara om man samlade ihop en bunt provinstidningar och studerade sidorna som handlade om sociala konflikter kunde man till fullo uppfatta vidden av arbetskonflikterna, för vilka det inte fanns någon officiell statistik.” [34]

”Alla som var vid sina sinnens fulla bruk visste”, skriver en republikansk arméofficer, ”att Spanien, långt från att vara ett lyckligt och fridfullt land, levde på en vulkan”. [35]

Under detta tumult bröt den militära revolten ut i spanska Marocko den 17 juli 1936 och blev startsignal för inbördeskriget. Revolten stöddes av en stor del av polisen, av monarkister och falangister, av finans- och företagarkretsar, av majoriteten av det katolska prästerskapet, av de stora jordägarna, av små-, medel-, arrende- och deltidsbönder och *colones* som retats upp av lantarbetarnas aggressiva krav, och av den mer välbeställda delen av den urbana medelklassen. På grund av de kraftigt diversifierade egendomsförhållandena bland småbönderna i de olika regionerna såg folket på landsbygden inbördeskriget inte bara som en konflikt mellan

---

[29] Se exempelvis det tal den 1 april 1936, där kommunistpartiets sekreterare krävde fängslande och avrättning av Lerroux och Gil Robles. Talet återges i Díaz, 162.

[30] Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 693-94; Stanley G. Payne, *Falange*, 99-100.

[31] Payne, *Falange*, 100; Robinson, 387, not 97.

[32] Vicente Palacio Atard, essä i Vicente Palacio Atard et al., *Aproximación histórica a la guerra española, 1936-39*, 151; se också Stanley G. Payne, *Politics and the Military in Modern Spain*, 316.

[33] För denna sammanställning av händelser konsulterades de tidningar som omnämnts i not 16 såväl som följande: Arrarás, *Historia*, IV, 66-67, 82-89, 114-15, 122-37, 186-89, 205-8, 228-30, 323-68, 371-73; Broué och Témime, 65-82; *Causa general: La dominación roja en España*, 13-24; Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 692-740, 792-95; Díaz, 172-73; José Díaz de Villegas, *Guerra de liberación, 1936-39*,I, 420-57; Gil Robles, *No fué posible la paz*, 630, 707, 748-58, 761-65; *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, I, 92-93, 102-3; Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War*, 196-232; Lerroux, *La pequeña historia*, 464-77; K. L. Maidanik, *Ispanskii proletariat v natsionalno-revoliutsionnoi voine, 1936-1937*, 64-66; Stanley G. Payne, *The Spanish Revolution*, 185-214; Plá, IV, 290-300, 311-23, 341-56, 375-83, 411-22; Indalecio Prieto, *Convulsiones de España*, I, 157-62, III, 133-34, 144; Ramos Oliveira, 539-41, 546-47; Robinson, 274-75, 392-93, not 149; Carlos Seco Serrano, *Historia de España*, VI, 128-45; Thomas (1965 eng. utg.), 136-54, 170-77.

[34] *The Politics of Modern Spain*, 168.

[35] José Martín Blázquez, *I Helped to Build an Army*, 67.

den jordägande aristokratin och de jordlösa bönderna, som man vanligtvis har antagit. Som Edward Malefakis observerar: ”Det som är ovanligt i det spanska fallet är att bönderna, istället för att ge den ena eller den andra sidan merparten av sitt stöd, förblev så splittrade att det är omöjligt att avgöra vilken sida en majoritet av dem favoriserade i konflikten… [Andra] inbördeskrig… kan i stor grad tolkas som bönders kamp mot andra sociala grupper. Även om denna typ av kamp inte saknades, var inbördeskriget i Spanien till mycket stor del en brödrastrid där bonde stod mot bonde.” [36]

Det måste påpekas att förespråkarna för det militära upproret inte väntade på att den psykiska temperaturen skulle nå sin höjdpunkt innan de planerade sin statskupp. Enligt vittnesmål från en högerinriktad historiker, förbereddes direktiven för kuppen i slutet av februari 1936, strax efter valet, ”ifall omständigheterna skulle göra den nödvändig, vilket man lätt kunde föreställa sig vid den tiden”.[37] Samma historiker avslöjar att idén om en kupp hade funnits bland monarkister och arméledare ända sedan general José Sanjurjos misslyckade revolt mot republiken i augusti 1932.[38] I ett tal den 22 november 1937 deklarerade Antonio Goicoechea, ledaren för Alfonso-monarkisternas parti Renovación Española, att han och vissa högerledare i mars 1934 hade planerat en statskupp uppbackad av ett arméuppror. Han och andra monarkister hade besökt Italien för att försäkra sig om stöd från den italienska regeringen ifall ett inbördeskrig skulle bryta ut i Spanien.[39] En ögonvittnesskildring av mötet med Mussolini, där både Alfonso-anhängare och carlist-monarkister hade deltagit, och en redovisning av de resulterande politiska och militära överenskommelserna, ges av Antonio de Lizarza Iribarren, kommendören för den carlistiska milisen.[40] Originalen finns bland de italienska dokument som togs om hand under Andra världskriget och finns nu i de nationella arkiven i Washington DC. Enligt denna version hade man kommit överens om att inga dokument eller kopior av överenskommelserna skulle föras tillbaka till Spanien, men Goicoechea bröt sitt löfte till Mussolini och tog med sig sitt eget exemplar till Madrid. Där upptäcktes det under inbördeskriget, till stor vånda för Lizarza, den ende av konspiratörerna som inte hade lyckats fly ut ur den republikanska zonen. Enligt Lizarza fick överenskommelsen i Rom ingen betydelse eftersom resningen i juli 1936 sköttes av officerare som inte var inblandade i förhandlingarna med Mussolini.[41] Överenskommelsens betydelse har av Ricardo de la Cierva, en av Spaniens ledande historiker för inbördeskriget, beskrivits som ”oerhört överdriven”.[42] Men det är troligen sant, som Lizarza hävdar, att överenskommelsen var till hjälp för att i Rom skapa ”ett klimat som var gynnsamt för upproret och därför gjorde det lättare för Italien att bestämma sig för att stödja den [spanska] armén den 27 juli 1936”. [43]

Dessutom hade general Sanjurjo, ledaren för den misslyckade revolten i augusti 1932, enligt hans biograf, krävt att en *coup détat* skulle genomföras precis före valet i februari 1936.[44] Det

---

[36] ”Peasants, Politics, and Civil War in Spain, 1931-1939,” i Robert J. Bezucha, red., *Modern European Social History*, 192-227.

[37] Felipe Bertrán Güell, *Preparación y desarrollo del alzamiento nacional*, 116; se också Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 763-64. Den officiella historiken över upproret, Joaquín Arrarás, red., *Historia de la cruzada española*, II, 467, avslöjar att ett möte med generaler hölls tidigt i mars ”för att förbereda en defensiv aktion om det skulle uppstå en situation av mycket allvarlig fara för landet vilket befarades av händelsernas utveckling.” Se också Arrarás, *Historia*, IV, 94-95; Manuel Goded (son till general Goded, ledare för revolten i Barcelona), *Un ”faccioso” cien por cien*, 26.

[38] Bertrán Güell, *Preparación*, 99-100.

[39] Rapporterad i *Manchester Guardian*, 4 dec. 1937. Se också reproduktion av dokument med Goicoecheas handskrift, där hans intervju med Mussolini den 31 mars 1934 återges, i *How Mussolini Provoked the Spanish Civil War*, 6-9.

[40] *Memorias de la conspiración, 1931-1936*, 34-41. En dokumenterad redogörelse för mötet med den italienska regeringen kan ses i John F. Coverdales utmärkta arbete *Italian Intervention in the Spanish Civil War*, 50-54.

[41] Lizarza, 40.

[42] Essä i Palacio Atard, *Aproximación*, 73.

[43] Lizarza, 40-41.

[44] Julio Romano, *Sanjurjo*, 188. För andra konspirationer före och efter valet, se Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 763-64. På grund av hans prestige och ålder var Sanjurjo designerad som ledare för militäruppror i juli 1936, men omkom i en flygkrasch vid krigsutbrottet när han flög från Spanien till Portugal, där han vistats i

blev inget av denna konspiration, men vänsterkoalitionens valseger ökade högerledarnas beslutsamhet att sätta planerna i verket.

När rapporter om flyktförsök från fängelserna, demonstrationer, kyrkobränningar, och andra utbrott av revolutionär upphetsning anlände, och medan resultaten från den första valomgången fortfarande höll på att komma in, deklarerade språkröret för Renovación Española, *ABC*, den 18 februari att den revolution som inletts 1931 skulle fortsätta på sin våldsamma kurs tills den mötte en effektiv reaktion i form av ”en radikal lösning utan formuleringar om kompromisser och uppgörelser”.[45]

Gil Robles väckte Manuel Portela Valladares, den tillförordnade premiärministern och ledaren för det nyligen bildade Centerpartiet, klockan 4 på morgonen den 17 februari, direkt efter den första valomgången. ”Jag beskrev situationen för honom med ett par ord: anarkin härjade redan i flera provinser; civila guvernörer lämnade sina poster; mobben lade beslag på officiella dokument.[46] Om åtgärder inte omedelbart vidtogs med järnhand, fanns en akut fara för att Spaniens framtid skulle höljas i tragedi… ’De strängaste order’, sade jag, ’måste ges guvernörerna för att agera med största kraft i de valkretsar där nya val och möten måste hållas´.” Portela ringde sedan till Alcalá-Zamora. ”Jag noterade att presidenten direkt avvisade herr Portelas förslag om att omedelbart deklarera undantagstillstånd, även om han auktoriserade att alarmtillstånd utlystes inom ett par timmar. Rädd för en militärkupp? Jag vet inte. Faktum är att en åtgärd som kunde ha avstyrt så många smärtsamma händelser inte vidtogs… [Jag] var smärtsamt övertygad om att i maktens boning fanns varken vilja eller mod till att avvärja de faror som hotade Spaniens hjärta.” [47]

Senare på dagen uppmanades Portela av general Francisco Franco, som då var chef för den centrala staben och oroad över konsekvenserna av vänsterns maktövertagande, att hellre deklarera undantagstillstånd än att överlämna makten till folkfronten. ”’Jag är gammal, jag är gammal’”, svarade premiärministern enligt den halvofficiella nationalistiska historiken över inbördeskriget. ”’Uppgiften du föreslår övergår min styrka… den är för en man med större energi… Varför inte armén?’ ’Armén’, svarade Franco, ’saknar för närvarande den nödvändiga moraliska enigheten för att ta sig an uppgiften. Ditt ingripande är nödvändigt, eftersom du har auktoritet över Pozas [general Sebastián Pozas, generalinspektören för civilgardet] och du kan än så länge förlita dig på statens obegränsade resurser med polisstyrkorna under ditt befäl, förutom min medverkan, vilken jag lovar dig inte kommer att saknas.’ Portela blev upprörd och ängslig… ’Låt mig sova på saken’, avslutade han samtalet.” [48]

José Calvo Sotelo, monarkististledaren, uppmanade sedan Portela att be general Franco ”rädda Spanien”, men utan framgång. Portela, som fruktade att vänsterns otålighet inte skulle kunna hållas under kontroll om inte makten utan dröjsmål överlämnades till folkfronten, ville inte längre påta sig något ansvar och avgick den 19 februari i en stämning av moralisk kollaps. President Alcalá-Zamora, som hade vägrat deklarera undantagstillstånd för att han inte ville ”provocera revolutionärerna”, utnämnde sedan den liberale republikanen Manuel

---

exil. Ledarskapet för revolten togs då över av general Francisco Franco som, genom dekret från den 29 september 1936, utnämndes till generalissimo för alla väpnade styrkor och statschef av rebellernas Junta de Defensa Nacional, som upprättats i Burgos vid inbördeskrigets utbrott.

[45] Citerat i Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 740.

[46] José Gutiérrez-Ravé, chefsofficer för pressen i Renovación Española, skrev några år senare: ”På måndagen den 17:e, ett par timmar efter valet, startade oroligheter på Madrids gator och i provinserna som uttryck för ‘folkligt firande’…. Förskräckta överlämnade flera guvernörer sina poster till revolutionära kommittéer medan folkfrontens mobb tog över de lokala rådsförsamlingarna.” (*Las cortes errantes del Frente Popular*, 29).

[47] Gil Robles, *No fué posible la paz*, 492-93.

[48] Arrarás, *Historia de la cruzada*, II (Tomo 9), 441.

Azaña till ny premiärminister. Azaña satte i hast ihop en regering med liberala och moderata republikaner för att styra landet i folkfrontens namn.[49]

Det var inte ett ögonblick för tidigt. Redan hade lokala folkfronts-organisationer, enligt kommunistledaren José Díaz, tagit över många stadsstyrelser, ”inte med legala medel, utan med revolutionära, och satt dem i händerna på kommunister, socialister och vänster-republikaner”.[50]

För att skydda sig mot högern vidtog Azañas regering omedelbart åtgärder för att säkra militära nyckelposter. General Franco, som den 17 juli skulle leda resningen i Marocko och senare hela upprorsrörelsen, placerades på den obskyra posten som militärkommendör på Kanarieöarna; general Emilio Mola, som ledde den mycket viktiga Afrikanska armén, placerades vid den provisoriska garnisonen i Pamplona i Navarra, centrumet för carlist-monarkisterna eller traditionalisterna och deras hemliga milis, *requetés*, där det var tänkt att han skulle vara isolerad, men varifrån han i verkligheten ohindrad kunde leda planeringen av upproret på fastlandet och konspirera med de missnöjda navarrensarna[51]; medan general Manuel Goded, generalinspektör vid krigsministeriet, förflyttades till den lägre posten som kommendör för garnisonen på Balearerna.[52]

”Under de kraftiga ommöbleringarna den 22 och 28 februari gavs alla toppositioner till generaler som ansågs mer eller mindre vänskapligt sinnade till den liberala republiken”, skriver Stanley G Payne i sin imponerande studie över den spanska militären. ”På våren 1936, fanns det endast 84 generaler på den spanska arméns aktiva lista, eftersom de flesta av de 425 namnen i *Anuario [Militar de España]* tillhörde generaler i olika stadier av pensionering. De flesta av de 84 namnen i kommendörspositioner hyste politiskt moderata åsikter, och efter prövning och utbyten under de senare åren fanns det få monarkister eller uttalade reaktionärer kvar. Nästan alla de viktigaste territoriella kommendörerna och posterna i krigsministeriet låg i början av mars i händerna på generaler som var kända antingen för pro-republikanism eller för deras pliktkänsla gentemot konstitutionen.” [53]

De åtgärder som Azañas regering vidtog var så långtgående och välgenomtänkta, skriver den högerinriktade historikern Vicente Palacio Atard, att endast en av de åtta cheferna för de organiska divisioner som Spanien var territoriellt indelat i stödde upproret. Dessutom deltog

---

[49] För information om krisen, se Arrarás, *Historia*, IV, 50-51, 56-61; Manuel Azaña, *Obras completas*, IV, 563-64, 718-19; Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 639-41; Estado Mayor Central del Ejército, *Historia de la guerra de liberación, 1936-39*, 420-22; Maximiano García Venero, *El general Fanjul*, 219-23; *Guerra y revolución*, I, 81-82; Payne, *Politics*, 310-13; Indalecio Prieto, *De mi vida*, 300; Robinson, 250-51, 384-85; Fernando de Valdesoto, *Francisco Franco*, 98-99. För en giftig kritik av Portela från Alejandro Lerroux, tidigare premiärminister och ledare för Radikal-partiet, för att han överlämnade makten ”mitt på vägen”, se *La Pequeña historia*, 447-49. I en försvarande redogörelse för hans egen något tvivelaktiga roll under krisen tillkännager republikens president att han rådde Portela att ”för tillfället inte deklarera undantagstillstånd”, manade till ”lugn och förstånd”, angrep honom för att fly undan sina ansvarigheter och porträtterade honom som en man slagen av skräck och panik (*Memorias*, 346-48). I en intervju som gavs mycket senare till Lawrence Fernsworth i *London Times*, ger Portela en mer heroisk version: ”Först och främst var jag spanjor, och min plikt var att se till att Spaniens intressen skyddades. Jag kände att de nu bäst kunde tjänas av min omedelbara avgång och att jag överlämnade makten i händerna på de nyvalda ledarna för vänstern, vilka sedan kunde fortsätta i överens-stämmelse med folkets vilja.” (Lawrence A. Fernsworth, *Spain's Struggle for Freedom*, 182-84).

[50] Tal den 23 feb. 1936, som återges i Díaz, 151.

[51] Lizarza, 95-106; General Carlos Martínez de Campos, *Ayer: 1931-1953*, 41. Se också Martin Blinkorn, *Carlism and Crisis in Spain*, 243-50; Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 767. För direktiven från Mola till konspiratörerna, se ibid., 769-85. Martinez, som var chef för generalstaben (1939-41) under general Franco, skriver: ”Att placera brigadgeneral Emilio Mola i Pamplona var ett kritiskt misstag av kabinettet, eller så var det inspirerat av de personer som förutsåg möjligheten av att han arbetade med carlisterna. Saken är inte klarlagd. Det enda som är säkert är att Mola tog kommando över de militära styrkorna i Navarra med tillräcklig tid för att komfortabelt inrätta sig och i hemlighet förhandla med de viktigaste traditionalistiska ledarna.” (Martínez de Campos, 41).

[52] Ramos Oliveira, 544-45; Payne, *Politics*, 314.

[53] *Politics*, 314-15. Se också Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 757-58.

ingen av de tre generalinspektörerna för armén i resningen, och toppositionerna inom Afrikanska armén hade lagts i händerna på personer med absolut förtroende. ”De två mest riskfyllda cheferna i aktiv tjänst och med kommendörsposter, Franco och Goded, hade placerats på isolerade poster och saknade praktiskt tagit rörelseförmåga.” Generalerna Joaquín Fanjul, José Enrique Varela och Luis Orgaz som, tillsammans med Franco och Goded, åtnjöt stor aktning i armén, hade fråntagits kommandot och de två sistnämnda var fängslade. Således säker på kontroll över toppositionerna inom armén, fortsätter Palacio Atard, antog regeringen att man hade ”kontroll över armén *uppifrån*, den mest effektiva metoden, grundat på hur den hierarkiska disciplinen i armén fungerade”. Andra steg vidtogs också för att säkra regeringens kontroll. ”Om man studerar förändringarna genom de exekutiva orderna, från mars månad till själva dagen för resningen, inom det militära kommandot, finner man bevis för ovanliga byten inom kommandoposterna, vilkas avsikt är mycket tydlig. Dessa förändringar rubbade visserligen inte den totala konspirationsprocessen, men orsakade förvirring och irriterade dem som förstod deras betydelse.” [54]

I mitten av maj orsakade förändringarna inom kommandoposterna sådan oro i militära kretsar att Azañas krigsminister, general Carlos Masquelet, sände ut följande kommuniké för att lugna vänsteropinionen: ”Vissa rykten, som ständigt verkar cirkulera kring officerares och underofficerares sinnestillstånd, har kommit till krigsministerns kännedom. Dessa rykten, som naturligtvis är falska och utan grund, tenderar tveklöst att underblåsa den allmänna oron, skapa fientligheter mot militären och underminera, om inte rasera, disciplinen, vilken är den fundamentala basen för armén. Krigsministern vill ärligt offentliggöra att alla officerare och underofficerare i den spanska armén, från de högsta till de mest modesta posterna, håller sig inom den strikta disciplinens gränser, redo att i varje ögonblick samvetsgrant fullgöra sina plikter och – vilket inte behöver sägas – åtlyda orderna från den legalt konstituerade regeringen.” [55]

Men kommunikén kunde inte dämpa vänsterns farhågor. *El Socialista*, organ för socialistpartiets exekutiv, påstod att dess underrättelsetjänst hade försett den med ”alarmerande nyheter” och att avfärda det ”olycksbådande och hotfulla innehållet” i flygbladen som cirkulerade i barackerna, på gatorna och i de politiska centra, skulle vara farligt.[56]

Även om konspiratörerna oroades av regeringens åtgärder, fortsatte de planeringen med oförminskad iver. Att de i slutändan skulle vara beroende av moralen inom stora delar av befolkningen, och deras materiella stöd, verkade säkert med hänsyn till det förhärskande klimatet av fruktan och att partierna till höger och i centrum hade fått åtminstone hälften av rösterna.[57]

Jordägarna fruktade att de åtgärder som center-högern vidtagit sedan december 1933, för att stoppa den jordreform som republiken införde under sina två först år, skulle slås tillbaka. Faktum var att upphävandet av dessa åtgärder hade utlovats i sektion III i folkfrontens

---

[54] Essä i *Aproximación*, 152-54.
[55] *El Sol*, 19 mars 1936.
[56] 19 mars 1936, ”Para la Seguridad del Régimen”.
[57] På grund av säregenheterna i valsystemet, som favoriserade stora koalitioner, vann folkfronten 258 platser i Cortes, centern 62 och högern 152, trots att antalet röster som lades var följande: Folkfronten 4 206 156; centern 681 047; högern 3 783 601 (enligt Madariaga, *Spain*, 445). Även om talen som andra källor givit skiljer sig, avslöjar de inte desto mindre att rösterna var ganska lika fördelade mellan folkfronten och center-högern. Se till exempel Arrarás, *Historia*, IV, 75-76; Jackson, 193-94; Payne, *Politics*, 311; Robinson, 248; Manuel Tuñón de Lara, *La crisis del estado: Dictadura, república, guerra, 1923-1939*, 214-15, och Gil Robles som kommenterar talen som ett antal utländska historiker givit, *No fue posible la paz*, 525-26. För den mest noggranna analysen av valresultatet, provins för provins, se Javier Tussell, *Las elecciones del frente popular en España*, II, 308-41. Hans totala antal skiljer sig från dem som flera prominenta historiker givit (13-15), men förstärker slutsatsen att partierna till höger och i centrum fick åtminstone hälften av rösterna, precis som Ramón Salas Larrazábal hävdat i *Los datos exactos de la guerra civil*, 40-51, 256-57. Se också Bissell i *Historia 16*, feb. 1977; Victor Alba (en vänsteranhängare), som ger ett litet övertag för center-högern, *El frente popular*, 391-97; och *El Sol*, 3 mars 1936.

program[58], d.v.s. lagen som gav jordägarna rätt att återfå sina egendomar, konkretiserad i Sanjurjos uppror i augusti 1932[59], och arrendelagen[60], vilken hade resulterat i att åttiotusen arrendebönder avhysts under de första två månaderna.[61]

Både små och stora arbetsgivare i städerna och på landsbygden fruktade att lagarna som infört systemet med arbetsdomstol och fastställt löner och arbetsvillkor, vilka hade upphävts, undergrävts eller tillåtits hanteras fritt, skulle återställas igen. Sektion III i folkfrontens program slog fast att arbetsrätten skulle återupprättas ”i all dess principfasthet”.

Kyrkan fruktade att konstitutionens antiklerikala inriktning, som hade ignorerats, åter skulle sättas i kraft, eftersom sektion III i folkfrontens program deklarerade att ”republiken måste betrakta utbildningssystemet som en omistlig statlig uppgift”. Med hänvisning till situationen efter center-högerns valseger 1933, skriver Salvador de Madariaga: ”Jesuiterna fortsatte att sköta undervisningen: Azañas plan för att med lag ersätta den religiösa utbildningen med nya institutioner misslyckades, och en lag antogs som garanterade prästerna två tredjedelar av deras löner för år 1934 som en tacksamhetsgest från republiken. Politiskt förnuftigt kanske, men med tvivelaktig lojalitet mot konstitutionen.”[62]

Den regering som Azaña bildade efter folkfrontens seger agerade till en början försiktigt i denna fråga. Den 28 april var det bara socialisterna och kommunisterna som röstade för en motion om att sluta dela ut stipendier, och motionen avslogs.[63] Men den nya regering som bildades den 19 maj, med vänsterrepublikanen Francisco J Barnés som minister för allmän utbildning, rev upp gamla sår. ”Azañas regering”, skriver Richard Robinson, ”hade den 28 februari beordrat inspektörer att besöka skolor som drevs av religiösa samfund. Tydligen stängde dessa inspektörer skolor på eget initiativ. Med utnämningen av Barnés verkade det emellertid som att stängningen av skolor som drevs av samfund, och olaglig konfiskering av privata skolor, i realiteten blev officiell politik. Cedista-språkrör [medlemmar i CEDA] krävde att inga skolor skulle stängas om det inte fanns plats för eleverna i statliga skolor. Ministern svarade att katoliker nu måste lida för sina synder av att ha misslyckats utveckla det statliga systemet efter 1933. Den 4 juni lämnade CEDA temporärt Cortes, eftersom ministerns anklagande språk liksom hans politik ’otolererbart skymfade den katolska omtanken om landet’. Cedista-anhängarna fortsatte att beklaga sig över religiös förföljelse, medan regeringen gick vidare med sin sekulariseringspolitik.”[64]

Dessutom fruktade högerinriktade och moderata arméofficerare, som oroades av de allmänna fientligheterna mot armén efter folkfrontens seger[65], att deras missnöje med republikens militära reformer skulle bli obeaktat.[66] Reformerna hade införts av Manuel Azaña, premiär- och krigsminister under den första tvårårsperioden (1931-33), och hade delvis återupprättats av center-höger-regeringen.

---

[58] *La Libertad*, 16 jan. 1936.
[59] *Gaceta de Madrid*, 25 april 1934
[60] Ibid., 24 mars 1935.
[61] *Política del frente popular en agricultura*, 14. Se också *Claridad*, 5, 26 Oct. 1935; *Democracia*, 22 Nov. 1935; *La reforma agraria en Españ*a, 40-41; Robinson, 202-3.
[62] *España*, 512. Se också E. Allison Peers, *The Spanish Tragedy*, 145-46; Robinson, 161.
[63] Robinson, 266-67. För kommunistiska attacker mot kyrkan, där de krävde ett slut på subventioner och expropriation av dess förmögenheter, se Díaz, 155, 163, 177, 191-92, 216.
[64] Robinson, 266-67. Se också Arrarás, *Historia*, IV, 222-26. Efter krigets utbrott publicerade Barnés ett dekret som beordrade lokala myndigheter att, i statens namn, ta över alla religiösa skolor (*Gaceta de Madrid*, 28 juli 1936).
[65] För exempel på denna fientlighet, se Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 758-59.
[66] För en balanserad redogörelse om dessa missnöjesyttringar av en liberal republikansk officer, se general Jesús Pérez Salas, *Guerra en España*, 1936-1939, 22, 47-53, 85. För diverse åsikter om Azañas militära reformer, se Michael Alpert, *La reforma militar de Azaña, 1931-1933*; Eduardo Espín in *Revista del Occidente*, nov. 1981, 39-57; Jackson, *The Spanish Republic*, 66-88, 171; Emilio Mola, *Obras completas*, 1048-1101; Stanley G. Payne, *Politics*, 266-76, 281, 284-85, 294, 300-304; Ernesto Portuondo, *La segunda república*, 27-36; Jorge Vigón Suerodíaz, *Milicia y polítíca*, 287-96.

Och slutligen, alla krafter inom center-högern fruktade att även om den liberala regering som Azaña inrättat önskade hålla sig inom ramarna för folkfrontens program – ett program som han lovade fullgöra ”utan att ändra en punkt eller ett kommatecken”[67] – skulle breda sektorer inom arbetarklassen och bönderna, sporrade av valsegern och uppenbart glömska beträffande de besegrades formidabla styrka, vara beslutna att gå längre än regeringen, och att, om man ska döma av den revolutionära yra som tagit landet i sitt grepp, utvecklingens kurs endast skulle kunna vändas av våld, eller som en historiker som var positiv till den militära resningen uttryckte det, av ”en kirurgisk operation”.[68]

Premiärminister Azañas oförmåga att dämpa vänsterns revolutionära svallningar blev snart uppenbar. Det är sant att han, när han accepterade ledarskapet för regeringen i februari 1936, hade deklarerat att han önskade regera ”inom lagen och utan riskfyllda experiment”,[69] och att han den 3 april i Cortes hade fördömt de våldsaktioner och egendomstillgrepp som generade hans regering.[70] Men, som *El Sol* påpekade den 28 mars, utsattes hans regering varje dag för allt större tryck från den yttersta vänstern, vilken inte bara krävde, och uppnådde, ett fullgörande av de grundläggande punkterna i folkfrontens program, utan i många fall skyndade på genomförandet av de åtgärder som hade försinkats. ”Denna taktik”, kommenterade *El Sol*, ”står i konflikt med premiärministerns måttfullhet. Ingen betvivlar detta, men vad kan han göra för närvarande?”

Det framgick tydligt ur Azañas tal i Cortes den 15 april – tre månader före inbördeskriget – att han redan skönjde den annalkande hekatomben: ”Jag är fullt medveten om att våldet, som är djupt rotat i den spanska karaktären, inte kan avskaffas genom lag, men det är min djupaste önskan att den stund ska komma när spanjorer ska sluta skjuta på varandra. Låt ingen tolka dessa ord som oförmåga eller som uttryck för en fegis som blockeras eller krymps av de faror som ansätter den regim han anförtrotts att försvara. Nej! Vi har inte kommit hit för att presidera över ett inbördeskrig, utan för att undvika ett.” [71]

Trots denna uppvisning i självsäkerhet, var Azaña i verkligheten redan en trött och demoraliserad man. ”Den intelligente och sluge Azaña – som med vishet skulle ha styrt ett land som inte skakats av storm – saknade styrkan att hantera ett eldprov”, vittnar Claudio Sánchez-Albornoz, en berömd intellektuell och medlem i Azañas eget parti. ”En gång såg jag honom sitta hopsjunken i sin fåtölj, uttröttad, orörlig. ’Albornoz, jag klarar det inte längre! Vilket land! Vilket tillstånd!’” [72]

Azañas oförmåga att hantera situationen blev uppenbar, skriver Stanley G Payne. ”Premiärministern saknade viljan att bromsa extremisterna, kanske för att han inte var säker på att armén skulle visa sig vara ett pålitligt instrument för uppgiften. Azañas tvekan, eller oförmåga, att använda ordningsmakten för att upprätthålla ordningen väckte stort missnöje inom militären, civilgardet och även inom stormtrupperna. Unga aktivister i officerskåren anslöt sig hellre till den missnöjda minoriteten bland högre generaler än till majoriteten av äldre republikanska generaler som försökte ta upplösningen av den civila disciplinen med ett underdånigt leende.” [73]

José Calvo Sotelo var parlamentarisk ledare för Renovación Española och Bloque Nacional, den nationella fronten, och representerade både Alfonso-anhängarnas och carlisternas monarkistiska grupper. Under hans aggressiva och diktatoriska ledning utnyttjade monarkisterna så mycket de kunde den rådande turbulensen. ”Om staten inte vet hur man ska garantera lugn

[67] Tal i Cortes, *Diario de las Sesiones de Cortes*, 3 april 1936, 222.
[68] José Manuel Liébana och G. Orizana, *El movimiento nacional*, 5.
[69] Intervju rapporterad i *La Libertad*, 21 feb. 1936.
[70] *Diario de las Sesiones de Cortes*, 3 april 1936, 223-24.
[71] Ibid., 15 april 1936, 288-89.
[72] *Anecdotario*, 190.
[73] *Politics*, 318.

och ordning och medborgarnas rättigheter", deklarerade Calvo Sotelo i Cortes den 15 april 1936, "då borde statens representanter avgå". Senare under talet varnade han: "Vi ser på Ryssland och Ungern, vi läser och studerar deras senaste historia, och eftersom vi vet att den var en tragedi, en kortvarig för Ungern, en ännu pågående för Ryssland, önskar vi att Spanien ska undvika en sådan tragedi. Och vi säger till regeringen att denna uppgift åligger den, och för att fullgöra den kommer man säkert inte att sakna röster eller stöd från dem som är närvarande. Ah! Men om regeringen visar svaghet, om den vacklar… måste vi resa oss och ropa ut att vi är redo för motstånd med varje medel, när vi säger att det förspel för utrotning, den tragiska förstörelsen, som borgerskapet och de konservativa klasserna upplevde i Ryssland, inte kommer att upprepas i Spanien." [74]

Högern börjad bli övertygad, skriver Richard Robinson i sin detaljerade krönika över denna period, om att det pågående tumultet och strejkerna var del i en plan för att framtvinga ett ekonomiskt sammanbrott som förberedelse för revolutionen. "Den 11 juni påstod CEDA-företrädaren Carrascal att inrikesministern helt enkelt hade förlorat kontrollen över landet; [provins-] guvernörerna agerade oberoende av ministeriet, borgmästarna oberoende av guvernörerna och massorna gjorde som de ville. Ett uttalande från regeringen nästa dag [som offentligt uppmanade guvernörerna och borgmästarna att stoppa de väpnade bandens övertag av auktoriteten] antyder att Carrascals påstående i grunden var riktigt." [75]

Gil Robles, den dynamiske och ambitiöse ledaren för CEDA, hade särskild orsak till att slå larm, eftersom en stor del av hans anhängare, som desillusionerats av valresultatet och hans tal om ickevåld, antingen öppet övergav honom eller, som han själv vittnar, "hjälpte andra [höger-]partier som förespråkade lösningar med våld, speciellt Falange Española".[76] Det var sant att han under kampanjen före valet i november 1933 hade hotat att upplösa Cortes om han inte lyckades ta över staten med demokratiska medel, men efter center-högerns valseger hade han mer förespråkat evolutionära metoder än diktatoriska för att uppnå sin katolska korporativa stat, trots monarkistisk kritik och ökande tryck för våldsaktioner från hans ungdomsrörelse JAP, Juventudes de Acción Popular.[77] Ricardo de la Cierva, som stödde militär-upproret, bekräftar: "Gil Robles hade absolut rätt när han [i *Ya*, den 17 april 1968] beskrev inställningen hos Luca de Tena [ägaren av Alfonso-monarkisternas tidning *ABC*] med följande ord, vilka också kan appliceras på de militanta monarkisterna i allmänhet: 'Han hade ingen tilltro till legala metoder; han betraktade mina ansträngningar för att få rätten att leva och verka under republiken som att det allvarligt skadade monarkin och trodde i god tro att en appell för våld bättre skulle tjäna hans ideal… Av detta skäl förespråkade han alltid upproret, medverkade i dess förberedelse så gott han kunde och gav maximalt stöd till [upprors-] rörelsen i sin tidning'." [78]

Även efter att han blivit krigsminister i maj 1935, hade Gil Robles vägrat att gripa makten med hjälp av militären och monarkisterna[79], en vägran som dessa inte skulle glömma under åren som följde. Under 1936, när han såg hur allt fler av hans anhängare flydde, speciellt inom ungdomsrörelsen – vilken, enligt en ledare i Falangen, gick in i hans parti "nästan *en*

---

[74] *Diario de las Sesiones de Cortes*, 15 april 1936, 293, 297. En utomordentlig redogörelse om Calvo Sotelos politik har getts av Robinson, till vars bok jag står i skuld för att ha fört min uppmärksamhet till Calvo Sotelos tal, från vilket ovanstående utdrag har hämtats.

[75] Robinson, 270-71, 394, not 168.

[76] Gil Robles, *No fue posible la paz*, 573-74, 623, not 63. "Steg för steg", skriver Cierva, "började Gil Robles tappa kontrollen över sina mest aggressiva militanter, vilka övergav CEDA en masse för att ansluta sig till Falange Española eller Nationella Fronten [som bestod av Alfonso- och carlist-monarkister]" (*Historia de la guerra civil española*, 741).

[77] Se Robinson, 169, 173, 206, 208-12, 214, 244-45. Jag är mycket tacksam för denna superba kronologiska och analytiska studie över Gil Robles' politik under perioden 1933-36.

[78] *Historia de la guerra civil española*, 740.

[79] Robinson, 194, 226. I sina memoarer hävdar Gil Robles att han avslog alla förslag från vänner och medarbetare om att CEDA skulle överge sin legala taktik (*No fue posible la paz*, 574).

masse" mellan januari och juli[80] – och när Derecha Regional Valenciana, en av de viktigaste komponenterna i CEDA, beslutade sig för att göra förberedelser för våld[81], deklarerade Gil Robles förutseende i Cortes den 15 april: "Låt er inte luras, herrar deputerade! En betydande del av allmänna opinionen, åtminstone halva nationen, kommer inte att låta sig lida en oundviklig död, det försäkrar jag er. Om de inte kan försvara sig på ett sätt, kommer de att försvara sig på ett annat. Ställda inför våldet från en sida, kommer våldet från den andra av sig självt, och regeringen kommer att spela den fega rollen av åskådare i en civil kamp som kommer att ödelägga nationen andligt och materiellt. Å ena sidan underblåses våldet av dem som önskar erövra makten med revolutionära medel. Å den andra underblåses, understöds och uppmuntras den genom apatin hos en regering som inte vågar vända sig mot de sympatisörer som får den att betala ett så högt pris för deras stöd." [82]

Även om han, enligt sina egna uppgifter, var klar över att "fascismen har utbrett sig till stor del på bekostnad av CEDA"[83], höll Gil Robles fast vid sin ickevåldsståndpunkt och deklarerade i Cortes den 19 maj 1936: "De av oss som tillhör det parti i vars namn jag talar kan varken känna entusiasm för eller frändskap med fascistisk ideologi. Ni måste förstå att jag inte säger detta för att skapa goodwill, som jag vet inte på några vägar kommer att tillerkännas mig; jag säger det eftersom det är min och mitt partis grundfasta övertygelse. Sett ur en rent nationell ståndpunkt kan en rörelse som bär utländsk etikett, och inte håller sig till det spanska folkets karaktär och traditioner, föga attrahera oss; om vi betraktar det filosofiska innehållet i vissa totalitära doktriner om staten, kan vi inte förbise att de är indränkta av en filosofisk och politisk panteism som är helt motsatt våra doktrinära övertygelser…; när vi betraktar frågan om taktiken, kan vi som troende inte på några villkor acceptera metoder vars enda och uteslutande mål är erövrandet av makten genom våld." [84]

Som svar på hans ickevåldsståndpunkt deklarerade *No Importa*, Falangens underjordiska bulletin, den 6 juni att det var "skamligt att försöka döva folket med bedrägeriet om fredliga lösningar. *Det finns inte längre några fredliga lösningar*".[85] Falangens aggressiva självförtroende kan tveklöst inte bara hänföras till dess ökande inflytande bland civilbefolkningen, utan också till dess, som Ricardo de la Cierva anger, "allt större inflytande inom armén, tack vare det ökande antalet [falangist-] medlemmar eller sympatisörer bland yngre arméchefer och underofficerare". Detta, påpekar han, är en ytterligare demonstration av "resningens ungdomliga karaktär". [86] "Det är av största vikt att inse", skriver han på ett annat ställe, "att medelåldern bland de militära supporterna till resningen var betydligt lägre än bland dem som var lojala med regeringen".[87]

"Utsikterna var plågsamma", minns Gil Robles i sina memoarer. "Jag var övertygad om att det var nödvändigt att göra allt som var möjligt för att få bort högern från våldets väg…, men sanningen är att en övertygelse höll på att rotas i allas sinnen om att det inte fanns någon annat val än diktaturen för att stoppa anarkin som dränerade vårt blod. Ingen trodde på allvar längre att en demokratisk normalitet var möjlig." [88] Och den 15 juli, efter mordet på monarkistledaren Calvo Sotelo, deklarerade han inför den permanenta församlingen i Cortes, i det

---

[80] José María de Fontana, *Los catalanes en la guerra de España*, 43. Se också Gil Robles, *No fue posible la paz*, 623, not 63, i vilken han nämner att ungdomsrörelsen till Derecha Regional Valenciana, ett av de partier som ingick i CEDA, "entusiastiskt gick med på ... att ge sitt resoluta stöd till dem som höll på att förbereda upproret."
[81] Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 743-44.
[82] *Diario de las Sesiones de Cortes*, 15 april 1936, 300.
[83] *No fue posible la paz*, 688, not 25.
[84] *Diario de las Sesiones de Cortes*, 19 maj1936, 696-97.
[85] Citerat i Gil Robles, *No fue posible la paz*, 684.
[86] *Historia de la guerra civil española*, 787.
[87] Essä i Raymond Carr, *The Republic and the Civil War in Spain*, 190. Å andra sidan ska påpekas att Javier Jiménez Campo, i hans publicerade doktorsavhandling *El fascismo en la crisis de la II República*, 318, medan han erkänner att Falangen från februari 1936 "hade inlett en ny penetrering av armén", hävdar att "närvaron av militärer i medlemskåren… förblev minimal".
[88] *No fué posible la paz*, 684-85.

som skulle visa sig bli hans sista tal i Spanien: ”När våra medborgares liv ligger i händerna på förste bäste bandit, när regeringen är oförmögen att sätta stopp för detta sakernas tillstånd, inbilla er då inte att folk kan ha tillit till varken legalitet eller demokrati. Var förvissade om att de kommer att fortsätta längre och längre nedför våldets väg, och att de bland oss som är oförmögna att predika våld, eller att profitera på det, så småningom kommer att ersättas av andra, mer lyhörda och mer våldsamma, som kommer att exploatera denna djupa nationella stämning.”[89]

Även om Gil Robles i sina memoarer hävdar att han önskade hålla sig inom legalitetens ramar, att han aldrig hade varit en anhängare till militärkupper, att han på grund av sitt motstånd mot våld inte hölls underrättad om organisatörernas förberedelser, att han gjorde allt som var möjligt för att undvika krig, att varken CEDA eller han personligen deltog ”på något konkret sätt i förberedelserna för resningen, även om en del medlemmar medverkade i det inledande arbetet”, att han avvisade ett förslag från general Mola, som ledde planeringen av resningen på fastlandet, om att alla höger-deputerade skulle samlas i Burgos de 17 juli för att olagligförklara regeringen och parlamentet, och att det var först efter att upproret inletts som majoriteten av hans anhängare stödde det,[90] erbjuder han själv klara bevis för att han gjorde mer än inte tog ställning, att han tidvis var en aktiv, om inte entusiastisk, deltagare i den militära konspirationen.

Det gick knappast en dag, minns han i sina memoarer, utan att någon vän eller provinsdelegat från partiet kom till honom för att få råd. ”Jag gav dem alla samma instruktioner: att agera efter eget samvete utan att dra in partiet; att upprätta direkt kontakt med de militära styrkorna; att inte bilda självständiga miliser utan invänta konkreta order när resningen inletts.”[91] Han erkänner dessutom att flera medlemmar i början av juli 1936 bad honom att lämna över en del av det som fanns kvar av partiets valfond till general Mola och att auktorisera överföringen av 500 000 pesetas till generalen. ”Jag stod inför en svår moralisk kris”, erkänner han. ”Donationerna till partiet hade gjorts enbart för valkampanjen, eftersom kampen vid den tiden höll sig på legal mark. Jag är absolut säker på att om donatorerna, under de nya förhållandena, hade konsulterats om vad som skulle göras med fonderna, nästan alla skulle ha krävt att de användes till det som nu, olyckligtvis, var det enda sättet att förhindra anarkins triumf.” [92]

Dessutom, i ett dokument signerat den 27 februari 1942, då han var i exil i Portugal, men som upptäcktes många år senare, hävdade Gil Robles att efter valet 1936 var användandet av maktmedel för att återupprätta allmänna ordningen legalt berättigat. ”Ingen annan lösning än den militära kunde skönjas, och CEDA var berett att ge allt stöd som var möjligt. Jag deltog med råd, med moraliskt stöd, med hemliga order för samarbete och med finansiellt stöd till ett inte oväsentligt belopp som togs från partiets valfonder.” [93]

Det verkar dock som att han bara halvhjärtat givit sitt stöd, i vetskap om att CEDA höll på att upplösas; och hans vägran att gå med på general Molas förslag, om att alla höger-deputerade skulle samlas i Burgos den 17 juli för att olagligförklara regeringen och parlamentet, bidrog till det ”förakt”, som en ledande historiker sympatisk till resningen framställde det, som konspiratörerna kände för honom.[94] ”Min vägran placerade mig uppenbarligen i en mycket svår situation i förhållande till resningens militärer”, erkänner Gil Robles. ”Jag försökte medvetet ända till sista stund att hålla mig borta från allt som kunde antyda en uppmaning till våld. Inför det faktum att jag hade förespråkat legala aktioner under fem år som den enda

[89] Gil Robles, *No fue posible la paz*, 686, not 23.
[90] Ibid., 6437, 787-89, 794, 797-99.
[91] Ibid.,730.
[92] Ibid., 798, not 50. För ytterligare information om transfereringen av 500 000 pesetas till general Mola, se Arrarás, *Historia de la cruzada*, III, 456-57; Arrarás, *Historia*, III, 317; Félix Maíz, *Mola aquel hombre*, 230-35.
[93] Citerat av Marqués de Luca de Tena, *ABC* (Madrid), 1 maj 1968; se också Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 742-43.
[94] Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 741; se också Gil Robles, *No fué posible la paz*, 789.

form för allmän hållning, skulle det ha varit ovärdigt att säkra min politiska överlevnad genom en aktion som svek min klart definierade linje." [95]

På grund av hans vacklande ställningstaganden, och att militären efter inbördeskrigets utbrott ville avgränsa sig mot den "gamla tidens politiker",[96] föll Gil Robes i glömska bara fem månader senare. I februari 1936 hade hans organisation fler platser i Cortes än något annat parti. Hans politiska borttynande verkade oundvikligt från det ögonblick då hans ickevåldspolitik hade resulterat i massflykt till Falangen och när medelklassens uppslutning kring våld och fascistiska lösningar tilltog. Det allt större stödet för den fascistiska ideologin, och den spektakulära förändringen av de politiska utsikterna sedan valet i februari, uppmärksammades den 12 juni av "Gaziel", pseudonymen för Augustín Calvet, redaktör för *Vanguardia*, som politiskt ansågs sympatisera med Manuel Azaña, när han hävdande att folkfronten själv hade skapat det fascistiska hotet, och frågade:

> Hur många röster fick fascisterna i senaste valet? Inte många: ett löjligt antal. Om vi efter folkfrontens seger hade haft en duglig regering i Spanien, en som bekymrat sig om landets allmänna intressen och varit kapabel att få igenom sin vilja, till en början bland sina egna anhängare, skulle den handfull fascister som fanns ha försvunnit, pulvriserats av realitetens krafter. Idag är det tvärtom så att resande som kommer från Spanien säger: "Alla där har blivit fascister." Vad har förändrats? Vad har hänt? Är det kanske så att folk plötsligt har börjat studera politisk litteratur och efter uttömmande läsning och åtskilliga jämförelser kommit till den teoretiska slutsatsen att en fascistisk regim är den bästa av alla? Nej, nej!.. Det är helt enkelt så att man inte kan leva där, att det inte finns någon regering där. På grund av strejkerna och konflikterna, osäkerheten, förstörelsen, och de tusen och en dagliga olägenheterna – för att inte nämna brotten och mordförsöken – är många medborgare trötta och besvikna. I denna situation söker de instinktivt någon lättnad, någon väg ut, och när de inte kan finna någon börjar de steg för steg leta efter en regim där dessa saker åtminstone verkar möjliga. Vad är det för slags politisk regim som radikalt undertrycker sådana outhärdliga excesser? Diktaturen, fascismen! Således, utan att vilja det, nästan utan att förstå det, "känner" folk sig som fascister. Om diktaturens olägenheter vet de inget, vilket är naturligt. Om dessa kommer de att lära senare, när de tvingas finna sig i dem, och sedan kommer de att oro sig för dem. Men under tiden ser de i denna typ av stark regering inget mer än ett osvikligt medel för att skaka av sig den existerande laglöshetens olidliga förtretligheter.[97]

[95] Gil Robles, *No fue posible la paz*, 788.
[96] Ibid., 789.
[97] Agustín Calvets politiska sympatier för Azaña omnämns av Arrarás, *Historia*, IV, 325, som citerar från denna artikel, och har bekräftats för mig av Pedro Voltes Bou, direktören för Instituto Municipal de Historia de Barcelona, till vilken jag står i skuld för en kopia av hela artikeln.

2. Splittring och dödläge inom vänstern

Den sociala och politiska antagonism som härjade landet före inbördeskriget vittnar om att konfliktens ursprung var helt spansk. Ingen utländsk intervention behövdes för att tända den civila stridens gnista, även om det är sant att utländska krafter använde kriget för sina egna syften. Flera veckor innan militärrevolten bröt ut, flera veckor innan de första utländska flygplanen och stridsvagnarna nådde Spanien, var landet moget för en storbrand. Att revolten misslyckades i de stora städerna Madrid, Barcelona, Valencia, Malaga och Bilbao, ett misslyckande som förstörde alla chanser till den snabba avgörande seger som upprorsmakarna planerat[1], räckte för att utlösa en vittgående social revolution som i vissa avseenden var mer djupgående än bolsjevik-revolutionen i dess tidiga skede. Istället för att skydda de ägande klasserna från vänsterns angrepp, påskyndade militärrevolten ”den revolution som vi alla önskat, men ingen hade förväntat sig så snart”,[2] för att använda en fras av Federica Montseny, en ledande medlem i FAI, Federación Anarquista Ibérica, den mäktiga iberiska anarkist-federationen, vars mål var att etablera en anarkistisk eller frihetlig kommunism.

Hon vände sig naturligtvis till den mäktiga anarkosyndikalistiskt eller anarkistiskt orienterade fackliga federationen CNT, i vilken FAI strävade efter ett ledande inflytande, som hade fördömt folkfrontens program som ett ”i grunden konservativt dokument”[3] i otakt med den ”revolutionära feber som Spanien svettades ur sina porer”.[4]

Men på intet sätt uttryckte hon känslorna hos den stora moderata opinion som var representerad i folkfrontskoalitionen. Säkerligen önskade inte premiärminister Manuel Azaña, som blev republikens president den 10 maj, någon revolution. Inte heller var den önskad av hans partikollega och nära medarbetare Santiago Casares Quiroga, som efterträdde honom som premiärminister den 13 maj och samtidigt fick kontroll över krigsministeriet.[5]

Inte heller var revolutionen önskad av andra ledande politiker i hans parti, vars medlemmar i huvudsak var rekryterade från offentlig förvaltning, fria yrken, små jordägare, arrendebönder och små handelsmän och fabrikörer. Inte heller var den önskad av Diego Martínez Barrio, Cortes talman, republikens vicepresident och stormästare för ordenssällskapet Gran Oriente Español, vars parti Unión Republicana (Republikanska unionistpartiet) – en utsplittring från Alejandro Lerroux’ Radikalparti – utgjorde den mest moderata sektionen inom folkfronten och som i själva folkfrontsprogrammet, tillsammans med Azañas parti, hade markerat sin opposition mot arbetarkontroll över produktionen såväl som mot nationalisering och fri utdelning av jord till bönderna.[6]

---

[1] Upprorsledarnas tro att allt enkelt skulle flyta på efter att man deklarerat undantagstillstånd har bekräftats av Juan Antonio Ansaldo, som hjälpte till i förberedelserna för upproret (*¿Para que ... ?*, 120). ”En del av de ledande officerarna som var ansvariga för resningen i juli”, säger Ricardo de la Cierva, ”var redan före händelserna rädda för möjligheten av ett långt och blodigt krig, men den stora majoriteten hoppades att segern skulle följa nästan omedelbart efter deras kupp.” (”The Nationalist Army in the Spanish Civil War,” essä i Raymond Carr, *The Republic and the Civil War in Spain*, 190).

[2] Tal återgivet i *Solidaridad Obrera* (Barcelona), 22 dec. 1936.

[3] Ibid., 17 jan. 1936.

[4] Ibid., 2 april 1936.

[5] I sin dagbok den 4 jan. 1933 beskriver Azaña, som då var premiärminister, Casares Quiroga, som var inrikesminister, som ”denne gode vän som är den bäste jag har i regeringen.” (Joaquín Arrarás, *Memorias íntimas de Azaña*, 109). Julían Zugazagoitia, den moderate socialistledaren, redaktör för *El Socialista* vid den tiden, säger att Azaña kände det nödvändigt att överlåta bildandet av sitt första kabinett till Casares Quiroga, som var bunden ”till hans politik och person av tillgivenhet, vilken det inte är överdrivet att säga gränsade till avgudande” (*Historia de la guerra en España*, 3-4).

[6] *La Libertad*, 16 jan. 1936. I fråga om jordbruk utlovade programmet sänkta arenden och avgifter, utrotning av ocker, ökade jordbrukskrediter, omvärdering av jordbruksproduktionen, stimulering av exporten, bevattning och skogsavverkning, utdelning av mark till familjer, och upphävande av lagen om arrende och lagen som garanterade att jordägare skulle få tillbaks sina egendomar, som utlovats under Sanjuros uppror.

Revolutionen var verkligen inte heller önskad av Julián Besteiro, ledaren för den lilla höger-fraktionen i socialistpartiet, eller av Indalecio Prieto, ledaren för den moderata center-fraktionen som kontrollerade exekutivkommittén och som, till skillnad från de numerärt starkare vänstersocialisterna som leddes av Francisco Largo Caballero, sekreteraren i den mäktiga arbetarfederationen UGT, hade förfäktat en politik av återhållsamhet under måna-derna före upproret och hade fördömt strejkerna och tumultet som skakade landet.[7]

”Två positioner, lika osjälviska och hederliga”, skriver Julián Zugazagoitia, en moderat socialist och före kriget redaktör för *El Socialista*, ”konfronterades i socialistpartiet: majori-teten, ledd av Largo Caballero, som betraktade koalitionen med republikanerna som en sak från det förflutna och förespråkade bildandet av en arbetarenhetsfront med målet att gripa hela makten… : minoriteten, personifierad av Prieto, som beaktade realiteterna på den spanska scenen och ansåg att så länge de konservativa partierna kämpade beslutsamt skulle ett av-ståndstagande från republiken och republikanerna vara ytterst riskabelt… Largo Caballero och hans främsta medarbetare, [Luis] Araquistáin och [Julio] Álvarez del Vayo, trodde att en militärkupp säkerligen skulle besegras genom statens motstånd och arbetarnas generalstrejk… Periodens sociala symptom…, som inte bekymrade dem det minsta, gav dem en inre känsla av tillfredsställelse inför det faktum att strejker, konflikter och blodiga sammandrabbningar representerade republikanernas regeringsmisslyckande.” [8]

Även om Largo Caballero hade undertecknat folkfrontens program[9], betraktade han inte alliansen med de liberala republikanerna som något mer än en tillfällig koalition för att segra vid valurnorna. Den 12 januari 1936, ett par dagar innan publiceringen av programmet, hade han klargjort sin framtida position:

> [Vår] uppgift är att upprätta socialismen. Och när jag talar om socialism… talar jag om marxistisk socialism… Vårt mål är erövrandet av den politiska makten. Med vilka medel? De som vi har till-gång till!... [Låt] det bli helt klart, att när vi går tillsammans med vänsterrepublikanerna avsäger vi oss absolut inte något i vår ideologi eller verksamhet. Inte heller tror jag att de kräver det av oss, eftersom det skulle vara detsamma som att be oss förråda våra idéer. Det är en allians, en tillfällig koalition, för vilken ett program har utarbetats, som säkerligen inte kommer att tillfredsställa oss, men som jag säger här och nu till alla närvarande och till alla som kan höra och läsa att… alla, alla tillsammans, måste kämpa för att försvara… Bli inte förfärade, bli inte modfällda, om ni inte ser saker i programmet som är absolut grundläggande i vår ideologi. Nej! Detta får aldrig vara ett skäl till att upphöra att arbeta med fullständig tilltro och entusiasm för segern. Detta måste vi göra trots allt. Denna väg, kamrater, ska vi efter segern, befriade från alla slags åtaganden, kunna säga till alla, absolut alla, att vi ska om möjligt utan avbrott fortsätta tills våra ideal har triumferat.[10]

Caballero var en före detta stuckatör, reformist under mer än fyrtio år, med undantag av ett tillfälligt utbrott av revolutionär aktivitet, och arbetardelegat i general Primo de Riveras råds-församling under diktaturen. Efter två års desillusionerande verksamhet som arbetsminister under den republikansk-socialistiska koalitionen hade han 1933 blivit uppeldad av revolutio-nära idéer och genomgått en metamorfos – i en ålder av sextiofyra – till talesman för vänster-flygeln inom spansk socialism.

Denna radikala förändring hade till stor del sin grund i den oförmåga och det ointresse som de liberala republikanerna, ledda av Manuel Azaña, visade för att genomdriva den jordreformlag som antagits i september 1932. Sanningen att säga var de mer upptagna av sin antiklerikalism än av att genomföra ett seriöst program för jordreform. De republikanska partierna, skriver Malefakis, var uppfödda på antiklerikalism, antimilitarism och antimonarkism. ”Dessa arv-

---

[7] Se hans tal, återgivna i *El Socialista* (Madrid), 2 maj 1936; *La Libertad*, 26 maj1936; också citat från Prieto i Joaquin Arrarás, *Historia de la segunda república española*, 205-7.
[8] *Historia de la guerra en España*, 4-5; se också Gabriel Morón, *Política de ayer y política de mañana*, 25.
[9] Largo Caballero undertecknade dokumentet å UGT:s vägnar, medan Juan-Simeón Vidarte och Manuel Cordero undertecknad å Socialistpartiets vägnar *(La Libertad*, 16 jan. 1936).
[10] *El Socialista*, 14 jan. 1936.

tagare till Franska revolutionen fick sina djupaste känslor mer för jordreformens antiaristokratiska konsekvenser än för reformen i sig. Azaña förkroppsligade perfekt dessa känslor… Han pläderade vältaligt för jordreformen i flera tal under republikens första entusiastiska månader, men därefter tystnade han. På två ställen i de tre volymerna med hans samlade tal – i övrigt söker man förgäves – hittar man passager med referenser till det som förmodligen var den mest brännande frågan för dagen."[11] I en senare passage bekräftar Malefakis: "Vänsterrepublikanerna slöt delvis upp kring jordreformen för att få socialisternas stöd för sina politiska och kulturella reformer, delvis för att de betraktade den som nödvändig för att upprätthålla den allmänna ordningen, och delvis för att de humanistiska instinkterna i deras liberala filosofi krävde böndernas frigörelse. Inget av dessa skäl var tillräckligt starkt för att hålla dem stången när de väldiga kostnaderna för reformen, såväl som de oundvikliga kränkningarna av respekten för egendomsrätten och individuell ekonomisk framgång, vilka hade utgjort kärnan i den liberala filosofin, blev uppenbara. Som följd började de slingra sig ur sina åtagande nästan så snart jordreformlagen antagits." [12]

De republikanska partiernas vägran att behandla jordreformen seriöst, skriver Gerald Brenan i sitt klassiska arbete *The Spanish Labyrinth*, låg till grund för socialisternas desillusion med republiken. "Det var en känsla som vällde upp underifrån, som påverkade de yngre mer än de äldre, de nyss anslutna mer än de inrotade partimännen… Denna känsla fann sin ledare i Largo Caballero. Som [sekreterare] i UGT var han speciellt uppmärksam mot faran av att tappa mark till anarkosyndikalisterna. Han hade också en personlig anledning till missnöje. Först hade han varit i bråk med Azaña. Sedan hade han som arbetsminister blivit speciellt förtretad över hur många av hans lagförslag som hade saboterats… Så redan i februari 1934 sade han att 'det enda hoppet för massorna är nu en social revolution. Bara den kan rädda Spanien från fascismen'." [13]

Runt honom hade massan av socialistiska arbetare och en majoritet av medlemmarna i den mäktiga socialistiska ungdomsrörelsen, Federación Nacional de Juventudes Socialistas, samlats. De var missnöjda med samarbetet med de liberala republikanerna och med de "reformistiska" tendenserna inom PSOE (Partido Socialista Obrero Español), och önskade få till stånd en radikalisering eller "bolsjevisering" av partiet och utesluta alla reformistiska och centristiska element.[14] Dessa mål var tydligt formulerade i den underjordiska men vida lästa pamfletten *Octubre, segunda etapa*, som hade sammanställts 1935 av ledare i Socialistiska Ungdomsfederationen som då satt i fängelse för sitt deltagande i upproret i oktober 1934.[15] Largo Caballero utropades som "ledare och initiativtagare till detta revolutionära återuppvaknande"[16] och kort därefter hyllades han av sina anhängare som den "spanske Lenin".[17] Även om

---

[11] Edward E. Malefakis, *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain*, 254-55.

[12] Ibid., 393. "Folkfronten var i huvudsak borgerlig och dess reformer tenderade att respektera privat egendom. Detta försenade jordreformen och utdelningen av jord, och tvingade bönderna att ockupera marken för att tillfredsställa sina behov av jord och arbete" (Manuel Requena Gallego, *Los sucesos de Yeste*, 126).

[13] S. 273-74.

[14] För en kritisk redogörelse om försöket att "bolsjevisera" den socialistiska rörelsen och för den inbördes striden mellan de tre fraktionerna, ledda av Julían Besteiro (högern), Indalecio Prieto (centern), och Francisco Largo Caballero (vänstern), se Gabriel Mario de Coco, *Anti-Caballero: Crítica marxista de bolchevizacíón del partido socialista, 1930-1936.* Se också Arrarás, *Historia*, IV, 139-41, 249-66; Richard A. H. Robinson, *The Origins of Franco's Spain*, 260-61, 271-72.

[15] Se Marta Bizcarrondo, *Octubre del 34: Reflexiones sobre una revolución*, där pamfletten återges på sidorna 83-156. På sidan 50 hävdar hon att den första utgåvan var signerad av Carlos Hernández Zancajo, presidenten för Socialistiska ungdomsfederationen, och att den andra utvidgade utgåvan även hade sekretare Santiago Carrillos signatur. "Men", lägger hon till, "det verkar inte som att de som officiellt signerade var de verkliga författarna. Uppenbart hade skriften tillägnats Santiago Carrillo och Amaro del Rosal, som befann sig i Modelo-fängelset i Madrid." I en fotnot tillägger hon att, enligt Rosal, var trettiosex av pamflettens nittioåtta sidor skrivna av honom.

[16] Ibid., 156.

[17] Se exempelvis Amaro del Rosal (anhängare till Largo Caballero vid den tiden), *Historia de la UGT de España, 1901-1939*, II, 609; också Fernando Claudín, *La crisis del movimiento comunista*, 173 [på svenska: Den olägliga revolutionen (Spanien 1936-1939)]. Före inbördeskriget var Claudín medlem i Kommunistisk ungdom, som

han var uppskattad för sin enkelhet, personliga integritet och omutlighet av motståndare i och utanför partiet[18], hade Largo Caballero vid detta tillfälle dragits iväg av sina anhängares entusiasm och tillbakavisade aldrig utnämningen, vilket bara kommande händelser skulle göra. Faktum är att när han intervjuades i sin cell 1935, efter oktoberresningen, sade han: ”Ni ser här bakom galler Spaniens framtida ledare! Lenin förklarade att Spanien skulle bli den andra sovjetrepubliken i Europa. Lenins profetia kommer att besannas. Jag ska bli den som ska få det gjort, som den andre Lenin.” [19]

I mars 1936, fyra månader före inbördeskriget, hade den inflytelserika socialist-organisationen i Madrid, Agrupación Socialista Madrileña, över vilken Largo Caballero presiderade, utformat ett nytt program för socialistpartiet som skulle läggas fram på nästkommande nationella kongress, där det fastslogs att dess ”omedelbara mål” var ”arbetarklassens erövring av den politiska makten med alla tillgängliga medel” och ”proletariatets diktatur organiserad som en arbetardemokrati”. ”Illusionen om att den proletära socialistiska revolutionen … kan genomföras genom att reformera den existerande staten måste avfärdas”, stod det i inledningen. ”Det finns ingen annan väg än att förstöra dess rötter… omärkligt kommer proletariatets diktatur eller arbetardemokratin att omvandlas till en fullständig demokrati, utan klasser, där våldsstaten gradvis kommer att försvinna. Instrumentet för diktaturen ska vara socialistpartiet, som kommer att utöva denna diktatur under övergångsperioden från ett samhälle till ett annat och så länge som de omgivande kapitalistiska staterna gör en stark proletär stat nödvändig.[20]

Helt klart var en del av språket i Madrid-socialisternas program lånat från Lenins och Stalins standardverk, vars lärdomar den åldrande Caballero hade studerat och tagit till sig först under senare år. Under de kommande månaderna reste Caballero, glödande i sin revolutionära tro, mellan provinsernas huvudstäder och förkunnade inför hänförda åhörare att folkfrontens program inte kunde lösa Spaniens problem och att arbetarklassens diktatur var nödvändig.[21]

Caballeros revolutionära hållning fördjupade den redan oförsonliga splittringen inom socialistpartiet. Julián Besteiro, den vördnadsbjudande, sansade och en gång inflytelserika ”akademiska” marxisten som representerade högerflygeln inom partiet, som 1933 hade uppmanat sina socialistiska kolleger att acceptera demokratin och invänt att ”illusionen om proletariatets diktatur har varit alltför kostsam”,[22] hade ställt sig i bakgrunden.[23] Kampen för

---

gick samman med Socialistisk ungdom i april 1936 och bildade JSU, Förenade Ungdomsfederationen. Han var medlem i den senares exekutikommitté. 1937 blev han medlem i kommunistpartiets centralkommitté och 1947 i politbyrån. Han uteslöts ur partiet 1964.

[18] Se till exempel Julían Gorkin, *Caníbales politicos,* 62; Salvador de Madariaga, *España,* 547; Federica Montseny och Indalecio Prieto i *Francisco Largo Caballero, 1869-1946,* 71, 138; Rosal, *Historia,* II, 524-609; Andrés Saborit i *Adelante,* Marseilles, 3 maj 1946; Zugazagoitia, *Historia*, 208.

[19] H. Edward Knoblaugh, *Correspondent in Spain,* 17. Knoblaugh var Associated Press’ representant i Madrid och gav som en säkerhetsåtgärd Largo Caballero tillgång till sin telegrafförbindelse, vilket han ”hjärtligt uppskattade.” Att Caballeros uttalande var i full överensstämmelse med hans inställning vid den tiden bekräftades för mig av en av hans tidigare anhängare, socialist-deputeraden för Orense, Galicia, Alfonso Quintana de la Pena, som när han intervjuades av mig 1963 hävdade att han ”distanserat sig” från Largo ”för att han tillåtit sig att, utan att protestera, låta sig kallas den spanske Lenin.” Men, i sina opublicerade memoarer, hävdar Largo Caballero att han ”kraftigt avvisade” etiketten och beskriver det som ett försök av kommunisterna att ”kapa” honom (”*Notas Históricas sobre la Guerra de España*,” 264-65). Bevis antyder emellertid att Luis Araquistáin, Largo Caballeros inflytelserike politiske rådgivare, hade mer att göra med myten om den ”spanske Lenin” än kommunisterna (se till exempel hans förord till Francisco Largo Caballero, *Discursos a los trabajadores,* daterat den 2 mars 1934, där han i det sista stycket [xv] drar en parallell mellan Lenins historiska roll före Oktoberrevolutionen 1917 och Largo Caballeros 1934). Enligt Andrés Saborit, högersocialisten, finns myten ursprung i detta förord (brev till mig, Hoover Institution).

[20] *Claridad,* 19 mars. 1936.

[21] Se till exempel tal i Oviedo, *La Libertad,* 16 juni 1936.

[22] Tal den 3 aug. 1933, som det återges i Andrés Saborit, *Julián Besteiro,* 336. Hans inställning hade inte förändrats under 1936. Se till exempel José María Gil Robles, *No fué posible la paz,* 657; Salvador de Madariaga, *Spain,* 697, som i ett brev till *Times,* London i juli 1939 hävdar att Besteiro – som just hade dömts till trettio års fängelse av den segrande Franco-regimen – ”var en stark motståndare till våldsmetoder under republikens dagar, och inom

kontrollen över den socialistiska rörelsen mellan den revolutionäre Caballero och den evolutionäre Prieto – en kamp som var politisk såväl som högst personlig – hade nu hamnat i förgrunden. För Prieto var Caballero oansvarig: ”Han är en dumbom som vill verka smart: Han är en trist byråkrat som spelar rollen som galen fanatiker.”[24] Prieto menade att socialisterna inte var starka nog för att genomföra en framgångsrik revolution och borde stärka alliansen med republikanerna. För Caballero var Prietos reformism en styggelse, och han betraktade sin opponent mer som en ”republikanoid” än som en socialist. ”För mig”, skrev han i sina publicerade memoarer *Mis recuerdos*, ”var Prieto aldrig en socialist… varken i sina idéer eller sitt agerande.” ”[Han] var avundsjuk, arrogant och föraktfull; han trodde att han stod över alla andra; han kunde inte tolerera att någon kastade den minsta skugga över hans väg.”[25]

Även om Largo Caballeros anhängare var betydligt fler än Prietos, fick den senare sin styrka ur kontrollen över partiets exekutivkommitté och dess tidning *El Socialista,* såväl som ur kontrollen över en del lokala avdelningar. Largo Caballeros styrka kom å andra sidan ur UGT, den kraftfulla socialistiska ungdomsrörelsen, de flesta lokala partiavdelningarna, speciellt Agrupación Socialista Madrileña, och ur hans språkrör *Claridad*. Så bitter var striden mellan de två fraktionerna i den kritiska frågan om revolution eller evolution, att när Prieto och två välkända asturiska gruvarbetarledare, Ramón González Peña och Belarmino Tomás, skulle tala vid ett möte i Ecija välkomnades de med kulor och tvingades fly.[26]

Striden fick Salvador de Madariaga, en oberoende republikan och historiker, att hävda: ”Det som gjorde det spanska inbördeskriget oundvikligt var inbördeskriget inom socialistpartiet.. Inte att undra på att fascismen växte. Ingen ska påstå att det var fascistiskt våld som framkallade socialistiskt våld…; det var inte mot fascisterna som Largo Caballeros banditer sköt, utan mot sina socialistiska bröder… Det var [Largo Caballeros] förkunnade, nej, hans proklamerade politik om att i hast föra Spanien mot proletariatets diktatur. Pressad mot våldets väg blev nationen, som alltid haft fallenhet för det, mer våldsam än någonsin. Detta passade fascisterna utmärkt, för de är inget annat än älskare av och experter på våld.” [27]

Under månaderna före inbördeskriget var de officiella relationerna mellan Largo Caballero och kommunistpartiet (PCE), en liten men snabbt växande styrka, så vänskapliga att den vänstersocialistiske ledaren hade föreslagit en sammanslagning av de socialistiska och kommunistiska fackförbunden[28], såväl som en sammanslagning av partiernas ungdomsorganisationer. Därtill hade, i mars 1936, socialistpartiets Caballero-kontrollerade Madridsektion beslutat att vid nästa partikongress föreslå en fusion mellan socialist- och kommunist-

---

Socialistpartiets ledning stod han modigt upp mot brushuvudena som hade lett landet till dess nuvarande belägenhet.”

[23] För väldokumenterade biografier om Besteiro, se Saborit, *Julián Besteiro* och *El pensamiento politico de Julián Besteiro* (Prólogo de Emiliano M. Aguilera); också Ignacio Arenillas de Claves, *El proceso de Besteiro;* Carlos Díaz, *Besteiro: El socialismo en libertad* och E. Lamo de Espinosa, *Filosofía y política en Julián Besteiro.* Hans tidiga tal i parlamentet har samlats av Fermin Solana i *Historia parlamentaria del socialismo: Julián Besteiro,* I, II.

[24] Intervju given till Michail Koltzov *(Pravdas* specielle korrespondent) den 26 aug. 1936, som det återges i *Novyi Mir,* april 1938, 40. Intervjun ingick i Koltzovs dagbok, som *Novyi Mir* publicerade som serie mellan april och september 1938 under titeln ”Ispanskii Dnevnik” (Spansk dagbok). Den utgavs som bok 1957, femton år efter att han likviderats av Stalin, som volym 3 i *Izbrannje proizvedeniia* (Valda verk) och översattes till spanska av Ruedo Ibérico, Paris 1963, under titeln *Diario de la guerra de España.* Dagboken anges hädanefter som Koltzov, ”Ispanskii Dnevnik,” *Novyi Mir.* I dagboken refererar Koltzov frekvent till en mexikansk kommunist, Miguel Martinez. Detta är tveklöst en pseudonym för författaren.

[25] S. 145, 153.

[26] Se till exempel Zugazagoitia, 4; Indalecio Prieto, *Convulsiones de España,* III, 158-59, 164; *Claridads* version av incidenten (31 maj 1936), som det återges i Fernando Díaz-Plaja, *La historia de España en sus documentos. El siglo XX. Dictadura ... República 1923-36,* 870-72.

[27] *Spain,* 455-457. Detta var också den uppfattning som gavs mig efter kriget av några socialister. Enligt Alfonso Quintana y Pena (intervju 1963), ”Skulle det inte funnits någon möjlighet för en militär resning om Socialistpartiet behållit sin enighet.”

[28] Se tal av Wenceslao Carrillo (en Largo Caballero-socialist), *La Correspondencia de Valencia,* 4 sept. 1937.

partiet[29], något som också kommunisterna själva starkt förespråkade.[30] Som Stanley G Payne påpekar hade vänstersocialisterna ”utomordentligt naiva och okritiska uppfattningar om en anslutning till Komintern och ett samarbete med kommunistpartiet, och när de talade om en union med det senare, uppfattade de det som en möjlig absorbering av kommunistpartiet i socialistpartiet.” [31]

Largo Caballero hade personligen rekommenderat denna sammanslagning i flera offentliga uttalanden[32] och hade positivt besvarat ett förslag från kommunisterna om att bilda en förbindelsekommitté som representerade båda partierna och med ett program ”för att underlätta utvecklingen av den demokratiska revolutionen och att föra den till dess slutliga konsekvens”.[33] Denna ståndpunkt, som stod i skarp kontrast mot Indalecio Prietos alltmer kommunistfientliga, blev varmt prisad av José Díaz, sekreteraren i PCE: ”Massorna i socialistpartiet… ser i Largo Caballeros linje den som mest närmar sig den revolutionära vägen, kommunistpartiets och Kominterns väg.” [34]

Men trots de goda relationerna med Caballero stördes kommunisterna av den vänstersocialistiske ledarens agitation för en omedelbar samhällelig omvandling, eftersom de samtidigt, i överensstämmelse med Kremls utrikespolitik, försökte stärka folkfronten genom att förbättra sina kontakter med de liberala republikanerna. Faktum är att José Díaz, samtidigt som han offentligt krävde upprättandet av arbetar- och bondeallianser ”som framtida maktorgan”[35] och frankt deklarerade att proletariatets diktatur var partiets slutliga mål[36], indirekt refererande till Largo Caballeros ultrarevolutionära hållning, deklarerade: ”Vi måste motsätta oss varje manifestation av överdriven otålighet och varje försök att bryta upp folkfronten. Folkfronten måste gå vidare. Vi har fortfarande lång väg att vandra tillsammans med vänsterpublikanerna.”[37] Privat använde kommunisterna sådana uttryck som ”infantil vänsterist”[38] och ”senil vänsteristisk sjukdom”[39] för att karakterisera Caballero.[40] Men de hade inte råd att förstora skillnaderna med den socialistiske ledaren. Hans popularitet stod nu på sin höjdpunkt, och de satte stort värde på hans användbarhet som länk mellan dem själva och de massor som följde honom.[41] Därtill hade idén om arbetarenhet gripit hans tankar, och detta lovade att underlätta fusionen mellan PSOE och PCE på samma sätt som det redan hade underlättat sammanslagningen av deras respektive fackliga organisationer och ungdomsrörelser. ”Den springande punkten för enhetsrörelsen”, sade José Díaz, ”och för revolutionens framgång i Spanien, är att den linje som representeras av Largo Caballero segrar i socialistpartiet.” [42] Santiago Carillo, ledaren för den förenade ungdomsorganisationen JSU, Federación de Juventudes Socialistas Unificadas, påstod med hänvisning till samtal han och andra representanter från de båda ungdomsrörelserna tidigare haft i Moskva: ”Som Manuilskij, den gamle bolsjeviken, sade oss…, det som nu är viktigast för enhetsrörelsen och för hela den spanska revolutionens kurs är att den tendens som representeras av Largo Caballero segrar i socialistpartiet. Om denna seger

[29] *Claridad, 19 mars.* 1936; *La Libertad,* 4 april 1936.
[30] José Díaz, *Tres años de lucha,* 165, 190, 194, 206.
[31] *The Spanish Revolution,* 166-67. Se också Largo Caballeros brev till José Bullejos, 20 nov. 1939, som det återges i Largo Caballero, *¿Qué se puede hacer?,* 20-24.
[32] Se till exempel intervju rapporterad i *Claridad,* 7 dec. 1935; tal, ibid., i april 1936.
[33] Se artikel av by José Díaz, generalsekreterare i kommunistpartiet, i *Correspondencia Internacional,* 17 april 1936, som det återges i Díaz, *Tres años,* 133-39.
[34] Ibid.
[35] Tal den 1 april. 1926, som det återges i Díaz, 165.
[36] Tal i Cortes, *Diario de las Sesiones de Cortes,* 15 april 1936, 311.
[37] Artikel i *Correspondencia Internacional,* 17 april 1936, som återges i Díaz, *Tres años,* 133-39.
[38] Manuel, 164.
[39] Koltzov, ”Ispanskii Dnevnik,” *Novyi Mir,* april 1938, 42.
[40] José Duque, som blev medlem i PCE:s centralkommitté 1937, bekräftade för mig 1945, att under månaderna före inbördeskriget var ledande kommunister i hemlighet fientliga till Largo Caballeros politik.
[41] Se José Bullejos (en tidigare sekreterare i PCE), *Europa entre dos guerras, 1918-1938,* 191-92.
[42] *International Press Correspondence*, 9 maj 1936.

inte kommer, så kommer enheten och revolutionens hela framtid" – jag fortsätter att citera Manuilskij – "att sättas på spel." [43]

PSOE:s centerfraktion, som leddes av Indalecio Prieto, såg med ohöljd fientlighet på det växande hotet från kommunisternas inflytande i den socialistiska rörelsen. Man fördömde kommunisternas kampanj för att slå samman de båda partierna som ett "enhetsbedrägeri",[44] och fusionen mellan de två ungdomsrörelserna såg man som "kommunistpartiets absorbering av den socialistiska ungdomen".[45] Centerfraktionen betraktade kommunisterna med sådan misstänksamhet och avsky att man till och med vägrade besvara deras förslag om att skapa en förbindelse- eller koordineringskommitté mellan de två partierna. "Kommunistpartiet", skrev José Díaz, "hade för socialistpartiet föreslagit bildandet av en förbindelsekommitté med ett program som skulle understödja utvecklingen av den demokratiska revolutionen och föra den till dess slutliga konsekvens. Detta förslag har lämnats obesvarat av det nuvarande reformistiska och centristiska ledarskapet. Å andra sidan har det välkomnats av vänsterflygeln. Socialistpartiets massor avvisar den nuvarande reformistiska exekutivens inställning och önskar i linje med Largo Caballero en inställning som mer närmar sig den revolutionära vägen, kommunistpartiets och Kommunistiska Internationalens väg." [46]

Indalecio Prieto, centerfraktionens ledfyr och dominerande kraft, var en mästerlig karaktär från enkla förhållanden, finansminister i republikens första regering 1931 och ägare av *El Liberal* i Bilbao, den inflytelserika tidningen i det industriella norr i vilken han en gång arbetat som copywriter och senare som redaktör. Han åtnjöt stor prestige bland liberala och även konservativa republikaner, med vilka han hade oändligt mer gemensamt än med vänstersocialisterna, och såg Largo Caballeros samröre med kommunisterna som ytterst farligt. I verkligheten var motsättningarna mellan de båda fraktionerna på våren 1936 så uppenbara att han deklarerade att de skulle resultera i en splitring vid nästa partikongress.[47] Som kunnig parlamentariker, vältlig men ibland hetsig talare, kunde han ibland slå sig på bröstet med sådan kraft att "man inte visste vad man skulle beundra mest: styrkan i hans knytnävar eller hans bröstkorgs motståndskraft", som en deputerad i Cortes sade.[48] "Han slår sig så våldsamt på bröstet", skriver ett annat vittne, "skriker med sina lungors hela styrka och skadar sig ofta så att han blöder".[49] Då han skickligt kunde manövrera i regeringskretsarna och i sitt eget parti – manövrer som hade varit verkningsfulla, inte bara för att få bort Alcalá-Zamora från presidentämbetet och sätta dit Manuel Azaña den 10 maj,[50] utan också för att driva ut Caballero ur socialistpartiets exekutivkommitté[51] – omtalades Prieto ofta som den mest förslagne politikern i republikens ledning. Hans förmågor var erkända av opponenter så väl som av vänner.[52]

I kontrast till Caballero hade Prieto före kriget lagt allt sitt inflytande på moderationens sida. "[Det] inget land kan tåla", framhöll han i sitt 1:a maj-tal 1936, "är den ständiga blodspillan i allmänna oroligheter utan något omedelbart revolutionärt mål; det inget land kan tåla är ödslandet av offentlig auktoritet och ekonomisk styrka genom ständig oro, ängslan och skräck. En del enkla själar må argumentera att denna oro, ängslan och skräck bara kan skada de

[43] *Claridad*, 9 april 1936.
[44] *El Socialista*, 3 juli 1936.
[45] Ibid., 2 juli 1936.
[46] Artikel i *Correspondencia Internacional*, 17 april 1936, återgiven i Díaz, *Tres años*, 133-39.
[47] *El Mercantil Valenciano*, 16 maj 1936.
[48] Eduardo Ortega Gasset, citerad i Gil Robles, *No fue posible la paz*, 450.
[49] Zugazagoitia, 275.
[50] Niceto Alcalá-Zamora, Memoarer, 360-73, och artikel i *Journal de Genève* återgiven i *Spanish Liberals Speak out on the Counter-Revolution in Spain*, 11-13; Arrarás, *Historia*, IV, 103-8, 175-78; Joaquín Arrarás, *Historia de la cruzada española*, II, 477, 488; Gil Robles, *No fue posible la paz*, 585, 592-96; Largo Caballero, *Mis recuerdos*, 155; Alejandro Lerroux, *La pequeña historia*, 462; Joaquín Maurín, *Revolución y contrarrevolución en España* (epilog, 1965), 237-38; Prietos tal i Cortes, *Diario de las Sesiones de Cortes*, 7 april 1936, 242-50.
[51] Se Morón, 60-63.
[52] Se till exempel Gil Robles, *No fue posible la paz*, 450; Miguel Maura, *Así cayó Alfonso XIII*, 58, 153, 216-22.

härskande klasserna. Detta är felaktigt… det kommer inte att dröja länge innan arbetarklassen självt känner av den förgörande effekt som förstörelsen och den eventuella kollapsen av vår ekonomi får… Det vi borde göra är att intelligent gå vidare mot avskaffandet av privilegier, att rasera de fundament som dessa privilegier vilar på; men detta görs inte genom isolerade, sporadiska excesser som efterlämnar några sönderrivna bilder, brända altare, eller kyrkdörrar som svärtats av lågor, som tecken på folks ansträngningar. Detta, säger jag er, är inte revolution… [Om] en sant revolutionär organisation, intelligent sådan, inte tar hand om denna ödslade energi, om den inte kontrollerar den och leder den i fruktbara kanaler, så lyssna på mig när jag deklarerar: Detta är att samarbeta med fascismen." I denna atmosfär, fortsatte han, skulle fascismen kunna blomstra eftersom en uppskärrad medelklass, oförmögen att vid horisonten upptäcka en lösning för dess räddning, skulle vända sig till fascismen. "[Låt] det inte sägas, som en skymf mot demokratin, att gagnlös oreda är möjlig bara när en demokratisk regering är vid makten, eftersom fakta då kommer att utropa att endast demokrati tillåter oordning och att bara diktaturens piska är kapabel att förhindra den… [Skulle] störningar och oordning bli ett permanent system, kommer detta inte att vara vägen mot socialism eller mot konsolidering av den demokratiska republiken, vilket jag tror är vad vi vill… Denna väg leder inte till socialism eller kommunism; den leder till en fullständigt hopplös anarki som inte ens har någon likhet med frihetlig [anarkistisk] ideologi; den leder till ett ekonomiskt kaos som kanske kommer att göra slut på landet." [53]

Den 4 maj replikerade Largo Caballeros tidning *Claridad.* "Arbetarklassen vill ha den demokratiska republiken… inte för dess inneboende dygder, inte som en ideal form för regering, utan för att inom denna regim får klasskampen, som kvävs under despotiska regimer, större frihet att verka för sina omedelbara och närliggande mål. Om det inte var för detta, varför skulle arbetarna vilja ha republik och demokrati? Att tro att klasskampen skulle upphöra, så att endast demokrati och republik existerade, är att förneka de krafter som driver historien. Det är att spänna vagnen framför hästen." [54]

Mitt under det tumult som skakade landet under våren 1936 sattes en rörelse igång – med vilken Prieto inte helt saknade samröre – för att placera honom på premiärministerposten. "Runt hans person", noterar en högerinriktad historiker, "skapades en atmosfär – som Miguel Maura [ledare för det moderata konservativa Republikanska partiet och en av republikens grundare 1931] försökte vidga och sprida – som skulle vara gynnsam för att kunna placera honom i en position från vilken han så långt möjligt skulle kunna stoppa de pågående oroligheterna. Prieto var hoppet inte bara för moderaterna i folkfronten… utan också för många moderater på högerkanten." [55] För Maura hade Prieto "större respekt och anseende" än någon annan politiker som han hade att göra med.[56]

Men när president Azaña erbjöd honom premiärministerposten vågade han inte acceptera, inte bara på grund av oppositionen inom UGT:s exekutivkommitté, som kontrollerades av Caballero[57], utan också för att en kärna bland de socialistiska deputerade, majoriteten av dem medlemmar i vänsterfraktionen, överväldigande hade röstat för att inte dela makten med republikanerna.[58] "När jag anförtroddes uppgiften att bilda [regeringen]", skrev Prieto efter kriget, "avböjde jag, eftersom majoriteten av den parlamentariska socialistiska kärnan var våldsamt emot ett koalitionskabinett, speciellt om jag skulle presidera över det." [59] Så Prieto fråntogs hoppet om en livsduglig regering baserad på parlamentariskt stöd från hans eget

---

[53] *El Socialista,* 2 maj 1936. För ytterligare information om Prieto, se biografi av Alfonso Carlos Saíz Valdivielso, *Indalecio Prieto: Crónica de un corazón.*
[54] Som det återges i Arrarás, *Historia,* IV, 157.
[55] José Plá, *Historia de la segunda república española,* IV, 384.
[56] Maura, 222.
[57] Se uttalande från exekutiven, *El Socialista,* 8 maj 1936.
[58] Enligt Diego Martínez Barrio, Cortes talman, stödde sextio deputerade Largo Caballero och fyrtio Indalecio Prieto *(Memorias,* 303).
[59] *Palabras al viento,* 279.

parti. ”Vad skulle man ha sagt om mig då”, deklarerade Prieto några år senare, ”om jag hade ignorerat resolutionen från den parlamentariska kärnan och accepterat den maktposition som Azaña erbjöd mig? Jag skulle, med visst berättigande, ha framstått som den person som ensam var ansvarig för raserandet av socialistpartiet. Dessutom, om jag i parlamentet hade förnekats rösterna från majoriteten av socialistpartiets representanter, skulle jag för att kunna styra parlamentariskt ha tvingats söka stöd inom högern, med resultat att jag skulle ha höljt mig i vanära… Då skulle jag ha blivit märkt som förrädare. Felet… var inte mitt; det låg hos dem som förhindrade lösningen.” [60]

Enligt den spanske historikern Santos Juliás åsikt gjorde Prieto ett misstag när han tolkade ”Azaña-operationen” som att det var avgjort att han skulle bilda den nya regeringen. ”Som resultat löpte han den allvarliga och fruktlösa risken att, i en tid av akut social och politisk spänning, upphöja Azaña till republikens president utan att ha i sin hand alla kort som var nödvändiga för att garantera en sann folkfronts-regering. Det var ett alltför riskabelt spel att ge sig in i utan att vara helt säker på framgång, men Prieto gav sig in i det och förlorade, vilket kanske *a posteriori* bevisar att han inte var den stora statsman som han och hans likasinnade trott han var. Att skylla operationens misslyckande på Largo Caballeros oansvarighet är att hamna i en fördärvlig cirkel med anklagelser, eftersom Largos politik just innebar att förhindra denna operation. Det var inte hans sak att få den att lyckas, utan mer Prietos. Largos politiska ansvar ligger inte i att han motarbetande Prietos politik, utan i att han inte satte något annat i dess ställe, vilket inte är samma sak.” [61]

Hur det än förhåller sig, kan man inte undgå det faktum att Prieto förlorade spelet på grund av oppositionen från vänstersocialisterna. Bakom vänstersocialisternas opposition mot en regering ledd av Prieto, och det stöd de gav ett par dagar tidigare till valet av Azaña som president, låg, enligt Caballeros mest förtrogne medhjälpare Luis Araquistáin, en slug tanke. ”Jag är böjd att… lägga stor vikt till följande uttalande som gjordes till mig [efter kriget] av Luis Araquistáin, kort innan han dog i Paris”, försäkrar Juan Marichal, redaktören för Azañas samlade verk. ”Enligt Araquistáin önskade socialistpartiets yttersta vänster – inom vilken han var den mest ’djupsinnige’ tänkaren – utestänga Azaña från varje verkställande funktion och samtidigt hindra Prieto från att bli premiärminister. Detta skulle lägga regeringen i händer som var helt oförmögna att hålla tillbaka massorna eller lugna högern och skulle skynda på inrättandet av en rent revolutionär regering. Denna manöver var, enligt Araquistáin, mycket banal: Azaña skulle ’pushas på’ mot presidentposten och när han, som kunde förväntas, tänkte sig Prieto som efterträdare på premiärministerposten, skulle han möta ett skarpt veto från socialistpartiet. ’På detta sätt skulle vi få båda männen obrukbara’, berättade den tidigare socialistledaren för mig, och tillfogade ’Du tror väl inte att vi gick för långt?’”. [62]

Marichals redogörelse har bekräftats av Mariano Ansó, en minister under inbördeskriget, som trots politiska meningsskiljaktigheter stod på god fot med Araquistáin. Han hävdar att denne, under ett möte med den socialistiske ledaren flera år senare, inte utelämnade den minsta detalj kring den ”storskaliga manöver som han funderat ut” och som verkställts av Largo Caballeros krets. ”Jag instämmer med Marichal”, säger Ansó, ”om att i Araquistáins redogörelse fanns ett stänk av förskräckelse och även ånger över aktionens långtgående konsekvenser.”[63] I sina publicerade memoarer gav Largo Caballero, trots att han befann sig i den politiska krisens epicentrum, ingen antydan om Araquistáins politiska intriger. Det är verkligen märkligt, när man påminner sig hans revolutionära inställning före kriget, att han skulle hävda att han betraktade Azañas upphöjelse till president som ett ”politiskt misstag”, eftersom, som han lägger fram det, det republikanska vänsterpartiet var det enda parti – eftersom Azaña var dess

[60] Tal i Mexico City, 21 april 1940, som finns publicerat i Indalecio Prieto, *Inauguración del círculo ”Pablo Iglesias” de México,* 19-20. Se också hans uttalande i *El Mercantil Valenciano,* 16 maj 1936.
[61] *La izquierda del PSOE, 1935-1936,* 108-9.
[62] *Obras completas, Introduction, III, xxi-xxii.*
[63] *Yo fui ministro de Negrín,* 112.

ledare och också ledare för folkfront-koalitionen – som erbjöd någon garanti för att valprogrammet skull bli genomfört. ”Om Azaña blev vald till republikens president”, påstår han att han hade tänkt vid den tiden, ”skulle den spanska republikanismen bli en flock utan herde; alla skulle dra på sitt håll; republiken skulle sakna ett stabilt organ för stöd och utveckling. Denna vår fasa bekräftades senare, dessvärre”.[64] Det är inte troligt att det var detta som Largo Caballero eller Araquistáin tänkte sig vid den tiden, när man beaktar deras identiska revolutionära ståndpunkter före kriget.

I början av mars 1936 hade Araquistáin skrivit:

> Det är inte möjligt att försonas med de klasser som besegrades vid valurnorna den 16 februari… Så länge den jordägande adeln och kyrkan inte har exproprierats; så länge bankerna och den kapitalistiska pressen inte kontrolleras; så länge de stora industrierna inte har nationaliserats… kommer det varken att bli fred eller välstånd.
>
> Högern vill rulla tillbaka den spanska revolutionen för att behålla alla sina privilegier och hoppas att centerns Azaña ska hjälpa till. Azaña skulle vilja stabilisera revolutionen, hålla den inom det kapitalistiska samhällets ramar, och har illusioner om att både högern och vänstern kommer att hjälpa honom i detta mytiska projekt för nationell försoning…
>
> Fred och harmoni är fantasifoster, och ett lika stort fantasifoster är en politik för försoning… Det finns bara två val: revolution eller kontrarevolution… Det finns ingen medelväg och den som drömmer om mittenpolitiska lösningar… riskerar att utplånas av skottsalvor från två håll.[65]

I ett offentligt uttalande efter kriget erkände Araquistáin: ”En annan faktor som bidrog till republikens fall var förmodligen den förödande striden inom vårt parti. Jag tror att vi alla hade skuld i det. Vi bidrog alla, en del på ett sätt en del på ett annat, till det tillstånd av intern upplösning som visade fienden att vi hade försvagats och att tiden för uppror var inne. Jag tror att om vi inte befunnit oss i detta beklagansvärda tillstånd… skulle utgången ha blivit en annan.” Om en socialist suttit i ledningen för regeringen, hävdade han, kanske han kunde ha hejdat den militära konspirationen. ”En del vill påstå att allt detta är vatten under bron. Tja, men framtiden kanske erbjuder liknande situationer, och kännedom om historien är aldrig onyttig.”[66]

Eftersom motsättningarna inom PSOE uteslöt varje möjlighet till en livskraftig regering under Prieto, utnämnde Azaña – två månader före inbördeskriget – Santiago Casares Quiroga, hans nära medarbetare och partimedlem, till att leda den nya administrationen, vilken i likhet med det tidigare kabinettet bestod av enbart liberala och moderata republikaner. Även om Prieto efter kriget deklarerade att han skulle ha höljt sig i vanära om han, som premiärminister, hade tvingats söka stöd inom högern, finns det bevis för att han i realiteten kanske inte skulle ha varit emot en sådan lösning. Gil Robles minns att det i april och maj hölls samtal mellan Manuel Giménez Fernández, som representerade CEDA:s liberala flygel, Miguel Maura, Julián Besteiro och Azaña, för att diskutera idén om en nationell samlingsregering. Detta med Prietos kännedom – ”den centrala figuren i dessa projekt”.

Efter att Casares Quiroga hade formerat sitt kabinett den 15 maj fick Gil Robles besök av José Larraz, presidenten i Editorial Católica som utgav CEDA:s språkrör *El Debate*. Han berättade för Gil Robles att han hade besökt Prieto föregående dag och att de hade dryftat den ”vaga

---

[64] *Mis recuerdos,* 155.

[65] Artikel av Araquistáin i *Leviatán,* mars 1936, som återges i *Leviatán: Antología,* 317. Araquistáins optimism om den socialistiska revolutionens framgång i Spanien har sammanfattats av Santos Juliá: ”Han trodde att de europeiska makterna var så upptagna med sina egna interna problem att de inte skulle ha tid att ägna minsta uppmärksamhet åt Spanien. Spanjorerna skulle med fullständig frihet kunna sköta sina egna problem och genomföra den socialistiska revolutionen ’utan att jag överdrivet behövt bry mig om den kontrarevolutionära faran från utlandet’. Denna oundvikliga revolution skulle vara säker, eftersom i värsta fall Sovjetunionen inte skulle stå overksamt om de europeiska staterna skulle intervenera mot ett socialistiskt Spanien” *(La izquierda del PSOE, 1935-1936,* 167).

[66] Tal den 24 jan. 1947, som återges i Saborit, *Julián Besteiro,* 364.

möjligheten att inkludera CEDA i en regering under Prieto för att mota de revolutionära lösningar som vissa element i socialistpartiet föreslagit". Gil Robles svarade att eftersom Cesares Quiroga precis hade bildat sin regering bedömde han att Prietos möjlighet till framgång var tveksam. "Hur kunde jag under rådande tillstånd ha vågat erbjuda CEDA:s deltagande i en hypotetisk regering som majoriteten av våra deputerade inte var redo att stödja..? Jag skulle helt enkelt ha lyckats förstöra den enda välorganiserade kraften inom den spanska högern." Han föreslog sedan Larraz att en koalitionsregering med moderata socialister, republikaner och element från centern, stödd av CEDA:s röster i parlamentet, skulle vara mer rimlig, "men en regering med direkt deltagande av CEDA skulle inte vara möjlig. Förutom att vi fullständigt skulle ha misskrediterat oss bland våra röstande, föreföll det inte logiskt att anta att folkfrontens massor skulle gå med på vårt regeringssamarbete, med hänsyn till det faktum att CEDA:s inträde i regeringen [1934] hade provocerat fram… den revolutionära rörelsen i oktober." [67]

Ur dessa förhandlingar bakom scenen kom inget som kunde avvärja den annalkande katastrofen, inte bara för att socialisterna slets sönder av oenigheter, utan också för att CEDA, som undergrävts av flykten till våldsinriktade partier till höger, hotades av upplösning. Så det föll på den stackars Casares Quiroga att, som premiär- och krigsminister, presidera under de kommande veckorna över Spaniens brådstörtande fall mot inbördeskrig.

Den 19 maj presenterade han sitt nya kabinett för Cortes. I överensstämmelse med Azañas politik ansträngde han sig för att inta en vågmästarroll mellan högern och vänstern. För att behaga vänstern, meddelade han att han skulle skynda på genomförandet av folkfrontens program, att han skulle försvara republiken mot dess fiender, och att eftergivenhet inte längre skulle visas mot republikens fiender. "Jag säger er att varhelst fienden visar sig, öppet eller dolt, ska vi krossa honom." För att tillmötesgå högern sade han å andra sidan att han inte skulle låta sig pressas underifrån, fördömde de illegala politiska strejkerna, konfiskerandet av egendom och våldsaktionerna. "Regeringen kan inte arbeta med värdighet under dessa förhållanden. Jag vädjar till er alla att hjälpa mig med ert lojala och vänskapliga samarbete." [68]

Men under sina få veckor på posten gjorde han lite för att dämpa den sociala turbulensen och slog, som Azaña, dövörat till för varje varning som handlade om den sjudande militärrevolten.[69] Som en lungsjuk, som med kraft försöker visa upp ett hårt och energiskt yttre, visade sig Casares impulsiv och ineffektiv. Hans hot och invektiv mot högern – knappt uppvägda av lika häftiga utfall mot vänstern – förargade hans opponenter men var föga mer än skrävel. "Det politiska klimatet krävde en man med större energi", skriver Zugazagoitia, redaktören för den moderata *El Socialista*. "Personer med gott omdöme som hade arbetat med honom när han var inrikesminister [1931-34] rådde mig att misstro hans energiska framtoning. De ansåg att hans energi, precis som Don Manuel Azañas, var tomma ord och så fort den parlamentariska debatten var över blev den utan konsekvens." [70]

Vid mitten av juni var Casares Quirogas regering utan styrsel, och det var uppenbart att hans försök att upprätthålla den osäkra sociala jämvikten höll på att misslyckas. Regeringens auktoritet hade nu sjunkit så lågt att Miguel Maura, den liberale katolske ledaren, i *El Sol* uppmanade till en nationell republikansk flerparti-diktatur.[71] "[Den] diktatur som Spanien nu behöver", skrev han den 23 juni, "är en nationell diktatur med en bred social bas som sträcker sig från den ickerevolutionära socialistiska arbetarklassen till den konservativa medelklassen,

---

[67] *No fue posible la paz,* 617-19. Se också Arrarás, *Historia*, IV, 274-76; Robinson, 263-64, 391, not 137.
[68] *Diario de las Sesiones de Cortes,* 19 maj 1936, 1690-94.
[69] Se till exempel General Núñez de Prado, som citarat av Diego Martínez Barrio i *Hoy,* 13 april 1940; Major Aberri, ibid., 29 juli 1939; Dolores Ibárruri (La Pasionaria), *El único camino,* 238, 252, 268; Largo Caballero, *Mis recuerdos,* 162-63, och *Escritos de la república,* 304-5; Prieto, *Convulsiones,* III, 143-44, och *Palabras al viento,* 279-81; Zugazagoitia, 41.
[70] Zugazagoitia, 23.
[71] *El Sol* publicerade sex artiklar av Maura mellan den 18 och 27 juni.

vilken nu är övertygad om att timmen för att avstå och offra i den genuina sociala rättvisans intresse har slagit… Diktaturen skulle ledas av republikens män, rättskaffiga republikaner, som… sätter Spaniens och republikens högsta intressen över klass- och partiintressen.”

Den 25 juni skrev han:

> Den nationella bristen på disciplin är nu outhärdlig. Regeringen saknar förmåga att kontrollera den. De stridande sidorna – och det finns mer än två – har hängett sig åt den barbariska sporten att jaga människor. Olagliga strejker och arbetsgivare som bryter mot regeringsorder skjuter skott utvecklar sig med väldig fart. Ekonomins ohjälpliga ruin och regeringsfinansernas kollaps är förskräckande nära. – Från höger och vänster pressar de lierade styrkorna, organiserade och beväpnade, staten mot kvävning, och de proklamerar sina avsikter att attackera och störta den. Och allt detta sker för att folkfronten, som var ett utomordentligt verktyg under valet, inte är och inte kan vara ett instrument för att härska. Den är en röra, som förutom att vara en hybrid, förstör freden och landets välstånd…
>
> Idag är republiken inget mer än ett verktyg – omedvetet skulle jag vilja tro – för den extrema, revolutionära delen inom arbetarklassen, som under skydd av det liberala demokratiska systemet och blindheten hos vissa av de republikanska partiernas representanter, in i minsta detalj förbereder ett angrepp på regeringen och avskaffande av det kapitalistiska systemet och medelklassamhället…
>
> Vi republikaner, som villigt gjorde de största personliga uppoffringar i samarbetet för regimens födelse… kallas fascister och gör oss som sådana förtjänta av utrotning…
>
> Om det är detta republiken ska vara, är den obevekligt dömd till snar förintelse av dem som hävdar att de är dess enda försvarare, eller, vad som är mer troligt, av reaktionen från den motsatta sidan…
>
> [Antingen] bestämmer sig alla republikaner – och jag inkluderar i denna benämning de till vänster och höger som önskar behålla den republikanska regimen – för att underställa sina partiintressen regimens högre intressen… eller så drar de sig tillbaka för att åse dess död i ett blodigt inbördeskrig, vars resultat antingen kommer att bli en fascistisk eller en röd diktatur…
>
> En regim som inte försvarar sig förtjänar inte att leva. Men en regim som överlämnar sig passivt och gladeligen till sina uttalade fiender förtjänar, förutom döden, historiens förakt… Republiken vet att om den ena eller andra sidan segrar under skydd av dess demokratiska lagar…, så kommer den spanska republiken att dö tillsammans med friheten och demokratin. Republiken vet att om detta sker så kommer Spanien att ödeläggas av katastrofer som hittills är okända i dess historia, eftersom ingen av dess motståndare klarar av att upprätta en politisk och social regim som är human och värd att leva under.

Den 27 juni skrev Maura försynt: ”Jag har inte det minsta hopp om att mitt argumenterande ska övertyga dem som för närvarande bär bördan av regeringsansvaret i Spanien.”

3. Militärt uppror och inbördeskrig

Om Azaña och Cesares Quiroga i sin passivitet verkade liknöjda eller till och med vanmäktiga inför de faror som för varje dag allt hotfullare närmade sig republiken från såväl höger som vänster, berodde detta delvis på att de fruktade att provocera vänstern till häftigare agitation och aggression och delvis på att de undervärderade förmågan hos de missnöjda inom armén att genomföra en framgångsrik resning.[1] Detta mentala tillstånd var karakteristiskt för hela regeringskabinettet. Indalecio Prieto vittnar: ”Señor Azaña misslyckades med att välja ut rådgivare, han formerade en regering som var alltför personlig… alltför tämjd. Nyckelportföljerna… gavs till nära vänner. Hans vilja och åsikter dominerade dem fullständigt. Den beundran hans vänner hyste gränsade ofta till idoldyrkan och beundrarna var aldrig oeniga med idolen. Azaña trodde inte att det skulle bli något uppror, och därför gjorde inte heller regeringen det.” [2]

Som Palacio Atard, en sympatisör till militäruppproret, påpekar, var Azaña och Casares Quiroga säkra på att deras kontroll över de högsta kommandoposterna garanterade en ”effektiv lydnad” av armén och negligerade ”de unga officerarnas förmåga att säkra upprorets framgång i många garnisoner genom att övermanna sina överordnade.”[3] Dessutom, för att citera Juan Marichal, spelade rapporterna om de konspiratoriska aktiviteterna inom armén ”inte samma roll i Manuel Azañas kvalfyllda tankar som den extrema vänsterns attityder och aktioner.”[4] Detta har bekräftats av Zugazagoitia, som erinrar sig att när han i sin tidning kommenterade vissa subversiva aktiviteter inom militären, gav den dåvarande premiärministern Azaña honom personligen reprimander med argumentet att sådana kommentarer gjorde mer skada än nytta. Pudelns kärna, tillägger han, var att Azaña vid den tiden inte var förargad över militären, ”som noga dolde sina avsikter under en perfekt disciplin”, utan över väljarna, ”som hade säkrat folkfrontens seger och framkallat ett makalöst antal strejker och störningar av den allmänna ordningen.”[5] I ett privat samtal som Azaña hade med Gil Robles, efter att han blivit republikens president, dolde han inte sina farhågor om händelseutvecklingen. ”Jag vet inte var vi kommer att hamna”, sade han. ”Dina vänner borde visa mig ett

---

[1] Vicente Palacio Atard, essäer i Palacio Atard, *Aproximación histórica a la guerra española, 1936-1939*, 152; Ricardo de la Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 807; José María Gil Robles, *No fue posible la paz*, 743-44.

[2] *Palabras al viento*, 279. Den radikale marxistiske politikern, Joaquín Maurín, blickar tillbaka på det politiska panoramat många år senare och kommenterar: ”Premiärministern Casares Quiroga, som utnämnts av Azaña, var en nolla, och inrikesministern Juan Moles, som han också valde, var en supernolla. Militären kunde lugnt fortsätta med sina förberedelser för upproret, som ledde vidare till inbördeskriget och republikens fall” *(España Libre* [New York], sept.-okt. 1971). Om de klena ansträngningar som Casares Quirogas adjutant Ignacio Hidalgo de Cisneros gjorde för att få premiärministern och president Azaña att inse den överhängande faran för en militär resning och nödvändigheten av att vidta effektiva åtgärder, se Constancia de la Mora (Hidalgo de Cisneros hustru), *In Place of Splendor*, 222, 229-32. Vid ett tillfälle svarade Casares: ”Var inte så alarmistisk, Cisneros. Jag har allt under kontroll. Vi har vidtagit alla nödvändiga åtgärder för att möta varje försök till uppror. Du ska få se. Låt dem göra uppror, låt dem göra uppror! Och ju förr dess bättre!” (ibid., 233). Casares attityd har beskrivits av Indalecio Prieto, som också varnade honom för faran. ”Jag noterade vilken ilska min varning framkallade, men jag kände mig tvingad att upprepa den. Men en eftermiddag gav jag upp, när ... premiärministern, oförmögen att hålla inne med sin irritation, skarpt svarade: ’Sluta att besvära mig. Det du inbillar dig är bara en produkt av din övergångsålder.’ Jag besökte inte honom igen förrän den 17 juli, när upproret redan hade inletts i Marocko” *(Convulsiones de España*, I, 163).

[3] Essä i Palacio Atard, *Aproximación*, 163-64. Se också Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 765, 807. Som Verle B. Johnston observerar, ”I flera fall krävdes det att man avlägsnade högre officerare med starka republikanska sympatier innan man kunde överta kommandot. Detta är en aspekt i upproret som inte alltid har beaktats av dem som studerat inbördeskriget” *(Legions of Babel*, 20). Richard A. H. Robinson, *The Origins of Franco's Spain*, 376, n. 3, 7 gör följande viktiga anmärkning: ”Konspiratörerna var i huvudsak *africanistas* som avlägsnats från aktiv befälstjänst i slutet av februari 1936; de hade i de flesta fall gjort sig av med Azaña-trogna garnisonskommendörer innan de ’markerade’ mot regeringen.”

[4] Azaña, *Obras completas*, Introduktion, III, xxxii.

[5] Julián Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España*, 5-6.

mått av förtroende. De borde inte ställa till svårigheter för mig. Jag har nog av problem på den andra sidan."[6]

Eftersom Azaña och Cesares Quiroga fruktade den sociala jäsningen mer än de konspiratoriska aktiviteter som de fick rapporter om dagligen, och eftersom, som Richard Robinson säger, existensen av en väpnad antirevolutionär kraft för Republikanska vänstern innebar det enda hoppet om att behålla en viss aktionsfrihet vis-á-vis arbetarorganisationerna, så vidtog de inte någon beslutsam aktion mot militären.[7] De bekymrade sig till exempel inte mycket om kommunisternas krav om att regeringen skulle avlägsna "de fascistiska och monarkistiska cheferna i armén" och genomföra "en energisk och genomgripande rensning av statsapparaten", rensa armén, säkerhetspolisen, civilgardet, stormtrupperna och domstolarna från "alla reaktionära, fascistiska och monarkistiska officerare och element som innehar auktoritativa poster." [8]

"Det mesta som regeringen gjorde efter att ha fått detaljerade rapporter om en intrig i någon garnison", skriver Stanley G Payne, "var att förflytta ett antal officerare. Man tvekade att göra ens detta med generaler som Mola och Goded, men mindre lysande figurer i UME [Unión Militar Española, den högerinriktade militärorganisationen] förflyttades två eller tre gånger under våren 1936… Azaña och Casares verkar ha trott, precis som högern, att det största hotet skulle komma från Azañas egna allierade inom den revolutionära vänstern." [9]

De tillfälliga förändringarna på kommandoposterna och den ständiga agitationen från yttersta vänstern mot armén, framkallade hur som helst onda aningar bland högerofficerare. Den 23 juni skrev general Franco, från sin avlägsna garnison på Kanarieöarna, ett varnande brev till Casares Quiroga där han beskrev det "allvarliga tillståndet av oro" inom armén. Han protesterade mot att man ersatte officerare "med storartad historia" med män som, enligt honom, 90 procent av deras kamrater betraktade som "lägre kvalificerade", och framhöll den fara som detta innebar för armédisciplinen. "De som framställer armén som illojal till republiken säger inte sanningen", försäkrade han, och krävde att den skulle behandlas med "omtanke, korrekthet och rättvist".[10] Manuel Aznar, en anhängare till generalen, bekräftar att detta brev skrevs så att han kunde "beväpna sig med varje möjligt rättfärdigande inför Gud, historien, och sitt eget samvete" innan han tog ett slutligt beslut.[11]

Isolerad på sin kommandopost långt ute i Atlanten gick general Franco försiktigt fram och anslöt sig inte till upproret förrän i slutet av juni eller början av juli[12], en tvekan som irriterade en del av konspiratörerna, som hotade att agera utan honom.[13] "Francos sfinx-lika framtoning kan helt enkelt ha uppstått ur hans försiktighet", spekulerar Richard Robinson. "Å andra sidan antyder hans beteende under republiken att han hade stor respekt för legalitet, och därför behövde känna sig säker på att ett uppror var berättigat under rådande förhållanden. Hans brev från den 23 juni till Casares Quiroga kan tolkas antingen som ett försök att få till stånd en förändrad politik för att undvika ett uppror, eller som ett försök att underlätta konspiratörernas sak.[14] Han hade, som det verkar, goda skäl till att fördröja sin anslutning, ty konspirationen gick inte så bra. I en konfidentiell rapport från den 1 juli till de inblandade i den "patriotiska

---

[6] José María Gil Robles, *No fue posible la paz,* 608.
[7] Robinson, 288.
[8] José Díaz, *Tres años de lucha* (tal, 1 juni 1936); 199-200 (artikel i *Mundo Obrero,* juni 1936).
[9] Stanley G. Payne, *Politics and the Military in Modern Spain,* 330-31.
[10] Återgivet i Manuel Aznar, *Historia militar de la guerra de España,* 31-32.
[11] Ibid., 30. Guillermo Cabanellas, general Miguel Cabanellas son och en av konspiratörerna, säger å andra sidan: "Brevet med lojalitetsförklaring till regeringen ger intryck av att dess författare satt på staketet innan han beslutade sig för vilken sida som passade honom att hoppa ner på" (*Cuatro generales: Preludio a la guerra civil,* I, 439-40). Och på andra ställen beskriver han Francos vacklande position under åren före kriget som opportunistisk (ibid., 446, not 49).
[12] Cierva, *Historia de la guerra civil española,* 785, 803; Payne, *Politics,* 334-35; Robinson, 288.
[13] Payne, *Politics,* 332; Robinson, 288, 405, not 274.
[14] Robinson, 287-88. Se också Guillermo Cabanellas, not 11 ovan.

rörelsen" sade general Mola, som ledde konspirationen från sin provinsiella garnison i Pamplona, att saken "inte ännu hade nått en tillräcklig grad av entusiasm för en avgörande seger… Ansträngningar hade gjorts för att framkalla en våldssituation mellan två motstående politiska sektorer, så att vi, grundat på det uppkomna våldet, kan fortsätta; men faktum är att tills nu – trots det som några politiska element bistått med – har detta ännu inte hänt, eftersom det finns dumbommar som fortfarande tror att en uppgörelse är möjlig med representanter för folkfrontens massor."[15] Dessutom störddes upprorsplanerna av politiska meningsmotsättningar mellan de rivaliserande Alfonso- och Carlist-monarkisterna, såväl som av oenigheter mellan Falangen och de militära konspiratörerna.

Den mest värdefulla och fascinerande redogörelsen för de politiska och militära ledarnas konspiratoriska aktiviteter och deras svårigheter att nå enighet har givits av Ricardo de la Cierva i hans *Historia de la guerra civil española.*[16] Cierva, en ledande historiker som var positiv till upproret, hade under Franco-regimen tillgång till opublicerade förstahandskällor i de officiella arkiven för inbördeskriget i Servicio Histórico Militar i Madrid, såväl som till annat opublicerat material som framträdande deltagare i konspirationen gav honom tillgång till. I sitt arbete avfärdar Cierva effektivt många av de oriktigheter och halvsanningar om konspirationen som först dök upp i officiella och halvofficiella publikationer, sådana som Arrarás' *Historia de la cruzada española,* vilken han anser medvetet fördunklar general Molas roll i resningsförberedelserna "för att i förgrunden placera andra militära figurer". Den viktigaste och högst ansvariga figuren påstår han var general Mola, som "på eget initiativ lyckades, om än ofullständigt, förena diverse konspiratoriska och rebelliska impulser mot republiken och folkfronten".[17] Så Cierva motsäger implicit ett påstående i *Historia de la guerra de liberación, 1936-1939,* publicerad av spanska generalstabens central 1945, vilken ger general Franco fulla ansvaret och ledarskapet för upproret.[18]

Rivaliteten och motsättningarna bland högerns styrkor jäste fortfarande när Franco till slut förband sig att stödja resningen, men en händelse inträffade strax som förde samman de käbblande styrkorna.

Calvo Sotelo var monarkisternas parlamentariske ledare och en av de mest betydande civila konspiratörerna. Den 13 juli dödades han av vänsteranhängare inom polisen som hämnd för mordet på löjtnant José Castillo, en vänstermedlem i Guardia de Asalto, republikens stormtrupper. Castillos kollegor, som agerade på eget initiativ och tillsammans med flera socialister, for till Calvo Sotelos residens i en offentlig lastbil och meddelade att de hade order att arrestera honom. "Ovetande om den enorma illgärning som skulle begås mot honom", skriver en socialistisk historiker, "följde fången utan att tveka med de republikanska officerarna… Så snart de hade lämnat stadens utkanter dödades Calvo Sotelo och hans kropp lämnades av på östra begravningsplatsen. Den sista barriären mot oroligheter var passerad. Inget mer krävdes

---

[15] Som återgivet i Cierva, *Historia de la guerra civil española,* 785. För en del officerares negativa inställning till idén om en kupp mot regeringen, se ibid., 787; Palacio Atard, essä i Palacio Atard, *Aproximación,* 160-61, citerande General Queipo de Llano; Gil Robles, *No fué posible la paz,* 716-17; Antonio Olmedo Delgado och Lieutenant General José Cuesta Monereo, *General Queipo de Llano,* 85.

[16] S. 735-816.

[17] Ibid., 736-37.

[18] Ibid., 437, not 1. För andra redogörelser om de militära ledarnas konspiratoriska aktiviteter och deras oenigheter, se essän av Cierva i Palacio Atard, *Aproximación,* 72-79; Joaquín Arrarás, *Historia de la segunda república española,* IV, 295-322, 391-402; Jaime del Burgo, *Conspiración y guerra civil,* 521-52; Maximiano García Venero, *El General Fanjul,* 215-83; Gil Robles, *No fué posible la paz,* 709-87*; Guerra y revolución en España, 1936-1939, I,* 96-102; Antonio de Lizarza Iribarren, *Memorias de la conspiración, 1931-1936,* 61-142; Payne, *Politics,* 314-40; Stanley G. Payne, *Falange,* 89-115; Robinson, 277-88; Carlos Seco Serrano, *Historia de España: Gran historia de los pueblos hispanos,* VI, 145-52; Hugh Thomas, *Spanska inbördeskriget* (sv. utg. 1977), 173-99; General Jorge Vigón, *General Mola,* 87-110. Speciellt viktig för general Molas hemliga aktiviteter är arbetet av B. Félix Maíz, Molas förtrogne och nära kollaboratör i förberedelserna för den militära resningen, *Mola, aquel hombre,* 63-311.

efter denna incident för att regeringen skulle mista de skärvor av auktoritet som fanns kvar, och de reaktionära det omdöme de ännu besatt.” [19]

”Det mest betydande monarkistiska stödet för konspirationen”, skriver Ricardo de la Cierva, ”var naturligtvis José Calvo Sotelos enorma personlighet, förstorad genom Gil Robles färd in i skuggan efter valen och ytterligare stärkt av hans titaniska kamp mot republiken och folkfronten, vilken han betraktade som republikens logiska degenerering… Calvo Sotelo var motståndets talesman, upprorets härold… [Hans] död blev starsignal för det militära och civila upproret, den våldsamma signalen för inbördeskrig.” [20]

I en senare passage skriver Cierva: ”Självklart hade konspirationen varit på väg långt före den 13 juli. Dess punkt utan återvändo hade redan passerats, och resningen skulle nästan säkert ha skett även utan den hemska nyheten. Men den hemska nyheten, som spridits över hela Spanien under den trettondes tidiga morgontimmar, bidrogpå ett avgörande sätt till att avlägsna konspiratörernas svårigheter och tveksamheter.” [21]

Rädd för att mordet skulle användas som förevändning för att inleda resningen och med förhoppning om att hålla tillbaka konspiratörerna, sände Prieto ut en varning: ”Om reaktionen drömmer om en oblodig coup d’etat… misstar den sig helt. Om den tror att den ska finna regimen försvarslös, bedrar den sig. För att segra måste den krossa den mänskliga barriär med vilken de proletära massorna kommer att stänga dess väg. Det kommer att bli… en strid till döds, eftersom båda sidor vet att motståndaren, om han segrar, inte kommer att visa någon pardon. Även om detta skulle ske, skulle en avgörande strid vara att föredra framför detta ständiga blodflöde.” [22]

Casares Quirogas regering fördömde kraftfullt mordet. Man lovade inte bara att vidta omedelbara åtgärder för att garantera ”elementär respekt för mänskligt liv”, utan också att genomföra en juridisk utredning om brottet och ”lagföra alla så att extremisternas söndrande verksamhet inte ska kunna triumfera över republikens mål.” [23]

Men fördömandet räckte inte för att blidka högern. Som Zugazagoitia uttryckte det: ”De konservativa och militära krafterna, som under lång tid organiserat sig för ett uppror, var djupt sårade. Calvo Sotelo var rörelsens civila huvudfigur. Han hade ingett alla monarkins män respekt genom sin överlägsna förmåga och talang. Hans arbete i finansministeriet, som medarbetare till general Primo de Rivera, hade gett honom en erfarenhet som administratör som inte kunde underskattas… Han hade inte bara fått monarkisternas förtroende utan också mer än hälften av CEDA:s deputerades, vars hängivenhet [för partiet] hade dämpats genom Gil Robles taktik. De anklagade denne för att inte ha utnyttjat sin kontroll över krigsministeriet [1935] för att störta regimen… och för att inte ha infört en diktatur i stil med den i Portugal.” [24]

Vid ett möte med Cortes permanenta deputation den 15 juli, två dagar innan inbördeskriget bröt ut, talade Fernando Suárez de Tangil, greve av Vallellanos, för monarkisterna och anklagade: ”Detta brott, som är utan motsvarighet i vår politiska historia, har begåtts av regeringens egna agenter. Och detta var möjligt tack vare det klimat av uppeggelse till våld och personliga attacker mot högerns deputerade som dagligen förekommer i parlamentet… Vi kan

---

[19] Antonio Ramos Oliveira, *Politics, Economics and Men of Modern Spain, 1808-1946*, 547. För redogörelser om morden på Castillo och Calvo Sotelo, se general Felipe Acedo Colunga, *José Calvo Sotelo,* 329-51; Arrarás, *Historia,* IV, 345-68; *Causa general: La dominación roja en España,* 13-24; Cierva, *Historia de la guerra civil española,* 792-95; Estado Mayor Central del Ejército, *Historia de la guerra de liberación, 1936-39,* I, 451-57; Gil Robles, *No fug posible la paz,* 746-56; Eduardo de Guzmán, *Triunfo,* 17 juli 1976; Prieto, *Convulsiones,* I, 157-62, III, 133-34, 144; Fernando Rivas, *El frente popular,* 359-81; Zugazagoitia, 28-34. Men se också de nyaste arbetena: Ian Gibson, *La noche en que mataron a Calvo Sotelo,* och Luis Romero, *Por qué y cómo mataron a Calvo Sotelo.*

[20] *Historia,* 740.

[21] Ibid., 792.

[22] Artikel i *El Liberal,* 14 juli 1936, citerad i Arrarás, *Historia,* IV, 362-63.

[23] *El Sol,* 14 juli 1936.

[24] Zugazagoitia, 16-17.

inte ett ögonblick längre samleva med dem som beskyddar och moraliskt accepterar detta brott. Vi vill inte bedra landet och den internationella opinionen genom att acceptera en roll i en fars där man låtsas att en civiliserad och normal stat existerar, när vi i verkligheten har levt i fullständig anarki sedan den 16 februari." [25]

Och vid Calvo Sotelos begravning deklarerade Antonio Goicoechea å Renovación Españolas vägnar: "Inför denna flagga, lagd som ett kors över ditt bröst, inför Gud som hör oss och ser oss, avger vi en högtidlig ed om att inrikta våra liv mot dessa tre uppgifter: att följa ditt exempel, att hämnas din död och att rädda Spanien." [26]

Om det fram till denna stund hade funnits en flämtande låga av hopp om kompromiss, hade den nu helt dött ut. Ställningarna hade nu intagits för det som Prieto hade varnat skulle bli en strid till döds, i vilken motståndarna inte skulle visa någon pardon. Socialisterna och kommunisterna, vilka under de föregående månaderna hade organiserat sina egna miliser[27], började nu frenetiskt mobilisera sina styrkor, och konspiratörerna, både de militära och civila, lade sista handen på sina upprorsplaner.

Det kan inte råda något tvivel om att de moderata inom folkfronten var bestörta över mordet på den monarkistiske ledaren, men ingen beklagade det mer än president Azaña, som var fullständigt klar över dess skrämmande betydelse. Som en man med mestadels balanserade åsikter hade han försökt hålla Spanien på en kurs i mitten. Han hade förväntat sig grundliga reformer inom ramarna för den republikanska konstitutionen, men inte en syndaflod som skulle dränka den. Medan upproret bröt ut i Melilla i Spanska Marocko den 17 juli – med en framgångsrik kupp mot den republikanske kommendören general Manuel Romerales, av hans underordnade – och spreds till fastlandet, hoppades Azaña fortfarande på en lösning som skulle rädda republiken från att malas sönder mellan vänsterns och högerns kvarnstenar. På kvällen den 18 juli, i ett sistaminutenförsök att förhindra att landet slungades ut i inbördeskrig och revolution, tvingade han Casares Quirogas regering att avgå[28] och gav Diego Martínez Barrio uppdrag att formera en ny, mer konservativ regering med hopp om att det skulle få de upproriska officerarna till förhandlingar.

"Jag har accepterat detta uppdrag", deklarerade Martínez Barrio över radio, "av två viktiga skäl: för att bespara mitt land inbördeskrigets fasor och för att skydda konstitutionen och republikens institutioner".[29] Det fanns ingen tid att förlora, för hoten mot republiken mångfaldigades efterhand som garnison efter garnison reste sig och vänsterns organisationer mobiliserade sina medlemmar och allt påstridigare krävde vapen för att bekämpa resningen. Under två dagar hade Casares Quiroga vägrat beväpna arbetarna i fruktan för att statsmakten skulle hamna i deras händer. "[Hans] ministerium", sade ett ögonvittne till Zugazagoitia, "är ett dårhus, och den galnaste invånaren är ministern själv. Han varken äter eller sover. Han skriker och gapar som besatt. Hans uppträdande skrämmer en, och det skulle inte förvåna mig om han faller död ner under ett av sina galna utbrott… Han vill inte höra något om att beväpna folket och säger i de mest eftertryckliga termer att den som tar på sig att göra så kommer att skjutas." [30]

Casares Quirogas order ignorerades. Innan han avgick delades femtusen gevär ut till arbetarna i Madrid med godkännande enbart av generallöjtnant Rodrigo Gils, chefen för artilleridepån

---

[25] Som citerat i José Gutiérrez-Rayé, *Las cortes errantes del frente popular*, 99-100. "Anklagelsen om att brottet hade begåtts av regeringens agna agenter", skriver han, "togs bort från det officiella protokollet på begäran av Cortes president, Diego Martínez Barrio, och omnämndes inte i den officiella *Diario de las Sesiones de Cortes"* (ibid., 100).

[26] Citerat i Arrarás, *Historia*, IV, 366; Aurelio Joaniquet, *Calvo Sotelo*, 278; Fernando de Valdesoto, *Francisco Franco*, 108; Zugazagoitia, 16.

[27] Se Díaz, *Tres años*, 156, 165.

[28] Indalecio Prieto i *Correo de Asturias*, 1 maj 1943.

[29] Hans meddelande publicerades inte vid den tiden, men har citerats av Martínez Barrio i *Hoy*, 20 april 1940.

[30] Zugazagoitia, 40.

och Largo Caballeros politiska bundsförvant under många år. Denna information, som är väl styrkt, gavs mig av Margarita Nelken, en vänstersocialistisk deputerad som hade sänts till artilleridepån av Casa del Pueblo, socialistiska UGT:s huvudkvarter.[31] Den version som Lázaro Somoza Silva givit i sin biografi över general José Miaja[32], med innebörden att generalen, som vid denna tid var militärbefälhavare för Madrid, beordrade utdelningen, saknar inte bara bekräftelse, utan står i konflikt med att han ett par timmar senare var närvarande i Martínez Barrios regering som, som vi ska se, var angelägen att hålla inne med vapnen. Faktum är att när Carlos Núñez Maza, då teknisk sekreterare i generaldirektionen för flyget, bad Miaja att förse Casa del Pueblo med vapen, vägrade generalen att göra så. Detta enligt Ignacio Hidalgo de Cisneros[33], andrekommendör vid den tiden i generaldirektionen för flyget under general Miguel Núñez de Prado.

Redan under tiden som Martínez Barrio försökte bilda en ny regering började de revolutionära arbetarna – delvis tack vare Rodrigo Gils utdelning av vapen – att ta över polisens funktioner. ”Grupper med beväpnade arbetare patrullerade gatorna och började stoppa bilar”, minns Martínez Barrio. ”Inte en enda soldat kunde ses, och vad som var ännu mer förvånande, inte en enda väktare av allmänna ordningen. Frånvaron av statliga tvångsorgan var slående.”[34] Och en kommunist vittnar: ”När midnattstimmen slog, bevakades alla utvägar från Puerta del Sol, barackernas tillfarter, arbetarklassens huvudkvarter, arbetardistrikten och infarterna till staden. De beväpnade arbetarna kontrollerar trafiken. Bilar och fordon söks igenom noggrant. Flygande patruller kör igenom de olika förorterna, delar ut order och inspekterar vaktposter.”[35]

Fångad mellan det militära upproret och motaktionerna från vänstern, stod Martínez Barrio inför en dubbel fara. För att parera faran måste han först mota kraven om vapen från arbetarna utanför inrikesministeriet, en fråga som hans samtal med blivande regeringsmedlemmar kretsade kring. Felipe Sánchez Román, som blev medlem i Martínez Barrios regering och var ledare för det lilla konservativa Nationella republikanska partiet, vilket på grund av dess opposition mot kommunistiskt deltagande hade vägrat delta i folkfronten[36], berättade för mig, när jag intervjuade honom i Mexiko strax efter kriget, att när han anlände till presidentpalatset, dit han kallats av president Azaña inför bildandet av den nya regeringen, blev han varse en ”allvarlig utveckling – grupper av arbetare hade dykt upp utanför inrikesministeriet med krav om vapen”. Martínez Barrio, sade han, var redan där och hade insisterat på att inga vapen skulle delas ut. Då han av Barrios tillfrågades om sin åsikt, svarade Sánchez Román att utdelningen av vapen skulle vara ”militärt ineffektiv och medföra politiskt oöverskådliga risker”.[37] Martínez Barrio har berättat att vid ett möte med Casares Quirogas regering klockan 6 på eftermiddagen, söndagen den 16 juli, där den moderate socialisten Indalecio Prieto och vänstersocialisten Largo Caballero deltog, höll alla utom han själv tyst inför Caballeros

---

[31] Intervju i Mexico 1940. För bekräftande vittnesmål. se General José Asensio i *Nuestra España*, nov. 1939; den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget, *Guerra y revolución en España, 1936-1939, I*, 150; José Martín Blázquez, *I Helped to Build an Army*, 112; Juan Modesto, *Soy del quinto regimiento*, 51, 61; Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército popular de la república*, I, I27.

[32] *El General Miaja*, 124-25.

[33] I intervju med författaren i Mexico 1940. Stenografiska anteckningar från intervjun finns i Hoover Institution. Det är värt att notera att Antonio López Fernández, General Miajas sekreterare och beundrare, påstår att generalen inte godkände det sätt som vapnen delades ut på (*Defensa de Madrid*, 64). General Miajas opposition mot utdelningen av vapen har bekräftats många år senare av Núñez Maza själv till M. Teresa Suero Roca (*Militares republicanos de la guerra de España*, 297-98) och i artillerikapten Urban Orad de la Torres opublicerade memoarer (ibid., 298, not 5).

[34] *Hoy*, 20 april 1940.

[35] César Falcón, *Madrid*, 60.

[36] Se till exempel, Cierva, *Historia de la guerra civil española*, 608.

[37] En renskrift av min intervju finns i Hoover institution. Campoamor, 42, 133, not I, bekräftar och stöder Martínez Barrios opposition mot utdelningen av vapen. Clara Campoamor var deputerad för Radikalpartiet fram till 1934 och deltog i Madrids politiska kretsar vid tiden för upproret (ibid., ii).

”resoluta åsikt” att vapen skulle delas ut. Hans eget svar var att folk skulle uppmanas att ”sluta upp kring regeringens legitima organ”.[38] Det är värt att notera att Indalecio Prieto, i en artikel som skrevs efter kriget där han kommenterade Martínez Barrios beskrivning av regeringskrisen, varken bekräftar eller förnekar påståendet att han var bland dem som höll tyst när Caballero propsade på att vapen skulle delas ut.[39]

För att undvika den anstormande syndafloden skulle Martínez Barrio inte bara ha varit tvungen att hålla inne vapnen, utan framför allt skulle han varit tvungen att få de militära ledarna att avvika från sin drastiska kurs. Med detta i sikte förde han telefonsamtal med flera garnisoner, enligt hans eget vittnesmål i ett försök att försäkra sig om lojaliteten från att de arméledare som ännu inte bestämt sig och att få de som redan revolterat att ändra sina planer.[40] Det viktigaste av dess samtal hölls med general Mola, befälhavare för Pamplonas garnison och ledare för rebellerna på fastlandet. Men Martínez Barrio kämpade förgäves för att få generalens stöd. ”Om Ni och jag skulle nå en kompromiss”, svarade Mola, ”skulle vi förråda våra ideal såväl som våra män. Vi skulle båda förtjäna att lynchas.”[411] Enligt Sánchez Román, som var tillsammans med Martínez Barrio under hans samtal, bönföll han desperat Mola: ”Just i denna stund är socialisterna redo att beväpna folket. Detta kommer att innebära slutet för republiken och demokratin. Vi måste tänka på Spanien. Vi måste undvika inbördeskrig till varje pris. Jag är villig att erbjuda er, militären, de portföljer Ni önskar. På de villkor Ni bestämmer.” [42] *El Pensamiento Navarro*, som utgavs i Pamplona, hävdade i numret från den 19 juli 1936, vilket utkom ett par timmar efter detta samtal, att Martínez Barrio hade erbjudit Mola krigsministeriet.[43] ”Vi kommer att utkräva full ansvarighet för allt som har hänt fram till nu”, lovade Martínez Barrio Mola, ”och vi ska ställa till rätta de skador som orsakats.”[44] Till detta gav Mola sitt slutgiltiga svar: ”Det Ni föreslår är nu omöjligt. Pamplonas gator är fyllda med *requetés* [Carlist-högerns milis]. Från min balkong kan jag bara se deras röda baskrar. Alla förbereder sig för strid. Om jag skulle säga till dessa män att jag träffat en överenskommelse med Er, blir mitt huvud det första som rullar. Och samma sak skulle hända med Er i Madrid. Ingen av oss kan nu behärska våra massor.”[45] I sin egen version av denna avgörande dialog, tillskriver Martínez Barrio Mola följande svar: ”Jag har en plikt mot de modiga navarrensarna som själva har placerat sig under mitt kommando. Om jag skulle vilja agera annorlunda, skulle de döda mig. Naturligtvis är det inte döden som skrämmer mig, utan ineffektiviteten i denna nya rörelse och min egen beslutsamhet. Det är sent, alltför sent.”[46]

Trots detta svar fortsatte Martínez Barrio med formeringen av det som han senare kallade sin regering för försoning.[47] Om den hade en distinkt moderat sammansättning, berodde detta inte

---

[38] *Hoy,* 20 april 1940.
[39] *Correo de Asturias,* 1 maj 1943.
[40] *Hoy,* 27 april 1940. Se också Diego Martínez Barrio, Memorias, 358-59.
[41] Citerat i Bertrán Güell, *Preparación y desarrollo del alzamiento nacional,* 76; Rafael Fernández de Castro y Pedrera, *Vidas de soldados ilustres de la nueva España,* 190; Maíz, 306-7; och Joaquín Pérez Madrigal, *Augurios, estallido y episodios de la guerra civil,* 168; alla stödde det militära upproret. En annan general som Martínez Barrio ringde till var Miguel Cabanellas, kommendör för 5:e Organiska Divisionen, med huvudkvarter i Zaragoza, vilken enligt sonens vittnesmål otvetydigt svarade: ”Det är för sent” (Guillermo Cabanellas, *La guerra de los mil días,* 424-25, och *Cuatro generales, II,* 79).
[42] Citerat i Gil Robles, *No fué posible la paz,* 791. Detaljer om detta samtal gavs av Sánchez Román till någon som åtnjöt Gil Robles' fullständiga förtroende (ibid.).
[43] Detta erbjudande har bekräftats av Ino Bernard, *Mola, mártir de España,* 77*;* Jaime del Burgo, *Conspiración,* 25*;* José María Iribarren, *Mola,* 107; Carlos de la Válgoma, *Mola,* 406; Vigón, 115. Martínez Barrio nämner det inte i sin artikel i *Hoy,* 20 april 1940. I ett brev till Salvador de Madariaga, några år senare, försäkrade emellertid Martínez Barrio att ”inte vid något tillfälle söktes rebellernas stöd” (Salvador de Madariaga, *España,* prolog till 4:e utgåvan [1944]. Alla bevis pekar mot denna försäkran.
[44] Enligt Sánchez Román, citerad i Gil Robles, *No fué posible la paz,* 791.
[45] Ibid.
[46] *Hoy,* 27 april 1940.
[47] Ibid. García Venero återger punkt för punkt ett program för försoning som gavs till honom flera år senare av Ramón Feced, som kom med i Martínez Barrios regering, och var författat av Sánchez Román för att presenteras

så mycket på närvaron av fem medlemmar i Unión Republicana, som alla var kända för sina relativt konservativa åsikter, utan mer på att tre medlemmar från Nationella republikanska partiet togs in – inklusive dess ledare Sánchez Román – som hade avböjt att delta i folkfronten.[48]

I sin redogörelse för regeringskrisen hävdar Martínez Barrio att han inbjöd Indalecio Prieto att delta i kabinettet, men att Socialistpartiets exekutivkommitté, som kontrollerades av den moderata flygeln, beslöt att man inte skulle delta men erbjöd sitt ”beslutsamma och lojala stöd”.[49] Detta erbjudande har bekräftats av Julián Zugazagoitia, vid den tiden redaktör för exekutivkommitténs organ *El Socialista*, vilken påstår att när redaktören för en annan tidning frågade honom om vilken inställning hans tidning skulle ha till den nya regeringen, med hänsyn till det faktum att Martínez Barrio skulle vägra att dela ut vapen, precis som Casares Quiroga hade gjort, svarade han: ”Jag ska begränsa mig till att ge nyheter om krisen och dess lösning. Jag tror inte att vi ska göra någon våldsam kommentar. Vi skulle göra mer skada än nytta. Från och med nu, och så länge kriget varar, kommer *El Socialista* att vara en tidning som lojalt stöder regeringen, såvida partiet inte bestämmer något annat.” [50]

Men den nya regeringen var dömd från början, ty kontrollen över händelserna hade redan hamnat i händerna på män som bestämt sig för en slutgiltig kraftmätning mellan vänstern och högern.

Under nästan två dagar hade de upproriska arméofficerarnas planer varit i kraft. Efter Spanska Marocko fredagen den 17 juli, hade de på lördagseftermiddagen klockan 2 tagit över garnisonen i Sevilla, genom en djärv kupp av general Gonzalo Queipo de Llano. Hans fräcka övertag av garnisonen från den republikanske kommendören, general José Fernández de la Villa Abrile, har beskrivits av hans biograf och anhängare, Antonio Olmedo Delgado och generallöjtnant José Cuesta Monereo.[51] Queipo de Llano var generalinspektör för *carabineros*, en kår som var sammansatt av tull- och skattetjänstemän och vakter. Under förevändningen att inspektera tullstationerna kunde han färdas tusentals kilometer med konspiratoriska aktiviteter utan att väcka misstankar.[52] Eftersom han entusiastiskt hade välkomnat republiken 1931, och genom sitt gifte var släkt med republikens förste president Alcalá-Zamora, sågs han med misstänksamhet av konspiratörerna. Men när folkfronten avlägsnade Alcalá-Zamora från presidentämbetet, vilket gjorde Quiepo djupt förbittrad[53], hjälpte det till att avlägsna detta misstroende. Men, som den konservative historikern Ricardo de la Cierva påpekar, de upproriska generalerna hade inte mycket tilltro till Queipos ”beslutsförmåga”, så han sändes till det som ”i den slutliga analysen” var ett säkert nederlag i Sevilla, ett nederlag som ”omvandlades till en av de mest oväntade och avgörande framgångarna i inbördeskriget”, tack vare generalens ”dödsföraktande mod”.[54] Men trots hans inledande framgång kunde Queipo de Llano inte förrän efter en vecka, med stöd av moriska trupper från främlingslegionen i Spanska Marocko, kuva arbetarklassen i Sevillas förorter.[55] För att kväsa strejkerna tog han till extrema hot. Enligt hans biografer, undertecknade han en proklamation som förklarade att

---

de upproriska generalerna *(El General Fanjul,* 287-89). Se också García Venero, *Historia de las internacionales en España,* III, 102-8.

[48] Den fullständiga listan på namn, som meddelad i *Gaceta de Madrid,* 19 juli 1936, var följande: Diego Martínez Barrio, Manuel Blasco Garzón, Antonio Lara, Plácido Alvarez Buylla, Bernardo Giner de los Ríos, Felipe Sánchez Román, Justino Azcárate, Ramón Feced, Enrique Ramos, Augusto Barcia, Marcelino Domingo, José Giral, Juan Lluhi y Vallesca, och General José Miaja, kommendör för Madrids militärdistrikt.

[49] *Hoy,* 20 april 1940. Se också Marcelino Domingo, *España ante el mundo,* 231.

[50] Zugazagoitia, 45.

[51] Olmedo Delgado och Cuesta Monereo, 98-103.

[52] Cierva, *Historia de la guerra civil española,* 767.

[53] Cierva, essä i Palacio Atard, *Aproximación,* 78.

[54] Cierva, *Historia de la guerra civil española,* 767.

[55] Se *Guerra y revolución,* I, 123-26; Olmedo Delgado och Cuesta Monereo, 138; Vigón, 185.

alla ledare i fackföreningar som strejkade ”omedelbart skulle skjutas” såväl som ”ett lika stort antal medlemmar som godtyckligt utvaldes.” [56]

Kort efter att Queipo de Llano hade tagit över garnisonen i Sevilla, söndagen den 18 juli, slog rebeller till i andra provinshuvudstäder. De reste sig i Cadiz klockan 4 på eftermiddagen, i Málaga klockan 5, i Cordoba klockan 6, i Valladolid natten till söndagen klockan halv ett och i Burgos klockan 2. I två av dessa provinshuvudstäder, Burgos och Valladolid, hade inte bara civilgardet, monarkisternas gendarmeri, anslutet sig till upproret, utan också stormtrupperna, den polisstyrka som upprättats av republiken.

I Burgos, enligt *Diario de Burgos* den 20 juli, ”anslöt sig stormtrupperna och civilgardet till rörelsen från första stund.”[57] I Valladolid, enligt *El Norte de Castilla* den 19 juli, anslöt sig stormtrupperna och civilgardet ”enhälligt till rörelsen”.[58] I Sevilla, Cadiz och Malaga, också enligt upprorskällor, stödde emellertid stormtrupperna med få undantag folkfronten.[59] I Córdoba, å andra sidan, förekom bara lite motstånd från stormtruppernas sida.[60]

Det bör noteras att stormtrupperna, vilka upprättats av republiken 1931, upprätthöll ordningen i städerna, medan civilgardet, en kvarleva från monarkin, huvudsakligen höll till på landsbygden. Före bildandet av stormtrupperna hade det inte funnits någon effektiv styrka för att upprätthålla ordningen i städer och tätorter. Stanley G Payne skriver:

> Inrikesministern i provisoriska regeringen [republikens], Miguel Maura, var en av de få ansvarsfulla, förutseende ledare som republiken frambringat. Han insåg att problemet med allmänna ordningen var avgörande för regimens framtid. Våldet i tätorterna hade plågat landet från och till under flera år, delvis på grund av frånvaron av en effektiv polisstyrka. När sådana oroligheter blev verkligt allvarliga kallades i regel armén in för att återställa ordningen i städerna, medan civilgardet höll ordning på landsbygden. Ingen av organisationerna var tränad eller utrustad för polisarbete i tätorter… Då de saknade effektiva metoder för att upplösa folksamlingar blev deras ingripande ofta blodiga, och uppammade därigenom ytterligare våld och förbittring. För att slippa förlita sig på antingen armén eller civilgardet skapade Maura en nationell republikansk polisstyrka, endast beväpnad med pistoler och batonger; dessa ”stormtrupper” skulle komma att sättas in för att bryta upp demonstrationer i de större städerna. Som chef för stormtrupperna valde generaldirektören för säkerheten [Angel Galarza, republikens förste justitiekansler och socialistisk inrikesminister i Largo Caballeros regering under kriget 1936 -37] general Augustin Nuños Grandes, som hade skaffat sig ett imponerande rykte som ledare och organisatör under arbetet med *regulares* [moriska soldater i spanska arméns tjänst].[61]

Trots att stormtrupperna upprättades av republiken, innehöll de, enligt den moderate socialisten Zugazagoitia, många individer som hade anslutit sig till kåren när den behärskades av Muñoz Grandes och som var fientligt inställda till den nya regimen.[62] Dessa rensades uppenbarligen inte ut efter folkfrontens seger 1936. Enligt den officiella (Franco-)historiken om det militära upproret, *Historia de la cruzada*, var motståndare till republiken talrika inom kåren. ”Generallöjtnant Agustín Muñoz Grandes”, fortsätter den, ”som fram till folkfrontens seger

---

[56] Olmedo Delgado och Cuesta Monereo, 137. Proklamationen publicerades i *ABC* (Sevilla), 23 juli 1936.
[57] Se också José Manuel Liébana och G. Orizana, *El movimiento nacional*, 175.
[58] Se också Francisco J. de Raymundo, *Cómo se inició el glorioso movimiento nacional en Valladolid y la gesta heroica del Alto del León.*
[59] Se till exempel Manuel Sánchez del Arco, *El sur de España en la reconquista de Madrid*, 24; J. Guzmán de Alfarache, *¡18 de julio!*, 68, 92; Angel Gollonet och José Morales, *Sangre y fuego, Málaga*, 24-25; Olmedo Delgado och Cuesta Monereo, 110-17.
[60] Se exempelvis Liébana and Orizana, 144-45.
[61] *Politics*, 278-79. Intressant är att Paynes uppfattning, att Maura var en av de få ansvariga, framsynta ledare som republiken producerade, är mycket lik Joaquín Mauríns, en politisk motståndare till Maura på yttersta vänsterkanten under republiken (se *España Libre* [New York], sept.-okt. 1971). För Miguel Mauras egen redogörelse för bildandet av stormtrupperna (vilka han fick till stånd med Galarzas hjälp) och om problemen med allmänna ordningen under hans ämbetstid, såväl som för hans oreserverade hyllning av Galarza som ”en exemplarisk medhjälpare, diskret, kapabel, aktiv och lojal”, se Maura, *Así cayó Alfonso XIII*, 265-76.
[62] Zugazagoitia, 134.

hade varit kommendör för kåren, fortsätter att hålla kontakt med många av dess officerare. Han är därför väl underrättad om de utmärkta positioner som hundratals män befinner sig i för att delta i en kupp mot regeringen." [63]

Trots att Martínez Barrio meddelade pressen sin regerings sammansättning redan klockan 5 på söndagsmorgonen den 19 juli,[64] gick händelserna snabbare än hans ord. I Zaragoza, där stormtrupper hade genomfört arresteringar i fackföreningarnas och vänsterpartiernas huvudkvarter strax efter midnatt[65], hade trupperna under general Miguel Cabanellas just proklamerat undantagstillstånd. I Huesca hade general Gregorio de Benito också inlett upproret, understödd av en liten garnison med stormtrupper och civilgardister. I Barcelona, dit general Manuel Goded skulle anlända senare på dagen från Balearerna för att ta kommandot, lämnade de upproriska sina baracker för att inta strategiska ställningar, och i söder närmade sig en morisk styrka Cádiz hamn. De skulle komma att spela en avgörande roll för att säkra Cadiz för rebellerna. General Franco hade, i gengäld för att han gett sitt stöd till upproret, enligt Stanley Payne, blivit lovad kommandot för de moriska trupperna och främlingslegionärerna i Marocko, "det vill säga över den spanska arméns alla betydande militära enheter"[66] – ett kommando som skulle visa sig vara ett viktigt steg mot den högsta makten på den nationalistiska sidan två månader senare, när han utnämndes till generalissimo och statsöverhuvud av rebellhierarkin.[67] Franco flög till protektoratet från Kanarieöarna för att ta kommando över de marockanska styrkorna och nådde klockan 7 på morgonen sin destination.

Det är intressant att notera att det flygplan, en de Havilland Dragon Rapid med kapten Cecil Bebb som pilot, som i hemlighet flög general Franco från Kanarieöarna den 18-19 juli, hade chartrats den 9 juli i Croyden, England, av Luis Bolín, London-korrespondenten för Madrids monarkistiska dagstidning *ABC*, på begäran av dess utgivare Markis Juan Ignacio Luca de Tena.[68]

Innan han lämnade Kanarieöarna för sin historiska flygresa, deklarerade general Franco undantagstillstånd och utsände följande proklamation:

> Spanjorer! Till alla er som hyser en helig kärlek till Spanien, …. till alla er som svurit att intill döden försvara landet mot dess fiender, sänder Nationen rop om hjälp. Situationen i Spanien blir mer kritisk för varje dag. Anarkin härskar i de flesta städer och byar. Tjänstemän som utnämnts av regeringen bara åser – om inte rent av understöder – den sociala oordningen. Med revolvrar och maskingevär avgör man tvister mellan medborgare som fegt och förrädiskt mördas, medan regeringsmakten inte gör något för att upprätthålla fred och rättsäkerhet. Revolutionära strejker av

---

[63] IV, 381.
[64] Tidpunkten angiven av Barrio i *Hoy*, 27 april 1940.
[65] *El Noticiero*, 23 juli 1936.
[66] *Politics*, 334-35.
[67] Se dekret, daterat den 29 sept. 1936, som återgivet i Fernando Díaz-Plaja, *La historia de España en sus documentos: La guerra, 1936-1939*, 249-50. För information om de inledande oenigheterna över dekretets villkor inom rebellhierarkin, se Payne, *Falange*, 129-31; Payne, *Politics*, 369-73; Thomas, 345-46.
[68] Se Luis Bolín, *Spain*, 10-52, för en fascinerande redogörelse om denna viktiga händelse. Det är värt att notera att enligt Cierva finansierades flygresan av den notoriske smugglaren och industripampen Juan March (*Historia de la guerra civil española*, 80). Se också Gil Robles, *No fué posible la paz*, 780. I ett uttalande av Gil Robles den 27 februari 1942, påstår han också att han haft en hand med i arrangemangen kring flygresan (publicerad i *ABC* [Madrid], 1 maj 1968). För redogörelser om militärupproret i Spanska Marocko och olika delar av Spanien, se Enrique Arques, *17 de julio: La epopeya de Africa*, 13-58, 89-95; Joaquín Arrarás, *Historia de la cruzada española*, II, 474-562, IV, 14-606, V, 15-560, VI, 15-436; Pierre Broué och Emile Témime, *La révolution et la guerre d'Espagne*, 82-102; Ronald Fraser, *Blood of Spain*, passim; Victor de Frutos, *Los que NO perdieron la guerra*, 13-22; García Venero, *El General Fanjul*, 294-350*; Guerra y revolución, I*, 123-32, 138-75, 180-87; Gabriel Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939*, 232-46; César M. Lorenzo, *Les anarchistes espagnols et le pouvoir, 1868-1969*, sv. övers. *Syndikalismen vid makten*, 113ff (sidhänvisningar till svenska bokversionen); José Manuel Martínez Bande, *La invasión de Aragón y el desembarco en Mallorca*, 15-52; Olmedo Delgado och Cuesta Monereo, 98-138; Payne, *Politics*, 341-52; Luis Romero, *Tres días de julio*, 3-616; Seco Serrano, VI, 152-64; Thomas, 187-218; Vicente Ramos, *La guerra civil, 1936-1939, en la provincia de Alicante*, 85-III; Vigón, *General Mola*, 111-211.

> alla de slag paralyserar Nationens liv… Kan vi fegt och svekfullt överlämna Spanien till Fosterlandets fiender utan motstånd och utan strid? Nej! Förrädare kanske kan, men vi som svurit att försvara Nationen kommer inte att göra det! … Vi erbjuder er rättvisa och likhet inför lagen; fred och kärlek mellan spanjorer; frihet och broderskap fritt från tygellöshet och tyranni! … Viva España![69]

Republiken från 1931 hade nu kört sitt lopp och skulle snart ätas upp av inbördeskriget, ett krig vars resultat bara kunde bli en högerns eller vänsterns diktatur för flera år framöver. Det var av detta skäl som president Azaña, rädd för att Casares Quiroga inte skulle kunna hålla tillbaka utdelningen av vapen och att en sådan skulle markera slutet för den demokratiska regimen, i en sista gest hade utnämnt Martínez Barrio till att formera en ny regering för att förhandla med rebelledarna.

Men Martínez Barrios kabinett avvisades av såväl högern som vänstern, vilken betraktade det som bara en regering för kapitulation. Den moderata flygeln inom den republikanska medelklassen ”var övertygad om att den genom att bryta sina band med arbetarklassen kunde nå en uppgörelse med rebellgeneralerna och reaktionen”, bedyrar den officiella kommunistiska historiken om inbördeskriget och revolutionen. ”Martínez Barrios och hans supporters ståndpunkt, att erbjuda ministerier till de upproriska generalerna och samtidigt vägra beväpna folket så att de kunde försvara republiken, kunde inte leda till något slags läge mellan kapitulation och motstånd, utan bara till republikens kapitulation.” Och varför, frågar man, delade inte Casares Quiroga och Martínez Barrio ut vapen till folket? ”Förklaringen ligger i deras klass-begränsningar. Dessa republikanska ledare föredrog att nå en uppgörelse med rebellerna hellre än att ge folket vapen, eftersom de fruktade att detta skulle resultera i en större roll och ökat inflytande för arbetarklassen i landets ledning.” [70]

Inom arbetarkretsar blev upprördheten våldsam när listan med det nya kabinettet blev känd[71], ty inte så lite misstroende var knutet till några av ministrarnas namn. *Claridad*, vänstersocialisternas tidning, sade en gång om Felipe Sánchez Román, nu medlem i det nya kabinettet, att även om han var ”republikan av odiskutabel uppriktighet”, var han ”en av de mest reaktionära figurer som den nya [republik-] regimen hittat”,[72] och om Antonio Lara, en annan medlem i regeringen, sade man att han var en ”småaktig politisk trixare”.[73]

Om Martínez Barrio sade den anarkosyndikalistiska *Solidaridad Obrera*, ett par månader för inbördeskrigets utbrott, att han hade nära vänner bland de andalusiska godsägarna och att han ofta hade setts i Cortes korridorer ”konverserande vänskapligt med arbetarklassens värsta fiender”.[74] En del medlemmar i den medelklassdominerade Republikanska vänstern var missnöjda med regeringen, trots att man fått med fyra representanter. ”När de i vänster-republikanernas huvudkvarter fick höra om regeringens sammansättning”, skriver Marcelino Domingo, partiets högerinriktade president och minister i det nya kabinettet, ”förstörde många av mina kolleger sina medlemskort i skamlig ånger utan att stanna upp för att inse att mitt deltagande åtminstone skulle vara ett skäl till respekt såväl som en garant för dem. Deras förståelse för plikt och de uppoffringar denna plikt kräver var olik min.”[75] Och president Azaña, partiets ledare, observerade: ”Vissa republikaner, mer hetlevrade än framsynta, talade till och med om ’förräderi’ av republikens president.” [76]

---

[69] Citerat i Valdesoto, 115-17, not 1.
[70] *Guerra y revolución*, I, 121-22.
[71] Martínez Barrio, *Hoy*, 27 april 1940; Dolores Ibárruri, *El único camino*, 260.
[72] 18 jan. 1936.
[73] 12 oktober 1935.
[74] 2 april 1936.
[75] Domingo, 233. Se också A. C. Márquez Tornero, *Testimonio de mi tiempo*, I, 9. Enligt Zugazagoitia, 45, Isaac Abeytua, direktören för Política, Republikanska vänsterns tidning, var en stark motståndare till regeringen.
[76] *Obras completas, III*, 494.

På gatorna blev atmosfären explosiv när medlemmar i vänsterorganisationerna demonstrerade sitt missnöje. ”Stora demonstrationer formeras spontant”, skrev ett ögonvittne. ”De rör sig mot inrikesministeriet och krigsministeriet som en lavin. Folk skriker ’förrädare, uslingar!’ Megafoner harangerar massorna: ’De har sålt ut oss! Vi måste börja med att skjuta dem.’” [77]

När han, i hopp om en fredlig uppgörelse med upprorsledarna, ställdes inför denna storm av folklig indignation och besvikelse, beslöt sig Martínez Barrio för att avgå. ”Bara Prieto gjorde ett sista försök för att få mig att ändra beslutet”, skriver han. ”Men det var förgäves. Inom ett par minuter hade den politiska demonstrationen fått min regering att gå i kras. Det var meningslöst att be mig bekämpa det militära upproret med enbart skuggor, avklädda sin auktoritet och löjeväckande fortsatt benämnda ministrar”.[78]

”Två Spanien, redo att bekämpa varandra utan pardon till den fullständiga segern eller nederlaget, står nu mot varandra”, skrev en supporter till det militära upproret. ”Inget annat alternativ är möjligt.” [79]

[77] Eduardo de Guzmán, *Madrid, rojo y negro*, 37. Se också Martínez Barrio, *Hoy*, 27 april 1940; Manuél Blasco Garzón (en medlem i Martínez Barrios regering), i *España Republicana*, 6 nov. 1947; Arturo Barea, *The Forging of a Rebel*, 510; *Guerra y revolución*, I, 122.

[78] *Hoy*, 27 april 1940. Sánchez Román, en medlem i regeringen, bekräftade när han intervjuades av författaren, att Prieto uppmanade Martínez Barrio att stanna kvar på posten, med argumentet att gatudemonstrationerna inte motiverade hans avgång. Detta har bekräftats av Largo Caballero i *Mis recuerdos*, 167. I ett brev till Salvador de Madariaga, några år senare, sade Martínez Barrio: ”Martínez Barrio-regeringen dödades av Caballero-socialisterna och en del oansvariga republikaner” (Madariaga, *España*, prolog till 4:e utgåvan [1944]).

[79] Palacio Atard, essä i Palacio Atard, *Aproximación*, 50.

4. Revolutionen och Tredje republikens uppgång

Avfärdad av både vänstern och högern försvann Martinez Barrios kabinett in i glömskan redan innan namnen på dess medlemmar publicerades i *Gaceta de Madrid* den 19 maj. Alla tankar på en kompromiss med de upproriska generalerna tvingades man släppa. En ny regering bildades, och för att bekämpa upproret beslöt den att gå med på arbetarorganisationernas krav att dela ut vapen. ”När jag satte mig i ledningen för republikens regering”, vittnar dess premiärminister José Giral, ”tvingades jag inse att det enda sättet att bekämpa det militära upproret var att dela ut de få vapen vi hade tillgång till folket.” [1] Salvador Quemades, ledaren för vänsterrepublikanska partiet, vittnar: ”Då regeringen saknade medel för att stoppa upproret, tvingades den lämna väg för de politiska organisationerna och fackföreningarna – folket – så att de kunde ta sig an rebellrörelsen.” [2] Men den var bara en regering till namnet, en regering som hjälplöst sveptes med av tidvattnet, en regering som presiderade, inte över bevarandet av den republikanska regimen från 1931, utan över dess snabba upplösning under trycket från militäruppror och social revolution. I alla ministerier inrättades, enligt premiärministern, omedelbart folkfrontskommittéer för att bistå och övervaka ministrarna[3], varmed all likhet med verklig auktoritet utplånades.

Sådan var den regering med liberala republikaner som president Manuel Azañas förtrogne, José Giral, formerade. Enligt *Gaceta de Madrid* den 20 och 22 juli bestod den av följande:

José Giral	Vänsterrepublikan	Premiärminister
Augusto Barcia	Vänsterrepublikan	Utrikes
General Sebastián Pozas	Liberalrepublikan	Inrikes
General Luis Castelló	Liberalrepublikan	Krigs
Plácido Álvarez Buylla	Republikanska unionen	Industri och handel
Enrique Ramos y Ramos	Vänsterrepublikan	Finans
Manual Blasco Garzón	Republikanska unionen	Justitie
Bernardo Giner de los Ríos	Republikanska unionen	Kommunikation och sjöfart
Mariano Ruiz Funes	Vänsterrepublikan	Jordbruk
Francisco Barnés	Vänsterrepublikan	Utbildning
Antonio Velao	Vänsterrepublikan	Offentliga arbeten
Juan Lluhí y Vallescá	Katalansk vänsterrepublikan	Arbete, hälsa och försörjning

Den 6 augusti avlöste generallöjtnant Juan Hernández Sarabia, en Azaña-anhängare, Luis Castelló i krigsministeriet.[4] ”Vad som är beundransvärt”, sade president Azaña till José Giral ett år senare, ”är det lugna mod med vilket du tog kommando när ingen ville lyda och när alla, från den mest betydande till den mest obemärkte, förberedde sig för att fly.” [5]

I stad efter stad, i by efter by, föll staten i bitar när rebelliska garnisoner anslöt sig till upproret eller gav upp inför väpnade arbetare och styrkor lojala till regeringen. Då revolten kollapsade i Madrid, Barcelona, Valencia, Malaga och Bilbao, såväl som i en del mindre städer och byar, fick de upproriska till en början bara kontroll över en tredjedel av det nationella territoriet. Av de uppskattningsvis 8850 arméchefer na och officerarna i aktiv tjänst – bortsett från Spanska Marocko, där praktiskt taget hela officerskåren slöt upp i revolten – fanns 4660 i rebellernas läger den 20 juli och de övriga i vänsterlägret.[6] Många av de senare flydde till slut, som andra

---

[1] José Giral i *La Vanguardia*, 19 juli 1938. Se också hans tal i *La Voz Valenciana*, 10 mars 1937.
[2] Tal rapporterat i *Política*, 2 nov. 1938. Se också Manuel Azaña, *Obras Completas*, III, 487 -88; *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, I, 177; Indalecio Prieto, *Convulsiones de España*, III, 149.
[3] José Giral, i intervju med författaren i Mexico 1940.
[4] *Gaceta de Madrid*, 7 aug. 1936.
[5] Azaña, *Obras*, IV, 862.
[6] Enligt en noggrann studie av Ricardo de la Cierva, baserad på förstahandskällor, *Historia de la guerra civil española*, 756-57, 760. Se också Vicente Palacio Atard, essä i Palacio Atard, *Aproximación histórica ala guerra española, 1936-1939*, 41-42. Även om Cierva citerade dessa personer som representerande den ideologiska uppdelningen inom armén (essä i Raymond Carr, *The Republic and the Civil War in Spain*, 188), var de av nödvändighet

gjort före dem, till rebellernas områden. Även om antalet reguljära arméofficerare som under kriget tjänstgjorde i den folkarmé som vänstern upprättade har angivits till 2000 av Enrique Lister, en av arméns kommunistiska ledare[7], påstår Julio Àlvarez del Vayo, dess general-kommissarie, att ”knappt femhundra officerare stannade kvar i republikens tjänst”, och att ”praktiskt taget inget användbart fanns kvar av den gamla armén.”[8] Då officerskåren i allmänhet var misstrodd, om inte avskydd, av vänstern och officerare ofta omplacerades, fängslades, eller avrättades om deras lojalitet ifrågasattes, bör det lägre antalet ligga närmare sanningen. Detta har faktiskt också bekräftats av en högst trovärdig republikansk arméofficer, löjtnant Jesús Pérez Salas.[9] Det är värt att notera att, tvärtemot vad man allmänt tror, det var långt färre av generalerna i aktiv tjänst som stödde upproret än stannade kvar hos regeringen. Ricardo de la Cierva, historiker och anhängare av det militära upproret, hävdade att av de arton divisionsgeneralerna eller deras motsvarighet i Spanien den 17 juli, anslöt sig endast fyra till upproret: Cabanellas, Queipo de Llano, Franco och Manuel Goded.[10] Enligt Vicente Palacio Atard, också upprorsanhängare, deltog av de femtiosex brigadgeneralerna i aktiv tjänst ”fjorton i upproret och inte mindre än tjugonio stannade kvar på regeringssidan”.[11] Madariaga, historiker och oberoende republikan, har tveklöst rätt när han försäkrar: ”Av de officerare som ställde sig på regeringens sida, gjorde bara en minoritet så av personlig övertygelse. Majoriteten skulle ha följt sina kamrater om de varit i en position för att kunna; de försökte ofta och tidvis lyckades de att korsa linjen”.[12]

Civilgardet, den polisstyrka som inrättades under monarkin och behölls av republiken som ett skyddsvärn för staten, föll också sönder.[13] Även om man uppskattat att 20 129 officerare och män av de totalt 34 320 befann sig i vänsterlägret den 20 juli[14], är det svårt att avgöra hur många som i realiteten fanns kvar under regeringens kontroll, eftersom många kastade av sig uniformen och anslöt sig till arbetarmilisen och tusentals andra deserterade till upprorsmakarna.[15] Det är sant att det i november 1936, enligt en kommunistisk källa, fanns 15000 officerare och män i vänsterlägret[16], men detta var efter omorganiseringen av Nationella republikanska gardet och efterföljande rekrytering av tusentals nya män.[17]

Även den hemliga polisen upplöstes. De flesta av agenterna anslöt sig till upproret.[18] Även stormtrupperna, den poliskår som inrättats av republiken 1931 som en stöttepelare för den nya

---

till stor del bestämda av den territoriella uppdelningen, vilket Cierva inte fullt ut beaktar i sitt största arbete, *Historia de la guerra civil española*, 760-61.

[7] *Nuestra guerra,* 275. Palacio Atard, en höger-historiker, anger antalet så högt som 3500. Palacio Atard, *Cuadernos bibliográficos de la guerra de España, 1936-1939: Memorias y reportajes de testigos,* 142.

[8] *Freedom's Battle,* 122.

[9] *Guerra en España, 1936-1939,* 259. Se också general Segismundo Casado, *National Review,* juli 1939.

[10] Essä i Carr, *The Republic and the Civil War in Spain,* 190.

[11] Essä i Palacio Atard, *Aproximación,* 41-42.

[12] Salvador de Madariaga, *Spain,* 487.

[13] En redogörelse för inställningarna inom Civilgardet i de olika provinserna finns i Arrarás, *Historia de la cruzada española.* Se också José Manuel Liébana och G. Orizana, *El movimiento nacional.*

[14] Enligt en noggrann studie av Cierva, *Historia de la guerra civil español,* 760. Å andra sidan hävdar den spanske historikern Ramón Salas Larrazábal att 51 procent av kåren stannade kvar i det republikanska lägret efter inbördeskrigets utbrott. På basis av Ciervas totala antal av 34 320 officerare och män, skulle detta innebära att ungefär 17 500 stannade kvar i den republikanska zonen *(Los datos exactos de la guerra civil,* 60, 270-71). Enbart antalet säger emellertid inte allt, ty det tar inte hänsyn till auktoritetens sönderfall inom kårerna och den demoralisering som satte in som resultat av revolutionen och vänsterorganisationernas övertagande av polismakten.

[15] Se till exempel kapten Reparaz’ redogörelse för sin flykt tillsammans med en stor grupp ur civilgardet från Jaén i Capitán Reparaz y Tresgallo de Souza, *Desde el cuartel general de Miaja, al santuario de la Virgen de la Cabeza;* rapport i *Solidaridad Obrera,* 18 feb. 1937, om fyrtio civilgardisters försök att ansluta till General Francos styrkor; och Julián Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España,* 103.

[16] Enligt *Mundo Obrero,* 3 nov. 1936.

[17] *Gaceta de Madrid,* 21 aug. 1936.

[18] Enligt information som jag fått i Mexico 1950 av José Muñoz López, en hög tjänsteman inom SIM (militära underrättelsetjänsten) under senare delen av kriget, upphörde denna kår helt vid upprorets utbrott och måste skapas på nytt, bara trehundra av dess tretusen medlemmar förblev lojala till regeringen.

regimen och som omfattade 25 000 officerare och män[19], skingrades som följd av omfattande avhopp till rebellerna[20] och att övervakningskommittéer och milis som improviserats fram av fackföreningarna och vänsterpartierna tog över polisfunktionerna på de platser där revolten hade slagits tillbaka.[21]

”Staten kollapsade och republiken lämnades utan armé, utan polisstyrka, och med sitt administrativa maskineri decimerat genom deserteringar och sabotage”, skriver vänstersocialisten Álvarez del Vayo, som blev utrikesminister ett par veckor senare.[22] ”Från arméledningen och domarkåren vid högsta domstolen ner till tulltjänstemännen, tvingades vi ersätta majoriteten av den personal som fram till den 18 juli 1936 hade kontrollerat det republikanska statsmaskineriet. I enbart utrikesministeriet hade nittio procent av den diplomatiska kåren deserterat.”[23] Med orden från den ryktbara kommunistiska ledaren La Pasionaria (Dolores Ibárruri): ”Hela statsapparaten var raserad och statsmakten låg på gatorna.”[24] Den moderate socialisten Zugazagoitia, senare inrikesminister, skrev: ”Statsmakten ligger på gatorna, pulveriserad, och skärvor av den ligger fria att utnyttjas av varje antifascistisk medborgare, som använde den på det sätt som bäst passade hans sinnestillstånd.”[25] Kollapsen var faktiskt så fullständig att, för att citera en republikansk jurist, bara ”dammet efter staten, askan av staten”, fanns kvar.[26]

Kontrollen över hamnar och gränser, vitala element i statsmakten, som tidigare utövades av *carabineros*, togs över av arbetarkommittéer eller lokala organ under fackföreningarnas och vänsterpartiernas kontroll. ”Regeringen kunde göra absolut ingenting”, minns den moderate socialisten Dr Juan Negrin när han senare blev premiärminister, ”eftersom inga av våra gränser eller hamnar var i dess händer. De var i händerna på enskilda, lokala, provins-, eller distriktsorgan, och naturligtvis kunde regeringen då inte utöva sin auktoritet”.[27] ”Kontrollen av gränsen [vid Ripoll]”, rapporterade en kommunistisk tidning, ”upprätthålls strikt av arbetare och tulltjänstemän, vilka bara tar order från arbetarorganisationerna”.[28] ”I tullkontoret vid Port-Bou”, skrev ett ögonvittne, ”finns inga tecken på den revolution som entusiasmerade oss alla i Paris. Tulltjänstemännen bär fortfarande sina gamla uniformer och sköter sina uppgifter

---

[19] Detta är ett ungefärligt antal, givet av Cierva i Historia de la guerra civil española, 757. Ramón Salas Larrazábal ger å andra sidan ett antal på nästan artontusen män *(Historia del ejército popular de la república, I,* 74).

[20] Några av de provinshuvudstäder där stormtrupperna stödde upproret var Burgos, Huesca, Zaragoza, Valladolid, Cáceres, Granada, León, Logroño, Pamplona, Salamanca (Liébana and Orizana, 209-10, 154, 201-2, 192, 216, 193 respektive), Oviedo (Oscar Pérez Solís, *Sitio y defensa de Oviedo,* 24; Germiniano Carrascal, *Asturias,* 52), och Teruel (Arrarás, *Historia de la cruzada española,* IV, 238). Enligt Ramón Salas Larrazábal fanns 70 procent av gardisterna kvar till regeringens disposition (*Los datos exactas*, 61). Man ska dock hålla i minnet att ett stort antal inom stormtrupperna gick med i den revolutionära milisen, så även många medlemmar i civilgardet.

[21] För en uppriktig redogörelse om den fullständiga impotensen inom resterna av regeringens poliskår under krigets första dagar, se tal av den socialistiske politikern Angel Galarza (*La Correspondencia de Valencia*, 5 aug. 1937), vilken blev inrikesminister i september 1936; tal av Juan García Oliver, anarkistledaren som utnämndes till justitieminister i november 1936 (*Fragua Social*, 11 juni 1937). Se också Jesús de Galíndez (republikanhängare), *Los vascos en el Madrid sitiado*, 15-19, och inledningen till inrikesministerns dekret från den 26 dec. 1936 i *Gaceta de la República*, 27 dec. 1936.

[22] *Freedom's Battle*, 261.

[23] Ibid., 224.

[24] Dolores Ibárruri, *Speeches and Articles, 1936-38*, 214. ”Den republikanska staten”, skriver Fernando Claudín, kommunist vid den tiden, ”föll sönder likt ett korthus.... Produktionsmedlen och den politiska makten hamnade de facto i händerna på arbetarorganisationerna” (Krisen i den kommunistiska rörelsen (del 1). Inte mindre explicit är Vicente Uribe, medlem i den spanska politbyrån, som i sina opublicerade memoarer bekräftar att ”den gamla republikanska staten upphörde att existera och bara de yttre symbolerna blev kvar” (”Memorias”), 12.

[25] Zugazagoitia, 47

[26] Angel Ossorio y Gallardo, *Vida y sacrificio de Companys*, 179, även 169. Skulle ytterligare vittnesmål från det republikanska lägret om statens kollaps önskas, se Manuel Azaña, *Madrid* (tal den 13 nov. 1937), 7-8; *Política*, 16 juli 1938 (ledare); *La Correspondencia de Valencia*, 5 aug. 1937 (tal av Angel Galarza); *El Poble Català*, 2 feb. 1940 (artikel av major Josep Guarner).

[27] Tal rapporterat av *El Día Gráfico*, 2 dec. 1937.

[28] *Treball*, 22 juli 1936. Se *La Humanitat*, 6 aug. 1936, för arbetarmilisens kontroll över hela den katalanska gränsen mot Frankrike, från Bausén till Port-Bou.

ointresserat, som om de berövats till och med denna makt. En dörr leder in till ett rum för passkontroll. Här finns förklaringen till allt. På flera platser i detta rum står medlemmar i den antifascistiska milisen vakt. De bär blåa overaller med ammunitionsbälten över axlarna. De är beväpnade till tänderna med pistoler och gevär. Bakom ett långt bord sitter tre arbetare med pistoler vid sidan. De kontrollerar pass och kreditiv." [29]

Enligt flottans generalkommissarie under inbördeskriget, den moderate socialisten Bruno Alonso, dödades 70 procent av officerarna av sina män, och auktoriteten utövades av matroskommittéer. "Det uråldriga förtryck", skrev han, "som besättningarna hade fått utstå, och de traditionella oförrätterna och förnedringarna som de lidit under, hade lämnat djupa avlagringar av hat inom dem, vilket fick explosivt utlopp vid upproret och bidrog kraftigt till den översvallande passionen."[30] "Den grupp av officerare som överlevde våldsaktionerna", skrev Zugazagoitia, "blev beroende av de kommittéer som matroserna valde och som gjorde precis som de ville." [31]

I vänsterlägret togs samhällsfunktioner och lokala ledningsfunktioner över av kommittéer där de socialistiskt och anarkistiskt orienterade fackföreningarna var den drivande kraften.[32] "Dessa revolutionsorgan", deklarerade en anarkosyndikalistisk ledare ett par veckor efter inbördeskrigets utbrott, "har fått till följd att regeringens delegater försvunnit i alla de provinser vi kontrollerar, eftersom de inte hade annat val än att följa kommittéernas beslut… Av den gamla borgerliga regimens lokala organ för administrationen finns bara skeletten kvar, eftersom deras livskraft har ersatts av arbetarfackens revolutionära vitalitet."[33] "Kommittéerna", löd en artikel i en vänstersocialistisk tidskrift, "var embryon till proletariatets makt. Alla revolutionära segment var representerade i dem… I byarna tog de kontroll över det politiska

---

[29] M. Sterling (Mark Sharron) i *Modern Monthly,* dec. 1936. Se också Walter Duranty i *New York Times,* 17 sept. 1936; R. Louzon i *La Révolution Prolétarienne,* 10 aug. 1936; Alvarez del Vayo, *Freedom's Battle,* 164; H. E. Kaminski, *Ceux de Barcelone,* 11*;* John Langdon-Davies, *Behind the Spanish Barricades,* 90-91; Pérez Salas, 122.

[30] Bruno Alonso, *La flota republicana y la guerra civil de España*, 25.

[31] Zugazagoitia, 157. För bristen på disciplin i den republikanska flottan, se artikel av N. Kuznetsov, Sovjets marinattaché och rådgivare till Antonio Ruiz, chefen för Cartagenas marinbas, i *Pod znamenem ispanskoi respubliki, 1936-1939,* 198. Se också amiral Francisco Moreno, chefen för General Francos flotta under inbördeskriget, för referenser till mordet på officerare, matrosernas misslyckade försök att stoppa det militära upproret vid marinbasen i El Ferrol, den republikanska flottans ineffektivitet och de viktigast marina operationerna under kriget, *La guerra en el mar,* 69-70, 782-79. För ytterligare information om händelserna vid de viktigaste marina baserna och enheterna, se Manuel D. Benavides, *La escuadra la mandan los cabos;* Luis Carrero Blanco, *España y el mar, I,* 562-66; José Cervera Pery, *Alzamiento y revolución en la marina,* 41-127, 129-237, 260-64, 269-77; och Daniel Sueiro, *La flota es roja,* 121-247. Ett ovärderligt bidrag, det bästa på engelska, är Willard C. Frank, Jrs avhandling, "Sea Power, Politics, and the Onset of the Spanish Civil War, 1936," University of Pittsburgh (546 sidor), som är första delen av ett större arbete som undersöker makt och politik inom de marina styrkorna under hela inbördeskriget.

[32] Ett undantag måste göras för de baskiska provinserna, där befolkningen reagerade med större moderation än annorstädes, vilket till stor del berodde på det katolska Baskiska nationalistpartiet. Se Manuel de Irujo, "La guerra civil en Euzkadi antes del estatuto", 23-25, 45-46, 50-52, 64-65, och rapporten till regeringen från José Antonio Aguirre, premiärminister i den autonoma baskiska regeringen, 2-4, 7-8, 10-11, 13-15, 17-18, 22. Se också Aguirre, *Veinte años de gestión del gobierno vasco,1936-56,* 28-29, 49; José María Arenillas, *Euzkadi, la cuestión nacional y la revolución socialista;* A. de Lizarra, *Los vascos y la república española,* 58-59 och spridda ställen; Payne, *Basque Nationalism,* 178-81.

[33] Juan López, tal publicerat i *CNT* (Madrid), 21 sept. 1936. Se också hans artikel i *Cultura Proletaria,* 8 jan. 1938, och tal återgivet i *Fragua Social,* 29 maj 1937. I Valencia, till exempel, var i realiteten det regerande organet under revolutionens första månader Folkets exekutivkommitté, där fackföreningarna var den huvudsakliga maktfaktorn (Alfons Cucó, *El valencianismo político, 1874-1939*¸ 205-6). "Det omedelbara resultatet av det militära upproret", skriver en kommunistisk författare, "var kollapsen för statens institutioner där det misslyckades. Detta var fallet i Valencia. Ett totalt maktvakuum uppstod i de tidigare regeringsinstitutionerna: varken armén, polisen, civilgardet, kommunstyrelsen eller deputationen, och inte heller domstolen hade kvar ett minimum av makt som kunde tillåta dem att utöva den enklaste form av allmän ordning.... Folkets exekutivkommitté ... tog över statens funktioner" (Carlos Llorens, *La guerra en Valencia y el frente de Teruel,* 40).

och ekonomiska livet. I städerna… tog de hand om ledningen för alla aktiviteter."[34] I den atmosfär, laddad med elektricitet och krut,… som följde omedelbart på den 19 juli", skrev Rafael Tasis i Marca, generaldirektören för fängelserna i Katalonien, "blev samhällena [i den katalanska provinserna] livlösa, färglösa… Kommittéernas gummistämplar ersatte… borgmästarnas underskrifter."[35] "Det finns inte en enda plats", sade en anarkosyndikalistisk tidning, med referens till provinsen Tarragona, "där en lokal antifascistisk miliskommitté inte har satts upp. Dessa kommittéer kontrollerar allt liv i samhället".[36] "Gravitationscentrum för kriget och politiken", skriver Antonio Ramos Oliviera, en socialistisk historiker, "var gatan. Makten var i händerna på folket, partierna, kommittéerna".[37]

Domstolarna trängdes undan av revolutionära tribunaler, som skipade rättvisa efter eget gottfinnande. "Alla skapade sin egen rättvisa och administrerade den själv", deklarerade Juan García Oliver, en ledande anarkist som blev justitieminister i november 1936. "En del brukade kalla detta 'att ta ut en person på promenad [*paseo*]' men jag vidmakthåller att det var rättvisa direkt administrerad av folket i total avsaknad av reguljära juridiska organ".[38] I Madrid, enligt socialisten Arturo Barea, inrättade var och en av de olika fackföreningarna och politiska partierna "sin egen polis, sitt eget fängelse, sin egen arkebuseringspluton, och en speciell plats för avrättningar".[39] Domare, rättsjurister och distriktsåklagare togs ur tjänst, en del sattes i fängelse och andra avrättades[40], och på många platser brändes rättegångshandlingarna.[41]

I ett försök att stoppa den revolutionära terrorn, inrättade José Girals regering "folktribunaler". Dessa domstolar gav ett konstitutionellt alibi för avrättningarna[42], men gjorde lite för att få terrorn under kontroll. Indalecio Prieto, den moderate socialisten, minns att när folktribunalen i Madrid i september 1936 – med tre professionella domare och fjorton jurymedlemmar från vänsterns största partier och arbetarorganisationer[43] – meddelade regeringen om dess dödsdom mot den tidigare ministern och Radikal-partisten Rafael Salazar Alonso, kunde kabinettets beslut att omvandla domen till livstids fängelse inte verkställas. Prieto, som var minister vid den tiden, hade lagt en avgörande röst för livstid på grundval av att Salazar Alfonsos deltagande i militärupproret inte hade kunnat styrkas. Men strax efteråt berättade Marian Gómez, tribunalens president och tidigare rättsjurist i Valencia och senare president i Högsta domstolen, för honom att han var säker på att regeringens beslut skulle orsaka ett "fruktansvärt myteri" inom folktribunalen och att fången skulle bli skjuten i vilket fall som helst. "Regeringen", tillade han, "som saknar adekvata medel för att genomdriva sitt beslut, kommer inte att kunna rädda hans liv och… dess auktoritet kommer att rasa. Men detta kommer inte att vara det värsta: Folktribunalen, det är jag säker på, kommer att vägra att fort-

---

[34] *Spartacus,* sept.-okt. 1938.
[35] *La revolución en los ayuntamientos,* 16-17.
[36] *Boletín de Información, CNT-FAI,* som återgivet i *El Día Gráfico,* 16 aug. 1936.
[37] *Politics, Economics and Men of Modern Spain, 1808-1946,* 595. Se också tal av den socialistiske politikern Angel Galarza, *La Correspondencia de Valencia,* 2 feb. 1937, 5 aug. 1937, och R. Louzon i *La Révolution Prolétarienne,* 10 aug. 1936; César M. Lorenzo, *Syndikalismen vid makten,* 198ff; Carlos M. Rama, *La crisis española del siglo XX,* 294.
[38] Tal rapporterat i *Fragua Social,* 11 juni 1937.
[39] *The Forging of a Rebel,* 536, se också 545-47. För en redogörelse för rättsadministrationens kollaps i Katalonien av en deputerad i Cortes och medlem i Esquerra Republicana de Cataluña, se Mariano Rubió i Tudurí, *La justicia en Cataluña,* 13.
[40] För namnen på de mördade, se *Causa general: La dominación roja en España,* 352-54; också Francisco Lacruz, *El alzamiento, la revolución y el terror en Barcelona,* 159.
[41] För förstörelsen av de viktiga juridiska protokollen i Madrid i november 1936 av den anarkistiske ledaren Juan García Oliver, se vittnesmål av Luis Palud Clausó, som återgivet i *Causa general,* 363-65. För bränningen av rättsprotokoll i Barcelona och Castellón respektive, se Rubió i Tudurí, 13, och *Datos complementarios para la historia de España,* 237.
[42] Se dekret från den 23 och 25 aug. 1936, *Gaceta de Madrid,* 24, 25 aug. 1936; se också dekret från den 6 okt. 1936, ibid., 7 okt. 1936.
[43] Ibid., 7 okt. 1936.

sätta sitt arbete, och efter Salazar Alonso kommer alla de politiska fångarna – kanske just denna kväll – att genomborras av kulor." När han fick höra att mer än etthundra fångar kunde bli skjutna, tog Prieto tillbaka sitt beslut och lade sin röst för dödsstraffet.[44]

Bankerna angreps och bankboxarna tömdes.[45] Straffanstalter och fängelser invaderades, deras register förstördes och fångarna befriades. "Fängelserna öppnades för att befria fängslade politiska kamrater", skriver en av republikens supporters, "och de vanliga brottslingarna som kom ut med dem gjorde vad de ville."[46] Det förekom, naturligtvis, enstaka olyckliga episoder. "Domaren vid kriminaldomstolen", skriver Madariaga, "fann plötsligt i sin privata våning en tjuv och kriminell, som han nyligen hade dömt till trettio års straffarbete, förvandlad till en milisman, som efter att ha beordrat fram alla silver- och guldsaker i hushållet och slängt dem i ett linntyg, sköt honom till döds i närvaro av hans hustru och dotter."[47]

Hundratals kyrkor och kloster brändes ner eller omvandlades till sekulärt bruk.[48] "Katolska dumheter existerar inte längre", deklarerad den anarkosyndikalistiska tidningen *Solidaridad Obrera*. "Folkets brandfacklor har lagt dem i aska."[49] "Det förtryckta folket", sade en artikel i en anarkistisk ungdomstidning, "stack i brand varje slags dumhet, vidskepelse och förvillelse de fann på sin väg. Kyrkor, kloster, reaktionens centra, vadhelst som hade en anstrykning av rökelse och mörker, har satts i eld."[50] "För att revolutionen ska bli verklighet", löd ett anarkistiskt ungdomsmanifest, "måste vi förstöra reaktionens tre stöttepelare: kyrkan, armén och kapitalismen. Kyrkan har vi redan tagit hand om. Templen har förstörts av eld och de kyrkliga kråkorna som lyckades komma undan har folket tagit hand om."[51] I provinsen Tarragona, rapporterade *Solidaridad Obrera*, "har kyrkorna i alla byar satt i brand. Bara de byggnader som kunde vara till nytta för folket har lämnats kvar, men inte de som var riskabla efter branden. Många kyrkor har omvandlats till kommunala lagerhus eller garage för den antifascistiska milisen."[52] Och så här var det i oräkneliga städer och byar. Trots detta försäkrade pastorn Hewlett Johnsson, känd som den "röde" domprosten i Canterbury, när jag intervjuade honom på våren 1937 i Valencia, att "inte en enda kyrka" hade förstörts eller avkristnats. Detta är inte förvånande. Som David Caute säger, "denna helgonliknande kyrkoman var en av de mest ståndaktiga medlöparna under denna tid".[53] I kontrast till dennes försäkran, att inte en enda kyrka hade avkristnats eller förstörts, påstod det "Kollektiva brevet från spanska biskopar", daterat den 1 juli 1937, att antalet kyrkor och kapell som "förstörts eller fullständigt raserats" var så högt som tjugotusen.[54]

Paul Blanshard förklarar fenomenet med att bränna ner kyrkor på följande sätt: "Under [de senaste hundra åren] har kyrkan gång på gång förödmjukats av dess politiska opponenter, dess

---

[44] *Convulsiones,* II, 314-16.
[45] För information om öppningen av bankboxarna i Madrid och olika dekret om att Bank of Spain skulle lämna ut vissa värdesaker, se Angel Viñas, *El oro español en la guerra civil*, 160-67; också Amaro del Rosal, *Historia de la UGT de España, 1901-1939*, 510.
[46] Galíndez, 10. Se också Julián Gorkin, *Caníbales políticos*, 120, för frigivningen av fångar ur Modelo-fängelset i Madrid.
[47] *Spain*, 496.
[48] Se till exempel det PM som lades fram för Largo Caballero-regeringen av Manuel de Irujo, basknationalistisk minister, och som återges i Lizarra, 200-204.
[49] 15 aug.1936.
[50] *Ruta*, 14 nov. 1936.
[51] *Tierra y Libertad,* 13 aug. 1936.
[52] 29 juli 1936. För bekräftande vittnesmål av icke-anarkistiska, men pro-republikanska källor, om förstörelsen av kyrkans egendomar, se Ramos Oliveira, 571; essä av Lawrence Femsworth i Frank Hanighen, *Nothing but Danger*, 13-47.
[53] *The Fellow-Travellers*, I. I en nekrolog från London, rapporterade *New York Times* den 23 okt. 1966: "Han beskrevs omväxlande som kommunist, skurk eller helgon, ibland alla tre... Han deklarerade en gång i en gudstjänst att om Jesus hade varit i livet idag, skulle han varit kommunist. Sådana uttalanden var speciellt besvärande eftersom han utanför England ofta sammanblandades med ärkebiskopen av Canterbury, hela Englands ärkebiskop."
[54] Kardinal Isidro Gomá y Tomás, *Pastorales de la guerra de España,* 169.

byggnader bränts ner av en antikyrklig mobb, och dess ledande religiösa ordnar utvisats från landet. Den nation som påstås sig vara den mest katolska nationen i världen har förmodligen mördat fler präster och nunnor och bränt ner fler kloster och skolor än någon annan nation i världen… Kyrkan har blivit offer eftersom den har betraktats som en del av den politiska maktens härskarstruktur. Under nästan tvåhundra år har förespråkarna för politisk demokrati i Spanien med automatik varit antikyrkliga, och försvararna av diktaturer tenderat vara pro-katolska." [55]

Tusentals medlemmar i prästerskapet och i kyrkliga ordnar, såväl som i de ägande klasserna, dödades[56], medan andra, som fruktade arrestering eller avrättning, flydde utomlands. Många av dem var prominenta liberala och moderata republikaner.[57] I ett samtal i juni 1937 med den republikanske juristen Angel Ossorio y Gallardo om det stora antalet "framstående och eminenta republikaner" som hade lämnat Spanien, klagade president Azaña: "Alla lämnade utan mitt samtycke och utan min inrådan. Och en del (jag gav honom deras namn) bedrog mig. De som ville stanna, här är de, och inget har hänt dem! Av de ministrar som bildade min regering i februari [1936], vet du hur många som stannade i Spanien? Två: Casares och Giral. Om någon överhuvudtaget var i fara, så var det Casares. Han är i Madrid. Av de 'politiska' ambassadörer som jag utnämnde, kom bara en, efter att han lämnat sin post, till Valencia för att hälsa på mig och erbjuda sina tjänster till regeringen: Diez-Cañedo. De andra stannade kvar i Frankrike…. Jag lärde upp många av dem från inget. Jag räddade dem alla från haveriet 1933 och gjorde dem till deputerade, ministrar, ambassadörer, undersekreterare, etcetera, etcetera. De hade alla en plikt att tjäna republiken till slutet och stanna hos mig så länge jag var kvar på min post. Två eller tre av dem förstod detta, så småningom, och har återvänt."[58]

Tusentals personer som fruktade arrestering eller summarisk avrättning sökte skydd i ambassader och legationer i Madrid. Antalet sådana flyktingar har blivit varierande uppskattat. Norman J Padelford säger att man beräknade det till över 5000.[59] Aurelio Núñez Morgada, Chiles ambassadör och dekanus för den diplomatiska kåren i Madrid, hävdar att det var över 15 000[60], medan Álvarez del Vayo, vilken som utrikesminister förhandlade om evakueringen av flyktingarna, ger antal 20 000.[61] Å andra sidan kommer Javier Rubio, efter uttömmande undersökningar av diplomatisk korrespondens och andra källor, fram till det lägre antalet 7500, vilket han inte desto mindre beskriver som "utan motsvarighet i de internationella

---

[55] *Freedom and Catholic Power in Spain and Portugal,* 111-12.

[56] För bekräftelse av en pro-republikansk källa om fängslandet och dödandet av tusentals präster och medlemmar i religiösa ordnar, se det pm som lades fram för Largo Caballero-regeringen av Manuel de Irujo, Lizzarra 200-204. Irujo påstod också att ingen i de baskiska provinserna angrep kyrkan eller religionsutövningen, eftersom, till skillnad mot det övriga vänsterlägret, prästerskapet i dessa provinser sympatiserade med demokratiska och republikanska institutioner. Den mest tillförlitliga studien om mördandet av präster och medlemmar i religiösa ordnar, ett resultat av många års ihärdig forskning, kan ses i Antonio Monteros *Historia de la persecución religiosa en España, 1936-1939,* 762-883, där namn, platser och datum för avrättningar av 6832 religiösa personer listas. Se också Angel García, *La iglesia española y el 18 de julio,* 309-12; Albert Manent i Segimon och Josep Raventós i Giralt, *L'Església clandestina a Catalunya durant la guerra civil, 1936-1939;* och José M. Sanchez, *The Spanish Civil War as a Religious Tragedy.*

[57] För kritik av dessa republikaner från Fernando Valera, Cortes-deputerad och välkänd medlem i Unión Republicana, se tal rapporterat i *El Pueblo,* 27 jan. 1937. Se också artikel av Juan J. Domenichina, en ledande intellektuell i Izquierda Republicana, i *Hoy,* 28 dec. 1940.

[58] *Obras,* IV, 624. Bland de framträdande republikaner som hade lämnat Spanien, och till vilka Azaña tveklöst refererade, var: Plácido Alvarez Buylla, Augusto Barcia, Manuel Blasco Garzón, Marcelino Domingo, Salvador de Madariaga, Gregorio Marañón, José Ortega y Gasset, Ramón Pérez de Ayala, Mariano Ruiz Funes, och Claudio Sánchez-Albomoz. Sánchez-Albornoz, berömd republikansk intellektuell och medlem i den konservativa flygeln av Izquierda Republicana, Azañas eget parti, skriver: "Azaña avundades oss från djupet av sin själ. Men denna avund vändes till förbittring. Ju närmare våra politiska relationer var, desto större var hans förbittring" (*Anecdotario politico,* 227).

[59] *International Law and Diplomacy in the Spanish Civil Strife,* 157.

[60] *Los sucesos de España vistos por un diplomático,* 338.

[61] *Freedom's Battle,* 240.

relationernas historia."[62] Den norska legationen, en av de minsta, härbärgerade 900 flyktingar enligt Felix Schlayer, dess chargé d'affaires[63], och den mexikanska ambassaden gav asyl till över 800, enligt dess ambassadör general Manuel Pérez Treviño.[64]

Hundratals, om inte tusentals, liv räddades genom att dessa fristäder utökades med utländska beskickningar, ty som vänstersocialisten Luis Araquistáin privat skrev till sin hustru på revolutionens femte dag: "Rensningsaktionerna kommer att bli skrämmande. De är det redan. Inte en enda fascist kommer att vara i livet, speciellt inte de mest betydande. Ingen kan hålla tillbaka folket." [65]

"Vi har bekräftat något som vi bara kände till i teorin", skrev Federica Montseny, en ledande anarkist, i bruset av dessa händelser, "nämligen att revolutionen, i vilken okontrollerade och okontrollerbara krafter opererar diktatoriskt, är blind och destruktiv, storartad och grym; så fort första steget tagits och den första fördämningen brustit, strömmar folket likt en stormvind genom bräschen, och det är omöjligt att stoppa den. Så mycket som förstörs i stridens hetta och i stormens blinda raseri! Män är som vi alltid känt dem, varken bättre eller sämre… De avslöjar sina ofullkomligheter och sina förtjänster, och medan det från de råbarkades hjärtan spirar en latent ärlighet, kommer från djupet av de hederligaste männen en djurisk aptit – en törst efter död, en önskan om blod – som verkade ofattbar innan." [66]

"Vi vill inte förneka", tillstod Diego Abad de Santillán, en välkänd anarkist i Katalonien, "att den nittonde juli förde med sig ett överflöd av passion och missdåd, ett naturligt fenomen när makten överförs från de privilegierades händer till folkets. Det är möjligt att vår seger resulterade i dödligt våld för fyra eller femtusen invånare i Katalonien som var noterade som högerfolk och knutna till politisk och kyrklig reaktion. Men detta blodflöde är en oundviklig konsekvens av revolutionen, vilken, trots alla barriärer, sveper fram som en flodvåg och raserar allt i sin väg, tills den gradvis förlorar sin rörelsekraft." [67]

Och en baskisk nationalist, republikan och katolik, skrev:

> Blod, en stor del oskyldigt blod flöt på båda sidor… Men det som gör störst skillnad för den republikanska zonen – vilket inte rättfärdigar excesserna, men åtminstone förklarar dem – ligger i det [militära] upprorets själva faktum. Armén, nästan hela den hemliga polisen, administrationen inom rättsväsendet, de polisstyrkor som eventuellt fanns, vars plikt det var att hålla ordning, revolterade och lämnade den legala regeringen försvarslös. Den senare tvingades beväpna folket, fängelserna öppnades för att befria fängslade politiska vänner, och de vanliga brottslingarna som kom ut med dem gjorde vad de ville. Dessutom, när de lägre skikten i samhället sattes i rörelse kom de missdådare som finns i varje stad, i varje nation, till ytan, och fann en tacksam arena att verka på. Under normala tider skulle polisen ha hållit dem under kontroll, men själva upproret berövade regeringen dess tvångsstyrkor och hjälpte de kriminella att få tag på vapen. Är det förvånande att dessa okontrollerade element under de första dagarna av revolten gjorde som de ville? Samtidigt skipade ytterst vänsterns organisationer rättvisa på ett burdust och elementärt sätt, en rättvisa från män som har lidit och präglats i en atmosfär av hat. Allt detta försvarar inte de brott som begicks i den republikanska zonen, men det förklarar dem till dels.
>
> Det som inte kan förklaras, och ännu minde ursäktas, är de brott, mycket större till antal och sadism, som begicks av själva armén, av polisen, av de bildade unga gentlemän som inget saknade och som stoltserade med sin katolicism. [68]

---

[62] *Asilos y canjes durante la guerra civil española,* 19-20.
[63] *Diplomat in Roten Madrid,* 59.
[64] T. G. Powell, *Mexico and the Spanish Civil War*, 77.
[65] Som citerat av Javier Ibsen i hans preliminära studie om Araquistáin i Luis Araquistáin, *Sobre la guerra civil y en la emigración*, 22. Origialbrevet finns i Archivo Histórico Nacional, Madrid.
[66] Federica Montseny i *La Revista Blanca*, 30 juli 1936.
[67] Diego Abad de Santillán, *La revolución y la guerra en España*, 176.
[68] Galíndez, 9-10. 1977 publicerade Ramón Salas Larrazábal sin detaljerade självbiografi *Pérdidas de la guerra*, där han ger en uppskattning av antalet döda av alla orsaker provins för provins. Han beräknar avrättningarna och självmorden till 58 000 i den nationalistiska zonen och 73 000 i den republikanska. Fram till detta arbete publi-

cerades verkade sannolikhet för att någorlunda exakta dödstal någonsin skulle bli tillgängliga vara liten, med tanke på de båda sidornas uppenbara överdrifter och motsägelser. Som Hugh Thomas påpekar *(The Spanish Civil War* [1965 uppl.], 789), uppskattade nationalisterna till en början antalet mördade i folkfrontens områden så högt som till 3-400 000. Mer än 300 000 mördade lekmän har de spanska biskoparna angett i deras kollektiva brev, daterat den 1 juli 1937 (Gomá y Tomás, 169). Men denna uppskattning reviderades senare ner till ca 60 000. Å andra sidan gav Causa general, 390, som först publicerades av general Francos justitieminister 1943 och som innehåller massor av bevis om avrättningar i vänsterlägret, antalet ”korrekt säkerställda” till 85 940. Som kontrast kommer Gabriel Jackson, i *The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939,* 533, vid en “högst preliminär uppskattning”, fram till 20 000 mördade i folkfronten områden, en extremt låg siffra om man tar i beaktande att 6832 religiösa personer avrättades.

Rimliga uppskattningar av antalet dödade under kriget i det nationalistiska Spanien saknades också. De 750 000 avrättningar som den spanske republikanske skribenten Ramón Sender anger för hela nationalistiska Spanien till mitten av 1938 (Thomas [1965 uppl.], 223), och de 150 000 i Andra organiska divisionens territorium som angetts av Antonio Bahamonde, tidigare propagandachef hos divisionens kommendör General Queipo de Llano, för provinserna Badajoz, Cadiz, Cordova, Granada, Huelva, Malaga, och Sevilla (*Memoirs of a Spanish Nationalist*, 90), verkar definitivt överdrivna för Thomas (1965 uppl.), 223, vilken anser att nationalisternas avrättningar ”rimligen inte kan ha uppgått till mer än 50 000” (789). Å andra sidan citerar Jackson, 535, uppskattningar som getts honom av en notarie och tidigare medlem i katolska CEDA till 47 000 för enbart provinsen Sevilla, och 32 000 respektive 26 000 för provinserna Cordoba och Granada. Mer nyktra uppskattningar av antalet dödade av de nationalistiska styrkorna respektive folkfrontens har getts av en baskisk präst, Juan José Usabiaga, under pseudonymen Juan de Iturralde, i *El catolicismo y la cruzada de Franco,* 96-155. För repressionen i Burgos, den nationalistiska regeringens säte, och i provinsen Granada, se Antonio Ruiz Vilaplana (domprost och president för Juridiska rådgivares kommissionärskollegium tills han flydde utomlands 1938), *Burgos Justice,* 72-77, 84-85, 92-95, och Ian Gibson, *La represión nacionalista de Granada en 1936 y la muerte de Federico García Lorca,* 58-59, 137-39. I ljuset av Salas Larrazábals studie, som omnämnts i början av denna not, verkar de flesta av de tidigare antalen starkt överdrivna, även om det bör påpekas att dennes metodologi och noggrannhet i uppskattningarna har ifrågasatts. Till exempel hävdar Antonio Hernandez García, författare till *La represión en la Rioja durante la guerra civil,* i sitt tre volymer stora arbete ägnat åt den nationalistiska repressionen i samhällena i La Rioja i provinsen Logroño (Aragonien), baserat på muntliga och dokumentära bevis, att Salas' förlitande på data i de civila registren ledde honom till att underskatta det totala antalet dödade på båda sidor med så mycket som 110 procent. För många i registren, försäkrar han, var dödsorsaken felaktig: ett skott i huvudet beskrevs som ”hjärnblödning” och skott in bröstet som ”hjärtinfarkt”. ”Dessutom”, tillägger han, ”är det allmänt känt att inte alla avrättningarna blev sanningsenligt angivna i de offentliga registren” (I, 16-17).

Ett kapitel om den grymma naturen i och vidden av repressionen i det nationalistiska lägret finns i Stanley G. Payne, *Politics and the Military in Modern Spain*, 409-20, vilken ursprungligen stödde Jacksons uppfattning om att nationalisternas avrättningar översteg vänsterns under krigstiden. I ett senare arbete hävdar Payne emellertid (*The Spanish Revolution*, 225): ”Även om den röda terrorn kan ha skördat fler liv än den nationalistiska repressionen under kriget, hade segrarna makt att fullborda sin uppgift i lugn och ro efteråt.” Avrättningarna efter kriget har bekräftats av Bernard Malley på den brittiska ambassaden i Madrid, vilken befann sig i Spanien under Andra världskriget, och som bekräftade att det förekom dagliga rättegångar och avrättningar under 1939, 1940 och 1941 (Brian Crozier, *Franco*, 296), och av greve Galeazzo Ciano, Mussolinis utrikesminister, som i ett pm den 19 juli 1939, efter en veckas vistelse i Spanien, antecknade: ”Antalet avrättningar är fortfarande mycket högt: Enbart i Madrid 200 till 250 per dag, i Barcelona 150, i Sevilla, som aldrig var i händerna på de röda, 80.... [Mer] än 10 000 män som dömts till döden inväntar i sina celler det oundvikliga ögonblicket för avrättning” (*Les archives secrètes du Comte Ciano, 1936-1942,* 294). För ytterligare information om den “Vita terrorn”, se Guillermo Cabanellas, *La guerra de los mil días*, II, 838-67.

Den mest seriösa forskningen om nationalisternas avrättningar i Katalonien, från den tid när de tågade in i regionen 1938, är den av Josep M. Solé i Sabaté, *La represió franquista a Catalunya, 1938-1953.* I detta 600-sidiga arbete listar Solé namn, födelsedatum, politisk tillhörighet, yrke, datum och avrättningsplats för varje person, enligt min räkning totalt över 10 000.

Under den paroxysm av barbari som skakade landet, utmärkte sig speciellt en man för sin humanitet. Det var anarkisten Melchor Rodríguez, som blev direktör för fängelserna i december 1936, och som räddade livet på hundratals av högerns anhängare i Modelo-fängelset i Madrid, där några av de värsta missdåden från vänstern tidigare hade begåtts. Arsenio de Izaga, en av fångarna, vittnar: ”Han utnämndes den 4 december.... Han förvånade de av oss som inte kände till hans integritet och hans hjärtas godhet. Detta datum, som alla fångar borde gravera i sina sinnen, markerar det lyckliga och definitiva slutet för de vidriga massavrättningarna” *(Los presos de Madrid,* 280). Se också Rafael Abella, som säger: ”Medan kriget eskalerade... ökade säkerheten för fångarna i centrumzonen tack vare det mödosamma arbetet av den beundransvärde Melchor Rodriguez från Sevilla. Som tidigare tjurfäktare och renlärig anarkist visade han exceptionellt mod på sin post som direktör för fängelserna..., han skyddade de intagna i en tid då hundratals personer miste livet, i en tid då den nationalistiska bombningen bjöd på så skrämmande upplevelser som ‘dödståget’, en grym episod i vilken hundratals personer miste livet under transporten från Jaén to Alcalá” (*La vida cotidiana durante la guerra civil*, 105). Och den baskiske

”Revolutionen”, skrev president Azaña senare, ”som inleddes under en republikansk regering som varken önskade eller kunde stödja den. Excesserna började utvecklas inför ministrarnas förvånade ögon. Ställda inför revolutionen hade regeringen valet att antingen försvara eller undertrycka den. Men ännu mindre än att försvara den kunde regeringen undertrycka den. Det är tveksamt om den hade styrkor nog för detta. Jag är säker på att den inte hade det. Även om så hade varit fallet, skulle bruket av dem ha tänt ett annat inbördeskrig.” [69]

Avklädd statens repressiva organ hade José Girals liberala regering bara nominell makt, inte den verkliga[70], ty denna hade splittrats i oräkneliga fragment, utspridda i tusentals städer och byar i de revolutionära kommittéer som tagit kontroll över post- och telegrafkontor,[71] radiostationer[72], och telefonväxlar[73]. Kommittéerna organiserade polispatruller och tribunaler, landsvägs- och gränspatruller, transport- och försörjningsservice och milisenheter till stridsfronterna. I korthet, ingenstans i Spanien kunde José Girals kabinett utöva någon verklig auktoritet, vilket många prominenta anhängare till anti-Franco-lägret har vittnat om.[74]

De ekonomiska förändringar som följde på det militära upproret var inte mindre dramatiska än de poliska. I de provinser där revolten hade misslyckats tog arbetarna i de två fackliga federationerna, socialistiska UGT och anarkosyndikalistiska CNT[75], hand om merparten av ekonomin.[76]

---

prästen, Juan de Iturralde, skriver: ”[När] Alcalá de Henares bombades, och folket ville storma fängelset för att lyncha de intagna, dök Melchor upp vid fängelsegrinden, talade till mobben och lyckades rädda livet på fångarna, bland vilka sekreteraren i Falangen, Raimundo Fernández Cuesta fanns” (*El catolicismo,* 129). Melchor Rodriguez mod och civilkurage har också bekräftats av den republikanske sympatisören och baskiske nationalisten Jesús de Galíndez, *Los vascos en el Madrid sitiado,* 66, not 10. Galíndez beskriver det fruktansvärda tillstånd som rådde i Madrid-fängelserna före utnämningen av Rodriguez: ”Under natten den 6 november, tittade man hastigt igenom listorna med cirka sexhundra fångar i Modelo. Efter att man slagit fast att de var fascister, avrättades de i den lilla byn Paracuellos del Jarama, nära Alcalá de Henares; två nätter senare avrättades fyrahundra fångar, tillsammans blev det 1020. Följande dagar fram till den 4 december, fortsatte rensningsaktionerna i de tillfälliga fängelserna, men med mindre antal dödade. Rensningsaktionerna i fängelset på General Porlier-gatan varade i flera dagar, den blodigaste var 24 november. i San Antón-fängelset genomfördes rensningsaktionerna den 27 och 30 november; och i Ventas den 30 november och de första dagarna i december. De enda fängelser som slapp undan var Duque de Sesto och Mujeres del Asilo San Rafael” (ibid., 66). För ytterligare information om Melchor Rodriguez, se Ian Gibson, *Paracuellos: Como fue,* 150, 164, 174, 175-84, 191, 236-37; *Indice* (Madrid), 1 mars 1972; och hans intervju till *Ya*, 21 april 1939, tre veckor efter Francos intåg i Madrid. För information om massakern i Paracuellos del Jarama, se Carlos Fernández, *Paracuellos del Jarama: ¿Carrillo culpable?;* Gibson, *Paracuellos: Como fue; Datos complementarios para la historia de España,* 240-41 och Anexo VII; också artikel i *Cambio 16*, 21 feb. 1983 (”¿Qué pasó en Para-cuellos?”).

[69] *La velada en Benicarló,* 96. Denna bok är i form av en dialog. Garcés, en tidigare minister, som gör uttalandet ovan, uttrycker idéer som allmänt tillskrivs Manuel Azaña.

[70] Detsamma gäller naturligtvis för Generalitat-regeringen i den halvt autonoma regionen Katalonien, vilken, med Angel Ossorio y Gallardos ord, i *Vida y sacrificio de Companys,* 172, hade blivit ett ”rent nominellt organ”. Den verkliga makten i regionen hade tagits över av Centrala antifascistiska miliskommittén.

[71] Bekräftelse av detta har författaren fått av flera fackliga ledare.

[72] Barea, 660.

[73] Se till exempel *Boletín de Información, CNT-FAI,* 25 aug. 1936; *Solidaridad Obrera,* 31 juli 1938.

[74] Se till exempel Indalecio Prieto, *Palabras al viento,* 281, och hans artikel i *Correo de Asturias,* 15 aug. 1942; Alvarez del Vayo, *Freedom's Battle,* 262; César Falcón, *Madrid,* 122; Major Josep Guarner i *El Poble Català,* 2 feb. 1940; Pérez Salas, 113; Zugazagoitia, 47.

[75] Unión General de Trabajadores och Confederación Nacional del Trabajo respektive.

[76] Ett undantag måste göras för provinsen Vizcaya i Baskien. ”Vizcaya”, skriver Stanley G. Payne, ”var praktiskt taget den enda regionen i den republikanska zonen där nästan inga revolutionära förändringar i den ekonomiska strukturen genomfördes. Statlig kontroll (*intervención*) etablerades över kända Franco-anhängares industriella och kommersiella tillgångar, och alla aspekter av militär produktion sattes under statlig övarvakning.... Krigstidsregleringar infördes i den allmänna ekonomin i slutet av oktober, inklusive strikt ransonering och priskontroll, men i stort förekom inga förändringar i den legala ägarstrukturen. Den sociala konservatismen i baskisk nationalism, kombinerad med kommunisternas och socialisternas diplomatiska försiktighet (de var noga med att inte stöta sig med brittiska intressen och utländsk opinion), förhindrade genuina revolutionära förändringar i Vizcaya” (*Basque Nationalism,* 181). Sammanfattande kontrasten mellan Baskien och resten av det republikanska Spanien, skriver Rafael Abella: ”Jämfört med det tumultartade utbrottet i republikanska Spanien som

Trots massiva och obestridliga bevis för att den långtgående sociala revolutionen bröt ner den republikanska regimen i juli 1936, gjorde Herbert M Matthews, *New York Times* korrespondent i vänsterlägret under inbördeskriget, liten sak av de revolutionära förändringarna i sin sista bok om inbördeskriget, publicerad 1973. Matthews var en erkänd auktoritet för Spanien under fyra decennier och hans böcker och artiklar hade stort inflytande på den amerikanska opinionen. Efter att ha citerat den liberale historikern Gabriel Jacksons uttalande, att den ”mest genomgripande sociala revolutionen sedan fjortonhundratalet ägde rum i en stor del av det territorium som var i händerna på folkfronten”, kommenterar Matthews: ”I mer eller mindre starka ord fäller varje historiker samma omdöme om det spanska inbördeskriget. Jag skulle säga att det i vissa avseenden var en revolution, men den ska inte överdrivas. På ett grundläggande sätt var det ingen revolution alls, eftersom den republikanska regeringen fungerade på ungefär samma sätt som före kriget.” [77]

Detta citat exemplifierar hur en del journalister som var vänskapligt inställda till regeringen senare i sina skriverier förde vidare de halvsanningar och förvrängningar som de hade spritt under inbördeskrigets tid. Bevis för revolutionens utbredning och djup saknas inte, inte ens i kommunistiska källor, trots Kommunistiska internationalens försök, på direktiv från Kreml, att av diplomatiska skäl dölja den långtgående sociala revolution som hade svept över landet. ”Är de mäktiga industrialister som reste sig mot folket fortfarande ägare till sina fabriker?” frågade José Díaz, kommunistpartiets generalsekreterare. ”Nej, de har försvunnit och fabrikerna… är i arbetarnas händer, kontrollerade av fackföreningarna.”[78] ”Idag”, deklarerade Antonio Sesé, sekreteraren i den kommunistkontrollerade katalanska sektionen av UGT, ”har arbetarna fabrikerna, bankerna, jorden, och de har vapnen”.[79] Michail Koltsov, ledande sovjetisk journalist och Stalins personlige agent i Spanien, påstod ganska tidigt under kriget att, enligt en grov uppskattning, ungefär artontusen industri- och handelsföretag hade tagits över av arbetarnas fackföreningar och av staten, tvåtusenfemhundra av dem i Madrid och tretusen i Barcelona.[80]

Egendomar på landet togs över, en del kollektiviserades, andra delades upp mellan bönderna. Notariearkiv och egendomsregister brändes i oräkneliga städer och byar, även om förstörelsen av ägarförteckningar inte tillkännagavs i den officiella journalen förrän mer än ett år senare.[81] ”Inte i någon provins” i anti-Franco-lägret, hävdade kommunistledaren José Diaz, ”finns de stora jordägarna kvar.” [82]

Hundratals av de egendomar som övertogs av lantarbetarfack anslutna till UGT och CNT registrerades senare hos Institutet för Jordreform, en agentur för jordbruksministern och som

---

svar på militärkuppen, representerade Baskien en sällsynt oas mitt i den antireligiösa anfäktelsen och det furiösa övertagandet av egendom. De administrativa organen höll sina möten, bankerna respekterades, industrierna fortsatte att fungera utan kollektivistiska experiment; religion utövades fritt och de excesser som förekom var verk av element utifrån, som den fasansfulla attacken mot fängelserna efter ett bombanfall” (*La vida cotidiana durante la guerra civil,* 114). Se också Maximiano García Venero, *Historia del nacionalismo vasco,* 611-12. Detta betyder inte att det inte förekom någon revolutionär aktivitet alls av arbetarorganisationerna (se till exempel Arenillas, 7-13; Manuel Chiapuso, *El gobierno vasco y los anarquistas: Bilbao en guerra,* och Chiapuso, *Los anarquistas y la guerra en Euzkadi: La comuna de San Sebastián*), men på det hela taget förblev samhällsstrukturen och det ekonomiska systemet oförändrat, som Payne hävdar.

[77] *Half of Spain Died,* 121.

[78] Tal, 9 maj 1937, José Díaz, *Tres años de lucha,* 428.

[79] *Treball,* 9 apr. 1937. Se också Antonio Mije (en medlem i politbyrån), *Por una potente industria de guerra,* 3; Federico Melchor (medlem i den kommuniststyrda ungdomsfederationen JSU:s exekutivkommitté), *Organicemos la producción,* 4.

[80] *Pravda,* 26 sept. 1936.

[81] Se inledningen i ett dekret publicerat i den officiella *Gaceta de la República* (tidigare *Gaceta de Madrid*), 22 okt. 1937. För tidigare referenser till förstörelsen av egendomsförteckningar, se tal av undersekreteraren i finansen, Jerónimo Bugeda, som rapporterat i *El Diet Gráfico,* 9 feb. 1937; artikel av Federica Montseny i *Tierra y Libertad,* 29 okt.1936; rapport från krigskommittén om Järnkolonnen, *Nosotros,* 16 feb. 1937; *Solidaridad Obrera,* 13 aug. 1936 (artikel om Pina).

[82] Rapport till kommunistpartiets centralkommitté, 5-8 mars 1937, i Díaz, *Tres años,* 351.

sände ut frekventa rapporter med listor över konfiskerade egendomar. Ordalydelsen i dessa rapporter verkar indikera att egendomarna hade konfiskerats av institutet och sedan överlämnats till lantarbetarnas fackföreningar, men faktum är att, förutom i mycket få fall, institutet bara bekräftade expropriationerna. ”Jag kan försäkra”, skriver Rafael Morayta Núñez, institutets generalsekreterare under revolutionens första månader, ”och detta vet alla, att det inte var regeringen som delade ut jorden till bönderna. De senare väntade inte på regeringens beslut utan tog över egendomarna och den odlingsbara jorden själva.” [83] I exempelvis provinsen Ciudad Real, enligt en direkt observatör, ”har en överväldigande majoritet av alla större egendomar exproprierats och kollektiviserats av bönderna, och (institutets) uppgift i saken har bara varit att ge en legal *placet*”.[84] Fackföreningarna såg en fördel i att registrera konfiskationerna hos institutet, eftersom detta verkade legalisera deras aktion och gav de ockuperade egendomarna möjlighet till tekniskt och ekonomiskt stöd från agenturen.[85]

Järnvägar, bilar och bussar, taxibilar och fartyg, el- och kraftföretag, gas- och vattenverk, verkstäder och bilfabriker, gruvor och cementföretag, textil- och pappersfabriker, elektriska och kemiska koncerner, glasflaskföretag och parfymerier, matberedningsföretag och bryggerier, såväl som ett företagshotell, konfiskerades eller kontrollerades av arbetarkommittéer. Oavsett vilken term som användes för övertagandet, innebar det nästan samma sak i praktiken. I Katalonien sattes till exempel telefonbolaget Compañía Telefónica Nacional de España, ett dotterbolag till International Telephone and Telegraph Corporation, under kontroll av en förenad CNT-UGT-kommitté, med konsekvensen – enligt vittnesmål av anarkosyndikalisterna, som dominerande i kommittén – att ledningen lämnades med praktiskt taget ingen annan funktion än att hålla reda på inkomster och utgifter och den fick inte ta ut medel utan kommitténs medgivande.[86] Ett annat exempel är från det hydroelektriska företaget, Riegos y Fuerzas del Ebro, ett dotterbolag till Barcelona Traction, Light, and Power Company, vilket också kontrollerades av en gemensam CNT-UGT-kommitté. Kommittén fick beslutsmakt över företagets installationer, bankkonton och andra tillgångar, med resultat att ledningen, enligt en officiell rapport, var oförmögen att ”utöva effektiv kontroll över affärer och finanser.[87]

Biografer och teatrar, tidningar och tryckerier, varuhus och hotell, lyxiga restauranger och barer, övertogs också eller kontrollerades, liksom huvudkontoren för affärs- och yrkesförbunden och tusentals bostadshus som ägdes av de övre klasserna.[88]

---

[83] *Tribuna,* okt. 1948.

[84] Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit*, 148.

[85] För en del av institutets rapporter om konfiskerad egendom, se *Claridad,* 12, 14 okt. 1936; *CNT,* 15, 18, 19 aug. 1936; *Mundo Obrero,* 8 aug. 1936; *Política,* 11, 14, 23, 27, 28, 30 aug.; 11, 16, 17, 23-25, 27 sept.; 10, 15, 28 okt. 1936; *El Socialista,* 29 aug., 29 sept. 1936.

[86] *Boletín de Información, CNT-FAI,* 25 aug. 1936.

[87] Uttalande från Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, den 3 sept. 1936; se också uttalande från den 16 nov. 1936.

[88] Om fackföreningarnas och vänsterpartiernas konfiskeringar och kontroll av egendom skulle en hel del kunna skrivas enbart baserat på källor från vänstern. Men utrymmet tillåter bara en ganska kortfattad redogörelse för en del av dessa källor under följande rubriker:

Järnvägar. ”Företagsstyrelserna försvann”, sade en fackföreningsrapport, ”och arbetarråd bildades i vilka arbetarklassorganisationerna var direkt representerade” (*CNT* [Madrid], 2 okt. 1936). Denna kontroll av järnvägarna från arbetarklassorganisationernas sida bekräftas i ingressen till ett regeringsdekret publicerat i *Gaceta de Madrid,* 16 aug. 1936. Se även *Avant,* 26 juli 1936; *La Batalla,* 18 aug. 1936; *Boletín de Información, CNT-FAI,* 26 aug. 1936; *CNT* (Madrid), 5 okt. 1936; *Cultura Proletaria,* 15 juni 1940 (artikel av Gaston Leval); *El Día Gráfico,* 24 sept. 1936; *Fragua Social,* 7 apr. 1937; *Solidaridad Obrera* (Barcelona), 11, 19 Aug. 1936; *La Vanguardia,* 14 okt. 1936; *De julio a julio* (artikel av Juan de Arroyo), 165-68; Gaston Leval, *Espagne libertaire, 1936-1939,* ^{2}77-78; Leval, *Né Franco né Stalin,* 97-111; Agustín Souchy och Paul Folgare, *Colectivizaciones: La obra constructiva de la revolución española,* 55-61; Matilde Vázquez och Javier Valero, *La guerra civil en Madrid,* 78.

Andra sektioner av transportindustrin. Víctor Zaragoza, sekreterare i CNT:s Nationella transportfederations nationella kommitté, uppgav när jag intervjuade honom, att alla viktiga transportföretag beslagtogs av fack-

föreningarna. Detta gäller inte de baskiska provinserna, där det var färre ändringar av ekonomin (se t ex G. L. Steer, *The Tree of Gernika,* 73). Om konfiskeringen av en del av de viktigaste transportförertagen i Barcelona, Madrid och Valencia, se *Boletín de Información, CNT-FAI,* 7, 26 aug. 1936, även artikeln som återges från denna tidning i *El Día Gráfico,* 18 aug. 1936; *CNT, 7,* 10 aug. 1936; *La Noche,* 6 aug. 1936; *Nosotros,* 8, 19 juli 1937; *Política,* 8 aug. 1936; *Solidaridad Obrera,* 1, 4 aug., 13 okt., 19 nov., 17 dec. 1936; *Tierra y Libertad,* 11 maj 1937; *La Vanguardia,* 8 okt. 1936; Leval, *Né Franco né Stalin,* 111-22; Vicente Ramos, *La guerra civil, 1936-1939, en la provincia de Alicante,* I, 153; Souchy och Folgare, 61-71. Om den fackliga kontrollen av rederierna, se Hugh Thomas, *Spanska inbördeskriget* (sv. uppl.), 425.

Allmännyttiga företag. Enligt Mariano Cardona Rosell, en medlem I CNT:s nationella kommitté, övertogs alla allmännyttiga företag i vänsterlägret av CNT och UGT (brev till mig). En del av de viktigaste var: Compañia Catalana de Gas y Electricidad, Compañía Hidroeléctrica Española, Compañía Madrileña de Gas, Cooperativa Electra, Electra Valenciana, Eléctrica Santillana, Empresa Concesionaria de las Aguas Subterráneas del Río Llobregat, Gas Lebon, Riegos y Fuerzas del Ebro, Saltos del Duero, Sociedad Anónima de Fuerzas Eléctricas, Sociedad General de Aguas de Barcelona, Unión Eléctrica Madrileña. För detaljer om en del av dessa företgag, se *La Batalla,* 2, 23 aug. 1936; *Boletín de Información, CNT-FAI,* 27 juli 1937; *CNT,* 31 aug. 1936; *Luz y Fuerza,* jan. 1938; *Nosotros,* 3 juli 1937; *Solidaridad Obrera,* 13, 15 aug. 1936, till jan. 1937; Leval, *Espagne libertaire, 1936-1939,* 261-66; Leval, *Né Franco né Stalin,* 127-31; Vicente Ramos, I, 153-54; Souchy och Folgare, 125-36; Vázquez och Valero, 77-78.

Tillverkningsindustri, gruvdrift och bankföretag. Se *Acracia,* 24 okt. 1936; *La Batalla,* 22 sept. 1936; *Boletín de Información, CNT-FAI,* 7 aug., 30 sept. 1936, även artiklar återgivna från denna tidning i *El Día Gráfico,* 5, 6, 14, 25 aug. 1936; *Claridad,* 1 mar. 1937 (tal av Vicente Uribe); *CNT,* 23 sept., 5-7 okt. 1936; *CNT* (Paris), 26 dec. 1947, 3 dec. 1948, 20 nov. 1949; *CNT-FAI-AIT Informationsdienst,* 15 aug. 1936; *La Correspondencia de Valencia,* 2 mars, 14 aug. 1937; *Cultura Proletaria,* 25 nov. 1939; *El Día Gráfico,* 6 dec. 1936; *Diario Oficial de la Generalitat de Catalunya,* 28 okt. 1936 (se förordet till kollektiviseringsdekretet); *Documentos Históricos de España,* juli 1938; *L'Espagne Antafasciste,* nr. 8 (odaterat) och 21 nov. 1936 (artikel av Christian Couderc); *España Libre* (Toulouse), 18 sept. 1949; *Fragua Social,* som återges i *Tierra y Libertad,* 13 feb. 1937; *El Mercantil Valenciano,* 30 aug. 1936, 11 maj 1937 (uttalande av Belarmino Tomás); *Mundo Obrero,* 20 aug. 1936; *Nosotros,* 6, 14 juli 1937, även artikel reproducerad från denna tidning i *Boletín de Información,* CNT-FAI, 16 juni 1937; *La Révolution Prolétarienne,* 25 sept. 1936 (artikel av Jean Leunois); *El Socialista,* 27 aug. 1937; *Solidaridad Obrera,* 7, 18, 22 aug., 4, 16, 19, 25, 29, 30 sept., 21, 23 okt., 18-21 nov., 2, 5, 11, 15, 17, 19 dec. 1936, 21, 28 jan., 1, 24 apr., 30 juni, 15 aug. (artikel av Cardona Rosell), 23 okt. 1937; *Solidaridad Obrera* (Paris), 16 juli 1949; *Spanish Revolution,* 5 sept. 1936, 6 aug. 1937; *Tierra y Libertad,* 30 jan., 27 mar., 24 juli, 9, 16, 30 okt., 13 nov. 1937; *Treball,* 6 (tal av Angel Estivill), 13 dec. 1936; *La Vanguardia,* 21 apr. 1938 (intervju med Vidal Rosell). Se även John Brademas, *Anarchosindicalismo y revolución en España,* 1930-1937, 189-96; José Díaz, *Tres años de lucha,* 350-66; Kaminski, *Ceux de Barcelone,* 223-27; Leval, *Espagne libertaire, 1936-1939,* 241-61; Leval, *Social Reconstruction in Spain,* 6-7, 10 22-23, 32; Peter Merin, *Spain between Death and Birth,* 233-35; Vicente Ramos, I, 122, 154; Souchy och Folgare, 73-124; Vázquez och Valero, 77. Enligt tillförlitlig information som jag fått av Antonio Villanueva, tidigare sekreterare i CNT:s metallarbetarfackförening i Valencia, övertogs följande företag av hans fackförening: Brunet, Davis, Mateu, Sanz, Torras, och Unión Naval de Levante.

Fast egendom och byggnader tillhörande högerorganisationer i städerna. Se exempelvis *La Batalla,* 23 sept. 1936; *Boletín de Información, CNT-FAI,* 26 aug., 26 Sept., 7 nov. 1936; *Claridad,* 22 juli 1936; *CNT,* 10 aug. 1936; *El Día Gráfico,* 24 july, 29 aug. 1936; *Mundo Obrero,* 19-20 nov., 2, 5, 17, 19 dec. 1936, 20 jan. 1937, 5 juni 1938; *Tierra y Libertad,* 23 jan. 1937 (artikel av Gaston Leval); dekret från finansministern, publicerad i *Gaceta de Madrid,* 29 sept. 1936, som bekräftar övertagandet av fast egendom i städerna av fackliga och politiska organisationer; se även pressuttalande av finansministern, *El Pueblo,* 24 dec. 1936; J. Oltra Picó, *Socialización de las fincas urbanas y municipalización de los servicios;* Vicente Ramos, I, 155; Vicente Sáenz, *España en sus gloriosas jornadas de julio y agosto de 1936,* 18; Lazarillo de Tormes (Benigno Bejarano), *España, cuña de la libertad,* 67; Vázquez och Valero, 78-79.

Filmbiografer och talscener. Se *La Batalla,* 9, 29 aug. 1936; *Claridad,* 17 aug. 1936; *CNT-AIT-FAI Informationsdienst,* 15 aug. 1936; *La Humanitat,* 12 sept. 1936; *Solidaridad Obrera,* 15 aug., 19 nov. 1936, 10 feb. 1937; *Tiempos Nuevos,* 1 dec. 1936 (artikel av A. Souchy); *Ultima Hora,* 6 aug. 1936; *La Veu de Catalunya,* 29 okt. 1936; R. Louzon, *La contra revolución en España,* 34; Vicente Ramos, I, 152; Vázquez and Valero, 112.

Hotell, restauranger, barer och varuhus. Se *Acracia,* 24 okt. 1936; *La Batalla,* 27 feb. 1937; *Boletín de Información, CNT-FAI,* som den återges i *El Día Gráfico,* 21 aug., 25 nov. 1936; *CNT,* 7 okt. 1936; *El Día Gráfico,* 24 juli 1936; *Pravda,* 26 sept. 1936 (artikel av Michail Koltzov); *Mundo Obrero,* 2 okt. 1936; *Política,* 15 aug. 1936; *Solidaridad Obrera,* 1 nov. 1936; *Spanish Revolution,* 6 aug. 1937; *Tierra y Libertad,* 30 okt. 1937; *Umbral,* nr. 14, som återges i Documentos Históricas de España, mar. 1938; *La Vanguardia,* 24 nov. 1937; Diego Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra,* 80; Leval, *Social Reconstruction,* 32; Louzon, 34; *Collectivisations,* 27.

Men, som vi ska se i senare kapitel, drabbade de ekonomiska förändringarna i städerna och på landsbygden inte bara samhällets välbärgade skikt. Med statens kollaps hade alla barriärer rämnat, och det var ett alltför frestande tillfälle för de revolutionära massorna att försöka omforma hela ekonomin enligt deras hjärtas önskningar.

”Under de första dagarna av glödande optimism”, skrev Manuel Azaña efter konfliktens slut, ”uppeldades nästan alla spanjorers sinnen av ett messianskt mål. Om det i det nationalistiska lägret var den kristna civilisationen i väst de skulle rädda, så var det i det republikanska lägret som profeter proklamerade födelsen av en ny civilisation. Oerhörda överdrifter som lätt antänder det som svärmar i den spanska själen!” [89]

Tidningaroch tryckerier. Se *Claridad*, 24, 26 juli 1936; *CNT, 24 juli, 1 sept., 7 okt. 1936; El Día Gráfico,* 28 juli 1936; *Mundo Obrero,* 21, 23 juli, 27 aug. 1936; *Tiempo de Historia,* juni 1979 (Eduardo de Gúzman, ”Periódicos y periodistas de Madrid en guerra”); *Treball,* 25 juli 1936; Vázquez och Valero, 80-81.

För ytterligare information om facklig kontroll i olika brancher av industrin och handeln, se Walther L. Bernecker, *Anarchismus and Bürgerkrieg,* 137-211; Josep Maria Bricall, *Política económica de la Generalitat, 1936-1939;* Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives;* Ronald Fraser, *Blood of Spain,* 209-36; Leval, *Espagne libertaire,* 241-352; Frank Mintz, *L'autogestion dans l'Espagne révolutionnaire,* 210-36; Albert Pérez-Baró, *30 mesos de collectivisme a Catalunya, 1936-1939;* Vicente Ramos, I, 336-47 (för namn på 333 små fabriksanläggningar och kommersiella företag konfiskerade av UGT och CNT i provinsen Alicante); Vázquez and Valero, 126-30; *Economies et Sociétés* (Paris: ISEA), Tome VI, Sept.-Oct. 1972 (artikel av Bricall, ”L'Expérience Catalane d'Autogestion Ouvrière durant la Guerre Civile, 1936-1939”). Även ett opublicerat manuskript av Michael Seidman, ”Workers' Control in Barcelona in the Spanish Civil War, 1936-1938,” vilket redovisar nya källor (en kopia av manuskriptet finns i Hoover Institution, Bolloten Collection).

Om industri- och handelsministeriets intervention i vissa koncerner i Madrid, se *Gaceta de Madrid,* 27 juli 1936; also *CNT,* 3 aug. 1936; *Mundo Obrero,* 1 aug. 1936; *Política,* 18 aug. 1936; and *Guerra y revolución en España, 1936-1939,* 1, 269-71. Det bör observeras att den övervägande majoriten av dessa företag tidigare hade tagits över av fackföreningarna. Se exempelvis Michail Koltzov i *Pravda,* 26 Sept. 1936.

[89] *Obras,* III, 497.

5. Revolutionen drabbar småborgerskapet

Till tusentals hantverkares, småfabrikanters och handelsmäns förskräckelse exproprierades deras egendomar och utrustning av det anarkosyndikalistiska CNT:s fackföreningar och ibland även av det socialistiska UGT:s mindre radikala fackföreningar.[1]

I till exempel Madrid tog fackföreningarna inte bara över egendom och utrustning hos skomakare, möbelsnickare och andra småproducenter, utan kollektiviserade också alla skönhets- och frisersalonger. Man införde samma löner för de tidigare ägarna som för de anställda.[2] I Valencia, en stad med över 350 000 invånare, togs nästan alla fabriker, stora som små, över av CNT och UGT[3], precis som i provinsen Alicante[4]. I Katalonien, där anarkosyndikalisterna hade ett nästan ohämmat uppsving under revolutionens första månader[5], genomdrevs i många städer en kollektivisering så genomgripande att den inte bara berörde de stora fabrikerna utan även de minsta hantverksbranscherna.[6] Kollektiviseringsrörelsen grep också in på en annan av medelklassens domäner. I Barcelona, Kataloniens huvudstad, med en befolkning på nära 1,2 miljoner, kollektiviserade de anarkosyndikalistiska arbetarna all hantering av ägg och fisk[7] och organiserade en kontrollkommitté i slakthuset, från vilket de rensade ut alla mellanhänder[8]. De kollektiviserade också den största frukt- och grönsaksmarknaden, avlägsnade alla handlare och uthyrare som sådana, men tillät dem att ansluta sig till kollektivet som löne-arbetare.[9] Även mjölkhandeln i Barcelona kollektiviserades. Anarkosyndikalisterna dömde ut över fyrtio pastöriseringsföretag som ohygieniska. All mjölk pastöriserade sedan i de resterande nio, och man fortsatte att tränga undan handlare genom att etablera egna försäljningsbutiker.[10]

Många av detaljhandlare gick med i kollektivet, men en del vägrade: ”De krävde en mycket högre lön än vad arbetarna fick…, med argumentet att de inte kunde klara sig på den som erbjöds.”[11] I Granollers, en av de viktigaste marknadsstäderna i Katalonien och ett fäste för mellanhänder före kriget, avlägsnades alla mellanhänder från handeln, så bönderna hade inget annat alternativ än att göra sig av med sina produkter via de lokala försörjningskommittéer ssom CNT satt upp.[12] Samma mönster framträdde i oräkneliga andra byar i alla vänsterdomi-

---

[1] Dessa konfiskeringar genomfördes säkerligen ofta utan godkännande från UGT:s nationella ledare. För kritik från dess vicepresident Pascual Tomás angående konfiskeringen av små egendomar av lokala UGT-fack-föreningar, se *La Correspondencia de Valencia*, 21 dec. 1936; *Adelante*, 13 feb. 1937; *Spartacus*, juli-aug. 1938.
[2] Se *Claridad,* 27 aug. 1936; *CNT*, 7 okt. 1936.
[3] Se tal av den lokale kommunistiske fackföreningssekreteraren, rapporterat i Frente Rojo, 30 mars 1937. I ett brev till författaren hävdade Antonio Villanueva, en medlem i CNT i Valencia, att alla fastigheter och all utrustning i nästan alla tryckerier, möbeltillverkare, skrädderier, frisörer, skönhetssalonger, skomakerier och andra tillverkare av lädervaror, togs över av stadens fackföreningar. För kollektiviseringen av bagerier, konditorier, hotell, kaféer och barer i Valencia, se *Nosotros*, 27 nov., 3 dec. 1937. För övertag och kollektivisering av industrier och offentliga inrättningar i regionen, se Aurora Bosch Sánchez, *Ugetistas y libertarios: Guerra civil y revolución en el país valenciano, 1939*, 23-31, och Albert Girona i Albuixec, *Guerra i revolució al país Valencià*, 135-222.
[4] Se Vicente Ramos, *La guerra civil, 1936-1939, en la provincia de Alicante*, I, 336-47, som listar namnen på 333 små manufakturer och kommersiella inrättningar som konfiskerats av UGT och CNT.
[5] Den revolutionära utvecklingen i denna region behandlas i kapitlen 38 och 43.
[6] Se den anarkosyndikalistiska tidningen *Solidaridad Obrera,* 19 dec. 1936; också tal av Federico Melchor, en kommunist, som återges i Melchor, *Organicemos la producción*, 4-5.
[7] *Solidaridad Obrera*, 23, 24 dec. 1936.
[8] Ibid., 29 dec. 1936.
[9] Ibid., 7 okt. 1936.
[10] Se redogörelse i *Tierra y Libertad,* 21 aug. 1937.
[11] Ibid.
[12] *Solidaridad Obrera,* 15 dec. 1936.

nerade områden.[13] Ett annat exempel på fackföreningarnas intrång på den privata handelns område sågs i regionen Valencia, centrum för den stora apelsinindustrin. Där satte CNT upp en organisation för försäljning, packning och export av apelsinskörden med ett nätverk av 270 kommittéer i olika städer och byar och trängde därigenom ut flera tusen mellanhänder från denna viktiga handel.[14] I korthet, fackföreningarna gjorde intrång på medelklassens intressen inom nästan varje område. Detaljhandlare och grossister, hotell-, kafé- och barägare, optiker och läkare, barberare och bagare, skomakare och möbelsnickare, skräddare och klädeshandlare, tegelmakare och byggmästare, för att bara ta ett fåtal exempel, fångades in av kollektiviseringsrörelsen i oräkneliga städer och byar.[15]

Om en del medlemmar i medelklassen anpassade sig till den nya situationen som arbetare istället för arbetsgivare, i den stilla förhoppningen om att den revolutionära febern snart skulle ebba ut och att deras egendom skulle återlämnas, blev de snart besvikna; ty efter de första veckorna av spridda och okoordinerade övertag började en del fackföreningar att systematiskt omorganisera hela varuhanteringen, stänga ner hundratals små fabriker och koncentrera produktionen till dem med den bästa utrustningen. ”De småföretagare som är lite upplysta”, deklarerade anarkosyndikalisternas organ *Solidaridad Obrera*, ”kommer lätt att inse att systemet med att framställa varor i små fabriker inte är effektivt. Uppsplittringen håller tillbaka produktionen. Att sköta en liten fabrik med hantverksmetoder är inte detsamma som att sköta en stor fabrik som använder alla teknologins framsteg. Om vårt mål är att göra oss av med den kapitalistiska regimens oregelbundenheter och osäkerheter, då måste vi rikta in produktionen på ett sådant sätt så att det gynnar samhällets välfärd.”[16]

CNT-arbetarna drog med sig de från UGT och i överensstämmelse med detta synsätt stängde de mer än sjuttio gjuterier i Katalonien och koncentrerade utrustning och personal till tjugofyra platser.[17] ”I dessa”, deklarerade en talesman för den socialiserade industrin, ”rättade vi till de defekter [i gjuterierna] som de småföretagare som inte brydde sig om tekniska frågor ansvarat för och vars fabriker var centrum för tuberkulos.”[18] I Barcelona omorganiserade träarbetarnas CNT- och UGT-fackföreningar – vilka redan hade inrättat kontrollkommittéer i varje butik och fabrik och tagit tidigare anställda i tjänst för teknisk ledning med lön som normalarbeteren[19] – hela industrin genom att stänga ner hundratals små arbetsplatser och koncentrera produktionen till de största fabrikerna.[20] I samma stad genomförde CNT lika radikala förändringar inom garveribranschen och reducerade 71 företag till 40[21]. Glas-

---

[13] Se till exempel *CNT*, 10 aug. 1936 (Madrid-provinsen); *Tierra y Libertad*, 23 jan. 1937 (Carcagente); *Orientaciones Nuevas*, 6 feb. 1937 (Montmeló).

[14] Se artiklar om CLUEA (Consejo Levantino Unificado de la Exportación Agricola) i *Fragua Social*, 31 jan., 7 feb. 1937; *Nosotros*, 19 apr. 1937; också Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit*, 197-200; Maria Josepa Cucó Giner et al., *La qüestió agrària al país Valencià*, 49-53; Girona i Albuixec, *Guerra i revolució*, 181-94; Manuel Villar, *España en la ruta de la libertad*, 51. Även om UGT var representerat i CLUEA, var det CNT som dominerade.

[15] För exempel som inte redan getts i detta kapitel hänvisas läsaren till följande publikationer: *Acracia*, 24 okt. 1936, 17 nov., 3 dec. 1937; *La Batalla*, 3 okt. 1936; *Boletín de Información*, CNT-FAI, 14, 17, 23 sept., 8 okt., 7 nov. 1936; CNT, 10 aug., 19, 23 sept., 7, 8, 16 okt. 1936; *Cahier de l'Humanisme Libertaire* (Les Pècheurs de Roses), mars 1974; *Cultura Proletaria*, 8 jan. 1938; *El Día Gráfico*, 4 sept., 25 nov. 1936; *España Libre* (Toulouse), 18 sept. 1949 (artikel av A. Costales); *Espoir*, 18 aug. 1963 (artikel av Manuel Jiménez); *Ideas*, 7 jan. 1937; *Nosotros*, 15 feb., 15 nov. 1937; *El Noticiero Universal*, 11 sept. 1936; *La Nouvelle Espagne Antifasciste*, 2 dec. 1937; *Orientaciones Nuevas*, 30 jan., 6 feb. 1937; *La Révolution Prolétarienne*, 25 juni 1937 (artikel av R. Louzon); *Solidaridad Obrera*, 13 aug., 24 sept., 18-20, 22 nov., 2, 5, 11, 15, 17, 19, 25, 27 dec. 1936; 20 jan., 23 apr., 30 juni, 3 aug. (artikel av Mariano Cardona Rosell) 1937; *Solidaridad Obrera* (Paris), 10 feb. 1951 (artikel av Gaston Leval); *Tierra y Libertad*, 23 jan. (artikel av Gaston Leval), 27 feb., 17 apr., 25 dec. 1937; 15 jan. 1938; *Umbral*, 24 juli 1937; Gaston Leval, *L' indispensable revolution*, 192; Gaston Leval, *Né Franco né Stalin*, 131-42 och passim; Gaston Leval, *Social Reconstruction in Spain*, 10-11; Ramos, I, 336-47. Se också kapitel 6.

[16] 4 feb. 1937.

[17] *Solidaridad Obrera*, 1 sept. 1937; se också *Las Noticias*, 1 juli 1937.

[18] *Solidaridad Obrera*, 1 sept. 1937.

[19] Ibid., 2 okt. 1937.

[20] Ibid., 24 dec. 1936; se också *La Batalla*, 22 jan. 1937; *Boletín de Información, CNT-FAI*, 25 dec. 1936; Aristide Lapeyre, *Le probléme espagnol*, 22-23.

[21] *Boletín de Información, CNT-FAI*, 10 apr. 1937; se också *CNT* (Paris), 17 juli 1949.

industrins 100 fabriker och lager reducerades till 30[22]. Ännu mer drastisk var CNT:s omorganisation av frisör- och skönhetssalonger i Barcelona; 905 stängdes och personal och utrustning koncentrerades till de 212 största, de avsatta ägarna gavs samma rättigheter och skyldigheter som deras tidigare anställda.[23] En liknande omorganisation, eller socialisering som den kallades, vidtogs inom konfektion, skrädderi, metallföretag, snickeri och handeln med lädervaror i Valencia[24], inom konfektindustrin i Torrente, där 45 småfabriker stängdes och produktionen centraliserades till en ny byggnad med flera tusen arbetare[25], inom skotillverkningen i Sitges[26], metall- och textilindustrin i Alcoy[27], timmerhanteringen i Cuenca[28], tegelbruken i Granollers[29], garverierna i Vich[30], bagerierna i Barcelona[31], och möbeltillverkningen i Madrid[32] och Carcagente[33], för att ge bara några exempel. ”I alla städer och byar i Katalonien, Aragonien, Levanten och Kastilien”, skrev en betraktare som hade rest runt i dessa regioner, ”där arbetet i småföretag hade utförts under dåliga ekonomiska och hygieniska förhållanden, stängdes de ner så fort som möjligt. Maskinerna samlades i ett fåtal fabriker, ibland i en enda. På detta sätt förenklades styrningen av produktionen och samordningen av insatserna blev mer effektiv.”[34]

Det är inte förvånande att de småskaliga producenterna och affärsmännen såg sig själva som ruinerade i den första chocken av dessa revolutionära händelser; ty även då anarkosyndikalisterna respekterade den lille mannens egendom, gjorde en del av dem klart att detta endast var en tillfällig eftergift så länge kriget varade. ”Så snart detta krig är slut och slaget mot fascisterna har vunnits”, varnade en prominent anarkosyndikalist i Valencia, ”ska vi undertrycka varje form av småegendom och på det sätt som passar oss. Vi ska intensifiera kollektiviseringen och socialiseringen, och göra dem allomfattande.”[35] Anarkosyndikalisterna påstod att ”arbetarnas tillmötesgående och intelligenta uppträdande mötte sympati bland många småhandlare och småproducenter som inte hade någon som helst invändning mot att man socialiserade deras verksamhet och att de blev arbetare med samma rättigheter och

---

[22] *Tierra y Libertad*, 23 jan. 1937; se också *Solidaridad Obrera*, 20 jan. 1937.
[23] *Solidaridad Obrera*, 23 nov. 1938; *Ultima Hora*, 28 sept. 1936; Aristide Lapeyre, 22; Agustín Souchy och Paul Folgare, *Colectivizaciones*: *La obra constructiva de la revolución española*, 137-43. Inte alla CNT-militanter var överens om denna rationalisering av frisör- och skönhetssalonger. ”Arbetarklassen visade en utmärkt känsla för initiativ”, sade Sebastián Clara, som återgivet av Ronald Fraser i hans muntliga historia. ”Men det betyder inte att det inte förekom korkade kollektiviseringar. Ta frisörerna. Vad var det i verkligheten som kollektiviserades? Ett par saxar, en rakhyvel, ett par frisörstolar. Och vilket blev resultatet? Alla småföretagare som av sig själva kunde ha stött kampen mot fascismen vände sig nu mot oss. Värre än att ha fienden framför oss är att ha honom mitt ibland oss.” (*Blood of Spain*, 233).
[24] För denna information är jag tack skyldig Antonio Villaneuva, en medlem i CNT i Valencia. För detaljer om den kollektiviserade textilindustrin i denna stad, se *Nosotros*, 21 okt. 1937. Se också en intervju med representanten för snickarnas fackförening i UGT:s provisoriska sekretariat i Valencia. Han säger att han betraktade socialiseringen av träförädlingsindustrin som “ett misstag”, speciellt med tanke på det stora antalet småföretagare som inte hade stött militärupproret *(Frente Rojo*, 27 feb. 1937).
[25] Gaston Leval, *Espagne libertaire, 1936-39*, 351-52.
[26] *Solidaridad Obrera*, 20 okt. 1936.
[27] *CNT*, 23 sept. 1936; Leval, *L' indispensable révolution*, 192-93; Leval, *Social Reconstruction*, 32.
[28] Leval, *Social Reconstruction*, 32.
[29] *Boletín de Información, CNT-FM*, 18 aug. 1937.
[30] Ibid., 15 jan. 1937.
[31] Ibid., 17 sept. 1936; *Dialéctica*, feb. 1938; José Peirats, *La CNT en la revolución española*, I, 174-75.
[32] Enligt Mariano Cardona Rosell, en medlem i CNT:s nationella kommitté, i ett brev till mig, Hoover Institution.
[33] Se *Tierra y Libertad*, 23 jan. 1937 (artikel av Gaston Leval).
[34] Leval, *L' indispensable révolution*, 192; Leval, *Social Reconstruction*, 11.
[35] Tal av Tomás Cano Ruiz vid avslutningen av CNT-Valencias novemberkongress 1936, citerat i *Fragua Social*, 17 nov. 1936.

skyldigheter som de andra”[36], men endast i de mest exceptionella fall välkomnade medlemmar i småborgerskapet de revolutionära förändringarna[37] och den välvilja de visade var inte ett korrekt värde på deras hjärtans meningar. Arbetarklassen var beväpnad; den var situationens verklige herre, och småborgerskapet hade inget annat val än att böja sig för makten och finna sig i förlusten av egendom.

Men materiell rikedom var inte det enda som småborgerskapet eftertraktade. Som Albert Pérez-Baró, en tidigare medlem i CNT som spelade en framträdande roll i kollektiviseringsrörelsen i Katalonien, senare försäkrade: ”Ambitionen inom småborgerskapet, vilket var mycket stort i Katalonien, hade alltid varit att uppnå ett visst ekonomiskt oberoende genom småskalig produktion och handel. De små affärsidkarna, producenterna eller egendomsägarna, levde ofta ett mer påfrestande liv än en skolad arbetare,… men de föredrog en medioker oberoende tillvaro framför en högre levnadsstandard under andras befäl.”[38]

Juan Ferrer, sekreteraren i CNT:s affärsanställdas fackförening, minns att ”mycket ofta höll ägaren ett tal till församlingen [av arbetare] och fick praktiskt taget allas ögon att tåras med en historia om de offer han tvingats göra för att bygga upp företaget – bara för att nu se det hotat med kollektivisering. I dessa fall föreslog jag alltid församlingen att han skulle göras till verkställande direktör, eftersom arbetarrådet i vilket fall som helst måste utse någon.”[39]

Men i allmänhet hade arbetarna liten sympati för de små affärsmännen och producenterna. Enligt Pérez-Baró hade trettio till fyrtio år av revolutionär propaganda gjort att arbetsgivarna i vanliga arbetares ögon inte framstod som ”klassfiender” utan som ”personliga fiender”, vilket resulterade i en serie skymfelser mot dem. ”Vi fjärmade deras sympati, även om detta inte visade sig förrän ett år senare när den revolutionära rörelsens nedgångsfas hade inletts.”[40]

De mer radikala arbetarna förlitade sig emellertid inte bara på våld eller hot för att uppnå sina mål. Ibland försökte de med övertalning: ”Ni små butiksägare som inte vet något om sociala frågor”, löd en appell från affärsbiträdenas fackförenings matvarusektion, ”kommer att slukas av en utveckling som fullständigt omvandlar den nuvarande sociala strukturen till en mer rättvis och högtstående, i vilken människans utsugning av människan kommer att tillhöra det förflutna.”

> ”Den ynkliga tillvaro ni levt i tills nu, uteslutande ägnad åt affärer som ni arbetat med under tolv till fjorton timmar per dag för att sälja fyra futtiga kålhuvuden, två kilo ris och tre liter olja, måste få sitt slut… Denna matvarusektion uppmanar er att dagligen utbilda er med hjälp av vår fackförening, som håller till på 12:e våningen på Plaza de Maciá, där, som resultat av kontinuerlig kontakt med våra kamrater, ni kommer att lyckas befria er socialt och moraliskt från de fördomar som behärskat er tills idag.” [41]

---

[36] *Solidaridad Obrera,* 7 apr. 1937. Se också ibid., 4 okt. 1936, 4 feb. 1937.

[37] Oppositionen från oräkneliga små affärsmän mot kollektiviseringsrörelsen i Katalonien erkändes öppet i en officiell rapport från CNT; se rapport från Junta del Control del Comité Económico, som återges i *Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, Memoria del congreso extraordinario de la confederación regional del trabajo de Cataluña celebrado en Barcelona los días 25 de febrero al 3 de marzo de 1937,* 363-65.

[38] Albert Pérez-Baró, *30 mesos de collectivisme a Catalunya, 1936-1939,* 49. Författaren till denna värdefulla bok hävdar att han var aktiv i den syndikalistiska rörelsen till 1926, men därefter “politiskt oberoende”. Även om han är lovvärt objektiv i sin betraktelse, där han för fram både de positiva och negativa aspekterna i kollektiviseringsrörelsen, är det tydligt att han sympatiserar med den. Under kriget var han tjänsteman i Secretaría de la Comisión de Aplicación del Decreto de Colectivizaciones del Consejo de Economía de Cataluña (se introduktionen till den spanskspråkiga utgåvan, *Treinta meses de colectivismo en Cataluña, 1936-1939,* 29).

[39] Som registrerat av Fraser, 221.

[40] I ett brev till Juan López, 8 mars 1940, Pérez-Baró, *30 mesos,* 25. Se not 38 ovan för information om Pérez-Baró.

[41] *Solidaridad Obrera,* 9 sept. 1936.

Men medelklassen hade inte planerat och sparat i åratal, och kämpat för att överleva konkurrensen med de större koncernerna, för att se sitt hopp om oberoende raserat på en dag.

Om de förväntat sig något från revolutionen så var det befrielse från konkurrens och ett större mått av social välfärd, inte expropriering och arbetarlön. Även innan kollektiviseringsrörelsen drabbade dem med sin fulla kraft hade en djupgående oro spritts bland dem, och anarkosyndikalisterna hade förgäves försökt lugna deras oro genom att måla framtiden i attraktiva färger. I revolutionens andra månad skrev *Solidaridad Obrera*:

> Nyheter om att småborgerskapet är djupt oroat har nått våra öron. Vi hade intryck av att oron under de första dagarna hade avdunstat, men osäkerheten bland butiksägare, affärsmän, småfabrikanter, hantverkare och småbönder finns kvar. De saknar förtroende för proletariatets ledarskap….
>
> Småborgerskapet kommer inte att förlora något när kapitalismen försvinner. De ska inte tvivla på att de kommer att tjäna på det många gånger om. Tag till exempel den dagliga oron bland majoriteten av butiksägarna och småfabrikanterna för betalningen av räkningar, hyror och skatter…
>
> När privategendom och friheten att handla med andra personers varor har försvunnit, kommer vi att ha räddat många butiksägare från den nattmara de levt under med ständiga hot om vräkning och utmätning…
>
> Småborgarna ska inte oroa sig. De måste närma sig proletariatet. De kan vara ganska säkra på att när privategendom och -handel har avlägsnats kommer ett nytt levnadssätt att införas, ett levnadssätt som på inget sätt skadar dem som nu kan känna sig drabbade av dessa sociala förändringar.
>
> Småborgarna borde släppa sin oro; för när väl fascismen har krossats, kan de se an framtiden med större optimism.[42]

[42] 29 aug. 1936. Se också ibid., 8 aug., 3 sept., 8 okt. 1936; uttalande utsänt av katalanska CNT:s regionala kommitté och av FAI:s fastlandskommitté, som återges i *El Día Gráfico,* 26 aug. 1936.

6. Revolutionen på landsbygden. Frihetlig kommunism i teori och praktik.

Precis som hantverkarna, småfabrikanterna och de små affärsmännen, drabbades även självägande bönder och arrendebönder av kollektiviseringsrörelsen. Medan kollektiviseringen på landsbygden nästan utan undantag genomfördes på de stora egendomarna, där jordlösa bönder hade arbetat som daglönare före revolutionen – en form av brukande som spontant uppkommit – blev tusentals små- och mellanbönder fångade i kollektiviseringsrörelsens garn under revolutionens första veckor. Även de som inte omedelbart påverkades såg i dess snabba tillväxt ett dödligt hot; ty det kollektiva jordbrukssystemet hotade inte bara att dränera landsbygdens marknad på lönearbetare och skapa ruinerande konkurrens i produktionen och försäljningen av jordbruksprodukter, utan det representerade också ett stående hot mot de existerande små jordägarna såväl som mot de arrendebönder som, när de tagit över jorden, kände att revolutionen hade fullgjort sitt uppdrag.[1]

[1] För data om några av jordbrukskollektiven i olika delar av vänsterlägret kan följande tidningar och tidskrifter, publicerade under och efter inbördeskriget, konsulteras: *Acracia,* 19 juli 1937 (Vallfogona, Castelló de Farfaña, Bellmunt de Urgell, La Portella, Os de Balaguer), 16, 17, 29, 30 nov. 1937 (Belvis de Jarama, Alguaire, Serós, Mayals, Roses de Llobregat), 16 dec. 1937 (Palau de Anglesola); *La Batalla,* 26 aug. 1936 (Raimut); *Boletín de Información, CNT-FM,* 16, 23, 29 sept. 1936 (Cabanes, Pont de Molins, Llardecans, Granadella), 8 okt. 1936 (Palafrugell, Caldes de Malavella), 24 mars 1937 (Cabra del Campo), 4, 17 aug. 1937 (Candasnos, Peñarroya de Tastavins), 11 feb. 1938 (Bujaraloz); *Cahiers de l'Humanisme Libertaire,* nov.-dec. 1936 (Ballobar); *Castilla Libre,* 16 apr. 1937 (Membrilla), som återges i *Documentos Históricos de España,* nov. 1937; *Claridad,* 14 dec. 1936 (Guadasur), 16 feb. 1937 (Badajoz); *CNT,* 10, 17 aug. 1936 (Puente de Arganda, Belvis de Jarama, Paracuellos de Jarama, Cobena, Villas Viejas), I, 19 sept. 1936 (Navilucillos, Utiel), 7-9 okt. 1936 (kollektiv i centrala regionen och Mestanza och Hellin), 19 juni 1937 (Alcalá de Henares); *CNT* (Paris), 5, 12 nov. 1938 (Madrid, García), 7, 28 jan. 1949 (Hijar, Caspe, Angües, Fraga, Torrente de Cinca, Utillas, Peñalba, Farlete, Lécera, Aznara, La Fresnada, Mas de las Matas, Alarcón, Maella), 25 dec. 1949 (Bot), 29 jan. 1950 (Cerviá); *CNT* (Toulouse), 23 nov. 1946 (Tivisa), 6 sept. 1947 (Hospitalet de Llobregat), 17 dec. 1950 (Villas Viejas); *Colectivismo,* 15 aug. 1937 (Infantes), 15 sept. 1937 (Iniesta), 15 okt. 1937 (Castuera, Valdepeñas), 15 dec. 1937 (Ibid), jan.-feb. 1938 (Marchamalo), 15 mars 1936 (Manises), 1 maj 1936 (Los Estados de Santo Tomé), 1 juni 1938 (Venta del Charco), 1 aug. 1938 (Rafelguaraf), 1 sept. 1938 (Villarubia de Santiago), 1 dec. 1938 (Marcha); *La Correspondencia de Valencia,* 19 okt. 1937 (Castuera); *Cultura Proletaria,* 2 okt. 1937 (Peñarroya), 8, 29 jan. 1938 (Perales de Tajuña, Hospitalet de Llobregat), 23 apr. 1938 (Valencia province), 21, 28 okt., 4, 11 nov. 1939 (Calanda), 7, 21 feb. 1948 (Farlete, Binéfar, Altamira, Fraga, Alcorisa, Monzón, Hijar, Alcañiz, Caspe), 28 jan. 1950 (Ballobar); *Cultura y Acción,* 6 aug. 1937 (Binéfar), 1 maj 1937 (Alcañiz); *Documentos Históricos de España,* dec. 1938 (Liria); *Espoir,* 4 aug. 1963 (Amposta), 30 juli 1972 (”La Révolución Libertaria en el Campo Andaluz”); *El Día Gráfico,* 26 aug. 1936 (Rubi); *Fragua Social,* 17 juni 1937 (Utiel), 28 aug. 1937 (Cullera), 2 dec. 1937 (Gramanet del Besós), 26 feb. 1938 (Sueca); *Juventud Libre,* 31 okt. 1936 (Utiel); *Le Libertaire,* 23 juli 1948 (the Levante zone); *Mujeres Libres,* juli 1937 (Calanda, Cabeza del Buey, Herrera del Castillo, Siruela); *Nosotros,* 19 feb. 1937 (Simat de Valldigna), 24 juni 1937 (Benaguacil), 1 dec. 1937 (Madrid); *La Nouvelle Espagne Antifasciste,* 25 nov. 1937 (Balsareny); *Orientaciones Nuevas,* 6 feb. 1937 (Montmeló); *La Revolution Prolétarienne,* 10 sept. 1937 (Segorbe); *Solidaridad Obrera,* 14 aug. 1936 (Bujaraloz), 6 okt. 1936 (La Figuera), 17, 19, 22, 28 nov. 1936 (Valjunquera, Tarrassa, Premiá de Dalt, Martorell), 5, 11, 19, 27 dec. 1936 (Serdanyola Ripollet, Villanueva y Geltrú, Sadurni de Noya, Rubi), 20 jan. 1937 (Amposta), 26, 30 juni 1937 (Oliete, Plá de Cabra), 10 nov. 1937 (Lérida), 25 dec. 1937 (Caravaca), 10 dec. 1938 (Vilaboi); *Solidaridad Obrera* (Paris), 10 feb. 1951 (Tamarite de Litera); *Tierra y Libertad,* 27 aug. 1936 (Maella), 16 jan. 1937 (Carcagente, Vallforguna de Balaguer, Pina de Ebro, Palafrugall), 13 feb. 1937 (Llivia); *Umanitá Nova,* 8 jan. 1950 (Triana); *Umbral,* 24 juli 1937 (Amposta); *Vida,* som återges i *Solidaridad Obrera,* 22 okt. 1937 (Beniopa, Oliva, Teresa, Tabemes de Valldigna, Benifairó, Simat). För ytterligare data om kollektiv på landsbygden, se *Timón,* juli 1938 (artikel av Agustín Souchy); Bernecker, *Anarchismus and Bürgerkrieg,* 45-72; Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit,* 148-51; Julián Casanova, *Anarquismo y revolución en la sociedad rural aragonesa, 1936-1938,* 177-219, 323-37; *Las colectividades campesinas, 1936-1939;* Confederación Nacional del Trabajo, *Realizaciones revolucionarias y estructuras colectivistas de la comarcal de Monzón* (Huesca); María Josepa Cucó Giner et al., *La güestió agraria al país Valencia,* 58-62; Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives;* Ronald Fraser, *Blood of Spain,* 347-73; Luis Garrido González, *Colectividades agrarias en Andalucía: Jaén (1931-1939),* 27-174; José Luis Gutiérrez Molina, *Colectividades libertarias en Castilla,* 9-113; Gaston Leval, *Le communisme,* 60-66; Gaston Leval, *Espagne libertaire, 1936-39,* 83-256; Gaston Leval, *Né Franco né Stalin, 143-300;* Frank Mintz, *L'autogestion dans l'Espagne révolutionnaire,* 51-78, 98-111, och

> ”Det är omöjligt att avgöra exakt hur mycket jord som togs över av arbetarorganisationerna i det republikanska Spanien”, skriver Edward E Malefakis, ”eftersom stridsfronterna skiftade och övertagen bara gradvis fann vägen till regeringsstatistiken då de retroaktivt blev legaliserade av IRA [Jordreformsinstitutet]…. När jag försökt rekonstruera de tillgängliga bevisen, har jag kommit till slutsatsen att ungefär en tredjedel av all mark och (eftersom kollektiviseringen huvudsakligen skedde på odlingsbar mark) mellan hälften och två tredjedelar av alla brukad jord i republikanska Spanien togs över. Som en grym ironi blev offren huvudsakligen små och medelstora jordägare, eftersom de flesta av distrikten med *latifundios* hade hamnat i det nationalistiska lägret nästan omedelbart efter fientligheternas utbrott och följaktligen inte fanns med i IRA:s rapporter.”[2]

I till exempel den andalusiska provinsen Jaén, där de flesta arbetarna var socialister och där medelstora och små jordägare innehade en betydande del av jorden före inbördeskrigets utbrott, etablerades kollektivt jordbruk snabbt som den dominerande formen, inte bara på de stora jordägarnas bekostnad utan också de små och medelstoras. ”Skräcken för revolutionen fick de stora jordägarna att om de kunde fly till platser där de inte var kända”, skriver Garrido González i sin studie av den kollektiva jordbruksrörelsen i Jaén. ”Å andra sidan försökte de medelstora och små jordägarna att hålla sig undan i flera dagar om de fruktade repressalier från de daglönare som de tidigare hade haft sammandrabbningar med över lönefrågor och arbetsförhållanden… Faktum var att under de första dagarna låg makten i händerna på de beväpnade milismännen.” Socialisterna, CNT och kommunisterna kände, fortsätter Garrido, att ”det stora ögonblicket hade kommit, att den massiva jordockupationen och dess kollektiva brukande representerade den revolution på vilken de så länge hade väntat”.[3]

Om den enskilde jordbrukaren såg med förfäran på den snabba och vittomfattande kollektiviseringen, såg jordbruksarbetarna inom CNT och UGT den som inledningen på en ny era. Anarkosyndikalisterna, som var Spaniens klassiska revolutionärer och de främsta pådrivarna av kollektiviseringen på landsbygden, betraktade den som ett väsentligt inslag i revolutionen. Den var ett av deras främsta mål och den behärskade deras sinnen med en mäktig fascination. De trodde inte bara att den skulle resultera i förbättrade levnadsförhållanden för bonden,

---

den senares bibliografi om kollektiviseringen publiserad av Archives Internationales de Sociologie de la Cooperation et Développement (supplément á *Communauté*, juli-dec. 1967); José Peirats, *Los anarquistas en la crisis política española,* 147-72; José Peirats, *La CNT en la revolución española, I,* 302-26, 331-53; Antonio Rosado, *Tierra y libertad: Memorias de un campesino anarcosindicalista andaluz,* 149-205; Rafael Sardá, *Las colectividades agrícolas;* Agustín Souchy, *Entre los campesinos de Aragón* [finns i sv. övers. Bland spanska bönder. Kollektiviseringen i Aragonien]*;* Souchy och Folgare, *Colectivizaciones: La obra constructiva de la revolución española,* 145-55, 193-94; 201-2, 205-6, 223-36; också material givet i not 42 nedan. Den ojämförligt mest seriösa studie om kollektiviseringen på landsbygden som utkommit under senare år, dock begränsad till regionen Valencia, är den av Aurora Bosch Sánchez, *Ugetistas y libertarios: Guerra civil y revolución en el país valenciano, 1936-1939.* Hennes arbete är speciellt värdefullt genom att det behandlar olika sidor av kollektiviseringen, frivillig och påtvingad kollektivisering och med konfrontationer mellan förespråkare för individuellt och kollektivt jordbruk.

[2] *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain,* 386, not 75. Malefakis påpekar också att där militärens revolt var framgångsrik kördes jordockupanterna bort från egendomarna: ”Den officiella nationalistiska inställningen skilde mellan jordockupationer som gjorts under Folkfrontens beskydd, vilka omedelbart stoppades på grundval av att de var olagliga, och de mindre ockupationer som genomförts tidigare, vars legitimitet accepterades fram till 1941, då IRA:s legitimitet helt likviderades. I vissa områden, speciellt de som var under kontroll av General Queipo de Llano, tilläts dock *yunteros*, vilka hade fått tillfälliga jordgarantier på våren 1936, också behålla sina jordar till slutet av kriget.” (ibid., 386, not 76).

[3] Garrido González, *Colectivadades agrarias,* 28-30. Denna välunderbyggda bok är ett värdefullt korrektiv till den utbredda uppfattningen att den kollektiva jordbruksrörelsen i stort var begränsad till CNT-dominerade områden. Av de 104 kollektiv som Garrido kunde identifiera i Jaén drevs 38 (36,53) procent av UGT; 19 (18,26) procent av CNT; 18 (17.3) procent gemensamt av UGT/CNT och 14 (13.46) procent av kommunisterna (ibid., 33; se också ibid., 5). Kollektivjordbruksrörelsens fullständiga historia har ännu inte skrivits, men det blir allt tydligare från nyliga studier, som de av Garrido González, Cucó Giner, *La qüestió agraria,* och Gutiérrez Molina, *Colectividades libertarias,* att rörelsen var långt mer utbredd än dess antagonister var villiga att erkänna under kriget och omedelbart efter. De bevis som framträder starkast antyder att den, trots krigstidens svårigheter, politiskt motstånd och i många fall tvång och våld, i stor grad var framgångsrik och spontan.

genom introduktion av agrar vetenskap och mekanisering[4], inte bara att den skulle skydda honom från naturens nycker och från mellanhändernas och ockrarnas utsugning, utan att den moraliskt skulle höja honom. ”De bönder som begåvats med en förståelse av kollektiviseringens fördelar eller ett klart revolutionärt medvetande och som redan har börjat införa [kollektivt jordbruk] bör med alla övertygande medel ta sig an eftersläntrarna”, sade FAI:s språkrör *Tierra y Libertad,* som hade ett kraftigt ideologiskt inflytande över CNT:s fackföreningar. ”Vi kan inte inskränka oss till de små jordägarna… eftersom privat jordägande alltid skapar en borgerlig mentalitet, beräknande och egoistisk, som vi vill utrota för alltid. Vi vill återuppbygga Spanien materiellt och moraliskt. Vår revolution kommer att vara både ekonomisk och moralisk.” [5]

Kollektivt arbete, sade en annan publikation från FAI, bannlyser hat, avundsjuka och egoism och öppnar vägen för ”ömsesidig respekt och solidaritet, eftersom alla som lever kollektivt behandlar varandra som medlemmar i en stor familj.” [6]

Kollektivisering var också ett medel för att höja bonden intellektuellt. ”Den största nackdelen med individuellt jordbruk, vilket tar i anspråk alla arbetsdugliga medlemmar i familjen: fadern, modern, barnen”, framhöll Diego Abad de Santillán, en ledande teoretiker och aktivist i CNT och FAI, ”är den överväldigande arbetsbelastningen… Det finns inga bestämda arbetstider och uttaget av fysisk energi är obegränsat… Bonden ska inte offra sig själv eller sina barn till utmattningens nivå. Det är väsentligt att han får tid och energi för utbildning, för sig själv och sin familj, så att civilisationens ljus kan lysa upp livet på landsbygden.”

”Arbetet på kollektivjordbruk är lättare och ger medlemmarna tid att läsa tidningar, tidskrifter och böcker, till att kultivera deras sinnen och öppna dem för all progressiv utveckling.” [7]

Liknande åsikter fanns inom socialistiska UGT[8], men ett ännu kraftfullare argument för att upprätta kollektivt jordbruk och att motsätta sig uppbrytning av de stora egendomarna låg i rädslan för att de små jordägande bönderna en dag skulle kunna bli ett hinder och till och med ett hot mot revolutionens framtida utveckling. ”Kollektivisering”, sade en lokal sekreterare i den mäktiga UGT-anslutna Nationella Federationen för Jordbruksarbetare, ”är det enda sättet att gå framåt på. Vi får inte ens tänka på uppstyckning av jorden i detta stadium. Jorden är inte densamma på alla platser och en del skördar… är bättre än andra. Om vi skulle dela upp jorden skulle vi återgå till de gamla förhållandena, då en del hårt arbetande bönder inte hade mat medan de som var lyckosamma levde bra, och återigen skulle vi få herrar och tjänare.”[9] ”På inga villkor”, deklarerade federationens exekutivkommitté, ”ska vi tillåta att jorden, redskapen och boskapen blir uppdelade, eftersom det är vår intention att tillämpa kollektivisering på alla exproprierade egendomar så att arbete och avkastning delas lika bland böndernas familjer.” [10]

”Vi anarkosyndikalister”, deklarerade CNT/ FAI:s ungdomsrörelses tidning, ”ansåg från allra första början att individuellt jordbruk skulle leda direkt till stora egendomar, till de politiska bossarnas dominans, till människas utsugning av människan, och slutligen till ett återupprättande av det kapitalistiska systemet.”

---

[4] Se till exempel J. Valery i *Fragua Social,* 23 juli 1937.
[5] 16 jan. 1937.
[6] *Tiempos Nuevos,* sept. 1938.
[7] *La revolución y la guerra en España,* 107-8. Se också *Solidaridad Obrera,* 4 sept. 1936; *Frente Libertario,* 7 juni 1937.
[8] Se till exempel ”Cómo trabajan nuestros técnicos”, *Colectivismo,* 15 nov. 1937; också uttalande av en lokal sekreterare i Nationella Federationen för Jordbruksarbetare, i *Adelante,* 16 juni 1937.
[9] *Adelante,*1 april 1937.
[10] *El Obrero de la Tierra,* 30 aug. 1936, som återges i *Adelante,* 21 juli 1937. I december 1936 beslöt emellertid federationens nationella kommitté att den medlem som motsatte sig kollektivisering till stora egendomar skulle få en proportionerlig bit jord (citerat i *Por la revolución agraria,* 8).

”CNT ville inte att detta skulle ske och uppmuntrade följaktligen industri- och jordbruks-kollektiv.”[11]

Denna rädsla för att en ny klass av välbärgade jordägare till slut skulle resa sig på ruinerna av det gamla om individuellt bruk av jorden uppmuntrades, bar tveklöst en del av skulden till att de mer nitiska kollektivisterna försökte säkra småbrukarnas anslutning, frivilligt eller med tvång, till det kollektiva systemet. Det är visserligen sant att CNT:s officiella politik, såväl som det mindre radikala UGT:s, inom vissa gränser innebar respekt för republikanska småbönders egendom.[12] ”Jag anser att frivilligt medlemskap ska vara den fasta grunden för varje kollektivt jordbruk”, sade den vänstersocialistiske ledaren Ricardo Zabalza, generalsekreteraren i Nationella Federationen för Jordbruksarbetare. ”Jag föredrar ett litet entusiastiskt kollektiv, som bildats av en grupp aktiva och hederliga arbetare, framför ett stort kollektiv som organiserats med tvång och med bönder utan entusiasm som skulle kunna komma att sabotera det tills det misslyckades. Frivillig kollektivisering kan verka vara en längre väg, men exemplet från små, välskötta kollektiv kommer att attrahera alla bönder, vilka i grunden är realistiska och praktiska, medan påtvingad kollektivisering skulle sluta med diskreditering av socialiserat jordbruk.”[13] Även om varken UGT eller CNT tillät den republikanske småbonden att inneha mer jord än han kunde sköta utan hjälp av inhyrda arbetare[14], och i många fall kunde han inte fritt disponera sitt överskott eftersom han tvingades att leverera det till den lokala kommittén på den senares villkor[15], var han ofta utsatt för olika former av påtryckningar, som vi ska visa i senare kapitel, för att ansluta sig till det kollektiva systemet. Detta var speciellt sant i byar där anarkosyndikalisterna var på uppgång. Medan den socialistledda Nationella Federationen för Jordbruksarbetare i sina led inkluderade en betydande andel små jordägare och arrendebönder, vilka hade liten eller ingen böjelse för socialisering på landsbygden och hade gått med i organisationen för att få det skydd som den erbjöd mot *caciques*, godsägare, ockrare och mellanhänder[16], bestod anarkosyndikalisternas bondefack i inbördeskrigets inledning av nästan enbart arbetare och utblottade bönder som hade uppväckts av anarkistisk filosofi. För dessa ivrare var kollektivisering på landsbygden grundstenen i den nya anarkistiska regim, eller frihetliga kommunism som den kallades, som de sett fram mot

---

[11] *Juventud Libre,* 3 juli 1937. Se också tal av Juan J. Domenech, *Solidaridad Obrera,* 7 jan. 1937; rapport från Barbastro signerad av Cosme Sampériz, ibid., 1 sept. 1936; artikel av Gaston Leval om Carcagente, *Tierra y Libertad,* 16 jan. 1937.

[12] Se *CNT,* 5 apr. 1937 (CNT:s Bondekongress för Kastilien); *Fragua Social,* 15 nov. 1936 (8:e sessionen i Valencias CNT-kongress); *Solidaridad Obrera,* 8 sept. 1936 (Kongress för CNT:s Bondefack i Katalonien); *Adelante,* 10 mars 1937 (resolution antagen av den provisoriska kongressen för UGT:s Jordbruksarbetare i Valencia); *Claridad,* 16 dec. 1936 (ledare); *La Correspondencia de Valencia,* 21 dec. 1936 (tal av Pascual Tomás, vicesekreteraren i UGT); resolution och manifest från Nationella Federationen för Jordbruksarbetare, december 1936, som återges i *Por la revolución agraria,* 5-13, 29-33, se också 38-39.

[13] *Verdad,* 8 jan. 1937.

[14] Se *CNT,* 5 apr. 1937 (CNT:s Bondekongress i Kastilien); *Cultura y Acción,* 18 feb. 1937 (Kongress för jordbrukskollektiv i Aragonien); *Fragua Social,* 15 nov. 1936 (8:e sessionen i Valencias CNT-kongress); *Solidaridad Obrera,* 8 sept. 1936 (Kongress för CNT:s Bondefack i Katalonien); *Adelante,* 10 mars 1937 (provinskongress för UGT:s Jordbruksarbetare i Valencia); *Claridad,* 25 okt. 1936 (provinskongress för UGT:s Jordbruksarbetare i Granada); resolution och manifest från Nationella Federationen för Jordbruksarbetare, december 1936, som återges i *Por la revolución agraria,* 5-13, 29-33.

[15] Se till exempel vad som hände i byn Guadasur som kontrollerades av UGT och CNT, *Claridad,* 14 dec. 1936; också resolution antagen av delegaterna från tjugoen byar som kontrollerades av CNT i Aragonien, som redovisat i *Solidaridad Obrera,* 16 aug. 1936. Om byn Calanda skrev den välkände utländske anarkisten Gaston Leval: ”Individualisterna tilläts ett minimum av frihet. De kunde inneha jord, eftersom det var det de önskade, men de kunde inte handla med frukterna av arbetet. De kunde inte spekulera och illojalt konkurrera med det unga kollektivet” *(Cultura Proletaria,* 4 nov. 1939). Man kan notera att efter att den CNT-anknutna Nationella Bondefederationen i början av 1937 grundats, blev denna organisation, åtminstone i teorin, den ende distributören av jordbruksprodukter från de individuella brukarna och kollektivjordbruken som hamnat under dess jurisdiktion (se *Estatutos de la federación nacional de campesinos,* 13).

[16] Se *Adelante,* 21 apr. 1937; också artikel av Ricardo Zabalza, generalsekreterare i Nationella Federationen för Jordbruksarbetare, publicerad i *CNT,* 26 maj 1937.

att upprätta efter revolutionen. Frihetlig kommunism skulle vara en regim ”av mänskligt broderskap som skulle lösa ekonomiska problem utan en stat och utan politik i samklang med den välkända principen ’från var och en efter förmåga, åt var och en efter behov’”[17], en regim utan klasser, baserad på fackföreningar och självstyrande kommuner, som skulle förenas i en nationell konfederation, och i vilken produktionsmedel och distribution skulle skötas gemensamt.[18]

”Frihetlig kommunism”, skrev den välkände anarkistiske skribenten Isaac Puente, ”är organiseringen av ett samhälle utan stat och utan privategendom. Det är därför inte nödvändigt att uppfinna eller skapa någon ny organisationsform. Kärnan runt vilken vårt framtida ekonomiska liv kommer att kretsa är redan på plats i vårt samhälle: fackföreningen och den fria kommunen – fackföreningen, i vilken arbetarna i fabriker och kollektiv spontant samlas, och den fria kommunen, en församling med gammal tradition, i vilken folket i byarna också spontant samlas och som erbjuder en lösning på alla samhälleliga problem på landsbygden.

> ”Dessa två organ, som följer demokratiska och federativa principer, … kommer att självständigt ta beslut och kommer inte att kontrolleras av någon högre instans. Deras enda skyldighet är att gå samman i industrifederationer som kommer att överföra all privat egendom till kollektivet och reglera produktion och konsumtion i varje enhet.” [19]

Även om majoriteten av CNT/FAI:s medlemmar betraktade frihetlig kommunism som det slutliga målet för deras rörelse, fanns det en del ”individualistiska” anarkister som, även om de motsatte sig inhyrd arbetskraft, menade att ett anarkistiskt samhälle inte skulle begränsas till ett speciellt produktionssätt. ”Anarkismen”, skrev en av de främsta spanska frihetliga, ”måste bygga på en oändlig variation av system och individer fria från alla bojor. Den måste vara som ett experimentfält … för alla typer av mänskligt lynne.”[20]

Även om man inte kunde observera några fasta och bestämda regler när frihetlig kommunism etablerades, var proceduren mer eller mindre densamma överallt. En CNT/FAI-kommitté sattes upp i varje samhälle där den nya regimen inrättades. Denna kommitté utövade inte bara laglig och exekutiv makt utan skötte också rättvisan. En av dess första åtgärder var att slopa privat handel och kollektivisera de rikas jord, ofta även de fattigas, byggnader, maskiner, boskap och även transporter. Förutom i enstaka fall hamnade också frisörer, bagerier, snickare, sandaltillverkare, läkare, tandläkare, lärare, smeder och skräddare i det kollektiva systemet. Lager med matvaror och tyger och andra nödvändighetsvaror koncentrerades till en kommunal depå under kontroll av den lokala kommittén, och kyrkan, såvida den inte gjorts oanvändbar av brand, omvandlades till lagerhus, matsal, kafé, verkstad, skola, garage eller barack. I många samhällen avskaffades pengar för internt bruk eftersom anarkisterna menade att ”pengar och makt är djävulska filter som gör människan till varg, till en rabiat individ, istället för en broder.”[21] ”Här i Fraga [en liten stad i Aragonien] kan man slänga sedlarna på gatan”, löd en artikel i en frihetlig tidning, ”och ingen kommer att bry sig. Rockefeller, om du

---

[17] Isaac Puente, *Finalidad de la CNT,* 3. Se också resolutionen om frihetlig kommunism som antogs vid CNT:s extraordinära kongress i Saragossa i maj 1936, som återges i *Solidaridad Obrera,* 12 maj 1936. När den anarkosyndikalistiske militanten och historikern José Peirats kommenterade denna resolution i en intervju i *Tiempo de Historias* januarinummer 1980, gjorde han följande observation: ”Idag framstår kanske detta dokument som naivt och romantiskt och får många att le. Faktum är att vi betraktar oss själva som de sista romantikerna ... och utan att underskatta de hinder som samhället kan lägga på våra aspirationers väg, insåg vi att det var nödvändigt att påvisa vårt mål .... Jag har redan sagt att resolutionen om frihetlig kommunism kan verka barnslig ... eftersom samhället har förändrats sedan 1936, men denna förändring representerar inte enbart framsteg, ty där finns många negativa aspekter. Även om resolutionen relaterar till halvfeodala eller underutvecklade samhällen, sådana som Spanien, existerar fortfarande en önskan om perfektion och en tro på eviga mänskliga värden, som dagens sarkastiska kritik inte beaktar.”

[18] Puente, *Finalidad de la CNT,* 4. Se också ibid., 24-26, och *La Revista Blanca,* 25 jan. 1937.

[19] Puente, *Finalidad de la CNT,* 4.

[20] Federico Urales, *La anarquía al alcance de todos,* 29.

[21] Isaac Puente i *Tierra y Libertad,* supplement, aug. 1932, som återges i Puente, *Propaganda,* 101.

kom till Fraga med alla dina banktillgångar skulle du inte kunna köpa en kopp kaffe. Pengar, din Gud och tjänare, har avskaffats här, och folk är lyckliga."[22] I frihetliga samhällen där pengar avskaffats betalades lönerna med kuponger och värdet bestämdes av familjens storlek. "Det som karakteriserar majoriteten av CNT-kollektiven", skrev en utländsk observatör, "är familjelönen. Löner betalas i enlighet med medlemmarnas behov och inte efter vilket arbete var och en utfört."[23] Lokalt producerade varor, som bröd, vin och olivolja, distribuerades fritt om de fanns i överflöd, medan andra artiklar kunde fås mot kuponger vid den kommunala depån. Överskottet byttes med andra anarkistiska städer och byar; pengar användes bara för transaktioner med samhällen som inte hade antagit det nya systemet.[24]

Även om en fullständig bild av livet i de frihetliga städerna och byarna inte kan ges här, kan man få en hyfsad uppfattning av följande beskrivning:

> I Alcora, enligt ett ögonvittne, används inte längre några pengar. Alla kan få vad de behöver. Från vem? Från kommittén naturligtvis. Det är emellertid omöjligt att förse femtusen personer via ett enda centra. Därför finns det butiker, som tidigare, där man kan få ut vad man behöver, men de är bara distributionsbutiker. De tillhör hela byn, och deras tidigare ägare gör inte längre någon profit. Betalningen sker inte med pengar utan med kuponger. Även frisören rakar i utbyte mot kuponger, som delas ut av en kommitté. Den princip som säger att varje medborgare ska få varor i förhållande till sina behov är bara till dels realiserad, ty man har fastslagit att alla har samma behov…
>
> Varje familj och varje person som lever ensam har fått ett kort. Detta stämplas dagligen på arbetsplatsen; så ingen kan undvika att arbeta, eftersom det är på basis av dessa kort som kuponger utdelas. Men ett stort problem med systemet är att man, eftersom man saknar något annat värdemått, har tvingats att återgå till pengar för att sätta ett värde på det utförda arbetet. Alla – arbetaren, affärsmannen, läkaren – får kuponger till ett värde av fem pesetas för varje arbetsdag. En del av kupongen har inskriptionen "bröd", vilket berättigar till inköp av ett kilo; en annan del representerar en viss summa pengar. Dessa kuponger kan dock inte betraktas som sedlar, eftersom de bara kan bytas mot konsumtionsvaror, och detta i begränsad grad. Även om mängden kuponger var större skulle det inte vara möjligt att få tillgång till produktionsmedel och bli kapitalist, inte ens i en modest skala, ty kupongerna kan uteslutande användas för konsumtionsvaror. Alla produktionsmedel tillhör samhället.
>
> Samhället representeras av kommittén… Allt kapital i Alcora, cirka 100 000 pesetas, är i dess hand. Kommittén byter samhällets produkter mot varor som saknas, men det som man inte kan byta sig till köper man. Pengarna behålls emellertid bara som en tillfällig lösning och de kommer att vara giltiga så länge andra samhällen inte har följt Alcoras exempel.
>
> Kommittén är familjeöverhuvudet. Den äger allt, styr allt, sköter allt. Varje speciell önskan måste underställas den för övervägande; endast den har det slutliga ordet. Man kan invända att det finns risk för att medlemmarna i kommittén blir byråkrater eller till och med diktatorer. Den möjligheten

---

[22] *Die Soziale Revolution,* nr. 3, jan. 1937. "De män och kvinnor som stormade klostren [i Barcelona] brände allt de fann i dem, inklusive pengar. Hur väl minns jag inte den sjaskige arbetaren som stolt visade mig hörnet av en bränd tusenpesetasedel." (Federica Montseny, "19 de Julio Catalán", *Fragua Social,* 19 juli 1937, som återges i *De julio a julio,* 22).

[23] Agustín Souchy i *Tierra y Libertad,* 6 aug. 1938.

[24] En anarkistisk rapport om Fraga diskuterar det revolutionära experiment i ett litet samhälle:
"Produkterna av ens eget arbete – vete, frukt, oliver – är fritt tillgängliga. För att täcka resten av behoven får varje familj varje vecka en summa som ökar med antalet medlemmar i familjen och antalet vuxna som arbetar. Denna summa betalas inte med sedlar från Banco de España, av det enkla skälet att de skulle vara värdelösa, eftersom de inte har något värde i byn. Små lappar som tryckts upp av fackföreningen, med ett nominellt värde som varierar mellan tio céntimos och tjugofem pesetas, används som betalningsmedel. Det är bara dessa som accepteras av barberaren, skomakaren och distributionskontoret för matvaror...
En resenär som vill tillbringa natten eller stanna i Fraga måste gå till Kommittén för att växla sina spanska republikanska pengar till de lokala sedlarna. Om en invånare vill lämna byn måste han också gå till Kommittén, beskriva skälet till resan och hur mycket pengar han behöver; Kommittén växlar sedan hans lokala sedlar till spanska." (Souchy och Folgare, *Colectivizaciones,* 230-31). För problemen som skapats i det kollektiva experimentet i Mas de las Matas, en by i Aragonien med 2300 invånare, se Fraser, *Blood of Spain,* 351-58. Frasers muntliga vittnesmål, framlagt av CNT-överlevare många åt senare, ger en välbalanserad bild av livet i byn.

> har inte undgått byborna. De har sett till så att kommittén förnyas med korta intervall så att varje invånare får delta i den under en viss tid.
>
> Allt detta är lite rörande i dess naivitet. Det skulle vara ett misstag att kritisera det alltför hårt och att i det se mer än ett försök från bönderna att upprätta frihetlig kommunism. Framför allt bör man inte glömma att jordbruksarbetarna och även de små handlarna i ett sådant samhälle tills nu hade extremt låg levnadsstandard… Före revolutionen var en bit kött en lyx, och bara ett fåtal intellektuella hade behov som gick utöver livets nödtorft.[25]

Från ett samtal med några av bönderna i Alcora förser denne observatör oss med vad som kan betraktas som ett typiskt exempel på den minutiösa kontroll som kommittén i varje frihetlig by utövade över invånarnas liv:

> ”Vad händer om någon vill åka till staden, till exempel?”
> ”Det är mycket enkelt. Han går till kommittén och byter sina kuponger mot pengar.”
> ”Så han kan växla så många kuponger han vill?”
> ”Nej, naturligtvis inte.”
> Dessa trevliga gossar är något förvånade över min svårighet att förstå.
> ”När har han rätt att få pengar då?”
> ”Så ofta han behöver. Han behöver bara fråga kommittén.”
> ”Så kommittén undersöker hans skäl?”
> ”Naturligtvis.”
> Jag blir något undrande. Denna reglering, förefaller det mig, måste tillåta mycket lite frihet under frihetlig kommunism, och jag försöker reda ut på vilka grunder kommittén i Alcora tillåter resor…
> ”Om någon har en flickvän utanför byn, kan han då få pengar för att besöka henne?”
> Bönderna försäkrar mig att han kan.
> ”Så ofta han vill?”
> ”Gode gud, han kan fara från Alcora varje natt för att träffa henne om han vill.”
> ”Men om någon vill åka till staden för att se en film, kan han då också få pengar?”
> ”Ja.”
> ”Så ofta han vill?”
> Bönderna börjar ifrågasätta mitt sunda förnuft.
> ”På lediga dagar, naturligtvis, men det finns inga pengar för laster.” [26]

Om den frihetliga byn Castro skriver ögonvittnet Franz Borkenau:

> Den springande punkten för den anarkistiska regimen i Castro är avskaffandet av pengar. Utbyte har undertryckts; produktionen har förändrats mycket lite… Kommittén tog över godsen och sköter dem. De har ännu inte slagits samman utan sköts separat av de tidigare anställda. Lön i pengar har naturligtvis avskaffats. Det vore fel att säga att det har ersatts med betalning i varor. Det förekommer inte någon betalning överhuvudtaget; invånarna får varor direkt från byns lager.
>
> Under detta system är försörjningen av byn av det magraste slag; magrare, skulle jag våga säga, än den troligen kan ha varit tidigare, även under de hårda villkor som andalusiska *braceros* [lantarbetare] är vanda att leva. Byn har lyckan att kunna odla vete, inte bara oliver som många andra byar av detta slag; så det finns i varje fall bröd. Dessutom äger byn stora fårhjordar som exproprierats från godsen, så det finns en del kött. Och de har fortfarande ett lager med cigaretter. Det är allt. Jag försökte förgäves få något att dricka, kaffe, vin eller lemonad. Byns bar hade varit stängd på grund av skändlig handel. Jag tog en titt i lagren. De var så låga så att de förebådade en kommande svält. Men invånarna verkade stolta över detta sakernas tillstånd. De var glada, sade de, att det var slut på kaffedrickandet; de verkade betrakta detta avskaffande av onödiga saker som en moralisk förbättring. De få varor de behövde utifrån, huvudsakligen tyger, hoppades de få genom direkt byte med deras överskott av oliver… Deras hat mot överklassen var långt mindre ekonomiskt grundat än moraliskt. De önskade inte det goda liv som de exproprierade hade levt. De ville bli av med deras lyx, vilken för dem bara verkade bestå av en massa laster. Deras uppfattning om den nya ordning som skulle komma var rent asketisk.[27]

---

[25] Kaminski, *Ceux de Barcelone,* 118-21.
[26] Ibid., 121-22.
[27] Borkenau, *The Spanish Cockpit,* 166-67.

Puritanismen var karakteristisk för den frihetliga rörelsen. Enligt George Esenwein, en auktoritet på spansk anarkism, var puritanismen ”ett av de många drag i anarkistisk ideologi som finns med från rörelsens början 1868 fram till inbördeskriget. Den hade sin grund i erkännandet av en moralisk dikotomi mellan proletariatet och medelklassen, och förespråkade framför allt ett levnadssätt obundet av materialistiska värden. Så var överdrivet drickande, rökning, och andra vanor som uppfattades som medelklassattribut, nästan alltid förbjudna.”[28] I den frihetliga byn Magdalena de Pulpis hyllades till exempel avskaffandet av alkohol och tobak som en seger.[29] I byn Azuara stängde kollektivisterna kaféet, eftersom de såg det som ett ”utslag av lättsinne”.[30] ”En anarkist ska inte röka”, skrev den anarkistiska tidskriften *Revista Blanca* en gång. ”En anarkist ska aldrig göra något som skadar hälsan, minst av allt om det kostar pengar.” Inte heller ska en anarkist besöka bordellen: ”Den man som besöker hus med dåligt rykte är inte en anarkist… Om en anarkist inte är bättre än andra män, kan han inte kalla sig anarkist… Han som köper en kyss placerar sig själv på samma nivå som kvinnan som säljer den. Så, en anarkist får inte köpa kyssar. Han ska göra sig förtjänt av dem.” [31]

Eftersom anarkisterna trodde på fri kärlek eller den ”Frivilliga föreningen”, blev kompromisser med andra bybor ibland nödvändiga. Gaston Leval, de välkände franske anarkisten och skribenten, som besökte Magdalena de Pulpis under kriget, vittnar:

> Vi bad om information om giftermål. Våra kamrater håller naturligtvis på den frivilliga föreningen, men ett giftermål är en händelse som den stillsamma byn inte frivilligt ignorerar. Å andra sidan, att följa den officiella proceduren skulle ha betytt att man gjorde våld på sina principer. Det var därför nödvändigt att finna ett sätt att gifta folk legalt utan att göra så. Så här var proceduren:
>
> Fyra par har förenats sedan revolutionens början. Tillsammans med familjer och vänner ställdes de inför kommitténs sekreterare. Deras för- och efternamn, ålder och deras önskan att förenas noterades i ett register. Sedvänjor respekterades och festligheter garanterades. Samtidigt, för att respektera frihetliga principer, rev sekreteraren ut sidan som alla dessa detaljer noterats på, rev den i bitar medan paren gick nedför gången, och när de passerade under balkongen kastade han bitarna över dem som konfetti. Alla var lyckliga.
>
> Jag förklarade att det var viktigt att bevara minnet av dessa giftermål, födslar och dödsfall, om inte annat så för sociala studier, vilket bara de personer som inte studerar något alls kunde ha invändningar emot. De förstod mig och lovade att de skulle återställa registret.[32]

---

[28] Citerat från avhandlingen (University of London) med titeln ”Anarchist Ideology and the Working Class Movement in Spain (1880-1900); with Special Reference to the Ideas of Ricardo Mella”, 237, not 12**.** Esenwein påstår också: ”För exempel på denna [puritanska] tendens, se *El Productor* (Barcelona, 1887-93); *El Socialismo* (Cádiz, 1886-91); och *La Solidaridad* (Sevilla, 1888-89). Senare förespråkades puritanism i en sådan prestigefylld och inflytelserik anarkistisk tidskrift som *La Revista Blanca* (Madrid, 1898-1905 och 1923-36). Ett livfullt porträtt av den självförsakande revolutionära typen finns i Vicente Blasco Ibáñez, *La Bodega*, där karaktären Fermín Salvatierra är modellerad efter den legendariska anarkisten Fermín Salvochea.”

Min egen personliga upplevelse är att medelklasspanjoren raljerade med de anarkister som stängde bordellerna i städerna och satte de prostituerade i nyttigt arbete. Men för anarkistiska purister var upprensningen av samhället en trosfråga. I sin muntliga historia berättar Ronald Fraser om den unge Eduardo Pons Prades, som i CNT:s träarbetarfacks huvudkvarter i Barcelona, vid Parelelo med dess danshak, nattklubbar och barer, hörde männen diskutera vad som måste göras: ”'Lyssna, vad ska vi göra med alla de som arbetar i detta okunnighetens träsk?' 'Vi måste befria dem, utbilda dem så att de kan få en chans att göra något mer värdefullt.' 'Har du frågat dem om de vill bli befriade?' 'Hur kan du vara så dum? Skulle du vilja bli utnyttjad i ett sådant kyffe?' 'Nej, naturligtvis inte. Men efter år av samma sak är det svårt att förändras.' 'Nåväl, de måste. Revolutionens främsta plikt är att rensa upp, rensa folks medvetande' ” (137). Om byn Mas de las Matas, i Aragonien, skriver Fraser: ”Alla barer stängdes. 'Vi frihetliga har alltid varit fientliga till barer eftersom de var orsak till laster, bråk och slagsmål', mindes Sevilla Pastor.... Bara den stora salen i CNT-centrat hölls öppen, och där kunde folk dricka kaffe eller alkoholfria drycker. Vin distribuerades som en del i ransonen för privat konsumtion i hemmet. Spel förbjöds” (ibid., 354-55).

[29] *Tierra y Libertad*, 30 jan. 1937.

[30] Agustín Souchy, *Entre los campesinos de Aragón*, 73. [på svenska: Bland spanska bönder... – på marxistarkiv.se]

[31] 13 juli 1934, 8 juni 1934, respektive.

[32] *Cahiers de l'Humanisme Libertaire*, mars 1968.

I den anarkistiska byn Graus var, enligt en socialist, levnadsstandarden högre än före kriget. ”Jorden, kvarnarna, boskapen, affärerna, transporterna, hantverksföretagen, sandaltillverkningen, kycklinguppfödningen och de fria yrkena kom alla in i det kollektiva systemet. Byn är en ekonomisk enhet i det allmänna bästas tjänst. Där finns arbete till alla. Där finns välfärd för alla. Fattigdom och slaveri har utrotats… En stark siren reglerar byns liv: arbetstiden, matraster och vila… Män över sextio år slipper arbeta… Detta är en av kollektivets främsta principer… När en i kollektivet önskar gifta sig, får han en veckas ledighet med den vanliga lönen, ett hus letas upp för honom – husen är också kollektiv egendom – och förses med möbler… vilka han gradvis betalar av utan ränta. All service i kollektivet står till hans förfogande. Från födseln till döden beskyddas han av kollektivet.”[33]

Refererande till byn Membrilla, berättar en anarkist:

> Den 22 juli exproprierades de stora jordegendomarna och små egendomar upplöstes. All mark överfördes till kommunen. Småbönderna förstod dessa åtgärder, som befriade dem från deras skulder och deras oro för att få ut löner.
>
> Den lokala kassan var tom. Bland enskilda privatpersoner fann man totalt trettiotusen pesetas som togs om hand. Alla matvaror, tyger, verktyg, etc., delades rättvist ut bland befolkningen. Pengar avskaffades, arbetet kollektiviserades, egendomar togs över av samhället och distributionen av konsumtionsvaror socialiserades. Det var dock inte en socialisering av rikedom utan av fattigdom…
>
> Det finns inte längre någon detaljhandel. Frihetlig kommunism regerar. Apoteket sköts av dess forne ägare, vars räkenskaper kontrolleras av kommunen…
>
> Tre liter vin delas ut till varje person per vecka. Hyror, elektricitet, vatten, vård och mediciner är gratis. Konsultation av en specialist utanför kommunen, om nödvändigt, betalas av kommittén. Jag satt nära sekreteraren när en kvinna kom in för att be om att få åka till Ciudad Real för att konsultera en specialist om sina magproblem. Utan byråkratiskt dröjsmål fick hon genast pengar till resan.[34]

Långt mindre medgörlig var kommittén i den frihetliga byn Albalate de Cinca, vars auktoritet att dela ut eller hålla inne pengar gav den diktatorisk makt. ”En kvinna ville åka till Lérida för att besöka en läkarspecialist”, skrev Agustin Souchy, en välkänd utländsk anarkosyndikalist som ledde CNT:s departement för utrikes information i Barcelona.

> Klockan sju på morgonen kom hon för att ordna saken med municipalrådet-kommittén.… Kommittémedlemmarna arbetade på fälten tillsammans med de andra på fälten. Dessemellan sköter de sina åligganden i organisationen och kommunen.
>
> ”För att få pengar till resan måste du uppvisa attest från byläkaren”, förklarade ordföranden för kvinnan.
>
> Men detta svar behagade henne inte. Hon klagade över reumatism och försökte beveka kommittén att ge henne pengar utan läkarattest. Men de lät inte beveka sig
>
> ”Många människor”, förklarade ordföranden, ”utnyttjar alla nya möjligheter som kollektiviseringen har medfört. Förr var det många som aldrig kom till staden… Nu när man får resa gratis, vill de överdriva sina åkommor en smula.”
>
> Kanske var ordföranden ensidig? Läkaren kunde ge en mera objektiv framställning, och som saken intresserade oss vände vi oss dit ….[35]

Fraser, som talade med några överlevande från kollektiven många år senare, gör följande talande kommentar: ”Med avskaffandet av pengar blev det kollektivet som hade sista ordet, eftersom var och en som önskade resa måste få ’republikanska’ pengar från kommittén. Detta betydde att man skulle godkänna resan… I Mas de las Masas stoltserade kollektivet med att de sände folk till Barcelona för medicinsk behandling… Men för en person utan fackföre-

[33] Alardo Prats, *Vanguardia y retaguardia de Aragón*, 85-93.
[34] Souchy och Folgare, 233-34.
[35] *Entre los campesinos*, 92

ningskort som ville lämna byn, även för en kort resa, var det nödvändigt att skaffa ett pass, enligt en högeranhängare… I Alloza sågs dålig hälsa som en giltig orsak och rektorns svärfar reste iväg för att få en brockoperation, och han tog tillfället i akt för att inte återvända… Förhållandena varierade uppenbart från kollektiv till kollektiv och som för många andra aspekter är generalisering omöjlig.” [36]

Och i en senare passage påstår Fraser: ”De utopiska elementen i experimentet, huvudsakligen avskaffandet av pengar, komplicerade saker. Godtyckligheten hos vissa kommittéer visade begränsningarna i den frihetliga demokratin, något som bara kan åtgärdas genom valda och avsättbara delegater, ansvariga inför en generalförsamling. Så, som en form av krigskommunism led kollektiviseringen av allvarliga defekter.” [37]

Agustín Souchy beskrev också andra aspekter av livet i de frihetliga byar han besökte. Om Calaceite sade han:

> I denna by … fanns tidigare flera självägande bönder, några smeder, och några vagnmakare, som arbetade för sig själva i sina små verkstäder. Maskiner av något slag fanns inte, allt arbete försiggick på primitivaste sätt. Kollektivismen visade dem en väg till arbetsgemenskap. I dag finns en enda smedja, där tio man är sysselsatta. De har moderna maskiner och arbetar i ljusa och hygieniska lokaler. En stor vagnmakare- och snickeriverkstad har inretts, i vilken byns alla träarbetare är sysselsatta…
>
> Bönderna är indelade i 24 arbetsgrupper. Varje grupp räknar 20 medlemmar; de bearbetar den gemensamma jorden efter gemensamt överenskommet schema. Förr arbetade var och en för sig, i dag arbetar alla för alla…
>
> Byn har två apotek och en läkare. Alla tillhöra kollektivet. Inte på grund av tvång utan av fri vilja. Med bagarna kom det till en liten konflikt. Dessa ville inte inträda i kollektivet och ville inte heller arbeta under de nya betingelserna. De lämnade byn. Nya bagare inkallades inte, man redde sig ändå. Kvinnorna fick baka bröd liksom i gamla tider. Men man försöker nu att anskaffa andra bagare.
>
> Befolkningen var förr fattig, i dag är den väl inte rik men dock tillfredsställd. Många fick förr svälta, i dag har alla att äta. [38]

En rapport från distriktet Valderrobres i provinsen Teruel hävdar: ”Kollektiviseringen motarbetades av opponenter både från höger och vänster. Om de evigt sysslolösa som hade exproprierats hade tillfrågats om vad de tyckte om kollektivisering, skulle en del ha svarat att det var stöld och andra att det var diktatur. Men för de äldre, daglönarna, arrendebönderna och de små jordägarna, som alltid hade varit i händerna på stora jordägare och hjärtlösa ockrare, framstod den som en räddning.” [39]

Om Calanda skrev Souchy:

> Kyrkan är i dag förvandlad till livsmedelsmagasin ... köttbutiken befinner sig i en tillbyggnad. Allt är nyinrett, hygieniskt och snyggt. Man köper inte för pengar, kvinnorna erhåller kött på arbetsintyg. De behöver inte betala någonting, inga prestationsgrader erfordras. Man tillhör gemenskapen, kollektivet, det är nog för att erhålla kött och andra livsmedel…
>
> Kollektivister och individualister arbeta fredligt bredvid varandra. I byn finnas två kaféer, ett är kollektiviserat, det andra icke. Här samlas på kvällen arbetarna i ljusa behagliga rum, prydda med CNT- och FAI-affischer, för att dricka kaffe, diskutera och läsa tidningar…
>
> Ett vackert uttryck för den kollektiva andan är den gemensamma frisörsalongen. Förr voro bönderna och arbetarna skäggiga, nu finner man endast slätrakade ansikten. Rakningen är gratis. Var och en kan låta raka sig två gånger i veckan.…

---

[36] Fraser, 368, not 1.
[37] Ibid., 371.
[38] *Entre los campesinos,* 84-85.
[39] Confederación Nacional del Trabajo, *Comarcal de Valderrobres (Teruel),* 73.

> Vin utdelas med 5 liter i veckan per person. På livsmedel lider befolkningen ingen brist …
>
> Här är allt kollektiviserat, med undantag av ett par småaffärer, vilka ville förbli självständiga. Apoteket tillhör kollektivet, dit också läkaren är ansluten. Han erhåller inga pengar, han försörjs av kollektivet.[40]

Refererande till byn Maella, påstod en artikel i *Tierra y Libertad*: ”Pengar har försvunnit… I denna by får varken läkare eller lärare pengar. I total osjälviskhet har de övergett detta löjliga privilegium. Inte någon får pengar.” [41]

I Muniesa distribuerades bröd, kött och olja fritt, men i kontrast mot de flesta frihetliga byar fanns en del pengar i cirkulation. ”Varje manlig arbetare”, kommenterade Souchy, ”erhåller dagligen en pesetas. Barn under 10 år en halv pesetas, kvinnor 0,75 pesetas. Pengarna är inte att betrakta som lön, utan utlämnas jämte de nödvändigaste livsmedlen, så att bybefolkningen kan täcka sina personliga behov.”[42]

---

[40] Souchy och Folgare, 45-47. [äv. *Entre los campesinos*]

[41] 24 sept. 1936.

[42] *Entre los campesinos,* 66. ”Den löneskillnad mellan kvinnor och män som Souchy nämner”, skriver George Esenwein, ”pekar på en av de tydliga sprickorna mellan anarkistisk teori och praktik som uppstod under deras kollektivistiska äventyr. Anarkisterna hade under många år hävdat att män och kvinnor är lika i varje avseende. De upprepade på nytt denna inställning under Saragossa-kongressen vid inledningen till inbördeskriget 1936, där man förtröstansfullt deklarerade att de ekonomiska skillnaderna som fanns mellan män och kvinnor under kapitalismen skulle försvinna med revolutionens intåg, och likställa båda könen i fråga om rättigheter och skyldigheter (se *El Congreso Confederal de Zaragoza [CNT],* Madrid: Zero, 1978, 237-38). Nylig forskning har visat att även om anarkisterna gjorde stora ansträngningar för att uppnå detta mål i en del kollektiv, blev resultatet i fråga om kvinnans rättigheter i allmänhet inte i enlighet med deras frihetliga principer. Se till exempel Martha A. Ackelsberg, 'The Practice of Anarchist Revolution: The Position of Women in Spanish Anarchist Collectives', opublicerad avhandling, 1980; Bernecker, *Anarchismus and Bürgerkrieg …,* Hamburg: Hoffmann och Campe, 1978, 106-10; Temma Kaplan, 'Spanish Anarchism and Women's Liberation', i *Journal of Contemporary History,* vol. 6, nr. 2, 1971**,** 101-10; Mary Nash, red., *'Mujeres Libres'. La doble lucha de la mujer,* Barcelona: Iirsquets, 1975, och hennes 'Una gran conciencia feminista (entrevista con Mary Nash)', i *Tiempo de Historia, año* II, nr. 19, maj 1976, 43-47; María Pino, 'Mujeres Libres, un movimiento feminista en plena Guerra civil' (ibid., 36-42); Geraldine Scanlon, *La polémica feminista en la España contemporánea;* Concepción Sonadellas, *Clase obrera y revolución social en España, 1936-1939,* 149-741.” Denna not, baserad på Esenweins egen forskning, skrevs på min begäran.

Uppenbarligen har inga försök gjorts för att i detalj täcka in alla aspekter av de frihetliga kollektiven. Den intresserade läsaren kan konsultera följande material: *Boletín de Información, CNT-FAI,* 20 feb. 1937 (Tabernes de Valldigna), 17 aug. 1937 (Peñarroya de Tastavins); *Cahiers de l'Humanisme Libertaire,* nov.-dec. 1963 (Ballobar), 1 mars 1968 (Magdalena de Pulpis); *CNT,* 7 okt. 1936 (Hembrilla), 27 maj 1937 (Torrevelilla); *CNT* (Paris), 24 dec. 1948 (Binéfar), 27 nov. 1949 (Santa Magdalena de Pulpis); *CNT,* 23 aug. 1947 (Graos), 22 juli 1951 (Ballobar); *Cultura y Acción,* 13 mars 1937 (Mosqueruela); *L'Espagne Antifasciste,* 21 nov. 1936 (Alcoy, Enguerra, Játiva); *Fragua Social,* 6 apr. 1937 (Bujaraloz), också artikel från denna avhandling om Utiel, reproducerad i *Boletín de Información, CNT-FAI,* 19 juni 1937; *Juventud Libre,* 14 nov. 1936 (Pedrilla); *Le Libertaire,* 15 juli 1937, som återges i *Spanish Revolution,* 6 aug. 1937; *Mary Tierra,* 15 aug. 1937 (La Nucia); *Mujeres Libres,* juli 1937 (Calanda); *Nosotros,* 24 feb. 1937 (Beniopa); *Solidaridad Obrera,* 13, 17, 19 nov. 1936 (Bujaraloz, Velilla de Ebro, Lécera, Farlete); *Solidaridad Obrera* (Mexico City), 17 maj 1947 (Graus); *Solidaridad Obrera* (Paris), 24 feb., 10 mars 1951 (Mas de las Matas), 7, 14, 21 apr. 1951 (Grans), 23, 29 juni 1951 (Alcolea de Cinca), 7, 14 juli 1951 (Alcorisa); *Tierra y Libertad,* 17, 24 sept. 1936 (Maella), 30 jan. 1937 (Magdalena de Pulpis); *Tierra y Libertad* (Mexico City), 25 jan. 1947 (Asco), 10 juli 1947 (Ballobar); *Umanitá Nova,* 25 dec. 1950 (Santa Magdalena de Pulpis); Borkenau, *The Spanish Cockpit,* 166-67; Julián Casanova Ruiz, *Anarquismo y revolución en la sociedad rural aragonesa, 1936-1938,* 177-219, 323-37, och *Caspe, 1936-1938,* 55-56; *Las colectividades campesinas, 1936-1939,* 122-42**;** Confederación Nacional del Trabajo, *Realizaciones revolucionarias y estructuras colectivistas de la comarcal de Monzón (Huesca);* Confederación Regional de Aragón, Rioja y Navarra (CNT), *Comarcal de Valderrobres (Teruel);* José Duque, ”La situación de Aragón al comienzo de la guerra”, 2-4; Fraser, *Blood of Spain,* 347-73; José Gabriel, *La vida y la muerte en Aragón,* 146; Félix García, *Colectivizaciones compesinas y obreras en la revolución española,* 23-32; Kaminski, *Ceux de Barcelone,* 118-25; Aristide Lapeyre, *Le probléme espagnol,* 18-20; Leval, *Espagne libertaire, 1936-39,* 85-126; Leval, *Nd Franco né Stalin,* 143-300; Leval, *Social Reconstruction in Spain,* 12-13, 15, 17-18**;** Xavier Paniagua, *La sociedad libertaria,* 99-114; Peirats, *La CNT en la revolución,* I, 319-26; Alardo Prats, *Vanguardia y retaguardia de Aragón,* 84-93; Souchy, *Entre los campesinos;* Souchy och Folgare, *Colectivizaciones,* 223-42.

Antireligiösa och antikyrkliga stämningar var djupt rotade i den spanska arbetarrörelsen, speciellt bland anarkisterna. Ända sedan 1870-talet hade föregångaren till det moderna FAI, Alianza de la Democracia Socialista, manat till ”avskaffandet av kulter, ersättning av tro med vetenskap och mänsklig rättvisa i stället för gudomlig.”[43] Dessutom hade den ryske anarkisten Michail Bakunin, från vilken de spanska frihetliga hämtat det mesta av deras teoretiska gods, en gång deklarerat att ”existensen av en gud är oförenligt med lycka, värdighet, intelligens, moralisk känsla och människans befrielse, eftersom, om det finns en gud, min intelligens, om än stor, min vilja, om än stark, är ingenting jämfört med den gudomliga viljan och intelligensen”.[44] I sin *Gud och staten* hävdar han att det fanns tre sätt som folk kunde fly sitt öde på: två imaginära och ett reellt. ”De båda första är krogen och kyrkan, kroppens respektive själens utsvävningar; det tredje är den sociala revolutionen.”[45] De spanska anarkisternas inställning till religion hade inte förändrats sedan Bakunins och Alianzas dagar: ”Mänskligheten”, sade en artikel i *Tierra y Libertad* strax före inbördeskrigets utbrott, ”kommer inte att inträda in en ny värld av rättvisa och frihet så länge man knäböjer inför Gud och nådigt underkastar sig staten”.[46] Och under revolutionens första dagar deklarerade *CNT*, det ledande frihetliga organet i Madrid, i en ledare: ”Katolicismen måste obevekligt svepas bort. Vi kräver inte att varje kyrka ska förstöras, men inga yttringar av religion ska leva kvar i någon av dem och fanatismens svarta spindel ska inte tillåtas spinna sitt fördärvliga och dammiga nät, i vilket våra moraliska och materiella värden tills nu har fångats som flugor. I Spanien, mer än i något annat land, har den katolska kyrkan stått i ledningen för varje bakåtsträvande mål, för varje åtgärd som vidtagits mot folket, för varje attack mot frihet.” [47]

”Den katolska mysticismen finns inte mer[i byn Mazaleón]”, bekräftade Souchy. Prästerna är försvunna. Kristuskulten har upphört. Men det gotiska byggnadsverket, som majestätiskt kröner toppen av kullen, ville bönderna inte förstöra. Av sin kyrka gjorde de ett kafé och en utsiktsplats… Kyrkans fönster har förstorats, en stor veranda öppnar sig där förut altaret låg. Man ser ut över de sydliga utlöparna av den aragonska bergskedjan. En plats av ro och eftertanke. Där samlas byinvånarna för att dricka sitt kaffe och se på solnedgången.”[48]

I nästan varje anti-Franco-region fanns brinnande själar som uppmuntrade av kollektiviseringsrörelsens inledande framgångar i byarna, oavsett i den allomfattande formen av frihetlig kommunism eller i den mer återhållsamma formen med kollektivt jordbruk, fortsatte att driva den vidare med sjudande energi. De hade en apostolisk tro på rättvisan och storheten i sin sak och de var beslutna att föra den till mognad varhelst de kunde och utan dröjsmål. ”Vi är mitt uppe i revolutionen”, deklarerade en brinnande frihetlig, ”och vi måste slita alla bojor som binder oss. Om vi inte gör det nu, när kan vi då?”

”Vi måste genomföra en total revolution. Expropriering måste också bli total. Detta är inte en tid för sömn, utan för återuppbygge. När våra kamrater återvänder från fronten, vad kommer de att säga om vi har legat på latsidan? Om de spanska arbetarna inte skapar sin egen frihet, kommer staten att återvända och regeringens auktoritet återupprättas. Bit för bit kommer de att rasera de erövringar som gjorts till priset av tusentals offer och tusentals heroiska aktioner.”

”Bakom fronten måste vi arbeta flitigt så att det spanska proletariatets blod inte har utgjutits förgäves… Vi måste genomföra vår revolution, vår egen speciella revolution, expropriera,

[43] Citerat i Diego Abad de Santillán, *Timón,* aug. 1938.
[44] Citerat i Abad de Santillán, *La bancarrota del sistema económico y político del capitalismo,* 53
[45] *Bog i gosudarstvo,* 16. [sv. översättning: *Gud och staten*].
[46] 5 juni 1936
[47] 5 aug. 1936. Se också *Solidaridad Obrera,* 15 aug. 1936.
[48] Souchy, *Entre los campesinos,* 87-88.

expropriera, och expropriera de stora godsägarna, såväl som dem som saboterar våra ansträngningar."[49]

Vid en kongress för kollektivjordbruk i Aragonien, deklarerade en delegat att kollektiviseringen skulle genomföras med största intensitet och undvika exemplen från de byar där den bara delvis hade genomförts.[50] Detta uttalande exemplifierar stämningen bland de tusentals ivriga förespråkarna för kollektivt jordbruk. De rubbades inte av någon rädsla för att stöta bort de självägande bönder och arrendebönder för vilka individuellt bruk stod i främsta ledet. De hade makten i sina händer, och de bekymrade sig inte för de ofta upprepade varningarna från ledarna, som den som yttrades under CNT:s bondefacks kongress i Katalonien om "att införa total kollektivisering skulle vara att bjuda in eländet, eftersom det skulle kollidera med böndernas kärlek och tillgivenhet för den jord de skaffat sig genom så stora uppoffringar."[51]

Även om CNT/FAI:s publikationer återgav åtskilliga fall med självägande bönder och arrendebönder som frivilligt hade anslutit sig till det kollektiva systemet[52], kan det inte råda något tvivel om att ett ojämförligt större antal trotsigt hade motsatt sig det eller bara accepterade det under yttersta hot. Detta motstånd mot kollektivisering av småbrukare och arrendatorer erkändes ibland av anarkosyndikalisterna, även om de ibland hävdade att de hade lyckats betvinga det. "Det som vi främst har fått ta oss an", sade generalsekreteraren för CNT:s bondefederation i Kastilien, "är den efterblivna mentaliteten bland majoriteten av små jordägare. Bara föreställ er vad det innebar för den jordägande bonden, som vant sig vid sin lilla jordbit, sin åsna, sin usla koja, sin dåliga skörd – modesta ägodelar för vilka han hade mer tillgivenhet än för sin son, sin hustru och sin moder – att kasta av sig denna börda, som han burit sedan urminnes tider, och säga: 'Ta dem, kamrater. Mina futtiga tillhörigheter tillhör alla. Vi är alla likar. Ett nytt liv har börjat för oss.' Ändå är det exakt detta vi har lyckats få den kastilianske bonden att göra. 'Små änglar far till himlen.' Under det kapitalistiska systemet brukade bonden bli rasande när hans mula eller åsna dog, men höll sig lugn när han förlorade ett barn. Det var naturligt. Hans lilla egendom kostade honom ändlösa uppoffringar; det gjorde inte barnen. Ofta löste det lilla barnets död hans ekonomiska problem."[53]

I Aragonien, vars skuldtyngda bönder var starkt påverkade av CNT/ FAI:s idéer, en faktor som gav ett kraftfullt incitament till kollektivt jordbrukande, har även de frihetliga själva ibland fått erkänna svårigheterna med att kollektivisera jorden. "Det har varit en mödosam och komplicerad uppgift", sade en av dem med referens till byn Lécera. "Mer korrekt, det är så fortfarande. Vi vill att män ska övertyga sig själva, av egna erfarenheter, om rättvisan i och fördelen med våra idéer."[54]

Även om kollektiviseringen på landsbygden i Aragonien omfattade mer än 70 procent av befolkningen i det område som kontrollerades av vänstern[55], och de flesta av de 450 kollek-

---

[49] Rapport från Albalate de Cinca i *Solidaridad Obrera,* 26 aug. 1936.
[50] *Cultura y Acción,* 18 feb. 1937.
[51] *Solidaridad Obrera,* 9 sept. 1936, sammanfattning av en passage i ett tal av Ramón Porté, delegat för Tarragona-provinsen och medlem i katalanska CNT:s regionala kommitté. Han drog i denna passage uppmärksamhet till liknande varningar av tidigare talare.
[52] Se till exempel *Castilla Libre,* 30 mars 1937; *CNT,* 10 aug. 1936; *Cultura y Acción,* som återges i *Boletín de Información, CNT-FAI,* 4 aug. 1937; *Nosotros,* 24 juni 1937; *Solidaridad Obrera,* 19 dec. 1936, 13 maj 1937; *Tierra y Libertad,* 16 jan. 1937; *Timón,* juli 1938 (artikel av Souchy).
[53] *Juventud Libre,* 10 juli 1937**.** Se också ibid., 14 nov. 1936 (artikel om Pedralba).
[54] *Solidaridad Obrera,* 19 nov. 1936. Se också Souchy och Folgare, 224, och artikel om Calanda i *Mujeres Libres,* juli 1937.
[55] Detta är det antal som givits av den anarkosyndikalistiske ledaren Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra,* 94. Det bekräftades för författaren av José Duque och José Almudí, de två kommunistiska medlemmarna i Aragoniens Försvarsråd, det viktigaste administrativa organet i regionen under revolutionens första månader (intervjuer i Mexico 1939; stenografiska noter från intervjun med Almudí finns i Hoover Institution). Se också Prats (en socialist), 81, som säger att 70 procent av jorden var kollektiviserad.

tiven i regionen[56] var frivilliga, måste man framhålla att denna enskilda utveckling till viss del berodde på närvaron av milismän från den närliggande regionen Katalonien, av vilka de flesta var medlemmar i CNT och FAI. Det kunde inte ha varit på annat sätt; ty efter militärupprorets nederlag i Barcelona hade milismännen farit till Aragonien, inte bara för att föra kampen mot de rebell- och nationalistiska styrkor som ockuperade en stor del av regionen, utan också för att sprida revolutionen. ”Vi för krig och gör revolution på samma gång”, deklarerade Buenaventura Durruti, en av de främsta aktivisterna inom den frihetliga rörelsen[57], som själv var befälhavare för en CNT/FAI-milis vid fronten i Aragonien. ”De revolutionära åtgärderna vidtas inte bara i Barcelona, de sprider sig därifrån ända till stridslinjerna. Varje by som vi erövrar börjar utvecklas längs revolutionära linjer.”[58] ”Vi milismän måste i dessa personer uppväcka den anda som genom politiskt tyranni har avsomnat”, sade en artikel i en CNT-tidning, med referens till innevånarna i byn Farlete. ”Vi måste leda dem längs det sanna livets stig, och för detta är det inte tillräckligt att bara dyka upp i byn; vi måste gå vidare med ideologisk skolning av dessa enkla människor.”[59] Om byn Bujaraloz sade en annan artikel i en CNT-tidning: ”Förändringen är radikal. Initiativet för att sätta igång den låg hos bönderna, men det har förstärkts några dagar senare med ankomsten av den första kolonnen med katalanska frivilliga, Durrutis män, som passerade genom byn på deras väg mot Saragossa och gav en frisk impuls till den revolutionära atmosfären.” [60]

Som konsekvens blev de självägande böndernas och arrendeböndernas öden i de samhällen som ockuperades av CNT/FAI-milisen avgjorda från början; för även om man i allmänhet höll ett möte med befolkningen för att besluta om inrättandet av det kollektiva systemet, skedde röstningen alltid med acklamation och närvaron av beväpnade milismän lyckades alltid ingjuta respekt och fruktan i alla opponenter. Även om de självägande bönderna och arrendebönderna inte tvingades att ansluta sig till det kollektiva systemet så gjordes livet svårt för de motsträviga; de inte bara hindrades från att hyra in arbetskraft och fritt disponera över skörden, som vi tidigare sett[61], utan de förnekades ofta alla fördelar som medlemmarna åtnjöt.[62] I praktiken betydde detta, i byar där frihetlig kommunism hade etablerats, att de inte tilläts utnyttja servicen i de kollektiviserade frisörsalongerna, inte använda ugnarna i det kommunala bageriet eller transportmedlen och jordbruksredskapen i de kollektiva jordbruken, eller att få varor från de kommunala varuhusen och lagren. Arrendebonden, som hade trott att han befriats från att betala hyra efter godsägarens eller hans förvaltares avrättning eller flykt, tvingades ofta att fortsätta betala till bykommittén.[63] Alla dessa faktorer samverkade till att sätta en kraftfull press, nästan som ett skott från ett gevär, på de små jordägarna och arrendebönderna och tvingade till slut dem i många byar att överlämna jorden och andra egendomar till de kollektiva jordbruken. Som Souchy presenterade det:

---

[56] Värde givet av César Martínez Lorenzo, *Syndikalismen vid makten,* s. 168-9, not 17; Peirats, *Los anarquistas en la crisis,* 300; Prats, 81.

[57] Det är värt att notera att anarkisterna inte refererade till de främsta männen i deras rörelse som ledare, eftersom denna term implicerade auktoritet och kontroll. Istället använde de orden ”representanter”, ”delegater” och ”militanter”. Dessa män ägde hursomhelst ledarskapets alla kvalitéer i fråga om förmåga att leda och influera medlemmarna i CNT och FAI, och då de i praktiken var ledare i nästan varje avseende så föredrar jag att använda denna term.

[58] Citerat i *CNT,* 6 okt. 1936.

[59] *Solidaridad Obrera,* 17 nov. 1936.

[60] *Fragua Social,* 6 apr. 1937.

[61] I byn Gelsa, till exempel, utfärdades en proklamation så snart den revolutionära regimen var inrättad. Den slog fast att ”de personer som inte levererar matvaror och tyger av alla slag [till det kommunala lagerhuset], utan behåller dem för att berika sig själva, kommer att utsättas för det strängaste straff” (*Solidaridad Obrera,* 16 aug. 1936).

[62] Se resolution antagen vid Kongressen för jordbrukskollektiv i Aragonien, som återges i *Cultura* y *Acción,* 18 feb. 1937; också förordet i Agustín Souchys *Collectivisations: L' oeuvre constructive de la révolution espagnole, 1936-1939,* 20, och *Frente Libertario,* 25 dec. 1937.

[63] Se uttalande av delegat i jordbruksministeriet i den katalanska regeringen, *El Día Gráfico,* 3 jan. 1937; också propå utsänd av Bondefederationen i Valencia-provinsen, *Verdad,* 21 jan. 1937.

> ”De fall i vilka småägarna gav upp sin jord, sina företag osv av idealistiska skäl var få, även om de inte heller var sällsynta. I vissa fall var rädslan för övertag med våld skälet för att avstå till förmån för kollektiven.[64] Men nästan alltid var skälen ekonomiska.
>
> Isolerad och utlämnad till sitt öde var småägaren chanslös. Han hade varken transportmedel eller maskiner. Å andra sidan hade kollektivet ekonomiska resurser som småägaren aldrig skulle kunna uppnå. Inte alla småägare insåg detta till en början. Många gick med i kollektiven efterhand som de, genom egna erfarenheter, blev övertygade om de fördelar som erbjöds.” [65]

I sällsynta fall, enligt den franske anarkistiske skribenten Gaston Laval, fick den lille jordägaren bättre jord i utbyte för sin kollektiviserade jordbit. Refererande till Carcagente i regionen Valencia, påstår han: ”Efter att de stora jordägarna flytt, omorganiserades jordbruket totalt … utan något behov av våld. De bönder som hade insisterat på att behålla sina individuella lotter och vars jord låg inuti det kollektiviserade området erbjöds bättre jord än den de hade. De fick också hjälp att nyetablera sig på villkor att de inte exploaterade någon annan. Men det förekom få sådana fall.” [66]

Faktum är att många småjordägare och arrendebönder tvingades gå med i kollektivet innan de hade fått en chans att fritt besluta sig. Även om den frihetliga rörelsen försökte minimera bruket av tvång i uppbygget av kollektiva jordbruk, och även helt och hållet förneka att det använts,[67] erkände man det uppriktigt vid några tillfällen. ”Under revolutionens första veckor”, skrev Higinio Noja Ruíz, en välkänd CNT-medlem, ”agerade kollektiviseringens militanter i enlighet med sin revolutionära syn. De respekterade varken egendom eller person. I en del byar blev kollektiviseringen bara möjlig efter att man tvingat minoriteten att delta. Sådant sker med nödvändighet i varje revolution… Systemet är helt säkert bra, och framgångsrikt arbete har utförts på många platser; men det är smärtsamt att se hur antipati har skapats på andra platser på grund av kollektivisternas brist på hänsyn.” [68]

Refererande till Katalonien, en rik och produktiv region där de flesta bönder var små jordägare eller *rabassaires*, en typ av arrendatorer, kommenterade den ledande CNT-tidningen *Solidaridad Obrera*: ”En del oegentligheter har begåtts som vi ser som motverkande våra syften. Vi vet att en del oansvariga element har skrämt upp småbönderna och att nu en viss apati har noterats i deras dagliga arbete.”[69] Juan Peiró, en av de främsta CNT-ledarna, skrev strax efteråt om samma region och frågade:

> Tror någon… att man i våra bönders sinnen genom våldsaktioner kan uppväcka ett intresse för eller önskan om socialisering? Eller kanske att man genom att terrorisera dem på detta sätt kan vinna över dem till den revolutionära anda som härskar i städer och samhällen?
>
> Den allvarliga vanskötsel som skett tvingar mig att tala klarspråk. Många revolutionärer från olika delar av Katalonien… har, efter att de tagit över sina respektive städer, försökt erövra landsbygden, bönderna. Har de försökt göra detta genom att informera bönderna om att stunden har kommit för frigörelse från den sociala exploatering de varit utsatta för år efter år? Nej! Eller har de försökt uppnå det genom att till landsbygden, till böndernas sinnen, föra revolutionens anda och moral?

---

[64] Ett intressant exempel var kollektivet i Prat de Llobregat. Enligt en redogörelse i *Tierra y Libertad,* FAI-organet, den 1 juli 1938, bildades det i oktober 1936 av ettusen jordbruksarbetare, arrendebönder och självägande bönder som ”nästan enhälligt” anslöt sig till kollektivt bruk av jorden. Men så fort den politiska situationen förändrats till CNT/FAI:s nackdel, krävde arrendebönderna och de självägande bönderna att deras marker återställdes. Det ursprungliga kollektivet, enligt denna redogörelse, reducerades till en fjärdedel av dess tidigare storlek.

[65] *Timón,* juli 1938.

[66] Intervju publicerad i *Tiempo de Historia,* sept. 1978.

[67] Se till exempel *Cultura y Acción,* 6 aug. 1937; *Juventud Libre,* 10 juli 1937 (uttalande av Criado, generalsekreterare i CNT:s Bondefederation i Kastilien); *Solidaridad Obrera,* juli 1937; också Abad de Santillán, *La revolución,* 103, och Leval, *Social Reconstruction in Spain,* 13.

[68] Artikel i *Estudios,* citerad i Henri Rabasseire, *Espagne: creuset politique,* 130. Se också *Frente Libertario,* CNT-tidningen, 25 dec. 1937. För ytterligare bevis på tvång och våld under bildandet av en del kollektiv, se muntligt vittnesmål givet till Fraser av CNT-militanter, 362, 366-71.

[69] 10 sept. 1936.

> Nej, de har inte heller gjort detta. När de gav sig ut på landsbygden, med revolutionens fackla höjd, var det första de gjorde att beröva bönderna alla medel för självförsvar,… och, när de gjort detta, har de bestulit honom även på skjortan.
>
> Om du idag skulle fara till olika delar av Katalonien för att tala till bonden om revolutionen, skulle han säga dig att han inte litade på dig, han skulle säga dig att revolutionens banerförare redan hade passerat genom landsbygden. För att befria den? För att hjälpa den att själv befria sig? Nej, de har passerat genom landsbygden för att råna dem som genom åren och århundraden rånats av just de personer som nyss har besegrats av revolutionen.[70]

Att tvinga någon person, av vilka skäl det än må vara, att gå med i det kollektiva systemet, var naturligtvis tvärtemot anarkismens anda. Errico Malatesta, den italienske anarkist vars skrifter hade stort inflytande på den spanska frihetliga rörelsen, hävdade en gång: ”Man kan föredra kommunism, eller individualism, eller kollektivism, eller något annat system som man kan föreställa sig, och arbeta med propaganda och exempel för ens idéers seger, men för att undvika en smärtsam katastrof måste man akta sig för att hävda att ens eget system är det enda, det perfekta, det goda för alla, på alla platser, i alla tider, och att det skulle fås att segra med andra medel än övertalning baserad på erfarenhetens lärdomar.”[71]

Vid ett annat tillfälle sade han: ”Revolutionen har ett syfte. Den är nödvändig för att stoppa de styrandes och de privilegierades våld; men ett fritt samhälle kan bara byggas genom fri utveckling. Och över denna fria utveckling, vilken ständigt hotas så länge det finns människor med törst efter dominans och privilegier, måste anarkisterna vaka.”[72] Men även denna övervakning krävde, för att vara effektiv, existensen av väpnade styrkor och element med auktoritet och tvångsmedel. Och i den första storskaliga sociala revolution som uppkom efter att dessa rader hade skrivits – den spanska revolutionen – skapade CNT och FAI väpnade styrkor för att skydda det kollektiva systemet och använde dem dessutom för att sprida det. Det faktum att dessa styrkor för en del anarkistiska ledare var avskyvärda bara understryker sprickan mellan doktrin och praktik.[73]

---

[70] Artikel i *Llibertat,* 29 sept. 1936, som återges i Juan Peiró, *Perill a la reraguarda,* 102-3; se också ibid., 107-10, 158-59, och Joaquín Ascaso (den anarkistiske presidenten i Aragoniens Försvarsråd) i *Cultura y Acción,* 28 juli 1937. I förordet till Juan Peirós *Trayectoria de la CNT: Sindicalismo y anarquismo,* skriver Peirós son José: ”På den tiden, när ett människoliv hade så litet värde och när revolutionära avrättningar utfördes på grund av personlig avundsjuka eller hat och när dispyter var allmänna, hängde oräkneliga personers liv på Juan Peirós känslighet, en känslighet som inte var sentimental – som en del hävdar – utan produkten av en djupgående känsla för rättvisa. Peiró, en CNT-militant, hade lidit så mycket av orättvisorna under reaktionära kapitalistiska regimer att han inte kunde tillåta den minsta omoraliska “folkrätt” att utverkas i namn av ’revolutionär rättvisa’, på vilken han ärligt trodde… [Trotsande] faran bekämpade han all opposition för att ingjuta respekt för människovärdet och sitt emancipationsideal. Hans uppseendeväckande presskampanj [i *Llibertat*] under dåtidens svallande passioner var ett veritabelt monument över hans revolutionära ståndaktighet”(28-29).

[71] *Il Risveglio Anarchico,* 30 nov. 1929.

[72] *Unmanitá Nova,* 14 okt. 1922, som återges i Luis Fabbri, *Vida* y *pensamiento de Malatesta,* 220.

[73] Se till exempel Abad de Santillán, *Por qué,* 71. Av speciellt intresse är följande svar cirka fyrtio år efter händelsen av Federica Montseny, CNT-FAI-ledaren, på frågor från Agustí Pons angående Patrullas de Control [Kontrollpatrullerna], de revolutionära polistrupper som upprättades i Barcelona av anarkosyndikalisterna och andra vänsterorganisationer.

Pons: ”När du ser tillbaka, vilken är din uppfattning om Patrullas de Control?”

Montseny: ”Problemet berörde alla organisationer inte bara våra.... Sakens kärna är att de mest kapabla männen stannade i kollektiven. Det var de som höll dem gående. De djärvaste och mest idealistiska for till fronten .... Den sorts män som var kvar var varken modiga eller kapabla .... Majoriteten av våra kamrater var idealister. De avskydde polisarbete och ville inte utföra det .... Detta betyder inte att det inte fanns en del goda kamrater som utförde polisarbete eftersom de tyckte att en ’rengöring’ var nödvändig … Men de var i minoritet.”

Pons: ”Var inte Kontrollpatrullernas aktioner en avgörande faktor i det avseende att en stor del av hantverkarna och småborgarna, som i början var för republiken, i slutet blev mer eller mindre sympatiskt inställda till Francotruppernas intåg?”

Montseny: ”Det som hände var att Kontrollpatrullerna blev korrumperade. De personer som deltog blev professionella polismän och utvecklade fixa idéer om konspirationer, spionage, och fienden .... Jag har kommit till en slutsats: oavsett du kallar dem Patrullas de Control, GPU eller något annat, så är de förlorade så fort du

Teoretiskt motsatte sig anarkisterna den statliga diktatur som marxisterna förespråkade. Den ryske anarkisten Bakunin, som avvisade proletariatets diktatur, vars inflytande på den spanska frihetliga rörelsen var djupt rotad, skrev:

> Marxisterna… tröstar sig med tron på att diktaturen ska vara provisorisk och övergående. De säger att dess enda uppgift och syfte kommer att vara att utbilda och upphöja folket, både ekonomiskt och politiskt, till en sådan nivå att alla regeringar snart kommer att bli onödiga…
>
> De säger att den statliga diktaturens ok är ett oundvikligt övergångsmedel för att fullborda folkets frigörelse: anarki eller frihet är målet, staten eller diktaturen är medlet. Således, för att frigöra massorna är det först nödvändigt att förslava dem…
>
> De vidhåller att bara diktaturen – tveklöst deras egen – kan representera folkets vilja. Men vi svarar: ingen diktatur kan ha något annat mål än att sitt eget fortbestånd och den kan inte skapa eller utveckla något annat bland folket som stöder den än slaveri. Frihet kan bara uppnås genom frihet, dvs. genom folkets uppror och genom de arbetande massornas fria organisering nedifrån och uppåt.[74]

1920 skrev Lenin, när han definierade och försvarade proletariatets diktatur: ”Det vetenskapliga begreppet diktatur innebär inget annat än en helt oinskränkt, av inga som helst lagar och absolut inga regler begränsad makt, som direkt stöder sig på våld. Begreppet ‘diktatur’ betyder *inget annat än detta*.”[75] När han en gång kommenterade denna definition av proletariatets diktatur, gjorde Bertram D Wolfe följande observation: ”Denna formulering är vacker i sin pedantiska klarhet, ty det första jättelika steget i att etablera en totalitär makt är raseringen av allt som, även i en icke-revolutionär autokrati, tendrar att begränsa makten: religionen, moralen, traditionen, institutionerna, den skrivna eller oskrivna konstitutionen, lagarna, sederna, det privat samvetet, allmänna opinionen – i korthet, allt och allting och som kan sätta några gränser för makten eller några restriktioner på ett försök att atomisera och omskapa ett folk. Alla totalitära regimers historia har visat det korrekta i Lenins ’vetenskapliga’ definition.” [76]

Om, teoretiskt, CNT och FAI under den spanska revolutionen var motståndare till den diktaturstat som marxisterna förespråkade, etablerade de inte desto mindre en form av lokal diktatur i många samhällen, med stöd av övervakningsgrupper och revolutionära tribunaler. Då dessa inte låg långt ifrån det ”vetenskapliga koncept” om totalitär diktatur som Lenin definierat, utövade CNT och FAI sin makt i en naken form inte bara mot präster och jordägare, ockrare och handelsmän, utan i många fall också mot småhandlare och bönder.[77]

---

gett dem polismakt, även om de är en produkt av en revolution, eftersom du har skapat en polismentalitet. Detta hände inte bara i vårt fall, utan även i Ryssland och under den franska revolutionen. Och det kommer att ske i alla revolutioner ... och det kommer alltid att förekomma excesser som vi alla ångrar.” (Pons, *Converses amb Frederica Montseny*, 141-45).

[74] *Gosudarstvennost i anarkhiia* (Staten och anarkin), 234-35.

[75] ”Till historien om frågan om diktaturen”, *Communist International*, nr. 14, 6 nov. 1920, svensk översättning i *Valda verk i tio band*, band 10. Citerat av Bertram Wolfe i hans *Khrushchev and Stalin's Ghost*, 9.

[76] ”Marxism and the Russian Revolution”, i Milorad M. Drachkovitch, *Fifty Years of Communism in Russia*, 32.

[77] Detta var inte först gången som de spanska anarkisterna gick emot sina fasta principer. Den frihetlige historikern César M. Lorenzo skriver: ”Den 18 januari 1932 släppte FAI-grupperna lös ett uppror i gruvområdet vid övre Llobregat och Cardoner, där arbetsförhållandena var usla och arbetarna hårt exploaterade. I Berga, Cardona, Figols, Sallent och Suria proklamerades den frihetliga kommunismen. Men rörelsen spred sig inte utanför denna del av Katalonien, vilket gjorde att regeringen utan svårighet fick bukt med den efter fem dagar. ... På alla platser där anarkisterna för någon tid behärskade situationen och försökte göra social revolution, råkade de i motsättning till sig själva. Fast de ville avskaffa lagarna, införa en samhällsordning utan myndighet och utan tvång, ge fritt lopp åt massornas skapande spontanitet, blev de i praktiken tvungna att upprätta revolutionskommittéer med uppgift att upprätthålla ordningen och att hålla ett vakande öga på de missnöjda och motståndarna. De härskade med styrkans makt och genom sannskyldiga dekret som blygsamt kallades ’proklamationer’. Långt ifrån att förverkliga ’anarkin’ upprättade de beväpnade och dynamitförsedda revolutionsledarna vad man skulle kunna beteckna som en ’proletariatets diktatur’ utan att fästa något avseende vid böndernas och småborgarnas mening.” (Lorenzo, s. 72). Författaren till detta arbete är son till Horacio M. Prieto, sekreterare i CNT:s nationella kommitté 1936, som både före och under inbördeskriget hade allvarliga motsättningar till FAI. Även om

Men trots denna klyfta mellan doktrin och praktik som plågade de spanska anarkisterna närhelst de utsattes för maktens realiteter, kan man inte nog betona att revolutionen i juli 1936, trots de många tillfällen med tvång och våld, skilde sig från alla andra genom den allmänt spontana och långtgående karaktären i dess kollektivistiska rörelse och genom dess löfte om moralisk och andlig förnyelse. Inget likt denna spontana rörelse hade någonsin uppstått tidigare. George Esenwein skriver: ”Den kollektivistiska rörelsen försöker, som ingen annan social rörelse i Europas moderna historia, i stor skala få tillstånd inte bara materiell utan också andlig förbättring av livet för miljoner människor. Karakteristiskt för de flesta kollektiven var till exempel en stark känsla av social solidaritet: välfärdsprogram instiftades som för första gången försåg byborna med medicinsk vård och understöd till föräldralösa, änkor, ålderssvaga och alla andra i svår nöd. Det fanns också en stark vilja till utbildning, en av kollektivets första åtgärder var att starta skolor, speciellt i avlägsna småbyar där folk under sekler hade varit utan basala rättigheter till utbildning.”[78]

Vad vi än kan tycka om det opraktiska och naiva i kollektiviseringen som en lösning på det agrara problemet i Spanien i den moderna världen[79], måste experimentet på sin tid stå fram som ett unikt praktiskt experiment i stor skala, som man med anarkismauktoriteten Georg Woodcocks ord ”inte kan bortse från vid slutuppgörelsen med de anarkistiska anspråken på att ha upptäckt ett sätt att leva i fri och fredlig gemenskap”.[80]

Det är viktigt att på detta stadium påpeka, för att förstå komplexiteten i den förödande strid som härjade i vänsterlägret under inbördeskriget, att man först och främst måste erkänna djupet och omfattningen i den sociala revolutionen och det faktum att republiken från 1931 upphörde att existera, inte i april 1939 med general Francos seger, utan i juli 1936 när det militära upproret och den sociala revolutionen lade regimen i aska.[81]

Lorenzo – som inte avslöjar sin relation till Prieto – anstränger sig särskilt för att försvara sin fars inställning, är boken inte desto mindre ett utomordentligt värdefullt bidrag till den spanska frihetliga rörelsens historia.

[78] Adrian Shubert och George Esenwein, *The Spanish Civil War: War of Many Wars.*

[79] Se intervjun som José Peirats givit till *Tiempo de Historia*, jan. 1980, i not 17 ovan.

[80] *Anarchism: History of Libertarian Ideas and Movements*, 398. [George Woodcock, *Anarkismen*, Stockholm 1964, s. 325]

[81] De liberala historikernas misslyckande med att uppmärksamma den sociala revolutionens omfattning och den republikanska statens kollaps i juli 1936, fick Noam Chomsky till att attackera den ”liberala forskningsskolan” i sin *American Power and the New Mandarins* (1967), 23-158.[Denna kritik finns på svenska på marxistarkiv.se: Makt och motstånd] Hans kritik riktades huvudsakligen mot Gabriel Jacksons *The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939* (1965) och mot Hugh Thomas' *The Spanish Civil War* (1961), vilka enligt Chomsky knappt alls behandlar den folkliga revolutionen (138, not 59). Jackson försökte senare rätta till sitt förbiseende, fast bara partiellt, i sin avhandling ”The Living Experience of the Spanish Civil War Collectives”, framlagd vid American Historical Associations möte i Washington D.C. (30 dec. 1969), senare publicerad i *Newsletter of the Society for Spanish and Portuguese Historical Studies* (i april 1970), och i kapitlet ”Revolución Social in la Zona Republicana” i hans bok *Entre la reforma y la revolución* (1980), 218-68, vilken består av långa utdrag från olika arbeten som behandlar revolutionen. Thomas, å andra sidan, lade till ett kapitel på elva sidor om kollektiven i den reviderade Penguin-utgåvan av hans bok (1965) och ett år senare publicerades en essä om samma ämne i Gilbert, *A Century of Conflict, 1850-1950*, 247-63, vilken i lätt modifierad form återgavs i Raymond Carrs *The Republic and the Civil War in Spain*, 239-55. Även om Thomas i sin essä förringar alla oberoende anarkistiska redogörelser om livet i kollektiven som antingen ensidiga, ofullständiga eller förutfattade i sina bedömningar, baserar han inte desto mindre sitt arbete helt på dessa källor. Dessutom använder han inte av de dussintals andra referenserna i min bok *The Grand Camouflage* (55-56, 61), utan försöker, i en fotnot i den ursprungliga essän, ifrågasätta min forsknings objektivitet genom att beskriva mig som “en god antikommunist … uppenbart attraherad” av kollektiven (249, n. 1).

Del II: Kommunisternas uppgång

8. Folkfronten

”Vår uppgift är att vinna över majoriteten till proletariatet och förbereda den på att ta makten”, hade La Pasionaria deklarerat i slutet av 1933. ”Det innebär att vi måste inrikta allt vårt arbete på att organisera kommittéer på arbetsplatserna och bland bönderna och bilda sovjeter … Vi har ytterst goda möjligheter att kunna skapa en revolutionär rörelse. Vi går fram längs den väg som Kommunistiska internationalen anvisat oss och som leder till bildandet av en sovjetregering i Spanien, en arbetar- och bonderegering.”[1]

Denna politik stod i bjärt kontrast till de till synes blygsamma mål kommunistpartiet satte upp när inbördeskriget och revolutionen utbrutit i juli 1936. Den förändring som skett hade att göra med de resolutioner som antagits vid Kommunistiska internationalens sjunde världskongress 1935 då folkfrontspolitiken officiellt antogs.

Till grund för den nya politiken låg de försämrade tysk-sovjetiska relationerna efter Adolf Hitlers maktövertagande i januari 1933 och Josef Stalins oro för att Tysklands återskapade militära styrka slutligen skulle riktas mot Sovjetunionen. Sovjetunionen led av efterbörden till tvångskollektiviseringen och satsade nu allt på stärka sitt politiska och militära system. Man bemödade sig att inte svara för någon provokation som skulle leda till ett konstant kyligt förhållande till naziregimen.

Isaac Deutscher skriver:

> Hitlers blodiga nedslående av all opposition i hemlandet samt hans rasförföljelser påverkade lika litet de diplomatiska förbindelserna mellan Moskva och Berlin som de påverkade de motsvarande förbindelserna mellan Paris eller London och Berlin. Stalin räknade utan tvivel på styrkan hos Bismarcktraditionen bland de tyska diplomaterna, en tradition som krävde att Tyskland skulle undvika förvecklingar med Ryssland. Under Hitlers första år som rikskansler yttrade Stalin offentligt inte ett enda ord om händelserna i Tyskland, trots att hans tystnad var olidlig för Kominterns förvirrade anhängare.
>
> Han bröt denna tystnad först på den sjuttonde partikongressen, i januari 1934. Även nu avstod han från att dra konklusionerna av händelserna som haft så katastrofala verkningar för den europeiska vänstern, och han underblåste vagt illusionen om att fascismen, ”ett kapitalistiskt svaghetssymptom”, skulle visa sig kortlivad. Men han definierade också det nazistiska genombrottet som en triumf för revanschtanken i Europa och förklarade att den antiryska riktningen i Tysklands politik hade fått överhand över den äldre Bismarcktraditionen. Detta till trots bemödade han sig att klarlägga att Ryssland önskade stå på samma fot med Tredje riket som det gjort med Weimarrubliken.[2]

---

[1] Kommunistiska internationalens exekutivkommitté, XIII Plenum, IKKI *Stenografitjeskij Otjet*, s. 531. Se även ”The Struggle against Fascism, the Struggle for Power, for the Workers and Peasants´ Republic in Spain”, *Communist International*, 5 december 1934 och det program det spanska kommunistpartiet gick till val på i oktober 1933 där följande ingick bland de ”viktigaste revolutionära åtgärderna som en arbetar- och bonderegering omedelbart skulle vidta”: ”Konfiskering och nationalisering av industri och stora truster, kontroll av produktion och distribution via sovjeter; nationalisering av banker, järnvägar och alla transport- och kommunikationsmedel som storkapitalisterna förfogar över (skeppsfart, spårvagnar, bussar, flyg, telegraf-, telefon- och radiobolag); upplösning av civil- och stormgarden och av alla väpnade styrkor underställda kapitalister och stora jordägare; allmän beväpning av arbetare och bönder; likvidering av den byråkrati som verkar mot folket och val av offentliga tjänstemän i sovjeter; avskaffande av den reguljära armén som redskap åt kapitalister och jordägare; avskaffande av generaler och officerskår; demokratiska val av befälhavare via soldaterna; val genom delegater från arbetare, bönder och soldatkommittéer; och bildande av en arbetarnas och böndernas Röda armé, som kan försvara de folkliga massornas och revolutionens intressen.” (som framgår av Miguel Arcola, *Partidos y programas políticos, 1808-1936*, band II, s. 479-80). Detta ultrarevolutionära program omnämns ingenstans i den officiella *Historia del partido comunista de España*, som skrevs av en kommission utses av partiets centralkommitté under ledning av La Pasionaria (Dolores Ibárruri). För en noggrann studie av det spanska kommunistpartiet före inbördeskriget, mellan 1931 och 1937, se Bernard Bayerleins avhandling *Die Kommunistische Partei Spaniens als Sektion der Kommunistischen Internationale vor dem Spanischen Bürgerkrieg, 1931-1936*, Ruhr Universität Bochum, 1978

[2] Isaac Deutscher, Stalin: en politisk biografi, kap 11.

Det sovjetiska regeringsorganet *Izvestija* hade också in om några veckor efter att Hitler utnämnts till tysk rikskansler deklarerat att Sovjetunionen var den ena staten utan ”några fientliga känslor gentemot Tyskland, oavsett form och sammansättning av detta lands regering”.[3] Men de ryska trevarna hade fått ett kallt mottagande och i slutet av 1933 klagade Vjatjeslav Molotov, ordförande i folkkommissariernas råd, över att de härskande kretsarna i Tyskland under det senaste året gjort en rad försök att försämra relationerna med Sovjetunionen.[4]

Med förhoppningar om kunna tillförsäkra sig garantier mot hotet från den tyska expansionen och skaffa sig inflytande på de utrikesministerierna i Västeuropa reviderade Sovjetunionen sin fientliga hållning till Nationernas förbund och anslöt sig dit i september 1934. ”Genom att bli medlem av Nationernas förbund kommer Sovjetunionen att praktiskt och än mer effektivt kunna förhindra ett kontrarevolutionärt krig mot Sovjetunionen”, hette det i Kominterns veckobulletin *International Press Correspondence*.[5] Men trots detta beslut minskade inte osäkerheten beträffande Tysklands intentioner. ”Det direkta hotet om krig har ökat för Sovjetunionen”, förklarade Molotov i januari 1935. ”Vi får inte glömma att det nu i Europa finns ett styrande parti, som förklarat som sin historiska uppgift att erövra territorium i Sovjetunionen.”[6]

Som ett ytterligare steg för att avvärja det tyska hotet slöt Ryssland den 2 maj 1935 en ömsesidig biståndspakt med Frankrike. Fransmännen slöt detta avtal främst för att undanröja de eventuella band som fortfarande existerade mellan Sovjetunionen och Tyskland efter det rysk-tyska närmandet i Rapallo 1922[7] och få det franska kommunistpartiet att upphöra med sitt motstånd mot det nationella programmet för upprustning.[8] Avtalet kompletterades heller aldrig med något militärt avtal mellan de båda ländernas generalstaber[9] och gav från allra första början inte upphov till någon större entusiasm ens i regeringskretsar.[10]

En uppfattning vad det franska utrikesministeriet ansåg om den fransk-sovjetiska pakten, även vid tiden för Léon Blums folkfrontsregering, framgår av ett memorandum från statssekreteraren i det tyska utrikesministeriet efter ett samtal den 1 september 1936 med den franske ambassadören André François-Poncet. Beträffande det föreslagna mötet mellan de fem Locarnomakterna (Storbritannien, Frankrike, Belgien, Italien och Tyskland) för att bilda en ny pakt som ersättning för Locarnoavtalet hette det i detta memorandum:

---

[3] 4 mars 1933.
[4] Tal vid Fjärde sessionen med Sovjetunionens centrala exekutivkommitté, som det rapporterades i *Izvestija*, 29 december 1933.
[5] 12 oktober 1934. För en mer ingående sovjetisk framställning av den förändrade hållningen till Förbundet, se Xenia Joukoff Eudin och Robert M Slusser, *Soviet Foreign Policy, 1928-1934, Documents and Materials*, s. 664-72.
[6] Tal vid sjunde sovjetkongressen, rapporterat i *Izvestija*, 29 januari 1935.
[7] André Gérard (Pertinax), *The Gravediggers of France*, s. 244-45, 342-43; Geneviève Tabouis, *Blackmail or War*, s. 90.
[8] Tabouis, *a.a.*, s. 91-93; Winston Churchill, *The Gathering Storm*, s. 134-35; Louis Fischer, *Russia´s road from Peace to War*, s. 264-65; Henri de Kerillis, *Français! Voici la guerre!*, s. 111-12. För en väldokumenterad redogörelse för det franska kommunistpartiets motstånd mot försvarsprogrammet innan den fransk-sovjetiska pakten undertecknades, se Maurice Ceyrat, *Le trahison permanent*, s. 26-41. När avtalet undertecknats gav Stalin öppet stöd till försvarsplanerna (se den officiella kommunikén, publicerad i *Le Temps*, 17 maj 1935) och en tid efteråt gjorde det franska kommunistpartiet en helomvändning.
[9] Max Beloff, *The Foreign Policy of Soviet Russia, 1929-1941*, s. 1, 157; Churchill, *a.a.*, s. 135; Fischer, *a.a.*, s. 265; I K Kobljakov, *USSR: For Peace against Aggression, 1933-1941*, s. 57-58; Paul Reynaud, *La France a sauté l´Europe*, s. 1, 115. I sin bok *De la place de la Concorde au cours de l´Intendance*, avslöjar Fabri, krigsminister när den fransk-sovjetiska pakten undertecknades, att både han och premiärministern Pierre Laval var motståndare till ett militärt avtal (citerat av Paul Reynaud i hans vittnesmål inför den parlamentariska undersökningskommission som tillsattes 1947 för att utreda vad som hänt i Frankrike mellan 1933 och 1945, *Les événements survenus en France de 1933 à 1945*, s. 89-90).
[10] Se Beloff, s. 160; Kerillis, s. 117; Charles A Micaud, *The French Right and Nazi Germany, 1933-1939*, s. 67-84; Geneviève Tabouis, *Ils l´ont appelée Cassandre*, s. 244-45.

> M. François-Poncet var särskilt intresserad av att få veta om vi var villiga att komma till konferensen och förhandla om de första punkterna på dagordningen utan att ta upp den femte punkten, eller om vi ville tvinga den franska regeringen att nu, på förhand, uttryckligen ge avkall på den femte punkten, dvs banden till öst. Ansåg den tyska regeringen med andra ord det vara möjligt att börja med att förhandla om en västlig pakt och lämna frågorna i öst öppna? Eller krävde den från allra första början att Frankrike gav avkall på sina band i öst innan Tyskland var redo att ge sig in i diskussioner om en västlig pakt? Om Tyskland valde det första alternativet trodde han sig kunna säga att de fransk- ryska banden gradvis skulle svalna, i synnerhet som de aldrig varit särskilt populära bland breda kretsar i Frankrike; vi skulle därmed nå våra mål sakta men säkert. Om vi å andra sidan nu skulle utöva påtryckningar på den franska regeringen och kräva att den gav upp alliansen med Ryssland måste den franska regeringen vägra att gå med på detta. Under en lång utläggning försökte M. François-Poncet övertyga mig om det riktiga i det ena alternativet och det felaktiga i det andra och underströk högtidligt under loppet av sina uttalanden att det inte fanns några särskilda militära band mellan Frankrike och Sovjetunionen.[11]

Moskva var väl medvetet om möjligheten av att pakten skulle kunna bli avvecklad och det blev därmed av avgörande betydelse att få de franska kommunisterna att verka för att Frankrike skulle fullfölja sina förpliktelser.

”Vi kan vara glada över det fransk-sovjetiska avtalet, men då vi inte hyser något förtroende för att den franska bourgeoisien och de fascistiska kadrerna i den franska armén ska uppfylla klausulerna i det *måste vi agera därefter*. Vi vet också att oavsett vilka intressen som får en del politiska kretsar i Frankrike att närma sig Sovjetunionen vet vi också att de som företräder fransk imperialism avskyr Sovjetunionen”, sade den franske kommunistledaren Paul Vaillant-Couturier.[12]

Det plågsamma dilemma som franska politiker befann sig i, och som de av diplomatiska skäl inte kunde medge utåt, skulle ändå öppenhjärtigt uttryckas av Pierre Taittinger, ledamot för högern i deputeradekammaren. ”Frankrikes själva existens står på spel. Genom en öppen allians med Sovjetunionen kommer vi att omedelbart dras in i konflikt med Tyskland. Följden av en sådan konflikt skulle vara förödande för oss. Om Tyskland besegrades skulle vårt land mycket snabbt bli nedsmittat med bolsjevism. Om Tyskland segrade skulle Frankrike sopas bort från kartan.”[13]

Mäktiga krafter i såväl Frankrike som Storbritannien motsatte sig alla bestämda och fasta engagemang i Östeuropa, som skulle kunna få Väst att dras in i ett krig med Tyskland och de krafterna tycktes beredda att tolerera tyska expansionistiska mål med avseende på Sovjetunionen.

Den 6 april 1935 förklarade François le Grix, den rojalistiske redaktören för *Revue Hébdomadaire*, att de två avgörande förutsättningarna för att bevara västlig civilisation var att undvika krig och eliminera pan-germanism och bolsjevism genom att ”låta dem tampas med varandra”. Han uttryckte förhoppningen att Tyskland skulle besegra Ryssland och att ”det då skulle vara mycket möjligt att man nöjde sig med det; i varje fall skulle Västeuropa få en frist att organisera sig”.[14]

---

[11] *U.S. Department of State, Documents on German Foreign Policy, 1918-1945*, III, s. 67. Se även rapporten till den tyske utrikesministern von Neurath av Johannes Welczek, Tysklands ambassadör i Frankrike, den 26 december 1936, där det hette att ”trots alla örfilar Frankrike fått det gångna året är de ändå redo att förhandla med inriktning på förståelse” och att ”i händelse av ett tysk-franskt närmande kommer det fransk-ryska avtalet gradvis att reduceras i värde till samma nivå som Rapalloavtalet. Det var den formulering Delbos använde vid vårt senaste samtal”.

[12] *L´Humanité*, 17 maj 1935. Se även *ibid.*, 16 maj 1935, artikel av M Magnien.

[13] *Candide*, 28 november 1925.

[14] Citerat av Micaud, s. 73. ”Att majoriteten av högern vägrade godta pakten … avslöjade ett brott med de franska nationalisternas traditionella uppfattning [att hålla Tyskland inom existerande gränser], vilket kan tolkas som inledningen till eftergifter till Tyskland på Östeuropas bekostnad”, (*ibid.*, s. 70).

”Under dessa år var de stora ekonomiska och kommersiella intressena i västdemokratierna, också många i USA, bestämt övertygade om att krig mellan Sovjetunionen och Hitlertyskland inte kunde vara annat än gynnsamt för de egna intressena. De ansåg att Ryssland med säkerhet skulle förlora och med detta nederlag skulle kommunismen vara krossad; de ansåg också att konflikten skulle leda till ett så försvagat Tyskland att landet många år framåt inte skulle kunna utgöra något verkligt hot mot resten av världen”, skrev Sumner Wells, som 1937 utsågs till USA:s biträdande utrikesminister.[15]

Den 6 maj 1935 gjorde William Dodd, USA:s Berlinambassadör, följande notering i sin dagbok om ett brev han fått av Lord Lothian, inflytelserik brittisk statsman och diplomat: ”Han sade tydligt att han är för en koalition av demokratierna för att sätta stopp för alla tyska initiativ mot dem och få Tyskland att satsa österut.”[16] Och i en artikel i *Daily Mail* under rubriken ”Varför inte en fransk-brittisk allians?” skrev Baron Rothermere, en av de brittiska tidningsmagnaterna: ”De nya banden mellan Frankrike och Storbritannien skulle få en annan ovärderlig följd. De skulle vrida Tysklands territoriella ambitioner i en riktning där de skulle göra minst skada och störst nytta – mot östra Europa.”[17]

Daily Mails inflytande och genomslagskraft i den allmänna opinionen de åren får inte underskattas. Enligt Franklin Reid Gannons analys av den brittiska pressens syn på Tyskland ”var [*Daily Mail*] det största och mest kompletta nyhetsmediet i Storbritannien. 1937 var upplagan 1 580 000; det var den enda stora dagstidningen med en läsekrets främst bestående av över- och medelklass”. Om Baron Rothermere själv skriver han: ”[Han] var inte långt ifrån att vara obalanserad i frågan om kommunismen och var ständigt på Ward Price [George Ward Price, *Daily Mails* främste utrikeskorrespondent] för att få denne att skriva artiklar som den han skrev den 21 september 1936 där det hette att bolsjevismen var ett större hot mot det brittiska imperiet än nationalsocialismen och … att om inte Hitler existerat ”skulle hela Västeuropa snart ha velat ha en sådan företrädare”.[18] Men i den uppfattningen låg inget avvikande. Också förre liberale premiärministern David Lloyd George sade ett år senare i parlamentet: ”Mycket snart, kanske om ett år, kanske två, kommer konservativa element i detta land att se Tyskland som bålverket mot kommunismen i Europa … [Om] det skulle förlora mot kommunisterna … skulle Europa stå näst i tur … Låt oss inte ha så bråttom att fördöma Tyskland. Vi borde hälsa Tyskland som vår vän.”[19]

Även om *Daily Mail* aldrig betraktades som något språkrör för Stanley Baldwins eller Neville Chamberlains konservativa regeringar uttryckte tidningen ändå intressena hos en stor och inflytelserik del av den konservativa opinionen. Enligt general Baron Ger von Schweppenburg, tidigare militärattaché vid tyska ambassaden i London, var generalmajor Sir John Dill vid krigsministeriet och de medlemmar av den brittiska generalstaben som tänkte som han

---

[15] *The Time for Decision*, s. 321. För en dokumenterad redogörelse för stödet till nazismen i bank- och industrikretsar i USA, se Antony C Sutton (tidigare forskare vid Hoover Institution, Stanford), *Wall Street and the Rise of Hitler*.

[16] *Ambassador Dodd´s Diary*, s. 241. Enligt den brittiske historikern Martin Gilbert ”trodde [Lord Lothian] att Storbritannien genom att hjälpa Hitler att upphäva Versaillesfördraget, samla alla tysktalande folk inom sina gränser, gå österut och återerövra kolonialt territorium snart sk kunna förändra nazismen från något ondskefullt till något acceptabelt. 1936 skrev han till [Lord] Asquiths änka: ”Min uppfattning är ganska enkel. Jag avskyr alla diktaturer. Jag anser Mussolini och påven vara allra värst. Därefter kommer Litvinov med sitt intrigerande runt om i Europa för att hålla Europas makter på randen till krig eller få dem att börja krig, och att Hitler, som är mer visionär än gangster, är på långa vägar den minst onde av allihop.” (*The Roots of Appeasement*, s. 164-65). Brevet är daterat 7 maj 1936 och återfinns i The Lothian Papers. Den 2 maj 1935 skrev Lothian till en vän: ”Ifall vi inte är beredda att ställa oss i vägen för [Tysklands] planer i Öst, vilket detta land förvisso inte är, är det enda realistiska svaret att demokratierna med intressen på andra sidan haven måste vara starka och göra sig redo att hindra diktaturen från att blanda sig i deras egna rättigheter och ta sig in i deras egen zon.” (citerat av J R M Butler, *Lord Lothian (Philip Kerr), 1882-1940*, s. 209. Se även *ibid.*, s. 214).

[17] 28 november 1933.

[18] *The British Press and Germany, 1936-1939*, s. 25-26, 32.

[19] *Parliamentary Debates*, Vol. 295, Fifth Series, s. 919-20.

”övertygade om att ett nytt krig mellan det brittiska imperiet och Tyskland skulle vara en tragedi, inte bara för imperiet utan för hela Europa. De såg det som ganska uppenbart att ett sådant krig bara skulle gynna Rysslands planer”.[20] Och inom flygvapnet fanns ett starkt tysk-vänligt inslag, vars mest högröstade och vältaliga representant, enligt Richard Griffiths, var C G Grey, redaktör för *The Aeroplane* som den 19 april 1933 sagt att Tyskland utgjorde ”den västliga civilisationens första försvarslinje mot östligt barbari”.[21]

Även om regeringsmedlemmar under dessa år inte öppet uttalade sin oro för Ryssland gav Sir Samuel Hoare (senare Baron Templewood), som innehade flera viktiga poster under Baldwin och Chamberlain, några år senare öppet uttryck för detta: ”[Vi] har starka skäl för att misstro Sovjet. I mer än 20 år har en rad brittiska regeringar utsatts för ryska sammansvärjningar och intriger. Brittisk partipolitik har konstant förgiftats av rysk propaganda. Ryska hemliga agenter har kontinuerligt utnyttjat alla möjligheter att skapa oreda. Ryska pengar har letat sig in i fickorna på brittiska agitatorer … Försök att uppmuntra myterier i våra stridskrafter och strejker bland arbetarna fortsatte oförtrutet under hela mellankrigstiden och ryska ambassaden i London upphörde aldrig att vara centrum för spionage och agitation … Det var bara mänskligt att vi reagerade på denna långa lista över ryskt dubbelspel och fientlighet.”[22]

Oavsett vad vi anser om ”eftergiftspolitiken” mot Tyskland under de åren går det inte att förstå händelserna i Europa, bl a spanska inbördeskriget, om vi inte tar denna oro för Ryssland med i beräkningen.

Att västdemokratierna stod inför ett ödesdigert val är oomtvistligt. Å ena sidan hade de kunnat motsätta sig och krossa Naziregimen när den ännu var svag och lämna fältet öppet för Sovjetunionen att bli starkare och i sinom tid, med bistånd av kommunistpartierna, bli det största hotet mot omvärlden. ”Jag tror att om naziregimen i Tyskland går under kommer landet att bli kommunistiskt”, sade markisen av Londonderry och flygvapenminister mellan 1931 och 1935 i ett brev till Winston Churchill den 9 maj 1936, ”och vi kommer att få se Frankrike, Tyskland och Ryssland och hotet från kommunismen som den största maktfaktorn internationellt.”[23]

Det var inte hans enda farhåga. I boken *Ourselves and Germany*, utgiven 1938, uttalade Londonderry sin oro för att ifall inte Storbritannien snabbt nådde fram till en anglo-tysk överenskommelse skulle Tyskland ”slå in på en *Weltpolitik* direkt antagonistisk till Storbritannien och hennes många intressen i imperiet och inom handeln. Det är för att undvika en sådan olycklig händelseutveckling som jag gjort allt som varit möjligt för att övertyga befolkningen i detta land om värdet och vikten av vänskap mellan Storbritannien och Tyskland”. Och längre fram skrev han att han ”hade svårt att förstå varför vi inte i en eller annan form skulle kunna hitta något gemensamt med Tyskland mot kommunismen”.[24]

Lika rakt på sak var Thierry Maulnier, när han i en artikel efter att Tjeckoslovakien offrats åt Nazityskland genom Münchenöverenskommelsen i september 1938 uttryckte den franska högerns åsikter. ”Dessa parter insåg inte bara att ett krig skulle vara en oerhörd katastrof, som inte bara kunde leda till nederlag och förödelse för Frankrike, utan dessutom skulle i ännu högre grad ett nederlag för Tyskland leda till sammanbrott för de auktoritära system som utgör det främsta bålverket mot kommunistisk revolution och kanske leda till omedelbar bolsjevisering av Europa. Ett franskt nederlag skulle med andra ord leda till nederlag för Frankrike, medan en seger för Frankrike mindre skulle vara en seger för Frankrike än för de principer som med rätta anses leda till direkt ruin för Frankrike och själva civilisationen. Det är synd att de män och partier i Frankrike som delade den uppfattningen i allmänhet inte ville

[20] Schweppenburg, *The Critical Years*, s. 86.
[21] *Fellow Travellers of the Right: British Enthusiasts för Nazi Germany, 1933-39*, s. 139.
[22] *Nine Troubled Years*, s. *350.*
[23] Citerat i Londonderry, *Wings of Destiny*, s. 11.
[24] S. 8, 129. Se även *ibid.*, s. 21.

medge det öppet, för det var inget skamligt med det.[25] I själva verket var det enligt min uppfattning ett av de främsta och starkaste skälen, kanske rent av det starkaste, för att inte gå ut i krig i september 1938."[26]

Å andra sidan kunde västdemokratierna inte utan att åsamka sig vanära och extrema risker för egen del kunna tillåta naziregimen att invadera de icke totalitära staterna i centrala och sydöstra Europa väster om Ryssland med förhoppningen att den förr eller senare skulle kollidera med Sovjetunionens växande makt.

Uppfattningen hos den mest ihärdiga konservativa motståndaren till all politik som gick ut på att offra småstaterna i Central- och Sydosteuropa åt Nazityskland förtjänar att återges här. I oktober 1937 skrev Winston Churchill till markisen av Londonderry:

> Vi önskar alla leva i vänskap med Tyskland. Vi vet att de bästa tyskarna skäms över nazisternas excesser och ryggar tillbaka för den hedendom de är baserade på. Vi har förvisso ingen önskan att bedriva en politik som skadar Tysklands legitima intressen, men du är säkert medveten om att när den tyska regeringen talar om vänskap med England menar den i själva verket att vi ska lämna tillbaka deras forna kolonier till dem och också gå med på att vad oss beträffar ge dem fria händer i Central- och Sydosteuropa.
>
> Detta innebär att de skulle sluka Österrike och Tjeckoslovakien som inledning till att skapa ett gigantiskt mellaneuropeiskt block. Det skulle förvisso inte ligga i vårt intresse att blunda för en sådan aggressionspolitik. Det skulle vara felaktigt och cyniskt att köpa oss själva immunitet på bekostnad av småstaterna i Centraleuropa.
>
> Det skulle strida mot stämningarna i Storbritannien och USA om vi underlättade utbredningen av nazistiskt tyranni i länder som nu åtnjuter ett avsevärt mått av demokrati. Enligt min uppfattning bör vi bygga ett så starkt nätverk av regionala överenskommelsen inom ramen för Nationernas förbund så att Tyskland inser att man får nöja sig med att leva innanför sina egna gränser på ett laglydigt sätt i stället för att försöka invadera sina mindre grannar, slakta dem och använda deras gårdar och hem för egen del.[27]

I ett samtal med Ivan Majskij, Sovjetunionens ambassadör i Storbritannien, på våren 1935 kritiserade Churchill en del anhängare av västlig säkerhet: "De personerna anser att … Tyskland måste få hävda sig någonstans … och då är det bättre att låta det karva ut ett eget imperium på bekostnad av länderna i östra och sydöstra Europa … Sådana idéer är förstås rena idiotin, men dessvärre är de fortfarande ganska populära på vissa håll i det konservativa partiet. Men jag är helt övertygad om att segern på lång sikt inte kommer att hemföras av anhängarna till västlig säkerhet, utan av sådana som [Sir Robert Vansittart, ständig undersekreterare i brittiska utrikesministeriet mellan 1931 och 1938] eller jag själv som anser att freden är odelbar och att Storbritannien, Frankrike och Sovjetunionen måste utgöra ryggraden i den försvarsallians som måste till för att få Tyskland att hålla sig i i ett tillstånd av hälsosam respekt."[28]

---

[25] Att ledande medlemmar av den franska regeringen tänkte så har bekräftats i tyska dokument som publicerats efter andra världskriget.

[26] *Combat*, november 1938. Se även artikel av Léon Bailby, *Le Jour*, 24 september 1936.

[27] Citerat i Londonderry, *Wings of Destiny*, s. 187. Det är av historiskt intresse att Churchill i februari 1920 varit den mest framträdande företrädaren för intervention i Sovjetunionen. "Ingen vet vad som kan komma ur den ryska kitteln, men det kommer med största säkerhet att vara något fullt av ondska, fullt av hot mot Storbritannien, Frankrike och USA. Det förefaller mig därför som att hoten mot oss … inte slutgiltigt avlägsnats genom kriget och att efter några år kan de rent av återkomma i ny, men fortfarande i allvarlig form. För att hindra detta bör vi försöka uppnå en verklig och varaktig fred med tyska folket" (omtryckt i *The Times*, 16 februari 1920, och i Martin Gilbert, *Britain and Germany between the Wars*, s. 130).

[28] Maiskij, *Who helped Hitler?*, s. 61. Se även *ibid.*, s. 55-56 och Ian Colvin, *Vansittart in Office*, s. 34, som säger: "Det finns de i det konservativa partiet i England och i formlösa skikt under det som såg Tyskland som Europas framtida polisman, medan andra trodde att Hitler lätt gick att vrida österut och göra slut på sin energi i en konflikt med Sovjetryssland."

Den 7 november 1935 skrev Vansittart till Lord Wigram, kung George V:s privatsekreterare: ”Alla försök att ge Tyskland fria händer att lägga beslag på andra folks egendom i Central- och Östeuropa är både fullständigt omoraliskt och helt i strid med alla principer i Förbundet [Nationernas] och som utgör ryggraden i detta lands politik. Varje brittisk regering som försöker att nå en uppgörelse skulle med säkerhet störtas i vanära – och det med rätta … Allt tal om att någon brittisk regering överväger att låta Tyskland, för att inte tala om att uppmuntra det, att tillfredsställa sin hunger efter mark på rysk bekostnad skulle ofelbart splittra landet från fötter till hjässa.”[29]

Men åren före kriget fanns mäktigare stämmor än Winston Churchill och Robert Vansittart, som 1938 avsattes från sin post av premiärminister Neville Chamberlain. Hur mycket brittisk politik gentemot Tyskland bestämdes av oron för Ryssland illustreras av Lord Lloyd, konservativ medlem av överhuset och ledande brittisk diplomat. I sin pamflett *The British Case*, som skrevs kort efter krigsutbrottet i september 1939 och som gavs officiell prägel genom ett lovordande förord av Lord Halifax, utrikesminister i Neville Chamberlains regering. Lord Lloyd skrev: ”Hur avskyvärda [Hitlers] metoder än må vara, hur svekfull hans diplomati än är, hur intolerant han än visar sig mot andra europeiska folks rättigheter, kunde han ändå göra anspråk på att ytterst stå för något som var av gemensamt europeiskt intresse och som därför en dag kunde tänkas utgöra basen för förståelse med andra nationer lika fast beslutna att inte offra sina klassiska institutioner och sin kultur på världsrevolutionens blodbesudlade altare.”[30]

För att hindra de västliga demokratierna från att reducera meningsskiljaktigheterna med Tredje riket på Rysslands bekostnad, garantera att den fransk-sovjetiska pakten om ömsesidigt bistånd inte hamnade mellan stolarna och dessutom ingå liknande allianser med andra länder, framför allt Storbritannien, var det nödvändigt för Sovjetunionen att regeringar fientligt inställda till Tysklands planer i Östeuropa kom till maken. Med detta i kikaren antogs folkfrontspolitiken officiellt vid Kominterns sjunde världskongress i augusti 1935. En ny era inleddes nu inriktad på att uppvakta socialdemokratiska och liberala partier och den konfliktinriktade politiken upphörde där socialdemokratin fördömts som ”socialfascistisk” och som ”bourgeoisiens stöttepelare, också i de fascistiska länderna”[31] som betytt så mycket för att underlätta Hitlers väg till makten. Men det får inte glömmas att några av Kominterns sektioner i överensstämmelse med den nya inriktningen av sovjetisk utrikespolitik redan före 1935 börjat söka samarbete med andra partier.[32] Det hade varit mest framgångsrikt i Frankrike.[33]

---

[29] Citerat i Sir Harold Nicolson, *King George the Fifth: His Life and Reign*, s. 529. Den 28 april 1936 skrev Nicolson: ”Jag och Robert Vansittart åt lunch tillsammans hemma hos honom … Hans uppfattning är att tysk hegemoni i Europa innebär slutet för det brittiska imperiet och vi inte har någon rätt att klara oss undan under en generation genom att ge dem fria händer mot de slaviska länderna. Så fort de har tryggat sina positioner där kommer de att vända sig mot oss och vi kommer att vara för svaga för att kunna göra motstånd. Jag tror att han har rätt i teorin, men att det skulle vara i det närmaste omöjligt för oss att få det brittiska folket att gå ut i krig mot Tyskland för tjeckernas skull.” (*Diaries and Letters, 1930-1939*, s. 259). Och den 16 juli 1936 skrev Nicolson följande i sin dagbok: ”Utrikeskommissionen. Winston argumenterar från utgångspunkten, som alla godtar, att vår huvuduppgift är att försvara brittiska imperiet och gränsen vid Rhen. Detta i sig, under moderna förhållanden, är en gigantisk uppgift. Den fråga vi måste ställa oss är huruvida den uppgiften egentligen skulle underlättas av att vi talade om för tyskarna att de kan ta vad de vill i Öst. Gjorde vi det skulle Tyskland inom loppet av ett år härska från Hamburg till Svarta havet och vi skulle stå inför en makt som aldrig skådats sedan Napoleon. Den allmänna uppfattningen var att Nationella partiet i grund och botten är motståndare till Nationernas förbund och antiryska och vad de i själva verket är ute efter är en klar överenskommelse med Tyskland och kanske Italien som skulle ge oss möjlighet att köpa oss fred på bekostnad av de mindre staterna. Denna helt och hållet egoistiska politik skulle i mina ögon göra ett anglo-tyskt krig tämligen säkert inom 20 år.” (*ibid.*, s. 269)

[30] S. 55. Enligt Neville Chamberlains levnadstecknare Keith Feiling var Lord Lloyd ett av de ”mäktiga inslagen” i kretsen kring premiärminister Baldwin (*Life of Neville Chamberlain*, s. 285).

[31] *Kommunistitjeskij internatsional: Kratkij istoritjeskij otjerk*, s. 359.

[32] Om hur några av sektionerna inom Komintern utvecklades mot folkfrontslinjen, se *Ibid.*, s. 349-400.

[33] *Ibid.*, s. 351-53, 356, 360-63. Se även Philippe Robrieux, *Histoire intérieure du parti communiste, 1920-1945*, s. 452-58.

Sovjetunionens mål inom utrikespolitiken får inte skymma det faktum att för de flesta partierna i den spanska vänstern hade det långt innan Komintern formellt antagit folkfrontspolitiken funnits tvingande skäl till att söka komma överens; nämligen högerns seger i valet i november 1933. Kommunisterna gjorde gällande att det var de som tagit initiativet till rörelsen för enhet i Spanien, men de ansträngningar som gjordes av de liberala republikanerna under Manuel Azaña för att smida samman en koalition av borgerliga republikaner och socialister får inte underskattas.[34]

I det program som antogs på Kominterns sjunde världskongress sades att en av de omedelbara uppgifterna för kommunisterna runt om i världen var att skapa en ”bred antifascistisk folkfront” med bönderna och städernas bourgeoisie. Detta var viktigt, hette det, eftersom de ”härskande kretsarna inom den brittiska bourgeoisien stödde Tysklands upprustning i syfte att försvaga Frankrikes ställning på den europeiska kontinenten … samt rikta Tysklands aggressiva planer mot Sovjetunionen”.[35] Och förvisso var det så att det brittiska stödet till rysk återupprustning första halvåret 1935 gav stöd till sådana uppfattningar.

Den 6 februari 1935 hade den brittiske utrikesministern Sir John Simon sagt i underhuset: ”Tysklands krav på likvärdig behandling beträffande upprustning kan inte, och bör inte, avfärdas.”[36] Den 18 juni 1935 hade man undertecknat den anglo-tyska marina överenskommelsen som gav den tyska marinen rätt till 35 procent av brittiskt tonnage. I en kritik av detta avtal förklarade Winston Churchill den 11 juli 1935: ”Vi har ställt upp på, till och med prisat, Tysklands avtalsbrott vad gäller den marina upprustningen.”[37] Den brittiske historikern Max Beloff noterade att ”i Ryssland tolkades marinöverenskommelsen som ett tecken på brittisk svaghet och dess önskan att avleda Tyskland från upprustning av flygvapnet till marin upprustning, där man kände sig vara i en bättre position. Det kunde också bidra till att öka Tysklands intresse i österled och ge Storbritannien möjligheter att släppa av på uppmärksamheten i Europa och skydda alltmer hotade positioner i Fjärran östern. En ny intressesfär skulle öppnas för brittiska förespråkare av en entente med Tyskland. Ryssarna hävdade att tyskarna inte tänkte följa överenskommelsen och bara tänkte utnyttja den som ytterligare ett brott mot olika avtal. Det var uppenbart att de tyska intressena i Östersjön [porten till Ryssland] skulle bli omöjliga att ifrågasätta. [Enligt Majskij, Sovjetunionens Londonambassadör, var ”den brittiska regeringens önskan att garantera Tysklands dominans i Östersjön gentemot Sovjetunionen” det viktigaste skälet till avtalet.][38] ”Och inte heller tycks det råda något tvivel om att det var situationen i Östersjöområdet som Herr Hitler främst hade i tankarna.”[39] Sommaren 1935 införde Tyskland åter värnplikt i strid med Versaillesfördraget. Även detta såg Storbritannien mellan fingrarna med.[40]

Otvivelaktigt hade Kominterns sjunde världskongress det växande hotet från Tyskland i tankarna när man förklarade att kampen för fred öppnade stora möjligheter för att skapa en bred enhetsfront med bönderna och städernas småbourgeoisie och att ”alla som var intresserade av att slå vakt om freden måste dras med i denna enhetsfront”. Detta skulle gå att uppnå

---

[34] Se Alba, *El frente popular*, s. 277-81; David T Cattell, *Communism and the Spanish Civil War*, s. 29-31; Ricardo de la Cierva, artikel i Vicente Palacio Atard, *Aproximación histórica de la guerra española, 1936-1939*, s. 61-64; Francisco Largo Caballero, *Escritos de la República*, s. 254-61; Santos Juliá, *Orígenes del frente popular en España, 1934-1936*, s. 27-55.

[35] *International Press Correspondence*, 19 september 1935.

[36] *The Times*, 7 februari 1935.

[37] Citerat i Churchill, *Arms and the Covenant*, s. 249. Se även Churchill, *The Gathering Storm*, s. 137-41. ”Britterna gick inte bara med på en andel på 35 procent utan också att Tyskland skulle ha rätt till en andel på 45 procent i ubåts styrka.” (Gordon A Craig, *Germany: 1866-1945*, s. 686). Om den brittiska regeringens argument för överenskommelsen, se Baron Templewood (Sir Samuel Hoare), *Nine Troubled Years, 1939-48*. Hoare var utrikesminister vid denna tid.

[38] *Who Helped Hitler?*, s. 64.

[39] Beloff, s. 133-34.

[40] Se Churchill, *Tje Gathering Storm*, s. 189.

genom mobilisering av folket mot ”monopolkapitalets och de borgerliga regeringarnas utplundringspolitik med prishöjningar” och ”ökade skatter och höga levnadsomkostnader”.[41] Även om kongressen åter slog fast Kommunistiska internationalens mål att genom revolution störta bourgeoisiens välde och upprätta proletariatets diktatur i form av sovjeter[42] kunde politiken med närmande till medelklassen inte annat än förr eller senare leda till att Kominterns olika sektioner försökte tona ned de revolutionära målen och bli av med den misstänksamhet som de gav upphov till. Arthur Koestler, som 1935 var verksam inom Kominterns propagandaavdelning, skulle skriva: ”Alla revolutionära slagord, alla anspelningar på klasskampen och på proletariatets diktatur förvisades i ett slag till skräpkammaren. I stället uppfördes en fullständigt ny fasad med geraniumkrukor i fönstren som kallades ’folkfronten för fred mot fascism’. Dess dörrar stod på vid gavel för alla människor av god vilja – socialister, katoliker, konservativa, nationalister. Föreställningen att vi någonsin skulle ha propagerat revolution och våld skulle förlöjligas som ett hjärnspöke och vederläggas såsom förtal, utspritt av reaktionära krigshetsare. Vi kallade oss inte längre ’bolsjeviker’, inte ens kommunister – i partiet var man snarast missnöjd om någon offentligt använde beteckningen i frågan – utan helt enkelt ärliga, fredsälskande antifascister och förkämpar för demokratin.” [43]

Innebar detta att Komintern nu hade övergett sina hegemoniska anspråk? På intet vis. Kongressen slog fast att en folkfrontsregering ”kunde vara en speciell övergångsform till proletär makt”.[44] ”För femton år sedan”, sade Georgij Dimitrov, Kominterns generalsekreterare, i sin huvudrapport inför kongressen, ”manade oss Lenin att koncentrera hela vår uppmärksamhet på att ’söka former för övergång eller närmande till den proletära revolutionen’. Möjligen kommer *en enhetsfrontsregering* i en rad länder att visa sig vara *en* av de viktigaste övergångsformerna.”[45]

Följden av denna nya politik var att kommunisterna i Spanien, som en historiker framhåller, ”gick en försiktig balansgång mellan att tala till de revolutionära massorna och de moderata republikanska [medelklass-] elementen, vilket innebar att de emellanåt motsade sig själva”.[46]

---

[41] *International Press Correspondence*, 19 september 1935.
[42] *Ibid*.
[43] Som framgår i Richard Crossman, *The God That Failed*, s. 54-55. [sv övers Vi trodde på kommunismen xxx]
[44] *Kommunistitjeskij internatsional: Kratkij istoritjeskij otjerk*, s. 408.
[45] Dimitrov, Tal av Dimitrov vid Kominterns 7:e kongress, tal 2 aug. 1935, ”Fascismens offensiv och Kommunistiska Internationalens uppgifter i kampen för arbetarklassens enhet mot fascismen”..
[46] Cattell, *Communism and the Spanish Civil War*, s. 30.

12. Kommunisternas strävan efter hegemoni

Trots att kommunistpartiet bara hade två poster i den nya regeringen gav detta ingen riktig fingervisning om dess styrka ute i landet, vare sig när det nya kabinettet bildades, då partiets medlemsantal ökat långt utöver de 40 000 som siffran låg på före kriget, eller några månader senare när det blivit det största politiska partiet i anti-Franco-lägret med ett medlemsantal officiellt beräknat till 250 000. Enligt vad partiets generalsekreterare José Díaz uppgav i en rapport till centralkommittén i mars 1937 var den exakta siffran 249 140, av vilka 87 660 (35,2 procent) var industriarbetare, 62 250 (25 procent) lantarbetare, 56 700 (30,7 procent) bönder, dvs jordägande bönder och arrendatorer, 15 485 (6,2 procent) från städernas medelklass och 7 045 (2,9 procent) intellektuella eller akademiker.[1]

Om ett stort antal av de nya medlemmarna i partiet, som bönder, arrendatorer, affärsidkare, småföretagare, tjänstemän, armé- och polisofficerare, läkare, lärare, författare, konstnärer och andra intellektuella före inbördeskriget hade varit medlem av de liberala republikanska partierna eller sympatisörer till yttersta högern och dragits till partiet endera i hopp om att kunna rädda något ur den gamla regimens ruiner eller få del av kommunisternas växande ställning, om ett avsevärt antal dessutom före kriget hade varit medlemmar av socialistpartiet eller UGT, hade ett ännu större antal aldrig haft några politiska sympatier och, liksom proselyterna från socialistpartiet, lockats till kommunistpartiet genom dess värvarnit, dess oerhört skickliga propaganda, dess energi, dess organisatoriska förmåga både civilt och militärt, och den prestige som sovjetiska vapen och tekniker försett det med.

Belysande för kommunisternas framgångar när det gällde att värva nya medlemmar är följande vittnesmål från olika källor:

”Överraskad av den återhållsamma tonen i kommunisternas propaganda och imponerad av den enhet och praktiska sinnelag som rådde i detta parti fylkades den republikanska medelklassen i stort antal till dess led. Arméofficerare och byråkrater som aldrig ögnat i ett marxistiskt flygblad blev kommunister. En del av beräkning, andra av moralisk svaghet, ytterligare några väckta av den entusiasm som präglade denna organisation”, skrev den socialistiske historikern Antonio Ramos Oliveira.[2]

”Borgerliga generaler, politiker och många bönder som tilltalas av kommunistpartiets mål att skydda innehav av små egendomar har faktiskt anslutit sig. Jag tror att dessa människor påverkar i sin tur och också påverkas. Men i grund och botten avspeglar deras nya politiska uppfattning en djup misstro mot det gamla samhällssystemet samt nog också en förhoppning om att kunna rädda en del rester av det”, skrev Louis Fischer.[3]

”Så fort Poldi tog med oss på något av sina många samtal med tjänstemän på olika ministerier försökte jag bedöma dem. Det slog mig att de flesta var ambitiösa unga män från övre medelklassen som nu förklarade sig vara kommunister, inte som varit fallet med oss i Madrid för att det var de revolutionära arbetarnas parti, utan för att det innebar att man gick med i den starkaste gruppen och blev en del av dess disciplinerade kraft. De hade hoppat över stadiet av socialistisk humanism; de var målmedvetna och hänsynslösa”, skrev socialisten Arturo Bara.[4]

---

[1] José Díaz, *Tres años de lucha*, s 390. Det är värt att nämna att Palmiro Togliatti, Kominterns representant i Spanien, i en rapport till Komintern daterad 28 januari 1938, påpekade att det medlemsantal som partiets organisationssekreterare uppgett borde betraktas med viss skepsis och inte publiceras. ”339 000 är den siffra som centralkommittén uppgett till de lokala organisationerna”, tillade han ”och det är inte någon siffra över dem som verkligen betalat medlemsavgift. Enligt min bedömning är det verkliga medlemstalet lite mer än 200 000, men det är inte någon exakt beräkning.” (Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, s 174).

[2] *Politics, Economics and Men of Modern Spain, 1808-1946*, s 599

[3] *The Nation*, 7 augusti 1937.

[4] *The Forging of a Rebel*, s 706.

Beträffande de intellektuella säger ytterligare en socialist, F Ferrándiz Alborz: ”Traditionell spansk stolthet förvandlades till förödmjukelse i händerna på de intellektuella. Nästan samtliga böjde sig för kommunistpartiets vilja.”[5]

Ett uttryck för kommunistpartiets vilja att fånga sympatierna hos spanska intellektuella och vetenskapsmän var att det av kommunisterna kontrollerade Femte regementets medvetet gick in för att evakuera dem från Madrid från allra första början av belägringen och förse dem med alla sorters bekvämligheter och beskydd.[6]

Fernando Claudín, f d kommunist och partimedlem i tre decennier, skriver:

> Komintern och PCE förstod från första början det militära problemets avgörande betydelse. Med hjälp av sovjetiska tekniker och kommunistisk kader från andra länder, koncentrerade PCE alla sina krafter på att lösa detta problem. Partiets struktur, dess arbetssätt och dess kaderskolning, allt detta gjorde det särskilt väl lämpat för denna uppgift …. De halvmilitära dragen i bolsjevikmodellen, enligt vilken det hade byggts upp, gjorde det möjligt för PCE att snabbt omvandlas till republikens *militära parti*, till den organiserande kärnan i den armé som det var nödvändigt att snabbt bygga upp, och utan vilken allt var dömt till undergång: frihetliga experiment, den republikanska staten, partier och fackföreningar. Det mest elementära sunda förnuft sade massorna, oberoende av deras politiska och fackliga sympatier, att allt skulle vara förlorat utan en armé, utan ett enhetligt kommando, utan en krigsekonomi, utan en ”järnenhet” – som PCE sade – vid fronten och bakom denna, utan att underordna allt under den trängande nödvändigheten att besegra de framryckande fientliga trupperna. Medlemsantalet i kommunistpartiet och i dess stora allierade den Förenade socialistiska ungdomen (JSU), växte mycket snabbt under krigets första månader, liksom deras politiska inflytande och auktoritet. Detta berodde inte på att proletariatet betraktade PCE som ’mer revolutionärt’ än caballeristerna eller anarkosyndikalisterna, utan på att kommunistpartiet var mer klarsynt och kapabelt att ta itu med det avgörande problemet vid denna tidpunkt.
>
> Den prestige Sovjetunionen fick p g a sin hjälp till republiken bidrog otvivelaktigt, och det inte så lite, till PCE:s uppsving, men den viktigaste faktorn var den jag nyss nämnde. Det är symptomatiskt att partiets medlemsantal och inflytande växte ganska lite i UGT:s fackföreningar, för att inte tala om i CNT:s, dvs inom den organiserade arbetarklassen.
>
> Många småborgerliga element strömmade till PCE:s led, attraherade av partiets rykte som försvarare av ordningen, av lagligheten och av småegendomen. Men det var framför allt många ungdomar, som ännu inte skolas i fackföreningarna eller i de traditionella arbetarorganisationerna, som strömmade till PCE (eller ställde sig under partiets ledning via JSU). Dessa ungdomar attraherades av partiets militära kapacitet, och av en enkel ideologi, i vilken revolutionen identifierades med antifascism blandad med patriotism.[7]

Inte mindre betydelsefullt för kommunisternas ställning var den relativa svaghet eller rent av impotens som andra organisationer gav prov på. Från allra första början av konflikten hade de liberala republikanerna, som saknade brett inflytande och helt klart var ute på hal is, dragit sig tillbaka – eller som en vän till den spanska republiken uttryckte det, ”de befann sig i koma under hela kriget”[8] – och överlät åt kommunisterna det känsliga uppdraget att stå emot revolutionens vänsterflygel och försvara medelklassens intressen. Symptomatiskt var den förmånliga publicitet kommunistpartiet fick i *Política*, det vänsterrepublikanska partiets organ. ”Den förändrade attityden bland borgerliga republikaner är … mycket intressant”, hette det i en artikel i *Pravda*. ”Förut ville de inte låtsas om kommunistpartiet och omnämnde det med förakt och i fientligt tonfall. Nu ägnar sig delar av den republikanska pressen åt att skriva hyllningsartiklar om det.”[9]

---

[5] *La bestia contra España*, s 95.
[6] Se exempelvis *Política*, 24 november, 1 december 1936.
[7] Claudín, Den olägliga revolutionen (Spanien 1936-1939)
[8] Henry Buckley, *Life and Death of the Spanish Republic*, s 402.
[9] 6 november 1936.

Vänsterrepublikanerna gav inte bara positiv uppmärksamhet åt kommunisterna, vars uttalade mål sammanföll med deras egna – exempelvis konstaterade José Giral, själv medlem av det vänsterrepublikanska partiet, att samstämmigheten mellan hans eget parti och kommunisterna var närmast total[10] – dessutom var det inte så få, för att citera den moderate socialistledaren Indalecio Prieto, som i själva verket tjänade Sovjetunionens målsättningar.[11]

Genom sin brist på centralism blev dessutom anarkosyndikalisterna, trots sin numerära styrka, en lätt match för kommunisternas monolitiska organisation, sammanhållning och framför allt disciplin. Enligt Ettore Vanni, den f d italienske kommunisten och chefredaktör för *Verdad*, kommunisternas tidning i Valencia, ”godtogs kommunisternas disciplin med en fanatism som både avhumaniserade oss och utgjorde grunden för deras styrka. Inför de krav kriget ställde försvann allt annat: familjen, hemmet, individen. För oss fanns bara ett enda: partiet – överallt och ständigt partiet”.[12]

I disciplinen, hänsynslösheten och den totala karaktären fanns huvudingredienserna bakom partiets politiska framgångar. Gerald Arenas skriver:

> [Kommunisterna] var oförmögna till rationell diskussion. Ur varje por utsöndrade de en rigid totalitär anda. Deras makthunger var omättlig och de var fullständigt skrupelfria. För dem betydde att vinna kriget att vinna det för kommunistpartiet … Men kanske mer graverande … var deras avsaknad av moral och politisk integritet. Deras opportunism var total. De verkade inte ha något program som inte gick att byta ut om detta kunde ge minsta fördel och de var lika beredda att använda medelklassen mot proletariatet som proletariatet mot medelklassen. Förvisso är marxismens historiska metod mycket tänjbar men att de var beredda att göra avkall på så många av sina fasta hållpunkter påminde ändå om de jesuitiska missionärer som på 1600-talet för att lättare få kineserna att omvända sig tog bort berättelsen om korsfästelsen. En jämförelse som är värd att begrunda. Genom sin uppslutning bakom en institution i stället för en idé, bakom en utländsk påve i stället för en nationell gemenskap, följde de samma väg som Loyola fastlagt. Och deras betydelse i Spanien var likartad. Precis som jesuiterna på Lainez tid vänt ryggen till tidens stora asketiska och mystiska rörelser och reducerat allt till blind lydnad och hängivenhet visade kommunisterna att den stora känslomässiga emancipation som en revolution åtföljs av inte var i deras smak. De rynkade på näsan åt alla utslag av den, både de grymma och de kreativa, och tillämpade en ytterst jordnära hållning inför alla dess uttryck.[13]

I avsaknad av centraliserad ledning kunde anarkosyndikalisterna inte mäta sig med kommunistpartiets monolitiska organisation, som dessutom vägleddes och förstärktes av några av de bästa hjärnorna bland kommunistisk kader från andra länder. ”Till anarkisternas försvar kan anföras, att bildningsnivån knappast var högre bland socialdemokrater, kommunister eller andra partimedlemmar. Inte nog med att analfabetismen var en svår belastning i det politiska livet, därtill kom att undervisningen var föråldrad och föga öppen för de naturvetenskapliga ämnena, eftersom kyrkan alltid dominerat i den (trots de insatser som gjorts av en Francisco Viner de los Ríos inom medelklassen och en Francisco Ferrer inom proletariatet) och därför var även de bildades möjligheter begränsade.”[14] Även om det stämmer, som Lorenzo gör gällande, att CNT under de första veckorna av inbördeskriget dominerade i Madrid skulle denna dominans – som är långt ifrån säker – inte bli långvarig.[15] CNT hade ingen plan för att ta makten, fastslår han, och i avsaknad av den odisputabla hegemoni som man förfogade över i Katalonien, Aragonien eller Málaga kunde organisationen inte centralisera de militära operationerna, organisera polis och rättsväsende eller omvandla ekonomins struktur.

---

[10] Tal, *La Voz Valenciana*, 10 mars 1937.
[11] Tal, 21 april 1940, återgivet i Prieto, *Inauguración del círculo ”Pablo Iglesias” de México*, s 13. Se även artikel av Juan López, *CNT* (Madrid), 19 juni 1937.
[12] Vanni, *Yo, comunista en Rusia*, s 29.
[13] Brenan, *The Spanish Labyrinth*, s 326.
[14] *Syndikalismen vid makten*, ”Inför de politiska realiteterna”, not 78, s. 110.
[15] *Ibid.*

> Följden var att en obeskrivlig oordning rådde i Madrid. Varje ideologisk sektor bildade en stat i staten, var och en hade sina miliser, sina domstolar, sina ”tjekor”, sina fängelser, sina privata tillgångar, sina livsmedels- och ammunitionslager, och var och en förde kriget på sitt sätt och bekymrade sig bara om sina behov. En sådan situation kunde självfallet inte vara i oändlighet. Men regeringen var oförmögen att fylla den samordnande uppgift som tillkom den. Eftersom socialdemokraterna inte hade kraft att ta initiativet, eftersom syndikalisterna till följd av ideologiska betänkligheter inte kunde eller ville göra det, var det ofrånkomligt att någon annan skulle göra det i deras ställe. Det blev kommunistpartiet som installerade sig.
>
> Redan från början hade stalinisterna organiserat sig efter militärt mönster. Deras trupper hade disciplin och rangordning samt fullt utbyggd underhållstjänst. De visade också snabbt sin överlägsenhet över de andra miliserna. Yrkesofficerarna blev imponerade och skyndade sig att ansluta sig till dem, och detsamma gäller en stor del av ungdomen, som framför allt var mån om effektivitet. Vidare fick kommunisterna snabbt kontrollen över UGT och trängde undan de socialdemokratiska ledare som inte lyckades hänga med i händelserna. Deras skickliga och med moderna metoder förda propaganda, deras förmåga att alltid hitta motståndarens svaga punkt, deras politiska intuition gjorde resten. Från och med september–oktober hade de gått om syndikalisterna, drog med sig övriga partier i sitt kölvatten och framstod som huvudstadens bästa försvarare.[16]

Längre fram säger Lorenzo att en frihetlig revolution i Spanien bara varit möjligt om 90 procent av befolkningen varit för de idéer CNT och FAI stod för, men han medger att alla sociala och politiska grupper som var fientligt inställda till anarkosyndikalisterna var långt fler än anhängarna av CNT och FAI.

> För att införa den frihetliga kommunismen hade det alltså varit nödvändigt att utöva tvång mot många människor, att hindra dem, sabotera, kritisera, provocera. Det hade varit nödvändigt att arrestera deras ledare, upplösa deras organisationer, sätta munkorg på deras press. Att införa den frihetliga kommunismen skulle alltså ha varit liktydigt med att införa frihetligt kommunistisk diktatur, med andra ord att förneka, döda, själva det väsentliga i denna kommunism, som innebär ett förkastande av all politisk makt, allt förtryck, all polis och armé, det skulle ha varit att återuppbygga staten, förvandla den organiserade anarkismen till ett slags kast, som skulle övervaka resten av befolkningen och som skulle bli i ökande grad tyrannisk och privilegierad (Bakunin, Krapotkin, Malatesta hade ju påvisat maktens risker).
>
> Men hade de spanska syndikalisterna, om de nu inte hållits tillbaka av dessa teoretiska hänsyn och troheten mot idealet, verkligen kunnat ta makten? Det är mycket tvivelaktigt … Att ta makten var bara möjligt för ett parti där järndisciplin rådde, ett militärt organiserat parti med generalstab och rangordning, en fast ideologisk linje och kampgrupper med obestridda ledare. I CNT hade var och en sin mening, var och en gjorde som han själv tyckte var riktigt, ledarna kritiserades och ifrågasattes ständigt, regionalfederationernas självständighet var något nästan heligt (liksom de lokala samorganisationernas och syndikatens självbestämmande inom dessa också var något nästan heligt). För ett få ett beslut godkänt … måste en militant öda tid på tal, personliga kontakter och resor. I den frihetliga rörelsen tyckte man inte om röstning. ”Den enhällighet man sökte krävde oändliga debatter. Hur skulle CNT under sådana omständigheter ha kunnat ta makten, även om ”ledarna” önskat det?[17]

När revolutionen utbröt var socialisterna – trots att anarkosyndikalisterna hävdar motsatsen – med största sannolikhet den starkaste kraften i huvudstaden och i gamla och nya Kastilien. Detta skulle snabbt undergrävas av öppna eller hemliga avhopp till kommunistpartiet, något som deras egen passivitet i viss mån bar skulden för. En ledande vänstersocialist, vid denna tid mycket påverkad av kommunistpartiet, medger att ”kommunisternas dynamik föreföll mig storartad i jämförelse med den extrema tröghet många socialister uppvisade”.[18] Ytterligare en vänstersocialist skriver: ”Jag hade mist all tilltro till socialistpartiets förmåga att visa ansvar och styrka i en svår situation och min kamrat, Torres, som länge varit medlem av socialister-

[16] *Ibid.*
[17] *Ibid.*
[18] Carlos de Baráibar, *Via Libre*, 5 augusti 1939. Se även hans artikel i *Timón* (Buenos Aires), juni 1940.

nas ungdomsorganisation hade just gått över till kommunisterna."[19] Den 9 mars 1937 hänvisade *El Socialista*, de moderata socialisternas organ, i en ledare till ett brev från en grupp socialister som förklarade att de skulle gå med i kommunistpartiet, eftersom det egna partiet inte visade några livstecken vid fronterna.[20]

Socialisterna var indragna i fraktionsstrider. Mittenfalangen under ledning av Indalecio Prieto hade makten i partiets verkställande utskott och låg i oförsonligt krig med lokalavdelningar som sympatiserade med Largo Caballero. "Varje federation i provinserna och varje avdelning agerade efter eget gottfinnande", sade Wenceslao Carrillo, en av de ledande Caballero-anhängarna i *Agrupación Socialista Madrileña*, som styrdes av vänsterflygeln. "Bara Madrid-avdelningen upprätthöll kontakter med andra federationer och sektioner, som bad om direktiv."[21] "Tillvaron i den socialistiska rörelsen hade reducerats till en svag andhämtning, som tog sig uttryck i interna motsättningar … I bakgrunden, precis som vid fronten, var det de djärvaste, mest nitiska och hänsynslösa som fick igenom sin vilja, gjorde sig påminda och hävdade sina personligheter", skrev Gabriel Morón, en framträdande representant för mittenfalangen. Senare skulle han säga: "Det fanns inga individer med sådana moraliska och temperamentsmässiga karaktärsdrag kvar i socialistpartiet. Å andra sidan var kommunistpartiet fyllt till bristningsgränsen av sådana."[22]

Kommunisterna utnyttjade till fullo splittringen i socialistpartiet. Några år efter kriget skrev Jesús Hernández, f d politbyråmedlem och en av två kommunistiska ministrar, om motsättningarna i socialistpartiets ledning. "Vi lyckades utnyttja deras självmordsmässiga motsättningar för våra egna syften. Ibland stödde vi en sida och dagen därpå bytte vi och stödde den andra. Och dag efter dag hetsade vi de båda sidorna för att de skulle förgöra varandra, en lek vi ägnade oss åt helt öppet och inte utan framgång."[23]

Den kampanj kommunisterna påbörjade för att sluka den socialistiska rörelsen fick den mest lovande start. Att de framgångar som snabbt uppnåddes, framför allt på bekostnad av den stora vänsterflygeln, skulle irritera Largo Caballero var förstås oundvikligt, för när han före kriget förespråkat samgående med kommunisterna hade han nog trott, som han senare skulle medge, att det var han som skulle sluka dem[24], men aldrig hade han kunnat föreställa sig att det skulle bli tvärtom. Hans bitterhet blev akut när socialistpartiets federation i Katalonien, under ledning av Rafael Vidiella, som dittills varit en av hans trognaste följeslagare, bara några dagar efter det att kriget inletts gick samman med den katalanska avdelningen av kommunistpartiet och två andra organisationer och bildade PSUC, Förenade socialistpartiet i

---

[19] Barea, 579.

[20] För en redogörelse av en vänstersocialist för hur socialistpartiet i provinshuvudstaden Albaceten, där det var den starkaste politiska organisationen, misslyckats med att framgångsrikt kunna mäta sig med kommunister och anarkister om kontrollen av ledande positioner, se Ferrándiz Alborz, s 64-65.

[21] Rapport till Arbetar- och socialistinternationalen, daterad 23 maj 1939, publicerad i ett specialnummer av *Independent News*, juni 1939.

[22] *Política de ayer y política de mañana*, s 79, 88. Det är intressant att notera att Gabriel Morón fem år efter det att hans bok utgavs själv gick med i kommunistpartiet (se notis i de spanska kommunisternas tidning i exil *Frente Popular*, Mexico City, 11 april 1947).

[23] *Yo fui un ministro de Stalin*, s 135. Hernández blev utesluten ur partiet 1944. Se hans bok *En el país de la gran mentira*, s 215-27. Senare blev han rejält fördömd av partiet och dess anhängare. Den märkligaste attacken kom från kryptokommunisten Amaro del Rosal 1977: "På grund av att hans egna kamrater blundade, de var medvetna om hans moraliska karaktär och hans tidigare historia, upphöjdes [han] till posten som minister [för allmän utbildning och de sköna konsterna] … Under en tågresa från Prag till Warszawa fick jag av Vicente Uribe [kommunistisk jordbruksminister i Largo Caballeros regering] i detalj veta om vissa händelser i Jesús Hernández liv: kvinnomisshandlare, professionell dagdrivare och snattare i lådor med allmosor kyrkorna" (*Historia de la UGT de España, 1901-1939*, II, s 525). Om partiet verkligen känt till hans moraliska karaktär, som den framställs av Rosal, kan man undra hur det kom sig att han blivit invald i politbyrån och chefredaktör för partiorganet *Mundo Obrero* 1931, medlem av Cortes och utbildningsminister 1936.

[24] Se hans brev till José Bullejos, 20 november 1939, som finns i Francisco Largo Caballero *Que se puede hacer?*, s 20-24.

Katalonien. Den nya organisationen godtog Kominterns eller Tredje internationalens krav på disciplin[25] och drog med sig UGT:s lokala organisation.[26] Men i andra delar av vänsterns styrkebälte, i synnerhet i Madrid, som varit en bastion för vänstern inom socialistpartiet, uppenbarade sig hotet mot Largo Caballero i sin fulla styrka. Ett stort antal vänstersocialistiska arbetare, som saknade riktlinjer från det egna partiet och plågades av interna motsättningar, påverkades av kommunisternas dynamik och entusiasm[27] och började närma sig rivalen. Saken gjordes inte bättre av att några av Largo Caballeros närmaste medarbetare, både inom PSOE och UGT, hade överfört sina sympatier till kommunisterna, antingen i hemlighet eller helt öppet. Bl a Julio Álvarez del Vayo, utrikesminister och vice ordförande i socialistpartiets avdelning i Madrid, Edmundo Domínguez, sekreterare i byggnadsarbetarförbundet inom UGT, Amaro del Rosal, ordförande för bankanställda inom UGT och medlem av UGT:s verkställande utskott, Felipe Pretel, kassör i partiet[28] och två välkända intellektuella Cortes-medlemmar[*], Margarita Nelken[29] och Francisco Montiel, båda medlemmar av PSOE.

Vid plenarsammanträdet med kommunistpartiets centralkommitté i mars 1937 sade Montiel:

> Det är underbart för oss som bara till för några veckor sedan stod utanför kommunistpartiet att bevittna hur en organisation som i många år varit en mäktig politisk kraft och nästan hade ensamrätt på den politiska ledningen av det spanska proletariatet mitt uppe i en revolutionär kamp faller samman, förvandlat till en ruinhög på grund av sina politiska misstag, och hur en annan organisation, som till en början inte bestod av mycket mer än en handfull personer men som marxismen-leninismen väglett till fulländning, efter den 18 juli blivit den verkliga kraften i kampen mot fascism och den ledande kraften för de spanska massorna.[30]

En ännu mer viktigare händelse som tärde på Largo Caballeros politiska inflytande var förlusten av JSU[31], som bildades tre månader efter inbördeskrigets utbrott genom en sammanslagning av Ungkommunisternas förbund och Socialistiska ungdomsförbundet, vars representanter i Moskva träffat verkställande utskottet i Kommunistiska ungdomsinternationalen för att planera sammanslagningen av de båda organisationerna.[32] Santiago Carrillo, generalsek-

---

[25] För Largo Caballeros hänvisning till detta, se hans tal återgivet i Francisco Largo Caballero, *La UGT y la guerra*, s 32.

[26] Se Largo Caballero, *La UGT y la guerra*, s 32; även *Adelante*, Largo Caballeros organ i Valencia, 8 april 1937.

[27] För klagomål i vänstersocialisternas tidningar om en del av dessa metoder som smicker, erbjudanden om materiell ersättning och tvång, se artikel i *Boletín de la Union de Trabajadores*, återgiven i *Claridad*, 11 mars 1937; även artikel av S Esteve Gregori i *Adelante*, 27 mars 1937.

[28] Se Wenceslao Carrillos rapport till Arbetar- och Socialistinternationalen, 23 maj 1939, där kommunistsympatierna hos Domínguez, Rosal och Pretel omnämns, publicerad i specialnumret av *Independent News* [juni 1939?]. Se även Largo Caballero, *Mis recuerdos*, s 212. För Rosals kritik av Largo Caballeros ”antikommunistiska” och ”antisovjetiska” position 1937, som han till stor del skyller på inflytandet från ”Caballeros grå eminens, Luis Araquistáin”, se hans bok *Historia de la UGT de España, 1901-1939*, II, s 611-31. Även om Rosal följde kommunisternas linje under hela kriget och åren efteråt anslöt han sig inte till PCE förrän 1948 (se hans brev med begäran om medlemskap i *Nuestra Bandera*, Paris, juni-juli 1948).

[*] *Cortes* kallades det spanska parlamentet – *Red*

[29] Se artikel av vänstersocialisternas ledare Rodolfo Llopis, *Tribuna*, mars 1949, Carlos Llorens, *La guerra en Valencia y en el frente de Teruel*, s 158-59 och Zugazagoitia, s 170. Långt senare gjorde Federica Montseny, anarkistledaren som tillsammans med La Pasionaria och Margarita Nelken var tre av de mest framträdande kvinnorna under inbördeskriget, följande iakttagelse: ”Kanske hoppades [Nelken] att [i kommunistpartiet] få den ställning som tillkom henne på grund av hennes kvaliteter, som ur intellektuell synpunkt var överlägsna Dolores Ibárruris. Men den ställningen var redan upptagen och La Pasionaria försvarade den med näbbar och klor. Margarita blev kvar i bakgrunden, förlorade det anseende hon hade i socialistpartiet och lyckades aldrig bli någon mer betydande personlighet i kommunistpartiet. Det var ett misstag hon fick betala ett högt pris för.” (*L´Espoir*, 14 april 1968) I brev till mig (9 mars 1981, 20 oktober 1982) sade Julián Gorkin, en av ledarna för POUM, att Nelken redan var på väg att glida över till PCE efter Oktoberupproret 1934.

[30] Francisco Montiel, ”Por qué he ingresado en el partido comunista”, s 4. 1937 blev Montiel invald i kommunistpartiets centralkommitté (se Pedro Checa, *A un gran partido, una gran organización*, s 23).

[31] Juventudes Socialistas Unificadas

[32] Se José Díaz i *International Press Correspondence*, 9 maj 1936; Segis Álvarez, *Nuestra organización y nuestros cuadros*, s 7; även *Mundo Obrero*, 2, 6 april 1936.

reterare i JSU, uppgav 1937 att antalet medlemmar varit 40 000 vid sammanslagningen men ökat till 150 000 strax före inbördeskrigets utbrott[33] och till 300 000 i april 1937.[34]

Luis Araquistáin, nära medarbetare och rådgivare till Largo Caballero – hans motståndare kallade honom den ”grå eminensen”, har uppgett att förberedelserna av denna sammanslagning skedde hemma hos hans svåger, Julio Álvarez del Vayo.[35] ”Jag bodde i våningen ovanför honom i Madrid och var vittne till de dagliga besök som gjordes av ledarna för ungsocialisterna för att samtala med Kominterns då mest framträdande agent i Spanien, en viss [Vittorio] Codovila[36], som gick under det falska namnet Medina och talade spanska med stark sydamerikansk accent … Det var där en resa till det moskovitiska Mecka anordnades för dem, det var där man kom överens om att överlämna den socialistiska ungdomen, den nya generationen spanska arbetare, till kommunismen.”[37] Trots att Araquistáin uppenbarligen vid den tidpunkten var för förhandlingarna skulle han aldrig öppet medge detta sedan inbördeskriget startat.

Det bör framhållas att både Araquistáin och Largo Caballero hade haft vänskapliga relationer med företrädare för Komintern långt före inbördeskriget. Enligt Amaro del Rosal, f d anhängare till Caballero och medlem av UGT:s verkställande utskott, som stödde kommunisterna under och efter kriget, fick Caballero ofta besök i fängelset av Komintern-representanter efter upproret 1934. ”Relationerna med kommunistpartiet var inne i ett vänskapligt skede och sympatierna för Sovjetunionen kom till uttryck i alla sammanhang. Delegater från Tredje internationalen stod på god fot med de mest välkända caballeristerna, som Araquistáin, Álvarez del Vayo och andra. Caballero fick regelbundna besök av delegater från Internationalen när han satt fängslad [efter upproret i oktober 1934], bl a Medina (Vittorio Codovila), som alltid kom i sällskap med Araquistáin eller Álvarez del Vayo – även om han glömmer att nämna detta i *Mis recuerdos* [Mina minnen, dvs hans publicerade memoarer]. Före 1934 brukade han ta emot dem på UGT:s kontor … När han blivit frigiven fortsatte samtalen på samma ställe”.[38]

Vad beträffar sammanslagningen av de båda ungdomsorganisationerna, som ägde rum i april 1936, hade Largo Caballero, oavsett vad som än sagts efteråt, varit för den[39], även om det är sant att det i ett gemensamt uttalande i mars 1936, innan samgåendet ägt rum, sagts att tills en nationell enhetskongress demokratiskt beslutat om principer, program och den slutgiltiga strukturen hos den förenade organisationen och valt ett ledande organ, skulle samgåendet ske genom att Ungkommunisterna gick in i Socialistiska ungdomsförbundet.[40] Men genom Largo Caballeros insatser för att ena arbetarrörelsen kom sammanslagningen att ske brådstörtat och

---

[33] *En marcha hacia la victoria*, s 13.
[34] Se hans tal, *Frente Rojo*, 2 april 1937.
[35] I ett brev, daterat 1 januari 1939, till Norman Thomas, ledare för socialistpartiet i USA, medgav han emellertid att han hade varit en av anhängarna av enhet med kommunistpartiet, men denna enhet hade slutat med att socialisterna uppslukats och krossats som i fallen med JSU och PSUC, ”som numera inte är något annat än kommunistiska organisationer” (Araquistáin Papers, Leg. 58/V7b).
[36] Codovila är rätt stavning, även om många spanska och utländska skribenter talar om honom som Codovilla.
[37] *El comunismo y la guerra de España*, s 9. För en skildring av Santiago Carrillos resa till Moskva i början av mars 1936 tillsammans med Federico Melchior och José Lain, båda medlemmar av Socialistiska ungdomsförbundet, samt Trifón Medrano, generalsekreterare i Kommunistiska ungdomsförbundet, se Fernando Claudín (vid tiden en av ledarna för ungkommunisterna), *Santiago Carrillo: Crónica de un sekretariat general*, s 35-39.
[38] *Historia de la UGT*, II, s 622.
[39] Se Santiago Carrillos hyllning till Largo Caballero för hans insatser för att få sammanslagningen att komma till stånd (tal rapporterat i *Mundo Obrero*, 6 april 1936); även ett öppet brev från PCE:s centralkommitté till ”kamrat Francisco Largo Caballero” där han hälsades som ”den mest kraftfulle förespråkaren” av enhet mellan de socialistiska och kommunistiska ungdomsorganisationerna och som avslutades med ”hjärtliga bolsjevikiska hälsningar”, *ibid.*, 2 april 1936.
[40] Delar av detta uttalande citeras av Carlos Hernández Zancajo (ordförande i Socialistiska ungdomsförbundet) i *Tercera etapa de octobre*, s 9-11. För hela texten, se Ricard Viñas, *La formation de las juventudes socialistas unificadas, 1934-1936*, s 145-46.

ingen enhetskongress ägde rum.[41] Largo Caballero hade inte haft några invändningar mot sammanslagningen eftersom Ungkommunistiska förbundet var betydligt mindre än hans egen Socialistiska ungdomsförbund – bara 3 000 medlemmar mot 50 000 enligt en beräkning[42] – och eftersom han trott att hans egna anhängare skulle klara av att kontrollera den enade rörelsen. Men där skulle han bli grymt besviken, för bara några månader efter att inbördeskriget inletts anslöt sig Santiago Carrillo, generalsekreterare i JSU och dittills en trägen beundrare till Caballero[43] – känd som socialistledarens *niño mimado* (bortskämde gosse) och som han älskvärt brukade kalla för ”Santiaguito” [44] – i stillhet till kommunistpartiet tillsammans med andra ledare för Socialistiska ungdomsförbundet.[45] Några av dem, bl a Carrillo (som blev partiets generalsekreterare i exil och i den egenskapen skulle återvända till Spanien när general Franco dött 1975), blev medlemmar av centralkommittén[46] – Carrillo hade blivit utnämnd till adjungerad medlem av politbyrån – och omvandlade JSU till en av de viktigaste stödjepunkterna för kommunisternas politik.

När en grupp ledare för ungsocialisterna, anförda av Carrillo, gick till Largo Caballero för att släppa nyheten om avhoppet blev han förkrossad. Carrillo själv har skildrat det hela:

> … efter att ha hört på oss, med tårar i ögonen, sade han: ”Nu tror jag inte längre på någon revolution i Spanien.” Därför att hans reella kraft var vi, det var ungdomsförbundet. Och nu övergav vi honom. Han var fullständigt ärlig i sin bedömning, han trodde att det var på honom det ankom att göra revolution i Spanien. Men han förebrådde oss inte med ett ord. Han visade oss bara sin smärta.[47]

Men vid ett senare tillfälle sade Largo Caballero till en nära medarbetare: ”Han var mer än en son för mig. Jag kommer aldrig att förlåta kommunisterna för att ha tagit honom ifrån mig.”[48] I sina opublicerade memoarer gav han också uttryck för sin bitterhet: ”I Socialistiska ungdomsförbundet rådde ingen brist på Judastyper, som Santiago Carrillo och andra, som lyckades få till en sammanslagning som de döpte till JSU. Senare skulle deras förräderi framgå när de anslöt sig till Kommunistiska internationalen.”[49]

I en kommentar till avhoppet erinrade sig Carlos de Baráibar, en ledare för vänstersocialisterna, som enligt egen utsago var oerhört påverkad av kommunisterna i början av kriget: ”En grupp ledare för Förenade socialistiska ungdomen (JSU) besökte mig för att meddela att de beslutat att ansluta sig till kommunistpartiet, i samlad tropp … Jag fann det groteskt att något sådant skulle kunna ske … utan att någon annan kände till det än Álvarez del Vayo, som,

---

[41] Se Luis Romero Solano, *Vísperas de la guerra de España*, s 77. Romero Solano representerade Estremadura i nationella ledningen för Socialistiska ungdomsförbundet.

[42] Antonio Escribano, organisationssekreterare för JSU i Alicanteprovinsen, i brev till mig, 23 maj 1950 (Hoover Institution). Det bör emellertid påminnas om att Santiago Carrillo, generalsekreterare i JSU, anger 40 000 som det totala medlemsantalet vid tiden för sammanslagningen, men kvoten tre till femtio kan vara ganska korrekt. Den kommunistiske skribenten Jevgenij S Varga anger antalet för ungkommunisterna ensamma till 50 000 i sin *Ispanija v revoljutsij*, s 117. Helt klart en överdriven siffra.

[43] Se exempelvis hans artikel i *Claridad*, 13 maj 1936; tal i Zaragoza, rapporterat i *ibid.*, 1 juni 1936.

[44] Enligt uppgifter till mig av Alfonso Quintana y Pena, f d socialistisk deputerad.

[45] Exempelvis, Alfredo Cabello, José Cazorla, José Lain, Federico Melchor och Serrano Poncela. Enligt Enrique Castro, en gång befälhavare för det kommunistiska Femte regementet och f d medlem av partiets centralkommitté, gick både Santiago Carrillo och José Cazorla med i partiet den 6 november 1936 (*Hombres made in Moscú*, s 439). Se även Fernando Claudín, *Santiago Carrillo*, s 48 och de spanska kommunisternas tidskrift i exilen *España Popular*, 15 juni 1940. För Carrillos försvar av deras agerande, se Carrillo, *La Juventud, factor de la victoria*, s 14.

[46] Enligt Pedro Checa, medlem av politbyrån, i ett tal i mars 1937 (*A un gran partido …*, s 23. Se även *Juventud de España*, 7 juni 1940. Fernando Claudín uppger att Carrillo blev suppleant i politbyrån i mars 1937 (*Santiago Carrillo*, s 48).

[47] Carrillo, *I morgon Spanien*, s 55.

[48] Citerat av Andrés Carabantes och Eusebio Cimorra, *Un mitt llamado Pasionaria*, s 163-64.

[49] ”Notas Históricas sobre la Guerra de España”, s 264-65.

vilket jag fick veta senare, var informerad om varje steg. Och samtliga styrdes av den man vi brukade kalla ”Moskvas öga”, Kominterns hemlige representant [Vittorio Codovila].”[50]

Många år senare medgav Carrillo hur påverkad han varit av Codovila redan före inbördeskriget. ”Honom kände jag redan innan jag lärde känna kommunistpartiets ledare … Jag måste säga att jag kom mycket bra överens med Codovilla [*sic*] den gången. Det beror delvis på honom att jag blev kommunist.[51]

Carrillo anslöt sig till kommunistpartiet den 7 november 1936.[52] Fernando Claudín, som en gång varit en nära medarbetare till honom och var ledande inom JSU under kriget och en kännare av ämnet, skriver: ”Som han förklarade för oss vid den tiden [gick Carrillo med i partiet] på grund av att socialistpartiet tycktes odugligt under de avgörande dagarna i försvaret av Madrid, då fienden stod helt nära de mest sårbara försvarsställningarna. Ledningen nationellt och lokalt hade övergett huvudstaden för Valencia eller Barcelona … Kommunistpartiets högsta ledare stannade däremot kvar och visade sig som förebilder”. I ett senare avsnitt tillfogar han: ”[Som] ledare för JSU blev Santiago Carrillo en framstående person, men hans ställning som suppleant i politbyrån var det nästan ingen som brydde sig om … Han var sällan med [på mötena] och var kort och gott bara den man som hade uppdraget att omsätta partiets politik. Han ingick inte i de inre cirklarna, där de viktiga besluten fattades och där representanterna för Kommunistiska internationalen var närvarande … liksom de högsta företrädarna för Sovjet (diplomater, militärer, underrättelsetjänsten) och de högsta ledarna för det spanska kommunistpartiet.”[53]

För att kunna förstå händelseutvecklingen är det viktigt att understryka den makt som Moskvas representanter – Kominterns ”delegater” eller ”instruktörer”, som de kallades[54] – vid denna tid utövade över ledarna för kommunistpartiet i Spanien. Vittorio Codovila, från Argentina, var enligt Enrique Castro, en tid medlem av centralkommittén, ”den verklige partiledaren”.[55] Enligt Eudocio Ravines, en tidigare peruansk kommunist som kände Codovila personligen och som medverkat i redaktionen till kommunisternas organ *Frente Rojo* i Valencia, hade Codovila ”politiskt likviderat” den spanska partiledningen före inbördeskriget och ersatt den med ”element som fogade sig i hans vilja”.[56] Enligt samma insiktsfulla källa var även Boris Stefanov i Spanien. Han var bulgar och ”en av de få vänner till Lenin som överlevt utrensningarna” samt en av Stalins närmaste vänner. I Spanien kallade han sig Moreno och beskrivs av Ravines, som kände honom personligen, som ”högste ledare för revolutionen, kriget och kommunistpartiets knep och intriger. Hans ord betraktades som om de kom direkt från Stalin.”[57] Lika betydelsefullt var också att Palmiro Togliatti befann sig i

---

[50] *Timón* (Buenos Aires), juni 1940.
[51] *I morgon Spanien*, s 47. Isaac Don Levine säger om Codovila, ”… en undersätsig, tjock italienare, nästan utan någon hals, som var grundare av kommunistpartiet i Argentina. Ansluten under ett kvartssekel till den sovjetiska underrättelsetjänsten hade han stigit i graderna och blivit Kominternledare i Spanien”, (*Mordet på Trotskij*, s 27).
[52] Claudín, *Santiago Carrillo*, s 48.
[53] *Ibid.*, s 44, 56.
[54] Enligt José Duque, medlem av centralkommittén i det spanska kommunistpartiet, byttes ordet ”instruktörer” senare ut mot ”medarbetare”, som ansågs mer diplomatiskt (intervju med mig efter kriget).
[55] *Hombres made in Moscú*, s 374.
[56] *La gran estafa*, s 307.
[57] *Ibid.*, s 309-10. För ytterligare information om Stefanov, se Branko Lazitch och Milorad M Drachkovitch, *Biographical Dictionary of the Comintern*, s 373-84 och Justo Martínez Amutio (vänstersocialist som känt honom personligen), *Chantaje a un pueblo*, s 269-80. Där heter det (s 271-72): ”Han hade kontor helt för egen räkning, lyxigt möblerade och demonstrativt i våningar i Barcelona, Valencia och Madrid. Vid sin sida hade han en sekreterare och tolk, den mystiska Angelita, hårdför kommunist, en riktig demon, vacker men kylig och grym … En annan adjutant var den hemska ’Carmen la Gorda’ (Carmen den feta), ryska som bara med sin uppenbarelse skapade avsky. Hon kallades ’kaderchef’ i JSU och senare i spanska kommunistpartiet … Sin pseudonym hade hon själv valt.” Jag träffade ’Carmen la Gorda’ först i Spanien och senare i Mexiko, där hon gift sig med den småväxte Pedro Martínez Cartón, medlem av politbyrån, som så vitt jag kunde förstå levde i skräck för henne.

Spanien, framför allt sedan Codovila lämnat Spanien sommaren 1937. Den italienske kommunisten Togliatti var, i likhet med Stefanov, medlem av Kominterns exekutivkommitté och hade flytt från Mussolinis Italien 1925. Efter andra världskriget skulle han leda det italienska kommunistpartiet. Nu blev Togliatti i realiteten den som ledde det spanska partiet, utformade dess strategi och var den som skrev många av de tal José Díaz och La Pasionaria höll.[58] Han använde pseudonymer som Ercole, Ercoli och Alfredo och skulle tillsammans med Stefanov bli kvar i Spanien ända tills inbördeskriget var över.

Att Togliatti de facto var partiledare bekräftas av Enrique Lister, en ståndaktig anhängare till Kreml: ”Han var Kommunistiska internationalens delegat i Spanien och hela politbyrån lydde honom utan att knysta.”[59]

I sitt vittnesmål i februari 1957 inför USA-senatens underkommitté för inre säkerhet sade Alexander Orlov, toppnamnet bland NKVD:s (Sovjets hemliga polis) tjänstemän i Spanien från september 1936 till sitt avhopp i juli 1938: ”Palmiro Togliatti var också i Spanien … tillsammans med mig och vi hade blivit goda vänner vid den tiden. Han ledde det spanska kommunistpartiet och de spanska kommunisternas militära styrkor på uppdrag av Moskva … [I] ledningen för det italienska kommunistpartiet [idag] hittar vi den dugligaste mannen i den kommunistiska rörelsen – dvs Palmiro Togliatti.”[60] Enligt den amerikanske kommunisten John Gates, 1938 chefskommissarie vid Femtonde brigaden, var ”Togliatti det mäktigaste kommunistiska namnet i Spanien. Han ansvarade för de spanska kommunisternas hela politik … Det spanska kommunistpartiets oerhörda tillväxt efter fascisternas uppror måste till stor del tillskrivas hans råd och ledarskap … Togliatti var en lysande taktiker, förmodligen den skickligaste i hela den kommunistiska rörelsen”.[61]

Även Santiago Carrillo har hyllat Togliatti. 1971, då han var partiledare i exil, skrev han: ”[Han] var en ovärderlig rådgivare och, för många av oss som då var mycket unga och oerfarna, en veritabel maestro.”[62] ”Han var en stor personlighet. Jag tror att han på sin tid var den kommunistiska rörelsens mest kultiverade och intelligenta ledare”, sade han 1974 till Régis Debray och Max Gallo.[63]

Det intressantaste vittnesmålet kommer från Justo Martínez Amutio, socialistisk guvernör i Albacete, där de Internationella brigadernas högkvarter var förlagt, och en person som hade en hel del att göra med Togliatti: ”Han var den skickligaste av alla de [politiska] agenter Stalin skickade och den som i verkligheten ledde kommunistpartiet till krigsslutet. Jag ansåg honom var … överlägsen Stefanov vad gällde intelligens och duglighet … Det var denne man som ledde hela Kominterns politiska inriktning i de Internationella brigaderna, som tillsammans med Stefanov planerade kommunistpartiets politik inrikespolitiskt och militärt … Han hade för vana att ställa frågor på ett hövligt sätt, krävde att få veta detaljer via olika kanaler om de mest framträdande politiska och militära personligheterna och kunde locka ur hans samtalspartners vad de tyckte. Men i hans fall gick det aldrig att bedöma av gester eller ansiktsuttryck … vad han verkligen själv ansåg.”[64]

---

[58] För denna information vill jag tacka flera spanska kommunister i exil, som jag träffade i Mexiko på 1940-talet.
[59] *Memorias de un luchador*, s 432. Valentin González (El Campesino), den välkände kommunistiske milisledaren, skulle efter att ha lämnat partiet skriva: ”Under spanska inbördeskriget var det ’Alfredo’, den berömde Palmiro Togliatti och ett av toppnamnen i Komintern, som i själva verket ledde kommunistpartiet … José Díaz och hela politbyrån verkställde bara hans direktiv”, (*Comunista en España y antistalinista en la U.R.S.S*, s 92).
[60] USA-senatens juridiska kommitté, *Scope of Soviet Activity in the United States*, s 344-46.
[61] Från en opublicerad kommentar till Verle B Johnstons ”The Inernational Brigades in the Spanish Civil War, 1936-1939, (Hoover Institution, Bolloten Collection).
[62] Togliatti-Dáz-Carrillo, *Los comunistas y la revolución española*, s 144.
[63] *I morgon Spanien*, s 68. Se även Cordón, s 467.
[64] *Chantaje a un pueblo*, s 345-46.

”El Campesino” beskriver Togliatti som ”kylig, cynisk, utan nerver och utan skrupler”,[65] ett omdöme som Enrique Castro ytterligare förstärkt i sin redogörelse för ett möte i Moskva efter kriget med spanska kommunistledare: ”Togliatti upphör att putsa glasögonen. Han granskar dem länge mot ljuset och tittar därefter på var och en av oss. Han lägger benen i kors och antar orubbligheten hos ett klippblock … Jag erinrade mig vad hans sekreterare i Spanien sagt: ’Han är den sort som skulle älska med mig lika kyligt som han skulle ge order om att skjuta mig!”[66]

Genom Komintern-apparatens monolitiska prägel är det inte förvånande att Codovila, Stefanov och senare Togliatti med sina omfattande politiska erfarenheter i den internationella kommunistiska rörelsen och en maktutövning med direkt ursprung i Kreml inte skulle ha några svårigheter att dominera på mötena med den spanska politbyrån, där partiets och JSU:s politik utformades. ”Men i Spanien fanns ingen Lenin”, skriver Fernando Claudín. ”Däremot fanns det gott om kominternrådgivare. Genuina revolutionärer och organisatörer som José Díaz och Pedro Checa, och folktribuner av Dolores Ibárruris format, saknade den nödvändiga teoretiska grunden för att kunna utmana Kominterns folkfrontsschema.”[67] Enligt en orubblig motståndare till kommunisterna var deras ledare ”intellektuellt medelmåttiga, svaga och vana att foga sig”.[68]

Hur det nu än var med den saken skulle JSU, tack vare Vittorio Codovilas styrka och inflytande och det Santiago Carrillo och andra ledare för ungsocialisterna bidrog med, snabbt bli ett viktigt redskap för Komintern. Kort efter avhoppen stärkte kommunisterna greppet än mer. I stället för den planerade nationella enhetskongressen, som på demokratisk väg var tänkt att diskutera principer, program och den definitiva strukturen hos den nya enhetsorganisationen, sammankallade Santiago Carrillo i stället en nationell konferens i Valencia i januari 1937. Som delegater utsåg han inte bara representanter för JSU:s lokala avdelningar, utan ett stort antal ungkommunister från fronter och fabriker, ett schackdrag som gjorde att han kunde kontrollera konferensen från början till slut och säkra valet av en nationell ledning och ett verkställande utskott fullproppat med personer utsedda av kommunistpartiet. ”I stället för att hålla kongress sammankallade kommunisterna denna ’bluff’, konferensen i Valencia. De gav den fullt ut värde av en ’demokratisk’ enhetskongress, men sanningen är raka motsatsen”, skrev Antonio Escribano, delegat från Alicanteprovinsen.[69]

”Hade vi”, försvarade sig Santiago Carrillo några månader senare, ”hade vi kunnat, mitt i ett krig och med tanke på de förändringar som ägt rum i vårt land och vår egen organisation, hålla en kongress med enbart representanter för lokalavdelningarna närvarande? Hade vi, med våra egna unga vid fronten, kunnat hålla samma sorts kongress som vi skulle ha hållit före den 18 juli, då vår ungdom ännu inte försvarade sin frihet med vapen? Nej, någon sådan kongress hade vi inte kunnat hålla. Vi fick anpassa oss efter läget. Och läget gjorde det nödvändigt att vår nationella konferens inte bara bevistades av representanter för lokalavdelningarna, utan också av de unga män som under stora uppoffringar strävade efter att öka krigsproduktionen på fabrikerna och av de som offrade sitt blod för vår frihet, till lands, till sjöss, i luften; med andra ord av den del av vår ungdom, den bästa delen – som inte

---

[65] *Comunista en España …*, s 99.
[66] *J´ai perdu la foi á Moscou*, s 130.
[67] Den olägliga revolutionen (Spanien 1936-1939)
[68] Victor Alba, *El frente popular*, s 511. Å andra sidan förnekade La Pasionaria många år senare att partiet varit underkastat hans vilja: ”Togliatti var inte den som blandade sig i vår politik. Han kunde säga: ’Det är ni som måste leda, ingen utifrån kan lösa problemet.’ Med andra ord brukade han tala med oss och ge oss råd utifrån vissa linjer, men under inga omständigheter brukade han lägga sig i partiets politik eller dess arbete. Han var en mycket intelligent, kompetent och bildad man.”, (Jaime Camino, *Intímas conversaciones con La Pasionaria*, s 45).
[69] Från en opublicerad artikel (N° 1) jag fått av Antonio Escribano (Hoover Institution). Återfinns i *Nuestra lucha por la unidad*, s 34. Se även Santiago Carrillo, *Somos la organización de la juventud*, s 6-9.

fanns i lokalavdelningarna, utan vid fronten – som har legitim rätt att kontrollera vad som sker i dess organisation."[70]

Följande utdrag ur ett brev jag några år efter kriget fick av Antonio Escribano har också visst intresse: "Jag kommer ihåg när nationella ledningen för JSU valdes … Flera veteraner i ungdomsrörelsen träffade Carrillo och hans medarbetare och de valda representanterna från varje provins. Senare kunde de läsa att 'valet' till nationell ledning godkänts med acklamation, eftersom det kommit instruktioner om att man skulle gå med på allt ledningen föreslog." [71]

För denna kupp hade Carrillo helt klart nytta av sitt frikostiga beröm av Largo Caballero. "Här och nu måste det sägas", hade han förklarat i sitt till på konferensen, "att som alltid, och rent av mer än någonsin, har Largo Caballero stöd av den spanska ungdomen på fabriker och vid fronten. Jag vill också tillägga att kamrat Largo Caballero är densamme som han alltid varit: den man som hjälpt oss att enas. Han är den som vi väntar oss många användbara råd av för att, som ett bidrag till den gemensamma sak vi försvarar, enheten bland spansk ungdom ska kunna förverkligas."[72]

Det var också säkert till nytta för Carrillo att bara några få av delegaterna kände till att han gått med i kommunistpartiet och att de flesta trodde att han och de andra i JSA-ledningen agerade helt i överensstämmelse med Largo Caballero och dennes anhängare i socialistpartiet. Dessutom bidrog nog också att all debatt undveks. Antonio Escribano erinrade sig:

> Ingenting alls debatterades [på konferensen]. De som talade inskränkte sig till att avlägga en rapport eller komma med en hälsning, men ingen diskussion följde. En viss Carasco talade om hur man skulle bekämpa stridsvagnar; en sjöman talade om sitt, en flygare likaså, och så vidare och så vidare. Faktum är att inget som gällde enandet av de båda organisationerna debatterades. Tvärtom togs allt som skett för självklart. De bland oss som var lojala mot Caballero höjde inte rösten av två skäl, bägge ganska naiva när jag tänker tillbaka, även om de då föreföll rimliga. De skälen var: 1. 90 procent av de ungsocialister som bevisade konferensen visste inte att Carrillo, Lain, Melchior, Cabello, Aurora Arnaiz, osv utan vidare hade gått med i kommunistpartiet. Vi trodde att de fortfarande var ungsocialister och att de, hur underligt det än kunde förefalla, agerade i överensstämmelse med Caballero och socialistpartiet. Hade vi vetat om att denna grupp av avfällingar förrått oss kan jag försäkra dig att det skulle ha lett till något helt annat. Men vi blev överrumplade. Så ser sanningen ut och för egen del skäms jag inte över att erkänna det. 2. Stämningen på konferensen och det sätt på vilket den gick till tog oss också med överraskning och när vi kom på att vi skulle reagera hade den redan avslutats. Vi medlemmar av Socialistiska ungdomsförbundet var vana vid att ha demokratiska och långa diskussioner om dagordningen på våra kongresser och hade varit säkra på att konferensen i Valencia skulle gå till på samma sätt … Men så skedde inte. När vi förstod vad som hänt var det för sent. Konferensen var över.[73]

I själva verket var det först någon tid senare, då kampen mellan Largo Caballero och kommunisterna gått in i ett akut skede och den fulla betydelsen av kommunistpartiets seger på konferensen i Valencia började stå klar, som den första sprickan uppstod. Detta inträffade när ett antal framträdande Caballeristas, bl a Sócrates Gómez, Tundidor López och Leoncio Pérez öppet protesterade mot kuppen[74] och då det publicerades öppna brev till Santiago Carrillo från José Gregori Martínez, generalsekreterare i JSU:s provinskommitté i Valencia, och Rafael Fernández, generalsekreterare i JSU i Asturien, där de med hänvisning till att deras lokalavdelningar inte tillfrågats tackade nej till de platser i den nationella ledningen som de fått vid konferensen.[75] "[Var och en] som protesterade – som jag gjorde mot kommunistpartiets

---

[70] Som sägs i *Nuestra lucha por la unidad*, s 34. Se även Santiago Carrillo, *Somos la organización de la juventud*, s 6-9.
[71] Brev till mig, 28 maj 1950 (Hoover Institution).
[72] Carrillo, *En marcha*, s 9.
[73] Brev till mig, 28 maj 1950 (Hoover Institution).
[74] Se exempelvis artiklar av Sócrates Gómez i *Adelante*, 25 juni 1937 och *CNT*, 11 juni 1937.
[75] Breven publicerades i *La Correspondencia de Valencia*, 31 mars respektive 1 april 1937. Se även uttalande av José Gregori Martínez i *Adelante* som de återges i *La Correspondencia de Valencia*, 9 april 1937.

dominans inom JSU – förtalades, svärtades ner och blev ibland fysiskt eliminerad", erinrade sig Sócrates Gómez, som i slutet av kriget ledde den socialistiska oppositionen mot kommunisterna inom JSU. "Kommunistpartiet var aldrig intresserat av att lugnt och resonabelt ta hänsyn till politiska meningsskiljaktigheter; i stället satte de igång med förolämpningar, förtal och ärekränkningar."[76]

Om man till allt detta lägger kommunisternas talang för att använda knep och list, spela ut olika grupperingar mot varandra, fylla centrala positioner med hemliga partimedlemmar eller sympatisörer, förläna beskydd åt och utöva påtryckningar mot alla som anslöt sig till deras led eller tjänade deras intressen, är det inte svårt att förstå att de så snabbt skulle komma att framstå som den verkliga maktfaktorn i anti-Franco-lägret.

[76] *Blood of Spain*, s 333.

Del III: Att tygla revolutionen

21. Säkerhetsstyrkorna

Tidigare i denna volym visade vi att polismakten i republiken smulades sönder av trycket från militäruppproret och den sociala revolutionen. Civilgardet, stormgardet och hemliga polisen upplöstes till följd av en allmän desertering till rebellsidan och att polisens uppgifter övertogs av de övervakningskommittéer och milisenheter som vänsterorganisationerna snabbt skapade.[1] ”Dessa styrkor”, förklarade Angel Galarza, inrikesminister i Largo Caballeros regering, ”verkställde uppgifter bakom fronten, endera på ett bra eller dåligt sätt, effektivt eller ineffektivt, några med de bästa avsikter, andra motiverade av låga ambitioner och onda instinkter … [och] var de enda krafter som vid detta tillfälle kunde sättas in mot fascisterna i städer och byar.”[2] ”Bakom fronten har fascismen”, skrev *Política,* det vänsterrepublikanska partiets tidning, ”i huvudsak slagits ned genom milisens skickliga och intelligenta insatser.” [3]

Med bara de små resterna av republikens polismakt till sitt förfogande stod den liberala regering som José Giral bildat den 19 juli 1936 vanmäktig inför den revolutionära terror som utövades av arbetarorganisationerna, vars patruller genomförde razzior, arresteringar och summariska avrättningar. Enligt socialisten Arturo Barea hade varje fackförening och politiskt parti i mars upprättat ”sin egen polis, sina egna fängelser, sina egna bödlar och speciella platser där avrättningarna verkställdes”.[4]

Varken Girals regering eller de som efterträdde kunde hoppas få bukt med denna terror och upprätta någon auktoritet som västvärlden kunde godta utan att återupprätta och stärka de säkerhetsstyrkor den kontrollerade. Om det var kommunister, socialister och republikaner eniga, även om var och en hade sin egen uppfattning om vem som ytterst skulle ha kontrollen över den ombildade poliskåren.

Det första betydelsefulla steget i återuppbyggnaden av de reguljära säkerhetsstyrkorna togs den 31 augusti 1936, då Girals kabinett utfärdade ett dekret om att upprensa och reorganisera civilgardet, som i fortsättningen kallades Nationella republikanska gardet.[5] Under Largo Caballeros regering rekryterades flera tusen nya medlemmar till denna kår, samma gällde Stormgardet, vars antal i början av december uppgick till 28 000, enligt Angel Galarza, den vänstersocialistiske inrikesministern.[6] Inte mindre betydelsefull var det växande antalet *carabineros,* eller karabinjärer, en kår bestående av tull- och skattetjänstemän underställd finansministeriet, som i likhet med storm- och civilgardet reducerats till smulor under trycket av den militära resningen och revolutionen. Även om Giral-regeringens plan hade varit att reorganisera och använda de kårerna för att upprätthålla den allmänna ordningen mot vänster-krafterna i revolutionen, togs inga allvarliga steg i den riktningen förrän Dr Juan Negrín – vid den tiden ansedd att vara Indalecio Prietos protegé och anhängare – tog kontrollen över finansministeriet i september 1936 och började omvandla den till en elitkår helt kontrollerad av de moderata socialisterna. Även om karabinjärerna före kriget uppgått till cirka 15 000

---

[1] Se kapitel 4.
[2] Tal rapporterat i *La Correspondencia de Valencia*, 5 augusti 1937.
[3] 18 september 1936.
[4] *The Forging of a Rebel*, s. 536. För vittnesmål från motståndare till militärens resning om excesser begångna av vänstern under den första tiden av revolutionär hänförelse, se tal av Wenceslao Carrillo i *La Correspondencia de Valencia*, 4 augusti 1937; Juan José Domenichina i *Hoy*, 30 november 1940; Jesús de Galíndez, *Los vascos en el Madrid sitiado*, s. 15-19, 42-43, 67-69; Miguel Peydro i *Correo de Asturias*, 25 januari 1941; Indalecio Prieto i *ibid.*, 15 augusti 1942; Sánchez Roca, intervju publicerad i *Solidaridad Obrera*, 17 september 1937; Julián Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España*, s. 111-112. För upplysningar om de revolutionära miliser bakom fronten, som bildades under inbördeskrigets första dagar för att genomföra arresteringar av regimfiender, se Matilde Vázquez och Javier Valero, *La guerra civil en Madrid,* s. 113-115.
[5] *Gaceta de Madrid*, 31 augusti 1936.
[6] Tal återgivet i *La Correspondencia de Valencia*, 5 augusti 1937.

man i hela landet[7] uppgavs de i april 1937 bestå av sammanlagt 40 000 man enbart i vänsterns läger, dvs i cirka hälften av Spaniens yta.[8] Förvisso var en del av dem verksamma i speciella karabinjärenheter vid fronten, men huvuddelen befann sig bakom den.[9] Det var allmänt känt att Prieto och de moderata socialisterna hade uppmuntrat utökningen av kåren för att kunna stärka sina positioner gentemot Caballeros socialister, men det var uppenbart att de såg den främst som en motvikt mot revolutionens extrema flygel. Hugh Thomas har rätt när han skriver att anarkosyndikalisterna beskyllde Negrín ”för att av karabinjärerna göra en privatarmé under finansministerns befäl”, men hans argument att Negrín gjorde detta ” för att se till att regeringen erhöll vederbörliga tullintäkter”[10] är ohållbart med tanke på att det territorium som den republikanska regeringen kontrollerade i april 1937 hade, som tidigare noterats, reducerats till hälften av den storlek som det haft före kriget och att antalet karabinjärer ökat från cirka 15 000 till 40 000.

I ett tal till karabinjärerna i december 1936 pekade Jerónimo Bugeda, en moderat socialist och Negríns biträdande minister, ut karabinjärernas kommande roll när han hotfullt förklarade: ”Ni är de som ska slå vakt om den stat som Spanien vill skapa. De visionärer som tror att kaos och brist på disciplin och moral kan tillåtas tar fullständigt miste för folkarmén, och ni karabinjärer, som utgör den ärorika delen av den armén, vet hur det ska förhindras.”[11]

Anarkisterna dolde inte sina misstankar om att karabinjärerna till sist skulle ställas mot dem.[12] I en rapport från Valencia publicerad i *New York Herald Tribune* skrev James Minifie: ”En pålitlig polismakt håller på att byggas upp, sakta men säkert. Regeringen i Valencia har hittat ett idealiskt redskap för detta i form av *carabineros* …. Anarkisterna har redan noterat och klagat över den ökade makten hos denna styrka ’vid en tidpunkt då vi alla vet att det inte är mycket till trafik som förekommer över gränsen till lands eller till sjöss’. De inser att det är mot dem den kommer att användas.”[13]

Enligt en kommunistisk källa ökade karabinjärerna från 40 000 i april 1937 till 60 000 i början av 1938[14] och till 100 000 senare samma år. Anarkisterna döpte kåren till ”Negríns 100 000 söner”.[15] Om den siffran någonsin uppnåddes går inte att säga, men under hela 1938 fortsatte kåren att växa, först genom att åldersgränsen sänktes från 18 till 17 år och sedan höjdes från 40 till 45.[16] Negrín var förtjust i karabinjärerna. En av hans söner tillhörde kåren,

---

[7] Ramón Salas Larrazábal anger siffran 15 251 (artikel i Vicente Palacio Atard m fl *Aproximación histórica a la guerra española, 1936-1939*, s. 100). Ricardo de Cierva, *História de la guerra civil española*, I, s. 760 ger följande sammanställning: 700 officerare, 1 090 reservofficerare och 13 000 man, sammanlagt 14 790 av vilka 8 750 befann sig i det republikanska lägret den 20 juli 1936. Diego Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra*, s. 236 anger en siffra på totalt 15 570.

[8] James Minifie i *New York Herald Tribune* (rapport från Valencia), 28 april 1937. Se även Henry Buckley, *Life and Death of the Spanish Republic*, s. 311. Den 23 september antogs ett dekret som bemyndigade finansministern att rekrytera ytterligare 8 000 man till kåren, *Gaceta de Madrid*, 24 september 1936 och en månad senare ökade den siffran till 20 000, *ibid.*, 24 oktober 1936. I mitten av november beräknade Negrín att kåren snart skulle uppgå till 30 000, *Gaceta de la República*, 18 november 1936.

[9] Buckley, s. 311.

[10] *The Spanish Civil War*, 1977 års utgåva, s. 666-67 [*Spanska inbördeskrige*t, s. 530]

[11] Rapporterat i *Verdad*, 27 december 1936. I februari 1937 utfärdade Negrín en cirkulärorder där alla karabinjärer påmindes om att de, i enlighet med existerande dekret, skulle avhålla sig från politisk aktivitet och inskränka sig till att ”med entusiasm uppfylla sina plikter mot den demokratiska republikens legala regering”, *Gaceta de la República*, 20 februari 1937. I ett senare kapital kommer det att framgå att Negrín, när han alltmer närmade sig kommunisterna, struntade i detta förbud och rekryterade medlemmar till karabinjärer från PCE och PSUC. Miguel Serra Pámies, medlem av verkställande utskottet i PSUC, berättade följande för mig 1944, sedan han lämnat partiet: ”Många medlemmar av PSUC anslöt sig till karabinjärerna. Negrín spelade med i vårt spel och vi med hans.” En stenografisk nedteckning av intervjun finns på Hoover Institution.

[12] Se exempelvis tal av Fidel Miró, rapporterat i *Ruta*, 18 februari 1937.

[13] 28 april 1937.

[14] William Rust i *Daily Worker*, 1 mars 1938.

[15] Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra*, s. 236.

[16] *Política*, 15 november 1938.

de tjänstgjorde hemma hos honom och de bevakade hans hus i Naquera, en småstad nära Valencia.[17] När han blivit försvarsminister i april 1938 utnämnde han en kapten från karabinjärerna till att leda SIM, det beryktade Servicio de Investigación Militar, och i slutet av kriget anförtrodde han enligt Carlos Contreras (Vittorio Vidali) ”enfaldigt nog” frakten till Mexiko av den enastående Vitaskatten till Enrique Puente, en socialist och överste i karabinjärerna, som förrådde honom och överlämnade skatten till Prieto, som då blivit Negríns ärkefiende.[18]

Genom sina speciella privilegier var karabinjärerna impopulära bland manskap och officerare i folkarmén och blev kallade *la peste verde*, gröna pesten, på grund av sina gröna uniformer. Emellanåt tjänstgjorde en del enheter vid fronten där, enligt överbefälhavaren Vincente Rojo, ”deras närvaro vanligen var en källa till missnöje på grund av de privilegier de åtnjöt”[19]. De tjänade 15 pesetas om dagen mot 10 för soldaterna i folkarmén, fick bättre mat och utrustning[20], hade egna fabriker och verkstäder och transportmedel som ofta var överlägsna arméns. Senare, som vi kommer att få se, när Negrín bröt med Indalecio Prieto, skulle han bli hämmad av just den styrka han själv byggt upp.[21]

Parallellt med återuppbyggnaden av säkerhetsstyrkorna vidtog Largo Caballeros regering åtgärder för att bringa arbetarorganisationernas egna patruller och styrkor under sin kontroll. Kort efter att ha tillträtt publicerade den ett dekret om att de skulle integreras i en övervakningsmilis under inrikesministeriet som skulle samarbeta med de officiella polisstyrkorna för att upprätthålla ordningen.[22] Alla milismedlemmar med polisiära uppdrag som inte tillhörde den nya kåren skulle betraktas som ”irreguljära element”, vars medlemmar dock om de så önskade kunde enrollera sig i de reguljära säkerhetsstyrkorna.[23] Dekretet visade sig snart bara vara ett första steg på väg mot att inkorporera arbetarorganisationernas patruller och styrkor i statens väpnade styrkor.[24] Medlemmar i kommunist-, socialist- och republikanska partier dröjde inte med att ta tillfället i akt att ansluta sig till den officiella poliskåren, men anarkosyndikalisterna stretade emot på många ställen och höll fast vid sina egna patruller och enheter i trots mot regeringen. I stället för att gå med på att se sina miliser sväljas av staten krävde en del av de mer beslutsamma delarna att regeringens poliskår skulle upplösas och medlemmarna inkorporeras i arbetarorganisationernas miliser.[25] Men det var ett fåfängt krav, eftersom regeringen, med de reorganiserade säkerhetsstyrkorna bakom sig och i frånvaron av protester från CNT-FAI:s ministrar, hade börjat avväpna och arrestera de motsträviga och ta över skötseln av den allmänna ordningen i det ena efter det andra av de samhällen som anarkosyndikalisterna hade kontrollerat från inbördeskrigets allra första dagar.[26] En del av de åtgärderna som vidtogs av polisen i olika samhällen stod i överensstämmelse med de instruktioner som inrikesministern, eller lokala myndigheter under hans fögderi, utfärdat om att

---

[17] Louis Fischer, *Men and Politics*, s. 415.
[18] Denna kommentar gjorde Vidali till mig i Mexiko efter kriget kort efter Puentes förräderi.
[19] *¡Alerta los pueblos!*, s. 186. Detta missnöje bekräftades för mig efter kriget av Gabriel García Maroto, en tidigare allmän underkommissarie för kriget. För information om García Maroto, se kapitel 28.
[20] Rojo, *Alerta los pueblos!*, s. 109.
[21] Kapitel 55.
[22] *Gaceta de Madrid*, 17 september 1936.
[23] *Ibid.*
[24] Se tal av Angel Galarza, rapporterat i *La Correspondencia de Valencia*, 5 augusti 1937. Dekretet gällde inte Katalonien.
[25] Resolution antagen på CNT Valencias kongress i november 1936, *Fragua Social*, 18 november 1936. Se även *Frente Liberatario*, 10 april 1937.
[26] Om protester mot avväpnandet och arresteringarna av anarkosyndikalisterna och polisens ockupation av byar, se tal av Tomás Cano Ruiz vid det avslutande sammanträdet vid CNT-Valencias kongress, rapporterat i *Fragua Social*, 7 november 1936; manifest utgivet av CNT i centrala regionen, publicerat i *El Día Gráfico*, 23 december 1936; *Fragua Social*, 23 april 1937; *Nosotros*, 13 mars, 5, 7, 8, 10 april 1937. Se även Federación Anarquista Ibérica, *Memoria del pleno regional de grupos anarquistas de Levante celebrado en Alicante, durante los días 11, 12, 13, 14 y 15 del mes de abril de 1937*, s. 128-31, 133; Confederación Regional del Trabajo de Levante, *Actas del congreso regional de sindicatos de Levante celebrado en Alicante, en el Teatro Verano, los días 15, 16, 17, 18 y 19 de julio 1937*, s. 199-205.

samla in alla vapen från personer som inte kontrollerades av organ underställda finans-, inrikes-, justitie- eller krigsministerierna.[27]

Samtidigt med rekonstruktionen av regeringens säkerhetstjänster skedde viktiga förändringar på det rättsliga området. De revolutionära domstolar som arbetarnas organisationer upprättat i början av kriget ersattes gradvis av en ny sorts domstolar bestående av tre domare och fjorton medlemmar av folkfrontspartierna och de fackliga landsorganisationerna med två representanter för varje organisation.[28] Även om regeringen Giral i slutet av augusti antog nya dekret om bildande av nya domstolar, började dessa inte träda i funktion i vänsterns alla provinser förrän flera veckor efter det att CNT i november gått med i Caballeros regering.[29]

Medan omorganiseringen av den reguljära poliskåren långsamt pågick, använde sig kommunisterna ohämmat av sin växande makt och sin skicklighet i att rekrytera, förtala och infiltrera till att skaffa sig starkt inflytande.[30] Tillsammans med sovjetiska agenter utövade de det tryck de kunde på guvernörerna i olika provinser, vilket bl a omvittnats av civilguvernören Justo Martínez Amutio i Albacete.[31] Med hjälp av både direkt och indirekt stöd av högt placerade anhängare, och genom den försiktighet, för att inte säga det tillmötesgående, som ledande socialister och republikaner visade prov på, kunde de åt sig själva säkra centrala positioner i den återuppbyggda polisapparaten. I november 1936 lyckades exempelvis Santiago Carrillo, ansvarig för ordningens upprätthållande i Junta de Defensa de Madrid (som bildats när Largo Caballeros regering flyttat till Valencia) och hans efterträdare José Cazorla, som båda gått med i PCE, ta kontroll över de nya säkerhetsstyrkorna i huvudstaden.[32] Luis Omaña Díaz och Loreto Appellániz, båda partimedlemmar, utnämndes av Angel Galarza, den socialistiske inrikesministern, till posterna som generalkommissarie och polisinspektör i Valencia, regeringens nya säte[33], kommunisterna Justiniano García och Juan Galán utsågs till chef och vice chef för Servicios Especiales, inrikesministeriets underrättelseavdelning, medan två andra kommunister, Fernando Torrijos och en viss Adám fick viktiga poster inom polisförvaltningen. Torrijos blev generalkommissarie i Säkerhetsavdelningen, med ansvar för utnämningar, personalbyten och disciplinen inom polisen, medan Adám utnämndes till chef för utbildningscentret på säkerhetspolisens skola, Escuela de Policía, där kadern inom den nya hemliga polisen skolades.[34]

Från grundandet blev denna kår, som till sist blev viktigare än någon av de allmänna uniformerade ordningsstyrkorna, en förlängd arm åt den sovjetiska hemliga polisen, som genom den roll Spanien nu intog i sovjetisk diplomati hade etablerat sig i republiken ganska tidigt under kriget. Enligt Valter Krivitskij hölls en urtima konferens i Moskva den 14 september 1936 med Abram Slutskij, chef för utlandsavdelningen inom den sovjetiska hemliga polisen, när-

---

[27] Se exempelvis instruktioner publicerade i *La Correspondencia de Valencia*, 15 februari 1937; samt *Gaceta de la República*, 13 mars 1937.
[28] *Gaceta de Madrid*, 24, 26 augusti 1936; se även *ibid.*, 7 oktober 1936.
[29] Se tal av García Oliver, justitieminister från CNT-FAI i Largo Caballeros regering, rapporterat i *Fragua Social*, 1 juni 1937.
[30] Se exempelvis *Frente Libertario*, 10 mars 1937; även general José Asensio om Margarita Nelken, citerat av Julián Gorkin, *Caníbales politicos*, s. 218; intervju för CNT med Wenceslao Carrillo, generaldirektör för säkerheten från december 1936 till maj 1937, rapporterat i *La Correspondencia de Valencia*, 11 augusti 1937; Justo Martinez Amutio, *Chantaje a un pueblo*, s. 213; Jesús Pérez Salas, *Guerra en España, 1936-1939*, s. 160.
[31] Martinez Amutio, s. 205-13.
[32] Julio Aróstegui och Jesús A Martínez, *La junta de defensa de Madrid*, s. 228, 236.
[33] För informationen om Luis Omaha Díaz vill jag tacka José Muñoz López, medlem av hemliga polisen och senare hög tjänsteman i SIM, Militära utredningstjänsten (intervjuad av mig i Mexiko 1950). Beträffande Appellániz kan en profil hittas i Martínez Amutio, s. 211, 228-30 och ytterligare information i *Datos complementarios para la historia de España*, s. 266-67.
[34] För all denna information vill jag åter tacka José Muñoz López (se föregående not). I brev till mig, daterade 7 augusti och 18 december 1951, bekräftade Wenceslao Carrillo, generaldirektör för säkerhet under Largo Caballero, Adams och Torrijos politiska anslutning (Hoover Institution)). I slutet av april 1937 utsågs Juan Galán till arméinspektör under inrikesministeriet (se *Gaceta de la República*, 30 april 1937).

varande.[35] ”Av Slutskij fick jag veta att en veteranofficer i hans avdelning hade utsetts att bygga upp OGPU [NKVD][36] i det republikanska Spanien. Det var Nikolskij, alias Schwed, alias Ljova, alias [Alexander] Orlov.”[37] Att Krivitskij avslöjade alla dessa alias 1939, långt innan de var kända någon annanstans, visar hans djupa kunskaper om NKVD, något som redan bekräftats av två ansedda personer – Boris Nicolajevskij och Paul Wohl – som kände honom nära. Nikolskij var Orlovs partinamn, enligt *The Legacy of Alexander Orlov* som publicerades av USA-senatens underkommitté för inre säkerhet efter att han avlidit i USA 1973[38], där han varit bosatt sedan sitt avhopp 1938. Schwed var det ”kodnamn”, vilket Orlov själv bekräftade 1966, som Stalin använde vid kontakterna angående överföringen av den spanska guldreserven till Ryssland[39], och Ljova bekräftades av Louis Fischer, som träffat honom i Madrid i mitten av september 1936 och som avslöjade dessa uppgifter 1941.[40]

I ett svar på ett frågeformulär utformat av Stanley G Payne[41] förklarade Orlov den 1 april 1968 att han blivit utnämnd av den sovjetiska politbyrån den 26 augusti 1936 och att det datum Krivitskij angett till den 14 september var felaktigt. Skillnaden är inte betydelsefull: vad som däremot är betydelsefullt är Krivitskijs kännedom om hans topphemliga utnämning med tanke på den massiva kampanjen mot honom för att vara bedragare. I sitt svar på samma frågeformulär uppgav Orlov också att Krivitskij aldrig innehaft någon hög post i den sovjetiska hemliga polisen, utan bara fungerat som NKVD:s ”brevlåda” i Haag – ”den lägsta placeringen på den operativa skalan”. Detta uttalande kan avfärdas som ett senkommet försök att svärta ner Krivitskij, som avslöjade, vilket kommer att framgå senare, den repressiva roll som Orlovs apparat hade i Spanien. Inte i någon av sina böcker, artiklar eller vittnesmålen inför USA-senatens underkommitté framförde Orlov den anklagelsen. Inte heller skulle någon med så låg ställning ha kunnat ha så omfattande och korrekt kännedom om detaljerna som fallet var med Krivitskij.[42]

Några månader efter Orlovs utnämning blev den sovjetiska hemliga polisen, i intimt samarbete med spanska och utländska kommunister, med kryptokommunister i de socialistiska och republikanska leden och med den av kommunisterna kontrollerade hemliga polisen i

---

[35] Slutskij (även stavat Sloutsky) förekommer i många sammanhang i Alexander Orlov, *The Secret History of Stalin´s Crimes*; Elisabety K Poretsky (hustru till den mördade NKVD-agenten Ignace Poretsky, alias Ignace Reiss, alias Ludwik), *Our Own People och* i USA-kongressen, senatens rättskommitté, *The Legacy of Alexander Orlov*. I den grafiska avdelningen av Viñas, *El oro de Moscú*, s. 14-17, finns en kopia av ett konfidentiellt protokoll nedtecknat i Moskva den 7 november 1936 om den spanska guldreservens ankomst till Moskva. En av undertecknarna var A A Slutskij som då var folkkommissarie för statens säkerhet.

[36] På grund av att den sovjetiska polisen på 1930-talet än omtalades som OGPU, än som NKVD bör följande information hämtad från *McGraw-Hill Encyclopedia of Russia and the Soviet Union*, s. 502 bidra till att klargöra saken. Genom ett dekret från februari 1922 upprättades en statlig polisförvaltning (GPU) i Folkkommissariatet för inrikes frågor (NKVD). 1923 överfördes GPU från NKVD och gjordes om till en Enhetlig statlig polisförvaltning (OGPU) knuten till Sovnarkom (Folkkommissariernas råd). 1934 skedde en ny omorganisation. Genom ett dekret av den 10 juli överfördes OGPU:s uppdrag till NKVD. Ändå skulle den sovjetiska hemliga polisen länge fortsätta att omtalas som GPU, eller OGPU, förmodligen i många fall av gammal vana. De olika namnförändringarna behandlas mer detaljerat av den berömde sovjetexperten David Dallin i *Soviet Espionnage*, 1-2 (fotnot). Se även Hugo Dewar, *Assassins at Large*, s. 200-203.

[37] Krivitsky, *In Stalin´s Secret Service*, s. 82.

[38] S. 4. Hans fulla partinamn anges som Lev Lazarevitj Nikolskij.

[39] Artikel i *Reader´s Digest*, november 1966.

[40] *Men and Politics*, s. 361.

[41] Jag vill tacka Payne för att ha försett mig med en kopia av det svar Orlov undertecknade. Kopian återfinns på Hoover Institution.

[42] Orlov hävdade också som svar på Paynes frågeformulär att Krivitskij ”aldrig varit underrättelsechef för hela Europa”. Det stämmer, men Krivitskij gjorde också bara gällande att han varit ”chef för den sovjetiska militära underrättelsetjänsten i Västeuropa”. Att notera är att när Benjamin Mandel, forskningschef för USA-senatens underkommitté, under förhöret med Orlov (28 september 1955) omtalade Krivitskij som ”hög NKVD-officer” hade Orlov inga invändningar (U.S. Congress, Senate Committee on the Judiciary, *The Legacy of Alexander Orlov*, s. 29).

Spanien, en nyckelfaktor för händelseutvecklingen inom den sida som bekämpade Franco.[43] ”I själva verket opererade Stalins hemliga polis i Spanien som om det varit Yttre Mongoliet”, skriver den tidigare kommunistledaren Fernando Claudín.[44]

Angående min bok *The Grand Camouflage* skrev Herbert L Matthews, *New York Times* tidigare korrespondent i den republikanska zonen och viktig när det gällde att forma den allmänna opinionen, på sidan 113 av sin sista bok om Spanien, *Half of Spain Died*: ”Bolloten påstår att hemliga polisen i Spanien blev ’ett rent verktyg’ för den sovjetiska polisapparaten och att ryska OGPU ’blev avgörande för händelseutvecklingen i det anti-francoistiska lägret’. Detta är en oerhörd överdrift. Aldrig någonsin förlorade ledarna för den spanska republiken kontrollen över regeringen.” Men på sidan 110 skriver han samtidigt: ”Redan i september 1936 började kommunisterna, anförda av ryska NKVD:s företrädare Alexander Orlov fylla fängelserna med hundratals av sina – inte nödvändigtvis regeringens – fiender och torterade och dödade många av dem. Det fanns inte, som Burnett Bolloten, United Press tidigare korrespondent på Francosidan [i själva verket befann jag mig på den republikanska sidan från 18 juli 1936], påstår något ’oberoende ryskt polissystem’ som kontrollerade den mot republiken lojala sidan under hela kriget. Det fanns många polisorganisationer (Hugh Thomas räknade till nio) inklusive en del *legitima sådana*.”[45] Det är givetvis sant, som jag redan framhållit tidigare i dennas volym och i *The Grand Camouflage* att det under krigets första månader fanns polismakt som utövades av en mängd olika polispatruller, milisenheter och grupper från de olika fackliga och politiska organisationerna. Om, som Matthews gör gällande, det fanns många sådana enheter, inklusive ”en del legitima sådana” – vilket underförstår att det fanns många som stod utanför regeringens kontroll – om, dessutom, som han medger, kommunisterna anförda av NKVD började fylla fängelsernas med ”hundratals av sina fiender … och torterade och dödade många av dessa” är det svårt att få de uttalandena att gå ihop med hans påstående att ”ledningen för republiken aldrig någonsin förlorade kontrollen över regeringsmakten”.

Följande citat på sidan 120 i samma bok av Herbert Matthews borde vara tillräckligt för att peka på det orimliga i hans påstående: ”Den 6 november och natten mellan den 7 och 8 november 1936, då Madrids öde hängde på en skör tråd, fördes tusen fångar från Modelofängelset och massakrerades i Madrid och byar intill … Jag själv tror att order om detta gavs av Kominterns agenter i Madrid då jag vet att den beryktade Vittorio Vidali [alias Carlos Contreras i Spanien, alias Enda Sormenti i USA] fanns på plats i fängelset för att förhöra fångar som förts till honom och när han bestämde sig för, vilket han nästan alltid gjorde, att de var femtekolonnare brukade han ge dem ett nackskott med sin revolver.”

Eftersom Vittorio Vidali ingick i NKVD:s apparat i Spanien går det inte att hävda att Alexander Orlov var okunnig om dessa mord. Men i alla sina skriftliga eller muntliga vittnesmål betecknar Orlov hela tiden sina uppgifter i Spanien återhållsamt som ”främste sovjetiske rådgivare till republikens regering i underrättelseverksamhet, kontraspionage och gerillakrigföring”[46] och undviker allt som handlar om hans uppdrag inom hemliga polisen och repressiva insatser på den republikanska sidan, oavsett om de var riktade mot påstådda anhängare till högern eller antistalinister. Å andra sidan beskriver Louis Fischer Orlov som ”chef för GPU:s [NKVD:s] agenter i den republikanska zonen”[47] en rak och osminkad titel

[43] David T Kartell noterar: ”Det kan vara sant att kommunisterna anstiftade terror och aktivt ledde den, men i denna verksamhet samarbetade de med och fick hjälp av socialistiska och republikanska grupper”, C*ommunism and The Spanish Civil War*, s. 134-35. Det hade varit mer korrekt att säga ”av några socialistiska och republikanska grupper”.

[44] *La crisis del movimiento comunista*, s. 196 [på svenska i *Krisen …*] Se även Jesús Hernández, *Yo fuí un ministro de Stalin*, s. 111.

[45] Min kurs.

[46] Se exempelvis Orlov, ”Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G Payne”, artikel i *Reader´s Digest*, november 1966; *The Secret History of Stalin´s Crimes.*

[47] *Men and Politics*, s. 361.

som mer direkt uttrycker den makt han utövade över spanska medborgares existens. ”OGPU [NKVD] hade sina egna specialfängelser [Ett faktum som Santiago Carrillo bekräftade 1974 då han var sekreterare i det spanska kommunistpartiet i exil.[48]]. Dess enheter genomförde mord och kidnappningar. Man fyllde dolda fängelsehålor och gjorde blixtsnabba razzior. De fungerade givetvis oberoende av republikens regering. Justitieministeriet hade ingen makt över OGPU, som var ett imperium inom imperiet. Det utgjorde en makt som fick även några av de högsta medlemmarna av Largo Caballeros regering att darra. Sovjetunionen tycktes ha ett grepp över det republikanska Spanien som om det redan utgjorde en del av Sovjet-unionen”, säger Krivitskij.[49]

[48] Santiago Carrillo, *Demain l´Espagne: Entretiens avec Régis Debray et Max Gallo*, s. 56.

[49] Krivitsky, *In Stalin´s Secret Service*, s. 102. Se även *ibid.*, s. 106-07 och kapitel 48 av denna bok. Uppgifter om illegala arresteringar, inspärrning i hemliga fängelser, tortyr, kidnappningar och mord utförda av NKVD och kommunistkontrollerad hemlig spansk polis, har rikligt bekräftats av källor inom vänstern. Se exempelvis AIT, *Boletin de Información*, Service d´Information Français de l´AIT, specialnummer, 11 maj 1937, s. 4, citerat i Kartell, *Communism …*, s. 133, 237, not 3; *Castilla Libre* s. 15-18, april 1937; *CNT*, 17 april 1937 (uttalande av Melchor Rodríguez); *La Correspondencia de Valencia*, 24 februari 1937 (öppet brev från provinssekretariatet i UGT-Valencia); *Cultura Proletaria*, 25 september, 18 december 1937; *L´Espagne nouvelle*, 17 september 1937 (artikel av Ethel MacDonald); *Fragua Social*, 16, 17, 28 april 1937; *Frente Libertario*, 9 april 1937; *Independent News*, 7 november, 4 december 1937; *Modern Monthly*, augusti 1937 (artikel av Hugo Oehler), september 1937 (artikel av Anita Brenner); *El Pueblo*, 17 april 1937; *La Révlution Prolétarienne*, juli 1947 (artikel av Jordi Arguer); *El Socialista* (Madrid), 20 april 1937; *Solidaridad Obrera* (Barcelona), 20, 23, 25 april 1937; *Worker´s Age*, 22 februari 1937 (artikel av George Kopp), 15 januari 1938 (utdrag av rapport av John McGovern); Abad de Santillán, *Por quo perdimoas la guerra*, s. 183, 185-90; *L´assassinat de Andrés Nin*, s. 18-10; Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit*, s. 239-40; Fenner Brockway, *Workers´ Front* s. 123-24; Pierre Broué och Emile Témime, *La révolution et la guerre d´Espagne*, s. 275-86; Claudín, *Las crisis del movimiento comunista*, s. 188; ”El Campesino” (Valentin González), *La vie et la mort en U.R.S.S, 1939-1949*, s. 206; Louis Fischer, *Russia´s Road from Peace to War*, s. 284; Gorkin, *Caníbales politicos*, s. 133, 176-79, 184, 227-40 och *El proceso de Moscú en Barcelona*, s. 53-56, 61, 106-266; Krivitsky, *In Stalin´s Secret Service*, s. 72-73; Katia Landau, *Le stalinisme en Espagne*, s. 14-17, 24, 27, 33-34, 45-48; John McGovern, *Terror in Spain*, s. 5, 9; Gabriel Morón, *Política de ayer y política de mañana*, s. 99; Patrik v. zur Mühlen, *Spanien var ihre Hoffnung*, s. 143-77; G Munis, *Jalones de derrota*, s. 388-90; José Peirats, *Los anarquistas en la crisis política española*, s. 265-73. Se även brev, daterat 26 januari 1939, från George Kopp, tidigare befälhavare för POUM:s milis, till Harry Milton, också han en tidigare medlem av POUM:s milis, där han säger att han personligen hade varit i ”17 hemliga GPU [NKVD]-fängelser”. Jag vill tacka Harry Milton för en kopia av detta brev som finns deponerat på Hoover Institution.

Del IV: Från revolutionär milis till vanlig armé

31. Sovjetiska officerare, journalister och diplomater

Varken general Emilio Klébers flyktiga berömmelse under de svåraste dagarna av försvaret av Madrid eller major Vicente Rojos ovärderliga organisatoriska arbete bakom linjerna får dölja den roll som spelades av general Vladimir Gorev [el. Goriev], den sovjetiske militärrådgivare som förde befäl över ryskt artilleri, pansar och flygvapen på den centrala fronten. Enligt Louis Fischer, som hade nära tillgång till de sovjetiska officerarna i Spanien[1] var Gorev den verklige hjälten i Madrid. ”Den 5 november [1936] gick jag till krigsministeriet för att träffa general Gorev, som tagit kommandot över det militära läget … Det var han som hade organiserat försvaret av Madrid. Mer än någon annan var det han som räddat Madrid.”[2] Samma uppfattning hyste Carlos Contreras.[3] Å andra sidan innehåller Koltsovs dagbok, där alla hänvisningar till Gorev, öppna eller indirekta, utraderats av antingen författaren eller den sovjetiska censuren – helt uppenbart därför att när dagboken utgavs 1938 hade generalen försvunnit i Stalins utrensningar[4] – generösa lovord till Rojo.[5] I de memoarer som Ilja Ehrenburg, *Izvestijas* korrespondent, gav ut 1963, tio år efter Stalins död, omnämns Rojo däremot bara i förbigående medan Gorev ges iögonfallande stort utrymme. ”Vladimir Jefimovitj Gorev höll sällan till i lokalerna på [krigs-]ministeriet. Han tillbringade huvuddelen av tiden vid fronten. Han var under 40, men hade stor militär erfarenhet. Intelligent, tillbakadragen. men samtidigt engagerad – jag skulle kunna kalla honom poetisk – vann han allas aktning. Att säga att folk hyste förtroende för honom vore en underdrift: man trodde att han var född under en lycklig stjärna. Ett halvår senare hade spanjorerna lärt sig att kriga, de hade begåvade befälhavare – Modesto, Lister och andra mindre kända. Men på hösten 1936 fanns bara några få, möjligen med undantag för överbefälhavaren Rojo, kraftfulla och militärt kunniga befälhavare i republikens armé. Under novemberdagarna spelade Gorev en oerhört viktig roll och hjälpte spanjorerna att hejda fascisterna i Madrids förorter”, skriver Ehrenburg.[6] Även Rojo, som med emfas förnekar att Gorev ”eller någon annan utlänning” ledde försvaret av Madrid, medger att han och generalen ”samarbetade effektivt” och att de ”stod i nära kontakt” med varandra ”större delen av tiden” och att han varit en ”mycket värdefull medhjälpare under de svåra stunderna under slaget om Madrid, då sovjetiskt materiel började anlända i tämligen stor utsträckning”.[7]

Av tillgängliga vittnesmål tyder det mesta på att förtjänsten för organiseringen av försvaret av Madrid tillkommer både Rojo och Gorev, som samarbetade nära – utan att för den skull förminska något av Klébers avgörande insatser på slagfältet.

---

[1] Se Stanley Weintraub, *The Last Great Cause*, s. 235; även Fischer, *Men and Politics*, si 412, 427.
[2] *Men and Politics*, s. 395, 398. Fischer upprepade den ståndpunkten 1969, 28 år senare (*Russia´s Road from Peace to War*, s. 278).
[3] Personligt samtal.
[4] Det är att notera att Gorevs pansarbefälhavare, general Pavlov, som tydligen inte blev likviderad förrän 1941 i dagboken flera gånger omnämns under sin spanska pseudonym ”Del Pablo” (”Ispanskij Dnevnik”, *Novyj Mir*, juni 1938, s. 53, 78-79, 87), men det finns ingen hänvisning till Gorev, ens under antaget namn. När dagboken efter Stalins död publicerades i bokform som band 3 av *Izbrannije proizvedenija* (Valda verk) finns fortfarande ingen hänvisning till Gorev, men det var förstås inte förrän på 1960-talet som sovjetiska arbeten avslöjade de riktiga namnen på de många sovjetiska officerare, som tjänstgjort i Spanien.
[5] Se ”Ispanskij Dnevnik”, *Novyj Mir*, juni 1938, s. 33-34, 37.
[6] *Eve of War, 1933-41*, s. 146. För andra skildringar av Gorev, se Arturo Barea, *The Forging of a Rebel*, s. 628-30; Enrique Castro, *Hombres made in Moscú*, s. 454-54; Fischer, *Men and Politics*, s. 363, 395, 398; O Savitj (*Tass*-korrespondent i Spanien mellan 1937 och 1939), *Dva goda v Ispanij, 1937-1939*, s. 138.
[7] *Así fue la defensa de Madrid*, s. 31, 214-15. Enligt Rojo var Gorev överste, men befordrades till general innan han lämnade Spanien (*ibid.*, s. 214). Två sovjetiska officerare (N Voronov, som kom till Madrid i oktober 1936, och Radion Malinovskij, som anlände i december 1936 eller januari 1937) talar emellertid om Gorev som brigadgeneral vid tiden för deras ankomst (*Pod znamenem ispanskoj respubliki*, s. 72, 146).

Eftersom många år av sovjetisk tystnad resulterat i att Gorev ofta blandats ihop med general Jan K Berzin, den främste sovjetiske militäre rådgivaren i Spanien[8] – under kriget känd som general Grisjin[9] – är det viktigt att notera att deras olika identiteter nu klart fastställts i en rad böcker publicerade i Sovjetunionen mellan 1965 och 1971 och där det framgår att Gorev både var militärattaché vid Sovjets ambassad i Madrid och rådgivare till general Miaja, och därmed till Vicente Rojo, medan Berzin var den sovjetiske militärrådgivare som hade den högsta övergripande positionen.[10]

Enligt sovjetkännaren David Dallin var Berzin den förste chefen för underrättelseavdelningen, som han sedan ledde i 15 år, inom den sovjetiska generalstaben, dvs GRU (*Glavnoje Razvedivatelnoje Upravelenije*).[11] Att han innehade denna höga ställning, för att sedan utnämnas till chef för den sovjetiska militära insatsen i Spanien, säger en del om hur viktig Stalin ansåg konflikten i Spanien vara. Bland sina vänner var Berzin känd som Starik (den gamle).[12] Enligt Whittaker Chambers, som arbetade för den sovjetiska underrättelsetjänsten, var Berzin hans ”internationelle chef” och gick under namnet Starik i den grupp sovjetiska spioner som var verksamma i USA.[13]

I försvaret av Madrid hade Gorev assistans av flera högt uppsatta sovjetiska officerare: G I Kulik var hans närmaste överordnade, i Spanien känd som general Kuper, eller Kupper, och rådgivare till Centralfrontens befälhavare general Pozas.[14], D G Pavlov som under pseudonymen general Pablo förde befäl över den sovjetiska stridsvagnskåren[15], N Voronov, alias Volter, som ledde det sovjetiska artilleriet[16] och Jakov Smusjkevitj, alias general Duglas eller

---

[8] Exempelvis Pierre Broué och Emile Témime, *La révolution et la guerre d´Espagne*, s. 346, not 8; Robert Colodny, *The Struggle for Madrid*, s. 165; Gabriel Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939*, s. 319.

[9] *Bortsy Latvij v Ispanij, 1936-1939*, s. 516; Ilja Ehrenburg, *Eve of War, 1933-41*, s. 152, 176; Alexander Orlov, *The Secret History of Stalin´s Crimes*, s. 235. Det är verkligen märkligt att den annars välinformerade Koltsov, i ett samtal med Louis Fischer i Madrid i slutet av oktober 1936, inte korrekt identifierade Jan K Berzin, den högste sovjetiske militäre rådgivaren. ”En kväll”, skriver Fischer, ”tog Michail Koltsov ut mig på middag i den särskilda sovjetiska restaurangen på det eleganta Hotel Palace i Madrid. Den var ovanligt fullsatt. Sovjetisk militär personal hade anlänt, samtliga klädda i illasittande Moskvatillverkade kamgarnskostymer. ”Vem”, undrade Koltsov, ”är högste officeren här? Gissa.” Jag pekade på en lång magerlagd person med kraftigt grått hår. ”Nej”, korrigerade Koltsov mig, ”det där är general Jan Berzin. Den högste generalen är han” och så nickade han i riktning mot en kortare person med rödblommigt, vänligt ansikte och silverfärgat hår. Jag skulle senare få träffa honom, general Grisjin, i den spanska generalstabens högkvarter.” (*Russia´s Road from Peace to War*, s. 277-78)

[10] *Pod znamenem*, s. 145-46 (artikel av marskalk Malinovskij där han nämner Gorevs dubbla kapacitet); *ibid.*, s. 74-75 (foton av Gorev och Berzin med bildtexten ”Sovjetisk militärattaché i Spanien” respektive ”Förste militäre rådgivare); Nikolaj G Kuznetsov (sovjetisk marinattaché och rådgivare till den spanska republikens flotta 1936-37), *Na dalekom meridian*, s. 232 och *Bortsy Latvij i Ispanij, 1936-1939*, s. 407. Redan 1939 hade faktiskt Walter Krivitskij (*In Stalin´s Secret Service*, s. 96) avslöjat att Jan Berzin var den högste militäre rådgivaren i Spanien, men de kommunistiska attackerna där han anklagades för att vara bedragare undergrävde hans uppgifter vid den tiden. För ytterligare uppgifter om Berzin, se *Bortsy Latviij …*, s. 7, 407-10, 422, 426, 516-17; David Dallin, *Soviet Espionage*, s. 4, 5, 16, 46-47.

[11] *Soviet Espionage*, s. 4-5. I *Sovetskaja voennaja entsiklopedija* (Sovjetiska militärencyklopedin), band 1 (1976) och *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija* (Stora sovjetencyklopedin), band 3, tredje upplagan (1979) sägs att Berzins tjänstgöring i den sovjetiska militära underrättelsetjänsten började i april 1921, att han ledde den från 1924 till 1935 och från juli 1937 till november 1937. Bara den första av dessa båda volymer uppger att han 1936-37 var främste militäre rådgivare åt den spanska regeringen. För vidare information om Berzin, se *Radio Liberty Research*, 2 februari 1979, s. 3, 15. För information om GRU, se John Barron, *KGB*, s. 343-45; Richard Deacon, *A History of the Russian Secret Service*, s. 223-25; Peter Deriabin, *Watchdogs of Terror*, s. 215 och McGraw-Hill, *Encyclopedia of Russia and the Soviet Union*, s. 245-46.

[12] Se general P Batovs recension av boken *Ja ne bojus´ne byt* i *Pravda*, 27 mars 1983.

[13] *Witness …*, s. 398-99.

[14] Se Castro, *Hombres*, s. 456-58; Castro, *J´ai perdu la foi à Moscou*, s. 124; Carlo Penchienati (befälhavare för Garibaldibrigaden), *Brigate internazionali in Spagna*, s. 34; *Pod znamenem*, s. 146.

[15] *Pod znamenem*, artikel av marskalk Malinovskij, s. 161.

[16] *Ibid.*, artikel av Voronov, s. 74.

Douglas[17], chef för de sovjetiska flygvapeninsatserna och rådgivare till major (senare general) Ignacio Hidalgo de Cisneros, som utsågs till flygvapenchef av örlogs- och flygvapenministern Indalecio Prieto den 7 september 1936. Cisneros var en moderat socialist och personlig vän till Prieto. Han kom från en familj av aristokrater i provinsen Alava. Tillsammans med sin hustru Constancia de la Mora, barnbarn till den berömde konservative premiärministern Antonio Maura, anslöt han sig i likhet med många andra socialister redan i början av kriget till kommunistpartiet på grund av dess disciplin och effektivitet och den hjälp som man erhöll från Sovjetunionen.[18]

Angående det stora slaget om Jarama i februari 1937, sade den kommunistiske befälhavaren Enrique Lister följande om Pavlov: ”Från den sjätte till den trettonde var det i realiteten han som organiserade det republikanska motståndet. General Pablo var en ytterst energisk person, intelligent, modig och snabb på att fatta beslut. Därför åtnjöt han högt anseende bland dem som kände honom. En viktig medarbetare till generalen var kapten Antonio, hans tolk-adjutant-sekreterare och allt möjligt annat som jag inte känner till, som jag lärt känna på Leninskolan, där han kallades Pintos och som efter kriget i sitt hemland under namnet Kravtjenkov tilldelades den höga utmärkelsen Sovjetunionens hjälte.[19] Och om Jakov Smusjkevitj skriver generalmajoren i flygvapnet G Prokofjev följande: ”[Han] var hjärnan bakom det republikanska flygets stora operationer.”[20]

Berzin, Gorev, Pavlov, Smusjkevitj och E S Ptuchin, som efterträdde Smusjekvitj i maj 1937[21] samt Grigorij M Sjtern, eller Stern, i Spanien känd som general Grigorovitj[22], som efterträdde Berzin vid samma tidpunkt, försvann i Stalins utrensningar mellan 1937 och 1941. I sitt berömda hemliga tal på tjugonde partikongressen i februari 1956 sade det sovjetiska kommunistpartiets generalsekreterare Nikita Chrusjtjov: ”Dessa år avrättades flera årskullar av befälhavare från regements- och bataljonsnivå upp till de allra högsta militärstaberna. Bland dem nästan alla i den sovjetiska befälskader som hade någon stridserfarenhet från Spanien och Fjärran östern.”[23] Enligt Ilja Ehrenburg, som lyckades överleva utrensningarna, ”föll många av de sovjetiska befälhavarna i Spanien offer för maktmissbruk”.[24] Louis Fischer hänför avrättningarna till ”en lång historia av djup rivalitet” mellan NKVD och Röda armén, som motsatte sig att ”bli spionerade på av okända medlemmar i sina enheter som ägnade sig åt att insamla information eller desinformation som de vidarebefordrad till högkvarteret för missbruk … Detta förfaringssätt hade existerat långt före spanska inbördeskriget men förvärrades av detta. Sovjetiska arméofficerare berättade att de blev ’hunsade’ och ’spionerade på’ av NKVD. De framförde sina klagomål till Stalin och blev avrättade.”[25]

Något bättre öde väntade inte sovjetiska journalister i Spanien. Av de tre framstående journalister som följde spanska inbördeskriget – Ehrenburg från *Izvestija*, Mirova från nyhetsbyrån *Tass* och Koltsov från *Pravda*, alla tre judar – var Ehrenburg den ende som överlevde. Mirova arresterades vid sin återkomst till Moskva 1937[26] och därefter hördes inget om henne.

---

[17] *Ibid.*, artikel av generalmajoren i flygvapnet, G Prokofjev, s. 537. För ytterligare information om Smusjkevitj och hans efterträdare E S Ptuchin, se Dimitrij Ja. Zilmanov, *Na orgite bolsjoj zhizni*, s. 174, 178, 262, 282-83.
[18] Det var de skäl båda gav mig efter kriget. Samma skäl anges även av Hidalgo de Cisneros i hans *Memorias*, s. 11, 315, 317, som talade om att han gått med i partiet i januari 1937. Om Constancia de la Moras anslutning till partiet, se *ibid.*, s. 330 och nekrologen i *Mundo Obrero* (Paris), 9 februari 1950. Hidalgo de Cisneros befordrades från överste till general av Juan Negrín i september 1938 (se *Gaceta de la República*, 14 september 1938 och hyllningsartikeln i *Frente Rojo*, 15 september 1938).
[19] *Nuestra guerra*, s. 100.
[20] *Pod znamenem*, s. 537.
[21] Zilmanovitj, s. 178.
[22] Ehrenburg, *Eve of War, 1933-41*, s. 152; *Who Was Who in the USSR*, s. 512; Louis Fischer i *The Nation*, 13 januari 1940.
[23] Chrusjtjovs "hemliga" tal till XX:e partikongressen, 25 februari 1956.
[24] *Eve of War, 1933-41*, s. 152.
[25] *Russia´s Road*, s. 300. Se även Robert Conquest, *The Great Terror*, s. 230.
[26] Ehrenburg, *Eve of War, 1933-41*, s. 166, 290, 202.

Koltsov, både en lysande journalist och litterärt begåvad och Stalins personliga representant i Spanien, som diskuterade läget i Spanien med den sovjetiske diktatorn i telefon från Madrid en eller två gånger dagligen[27], blev enligt den auktoritativa *Who Was Who in the USSR* arresterad 1938, dog i fängelse den 4 april 1942[*] och rehabiliterades postumt.[28] Av speciellt intresse är att en biografi om Koltsov visserligen ingick i *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija*, Stora sovjetencyklopedin, årgång 33, utgiven 1938, men hans namn utelämnades i den andra upplagan, färdigställd före Stalins död 1953. Hans samlade verk publicerades mellan 1933 och 1936 då han fortfarande stod högt i gunst, men gavs inte ut igen förrän 1957, fyra år efter diktatorns död. I en biografi om Koltsov i *Sovetskije pisateli* (Sovjetiska författare), band 1, utgiven i Moskva 1959 under Chrusjtjovs ”avstalinisering” uppger hans bror B E Jefimov att han ”dog i de fula händerna på dolda folkfiender”.[29] *Russkije sovetskije pisateli-prozaike* (sovjetryska prosaförfattare), utgiven i Leningrad mellan 1959 och 1966, är mer öppen: ”Koltsovs litterära och sociala verksamhet kom till ett plötsligt slut i december 1938 då han föll offer för den tyranni som härskade under åren av personkult kring Stalin”, heter det.[30] Tredje upplagan av Stora sovjetencyklopedin, band 12, utgiven 1973, ägnar visserligen Koltsov visst utrymme, men säger inget om hur han dog, en avspegling av den mjukare attityd gentemot Stalin som var vanlig under epoken efter Chrusjtjov.

Koltsov blev inte arresterad omedelbart efter att ha återvänt till Sovjetunionen 1938, för han besökte Louis Fischer i maj. ”Det var fortfarande bra med honom. Därför vågade han komma. Han blev utrensad samma år [1938]. Hans artiklar och böcker trycks inte längre och de flesta av hans vänner tror att han blivit avrättad. Vid sidan av Radek var han sannolikt den mest inflytelserike sovjetiske journalisten. Koltsov är förresten ”Karkov” i Ernest Hemingways *Klockan klämtar för dig*.[**] Koltsov var mycket känslosam när det gällde Spanien. Men när han talade med främlingar dolde han det bakom en rökridå, som bestod av lika delar tunn prosa från ledarartiklar i *Pravda* och litterära vändningar. Det fick honom att låta pompös och cynisk”, skrev Fischer 1941.[31] Claud Cockburn, den engelske författaren, alias Frank Pitcairn, som var reporter på det brittiska kommunistpartiets tidning *Daily Worker* under Spanska inbördeskriget, gav följande bild av Koltsov i den självbiografi som han skrev efter att ha lämnat partiet:

> Jag tillbringade mycket tid i sällskap med Michail Koltsov. Han var då var redaktör på *Pravda* och, än viktigare, på den tiden också förtrolig med och språkrör och direkt agent åt Stalin själv. Han var en knubbig liten jude … med ett enormt huvud och ett av de mest uttrycksfulla ansikten jag någonsin stött på. Det hans ansikte främst uttryckte var ett slags entusiastisk munterhet – och en livlig förhoppning om att du och alla andra skulle göra sitt bästa för att, oavsett hur deprimerande läget var, det skulle bli än muntrare. Hans tunga var oerhört bitsk [han hade en gång varit redaktör för *Krokodil*, den satiriska veckotidningen i Moskva][32] och var fullständigt hänsynslös mot folk som

---

[27] Se Patricia Cockburn, *The Years of the Week*, s. 208. Patricias make, Claud, var en av Koltsovs närmaste vänner (*ibid.*).

[*] Enligt nyare uppgifter (från sovjetarkiven) avrättades Koltsov redan 2 februari 1940. Se t ex engelska Wikipedia: Mikhail Koltsov. – *Red*

[28] a.a. s. 290. [Han rehabiliterades 1954]

[29] s. 597. Jefimov anger broderns dödsdag till den 4 mars 1942 (*ibid.*) i motsats till den 4 april 1942 i *Who Was Who in the USSR*. [Se *-noten efter not 27 ovan – *Red*]

[30] II, s. 484

[**] Vi kommer senare att publicera utdrag med Koltsovs/Karkovs samtal med Hemingway. – *Red*

[31] *Men and Politics*, s. 494-95. Det är sannolikt att Koltsov, som ett tag åtnjutit Stalins förtroende, delvis kan ha hamnat i onåd på grund av sin arrogans. Koltsov sade själv till sin bror efter en audiens med Stalin 1937, innan han slutgiltigt hemkallades till Moskva: ”Vet du vad jag läste av i Chefens ögon när jag var på väg att gå …? Det jag läste av var: ’Han är för självsäker.’ Under audiensen ägde följande märkliga ordväxling rum. ’Har du en revolver, kamrat Koltsov? … ’Ja, det har jag, kamrat Stalin’, svarade jag förvånat. ’Men du tänker väl inte skjuta dig?’ ’Givetvis inte’, svarade jag än mer förvånat ’och jag har inga planer på det heller.’ ’Men det är ju utmärkt’, sade han, ’utmärkt’. (Beljajev, *Michail Koltsov: Kakim on byl: vospominanija* [artikel av Jefimov], s. 66. Jag vill tacka Robert Conquest för att han fäst min uppmärksamhet på denna sällsynta bok.

[32] *Ibid.*, s. 302.

> han endera ansåg vara inkompetenta eller bara pompösa. Personer som inte kände honom så väl – i synnerhet icke-ryssar – ansåg hans samtalston, hans vassa judiska skämt, hans föraktfulla kommentarer om alla sorters Heliga kor, vara outhärdligt cyniska … Jag kunde aldrig för mitt liv uppfatta någon med en sådan mäktig entusiasm för livet som 'cynisk'. Realistisk är kanske rätt ord – men inte heller det passar riktigt in, eftersom det underförstår en torrt praktisk inställning, som han fullständigt saknade … Allt eftersom det spanska kriget malde på mot sitt kusliga upplösning och folk överallt i Europa som stött Republiken blev riktigt cyniska[33], förtvivlade, utan tro på eller entusiasm för något över huvud taget, började jag själv alltmer ivrigt se fram mot samtalen med Koltsov … Han var en man som kunde ta nederlaget för vad det verkligen var, som förstod att hälften av de högtravande slagorden bara var tomma och en stor del av de stora hjältarna uppblåsta eller charlataner men som ändå inte lät sig påverkas alls av sådant eller tömma honom på energi och entusiasm … Koltsov hade utnämnt mig till Londonkorrespondent för *Pravda*. Den posten skulle jag inneha bara helt kort, för det dröjde inte innan nyheten kom om att han försvunnit. Som hans personliga utnämning blev jag i det tysta av med jobbet. Än idag har jag inte aning om vad Koltsov hade gjort eller påstods ha gjort i Moskva. Hans fall – och får man anta avrättning – kom när han stod på toppen där och många kunde inte tro det när de fick höra om det. De spred ut historier om att han skickats till Kina som hemlig toppagent under ett annat namn. Många av hans vänner fortsatte att tro på det i åratal som ett slags önsketänkande för att hantera sorgen. Andra blev fullständigt förvirrade av det som hänt och helt förtvivlade och cyniska.[34]

Av de sovjetiska officerare som tjänstgjorde i Spanien mellan 1936 och 1937 som rådgivare på högsta nivå var det bara Berzin och Gorev – båda blev hemkallade till Sovjetunionen 1937 – som försvann under själva kriget. Andra skulle göra det senare.

Enligt *Who Was Who in the USSR* arresterades Berzin av NKVD i slutet av 1937 och avled samma år i fängelset.[35] Men både *Sovetskaja voennaja entsiklopedia* (Sovjetiska militärencyklopedin)[36] och *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedia*[37] anger den 29 juli 1938 som hans dödsdatum. Även om likvideringen av honom inte bekräftades av sovjetiska källor förrän många år senare – av Ilja Ehrenburg 1963[38], av *Komsomolskaja Pravda* den 13 november 1964[39] och 1970 i det i Sovjet utgivna *Bortsij Latvij v Ispanij, 1936-1939*.[40] Walter Krivitskij hade redan 1939 meddelat att han försvunnit.[41] Mot bakgrund av vad som nu är känt om NKVD:s oinskränkta makt och om Krivitskijs stora och ingående kunskaper om den sovjetiska hemliga polisen får hans uppgifter – som, vilket bör noteras, vid tidpunkten fördömdes som lögner i den kommunistiska kampanjen mot honom som bedragare – tillmätas ovedersäglig trovärdighet idag. I själva verket ger de den hittills mest trovärdiga förklaringen till likvideringen av Jan Berzin och Arthur Stasjevskij, Juan Negrins rådgivare i ekonomiska ärenden, som ska ha delat Berzins kritik av NKVD:s agerande i Spanien. Krivitskij skrev:

> I 15 år hade general Berzin verkat som chef för Röda arméns militära underrättelsetjänst. Han var född i Lettland och hade redan vid 16 års ålder lett en gerillagrupp i den revolutionära kampen mot

---

[33] Patricia Cockburn [Claud Cockburns hustru] säger: "[Claud] visste att Koltsov var våghalsigt arrogant i sitt sätt att uttrycka sig. Inte minst hade han en våghalsig och oerhört bitsk humor. Han försökte aldrig tygla sin förtjusning för satir. Och, som Claud hade sett i Spanien, gav det honom nästan varje vecka en ny skörd av fiender. Som Claud såg det var sådana egenskaper i sig tillräckliga för att en man skulle bli skjuten i det klimat som rådde i Moskva 1939." (Patricia Cockburn, s. 262).

[34] *A Discord of Trumpets*, s. 304-05. För ytterligare uppgifter om Koltsov, se general Heinz Hoffman, *Mannheim, Madrid, Moskau* (utgiven i Österskland), s. 378-79; A Rubasjkin, *Michail Koltsov* och Molodoj, *Leningrad*, s. 386-92; i Rubasjkins recension av Koltsovs dagbok skriver han att den mexikanske kommunisten Miguel Martínez, ofta omtalad i dagboken, i själva verket var Koltsov.

[35] S. 67. Enligt samma källa blev han rehabiliterad postumt. [1956]

[36] Band 1, 1976.

[37] Band 3, 1970.

[38] *Eve of War, 1933-41*, s. 176, 190.

[39] Jag står i tacksamhetsskuld till Robert Conquests *Den stora*, där han på s. 217 (not 113) tar upp detta nummer av *Komsomolskaja Pravda*. I en artikel av S Goljakov och V Ponizovskij säger författarna bara: "I dag skulle Jan K Berzin ha fyllt 74 vars liv ändades för 27 år sedan [1937] av Berias hantlangare."

[40] S. 410.

[41] Krivitsky, *In Stalin´s Secret Service* s. 114.

> tsaren … Berzin anslöt sig till Röda armén under Trotskij och avancerade till en mäktig position inom överkommandot. Storväxt, tidigt gråhårig, kortfattad, listig blev Berzin utsedd av Stalin att organisera den lojala armén [i Spanien].
>
> Stalins främste politiske kommissarie i Spanien var Artur Stasjevskij. Han var av polskt ursprung. Kort och undersätsig såg han ut som en affärsman och formellt var han Sovjets handelsrepresentant i Barcelona. Men även Stasjevskij hade tjänstgjort i Röda armén. Han lämnade militären för att ägna sig åt att reorganisera den ryska pälsindustrin … Han uppnådde storartade framgångar … Och nu hade Stalin gett honom uppdraget att hålla i de politiska och ekonomiska tömmarna i republikens Spanien …
>
> I mars 1937 fick jag läsa en konfidentiell rapport från general Berzin till Vorosjilov, folkkommissarie för försvarsfrågor. Även Jezjov [chef för NKVD] läste den … I den stod att våra OGPU-agenter [NKVD][42] äventyrade Sovjets ställning i Spanien genom sin onödiga inblandning och spioneri i regeringsorganen. Han avslutade med att kräva att [Alexander] Orlov [chef för NKVD:s avdelning i Spanien] omedelbart skulle hemkallas. ”Berzin har fullständigt rätt”, löd Slutskijs kommentar till mig när jag läst rapporten. Slutskij, chef för utlandsavdelningen inom OGPU, fortsatte med att säga att vårt folk i Spanien betedde sig som om de befann sig i en koloni och att till och med de spanska ledarna behandlades som kolonialherrar behandlar infödingar. När jag frågade om något skulle göras åt Orlov svarade Slutskij att det ankom på Jezjov.
>
> Jezjov, ceremonimästare för den stora utrensningen när den pågick, såg själv Spanien som en rysk provins. Dessutom hade Berzins medarbetare i Röda armén redan börjat gripas runt om i Sovjetunionen och Berzins eget liv var inte säkrare än någon annans. När så många av hans kamrater hamnat i OGPU:s nät var allt han rapporterade att betrakta med stor misstänksamhet från Kremls sida.
>
> I april kom Stasjevskij till Moskva för att rapportera direkt till Stalin om läget i Spanien. Även om Stasjevskij var en benhård stalinist, en ytterst ortodox partiman, hade även han kommit fram till att OGPU:s agerande i det område Republiken kontrollerade var ett misstag. I likhet med general Berzin var han emot de hårdhänta koloniala metoder som ryssarna använde sig av på spansk mark.
>
> Stasjevskij hade inget till övers för oppositionella eller ”trotskister” i Ryssland och ställde sig bakom OGPU:s sätt att hantera dem, men ansåg också att OGPU måste respektera de reguljära politiska partierna i Spanien. Försiktigt antydde han att Stalin kanske borde korrigera OGPU:s sätt att agera i Spanien. ”Högste chefen” låtsades hålla med honom och Stasjevskij lämnade Kreml tämligen lättad.[43]

Några månader efteråt blev både Stasjevskij och Berzin hemkallade till Moskva, där de försvann i Stalins utrensningar. Krivitskij uppger att de blev hemkallade i juli 1937 och säger att Stasjevskijs hustru, som befann sig i Paris då, talat om för honom att hennes man och general Berzin ”varit förbi men bara stannat mellan två tågbyten och fortsatt till Moskva i all hast”. Krivitskij tillägger: ”Att de ledande officerarna i Röda armén avrättats bådade inte gott för Berzin. I likhet med Stasjevskij hade han sedan allra första början av revolutionen, i nära 20 år, varit nära lierad med de utrensade folkkommissarierna och generalerna. I skenet av det skulle det han åstadkommit i Spanien och hans strikta och orubbliga lojalitet inte vara något värt.”[44] Även om Krivistky förefaller koppla Berzins och Stasjevskijs öde, i varje fall delvis, till deras kritik av NKVD:s metoder i Spanien är det kanske intressant att Orlov, som med säkerhet läst Krivitskijs anklagelser mot honom sedan han hoppat av till USA 1938, inte säger något om anklagelserna i sin bok *The Secret History of Stalin´s Crimes*, även om man inte får glömma att han gjorde ett särskilt nummer av att baktala Krivitskij i det svar han lämnade på den rad frågor Stanley Payne ställde till honom 1968.[45]

---

[42] Även om OGPU:s uppgifter 1934 överfördes till NKVD fortsatte man en tid att omtala NKVD som OGPU eller GPU.

[43] Krivitsky, a.a., s. 96-97, 106-07.

[44] *Ibid*., s. 113-14. Se även Elisabeth K Poretsky, *Our Own People*, s. 211-13.

[45] Följande formulering av Elisabeth Poretsky, hustru till den mördade NKVD-agenten Ignace Reiss, är värd att återges: ”Det var Orlov-Nikolskijs uppdrag, chef för NKVD i Spanien, att se till att alla som Moskva ville ha

Vad beträffar general Gorev upptäckte Ehrenburg hans ”öde” när han kom till Moskva i december 1937[46], medan Nikolaj G Kuznetsov, Sovjets marinattaché och rådgivare till den spanska republikens flotta 1936-37, alias Kolja[47], i sin bok som utgavs i Moskva 1966, uppger att Gorev ”försvann”, men utan att ange något datum.[48] ”Intressant att notera är att general Gorev blev arresterad bara två dagar efter att Kalinin, Sovjetunionens president och medlem av politbyrån, utdelat Leninorden till honom vid en särskild ceremoni i Kreml för hans framstående insatser under spanska inbördeskriget. Denna händelse visar att inte ens medlemmarna av politbyrån kände till vem som stod näst i tur på dödslistan och att frågor om avrättningar avgjordes av bara två personer: Stalin och Jezjov [chefen för NKVD]”, skriver Orlov förutom att också bekräfta att både Gorev och Berzin arresterats och avrättats utan någon rättegång.

Orlov nämner två befälhavare för brigader, Kolev och Valua, som, skriver han, ”bistod den spanska regeringen med att upprätta republikens armé” och som återfanns bland de ”många sovjetiska befälhavarna” i Spanien som hemkallades till Moskva 1937 och blev avrättade.[49]

Med undantag för Berzin och Gorev, som blev utrensade 1937 – och med ytterligare några undantag som Voronov, som innehade höga positioner i försvarsministeriet, bl a som ordförande för Akademin för artillerivetenskap[50] och Kulik, som överlevde till 1950[51] och Kuznetsov, som blev överbefälhavare för den sovjetiska marinen och förste vice flottminister[52] – blev de flesta andra högt uppsatta officerare som tjänstgjort i Spanien mellan 1936 och 1937 likviderade 1941, samma år som den tyska invasionen av Ryssland och två år efter spanska inbördeskriget. Enligt *Who Was Who in the USSR* avled Sjtern och Smusjkevitj i fängelse i oktober medan Ptuchin blev avrättad i juni.[53] Samma källa uppger att alla tre blev postumt rehabiliterade.

I en bok utgiven i Moskva 1972 gör Alexander Jakovlev, den berömde sovjetiske flygplanskonstruktören, följande iakttagelser om det sovjetiska flygvapnet under inbördeskriget som kastar visst ljus över likvideringen av Smusjkevitj. ”Trots att planen hade stor manöverförmåga visade sig våra stridsflygplan inte kunna mäta sig med tyska beträffande hastighet och i synnerhet inte beträffande kaliber och räckvidd för vapnen. Våra SB-bombplan kunde inte flyga utan eskort av jaktplan, men då våra jaktplan var sämre än tyskarnas kunde de heller inte ge tillräckligt skydd. Hur heroiska piloterna på den republikanska sidan än må ha varit var det kvaliteten på stridsmaterielet som fällde avgörandet i långa loppet. Det som inträffade kom

---

tillbaka levande också gjorde det. Sovjetiska fartyg låg redo i hamnen i Barcelona för att föra dem som behövdes till Moskva eller att till havs göra sig av med dem som inte var det.” (Poretsky, s. 193).

[46] *Eve of War, 1933-41*, s. 190.

[47] Fischer, *Men and Politics*, s. 392.

[48] Kuznetsov, s. 32.

[49] *The Secret History of Stalin´s Crimes*, s. 235-36. Det enda ställe i sovjetiska källor där jag hittat något om någon av dessa båda officerare är ett kort omnämnande i Savitj, s. 136, där han uppger att Valua och Petrovitj var ”viktiga rådgivare” vid Madridfronten 1937. 1940 fick jag av Manuel Schwarzmann, en rumänsk frivillig som arbetat under ryssarna i luftförsvarsavdelningen DECCA vid Madridfronten, veta att Valua, en överste, varit ansvarig för att organisera den motoffensiv i Guadalajara som inleddes i mars 1937 och som ledde till att de italienska trupper som stödde general Franco drevs på vild flykt.

[50] *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija*, tredje upplagan, band 5, 1971; *Sovetskaja voennaja entsiklopedija*, band 2, 1976; Seweryn Bialer, *Stalin and His Generals*, s. 639.

[51] *Sovetskaja voennaja entsiklopedija*, band 4, 1977, uppger att han föddes 1890 och avled den 24 augusti 1950, att han 1940 befordrades till marskalk, att han 1942 innehade generalmajors grad [förmodligen en degradering] och att han 1957 [fyra år efter Stalins död] blev postumt rehabiliterad och återfick titeln marskalk. För ytterligare information om Kulik, se även Bialer, s. 633.

[52] *Prominent Personalities in the USSR*, s. 341; *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija*, band 13, 1973; Biler, s. 633-34.

[53] *Prominent Personalities …*, s. 512, 520, 466. *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija* uppger att Sjtern och Smusjkevitj dog 2 oktober 1941 (3 upp, band 29, 1978 respektive band 23 1976). Enligt Louis Fischer blev Sjterns efterträdare general Maximov, som varit med om att leda den framgångsrika offensiven vid Ebro sommaren 1938, arresterad efter återkomsten till Ryssland (*The Nation*, 13 januari 1940).

som en obehaglig, man skulle rent av kunna säga oförklarlig, överraskning, i synnerhet som det skedde efter en rad bländande bedrifter. Men så var fallet: vi låg helt klart efter Hitlertyskland, vår potentielle fiende … Stalin blev djupt tagen av våra motgångar i Spanien. Och han lät sitt missnöje och sin vrede gå ut över dem som bara helt nyligen betraktats som hjältar och åtnjöt de hedersbetygelser de gjort sig förtjänta av. De första offren blev Smusjkevitj och Ritjagov, båda två gånger Sovjetunionens hjälte, och det helt obefogat som det senare skulle framgå.[54]

Även om det är sant att Smusjkevitj till sist blev avrättad av Stalin är det inte på något sätt säkert att det ens delvis berodde på vad som hänt i Spanien. För när han hemkallats till Moskva 1937 utnämndes han till biträdande flygvapenchef och befordrades 1940 till posten som generalinspektör. Först den 28 oktober 1941 – vid en tidpunkt då Ryssland drabbades av svåra bakslag under andra världskriget – avrättades han.[55]

1941 blev även general Pavlov, befälhavare för de sovjetiska pansarstyrkorna i Spanien, utrensad och en bland alla dem som, för att tala med Ehrenburg, ”av ingen orsak alls förintades av sina egna”.[56]

Vad beträffar de officerare på lägre nivå som tjänstgjort i Spanien som rådgivare eller med tekniska uppdrag är det okänt hur många som gick under i Stalins utrensningar. En del av dem skulle dock bli både befordrade och också få framstående positioner i Sovjetunionen flera år senare. Exempelvis blev P Batov, I Jeremenko, M Jakusjin, S Krivosjein, A Novak, G Prokofiev och A Rodimtsev officerare av olika grad[57], medan R Malinovskij och K A Meretskov uppnådde marskalks grad. Malinovskij skulle bli sovjetisk försvarsminister och Meretskov överbefälhavare för Röda armén.[58] Meretskov anlände till Madrid i oktober 1936 och återvände till Moskva i juni 1937. En kort tid var han rådgivare till Enrique Lister i den första blandade brigaden och därefter rådgivare till general Martínez Cabrera, chef för generalstaben i krigsministeriet, då han gick under namnet Petrovitj. Slutligen var han en kort tid rådgivare åt general José Miaja.[59]

En annan officer på lägre nivå som överlevde utrensningarna var specialisten på gerillakrigföring Mamsurov Judji-Umar, i Spanien känd som Hajji eller Ksanti, som senare blev general. ”På Gaylords, ett hotell i Madrid, träffade Hemingway vårt militärfolk. Han gillade Hajji, en fullständigt oförvägen man som brukade ta sig in bakom fiendens linjer (han kom från Kaukasus och kunde lätt tas för spanjor). Mycket av vad Hemingway har att säga om gerillans aktivitet i boken *Klockan klämtar för dig* hade han fått veta av Hajji.[60] (Så bra att åtminstone

---

[54] *The Aim of a Lifetime*, s. 79.
[55] Såväl *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija*, band 23, 1976 som *Sovetskaja voennaja entsiklopedija*, band 7, 1979 anger befordran samt Smusjkevitj dödsdatum men inget om hur han dog.
[56] *Eve of War, 1933-41*, s. 176. Ehrenburg nämner inte Pavlovs dödsdatum men både *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija*, 3 uppl., band 19, 1975 och *Sovetskaja voennaja entsiklopedija*, band 6, 1978 anger juli 1941, men säger inget om dödsorsaken. Bialer, s. 635, säger att han ”anklagades för förräderi och avrättades”.
[57] *Pod znamenem*, s. 275, 313, 446-47, 483, 485, 503. Se även *Bol´sjaja sovetskaja entsiklopedija* 3 upp., band 3, 1970 om Batov och band 22, 1975 om Rodimtsev.
[58] För information om Malinovskij och Meretskov, se *Who Was Who in the USSR*, s. 365; *Prominent Personalities in the USSR*, s. 403; Bialer, s. 634-35; *Bol´sjaja sovetskaja entsiklopedija*, band 15, 16, 1974; *Sovetskaja voennaja entsiklopedija*, band 5, 1978.
[59] Se hans memoarer, *Na sluzjbe narodu*, s. 130, 136, 141, 143, 166. Se även P Ja. Jegorov, *Marshal Meretskov*, s. 40-52.
[60] Enligt den sovjetiske journalisten Jegor Jakovlev, som intervjuade Mamsurov många år senare ska Mamsurov då ha sagt att han på uppmaning av Koltsov ägnat tre dagar åt att informera Hemingway om sin verksamhet i Spanien för romanen *Klockan klämtar för dig* (*Pjat istori iz pjati stran*, Moskva 1968, enligt *Carta del Este*, 16 september 1978). I samma nummer citeras ett långt stycke av den intervju som speciellt handlade om Hemingway, s. 10-13).

Hajji överlevde. Jag träffade honom en gång efteråt och var överlycklig.)", erinrade sig Ilja Ehrenburg.[61]

Inte alla lägre officerare var lika lyckosamma. Den tidigare tyske kommunisten Gustav Regler, välkänd författare och politisk kommissarie i Tolfte internationella brigaden och som stridit i första världskriget i den tyska armén, har berättat om ett party i februari 1937 dit han blivit inbjuden av Koltsov och där officerare i den ryska delegationen hade samlats:[62]

> Gorkin, en ingenjör, var först med att hälsa på mig. Han hade satt upp spårljusinstallationer åt oss, det enda försvar vi hade mot nattliga flygräder – A.A-kanonerna fick fortfarande köpas utomlands. Nu har han blivit hemkallad till Ryssland och det här var hans avskedstillställning. Han sken av belåtenhet. Hans arbete hade uppskattats och i Moskva väntade belöningen …
>
> Nästa dag besökte Koltsov Arganda. Jag befann mig på stabsbyggnadens balkong. Han pekade på spårljuset bredvid mig och frågade: "Vad är det där?" "Något vi fått ärva av Gorkin", svarade jag …
>
> Han hånskrattade och sade: "Som ni ärvt? Det är bokstavligen sant!" "Har han råkat ut för något på hemresan?", undrade jag.
>
> "Nej", svarade Koltsov … "Men han kommer att göra det när han kommer fram … När han är framme i Odessa blir han arresterad."
>
> För några ögonblick blev jag förstummad. Sedan frågade jag:
>
> "Hur vet du det? Har det något med politiken att göra?"
>
> "Ja", svarade Koltsov. Och det var som en annan värld talade när han fortsatte: "Varför blir du så överraskad? På grund av avskedspartyt? Alla visste om det. I själva verket var det därför vi ordnade partyt … Fransmännen bjuder en man på rom innan han leds ut till giljotinen … Nuförtiden bjuder vi på champagne."
>
> "Jag går på toaletten", sade jag. "Jag mår inte bra."
>
> "Det är inte så lätt för en europé att vänja sig vid asiatisk kultur", sade Koltsov.
>
> "I så fall föredrar jag amerikansk kultur", svarade jag. "Jag ska leta upp Hemingway [som just anlänt till Spanien och hade åkt till fronten] … Det är lättare att andas i hans sällskap, om du ursäktar att jag säger så."
>
> "Jag kommer med dig", sade Koltsov. "Jag kanske också behöver andas lite västlig demokrati!"
>
> (Jag gissar att det var den sortens humanism som gjorde … att han dog i Stalins fängelsehålor).[63]

Det är värt att här tillägga följande händelse som Regler omtalat för Ernest Hemingway och som ledde till att de båda blev vänner: två frivilliga hade tappat förståndet under en samman-

---

[61] *Eve of War, 1933-41*, s. 154. Se även *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, band II, s. 174, not 2, där det heter: "Vid ankomsten till Madrid bad Buenaventura Durruti [den berömde anarkistledaren som överfört sitt manskap från Aragonfronten för att delta i försvaret av Madrid] om att få en sovjetisk rådgivare. Krigsministeriet beviljade detta och utsåg Mamsurov Jadjji-Umar, en officer från Kaukasus." Pavel Batov (en sovjetisk officer som stridit i Spanien) skrev många år senare: "I Spanien hjälpte vår käre Ksanti (det namn han gick under där) Republikens försvarare att upprätta spionage- och kontraspionagetjänster. Tyvärr är tiden ännu inte mogen för att tala öppet om hans aktiviteter. Men när så är fallet kommer folk att bli häpna och förtjusta över att personer som Ksanti finns bland oss." (*V pochodach i bojach*, s. 15). Det är tack vare *Carta del Este*, 16 september 1978, som jag blivit uppmärksammad på denna värdefulla bok. I samma nummer av *Carta del Este*, som hänvisar till Jegor Jakovlevs intervju med Mamsurov (se föregående not), uppger rörande Durrutis död att Mamsurov under intervjun gång på gång betonade sin oskuld och gjorde gällande att Durruti mördats av "dem", vilket "sannolikt syftade på anarkisterna". Redaktör för*Carta del Este*, som utgavs i Madrid i flera år, var Gabriel Amiama. Som barn hade han skickats till Ryssland under inbördeskriget, men lyckades ta sig därifrån efter andra världskriget.

[62] Regler uppger att det var Maximovitj som ledde den ryska delegationen. Det kan ha rört sig om en pseudonym då jag inte hittat något om någon Maximovitj i Spanien i februari 1937. Det fanns en general Maximov, som efterträdde Sjtern (Grigorovitj) som högste sovjetiske rådgivare (se Fischer, *Men and Politics*, s. 543), men han var inte på plats förrän 1938.

[63] *The Owl of Minerva*, s. 294-95.

drabbning nära Escorial, de såg fiender överallt i dimman och hade ropat till de andra att springa.

> Jag lät arrestera dem och förde dem till högkvarteret … Jag beslutade att skicka dem till ett sanatorium och det rapporterade jag till Marty [politisk kommissarie för de Internationella brigaderna]. Han svarade omedelbart att han kände till ett lämpligt ställe, nära Alcalá de Henares. De fördes dit och två dagar senare fick jag höra att de skjutits i borgen av en rysk avrättningspatrull. ”Svin!”, sade Hemingway och spottade på marken. Den gesten gjorde att jag blev hans vän och därefter tog jag alla tillfällen att visa det. Jag berättade för honom om operationer och kriser som jag varit vittne till tidigare. Jag lät honom få veta om våra förluster och gav honom information i förväg så fort jag kunde, jag var säker på att han verkligen förstod vad allt handlade om. Jag gav honom hemligt material angående Partiet, som han respekterade för att det kämpade mer aktivt än något annat organ, även om han föraktade alla de Martys som fanns där. Senare använde han mitt material i *Klockan klämtar för dig* och oräkneliga läsare kunde där genom de brutala inslagen i ett skönlitterärt verk få kunskap om saker som de aldrig skulle ha brytt sig om i verkliga livet. Han gav en bild av spionerihysterin, denna ryska syfilis, i alla dess skamliga och blodiga aspekter, det var skrivet med jägarens avsky för tjuvskytten.[64]

Trots likvideringarna av ett oklart antal sovjetiska officerare på olika nivå sedan de återvänt från Spanien tog den sovjetiska generalstaben till sig all kunskap som gick att hämta ur den spanska konflikten, precis som deras tyska motsvarighet gjorde. I en bok som ledningen för Röda armén gav ut 1939 om erfarenhet talades också om ”flera avgörande frågor när det gäller att förbereda Röda armén för praktiska insatser”.[65] Men det går inte att bortse från att samtidigt som inbördeskriget gav Sovjetunionen tillfälle att testa nya vapen och tekniker på slagfältet fungerade det också som laboratorium för nya vapen och tekniker på det politiska området. Som Julián Gorkin, en vänsterkritiker av Sovjets politik i Spanien, skrev: ”Det har många gånger sagts att Spanska inbördeskriget var en generalrepetition för andra världskriget, men vad som inte riktigt gått fram är att det också var ett första test av ’folkdemokrati’, att man då utvecklade och förfinade former som vi fått bevittna i ett dussintal länder under efterkrigstiden. De personer och metoder som kom att användas när dessa länder förvandlades till satelliter åt Kreml hade testats i Spanien. Av detta skäl, bland många andra, hade händelserna i Spanien historisk och universell betydelse, och fortsätter att ha det.”[66]

Som den officiella sovjetiska *Kommunistitjeskij internatsional: kratkij istoritjeskij otjerk* (Utkast till Kommunistiska internationalens historia) uttrycker det: ”Händelseutvecklingen i Spanien visade på något av största betydelse, nämligen att folkfronten, den nya demokratin, var förbindelselänken mellan den defensiva antifascistiska kampen och slutmålet – kampen för socialism [dvs att kommunisterna skulle ta över]. Betydelsen av erfarenheterna från Spanien för att skapa förståelse för övergången till revolutionens socialistiska stadium var något som Komintern fullständigt insåg och tog till sig.”[67]

---

[64] *Ibid.*, s. 292-93. Som journalisten Philip Knightley framhåller skrev Hemingway under sin tid som krigskorrespondent aldrig ett ord i sina rapporter om vad han kände till om Martys spionhysteri och avrättningar. ”Slutligen skrev Hemingway allt om det i *Klockan klämtar för dig* men av en krigskorrespondent har läsarna rätt att förvänta sig alla de nyheter en korrespondent känner till och inte något som infogas i ett skönlitterärt verk utgivet när kriget är över. Sanningen var att Hemingway, trots all sim medkänsla med spanjorerna, trots sitt engagemang för Republikens sak, använde sig av kriget för att skaffa sig nya möjligheter som författare. Som Baker (Carlos Baker, som skrivit en biografi om Hemingway) säger: ”Han vägrade att använda det bästa av sitt material i nyhetsrapporteringen … och hade samlat på sig och bevarat en rad erfarenheter och information som han betecknade … som ’helt ovärderligt’. Att en författare gör så är förståeligt. För en krigskorrespondent är det oförlåtligt.” (*The First Casualty*, s. 213-14).

[65] Generalnij Sjtab RKKA, *Upravlenije vojskami i rabota sjtabov v ispanskoj respublikanskoj armij*, s. 125.

[66] Artikel av Julián Gorkin i Jeane J Kirkpatrick, *The Strategy of Deception*, s. 196. John Dos Passos, som var i Spanien under inbördeskriget, skulle några år senare skriva: ”Det var under händelserna i Spanien som mönstret lades för infiltration, subvention och maktövertagande … och som så framgångsrikt skulle användas i Tjeckoslovakien och Kina några år senare.” (*The Theme is Freedom*, s. 151).

[67] S. 444.

Även om de Kominterndelegater och NKVD-agenter som omsatte den sovjetiska politiken i Spanien anlände utan att ha godkänts av Largo Caballero går det inte att säga samma sak om de främsta sovjetiska militära rådgivarna. I själva verket betonas i det brev Stalin, Molotov och Vorosjilov i december 1936 skickade till Largo Caballero – som vi redan citerat ett stycke ur – att rådgivarna skickades till Spanien på ”upprepade krav” från hans sida och som vidarebefordrats av Marcel Rosenberg, den sovjetiske ambassadören. I sitt svar den 12 januari 1937 talar Largo Caballero också om de kamrater som ”kom till vår hjälp” och medgav att de svarade för ”stora tjänster” och ”tar itu med sin uppgift med genuin entusiasm och extraordinärt mod”. [68]

Men trots detta till synes vänskapliga meningsutbyte och Stalins försäkringar till Largo Caballero att ”det har bestämt inskärpts hos dem [rådgivarna] de alltid måste komma ihåg att … en sovjetisk kamrat, som utlänning i Spanien, [kan] vara riktigt behjälplig endast under förutsättningen att han håller sig strikt till sin roll som rådgivare och enbart rådgivare”[69], skulle den makt som de sovjetiska officerarna till sist tillskansade sig reta krigsministern och förklara hans senare yttrande om ”ansvarslös utländsk inblandning”.

De spänningar som snart uppstod mellan Largo Caballero och Miaja till följd av den senares beroende av ryssarna framgår något av det telegram krigsministern skickade till generalen den 17 november 1936. Där påminde han honom om att de enda order han hade att lyda var de som härstammade från regeringen. Miaja svarade att han noterade att Largo Caballero funnit sig föranledd att påminna honom om de mest elementära disciplinära regler som han under sin långa militära karriär aldrig hade varit okunnig om. Han bad därför om att få bli ersatt av någon värdig Largo Caballeros förtroende.[70] Miaja räknade helt säkert med att krigsministern, genom det anseende generalen förvärvat, inte skulle våga gå vidare i ärendet. Och han skulle få rätt.

Att de sovjetiska rådgivarna i alla avseenden agerade oberoende av krigs- och flygministerierna har bekräftats av den spanske flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros, som var medlem av kommunistpartiet[71], av Luis Araquistáin, Largo Caballeros nära politiske medarbetare, och av krigsministern själv. Dessutom har överste Segismundo Casado, operativ chef i krigsministeriets generalstab, sagt: ”Jag kan med säkerhet säga att varken flygvapnet eller pansartrupperna någonsin under hela kriget kontrollerades av försvarsministern och därmed heller inte av den centrala generalstaben. Ministern och hans stab kände inte ens till antalet eller typen av den utrustning de förfogade över och bara hade kunskap om de som satts in i pågående operationer. Ministern och hans stab kände heller inte till läget, eller ens existensen av ett stort antal okända [flygfält] som de ’vänskapliga rådgivarna’ etablerat och en del av cheferna för flygvapnet var helt i händerna på dem.” [72]

Än mer irriterande för Largo Caballero än de sovjetiska rådgivarnas autonomi var kanske kommunisternas ökade inflytande inom armén, framför allt i centrumzonen. Där skulle partiets inflytande stärkas av närvaron av sovjetiska officerare, deras uttalade inriktning på att gynna kommunisterna när det gällde tillgång på vapen och andra leveranser från Ryssland[73],

---

[68] En fotostatkopia av det ursprungliga brev på franska återfinns i *Guerra y Revolución*, II, s. 102-03. En svensk översättning av breven finns i Stalin, Komintern och den spanska revolutionen - dokument (s. 8 ff)xxx

[69] Brev den 21 december 1936.

[70] *Actas de las sesiones de la junta de defensa de Madrid*, s. 422-23, Library of Congress samt Julio Aróstegui och Jesús A Martínez, s. 310.

[71] Vid intervju med mig i Mexiko 1940. Stenografiska anteckningar på Hoover Institution.

[72] *The Last Days of Madrid*, s. 54. Se även *ibid.*, s. 55-57; Casados artikel i *National Review*, juli 1939 och Largo Caballero, *Mis recuerdos*, s. 206.

[73] Justo Martínez Amutio, socialistisk guvernör i Albacete, Internationella brigadernas högkvarter och träningscenter för de nya blandade brigaderna, skriver: ”Det förekom uppenbar diskriminering bland de nyligen organiserade enheterna i armén vad gällde tilldelning av krigsmateriel … Det var naturligt att denna diskriminering skulle få konsekvenser utöver de enheter som var involverade och skapa misstänksamhet och rivalitet samt politiska sammandrabbningar när det stod klart att enheter under kommunistiskt befäl blev särskilt

de Internationella brigadernas, och de spanska kommunisternas enheter[74], förslagenhet och stora effektivitet, vilket ledde till att ett stort antal reguljära arméofficerare drogs in i deras krets.

Även om en del spanska motståndare till kommunisterna underskattat de Internationella brigadernas effektivitet och roll som exempel för de spanska enheterna[75] har det ändå fått brett erkännande. Så hette det exempelvis i *Claridad* den 11 november 1936: ”Våra proletära och bondemassor, nedtyngda av sekler av förtryck och okunnighet – orsakade av samhällsklasser som visat sin totala oförmåga till organisering – måste göra övermänskliga ansträngningar för att kunna mäta sig med dessa kamrater från andra nationer. Intelligensen skärps i skolan. Medlemmarna i den Internationella kolonnen har haft möjlighet att odla sin intelligens under barndom och ungdom. Våra massor däremot har inte haft några sådana möjligheter. Men när vi segrar kommer vi att få det och våra barn än mer så. För detta strider vi, för detta dör vi.”[76]

”En fingervisning – och en mycket viktig sådan – om effektiviteten i kommunistpartiets arbete under kriget utgörs av majoriteten av de lojala generalerna, för att inte tala om lojala yngre officerare, som ansökt om och fått medlemskap i kommunistpartiet”, skrev Spanienkorrespondenten för det brittiska kommunistpartiets tidning *Daily Worker*. [77] Och den socialistiske historikern Antonio Ramos Oliveira, anhängare till Juan Negrín, skrev: ”Arméofficerare och ämbetsmän som aldrig kastat ett öga på ett marxistiskt flygblad blev kommunister, en del av beräkning, andra av moralisk svaghet, andra genom den entusiasm som präglade denna organisation.” [78]

Bland de högt uppsatta officerare som anslöt sig till partiet är general José Miaja, ordförande i försvarsrådet, det mest framträdande namnet. En annan var den liberale och åldrige generalen Sebastián Pozas, chef för Centralarmén, vars sovjetiske rådgivare var general Kulik, senare marskalk Kulik, i Spanien känd som Kuper. Enligt Jesús Hernández, f d medlem av politbyrån, var Kulik ”grov men sympatisk”, ”imponerande stor och stark påminde han om en isbjörn”. [79] Enligt Enrique Castro var han ”storväxt och rå … Hans rakade huvud och enorma brutala ansikte var imponerande. Men än mer imponerande var hans röst och händer, som for omkring som vore det vingarna på en väderkvarn i La Mancha. Hans stab fruktade honom.” [80] Den åldrige Pozas däremot var flegmatisk, nej snarare kraftlös. Ingen match för den överväldigande Kulik och därmed ganska nöjd med att låta den ryske generalen ta hand om showen. Pozas brydde sig aldrig om att anpassa sitt tidsschema i fredstid till de krav ett obarmhärtigt

---

gynnade … [Vi] fick ingripa i konflikter, ibland av våldsam karaktär, orsakade av denna uppenbara diskriminering och särbehandling. De utpressningsmetoder det spanska kommunistpartiet använde sig av för att stärka sin tillväxt och hegemoni hade börjat.” (*Chantaje a un pueblo*, s. 54-55). Alejandro García Val, medlem av kommunistpartiet som i november 1936 utsågs till chef för generalstabens transportsektor, berättade efter kriget för mig att när ryska lastbilar kom till Spanien hade han med hjälp av partimedlemmar och sympatisörer i UGT organiserat de tre första militära motortransportbataljonerna bestående av 600 fordon och 3 000 man.

[74] För icke kommunistiska lovord om spanska kommunistiska enheter, se exempelvis *Politica* (organ för det vänsterrepublikanska partiet), 11 november 1936 och överste Segismundo Casado (som ingen kan anklaga för att vara någon vän till kommunisterna), *The Last Days of Madrid*, där det heter att det fanns ”gott om kommunistiska enheter som utmärkte sig genom häftiga stridsinsatser”.

[75] Se exempelvis Diego Abad de Santillán, *La revolución y la guerra en España*, s. 131-32.

[76] Se även Jesús Pérez Salas, *Guerra en España, 1936-1939*, s. 128; Julián Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España*, s. 195 och Eduardo de Guzmán, *Madrid, rojo y negro* (chefredaktör för CNT:s organ i Madrid, *Castilla Libre*), s. 164, 200, som lovordar den intelligens, disciplin och militära skickligheten hos de Internationella brigaderna och hyllar det föredöme de utgjorde för anarkosyndikalisternas milis på Madridfronten: ”[Vårt folk] iakttar dem och med det spanska folkets underbara förmåga att anpassa sig kopierar det dem utan att låta någon tid gå till spillo.”

[77] 25 november 1936.

[78] *Politics, Economics and Men of Modern Spain, 1808-1946*, s. 599.

[79] Jesús Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 80.

[80] *Hombres …*, s. 457.

krig ställde. ”Först sent på morgonen gick det att väcka honom”, erinrade sig general Kuliks adjutant Rodion Malinovskij, blivande marskalk i Sovjetunionen och försvarsminister vars aska nu återfinns i Kremlmuren.[81] ”Hans morgontoalett och frukost tog timtals. Först därefter träffade han sin stabschef som var lika gammal som han. De utbytte lite artigheter och sedan var audiensen över. Av respekt för sanningen måste det också sägas att han var fullständigt lojal mot republiken, något som var oerhört betydelsefullt. Men vanorna från gamla militära rutiner vägde tungt hos honom.”[82]

Efter valet i februari 1936 hade Pozas utnämnts till generalinspektör för Civilgardet och ådragit sig fiendskap från högerinriktade chefer inom armén på grund av sina försök att säkra lojaliteten mot republiken hos denna kår.[83] När inbördeskriget utbröt blev han inrikesminister i Girals kabinett och krävde beväpning av folket.[84] Efter att i oktober 1936 ha tagit över kommandot för Centralarmén anslöt han sig helt diskret till kommunistpartiet[85] och maj 1937, då han förde befäl över armén i öster, gick han också med i PSUC, det av kommunisterna kontrollerade Förenade socialistpartiet i Katalonien.[86] Men trots medlemskapet hade han inte mer än propagandavärde utan ett spår av inflytande i partiets inre krets.

Medan ett stort antal officerare gick med i partiet, påverkade av alla de tidigare nämnda faktorerna plus vetskapen att medlemskap skulle göra det möjligt för dem att förse sina enheter med ryskt krigsmateriel,[87] påverkades andra av partiets måttfulla propaganda. Överste Jesús Pérez Salas, en yrkesofficer med genuina känslor för republiken, skriver:

> Det går inte att förneka att kommunisterna var mästare i propagandans konst, vilket ledde till att de lyckades lura allihopa. Denna propaganda bestod främst i att hävda att deras enda mål var att besegra Franco och återinföra republikens lagar. Alla deras ledare, i synnerhet La Pasionaria, gav högljutt uttryck för sin lojalitet med regimen och konstitutionen, som de uppgav sig ha som mål att återinföra. För att uppnå detta mål var det nödvändigt, sade de, att organisera en effektiv och disciplinerad armé som kunde ersätta CNT:s odisciplinerade milis. De framförde den parollen så väl att de lyckades lura varenda en. En del yrkesmilitärer, och inte bara några få heller, gick i fällan och deras entusiasm över kommunisternas propaganda fick dem att tanklöst ansluta sig till partiet.
>
> Vad mig själv beträffar, som inte hade någon annan önskan än att vinna kriget, trodde jag att kommunisternas till synes tjusiga mål var ett nödvändigt steg i den riktningen. Tyvärr var det inte fallet. Med sin propaganda siktade de bara på att få kontroll över armén och kunna använda den för egna personliga syften och underordna kriget mot Franco till detta. Det var vad som fick mig att vända mig mot dem.[88]

Några officerare, i synnerhet sådana som inte haft några politiska bindningar före kriget, drogs till partiet av strikt personliga skäl.

”Det fanns bara några få, ytterst få, ledande yrkesmilitärer, utan partipolitisk koppling före 18 juli men lojala mor republiken, som inte böjde sig inför de förhärskande politiska stämning-

---

[81] Om Malinovskij, se *Who Was Who in the USSR*, s. 365.
[82] *Pod znamenem*, s. 151.
[83] Se exempelvis den officiella [Francosidans] historieskrivning om inbördeskriget, Joaquin Arrarás, *Historia de la cruzada española*, IV, s. 381, 391; *Política*, 23 oktober 1936. När jag efter kriget intervjuade kapten Aniceto Carbajal, måg till Pozas, sade han att general Franco några dagar efter valet i februari, då han fortfarande var överbefälhavare, genom en mellanhand försökte köpa Pozas´ stöd till en ”Nationell regering” genom att erbjuda honom en penningsumma deponerade i en bank i Schweiz.
[84] Se Jerónimo Bujedas tal, *El Socialista*, 19 juli 1937.
[85] Louis Fischer, som torde ha vetat, sade 1937, då han fortfarande var anhängare till kommunisterna, att Pozas var partiet medlem (*Why Spain Fights On*, s. 39). I sina envisa försök att ändra fakta struntar Julio Aróstegui i denna besvärande uppgift (se hans artikel i Manuel Tuñon de Lara, *La guerra civil española: 50 años después*, s. 72) på samma sätt som han också ignorerar liknande obekväma fakta i fallet general Miaja.
[86] Se Pérez Salas, s. 141-42; Zugazagoitia, s. 406.
[87] Enligt Alejandro García Val, kommunist och medlem av generalstaben, vid en intervju med mig i Mexiko 1939.
[88] Pérez Salas, s. 146-47.

arna. En del för att de lutade åt det hållet, andra i brist på viljestyrka och många av fruktan för att deras avsaknad av politiskt engagemang tidigare skulle resultera i att de drabbades av någon godtycklig och irreparabel åtgärd", skriver Bruno Alonso, en moderat socialist och högste politiske kommissarie i den republikanska flottan.[89]

"Låt mig påminna om att vi lever i en underlig tid då folk blir dödade utan orsak alls. Jag råder dig allvarligt att gå med i kommunistpartiet. Det behöver dig och du behöver det", sade kommunisten Antonio Cordón till en officerskamrat i krigsministeriet.[90]

De flesta utländska journalisterna och författarna som bevakade republikens sida inte kände till kommunisternas hegemoniska syften inom folkarmén eller valde att inte nämna dem av fruktan för att förse fiendens propaganda med bränsle. En som skrev öppenhjärtigt om vad han tyckte sig se hända var John Dos Passos. I juli 1937 sade han: "I Spanien har arbetarklassen försvarat sig med ett storartat hjältemod som kommer att förbli en av de mest gripande episoderna i Europas historia. Bakom fronten har samtidigt pågått en kamp nästan lika våldsam som kriget mellan marxismens syn på den totalitära staten och anarkisternas uppfattning om individuell frihet. Allt eftersom arméns dagliga behov överstiger arbetarklassens stormiga försök att revoltera mot förtrycket stiger kommunistpartiet fram som segerns organisatör. Anarkister och socialister med sina idéer om individuell och lokal frihet och självstyre har sakta men säkert fått ge vika inför denna oerhört effektiva och hänsynslösa maktapparat … Den fråga som inte går att besvara nu är huruvida Spaniens folk kan ha fått betala ett alltför högt pris för den fina nya armé de upprättat och huruvida kommunistpartiet … inte bara kommer att visa sig vara ett mer storartat maktverktyg, dvs ett storartat verktyg för förtryck."[91]

Dos Passos hade besökt Spanien i början av 1937 för att utreda vad som hänt hans gamle vän José Robles, som "förts bort från kriget" av ryssarna.[92] Trots att han var djupt oroad hyste han samvetsförebråelser för att berätta allt han visste. När han några år senare återkom till detta dilemma skrev han: "Hur ska jag säga? Man ville inte hjälpa fienden … På samma gång ville man säga sanningen … Det fanns saker man misstänkte, men som inte gick att vara säker på. Skriv bara om det som händer, sa jag till mig själv. Händelser på ytan kan ge en bild av de starka krafter som verkar undertill … Det jag upplevde, nu vet jag det, var hur en döende liberal republik höll på att tas över av en utpost i den internationella kommunismen."[93]

Om kommunisternas växande inflytande på alla nivåer inom armén tärde på krigsministerns tålamod, var motståndarnas enträgenhet ännu mer provocerande – i synnerhet för en person med Largo Caballeros temperament – också i relationerna med sina egna kolleger var han envis och lättretlig och enligt sin undersekreterare general Asensio ville han styra och kontrollera allt personligen.[94] Gång efter annan ledde den obeveklighet han bemötte det tryck han ständigt levde med till våldsamma sammandrabbningar med de ryska generalerna[95] och med den sovjetiske ambassadören, Marcel Rosenberg.

Luis Araquistáin, som stod Largo Caballero nära, sade att "[Rosenberg] mer agerade som rysk vicekung i Spanien än som ambassadör. Han var dagligen på besök hos Largo Caballero, ibland i sällskap med högt uppsatta ryssar, militärer eller civila. Under besöken, som varade

---

[89] *La flota republicana y la guerra civil de España*, s. 38.
[90] Martin Blázquez, s. 241.
[91] *Common Sense*.
[92] *The Theme is Freedom*, s. 127-29.
[93] *Ibid.*, s. 130. För inbördeskrigets effekter på vänskapen mellan Hemingway och Dos Passos, se John P Diggins, *Up from Kommunism*, s. 88-90.
[94] Citerat i Julián Gorkin, *Canibales políticos*, s. 217. I en artikel i *Francisco Largo Caballero, 1869-1946* talar Federica Montseny, medlem av regeringen, om hans "självcentrerade" syn på makten.
[95] En tjänsteman på krigsministeriet som stod i nära kontakt med José Maria Aguirre, politiskt-militär sekreterare till Largo Caballero, berättade för mig att relationerna mellan de ryska officerarna och Largo Caballero blev mycket dåliga från december 1936 och att ryssarna var särskilt bekymrade över arméns politiska inriktning

timtals, försökte Rosenberg tala om för den spanske regeringschefen om hur han skulle agera för att leda kriget till framgång. Hans förslag, som liknade order, handlade mestadels om arméofficerare. Den eller den generalen eller översten borde avskedas och ersättas med någon annan. De rekommendationerna baserade sig inte på officerarnas kompetens, utan på deras politiska inställning och hur lätta att hantera de skulle vara för kommunisterna".[96]

"[Rosenberg], skriver den vänstersocialistisks parlamentsledamoten Ginés Ganga, "brukade i fickan ha anteckningar som gick ut på följande: 'Det vore lämpligt att avskeda X, chef för den och den divisionen, och ersätta honom med Z.' 'A. tjänsteman vid det eller det ministeriet uppfyller inte de krav som ställs. Det vore bra att ersätta honom med B.', 'M måste fängslas och ställas inför rätta för brist på lojalitet', och så vidare, i all oändlighet."[97]

Det är ytterst troligt att Alexander Orlov ingick bland de högt uppsatta sovjetiska representanter som, enligt Araquistáin, emellanåt följde Rosenberg på hans dagliga besök hos Largo Caballero. Orlov övervakade helt säkert noga inställningen hos höga sovjetiska diplomater, en uppgift som underlättades åtskilligt av att hans eget högkvarter var placerat på den sovjetiska ambassaden. Man kan därför anta att om Rosenberg inte med tillräcklig kraft omsatte den sovjetiska politiken eller dristade sig till att kritisera NKVD:s metoder i Spanien, som Krivitskij påstår att general Berzin och Artur Stasjevskij gjort, skulle hans avvikelser omedelbart ha rapporteras till Moskva. Det kan vara förklaringen till varför Orlov i sin bok *The Secret History of Stalin´s Crimes*, eller i något annat skriftligt eller muntligt vittnesmål under de 35 år han tillbringade i exil i USA, inte gör någon hänvisning överhuvudtaget till att Rosenberg, Stasjevskij eller Leon Gaikis, som i februari 1937 ersatte Rosenberg som ambassadör, blev hemkallade till Moskva, där alla skulle försvinna spårlöst. Den enda referens till någon av dessa tre jag sett återfinns i Ehrenburgs *Eve of War, 1933-41*, där det står att han fick kännedom om Rosenbergs "öde" när han anlände till Moskva i december 1937.[98] Beträffande Stasjevskij och Gaikis noterade president Azaña i sin dagbok den 29 juli 1937 att Negrín samma dag läst upp telegram från Marcelino Pascua, Spaniens ambassadör i Moskva, där han uppgav att han inte hade någon kännedom om "vad som hänt" Gaikis eller "någon annan betydelsefull person inblandad i kommersiella och finansiella frågor" [en uppenbar anspelning på Stasjevskij].[99] Den 6 augusti skrev Azaña: "Fortfarande har inget blivit känt om vad som hänt med Gaikis … som åkte tillbaka till hemlandet på tjänstledighet".[100] Nitton år senare fick Vittorio Vidali veta av en "gammal bolsjevik" i Moskva att Gaikis "fortfarande var i livet och var rehabiliterad".[101] Förutom detta har ingen annan uppgift om Gaikis hörts av.

Orlovs fullständiga tystnad om vilket öde som drabbat dessa högt uppsatta tjänstemän, som han stod i regelbunden om inte daglig kontakt med, föranleder två frågor. Varför ansåg han det inte ens värt att nämna att de hemkallats till Moskva för att sedan försvinna? Var han kanske själv direkt ansvarig för att de kallats hem och därmed, indirekt, för att de försvunnit?

Oavsett vad Rosenberg själv ansåg om NKVD:s agerande i Spanien förefaller det som om han, till det yttre i varje fall, verkställt Sovjets politik lika energiskt som hans samvete tillät. Vi kan förstås inte veta något som helst om vad denne bildade och helt klart känslige diplomat[102] innerst inne ansåg om den politik Stalin och hans främste NKVD-chef förde i Spanien.

---

[96] *El comunismo y la guerra de España*, s. 10.
[97] *Hoy*, 5 december 1942.
[98] S. 190. Inte heller den senaste upplagan av *Bolsjaja sovjetskaja entsiklopedija* innehåller några hänvisningar om någon av dem.
[99] *Obras*, IV, s. 701.
[100] *Ibid.*, s. 711.
[101] Vittorio Vidali, *Diary of the Twentieth Congress of the Communist Party of the Soviet Union*, s. 137. [Vi vet nu att han avrättades redan 21 augusti 1937 – se Wikipedia: Leon Gaikis. *Red*]
[102] Min personliga bedömning i samband med en lunchintervju i mars 1937, som Mirova, nyhetsbyrån *Tass* representant, ordnade för mig. Hon blev själv senare, som tidigare framgått, ett av offren för Stalins utrensningar.

Det kan bara konstateras att hans möten med Largo Caballero var minst lika våldsamma som Largo Caballeros sammandrabbningar med de kommunistiska ministrarna.

Enligt Indalecio Prieto, som i egenskap av medlem av regeringen måste betraktas som ett betydelsefullt vittne, hade ”en situation av osannolika spänningar” uppstått mellan de båda ministrarna och premiärministern. ”Ytterst våldsamma scener utspelades på kabinettssammanträdena och Largo Caballero hade, dessutom, tumultartade uppgörelser med Sovjetunionens ambassadör, señor Rosenberg. Jag kan inte avgöra huruvida señor Rosenbergs hållning var en avspegling av de kommunistiska ministrarnas ilska eller om den återspeglade den ryske ambassadörens egen inställning. Men det jag vet … är att den ryska diplomatins agerande i relation till premiärministern, eller snarare mot premiärministern, och trycket från de kommunistiska ministrarna liknade varandra.”[103]

I ett läge av skärpt konflikt med ryssarna och deras spanska medhjälpare vände sig Largo Caballero, som hade att hantera de härjningar hans anhängare utsattes för, den traditionella fiendskapen från den moderata flygeln i det egna partiet och den tysta fiendskapen från de liberala republikanerna, till anarkosyndikalisterna för att få stöd mot sina ihärdiga motståndare. Vid den här tiden cirkulerade rykten om att han hade planer på att bilda en ”regering av fackföreningar”, enbart bestående av representanter för UGT och CNT. Ryktena tog fart efter en kort rapport i UGT:s organ *Claridad* den 3 mars, där det hette att verkställande ledningen i UGT (där Caballero var sekreterare) och CNT:s nationella kommitté haft ”regelbundna möten” och att ”allt eftersom förvirringen och kaoset spred sig inom den politiska sfären höll grunden på att läggas på fackligt håll för en snabb och definitiv lösning på den rådande situationen”. Ryktena fick ny fart av optimistiska rapporter i CNT:s tidningar om att ledningarna för de båda rivaliserande landsorganisationerna var nära att ingå en historisk allians för att lösa alla grundläggande problem.[104] Även om Largo Caballero kan ha umgåtts med tanken på en fackföreningsregering för att överleva politiskt kom ingenting ut av det påstådda projektet, som utsattes för hård kritik av kommunisternas partisekreterare José Díaz vid centralkommitténs plenum i början av mars. ”[En] fackföreningsregering”, varnade han, ”… skulle innebära slutet för folkfronten och det spanska folkets enhet … [Alla] som försöker bryta denna enhet kommer våra modiga kämpar att stämpla som fiender till vår sak.”[105]

Även om det inte verkar som de båda landsorganisationerna seriöst diskuterat idén om att bilda en regering av fackföreningar skedde ändå helt klart ett kortvarigt närmande mellan Largo Caballero och ledarna för anarkosyndikalisterna. Den nya relation som därmed uppstod betydde åtskilligt för att göra socialistledaren mer försonligt inställd till sina forna motståndare. Framför allt fick det honom att motsätta sig den omfattande militarisering av den reguljära armén, som kommunisterna insisterade på. En armé som han själv aldrig hyst några varmare känslor för och som han visste var anatema för den frihetliga rörelsen.

---

[103] Tal på *Centro Republicano Español* (Mexico City), 29 mars 1946, återgivet i *Adelante* (Mexico City), 1 april 1946.

[104] Se *Fragua Social*, sid, 6, 9, 1 mars 1937.

[105] José Díaz, *Tres años de lucha*, s. 377-79. Se även La Pasionarias uttalande, återgivet i *El Socialista*, 11 mars 1937. [Denna fråga behandlas i en intern Komintern-rapport (från bulgaren Minev eller fransmannen Marty) som Dimitrov vidarebefordrade till bl a Stalin 23 mars. Rapporten återges i samlingen Sovjetunionen, Komintern och Spanien våren 1937. s 18 ff (på *marxistarkiv.se*). Där sägs bl a att Caballero hade föreslagit ”att regeringen skulle omorganiseras på basis av ett fackligt block, bestående av UGT och CNT, utan medverkan av kommunisterna och republikanerna.” – *Red*]

34. Largo Caballero bryter med Moskva

Hur allvarligt det än var tillfogade episoden med Järnkolonnen bara en krusning på den strömvirvel av oenighet som i veckor präglat regeringshögkvarteret i Valencia.

I början av februari 1937 hade ovänskapen tagit sig än mer giftiga uttryck i samband med att den strategiska hamnstaden Málaga fallit och lett till att de löst organiserade och dåligt utrustade miliskolonnerna, där oenighet och utbredd misstänksamhet rådde, hade drivits tillbaka under våldsam oreda drygt tolv mil längs kusten av en oerhört överlägsen fiendestyrka bestående av spanska och italienska enheter. Kopior av två viktiga dokument om förlusten av Málaga har bevarats.[1] Ingen som på ett mer rättvist sätt vill fördela ansvarsfrågan har råd att bortse från dem, för tillsammans med de värdefulla uppgifterna i general José Asensios bok *El General Asensio: Su lealtad a la república* i *Historia del ejército popular de la república av* Ramón Salas Larrazábal[2] eller *La campaña de Andalucía* av José Manuel Martínez Bandes[3], utgör de grunden för varje seriös studie av denna fråga. Den ena är en den detaljerade skildring för katastrofen som överste Villalba, en yrkesofficer utan koppling till något parti och ansvarig för Málagasektorn på sydfronten, avgav inför Högre militärrådet den 12 februari 1937. Den andra är en rapport som vänstersocialisten Alberto Fernández Ballesteros, inspektör-kommissarie vid sydfronten, avgav till krigskommissariatet den 18 februari 1937. Dessa dokument talar om bristen på militär disciplin och organisation inom Málagasektorn, röran och kaoset i de bakre leden, ansvarslösheten bland yrkesofficerare och milisledare, kampen mellan olika grupper till förfång för de militära operationerna, kommunistpartiets aktiviteter, det överdrivet stora antalet utnämningar av kommunistiska politiska kommissarier som gjordes av Cayetano Bolívar, högste politiske kommissarie inom Málagasektorn, den lättsinniga inställningen till försvarsställningar, det förräderi som begicks av de två befälhavarna, Romero och Conejo som ansvarade för befästningsarbetet men deserterade till fiendesidan, den otillräckliga tillgången på gevär, kanoner och ammunition, frånvaron av stöd av flottan och flygvapnet och till sist krigsministeriets oförmåga att tillmötesgå de upprepade kraven från överste Villalba och andra ledare om förstärkningar och förnödenheter. En av de mest olycksaliga under katastrofen var Villalba själv, som överfördes till Málagasektorn efter att fiendestyrkorna trängt igenom de östliga försvarslinjerna vid Estepona och när allt drog ihop sig till katastrof.

”Oroa dig inte. Han kommer aldrig att återkomma därifrån!” Det ska general Asensio, undersekreterare i krigsministeriet, ha sagt till Antonio Cordón, chef för hans tekniska sekretariat, när han undertecknade utnämningen.[4] Krigsministeriet hade helt klart utsett Villalba till syndabock och han skulle senare bli arresterad och fängslad.[5] Efter att ha suttit fängslad i drygt ett år frikändes han för all skuld till katastrofen och rehabiliterades.[6]

---

[1] Hoover Institution, Bolloten Collection. Annan viktig dokumentation om katastrofen i Malaga återfinns i International Institute of Social History, CNT-FAI Archives, Paquete 63, Documentación General. 1. Asuntos Especiales. 1. Malaga. I Bolloten Collection finns fotokopior av dessa dokument.

[2] *Ibid*, s. 803-57

[3] *Ibid.*, s. 139-242.

[4] Antonio Cordón, *Trayectoria*, s. 293. Se även s. 264, 292-95.

[5] Texten till åtalet mot Villalba återfinns i Martínez Bande, *La campaña de Andalucía*, s. 218-24. Justo Martínez Amutio, nära lierad med Largo Caballero, hävdar att Cayetano Bolívar, kommunistisk parlamentsledamot från Malaga och politisk huvudkommissarie vid Malaga-ronten, bar ett stort ansvar för katastrofen genom att ”blanda sig i militära planer” och ”nyckfullt sätta igång avlägsnande av officerare och ledare som inte tillhörde kommunistpartiet” (*Chantaje a un pueblo*, s. 155).

[6] *La Vanguardia*, 3 november 1938. Vid inbördeskrigets utbrott var överste Villalba befälhavare för Barbastrogarnisonen i Aragonien. Att han inte anslöt sig till militärrevolten var ett hårt slag för Emilio Mola, organisatör av sammansvärjningen på fastlandet, för det innebar att CNT:s och FAI:s milis i den angränsande

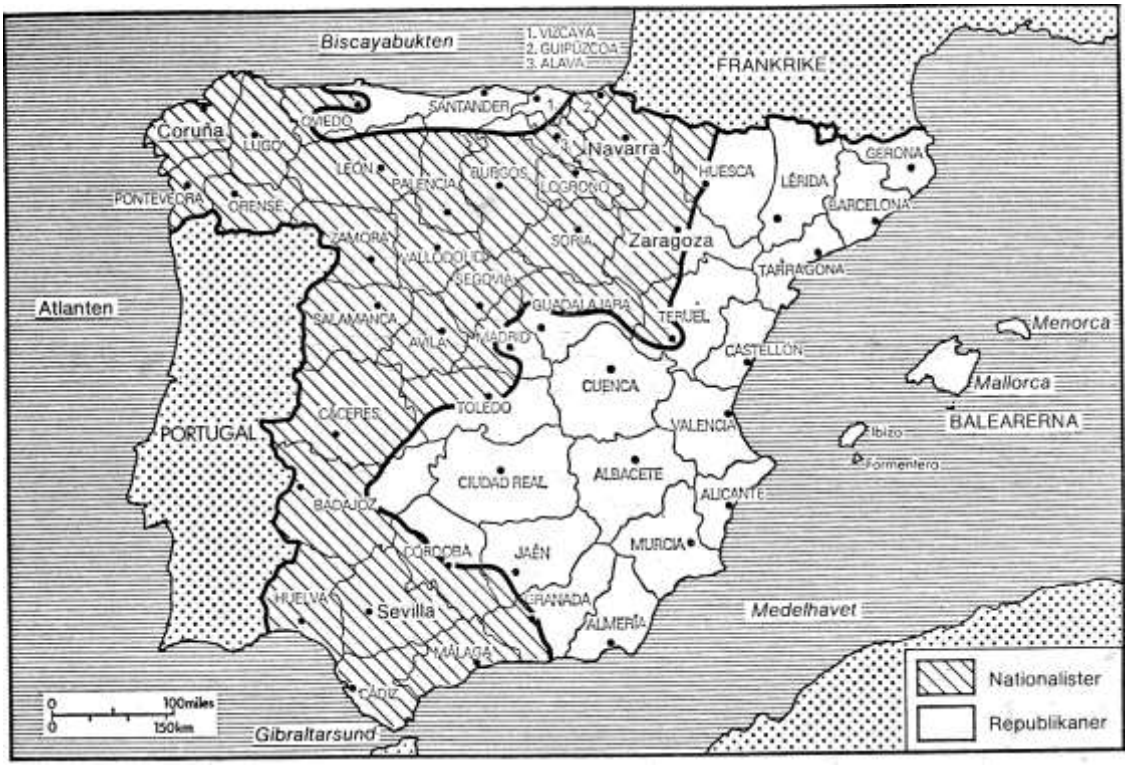

Läget i Spanien i mars 1937

En utskrift av stenografiska noteringar som en telefonist gjort strax efter midnatt den 8 februari av en hetsig ordväxling mellan Villalba och Asensio återges i det nationalistvänliga verket *Málaga: Sangre y fuego* av Angel Gallonet och José Morales. Även om denna bok, som skrevs under kriget och är propagandistisk till sin karaktär, förefaller följande utdrag ur utskriften, utifrån den rad intervjuer jag gjorde med Villalba i Valencia efter han återkommit från Málaga, trovärdigt:

Villalba: Hör på, Pepe, jag har fått order av ministeriet att återvända till Málaga och …

Asensio: Du skulle aldrig ha lämnat Málaga.

Villalba: Fascisterna har redan tagit sig in i Málaga och den som säger något annat ljuger.

Asensio: Du skulle aldrig ha lämnat Málaga levande. Du skulle ha stannat där som ministern beordrade dig.

Villalba: Du fattar inte var som pågår i Málaga. Anser du verkligen att jag ska återvända till Málaga? Menar du att jag ska överlämna mig till Franco?

Asensio: Du måste återvända till Málaga. Du skulle inte ha åkt därifrån.

Villalba: Uppenbarligen för att Queipo [den nationalistiske generalen Gonzalo Queipo de Llano] ska kunna tillfångata mig! Det är alltså det du vill!

Asensio: Du har fått order om att återvända till Málaga och det måste du göra med dina trupper.

---

regionen Katalonien kunde utnyttja fristen till att besätta en stor del av Aragonien. Mola anklagade senare Villalba för att ha krävt 100 000 pesetas i utbyte mot att hans trupper anslöt sig till sammansvärjningen (tal, januari 1937 i Mola, *Obras komplettas*, s. 188), men trots att Iribarren, Molas sekreterare, nämner detta (Stanley G Payne, *Politics and the Military in Modern Spain*, s. 508, not 59) har detta så vitt mig är bekant inte bekräftats av någon annan källa. För ytterligare information om Villalba, se Cordón, s. 292-95 och överstelöjtnant Vicente Guarner, *Cataluña en la guerra de España 1936-39*, s. 169-72.

> Villalba: Vilka trupper då? Jag har inte längre några trupper, det är bara spillror. Jag kan tala om för dig att inte bara Málaga utan också Motril kommer att gå förlorat om du inte skickar hjälp i tid. Men du, hur ska jag kunna återvända till Málaga när fascisterna redan är där?
>
> Asensio: Fascisterna är inte där …
>
> Villalba: Det du säger är att jag ska överlämna mig till Franco. Det är lätt att prata där du befinner dig. Du borde inte ha lämnat Navalcarnero ledande [telefonisten anger att namnet på platsen var ”något som liknade” Navalcarnero]. Hur som helst ska jag försöka ta mig in i Málaga, jag ska återvända dit, men, och kom det ihåg, det här är bara ytterligare ett smutsigt trick du kör mot mig.
>
> Asensio: I armén finns inga smutsiga trick, bara order![7]

Kommunisterna gjorde vad de kunde för att använda debaclet i Málaga till att propagera för sin militärpolitik.[8] Dag ut och dag in och vecka efter vecka hade de krävt att de militära åtgärder som regeringen ställt sig bakom under de första månaderna av sin existens också skulle genomföras. Den agitation de underblåste saknade förvisso inte egenintresse, eftersom de såg en rigid tillämpning av dessa åtgärder inte bara som ett sätt att föra kriget till ett framgångsrikt slut, utan också för att skapa en militär apparat som om den kopplades till partiet skulle stärka deras inflytande i staten. De hade därför svårt att tåla Largo Caballeros försonliga inställning till den anarkosyndikalistiska milisen och i synnerhet hans senfärdighet med införa allmän värnplikt, framför allt som rekryteringen på frivillig basis avmattades och en kontinuerlig tillförsel av nya krafter behövdes för att ersätta förlusterna. De var heller inte nöjda med hans tröghet i andra frågor och hans ingrodda vanor från tiden före kriget. ”Handlingar av största militära betydelse låg i enorma högar utan att någon brydde sig om eller granskade dem”, noterade Koltsov i sin dagbok. ”Oavsett vad som händer går Caballero till sängs klockan nio och sedan törs ingen väcka gubben. Om så Madrid skulle falla mitt i natten skulle regeringschefen inte få veta det förrän på morgonen.”[9] Ingen makt i världen eller händelse kunde förmå Caballero att ändra de vanor han haft sedan länge, skrev Kirill A Meretskov, under en tid sovjetisk rådgivare till överbefälhavaren, general Toribio Martínez Cabrera. ”När han väl gått och lagt sig var all kontakt med omvärlden bruten och alla möjligheter att få kontakt med honom borta.”[10]

Utan tvivel finns det en del överdrifter i dessa sovjetiska iakttagelser, för även en så inbiten spansk kommunist som Antonio Cordón, som ledde det tekniska sekretariatet i undersekretariatet för krig under Caballero, medgav att krigsministern infört ett ”förnuftigt arbetsschema” på ministeriet: ”Han följde minutiöst sitt eget schema, som började exakt klockan åtta på morgonen … och pågick till klockan åtta på kvällen, med en mycket kort måltidspaus. Klockan åtta drog han sig tillbaka och ingen fick störa honom om det inte rörde sig om något mycket allvarligt och akut.”[11]

Oavsett Caballeros vanor kunde kommunisterna och deras sovjetiska allierade ha lärt sig att leva med dem, på samma sätt som de vande sig vid vanorna hos andra prominenta spanjorer såsom general Sebastián Pozas och Juan Negrín, som var mer benägna att gå dem till mötes. Men, som Cordón konstaterar, ”jag insåg snart att socialistledarens bestämda karaktär, som så många beundrade, bl a jag själv, var grundad på envishet och ofta blev destruktiv … på grund

---

[7] S. 258-59. I ett brev till Luis Araquistáin, daterat 11 februari 1937, uppger Alvarez del Vayo att Negrín klockan sju på morgonen den 8 skickat flera lastbilar till Malaga för att samla in det silver man trodde fanns där och att lastbilarna körde in i Malaga utan att någonstans se till fienden (Araquistáin Papers, Leg. 23/A, 13 a).
[8] Se ledarartiklar och tal publicerade i *Mundo Obrero*, *Verdad* och *Milicia Popular* under denna period.
[9] ”Ispanskii Dnevnik”, *Novyj Mir*, juni 1938, s. 71.
[10] *Na sluzjbe narodu*, s. 134.
[11] Cordón, s. 258.

av en överdriven uppfattning om den egna betydelsen och dugligheten."[12] Helt säkert var att kommunisterna hade svårt att handskas med sådana personer. Dessutom, som Koltsov noterar i sin dagbok, hade Largo Caballero "ett grovt sätt". "Emellanåt skriker han, han tål inga invändningar. Som krigsminister löser han militära problem personligen."[13]

Redan i september 1936 hade regeringen fattat beslut om, främst till följd av kommunistiska påtryckningar, att inkalla årsklasserna 1932 och 1933[14], men det beslutet hade stannat på papperet, delvis på grund av att Largo Caballero, som vi sett, ansåg att frivilliga besatt högre moral och bättre effektivitet i striderna[15], delvis för att han visste att anarkosyndikalisterna, vars stöd han behövde, var emot att deras medlemmar skulle enrolleras i regeringsenheterna.

Även om CNT vid en nationell kongress beslutat att gå med på att mobilisera de två årsklasser som regeringen talat om, tänkte man sig att detta skulle ske genom att alla som var medlemmar av anarkosyndikalisterna skulle inkallas av CNT för tjänstgöring i de egna milisenheterna. Med hänvisning till det beslutet meddelade CNT:s regionala kommitté i Katalonien: "Eftersom det vore barnsligt att överlämna våra styrkor till regeringens totala kontroll … beslutade vår nationella kongress att alla personer i de [två mobiliserade årsklasserna] som tillhör vår landsorganisation omedelbart bör infinna sig i CNT:s kaserner, eller, om sådana saknas, till fackföreningen eller [CNT:s] försvarskommittéer [på deras hemort], som kommer att registrera deras anslutning, ålder, sysselsättning, samhällsklass, adress och alla andra nödvändiga uppgifter. En rapport kommer att skickas till Regionala försvarskommittén, Nicolás Salmerón, 10. Denna kommitté kommer att utfärda miliskort som skickas till de inskrivna kamraterna, vilka givetvis därefter kommer att stå till den Regionala kommitténs förfogande och överföra dem till den utvalda militärkolonnen eller fronten."[16]

När Largo Caballero i februari 1937, strax efter Málagas fall, kritiserades av en delegation från det kommunistdominerade försvarsrådet i Madrid för att inte ha verkställt mobiliseringen replikerade han att regeringen varken hade kaserner att inkvartera de värnpliktiga i eller pengar och vapen att betala och utbilda dem med.[17] Ett par dagar efteråt hänvisade han dessutom, som svar på kommunistiska krav om att mobiliseringen skulle genomföras, något oärligt till dekretet av den 29 oktober 1936 om att alla dugliga män i åldrarna mellan 20 och 45 kunde inkallas[18] och att allmän värnplikt nu trätt i kraft "de jure och de facto". "Det som regeringen och krigsministern fordrade", fortsatte han, " var att organisationer och fackföreningar av alla slag skulle införa den form av disciplin bland sina medlemmar som denna åtgärd kräver för att de militära myndigheterna när de finner det nödvändigt inte ska möta några hinder när de vill ha tillgång till män i militär ålder. Det är så, ansåg ministern, som de som önskar delta i försvaret av nationens territorium mot den utländska invasionen bör inrikta sin propaganda och inte genom att ställa krav på regeringen angående frågor som det redan fattats beslut om, som dekretet av den 29 oktober 1936."[19]

---

[12] *Ibid*. Cordóns uppgifter får stöd av Margarita Nelken, en gång en orubblig anhängare till Largo Caballero: "[Han] brukade lämna sitt kontor 8.30 på kvällen och vara tillbaka 8.30 på morgonen. Under tiden gick det inte att kommunicera med honom … Undersekreterarna tillät aldrig detta" (intervju, 1940, Hoover Institution).
[13] "Ispanskii Dnevnik", *Novyj Mir*, juni 1938, s. 71.
[14] *Gazeta de Madrid*, 30 september 1937.
[15] Se artikel i *Claridad*, Largo Caballeros tidning, 20 augusti 1936.
[16] Citerat i A och D Prudhommeaux, *Catalogne libertaire, 1936-1939*, s. 19-20. Se även uttalanden av delegater från Puertollano och tryckarfacket i Madrid på CNT:s plenum för Centralregionen, rapporterat i *CNT*, 5 oktober 1936.
[17] Citerat av Máximo de Díos på ett möte med försvarsrådet i Madrid, 19 februari 1937 (*Actas de las Sesiones de la Junta de Defensa de Madrid*). Se även Julio Aróstegui och Jesús A Martínez, *La Junta de Defensa de Madrid*, s. 403-04.
[18] *Gazeta de Madrid*, 30 oktober 1936.
[19] *La Correspondencia de Valencia*, 11 februari 1937.

Men egentligen var detta ett kringgående ordklyveri som syftade till att dölja att mobiliseringen inte blivit av och några dagar senare tvingade de kommunistiska ministrarna, uppbackade av republikanerna och de moderata socialisterna i kabinettet, Caballero att inte bara upprepa inkallelsen av årsklasserna 1932 och 1933, utan att även inkludera årsklasserna 1934 och 1936.[20] Detta ändrade dock inte något i grunden för den frihetliga rörelsen. I början av mars manade CNT:s regionala kommitté i Aragonien arbetarna där, samtidigt som man noterade regeringens mobiliseringsorder, att inställa sig vid CNT:s rekryteringscentra och enrollera sig i de anarkosyndikalistiska enheterna.[21] Den 15 mars, det datum då flera av de mobiliserade årsklasserna skulle inställa sig vid sina mönstringscentra[22], publicerade CNT:s nationella kommitté, FAI:s kommitté på Iberiska halvön och Frihetlig ungdoms kommitté på halvön ett gemensamt manifest där arbetarna uppmanades att ”själva bilda brigader” och ställa sig till förfogande för ”de organ som leder kriget”[23] – vilket naturligtvis syftade på CNT:s och FAI:s försvarskommittéer. Med tanke på allt detta är det knappast förvånande att *Frente Rojo*, kommunistpartiets organ, några veckor senare kunde fastslå att män i flera byar i Extremadura, som i enlighet med regeringens mobiliseringsorder skulle ha enrollerat sig i den reguljära armén, hade uppmanats att inte göra det och i stället bildat bataljoner av en ”viss politisk eller facklig karaktär”.[24]

Samtidigt satsade kommunistpartiet på att utnyttja debaclet i Málaga på ett annat sätt: man krävde en utrensning av befälskåren. Även om detta till synes riktades mot medlemmar av officerskåren som var suspekta eller inkompetenta[25] visade sig kravet snart framför allt vara riktat mot de av Largo Caballeros utnämningar som motsatte sig partiets infiltration av armén. Som Enrique Castro, tidigare medlem av partiets centralkommitté och ofta citerad i detta arbete, formulerade det: ”Málaga var mer än ett militärt nederlag, det blev partiets stora förevändning för att inleda den svåra kampen för ”hegemoni” – kampen för att bli av med Largo Caballero.”[26]

Att kommunisternas första måltavla blev general José Asensio var naturligt. Som undersekreterare för kriget innehade han den viktigaste positionen i krigsministeriet vid sidan av Largo Caballero. Vi bör ha i minnet att ministern utnämnt honom till denna position som en trotsig replik på kravet att han skulle avlägsnas från den centrala fronten. Offensiven mot general Asensio var ”obeskrivlig” skulle Largo Caballero skriva några år senare. ”Jag hade redan tvingats befria honom från ledningen av armén vid centrala fronten … Nu hade [kommunisterna] bestämt sig för att få bort honom från ministeriet. ’Varför’, undrade jag. ’För att han är en förrädare!’ ’Kom med bevis. belägg!’ … men det gjorde de aldrig. Vid varje regeringssammanträde tog [de kommunistiska] ministrarna upp samma fråga: undersekreteraren måste bort, han utgjorde en fara på ministeriet. Jag bad dem om bevis, de sade att de skulle komma med det, men det skedde aldrig. Oskyldigt förbiseende! … När de insett att de inte skulle komma någon vart med att anklaga honom för att vara förrädare, anklagade de honom för att vara ett fyllo och flickjägare. Jag svarade att jag aldrig sett honom berusad och att det förvånade mig att de skulle fördöma en spansk general för att han tyckte om kvinnor, när jag med säkerhet visste att de hade låtit homosexuella bli medlemmar av sitt parti.”[27]

---

[20] *Gazeta de la República*, 21 februari 1937. Se även Jesús Hernández uttalande till pressen, publicerat i *CNT*, 17 februari 1937.
[21] Notis i *Cultura y Acción*, 3 mars 1937.
[22] *Diario Official del Ministerio de la Guerra*, 9 mars 1937.
[23] *Fragua Social*, 16 mars 1937.
[24] *Ibid.*, 21 april 1937.
[25] Se exempelvis kommunistpartiets uttalande efter Málagas fall, *Frente Rojo*, 10 februari 1937; även *ibid.*, 12 februari 1937.
[26] *Hombres made in Moscú*, s. 489.
[27] *Mis recuerdos*, s. 192-93.

Men kommunisterna lät sig inte avskräckas av Caballeros tjurighet. Asensio hade nu blivit ett sådant hinder för deras planer på hegemoni, att den sovjetiske ambassadören, Marcel Rosenberg, personligen krävde att han skulle avskedas. Detta krav besvarade Largo Caballero, flammande av upphetsning, med att köra ut den sovjetiske diplomaten från sitt kontor.

Denna betydande händelse, som bekräftats av flera kolleger till premiärministern och av Largo Caballero själv i såväl hans publicerade som opublicerade memoarer[28] har färgstarkt återgetts av den vänstersocialistiske parlamentsledamoten Ginés Ganga, som uppger att Rosenberg hotade med att stoppa sovjetiskt bistånd om inte kravet på att undersekreteraren för krig skulle bort tillgodosågs. Han skriver:

> De av oss som brukade hålla till på krigsministeriet blev först förvånade, så småningom vande vi oss, med den dagliga visit som hans Excellens, den sovjetiske ambassadören, gjorde då han tillbringade flera timmar på premiärminister och krigsminister Largo Caballeros kontor … Rosenberg åtföljdes vanligen av en tolk, men inte vilken tolk som helst! Nej, ingen ambassadsekreterare utan republikens utrikesminister, Don Julio Álvarez del Vayo! …
>
> En morgon hade besöket bakom stängda dörrar redan varat i två timmar när plötsligt '"den gamle", Caballero, hördes skrika. Sekreterarna samlades vid dörren till hans kontor, men vågade inte öppna den. Caballeros skrikande tilltog i intensitet. Då öppnades dörren plötsligt och den åldrige spanske premiärministern sågs stå framför sitt bord med armarna utsträckta och ett skakande finger som pekade mot dörren. Med en röst darrande av sinnesrörelse hördes han säga: 'Ut med er! Ut! Ni måste förstå, señor ambassadör, att även om vi spanjorer är mycket fattiga och är i stort behov av hjälp utifrån, är vi också alldeles för stolta för att låta en främmande ambassadör försöka påtvinga den spanska regeringens chef sin vilja! Och vad dig beträffar, Vayo, gör du klokt i att komma ihåg att ni är spanjor och republikens utrikesminister och att du inte ska ägna dig åt att slå dig ihop med en utländsk diplomat och utöva påtryckningar på din egen premiärminister.[29]

I sin egen version av denna stormiga händelse konstaterade Largo Caballero att han vägrade gå med på Moskvas inblandning och att man där ”behandlade Spanien som en sovjetisk koloni”. Efter två och en halv timma av ”fräckheter och oförskämdheter” då ambassadören och Álvarez del Vayo påstod att det ryska kontraspionaget upptäckt bevis för general Asensios illojala agerande reste sig Largo Caballero, slog näven i marmorbordet och bad ambassadören att aldrig mer ta upp detta ämne. ”[Min] upprördhet var så stor att det inte hade behövts mycket för [att jag] skulle ha kastat ut honom från kontoret med fysiskt våld.” [30]

Efter att ha kört ut den sovjetiske ambassadören var Largo Caballero ensam med Álvarez del Vayo. ”Jag kritiserade honom för att gå kommunisternas ärenden”, erinrar han sig. ”Allt han hade att komma med var att eftersom folk sade, hur obefogat det än var, [att Asensio var en förrädare] borde han entledigas. Just ett snyggt argument! Men vilka var det som gick omkring och sade detta? Inga andra än kommunisterna.”[31]

I en ytterst förenklad och skev tolkning av Largo Caballeros sätt att förhålla sig till den sovjetiske ambassadören påstår kommunistsympatisören Amaro del Rosal, medlem av UGT:s verkställande utskott under kriget och tidigare anhängare till Largo Caballero, att när den första sammandrabbningen med Rosenberg inträffade ”befann sig Caballero i ett tillstånd av konstant irritation”. Vid tidigare sammanträffanden, berättar han, hade allt gått normalt till ”i

---

[28] *Ibid.*, s. 193 och *Notas Históricas sobre la Guerra de España*, s. 599-600; Baráibar, artiklar i *Timón* (Buenos Aires), juni 1940 och *España Libre* (New York), 1 januari 1942; Wenceslao Carrillo, öppet brev till Indalecio Prieto, publicerat i *Mundo*, augusti 1943; Martínez Amutio, s. 214-16.
[29] *Hoy*, 5 december 1942.
[30] ”Notas Históricas …”, s. 599-600. Kort efter denna händelse meddelade Moskva att Rosenberg fått en ny utnämning och skulle efterträdas av Leon Gaikis (se telegram från Moskva rapporterat i *CNT*, 20 februari 1937; även *The Times* (London), 22 februari 1937. Han återvände till Moskva och försvann utan ett spår.
[31] *Mis recuerdos*, s. 193.

enlighet med goda diplomatiska relationer, i synnerhet relationer mellan en ambassadör från den första socialistiska staten och en gammal socialistisk aktivist höljd i popularitet och revolutionärt anseende". Ambassadören, uppger han, betedde sig som vanligt, men Caballero hade förändrats. "Hans irritation över ambassadören saknade grund, den var resultatet av personlig retlighet och en förändrad sinnesstämning, av politisk förändring, eller rättare sagt politisk förgiftning … Rosenberg tyckte om Caballero, han var en effektiv och lojal rådgivare, representant för det enda land som stöttade den spanska republiken. Hur kunde premiärministern bete sig så fientligt, så våldsamt, mot detta land och dess företrädare? Så länge som Caballero var lojal mot den Caballero som funnits 1936 fungerade allt smidigt, men när han började avlägsna sig från den politiska linje som fört honom till makten började han köra fast i sina egna motsägelser".[32]

Det är verkligen märkligt att Amaro del Rosal i samma bok skriver att "kampanjen mot Asensio var orättvis", att den "grundade sig på självisk karriärambitioner" och att Asensio var en "en betydande militär ledare, något som störde andra militärer".[33] Detta syftar helt klart på kommunisten Antonio Cordón, som, vilket han själv medger, ofta låg i konflikt med Asensio.[34] Även om personliga intriger och ambitioner otvivelaktigt spelade när det gällde Asensios fall och även om Cordóns kommunistiska vänner måste ha utnyttjat denne ambitiöse unge officer [Cordón], som senare blev undersekreterare för armén under Juan Negrín, för att göra sig av med Asensio är det uppenbart att kampanjen mot generalen – där man bör påminna sig att kommunisterna i försvarsrådet i Madrid utövade alla tänkbara påtryckningar mot Largo Caballero – först och främst tjänade partiets politiska syften och inte Cordón personliga ambitioner i krigsministeriet.

Asensioepisoden utgör en illustration av hur mycket relationerna mellan Largo Caballero och den sovjetiske ambassadören hade försämrats. Som svar på den fråga Stalin, Molotov och Vorosjilov ställt i ett brev i december 1936 – "Är den spanska regeringen nöjd med honom [Rosenberg] eller bör han ersättas med någon annan?" – hade Largo Caballero så sent som den 12 januari 1937, bara några veckor innan han körde ut ambassadören från sitt kontor, lugnande försäkrat att "vi är nöjda med hans uppträdande och aktivitet. Han är omtyckt av alla här. Han arbetar hårt, så hårt att detta påverkar hans redan försvagade hälsa."[35]

Kanske fick detta vänliga svar, eller för att de kanske hoppades att Largo Caballeros stormiga scen med ambassadören bara varit något tillfälligt, Moskva och det spanska kommunistpartiet att inte helt ge upp hoppet om att kunna manipulera socialistledaren. Egentligen hoppades de fortfarande kunna använda sig av hans inflytande för att underlätta en sammanslagning av socialist- och kommunistpartiet, på samma sätt som det underlättat samgåendet mellan de båda partiernas ungdomsrörelser. "Ryssarnas plan, som de engagerat fortsatte att arbeta för under hela kriget, var att få till stånd en sammanslagning av de två partierna", uppgav Luis Araquistáin, den vänstersocialistiske ledaren vars nära band till Caballero förser hans ord med särskild auktoritet och som före kriget, i likhet med Caballero, personligen varit för en sammanslagning.[36] "Det nya partiet skulle heta Förenade socialistpartiet, precis som i Katalonien, men i själva verket skulle det vara ett kommunistiskt parti, direkt kontrollerat och

---

[32] *Historia de la UGT de España, 1901-1939*, II, s. 636.
[33] *Ibid.*, s. 616.
[34] Cordón, s. 296. Se även *ibid.*, s. 284, 292-93, 295
[35] En fotostatkopia av svaret, på franska, finns i *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, II, s. 102-103. Brevväxlingen mellan Stalin och Caballero finns på svenska i samlingen Stalin, Komintern och den spanska revolutionen på marxistarkiv.se (citatet om Rosenberg på s. 10).
[36] Den forne "caballeristen" Amaro del Rosal skriver: "Parollen om samgående uppmuntrades före kriget och till en början av Caballero och hela gruppen kring honom med Araquistáin som ideologisk anförare." (*Historia de la UGT*, II, s. 629-30).

lett av Komintern och ledningen i Sovjet. Namnet skulle lura de spanska arbetarna och förhoppningen var att det inte skulle oroa västmakterna. Stalin hade ett brinnande intresse av att Largo Caballero skulle använda sin ställning i regeringen och sin enorma auktoritet i socialistpartiet för att driva igenom att detta gick upp i kommunistpartiet."[37]

Vem kan betvivla att fullbordandet av detta mål skulle ha varit ett stort steg mot absolut hegemoni för kommunistpartiet och upprättandet av en enpartistat? Men trots att socialistpartiets inflytelserika Madridsektionen, *Agrupación Socialista Madrileña*, som Caballero kontrollerade och som Araquistáin tillhörde, hade varit för en sammanslagning av de båda partierna innan kriget[38] hade hans erfarenheter fått den sista gnistan av entuasiasm att slockna. Efter att i maj 1937 ha blivit utmanövrerad från sitt ämbete angav Caballero ett annat skäl till varför han ändrat åsikt om samgåendet. "Det enda jag begär", förklarade han på ett offentligt möte, "är att de som en gång ville få till stånd denna sammanslagning ska stå fast vid samma program som vi hade, nämligen att sammanslagningen skulle förverkligas på basis av ett revolutionärt program. Jag minns mycket väl att när vi talade om denna fråga ställde kommunistpartiet ett villkor – på grund av att man hade kommit fram till det i Moskva – att vi skulle avbryta kontakterna med alla borgerliga partier." (Den kommentaren syftade på ett brev som kommunistpartiets centralkommitté före kriget skickat till socialistpartiets verkställande ledning med förslag om sammanslagning av de båda partierna. Brevet, som skrivits under den tidiga fasen av folkfrontsperioden och var avfattat på ett språkbruk mer inriktat på att appellera till radikalismen inom de numerärt betydligt större vänstersocialisterna under ledning av Largo Caballero än till de moderata socialisterna under ledning av Indalecio Prieto, som hade kontroll över verkställande utskottet, innehöll bland annat följande villkor: "Totalt oberoende gentemot bourgeoisien", "total brytning med blocket mellan socialdemokrati och bourgeoisie", "erkännande av behovet av revolutionärt störtande av borgerlig dominans och upprättande av proletariatets diktatur i form av sovjeter.")[39] "Insisterar [kommunisterna] fortfarande, som en gång var fallet", fortsatte Largo Caballero, "på att vi ska bryta relationerna med alla borgerliga partier? Nej, tvärtom. Deras paroll är nu att vi ska återgå till det som rådde dagarna före 18 juli."[40]

Oavsett hur mycket denna fråga kan ha betytt för att Caballero och de andra vänstersocialistiska ledarna skulle ändra uppfattning om sammanslagningen av de två partierna, råder det inget tvivel om att det avgörande inte främst var att de ogillade det moderata tonfallet i kommunistpartiets aktuella politik, utan rädslan för att det skulle avlöva den socialistiska rörelsen och till sist helt sluka den. Detta antyds av följande skildring, där Rodolfo Llopis, undersekreterare till premiärministern, återger ett samtal mellan en grupp ledande vänstersocialister i januari 1937.

> Samtalet övergick till vad som för varje äkta socialist var den mest avgörande av alla frågor, nämligen kommunisternas bristande lojalitet. Någon av de närvarande målade upp en bild, som bara var alltför välbekant för samtliga: de kampanjer kommunisterna bedrev vid fronten och bakom den, deras försök att få bort socialisterna från olika organisationer, […] deras oblyga proselytvärvning då de hänsynslöst använde den mest oacceptabla av alla metoder, den permanenta illojaliteten mot oss. Han talade om hur ledande ungsocialister som gått över till kommunisterna börjat bete sig och hur kommunisterna "erövrat" två socialistiska deputerade, Nelken och Montiel … Samtidigt, tillade han, hade vårt parti inte visat minsta tecken på att reagera, exekutivkommittén [som kontrollerades av de moderata socialisterna] hade tigit …

[37] *El comunismo y la guerra de España*, s. 27-28. Se även Largo Caballero, *Mis recuerdos*, s. 225-26.
[38] Se *Claridad*, 19 mars 1936; *La Libertad*, 4 april 1936.
[39] Som framgår av *Claridad*, 12 mars 1936.
[40] Tal i Madrid, 17 oktober 1937, återgivet i Francisco Largo Caballero, *La UGT y la guerra*, s. 41.

> Flera andra kamrater tog till orda. Även Caballero. Han yttrade bara några få ord, men de var klara och bestämda. ”Vad är det här för tal om att uppslukas?”, undrade han. ”Ingen kommer någonsin att få sluka mig. Partiet har en tradition och en potential som inte bara går att kasta över bord … Partiet kan inte dö. Så länge jag finns i livet kommer det att finnas ett [socialistiskt] parti!”.[41]

Redan före inbördeskrigets utbrott, då han ett kort tag hyst illusionen att han skulle kunna suga upp kommunisterna genom en sammanslagning av de båda partierna, hade Largo Caballero varit på sin vakt mot förslaget om samgående och inget lockbete från det spanska kommunistpartiets politbyrå eller Komintern kunde få honom att ge vika för deras efterhängsenhet, inte ens ett löfte om att han skulle få bli ledare för det förenade partiet.[42] ”[Kommunistiska internationalen]”, skrev han på tal om tiden före kriget, ”ville slå samman kommunist- och socialistpartiet och lägga in dem i sin väska, men då fanns det ett stort problem: kommunistpartiet hade inga personer med tillräcklig auktoritet och prestige för en så stor uppgift … Olyckligtvis inriktade de sig på mig. Enligt kommunisternas tidningar var jag den ende marxistiske socialisten, den legitime företrädaren för det spanska proletariatet, arbetarnas hängivne vän, det enda framtidshoppet, den spanske Lenin! Fotografier av mig publicerades i tidningarna, på biografer, i skyltfönster, i Spanien och utomlands, till och med i Ryssland. De ville väcka i mig de dåliga instinkter, som alltid ryms i människohjärtan: fåfänga och äregirighet, men den sortens känslor låg allra längst nere i mig. De kände mig inte, annars skulle de inte ha ägnat sig åt sådana dumheter.” Vittorio Codovilla, Kominterns delegat som i Spanien gick under namnet Medina, sökte upp Largo Caballero och försökte pressa honom på frågan om sammanslagning av de båda partierna. ”Jag skulle bli ledare för det nya partiet och därmed herre över Spanien eftersom alla arbetare när sammanslagningen väl var genomförd skulle ansluta sig till partiet och göra det till en oövervinnelig kraft.” Caballero gick ändå inte med på det. ”[Jag] hade redan tillräckligt med erfarenhet för att inte bli lockad av den sortens sirensånger.” Påtryckningarna fortsatte när han i september 1936 utsetts till premiärminister. ”[Jag] avböjde artigt.” Codovilla lät sig inte avskräckas och sökte åter upp Largo Caballero. ”Min besökare sade att detta var det psykologiskt riktiga ögonblicket att genomföra sammanslagningen av de båda partierna, att det alla arbetare krävde var *Ett enhetsparti*, att eftersom jag var premiärminister skulle det bli en framgång och att det var klokt att få det avklarat så fort som möjligt eftersom det var så kriget kunde föras till seger. Med andra ord antydde han att jag kunde och borde göra en statskupp. Samtidigt som jag försökte behärska mig svarade jag att det inte stämde att alla arbetare ville ha en sammanslagning och att, även om så varit fallet, tänkte jag inte låta mig dras in i den sortens manövrer. Jag bad honom att inte ta upp frågan igen. Om någon ville se arbetarenhet behövde de bara gå med i UGT och socialistpartiet … [Jag] var inte redo att befläcka min blygsamma politiska och fackliga bana med det slags förräderi han föreslog … Medina blev röd som ett granatäpple och lämnade rummet … Jag hade satt posten som premiärminister, krigsministeriet, alla de poster jag innehade samt min framtid på spel.” Trots denna avsnoppning gjordes ännu ett försök att övertyga vänstersocialisternas ledare. Marcelino Pascua, Spaniens ambassadör i Moskva, anlände oväntat till Valencia med en angelägen begäran. ”[Han] undrade *på Stalins vägnar* om sammanslagningen kunde bli av. Mitt svar var ’Nej!’.”[43]

Detta tydliga uttryck för Caballeros motspänstighet bara några dagar efter att han kört ut den sovjetiske ambassadören från sitt kontor, övertygade slutligen ryssarna om det fåfänga i ytterligare försök att forma socialistledaren efter deras vilja och blev signal för starten för en viskningskampanj för att underminera vad som återstod av hans auktoritet. Försåtligt började

---

[41] *Tribuna*, mars 1949. Se även Rodolfo Llopis tal, rapporterat i *La Correspondencia de Valencia*, 13 augusti 1937.
[42] Se artikel av Ginés Ganga i *Hoy*, 12 december 1942; även Largo Caballeros tal i Madrid i oktober 1937, återgivet i Largo Caballero, *La UGT …*, s. 5 och Largo Caballero, *Mis recuerdos*, s. 225.
[43] *Mis recuerdos*, s. 223-26. Se även Largo Caballero, *Notas Históricas*, s. 264-65 och kapitel 13, not 57, ovan.

ord som ”enfald”, ”inkompetens”, ”fåfänga” och ”senilitet” spridas från mun till mun[44], ett förebud om den största politiska striden under kriget, en strid som skulle utmynna i att den man som varit den mest inflytelserike och populäre av vänsterledaren vid krigets början blev politiskt avsatt. Enrique Castro, då medlem av kommunistpartiets centralkommitté, iakttog som kommunist den gradvisa utvecklingen av denna historiska strid med partiets tidigare allierade, ”mot det äldsta arbetarpartiet i landet, mot dess obestridlige ledare Francisco Largo Caballero”, och medger att han ”log och belåtet gnuggade händerna”, medan följande tankar började ta form i hans hjärna:

> Vi ska vinna kampen. Vi ska vinna kampen mot socialistpartiet och mot Largo Caballero. Med hjälp av massorna, med hjälp av de andra partierna och organisationerna! Och med hjälp av socialistpartiet självt! Ha … Ha. Underbart! Helt underbart! Vad spelar det för roll om idioter anklagar oss för illojalitet mot våra allierade? Gör inte partiet vad det bör göra? Är en proletär revolution möjlig utan att ett mäktigt kommunistparti har kontrollen? Dumbommarna borde inte vara förvånade! Det vi gör för att erövra massorna, att fullborda en sann revolution, den socialistiska revolutionen, är inget nytt. Här finns det Lenin och Stalin skrivit! Texter som finns inom räckhåll för alla som vill veta vad de innehåller, för alla som vill lära känna våra mål, vår metod, vår taktik och strategi. Det finns inget nytt, inget nytt alls! Det som sker är att ni alla, varenda en, varit dumma nog att inte bry er om att få veta vilka vi är och vad vi är. Men det är inte vårt fel. Det är ert fel! … Våra bundsförvanters politiska enfald är utan tvekan en av våra bästa bundsförvanter.[45]

Han tillade: ”Spanien hade aldrig bevittnat någon stor politisk begravning. Nu skulle det bli en. Och det skulle inte dröja länge. Largo Caballero, politikern, hade gått in i sin dödskamp. Det var han omedveten om, precis som han varit omedveten om mycket annat viktigt under sin levnad … [Men] det gjorde hans politiska död så mycket hemskare, en död som skulle komma brutalt och som en överraskning och i ett tillstånd av nästan total politisk isolering.”[46]

För att kunna bekämpa sina hänsynslösa motståndare behövde Largo Caballero nu mer än någonsin råd och stöd av personer vars politiska omdöme han hyste fullständigt förtroende, men några sådana fanns inte. Luis Araquistáin, hans nära medarbetare och mentor i många år, var nu ambassadör i Paris och långt borta från de ständiga intrigerna i Valencia och även om han var en lysande debattör var hans talang som politisk strateg hur som helst mer tveksam. Andra tidigare trogna anhängare som Álvarez del Vayo, Santiago Carrillo, Margarita Nelken, Felipe Pretel och Amaro del Rosal hade överflyttat sin trohet till kommunisterna. För att göra saken värre bestod hans närmaste politiska omgivning bara av tre män som han kunde lita på och ingen av dem var någon match för kommunisterna, som hade understöd av utländska rådgivare som var fulländade i den leninistiska konsten att splittra rivaliserande organisationer och krossa politiska motståndare. Först och främst fanns Rodolfo Llopis, undersekreterare i premiärministerns kansli, en hängiven anhängare och välkänd pedagog (en gång ordförande för det socialistkontrollerade lärarfacket), som varken besatt den nödvändiga styrkan[47] eller politiskt skarpsinne, sedan en politisk nolla kallad ”Alfageme” (Eustaquio Aparicio) och slutligen en ung uppkomling, den dryge och oerfarne José María Aguirre, en tidigare kurir för

---

[44] Personliga hågkomster. Hur effektiv den kampanjen var bland utländska journalister, som för det mesta var helt omedvetna om den politiska kampen mellan Largo Caballero och kommunisterna, framgår av följande kommentar av Philip Jordan, medarbetare i *News Chronicle* i London och andra publikationer, som snabbt passerade Valencia på väg till Madrid i mars 1937: ”Två dagar senare var mina affärer avklarade och jag for till Madrid. Jag hade skakat hand med den slitna myten, Largo Caballero, vars fåfänga betydde så mycket för att förskingra den styrka republikens Spanien haft i början.” (*There Is No Return*, s. 18)

[45] *Hombres …*, s. 489-90.

[46] *Ibid.*, s. 490.

[47] I ett brev från Luis Araquistáin till Largo Caballero, daterat 7 oktober 1945, omnämns Rodolfo Llopis som ”vår mycket late vän” (”nuestro gran perezoso”). Araquistáin Papers, Leg. 75/12.

socialistiska deputerade i Cortes som lyckats ställa sig in hos premiärministern och blivit mer än rikligt belönad med titeln politisk-militär sekreterare och kaptens rang.[48]

Inte att undra över att Aguirre under kampanjen mot Largo Caballero kände sig ute på hal is och saknade Araquistáin. I ett privat budskap till ambassadören den 28 februari skrev Aguirre: ”Om du bara kunde komma hit! … Jag hyser stort förtroende för vår chef. Men han är så ensam! Det finns ingen, eller nästan ingen, som kan hjälpa honom att på ett effektivt sätt göra vad som måste göras.”[49]

Frågan uppstår givetvis varför Araquistáin, som helt klart var medveten om sin chefs riskabla situation, aldrig erbjöd sig att återvända till Valencia och hjälpa honom.

Kampanjen mot Largo Caballero växte nu i styrka.

”Varför bedrevs denna kampanj [mot mig]? Kan ni förstå varför?”, undrade Largo Caballero vid ett offentligt möte några månader efter det att han lämnat regeringen.

> Därför att Largo Caballero inte ville vara ett verktyg för vissa element i vårt land och därför att Largo Caballero försvarade den nationella suveräniteten militärt, politiskt och socialt. Och när de elementen fick klart för sig, förvisso mycket sent, att Largo Caballero aldrig kunde bli något verktyg åt dem ändrades hållningen och kampanjen mot mig startade. Men jag kan bekräfta att ända till kort innan kampanjen började erbjöds jag allt som kunde erbjudas en ambitiös och fåfäng man. Jag kunde ha blivit ledare för det Förenade socialistpartiet, jag kunde ha blivit ett politiskt namn i Spanien, jag kunde ha fått stöd av dem som kontaktade mig, men bara under förutsättning att jag verkställde deras politik. Och mitt svar var att jag inte tänkte göra det på några villkor.
>
> Som jag sade lärde de känna mig mycket sent. De borde från allra första början ha insett att Largo Caballero varken har temperamentet hos eller något över huvud taget som präglar en förrädare. Jag vägrade kategoriskt [att verkställa deras politik] med följden att det vid ett tillfälle … uppstod en mycket våldsam scen med officiella representanter för ett visst land vars plikt det var att agera mer diskret, men som inte uppfyllde denna plikt. Och jag talade om för dem – i närvaro av en av deras agenter, en agent som emellertid innehade en ministerportfölj [en syftning på utrikesministern Álvarez del Vayo] – att Largo Caballero inte tänkte tåla någon som helst iblandning i vårt lands politiska liv.[50]

[48] Detta ofördelaktiga porträtt av Aguirre baseras på min personliga kunskap om honom, på informationer jag fått av Ricardo del Río, chef för nyhetsbyrån Febus i Valencia, som hade daglig kontakt med honom, samt från kommunister och socialister som känt honom personligen.

[49] Araquistáin Papers, Leg. 23/A28a. En redogörelse för hur denna privata samling förvärvades finns i Luis Araquistáin, *Sobre la guerra civil y en la emigration*, s. 14, not 3. Tusells arbete är en värdefull sammanställning av den del som handlar om inbördeskriget och tiden i exil. En katalog över dokumenten (sammanställd under ledning av María Teresa de la Peña Marazuela) har publicerats under titeln *Papeles de D. Luis Araquistáin Quevedo en el Archivo Histórico Nacional*, med förord av Javier Tusell.

[50] Tal i Madrid, oktober 1937, återgivet i Largo Caballero, *La UGT y la Guerra*, s. 5-6.

35. Trycket på Largo Caballero ökar

Oberoende av den sovjetiske ambassadörens försök att se till att general José Asensio blev avsatt från posten som undersekreterare i krigsministeriet började kommunisterna öka trycket på andra håll. Som vi sett hade *Junta de Defensa de Madrid* den 13 februari på initiativ av den kommunistiske ledamoten Isidoro Diéguez krävt att ”tvivelaktiga och suspekta element” skulle bort från armén, ett krav som följdes av ett giftigt angrepp på Asensio i *Mundo Obrero* som ”nederlagens organisatör” och i behov av ”hårdast möjliga bestraffning”. Vid ett regeringssammanträde några dagar senare krävde de kommunistiska ministrarna formellt att Asensio skulle avskedas. Utrikesminister Álvarez del Vayo ställde sig kraftfullt bakom kravet, trots sin personliga uppfattning att generalen ”obestridligt var en av de mest dugliga och intelligenta officerarna i Republikens armé”.[1] ”Efter att ha kommit fram till att det avgörande inte var min egen personliga tillit till generalen, utan den pessimism han ingjuter bland stora delar av trupperna var jag en av de ministrar som mest bestämt talade för att han skulle avskedas … Den kamp Caballero förde mot vad han ansåg vara orättvis behandling av sin undersekreterare hade en viss storhet över sig. Han kände sig djupt sårad över att jag, för första gången, intog en annan ståndpunkt än han och till min stora besvikelse upphörde jag från den dagen att vara den minister han hyste störst förtroende för.”[2] Trots Largo Caballeros oförvägna försvar av general Asensio fick han se sig besegrad av en bred opposition som spände över hela det politiska spektrat, från anarkosyndikalisterna till de republikanska ministrarna på vänsterkanten. Detta bekräftade Federica Montseny till mig i ett brev efter kriget. Hennes ärlighet är värd att hylla eftersom flera av hennes tidigare kolleger i regeringen inte velat förse mig med någon användbar information rörande deras olika inställningar.[3] De vänsterrepublikanska ministrarnas hållning under debatten återspeglades i en nedsättande anspelning på Asensio satt i stor stil på förstasidan av *Politica*, partiets nationella organ [4] samma dag som Asensios avgång tillkännagavs i de officiella kungörelserna. [5]

Om Álvarez del Vayo gjort mycket för att underminera Largo Caballeros position var också CNT:s och FAI:s fientliga inställning till generalen, både vid kabinettmöten och i sina tidningar, av betydelse.[6] Misstron mot Asensio, en man med sträng disciplinär hållning, som använt hårda metoder mot retirerande milismedlemmar när han fört befälet vid centrala fronten och, enligt en del uppgifter, gett order om avrättning av milisledare som vägrat lyda hans order om anfall[7], hade länge varit utbredd i frihetliga kretsar, där ju motståndet mot yrkesofficerare och militarism i alla dess former i början av kriget varit något av en trosartikel. Det hade därigenom varit lätt att suga med CNT och FAI i kampanjen mot generalen utan att de medvetet önskat det. Därmed hade kommunisternas intriger mot Largo Caballero underlättats. I det ovan nämnda brevet som jag fick av Federica Montseny medgav hon att hon senare kommit fram till att den frihetliga rörelsens motstånd mot generalen varit ett misstag, inte bara på grund av dennes exceptionella duglighet, utan för att det bidragit till att försvaga Largo Caballero gentemot kommunisterna.

Men det skulle inte bli lätt att få Largo Caballero att göra sig av med en medarbetare vars tekniska duglighet han hyste det största förtroende för och, i syfte att kunna använda honom någonstans i krigsministeriet, beordrade han Asensio att stanna kvar i Valencia på hans

---

[1] *Freedom´s Battle*, s. 126.
[2] *Ibid*.
[3] Brev daterat 22 augusti 1956 (Hoover Institution). Efter kriget gjorde Juan García Oliver (en av CNT-FAI:s fyra medlemmar i kabinettet) gällande, som svar på en fråga jag riktat till honom via Augustin Souchy, att de fyra anarkosyndikalistiska ministrarna röstat för Asensio. Detta strider förstås mot Montsenys ärliga medgivande om motsatsen och den fientliga hållning hela CNT-FAI:s press intog.
[4] 21 februari 1937.
[5] *Gaceta de la República*, 21 februari 1937.
[6] För attacker i CNT-FAI:s tidningar, se *Castilla Libre*, 19 februari 1937; *CNT* 17 februari 1937; *Fragua Social*, 23 februari 1937; *Frente Libertario*, 16 februari1937; *Solidaridad Obrera*, 20, 25, 27 februari 1937.
[7] *Gaceta de la República*, 21 februari 1937.

direkta order.[8] Provocerad av striden om Asensio vidtog han samtidigt kraftfulla åtgärder mot kommunisternas inflytande i krigsministeriet. Han överförde överstelöjtnant Antonio Cordón, kommunistpartimedlem och ledare för det tekniska sekretariatet inom krigsministeriet, till fronten i Cordoba[9], och avskedade sin adjutant, överstelöjtnant Manuel Arredondo på grund av dennes sympatier för kommunistpartiet[10] och förflyttade honom och kapten Eleuterio Díaz-Tendero – den kommunistvänligen chefen för den viktiga informations- och kontrollavdelningen och före kriget främste ledare för den vänsterinriktade officersorganisationen UMRA – till fronten i Baskien.[11]

Martín Blázquez, som vid denna tid var Antonio Cordóns assistent i det tekniska sekretariatet, skrev apropå detta och andra avskedanden i krigsministeriet: ”Om det berodde på att mina tjänster betraktades som viktigare, eller för att jag inte betraktades som en lika stark sympatisör till kommunistpartiet, blev jag i motsats till så många andra i alla fall inte avpolletterad från ministeriet … Några av mina kolleger, bl a Caballeros adjutant Arredondo och Díaz-Tendero, skickades till Nordarmén i Bilbao. Jag medger att tanken på att i någon form av hämnd bli förflyttad dit oroade mig. Jag var mycket pessimistisk rörande utsikterna på den fronten. Jag hade gjort flera framställningar om förstärkningar till Bilbao, men samtliga hade avvisats. ’Vi tänker inte skicka något alls till Nordarmén’, fick jag veta. ’Låt baskerna klara sig själva! Vad har de fått en självständig republik för?’ Att bli skickad till Nordarmén innebar på grund av denna trångsynta politik helt klart mycket goda möjligheter att hamna inför en fascistisk avrättningspluton.” [12]

I denna utrensning var helt klart Díaz-Tendero kommunisternas svåraste förlust. Som chef för informations- och kontrollavdelningen utredde han den politiska bakgrunden hos alla innan de kunde gå in i armén.[13] Utan att någonsin vara medlem av kommunistpartiet uträttade Díaz-Tendero ”fantastiska saker för partiet”, för att tala med Margarita Nelken, vänstersocialistisk deputerad i Cortes som kände honom personligen och själv anslöt sig till kommunisterna i december 1936.[14] Hans möjligheter att främja kommunisternas intressen förbättrades helt klart av den centrala roll han hade i den specielle klassificeringskommittén för officerare, vars uppgift var – enligt Stanley G Payne – att kategorisera alla tillgängliga officerare efter deras politiska pålitlighet.[15] M Teresa Suero Rca skriver att ”speciellt viktigt för honom var den bedömning som gjorts av alla armébefälhavare före kriget, samt de register från UME [det högerinriktade *Union Militär Española*] som han lyckats komma över.”[16] Således förfogade han över åtskillig oinskränkt makt och när Largo Caballero avpolletterade honom innebar det ett hårt slag mot spanska kommunistpartiets planer på hegemoni och detta än mer eftersom partiet, enligt Asensio, tidigare med stöd av företrädare för andra organisationer föreslagit att Díaz-Tendero skulle efterträda honom på denna höga post.[17]

Förutom att avskeda Díaz-Tendero och andra officerare från nyckeposter utnämnde Largo Caballero – med ett schackdrag som tycktes utgöra ett ännu större hot mot kommunisternas

---

[8] *Gaceta de la República*, 21 februari 1937.
[9] *Ibid.*, 23 februari 1937.
[10] Att han var sympatisör fick jag bekräftat av Alejandro García Val, själv medlem av kommunistpartiet och adjutant till major Manuel Estrada, tidigare överbefälhavare (intervju, Mexico City, 1939).
[11] *Gaceta de la República*, 21 februari 1937.
[12] Martín Blázquez, s. 320. Cordón, *Trayectoria*, s. 296, hävdar att avskedandena var ”en slags hämnd” från Largo Caballero mot kommunistpartiet, ”med säkerhet på inrådan av generalen [general Asensio]”.
[13] Martín Blázquez, s. 121; Segismundo Casado, *The Last Days of Madrid*, s. 49-50.
[14] Intervju med mig i Mexiko 1939. Se Jesús Pérez Salas, *Guerra en España, 1936-1939*, s. 147, som bekräftar Díaz-Tenderos prokommunistiska verksamhet under kriget. Cordón däremot, s. 288, betonar att han inte var kommunist, med vilket han säkert avser att han inte var partimedlem.
[15] *The Spanish Revolution*, s. 321.
[16] *Militares republicanos de la guerra de España*, s. 150.
[17] Brev till mig, daterat 7 december 1949 (Hoover Institution).

planer på att få kontroll över armén – sex inspektörer, samtliga betrodda vänstersocialister[18], för att granska generaler, lägre officerare och reservofficerare samt de högsta tjänstemännen i krigskommissariatet[19] samt politiska kommissarier på alla nivåer.[20]

Tillfälligt kuschade av denna våldsamma reaktion vågade sig kommunisterna bara på en mild kritik av den sistnämnda åtgärden[21] och avstod från att i sina tidningar fördöma att deras män avlägsnats från nyckelpositioner i krigsministeriet för att inte reta upp Caballero ännu mer. Genom Díaz-Tenderos sinnrikhet hittade de ändå metoder för att ta avstånd från dessa avpolletteringar och hindra Caballero från att behålla Asensio i någon som helst position i krigsministeriet. Som chef för informations- och kontrollavdelningen hade Díaz-Tendero haft kontakt med alla organisationer och var – då hans närhet till kommunisterna knappast var känd utanför krigsministeriet – i stånd att använda sig av tidningen *Nosotros*, språkrör för Järnkolonnen.[22] Denna tidnings motvilja mot Largo Caballero var otyglad av de politiska hänsyn som lade band på språkbruket i de mindre extrema frihetliga publikationerna, som nu, trots de attacker de utsatt Asensio före kriget och deras fientlighet mot socialistledaren, nu hade blivit medvetna om att han kunde utgöra en värdefull allierad mot kommunistpartiet. Den 25 februari publicerade *Nosotros*, som fått vägledning och dokument av Díaz-Tendero, under rubriken ”Hur utrensningen inom armén går till väga” en artikel som innehöll en förteckning över ”ärliga republikanska officerare” som blivit avskedade och en annan över officerare som utsetts i deras ställe och som ”aldrig gjort sig kända för sina sympatier för republiken” och som ”endera var illojala eller bara likgiltiga”. I den första förteckningen ingick ovan nämnda kommunistiska eller pro-kommunistiska officerare – Antonio Cordón, Manuel Arredondo och Díaz-Tendero – som fått lämna krigsministeriet och i den andra namn som överstelöjtnant Fernández, som efterträtt Díaz-Tendero som chef för informations- och kontrollavdelningen och som, enligt *Nosotros*, var nära vän till Asensio. Men enligt tidningen var det allra mest intressanta att general Asensio, trots att han avsatts, i själva verket placerats bakom kulisserna som teknisk rådgivare åt ministern och den nye undersekreteraren. ”Dessutom hans utnämning skett genom en enkel ministerorder, trots att nya uppdrag för och utnämningar av generaler, oavsett ställning, måste ske genom dekret på initiativ av regeringen och undertecknade av statschefen.”

Även om det inte finns något som styrker att Largo Caballero någonsin utfärdade någon sådan ministerorder – och dessutom förnekade Asensio själv senare existensen av en sådan[23] – var krigsministerns förhoppning säkerligen att kunna använda sig av generalens tjänster, något han senare också tillstod.[24] Likväl gjordes ingen formell utnämning av det omtalade slaget och man kan på goda grunder anta att det hela var ämnat att förekomma varje försök att återge Asensio någon form av ställning i krigsministeriet.

Förutom artikeln som Díaz-Tendero legat bakom öste *Nosotros* också ovett över krigsministern:

---

[18] Enligt *Gaceta de la República*, 23 februari 1937, utgjordes de av José Díaz Alor, Luis Barrero Hernando, Mariano Muñoz Sánchez, Carlos Hernández Zancajo, Manuel Arias Fernández och Julio de Mora Martínez.
[19] Specifika hänvisningar gjordes till generalkommissarien (Álvarez del Vayo) och generalsekreteraren (Felipe Pretel), som båda var hemliga kommunistanhängare och till underkommissarierna för kriget, vars chef var Antonio Mije, medlem av politbyrån i kommunistpartiet.
[20] Se cirkulärordern publicerad i *Gaceta de la República*, 23 februari 1937.
[21] Se *Frente Rojo*, 24 februari 1937.
[22] Den informationen erhöll jag i Mexiko 1939 av Carlos Contreras (Vittorio Vidali), högste politiske kommissarie vid Femte regementet, som kände Díaz-Tendero väl. Korrektheten i den informationen bekräftades 44 år senare i ett brev daterat 28 februari 1937 från José Maria Aguirre, politisk-militär sekreterare till Largo Caballero, till Luis Araquistáin (Araquistáin Papers, Leg. 23/A28a). De arkiven var inte öppna för forskare förrän 1981. För biografiska uppgifter om Díaz-Tendero, se Suero Roca, *Militares republicanos*, s. 143-60, som hävdar att han gick med i kommunistpartiet under exilen.
[23] Brev till mig, daterat 16 november 1949 (Hoover Institution).
[24] *Ibid*.

> Largo Caballero … är gammal, för gammal, och besitter inte den intellektuella skärpa som krävs för att lösa vissa frågor som våra egna liv hänger på och som hela folkets liv och frihet hänger på.
>
> När tidningarna, alla tidningar – utom de som inspireras av krigsministern själv – anklagar en man, när det i skyttegravarna, kasernerna, kommittéerna, på gatorna och även i ministerierna viskas eller öppet utsägs att general Asensio endera genom oduglighet eller förräderi har gått … från det ena nederlaget efter det andra, när det är allmänt känt att generalen, numera Largo Caballeros rådgivare, samma natt som nyheten om Málagas fall kom söp sig full på en nattklubb, precis som vem som helst som bara tänker på att vältra sig i träsket och förnedra sig, då får inte ministern … skicka brev till tidningarna och anlägga en tragisk min i syfte att tysta ned sådana händelser.

(Detta syftar på de båda öppna brev Largo Caballero skrivit, det ena till Carlos Esplá, minister från vänsterrepublikanerna, det andra till det nationella verkställande utskottet i det vänsterrepublikanska partiet, för att klaga på följande anspelning på Asensios efterträdare, Carlos de Baráibar, på förstasidan av partiorganet *Política* den 21 februari: ”Om avskedandena kan få oss att skönja seger låt oss då inte göra utnämningar som leder till nederlag.” I sitt första brev frågade Largo Caballero Esplá huruvida *Política* tänkte starta ”en ny kampanj av splittrande karaktär liknande den som tvingat mig att göra mig av med en duglig medarbetare” och manade honom att använde allt sitt inflytande för att hindra något sådant.[25] I brevet till det verkställande utskottet förklarade han att han inte tänkte tolerera att det officiella organet för ett av folkfrontens partier startade en kampanj som kunde orsaka ”en obehaglig situation” för pålitliga medarbetare.[26] *Política* replikerade i något timida ordalag att de formuleringar som Largo Caballero invände mot hade varit satta redan innan namnet på Asensios efterträdare blivit känt[27], medan verkställande utskottet – lika förläget – gjorde gällande att det inte uppfattade att något i dem utgjorde en attack på Carlos de Baráibar.[28]

”Med fientligt inställd blick förstår folket att det håller på att bli lurat” fortsatte angreppet på Caballero i *Nosotros*. ”Asensios avgång är ett knep, ty bakom ryggen på alla höjs han till skyarna och har upphöjts till en förtroendepost vid ministerns sida. Krigsministern, kamrat Largo Caballero, bör tänka på att han är gammal och till råga på allt håller på att bli senil och denne senile man bör varken regera eller tillåtas göra det.”[29]

Upprörd över dessa kränkande ord och över påståendet att utnämningen av Asensio – en anklagelse som tvingade honom att överge alla tankar på att använda sig av dennes tjänster, ens inofficiellt, i krigsministeriet, om han inte ville bli anklagad för att trotsa folkviljan och kabinettet – lät Largo Caballero inrikesminister Angel Galarza, en vänstersocialist, stoppa utgivningen av *Nosotros*.[30] Samma dag meddelade ministern – utan att nämna Díaz-Tendero vid namn – att en viss arméofficer som var misstänkt för att ha läckt uppgifter till flera artiklar hade arresterats och att man hemma hos honom hittat cirka 200 exemplar av *Nosotros*.[31]

Det är värt att notera att *Nosotros* angrepp på Largo Caballero hade blivit besvärande för CNT:s nationella ledning. Det framgick några dagar senare på katalanska CNT:s extraordinarie kongress, när sekreteraren för den nationella kommittén gick emot och lyckades besegra en motion från den katalanska organisationen om att man skulle anta en protest mot indragningen av tidningen.[32] Några månader senare skrev Helmut Rüdiger, representant i Barcelona för AIT som CNT var anslutet till: ”Vi känner alla till Caballeros förflutna men alla redaktörerna för CNT:s provinstidningar visste inte att Caballero sedan flera månader blivit

---

[25] *Adelante*, 24 februari 1937.
[26] *Ibid*.
[27] *Ibid.*, 25 februari 1937.
[28] *La Correspondencia de Valencia*, 2 mars 1937.
[29] *Ibid.*, 25 februari 1937.
[30] *Claridad*, 28 februari 1937. Se brev från Aguirre till Araquistáin, not 22 ovan.
[31] Den informationen återfinns både i *Claridad* och i Aguirres brev till Araquistáin, not 22.
[32] Se *Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, Memoria del congreso de la confederación regional del trabajo de Cataluña celebrado en Barcelona los días 25 de febrero al 3 de marzo de 1937.*

motståndare till kommunisternas inflytande och att då kräva att han skulle avsättas var därmed liktydigt med att gå kommunistpartiets ärenden."[33]

Några månader efter Largo Caballeros fall i maj 1937, då kommunistpartiet stärkt sin ställning ytterligare, anklagades Asensio för att ha försummat att förse fronten i Málaga med nödvändiga vapen och ammunition och fängslades i väntan på rättegång.[34] Han frigavs i maj 1938 och rehabiliterades, delvis efter ingripanden av inflytelserika vänner, bl a Diego Martínez Barrio, vice president i Republiken, och Vicente Rojo, då överbefälhavare som personligen var övertygad om Asensios oskuld[35], men också för att han kunde ha ställt till med stora bekymmer för dem som låg bakom anklagelserna samt för att det skulle ha blivit svårt att ställa honom inför rätta utan att också göra samma sak med hans chef, Largo Caballero – vid denna tidpunkt försökte kommunisterna undvika att ytterligare vidga klyftan mellan sig och vänstersocialisterna – som han ju i egenskap av undersekreterare i krigsministeriet varit direkt underställd.

Incidenten kring *Nosotros* var höjdpunkten på de kränkningar och skymfer som kommunisterna hade utsatt Largo Caballero för. I månader hade han iakttagit hur de sakta men säkert infiltrerat den socialistiska rörelsen och armén, vilket hade lett till att han förlorat en stor del av sina anhängare och många av sina närmaste medarbetare. Men otvivelaktigt hade rädslan för att äventyra det sovjetiska stödet och även fruktan för att inför omvärlden – framför allt Storbritannien och Frankrike, som han fortfarande hoppades skulle kunna fås att häva vapenembargot – avslöja omfattningen av det inflytande som kommunisterna skaffat sig bakom den republikanska fasaden[36], hindrat honom från att ge sig in i någon öppen kritik. Han hävdade att han dröjt så länge för att han inte ville få höra att han gjort några uttalanden som varit till skada för Spaniens ställning i Genève eller som bidragit till att demoralisera soldaterna vid fronten. "Jag kan tala om för er", tillade han, "att en av de största uppoffringar jag gjort i mitt liv var att tiga de fem senaste månaderna. Men jag är inte orolig för trots att en del gjort allt för att baktala mig är mitt samvete rent och min tystnad skedde i Spaniens intresse och för att göra det möjligt att vinna kriget".[37] Dessa överväganden är antagligen också förklaringen till hans tålamod under sin tid vid makten.

Men uppretad av incidenten med *Nosotros* kunde han inte längre bärga sig. Den 26 februari kom han ut ur sin tystnad och slog tillbaka med en offentlig deklaration där han gick till häftigt angrepp på "fascistiska agenter", en uppenbar anspelning på kommunisterna.

Söndagen den 14 februari, uppgav han, hade stora folkmassor som representanter för det antifascistiska Spanien tågat genom Valencias gator och förklarat sitt stöd för regeringen och den republikanska författningen. (Detta syftade på en demonstration till stöd för honom som anordnats strax efter Málagas fall av UGT:s provinsiella sekretariat i Valencia, kontrollerat av vänstersocialister. I ett meddelande där alla fackliga, politiska och kulturella organisationer i Valencia uppmanades att delta förklarade sekretariatet att man ville att demonstrationen skulle visa regeringen att den hade det arbetande folkets stöd. Kommunisterna accepterade inbjudan och vid ett möte med ledare för de lokala organisationerna utnyttjade man de stämningar som Málagas fall hade medfört till att på demonstrationsdagen få antagen en petition i tio punkter riktad till Largo Caballero, med bl a följande krav: allmän värnplikt och upprensning på alla ansvarskrävande militära poster. Att Largo Caballeros socialister ogillade petitionen framgår

[33] Rapport till AIT, 8 maj 1937.
[34] Åtalstexten återfinns i boken *El General Asensio*, s. 29-62. Denna bok som han skrev till sitt försvar tillkom under fängelsetiden.
[35] Se hans brev till Asensio, *ibid.*, s. 110-111. I januari 1939 utsågs Asensio till militärattaché i Washington (*Diario Official del Ministerio de Defensa Nacional*, 16 januari 1939). Efter frigivningen ur fängelset i maj 1938 fick han ingen militär befälspost av Juan Negrín, försvarsminister vid den tidpunkten.
[36] Som exempel på Largo Caballeros oro för hur utlandet skulle se på kommunisternas inflytande i armén, se hans tal i oktober 1937, *La UGT y la guerra*, s. 16.
[37] *Ibid.*, s. 5.

av följande rader i en ledarartikel i deras tidning dagen före demonstrationen: ”Vi bör inte kräva allmän värnplikt, men bör inställa oss när vi blir kallade att göra det … Vi bör inte kräva något alls, men bör ge allt.”[38] På grund av kommunisternas medverkan och petitionen, som det gjordes ett stort nummer av, klarade vänstersocialisterna inte av att utnyttja demonstrationen, som tanken varit, till att stötta Largo Caballeros auktoritet. Tvärtom lyckades kommunisterna utnyttja den för sina egna syften.)

Largo Caballeros uttalande fortsatte:

> Medan [demonstranterna] uttryckte sin vilja att ge regeringen oreserverat stöd, och medan det republikanska Spanien och dess lagliga regering såg sin ställning stärkas i omvärldens ögon, fördubblade fascistiska agenter sina ansträngningar i sådan omfattning att de åstadkom ett visst gensvar även inom traditionellt republikanska organisationer och arbetarorganisationer och till och med bidra till deras syften och intriger. Förklädda mitt ibland oss, och gynnade av vår proletära och republikanska vänlighet, spred de förvirring, rörde upp känslor och uppmuntrade brist på disciplin i våra led … Myndigheterna visste att fascistagenter, med medlemskort i republikanska partier, socialistpartiet, kommunistpartiet samt UGT och CMT, hade verkat öppet i det rojalistiska Spanien och att deras kriminella gärningar lyckats vilseleda många av republikens soldater och även civilpersoner, vilkas otvetydiga och självuppoffrande förflutna vittnar om deras goda uppsåt och lojalitet … Delar av pressen och antifascistiska partier och organisationer, ansvarsfulla medlemmar av dessa grupper och välmenande men tanklösa personer har varit inblandade i fiendens skumma planer och underlättat hans arbete. Spionaget i vår mitt är så välorganiserat att jag helt ärligt kan säga att intriger och passioner slingrar sig kring våra fötter som reptiler …
>
> En hel apparat har trängt sig in mellan folket och regeringen, fördärvat många individers medvetande och uppmuntrat de mörkaste lustar, en apparat som medvetet eller omedvetet – bådadera skulle jag tro – agerar mot vår sak, vilket, som jag redan sagt, lett till att det runt fötterna på dem som borde marschera, och är redo att marschera i spetsen för det demokratiska och arbetande folket, slingrar sig ormar av förräderi, illojalitet och spionage.
>
> Jag tänker inte tolerera denna situation en timme till.[39]

Även om kommunisterna offentligt betecknade detta förtäckta angrepp på dem själva som ”padd- och ormmanifestet” i ett skarpt tal av politbyråmedlemmen Jesús Hernández, skedde det först den 28 maj 1937, tre månader efter socialistledarens fall.[40] När Largo Caballero gjorde sitt uttalande i slutet av februari var de noga med att inte öppet nämna att de själva var måltavla för attacken och gav bara diskret uppmärksamhet åt uttalandet i sina tidningar.[41] Tillsammans med andra organisationer var de också med på ett möte som premiärministern anordnat och försäkrade då honom offentligt om sitt stöd.[42]

Enligt vad Hernández uppger i sin bok *Yo fui un ministro de Stalin* [Jag var en Stalins minister], som han skrev några år efter att ha lämnat partiet, hade politbyrån i början av mars haft ett möte av ”långtgående betydelse” i Valencia i närvaro av en delegation från Moskva med bl a Stepanov, Codovilla, Gerö, Togliatti och Marty, Internationella brigadernas organisatör. Med på mötet var också Orlov, NKVD:s chef i Spanien, samt Gaikis, sovjetisk chargé d´affaires, som, poängterar Hernández var med på ett möte med den spanska politbyrån för första gången. ”Med andra ord”, skriver han syrligt, ”fler utlänningar än spanjorer”. Hernández uppger att Togliatti på mötet framställde störtandet av Largo Caballero som det främsta målet på kort sikt. Hans skildring av detta möte ignoreras i den officiella historiska framställning av inbördeskriget som gjordes under La Pasionarias överinseende[43], hon ingick själv i politbyrån, men Hernández’ version attackeras hårt av Orlov och innehåller

[38] *Adelante*, 13 februari 1937.
[39] *Claridad*, 27 februari 1937.
[40] Hernández, *El partido comunista antes, durante y después de la crisis del gobierno Largo Caballero*, s. 11.
[41] Se exempelvis *Mundo Obrero*, 1 mars 1937.
[42] *El Día Gráfico*, 28 februari 1937.
[43] *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, I, II, III.

åtminstone en allvarlig felaktighet.[44] På mötet ska Togliatti ha blivit hårt angripen av Orlov. Vi återger här Hernández' version av mötet eftersom den innehåller det enda för oss tillgängliga vittnesmålet om de motsättningar som fanns bakom kulisserna med delegationen från Moskva om hur Largo Caballero skulle behandlas. Sant är att Fernando Claudín, partimedlem vid denna tid och en av ledarna för de förenade ungsocialisterna, bekräftar denna oenighet[45], men varken han eller hans nära lierade Santiago Carrillo (suppleant i politbyrån) var närvarande vid detta historiska möte.

Hernández uppger att partisekreterarren José Díaz vid mötets början argumenterade för att kommunisterna inte skulle göra sig av med Largo Cabellero: det skulle leda till fiendskap från majoriteten inom socialistpartiet, man skulle anklagas för att vara ute efter politisk och militär hegemoni och man skulle isoleras från andra antifascister. ”Jag såg hur kamrater anfäktade av tvivel”, skriver Hernández, ”fylldes av osäkerhet och fruktan … blev panikslagna inför tanken på att – för första gången! – behöva ta politisk strid mot representanter för Moskva.” Hernández hävdar att han stödde José Díaz med argumentet att Caballero betett sig lojalt mot kommunisterna, att han hjälpt dem att ta kommandot i armén, att han inte hindrat dem från att få de bästa vapnen, att tack vare honom hade de kunnat organisera folkfronten och ena de socialistiska och kommunistiska ungdomsorganisationerna, att han varit ”medgörlig” beträffande sovjetiska rådgivare och att han var kommunisternas främsta stöd i planerna på att slå samman socialist- och kommunistpartiet. Att bryta med Caballero, tillade han, skulle vara den bästa gåva man kunde ge general Franco.

”Uribe, Checa, Pasionaria och Mije [Pedro Martínez Cartón, den andre fullvärdige politbyråmedlemmen, befann sig vid fronten] var som förstenade. De ville inte yttra sig innan de hört vad Moskva ville.” Då begärde Stepanov ordet. Díaz och Hernández försvarade en dålig sak, förklarade han. Det var inte Moskva utan ”historien” som fördömde Caballero. Marty klagade över att Caballero hade ransonerat bensin åt de Internationella brigaderna och inte hade försett hans högkvarter med tillräckligt många bilar. ”Problemet med dig”, replikerade Díaz, ”är att du har en för stor byråkratisk apparat”. ”Jag är ingen byråkrat” vrålade Marty och dunkade näven i bröstet. ”Jag är revolutionär, jajamensan, en revolutionär!” ”Det är vi allihopa”, svarade Díaz. ”Det återstår att se”, svarade Marty. ”Du är en tölp”, insköt Hernández ”och varken din ålder eller ditt förflutna ger dig rätt att behandla oss respektlöst.” ”Och du är en dynghög”, replikerade Marty. Díaz reste sig från sin stol och skrek: ”Du är en gäst på det här mötet. Om du inte är nöjd har du dörren där!”

Tumult uppstod. ”En del blev mållösa … andra upphetsade och rasande. Orlov satt oberörd och rökte i sin fåtölj. Togliatti, kylig och outgrundlig, begrundade det hela med spelat lugn. Codovilla … försökte lugna ner Marty. Gueré [Gerö] tittade häpet med öppen mun från den ena till den andra. Gaikins [Gaikis] kammade håret som om han varit opåverkad. Pasionaria, nervös och utom sig, skrek 'Kamrater! Kamrater! som en sprucken grammofonskiva.”

Gaikis tog till orda. ”Caballero håller på att dra sig undan sovjetiskt inflytande. För några dagar sedan kastade han mer eller mindre ut Rosenberg från sitt kontor.” Sedan kom turen till de medlemmar av politbyrån som ännu inte yttrat sig. ”Det betyder inget”, tänkte Hernández, ”De kommer att sätta sig där solen är varmast” … En efter en reste de sig upp … för att ta avstånd från Largo Caballero och bekräfta att de höll med den sovjetiska delegationen. ”Jag kan se”, sade Díaz sarkastiskt, ”att politbyråns majoritet är överens med den linje som delegationen gett uttryck för, något som jag tänker finna mig i enbart av disciplinära skäl och jag vill ha till protokollet att jag är av annan mening.” Därefter tog Togliatti, som Hernández betecknar som delegationens ”tunga artilleri”, ordet. ”Som väntat var han varken ute efter att argumentera eller övertyga. Det handlade om order, helt utan takt eller förskönande omskrivningar …”. ”Mitt förslag är att kampanjen för att försvaga Largo Caballeros ställning startar

[44] Orlov, ”Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G Payne”, s. 15-16.
[45] Claudín, *Santiago Carrillo*, s. 57.

omedelbart. Vi ska arrangera ett stort möte i Valencia med kamrat Hernández som talare." Hernández uppger att han först protesterade men på uppmaning av Díaz gav han efter för partidisciplinen. För att avrunda mötet sade Togliatti: "Vad beträffar efterträdare till Largo Caballero … anser jag att vi bör använda uteslutningsmetoden. Prieto? Vayo? Negrín? Av de tre är Negrín kanske den lämpligaste. Han är inte antikommunist som Prieto eller enfaldig som Vayo."[46]

Det finns en förbryllande lucka som inte går att komma undan i Hernández' skildring av mötet. Han gör gällande att Orlov var närvarande. Detta är ytterst osannolikt, inte på grund av att Orlov själv förnekat att han var det,[47] utan för att Hernández beskrivning av honom som "nästan två meter lång, elegant och raffinerad"[48] inte stämmer det minsta. Den berömde sovjetspecialisten Bertram D Wolfe, som träffade Orlov personligen långt efter dennes avhopp till USA, skrev: "Detta nit att skapa sannolikhet genom en exakt beskrivning röjer en förfalskning. Två meter motsvarar sex fot och sex och tre fjärdedels tum. Men Alexander Orlov, som jag intervjuat flera gånger, är över en fot kortare än så, mycket kortare än Hernández, bredaxlad och något korpulent. Han är varken elegant eller distingerad."[49]

I *The Spanish Revolution*, utgiven 1979, försökte jag förklara denna felaktiga beskrivning med en personlig upplevelse som fick mig att tro att Hernández inte talade om Orlov, utan om en viss Belajev. Jag har träffat Orlov – som jag i *The Spanish Revolution* utgick från var Belajev – och andra högt uppsatta personer inom NKVD på våren 1937 när jag var korrespondent i Valencia för United Press. Jag minns inte vilka namn de då gick under, men Orlovs identitet upptäckte jag många år senare när USA:s Printing Office efter Orlovs död 1973 publicerade *The Legacy of Alexander Orlov* som bl a innehöll utskrifter av hans vittnesmål inför senatens underkommitté för inre säkerhet samt ett foto av honom från 1933. Tack vare fotografiet och den tydliga minnesbild av honom jag hade kan jag utan minsta tvekan säga att Orlov alls inte var "nästan två meter lång, elegant och raffinerad", utan kortväxt, undersätsig och oansenlig och skulle ha kunnat passera obemärkt i vilken folkmassa som helst. Rent fysiskt stämde Hernández beskrivning av mannen så väl in på Belajev att det gjorde mig övertygad om att det var Belajev han åsyftade. Det antagande visar sig nu ha varit inkorrekt, för Enrique Castro, som träffade Belajev i Moskva, beskriver honom som "tung, grovhuggen och av medellängd".[50]

---

[46] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 66-71.

[47] Orlov, "Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G Payne", s. 15-16. "De som är bekanta med Stalins manipulation av utländska kommunistpartier (alltid via Kominterns apparat), kommer genast att inse det absurda i Hernández påstående att två sovjetiska diplomater – Gaikis och jag – var närvarande vid ett möte med det spanska kommunistpartiets politbyrå", skriver Orlov. Erinras bör att Hernández gör ett speciellt nummer av att de båda närvarade vid ett sådant möte "för första gången".

[48] *You fui un ministro de Stalin*, s. 90.

[49] *Slavic Review*, juni 1969 (brev till redaktionen). Elisabeth K Poretsky, hustru till NKVD-agenten Ignace Reiss, som blev mördad av sovjetiska agenter 1937, påstår att det fanns två olika Alexander Orlov i Spanien med olika uppgifter och att den av dem som hoppade av till USA, som hon uppger sig ha träffat i närheten av Moskva 1932, hade arbetat med den sovjetiska handelsdelegationen i Valencia. Beträffande den andre Orlov, NKVD-chefen, säger hon att både hon och Krivitskij var säkra på att han "beordrats hem till Moskva från Spanien och där avrättats med de övriga" (*Our Own People*, s. 258-59 och not 1). Hennes uppgifter, som är vaga och obestyrkta, har emellertid uppfattas som trovärdiga av en del skribenter (exempelvis en artikel av Ignacio Iglesias, "Existe un Misterio Orlov?" i *Historia y Vida*, september 1976, som godtar Poretskys version och utvecklar den), men efter att noggrant ha granskat Orlovs vittnesmål inför den amerikanska senatens underkommitté och de texter han publicerade råder det enligt min uppfattning ingen tvivel om att han var alltför välinformerad om NKVD:s verksamhet för att bara ha innehaft poster på lägre nivå på den sovjetiska ambassaden i Valencia. Inte heller Bertram D Wolfe, som gjorde flera långa och ingående intervjuer med Orlov, hyste några tvivel på att han var den högt uppsatte tjänsteman han påstod sig vara (enligt Ella Wolfe, Wolfes änka, som kände Orlov lika bra, i samtal med mig 1980).

[50] *J´ai perdu la foi à Moscou*, s. 40. Dessvärre insåg jag betydelsen av denna beskrivning, som publicerades redan 1950, först 30 år senare. Detta gör att identiteten på den "långe, elegante och raffinerade" individen inte kunnat fastställas. Att döma av tillgängliga uppgifter arbetade Orlov och Belajev nära tillsammans, deras namn

Vi tvingas därför dra slutsatsen att Hernández aldrig träffat Orlov, i varje fall inte under det namnet, och att den storväxte, elegante person som han ofta kallade Orlov – se exempelvis den långa dialogen i hans bok mellan honom själv och den förmente Orlov, där han använder dennes namn över ett dussin gånger[51] – vare sig var Orlov eller Belajev utan en annan NKVD-agent. Dessutom leder detta till slutsatsen att hans hänvisningar till Orlov kan vara rena påhitt.

I vilket fall som helst tyder det mesta på – att döma av Hernández felaktiga beskrivning – att Orlov inte var närvarande vid den spanska politbyråns möte då frågan om att störta Largo Caballero stod på dagordningen. Orlov själv har, som vi sett, förnekat att han var där. Han förnekade också att Kominternrepresentanten Togliatti var där: ”Hernández gjorde sig skyldig till ytterligare ett faktafel, vilket är fullständigt förödande för hans version. Enligt hans redogörelse ägde detta möte rum i mars 1937 … I Marcella och Maurizio Ferraras [två italienska kommunister] biografi om Palmiro Togliatti[52] får vi emellertid veta att Palmiro Togliatti … kom till Spanien som Kominterns representant först i juli 1937, dvs efter att Largo Caballero redan lämnat regeringen … Togliatti kan därmed inte ha varit med på det omtalade mötet och argumenterat för att Caballero måste bort. Utan Togliatti faller det påhittade mötet och Hernández fantasifulla utvikningar helt ihop.”[53]

Denna del av Orlovs motargument vilar dock inte på solid grund för enligt den spanske kommunistiske författaren Adolfo Sánchez Vázquez befann sig Togliatti Spanien som en av Kominterns representanter under ”praktiskt taget” hela konflikten, ”från 1936 till 1939”.[54] Hernández har detaljer om två viktiga möten så tidigt som i augusti och november 1936, där Togliatti deltog samt ytterligare ett i Madrid strax före Largo Caballeros fall i maj 1937 då en omfattande offensiv i Extremadura diskuterades.[55] Vidare uppger Just Martínez Amutio, guvernör i Albacete – de Internationella brigadernas högkvarter, att Togliatti befann sig i Spanien från september 1936 och anför ett samtal med honom i december då Togliatti försökte få honom att medverka till att ”rensa” brigaderna på ”spioner och icke önskvärda”.[56] Ännu viktigare är POUM-ledaren Julián Gorkins uppgifter. Han har granskat den här frågan mer grundligt än någon annan: ”En ännu inte avslutad polemik har uppstått, framför allt i Italien, beträffande datum för Palmiro Togliattis ankomst till Spanien och hans personliga och direkta agerande i ledningen för den kommunistiska apparaten … Marcella och Maurizio Ferrara, författare till den officiella biografin om Togliatti … hävdar att han inte kom till

---

har sammankopplats vid tre tillfällen, även om stavningen av Belajevs namn varierar. I september 1936 uppgav Louis Fischer att den sovjetiske ambassadören i Madrid introducerat honom för ”två ambassadsekreterare, Orlov och Belajev”, som han antog vara ” från GPU [NKVD]” (*Men and Politics*, s. 361); Julián Gorkin (en av ledarna för POUM, det antistalinistiska Partido Obrero de Unificación Marxista) som arresterades i juni 1937 på order av NKVD, kallar ryssen närmast i rangordning efter Orlov för ”Bjelov” (*El proceso de Moscú en Barcelona*, s. 173) där källan är de tidigare kommunisterna Enrique Castro och Valentín González (brev från Gorkin till mig, 9 april 1977, Hoover Institution) och slutligen hänvisar Hernández till en viss ”Vielayev”, som enligt sammanhanget var nära lierad med Orlov (*Yo fui un ministro de Stalin*, s. 59, 90). Då Bjelov och Vjelajev låter så lika Belajev, framför allt om vi tar hänsyn till likheten mellan B och V på spanska, råder knappast något tvivel om att det rör sig om samma person. Den tidigare peruanske kommunisten Eudocio Ravines, som satt i redaktionen för *Frente Rojo* – kommunisternas morgontidning i Valencia, talar ofta i sin bok om en ”överste Bjelov” (känd som general Popov) från NKVD, som han kände personligen, men nämner däremot inte Orlov (*La gran estafa*, s. 338, 340, 346, 349, 358, 374-78). Den italienske kommunisten Ettore Vanni, som var chefredaktör för *Verdad*, kommunisternas kvällstidning i Valencia, talar för sin del om att en ”kamrat Velajev höll ett öga inte bara på alla tjänstemän på [den sovjetiska] ambassaden, utan även genom sina kontakter på hela partiledningen” (*Yo, comunista en Rusia*, s. 14) och Valentin González uppger att ”Bjelov” var en av de ”främsta medlemmarna av Kominterns apparat och NKVD” (*Yo escogí la esclavitud*, s. 230).

[51] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 90-94. Orlov omnämns också på s. 66, 89, 95, 98, 109-13.

[52] *Conversando con Togliatti*, s. 261.

[53] Orlov, ”Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G Payne”, s. 16.

[54] Palmiro Togliatti, *Escritos políticos*, förord av Adolfo Sánchez Vázquez, s. 11.

[55] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 33-36, 49, 79-84.

[56] *Chantaje a un pueblo*, s. 245.

Spanien förrän i juli 1937 … På basis av en rad vittnesmål, där jag bara tagit med dem från f d spanska kommunistledare och agenter för Moskva, som samarbetade med honom, kan jag slå fast följande: a) som chef för den latinska avdelningen inom Komintern ingrep Togliatti i frågor som gällde Spanien redan innan Republiken utropats … b) Togliatti ingick i den kommission som utsågs i Prag den 26 juli 1936 för att leda verksamheten i Spanien … c) [Det var Togliatti] och Duclos [den franske Kominternrepresentanten] som i Madrid (i september 1936) drev igenom den linje det spanska kommunistpartiet skulle följa. d) I Spanien eller under regelbundna resor till Paris och Moskva var Togliatti Kominterns främste representant och ingrep i den egenskapen i alla viktiga beslut."[57]

I ett brev till mig skriver Gorkin: "Palmiro Togliatti fick sina vänner, paret Ferrara, att skriva den biografin sedan jag vid ett möte i Rom kritiserat honom för den roll han spelat i Spanien och fick den stora dagstidningen *Il Messagero* att publicera långa utdrag ur Jesús Hernández bok." Betydelsen av försöken av Togliattis levnadstecknare att förneka att han funnits på plats i Spanien före Largo Caballeros fall i maj 1937 framgår klart när vi erinrar oss följande utdrag ur Günther Nollaus *International Communism and World Revolution* där han diskuterar Togliattis försök att släta över sin roll i Spanien i en intervju med *Nuovi Argumenti* den 16 juni 1956: "Det obestridliga faktum att Togliatti var i Spanien i egenskap av Komintern-funktionär utgör en dementi av hans påstående nyligen att de politiska beslut och praktiska åtgärder som vidtogs av nationella [kommunist-]partier mellan 1934 och 1939 – exempelvis i Spanien – helt och hållet var resultatet av egna initiativ."[58]

Beträffande datum för Togliattis ankomst till Spanien finns ytterligare en fråga att klargöra. I ett brev till Komintern den 15 september 1937 sade han att han varit i Spanien "i över en månad".[59] Detta handlar otvivelaktigt om hans utnämning till chef för Kominterns delegation i slutet av juli, men innebär inte att uppgifterna om att han varit i Spanien flera gånger innan blir felaktiga. Och beträffande kommunistpartiets påstådda oberoende råder det hur som helst inga tvivel om att såväl Stepanov som Codovilla, de båda andra representanterna för Komintern som partiet var underordnat, var närvarande vid politbyråns historiska möte då Largo Caballeros öde avgjordes.

Även om Hernández inte ger något exakt datum för mötet uppger han i alla fall att det ägde rum några dagar före plenarmötet med kommunistpartiets centralkommitté[60], vilket ägde rum i Valencia 5-8 mars 1937.[61] Det offentliga möte där han talade var inte det specialmöte på biografen Tirys, som han själv verkar vilja låta förstå[62], utan ett offentligt sammanträde med plenum i samma lokal den 7 mars, där jag personligen var närvarande som representant för United Press.[63]

Strax innan han skulle tala till de församlade påstår han att José Díaz sagt till honom: "Skärp dig nu. Beslutet att krossa Caballero är fattat. Om du inte fogar dig i det kan det leda till ditt politiska fall. Och det får inte ske till något som helst pris."[64]

"Både i och utanför regeringen fungerade jag som en murbräcka mot Largo Caballero och mot undersekreteraren i krigsministeriet, general Asensio, Caballeros närmaste rådgivare i militära ärenden. Mitt namn väckte hat. Ingen kunde förstå mitt personliga drama, tyst och

[57] *El proceso …*, s. 79-80, not 7.
[58] *Ibid.*, s. 191.
[59] Palmiro Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, s. 146.
[60] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 66.
[61] Uppgift i José Díaz, *Tres años de lucha*, s. 341.
[62] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 73.
[63] Det bör noteras att Hernández tal den 7 mars 1937 var milt i tonen jämfört med det våldsamma angrepp på Caballero som han levererade den 28 maj sedan regeringen fallit. Det är därför inte osannolikt att det han hade i tankarna när han många år senare skrev sin bok var det mer våldsamma talet. Talen i sin helhet återfinns i Hernández *Todo dentro del frente popular* samt *El partido comunista*.
[64] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 73.

maskerat. Och givetvis bedömdes jag på basis av mitt uppträdande. Det här var varken första eller sista gången jag var tvungen att undertrycka mina personliga känslor och lyda Moskva … Konflikten mellan mitt samvete och mitt agerande utåt var en tyst, smärtsam och dold duell. Partiet smickrade mig och våra anhängare hyllade mig som en hårdför talare som partiledningens 'starke man'. Ju mer populär jag blev desto mer kände jag själv hur jag obevekligt sjönk ner i det gungfly som den politik som vi beordrades att föra – och som vi förde – ledde oss. Att jag var fullt medveten om vad jag höll på med förvandlade mitt dubbelspel till en moralisk plåga", skriver Hernández.[65]

Även om Moskvas främsta kortsiktiga mål nu var att störta Largo Caballero var det först två månader senare som ett lämpligt tillfälle yppade sig att få bort honom från posten som premiärminister. Under tiden fortsatte kommunisterna sina ansträngningar att från militärledningen rensa bort alla officerare, som utgjorde ett hinder för deras planer på hegemoni. Där fick de hjälp av den offensiv som general Francos italienska allierade inledde i Guadalajarasektorn av Madridfronten den 8 mars.

På femte dagen av fiendens framryckning, då inget såg ut att kunna hejda den, krävde båda de kommunistiska ministrarna, Hernández och Uribe, med stöd av en majoritet i regeringen, att överbefälhavaren, general Toribio Martínez Cabrera – som Largo Caballero utnämnt till att ersätta kommunisten Manuel Estrada – skulle avgå och att högsta militärrådet genast skulle inkallas för att utse en ersättare.[66]

Trots att kommunisternas tidning *Mundo Obrero* bara några dagar innan, med sikte på Martínez Cabrera och andra officerare, krävt att rådet skulle sammanträda regelbundet för att diskutera alla frågor som rörde kriget, såsom "utnämning och kontroll av officerare och utrensning ur armén av alla fientliga och inkompetenta element"[67] hade Caballero inte agerat. Men nu gick det inte längre att komma undan kravet från de kommunistiska ministrarna. Under Caballeros ordförandeskap sammanträdde rådet och beslutade, på förslag av Julio Álvarez del Vayo med stöd av Vicente Uribe, att Martínez Cabrera skulle ersättas av José Miajas stabschef, överstelöjtnant Vicente Rojo.[68] Även om Rojo, med stöd av general Miaja – som i ett brev till krigsministeriet sade att han inte kunde undvara Rojo på grund av den italienska offensiven och att han "borde ha tillfrågats innan något beslut fattats" – inte ville acceptera utnämningen[69] och trots att en dramatisk motoffensiv förvandlade italienarnas framryckning till en kaotisk flykt fick inte Martínez Cabrera bli kvar på sin post.[70]

I sina memoarer hävdar Largo Caballero att kommunisternas satsning på Rojo som överbefälhavare och hans avböjande, med stöd av general Miaja, bara en del av en manöver för att bli av med Martínez Cabrera.[71] Detta skulle förklara varför Rojo, enligt vad han själv uppgett, ådrog sig krigsministerns missnöje när han tackade nej till posten.[72] I det här läget tog

---

[65] *Ibid.*, s. 85.
[66] Denna information har jag att tacka redaktionen på nyhetsbyrån Febus för. De hade dagliga kontakter med personer med nära relationer med ministrar och medlemmar i Högsta krigsrådet.
[67] 2 mars 1937.
[68] Largo Caballero, *Notas Históricas sobre la Guerra de España*, s. 600-601. Jfr Largo Caballero, *Mis recuerdos*, s. 195. I ett brev till Araquistáin betecknade Álvarez del Vayo, vars åsikter föga förvånande sammanföll med kommunistpartiets, Martínez Cabrera som "en riktig dumbom" ("Verdadero atún") i motsats till Prietos uppfattning att han var "N° 1" från "Escuela Superior de Guerra" (Araquistáin Papers, Leg. 23/A113).
[69] I sina opublicerade memoarer återger Largo Caballero svaren från såväl Rojo som Miaja (*Notas Históricas*, s. 600-601). Beträffande hans upphävande av Rojos utnämning, se *Gaceta de la República*, 16 mars 1937.
[70] För en kommuniké från krigsministeriet med hyllning till Martínez Cabrera, se *El Mercantil Valenciano*, 16 mars 1937. Även om Largo Caballero uppger att han inte fyllde vakansen (*Mis recuerdos*, s. 195) finns det tecken på att Martínez Cabrera i varje fall tillfälligt ersattes av överste Álvarez Coque, en republikan (se artikel av Vicente Guarner, *España Nueva*, 18 mars 1950; även Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército populär de la república*, I, s. 1075-76. Rojo utnämndes till överbefälhavare efter Largo Caballeros fall i maj 1937 (se *Guerra y revolución*, III, s. 88).
[71] *Mis recuerdos*, s. 195.
[72] *Así fue la defensa de Madrid*, s. 216.

kommunisterna inte åt sig äran för att Martínez Cabrera avsatts, men efter att Largo Caballeros regering fallit förklarade Jesús Hernández öppet att hans parti haft en avgörande roll för detta.[73]

”Vad var orsaken till att man berövade mig de män som kunde vara till nytta för mig i krigsministeriet?”, undrade Largo Caballero. Det fanns tre skäl, sade han. (1) De hade vägrat falla in i ledet och gå med i kommunistpartiet som Miaja gjort. (2) Kommunisterna ville fylla de vakanta posterna med sina egna anhängare ”för att få detaljkunskap om vad som försiggick i krigsministeriet”. (3) Kommunisterna ville få honom att ”tappa orken och överge portföljen som krigsminister”. [74]

Avlägsnandet av Martínez Cabrera åtföljdes snabbt av ytterligare en seger över Largo Caballero, ty generalen hade inte mer än avskedats förrän de kommunistiska ministrarna och deras allierade i kabinettet såg till att Vicente Uribe, den kommunistiske jordbruksministern, och Álvarez del Vayo, den prosovjetiska utrikesministern, utsågs till regeringens representanter i generalstaben.

Den 18 mars skrev *Mundo Obrero* att ”erfarenheten har lärt oss att det inte räckte med att det högsta militära organet var underställt krigsministern. Långt bättre är att regeringen är direkt företrädd i generalstabens överläggningar. Därigenom kan de officerare som ingår i den senare hela tiden få hjälp och råd av regeringen … Å andra sidan kräver den mödosamma uppgiften som krigsminister direkt hjälp av de båda ministrarna. Våra uppriktiga lyckönskningar till regeringen för denna storartade överenskommelse.”

[73] Se hans tal den 28 maj 1937 i Hernández, *El partido comunista*, s. 24.
[74] *Mis recuerdos*, s. 195.

36. Largo Caballero slår tillbaka

Medan kommunistpartiet inregistrerade framgångar i kabinettet och Högsta krigsrådet inriktade sig de sovjetiska representanterna i Spanien på att undergräva Caballeros ställning ännu mer genom att skaffa sig ett ovillkorligt stöd från Carlos de Baráibar, som efterträtt general Asensio som undersekreterare för kriget. Baráibar var en vänstersocialist som tillhört Caballeros närmaste krets. På grund av en allvarlig sjukdom hade han inte blivit informerad om att Caballero tappat entusiasmen för en sammanslagning av socialist- och kommunistpartierna. Enligt vad han själv uppgav härstammade den information han mottog enbart från kommunistvänliga källor, medan Largo Caballero själv inskränkt sig till att tala med Baráibar om dennes hälsotillstånd och avstått från att oroa honom med det som hände på det politiska området.[1] Följden var, att när Baráibar började på sin nya post var han inriktad på att arbeta för en sammanslagning av de båda partierna. ”Jag medger öppet att det fanns stunder då jag bland alla vänstersocialister var den som var mest påverkad av kommunisterna – bortsett från Àlvarez del Vayos helt oöverträffade exempel – och att jag förstod det som att jag när jag återupptog arbetet skulle gå in för att kontinuerligt och i positiv anda verka för en omedelbar sammanslagning av partierna i syfte att hindra vårt parti från att hamna i den katastrof som dess ineffektivitet höll på att dra ner det i och samtidigt visa på överlägsenheten i kommunisternas metoder”, skriver han.[2] I en annan artikel medger han att kommunisternas ”energi passade mig mycket bra jämfört med den extrema tröghet som många socialister uppvisade.”[3]

Trots att Baráibar, när han skulle återuppta arbetet, av socialistiska kolleger fick veta att ”socialisterna behandlades illa vid fronterna och rent av i fältsjukhusen bara för att de var socialister, medan kommunisterna gynnades på alla sätt och till och med försåg sig med ensamrätt till framgångarna”, och att en socialistisk eller en anarkistisk bataljon kunde ses ”barfota och i rena paltor medan en kommunistisk bataljon ur samma brigad var utrustad som till en militärparad”, var han benägen att ursäkta det med att det handlade om överdrifter.

”Det intryck jag fick var så chockerande”, skriver han, ”att jag ärligt trodde att allt som jag hade hört måste vara betydande överdrifter. De oerhört sluga formuleringar som fanns i olika anföranden av socialister som Vayo (vilken vi senare fick veta länge hade stått i kommunistpartiets tjänst), föreföll dessutom så genomsyrade av revolutionär marxistisk glöd, så inspirerade av det stora idealet om sammanslagning, så fyllda av en glödande ambition att med hjälp av en långtgående politik som de för varje dag alltmer förenade socialisterna och kommunisterna skulle driva för att vinna kriget och därigenom utplåna allt som kunde vara sant i anklagelserna mot kommunisterna, att även om jag inte var lika aningslös som när jag levde avskuren från den dagliga politiken, ändå inte trodde att det onda kunde vara så stort som det verkade, så avskyvärda föreföll anklagelserna mig vara. Av denna anledning var jag benägen att fortsätta att arbeta med inriktning på sammanslagning tillsammans med personer som var oförmögna att begå sådana orättvisor – och som skulle visa sig utgöra en del av en omsorgsfullt iscensatt plan.”[4]

Men när Baráibar väl hade tagit över undersekretariatet för kriget ändrade han uppfattning. ”Från den positionen … var det intryck som jag då fick bland det mest obehagliga jag varit med om i mitt liv, och det gjorde slut på de allra mest omhuldade illusioner jag hyst under min sjukdomstid. Jag insåg så småningom hur aningslös jag hade varit, och att jag hade riskerat att förföras av mina rosafärgade glasögon som var lika avskyvärda som det de bidrog till att förvränga. Under den korta tid jag innehade denna post var det nödvändigt att ändra administrationen av både sjukvårds- och transportsidan och börja förbereda förändringar av

[1] Artikel i *Timón* (Buenos Aires), juni 1940.
[2] *Ibid*.
[3] *Vía Libre*, 5 augusti 1939.
[4] Artikel i *Timón* (Buenos Aires), juni 1940.

underhållstjänsten."[5] Eftersom kommunisterna kontrollerade denna kår, säger Baráibar i ett annat sammanhang,"användes det förfärliga vapnet korruption och fanatism hänsynslöst för att genomföra allt från småbedrägerier, såsom att ge en vän speciella förmåner, till det helt skändliga med att bevilja eller inte bevilja, förplägnad och kläder till en hel enhet utifrån dess politiska färg eller befälhavarens politiska sympatier".[6]

"Jag fick veta att kommunisterna vid en del fronter fick irriterande fördelar; de fick skor, kläder, tobak och mat", skriver Largo Caballero, "De övriga behandlades som styvbarn – dvs om de inte råkade bli skjutna bakifrån. Jag fick också veta att icke kommunister inte fick vård på vissa sjukhus, precis som präster och nunnor hade agerat mot personer som inte tillhörde kyrkan. De fick varken korrekt behandling eller tillräckligt med mat, all uppmärksamhet ägnades medlemmar av och blivande anhängare till kommunistpartiet."[7] "Det är sorgligt att behöva inse, att för att få riktiga sandaler måste en soldat vara kommunist", sade den vänster-socialistiske Cortes-medlemmen från Madrid, Carlos Rubiera, redan i början av kriget. "På [militär-]sjukhusen förekommer samma saker som på nunnornas tid, då man var tvungen att knäböja för att få stuvning eller kyckling eller vad det kunde röra sig om. Nu är man tvungen att hylla hammaren och skäran."[8] Och till och med de moderata socialister som samarbetade med kommunisterna så nära som de vågade mot sin gemensamma fiende Largo Caballero, tog avstånd från de privilegier som kommunisterna åtnjöt vid fronten.[9]

"Utan att vilja förolämpa de personer som innehade höga ansvarspositioner, måste jag säga att alla de hävstänger de använde sig av – undantagen är så få att de inte är värda att nämna – kontrollerades av stalinisterna, som skötte arméns tjänster ytterst skrupelfritt och utnyttjade dess fonder och förmåner och, i en del fall, enbart för personlig vinning. Och det som hände på olika avdelningar av krigsministeriets undersekretariatet hände också inom olika delar av generalstaben. Med hjälp av en storartad väv av intriger, och trots att många av de som innehade tekniska poster var ytterst hederliga och ansvarskännande och inte var medlemmar av något politiskt parti … hade kommunisterna kontroll över alla befälspositioner och bedrev i skydd av dem en rekryteringskampanj som var lika oblyg som hotfull", uppger Baráibar.[10]

Några veckor efter Largo Caballeros fall deklarerade *CNT*: "Kommunistpartiet beordrar officerare som är underställda dess kontroll att använda sig av militär disciplin för medlems-rekrytering, och det har lett till att vi kan se tusentals exempel på hur en militär befälhavare utnyttjar sina privilegier och militärlagen, inte till att bekämpa fascismen, utan till att likvidera revolutionära organisationer och försvaga de antifascistiska organens position." [11]

Från den stund han tog över posten som undersekreterare blev Baráibar trakterad av ryssarna på Hotel Metropol, det sovjetiska högkvarteret i Valencia, och föremål för återkommande besök från dem på krigsministeriet då de ansträngde sig för att få honom att upphöra med stödet till Largo Caballero.[12] Även om han inte i detalj går in på dessa händelser gör han ändå vissa avslöjanden: "Jag utsattes för allt möjligt smicker och tillerkändes äran av att – vid sidan av Álvarez del Vayo förstås – vara den ende socialist som hade insett det nödvändiga i … att ena arbetarklassen. Med andra ord blev jag flitigt uppvaktad för att spela rollen av förrädare mot Largo Caballero."[13] Men Baráibar vägrade överge socialistledaren, och från den dag då han låtit sovjetambassadören förstå att han inte tänkte ta på sig den roll som ryssarna och

---

[5] *Ibid*.
[6] *Via Libre*, 5 augusti 1939.
[7] *Mis recuerdos*, s. 209.
[8] Tal rapporterat i *Fragua Social*, 7 juli 1937.
[9] *El Socialista*, 25 februari 1937.
[10] Artikel i *Timón* (Buenos Aires), juni1940.
[11] 28 juni 1937.
[12] För denna information häftar jag i skuld till en medlem i José María Aguirres stab (Aguirre var Largo Caballeros politisk-militära sekreterare).
[13] Artikel i *Timón* (Buenos Aires), juni1940.

deras spanska bundsförvanter tänkt sig, upphörde han att vara föremål för deras förförelsekonster.[14] Hans avvisande hållning kom som en obehaglig överraskning, då han helt nyligen hade uttalat sig för tanken på samgående mellan socialister och kommunister, särskilt vid en tidpunkt då många av hans kollegor börjat tappa lusten för detta perspektiv, och det hade fått kommunisterna att tro att han skulle bli ett redskap för deras intressen i krigsministeriet. Men Baráibar var inte alls inställd på att uppfylla dessa förväntningar och blev i stället ett stöd för Caballeros politik, och de närmaste veckorna stödde han krigsministerns försök att gå till hård attack mot kommunisternas maktposition i armén. I slutet av mars hade attacken blivit så omfattande att det ledde till öppen kritik från politbyrån: ”Den enhet mellan alla antifascister som är nödvändig för att gå segrande ur kriget motarbetas med en hel rad åtgärder, i synnerhet de allra senaste dagarna, som att officerare och politiska kommissarier har förflyttats eller avsatts från befälspositioner – *enbart på grund av att de är kommunister* – trots att de gång på gång gett prov på sin duglighet och begåvning.”[15]

Largo Caballeros ilska hade helt klart ökat av den information han nu fått om kommunisternas agerande i krigsministeriet och deras politiska kommissariers beteende. Beteendet sträckte sig från att inte tillåta icke kommunistiska tidningar vid fronten[16] till att tvinga soldaterna att gå med i partiet.[17] Han hade också nyligen blivit uppmärksammad på ett sekteristiskt agerande från generalkommissariatet för kriget, som hade inrättats i oktober 1936 för att reglera utnämningen av politiska kommissarier, och som kommunisterna fått kontrollen över sedan Àlvarez del Vayo och Felipe Pretel hade gått över på deras sida. Det var krigsministern som utnämnt dessa båda, eftersom han hyste största förtroende för dem. Den 25 november hade han utfärdat en deklaration som slog fast att det var han som skulle utse alla politiska kommissarier på förslag av generalkommissarien Álvarez del Vayo, och att dennes rekommendationer skulle gå via generalsekreteraren Felipe Pretel.[18] Även om det sades att kommissariatet inte hade någon rätt att låta kandidaterna tillträda de poster som de föreslagits till innan det formellt ratificerats av krigsministern, hade de kandidater som rekommenderats av Álvarez del Vayo och Pretel, samt Mije, den kommunistiske chefen för organisationens underkommissariat som Álvarez del Vayo ofta delegerade sina befogenheter till, fått tillstånd att ta över sina uppdrag ”provisoriskt”, ett tillvägagångssätt som avsevärt gagnade kommunistpartiet.[19]

”En av de mest ansvariga var Álvarez del Vayo …, som dittills hade sagt sig vara en pålitlig vän till mig. Han betecknade sig som socialist, men stod villkorslöst i kommunistpartiets tjänst och medverkade i alla dess manövrer … Jag kallade in [honom], förebrådde honom för hans agerande och för att ha utnämnt över 200 kommunister utan min kännedom eller mitt godkännande. Han bleknade när han lyssnade på mig och svarade med helt uttryckslös min att utnämningarna gällde politiska kommissarier på kompaninivå och att han gjort dem för att

[14] *Ibid*.
[15] *Frente Rojo*, 29 mars 1937.
[16] Se det brev som *Claridad*, då fortfarande ett socialistiskt organ på Largo Caballeros sida, skickade till Francisco Antón, sekreterare för kommunistpartiets organisation i Madrid och inspektör/kommissarie för centralfronten, och anklagade krigskommissariatets Madridavdelning, som han kontrollerade, för att hindra distributionen av tidningen vid fronten (publicerat i *Claridad*, 1 mars 1937). Se även *Frente Libertario*, 20 februari 1937, som klagade över att CNT-FAI:s tidningar inte nådde fronten regelbundet på grund av sabotage.
[17] Se Largo Caballero, ”Notas Históricas sobre la Guerra de España,” s. 797. I början av mars förkunnade Pascual Tomás, anhängare till Largo Caballero och biträdande sekreterare för UGT, att politiska kommissarier som försökte rekrytera anhängare ”och ofta använde metoder som stred mot all anständighet”, inte skulle tillåtas bli kvar på sin post ens en minut till (*La Correspondencia de Valencia*, 3 mars 1937). Se även intervjuer med Tomás som publicerades i *El Pueblo*, 16 februari 1937; *Claridad*, 16 februari 1937; och hans artikel, *ibid.*, 6 april 1937. Till och med ledaren för underkommissariatet för organisering, Antonio Mije, medgav i april 1937 att kommissarier ibland hade ”överskridit sina maktbefogenheter” (se *Frente Rojo*, 15 april 1937).
[18] *Gaceta de la República*, 26 november 1936.
[19] Denna information har jag ledaren för underkommissariatet för propaganda, Gabriel García Maroto, att tacka för.

han trott att han hade rätt till det. Med lagboken i handen visade jag honom att det inte fanns några som helst undantag", skriver Largo Caballero.[20]

Strax efter kriget gav Álvarez del Vayo följande förklaring: "När [krigskommissariatet] bildades i Spanien var kommunisterna … mer intresserade av dess utveckling och stärkande än de övriga politiska partierna. För de senare var det inte av någon större betydelse, de såg det först som något ganska exotiskt och onödigt och nöjde sig med att komma med förslag till kandidater utan att ägna det någon särskild uppmärksamhet. Däremot bidrog kommunisterna med sina mest aktiva medlemmar redan från första dagen av dess existens. Denna obalans ökade under den avgörande tiden med försvaret av Madrid. Läget vid fronten under november och december 1936 gjorde det nödvändigt att utöka antalet politiska kommissarier. Hundratals provisoriska utnämningar gjorde som bara bidrog till att öka den rådande obalansen."[21]

Över 30 år senare sade Álvarez del Vayo att det som hade varit mest smärtsamt i attackerna mot honom var att han anklagats för att ha "förrått" Largo Caballero. "Jag hade älskat Don Francisco mer än någon annan av mina ledare. Jag var helt klart en av de socialister han litade mest på i början av kriget. Jag var redan hans utrikesminister och när tiden var inne att bilda ett krigskommissariat insisterade han på att jag skulle bli generalkommissarie … Jag var fylld av en oerhörd respekt för Largo Caballero. Han var ett socialistiskt föredöme, helt i förbund med arbetarklassen, som han kom från … Hans ädla ansikte och ungdomliga blå ögon gjorde att Largo Caballero hade lätt att skaffa sig massornas tillgivenhet, och i början av kriget var han långt mer populär och omtyckt bland dem än någon annan ledare. Jag var honom helt hängiven … Jag utnämnde [politiska kommissarier] utan att fästa något avseende vid deras politiska tillhörighet … Deras parti- eller politiska tillhörighet spelade ingen roll för mig. Till sist skulle det visa sig att det bland kommissarierna fanns fler som var kommunister än som tillhörde andra partier. Largo Caballero blev omedelbart informerad av socialisterna kring sig (och där några hade mig att tacka för sina positioner) att jag överlämnat krigskommissariatet i kommunisternas händer", hävdade han.[22]

"En dag 1937", uppger Indalecio Prieto, den moderate socialistiske minister som hade ständiga och nära förbindelser med Azaña under kriget, "ringde premiärministern – Largo Caballero – från Valencia till Barcelona och begärde ett brådskande möte med president Azaña , vilket ägde rum i Benicarló som ligger på halva vägen. Largo Caballero dröjde inte med att deklarera: 'Jag bad om detta sammanträffande på grund av att jag måste meddela något som inte gick att meddela på telefon, att en av mina ministrar förråder mig.' Azaña blev förvånad och Largo Caballero fortsatte: 'Ministern tillhör samma parti som jag, han är socialist och utrikesminister.' Därpå informerade premiärministern republikens president om Julio Álvarez del Vayos illojala agerande … Azaña gav Largo Caballero tillstånd att avpollettera Álvarez del Vayo, men premiärministern utnyttjade inte detta, precis på samma sätt som han bara några veckor tidigare inte utnyttjade den möjlighet jag gav honom att göra sig av med denna kommunistiska marionett när jag mitt under ett kabinettssammanträde sade till Álvarez del Vayo att hans agerande mer liknade en företrädare för Sovjet än en spanjor och medlem av regeringen. Upprörd av min formulering avgick Álvarez del Vayo[23] … men i stället för att

---

[20] *Mis recuerdos*, s. 212; se även Largo Caballero, *La UGT y la guerra*, s. 10-11. I sin "Notas Históricas" (s. 8,9), som skrevs innan *Mis recuerdos*, och med hjälp av dokument, anger Largo Caballero antalet kommissarier som utnämndes utan hans signatur till "mer än 1.000". "Hur ska man förklara", frågar han, "att två personer (del Vayo och Pretel), som åtnjöt [mitt] förtroende kunde handla på detta sätt? Den enda förklaringen är att de de helt hade överlämnat sig till kommunistpartiet, och på så sätt inte bara förrådde den person som hade utsett dem, utan också vårt parti och Spanien."

[21] *Freedom's Battle*, s. 127.

[22] *Give Me Combat*, s. 179-182.

[23] För Alvarez del Vayos egen redogörelse för denna händelse, se *Freedom's Battle*, s. 219-220; för Prietos, se Prieto, *Convulsiones de España*, II, s. 141.

godta hans avgång lät Largo Caballero honom få sitta kvar. En del personer med rykte om sig att vara hårda har också en benägenhet till absurd svaghet."[24]

Caballeros inkonsekventa agerande berodde med all sannolikhet delvis på en tvekan att skapa oordning i Álvarez del Vayos arbete i och diplomatiska kontakter med Nationernas förbund, och delvis på oro för hur Ryssland, de enda som försåg Republiken med vapen, skulle reagera om Álvarez del Vayo avlägsnades. Men hans agerande torde också i någon mån ha haft att göra med att han insåg hur försvagad hans ställning kunde bli om avpolletteringen av utrikesministern ledde till en regeringskris. Ty även om Caballero och hans anhängare i händelse av en ommöblering av regeringen tills vidare kunde förlita sig på CNT, trots de motsättningar som rådde mellan dem både principiellt och i det vardagliga agerandet, var det däremot helt klart att kommunisterna och deras allierade, de moderata socialisterna och republikanerna, var helt eniga i sitt motstånd mot vänstersocialisternas ledare, oavsett vad som i övrigt skilde dem åt. Hellre än att riskera att utesluta Álvarez del Vayo ur regeringen, eller ens krigskommissariatet, undertecknade Largo Caballero därför den 14 april en uppseendeväckande exekutiv order, som innebar att han beskar befogenheterna hos detta mäktiga organ. Han underställde det inte bara sig själv vad gällde inriktning, utan i fortsättningen var det också han själv som skulle ha det direkta avgörandet över alla utnämningar, avsättningar och befordringar och alla kommissarier vars utnämning och rang inte hade avgjorts före 15 maj var att betrakta som avskedade från gruppen av kommissarier.[25]

Denna order ledde till en våg av protester från kommunistpartiet. "Det står klart att den politiske kommissarien inte har allas sympati och uppskattning … Vilka är de personer som försöker begränsa hans uppgifter och till och med om möjligt avskaffa dem? Det är personer med föråldrade idéer som fortfarande finns bland oss, personer som motarbetar vårt folks kreativa insatser med ojusta metoder från förr. De är fiender till de politiska kommissarierna … I stället för att begränsa kommissariernas uppgifter och ge dem en ensidig inriktning måste vår armé vidga deras verksamhetsområde och ge dem omfattande möjligheter, samt nödvändig stimulans, för att dessa uppgifter ska kunna utföras", hette det i *Frente Rojo*.[26] Dagen därpå undrade samma tidning: "Vem kan vara fientlig mot denna kår av hjältar? Vem kan vara fientlig mot dem som skapat folkarmén? Bara uttalade folkfiender, bara sådana som är oförsonliga motståndare till den antifascistiska armén, bara de blinda eller känslokalla som drivs av en hejdlös lust att begå de värsta skamligheter. Våra kommissarier är vår armés stolthet! Vi måste försvara dem som om de vore våra egna barn!"[27]

"Det finns några", framhöll La Pasionaria, "som vill göra slut på kommissariens initiativkraft genom att utsätta honom för byråkratiska bestämmelser, som kommer att innebära att hans storartade arbete blir verkningslöst och omvandla honom till en man utan energi, rädd för allt djärvt agerande som befälhavande officer kunde ogilla.

Men detta får inte ske. Kommissarien kan inte på minsta vis berövas det som utmärker honom, han får inte hamna i underordnad ställning och kastreras politiskt utan att det kommer att leda till stor skada för organisationen och disciplinen i vår Folkarmé.

Det skulle omintetgöra allt konstruktivt arbete, hela den upprensning som gjordes när vi bildade Folkarmén, folkets verkliga armé.

Det skulle innebära att våra soldater skulle utlämnas till godtycke åt officerare som när som helst skulle vanställa vår armés karaktär och återgå till den gamla tidens kaserndisciplin.

[24] *Correo de Asturias*, 10 juli 1943.
[25] *Gaceta de la República*, 17 april 1937.
[26] 16 april 1937.
[27] 17 april 1937.

Kommissarier, håll fast vid era uppdrag!”[28]

På detta replikerade Caballeros organ *Adelante*: ”Krigsministerns order nyligen rörande kommissariatet inskränker inte på något sett dess uppgifter. Tvärtom stärker den dem och placerar dem inom ramen för kommissariatets mål, vilket inte går ut på att tillämpa politisk sekterism … utan att skapa den moraliska atmosfär och ansvarskänsla som kan föra vår armé till seger under högsta kontroll av den man som i denna historiska stund ägnar sig åt den oerhörda och ärorika uppgiften att leda Spaniens öde.”[29]

I sin replik sade *Frente Rojo*: ”Krigsministern kan ge kommissariatet vilka order han vill, men kontrollen måste förbli i händerna på kommissariatet som sådant. Varför har det annars bildats? För att bli ytterligare en avdelning inom krigsministeriet? I så fall skulle kommissariatet vara överflödigt.”[30]

Adelante svarade:

> ”Ingen, allra minst krigsministern … är ute efter att försämra [kommissariatets] ställning. Vi har redan sagt vad [ordern] har för syfte, ett syfte som förstås kommer att bestå, nämligen att krigskommissariatet inte får utnyttjas i propagandasyfte av något av de partier som ingår i folkfronten och regeringskoalitionen. Det är avgörande att vi alla agerar hederligt och lojalt. Å socialistpartiets vägnar deklarerar vi att vissa kommissarier från kommunistpartiet har missbrukat sina uppdrag för att göra politiska rekryteringar … Vi hävdar att individer på grund av bristfällig ideologisk stabilitet och lättsinnigt politiskt agerande, och som borde ha gått med i kåren av kommissarier som socialister, republikaner eller anarkister, tvärtemot sina egentliga övertygelser gett vika för trycket för kommissarier med högre rang och medlemmar av kommunistpartiet och har ansökt om medlemskap i den organisationen. Och när påtryckningar och tvångsmetoder inte har fått önskade resultat har de åtföljts av en trumeld av förtal och hot. [Premiärministern och krigsministern] bestämde sig för att det måste bli slut på detta agerande, som annars med nödvändighet skulle leda till katastrof, till en oöverstiglig klyfta av misstro och sekterism mellan soldater från olika politiska och fackliga organisationer.”[31]

Den 22 april informerade Álvarez del Vayo Luis Araquistáin i Paris om den polemik som blossat upp i tidningarna, tydligen omedveten om sin egen del i ansvaret för krisen. ”Kontroversen har redan pågått i tre dagar och visar inga tecken på att upphöra. Det är verkligt beklagligt. Andra gånger har jag lyckats få kommunisterna att behärska sig, men nu är det svårt eftersom de är övertygade om att Caballeros dekret tillkommit för att göra sig av med de kommunistiska kommissarierna – som till övervägande del uppfört sig beundransvärt – och det tänker de inte gå med på. Igår kväll talade jag med Gaikis [den nye sovjetiske ambassadören]. Han är mycket oroad. Han väntar sig att den politiska situationen kommer att försämras … Som du förstår går vi mot en kollision i stället för att fortsätta på enhetens väg.”[32]

Largo Caballeros dekret fick förstås inte bara ett förbehållslöst stöd av vänstersocialisterna, utan också av anarkosyndikalisterna som länge varit utsatta för de kommunistiska politiska kommissariernas aktiviteter. Redan i december hade *Frente Libertario*, organ för CNT:s väpnade styrkor vid Madridfronten, tillkännagett att redaktionen tagit emot oräkneliga brev med klagomål att underofficerare och kommissarier i många enheter som bestod av folk från olika organisationer ägnade sig åt politisk rekrytering och använde sig av tvångsmetoder i detta syfte.[33] Och nu deklarerade *CNT*, anarkosyndikalisternas tidning i Madrid: ”Krigsministern har antagit en bestämd och korrekt hållning, som vi alla lovordar, för att få slut på

---

[28] *Frente Rojo*, 17 april 1937. För kritik av ordern i *Mundo Obrero*, kommunisternas tidning i Madrid, se exempelvis 24 och 29 april 1937.
[29] 20 april 1937.
[30] 20 april 1937 (*Frente Rojo* var en kvällstidning).
[31] 22 april 1937. För anklagelserna från *Adelante* om att Francisco Antón, inspektör-kommissarie vid centrala fronten och sekreterare i kommunistpartiets organisation i Madrid, hade ersatt socialistiska kommissarier med kommunistiska, se tidningen 23-25 april 1937. För svaren från *Frente Rojo*, se 23, 24 april 1937.
[32] Araquistáin Papers, Leg. 23/A124a.
[33] 25 december 1936. Se även *CNT*, 25 februari 1937.

de metoder som kommunistpartiet använde för att tillskansa sig den politiska kontrollen över hela Folkarmén, metoder som bl a gick ut på att utnämna ett antal kommissarier helt utan relation till storleken på styrkorna vid fronten. Vi står alla bakom … Generalkommissariatet för kriget, men ingen får tillåta att detta organ, vars uppgift var att säkra vår armés revolutionära karaktär, vid fronten inte bara inför samma fanatiska partianda som kommunistpartiet tillämpar bakom fronten, utan också dess olidliga planer på hegemoni."[34]

Den polemik som rasat i tidningarna mellan kommunister och vänstersocialister i frågan om krigskommissariatet, tog sig för varje dag allt hätskare uttryck i anklagelser och motanklagelser som fick näring av andra laddade frågor på det militära området. Exempelvis upprättandet av reserver, som kommunisterna ansåg skedde i för långsam takt,[35] avpollettering av påstådda förrädare från armén, ett dekret den 16 februari 1937 där Largo Caballero införde bestämmelsen att majors grad var den högsta grad som civila milisledare kunde uppnå,[36] något som kommunisterna såg som ett hinder för deras planer på att skaffa sig kontroll över den reguljära armén genom kadrer som skolats i deras femte regemente,[37] ett annat dekret av Caballero som gjorde rekommendationer från CNT eller UGT till ett villkor för tillträde till officersutbildningen, vilket kommunisterna betraktade som ett försök att "avpolitisera" armén och göra den till "ett monopol för de båda landsorganisationerna"[38] och slutligen att Högsta militärrådet, trots Largo Caballeros protester, hade utsett de kommunistiska ministrarna för utbildning och jordbruk, Jesús Hernández och Vicente Uribe, att handha uppdrag av militär betydelse i Madrid och Baskien. I Madrid hade rådet utsett Jesús Hernández och Julio Just, vänsterrepublikansk minister för offentliga arbeten, att företräda regeringen i Madrid. Målet var att upprätta närmare förbindelser med Junta de Defensa och undersöka behoven vid centrala fronten. När utnämningarna skulle godkännas av regeringen motsatte sig Largo Caballero, som oroade sig för att kommunisterna skulle stärka sitt inflytande om en av deras ministrar fanns på plats i Madrid, att de båda ministrarnas uppdrag skulle vara permanent. På grund av oenighet preciserade regeringen aldrig vilka uppgifter de båda ministrarna skulle ha eller något om hur länge de skulle stanna i huvudstaden och när de för en tid återvände till Valencia förklarade *Adelante*, Largo Caballeros organ, att deras uppdrag var avklarat.[39] Debatten snurrade fortfarande kring denna fråga när Högsta krigsrådet utsåg Vicente Uribe, dess kommunistiske medlem, att göra en utredning av läget i norr, där general Francos styrkor och hans tyska och italienska allierade den 1 april hade inlett en omfattande offensiv. Krigsministern betraktade denna utnämning med samma motvilja som den Hernández fått, i synnerhet som Uribe skulle åtföljas av den sovjetiske generalen Gorev.

---

[34] 22 april 1937. För andra artiklar som godtog krigsministerns order, se numren från 23, 26, 27 april 1937; även *Fragua Social*, 27 april 1937.

[35] Se exempelvis José Díaz rapport till kommunistpartiets centralkommitté, 8 mars 1937, återgiven i Díaz, *Tres años de lucha*, s. 363-64; tal av Francisco Antón, *Mundo Obrero*, 18 mars 1937; manifest från kommunistpartiets centralkommitté, *Frente Rojo*, 19 mars 1937; ledarartiklar *ibid.*, 23, 31 mars, 8, 13 april, 18 maj 1937.

[36] *Gaceta de la República*, 17 februari 1937. Cordón, s. 259, hävdar att Largo Caballero "på alla sätt hindrade att milismedlemmar snabbt kunde befordras till befälspositioner".

[37] På ett offentligt möte den 27 januari 1937 för att fira att Femte regementet formellt hade upplösts sa José Díaz att generaler och andra officerare som inte kände något för kriget "skulle ersättas av nya talanger som upptäckts i Femte regementet" (tal återgivet i Díaz, *Tres años …*, s. 297). Fastän kommunisterna efter publiceringen av dekretet den 16 februari ofta hänvisade till frågan om befordringar och indirekt kritiserade Largo Caballeros politik (se exempelvis José Díaz rapport till kommunistpartiets centralkommitté, 8 mars 1937, *ibid.*, s. 367, centralkommitténs resolution, *Mundo Obrero*, 7 april 1937 samt *Frente Rojo*, 21 april 1937), framfördes ingen öppen kritik av själva dekretet förrän i januari 1938 (*ibid.*, 5 januari 1938), då den bestämmelse som begränsade befordran av milisledare upphävdes (*Gaceta de la República*, 5 januari 1938). För en hård kritik av dekretet i den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget, se *Guerra y revolution en España, 1936-1939*, III, s. 62-63.

[38] *Guerra y revolución*, III, s. 63.

[39] Citerat i *Castilla Libre*, 31 mars 1937. För *Frente Rojos* replik på en attack på Uribe i *Adelante*, se tidningen den 21 april 1937. För alla detaljer om Hernández och Uribe som inte nämnts i ovanstående tidningar har jag en medlem av redaktionen på nyhetsbyrån Febus att tacka för.

Men även om dessa frågor i sig var viktiga var de bara ett symptom på den grundläggande skiljelinjen mellan de båda grupperingarna.

Adelante skrev:

> ”Under någon tid har vårt tålamod prövats av de lömska antydningarna och den illvilliga kritik som kommunistpartiets tidningar och agitatorer riktat … mot medlemmar av det spanska socialistpartiet och i synnerhet mot det arbete som dess mest framträdande personlighet utfört …
>
> Kommunisternas tidning [*Frente Rojo*] har gått över till en grotesk form av kritik. Överallt ser man fel och brister och brist på förutseende. Tiden är inne att få tyst på dessa ansvarslösa uttalanden och ställa frågan om de som ligger bakom dem och som ser så många grand i andras ögon inte har en bjälke i sina egna. Och i denna fråga, vad ska man säga om hur kommunistpartiets representanter i regeringen har skött sig? Jordbruksministerns verksamhet har förvisso inte i alla avseenden svarat mot våra nationella krav. Inte heller utbildningsministerns agerande är, i de frågor regeringen gett honom ansvar för, av det slag som omständigheterna kräver. I hela det Spanien som står lojalt med Republiken har varken produktion eller distribution inom jordbruket fått någon lösning i stånd för att trygga situationen bakom fronten. Tusentals och åter tusentals barn har lämnats utan någon ordentlig omsorg av utbildningsministern.
>
> Reserver? … Tusentals unga spanjorer i kasernerna har integrerats i krigsapparaten. Men de avgörande reserverna handlar om att lösa produktion och distribution inom jordbruket. Och det är en fråga som ligger inom jordbruksministerns ansvarsområde!
>
> Reserver? Barnen, den unga generationen, är det spanska folkets viktigaste reserv. Vilken omsorg möter de? Vad får de för uppmärksamhet?
>
> Det är tillrådligt att påminna varje regeringsmedlem att han har detaljerade uppgifter som är begränsade till de frågor som rör hans ministerium. Exempelvis är det dumt för en utbildnings- och kulturminister, eller för en jordbruksminister, att försöka lösa frågor som rör kriget. Ministrarna bör inskränka sig till sina specifika uppdrag och inte blanda sig i ärenden som inte gäller deras egna departement – förutom i samband med kabinettsmöten. De har nog att göra med att lösa sina egna problem … Vi tänker inte tolerera ytterligare försök att störa läget bakom fronten genom negativ kritik och hycklande påståenden vars syfte är att systematiskt nedvärdera dem som utsätts för krigets prövningar med den tysta och återhållsamma heroism, som stordåd uträttas med.
>
> Nu får det vara slut på dumheterna! Slut på alla högtravande paroller som inte verkställs och på maningar till vänskap, enhet och broderskap som omsätts med intellektuella invändningar och med personliga fördelar i blickfånget! … Vi socialister reser framför allt den spanska revolutionens fana, en revolution som har uppnåtts med spanska metoder, tack vare våra martyrers och hjältars offer och våra spanska paroller och ledare,.”[40]

Frente Rojo svarade:

> ”Tror kamraterna på *Adelante* verkligen att ministrar bara är fackliga sekreterare, som bara får ägna sig åt ’frågor’ som rör deras respektive fackföreningar? De kommunistiska ministrarna representerar sina respektive organisationer i regeringen, precis som socialistiska, republikanska och anarkistiska ministrar gör och borde vara lika engagerade i de problem och frågeställningar som kriget lett till. Eller tror *Adelante* att kriget bara förs av krigsministern och att frågan om seger eller nederlag bara är något som angår honom? Kriget och landet leds av folkfronten, av alla de partier och organisationer som ingår i folkfronten och de män som företräder dem i regeringen har samma rätt och plikt att ägna sig åt frågor som påverkar hela landet och spanska folkets liv och framtid. Var har *Adelante* fått sina absolutistiska uppfattningar från?
>
> Våra ministrar ingrep i norr och i Madrid i ett mycket allvarligt läge … och resultaten av deras insatser inger förtroende. Vi påstår inte att de har löst problemen ensamma, men de har i stor utsträckning bidragit till att lösa dem, allt de uppnått har uppriktigt och fullt stöd av vårt parti …
>
> *Adelante* kräver att Hernández organiserar barnreserver. Det är sant att barnen måste förberedas för livet och för den sorts samhälle som vår seger kommer att leda till, men först måste vi utrusta vår armé med de nödvändiga tillgångarna för att uppnå seger …

[40] 22 april 1937.

Kamraterna på *Adelante* borde låt oss få veta huruvida de vill ha en folkfrontspolitik eller en politik som baseras på personlig diktatur.

Är det inte ändå egendomligt, med tanke på att hela folket – anarkister, socialister, kommunister och republikaner – i månader har krävt en upprensning på de högsta posterna inom armén, att denna upprensning ska börja med de politiska kommissarierna? Vi skulle vilja veta hur många kommissarier som har gått över till fienden. Hur många officerare har deserterat och gör det fortfarande? Här har vi en konkret uppgift för någon som bryr sig om vår armés öde …

Vi förstår inte riktigt varför adjektivet ’spansk’ återkommer i *Adelantes* artikel. Vad försöker man insinuera? Ingen är mer spansk, djupt och entusiastiskt spansk, än kommunistpartiet och dess ledning och det var faktiskt vårt parti som karakteriserade det pågående kriget som ett krig för nationellt oberoende, som ett krig för att behålla spansk suveränitet.”[41]

Adelante replikerade:

”Kommunistpartiet säger att man stöder en folkfrontspolitik men utnyttjar själv varje tänkbart tillfälle för att främja sin egen politik och sprida propaganda som med nödvändighet kommer att irritera icke kommunister. Därigenom lyckas man bara uppnå något helt annat än vad det skryter om dagligen; med andra ord utsår man misstänksamhet och sekterism bland arbetarna, försvårar proletariatets organiska enhet som socialistpartiet, och särskilt Largo Caballero, så länge kämpat för och som fyra eller fem småaktiga och förbittrade ledare nu riktar sin vrede mot … ledare som inte kan förstå att en man som helhjärtat står för självuppoffring och beslutsamhet kan fortsätta att arbeta oförtrutet i sju långa månader medan mängder av befängda paroller sprids bakom fronten utan något annat resultat än att leda till förvirring. Hur är det ställt med förståndet hos dem som talar nedsättande om den spanska arbetarklassens ledare? Tror de att det ska gå så lätt att förgöra hans anseende med en stormig politisk kampanj? Förstår de inte att Largo Caballero inte är den politiska boss som *Frente Rojo* lät antyda häromkvällen, eller någon som håller på att lära sig till diktator, eller ens är en potentiell diktator. Han förkroppsligar en hel revolutionär rörelse. Han personifierar hela den spanska arbetarklassens och den marxistiska rörelsens historia i Spanien. Han förkroppsligar 40 år av exemplariskt uppträdande i våra fackliga och revolutionära strider.”[42]

[41] 22 april 1937.
[42] 23 april 1937.

Del V: Den kommunistiska segern

37. Kommunistpartiet uppvaktar de moderata socialisterna

Efter att kommunisterna hade blivit gäckade av Largo Caballeros motstånd mot deras planer på militär hegemoni och hans vägran att främja deras partis herravälde genom att slå samman socialist- och kommunistpartierna, bestämde de sig nu för att öppet liera sig med den moderata, så kallade mittengrupperingen i socialistpartiet och utnyttja motsättningarna där för att bli kvitt socialistledaren.

Före inbördeskriget hade mittengrupperingen, som kontrollerade partiets verkställande utskott, varit oerhört fientligt inställd till kommunisterna. Den hade avvisat kampanjen för en sammanslagning av de båda partierna och brännmärkt den som ”enhetsbedrägeriet”[1] och fördömt samgåendet mellan de båda ungdomsorganisationerna – som genomförts med stöd av Largo Caballero – som att ”kommunistpartiet hade sugit upp den socialistiska ungdomen”.[2] Verkställande utskottet hade i själva verket betraktat kommunisterna med sådan misstänksamhet och ogillande att man vägrat besvara ett förslag om att bilda en sambandskommitté mellan partierna. ”Kommunistpartiet har föreslagit socialistpartiet bildandet av en kontaktkommitté med ett program avsett att underlätta utvecklingen av en demokratisk revolution och genomföra den fullt ut. Det förslaget har lämnats obesvarat av den nuvarande reformistiska och entristiska ledningen. Å andra sidan har det välkomnats av vänsterflygeln. Medlemsmassorna i socialistparitet tar avstånd från den nuvarande reformistiska ledningen och betraktar Largo Caballeros linje som den som mest gynnar en revolutionär utveckling, den linje kommunistpartiet och Kommunistiska internationalen står för.”[3]

Utåt prisade kommunisterna Largo Caballero, vänsterflygelns ledare, och hudflängde Indalecio Prieto, ledare för mittenfraktionen. Prieto var skicklig och åtnjöt ett oerhört stort anseende i moderata kretsar och hade oändligt mycket mer gemensamt med liberala och till och med konservativa republikaner än med vänsterflygeln i det egna partiet. När han på våren 1936 i Paristidningen *L´Intransigeant* sa att den spanska individualismen inte gick ihop med ”Moskvas metoder” och att han föredrog ett socialistiskt deltagande i den republikanska regeringen, ansåg kommunisttidningen *Mundo Obrero* att han ”frivilligt borde lämna socialistpartiet och ansluta sig till något av de republikanska partierna”, eftersom han nu inte bara tog avstånd från ”våldsam kamp om makten” utan ”själva kärnan i marxismen” genom att föreslå ”att arbetarklassen i gammal stil skulle samarbeta med den borgerliga republiken”.[4] Men trots denna gliring stod kommunisterna på våren 1936 i hemlighet närmare Prietos modesta hållning än Largo Caballeros ultrarevolutionära inställning, som de angrep förtäckt eller i privata sammanhang. De insåg dock att de hade mer att vinna på att utåt liera sig med socialistpartiets mäktiga vänsterflygel så länge vänskapen med Largo Caballero varade.

Trots att det före inbördeskriget inte varit tänkbart med ett samarbete mellan kommunistpartiet och socialistpartiets mittenfraktion, blev det nu möjligt inte bara på grund av deras gemensamma fientlighet gentemot Largo Caballero och deras beslut att få bort honom från premiärministerposten och krigsministeriet, utan också för att några ledande mittenpolitiker ändrat inställning till en eventuell sammanslagning av de båda partierna. Dessutom hade stödet för samgående i slutet av 1936 ökat så mycket i en del lokala enheter som kontrollerades av Prietos fraktion, att socialistpartiets verkställande utskott, enligt dess sekreterare Ramón Lamoneda (i ett tal inför nationella kommittén några månader senare), stod inför möjligheten att ”sammanslagningen kunde ha skett på lokal-, provins-och regional nivå utan att partiet hade någon kontroll över det”. Men en organisk sammanslagning underifrån utgjorde ett så stort hot mot den nationella ledningen att Lamoneda, vars politiska sympatier sedan 1921 hade pendlat mellan socialistpartiet och kommunisterna och vid denna tidpunkt i

[1] *El Socialista*, 3 juli 1936.
[2] *Ibid*, 2 juli 1936.
[3] Artikel i *Correspondencia Internacional*, 17 april 1936, återgiven i José Díaz, *Tres años de lucha*, s. 133-139.
[4] 15 april 1936, s. 3, 6.

skymundan stödde kommunisterna,[5] var noga med att inte skapa oro bland de mer försiktiga ledarna för sitt parti genom att uppmuntra lokala initiativ till förmån för omedelbar sammanslagning. ”För oss verkade den mest intelligenta ståndpunkten vara … att välkomna dessa stämningar [till förmån för enande] och kanalisera dem genom att inleda diskussioner med kommunistpartiet”, tillade han. Därigenom skulle verkställande utskottet kunna ”använda sin auktoritet [gentemot lokala enheter] och hindra dem från att komma med några initiativ till förmån för partiell sammanslagning utan vår kännedom”.[6]

Följden blev att socialistpartiets verkställande utskott i slutet av december 1936 föreslog politbyrån att en nationell kommitté skulle bildas för att samordna de båda partiernas verksamhet.[7] ”Ledarna för Caballeros fraktion blev oroade av den nya väg som verkställande utskottet slagit in på”, heter det i den officiella kommunistiska historien om inbördeskriget, ”och i detta läge föreslog kommunistpartiet att socialistpartiets verkställande utskott skulle bjuda in två representanter för UGT [vars verkställande utskott kontrollerades av Largo Caballero] att delta i diskussionerna … Trots att Caballeros ledning gick med på förslaget … visade man varken någon brådska eller vilja att påskynda enigheten inom arbetarklassen. Genom alla sorters dröjsmål och de mest genomskinliga ursäkter saboterade representanterna för UGT:s verkställande utskott samtalen i nära tre månader”.[8]

Det var under denna period som Largo Caballero kom med sitt tvära svar till Stalin och sade nej till en sammanslagning av de båda partierna. Men trots denna fientliga reaktion fann kommunisterna orsak till uppmuntran i Indalecio Prietos oväntade vänlighet gentemot sovjetambassadören Marcel Rosenberg[9] och gentemot general Smusjkevitj, alias Duglas, chef för det ryska flygvapnet i Spanien, som han i egenskap av minister för flottan och flygvapnet erbjöd alla möjliga faciliteter i Spanien. ”Prieto stod på mycket god fot med ryssarna”, uppgav general Hidalgo de Cisneros, chef för spanska flygvapnet och en gång mycket nära lierad med Prieto,[10] men som gått med i kommunistpartiet i början av kriget. ”Han sade att vi skulle göra allt vi kunde för att få dem att hjälpa oss. Han uppmanade ryssarna att skicka krigsmateriel. Han höll två eller tre tal till de ryska piloterna, ett i Albacete, där han tackade dem för att ha kommit till Spanien och sade att deras land var det enda som hjälpte republiken.

---

[5] Lamoneda hade hyllat bolsjevikrevolutionen, och 1921 uppmanade han som framträdande men ung medlem av socialistpartiet utan framgång verkställande utskottet att rösta för anslutning till Komintern. Kort därpå lämnade han socialistpartiet och året efter fick han posten som inrikes sekreterare i det nybildade kommunistpartiet (se Gerald H Meaker, *The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923*, s. 114, 365-66, 448). Under sin ideologiska och politiska odyssé återvände han till socialistpartiet innan republiken utropades 1931, valdes till medlem av Cortes och före inbördeskriget blev han tack vare Indalecio Prietos intriger sekreterare i partiets starkt antikommunistiska verkställande utskott. Även om han under inbördeskrigets första år formellt var medlem av Prietos grupp, så började han försiktigt gå arm i arm med kommunisterna för att till sist stödja premiärminister Juan Negrín mot Prieto. Hans maktbas fanns i tryckeriarbetarnas fackförening, *Federation Gráfica Española*, som han var ordförande för. Andrés Saborit, tidigare sekreterare i socialistpartiets verkställande utskott och medlem av Cortes, har bekräftat Ramón Lamonedas prokommunistiska hållning (brevväxling, Hoover Institution). Saborit hade rykte om sig i partiet för att ytterst noggrant föra bok över olika parti- och fackliga ledares bana. Beträffande Lamonedas politiska svängande, se Luis Romero Solano (socialistisk ledamot av Cortes under Republiken) *Vísperas de la guerra de España*, s. 176-77; Justo Martínez Amutio, *Chantaje a un pueblo*, s. 66-69; Gabriel Morón, *Política de ayer y política de mañana*, s. 110-11; Amaro del Rosal, *Historia de la UGT de España, 1901-1939*, II, s. 623-24. Författarna till de tre sistnämnda böckerna var samtliga framträdande socialister, även om Rosal ganska tidigt under kriget gick över till kommunisterna.

[6] Enligt citat i *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, III, s. 51-53. I ett tal refererat i *Claridad*, 3 maj 1937, uttryckte sig Lamoneda mer öppet: ”Vi vet att ett parti som förklarar socialismens uppgifter behövs. Av det skälet har socialisterna inga invändningar mot en sammanslagning med kommunisterna” (citerat i Rosal, *Historia …*, II, s. 634).

[7] *Guerra y revolución*, III, s. 51-53.

[8] *Ibid*.

[9] Se Morón, s. 106-07.

[10] Se Constancia de la Mora (hustru till Hidalgo de Cisneros), *In Place of Splendor*, s. 179-180, 195.

Han talade som en kommunist. Han hade utomordentliga relationer med Duglas och Rosenberg."[11]

I samma karaktäristiska anda av samarbete med kommunisterna försäkrade Prieto Kominternd-elegaten Vittorio Codovilla ("Medina") att han var beredd att verka för sammanslagning mellan socialistpartiet och kommunistpartiet.[12] Samma avsikt förmedlade han också till Pietro Nenni, politisk kommissarie i Internationella brigaderna och senare ledare för socialistpartiet i Italien, i ett samtal den 3 mars 1937.[13]

Prietos uttalande om vänskapliga avsikter stod helt i strid med hans förgångna, och att döma av hans kraftfulla motstånd mot kommunisterna när han blivit försvarsminister i maj 1937, tycks han också ha ha haft inre invändningar. Följande episod, som berättats av Prieto och inträffade sedan han hade ersatt Largo Caballero i krigsministeriet i maj 1937, är värd att återge: "Sent en kväll, vid en onormal tidpunkt, kom Gaisky [Leon Gaikis, sovjetambassadören som efterträtt Marcel Rosenberg i mitten av mars 1937] med några välkomna nyheter. En stor skeppslast med krigsmaterial som jag trodde kunde vara avgörande var på väg att lämna ryska hamnar. Ambassadören såg belåten ut över att jag blev på gott humör. Två dagar senare återkom han för att be mig stödja sammanslagningen av socialist- och kommunistpartierna. Jag vägrade och han upprepade sina krav i närmast hotfull ton. Han insisterade och antydde att han hade order från Moskva och att jag skulle bli belönad eller bestraffad beroende på vilken attityd jag intog. Han lyckades inte få mig att ändra mig. Vid ett tredje besök meddelade [Gaikis], utan att på något sätt referera till vårt tidigare samtal, att det välbehövliga krigsmaterial som utlovats inte skulle komma. Det var den bestraffning jag fick."[14]

Men på våren 1937 behövde Prieto fortfarande kommunisterna, och de honom, för att fullborda Caballeros fall. Prieto hade inte förlåtit sin rival för att ha hindrat honom från att bli premiärminister i maj 1936. I själva verket hade förhållandet mellan Prieto och Caballero redan dessförinnan varit så ansträngt genom personlig rivalitet och antagonism att de knappt talat med varandra. Largo Caballero uppger: "Vid ett av de tillfällen då jag blev kallad till señor Azaña och samtalade med honom och andra ministrar kom Prieto dit. Han hälsade på alla och skakade hand … förutom med mig. Jag insåg att min närvaro var oönskad och drog mig tillbaka."[15] Enligt general Hidalgo de Cisneros undvek Prieto och Largo Caballero varandra så mycket som möjligt, trots att de ingick i samma regering, och använde sig av mellanhänder när frågor som berörde deras respektive ministerier måste avhandlas.[16]

I likhet med kommunisterna drevs Prieto av fiendskap mot revolutionens vänsterflygel[17] och av förhoppningen om att en tillbakagång för den omfattande revolution som hade svept

---

[11] Uttalande vid intervju med mig i Mexiko 1940 (stenografiska anteckningar vid Hoover Institution).

[12] Detta var välkänt i kommunistiska kretsar och bekräftades för mig av José Duque, under inbördeskriget medlem av kommunistpartiets centralkommitté, när jag intervjuade honom i Mexiko 1944.

[13] Nenni, *La guerre d´Espagne*, s. 67, not 2. Det finns fler belägg för Prietos märkliga politiska utveckling: Vid ett möte med socialistpartiets verkställande utskott sommaren 1937 uppges Prieto ha tagit ställning för en sammanslagning enbart utifrån att rysk hjälp var det enda regeringen kunde hoppas på (se prokommunisten Julio Alvarez del Vayos *Freedom´s Battle*, s. 67 och *The Last Optimist*, s. 288, not 2 samt mittenanhängarna Gabriel Morón, s. 107 och Juan-Simeón Vidare, *Todos fuimos culpables*, s. 620-21, där det uppges att Prieto "trodde att tiden var inne att överväga önskvärdheten av att slå samman socialist- och kommunistpartierna innan det var för sent och att vi skulle hamna vid sidan av möjligheterna att leda proletariatet").

[14] *El Socialista* (Paris), 9 november 1950, Enligt Claudio Sánchez-Albornoz hade José Giral (som blev utrikesminister när Prieto tog över krigsministeriet) sagt till honom att när sovjetisk krigsmateriel anlände till republikanska hamnar i Spanien "lastades det inte av om inte regeringen på förhand gått med på att ge kommunisterna viktiga poster inom polis och militär" (*Anecdotario político*, s. 233. *Jag har inte hittat något ytterligare till stöd för detta påstående*).

[15] *Mis recuerdos*, s. 153. Se även José María Gil Robles, *No fue posible la paz*, s. 657.

[16] Uttalande vid intervju jag gjorde i Mexiko 1940 (Hoover Institution).

[17] Hans inställning avspeglas i ledarartiklar i *Informaciones*, hans språkrör, och *El Socialista* (Madrid), organ för socialistpartiets verkställande utskott. Se exempelvis *Informaciones*, 5 augusti 1936, och *El Socialista*, 1, 10, 11 mars 1937. Chefredaktör för den senare var Julián Zugazagoitia som var den Prieto som förlitade sig på.

genom landet i juli 1936 skulle få Storbritannien och Frankrike att upphöra med sin neutralitetspolitik. Den 4 oktober 1936 hade det stått i *El Socialista*, som representerade Prietos ståndpunkt: ”Vi måste ta hänsyn till inställningen bland de stater som omger oss … Vi hoppas fortfarande att den bedömning av händelserna i Spanien som en del demokratier gjort ska förändras, och det vore sorgligt, en tragedi, att äventyra dessa möjligheter genom att driva på revolutionen, vilket inte i nuläget leder till någon positiv utveckling.”[18] Men mellan Prieto och Komintern, som styrde det spanska kommunistpartiets politik, fanns en djup motsättning beträffande målen, för medan Komintern framför allt brydde sig om de fördelar ett hävande av vapenembargot skulle innebära för Rysslands strategiska läge, så var Prieto – i likhet med president Azaña och andra liberaler på den republikanska sidan som vänt sig till den moderate socialisten för att ta över ledningen – enbart intresserad av den spanska scenen. Enligt hans uppfattning kunde ett brittiskt-franskt stöd motverka Rysslands växande inflytande, som han tillskrev britternas och fransmännens neutralitet. ”Av rädsla för kommunismen insåg inte västdemokratierna att denna rörelse växte i Spanien på grund av deras brist på bistånd. I den mån dessa länder vägrade att hjälpa oss övergick de folkliga sympatierna öppet till Ryssland när man fick veta att det landet försåg oss med medel att försvara oss”, sade han efter kriget.[19]

Men nu behövde Prieto kommunisterna för att bli av med Largo Caballero och insåg inte, lika lite som denne, att också han till sist skulle bli deras offer. Han lät därför inte sina betänkligheter mot kommunisternas tillväxt och rekryteringsmetoder påverka honom[20] till att ingripa mot det nära samarbete de höll på att upprätta med verkställande utskottet i hans eget parti, där han fortfarande hade ett avgörande inflytande tillsammans med ordföranden Ramón González Peña och andra ståndaktiga anhängare som Manuel Albar, Manuel Cordero, Anastasio de Gracia och Francisco Cruz Saldo. Kommunisterna lät heller inte sin tidigare misstänksamhet mot Prieto hindra dem från att uppvakta den moderate socialistledaren och hans mittenfraktion. Som Kominterns delegat Boris Stefanov sade till den peruanske kommunisten Eudocio Ravines beträffande Prieto: ”Som du väl känner till finns det för oss varken vänner eller fiender, det finns bara personer som tjänar oss och sådana som inte gör det.”[21]

I slutet av mars uttalade sig politbyrån på följande vis om närmandet mellan kommunistpartiet och mittenfraktionen och om brytningen med Largo Caballero:

”I beaktande av att en korrekt förståelse av folkfrontspolitiken leder till att relationerna mellan kommunister och socialister för varje dag blir allt närmare, och att fientlighet gentemot kommunistpartiet inte beror på motstånd från socialistpartiet som sådant, utan på några isolerade individer som inte kan tolka de korrekta stämningarna bland massorna, anser politbyrån det vara nödvändigt att stärka banden med socialistpartiet. Den inbjuder därför verkställande utskottet till ett gemensamt möte i syfte att värdera det rådande läget och på permanent basis upprätta närmare relationer än hittills genom att bilda samordningskommittéer av lokal och nationell karaktär för att underlätta diskussionerna och fatta beslut om åtgärder som leder till enighet i handling och SÅ SNART SOM MÖJLIGT SLÅ SAMMAN SOCIALIST- OCH KOMMUNISTPARTIERNA TILL ETT ENDA STORT PARTI för den spanska arbetarklassen.

För detta ändamål har politbyrån utsett en delegation med uppdrag att omedelbart upprätta kontakter med ledningen för socialistpartiet.”[22]

---

[18] Se även Indalecio Prieto, *Convulsiones de España*, III, s. 163-64.
[19] Tal i Mexico City, 21 april 1940, återgivet i Prieto, *Inauguración del circulo ”Pablo Iglesias” de México*, s. 13.
[20] De metoderna utsattes för en skarp och till och med våldsam kritik i *El Socialista.* Se exempelvis artiklar den 14 januari, 20, 25 februari, 6 mars, 22, 23, 25 april, 15 maj 1937. Även rundskrivelse från verkställande utskottet 28 mars 1937.
[21] Ravines, *La gran estafa*, s. 311. Ravines ingick i redaktionen för *Frente Rojo*, kommunisternas organ i Valencia (*ibid.*, s. 309).
[22] *Frente Rojo*, 29 mars 1937.

Ett resultat av de förhandlingar som ägde rum i april, var att en nationell samordnings-kommitté bildades, där Ramón Lamoneda representerade socialistpartiet och José Díaz kommunisterna. Dess första åtgärd var att utfärda instruktioner till alla delar av de båda organisationerna att bilda liknande sambandskommittéer på olika orter.[23] De närmaste månaderna hyllades tanken på sammanslagning av de båda partierna både teoretiskt och retoriskt med bara något mindre entusiasm från Prietos socialister[24] än från kommunisterna, men på grund av misstänksamheten bland en majoritet av medlemmarna av socialistpartiets verkställande utskott såg den aldrig dagens ljus. Ändå var allt inte förlorat. ”När det framgick att en del socialister ännu inte var redo för den sortens enande drog kommunistpartiet och Kommunistiska internationalens exekutivkommitté slutsatsen att kommunisterna inte skulle tvinga igenom någon sammanslagning av kommunistpartiet och socialistpartiet”, heter det i den officiella *Kommunistitjeskij internatsional: Kratkij istoritjeskij otjerk* (Översikt över Kommunistiska internationalens historia), utgiven i Moskva 1969. Man rekommenderade att de socialister som var redo att gå med i kommunistpartiet skulle övertygas om att det vore till större nytta att fortsätta att arbeta inom socialistparitet, stärka enheten i handling och förbereda en sammanslagning av arbetarpartierna.[25]

Men i det instabila politiska läget i april 1937 hade de nära relationer som upprättats mellan kommunisterna och Prietos socialister större omedelbar betydelse än organiskt samgående, och skulle få ödesdiger inverkan på de avgörande händelserna i en nära framtid. Ty bakom enigheten utåt om att arbeta för sammanslagning av socialistpartiet och kommunistpartiet fanns, som händelserna skulle visa, också en hemlig pakt om att avsätta Largo Caballero som premiärminister och krigsminister.

[23] Se meddelande publicerat *ibid.*, 26 april 1937.
[24] Se tal av Ramón Lamoneda, rapporterat i *El Socialista*, 16 juli 1937; *Adelante*, 3 augusti 1937.
[25] I den engelskspråkiga utgåvan, *Outline History of the Communist International*, används formuleringen ”greater benefit to them” och inte ”more beneficial” som är mer i enlighet med det ryska originalet. Skillnaden i betydelse är värd att reflektera över. Jfr *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, (den officiella kommunistiska versionen), III, s. 218.

38. Katalonien: Den militära resningen och den sociala revolutionen

Styrkta av överenskommelsen med de moderata socialisterna om att störta Largo Caballero – en överenskommelse som även en del av ledarna för vänsterrepublikanerna var informerade om – behövde kommunisterna nu bara ett lämpligt tillfälle att föra upp konflikten med Largo Caballero i öppen dager. Det tillfället kom när en väpnad konflikt uppstod i Barcelona, huvudstad i den autonoma regionen Katalonien och den största industriregionen på Iberiska halvön, den 3 maj 1937.

Spänningarna i Barcelona hade ökat ända sedan militärupproret 19-20 juli 1936 slagits ned, och CNT, den anarkistiska fackliga landsorganisationen och dess ideologiska rättesnöre FAI, utan konkurrens de mäktigaste arbetarorganisationerna i Katalonien, i praktiken hade framstått som de verkliga herrarna över regionen och den drivande kraften i revolutionen.

Anarkosyndikalisterna i CNT och FAI har hela tiden gjort anspråk på största delen av äran för att militärerna slogs ned i Barcelona. Juan García Oliver, en av dramats huvudrollsinnehavare, gör gällande att CNT:s och FAI:s styrkor ”nästan helt på egen hand” besegrade resningen under två minnesvärda dagars strider, och att över 400 av dem stupade, bl a den framträdande aktivisten Francisco Ascaso, som dödades under stormningen av Ataranzanakasernerna.[1] Å andra sidan påstår major Federico Escofet, katalansk nationalist och moderat republikan som vid tiden för resningen var *comisario general del orden público*, eller överkommissarie för den allmänna ordningen, att även om CNT och FAI stod för ”avsevärda” bidrag, så hade de organisationerna inte klarat av att hindra garnisonen i Barcelona från att inta staden om inte det varit för ”ordningsmaktens heroiska insatser”,[2] dvs stormgardet och civilgardet – det senare under befäl av general José Aranguren och överste Antonio Escobar, båda lojala mot republiken.[3]

Oavsett deras respektive bidrag till att militären besegrades, var det CNT:s och FAI:s beslutsamma ingripande i striderna[4] – trots Federico Escofets vägran att förse dem med vapen[5] – som förvandlade den politiska karaktären i Barcelona och hela regionen så fort general Manuel Goded, som tagit befälet över den upproriska garnisonen, hade kapitulerat.[6]

Vad beträffar Escofets vägran att ge anarkosyndikalisterna vapen, uppger Diego Abad de Santillán, ledare för CNT-FAI, att kring klockan tre på morgonen den 19 juli, en timma före den militära resningen i Barcelona, gick García Oliver till polishögkvarteret med begäran om vapen. Major Escort ska då ha svarat att han hyste förtroende för sitt manskap och inte kunde

---

[1] Svar på mitt frågeformulär, Hoover Institution. Se även García Oliver, *El eco de los pasos*, s. 170-71.

[2] *Al serie de Cataunya i de la república: La victória, 19 de julio!*, s. 286-287; även *ibid.*, s. 425-26. För en biografisk essä om Escofet, se M Teresa Suero Roca, *Militares republicanos de la guerra de España*, s. 95-120. Vicente Guarner, polischef i Barcelona vid tiden för militärupproret, sade efter kriget till Jordi Arguer att antalet civilgardister som var förlagda i staden den 19 juli var 2 000 och att antalet säkerhets- och stormtrupper uppgick till 1 920 (se Arguers brev till mig 24 maj 1946, Hoover Institution).

[3] Båda generalerna avrättades av general Franco efter kriget för att inte ha anslutit sig till militärresningen. För en biografisk essä om Escobar, se Suero Roca, s. 267-86.

[4] Även motståndare till CNT och FAI har erkänt den viktiga roll de spelade: ”Jag kommer aldrig att glömma den avgörande roll de spelade” (Lluis Companys, president i Katalonien, till Jean Richard Bloch, *España en armas*, s. 34); ”De första dagarna av revolten stormade anarkisterna modigt Francos förläggningar i Barcelona och slog snabbt ner myteriet” (Louis Fischer, *Why Spain Fights On*, s. 41); ”CNT [tog] ledningen i striderna” (Frank Jellinek [korrespondent för Manchester Guardian i Barcelona], *The Civil War in Spain*, s. 325).

[5] Se Escofet, *Al serie de Catalunya …*, även Xavier Febrés (Escofets levnadstecknare), *Federic Escofet: L´ultim exiliat*, s. 178.

[6] Läsaren kan erinra sig att Azañas regering före kriget i preventivt syfte hade förflyttat general Goded, då generalinspektör i krigsministeriet, till den mindre betydelsefulla posten som befälhavare för garnisonen på Balearerna, där han ansågs kunna göra mindre skada. Den 19 juli flög han emellertid till Barcelona för att ta befälet över garnisonen där. Kort efter att ha kapitulerat ställdes han inför rätta och blev avrättad.

avvara några vapen. Några timmar tidigare hade stormgardet fått order att återta några gevär som anarkosyndikalisterna hade hittat på skepp i hamnen och tagit med dem till CNT:s transportfack. ”En massaker hade kunnat inträffa där … om inte Buenaventura Durruti [den berömde anarkistledaren] hade ingripit och fått männen att överlämna en del av de vapen som var fullt synliga. Därmed kunde en sammandrabbning undvikas i det avgörande ögonblick då de upproriska kasernerna var på krigsfot.”[7]

Vicente Guarner, katalan och moderat republikan, befann sig som polischef tillsammans med Escofet under militäruppproret. Han har beskrivit den revolutionära hänförelse som följde sedan uppproret slagits tillbaka:

> ”Tusentals personer av båda kön, där de flesta hade deltagit i striderna, strömmade ut på gatorna försedda med vapen som de plundrat … Det var omöjligt att återställa ordningen. Inte heller gick det att bevara disciplinen bland våra egna trupper, inklusive civilgardet, som rusiga av entusiasm hade fångats av stämningarna och i kortärmat bemannade lastbilar dekorerade med flaggor med initialerna hos olika organisationer där CNT-FAI var den dominerande. Som alltid i Kataloniens historia började folkmassorna bränna kyrkor och kloster, bostäder åt välkända högeranhängare och andra privata byggnader … Vi utfärdade order till polisstationer och enheter inom storm- och säkerhetsgardena att samla in eldvapen … men det stod inte i mänsklig kraft att ta tillbaka gevär, revolvrar och alla slags vapen som folkmassorna tagit och som de dittills blivit nekade av fruktan för att det aldrig skulle gå att få tillbaka dem. Soldater och värnpliktiga i de garnisoner som genom ett underligt dekret som utfärdats av regeringen i Madrid[8] hade befriats [från alla eder om trohet och lydnad mot officerarna] … anslöt sig till folkmassorna eller försökte med alla till buds stående transportmedel återvända till sina hembyar. Det oerhörda kaos som vi inte kunde få någon ordning på var en av många olyckor som militäruppproret orsakade. Polisstyrkorna och de politiska myndigheterna i Katalonien såg ut att hålla mot, men i själva verket var det proletariatet, som hade kommit över stora mängder krigsmateriel och gav prov på viss organisatorisk förmåga, som tog över den politiska ledningen.”[9]

Carlos Pi Sunyer, vänsterrepublikansk borgmästare i Barcelona och motståndare till CNT/FAI skriver: ”När utgången [av striderna] ännu var oviss … ägnade sig anarkosyndikalisterna främst åt att ta hand om de vapen som de besegrade trupperna lämnat på gator och i kaserner. Det var den avgörande faktorn i den tid av fasa som följde … Men huvudansvaret … låg hos militären [som inte hade förutsett] att ett tänkbart nederlag skulle innebära att de vapen de fått för att upprätthålla ordningen skulle bli redskap för terror och kaos.”[10]

När militäruppproret hade slagits ned, ockuperade arbetare från CNT/FAI postkontor och telegrafstationer, upprättade polispatruller och milisenheter i Barcelona och andra städer och byar i Katalonien och via sina fabriks-, transport- och livsmedelskommittéer hade de maken över större delen av näringslivet i regionen.[11] Den svart-röda fana som fladdrade i Barcelona över den tidigare arbetsgivarorganisationens, Fomento Nacional del Trabajo, högkvarter – nu omdöpt till Casa CNT-FAI – vittnade om deras makt och segern för revolutionen.

Den Cambridgeutbildade brittiske kommunisten och poeten John Cornford, som dödades under inbördeskriget, inspirerades av det han såg. ”I Barcelona”, skrev han, ”går det att rent

---

[7] *Contribución a la historia del movimiento obrero español*, s. 323-24. Se även Abad de Santillán, *Alfonso XIII, la II república, Francisco Franco*, s. 319.

[8] Syftet med dekretet, som utfärdades av regeringen Giral, var att befria manskapet från alla förpliktelser att lyda order från rebellofficerarna, men enligt José Tarradellas, ledande katalansk politiker, var det ett ”monumentalt misstag” (brev till mig, 24 mars 1971, Hoover Institution). Tarradellas tillade att regeringen i Madrid hade trott att dekretet skulle påverka det manskap som stod under befäl av upproriska officerare men i själva verket ledde det till motsatsen. ”Med andra ord åtlyddes denna obegripliga åtgärd bara av de soldater på den republikanska sidan som la ifrån sig vapnen och återvände hem och skapade oordning på vår sida.” Se även Escofet, *Al serie de Catalunya …*, s. 402-03.

[9] *Cataluña en la guerra de España, 1936-39*, s. 139-41. För en biografisk essä om Guarner, se Suero Roca, s. 121-42.

[10] *La república y la guerra*, s. 386-87.

[11] Se kapitel 4 och 5 för uppgifter om den ekonomiska revolutionen i Katalonien.

fysiskt förstå vad proletariatets diktatur innebär … Den verkliga makten finns hos miliskommittéerna … Alla på gatorna är beväpnade arbetare och milismedlemmar och sitter på de kaféer som brukade tillhöra bourgeoisien. Det stora Hotel Colón vid stora torget har ockuperats av Förenade socialistpartiet i Katalonien. Längre ner, i ett stort kvarter mitt emot Banco de España har anarkisterna sitt högkvarter … Det ser ut som om gatorna i London skulle behärskas av beväpnade arbetare … Det är verkligen majoritetens diktatur med stöd av en överväldigande majoritet."[12] "Kapitalismen existerar inte längre i vår region" fastslog Jaime Miravilles, framträdande medlem av medelklasspartiet *Esquerra Republicana de Catalunya*. "Det är fackföreningarna som … tagit kontroll över de stora metallurgi- och textilfabrikerna och allmännyttiga bolag."[13] Anarkosyndikalisterna kontrollerade också större delen av gränsen mot Frankrike, en av många rättigheter som egentligen tillföll centralregeringen. Artikel 9 i Författningen om katalansk autonomi från 1932 hade gett Madrid rätt att ta kontroll över den inre ordningen om statens intressen hotades, men eftersom man även där hade dragits med i revolutionen fanns varken någon önskan eller någon kraft att utöva auktoritet med.

Precis som republikens författning från 1931 efter revolutionen hade blivit en tom formel, hade Kataloniens författning också blivit det. Inte sedan det spanska tronföljdskriget hade Katalonien varit så helt fritt från Madrid, men den friheten var knappats något som gjorde medelklassen nöjd. Den hade varit den främsta förespråkaren för katalansk autonomi, men när revolutionen gjort slut på Madrids tvångsmakt hade den också upplöst den politiska struktur på vilken systemet med fri företagsamhet och garantier för privategendom vilade. Författningen hade försett Katalonien med ett parlament och ett verkställande råd – regeringen i *La Generalitat* – som dominerades av *Esquerra Republicana de Catalunya* (ERC), Republikanska vänstern i Katalonien, det största partiet bland de katalanska mellan- och lägre medelklasserna, men den praktiska betydelsen av dessa båda organ hade mer eller mindre försvunnit i revolutionens strömvirvlar.

Den 20 juli, omedelbart efter nederlaget för militärresningen, gjorde Lluis Companys, ordförande i den autonoma regionen och ledare för ERC, följande försonliga uttalande inför en grupp segerrusiga anarkosyndikalistiska ledare, bl a García Oliver: "Idag är ni herrar över staden och Katalonien … och jag hoppas att ni inte ska missuppfatta mig om jag påminner er om att ni inte har saknat stöd av lojala män ur mitt parti oavsett hur många det rört sig om och även av gardena och *Mozos* [*Mozos de Escuadra*, en speciell försvarskår åt regeringen i *La Generalitat*][14] … Ni har segrat och all makt ligger i era händer. Om ni inte behöver mig eller inte vill ha mig som president för Katalonien, säg det då nu, så ska jag återgå till att vara bara en vanlig soldat i kampen mot fascismen. Om ni å andra sidan tror på denna post … kan jag och mina män i partiet … vara till nytta i den kampen … Ni kan räkna med mig och min lojalitet, både som man och som politiker som är övertygad om att ett skamligt förflutet idag är över och uppriktigt önskar att Katalonien ska gå i spetsen för de samhälleligt mest framskridna länderna."[15] Även om äktheten i president Companys uttalande ifrågasatts av major Escofet, vilken ju som vi vet vid denna tid var högste kommissarie för den allmänna

---

[12] Jonathan Galassi, *Understand the Weapon, Understand the Wound: Selected Writings of John Cornford*, s. 174. Internationella brigadernas tidning *Volunteer for Liberty*, 3 januari 1938 skrev: "John Cornford, ung poet och lysande universitetsstudent, mötte döden på sin tjugoförsta födelsedag. Han var den främste ledaren för studentrörelsen i England och hans insatser betydde mer än någon annans för att bidra till enhet bland studentrganisationerna inom vänstern … Kamrat Cornford var en av de allra första internationella frivilliga att åka till Spanien på sensommaren 1936. Han deltog i försvaret av Madrid [och senare] i striderna vid fronten i Cordoba, där han mötte döden."

[13] Artikel i *Vu*, 29 augusti 1936.

[14] Enligt Pérez Farris, befälhavare för kåren, bestod den i oktober 1934 av 400 man (*Full Catalá*, oktober 1942). Efter det hade den inte ökat i storlek.

[15] Citerat av García Oliver i artikeln "El Comité Central de las Milicias Antifascistas de Cataluña", publicerad i *De julio a julio*, s. 194-95.

ordningen i Katalonien,[16] har det utan vidare godtagits av Angel Ossorio y Gallardo, republikansk jurist, i sin översvallande biografi om Companys, av den kommunistiske skribenten Manuel Benavides och av Carlos Pi Sunyer, borgmästare i Barcelona och nära politisk medarbetare till presidenten.[17]

På begäran från president Companys hade anarkosyndikalisternas ledare begett sig till *La Generalitat*. ”Vi var beväpnade till tänderna med gevär, maskingevär och revolvrar”, erinrade sig García Oliver. ”Companys tog emot oss stående och synbart rörd … Formaliteterna blev korta. Vi slog oss ned med gevären mellan benen.”[18] Abad de Santillán, som också deltog, uppger att ”en del medlemmar av den autonoma regionens regering var bleka och darrade”.[19]

Detta var ingalunda Companys första sammanträffande med ledarna för CNT och FAI. Under monarkin hade han blivit känd som deras försvarsadvokat. Han hade inte mycket gemensamt med dem, i alla viktiga avseenden var det två skilda världar, vilket framgår av att han upphörde med juristyrket för att ägna sig åt att politiskt organisera mellan- och den lägre medelklassen i Katalonien. Som en av grundarna av ERC och *Unió de Rabassaires* representerade han småföretagare, hantverkare och affärsmän samt arrendatorer och småbrukare i regionen. Detta gjorde honom inte omtyckt av CNT och FAI, och en kommentar i anarkosyndikalisternas tidning *Solidaridad Obrera* 1933 sammanfattade deras känslor gentemot honom. Han var ”av samma skrot och korn som andra politiker” hette det.[20] Relationerna förbättrades inte när han 1932 utsågs till president för *La Generalitat* i Katalonien, och då hans regering under en tid av social oro svarade med att stänga CNT:s och FAI:s högkvarter och förbjuda deras tidningar. Abad de Santillán skrev att ”*Solidaridad Obrera* kunde bara komma ut några månader 1934 trots att den hade den näst största upplagan i regionen. CNT:s fackliga aktiviteter var helt underjordiska. Våra lokaler, klubbar och kulturcentrum var stängda hela 1934 och det enda *La Generalitat* ägnade sig åt var att krossa CNT och utrota FAI”.[21] Men nu var det anarkosyndikalisterna som höll i taktpinnen.

”Det mest dramatiska skedde när [Buenaventura] Durruti, [Mariano] Vázquez [sekreterare i CNT:s regionala kommitté] och García Oliver gick för att tala med presidenten för *La Generalitat* och när Companys föreföll att acceptera faktum att det var de som hade makten i staden”, erinrar sig borgmästaren i Barcelona, ”Orsaken till att han betedde sig som han gjorde var att han fruktade, att om han skulle bryta med CNT och FAI skulle de ta total kontroll över staden, och att detta oundvikligen skulle leda till värsta sortens fasor eller kaos och ett sammanbrott för den gemensamma fronten mellan de som stridit tillsammans och till en grym repression från militärens och falangisternas sida. Så länge detta inte hade inträffat kunde läget gradvis förbättras och regeringen vara i stånd att återupprätta sin auktoritet.”[22] Eller som polischefen Vicente Guarner uttryckte det: ”Enda alternativet var att bibehålla den katalanska regeringens ’politiska fasad’ och sakta men säkert försöka återta maktens tömmar.”[23]

I sitt försonliga uttalande till ledarna för CNT-FAI var Companys, för att använda García Olivers ord, ”flexibel” och ”realistisk”. ”[Han] använde det språkbruk omständigheterna dikterade och visade sig situationen vuxen med både värdighet och förståelse … som en

[16] Escofet, *Al serie de Catalunya …*, s. 406-07.
[17] Ossorio y Gallardo, *Vida y sacrificio de Companys*, s. 170-71; Benavides, *Guerra y revolución en Cataluña*, s. 185-86; Pi Sunyer, s. 391-92.
[18] Artikel i *De julio a julio*, s. 193-94.
[19] *Por qué perdimos la guerra*, s. 53.
[20] 17 juni 1933.
[21] *La Continental Obrera*, februari 1935.
[22] Pi Sunyer, s. 391-92.
[23] *Catalunya*, s. 143.

katalan som hade insett att den stora stunden var inne för sitt land och som en mycket långt gången liberal som inte var rädd för de allra djärvaste samhälleliga förändringar."[24]

Utan tvivel var det också så att de juridiska insatser som Companys tidigare hade gjort för anarkosyndikalisterna bidrog till att göra dem gynnsamt inställda. Utan tvivel stärktes deras återuppväckta förtroende för honom av uttalanden han skulle göra senare. "De engagerade arbetarna är förstås de som måste vara mest uppmärksamma på hur revolutionen utvecklas", sade han vid ett offentligt möte i oktober. "Vi representanter för småbourgeoisin, som måste respekteras och möta gehör, bör underlätta vägen framåt för arbetarna. Antingen måste vi gå bredvid dem eller bakom dem, men i det långa loppet är det de som måste diktera lagarna. Det skulle vara meningslöst att försöka att hejda arbetarnas framtid med list eller med våld."[25]

Companys var en smidig politiker med rykte om sig för gråtmild demagogi och samtidigt ändå med ett stråk av genuin medkänsla för förlorarna, och var kvick att anpassa sig efter de rådande stämningarna. "Det var få på den republikanska sidan", skriver Abad de Santillán, "som hade samma perfekta känsla för den situation som uppstått den 19 juli, och det var få som uttalade sig så tydligt och kraftfullt till förmån för den nya sociala regim som arbetarna kontrollerade."[26] Helt klart var Companys en alltför slug politiker för att ta strid med CNT och FAI vid en tidpunkt då de red på en framgångsvåg. Han insåg att det kunde vara riskabelt att göra motstånd och att hans parti hade att välja på att gå under eller låta sig bäras med av stormen tills man kunde få bukt med den. Men lojaliteten mot sina anhängare och en mänsklig impuls att skydda även personer misstänkta för sympatier med general Franco, hindrade honom från att tigande uthärda de våldsamma krafter som revolutionen satt i rörelse. Och i själva verket var det maningar till återhållsamhet och kritik mot våld som präglade de flesta av hans offentliga uttalanden,[27] och hans personliga ingripande gjorde det möjligt för många vars liv var i fara att få lämna landet. "När [Lluis Companys] efter juli 1936 blev översköljd av revolutionen och vi alla fick springa till *Generalitat* för att skydda vänner och institutioner, såg jag att han gjorde allt som var möjligt för att rädda dem han kunde, fast ibland utan framgång. Jag vet att många av våra högerpolitiker … som Abadal, Ventosa y Calvell, Puig y Cadafalch, greve Montseny, höga kyrkliga dignitärer, oräkneliga präster och många företagsledare kunde undkomma med livet i behåll och för det kunde tacka [Ventura] Gassol [kulturminister i den katalanska regeringen] och [José María] España [inrikesminister] som agerade på begäran och med fullt godkännande av Companys", berättade en katalansk vetenskapsman för Angel Ossorio.[28]

Samtidigt var Companys försiktig med att kritisera överdrifter och oreda som hade skett i revolutionens namn, och han avhöll sig från att kritisera de förändringar den lett till. Samma inställning fanns hos andra ledare för *Esquerra* under de första månaderna av inbördeskriget[29]

---

[24] Artikel i *De julio a julio*, s. 195.

[25] Rapporterat i *La Publicitat*, 17 oktober 1936. Se även hans uttalande i *El Liberal* återgivet i *Ultima Hora*, 1 september 1936.

[26] *La revolución y la guerra en España*, s. 148. Se även uttalande av Sebastián Clara, tidigare chefredaktör för *Solidaridad Obrera*, återgivet i *Las Noticias*, 22 augusti 1936.

[27] Se exempelvis *La Publicitat*, 26 juli 1936; *La Humanitat*, 1 augusti 1936; *Treball*, 26 augusti 1936.

[28] *Vida*, s. 189. Se även Lluhi Vallescá, *Lluis Companys Jover*, s. 58; *España Republicana*, 25 oktober 1941. Denna humanitära inställning skulle inte vara till någon hjälp när Companys 1940, efter att tyskarna hade ockuperat Frankrike, överlämnades till general Franco och avrättades (se exempelvis Doménec de Bellmunt, *Lluis Companys*, s. 136-49; Indalecio Prieto, "Homenaje a Luis Companys", *España Libre*, 12 december 1943). Många liv räddades i Barcelona av andra republikaner, se exempelvis Pi Sunyer, s. 402-03 och Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército populär de la república*, I, s. 102-324 om Escofet, generalkommissarie för den allmänna ordningen.

[29] Se exempelvis tal av Juan Casanovas, förste rådsmedlem (premiärminister) i den katalanska regeringen, rapporterat i *La Humanitat*, 29 juli 1936; *El Día Gráfico*, 19 augusti, 15 september 1936; Ventura Gassol, kulturminister, rapporterat i *La Humanitat*, 30 juli 1936; Carlos Pi Sunyer, borgmästare i Barcelona, rapporterat i *Ultima Hora*, 22 augusti 1936.

och i partiorganet *La Humanitat,*[30] och om de till äventyrs kritiserade revolutionen så skedde det genom antydningar snarare än genom öppna missnöjesyttringar.

”På tjugofyra timmar hade sinnen som förefallit vara motståndare till förändringar förändrats markant”, skrev Federica Montseny. ”Personer som i sitt tänkande hade stått långt ifrån oss har uppvisat en anmärkningsvärd förmåga att anpassa sig, och har utan att protestera godtagit den nya ordningen.”[31]

”Vi kunde ha gått till ytterligheter och genomfört en absolut diktatur, förklarat *La Generalitat* som något från en svunnen tid och ersatt det med verklig folkmakt”, skrev Diego Abad de Santillán, en av de ledande teoretikerna och aktivisterna inom den frihetliga rörelsen i Spanien och av en del betraktad som dogmatisk. ”Men vi trodde inte på diktatur när vi blev utsatta för den, och nu ville vi heller inte själva utöva diktatur på andras bekostnad. [Vi beslutade att] *La Generalitat* skulle få vara kvar med president Companys i spetsen för det.”[32] I ett annat sammanhang skrev han: ”Det sägs alltför lättsinnigt, att i valet mellan diktaturer skulle vår ha varit att föredra. Ja, det skulle det ha varit för dem som antog rollen av diktatorer, men inte för det arbetande folket … En anarkistisk diktatur skulle ha varit lika ödesdiger för Spanien som en fascistisk eller kommunistisk diktatur förutom att vi skulle ha blivit negationen av vad vi är och vad vi står för.”[33] Och García Oliver, som några månader senare trotsade sina antistatliga och regeringsfientliga principer för att bli justitieminister i Largo Caballeros regering, konstaterade: ”Spaniens öde … avgjordes i Katalonien mellan frihetlig kommunism, vilket skulle ha varit liktydigt med en anarkistisk diktatur, och demokrati som innebär samarbete … CNT och FAI tog ställning för samarbete och demokrati och avfärdade den revolutionära totalitarism som med nödvändighet skulle ha lett till att revolutionen hade kvävts av en anarkistisk och anarkosyndikalistisk diktatur.”[34]

Beslutet att avvisa en totalitär lösning togs vid ett extrainkallat representantskap i katalanska CNT sedan militärupproret hade besegrats.[35]

García Oliver, som ett tag hade betecknats som ”anarko-bolsjevik”, påstår att han föreslog att CNT skulle ”inta de viktigaste regeringsbyggnaderna genom stormning”, men att Buenaventura Durruti replikerade att det inte gick att genomföra någon kupp förrän man hade erövrat Zaragoza, ett fäste för CNT och huvudstad i grannregionen Aragonien. Och Zaragozas fall, sade han, ”var bara en fråga om högst tio dagar”. På detta svarade García Oliver att revolutionen inte fick lämnas ”mitt på gatan medan man väntade på att den ena eller andra staden skulle erövras”.[36] Enligt en officiell CNT-rapport avvisade representantskapet ändå enhälligt ”totalitära lösningar”, på grund av att en diktatur skulle ha lett till att alla som hade medverkat till segern över upprorsstyrkorna den 19-20 juli skulle elimineras, och på grund av att den skulle bli ”krossad” genom utländsk intervention.[37]

---

[30] Se exempelvis 30 juli, 13 augusti 1936 och även 26 augusti 1936, citerat i *La Batalla*, 27 augusti 1936 och 24 september 1936, citerat i *El Noticiero Universal*, 24 september 1936.
[31] *La Revista Blanca*, 30 juli 1936.
[32] *La revolución*, s. 43.
[33] Artikel i *Timón*, augusti 1938. Se även *Solidaridad Obrera*, 19 juli 1938 (intervju med Federica Montseny); *Tiempo de Historia*, juni 1977 (intervju med José Peirats); Isidoro Guardia Bella, *Conversaciones sobre el movimiento obrero*, s. 39-40; Jacinto Toryho, artikel i *Rumbos Nuevos*, 1 augusti 1939.
[34] Artikel i *De julio a julio*, s. 195-96.
[35] *Noir et Rouge*, juni-juli 1967, citerat i César M Lorenzo, *Les anarchistes espagnoles et le pouvoir*, s. 104, not 3 [*Syndikalismen vid makten*, s. 138].
[36] *El eco de os pasos*, s. 190-91. Augustin Souchy, som var AIT:s representant i Casa CNT-FAI (anarko-syndikalisternas högkvarter i Barcelona) och stod i nära kontakt med de främsta ledarna för CNT-FAI, berättade efter kriget att García Oliver under mötet föreslog att man skulle ta ”fullständig makt” i Katalonien, men att Abad de Santillán var emot på grund av att brittiska krigsfartyg i Barcelona skulle bombardera staden och ”det skulle vara slut med oss på en gång”. ”De moderata tog hem spelet”, sade Souchy. Intervju i San Diego, Kalifornien, 1950. Mina stenografiska anteckningar finns i Hoover Institution.
[37] *Noir et Rouge*, juni-juli 1967, citerat i Lorenzo, s. 104-05, not 3 [sv. övers., s. 138].

Trots att invändningar mot en diktatur och risken för utländsk invasion var de argument som anarkosyndikalisterna använde sig av för att förklara beslutet att inte driva igenom sin vilja i Barcelona,[38] så upprättade man på landsbygden ofta en form av bydiktaturer med hjälp av milisgrupper och revolutionära domstolar. Men även om de inte ryggade tillbaka för att använda våld för att införa kollektivjordbruk och frihetlig kommunism i en del byar, hade de till skillnad från marxisterna inget program för att samla regeringsmakten i sina egna händer. Ett år före inbördeskriget hade Federico Urales, en veteran inom den spanska anarkismen och far till Federica Montseny, skrivit: ”[Fastän] vi inte vill ha makt eller diktatur har vi inte löst frågan om vilken form av våld som kommer att krävas under perioden mellan den sociala revolutionen och innan det går att upprätta en frihetlig regim baserad på ekonomisk jämlikhet och lika rättigheter.”[39]

CNT:s dilemma dagen efter revolutionen har angetts av major Escofet, den moderate republikanhängaren och högste ansvarig för den allmänna ordningen. När CNT i Barcelona den 20 juli insåg att man ”i realiteten kontrollerade gatorna, vapnen och transportsystemet, med andra ord hade makten i sina händer, tappade ledarna för organisationen, som var modiga och energiska och erfarna kämpar, orienteringen”, skriver han. ”De hade igen plan, ingen tydlig lära, ingen idé om vad de borde göra eller vad de skulle tillåta andra att göra. CNT:s begrepp frihetlig kommunism saknade realism och hade inget att säga om vilken väg man skulle slå in på under en revolutionär period.”[40]

CNT:s dilemma erkändes av Helmut Rüdiger, representant i Barcelona för den anarko-syndikalistiska internationalen AIT som CNT var anslutet till. Som svar på kritiken från anarkister i andra länder skrev han: ”De som hävdar att CNT borde ha upprättat sin egen diktatur 1936 vet inte vad de talar om … CNT hade behövt ett regeringsprogram, ett program för maktutövning, [det skulle ha behövt] skolning i maktutövning, en central ekonomisk plan och erfarenhet av att använda statsapparaten … CNT hade inget av det. Och inte heller de som anser att CNT skulle ha infört en egen diktatur har något sådant program, vare sig i sina egna länder eller i Spanien. Vi får inte låta lura oss själva! Och dessutom, om CNT hade haft ett sådant program före den 19 juli hade det inte varit CNT, det skulle ha varit ett bolsjevikparti och hade man tillämpat sådana metoder under revolutionen hade det inneburit en dödsstöt mot anarkismen.”[41]

I avsaknad av ett program för att ta regeringsmakten bestämde sig ledningen för CNT-FAI (trots att de var emot staten och alla former av regeringar) att låta regeringen i *Generalitat* sitta kvar. Men krig och revolution i Katalonien kunde inte ledas av en regering utan något inflytande över arbetarklassens största och mest radikala del. Inte heller kunde anarko-syndikalisternas ledare ge ny energi åt regeringen utan att bryta mot sina antistatliga och regeringsfientliga principer. I stället bildades en antifascistisk miliskommitté där CNT och FAI innehade de viktigaste posterna som handlade om kriget, den allmänna ordningen och kommunikationerna.[42] Enligt García Oliver bildades kommittén på förslag av president Companys.[43] Detta låter troligt, ty ingen annan än Companys torde ha insett, att om kriget skulle bli framgångsrikt, om några av republikens värderingar och institutioner skulle kunna räddas från revolutionens orkan och den revolutionära terrorn underkastas ett minimum av

---

[38] Se Abad de Santillán, *El anarquismo y la revolución en España: Escritos, 1930-38*, s. 350; Lorenzo, s. 138, not 4 (FAI-rapport) [sv. övers. s. 59]; *Solidaridad Obrera*, 16 augusti 1936, 19 juli 1938; *Tierra y Libertad*, 2 april 1937; Federica Montseny i *Boletin de Información CNT-FAI*, 22 juli 1937 och *Tiempo de Historia*, juni 1977 (intervju).

[39] *La Revista Blanca*, 26 juli 1935.

[40] Escofet, *Al servei de Catalunya*, s. 405.

[41] *Internacional*, juli-augusti 1938. Rüdiger var också redaktör för de tyskspråkiga tidningarna *CNT-FAI-AIT Informationsdienst* och *Die Soziale Revolution*, både utgivna i Barcelona.

[42] För namn på kommittémedlemmar och de organisationer de representerade, se *Solidaridad Obrera*, 21 juli 1936.

[43] Artikel i *De julio a julio*, s. 195-96.

kontroll, så behövdes någon form av centralt regeringsorgan – en regering till sin funktion om än inte till namnet, där ledarna för CNT-FAI kunde delta utan att förlora ansikten, och kunde leda kriget fram till den tidpunkt då en formell regering kunde återfå den reella maktutövningen. Om hans försonliga uttalande inför de anarkosyndikalistiska ledarna var ett första steg i den riktningen, var det allt annat än någon kapitulation inför FAI. Det var, som Angel Ossorio y Gallardo, jurist och författare till en biografi om Companys, uttryckte det en ”akt av högsta fingerfärdighet”, avsedd att få FAI att kapitulera för Companys. ”Man får inte utgå från”, tillade han, ”att han ville lura FAI. Faktum är att det inte finns någon större fingerfärdighet än uppriktighet. Vad presidenten antagligen ville säga var följande: I praktiken är min makt bara nominell. Den verkliga makten ligger i era händer … Men inser inte också ni att era insatser kräver ett ledande organ? Om inte, så kommer ni lätt att hamna i kaos och vanmakt. Använd er av mig för att styra och stå för ledarskap.”[44]

Även om president Companys kan ha sett den Centrala antifascistiska miliskommittén som ett redskap för regeringen i *La Generalitat*, så blev kommittén omedelbart i själva verket det verkställande organet i regionen. Dess ställning vilade inte på spridda delar av statsapparaten utan på den revolutionära milisen och polispatrullerna, och på den mängd kommittéer som uppstod i regionen under de första dagarna av revolutionen. Abad de Santillán, som själv ingick i miliskommittén, uppger att bland dess uppgifter ingick att skapa en revolutionär ordning bakom fronten, bilda milisenheter för fronten, organisera ekonomi, lagstiftning och rättsväsende. Kort sagt: ”Miliskommittén var allt, den skötte allt.”[45] I ett annat sammanhang skrev han: ”Centrala antifascistiska miliskommittén blev den verkliga och enda makthavaren, den absoluta revolutionära makten.”[46]

Till representant för den katalanska regeringen och *Esquerra* utsåg president Companys den sluge och ytterst skicklige José Tarradellas. Enligt hans levnadstecknare var ”hans dubbla mål att organisera krigsinsatsen i samarbete med alla antifascistiska krafter” och ”helt och hållet överföra all makt från anarkisterna till regeringen i *La Generalitat*.” Även en så skarpsinnig person som Tarradellas skulle ha fått det svårt att göra slut på maktdelningen, men, som hans levnadstecknare uttrycker det, skulle en avgörande faktor där vara hans vänskap med anarkosyndikalisterna, som berodde på ”hans förmåga att förstå deras ädla och utopiska målsättningar”.[47]

Även om Tarradellas gör gällande att Centrala antifascistiska miliskommittén ”var starkt påverkad av den gigantiska personlighet som president Companys utgjorde”,[48] så uppger han också att regeringen i *La Generalitat* var ”mer symbolisk än reell”.[49] Det betyder inte att regeringen helt saknade makt, för den kunde luta sig mot resterna av den reguljära poliskåren – storm- och civilgardet – och på den milis som de politiska partierna upprättat, även om de senare till antalet alls inte kunde mäta sig med CNT-FAI:s väpnade styrkor. Tillsammans med de bankanställdas fackförening inom UGT kontrollerade den katalanska regeringens ekonomiska råd bankväsendet i regionen[50] – en källa till makt som CNT och FAI inte brydde sig om, delvis för att de till övervägande del representerade regionens kroppsarbetare och delvis för att de alltid hade förespråkat att pengar och krediter skulle avskaffas – men rådet fungerade mest som revolutionens nickedocka, eftersom en av dess huvuduppgifter var att tillmötesgå miliskommitténs ekonomiska behov. Visserligen såg det ut som det var regeringen

[44] *Vida, s. 171.*
[45] *Por qué perdimos la guerra*, s. 69.
[46] *Tiempos Nuevos*, maj-juni 1937.
[47] Ernest Udina, *Josep Tarradellas*, s. 128-29. För en hyllning till Tarradellas politiska skarpsinne, se Miguel Caminal, *Joan Comorera*, II, s. 28-32,
[48] Brev till mig, 24 mars 1971, Hoover Institution.
[49] Baltasar Porcel, *Conversaciones con el honorable Tarradellas*, s. 52.
[50] Den 23 juli utfärdades ett dekret som gav det rätt att ingripa i privatbankerna (*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 25 juli 1936) och en månad senare tog man i form av ett dekret som utfärdades den 27 augusti 1936 (*Ultima Hora*, 28 augusti 1936) kontrollen över de olika avdelningarna av *Banco de España*.

i *Generalitat* som utfärdade dekret och gav order som en suverän makthavare, men det mesta av det som publicerades i de officiella kungörelserna, *Bulleti Oficial*,[51] var bara åtgärder som kommittén tidigare hade godkänt eller var officiella erkännanden av etablerade fakta. Det stämmer också, att allt eftersom Companys återerövrade självförtroendet så motsatte han sig några av kommitténs mer extrema förslag som att avskaffa Kataloniens parlament – som revolutionärerna betraktade som en föråldrad institution – och hotade att avgå om de verkställdes. Enligt Miguel Sena Pámies, en av grundarna av det kommunistkontrollerade PSUC, sade Companys vid ett tillfälle till medlemmarna i kommittén: ”Ni kan göra er av med mig om ni vill, ni kan göra er av med regeringen, ni kan arrestera mig, men i morgon kommer hela världen att veta att den lagliga makten har blivit utmanövrerad!”[52]

Companys hade en benägenhet för det teatraliska. ”Han kunde få ett utbrott, slita sig i håret, kasta saker omkring sig, ta av sig kavajen, slita av sig slipsen, knäppa upp skjortan. Det var typiskt för honom!”, uppgav Serra Pámies som kände honom väl.[53] Men i början av revolutionen agerade Companys mer återhållsamt och inlindat, och hans regering intog på det stora hela en passiv roll där man bara godkände beslut av Centrala antifascistiska miliskommittén. Som Abad de Santillán, en av CNT-FAI:s medlemmar i kommittén, sade: ”Allt måste bestämmas och godkännas av kommittén.”[54] Och det var sant. Se bara på det dekret som avsatte kommunala rådgivare i Katalonien som tillhörde partier som var mot folkfronten,[55] dekreten som införde 40-timmarsvecka och löneförhöjningar på 15 procent,[56] dekretet som upphävde vräkningsprocesser mot medlemmar av milisen,[57] dekretet om att konfiskera egendomar som tillhörde kyrkan och personer som varit inblandade i upproret,[58] ordern om att arbetare som avskedats av politiska skäl måste återanställas,[59] och exekutiva order som utfärdats av den ansvarige för arbetsmarknadsfrågor om de nya bestämmelser om arbetsförhållandena som fackföreningarna i olika industrigrenar infört.[60] ”Den 24 juli 1936 exproprierade arbetarna vid Sociedad General de Aguas de Barcelona och vid Empresa Concesionaria de Aguas Subterráneas del Rio Llobregat bägge företagen och tog administrativ och teknisk kontroll över dem …”, skrev *Luz y Fuerza*, en facklig tidning inom CNT. ”Följande dag godtog regeringen i *Generalitat* denna åtgärd och en övervakare från regeringen eller *interventor* anslöt sig till kontrollkommittén.”[61] ”Regeringen i *Generalitat* har utnämnt en övervakare som arbetarna i princip gått med på, men vars uppgift är helt och hållet passiv. Den verkliga kontrollen ligger i händerna på den revolutionära kommittén vid företaget”, hette det i en rapport från CNT-FAI om att anarkosyndikalisterna tagit över tunnelbanebolaget.[62]

Givetvis var inte medelklassen i städerna nöjd med att den katalanska regeringen hade fått en underordnad position i maktfördelningen eller med anarkosyndikalisternas förmåga att kollektivisera efter eget tycke,[63] och det var heller inte arrendatorerna och bönderna i Unió de Rabassaires, som representerade majoriteten av bondebefolkningen i regionen. När de hade fått mark ansåg de att revolutionen uppfyllt sin uppgift. Det gjorde inte de som ville gå längre. I de byar där anarkosyndikalistiska lantarbetare dominerade, eller där tillflöde av milismedlemmar från CNT-FAI fick vågskålen att tippa över till deras fördel, avskaffades individuell

---

[51] *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*. Den 26 augusti 1936 ändrades namnet till *Diari Oficial*.
[52] Från mina stenografiska anteckningar vid en intervju med Serra Pàmies i Mexiko 1944 (Hoover Institution).
[53] *Ibid*.
[54] Brev till mig, Hoover Institution.
[55] *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 24 juli 1936.
[56] *Ibid.*, 26 juli 1936.
[57] *Ibid.*, 31 juli 1936.
[58] *Ibid.*, 7 augusti 1936.
[59] *Ibid.*, 11 augusti 1936.
[60] *Ibid.*, 31 juli, 6, 7, 12, 16, 18 augusti 1936 och i *Diari Oficial*, 26, 29 augusti 1936.
[61] För utnämningar av kontrollanter, eller *interventores*, gjorda av regeringen i *Generalitat*, se *Butlletí Oficial …*, 12, 13, 16, 17, 25 augusti 1936 och *Diari Oficial*, 26, 28, 30, 31 augusti 1936.
[62] *Boletín de Información*, *CNT-FAI* rapporterat i *Las Noticias*, 11 augusti 1936.
[63] Om kollektiviseringen av småföretag i Katalonien, se kapitel 5.

produktion, ofta på bekostnad av produktionen. ”Vissa övergrepp har skett som vi anser vara kontraproduktiva”, medgav *Solidaridad Obrera*, den ledande CNT-tidningen. ”Vi känner till att vissa ansvarslösa element har skrämt upp småbönderna, och att de senare uppvisar bristande intresse för de dagliga sysslorna.”[64] Vid ett annat tillfälle skrev man: ”Nyheten om att småbourgeoisien är djupt oroad har nått våra öron. Vi hade intrycket att oron under de första dagarna gett med sig, men ängsligheten består bland affärsinnehavare, affärsmän, småföretagare, hantverkare och småbönder. De saknar förtroende för proletariatets ledarskap.”[65] Och med hänvisning till Hospitalet, en stad på 30 000 invånare utanför Barcelona, sade en vänsterkritiker av kollektiviseringsivrarna: ”Alla småföretag har övertagits – som livsmedelsbutiker, köttmarknader, spannmålsförråd, små elektriska fabriker. osv. Följden har blivit att det nu uppges att det ställe i Katalonien där det finns mest fascister är Hospitalet på grund av att revolutionen blivit misskrediterad och att missnöjet växer.”[66]

I en situation där deras värld höll på att gå under, var det inte underligt att medelklassen desperat började söka efter hjälp mot vågen av kollektiviseringar.

[64] 10 september 1936. Se även Juan Peiró, *Perill a la reraguarda*, s. 102-03.
[65] 29 augusti 1936.
[66] *La Batalla*, 3 oktober 1936.

39. PSUC:s uppgång. Upplösningen av Miliskommittén

Varken i städerna eller i byarna i Katalonien kunde medelklasserna söka stöd hos Esquerra, som hittills hade varit deras osvikliga försvarare, för precis som i de andra medelklasspartierna, Acció Catalana och Estat Català, var de flesta av dess ledare nu ängsliga intill självutplåning. Istället var det de katalanska kommunisterna som kontrollerade PSUC, Partit Socialista Unificat de Catalunya, som – i samklang med det spanska kommunistpartiets politik – ståndaktigt försvarade intressena för de klasser som hade dragits in i kollektiviseringsrörelsens malström eller som hotades med utplåning genom störningarna i handeln, bristen på finansiella resurser och genom de rekvisitioner som CNT och FAI bedrev. ”Det skulle var oförlåtligt”, skrev *Treball*, PSUC:s tidning i Barcelona, ”att glömma de många små producenterna och affärsmännen i vår region…. De säger att ingen bryr sig om deras öde. De är element som tenderar att stödja varje reaktionär rörelse, eftersom det för dem framstår som om vad som helst skulle vara bättre än det ekonomiska system som införts i vår region… Den påfrestande situationen för många av dessa människor är uppenbar. De kan inte driva sina verkstäder och affärer eftersom de inte har något reservkapital; de har knappt så att de kan äta, speciellt de små manufakturerna, eftersom lönerna som de måste betala till de få arbetare som de har anställda hindrar dem från att ägna sig åt sina egna dagliga behov.” [1]

Och ett PSUC-manifest deklarerade: ”Vi kräver en ekonomi fri från naiva experiment och smarta planer från de personer som idag sköter Kataloniens blödande kropp med en hänsynslöshet och oansvarighet som hos en galning i ett brinnande laboratorium. Vi kräver en ekonomi som är fri från inflytande och påtryckningar från alla dessa kommittéer som har dykt upp överallt… [och] som undergräver Kataloniens storartade vitalitet.” [2]

Det var PSUC, inte medelklasspartiet Esquerra, som satte sig upp mot revolutionärerna i CNT och FAI, försvarade småbrukarnas intressen och oförväget organiserade artontusen handelsmän, hantverkare och småfabrikanter i GEPCI (Gremis i Entitats de Petits Comerciants i Industrials), den katalanska federationen för småhandlare och småfabrikörer. Eftersom PSUC tillät GEPCI, vars medlemmar många hade anställda arbetare, att gå med i katalanska UGT, vilket PSUC kontrollerade[3], kritiserades det av CNT-ledaren Juan José Doménech. Han anklagade UGT i Katalonien för att, i syfte att öka sitt medlemsantal, inte motsätta sig värvning av spekulanter, butiksinnehavare och handelsmän, eller deras utsugning av arbetare.[4]

Albert Pérez-Baró, som spelade en ledande roll inom kollektiviseringsrörelsen i Katalonien, skriver att GEPCI till en början agerade ”först försynt, sedan djärvt”. ”Esquerra Republicana de Catalunya, som för sin del ansetts vara den organisation som var mest lämpad att försvara småborgerskapet, men som förlorat sitt politiska ledarskap till CNT på grund av de rådande omständigheterna, kunde inte passivt se på när PSUC tog hand om dess klientel och bildade då Unió de Menestrals [hantverksfacket], vilket ibland arbetade ihop med GEPCI och ibland mot det.”[5]

PSUC, som i början av kriget var en liten organisation, hade uppstått genom en sammanslagning av fyra mindre organisationer med tillsammans ca 2500 medlemmar: Unió Socialista de Catalunya (USC), som var störst och starkt influerat av katalansk nationalism, Federació Catalana del PSOE, Partit Comunista de Catalunya och Partit Català Proletaria. Ur information som jag fått av Miguel Serra Pàmies, sekreterare i USC före kriget och senare medlem av

---

[1] 8 aug. 1936.
[2] *Treball,* 10 sept. 1936.
[3] Se Largo Caballero, *La UGT y la guerra,* 32; också *Adelante,* Largo Caballeros organ i Valencia, 8 apr. 1937. Enligt Kominterns organ, *International Press Correspondence,* 27 nov. 1937, hade GEPCI ingen rätt till representation vid UGT-kongresserna.
[4] *Solidaridad Obrera,* 8 apr. 1937. För annan kritik, se ibid., 3, 6 apr. 1937; *Acracia,* 5 apr. 1937; och *La Batalla,* 29 apr. 1937.
[5] *Treinta meses de colectivismo en Cataluna,* 150.

PSUC:s exekutivkommitté[6], och ur andra källor, har jag kommit fram till följande medlemsantal: USC, mellan 1200 och 1500; Federació Calalana del PSOE, mellan 600 och 700; Partit Comunista de Catalunya, mindre än 400 och Partit Català Proletaria ungefär 80. Miguel Valdés, PSUC-ledaren, uppskattade det förenade partiets medlemsantal till 3000 vid starten.[7] Luis Cabo Giorla, en medlem i PCE:s centralkommitté, angav antalet till 5000.[8]

Siffrorna ovan skiljer sig från de som ges av den sovjetiska historikern L.V. Ponamarjova gett. Hon anger USC:s medlemsantal vid tiden för sammanslagningen i juli 1936 till 2000, Federació Calalana del PSOE till 1500, Partit Comunista de Catalunya till 2000 och Partit Català Proletaria till 500, vilket ger totalt 6000 medlemmar för den sammanslagna organisationen.[9] Oavsett vilket det korrekta antalet är, så är det uppenbart att PSUC i början av kriget bara var en liten organisation.

Enligt USC:s sekreterare Serra Pàmies hade förhandlingar om sammanslagningen pågått sedan före kriget, men strandat pga att kommunisterna hade insisterat på att det förenade partiet skulle anslutas till Kommunistiska internationalen genom PCE, medan Federació Catalana del PSOE krävt att det skulle anslutas till Arbetar- och Socialistinternationalen. Utsikterna för att dödläget skulle kunna brytas förbättrades inte, enligt Serra Pàmies, av att USC:s president Juan Comoreras till en början motsatte sig varje förbindelse med någon international, *särskilt den kommunistiska*.[10] Comorera påstås ha sagt till medlemmarna i sitt partis exekutivkommitté att det var livsviktigt att hindra kommunisterna från att kapa den nya organisationen.[11] Men under revolutionens tryck smälte dessa motsättningar bort. Ledarna i de fyra partierna förstod att CNT:s och FAI:s framträdande som situationens herrar lämnade dem föga hopp om överlevnad om de inte förenade sina krafter. Efter en hetsig debatt drog Juan Comorera och Rafael Vidiella (presidenten i Federació Catalana del PSOE och en gång en lojal supporter till Caballero)[12] tillbaka sina invändningar mot en anslutning till Kommunistiska internationalen[13] och PSUC kunde bildas den 23 juli.

Juan Comorera blev det nya partiets generalsekreterare. Hans position under de långa förhandlingarna som inleddes i november 1935 framstår som oklar och har varit föremål för tvister bland historiker, eftersom han i en intervju den 28 mars 1936 i USC:s organ *Justicia Social* sade sig vara för en anslutning till Komintern. Han skrev också i juni 1936 under ett dokument, sammanställt av en samarbetskommitté med representanter från de fyra partierna, som slog fast att det nya partiet skulle erkänna ”Kommunistiska internationalen som den enda

---

[6] Intervju i Mexico, 1944.
[7] Se Ralph Bates, *Daily Worker*, 12 dec. 1936.
[8] *Treball*, 27 juli 1937.
[9] *La formación del partit socialista unificat de Catalunya*, 100.
[10] Intervju 1944. Min kursivering. Detta förstahandsvittnesmål av en man som spelade en ledande roll i förhandlingarna är särskilt viktigt med tanke på det faktum att Comoreras opposition mot anslutning till Komintern inte nämns i två auktoritativa arbeten som behandlar föreningsprocessen, nämligen Miquel Caminal, *Joan Comorera*, I, 229-38, och Josep Lluis Martín i Ramos, *Els orígens del partit socialista unificat de Catalunya, 1930-1935*, 226-35. *Caminal*, II, 170-71, hävdar att Serra Pàmies var ”en av de mest inflytelserika figurerna i PSUC-ledningen under kriget.”
[11] Se Joan Gilabert (som hade kontakt med de tidigare PSUC-ledarna Víctor Colomer och Miguel Serra Pàmies i Mexico) *i Butlletí del Partit Socialista Català*, 31 mars.1943.
[12] Jag tackar Reiner Tosstorff (brev den 31 maj 1982, Hoover Institution) för att ha riktat min uppmärksamhet mot det faktum att Vidiella upphörde att vara en lojal supporter till Largo Caballero i december 1935, när han, enligt Santos Julia *(La izquierda del PSOE, 1935-1936*, 84, 165), var den ende vänstersocialist som var kvar i partiets nationella kommitté efter att Largo Caballero och hans anhängare hade avgått i protest mot Prietos taktik.
[13] Intervju med Serra Pàmies i Mexico 1944. Stenografiska anteckningar från denna intervju finns i Hoover Institution. Även om Pàmies påstod att Vidiella först motsatte sig anslutning till Kommunistiska internationalen, finns det bevis i Santos Julià *(La izquierda del PSOE*, 166) att han under våren 1936 var för en anslutning. Det är viktigt att notera att Prieto-fraktionen inom Federació Catalana del PSOE vägrade att gå med i PSUC (se Caminal, I, 238) och att fusionen skedde utan föregående samtycke från Largo Caballero. När Rafael Vidiella och Joaquín Almendros (båda medlemmar i Katalanska federationen) besökte vänstersocialistledaren i augusti 1936 för att informera honom om sammanslagningen uppstod en ”mycket otrevlig” konversation, under vilken Caballero hänvisade till fusionen som statskupp. (Almendros, *Situaciones españolas, 1936-1939: El PSUC en la guerra civil*, 160).

International som företräder världsproletariatets längtan.” [14] En rimlig förklaring till denna vacklan är att det bakom Comoreras offentliga stöd till Komintern låg hans ambition att leda det förenade partiet och hans ovilja att bränna sina broar till kommunisterna. Víctor Alba, en auktoritet inom katalansk vänsterpolitik, kan säkert ha rätt när han hävdar att Comoreras stöd ”tveklöst var det pris han måste betala för posten som generalsekreterare, eftersom [han] var bland de mest moderata medlemmarna i det moderata USC…, och inte hade något ideologiskt skäl för att vilja att det nya partiet hellre skulle tillhöra den Tredje än den Andra internationalen.” [15] Han kunde säkert inte ha glömt de katalanska kommunisterna ultrarevolutionära språk före folkfrontens tillkomst. I sin rapport vid den första partikongressen 1934 deklarerade Vicente Uribe, de spanska kommunisternas ledare, att det katalanska partiet ”med medverkan av och under ledning av det Spanska kommunistpartiet och dess centralkommitté [måste] vinna en majoritet av Kataloniens proletariat och de avancerade massorna i landsbygdsdistrikten *för kommunismen, för sovjeterna, för arbetar- och bonderegeringen och göra Katalonien till ett orubbligt bålverk för sovjetrevolutionens seger i Spanien.*” [16]

Det finns bevis för att Comorera, förutom att tidigare ha motsatt sig anslutningen till Komintern, även motsatte sig sammanslagningen av de fyra partierna. Hans motstånd har noterats av Joaquín Almendros, sekreteraren för Federació Catalana del PSOE i Barcelona, som blev medlem i det förenade partiets exekutivkommitté. Det är märkligt att hans viktiga vittnesmål inte nämns av Miguel Carminal i hans väldokumenterade tre volymer stora biografi över Comorera, eller av Josep Lluís Martín i Ramos i hans arbete om PSUCs tillkomst. Enligt Almendros var det Comorera som ”visade det största motståndet mot samgåendet”. Comorera, påstår han, var en ”sann *Catalinista*” som inte ville att hans organisation skulle bli hopkopplad med de nationella partierna och att ”hans naturliga allierade” var de katalanska organisationerna: Esquerra Republicana de Catalunya (med vilket USC hade valsamarbete), Acció Catalana, Estat Català och Unió de Rabassaires. Men, fortsätter Almendros, situationen blev kritisk efter att den militära resningen hade slagits tillbaka. ”Comorera hade inget annat val än att ändra ståndpunkt”, eftersom han förstod att endast genom en sammanslagning skulle de fyra partierna kunna konfrontera ”anarkisternas destruktiva makt”.[17]

Enligt den sovjetiska historikern Ponamarjova bestämde sig de fyra partierna, under trycket av inbördeskriget och risken för att CNT-ledarna skulle driva revolutionen ”längs den så kallade ’frihetliga kommunismens’ väg”, att gå samman till ”ett enda parti för det katalanska proletariatet” och att ansluta sig ”till Kommunistiska internationalen genom Spanska kommunistpartiet”.[18]

I mars 1937, bara nio månader efter bildandet, hävdade PSUC att man hade femtiotusen anhängare. ”Femtiotusen militanter i Katalonien är en sorts mirakel”, sade Comorera. ”I Katalonien finns ingen marxistisk tradition. Krafter som är diametralt motsatta marxismen har varit och är fortfarande aktiva, nämligen den stora massan av bönder, den del av arbetarklassen som är anarkister av tradition och alla andra som av tradition och efterblivenhet följer de småborgerliga republikanska partierna… Att ha skapat ett parti med femtiotusen militanter i en atmosfär utan [marxistisk] tradition, ställda som vi är inför mäktiga motståndare som gjort allt

---

[14] *Justicia Social,* 27 juni 1936, som återgivet i Caminal, I, 264, n. 373. *The Communist International* rapporterade i februari-numret 1937 (199): “Så långt tillbaka som i juni 1936, förklarade kamrat Comorera ... vid Spanska kommunistpartiets Madrid–konferens: 'De fyra partierna... har mycket nära kontakter, och jag kan försäkra er att inom en månads tid kommer dessa fyra partier gå samman till ett parti på basis av Tredje internationalens stadgar..... Vi hoppas att vårt exempel kommer att följas inte bara i Spanien utan även i resten av världen.' ”

[15] *El marxismo en España, 1919-1939,* I, 294, n. 4.

[16] *International Press Correspondence,* 22 juni 1934. Min kursivering

[17] *Situaciones españolas, 220-22.*

[18] *La formación,* 99. För sammansättningen av PSUC:s centralkommitté, se *Treball,* 27 och 28 juli 1936. Korta biografier över en del av dess ledande personer finns i Roger Arnau, *Marxisme català i qüestió nacional catalana, 1930-1936,* II, 315-24.

de kunnat för att hindra oss, är en stor triumf." [19] Siffran femtiotusen, som enligt Ponamarjova steg till sextiotusen i juli 1937 och till nittiotusen före krigsslutet[20], verkar inte vara alltför överdriven. De rekryter som strömmade till partiet kom från många håll: arbetare och tjänstemän från UGT:s katalanska sektion, regeringstjänstemän, poliser, lärare, affärsmän, konstnärer, småfabrikanter, såväl som små- och medelstora landbrukare och olika slags arrendebönder, av vilka många tidigare haft medlemskort i Esquerra. "PSUC", sade Severino Campos, en framträdande CNT-FAI-militant, "ägnar sig åt att omvända personer som inte är det minsta påverkade av marxismen eller ens någon revolutionär känsla".[21] Men i ett tal i juli 1937, ett år efter dess bildande då PSUC ansträngde sig för att tona ner sin medelklassammansättning, hävdade Comorera att 60 procent av medlemmarna var industriarbetare och 20 procent lantarbetare. "Om vi till dessa procenttal", fortsatte han, "lägger tjänstemän, affärsbiträden, lärare och alla andra lönearbetare, kan vi fastställa att 97 procent av vårt parti består av lönearbetande." Resten, påstod han, bestod av "kamrater med fria yrken och av ett negligerbart och obetydligt antal element från småbourgeoisin".[22] Då man inte nämnde *rabassaires*, av vilka många enligt PSUC:s jordbrukssekreterare Víctor Colomer gick med i partiet,[23] måste man antaga att dessa arrende- och delägarbönder något slarvigt klassificerades som lantarbetare.

Som noterats tidigare, anslöt sig PSUC, genom PCE, redan från starten till Kommunistiska internationalen. Kort därefter kom ledarna i det katalanska kommunistpartiet att bli den ledande kärnan. Förutom att kontrollera PSUC:s organisatoriska arbete, dess press och fackliga verksamhet, hade de hand om den interna säkerheten. Alla handlingar låg i händerna på Joaquín Olaso, chefen för partiets kontrollkommission, som kontinuerligt kontrollerade PSUC:s ledare och avlyssnade deras telefonsamtal. Denna uppgift förenklades i hög grad av det faktum att de flesta av medlemmarna i centralkommittén och Barcelonas lokalkommitté hade uppmanats att bo med sina familjer i *Pedrera*, ett stort hyreshus som partiet tagit över vid inbördeskrigets utbrott.[24]

"Pedro" – Kominterndelegaten vars riktiga namn var Erna Gerö och som efter Andra världskriget höll flera höga poster i den sovjetkontrollerade ungerska regeringen[25] – var placerad nära Juan Comorera, och spanska kommunistledare sändes regelbundet till Barcelona med direktiv. Inom ett par månader stärkte både Comorera och Rafael Vidiella, den tidigare Caballero-socialisten, sina band med PCE när de gjordes till centralkommittémedlemmar.[26]

PSUC styrdes bakom scenen av Pedro med enastående energi, taktiskhet och effektivitet. Han hade varit en militant anhängare till den ungerska republiken 1918 och personlig sekreterare till dess ledare Bela Kún i Komintern 1934.[27] Därtill påstås han ha varit nära associerad med den sovjetiska säkerhetspolisen under utrensningarna och bistod vid elimineringen av de flesta "ungerska gammelkommunisterna" som då levde i Sovjetunionen.[28] Under inbördeskriget vakade han över *Treball*, PSUC:s dagstidning, och skrev då och då dess ledare. Och med stöd av sina kunskaper i katalanska som han tillägnat sig i början av 30-talet som Komintern-representant i Katalonien, slätade han över de motsättningar i partiets inre krets

---

[19] Comorera, *Cataluña, en pie de guerra,* 15.
[20] *La formación,* 101.
[21] *Ideas,* 24 juni 1937.
[22] Comorera, *Informe presentado en la primera conferencia nacional del partido socialista unificado de Cataluña,* 30.
[23] Colomer, *Informe presentat a la primera conferencia nacional del partit socialista unificat de Catalunya I. C.,* 30.
[24] Vittnesbörd från Serra Pàmies (en medlem i PSUC:s exekutivkommitté) under en intervju i Mexico 1944 (stenograferade anteckningar, Hoover Institution).
[25] Branko Lazitch och Milorad M. Drachkovitch, *Biographical Dictionary of the Comintern,* 117-18; *Uj Magyar Lexikon,* III, 55.
[26] Se Pedro Checa (en medlem i PCE:s politbyrå), *A un gran partido, una gran organización,* 23.
[27] Lazitch och Drachkovitch, 117; Rudolf L. Tökés, *Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic, 257.*
[28] Tökés, 257.

som härrörde från några av dess ledares katalanska nationalism och deras tvekan att acceptera de spanska kommunisternas centraliseringssträvanden. En av Pedros största framgångar var att han lyckades underordna Comoreras katalanska tendenser under PCE. Den taktiska skickligheten hos sovjetdelegaten Pedro, skriver Almendros, och av några medlemmar i det spanska kommunistpartiet, illustreras av hur de underblåste Comoreras ambitioner. ”De lyckades övertyga honom om att han skulle komma att få posten som generalsekreterare för det [spanska] kommunistpartiet, en post som låg i händerna på José Díaz och som vacklade vid den tiden. På grund av dessa framtidsutsikter började han förtränga Kataloniens och det nya katalanska partiets säregenheter. Hans kapitulation inför direktiven från PCE och den sovjetiske delegaten blev fullständig. PSUC blev [politbyråns] blinde och lydige tjänare. Till följd av detta agerade Comorera under partiets veckomöten som om han styrdes av order och paroller utsända av Moskva.” [29]

Flera gånger under inbördeskriget hotade den friktion som skapades genom de nationalistiska känslorna bland några av PSUC-ledarnas och det spanska kommunistpartiets centralistiska tendenser att bryta ut i öppen strid. Det var endast med Pedros taktiska skicklighet och personliga auktoritet som man lyckades sätta katalanisterna på plats.[30] Efter kriget gav Spanska kommunistpartiet i exil följande version av motsättningarna inom PSUC: ”Genast efter PSUC:s bildande sökte alla de friska och lojala element som kommit från de fyra partierna…, med kamrat Juan Comorera i spetsen, stöd och hjälp av [spanska] kommunist-partiet. Men redan tidigt kom också en del element till PSUC för att utan förvarning inleda en strid mot Kommunistiska internationalens linje… Dessa eländiga element… kämpade mot partiets kommunistiska inriktning från fusionens första dag och använde sina positioner i både centralkommittén och exekutivkommittén till detta ändamål.” [31]

Förutom att hålla ordning på de bångstyriga dominerade Pedro exekutivkommitténs möten, inspekterade personligen partiets minsta enheter och utövade en nära och ständig kontroll över nästan varje detalj.[32] Moskvas hade stort förtroende för honom, han t o m övervakade den sovjetiske generalkonsuln i Barcelona Vladimir A. Antonov-Ovsejenkos aktiviteter.[33]

---

[29] *Situaciones españolas,* 111-12. Detta fientliga vittnesmål är inte omnämnt av Caminal i hans biografi om Comorera.
[30] Information till mig från Serra Pàmies (intervju i Mexico, 1944). Se också Caminal, II, 172-75.
[31] Artikel av Felipe Matas i *Nuestra Bandera, 31* dec. 1943. Ett par år senare föll Comorera själv i onåd. Enligt Víctor Alba återvände han till Spanien ”när hans kamrater i exil-PSUC avsatte honom från ledningen. Han hoppades få kontakt med partiets underjordiska kader, men upptäckte att hans egna ’vänner’ hade angett honom till den spanska polisen och att ett öppet brev från hans dotter anklagade honom som förrädare” (*El marxismo en España, II,* 496-97). Se artikeln av PSUC-ledaren Virgilio Llanos,, där denna fördömer Comorera som förrädare och fiendeagent, i *Lluita* (PSUC:s exilorgan), 16 feb. 1950. Bland annat anklagade han Comorera för att ”utnyttja varje tillfälle för att inför mig tala illa om Negrín, vilken han identifierade med PCE.” Den sovjetiske historikern Ponamarjova skriver *(La formación,* 99-100, n. 186): “Under den tid han innehade posten som generalsekreterare begick Comorera flera allvarliga misstag av nationalistisk karaktär och uteslöts 1949 ur PSUC *(Mundo Obrero,* 10 Nov. 1949). Senare återvände han i hemlighet till Spanien, men arresterades i juni 1954 av Francos myndigheter och dömdes till trettio års fängelse av en militärtribunal i Barcelona. Han dog i fängelset. PCE:s politbyrå och PSUC:s exekutivkommitté publicerade 1957, under rättegången, ett uttalande där man protesterade mot det godtyckliga agerandet av Francos myndigheter mot Comorera och andra antifascister (*Pravda,* Aug. 11, 1957).” Om Comoreras tjänster till Moskva i Latinamerika efter inbördeskriget och hans förhållande till förlagshuset Editorial 'Atlante' i Mexico, som distribuerade sovjetpropaganda i landet och i Centralamerika, se Karl Rienffer, *Comunistas españoles en America,* 104-12.
[32] Vittnesmål av Serra Pàmies (intervju i Mexico, 1944).
[33] Se Julían Gorkin, *Caníbales politicos,* 81-83, och *El proceso de Moscú en Barcelona,* 51,där Gorkin ger vad som verkar vara en trovärdig redogörelse för Pedros auktoritet över den sovjetiske generalkonsuln. General Vicente Guarner påstår att NKVD-chefen Alexander Orlov, enligt hemliga polisens rapporter, delegerade till Gerö att skapa en hemlig polisorganisation av sovjettyp i Barcelona och att Gerd “satte stopp för Antonov-Ovsejenko genom att sända honom till döden i Moskva” *(L'aixecament militar i la guerra civil a Catalunya, 1936-1939,* 213). I november 1917 hade Antonov-Ovsejenko lett stormningen av tsarens vinterpalats och arresterat den proviso-riska regeringen. Efter att han återkallats till Ryssland 1937 försvann han i utrensningarna. *Who Was Who in the USSR,* 24, påstår att han dog i fängelse 1938 och rehabiliterades postumt. *Bolsjaja sovetskaja entsiklopedija,* 3dje uppl., vol. II, publicerad 1970, ger dödsdatum till 1939, men nämner inte att han fängslats. Å andra sidan hävda-

Mindre än två veckor efter militärkuppens nederlag den 20 juli, under den revolutionära yrans oreda, gick PSUC samman med Esquerra i en manöver för att underminera Centrala Antifascistiska Miliskommitténs framgång. Enligt den officiella kommunistiska historieskrivningen av inbördeskriget, *Guerra y revolución en España, 1936 -1939*, försökte partiet ”motverka FAI:s inflytande” genom att anta ett erbjudande från Esquerra att gå med i regeringen. Den 31 juli bildades en ny regering av ERC-ledaren Juan Casanovas med tre representanter för PSUC.[34] Men FAI ”reagerade våldsamt” och sände en delegation till president Companys med krav om ”omedelbar upplösning” av regeringen. Enligt Serra Pàmies hotade delegationen att inta Generalitat-palatset, sätet för den katalanska regeringen, om inte Companys agerade. ”Rädd för en öppen konfrontation”, fortsätter den officiella kommunistiska historiken, ”beslöt Esquerras representanter att PSUC:s ministrar skulle dra sig tillbaka… Med hopp om att tillmötesgå anarkisterna presenterade Casanovas också listan med kandidater i hans nya regering – där PSUC var uteslutet – för Mariano Vázquez, vid den tiden sekreterare för katalanska CNT:s regionala kommitté. Först när Vázquez givit sitt godkännande vågade Casanovas offentliggöra listan.” [35] Den anarkosyndikalistiske historikern César M. Lorenzo noterar en händelse som illustrerar i vilken grad de frihetliga i Katalonien ”hade makten”: Vidiella, en av de tre PSUC-representanter som hade gått med i regeringen och var medlem i Miliskommittén, uteslöts ”utan vidare” från den senare för att inte ha meddelat de andra medlemmarna sina avsikter.[36]

Men denna motgång dämpade inte president Companys beslutsamhet att koncentrera makten i Generalitat-regeringens händer. Ett par veckor senare sammankallade han ett möte med CNT-FAI-representanterna i Centrala Antifascistiska Miliskommittén. ”Jag inser att ni är situationens herrar”, sade han dem. ”Jag är redo att följa er så långt som nödvändigt. Allt är i ständig förändring och jag inser att det är folket som måste omskapa samhället. *Om ni vill ska jag avgå*, men jag tror att jag kan bli användbar för er. Demokratierna – speciellt Frankrike – känner mig. Av detta skäl är jag säker på att vi kan få vapen för att besegra fascisterna, något som de inte kommer att bistå CNT och FAI med. *Vi måste upprätthålla skenet*. Därför föreslår jag att vi bildar en Generalitat-regering som representerar mitt parti och CNT och där jag blir premiärminister. *Efter att ni pressat ur mig vad ni kan, kan ni slänga bort mig som obrukbar. Min enda önskan är att tjäna revolutionen*.” [37]

I sina ansträngningar att blåsa nytt liv i Generalitat-regeringen genom att avskaffa miliskommittén fick han hjälp av påtryckningarna från centralregeringen, vilken vägrade stödja ett revolutionärt organ som för hela världen demonstrerade att dess auktoritet i Katalonien var ineffektiv. ”De sade gång på gång till oss”, intygar Diego Abad de Santillán, ”att så länge som vi envisades med att behålla [miliskommittén]… skulle inga vapen nå Katalonien och vi skulle inte få utländsk valuta som vi skulle kunna köpa vapen för eller råvaror till våra industrier.” Om de inte skulle förlora kriget fanns det därför ingen annan utväg, försäkrade han, än att upplösa kommittén och gå med i den katalanska regeringen. ”För första gången i den moderna arbetarrörelsens historia gick vi anarkister med i en regering…, inte för att vi glömt våra doktriner eller regeringens natur. Omständigheter utanför vår kontroll förde oss till situationer och metoder som var motbjudande, men oundvikliga.” [38]

Federica Montseny förklarade det historiska beslutet annorlunda. I Ryssland, förklarade hon i ett tal den 14 oktober 1936, hade anarkisterna försökt genomföra sina idéer i regioner som

---

de Ilja Ehrenburg att han fick kännedom om Antonov-Ovsejenkos öde när han kom till Moskva i december 1937. *(Eve of War, 1933-41,* 190).

[34] För sammansättningen av regeringen, se *Treball,* 1 aug. 1936. Den officiella kommunistiska historieskrivningen anger felaktigt datumet till 2 augusti *(Guerra y Revolución,* II, 19).

[35] *Guerra y revolución, II,* 19. För information i den lokala pressen om lösningen av krisen och bildandet av en ny regering utan PSUC, se *La Humanitat, La Publicitat, Solidaridad Obrera,* och *Treball,* 7 aug. 1937.

[36] *Syndikalismen vid makten,* kapitlet ”Maktens sönderfall i Katalonien”, n. 25.

[37] Artikel av Marcos Alcón, som var närvarande vid mötet, *Cultura Proletaria,* 20 feb. 1943.

[38] *Por qué perdimos la guerra,* 116.

Ukraina, där den frihetliga kommunismen var etablerad, men genom att de inte deltog i *alla* aspekter av det offentliga livet fann de sig avskärmade från händelsernas styrning och straffades med ”blod och eld”. Av detta skäl, lade hon till, har vi i Katalonien ”deltagit i allt och etablerat oss överallt... Således har vi gjort revolution även inom politiken. Det är inget brott mot principer, bara ett erkännande av historiens lärdomar.” [39]

Vem tog det historiska beslutet att gå med i Generalitat-regeringen? Ingen av de ledande anarkistiska talesmännen klargör detta, men det finns en del bevis för att det togs under det nationella plenum som CNT:s regionala kommittéer påbörjade tredje veckan i september.[40]

I den nya administration som José Tarradellas bildade den 28 september – han har av en anhängare beskrivits som en man ”med stor politisk framsynthet och utomordentlig skicklighet” [41] – fick anarkisterna bara tre av tolv portföljer. I juli, påminner vi oss, hade Companys utnämnt Tarradellas (som fyrtioett år senare, 1977, skulle bli Generalitats förste president efter general Francos död) till regeringsrepresentant i miliskommittén. Och i kraft av sina maktbefogenheter under den katalanska konstitutionen, delegerade Companys nu sina exekutiva funktioner till honom genom att ge honom titeln försteminister eller premiärminister i Generalitat-regeringen, representerande Esquerra. De tolv regeringsposterna fördelades till de olika organisationerna enligt följande:

José Tarradellas	ERC	Försteminister (Premiär-) och finansminister
Artemio Aiguadé	ERC	Intern säkerhet
Ventura Gassol	ERC	Kultur
Juan P. Fábregas	CNT	Ekonomi
Antonio García Birlan	CNT	Hälsa och skydd
Juan J. Domenech	CNT	Försörjning
Juan Comorera	PSUC	Offentlig service
Miguel Valdés	PSUC	Arbets- och offentlig rätt
Andrés Nin	POUM	Justitie
Överstelöjtnant Felipe Díaz Sandino	Oberoende (liberal republikan)	Försvar
José Calvet	Unió de Rabassaires	Jordbruk
Rafael Closas	Acció Catalana Republicana	Minister utan portfölj

Även om upplösningen av miliskommittén stärkte Generalitat-regeringens auktoritet, så satte det inte stopp för maktdelningen i regionen; de revolutionära behöll sin egen poliskår – *patrullas de control* eller patrullerna – under kontroll av den CNT-dominerade Junta de Seguridad och den beväpnade milisen under det CNT-kontrollerade Secretariado de Defensa, liksom ett utbrett nät av försvars-, transport- och livsmedelskommittéer som täckte regionen på längden och bredden. Å andra sidan kunde Generalitat-regeringen, genom Artemio A Aiguadé, minister för inre säkerhet, och Martin Rouret, hans *comisario general de orden público*, eller polischef, förlita sig på stormtrupperna och Republikanska gardet liksom på andra miliser knutna till de moderata partierna.[42]

Att få slut på maktdelningen blev det viktigaste målet för PSUC- och ERC-ministrarna i den nya regeringen under de följande månaderna. Första steget i denna riktning var dekretet från

[39] *Tierra y Libertad*, 29 okt. 1936. Se också ibid., 22 maj 1937; Agustin Souchy, *Tiempos Nuevos*, sept. 1938, och Helmut Ruediger, *Ensayo critico sobre la revolución española*, 24, 27.
[40] Vernon Richards, *Lessons of the Spanish Revolution*, 63.
[41] Mariano Ansó, Yo *fui ministro de Negrín*, 182. Se också Caminal, II, 28-32.
[42] Även om Artemio Aiguadé presiderade över Junta de Seguridad, var den verklige chefen generalsekreteraren Aurelio Fernández från CNT. För mer information om de dubbla polisfunktionerna, se Josep Coll och Josep Pané, *Josep Rovira*, 155-56.

den 9 oktober 1936 som sörjde för upplösningen av de revolutionära kommittéer som bildats i samband med den militära resningen och för att de skulle ersättas med reguljära lokala råd, i vilka de olika organisationerna skulle representeras i proportion till deras representation i regeringen.[43] Då majoriteten av kommittéerna dominerades av CNT och FAI måste CNT-ministrarnas godkännande av dekretet ha överraskat Esquerra, som trots motståndet från de mer radikala medlemmarna i den frihetliga rörelsen lyckades återta en del av sin förlorade makt i regionens städer och byar.

Under den lidelsefulla politiska strid som under de närmaste månaderna utkämpades för att få slut på den dubbla polis- och militärmakten bör man göra skillnad mellan Esquerras politik och PSUC:s. Å ena sidan hoppades Companys och Tarradellas att få slut på uppdelningen genom en subtil manipulering av CNT och FAI och genom att utnyttja deras politiska oskicklighet och oerfarenhet och på så sätt undvika ingrepp från den centrala regeringen och det spanska kommunistpartiet i fråga om den katalanska autonomin.[44] Å andra sidan Å andra sidan sökte PSUC – trots de katalanska stämningarna bland många av dess ledare – stöd hos den centrala regeringen och Spanska kommunistpartiet, trots faran för att det skulle riskera regionens autonomi, vilket vi ska se i kommande kapitel.

[43] *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya,* 11 okt. 1936.

[44] Ernest Udina, Tarradellas biograf, skriver: "[Tarradellas] politik handlade om att moderera anarkisterna och om möjligt förhindra att PSUC drogs med i PCE:s strategi, och på så sätt säkra Generalitats överhöghet och politiska auktoritet" *(Josep Tarradellas,* 187). Se också Tarradellas brev till mig från den 24 mars 1971 (s. 1, 6) angående den politik han förespråkade gentemot CNT och FAI (Hoover Institution).

40. POUM och trotskisterna

Den politiska scenen i Katalonien komplicerades genom närvaron av POUM, Partido Obrero de Unificación Marxista, som bildats i september 1935 genom sammanslagning av Andrés Nins Izquierda Comunista (IC, Kommunistiska vänstern) med Joaquín Mauríns Bloque Obrero y Campesino (Arbetar- och bondeblocket).[1] Enligt Nin steg POUM:s medlemsantal från 6000 i juli 1936 till 30000 i december.[2] Även om detta enligt anarkosyndikalistiska mått var litet, och man utanför Katalonien bara hade skelettet till en organisation, var det inte desto mindre en kraft att räkna med i regionen.

Eftersom partiet var energisk förespråkare av en socialistisk revolution och proletariatets diktatur, och obeveklig kritiker av folkfronten och Stalins rättegångar och terror, blev POUM stämplat som ”trotskistiskt”. Även om några av dess ledare, inklusive Andrés Nin och Juan Andrade, en gång hade varit lärjungar till Leo Trotskij och efter inbördeskrigets utbrott erbjudit honom politisk asyl i Katalonien[3], var POUM inget trotskistiskt parti, och man försökte frenetiskt bevisa det i många artiklar och tal.[4] I linje med den taktik som Stalin använt vid Moskvarättegångarna, att bunta ihop alla opponenter under samma etikett, stämplade

---

[1] För information om Maurín och Nin, se Víctor Alba och Stephen Schwartz, *Spanish Marxism vs. Soviet Communism: A History of the POUM*. Detta arbete innehåller mycket material om partiets ursprung i den katalanska arbetarrörelsen. Dessutom kommer inom kort den tyske historikern Reiner Tosstorff i Västtyskland att publicera sin avhandling *Die POUM während des Spanischen Bürgerkriegs, 1936-1939*. En kopia finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. Tosstorffs arbete, en universitetsavhandling, är en mycket noggrann och ytterst detaljerad redogörelse för POUM under inbördeskriget. Dessa två böcker måste betraktas som grundläggande för POUMs historia och bör konsulteras av senare forskare som intresserar sig för sådant som är relaterat till POUM och den trotskistiska rörelsen i Spanien och som inte behandlas i denna bok. Se också Alba, *Dos revolucionarios: Joaquín Maurín, Andreu Nin*; Francesc Bonamusa, *Andreu Nin y el movimiento comunista en España, 1930-1937*; George Esenwein i Robert A. Gorman, *Biographical Dictionary of Marxism*, artiklar om Maurín och Nin; Antoni Monreal, *El pensamiento politico de Joaquín Maurín*; Andrés Nin, *Els moviments d'emancipació nacional, Los problemas de La revolución española*, och *La revolución española*, 1930-1937; Pelai Pagés, *Andreu Nin: Su evolución política, 1911-1937* och *El movimiento trotskista en España, 1930-1935*.

[2] Rapport till POUM:s centralkommitté i Nin, *La revolución española*, s 232.

[3] ”Vid den tiden var Norge satt under tryck från Sovjet för att utvisa Trotskij” skriver George Esenwein, ”och det kan mycket väl vara så att hans tidigare relationer med Nin och Andrade hade något att göra med POUM:s beslut att söka asyl för honom. Som Victor Serge skrev i sina memoarer: Nin och Andrade och andra framträdande POUM-ister ’var djupt oense med Trotskij i många frågor, men hyste ändå en broderlig beundran för honom’. (En revolutionärs minnen, i kapitlet ”Västerlandets nederlag”). Å andra sidan har Julián Gorkin, medlem i POUM:s exekutiv vid den tiden, skrivit att POUM:s inbjudan till Trotskij inte var något mer än en solidaritetsgest, eftersom Trotskij, pga Sovjetunionens diplomatiska påtryckningar, hade allt svårare att finna en säker tillflyktsort i Europa (Gorkins brev till Burnett Bolloten, 24 maj 1981, Hoover Institution). Hur som helst blev POUM:s planer aldrig uppfyllda. Tidigt i augusti 1936 skrev Trotskij själv till Jean Rous, den representant för Fjärde Internationalens Förenade Sekretariat som förhandlade med POUM på Trotskijs vägnar, att han skulle bli ’mycket glad’ om han fick visum för att resa till Barcelona (brev publicerat i *La Batalla* [Paris], jan-feb. 1971). Rous fick aldrig detta meddelande eftersom det snappades upp av OVRA (italienska hemliga polisen), som då opererade i Barcelona. (Brevet upptäcktes först flera år senare av den italienske historikern Paolo Spriano som forskade i den italienska hemliga polisens arkiv, ibid.). Men även om Trotskijs meddelande hade nått fram, är det högst otroligt att han skulle ha tillåtits stanna i Katalonien. För även om POUM:s exekutiv publicerade sin inbjudan till Trotskij i *La Batalla* (Paris) den 3 september 1936, och i sin dagstidning i Madrid, *El Combatiente Rojo*, den 10 i samma månad, så avvisades förslaget av Generalitats president Luis Companys (Gorkin, brev till Bolloten, den 9 mars och 24 maj 1981). Det råder föga tvivel om att Companys vid den tiden saknade möjlighet att ge Trotskij ett visa, mest på grund av att anarkosyndikalisterna, vars makt i regionen var stark, inte skulle ha accepterat hans närvaro. Anarkosyndikalisterna var inte bara oförsonliga motståndare till marxismen, utan de hatade speciellt Trotskij för hans brutala förföljelser av anarkisterna under bolsjevikrevolutionen. Julián Gorkin har i brev till Bolloten (den 24 maj 1981) påpekat att Companys negativa svar mycket väl kan ha sin grund i andra överväganden. Exempelvis var PSUC inte mindre fientligt inställda till Trotskij än anarkosyndikalisterna, och de kunde ha pressat Companys att hålla honom utanför Spanien. Dessutom var, enligt Gorkin, Companys själv utan tvekan medveten om att Trotskijs närvaro i Spanien skulle ha stört de republikanska ansträngningarna att få stöd från demokratierna i väst.” Jag är Esenwein tacksam för att han undersökt denna fråga på min begäran.

[4] Se till exempel, *La Batalla*, 24 dec. 1936; ibid., 24, 27 apr. 1937 (artiklar av Gorkin). För Nins brytning med Trotskij 1934, se Gorkin, *El proceso de Moscú en Barcelona*, s 38.

kommunisterna dissidenterna i POUM som trotskistiska agenter för Franco, Hitler och Mussolini.[5]

Vid inbördeskrigets utbrott blev Joaquín Maurín, partiets generalsekreterare, infångad när han försökte komma över från rebellterritoriet till den republikanska sidan och arresterades under falskt namn. Efter att han frigivits i september 1937 fängslades han på nytt efter ett par dagar när man upptäckte hans verkliga identitet, och han frigavs inte förrän i oktober 1946.[6]

”Även om Maurín själv aldrig deltog i kriget”, skriver den i inbördeskriget kunnige Georg Esenwein, ”satte otvivelaktigt hans roll som POUM:s främste teoretiker och organisatör sin stämpel på partiets politik.” Även om man inte med säkerhet kan bedöma vilken betydelse hans frånvaro hade, kan det dock inte råda något tvivel om att det skapade stora problem för POUM under kriget. Detta illustreras av det faktum att Nin, när han tog över ledningen, saknade det inflytande som Maurín åtnjutit; ty, som POUM-medlemmen och Nins gode vän Ignacio Iglesias senare skrev till Victor Alba [historiker och en gång medlem i partiet], ”Maurín var [för majoriteten i POUM] någonting mer än *dirigente máximo* (den högste ledaren): Han var helt enkelt ledaren, den ende ledaren.” [7] Mauríns inflytande förstärktes också av det faktum att hans anhängare vid fusionen var åtminstone 23 gånger fler än Nins.[8] De starka känslorna för Maurín märktes tydligt vid partiets centralkommittés första möte efter inbördeskrigets utbrott, då, enligt Alba, Nin inte utnämndes till generalsekreterare –”en post och titel som var reserverad för Maurín” – utan till politisk sekreterare.[9]

Även om kommunisterna hade stämplat POUM som trotskistiskt, är sanningen den att Trotskij hade djupgående meningsskiljaktigheter med POUM redan från dess grundande[10], och inom ett par månader efter stridernas utbrott bröt sig en handfull av hans ortodoxa följeslagare ur och bildade Bolsjevik-leninisterna, den mycket lilla spanska sektionen av Fjärde Internationalen.[11] ”POUM var aldrig trotskistiskt, dvs. ett bolsjevikiskt parti”,

---

[5] Se till exempel, ”El Trotsquisme, el millor agent de Hitler-Mussolini-Franco”, *Treball*, 17 jan. 1937, och ”El trotskismo en acción. Los que trabajan para el enemigo”, *Las Noticias*, 29 jan. 1937. I denna kampanj fick kommunisterna sällskap av Michail Koltzov, *Pravdas* specielle korrespondent i Spanien. Se till exempel hans artikel i *L'Humanité*, som återgavs i *La Batalla*, 27 jan. 1937.

[6] För Mauríns odyssé och hans fru Jeannes ansträngningar för att få honom fri, se Jeanne Maurín *Cómo se salvó Joaquín Maurín*.

[7] James W. Cortada, *Historical Dictionary of the Spanish Civil War, 1936-1939*, s 328. För brevet från Iglesias till Alba, se Víctor Alba, *El marxismo en España, 1919-1939*, I, s 291-92. Efter Mauríns död i USA 1973, skänktes hans dokument till Hoover Institution.

[8] Enligt Alba hade Nins Kommunistiska Vänster bara 250 till 300 medlemmar vid fusionen, jämfört med 7000 i Mauríns parti, dvs. ett förhållande 1 till 28, eller som bäst 1 till 23 (*Dos revolucionarios*, s 389). [Albas siffror för antalet IC-medlemmar är uppenbarligen för låga, vilket också Reiner Tosstorff konstaterar i sin utomordentligt väldokumenterade avhandling *Die POUM in spanischen Bürgerkrieg*. Tosstorff redovisar att uppgifter om IC:s medlemstal varierar mellan 200 till över 2000 (G Munis). Genom att sammanväga uppgifter från olika håll, bl a om IC:s medlemmar i olika delar av Spanien kommer Tosstorff fram till att det verkliga antalet bör röra sig om 700-800 medlemmar – *Red anm*]

[9] Ibid., s. 390-91.

[10] Se till exempel, Trotskij, *La revolution espagnole*, 1930-40, 273-307; Trotskij, *Escritos sobre España*, s 123-32; artikel i *Unser Wort*, mitten av februari 1936; engelsk översättning i *New Militant*, 15 feb. 1936; också *Unser Wort*, i början av maj 1936. En värdefull bok, skriven av en av POUM:s grundare, är *Léon Trotski y España, 1930-1939* av Ignacio Iglesias. Pelai Pagés hävdar i sin studie av den trotskistiska rörelsen i Spanien att ”Trotskijs kampanj mot det nya partiet, och speciellt mot Nin och Andrade, inte var till någon större hjälp för den spanska revolutionen och gav de element i POUM som kom från den trotskistiska rörelsen en ny dissidentroll som gjorde det svårt för dem att accepteras som ledare i det nya partiet” (*El movimiento trotskista*, s 289).

[11] Bolsjevik-leninisterna avslöjade aldrig offentligt hur många anhängare man hade under kriget, men i protokollen från Fjärde Internationalens grundningskonferens, som hölls i Lausanne den 3 september 1938, angavs medlemsantalet för den spanska sektionen till mellan tio och trettio (*Documents of the Fourth International: The Formative Years, 1933-40*, s 289). Jag tackar Stephen Schwartz, en tidigare engelskspråkig representant för Manuel Fernández Grandizo (G. Munis) mellan åren 1977 och 1982, för att han riktat min uppmärksamhet mot dessa siffror och för att ha läst och gett värdefulla förslag till detta kapitel. I ett brev till mig, daterat den 4 januari 1986, bidrar Pierre Broué, den främste nu levande auktoriteten på den trotskistiska rörelsens historia, med användbar information om antalet medlemmar vid fronten och i eftertruppen under de första krigsåren

deklarerade *Unser Wort*, ett tyskspråkigt organ för Trotskijs Fjärde International. ”POUM-ledarna försvarade sig desperat mot ’anklagelserna’ om trotskism och tvekade inte ens att ta till de mest osmakliga medel. De inte bara uteslöt trotskisterna, utan POUM gav dessutom uteslutningarna offentlighet på det mest provokativa sätt.” [12]
Bertram D. Wolfe, vid den tiden ledare för USA:s Kommunistiska Parti (oppositionen), som var associerat med POUM via International Bureau for Revolutionary Socialist Unity, skrev:

> De enkla fakta i saken är:
>
> 1. POUM är inte trotskistiskt. Dess medlemmar och ledarskap kom framför allt från kommunistpartiet, den katalanska sektion som bit för bit uteslöts under den ultravänsteristiska vågen 1929, för att de motsatte sig splittringen av fackföreningarna, för att de förespråkade enhetsfrontstaktiken, för att de motsatte sig den korkade teorin om att resten av arbetarklassen var ”socialfascistisk”, för att de motsatte sig en mekanisk överföring till Spanien av en taktik som inte hade någon grund i den spanska verkligheten. Dess mest framstående ledare var Joaquín Maurín, ofta och bittert attackerad av Trotskij som ”centrist”, ”opportunist”, ”småborgare”, ”det spanska proletariatets störste vilseledare”, ”mensjevikisk förrädare” och liknande valda epitet…. I sina mer välvilliga stunder, kunde

---

(Hoover Institution). Trotskij erkänner själv den 14 april 1937: ”Trotskisterna i Spanien – de genuina trotskisterna – är inte många. Jag beklagar det, men jag måste medge det, de är inte många. Det finns ett starkt parti, POUM, Arbetarpartiet för Marxistiskt Enande…. Partiets ungdom hyser sympatier för våra idéer. Men partiets politik är mycket opportunistisk och jag kritiserar den öppet” (*The Case of Leon Trotsky*, s 294).

[12] Mitten av augusti 1937. I ett brev till mig 1948, informerade mig Manuel Fernández Grandizo (känd som G. Munis) att han grundade den spanska sektionen av Fjärde Internationalen i november 1936 och att POUM uteslöt de medlemmar som hade sympatier för Bolsjevik-leninisternas idéer. I ett brev till Trotskij, daterat den 11 oktober 1937, hävdade Harry Milton, som själv var trotskist vid den tiden och som stred med POUM:s milis vid Aragon-fronten, att Moulin (Hans Freund), ”den ledande kamraten i vår grupp”, hade uteslutits ur POUM i början av året (Harry Milton, ”Copies of correspondence with Leon Trotsky and George Kopp” [Hoover Institution]). Jag tackar Harry Milton för dessa kopior. Men, enligt Stephen Schwartz finns det ”inga bevis för att Moulin någonsin var medlem i POUM” (samtal med Schwartz, som baserar sig på Broué och Tosstorff). Paul Thalmann, trotskist och en gång sekreterare för Kommunistisk Ungdom i Schweiz, som stred med POUM:s milis, påstår i en intervju som publicerades 1976: ”Det fanns en stark högerflygel i POUM som höll trotskisterna kort; de sköt också några – det bör man också veta” (Clara Thalmann och Paul Thalmann, *Revolution für die Freiheit*, s 380). När hon intervjuades av mig 1984, hävdade dock Clara Thalmann eftertryckligt att hon inte hade någon kunskap om de avrättningar som hennes man Paul påstått skulle ha skett.

Enligt uppgifter som Stephen Schwartz fått av Pierre Broué (se not 11 ovan), skrev POUM-organet *La Batalla* att en viss Karl Herbert Lenz (”Kampenski”) hade uteslutits. Jag har inte hittat någon ytterligare information om uteslutna trotskister. Den 13 november 1936 informerade Andrés Nin dem – som svar på en formell begäran av Bolsjevik-leninisterna om inträde som grupp i POUM med fraktionsrätt – på exekutivkommitténs vägnar att de kunde gå med i POUM som individer men inte som grupp, och då medlemskap i POUM var ”oförenligt med att man tillhörde någon annan politisk organisation” så måste de lämna den Bolsjevik-leninistiska organisationen. Han deklarerade också att de som gick med i POUM ”offentligt [måste] ta avstånd från och förklara sig oense med den kampanj med förtal och smädelser mot vårt parti som bedrivits i den blivande Fjärde internationalens publikationer” (*Information Bulletin*, International Bureau for the Fourth International, juli 1937). Dessa villkor var oacceptabla för Bolsjevik-leninisterna. I ett öppet brev till POUM:s exekutiv i april 1937 ansökte de återigen om inträde som grupp med fraktionsrätt. Samtidigt kritiserade de skarpt ledarskapet:

”Avsaknaden av ett parti, inte bara revolutionärt, utan bolsjevikiskt, som kan inta en resolut klassposition mot den kapitalistiska stat som stöds av folkfronten, hotar allvarligt att lämna vägen fri för reaktionen. När vi skrev vårt första brev, slumrade den på avstånd… Idag har vi bara en kort tid på oss, men vi kan fortfarande ta ikapp det som förlorats. Ni kan inte hävda att POUM är ett sant revolutionärt parti, då inte ens exekutivkommitténs medlemmar anser det. Er paroll för en Arbetar- och bonderegering och en Revolutionär arbetarfront, vilka är oförenliga, belägger detta; men ni har lyckats lansera båda eftersom ni i den Revolutionära arbetarfronten ser en sorts byråkratisk överenskommelse med CNT, som vill skapa en Arbetar- och bonderegering genom att dela upp Generalidads portföljer mellan CNT och POUM. Inför denna opportunistiska förvirring för vi fram parollen om proletariatets diktatur baserad på arbetar-, bonde- och soldatkommittéer….

Vi ber er tänka igenom det, kamrater i exekutivkommittén. Ni måste erkänna att POUM har begått, och begår, grundläggande fel som grusar vägen till revolutionen. En diskussion om principer är oundgänglig för att ge proletariatet den teoretiska vägledning som är nödvändig… Bara ett opportunistiskt ledarskap räds fraktioner. Under nuvarande förhållanden i klasskampen, och speciellt med POUM:s interna tillstånd, är det revolutionära ledarskapets första plikt att ta upp den ideologiska, dvs. den fraktionella striden” (ibid.)

. Det finns inga dokument som visar att POUM:s exekutiv ens tog notis om denna Bolsjevik-leninisternas andra begäran om att få bli insläppta i partiet som fraktion.

> Trotskij nöja sig med: ”Maurinismen… en blandning av småborgerliga fördomar, okunnighet, provinsiell kunskap och bypolitik”, och dra slutsatsen att ”…det första steget på vägen till ett revolutionärt parti i Spanien måste bli att avvisa maurínismens politiska vulgaritet. I detta får vi inte tveka…”
>
> 2. Två av POUM:s ledare, Andrés Nin och Juan Andrade, var tidigare anhängare till Trotskij. De bröt med honom för nästan fem år sedan, då de avvisade hans instruktioner om att gå in i Andra internationalen… Sedan dess har Trotskij omväxlande hedrat dem som ”bara en svans av ’vänster-bourgeoisien”, ”förrädarna Nin och Andrade” … och har deklarerat att ”i Spanien kommer man utan tvekan att finna genuina revolutionärer som skoningslöst kommer att avslöja förräderiet av Maurín, Nin, Andrade och co., och lägga grunden till den spanska sektionen av Fjärde Internationalen”.
>
> 3. Trotskisterna är inte medlemmar i POUM. POUM har en stående order om att utesluta alla trotskister. *La Batalla* [partiorganet] har haft ett stort antal polemiska artiklar mot trotskismen, inte i den ”skoningslösa”, arroganta och oförskämda ton som ryssar som Stalin och Trotskij brukar använda mot till och med de bästa politiska element, om de inte råkar tjäna deras fraktionella syften i partifejden i Sovjetunionen, utan i en konkret och teoretisk anda som både trotskister och stalinister sedan länge gett upp eller glömt.[13]

Trotskisterna smädade POUM för att de gått in i den katalanska regeringen, där Andrés Nin fått posten som justitieminister. ”Varje form av koalitionsregering på basis av ett gemensamt program med bourgeoisien och reformisterna är ett rent förräderi mot det revolutionära programmet”, deklarerade de. ”Huvuduppgiften är att fullständig rasera den borgerliga staten och ersätta den med en arbetarregering, dvs. kommittéer eller sovjeter.” [14] Och M. Casanova, en utländsk trotskistisk frivillig i Barcelona, skrev: ”Vår internationella organisations representant i Barcelona [Juan Roux] förutsåg och förklarade i augusti 1937 de tragiska konsekvenserna för POUM och för den spanska revolutionen av dubbelmaktens krossande och upplösningen av Centralkommittén för den Antifascistiska milisen. Han gjorde det inte i kulisserna, utan med hög röst. POUM:s ledare lyssnade inte på oss. Framför Fjärde Internationalens ’sekteristiska’ väg föredrog de den ’realistiska’ vägen att samarbeta i Generalidad.” [15]

---

[13] Bertram D. Wolfe, *Civil War in Spain*, s. 68-70. Se även *Workers' Age*, 11 dec. 1937, ”What Is Trotskyist View of Spain”, av Jim Cork (Harry Goldberg). För Andrades och POUM:s meningsskiljaktigheter med trotskisterna under och efter inbördeskriget, se den avhandling han presenterade i Paris, jan. 1970 (Juan Andrade, ”Conferencia leída el 10 Enero de 1970, en el Centro de Estudios sobre el Movimiento Obrero Español, de Paris”; kopia i Hoover Institution, Bolloten Collection).

[14] *Unser Wort*, början av dec. 1936.

[15] Essä i *Quatrième Internationale*, ”L'Espagne Livrée”, maj 1939, publicerad i bokform på spanska under titeln *La guerra de España*. [Citatet från svenska utgåvan, Spanska inbördeskriget och stalinismens förräderi]

Jag vill tacka Gorge Esenwein för att han sänt mig följande not: ”När Casanova skrev denna lilla bok, ignorerade han de skillnader som fanns inom POUM om lämpligheten att gå in i regeringen. (För dessa skillnader, se Alba, *El marxismo*, I, s 320-24) Han ignorerade också det faktum att Juan Andrade, en medlem i exekutivkommittén, motsatte sig upplösningen av Centralkommittén för den Antifascistiska milisen och, följaktligen, POUM:s beslut att samarbeta med Generalitat-regeringen. Alba nämner inte Andrade med namn, men påstår att inom exekutiven lades två röster mot att gå in i regeringen och att det inom den större centralkommittén fanns åtskilliga medlemmar som var emot det. Han säger också att både exekutiv- och centralkommittén antog förslaget om att gå in i regeringen ’i princip’, även om det finns en del frågetecken om huruvida Nin, den politiske sekreteraren, tog på sig att själv att fatta det avgörande beslutet utan att underställa exekutivkommittén regeringens program för ’slutligt godkännande’. Enligt Ronald Fraser, som intervjuade Andrade några år efter kriget, pressades Andrade till att gå med på beslutet, för även om han personligen var emot POUM:s samarbete med ”en borgerlig regering”, visste han ”att han skulle uteslutas ur partiet om han röstade mot det” (*Blood of Spain*, s 341).

Andrade har förklarat varför POUM beslöt att gå med i regeringen: ”Å ena sidan, skulle den överväldigande majoriteten av partiets sektioner inte ha accepterat att vi bröt med de andra arbetarorganisationerna, det skulle ha medfört vår isolering. Praktiskt sett skulle vi inte längre fått material och ekonomiskt stöd till vår milis och skulle ha förlorat alla poster som vårt parti innehade lokalt. I korthet, partiet skulle ha reducerats till ingenting och skulle också ha hamnat i en illegal position. Å andra sidan skulle stalinisterna ha vunnit halva sitt krig och utnyttjat situationen för att förklara oss illegala. Det var många faktorer som noggrant måste beaktas. Av detta skäl beslöt exekutivkommittén att hänskjuta det slutliga beslutet till centralkommittén, vilken samlades två dagar senare.” (opublicerad artikel presenterad den 10 jan. 1970 vid Centro de Estudios sobre el Movimiento Obrero

Som svar anförde POUM att dess närvaro i den katalanska regeringen var ett övergångsstadium till total arbetarmakt och att dess paroll alltid hade varit, och fortsatte att vara, ”för en arbetarregering, arbetar-, bonde- och soldatkommittéer, och en konstituerande församling”.[16]

Trotskisterna replikerade med att denna paroll inte var förenlig med POUM:s deltagande i en regering som strax efter sitt bildande gett representation till både medelklass- och arbetarpartier. ”Inte vid ett enda tillfälle under inbördeskriget föreslog POUM att kommittéerna skulle gripa makten”, skrev G. Munis (Manuel Fernández Grandizo), tidigare aktivist och fraktionalist i Nins Izquierda Comunista, nu ledare för den lilla Bolsjevik-leninist-gruppen.[17] Trotskisterna klandrade också POUM för att de slagit samman sin fackliga organisation, FOUS, Federación Obrera de Unidad Sindical,[18] med det PSUC-kontrollerade katalanska UGT istället för med det revolutionära CNT, för att de ville undvika slitningar med de anarkosyndikalistiska ledarna.[19] POUM hävdade att man tagit detta steg i förhoppningen om att ge UGT en ”revolutionär injektion”, så att en fusion med CNT skulle bli lättare.[20] Andrés Nin, POUM-ledaren, menade för sin del att om FOUS hade gått in i CNT skulle det bara ha utgjort en liten minoritet, medan man i UGT (som var en negligerbar kraft i Katalonien jämfört med CNT)[21] kunde hoppas att deras idéer skulle få övertag.[22] Dessa förhoppningar slogs snart i smulor, eftersom UGT:s ledning förhindrade varje fri opinionsyttring genom att vägra hålla allmänna möten och uteslöt POUM-medlemmar från viktiga poster.[23] Dessa uteslutningar, hävdade partiorganet *La Batalla*, hade ”oftast krävts av de småborgerliga element i UGT som

---

Español i Paris). Jag tackar Andrades änka, Maria Teresa García Banús, för att hon försett mig med en kopia. En kopia finns också i Hoover Institution, Bolloten Collection (Juan Andrade, ”Conferencia leída el 10 de Enero de 1970 en el Centro de Estudios sobre el Movimiento Obrero Español, de Paris”).

[16] *La Batalla*, 24 okt. 1936. För åsiktsskillnaderna inom POUM om lämpligheten att gå in i regeringen, se Alba, *El marxismo*, I, s 320-24. POUM brottades i realiteten med åtta ’ideologiska strömningar’, enligt Russell Blackwell (Rosalio Negrete), en trotskistisk sympatisör till POUM. Se hans brev till Hugo Oehler i Brandeis University, Hugo Oehler Papers.

[17] *Jalones de derrota: Promesa de victoria*, s 288. För information om Munis’ aktivitet i I.C., se Bonamusa, *Andreu Nin*, s 185.

[18] FOUS bildades i maj 1936 av de lokala fackföreningsfederationerna i Lérida, Tarragona och Gerona (vilka hade uteslutits ur CNT) och ett antal självständiga fackföreningar (se Pedro Bonet, dess förste biträdande sekreterare, i *La Batalla* [Paris], feb.–mars 1972, mars 1976).

[19] Walter Held, *Die spanische Revolution*, s 15; se också Trotskij, Lärdomar av Spanien – den sista varningen (avsnittet ”POUM:s roll”) och hans brev den 10 mars 1939 till Daniel Guerin, i *New International*, maj 1939 [Vart går PSOP?], där han anklagar POUM för att ha avstått från ” att tränga in i CNT för att inte störa relationerna till topparna i denna organisation”. För en av de mest polemiska attackerna från en trotskist mot POUM:s ledarskaps politik under inbördeskriget, se Felix Morrow, Spanien 1931-1937. Ett ovärderligt dokument, med svar på Trotskijs attacker mot POUM och dess ledare, är den opublicerade artikel som presenterades i januari 1970 av Juan Andrade, tidigare trotskist och senare medlem i POUM:s exekutivkommitté (se not 15 ovan).

[20] *La Batalla*, 15 okt. 1936.

[21] Före kriget var den katalanska UGT-federationen en av de minsta sektionerna i den socialistiska fackliga rörelsen. Enligt Rafael Vidiella, ledaren för PSOE:s katalanska federation, som var en av fyra grupper som gått samman och bildat PSUC (se kap. 39), var medlemsantalet för katalanska UGT före den 19 juli bara 25000 (*Las Noticias*, 57 aug. 1937), men även denna siffra verkar överdriven. Se till exempel Frank Jellinek (en pro-UGT-observatör), *The Civil War in Spain*, s 335, som ger en siffra på 12000. Enligt Helmut Ruediger, sekreterare i AIT, låg medlemsantalet före kriget på mellan 15000 och 175 000 (Rapport till AIT, daterad den 6 maj 1937). Båda fackförbunden växte snabbt under kriget eftersom de flesta människor kände sig säkrare med ett fackföreningskort. Detta ledde till överdrivna och totalt overifierbara uppgifter från både CNT och UGT om antalet medlemmar i Katalonien. I oktober 1936 hävdade katalanska CNT att dess medlemsantal stigit till 360 977 (*Solidad Obrera*). Tio dagar senare, påstod UGT att dom hade 436 299 medlemmar, och påpekade att dess krav på en proportionell representation i regeringen och i stadsfullmäktige därför var helt berättigat (Ramón Fuster i *Treball*, 20 okt. 1936). Ett par månader senare påstod UGT att dom hade 475 000 medlemmar, och *Solidad Obrera* replikerade med att CNT hade 1 miljon.

[22] H. E. Kaminski, *Ceux de Barcelone*, s 167, intervju med Nin. Se också artikel av Nin i *La Batalla*, 23 sept. 1936, ”¿Por qué los sindicatos de la FOUS ingresan en la UGT?”

[23] Se *La Batalla*, 15, 18 okt., 25 nov., 2, 13, 19, 22 dec. 1936; 3, 16, 22, 30 jan., 5 feb., 17 april, 12 maj 1937.

innan kriget varit i konflikt med de revolutionära arbetarna i handelskamrarna och arbetsgivarorganisationerna”.[24]

Kommunisterna ignorerade motsättningarna mellan trotskisterna och POUM, eftersom båda var båda lika giftiga i sin kritik av Sovjetunionen. Båda fördömde Sovjet-regeringen för att inledningsvis ha anslutit sig till noninterventionsöverenskommelsen, och båda hävdade att de kommande vapensändningarna till Spanien endast skedde i Sovjets egenintresse. ”Denna korrektion av ett misstag”, deklarerade *La Batalla*, ”beror inte på någon vilja att stödja den spanska revolutionens sak – Lenin skulle inte ha förklarat sig neutral för ett enda ögonblick – utan på ett egenintresse… Det som verkligen intresserar Stalin är inte det spanska proletariatets öde, eller världsproletariatets, utan försvaret av den sovjetiska regeringen.” [25]

”Det finns personer”, deklarerade PSUC-sekreteraren Juan Comorera vid ett offentligt möte, ”som har oförskämdheten att påstå att Ryssland bara försvarar sina egna intressen, att de bara står på vår sida för att vårt nederlag även skulle betyda deras nederlag.” Detta är inte sant, framhöll han, eftersom Ryssland är tillräckligt starkt för att slå tillbaka varje aggression mot landet. ”Faktum är att Sovjetunionen är en arbetarstat och arbetarstatens lag är inte egenintresse utan solidaritet… Våra kamrater i Sovjet förstår att vårt nederlag skulle förlänga våra kamraters lidande i Tyskland, Österrike, Ungern och Portugal med många år och omedelbart riskera friheten för alla arbetare i hela östra Europa och kanske även i västra Europa… Det är sant att Sovjetunionen är mäktigt, men, kamrater, det ryska proletariatets makt är inte stor nog. Sovjet ligger långt borta och mellan oss ligger alltför många mil och alltför mycket vatten… För att besegra den internationella fascismen är det oundgängligt att det demokratiska Europa står på vår sida.” [26]

Den 27 augusti protesterade POUM mot Stalins avrättning av Grigorij J. Zinovjev, Lev B. Kamenev och andra gamla bolsjeviker.[27] ”CNT, socialisterna och republikanerna förstod inte betydelsen av det som hände i Moskva”, skriver Victor Alba. ”De gav lite information och gjorde inga kommentarer. CNT, som borde ha sett rättegångarna som en varning, behandlade dem som om det bara gällde ett familjegräl.” [28] Trotskisterna anklagade POUM för att ”minimera eller dölja så mycket som möjligt av nyheterna om Stalins rättegångar och mord.”[29] Detta var bara delvis sant, för även om det fanns en stark strömning i POUM som var rädd för att utmana kommunisterna genom att fördöma rättegångarna, så var inte denna strömning dominerande.[30]

Inledningen av den nya Moskvarättegången i januari 1937 tillförde ny bitterhet i polemiken mellan POUM och kommunisterna. Då POUM deklarerade att de anklagade var oskyldiga, replikerade *Frente Rojo*, kommunisternas tidning: ”*La Batalla*, organet för det kontrarevolutionära och provokativa gänget som styr POUM, har till slut avslöjat sig. Det blev rättegången i Moskva, mot det andra trotskistiska gänget med terrorister, spioner och mördare, medlöpare till Gestapo, som liksom POUM styrs av Trotskij själv, som gav dem tillfälle att kasta masken.” [31] Mot detta genmälde *La Batalla*: ”Stalin vet mycket väl att, med undantag av en eller två av de anklagade, är inte de övriga trotskister… Vi anklagas också för att vara trotskister. Det är vi inte… De åtalade i Moskva anklagas också för åtskilliga andra saker: De är agenter för Gestapo, de är i tjänst hos fascismen och utländskt spionage. Samma sak säger man om oss… Som tur är så är Spanien inte Ryssland, men försök görs för att ställa Spanien

[24] 27 jan. 1937. Se också ”¿Por qué ha sido desautorizada la Junta del Ramo de la Madera de la UGT?”, *La Batalla*, 4 mars 1937.
[25] *La Batalla*, 14 nov. 1936.
[26] *Treball*, 2 feb. 1937.
[27] Se *La Batalla*, citerat av Alba, *El marxismo*, I, s 316.
[28] Alba, *El marxismo*, I, s 317.
[29] Munis, s 286.
[30] Se Alba, *Historia de la segunda república española*, s 255; *El marxismo*, 1, s 317.
[31] 25 jan. 1937.

under ryskt förmyndarskap och rysk kontroll, vilket vi naturligtvis motsätter oss med största kraft. Och det är det som Stalin och hans inhemska och utländska byråkrater inte förlåter oss. De förlåter oss inte för att vi högt reser Marx' och Lenins fana, vilken de har övergett och förrått. De förlåter oss inte för att vi säger sanningen om deras inhemska och utrikes politik. De förlåter oss inte för att vi i Spanien slåss för en socialistisk revolution, när de försöker fängsla oss inom den borgerliga och parlamentarisk republikens ramverk." [32]

Under de följande månaderna rasade polemiken med allt större bitterhet. Den 25 april deklarerade PSUC-tidningen *Treball*: "Trotskisterna…. vet att de är fullständigt diskrediterade bland massorna; de vet att massorna nu ser dem som de tydligaste fienderna till arbetarklassen; de vet att alla inser att de inte bara är mördare – vilket fallet med Kirov bevisat [mordet på den ryske kommunistledaren som officiellt skylldes på en trotskistisk konspiration för] – utan sabotörer och krigshetsare. De har sett att arbetarna skyr dem, att de spottar dem i ansiktet, betraktar dem som de mest avskyvärda av deras fiender. Naturligtvis vågar de inte visa sitt rätta ansikte, utan kamouflerar och döljer sig. Trotskisten Gorkin [Julían Gorkin, internationell sekreterare för POUM, medlem i exekutivkommittén, direktör och ansvarig utgivare för *La Batalla*][33] använder samma metod. Men hans uttalanden visar åtminstone en sak: att de katalanska massorna flyr trotskismen som pesten och att POUM-ledarna inte vågar avslöja vad de verkligen är."

Från början hade POUM hudflängt kommunisterna och socialisterna för att de stödde den "demokratiska republiken": den internationella bourgeoisien, skrev *La Batalla*, var helt klar över "att frågan i Spanien handlar om revolution eller kontrarevolution, om socialism eller fascism. I sina ansträngningar för att lura den republikanska bourgeoisien här hemma och utomlands, lurar socialisterna och kommunisterna bara arbetarklassen." [34]

Denna sorts kritik besvarade Santiago Carrillo, sekreteraren för det kommunistkontrollerade Förenade Socialistiska Ungdomen, med:

> Det finns vissa som säger att …. vi håller på med bedrägeri… då vi deklarerar att vi försvarar den demokratiska republiken… Detta är inte ett knep för att lura den spanska eller den utländska demokratiska opinionen,… eftersom vi vet att om vi i denna stund skulle begå misstaget att slåss för den socialistiska revolutionen… skulle vi inte bara se fascistiska inkräktare i vårt fosterland, utan sida vid sida med dem världens demokratiska regeringar… De trotskistiska elementen vet mycket väl att om vi uppmanade till en socialistisk revolution som omedelbart mål, skulle vi spela Francos och Molas spel, vilket består i att stämpla den legala regeringen som en regering av röda, som en regering av kommunister. [35]

Den 18 november 1936 deklarerade *La Batalla* att ledarna för Kommunistiska internationalen inte önskade en proletär revolution i Spanien.

> En ny segerrik proletär revolution i Europa, som inte helt är under Tredje internationalens kontroll, skulle innebära att den internationella arbetarrörelsens attraktionscentra förflyttades från Moskva till där revolutionen genomförts. Av detta skäl…. måste de stalinistiska ledarna i Spanien likvidera de organisationer som inte blint underordnar sig deras disciplin. Detta gäller oss såväl som CNT

---

[32] 27 jan. 1937.

[33] 1921 grundade Gorkin Kommunistiska partiet i Valencia, och blev dess generalsekreterare. 1929 bröt han med kommunistpartiet och stämplades därefter som trotskist. Några år senare skrev han; "Denna anklagelse förblev ursäkten för en vildsint förföljelse… Det är visserligen sant att mina sympatier under maktkampen mellan Trotskij och Stalin helt låg hos den förre. Det är också sant att jag mellan 1928 och 1932 översatte flera arbeten av Röda Arméns grundare till spanska … Men jag tillhörde aldrig någon trotskistisk organisation. Jag måste också tillägga att mina relationer till Trotskij, ända till hans död, enbart varit polemiska" ("My Experiences of Stalinism", *The Review*, okt. 1959, utgiven av Imre Nagy Institute, Brussels). I sin bok *El movimiento trotskista en España, 1930-1935*, s 40-41 och noterna 23-24, för Pelai Pages fram bevis som på denna punkt motsäger Gorkin.

[34] 15 sept. 1936.

[35] *En marcha hacia la victoria*, 11.

> och FAI. De anser att vi är svårast att besegra på det teoretiska fältet och tänker därför krossa oss först. Anarkisterna tror de att de kan krossa därefter.

Den 24 november föreslog PSUC, i ett dokument som presenterades för CNT:s ministrar, att POUM skulle uteslutas (dvs. Andrés Nin, justitieministern) från ministeriet och att man skulle bilda en ny regering ”med obegränsad fullmakt”.[36] Anarkosyndikalisterna vägrade att sanktionera dessa förslag. Den 8 december deklarerade president Companys, utan att offentligt ange sin inställning till frågan om POUM, att ”en stark regering med obegränsad fullmakt som är kapabel att utöva sin auktoritet över alla” var nödvändig.[37] Mot detta replikerade CNT att ”en ’stark regering’ skulle helt enkelt betyda en diktatur”.[38] Esquerras organ, *La Humanitat*, som hittills varit extremt försiktigt,[39] vågade sig på att påpeka att CNT:s reaktion var ”oförklarlig”. ”Vi kan inte se vad en ’svag regering’ skulle kunna erbjuda i en tid av krig och revolution, eftersom krig och revolution förs och vinns endast under järnhård disciplin, med enhetligt agerande,… vilket bara är möjligt med en stark regering… som obevekligt utövar sin auktoritet. Över alla, absolut alla.” [40]

Inga framsteg gjordes för att lösa motsättningarna mellan de båda sidorna. Den 12 december tillkännagav premiärminister Tarradellas officiellt att regeringen befann sig i kris. Samma morgon skrev Juan Andrade, tidigare supporter till Trotskij och av vissa ansedd som den mest radikale medlemmen i POUM:s exekutiv,[41] i sin ”Nota Política Diaria” i *La Batalla*: ”Det dilemma som CNT står inför är huruvida man ska ta ställning för den nuvarande samarbetspolitiken, vilket i realiteten innebär kontrarevolutionär medbrottslighet, eller för en allians med det revolutionärt marxistiska POUM. Uppgiften för arbetarklassen är att bygga en revolutionär arbetarfront, vilken… kan blockera kontrarevolutionens frammarsch och resa frågan om arbetarmakt genom arbetar-, bonde- och soldatkommittéer.” [42] Samma dag krävde Juan Comorera, PSUC-ledare och minister i det avgående ministeriet, offentligt att POUM skulle kastas ut, med argumentet att de hade varit illojala mot regeringen – dess ledare hade attackerat regeringens dekret – och att de hade fört en antisovjetisk kampanj i ett läge när Sovjetunionen ”ställt sig på vårt folks sida och gett oss oerhörd hjälp”. Därtill krävde han att de CNT-dominerade Secretariado de Defensa och Junta de Seguridad, vilka kontrollerade den revolutionära milisen och patrullerna, skulle avskaffas för att ge ”obegränsad fullmakt” till ministrarna och för att etablera ”en järnhård disciplin inom regeringsapparaten”.[43] Det fanns juntor och kommittéer, sade han senare, som ”styr mer än vad regeringen själv gör”.[44] Å andra sidan hävdade POUM, som hade egna patruller och milis, att juntan och *secretariado*, som de båda var representerade i, var ”revolutionära organ” som hindrade att staten, ”som den

---

[36] Enligt Juan Comorera, PSUC:s sekreterare, i ett tal återgivet i *Treball*, 22 dec. 1936.
[37] Rapporterat i *Solidaridad Obrera*, 9 dec. 1936.
[38] Ibid., 10 dec. 1936.
[39] Fram till december 1936 letar man förgäves i Esquerras tidningar, *La Humanitat* och *Ultima Hora*, efter något som ens avlägset närmar sig PSUC:s aggressivitet.
[40] 11 dec. 1936.
[41] Andrades radikala inställning orsakade ibland problem inom POUM:s ledning. Julián Gorkin, som skrev de flesta av ledarna i *La Batalla*, informerade mig om att Andrade ibland ersatte honom. ”Vid ett tillfälle”, sade han, ”gav detta upphov till en konflikt, då jag efter att ha återvänt från Paris fann att han hade skrivit en ledare som anklagade Largo Caballeros regering för att vara kontrarevolutionär, just när stalinisterna hade utökat sina manövrer mot den. Både exekutiv- och centralkommittén fördömde den trotskistiska vinklingen i artikeln, men jag ville inte att frågan skulle få offentlighet” (brev till mig, daterat den 2 juni 1977, Hoover Institution). Se också George Esenwein i Robert A. Gormans *Biographical Dictionary of Marxism*, en artikel om Andrade. För Andrades såväl som POUM:s motsättningar med trotskisterna under och efter inbördeskriget, se hans avhandling, framlagd i Paris, jan 1970 (Juan Andrade, ”Conferencia leída el 10 de Enero de 1970 en el Centro de Estudios sobre el Movimiento Obrero Español, de Paris.” En kopia finns i Hoover Institution, Bolloten Collection).
[42] Som det återges i Juan Andrade, *Algunas ”notas políticas” de La revolución española*, s 7.
[43] *Treball*, 13 dec. 1936.
[44] Ibid., 22 dec. 1936.

nu är sammansatt", förvandlades till "en polisstat mot proletariatet".[45] "Kan den revolutionära arbetarklassen i Katalonien", frågade man, "tillåta att dessa kontrollverktyg tas ifrån dem? Aldrig! Att gå med på det skulle vara att ta ett mycket allvarligt steg bakåt på revolutionens väg."[46]

De anarkosyndikalistiska ledarna motsatte sig först att POUM avlägsnades från regeringen, men då de inte uppfattade något hot mot sin egen organisation eller kände någon sympati för POUM med dess marxistiska ideologi och dess försök att penetrera CNT före kriget[47], och dess ofta förekommande kritik av den kollektiva iver som hade skapat missnöje inom en stor del av medelklassen i städerna och på landsbygden,[48] gick de slutligen med på uteslutningen i mitten av december. I utbyte släppte PSUC sitt krav om att avskaffa juntan och *secretariado* och gick med på att CNT fick posten som försvarsminister som ersättning för POUM:s justitieminister. Genom det sätt på vilket krisen löstes, var det tydligt att PSUC:s främsta intresse hade varit att få bort POUM från regeringen. Men vid denna tid var den roll som Sovjets generalkonsul Vladimir A. Antonov-Ovsejenko spelat inte lika tydlig. Enligt Miguel Serra Pàmies, tidigare PSUC-ledare och personlig vän till Juan Comorera, besökte denne president Companys i december "för att kräva att POUM inte skulle tillåtas sitta kvar i regeringen". "Han använde alla argument", informerade mig Serra Pàmies några år senare, "sovjetiska vapen, utrikessituationen, råmaterial [för den spanska industrin], och livsmedelstransporter".[49]

Huruvida CNT också mottog varningar från Companys eller direkt från Antonov-Ovsejenko kan man inte med säkerhet säga, men Rudolf Rocker, den berömde tyske anarkisten som stod nära CNT-FAI-ledarna, skrev 1938 att den "sovjetiske ambassadören" hade hotat att stoppa det militära stödet om inte POUM kastades ut.[50] I alla händelser var det uppenbart att CNT:s motstånd mot att kasta ut POUM hade börjat försvagas den 13 december, då *Solidaridad*

---

[45] Artikel av N. Molins och Fábrega, *La Batalla*, 16 dec. 1936.

[46] Ibid., 13 dec. 1936. Ett fullsatt ministeriemöte hölls den 14 december under ledning av Companys, som deklarerade att han skulle inleda konsultationer nästa dag med sikte på att bilda en ny regering och att han skulle försöka "harmonisera existerande skillnader" (Generalidad de Cataluña, Actas de Reuniones del Consejo de la Generalidad, 3 nov.-23 dec. 1936. En fotokopia finns i Bolloten Collection, Hoover Institution). Protokollen sprider inte mycket ljus över vilka de ideologiska och politiska motsättningarna var. Detta faktum visar vilken avgörande betydelse den republikanska pressen hade som viktigaste källa för information. Utan ett noggrant studium av de tusentals ledarna, talen, artiklarna och manifesten i de olika partiernas och organisationernas dagspress, skulle historikerna ha svårt att förstå de fraktionsstrider som pågick under kriget.

[47] Se not 18 ovan om FOUS, POUM:s fackföreningsorganisation, vilken nästan helt var sammansatt av fackföreningar som hade uteslutits från CNT.

[48] Se till exempel *La Batalla*, 19 sept., 3, 15, 27 okt., 28 nov., 8, 12 dec. 1936. Se också *Spanish Revolution* (Barcelona), POUM:s engelskspråkiga tidning, 21 okt., 25 nov., 20 dec. 1936, och Santiago Palacín, *La revolución y el campo*, 21. Denna kritik föll i god jord hos kommunisterna och deras sympatisörer som anklagade POUM (eller 'trotskisterna') för att stödja omedelbar kollektivisering av småföretag och jordegendomar. Se Winifred Bates, *Daily Worker* (London), 24 feb. 1937; J. R. Campbell, *Soviet Policy and Its Critics*, s 357; Louis Fischer, *Men and Politics*, s 378, *Why Spain Fights On*, s 44-45; Mikhail Koltzov, *Pravda*, 16 aug. 1936; och Georges Soria, *International Press Correspondence*, 11 dec. 1937. Om POUM:s jordbrukspolitik, se Víctor Alba, *La revolución española en la práctica*, s 256-68. I sitt försvar av småborgerligheten i städerna, gjorde POUM en distinktion mellan deras egen och PSUC:s politik: "en sak är att attrahera medelklassen till revolutionen, en annan är att bilda en koalition där man ger dem en avgörande roll som ledande kraft…, men vi stöder deras ekonomiska krav… inom ramen för revolutionen" (*La Batalla*, 23 Feb. 1937).

[49] Intervju i Mexiko 1944. De stenografiska noteringarna från intervjun finns i Hoover Institution. Det var inte förrän 1986, när jag läste dessa noter på nytt, som jag upptäckte detta betydelsefulla påstående.

[50] Rudolf Rocker, *Extranjeros en España*, s 91. Detta påstående gjordes också av en annan utländsk anarkist (se *Vanguard*, juni 1937), men jag har inte funnit någon spansk anarkistledare som bekräftar något direkt hot. David T. Catell säger: "Det sovjetiska biståndet användes till att diskriminera revolutionärerna i Katalonien på flera sätt. Det finns goda indicier för att Sovjetunionen satte upp dessa villkor för att stödja Katalonien: att det oppositionella POUM inte längre skulle tillåtas delta i det katalanska Generalitat, och att den katalanska regeringen skulle ansluta sig till det program som den centrala regeringen antagit" (*Communism and the Spanish Civil War*, s 109). Som vi ska se, var POUM vid denna tidpunkt övertygat om att dess uteslutning berodde på sovjetiska påtryckningar.

Obrera avfärdade krisen som en produkt av rivaliteten mellan de två marxistiska partierna. Mot detta invände Juan Andrade att det inte bara var en konflikt mellan två organisationer. Vad som står på spel, varnade han, var ”hela revolutionens framtid”.[51]

POUM var bestört över uteslutningen men beslöt att visa upp en trotsig attityd. ”DET ÄR INTE MÖJLIGT ATT REGERA UTAN POUM OCH ÄNNU SVÅRARE MOT DET”, deklarerade *La Batalla* den 17 december i sin huvudrubrik. POUM, försäkrade man, hade gått klart stärkt ur krisen. ”Det har blivit den enda verkliga oppositionskraften i Katalonien. Dess revolutionära politiska positioner är starkare än någonsin, och tack vare dem kommer det att vinna över arbetarklassen.”

Trots sin uttalade optimism, oroades POUM. ”När nu [PSUC] har uppnått sitt omedelbara mål, tror någon att de kommer att ge upp sina andra?... Med uteslutningen av oss har de vunnit sin första etapp. För tillfället känner det sig inte starkt nog att gå längre.” [52]

För att hjälpa CNT att försvara sitt offer av POUM, gick PSUC med på att officiellt dra sig tillbaka från ministeriet. Men detta var bara ett löfte i ord, eftersom PSUC-representanterna Comorera, Valdés och Vidiella dök upp i den nya regeringen under UGT-etikett, trots att de var välkända medlemmar i PSUC:s exekutiv och inom ett par veckor skulle bli medlemmar i det Spanska kommunistpartiets centralkommitté.[53]

Sammansättningen av den nya regeringen som bildades den 16 december 1936 var följande:

José Tarradellas	ERC	Premiär- och finansminister
Antonio María Sbert	ERC	Undervisning
Artemio Aiguadé	ERC	Inrikes (inre säkerheten)
José Calvet	Unió de Rabassaires	Jordbruk
Juan Comorera	UGT [PSUC]	Försörjning
Miguel Valdés	UGT [PSUC]	Arbete och offentliga arbeten
Rafael Vidiella	UGT [PSUC]	Rättsväsen
Francisco Isgleas	CNT	Försvar
Diego Abad de Santillán	CNT	Ekonomi[54]
Juan José Doménech	CNT	Offentliga tjänster
Pedro Herrera	CNT	Hälsa och socialvård

Solidaridad Obrera hyllade den nya regeringens ”fackföreningskaraktär” som en seger för dess syndikalistiska idéer och som ett nederlag för de politiska partierna, representerade av PSUC och POUM. ”Med denna lösning på krisen”, fortsatte man, ”tycker vi inte att någon har orsak att klaga eller klandra. De två antagonisterna, POUM och PSUC, vars konflikt har fört oss till vårt nuvarande läge, har visats ut ur Generalitats ministerier. Båda är representerade i UGT…; båda kommer ur samma ideologiska familj, även om små olikheter i inställning och taktik skiljer dem åt. Enligt vår mening, har ingen av dem anledning att protestera.” [55] POUM upprördes av denna förenklade förklaring till krisen. ”Avlägsnandet av oss”, sade Juan Andrade, ”har inte genomförts på grund av det sofistiska argumentet att vi är representerade i UGT, utan för att vi håller fast vid orubbliga revolutionära ståndpunkter… Anarkosyndikalismen har alltid ägnat sig mer åt form än innehåll… CNT-ledningen har slagit in på en kurs som är ytterst riskabel…. Den har föredragit att slå följe med de antirevolutionära tendenser som vill rensa ut oss… istället för att hålla fast vid folkets kompromisslösa revolutionära linje.” [56]

---

[51] *La Batalla*, 15 dec. 1936.
[52] Ibid., 18 dec. 1936.
[53] Se listan med centralkommittémedlemmar, valda i början av mars 1937, som presenteras av Pedro Checa i *A un gran partido, una gran organización*, s 23.
[54] Se kap. 39 om Abad de Santilláns skäl till att gå in i regeringen.
[55] 17 dec. 1936.
[56] *La Batalla*, 18 dec. 1936.

POUM dolde inte sin uppfattning om att man tvingats ut ur regeringen efter påtryckningar från Sovjet. Jordi Arquer, politisk chefskommissarie för POUM:s milis, deklarerade: ”Vi har *tillfälligt* besegrats, inte av PSUC-UGT, utan av en makt som står bakom dessa organisationer och är ansvarig för manövern, och som för dem som sätter sig upp mot deras vilja reser ett perspektiv av att överge dem och lämna dem utan vapen och ammunition inför Francos kriminella horder.” [57] Och *La Batalla* hävdade att det fanns en väl genomtänkt plan, importerad utifrån, för att likvidera POUM. Planen, sade man, innehöll tre stadier: (1) att bereda den politiska och psykologiska atmosfären, (2) att avlägsna partiet från Generalitat-regeringen för att politisk isolera det, och (3) att ta till medel för att fysisk eliminera det. ”Vi är inte rädda för att slåss”, hotade *La Batalla*, ”vi provocerar ingen, men vi är redo att med värdighet besvara alla provokationer”. [58]

Slutligen, vid ett offentligt möte deklarerade partiledaren Andrés Nin:

> Genom att ta i bruk vissa asiatiska metoder, hoppas man kunna strypa revolutionen och sopa bort CNT och POUM. Ingen ska hysa illusioner. Vårt parti kan inte krossas, eftersom det är arbetarklassens själva kött och blod… Vårt proletariat kommer inte att hållas tillbaka. Det tänker inte falla under någons förmyndarskap. Det går orubbligt och bestämt framåt mot den socialistiska revolutionen, och inga hinder, oavsett hur stora, kommer att stoppa det. [59]

[57] Ibid., 20 dec. 1936.
[58] Ibid., 23 dec. 1936.
[59] 27 dec. 1936, som det återges i Nin, *La revolución española*, s 24.

41. Mot öppet krig i Katalonien

En tydlig konsekvens av decemberkrisen var försvagningen av CNT:s ställning i regeringen. CNT:s enda möjliga allierade, POUM, upprördes över av hur passivt anarkosyndikalisterna hade accepterat deras uteslutning och att de inte förstått att PSUC:s seger också innebar ett uppenbart hot mot dem själva. Det var inte förvånande att POUM:s tidning *La Batalla*, som ett bevis på den växande faran, publicerade följande utdrag ur en nyhetsnotis från Transocean Agency, daterad Moskva den 17 december 1936, som hade publicerats i den mexikanska tidningen *Universal Gráfico*: ”Den sovjetiska pressen uttrycker en förhoppning om att utrensningen av de spanska anarkisterna och trotskisterna i Katalonien ska genomföras med samma energi som i Sovjetunionen.” [1] Även om den sovjetiske generalkonsuln i Barcelona avvisade uttalandet som falskt – och det förekom verkligen inget sådant uttalande vare sig i *Izvestija* eller i *Pravda*[2] – fick det utan tvekan ändå CNT att inse att de själva var utsatta för en växande fara.

Förutom försämringen av CNT:s ställning i regeringen fick decemberkrisen en annan betydelsefull konsekvens; det växande självförtroendet och stridslystnaden hos ledarna i ERC, det största av de republikanska medelklasspartierna i Katalonien. Deras nyvunna självförtroende fick *La Batalla* till att den 28 januari föraktfullt deklarera: ”Under fem månader höll sig republikanerna lugna. De höjde knutna nävar och lyssnade underdånigt till ’Internationalen’. Ibland framstod de som mer revolutionära än de verkliga revolutionärerna… [Men] nu börjar de borgerliga republikanerna känna sig starka igen.”

Även om ledarna i ERC avstod från att öppet visa sin tillfredställelse med POUM:s uteslutning, kan det inte råda något större tvivel om att de uppfattade detta som ett betydande bakslag för hela den revolutionära rörelsen. Vid ett offentligt möte som partiet höll den 28 december 1936 visade man det tydligt. Talen var så aggressiva, så fyllda med dolda och även öppna hot mot revolutionens framtid[3], att president Luis Companys, som fortfarande trodde att ett samarbete med CNT och FAI i ministeriet var nödvändigt för att den frihetliga rörelsen skulle kunna ”tämjas” och gradvis avväpnas, kände sig manad att ingjuta en del försiktighet. Medan han kritiserade det ”förvirrande nätverket med kommittéer och juntor”, krävde att all administrativ auktoritet skulle centraliseras till regeringen och varnade för att ”en revolution som inte har en disciplinerad, energisk och ansvarsfull regering är dömd att misslyckas”, lugnade han CNT och FAI med följande: ”Vissa republikaner tror, och drömmer om, att det i

---

[1] *La Batalla*, 5 jan 1937

[2] I en not som han sammanställt på min begäran skriver George Esenwein: ”Uttalandet provocerade Sovjets generalkonsulat till att offentligt deklarera att den kommuniké som *La Batalla* publicerat den 5 januari under titeln *Varningssignal!* var baserad på falskt material. Dessutom hävdade konsulatet att Transocean Agency inte fanns i Sovjetunionen och att ‘i den sovjetiska pressen finns inte, och kan inte finnas, något utrymme för attacker på den broderliga arbetarrörelsen, organiserad i CNT’ (citerat i *La Batalla*, den 9 jan. 1937). POUM försökte att bevisa nyhetsnotisens äkthet genom att publicera en bild av den sida i *Universal Gráfico* där den ursprungligen hade dykt upp (ibid.), men visade aldrig upp något utdrag från *Pravda* eller *Izvestija* från den 17 december 1936 som innehöll det aktuella citatet. Generalkonsulatet hade faktiskt rätt när man påstod att ingen sådan attack hade publicerats, ty den enda artikel om spansk trotskism som hade publicerats i *Pravda* var rubricerad ’Förtalande manövrer av trotskisterna i Katalonien’, vilken helt enkelt var kopierad från *Mundo Obrero*. Men även om denna artikel är kritisk mot POUM, innehåller den inte det citat som *La Batalla* hittade i *Universal Gráfico*. I vilket fall som helst är det svårt att föreställa sig att Kreml vid denna tid skulle ha offentliggjort sin intention att krossa anarkosyndikalisterna, eftersom generalkonsuln Vladimir A. Antonov-Ovsejenko vid samma tid försökte ställa sig in hos CNT-FAI-ledarna (se till exempel, Diego Abad de Santillán, *Alfonso XIII, la II república, Francisco Franco*, s 360-61, och s 426-27). Det är värt att notera att det kryptiska citatet senare påstods komma från *Pravda* den 17 december 1936 och att det kom att vandra runt bland otaliga författare och historiker, inklusive Diego Abad de Santillán, Gerald Brenan, Julián Gorkin, och Hugh Thomas (även om det ströks ur den sistnämndes arbete om spanska inbördeskriget från och med 1977 års utgåva). Jag vill tacka Hilja Kukk i Hoover Institution för hennes noggranna genomgång av *Pravda* och *Izvestija* från den 15, 16 och 17 december 1936. En liknande redogörelse för *Pravda*-artikelns kryptiska natur finns i Frank Mintz, *L’autogestión en la España revolucionaria*, s 227-28, som jag först läste efter att denna not skrivits.”

[3] Se *Ultima Hora*, 28 dec. 1936; *La Humanitat*, 29 dec. 1936.

framtiden ska etableras ett politiskt och socialt system som är detsamma som eller liknar det som existerade före den 19 juli. Detta avslöjar bara deras blindhet och brist på lojalitet, eftersom detta inte är möjligt. Det skulle inte heller vara rätt eller befogat. Jag har sagt, och jag säger det igen, att tiden är inne för att lägga den politiska makten i arbetarklassens händer. Det är därför arbetarna borde vara de som är mest intresserade av att hålla vakt över renheten, ärligheten, effektiviteten och visheten i regeringens arbete." [4] Dessa ord verkade blidka de frihetliga ledarna, som hade en fast tilltro till Companys engagemang för revolutionen. *Solidaridad Obrera* skrev: "Luis Companys är för närvarande överens med de proletära organisationerna… speciellt med CNT, och presenterar en politisk vision som är mer lättillgänglig, mer ärlig, och mer lojal än den från några av hans likasinnade." [5]

Men varken raffinerade statskonster eller en slug hantering av CNT och FAI av president Companys eller premiärminister José Tarradellas, den huvudsaklige arkitekten av samarbetspolitiken, kunde lugna de mer otåliga inom medelklassen som stod inför gradvis eller omedelbar ekonomisk ruin. De önskade att anarkisternas makt skulle få ett snabbt slut och såg i PSUC:s dynamiska ledarskap och aggressiva politik sitt enda hopp för att rädda sina tillgångar från revolutionens förödelse. Det är inte underligt att de flockades kring partiet i allt större antal. Tarradellas trodde å andra sidan tveklöst, som en beundrare beskrev det, att "Esquerras tid kommer när anarkosyndikalismen, genom politisk omogenhet, kollapsat av egen kraft", och att det var långt smartare, åtminstone för närvarande, att driva en politik med uppgörelser med dess ledare än att tvinga in dem i oförsonliga positioner.[6]

Av detta skäl försvarade Tarradellas ofta CNT och FAI mot kommunisternas attacker, men krävde samtidigt centralisering av all administrativ auktoritet till Generalidad-regeringen och att regeringens dekret genomdrevs. Som till exempel då en väpnad sammanstötning hotade att bryta ut i staden Granollers, ansträngde han sig för att hindra att regeringsstyrkor skickades dit.[7] Vid ett annat tillfälle ställde han sig på CNT:s sida när PSUC kritiserade den anarkistdominerade kommissionen för krigsindustrierna, över vilken han presiderade[8], och vid ytterligare ett annat försvarade han kraftfullt CNT-försvarsministern Francisco Isgleas och hans sekreterare Juan Manuel Molina när kommunisterna anklagade dem för senfärdighet med att implementera regeringens dekret.[9] För sitt frekventa försvar av de frihetliga mottog Tarradellas deras glödande hyllningar.[10] Inte överraskande kom han snart på kant med de mer råbarkade ledarna i sitt eget parti, sådana som Artemio Aiguadé, ministern för inre säkerheten, vilken föredrog PSUC:s orädda fräckhet och rakt-på-taktik. "Jag visste", försäkrade Tarradellas några år senare, "att framträdande personer i Esquerra till viss grad samarbetade med kommunisterna för att få slut på problemen med CNT, att det fanns personer som menade att frågan utan problem skulle kunna lösas på en eftermiddag. Jag var inte av den åsikten. Det var inte lojalt, inte på något sätt." [11]

Hans försiktiga politik, som inledningsvis backades upp av Companys och en del av de andra ledarna i Esquerra och Accíó Republicana, ett litet katalanskt medelklassparti, irriterade PSUC, men inte förrän efter kriget kritiserade partiet premiärministern öppet. "De borgerliga ledarna", löd ett PSUC-dokument som speciellt refererade till Tarradellas, "samarbetade direkt och indirekt med anarkismens kontrarevolutionära politik i hemlig förhoppning om att

---

[4] *La Humanitat*, 29 dec. 1936.
[5] 30 dec. 1936. Se också *Solidaridad Obrera*, 29 dec. 1936.
[6] För denna information tackar jag Felipe Ubach, en assistent i premiärministerns kontor, intervjuad av mig i Mexiko 1945. Jfr. Tarradellas brev till mig, daterat den 24 mars 1971, s 3, 6, Hoover Institution.
[7] *Boletín de Información, CNT-FAI*, 26 mars 1937.
[8] *Solidaridad Obrera*, 6 feb. 1937. För Tarradellas stöd till CNT, se Miguel Caminal, *Joan Comorera*, II, s 96-97.
[9] *Treball*, 18 mars 1937.
[10] *Tiempos Nuevos*, feb. 1937.
[11] Baltasar Porcel, *Conversaciones con el honorable Tarradellas*, s 55.

påskynda dess ideologiska kollaps och sedan ta hand om den politiska och ekonomiska makten i [regionen].” [12]

Till besvikelse för många av Esquerras ledare, lyckades PSUC utnyttja Tarradellas mjuka taktik till att dra till sig, inte bara de mest oroliga segmenten inom den urbana medelklassen, utan också stora grupper av arrendatorer och småbönder i Unió de Rabassaires och anhängare till CADCI, Centre Autonomista de Dependents del Comers i de la Industria (fackföreningen för tjänstemän och affärsbiträden), vilka båda hade varit ohotade rekryteringskällor för Esquerra före inbördeskriget.[13] Det har nu avslöjats i PSUC-sekreteraren Juan Comoreras biografi, publicerad 1984, att José Calvet, som var president i Unió de Rabassaires och jordbruksminister i alla Generalidad-regeringarna under kriget, inte bara ”nära samarbetade med Comorera”, utan var aktiv medlem i PSUC.[14] Således var PSUC:s verkliga styrka i de olika katalanska administrationerna större än vad som framgått officiellt.

Så snart PSUC uppnått sitt syfte med ommöbleringen i ministeriet i december, vände man sin uppmärksamhet mot de kommittéer som tagit kontroll över all matvaruhandel i början av revolutionen. I ett försök att försvaga CNT:s makt inom detta vitala område och återupprätta den fria handeln, utfärdade Juan Comorera, PSUC:s sekreterare och minister för försörjningen i det nya ministeriet, ett dekret om upplösning av kommittéerna. Dessa kommittéer, hävdade han strax innan han utfärdade dekretet, hade ersatt mellanhänderna ”till skada för samhället” och var ansvariga för den enorma prisökningen på matvaror.[15] Även om anarkosyndikalisterna hävdade att kommittéerna hindrade de rika från att spekulera på arbetarnas bekostnad, framgår det klart ur CNT:s och POUM:s press att kommittéerna ”i ’frihetens och revolutionens’ namn” också var skyldiga till ”tusen och en trakasserier” [16] och ”i de flesta fall fortsatte som bossarna och spekulerade precis som de…” [17] Hur som helst, det som det verkligen gällde var inte så mycket frågan om trakasserierna som kommittéernas ekonomiska makt. PSUC:s politik hade, som POUM:s sekreterare Andrés Nin framhöll, som mål ”återupprättandet av handelsfriheten och raserandet av hela det revolutionära arbete som kamrat Doménech, den tidigare [CNT-] ministern för försörjningen, uträttat mot spekulanterna.” [18]

Men det var ett långt steg från publiceringen av Comoreras dekret till dess verkställande, så länge som revolutionärernas vapenmakt var intakt. För att underminera deras ställning, pressade PSUC efter decemberkrisen oupphörligt på för att få slut på den dubbla polismakten i regionen. Denna var, som vi sett, uppdelad mellan patruller som kontrollerades av den CNT-kontrollerade Junta de Seguridad, å ena sidan, och stormgardet och Nationella Republikanska gardet, under kontroll av Esquerras minister för inre säkerheten Artemio Aiguadé, å andra sidan. En viktig biprodukt av krisen var utnämningen av den prokommunistiske[19] Eusebio Rodríguez Salas, en PSUC-medlem, till *comisario general de orden público*, polischef, istället för den mindre aggressive, men ändå anarkofobiske Martí Rouret, en medlem i Esquerra. Näst Comorera blev Rodríguez Salas snart de frihetligas viktigaste hatobjekt. Han hade tidigare varit anarkist, men långt före kriget avsvurit sig sin frihetliga tro. Han gick först med i Mauríns Bloque Obrero y Campesino och sedan i det lilla katalanska kommunistpartiet,

[12] *España Popular*, 30 maj 1940.
[13] För en PSUC-referens till dess inflytande över CADCI, se Victor Colomer, *Informe presentat a la primera conferencia nacional del partit socialista unificat de Catalunya I.C.*, s 15. Den 19 september 1936 påstod PSUC-organet *Treball* att Unió de Rabassaires hade femtiotusen medlemmar.
[14] Caminal, *Comorera*, II, s 150.
[15] *Treball*, 22 dec. 1936.
[16] *Solidaridad Obrera*, 21 april 1937.
[17] *La Batalla*, 23 april 1937.
[18] Ibid., 29 dec. 1936. Se också ibid., 1 jan. 1937.
[19] För en glödande hyllning till Aiguadé av de spanska kommunisterna efter kriget, se *España Popular*, 7 dec. 1946.

och han tog med till PSUC den oräddhet och djärvhet som karakteriserat hans aktivitet som anarkist.[20]

Kort efter decemberkrisen föreslog katalanska UGT, som representerade PSUC i regeringen[21], att alla styrkor för allmänna ordningen – patrullerna såväl som stormgardet och Nationella republikanska gardet – skulle upplösas och deras medlemmar inkorporeras i en enda kår för den inre säkerheten.[22] CNT avvisade förslaget. ”Kontrollpatrullerna bör inte bara behållas, de bör utökas”, sade *Solidaridad Obrera*. ”Alla attacker som riktas mot dem är riktade mot revolutionens själva hjärta.” [23] Och POUM:s exekutivkommitté deklarerade: ”Förslaget får inte antas. Det skulle vara detsamma som att överlämna oss med hull och hår till bourgeoisien och att delta i skapandet av väpnade styrkor vars mål är att krossa oss. ALLMÄNNA ORDNINGEN MÅSTE VARA KVAR I ARBETARKLASSENS HÄNDER. För att uppnå detta måste en säkerhetsstyrka som baseras på patrullerna skapas… Bara på detta sätt kommer den revolutionära ordningen att garanteras.” [24] Regeringen godkände dock, med uppbackning av UGT/PSUC:s och Esquerras ministrar, en serie dekret som förberedde upplösningen av de olika styrkorna för allmänna ordningen, inklusive de revolutionära arbetar- och soldatråden, och deras reorganisering i en enda styrka för inre säkerheten, i vilken befälsposterna skulle innehas av officerare från det upplösta stormgardet och Nationella republikanska gardet.[25]

Då den frihetliga rörelsen – vars representanter i regeringen hade godkänt vissa av förslagen eller förlorat omröstningen i andra[26], men ändå iakttagit principen om lojalitet med beslut som fattats av kabinettet – inte fördömde dekreten, deklarerade POUM:

> Om andra organisationer inte klart har uppfattat händelsernas trend och inte har reagerat som situationen kräver, kommer de att göra sig själva ansvariga inför historien… revolutionens öde ligger i vågskålen. Det är detta som de organisationer som dagligen uttrycker sin lojalitet till revolutionen inte verkar förstå… Deras politik, som verkar upprätthålla en enhet som på inget sätt tjänar revolutionen, tjänar bara reformismen….. Vårt parti har bara en uppgift vad gäller dessa dekret: att fördöma dem offentligt och oförtröttligt, att arbeta oupphörligt och outtröttligt för deras upphävande, och att se till så att arbetarklassen inför sin egen ordning och sina egna polisstyrkor. [27]

På denna attack svarade *Solidaridad Obrera*:

> Vi deklarerar tydligt, i klarspråk och utan krumbukter, att vi inte är nöjda med dekretet om allmänna ordningen. Våra representanter i Generalidad har gjort det omöjliga, försökt snygga till det genom att få bort allt som har en reaktionär karaktär. De har bara delvis lyckats, men som en disciplinerad organisation respekterar vi trots det lagstiftningen. Detta innebär inte att vi upphör med att försöka få det ersatt med ett nytt legalt instrument som mer reflekterar den sanna revolutionära politiska situationen i vår region… Vi betraktar skapandet av en enda säkerhetskår, helt skild från arbetarklassens kamp och strävanden, som ett misstag. [28]

---

[20] För mer information om Rodríguez Salas, Aiguadé, och Martín Rouret, se Josep Coll och Josep Pané, *Josep Rovira*, s 151-60. Rodríguez Salas blev utnämnd den 17 december (*El Día Gráfico*, 18 dec. 1936). Coll var generalsekreterare i Comisaría General de Orden Público och POUM-medlem. Se också CNT-dossiern om Rodríguez Salas i International Institute of Social History, CNT-FAI Archives, Paquete 005, Caja 305. B. Informes. Dossier 90. Kopior av dessa dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.
[21] Se kap. 40.
[22] *Treball*, 1 jan. 1937.
[23] 28 jan. 1937.
[24] *La Batalla*, 24 feb. 1937.
[25] Se *Diari Oficial*, 4 mars 1937.
[26] När han annonserade att dessa dekret, som hetlevrat hade debatterats under fem ministermöten, hade godkänts, hävdade premiärminister Tarradellas, enligt PSUC-organet *Treball*, att de hade ”studerats noggrant och godkänts av alla ministrar och deras respektive organisation” (2 mars 1937). Å andra sidan rapporterade *La Batalla*, POUM-organet (3 mars 1937) att Tarradellas sade att överenskommelsen mellan ministeriemedlemmarna hade gällt ”majoriteten av åtgärderna i dekreten”, vilket var ett annat sätt att säga att det funnits oenigheter kring vissa.
[27] *La Batalla*, 3 mars 1937.
[28] 4 mars 1937.

Under de närmaste dagarna nådde den öppna och dolda agitationen mot dekreten en sådan intensitet att CNT:s regionala kommitté den 16 maj, för att lugna sina anhängares oro, tillkännagav att regeringen hade gått med på att skjuta upp diskussionen om dekreten.[29] Detta bekymrade Tarradellas. Det var ”säkert något missförstånd”, sade han, ”då de ifrågavarande dekreten, som utan tvekan mottagits väl av allmänna opinionen, godkänts av regeringen och publicerats i *Diari Oficial* den 4 mars”. Vad som verkligen skett, förklarade han, var att regeringen hade gått med på att uppskjuta utnämningarna till nyckelposterna inom den nya kåren.[30] Detta var sant. Faktum är att utnämningarna, som huvudsakligen skulle begränsas till medlemmar i stormgardet och Nationella republikanska gardet, på grund av agitationen aldrig genomfördes, och att lagstiftningen dog på *Diario Oficials* sidor och lämnade dualiteten inom polismakten i regionen oförändrad.

Samtidigt agiterade PSUC för att även andra åtgärder skulle vidtas. ”Vi har upprepade gånger sagt att utan en reguljär armé, utan ett enda kommando, utan disciplin och utan revolutionär ordning, finns det inga möjligheter för seger”, deklarerade partiets centralkommitté.[31] Även om den katalanska regeringen hade godkänt mobiliseringen av årsklasserna 1934-35 i oktober,[32] hade detta klingat ohört. CNT framhöll att det skulle vara ”mycket naivt att ställa våra styrkor under regeringens absoluta kontroll”, och att dess medlemmar endast skulle mobiliseras av CNT för tjänst inom de frihetliga enheterna.[33] Även efter att CNT tagit över försvarsministeriet i december, fortsatte anarkosyndikalisterna att motsätta sig mobiliseringen och ansträngde sig för att behålla integriteten och homogeniteten inom de egna väpnade styrkorna, under kontroll av sina egna revolutionära ledare. Så, medan PSUC pressade på för en sammanslagning av milisen till en reguljär armé ”i den republikanska regeringens tjänst”,[34] krävde CNT att milisen skulle organiseras i en armé ”i revolutionens tjänst” [35] och att alla befälsposter, från krigsministeriet och nedåt, skulle ”STRÄNGT KONTROLLERAS AV DE REVOLUTIONÄRA FACKFÖRENINGSORGANISATIONERNA.” [36] Där, i ett nötskal, låg den oförsonliga konflikten mellan de båda sidorna.

I denna dispyt hade POUM, som hade egna militära styrkor, sin inställning klar:

> Den enda garanti som arbetarklassen kan ha för revolutionens öde är dess egen armé. Och en arbetarklassens armé kan inte vara något annat än… en armé rekryterad ur milisen… Det är absolut nödvändigt att de revolutionära organisationerna behåller kontrollen… Kort och gott, vårt parti deklarerar resolut att vi är för en reguljär armé, men en reguljär armé som är ett levande uttryck för revolutionen. [37]

Medan man intensifierade sin agitation för en reguljär armé under regeringskontroll, satte PSUC upp en Kommitté för Folkarmén med deltagande av alla partier och organisationer förutom CNT, FAI och POUM. Den 27 februari publicerade Kommittén förslag om att omedelbart omvandla milisen till enheter inom den reguljära armén, att mobilisera årsklasserna 1934-35, att offentliggöra deras inkallelseplatser, att upplösa alla militära kommittéer som inte regeringen gett officiell status och att ”behöriga myndigheter” ska utnämna politiska kommissarier till alla enheter i Folkarmèn.[38]

---

[29] Uttalande till pressen av Tarradellas, *Treball*, 17 mars 1937.
[30] Ibid.
[31] Ibid., 10 feb.1937.
[32] *El Día Gráfico*, 1 nov. 1936; också kommuniké utfärdad av Försvarsministeriet, publicerad i ibid., 3 nov. 1936.
[33] Citerad i A. och D. Prudhommeaux, *Catalogne libertaire, 1936-1937*, s 19-20.
[34] José del Barrio i *Treball*, 3 feb. 1937
[35] *Solidaridad Obrera*, 13 feb. 1937.
[36] Ibid., 19 feb. 1937.
[37] *La Batalla*, 21 feb. 1937. För en trotskistisk kritik av POUM:s ”vacklande” politik inom det militära området, se G. Munis, *Jalones de derrota*, s 369.
[38] *Treball*, 27 feb. 1937.

Den 28 februari organiserade Kommittén en imponerande demonstration och militärparad genom Barcelonas gator. Denna uppvisning var en allvarlig utmaning till CNT. CNT:s försvarsminister Francisco Isgleas hotade att avgå med motiveringen att Kommittén tagit över hans auktoritet. För att avstyra en kabinettskris, krävde Esquerra, uppmanad av den konciliante Tarradellas, att Kommitténs aktiviteter trots ”alla goda intentioner” skulle stoppas, då de kunde utgöra en ”usurpation av funktioner och initiativ som rätteligen tillhörde Generalidad-ministeriet”.[39] En kompromiss nåddes: Kommittén för Folkarmén konstituerades officiellt som ett yttre bihang till försvarsministeriet, med Isgleas som vicepresident och Companys som president.[40] Det var ändå en seger för PSUC. Genom Kommitténs apparat, som nu var erkänd som ett officiellt organ, kunde man utöka sin agitation och sätta ytterligare press på försvarsministern. *Tierra y Libertad*, FAI:s ledande språkrör, speglande den frihetliga rörelsens bestörtning när man deklarerade att bakom PSUC:s kampanj för en reguljär armé låg det ”en politik av aggression mot anarkismen”.[41]

Samtidigt utsattes Isgleas för en allt större press från den centrala regeringen, vilken sedan länge hade motsatt sig den katalanska milisens självständiga agerande vid den närliggande Aragon-fronten och det militära oberoende som Katalonien skaffat sig som resultat av revolutionen. Men det var inte förrän i mars som Generalidad-regeringen, hungrig efter vapen och ekonomiska medel, gick med på att underställa sig Valencias militära dekret och ställa den katalanska milisen under krigsministeriets kontroll.[42] Som konsekvens tvingades Isgleas – som tillsammans med Tarradellas hade förhandlat fram den katalanska regeringens finansiella och militära uppgörelser – att fastställa ett datum, inte bara för inkallandet av årsklasserna 1934-35, utan också för inskrivningen av årsklasserna 1932-33.[43]

Den 23 mars publicerade *La Batalla* följande artikel av Enrique Adroher (Gironella), POUM:s propagandasekreterare och delegat i det CNT-kontrollerade försvarsministeriet som leddes av Isgleas, som fördömde Valencias militära politik för Katalonien:

> Valencia vägrar kategoriskt Katalonien ekonomisk hjälp, i syfte att tvinga oss att kapitulera militärt. Valencia vägrade sända vapen och ammunition till Aragon-fronten för att hindra våra proletära styrkor från att segra[44] och därigenom stimulera de spanska arbetarnas revolutionära

[39] *El Día Gráfico*, 2 mars 1937.
[40] *Treball*, 5 mars 1937.
[41] 6 mars 1937.
[42] Det har publicerats mycket lite information om överenskommelserna och då bara i allmänna termer. Se till exempel *El Día Gráfico*, 4 mars 1937; *La Batalla*, 5 mars 1937; *Ultima Hora*, 5 mars 1937. Ramón Salas Larrazábals *Historia del ejército popular de la república*, I, s 1042-45, sprider en del ljus över frågan, men trots hans ihärdiga forskning kunde han inte finna någon officiell order om att slå samman den katalanska milisen med Folkarmén.
[43] Se *Treball*, 20 mars 1937. Datumen fastställdes som följer: årsklasserna 1934-36, den 22, 23, 25, 27och 30 mars; årsklasserna 1932-33 den 5 april.
[44] Richardo Sanz, CNT:s milisledare, som tog kommando över Durruti-kolonnen efter dess ledares död i Madrid, skrev efter kriget att Largo Caballero varken sände vapen eller ammunition till de frihetliga styrkorna, ”på grund av hans rädsla för jag vet inte vad” (*Los que fuimos a Madrid*, 151). *Solidaridad Obrera*, CNT-organet i Barcelona (30 jan. 1937), påstod att Aragon-fronten medvetet undanhölls vapen för att anarkosyndikalismen skulle misslyckas i Katalonien (se också ibid., 6 juni 1937; *Ideas*, 10 mars 1937; *Juventud Libre*, 17 apr. 1937, *Ruta*, 28 jan. 1937, och *La Batalla*, 31 jan., 29 apr. 1937). Det kan inte råda någon tvekan om att fientligheten gentemot CNT och FAI delvis var orsak till bristen på vapen och till frontens inaktivitet under krigets första år. Följande kommentar av Walter Krivitskij är värd att återge: ”Stalin var fast besluten att bara skicka vapen och män till de grupper i Spanien som var redo att utan reservationer acceptera hans ledarskap. Han var besluten att inte låta katalanerna få ta hand om våra flygplan och med dem kanske vinna en militär seger som skulle öka deras prestige och politiska vikt inom de republikanska kretsarna” (*In Stalin's Secret Service*, s 91-92). Men det fanns andra betydelsefulla orsaker till inaktiviteten vid Aragon-fronten: den politiska rivaliteten mellan de olika enheterna, bristen på disciplin, avsaknaden av ett enhetligt kommando (se kap. 25), och den spända situationen i Barcelona och andra städer i Katalonien, där mer vapen fanns än vid fronten. ”Vi kan inte dölja fakta”, skrev CNT-FAI-militanten Diego Abad de Santillán, ”att medan vi bara hade 30000 gevär vid Aragon-fronten, fanns det omkring 60000 i baklandet i händerna på olika partier och organisationer och mer ammunition än vid fronten. Inte bara en gång utan dussintals gånger, föreslog vi att de frihetliga skulle skicka över sina vapen… De

> vilja… Medan det katalanska Generalidad tvingades be om pengar från den centrala regeringen för att betala tio pesetas till milismännen efter en och en halv till två månaders fördröjning, köpte Valencia över officerarna, gynnade dem ständigt och betalade deras löner punktligt… Från och med nu kommer alla kostnader för den katalanska armén att betalas av Valencia, inklusive de för de militära cheferna, Folkets Krigsskola och för militära operationer. Katalonien har förlorat sin militära självständighet. Det katalanska proletariatet har förlorat sin armé… Hur kan de som kallar sig nationalister och till och med separatister [en referens till autonomisterna i Esquerra och separatisterna i det lilla Estat Catalá-partiet] se det katalanska folket i ögonen? Hur kan CNT:s ministrar se deras kamrater som strider vid Aragon-fronten i ögonen? Hur kan de alla försvara denna skamliga kapitulation till den centrala regeringen… De katalanska vänsterrepublikanernas och PSUC-reformisternas inställning är förståelig och logisk. Att de skulle tusenfalt mer föredra att se armén i händerna på Valencia-regeringen än i händerna på det revolutionära katalanska proletariatet är naturligt. Men CNT-ministrarnas kapitulation är obegriplig. Det är otroligt att de anarkistiska kamraterna, vilka hellre skulle låta sig dödas än att tillåta att en revolver togs ifrån dem, tyst skulle gå med på att överge armén, vilken, i den slutliga analysen, är arbetarklassens enda verkliga vapen. Vi har överlämnat den till Valencia, till den demokratiska republikens partigängare, till företrädarna för revolutionens strypning, armén för vår sociala frigörelse.[45]

Inte alla anarkister hade ”tyst” funnit sig i Valencias krav, som POUM-artikeln hävdade. I början av mars – liksom i fallet med Järnkolonnen som tidigare omnämnts i denna volym – lämnade nästan ettusen män milisen i Gelsa vid Aragon-fronten i protest mot de militära dekreten, då de befarade att dessa skulle omvandla milisen till ett instrument för staten under sträng regeringskontroll. I Barcelona organiserade de Durrutis vänner (Los Amigos de Durruti) – namngivet efter den berömde anarkisten Buenaventura Durruti som dödats i november vid Madrid-fronten – för att bekämpa CNT- och FAI-ledarnas ”kontrarevolutionära” politik. Officiellt grundades organisationen i mars 1937 med Félix Martínez och Jaime Balius (den senare direktör och chefsredaktör för CNT-tidningen *La Noche*) som sekreterare respektive vicesekreterare[46]. Enligt Balius steg medlemsantalet till mellan fyra och fem tusen i början av maj.[47] Ingen av dess anhängare, bekräftade Balius, tillhörde Bolsjevik-leninisterna, trots att många hävdat så – till exempel Frank Jellinek, *Manchester Guardians* korrespondent i Spanien, vilken liksom kommunisterna påstod att organisationen var ”penetrerad och kontrollerad” av trotskisterna.[48] G. Munis (Manuel Fernández Grandizo), ledaren för den lilla spanska Bolsjevik-leninist-gruppen, erkände dock ett kamratligt förhållande: ”Vi hade inte bara ett nära samarbetade med arbetarna i Durrutis vänner, de hjälpte oss också med distribuering och försäljning av vår tidning.” [49]

---

hävdade att vi inte kunde avväpna vårt eget folk när de andra partierna och organisationerna förberedde en attack i ryggen på oss” (*Por qué perdimos la guerra*, s 68). Även om det är sant att det politiska käbblet delvis var orsak till bristen på lätta vapen vid Aragon-fronten, kan inte detta sägas om de tunga vapnen, vilka Valencia antingen medvetet höll inne eller föredrog att skicka till den hotade Madrid-fronten. George Orwell, som stred med POUM-milisen, ger följande livfulla bild om tillståndet vid Aragon-fronten: ”Ibland blickade jag ut över landskapet och längtade - och med vilken hetta! - efter några kanonbatterier. Man skulle ha kunnat förstöra fiendens ställningar lika lätt som man knäcker nötter med en hammare. Men på vår sida existerade helt enkelt inga kanoner... Det fanns ungefär en kulspruta på femtio man, gamla vapen allihopa men träffsäkra på upp till 3-400 meter. I övrigt hade vi bara gevär och de flesta geväret var rent skrot... Det var så ont om ammunition att vi inte fick mer än femtio skott var. Dessutom var så gott som all ammunition helt undermålig...Vi hade inga tändhattar, inga bajonetter, nästan inga revolvrar eller pistoler alls och inte mer än en handgranat på fem eller tio man. (George Orwell, *Hyllning till Katalonien*, s 35-37. Svenska uppl.)

[45] Artikeln var undertecknad ’Girondella’, Enrique Adrohers pseudonym.

[46] *El Día Gráfico*, 19 mars 1937; se också ibid., 4 mars 1937.

[47] Se brev från Balius till mig, daterat den 24 juni och 15 juli 1946, för detaljerad information om gruppen (dossiern "Los Amigos de Durruti”, Hoover Institution).

[48] *The Civil War in Spain*, s 541.

[49] *La Lutte Ouvrière*, 3 mars 1939. För material som handlar om grundandet av Durrutis vänner och dess verksamhet, se dossiern “Los Amigos de Durruti”, som innehåller brev från Balius till mig, skrivna efter kriget, och fotokopior av Jordi Arquers maskinskrivna data om organisationen, huvudsakligen baserade på intervjuer med Balius och andra medlemmar (Hoover Institution). Se också Frank Mintz och Miguel Peciña, *Los amigos de Durruti, los trotsquistas y los sucesos de mayo*; Paul Sharkey, *The Friends of Durruti: A Chronology*; och Jaime

Huruvida det fick någon effekt på det anarkosyndikalistiska ledarskapet när en så stor grupp milismän drogs tillbaks från fronten, kan inte avgöras med säkerhet, men det är värt att notera att bara en dag efter att de första inkallade skulle inställa sig vid inkallelsecentra, enligt de militära dekreten, promenerade CNT-ministrarna, ledda av Francisco Isgleas, ut ur Generalidad-regeringen, och framkallade en kabinettskris.[50]

PSUC och CNT hamnade nu i dödläge i varje viktig fråga. Den frihetliga rörelsen hade försökt bevara sina väpnade styrkors självständighet genom att fördröja eller låtsas acceptera regeringens dekret; men detta kunde inte hålla någon längre tid, en öppen splittring i ministeriet var oundviklig. Som villkor för att lösa krisen krävde de frihetliga att lagstiftningen om den allmänna ordningen skulle ”underställas en så grundlig förändring att bara titeln kvarstår” och att försvarsministeriet skulle ges auktoritet att ”med alla tillgängliga medel” stoppa ”militära parader och demonstrationer, liksom allt som hindrar eller undergräver den revolutionära moralen och kampviljan.” [51] PSUC deklarerade, å andra sidan, att det inte var de som framprovocerat krisen och att de hade gjort allt som var möjligt för att undvika den. ”Vi måste bilda en regering som inte tillåter någon grupp eller fraktion att ständigt obstruera mot dess arbete för kriget. Vi måste bilda en regering som sätter en ära i sitt åtagande och implementerar de dekret som enhälligt har antagits men ännu inte satts i verket.” [52] Dessutom insisterade man på att anarkosyndikalisterna skulle skriva under en förbindelse om att genomdriva de militära dekreten och dekreten om allmänna ordningen som antagits av den tidigare regeringen ”utan modifiering” och att alla den nya regeringens åtgärder skulle fullföljas.[53] Men CNT tänkte inte sätta sin signatur på något dokument som senare kunde komma att användas mot dem och, i deras mening, ”gick rakt mot, inte bara de ideologiska principer som

---

Balius, *Hacia una nueva revolución*. George Esenwein skriver: “Durrutis vänner var en extremistgrupp inom CNT-FAI-rörelsen med betydande stöd vid Aragon-fronten och i Barcelona. Genom att ihärdigt motsätta sig militariseringen av milisen och upplösningen av försvarskommittéerna och de anarkistdominerade patrullerna, hoppades gruppen kunna stoppa den stegrande kontrarevolutionära vågen. Ur en teoretisk synvinkel utmanade Durrutis vänner den reformistiska hållning som CNT-FAI-ledningen alltmer anammat. Enligt en viktig talesman för gruppen, Pablo Ruíz, ’var det primära målet för den nya organisationen att bevara den hållning som CNT-FAI haft den 19 juli så att ledningen för de socioekonomiska affärerna säkrades åt fackföreningsorganisationen, utan deltagande av de politiska partierna’(*La Noche*, 24 mars 1937, som citerat i Mintz och Pecina, s 11-12). Det är svårt att avgör till vilken grad Durrutis vänner påverkade den anarkosyndikalistiska rörelsen vid denna kritiska stund i kriget. Gruppens egen tidning, *El Amigo del Pueblo*, kom inte ut förrän i maj. Några upplagesiffror finns inte tillgängliga, men Balius hävdade att det andra numret hade en upplaga på ca 15000. Enligt Balius lyckades gruppen ge ut tidningen ända till slutet av 1938, och samma år spreds hans pamflett *Hacia una nueva revolución* underjordiskt [utan författarens namn, men senare utgiven på engelska under hans namn med titeln *Towards a Fresh Revolution*], med en uppskattad upplaga på mellan trettio och femtio tusen (dossieren ’Los Amigos de Durruti’, Hoover Institution, Bolloten Collection). Förutom Balius, vicepresidenten, och Félix Martínez, sekretararen, var andra viktiga medlemmar Pablo Ruíz, Francisco Carreño, och Eleuterio Roig. Då han drabbades av förlamning i tidig ålder, gav Balius upp sina läkarstudier för att bli politisk aktivist. Först tillhörde han det separatistiska Estat Catalá till 1931, var sedan en kort tid medlem i Mauríns BOC, Bloque Obrero y Campesino (Jordi Arquers brev till Bolloten, 16 juli 1971, Hoover Institution; hans medlemskap i BOC ifrågasätts starkt av Alba och Schwartz i deras kommande arbete). 1932 gick han med i CNT, blev till slut redaktör i *Solidaridad Obrera* och under kriget chefsredaktör för den anarkosyndikalistiska kvällstidningen *La Noche* (se Pablo Ruíz, 'Elogio posthumo de Jaime Balius', i *Le Combat Syndicaliste*, 7 jan. 1981, som också publicerades på engelska i *The Alarm*, San Francisco, feb.-mar. 1982). Det är ingen tvekan om att uppbygget av Durrutis vänner hängde en hel del på Balius ledarförmåga, vilken har beskrivits av de schweiziska trotskisterna Clara och Paul Thalmann på följande sätt: ’Redan vid vårt första möte med Balius och hans vänner fick vi ett starkt intryck av att han hade en utomordentlig gåva för att hantera människor. Hans uppfattning om situationen var enkel: det anarkistiska ledarskapet hade, genom sitt deltagande i folkfrontsregeringen, övergett den revolutionära anarkismens grunder och blivit ett bihang i den kommunistiska strategin’(*Revolution für die Freiheit*, 189)” Jag tackar Esenwein för att han skrivit denna not på min begäran.

[50] Även om Isgleas avgick den 23 mars, var inte krisen officiellt löst förrän den 26 mars.

[51] FAI-manifest publicerat i *Tierra y Libertad*, 3 april 1937.

[52] *Treball*, 30 mars 1937.

[53] Comorera, tal vid ett offentligt möte, *Treball*, 9 apr. 1937; se också Tarradellas uttalande till pressen, ibid., 3 apr. 1937; Sesé, sekreterare för katalanska UGT, uttalande till *El Noticiero Universal*, som återgivet i *La Publicitat*, 3 apr. 1937.

inspirerar vår organisation, utan mot själva essensen i revolutionen och mot de erövringar som de arbetande massorna gjort sedan den 19 juli”.[54]

Krisen var nu inne på sin andra vecka och någon lösning syntes ännu inte. Den 3 april bildade president Companys, som en sista utväg, en ny regering med sex ministrar genom ett ministerskifte:

José Tarradellas	ERC	Premiärminister, finans- och utbildningsminister
Artemio Aiguadé	ERC	Inre säkerheten
Juan Comorera	PSUC	Offentliga arbeten, arbets- och justitieminister
José Calvet	Unió de Rabassaires	Jordbruk och försörjning
Francisco Isgleas	CNT	Försvarsminister
Juan J. Doménech	CNT	Ekonomi, offentlig service och hälsa

Ingen betraktade den nya regeringen som något annat än en övergångsregering, allra minst Companys, som då han uttryckte sin växande otålighet med CNT i krisens början hade krävt en “regering som kan regera och genomtrumfa sin vilja mot dem som obstruerar mot dess arbete”. [55]

Det började nu stå alltmer klart att Companys höll på att förlora tålamodet med Tarradellas försynta taktik. Denne hoppades kunna fortsätta med sin försonande politik mot CNT tills det genom sina ideologiska motsättningar och politiska naivitet utplånade sig självt. Som Miguel Caminal, en av Comoreras beundrare och skarp iakttagare av det katalanska politiska dramat, observerade, stod sådana betydande Esquerra-män som Companys och Aiguadé ”närmare Comoreras positioner än Tarradellas”. Medan Tarradellas, framhåller han, var redo att göra formella men inte substantiella eftergifter till CNT, i tron att en öppen splittring inom regeringen skulle bära med sig ”oförutsedda konsekvenser”, trodde Comorera å andra sidan att formellt samarbete utan substans bara skulle minska regeringens auktoritet och få ”ännu mer dramatiska konsekvenser”. Skillnaden i inställning, lägger han till, kretsade kring frågan om ”enhet eller auktoritet”. [56] Uppenbarligen var PSUC:s svar ”auktoritet”.

Den 7 april lanserade PSUC och UGT en ”Segerplan” för Katalonien. ”Det största problemet för närvarande”, löd förordet, ”gäller maktfrågan, frågan om auktoritet. Utan auktoritet kan det inte bli någon armé. Utan auktoritet kan det inte bli någon krigsindustri…. Utan auktoritet kan det inte bli någon seger.” De viktigaste punkterna var: (1) en snabb organisering av Kataloniens Folkarmé som en integrerad del av den republikanska armén, (2) omedelbar organisering av fem divisioner på basis av årsklasserna 1932 -36, (3) nationalisering av de viktigaste krigsindustrierna och militarisering av transporterna, (4) ett snabbt upprättande av en enda kår för inre säkerheten, i samstämmighet med de dekret som antagits av den förra katalanska regeringen, och (5) en koncentrering av alla vapen i regeringens händer.[57]

Hela planen stod i konflikt med CNT:s revolutionära strävanden. ”Vi har redan gjort alltför många [eftergifter]”, varnade *Solidaridad Obrera*, ”och vi tror att det är dags att stämma i bäcken.” [58]

Andrés Nin, POUM-ledaren, välkomnade detta ställningstagande: ”Den 19 juli hade arbetarklassen makten i sina händer… Man lät tillfället rinna ur händerna… Proletariatet håller fortfarande viktiga positioner i sina händer… Om vi inte tar tillfället i akt för att gripa makten fredligt, kommer vi i morgon tvingas ta till våldsamma strider för att sätta stopp för bourgeoisien och reformisterna… Med stor oro har vi betraktat CNT-ledningens vacklan och tvehågsenhet. Alltför många eftergifter har gjorts till kontrarevolutionen… Av detta skäl välkomnar

[54] *Solidaridad Obrera*, 4 apr. 1937.
[55] *Treball*, 28 mars 1937.
[56] Caminal, *Comorera*, II, 93, s 107-8.
[57] *Treball*, 8 apr. 1937.
[58] 8 apr. 1937.

vi med glädje CNT:s nuvarande ställningstagande… CNT har deklarerat: ”Här stannar vi! Inte ett steg bakåt!” [59]

Den 10 april speglade FAI-organet *Tierra y Libertad* stämningen bland de mer radikala andarna och deklarerade: ”KROSSA KONTRAREVOLUTIONEN, KAMRATER! Detta är vårt mandat. Vår plikt är att förverkliga det.” Trots detta mandat fortsatte CNT-ledarna att förhandla med PSUC och Esquerra i Generalidad-palatset för att finna ett modus vivendi som kunde avstyra öppet krig mellan de antagonistiska lägren. Men gatorna utanför verkade vara belagda med dynamit. Sporadiska sammanstötningar förekom och inbördeskrigets klocka klämtade mer olycksbådande för varje timma. ”Alla riskerade sin fysiska säkerhet” skriver Miguel Caminal i sin biografi om Juan Comorera, ”och det bästa beviset för detta var de spektakulära livvakter som alltid ledsagade vissa politiska ledare. På grund av sin politiska aktivitet var Comorera utsatt för många faror och hans officiella bil åtföljdes av en annan med män beväpnade till tänderna.” [60]

Den 16 april installerade president Companys en ny provisorisk regering för att överbrygga motsättningarna. Ett par veckor senare mindes han:

> Sedan länge hade ministern för inre säkerheten Aiguadé krävt ytterligare styrkor [från den centrala regeringen]; Generalidads styrkor var otillräckliga: Bara tvåtusen man i väpnade stormtrupper, sexhundra andra obeväpnade, och ett fåtal tillhörande det nationella gardet. En politik för enhet och med taktkänsla måste gå hand i hand med en ansträngning att öka regeringens auktoritet genom att gripa in i specifika fall med så kallade okontrollerade [dvs. FAI-] grupper och aktioner riktade mot regeringens order. Detta har jag krävt med eftertryck, inte bara på grund av trycket från allmänna opinionen utan också på grund av kraven från inrikesministeriet och andra myndigheter i Madrid, och kommentarerna i utländsk press om fronten, etc., etc. Situationens komplexitet gjorde förstärkningar nödvändiga, ty även med den yttersta taktkänsla var det troligt att en sammanstötning skulle komma. Generalidad-regeringen uttömde sina resurser för att rädda situationen och allmänna opinionen pressade på. Regeringens makt blev allt större, men majoriteten av folket i Katalonien var till en sådan grad irriterade att det förelåg risk för att regeringen skulle mista förtroendet och att Generalidads styrkor för allmänna ordningen demoraliseras.[61]

Det nya ministeriet som Companys satte upp den 16 april hade samma politiska sammansättning som den från den 16 december, med några få mindre förändringar:

José Tarradellas	ERC	Premiärminister, finans- och utbildningsminister
Antonio María Sbert	ERC	Kultur
Artemio Aiguadé	ERC	Inre säkerheten
José Calvet	Unió de Rabassaires	Jordbruk
José Miret	UGT [PSUC]	Försörjning
Rafael Vidiella	UGT [PSUC]	Arbete, offentliga arbeten
Juan Comorera	UGT [PSUC]	Rättsväsen
Francisco Isgleas	CNT	Försvar
Andrés Capdevila	CNT	Ekonomi
Juan Doménech	CNT	Offentliga tjänster
Aurelio Fernández	CNT	Hälsa och socialvård

[59] Tal den 9 apr. 1937, publicerat i *La Batalla*, 11 apr. 1937.
[60] Caminal, *Comorera*, II, 117.
[61] Luis Companys, ”Notes and Documents on the Fighting in Barcelona, 3-7 May 1937”. En kopia av detta ovärderliga material fick jag under kriget av Ricardo del Río, chefen för Febus nyhetsbyrå i Valencia (Hoover Institution). Dess autenticitet har bekräftats av Filipe Ubach, en assistent till premiärminister Tarradellas, som hävdar att han såg och läste en kopia som premiärministern hade. Dessutom hade Angel Ossorio y Gallardo, den republikanske juristen, uppenbarligen en kopia att döma av de korta utdrag han citerat i sin biografi om Companys, *Vida y sacrificio de Companys*, s 177-78. Ricardo del Río fick dokumentet från den berömde liberale journalisten och katalanen Francisco Aguirre. För en nekrolog över Aguirre, se *España Republicana*, 24 okt. 1942.

Liksom det provisoriska ministeriet från den 3 april, var den nya regeringen dödfödd. Dess medlemmar kunde inte komma överens om ett gemensamt program, och de förgiftande problemen om militär- och poliskontroll fanns kvar i all sin motspänstiga komplexitet.

POUM karakteriserade den hoplappade krisen som en fars – ”en fars som är desto mer oacceptabel då tre veckor redan har gått – exakt tre veckor – och saker har lämnats precis som de var”. Åter kritiserade man CNT.

> Kamraterna i CNT visste inte vilken inställning de skulle ha [inför krigets utbrott] till makt-frågorna… [Istället] för att mana arbetarklassen till att helt ta makten, föredrog de att betrakta saken som en simpel fråga om samarbete… Vi är säkra på att majoriteten av CNT:s arbetare kommer att betrakta lösningen på den nuvarande krisen med samma ogillande som vi…. [Denna] lösning är ingen lösning… eftersom den inte har löst något… Revolutionens frågor… kommer att resas igen, fortare än många tror… Reformisterna kommer inte att släppa sina mål. Om kamraterna i CNT inte inser detta, så mycket värre för dem och så mycket värre för oss alla. Ty vad som står på spel är inte framtiden för den ena eller andra organisationen, utan revolutionens framtid. [62]

Nästa dag deklarerade POUM:s Barcelona-kommitté:

> Den regering som just har bildats är ett försök att uppnå vapenvila, oavsett hur kort, i kampen mellan revolution och kontrarevolution. Småborgerskapet och reformisterna kommer att utnyttja denna andningspaus till att erövra och konsolidera nya positioner. Arbetarklassen har den historiska plikten att förbereda sig för en slutgiltig lösning [på krisen]… genom att etablera en Arbetar- och bonderegering. [63]

Även om CNT-ledningen hade gått med på att dra ett täcke över krisen, avspeglades den verkliga stämningen inom den frihetliga rörelsen i dess press: ”CNT”, sade *Solidaridad Obrera* den 17 april, ”accepterar lösningen på konflikten då man uppfattat det som att den kurs som den tidigare ministären följde har avbrutits och man är övertygad om att denna kurs kommer att ersättas av en rättfärdig politik som respekterar och konsoliderar proletariatets revolutionära vinningar.” En annan artikel i samma nummer löd: ”[CNT] har vid många tillfällen uppträtt flexibelt och tillmötesgående till det yttersta. Men se upp! Låt ingen ta miste på deras avsikt eller tro att de spanska anarkisterna kommer att låta sig ostraffat trampas på av deras så kallade kamrater!”

Samma dag deklarerade *Ruta*, organ för FIJL, Frihetlig ungdom: ”[kontrarevolutionen] försöker ta kontroll över statsapparaten. Igår krävde den en stor, enhetlig säkerhetskår… Idag föreslår den en reguljär armé, tömd på revolutionärt innehåll. Vad är målet för dessa skurk-aktiga manövrer?... Att kunna stödja sig på styrkor som tjänar den utan att ställa frågor, så att den imorgon kan dränka proletariatets sociala vinningar i blod. Hur kan denna plan omintet-göras?... Genom att formera revolutionens militära organisation… Till [de unga männen hemmavid] sänder vi en glödande appell: BLI KADRER I DE REVOLUTIONÄRA BATALJONERNA!”

Och en annan artikel i samma nummer hotade:

> Det är dags att slå tillbaka kontrarevolutionen. FAI och Frihetlig ungdom… har deklarerat att… de kommer att slåss för att sätta stopp för de människor som inte är kapabla till lojalitet med eller, ännu mindre, att fullt ut bekänna sig till antifascismen och revolutionen… Vägen till att förhindra att våra kamraters offer reduceras till intet är… att skapa en armé som kan garantera seger i kriget och revolutionen och att från Kataloniens offentliga liv avlägsna Comorera, Aiguadé, Rodríguez Salas, etc.”

Och samma dag deklarerade *Tierra y Libertad* med stora bokstäver i rubriken:

> FÖR VISSA POLITISKA PARTIER ÄR DET VIKTIGASTE INTE KROSSANDET AV FASCISMEN. DET SOM OROAR DEM ÄR DEN ANARKISTISKA RÖRELSEN. DET SOM

[62] *La Batalla*, 17 apr. 1937.
[63] Ibid., 18 apr. 1937.

> FÖRBRUKAR DERAS MESTA ENERGI ÄR DERAS KAMPANJ MOT CNT OCH FAI… OM DE I SPANIEN TÄNKER UPPREPA VAD DE GJORT I ANDRA LÄNDER, KOMMER DE ATT MÖTA OSS PÅ KRIGSFOT.

Under tiden intensifierade PSUC sin kampanj för att integrera den katalanska milisen vid Aragon-fronten i Folkarmén och för att skapa en enhetlig kår för inre säkerheten under kontroll av den katalanska regeringen, men utan framgång. Det är sant att vissa strukturella förändringar, pådrivna av de militära uppgörelserna med Valencia, faktiskt ägde rum: de tre anarkosyndikalistiska enheterna, Jubert, Durruti och Ascaso blev tjugofemte, tjugosjätte respektive tjugoåttonde divisionerna; PSUC:s Barrio-Trueba-kolonn den tjugosjunde; POUM-kolonnen den tjugonionde och Esquerras Maciá-Companys-kolonn den trettionde, men alla förblev under kontroll av respektive organisation. Vad gäller dekreten om allmänna ordningen, skickades de i realiteten till papperskorgen.[64]

Den 24 april, mitt under den stegrande spänningen, kom ett mordförsök mot den kommunistiske polischefen Rodríguez Salas.[65] Och nästa dag kom mordet på Roldán Cortada, en ledare och sekreterare till PSUC-ministern Rafael Vidiella. En rysning av skräck gick genom regionen. Mordet, som Rodríguez Salas tillskrev de ”okontrollerbara” [66] – en term som vanligtvis användes för att karakterisera anhängare till CNT, FAI och FIJL som motsatte sig regeringssamarbetet och försökte få den frihetliga rörelsen att återgå till dess antistatliga principer – förde nytt hat till den sjudande konflikten. ”SLUT MED STRAFFRIHETEN!” utropade *La Humanitat*, Esquerra-organet. ”Den allmän ordning måste upprättas snabbt och under kommando av en enda person, som snabbt och utan att tveka måste sätta stopp för [dessa] kriminella dåd som uppträder alltför ofta. Vi kan inte längre tillåta de grupper med individer som har betecknats som okontrollerbara, att med våld pressa deras vilja och deras egen lag på majoriteten av invånarna.” [67] ”Är det inte en skam”, frågade *Diari de Barcelona*, språkrör för det separatistiska Estat Catalá, ett litet men militant nationalistiskt medelklassparti, ”att det fortfarande finns okontrollerbara och provokatörer?... Och dekreten om allmänna ordningen, som för en tid sedan antogs av Generalidad, har de inte verkställts? Vad är det för nytta med auktoriteter?” [68]

Och ett manifest som PSUC och UGT utfärdade gemensamt krävde: ”Ett slut på mördandet av militanta arbetare! Ett slut på provokationerna mot antifascister och mot den proletära enheten! Krig mot provokatörer i den nationella och internationella fascismens sold! Folket kräver rättvisa och är berett att skipa den till varje pris.” [69]

Den 27 april, dagen för Cortadas begravning, organiserade PSUC en väldig procession. ”[Det] var inte bara en begravning, det var en folkomröstning”, sade partiorganet *Treball*. ”Tusen och åter tusen arbetare, antifascister, marscherade genom Barcelonas gator… broderligt

---

[64] För omorganiseringen av milisenheterna, se Salas Larrazábal, *Historia*, I, s 1043, och Sanz, *Los que fuimos a Madrid*, s 126-27. Hur starka var enheterna vid Aragon-fronten i verkligheten? Propagandans uppskattning var så hög som 150 000, men denna siffra var starkt överdriven. Michael Alpert påstår, i sin lärda monografi *El ejército republicano en la guerra civil*, s 45-47, att ”det verkar inte troligt att det totala antalet män vid fronten översteg 25000 vid ett och samma tillfälle.” Detta stöds av Helmut Ruediger i hans rapport till det anarkosyndikalistiska AIT den 8 maj 1937, där han hävdar att i mitten av april var antalet CNT-milismän 16000 och 9000 som tillhörde andra organisationer, och av Moulin (Hans Freund), en av de ledande trotskisterna i Barcelona, som ger en siffra på 23000, sammansatt enligt följande: CNT-FAI 13000, UGT-PSUC 5000 och POUM 5000 (*Fight*, 10 okt. 1936). Han tar inte med Esquerras milis.

[65] *El Día Gráfico*, 25 apr. 1937; *Treball*, 25 apr. 1937.

[66] *Treball*, 27 apr. 1937. Å andra sidan hävdar Ramón Liarte, generalsekreterare för Frihetlig ungdom i Katalonien 1937-38, men utan styrkande bevisning: ”Kommunisterna hade själva dödat Roldán Cortada, men gav de ’okontrollerbara i FAI’ skulden”. Det var nödvändigt, menar han, att finna ett ”’moraliskt’ rättfärdigande” för att få fyr på ”den antifascistiska krutdurken” – en anspelning på maj-striderna i Barcelona (*Entre la revolución y la guerra*, s 239).

[67] 27 apr. 1937.

[68] 27 apr. 1937.

[69] *Treball*, 27 apr. 1937.

förenade i sorg, men också i protest… Den storslagna begravningen har demonstrerat att det katalanska folket har beslutat sätta stopp för mördarna och banditgängen som vill omintetgöra vår seger över fascismen. En folkomröstning har hållits. Och resultatet visar oss att det som vi tills idag har upplevt kan vi inte en dag längre tolerera; de antifascistiska massorna måste förenas… mot den inre fienden, mot dem som vi benämner okontrollerbara." [70]

Medan CNT protesterade och sade att det var "avskyvärt" att "politiskt kapitalisera på en smärtsam stund, på en antifascistisk kamrats liv",[71] deklarerade POUM att begravningen var en förevändning för "en kontrarevolutionär demonstration." "Genom fackföreningarna mobiliserades ett stort antal katalanska arbetare… i sympati för en militant arbetares död i kampen …. Det viktigaste politiska syftet med en demonstration som den igår är att, inom det reaktionära småborgerskapet och de mest efterblivna skikten inom arbetarklassen, skapa en pogrom-atmosfär mot det katalanska proletariatets förtrupp: CNT, FAI och POUM. Ett psykologiskt klimat håller på att skapas för att förbereda aktioner av grövre magnitud." [72]

Kort efter mordet på Roldán Cortada dödades Antonio Martín, den anarkistiske presidenten för den revolutionära kommittén i gränsstaden Puigcerdá, under en sammanstötning med stormtrupper och Nationella republikanska gardet (Guardia Nacional Republicana, tidigare Guardia Civil) i grannbyn Bellver.[73] Kort därefter började lastbilar med karabinjärer – en kår sammansatt av tull- och skattetjänstemän och vakter – utsända från Valencia av finansminister Juan Negrín, att ta över de gränsposteringar längs franska gränsen som hittills kontrollerats av revolutionära kommittéer.[74] Två veckor tidigare, den 16 april, hade en order som Negrín sänt ut om att skicka vissa karabinjärenheter till tjänst vid gränsen[75] givit en förvarning om Valencias intentioner om att återta dessa viktiga element för statlig makt och för kontroll av utrikeshandel och valuta och flödet av vapen.[76]

---

[70] Ibid., 28 apr. 1937.

[71] *Solidaridad Obrera*, 28 apr. 1937; se också ibid., 29 apr. 1937.

[72] Artikel av Juan Andrade, *La Batalla*, 28 apr. 1937.

[73] För den bästa redogörelsen av incidenten, se Mariano Puente (en medlem i CNT) i Nancy Macdonald, *Homage to the Spanish Exiles*, s 171-88. Se också *Solidaridad Obrera*, 29 apr. 1937 (ledare och uttalande av sekreteraren till ministern för interna säkerheten); *El Día Gráfico*, 1 maj 1937; *Ruta*, 14 maj 1937; Adolfo Bueso, *Recuerdos de un cenetista*, II, s 227; den kommunistiske författaren Manuel D. Benavides, *Guerra y revolución en Cataluña*, s 401-13; och Ramón Liarte (generalsekreterare för katalanska Frihetlig ungdom), *Entre la revolución y la guerra*, s 236-38.

[74] *El Día Gráfico*, 1 maj 1937. Enligt den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget, började karabinjärerna anlända till gränsen den 17 april och "fortsatte under de följande dagarna med att avväpna gängen med 'okontrollerbara' och ta över gränsposteringarna i den centrala regeringens namn" (*Guerra y revolución en España*, 1936-1939, III, s 72). Den 4 maj informerade Indalecio Prieto Manuel Azaña via teleprinter att Negrín hade lämnat Valencia den 30 april för att åka till gränsen ("Azaña-Prieto Tapes", II. Information om dessa teleprintade meddelanden ges i kap. 42). Enligt den teleprintade konversationen mellan Comorera och Negrín på kvällen den 2 maj, återgiven av Benavides *i Guerra y revolución*, s 423, var finans-ministern fortfarande i Valencia detta datum. Negrín frågade Comorera om han borde vidta några försiktighets-åtgärder om han reste till fronten genom Barcelona, till vilket Comorera svarade: "Jag har redan sagt dig att i Katalonien och [i Barcelona] kan allvarliga saker hända. Du måste uppskjuta resan." "Jag ska ta med en 'pennkniv' att försvara mig med", svarade Negrín. "Berätta inte för någon om mina avsikter". Till detta replikerade Comorera: "Allt kommer att sluta bra, och skulle ha slutat betydligt tidigare om vi hade fått medel till att köpa in en massa 'pennknivar'."

[75] *Gaceta de la República*, 16 apr. 1937.

[76] För konflikten mellan CNT-FAI och den centrala regeringen om kontrollen över utrikeshandeln och flödet av vapen från den franska gränsen till resten av Spanien under inbördeskrigets första del, se brev från Largo Caballero till den spanske ambassadören i Paris, Luis Araquistáin, daterat den 7 april 1937, där han säger att han mottagit rapporter som fördömer de "okontrollerbara elementens" beslagtagande av krigsmaterial vid gränsen (Araquistáin Papers, Leg. 32/140). Se också Abad de Santillán, *Por qué*, s 103, 112, 130; Louis Fischer, *Men and Politics*, 427; och uttalande av finansminister Juan Negrín, publicerat i *El Día Gráfico*, 2 dec. 1937. Det ovan citerade brevet från Largo Caballero tar också upp problemen med de Internationella Brigadernas representant i Barcelonas hamn, vilken vägrade att till krigsministeriet överlämna laster som han hävdade var brigadernas egendom.

Kännedomen om Martins död, om karabinjärernas övertagande av gränsposteringarna, om stormgardets och Nationella Republikanska gardets försök till avväpning, och raiderna från Rodríguez Salas, den kommunistiske polischefen, mot det anarkistiska fästet i Hospitalet[77] för att driva ut Roldán Cortadas påstådda mördare, fick åskmoln att hopas i Barcelona så att synfältet fördunklades.

Den 29 april ockuperade grupper med beväpnade män, mobiliserade av CNT:s och FAI:s lokala kommittéer, gatorna i den katalanska huvudstaden. Alla bar gevär och vissa hade handgranater runt midjan. Klockan 6 på kvällen sammankallades regeringen, men efter en kort session annonserades det att man inte skulle fortsätta sitt arbete under press från grupper som ”med våld försökte påtvinga deras vilja och som komprometterade kriget och revolutionen”. ”Regeringen uppskjuter därför sitt möte och hoppas att alla personer som inte underställer sig dess direkta auktoritet omedelbart lämnar gatorna, så att det blir möjligt för det tillstånd av oro och alarm som Katalonien nu upplever att snabbt försvinna. Samtidigt hade Generalidad-ministeriet tagit de nödvändiga stegen för att försäkra sig om att dess order strikt skulle bli åtlydd.” [78]

Majdagarna närmade sig. Förhandlingarna som pågått mellan UGT och CNT om en gemensam demonstration var man tvungna att avbryta.[79] Den allt vidare klyftan mellan antagonisterna medförde att man inte kunde finna någon paroll som var bred nog för att överbrygga motsättningarna ens för en dag. ”[Under] det ytliga intrycket av staden”, skrev ögonvittnet George Orwell, ”under stadens yta, lyxen och den tilltagande fattigdomen, under gatornas livlighet med sina blomsterstånd, mångfärgade flaggor, propagandaaffischer och myllrande människomassor, fanns en omisskännelig och fruktansvärd stämning av politisk rivalitet och hat. Folk av alla åsiktsyttringar profeterade: ’Det kommer att bli bråk inom kort.’ Faran var mycket enkel och förståelig. Det var antagonismen mellan dem som ville att revolutionen skulle fortsätta och dem som ville hejda eller förhindra den – ytterst, mellan anarkister och kommunister.” [80]

I denna explosiva atmosfär blev den nya ultraradikala anarkistiska organisationen Durrutis vänner ytterst aktiv. Under de sista dagarna i april tapetserade de Barcelona med sina paroller. ”Vi accepterar deras program”, skrev Juan Andrade, ofta betraktad som den mest radikale medlemmen i POUM:s exekutiv, ”och är redo att gå med på vilka förslag man än ställer oss.[81] Två punkter i dessa paroller är också fundamentala för oss: All makt till arbetarklassen, och arbetarnas, böndernas, och soldaternas demokratiska organ som uttryck för proletär makt.” [82]

---

[77] *La Vanguardia*, 28 apr. 1937; *La Humanitat*, 28 apr. 1937; *Diari de Barcelona*, 29 apr. 1937.
[78] *La Publicitat*, 30 apr. 1937.
[79] Agustín Souchy, *La verdad sobre los sucesos en la retaguardia leal*, s 711;
Orwell, sv. uppl. s 120.
[80] Orwell, sv. uppl. s 118.
[81] Några år senare avfärdade Andrade Durrutis vänner som “ett monument av ideologisk förvirring”, vars “ultrarevolutionära ord” inte hade någon politisk effekt (se hans avhandling Conferencia leída el 10 de Enero de 1970, i Centro de Estudios sobre el Movimiento Obrero Español, de Paris, Hoover Institution, Bolloten Collection).
[82] *La Batalla*, 1 May 1937. Samma dag utfärdade den lilla Bolsjevik-leninist-gruppen ett långt manifest riktat till CNT-FAI:s och POUM:s ledning och till ”reformisterna” i PSUC. En del av det löd:

”Den 19 juli saknade arbetarklassen det revolutionära ledarskap som är nödvändigt för att erövra den politiska makten… anarkosyndikalismen förnekade helt nödvändigheten av politisk makt… Inte heller fanns det, och finns inte nu, en genuin marxistiskt förtrupp. Å andra sidan avslöjade sig den reformistiska rörelsen som stöttepelare för den liberala, kapitalistiska bourgeoisien…

’Utan världsrevolutionen är vi förlorade’, sade Lenin. Detta gäller ännu mer för Spanien. För att leda världens arbetarklass mot maktövertagandet måste vi visa dem vägen genom att sätta exempel...

För att få de av fascismen förtryckta massorna att resa sig, är det väsentligt att visa dem den socialistiska vägen och inte ingå pakter med den egna bourgeoisien.

Kriget och revolutionen är oskiljbara. Mer precist, kriget kan inte vinnas utan revolution och, ännu mer korrekt, endast proletariatets diktatur kan vinna kriget.

Vad är proletariatets diktatur? Den överväldigande majoritetens dominans över minoriteten...

Den 1 maj deklarerade POUM:s exekutiv:

> Under två dagar har arbetarna stått vakt… [De] har vakat dag och natt över revolutionens öde… De är varken okontrollerbara eller provokatörer. De är samma arbetare som stred på gatorna den 19 juli…
>
> De bär vapen och är på sin vakt eftersom deras tålamod är på upphällningen. De är trötta på all politisk kapitulation, på pappersregeringar som lutar sig mot impotenta kompromisser…
>
> Vi har inget förtroende för medlemmarna i regeringen. Det är därför vi håller vakt på gatorna…
>
> Vi kan inte längre tolerera de verkligt okontrollerbara. Vi vill ha kontroll, och total kontroll. Vid fronten och där bakom. Arbetarklassens kontroll…
>
> Men vår aktion får inte degenerera till en sporadisk rörelse, till en självmords-”kupp”, som skulle riskera arbetarklassens segerrika marsch. Nej, inte bara aktioner av grupperna, [utan] aktioner från alla arbetare under ett konkret program och en klar förståelse av stundens behov och möjligheter.
>
> Och för detta måste en Revolutionär arbetarfront formeras av de proletära partier och organisationer som är hängivna segern i kriget, för att leda revolutionen till dess slutliga konsekvens.
>
> Och en regering som är ett uttryck för de som arbetar och de som kämpar[behövs], en arbetar- och bonderegering, demokratiskt vald av arbetarna, bönderna och soldaterna.[83]

Under tiden ökade stormgardet och Nationella Republikanska gardet sina ansträngningar för att avväpna anarkosyndikalisterna på gatorna. Den 2 maj varnade *Solidaridad Obrera*:

> REVOLUTIONENS GARANTI ÄR ETT PROLETARIAT UNDER VAPEN. ATT FÖRSÖKA AVVÄPNA FOLKET ÄR ATT STÄLLA SIG PÅ FEL SIDA OM BARRIKADERNA. INGEN MINISTER ELLER POLISCHEF, OAVSETT VEM HAN ÄR, KAN BEORDRA AVVÄPNING AV ARBETARNA, SOM BEKÄMPAR FASCISMEN MER SJÄLVUPPOFFRANDE ÄN ALLA POLITIKER, VARS INKOMPETENS OCH IMPOTENS ALLA KÄNNER. LÅT ER INTE UNDER NÅGRA OMSTÄNDIGHETER AVVÄPNAS!

Vilka kommer att formera proletariatets diktatur? Massornas demokratiska organ, arbetarnas, böndernas, och soldaternas kommittéer, deras församlingar, lokala, regionala och nationella kongresser och revolutionära exekutivkommittéer.

Fackföreningarna måste organisera ekonomin, men hela arbetarklassen måste ta samhällets öde i sina händer.

Arbetarklassens frigörelse kan bara vara ett verk av arbetarklassen själv.

NED MED DEN BORGERLIGA REPUBLIKEN!

LÄNGE LEVE PROLETARIATETS DIKTATUR!”

Jag tackar Stephen Schwartz för en kopia av detta manifest, vilket har deponerats i Hoover Institution.

[83] *La Batalla*, 1 maj 1937.

42. Majhändelserna, del 1.

Den politiska konfliktens dynamik i Barcelona ledde nu obevekligt mot öppet krig, mot den blodiga episod och avgörande vändpunkt i den spanska revolutionen som är känd som Majhändelserna.

Ingen historisk episod har blivit skildrad eller tolkad på så skilda sätt. Den nationalistiska pressen beskrev samfällt händelserna som en anarkistisk revolt mot den katalanska regeringen.[1] *Diario de Burgos* framhöll dock att anarkisterna också hade gått ut på gatorna för att krossa ryssarna. ”Det spanska folket är inte det ryska”, lade man till, ”och de röda kommer trots allt ibland ihåg att de är spanjorer.” [2] *Pensamiento Navarro* deklarerade att det som hänt var ”en genuin anarkistisk revolution”, ”det sista stadiet av liberalism och demokrati”. [3] Vad gäller den utländska pressen, talade också Hitlers *Völkischer Beobachter*[4] och Mussolinis språkrör *Il Pópolo d'Italia*[5] om en anarkistisk resning, liksom andra prominenta utländska tidningar av olika politiska schatteringar.[6]

Men det var bland det republikanska lägrets utländska supportrar och inom det republikanska lägret självt som versionerna om Majhändelserna skiljde sig kraftigast åt. *Pravda* definierade konflikten som en ”trotskistisk-fascistisk kupp”, beställd av ”Franco och de italiensk-tyska interventionisterna för att dra det republikanska Spaniens uppmärksamhet från fronten” och för att ”skrämma borgerliga kretsar i England och Frankrike med hotet om 'anarki'”.[7] *L'Humanité*, det franska kommunistpartiets organ, karakteriserade för sin del händelserna som en ”hitlersk kupp”, vars anstiftare hade använt anarkistiska paroller och ”försäkrat sig om stöd från oansvariga element i Iberiska anarkistiskfederationen”,[8] medan *Daily Worker*, det amerikanska kommunistpartiets tidning, rapporterade att ”monarkister, såväl som Francos fascistiska sympatisörer, 'okontrollerbara' anarkister och trotskister [hade] deltagit i upprorsförsöket”.[9] Å andra sidan definierade den trotskistiska Fjärde Internationalen händelserna som ”ett försök av de borgerliga regeringarna i Valencia och Katalonien, under påtryckningar från anglo-fransk imperialism och sovjetisk byråkrati, att krossa det revolutionära proletariatet”.[10]

Ännu mer förvirring om händelserna spred den spanske ambassadören i Paris, när han i ett uttalande hävdade att ”uppploppen” inte enbart var anarkistiska, som ”vissa propagandakällor påstår för att försöka sprida förvirring inom världsopinionen”, och att den gamla monarkistiska flaggan hade dykt upp på flera balkonger i Barcelona ”i tron att anstiftarna redan var herrar över situationen”.[11]

I republikanska Spanien karakteriserade *Frente Rojo*, den ledande kommunistiska dagstidningen, oroligheterna som en kupp av ”trotskistiska kontrarevolutionära agenter”.[12] Denna åsikt bemöttes av den revolutionära vänstern. Enligt POUM, var konflikten ”en spontan miss-

---

[1] *ABC*, 7 maj 1937; *El Adelanto*, 5 maj 1937; *Diario de Burgos*, 5 maj 1937; *Heraldo de Aragón*, 5 maj 1937; *Ideal*, 6 maj 1937; *El Norte de Castilla*, 5 maj 1937; *El Noticiero*, 6 maj 1937; *El Pensamiento Navarro*, 5 maj 1937.
[2] 10 maj 1937.
[3] 6 maj 1937.
[4] 8 maj 1937.
[5] maj 1937.
[6] Se t ex *Manchester Guardian*, 5 maj 1937; *New York Times*, 8 maj 1937; *L'Osservatore Romano*, 6 maj 1937; *Le Temps*, 6 maj 1937; *The Times* (London), 5 maj 1937.
[7] 11 maj 1937.
[8] 6 maj 1937.
[9] 7 maj 1937.
[10] *IV Internacional* (Mexico City), juni 1937.
[11] *Le Temps*, 8 maj 1937. För den kompletta texten på spanska, enligt ambassadör Luis Araquistáins utkast, se Araquistáin Papers, Leg. 73-19; också Leg. 73/20A för Araquistáins svar på en protest i den anarkosyndikalistiska dagstidningen *Solidaridad Obrera* med titeln ”La Embajada española en Paris contra Nosotros.”
[12] 11 maj 1937.

nöjesexplosion från majoriteten av arbetarklassen", framprovocerad av kommunisterna.[13] Detta var också CNT:s version, även om man också anklagade katalanska separatister för att i samråd med Mussolini planera att göra Katalonien till en oberoende stat.[14]

Få av dessa beskrivningar var förenliga, vilket delvis förklarar varför Majhändelserna, trots åtskilliga försök till att klargöra dem, fortfarande efter femtio år är höljda i dunkel. En sak är emellertid klar: den politiska temperaturen i Barcelona hade i maj 1937 nått brännpunkten.

Polischefen och PSUC-medlemmen Eusebio Rodríguez Salas grep initiativet. I samråd med Artemio Aiguadé, Esquerras minister för inre säkerheten, och i överensstämmelse med ett tidigare beslut av PSUC:s exekutivkommitté, gjorde han ett djärvt drag. Klockan 3 på måndagseftermiddagen den 3 maj, åtföljd av tre billaster stormtrupper, stormade han *telefónica*, telefoncentralen.[15] Efter militärkuppens nederlag i juli hade CNT tagit kontroll över byggnaden, som var strategiskt belägen vid Plaza de Cataluña, och betraktade den som en "nyckelpost för revolutionen".[16] Stormtrupperna gick in i byggnaden och tog snabbt över bottenplanet, men stoppades när de försökte nå de övre våningarna.[17] Efter en appell om hjälp från Rodríguez Salas började polisförstärkningar anlända. De "ockuperade taken på närliggande byggnader och stationerade sig på de angränsande gatorna och avenyerna i en stor styrkedemonstration".[18] Inom minuter, skrev ett ögonvittne, anlände lastbilar med beväpnade män från CNT, FAI och Frihetlig ungdom. "De är beredda att försvara revolutionens erövringar till varje pris."[19]

I överensstämmelse med den katalanska regeringens dekret om kollektivisering och arbetarkontroll från den 24 oktober 1936, vilket legaliserade övertag och kontroll av de större kommersiella och industriella företag som övertagits av fackföreningarna under revolutionens första dagar[20], kontrollerades telefoncentralen, ägd av Compañia Telefónica Nacional de España, ett dotterbolag till International Telephone and Telegraph Corporation, av en CNT/UGT-kommitté. I denna var anarkosyndikalisterna den dominerande kraften och deras röda och svarta fana, som vajade från byggnadens torn sedan juli, underströk deras dominans.

Även om kommittén leddes av en regeringsrepresentant, i överensstämmelse med dekretet, gav hans närvaro bara en illusion om officiell kontroll där i verkligheten ingen sådan existerade. "Allvarliga saker försiggick där, vilka regeringen måste stoppa", förklarade Juan Comorera, PSUC:s sekreterare. "Den interna kontrollen i *telefónica* sköttes inte av samhället utan av en organisation, och varken president Azaña eller president Companys, eller någon annan, kunde tala i telefon utan att en indiskret kontrollant hörde på."[21]

Detta var ingen överdrift. President Companys vittnar själv, i sina anteckningar om Majhändelserna, om att "alla telefonsamtal från myndigheterna i Generalidad, från Kataloniens

---

[13] *El Comunista*, 15 maj 1937...
[14] Rapport från Nationella kommittén, återgiven i Jacinto Toryho, *La independenia de España*, s 308-17; se också "Manejos Separatistas en Cataluña", *Boletín de Información* (CNT National Committee, Valencia), 19 juni 1937, och "El Separatismo en Cataluña", ibid., 24 juni 1937.
[15] Under en intervju efter kriget av Jordi Arquer, en medlem i POUM:s exekutivkommitté, tog Artemio Aiguadé på sig det fulla ansvaret för attacken mot *telefónica*. Han påstod att han personligen hade gett ordern till Rodríguez Salas och att han inte hade informerat regeringen eftersom han agerade inom sin myndighets gränser. (Maskinskrivna noter från denna intervju finns i min dossier "Arquer Documents on the May Events" i Hoover Institution.) Enligt Ronald Fraser, hade Pere Riba, Comoreras nära förbundne, "erinrat sig att han hade känt till beslutet [om räden mot telefoncentralen] ända sedan partiets exekutivkommittés möte flera dagar tidigare" (*Blood of Spain*, s 377). De två uttalandena är inte oförenliga med tanke på Aiguadés allmänt kända samröre med PSUC.
[16] *Solidaridad Obrera*, 29 jan. 1937.
[17] Ibid., maj 1937.
[18] *Catalunya*, 4 maj 1937.
[19] *Cultura Proletarias* Barcelona-korrespondent, 12 juni 1937.
[20] Hela texten till detta dekret är återgiven i Albert Pérez-Baró, *30 mesos de collectivismo a Catalunya*, s 228-36.
[21] Tal, *Treball*, 2 juni 1937.

president och republikens president, kunde uppsnappas".[22] Om detta inte var något som lagen medgivit, så var det inte desto mindre, enligt CNT:s uppfattning, en oåterkallelig rättighet som revolutionen förlänat. Som CNT-FAI-ledaren Diego Abad de Santillán framställde det: att uppsnappa "kompromettерande meddelanden och samtal" och att lyssna på personers "konspirerande för att beskära folkets rättigheter",[23] var ett viktigt medel för CNT för att kunna begagna sin vetorätt, något som varken PSUC eller Esquerra kunde tillåta länge till om de någonsin skulle bli herrar i regionen.

Så, när Rodríguez Salas stormade *telefónica* med en order signerad av Aiguadé[24], är det inte otroligt att han hade ett tyst medgivande från de flesta av medlemmarna i regeringen, förutom de som tillhörde CNT.[25] Ett undantag var dock den sluge och extremt misstänksamme premiärministern José Tarradellas. Enligt president Azaña – som vi erinrar oss hade lämnat Madrid för Barcelona i oktober 1936 – berättade Tarradellas för honom under stridernas första kväll att han hade fått reda på stormningen först efter att ordern hade givits och att han betraktade beslutet "riskfyllt", eftersom regeringen saknade resurser för att besegra det motstånd man kunde möta.[26] "Han kritiserade Aiguadé kraftigt", vittnar Azaña vidare, "för att ha satt igång en drabbning utan att vara förberedd, och Companys för att han pratat så mycket om att strida, vilket resulterat i att anarkisterna alarmerats. Han trodde att allting till slut skulle kunna redas ut genom förhandlingar." [27]

När CNT:s ministrar fått höra om räden krävde de att både Rodríguez Salas och Aiguadé skulle avsättas, men utan framgång.[28] "De andra partiernas omedgörlighet", skriver José Peirats, den anarkosyndikalistiske historikern, "och speciellt den opportunistiska attityden från Generalidads president, vilken resolut motsatte sig denna bestraffning, provocerade fram en generalstrejk som följdes av ett utbrott av fientligheter." [29]

Manuel Cruells, reporter vid den tiden i *Diari de Barcelona*, organ för Estat Català, den katalanska medelklassens lilla separatistiska rörelse, hävdar i en retrospektiv redogörelse för Majhändelserna:

> Om Companys hade intaget en kraftfull attityd och avsatt sin inrikesminister och polischef, vilket logiskt sett borde ha gjorts, skulle det inte ha blivit någon tragisk vecka i Barcelona i maj... Det är lite svårt att förstå president Companys attityd under de speciella omständigheterna... Antingen var han dåligt informerad, och insåg inte hur allvarlig situationen kunde bli som resultat av hans vägran, eller så var han väl informerad och gav sitt tysta medgivande till att provocera fram den

[22] Luis Companys, "Notes and Documents on the Fighting in Barcelona, 3-7 maj 1937" (se kapitel 41, not 61).
[23] *Por qué perdimos la guerra*, s 133.
[24] Se not 15 ovan; också *Solidaridad Obrera*, 4 maj 1937; Manuel Cruells, *Mayo sangriento*, s 48. Cruells var reporter i maj 1937 för *Diari de Barcelona*.
[25] I den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget hävdas att Aiguadé bemyndigades att ockupera telefoncentralen under ett regeringsmöte i Generalidad "trots anarkisternas motstånd" (*Guerra y revolución en España, 1936-1939*, III, s 72). Miguel Caminal påstår att Rafael Vidiella, PSUC-ledaren, 1979 berättade för honom att det var president Companys, i närvaro av flera ministrar, inklusive Juan Domènech från CNT, som beordrade Artemio Aiguadé att ta över *telefónica*, men att Domènech varnade dem för konsekvenserna (Joan Comorera, II, s 120 och not 193). Å andra sidan påstod CNT att alla i regeringen senare höll med om att "Aiguadé hade gått utöver sitt mandat" (rapport om Majhändelserna från CNT:s nationella kommitté, *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937). Se också *Boletín de información* (CNT:s nationella kommitté, Valencia), 24 juni 1937; *Solidaridad Obrera*, 12 maj 1937 (rapport från CNT:s, FAI:s och FIJL:s regionala kommittéer). Dessutom påstår president Azaña, uppenbarligen utifrån Tarradellas vittnesmål, att Aiguadé inte informerade de andra ministrarna om sitt beslut (*Obras completas*, IV, s 576). Detta har bekräftats av José Coll, generalsekreteraren i Generalkommissariatet för allmänna ordningen, vilken också hävdar att Companys inte hade någon kännedom om kuppen innan den genomfördes (Josep Coll och Josep Pané, *Josep Rovira*, s 158).
[26] Azaña, *Obras*, IV, s 576.
[27] Ibid., IV, 577.
[28] Rapport från CNT:s nationella kommitté, *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937.
[29] *La CNT en la revolución española*, II, s 192. Felipe Ubach, en assistent till premiärminister Tarradellas, berättade för mig i Mexico 1939 att premiärministern var emot räden mot *telefónica* men ändå av lojalitet ställde sig på Companys sida under kabinettsdebatten.

> allvarliga situationen... Varför insisterade inte presidenten på de föreslagna avsättningarna? Hade han låtit sig föras iväg av den anti-FAI-hysteri som redan börjat manifestera sig på gatorna? Ville han vara lojal, som vid andra tillfällen, med vissa vänner i sitt parti? Det är svårt att bli klar över den verkliga orsaken till presidentens inställning, men vi vågar påstå att den var avgörande för att tända den hatfyllda konflikt som Barcelona tvingades genomlida. [30]

När räden mot telefonbyggnaden blev känd, svepte en ilska genom arbetardistrikten, framför allt de anarkosyndikalistiska. ”Hundratals kamrater ockuperar gatorna”, skrev ett anarkistiskt ögonvittne. ”De vill fara till stadens centrum och sopa bort de som tänker upprepa den fascistiska provokationen den 19 juli. Med svårighet lyckas man hålla tillbaka dem. Kamraterna... vet vad angriparna är ute efter... Vad de önskar är att strypa revolutionen, rasera de revolutionära arbetarnas erövringar, och helt enkelt återupprätta den borgerliga demokratiska republiken. För att nå detta mål är det nödvändigt att provocera anarkisterna till en konflikt, förklara dem för fiender till ’Folkfronts’-regeringen, krossa deras organisationer, öppna vägen för en intervention av de demokratisk kapitalistiska makterna, och dränka det revolutionära spanska proletariatets framgångsrika marsch i blod. Det så kallade ’arbetarnas fosterland’ är en medbrottsling i dessa bödlars attack mot revolutionen och offrar det spanska folkets framtida frihet för den hjälp de demokratiska kapitalistiska makterna erbjuder mot det fascistiska hotet.”[31]

Hundratals barrikader restes snabbt. ”Att se dessa barrikader byggas var en underlig och underbar syn”, skrev George Orwell, ett ögonvittne på Ramblas, en av huvudavenyerna. ”Med den lidelsefulla energi som spanjorer utvecklar när de definitivt beslutat sig för att påbörja något arbete, bröt rader av män, kvinnor och småbarn upp kullerstenarna, släpade iväg dem i en upphittad skottkärra och stapplade fram och åter under tunga sandsäckar.” [32]

Före mörkrets inbrott var Barcelona ett befäst läger. ”Tusen och åter tusen arbetare har gått ut på gatorna med vapen i hand”, deklarerade POUM:s exekutiv. ”Fabriker, tryckerier och varuhus har stoppat arbetet. Frihetens barrikader har åter rests i varje del av staden. Andan från juli har åter intagit Barcelona.” [33] Det är knappast troligt att de som var ansvariga för stormningen av *telefónica* hade förväntat sig en så omfattande folklig reaktion.

I en stor ring runt Barcelona, från arbetarförorterna till de kommersiella och officiella kvarteren i staden, var anarkosyndikalisterna situationens herrar. Inne i Barrio Góticos affärskvarter och politiska enklav var de motstående styrkorna ganska jämnstarka. Vid Plaza de Cataluña, det centrala torget där anarkosyndikalisterna höll *telefónica*, var PSUC instängt i sitt högkvarter i hotell Colón, som de hade tagit över i juli och från vars fönster nästan hela torget kunde svepas med maskingevärseld.

I arbetarförorterna Sarríá, Hostafrancs och Sans, liksom i Barcelonetas hamnkvarter, var stormtrupperna och Nationella Republikanska gardet helt maktlösa.[34] Några gav upp utan motstånd, medan andra väntade i barackerna för att se hur krisen skulle utvecklas. ”På ett ögonblick var nästan hela Barcelona i händerna på våra väpnade grupper”, vittnar Abad de Santillán. ”De rörde sig inte från sina posteringar, även om de lätt kunde ha gjort det för att ta över de små motståndsfickorna.” [35] Hade CNT och FAI varit intresserade av att ta makten,

---

[30] Cruells, *Majo sangriento*, s 55-56. Se också hans artikel i *Historia 16*, april 1977, om Majhändelserna.
[31] *Cultura Proletaria*, 12 juni 1937.
[32] *Hyllning till Katalonien*, s. 126
[33] *La Batalla*, 4 maj 1937.
[34] Efter att striderna upphört frisläppte CNT:s försvarskommitté i Sans fyrahundra soldater från Nationella Republikanska gardet som man hade arresterat i början av striderna (se *Solidaridad Obrera*, 9 maj 1937).
[35] *La revolución y la guerra en España*, s144. President Azaña minns: “Alla arbetarförorterna var i rebellernas händer. Generalidad, inrikes- och finansdepartementet, etc., etc., var belägrade” (*Obras*, IV, s 579).

försäkrade han, kunde deras seger ha blivit total, ”men detta intresserade oss inte, för det skulle ha varit en dåraktig handling, mot våra principer om enhet och demokrati”.[36]

Nära den katalanska parlamentsbyggnaden, inte långt från Barcelonas hamn, där president Azaña nyligen hade inrättat sitt officiella residens, förekom sporadisk skottlossning. Kl. 8 på kvällen instruerade Azaña sin generalsekreterare Cándido Bolívar i Valencia att be premiärminister Largo Caballero om förstärkningar för att bistå presidentens vaktstyrka. Caballero hade redan dragit sig tillbaka, men Bolívar fick upp den sömndruckne premiärministern ur sängen kl. 8:30. Efter att ha uppmanat honom att skicka förstärkningar utan dröjsmål avlägsnade sig Bolivar med en vag misstanke om att hans begäran skulle förbli obeaktad.[37] Kort därefter informerades Caballero av inrikesminister Galarza om att Aiguadé hade begärt ”skyndsam översändning av 1500 gardessoldater, nödvändiga för att undertrycka rörelsen”. [38]

Kl. 11 på kvällen besökte premiärminister Tarradellas, på president Companys vägnar, Azaña för att be om ursäkt för det turbulenta tillståndet. Den normalt några minuter korta färden från Generalidad-palatset till parlamentsbyggnaden hade tagit en och en halv timma. ”Han hade tvingats gå ur bilen vid varje barrikad… för långa diskussioner, och hade förnedrats”, noterar Azaña i sin dagbok. ”När han började be om ursäkt [för turbulensen] och framhöll att han som katalan skämdes, avbröt jag honom och upprepade det jag framfört till Bolivar och som han skulle vidarebefordra till premiärministern. ’Be inte om ursäkt! Krossa upproret! Vad mig anbelangar, garantera min säkerhet och min rörelsefrihet’.” Tarradellas tog sedan adjö av presidenten, som inte hörde något mer från den katalanska regeringen under resten av striderna. ”Ingen i Generalidad frågade efter mig, eller försökte tala med mig, eller brydde sig om min åsikt”, anmärkte Azaña bittert. ”Det var mer än en skandalös ohövlighet, det var en akt av tyst fientlighet.” [39] Inte heller bekymrade sig premiärminister Largo Caballero för presidentens belägenhet. ”Han varken ringde mig eller sände mig något meddelande.” [40]

> ”Hela natten [3-4 maj] var rebellerna herrar i staden”, fortsätter Azaña. ”De reste barrikader, ockuperade byggnader och viktiga platser utan att någon störde dem… Jag var inte orolig, men jag störtdes av den belägenhet de satt mig i. Jag uppfattade vagt att konflikten inte direkt hade med mig att göra, och jag trodde också att om saker blev värre kanske det skulle var till hjälp för att få fred [i Spanien]. Det som jag avskydde och som störde mig var den skandal som upproret skulle skapa utomlands, och hur de andra rebellerna skulle kunna utnyttja det, och dess följder för kriget.” [41]

Samma kväll träffades POUM:s exekutivkommitté och regionalkommittéerna för CNT, FAI och Frihetlig ungdom. Julián Gorkin, en medlem i exekutiven, minns:

> Vi beskrev problemet i dessa precisa termer: ”Ingen av oss har uppmanat massorna i Barcelona till denna aktion. Den är ett spontant svar på en stalinistisk provokation. Detta är revolutionens avgörande stund. Antingen ställer vi oss i spetsen för rörelsen för att krossa den interna fienden eller så kommer rörelsen att kollapsa och fienden att krossa oss. Vi måste göra vårt val; revolution eller kontrarevolution.” [De regionala kommittéerna] tog inget beslut. Deras främsta krav var att polischefen som provocerat fram rörelsen skulle avsättas. Som om det inte var de olika krafterna

---

[36] Intervju i *Fragua Social*, 15 maj 1937. Den anarkosyndikalistiske historikern José Peirats, som bevittnade händelserna, informerade mig att ”barackerna som kontrollerades av CNT ingrep inte under striderna” (brev daterat den 12 september 1951, Hoover Institution).

[37] Bekräftats av Cándido Bolívar i en intervju med mig i Mexiko 1940.

[38] Rapport från CNT:s nationella kommitté, *Cultura proletaria*, 19 juni 1937.

[39] Denna anklagelse är inte bekräftad av Carlos Pi Sunyer, borgmästare i Barcelona och Esquerra-medlem: ”Så snart striderna börjat föreslog Companys Azaña att han och hans hustru skulle flytta över till Generalidad. Kanske för att han inte vågade ta risken att färdas genom gatornas tumult, föredrog Azaña att stanna kvar i parlamentsbyggnaden” (*La república y la guerra*, s 444).

[40] *Obras*, IV, s 577-78. Jaime Miravitlles, en medlem i Esquerra, som följde med Tarradellas på den riskabla färden genom Barcelona till parlamentsbyggnaden för att möta Azaña, skriver: ”Intervjun med Azaña var plågsam. Vi fann en man psykiskt och moraliskt krossad” (*Episodis de la guerra civil espanyola*, s 148).

[41] *Obras*, IV, s 578.

> bakom honom som måste krossas! Alltid form istället för innehåll!... Vårt parti ställde sig på rörelsens sida, trots att vi visste att den var dömd att misslyckas. [42]

Följande morgon, torsdagen den 4 maj, upprepade Aiguadé sin begäran om 1500 man från stormtrupperna, men inrikesminister Angel Galarza, som agerade efter instruktioner från Largo Caballero, gav bara ett förhalande svar:

> Jag har beordrat en koncentration av polisstyrkorna i Castellón, Murcia, Alicante och Valencia, och om det behövs, om allvarliga sammanstötningar uppstår i Katalonien… kommer de nödvändiga styrkorna att ställas till ert förfogande. Men premiärministern och jag är överens om att, även om vi måste vara beredda på allt, en intervention av styrkor som inte är stationerade i Katalonien inte är önskvärd så länge som de som redan är där inte behöver utnyttjas till fullo och inte har visat sig otillräckliga. [43]

Genom att förhala hoppades Largo Caballero att striderna skulle lugna ner sig utan intervention från regeringen. Då han förde en kamp mot kommunisterna för sin överlevnad, var han inte beredd att sätta sig upp mot CNT och FAI eller att stärka sina opponenters sida i Katalonien genom att sända förstärkningar till regionen.

Under tiden förvärrades situationen i Barcelona. Rasslet från maskingevärseld, explosionerna från handgranater och dynamit och elden från mörsare, blandades till ett samfällt dån. Det ”djävulska oväsendet”, skrev Orwell ”ekande bland tusentals stenbyggnader, fortsatte och fortsatte och fortsatte som en tropisk regnstorm. Pang-pang, knatter-knatter, brak – ibland dog det bort till några få skott, ibland växte det till en öronbedövande salva, men det upphörde aldrig så länge dagen var ljus.” [44] Även om isolerade försök gjordes för att inta fiendeposter, förekom det jämförelsevis lite öppen strid. De flesta av de stridande stannade i byggnaderna eller bakom barrikaderna och sköt mot fienderna mittemot.[45]

”Vi insåg att vad som hände var att allas hus stod i brand”, sade Abad de Santillán några år senare, ”och att det enda hoppet under dessa förhållanden var att släcka lågorna och få stopp på den blodiga slakten”. [46] Några månader senare hade han emellertid en annan uppfattning:

---

[42] *Caníbales políticos*, 69-70. För en mer detaljerad redogörelse för vad som hände vid detta historiska möte, se hans maskinskrivna ”Nota sobre las 'Jornadas de Mayo de 1937'”, i Hoover Institution, Bolloten Collection. Se också Juan Andrades opublicerade skrift ”Conferencia leída el 10 Enero de 1970, i Centro de Estudios sobre el Movimiento Obrero Español, de Paris”, och maskinskrivna noter, ”Les Jornades de Maig de Barcelona”, av Narcís Molins i Fàbrega, en medlem i POUM:s exekutiv som var närvarande vid mötet (Bolloten Collection). Den trotskistiske ledaren i Barcelona, G. Munis (Manuel Fernández Grandizo), skriver: ”[POUM-ledarna] hävdade att de framfört mycket militanta och revolutionära förslag under deras samtal med [CNT:s] regionala kommitté. Vi tror dem utan ytterligare bevis. Men ett revolutionärt ledarskap utmärker sig inte bara genom revolutionära förslag, utan främst genom de ansträngningar man gör för att genomföra dem när andra ledare motsätter sig dem. POUM-ledarna följde hela tiden de anarkistiska ledarskapet och vågade inte skilja sig från det när det vägrade att följa massorna” (*Jalones de derrota*, s 304).

[43] Companys ”Notes and Documents”. Datumet för telefonsamtalet är felaktigt angivet till tisdagen den 7 maj, istället för tisdagen den 4 maj.

[44] Orwell, s 130

[45] Vi försöker inte ge en detaljerad redogörelse för gatustriderna i detta kapitel. Förstahandsrapporter kan läsas i följande: *La Batalla*, *Boletín de Información*, *CNT-FAI*, Catalunya, *El Día Gráfico*, Las Noticias, *El Noticiero Universal*, *La Publicitat*, *Solidaridad Obrera*, *Treball*, *Ultima Hora*, and *La Vanguardia* (i stort sett alla dessa utkom nästan varje dag under händelserna); Abad de Santillán, *Por qué*; Cruells, *Mayo sangriento*; Marcel Ollivier, *Les journées sanglantes de Barcelone*; Orwell; Agustín Souchy, *Le verdad sobre los sucesos en la retaguardia leal*

[46] Intervju i *Fragua Social*, 15 maj 1937. I ett dokument om Majhändelserna efter kriget, med bidrag från olika källor, hävdar Jordi Arquer, tidigare medlem i POUM:s exekutiv, att Abad de Santillán arresterades den 4 maj när han var på väg med bil till Generalidad-palatset och fördes till polischefen Rodríguez Salas kontor, där de två männen omfamnade varandra. Abad de Santillán, hävdar dokumentet, var ängslig och rädd för sitt liv. Han sade Rodríguez Salas att det var nödvändigt att stoppa striderna och att han var på väg till Generalidad-palatset just i detta syfte. Han tilläts sedan att fortsätta och polisen gavs order att inte skjuta mot hans bil (”Notes sobre els Fets de Maig”, Hoover Institution, Bolloten Collection). Det är värt att notera att Abad de Santillán påstår att han, efter att skjutandet upphört, erkände att det varit fel att mana till eldupphör ”utan att först ha löst vidhängande frågor”. Han mötte Mariano Vázquez och García Oliver i tron att ”det fortfarande fanns tid för att återta

”Kanske… tillät vi oss att ledas mycket mer av en lojalitetskänsla och generositet än av en precis förståelse av den sammansvärjning som anlagts mot oss.” [47]

Klockan 2 på eftermiddagen sände CNT och FAI ut en appell över radio om eldupphör:

> Arbetare!... Vi är inte ansvariga för det som händer. Vi angriper ingen. Vi försvarar bara oss själva… Lägg ner vapnen! Kom ihåg, vi är bröder!... Om vi slåss inbördes är vi dömda till nederlag. [48]

Men det fanns krafter som ville lägga bränsle på brasan. Det var inte bara Rodríguez Salas’ män som tog initiativ till nya offensiva aktioner. Den lilla trotskistiska Bolsjevik-leninist-gruppen och de oppositionella anarkisterna i Durrutis vänner, tillsammans med några av de mer militanta medlemmarna i POUM, var också ytterst aktiva.

POUM-ledarnas attityd var å andra sidan pessimistisk. ”Vi kände oss inte tillräckligt moraliskt och fysiskt starka för att ställa oss i spetsen för organiseringen av massornas motstånd”, erkände en medlem i exekutiven.[49] Och George Orwell, som deltog i striderna och var POUM-sympatisör, bekräftar: ”De som just då stod i personlig kontakt med POUM-ledarna (jag gjorde det inte) har berättat för mig att dessa i själva verket ogillade hela historien men kände att de måste ansluta sig.” [50]

”Men när väl arbetarna intagit gatorna”, förklarade POUM:s centralkommitté den 12 maj efter att striderna hade upphört, ”tvingades partiet ta ställning. Vilken? Hålla sig borta från rörelsen, fördöma den, eller solidarisera sig med den?... vi bestämde oss för det tredje alternativet …, även om vi på förhand visste att rörelsen inte kunde segra... Att agera på annat sätt skulle ha varit ett oförlåtligt förräderi … det hade varit möjligt att gripa makten. Men vårt parti som en minoritet inom arbetarrörelsen, kunde inte ta på sig ansvaret att utfärda en sådan paroll, speciellt som CNT- och FAI-ledarna, via sin radio i Barcelona, enträget manade arbetarna att omedelbart ge upp kampen och därigenom skapade förvirring och osäkerhet bland de kämpande. Att under dessa förhållanden uppmana arbetarna att gripa makten skulle oundvikligen ha varit detsamma som att inleda en kupp, vars konsekvenser för proletariatet skulle ha kunnat bli fatala. Det var nödvändigt att ställa begränsade paroller för rörelsen, och det var vad vårt parti gjorde genom att kräva avskedandet av Rodriguez Salas och Aiguadé, vilka var direkt ansvariga för provokationen, och kräva att de reaktionära dekreten om allmänna ordningen annullerades, samt att det upprättades kommittéer till revolutionens försvar.” [51]

POUM-ledningen avslöjade inte offentligt sin pessimism och framstod utåt som kampvillig, trots den misslyckade ouvertyren till den frihetliga rörelsens regionala kommittéer på kvällen den 3 maj om en samordnad aggressiv aktion. Nästa morgon manade *La Batalla* arbetarna att förbli i ”ett tillstånd av permanent mobilisering” och att ”fullfölja och intensifiera den offensiv som påbörjats, eftersom attack är det bästa försvar. Det är absolut nödvändigt att kräva, och få till stånd, ett återkallande av de dekret om allmänna ordningen som reaktionen och reformismen antagit. För att uppnå detta och fortsätta den revolutionära aktionen, vidga dess spelrum för varje dag och föra den till dess slutliga konsekvens, är det nödvändigt att arbetar-

---

förlorade positioner”. Det var omöjligt att komma överens, säger han. ”De svarade att vi hade gjort det rätta… och att ingenting kunde ha gjorts, förutom att avvakta utvecklingen och anpassa oss själva till den på bästa sätt” (*Por qué*, s 138).

[47] *La revolución*, s 147.

[48] Som återgivet i Rudolf Rocker, *Extranjeros en España*, s 130; se också Souchy, *La verdad*, s 19.

[49] Uttalande gjort till Charles Orr, redaktör för *Spanish Revolution*, POUM:s engelskspråkiga bulletin (citerat i Felix Morrow, *Spanien 1931-1937. Revolution och kontrarevolution*, s xxx)

[50] Orwell, s 154

[51] Deklarationens fullständiga text kan ses i Víctor Alba, *La revolución española en la práctica: Documentos del POUM*, s 155-62, och Andrés Nin, *La revolución española*, 1930-1937, s 281-90. En komplett svensk översättning av dokumentet: Majdagarna i Barcelona

klassen, medan man förblir mobiliserad och på offensiven, formerar de revolutionära arbetarnas front och omedelbart tar itu med organiseringen av revolutionens försvarskommittéer.” [52]

Några dagar senare deklarerade en artikel i *Pravda*:

> Den 4 maj vädjade Francos trotskistiska agenter…, genom sitt organ *La Batalla,* till sina kamrater att förbli ’i ett permanent tillstånd av mobilisering’… Queipo de Llano, den välkände bödeln i Sevilla, vände sig till de katalanska rebellerna via radio med följande ord: ‘Vi sympatiserar med er och vi ska hjälpa er. Håll ut!’ Appellerna från det spanska folkets bödlar och från Barcelonas trotskister och ’vänsteranarkister’ verkar vara ett nytt bevis på den ideologiska och organisatoriska förbindelsen mellan dessa folkets fiender. Den spanska trotskismen har avslöjat sig som agent för internationell fascism. [53]

Samtidigt, på torsdagsmorgonen den 4 maj i Valencia (där regeringen nu satt), sammankallade premiärminister Largo Caballero CNT:s ministrar, då han fruktade att kommunisterna skulle utnyttja striderna för att stjälpa hans regering. Han berättade för dem att Aiguadé, Esquerras minister för den inre säkerheten, hade bett inrikesministern att skicka 1500 män ur stormtrupperna.[54] ”Regeringen”, hävdade Caballero, ”kunde inte gå med på det, eftersom det skulle ha betytt att man placerade styrkor i händerna på en person som troligen hade något att göra med konflikten. Innan han gick med på det, skulle han ta över administrationen av allmänna ordningen, så som konstitutionen tillät.” [55] Han föreslog därför att representanter från CNT:s nationella kommitté och UGT:s exekutivkommitté omedelbart skulle resa till Barcelona för att försöka få slut på fientlighetern.[56] CNT:s nationella kommitté sammankallades då och beslöt att sända representanter till Barcelona ”för att undvika att den centrala regeringen tar över allmänna ordningen”.[57] Man valde att skicka Mariano Vázquez, CNT:s sekreterare, och García Oliver, CNT:s justitieminister, och UGT:s exekutiv skickade Carlos Hernández Zancajo och Mariano Muñoz Sánchez, båda supporters till Largo Caballero.[58]

Klockan 11 på förmiddagen möttes den centrala regeringen. Uppbackade av Indalecio Prieto och de vänsterrepublikanska ministrarna, pressade kommunisterna premiärministern till att omedelbart agera. De krävde inte bara att förstärkningarna skickades iväg till Katalonien utan också att regeringen tog kontroll över allmänna ordningen och de militära affärerna i regionen. Inför hotet av en kabinettskris gick Caballero motvilligt med på att godkänna dessa åtgärder, men bara om situationen inte förbättrades till kvällen.

Klockan 1:10 på dagen meddelade president Companys – vilken utan tvekan hade instruerat Aiguadé att begära 1500 män ur stormtrupperna från Valencia – att situationen var ”mycket allvarlig”, att polisstyrkorna var ”otillräckliga för en snabb aktion och på väg att bli uttrötta-

---

[52] 4 maj 1937.

[53] 9 maj 1937, artikel av E. Tamarin.

[54] Denna begäran om förstärkningar har bekräftats av Indalecio Prieto, som berättade för Azaña i ett teleprintat samtal kl. 3 på eftermiddagen att Angel Galarza, inrikesministern, hade mottagit ett meddelande från ministern för inre säkerheten om ”att situationen höll på att förvärras och som åter uppmanade honom att sända tillräckliga förstärkningar”. Originalremsorna med denna konversation har bevarats av Servicio Histórico Militar i Madrid. Jag är José Clavería Prenafeta tack skyldig för att han försett mig med en mikrofilmskopia av de 89 sidorna. De ovan nämnda utdragen kan ses på s. 12. Hädanefter kommer remsorna att refereras till som Azaña-Prieto-remsorna. De har till en del publicerats av överste José Manuel Martínez Bande i *La invasión de Aragón y el desembarco en Mallorca*, a 282-92. Min kopia finns i Hoover Institution.

[55] Rapport från CNT:s nationella kommitté, *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937, artikel 9 i Stadgarna för den katalanska autonomin anger den centrala regeringens rättigheter i fråga om allmänna ordningen som följer: ”Republikens regering kan, i kraft av sin makt och konstitutionella funktioner,… intervenera i handhavandet av den allmänna ordningen i Katalonien under följande förhållanden: 1. På begäran av Generalidad. 2. På eget initiativ, om man anser att statens allmänna intressen eller dess säkerhet är hotade” (C. Massó i Escofet and R. Gay de Montellà, *L’estatut de Catalunya*, s 66).

[56] Rapport från CNT:s nationella kommitté, *Cultura Proletaria,* 19 juni 1937.

[57] Ibid

[58] Både Carlos Hernández Zancajo och Mariano Muñoz Sánchez gavs av Largo Caballero i februari 1937 uppdrag att granska alla officerares och kommissariers arbete.

de".[59] Caballero svarade: "Jag antar att det är min plikt att informera er att…alla [ministrarna] har beslutat att regeringen, om situationen inte förbättras tidigt denna kväll, kommer att ta kontroll över allmänna ordningen i enlighet med Stadgarna [för den katalanska autonomin]. Säg till om ni har några invändningar." [60] Detta var en ytterst delikat fråga för president Companys – chefsarkitekten för den regionala autonomin – som säkert hellre skulle sett att förstärkningarna sändes över än att den katalanska autonomin offrades. Men, rädd för att han skulle nekas de mycket behövliga styrkorna om han inte gav upp kontrollen över allmänna ordningen, svarade han: "*Jag anser att [den centrala regeringen] borde samarbeta för att förstärka de tillgängliga styrkor* som ministern för inre säkerheten har." Men sedan, resignerad, tillade han: "Med hänsyn till risken för att det [tillståndet för allmänna ordningen] kan förvärras, kan republikens regering ta till de åtgärder man anser nödvändiga." [61]

Under konversationen med Azaña, via teleprinter kl. 3 på eftermiddagen, gav Prieto en lite annorlunda version av denna dialog. Ministeriet, sade han, hade beslutat att Caballero skulle föreslå presidenten i Generalidad att han, i enlighet med Stadgarna för den katalanska autonomin, skulle kräva att den centrala regeringen tog kontroll över allmänna ordningen. Denna procedur, menade ministeriet, var "att föredra" framför det andra alternativet som Stadgarna erbjöd, den centrala regeringens rätt att "ingripa för att upprätthålla den inre ordningen" i Katalonien "på eget initiativ, när det anser att statens allmänna intresse eller dess säkerhet är hotad".[62] Efter att ha konsulterat Companys, rapporterade Caballero till ministeriet att den katalanske presidenten "inte hade givit honom ett konkret svar, men att han fått intryck av att Generalidad medgivit att man inte hade kraft nog att undertrycka rörelsen".[63] Hur som helst, Prieto kände sig tillräckligt hoppfull för att informera Azaña om att han trodde att ministeriet, när det möttes klocka 4:30 på eftermiddagen, skulle det gå med på att "ta över allmänna ordningen med eller utan begäran från Generalidad".[64]

De två versionerna är inte oförenliga, och det finns i varje fall inget bevis för att Companys erbjöd något motstånd mot att den centrala regeringen tog över allmänna ordningen.
I ett skrivet uttalande, undertecknat den 9 augusti 1946 i närvaro av flera katalanska flyktingar, hävdade Jaime Antón Aiguadé, Artemio Aiguadés brorson, att hans farbror berättat för honom att president Companys överlämnade kontrollen över allmänna ordningen till Valencia utan att varken konsultera honom eller den katalanska regeringen. Han påstår dessutom att, enligt hans farbror, Companys böner om förstärkningar var inspirerade av Juan Comorera, PSUC-ledaren, som "under de där dagarna inte för en sekund flyttade sig från Companys sida, gav honom råd och utnyttjade presidentens moraliska nedstämdhet för att föreslå lösningar som passade PSUC:s intressen". Det var Comorera, hävdar dokumentet, som föreslog Companys att han skulle "acceptera den lösning som regeringen i Valencia föreslagit".[65]

Hur detta än förhåller sig, kan det råda föga tvivel om att president Companys hade ett tyst, om än tveksamt, stöd från de andra ledarna i Esquerra, inklusive Aiguadé själv, när han gick

---

[59] Companys, "Notes and Documents"
[60] Ibid. Enligt vad Stadgarna statuerade hade Madrid rätt att ta kontroll över den inre ordningen i Katalonien om statens intressen var hotade. Se not 55 ovan.
[61] Companys, "Notes and Documents "
[62] Se not 55 ovan.
[63] Azaña-Prieto-remsorna, 12.
[64] Ibid.
[65] Jordi Arquer lånade mig en kopia av detta dokument. Jag är honom tack skyldig för en mycken samvetsgrann forskning. En maskinskriven kopia har deponerats i Hoover Institution. De spanska kommunisterna var uppenbarligen ovetande om detta dokuments existens när de publicerade en glödande hyllning till Aiguadé i sin exiltidning *España Popular* den 7 december 1946. Att Comorera befann sig vid Companys sida under de fyra dagarna med strider och kan ha påverkat hans beslut, bekräftades av Artemio Aiguadé när han intervjuades av Jordi Arquer (se not 15 ovan). Agustin Souchy, AIT-representanten i Casa CNT-FAI, anarkosyndikalisternas högkvarter i Barcelona, som hade kontakt med CNT-FAI-ledarna under händelserna, bekräftade Comoreras inflytande på Companys under striderna när jag intervjuade honom i San Diego 1950. De stenograferade anteckningarna från intervjun finns i Hoover Institution.

med på att överlämna kontrollen för allmänna ordningen till Valencia, och att dokumentet ifråga var ett uppenbart försök – under en period av motsättningar inom Esquerra efter kriget – att lägga det historiska ansvaret för förlusten av den katalanska autonomin på Companys och PSUC.

Trots Companys besked om att gå vidare, var Largo Caballero ännu inte beredd att agera. Han hoppades fortfarande att hans utsända i Barcelona skulle kunna få slut på blodsutgjutelserna genom medlingar. Men hans socialistiske rival Indalecio Prieto, ministern för flottan och flyget, önskade omedelbar aktion. Som oförsonlig opponent till CNT och FAI ansåg han redan från revolutionens början, enligt hans egen redogörelse, att den viktigaste uppgiften för den republikanska regeringen var att åter ta maktens tyglar i sina händer.[66] Klockan 12 på tisdagen, meddelade han Azaña via teleprinter att han hade beordrat att två jagare omedelbart skulle avgå till Barcelona, och givit kommendörerna instruktioner om ”att omedelbart ställa sig i tjänst hos Ers Excellens”, och att flyget i Lérida hade getts order att ”flyga lågt över Barcelona för en styrkedemonstration”.[67]

Prieto hade inte mycket hopp om en framgångsrik medling av CNT:s och FAI:s utsända i Barcelona. Klockan 3 på eftermiddagen informerade han Azaña om att han ville avvakta resultatet av medlingarna innan han tog beslut. ”För min del hävdade jag att jag hade föga hopp om något resultat… och att om vi lät tiden gå och lät staden bli dominerad av rebellerna, skulle uppgiften att ta över allmänna ordningen bli långt svårare.” [68]

Klockan 9:30 på kvällen teleprintade Prieto återigen till Azaña. Han berättade för honom att jagarna *Lepanto* och *Sánchez Barcaiztegui* (som skulle evakuera presidenten) hade lämnat Cartagena klockan 2 på eftermiddagen och att fem kompanier med flygsoldater skulle anlända till Valencia klockan 3 på natten för vidare färd till Barcelona. ”Stämningen bland männen och skeppsbesättningarna är strålande”, försäkrade han Azaña. Till detta svarade presidenten: ”Här i mitt residens [den katalanska parlamentsbyggnaden] fortsätter vi utan tillräckliga medel för vårt försvar…. Säg mig, vem kommer i morgon att ha kommandot över flottan och flyget och ha mandat att undertrycka upproret i Barcelona?” ”Flottstyrkorna kommer att stå under befäl av *Lepantos* kommendör”, svarade Prieto, ”och flyget kommer att ledas av chefen för flygvapnet, generallöjtnant Hidalgo de Cisneros… Jag har redan meddelat dig min åsikt att det här måste lösas inom timmar… Självklart är min åsikt underordnad premiärministerns. Förbindelsen [mellan flygvapnet] och markstyrkorna är en enkel sak, för allt vad dessa har att göra är att peka ut konkreta mål för flyget. Eftersom det inte finns något luftvärn som kan hindra lågflygningar blir det lätt att träffa målen. Vad gäller fartygen, så har de den mycket enkla uppgiften att säkra fri tillgång till hamnen.” [69]

Fri passage till hamnen från parlamentsbyggnaden var ett av Azañas huvudbry. Under normala förhållanden kunde man nå den inom ett par minuter. Sedan konfliktens början hade Azaña uppmanat regeringen under ”hysteriskt insisterande” – som Constancia de la Mora, hustrun till flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros, uttryckte det – att vidta åtgärder för hans personliga säkerhet,[70] men det var bara Prieto som lyssnade på hans böner.

---

[66] Prieto, *Palabras al viento*, s 203.
[67] Azaña-Prieto-remsorna, 3.
[68] Ibid., s 11.
[69] Ibid., s 20-29. 1940 informerade Hidalgo de Cisneros mig om att Prieto instruerat honom att förflytta sig till den katalanska flygbasen i Reus med markstyrkor för dess försvar, två bombplan och två jaktflygsskvadroner ”för operationer mot regionen i händelse av att upprorsmakarna skulle segra” (stenograferad intervju, Hoover Institution).
[70] Information given till mig i maj 1940 i Mexico. Meddelandena lästes av henne i ministeriet för flottan och flyget. Jag har inte möjlighet att veta om hon refererade till Azaña-Prieto-remsorna, vilka kom till min kännedom fyrtio år senare, eller till andra teleprintade meddelande från Azaña. Den första appellen om hjälp, som registrerats på Azaña-Prieto-remsorna, kom tisdagen den 4 maj, klockan 9 på förmiddagen. I ett meddelande till Largo Caballeros undersekreterare i krigsministeriet, sade Azaña: ”Jag vill att regeringen ska upplysas om situationen

> ”Jag har redan hävdat”, noterar Azaña i sin dagbok, ”att premiärministern inte försökte ta kontakt med mig, varken direkt eller indirekt. Inte heller informerade han ministrarna om min situation. Prieto tog kontakt med mig via telegraf på tisdag förmiddag. Han kände till tumultet i Barcelona, men… han kunde inte till fullo förstå min belägenhet utan att se den. Han sade att han skulle skicka två jagare till Barcelonas hamn… för att ställas till mitt förfogande; att tjugo flygplan skulle avgå till Reus och Prat; att inrikes- och krigsministern skulle sända två beväpnade enheter, och att ettusen flygvapensoldater skulle flygas till Reus. Han var mycket upprörd och redo att krossa upproret.” [71]

Hela tisdagen satt regeringen i Valencia i session. Sent på eftermiddagen påminde Largo Caballeros motståndare honom om det åtagande han gjort tidigare på dagen om att ta kontroll över allmänna ordningen och de militära affärerna i Katalonien, om situationen inte förbättrades till kvällen. Under hela dagen hade CNT och FAI sänt ut sina appeller om eldupphör. Klockan 3 på eftermiddagen uppmanade de över radio: ”Arbetare i CNT, arbetare i UGT! Låt er inte vilseledas och luras. Framför allt, låt oss enas. Lägg ner era vapen! Bara en paroll gäller: Alla tillbaks till arbetet för att bekämpa fascismen!” [72]

Trots dessa appeller, skrev Agustín Souchy, AIT-representanten i anarkosyndikalisternas högkvarter Casa CNT-FAI, kunde inte striderna stoppas. ”Aggressiviteten ökade på alla sidor.” [73]

Medan kabinettsdebatten i Valencia fortfarande höll på, deklarerade *Frente Rojo*, den kommunistiska kvällstidningen: ”Under lång tid brukade vi beskylla de gäng som förskönande kallades ’okontrollerbara’ för allt som hände. Nu ser vi att de är fullständigt kontrollerade. Men av fienden. Detta kan inte längre tolereras… Det har varit nog med eftergifter redan. Det finns en gräns för tålamodet. När Spaniens existens som självständig nation är hotad, när det spanska folkets frihet och välbefinnande och framtiden för de folkliga massorna står på spel, kan vi inte låta oss att bli huggna i ryggen… Det får inte bli mer prat om dessa saker. Vi måste agera. Och med den stränghet som omständigheterna kräver… Alla de som, i en eller annan form, i ett eller annat syfte, försöker störa [ordningen] eller bryta [disciplinen], bör omedelbart få känna den folkliga auktoritetens brutala tyngd, regeringens repression och straffaktioner från de folkliga massorna.” [74]

I kabinettet antog debatten en ursinnig karaktär. ”Kamrat Frederica Montseny”, sade CNT, ”ledde under fyra timmar oppositionen mot kommunisterna och republikanerna som stödde övertagandet av allmänna ordningen och försvaret. Det var en tumultartad debatt, som vi förlorade efter röstningen.” [75] Man beslutade emellertid att åtgärderna inte skulle sättas i verket förrän i sista stund,[76] ett villkor som Montseny och Caballero kramad ur sina motståndare i tron att de CNT- och UGT-representanter som nu var på väg till Barcelona skulle kunna förhandla fram en fredlig uppgörelse. Klockan 9:30 på kvällen informerade Prieto Azaña om att CNT-ministrarna hade ”avstått från att rösta, eftersom de antog att övertagandet av allmänna ordningen skull uppskjutas tills resultaten från förhandlingarna blivit kända.” [77]

När de anlänt till Barcelona gick emissarierna från Valencia samman med de katalanska ledarna i Generalidad-palatset i en appell för eldupphör. Mariano Vázquez, CNT-sekreteraren,

---

direkt från mig, en situation som jag betraktar som delikat, både med hänsyn till allmänna ordningen och till min egen belägenhet, utan några andra medel till mitt försvar än ett par dussin soldater vars enda vapen är gevär. Jag förväntar mig att bli informerad om regeringens inställning angående dessa förhållanden” (s 1-2).

[71] *Obras*, IV, s 580.
[72] *La Vanguardia*, 5 maj 1937.
[73] *La verdad*, s 19.
[74] 4 maj 1937.
[75] Rapport från nationella kommittén, *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937.
[76] Ibid.
[77] Azaña-Prieto-remsorna, 20.

uppmanade sina stridande anhängare att tänka på den närliggande Aragon-fronten, där ”fascisterna kan gå till attack när som helst”.[78]

García Oliver, en gång organisatör av revolutionära strejker, överfall och bankrån, nu justitieminister, deklarerade:

> Tänk på smärtan, tänk på våndan… hos de antifascistiska arbetarna i den del av Spanien som regeras av Hitlers och Mussolinis piskor, när de förstår… att i [Katalonien] håller vi på att ta död på varandra… Ni ska alla stanna kvar i era respektive ställningar… men stoppa skjutandet, även om ni provoceras av personer som inte är intresserade av att finna en lösning på konflikten… [Jag] förklarar att de gardessoldater som dött idag är mina bröder. Jag knäböjer inför dem och kysser dem… [Alla] de som dött idag är mina bröder. [79]

Att vissa av de frihetliga blev uppretade av deras ledares appeller om eldupphör har bekräftats av anarkistiska källor. ”När våra representanter som for till Generalidad för att ordna en uppgörelse”, observerade ett ögonvittne, ”gav ordern ’Eldupphör!’ var det en del kamrater som indignerat kände att det var ett slags förräderi att låta dessa mördare [en referens till de PSUC-medlemmar och stormtrupper som sköt intill Casa CNT-FAI] komma undan utan rättvis bestraffning.” [80]

Det fanns också meningsskiljaktigheter bland ledarna. Helmut Ruediger, vicesekreterare i AIT, som var aktiv i Barcelona under Majhändelserna, vittnar:

> Frågan om huruvida CNT skulle ”gå hela vägen” och ta makten själva, eller skulle fortsätta att samarbeta, restes flera gånger efter att de hade bestämt sig för att samarbeta den 19 juli. Beslutet den 19 juli var enhälligt, men spontant. Inte alla förstod vad det innebar. Men det var speciellt under Majdagarna, under de stormiga mötena i Casa CNT-FAI i Barcelona, medan det bedövande oväsendet från gevärs- och kulspruteeld hördes från alla sidor, som frågan mer än en gång restes – och till slut fick ett negativt svar. ”Ska vi eller ska vi inte ta makten?” Det var i dessa ord som organisationens representanter sammanfattade problemet under dessa blodiga dagar. Men som *anarkister*, vad menade de med ”makt”?
>
> Låt oss först bli ense om vad de definitivt *inte* menade. Anarkismen och den revolutionära syndikalismen har aldrig sett en statsmakt, en regering, med dess administrativa och repressiva maskineri, som ett medel för att realisera de sociala förändringar de önskar. Inte heller ansåg de att ett grundläggande villkor för det socialistiska uppbygget behövde vara inrättandet av en ny totalitär superstat av fascistisk-stalinistisk typ. De ansåg att den sociala revolutionen skulle göra sig av med både den borgerliga staten och den nya totalitära superstaten, och att den sociala omorganiseringen, liksom försvaret av revolutionen, skulle koncentreras i händerna på arbetarorganisationerna, fackföreningarna eller nya spontant skapade organ som fria råd, etc., som uttryck för arbetarnas egen vilja, från botten och upp skulle bygga det nya sociala samhället, och samtidigt göra sig av med alla konventionella former av auktoritär ”makt” från ovan.
>
> Men inför det faktum att CNT, som representerade majoriteten av de katalanska industriarbetarna, den 3 maj var i öppen konflikt med alla organisationer som representerade de andra sociala skikten… (småbourgeoisien, de intellektuella, den stora massan av katalanska bönder, arrendatorerna, tjänstemän, tekniker, etc.), innebar frågan om ”makt” frågan om huruvida CNT vid denna tidpunkt skulle krossa dem alla, koncentrera ledningen för de offentliga affärerna i sina egna händer, och skapa sin egen repressiva apparat, nödvändig för att hindra de ”krossade” från att återvända till det offentliga livet. Svaret blev ”nej”, men besluten under dessa tragiska dagar provocerade senare fram en stormvind av diskussioner, ömsesidiga anklagelser och strider inom den spanska och internationella frihetliga rörelsen.[81]

Kring klockan 9:30 på tisdagskvällen, kort efter att appellerna om eldupphör hade sänts ut från Generalidad-palatset, träffade emissarierna från Valencia medlemmar i den katalanska

---

[78] *Solidaridad Obrera*, 5 maj 1937.
[79] Ibid.
[80] *Cultura Proletaria*, 12 juni 1937.
[81] *Ensayo crítico sobre la revolución española*, s 23-24.

regeringen under Companys ordförandeskap. ”Vi föreslog en formulering om att ett provisoriskt råd [regering] skulle upprättas, sammansatt av fyra representanter, [ERC, CNT, UGT och Unió de Rabassaires] och där ingen som varit med i de tidigare regeringarna skulle delta”, sade CNT:s nationella kommitté. ”På detta sätt kunde vi få bort Aiguadé och Rodríguez Sala, eftersom vi stipulerade att den nye ministern för inre säkerheten skulle ha absolut [dvs. personlig] kontroll över allmänna ordningen.” Detta förslag accepterades. Men när CNT föreslog att den nya regeringen omedelbart skulle formeras ”så att… allmänna opinionen fick kännedom om att konflikten hade lösts”, framhöll PSUC-ledarna att ”det viktigaste är framför allt att skjutandet på gatorna upphör.” CNT-representanterna försökte vara ståndaktiga. ”Vi menade att det var nödvändigt att vinna tid för att hindra den [centrala] regeringen från att tvingas ta kontroll över allmänna ordningen, men ingen överenskommelse var möjlig. Även om Esquerra och Unió de Rabassaires inte deltog i debatten, stödde de kommunisternas inställning. Klockan 2 på natten [onsdagen den 5 maj] avslutades mötet med att man beslutade att över radio meddela… att vi hade nått en överenskommelse och att skjutandet helt skulle upphöra för att normalisera situationen… När mötet var slut informerade vi den [centrala] regeringen om att allt skulle gå bra.” [82]

Stärkt av dessa nyheter meddelade Largo Caballero före gryningen att regeringen hade godkänt ”de nödvändiga dekreten för att snabbt lösa situationen i Katalonien, men tror att en implementering inte blir nödvändig nu och att ordningen kommer att återställas i Barcelona idag”.[83] Tomma förhoppningar! ”Under resten av natten”, noterade president Companys i sina personliga anteckningar, ”fortsatte hårda strider på gatorna, och en snabb översändning av förstärkningar begärdes av [ministern] för inre säkerheten, av Presidencia [president Companys kontor] och också av Vidiella [PSUC-ledaren].” [84]

Tidigt på onsdagsmorgonen fördubblade CNT-ledarna ansträngningarna för att lugna sina anhängare. ”Vi lade allt vårt inflytande i vågskålen och sände hela tiden delegationer till platser där incidenter uppstod.” [85] Men deras ansträngningar mottogs inte alltid väl. ”Jag hörde en del kamrater skrika av ilska över telefonen”, minns Abad de Santillán, ”när de ringde till [CNT-FAI]-kommittéerna och dessa uppmanade dem att inte skjuta ens om de angreps av kulsprute-eld.” [86]

Under tiden gjorde Bolsjevik-leninisterna och Durrutis vänner vad de kunde för att hålla elden vid liv och att ge en del ledning för striderna.[87] ”Leve den revolutionära offensiven! Ingen kompromiss!”, deklarerade ett flygblad som spreds på barrikaderna av Bolsjevik-leninisterna. ”Detta är ett avgörande ögonblick. Nästa gång kommer det att vara för sent… Bara proletariatets makt kan säkra den militära segern. Fullständig beväpning av arbetarklassen... Leve aktionsenheten mellan CNT-FAI-POUM.” [88] ”En revolutionär junta!” krävde ett flygblad signerat Durrutis vänner. ”Skjut missdådarna. Avväpna alla de väpnade kårerna… Ge inte upp gatorna. Revolutionen före allt. Vi hyllar våra kamrater i POUM som har kämpat med oss på gatorna. LÄNGE LEVE DEN SOCIALA REVOLUTIONEN! NER MED KONTRA-REVOLUTIONEN!” [89]

---

[82] Rapport från nationella kommittén, *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937.
[83] *La Voz Valenciana*, 5 maj 1937.
[84] Companys, ”Notes and Documents.”
[85] Uttalande utsänt av CNT:s nationella kommitté, publicerat i *Fragua Social*, 7 maj 1937.
[86] *Fragua Social*, 15 maj 1937.
[87] För en redogörelse av trotskisterna Clara och Paul Thalmann om Moulins ansträngningar för att ”under kvällslånga diskussioner” påverka Jaime Balius, Durrutis vänners vicepresident, till att överge hans ”ingrodda anarkistiska misstroende mot marxister” och att samarbeta med trotskisterna, se *Revolution für die Freiheit*, s 189-90.
[88] Som återgivet i *Information Bulletin of the International Bureau of the Fourth International*, juli 1937. Se också Frank Mintz och Miguel Peciña, *Los amigos de Durruti, los trotsquistas y los sucesos de mayo*, s 41-42.
[89] Som återgivet i *La Batalla*, 6 maj 1937. Se även Fenner Brockway, *Truth about Barcelona*, s 10; Morrow, *Spanien 1931-1937...*, s 143; Mintz och Pecina, s 49; Munis, *Jalones de derrota*, s 305; Orwell, s xxx; Paul Sharkey, *The Friends of Durruti: A Chronology*, s 13.

Nästa dag tryckte *La Batalla* upp flygbladet från Durrutis vänner på sin förstasida med kommentaren att det var av ”verkligt stort intresse” och att ”vi är mycket glada att kunna återge det”.[90] Men bakom denna garderande kommentar höll POUM:s ledning en respektabel distans till Durrutis vänner. Bara de mest radikala i partiet samarbetade med dem, men utan auktorisation från POUM:s exekutiv. ”På stridernas tredje dag”, skriver George Esenwein, ”sände Durrutis vänner – enligt den amerikanske trotskisten Hugh Oehler som befann sig i Barcelona då – ett telegram till POUM:s huvudkvarter med inbjudan till exekutiven om att delta i organiseringen av en revolutionär junta, men lyckades inte få någon respons.[91] Att det fanns en del samarbete mellan Durrutis vänner och marxistiska grupper kan inte betvivlas. Men enligt Clara och Paul Thalmann, vilka tillsammans med andra Bolsjevik-leninister, sådana som ’Moulin’ (Hans Freund), en kort tid nära samarbetade med den anarkistiska gruppen, handlade detta inte om mycket mer än att man distribuerade varandras flygblad. På inget sätt kan förhållandet mellan Durrutis vänner och POUM och trotskisterna beskrivas som en formell allians.” [92]

Även om POUM:s exekutiv inte deltog i de andra organisationernas radioappeller för eldupphör,[93] så tog man inte officiellt avstånd från CNT-FAI-ledningens ansträngningar att få stopp på striderna. Visserligen hade *La Batalla* uppmanat arbetarna i sitt 4 maj-nummer att förbli i ”ett tillstånd av permanent mobilisering” och att ”fullfölja och intensifiera den offensiv som hade inletts”, men dessa uppmaningar upprepades inte i följande nummer då POUM kände sig hjälplöst inför det anarkosyndikalistiska ledarskapets passionerade och frekventa appeller om eldupphör.

”Under fyra dagar”, deklarerade *Spanish Revolution*, POUM:s engelskspråkiga bulletin, ”stod arbetarna beredda, vaksamma och inväntande CNT:s order om anfall. Ordern kom aldrig… CNT, som arbetarna betraktade som revolutionens massorganisation, backade inför frågan om arbetarmakt. Fångade i regeringens tyglar, försökte man sitta på två stolar genom en ’union’ mellan motstående krafter. Det var därför de revolutionära arbetarnas kamp den 3 till 7 maj i huvudsak var defensiv istället för offensiv. CNT-ledarnas inställning mötte motstånd och protester. Durrutis vänner förde upp CNT-massornas enstämmiga önskan till ytan, men var inte kapabla att ta ledningen.” [94]

Enligt Felix Morrow, amerikansk trotskist och en av de giftigaste kritikerna av POUM:s och CNT:s ledarskap, var detta radikala språk endast avsett för ”exportändamål”. ”I allmänhet”, hävdar han, ”har *Spanish Revolution* gett engelska läsare, som inte kunnat följa POUM:s spanska press, en förvrängd bild av POUM:s uppträdande; den har varit en ’vänsterfasad’.

I stället [för att ställa sig i ledningen] lade POUM-ledningen ... sitt öde i CNT-ledningens händer. Man riktade *inte* inför massorna förslag till CNT om gemensamt agerande, ...i stället höll man en hemlig konferens med CNT:s regionala kommitté.[95] Vilka POUM:s förslag än kan ha varit, förkastade CNT dem. Ni går inte med på dem? Då säger vi inget om dem. Och

---

[90] 6 maj 1937. Se också *Treball*, 6 maj 1937, för PSUC:s kritik av *La Batalla*.

[91] Se Hugo Oehler, *Barricades in Barcelona*, s 10. Oehler var nationell sekreterare för Revolutionary Workers League of the United States.

[92] Jag tackar Esenwein för att han låtit mig använda detta utdrag ur hans personliga forskning. I en intervju som publicerades i *La Lutte Ouvriére* den 3 mars 1939, sade Munis (ledaren för Bolsjevik-leninisterna) om Durrutis vänner: ”Denna grupp av unga revolutionära arbetare representerade början på anarkismens revolutionära process mot marxismen. De hade ersatt teorin om frihetlig kommunism med den om ’revolutionära juntor’ (sovjeter), demokratiskt valda av arbetarna, som grund för proletär makt.” I en annan del av intervjun, kritiserad Munis dock Durrutis vänner för deras ”brist på politisk klarhet”.

[93] Inte i någon av tidningarna från denna tid finns det belägg för en appell om eldupphör över radio av POUM:s ledare.

[94] 19 maj 1937.

[95] Detta verkar vara en referens till den konferens som hölls under kvällen den 3 maj.

nästa morgon ... fanns det inte ett ord i *La Batalla* om POUM:s förslag till CNT, om CNT-ledarnas fega uppträdande, deras vägran att organisera försvaret, osv..” [96]

För objektivitetens skull är det i detta läge viktigt att citera ”Senex”, en försvarare av den anarkosyndikalistiska politiken under Majhändelserna. Som svar på Felix Morrows kritik av CNT-ledningen i *Revolution och kontrarevolution i Spanien*, skrev han:

> De revolutionära romantikerna i Fjärde Internationalen har ofta hävdat att om de spanska revolutionärerna djärvt hade gått in för en kompromisslös revolutionär linje, så kunde de klarat sig utan ryskt stöd; responsen från det internationella proletariatet skulle ha blivit så spontan, direkt och överväldigande att ingen regering skulle ha vågat stoppa flödet av vapen till revolutionära Spanien.
>
> Denna åsikt har förts fram av Felix Morrow i hans analys av Majhändelserna i Barcelona 1937… CNT skulle, enligt vår författare, antagit utmaningen från stalinisternas och borgarnas styrkor och gjort de följande striderna till startpunkt för, inte bara en genomgripande social revolution i själva Spanien, utan av en revolutionär världsbrand som triumferande svepte över majoriteten av Europas länder. Med andra ord, CNT-arbetarna, på vilka vilade det tunga historiska ansvaret att hålla den första försvarslinjen mot fascisterna, skulle ha spridit all försiktighet för vinden, hängett sig i en storslagen historisk gest, oförväget kastat sig ut i äventyret av att bryta upp den antifascistiska fronten, och därigenom på vid gavel öppna för den fascistiska lavinen – och allt i hopp om att omedelbart få igång världsrevolutionen…
>
> Ty vi försäkras – till stor förvåning för oss alla – att den europeiska revolutionen var så påtagligt nära under Majhändelserna att det bara var de spanska anarkisternas reformistiska degeneration som hindrade den från att fortsätta längs de ”oundvikliga” utvecklingsstadier som Felix Morrow och andra revolutionära strateger föreställer sig.
>
> I detta sammanhang är det intressant att följa de logiska stegen i det munviga argumenterandet som den senare utför för att frammana visionen av en triumferande europeisk revolution som bara väntar runt hörnet, redo att bryta ut vid det historiska tillfälle som Majhändelserna erbjudit, men hopplöst bromsats upp av de katalanska anarkisterna.
>
> Hade anarkisternas och POUM:s arbetare i Barcelona fortsatt sitt motstånd mot den stalinistiska aggressionen under Majdagarna – försäkrar herr Morrow – skulle hela det lojalistiska Spanien översköljts av en segrande social revolution.
>
> ”Varje försök från det borgerligt-stalinistiska blockets sida att samla ihop en proletär slagstyrka skulle helt enkelt ha påskyndat arbetarstatens utvidgning till hela det lojalistiska Spanien.” Men – undrar läsaren – hur blir det med den välbeväpnade kommunistiska polisen och de militära enheterna, flygvapenstyrkorna som huvudsakligen kontrolleras av stalinisterna, stormtrupperna, karabinjärerna, civilgardet, många av de militära enheter som kontrolleras av socialisterna, de borgerliga sektorerna, flottan som kontrolleras av högersocialisten Prieto? Skulle de ge upp utan strid? Skulle alla dessa enheter, varav många drillats och tränats för den speciella uppgiften att kontrollera de revolutionära arbetarna, upplösas vid den första sammanstötningen med de senare? Och hur skulle det gå med de Internationella brigaderna, vars stora majoritet var strängt kontrollerade av stalinisterna?
>
> Att arbetarna, understödda av CNT-enheterna, skulle haft en bra chans att segra i händelse av detta nya inbördeskrig, kan lätt medges. Men det skulle i bästa fall bli en Pyrrhus-segert, ty det är självklart att ett inbördeskrig bakom frontlinjerna, som resulterar i demoralisering vid fronten och tillbakadragande av trupper för att delta i detta nya inbördeskrig, skulle öppna vida portar för fascisternas segertåg…
>
> Ingen med den minsta kännedom om situationen skulle hävda att… de franska och brittiska folkmassorna var redo att gå i krig för Spaniens sak. Inte heller skulle han med lätthet hålla med Felix

[96] Morrow, *Spanien...*, s 153, och fotnot 21. För en lång kritik av CNT-FAI- och POUM-ledarna för att man inte försökte gripa makten under Majhändelserna, se den trotskistiska *La Lutte Ouvriére* från den 10 juni 1937. En kopia av detta nummer, tillsammans med ett genmäle punkt för punkt av Jordi Arquer, tidigare medlem i POUM:s exekutiv, finns i Hoover Institution, Bolloten Collection (dossier ”*La Lutte Ouvriére* and Jordi Arquer”). Arquers genmäle är del av ett brev till mig 1950. Se också en artikel av Lois Orr i *Information Bulletin of the International Bureau for the Fourth International*, juli 1937.

> Morrow om att, såvida de revolutionära styrkorna i Katalonien besegrade de borgerliga partierna och de socialistiska och stalinistiska elementen, skulle ”den franska bourgeoisin öppna gränsen till Spanien, inte för en intervention, utan för handel som skulle göra det möjligt för den nya regimen att få tag på förråd – eller omedelbart stå inför risken för en revolution hemma.” För att ge full rättvisa till ett sådant uttalandes djupsinnighet, kan man bara erinra sig att nästan hälften av de franska proletära organisationerna behärskas av stalinisterna och resten av socialisterna… Hur skulle ett inbördeskrig mot socialisterna och stalinisterna i Spanien, inför den fruktansvärda risken för ett fascistiskt genombrott vid ett sådant, kunna egga de socialistiska och stalinistiska arbetarna i Frankrike till att ställa ultimatum till deras egen bourgeoisie och kräva vapen till de anarkistiska arbetarna i Katalonien? Och, naturligtvis, detta ultimatum skulle man tvingas lägga fram inför ett rasande motstånd från fackföreningsledningarna (socialistiska och stalinistiska), och inför de båda partierna, vilka skulle ta till alla kraftfulla medel som stod till deras förfogande för att förtala, svärta ned och förvrida naturen av den kamp som de revolutionära styrkorna i Spanien förde.[97]

I debatten mellan de olika fraktionerna inom vänstern som följde på Majhändelserna, kan vi inte förbigå Leo Trotskijs ståndpunkt: ”Om proletariatet i Katalonien hade gripit makten i maj 1937”, skrev han, ”skulle det ha funnit stöd i hela Spanien. De borgerligt-stalinistiska reaktionärerna skulle inte ens ha kunnat finna två regementen för att krossa de katalanska arbetarna. I de territorier som Franco ockuperade skulle inte bara arbetarna utan också bönderna ha ställt sig på det katalanska proletariatets sida; de skulle ha isolerat den fascistiska armén och startat en oåterkallelig sönderfallsprocess där. Under dessa förhållanden är det tveksamt om en utländsk makt skulle ha tagit risken att sända regementen till Spaniens brinnande jord. En intervention skulle ha varit i stort omöjlig, eller åtminstone extremt riskabel.” [98]

Hur mycket man än debatterar Majhändelserna, kommer dispyten mellan de olika fraktionerna aldrig att upphöra. En vecka efter att striderna upphört, deklarerade en resolution från det Paris-baserade Fjärde Internationalens sekretariat: ”I avsaknad av ett seriöst revolutionärt ledarskap har arbetarna förråtts.” [99] I juni deklarerade de spanska Bolsjevik-leninisternas exekutivkommitté: ”POUM:s ledarskap var inte ens kapabelt till en oberoende politik: de klängde sig lydigt fast vid CNT och upprepade slaviskt dess defaitistiska paroller.” [100] Och efter kriget skrev en utländsk trotskist: ”Förrådda av sina organisationer, övergivna och överlämnade till de stalinistiska brottslingarna, gjorde Barcelonas arbetare i maj 1937 ett sista heroiskt försök att försvara erövringarna från den 19 juli… Återigen hade ett revolutionärt parti en utomordentlig möjlighet att ansluta sig till den växande revolutionära rörelsen, att föra den framåt och leda den till seger. Men medan de ledande anarkisterna redan från starten placerade sig på andra sidan barrikaderna, anslöt sig POUM till rörelsen bara för att bromsa den. På detta sätt överlämnades segern till de stalinistiska bödlarna.” [101]

Kommunisterna och deras sympatisörer, både i Spanien och utomlands, beskrev i en synkroniserad kampanj POUM:s agerande annorlunda. Så snart striderna upphört deklarerade kommunistpartiets sekreterare José Diaz att ”trotskisterna” i POUM hade inspirerat till den ”kriminella kuppen i Katalonien”. [102] *Pravda*s korrespondent i Valencia ljöd med samma stämma och påstod att de anarkistiska arbetarna hade ”förletts av trotskist-fascistiska provokatörer”,[103] medan kommunisten John Langdon-Davies, som skrev för den liberala *News Chronicle* i London, hävdade: ”Detta är inte ett anarkistiskt uppror. Det är en frustrerad kupp

---

[97] *Vanguard*, feb. 1939
[98] Leo Trotskij, *La révolution espagnole, 1930-1940*, s 425. Se också Munis, s 301. För en POUM-istisk kritik av trotskisterna, se Juan Andrade, ”Conferencia leída el 10 de Enero de 1970, en el Centro de Estudios sobre el Movimiento Obrero Español, de Paris” (Hoover Institution, Bolloten Collection).
[99] *IV International*, 1 juni 1937.
[100] *Service d'Information et de Presse por la Quatriéme Internationale*, juni 1937. Se också Munis, s 303-4, för en skarp kritik av POUM:s agerande under Majhändelserna.
[101] *Unser Wort*, mitt-mars 1939.
[102] Tal den 9 maj 1937, som återgivet i Díaz, *Tres años de lucha*, s 432. Från detta tal finns ett längre citat i början av kapitel 44.
[103] 9 maj 1937.

av det ’trotskistiska’ POUM, som verkar genom organisationer som de kontrollerar, som ’Durrutis vänner’ och Frihetlig ungdom.” [104] Kampanjen fortsatte oförtröttligt under flera månader. I oktober 1937 beskrev den amerikanske kommunisten Robert Minor, som skrev för *Daily Worker*, striderna som ett ”fascistiskt uppror lett av Nin och Gorkin”,[105] medan George Soria i franska kommunistiska *L’Humanité*, i en artikel publicerad i Komintern-organet *International Press Correspondence* i november, påstod: ”POUM försökte hålla tillståndet av oordning vid liv så länge som möjligt, eftersom det var den order man hade fått av general Franco.” POUM, hävdade han, ville försvaga folkets motstånd så att Katalonien inte skulle kunna bistå baskerna, som då stod under attack från Francos tyska och italienska allierade. ”Man hoppades dessutom att det skulle vara möjligt att organisera en omfattande propaganda utomlands mot det republikanska Spanien. Och det hände verkligen under dessa dagar att den reaktionära och fascistiska pressen utomlands skrev om ’kaoset’ i Katalonien, och om ett uppror från folket mot den sovjetiska diktaturen. Samtidigt sände upprorsmakarnas radio i Salamanca och Zaragoza oupphörligen dag och natt order, avfattade i samma termer som de från POUM: ’Håll era gevär beredda, ge inte på några villkor upp kampen, förena er med era bröder vid fronten, kasta ut de ryska diktatorerna ur ert land’.” [106]

Den kommunistiska tolkningen av händelserna var så väl spridd att, flera år senare, den uppriktige Claude Bowers, USA:s ambassadör i Spanien, som under inbördeskriget var stationerad i Hendaye i Frankrike vid den Franco-spanska gränsen, gav följande version: ”Tidigt i maj gick den lojala regeringen till angrepp mot [anarkisterna] med blankt stål. En kris hade provocerats fram av anarkisterna och POUM, som bestod av trotskistiska kommunister. Det ansågs allmänt att många av dessa var agenter för Franco. I fabrikerna uppmanade de till att ta över privat egendom och till strejker för att försinka produktionen mitt under kriget.” [107]

---

[104] 10 maj 1937. Se också hans artikel i *Labour Monthly*, aug. 1937. Arthur Koestler, medlem i kommunistpartiet vid den tiden, bekräftar att Langdon-Davies även var medlem och sekreterare i den kommunistiska frontorganisationen Spanish Relief Committee, ”sammansatt, som vanligt, av en panel av bemärkta och betrodda personligheter – Philip Noel-Baker, Lord Faringdon, Eleanor Rathbone, Professor Trent och andra” (*Invisible Writing*, s 394). Det är intressant att notera att *News Chronicle* hade tre partimedlemmar i sin redaktion som täckte händelserna i Spanien: Arthur Koestler, Langdon-Davies, samt William Forrest som tidigare representerade Lord Beaverbrooks *Daily Express* i Spanien (*Sunday Times*, 2-8 Jan. 1982). Om Forrests inblandning, se Koestler, s 409.

[105] 5 okt. 1937.

[106] *International Press Correspondence*, 11 nov. 1937. Fyrtio år senare hävdar Soria – utan att nämna sin egen betydelsefulla roll i spridandet av anklagelsen att POUM-ledarna var agenter för Franco (se hans pamflett *Trotskyism in the Service of Franco: A Documented Record of Treachery by the POUM in Spain*, publicerad 1938) – att anklagelsen var en ”förfalskning” och en ”utsträckning till den internationella arenan av de metoder som utgjorde de mörkaste sidorna av det som senare har kallats stalinism… Å andra sidan, även om POUM:s ledare varken var agenter för Franco eller Gestapo, är det sant att deras ihärdiga kamp mot folkfronten spelade rollen nolens volens för Caudillon [Franco]” (*Guerra y revolución en España*, III, s 79). Detta fem volymer stora och överdådigt illustrerade arbete, som nära följer det kommunistiska partiets linje under inbördeskriget, förutom när det tillskriver ”stalinismen” vissa obehagliga episoder, är proppfullt med förfalskningar. Detta till trots har Soria fått brett erkännande. ”En av de största franska historikerna under nittonhundratalet, som är en god vän till mig, Pierre Vilar”, sade han när han intervjuades av *Tiempo de Historia* (nov. 1978), ”har gjort mig den stora äran att läsa min bok från början till slut och gett mig tillåtelse att ta med hans namn i boken… Precis som jag känner mig mycket glad för att vara i Pierre Vilars sällskap, så känner jag mig också mycket glad över att vara i sällskap med modiga personer som [Herbert R.] Southworth och andra historiker.” I en samtidig recension av Sorias arbete och den franska utgåvan av den utvidgade versionen av min bok *The Grand Camouflage*, observerade Southworth: ”[Den] första allmänna kommunistiska historieskrivningen om spanska inbördeskriget [av Soria], utgiven i Frankrike för ett par år sedan, förtjänar förvisso att läsas, inte bara att tittas på. Den är överlägsen det arbete som startades för några år sedan i Sovjetunionen av den grupp som leds av Señora de Ibárruri [*Guerra y revolución en España*, 1936-1939]. Soria behandlar den sociala revolutionen och Majhändelserna 1937 med större nyans än Moskva-gruppen, men hans slutsatser är, som väntat, motsatta Bollotens” (*Times Literary Supplement*, 9 juni 1978). Den 19 maj 1984 rapporterade den sovjetiska nyhetsbyrån Tass att Soria, vid den tiden direktör för Paris-agenturen för litterärt och konstnärligt utbyte, hade förärats Ordern för Nationers Vänskap av den sovjetiska regeringen (*Pravda*, 29 maj 1984).

[107] *My Mission in Spain*, s 356.

Ett meddelande från general Wilhelm von Faupel, den tyske ambassadören i nationalistiska Spanien, till Adolf Hitler den 11 maj 1937 (men publicerat flera år efter kriget)[108], användes av kommunisterna som bevis för banden mellan ”anarkotrotskisterna” i POUM och FAI och general Franco.[109] Enligt Faupel, berättade Franco för honom att en av hans agenter (som uppenbarligen försökte ta åt sig äran för konflikten) hade lyckats ”få tre eller fyra personer att starta gatustriderna”. Eftersom det var den katalanska kommunisten Rodríguez Salas räd mot telefoncentralen som var den tändande gnistan till striderna, är Faupel-dokumentet ett värdelöst stycke bevis. Det var av detta skäl som jag undvek varje referens till det i den franska versionen av *The Grand Camouflage*, publicerad 1977.[110] I ett brev till *Times Literary Supplement*,[111] frågade Herbert R. Southworth, en sympatisör till det spanska kommunistpartiets linje och till Juan Negrín under inbördeskriget, varför jag undanhöll ”existensen av just detta meddelande”. Detta besvarades av den välrenommerade brittiske sovjetologen Robert Conquest: ”[Southworth] visar sin kluvna hov så öppet att få kommer att låta sig luras när han försöker återuppliva den gamla [stalinistiska] tidningsankan om det Franco-inspirerade upproret i maj 1937 i Barcelona, en anklagelse som även vid den tiden bara de trodde på som också trodde att Trotskij var en tysk agent; i själva verket var förtalet av POUM en väsentlig beståndsdel i den anti-trotskistiska falsifieringen.” [112]

[108] *Documents on German Foreign Policy, 1918-1945*, Series D, II, s 284-86.
[109] Se till exempel Dolores Ibárruri, *El único camino*, s 366-67; även *Historia del partido comunista de España*, s 162-63.
[110] *La révolution espagnole* (Ruedo Ibérico, Paris).
[111] 13 okt. 1978.
[112] *Times Literary Supplement*, 17 nov. 1978.

43. Majhändelserna, del 2

Då de kraftiga striderna fortsatte på onsdagen den 5 maj, tvingades CNT-ledarna bege sig till Generalidad-palatset tidigt på morgonen. ”Striderna fortsätter”, skrev *Fragua Social*, CNT-tidningen i Valencia. ”Gatorna i Barcelona badar i blod. Risken för att vår hemmafront ska svikta ökar timme för timme.” [1]

”Medan morgonen framskred”, rapporterade *Solidaridad Obrera*, ”fortsatte striderna i flera distrikt i staden och blev häftiga på Plaza de Cataluña [där telefoncentralen låg], på Calle Claris, Layetana [omdöpt till Via Durruti. Casa CNT-FAI och generalkommissariatet för allmänna ordningen låg obekvämt nära varandra där], och i närheten av Generalidad-palatset och Avenida del 14 Abril, steg antalet sårade… På flera platser… ägnade grupper av enskilda som kan beskrivas som provokatörer… sin tid till att avlossa sina vapen och arrestera fredliga stadsbor, ta ifrån dem deras fackföreningskort… En av en provokatörs mest ynkliga aktiviteter… [var att krypskjuta från hustaken] för att sprida oro i de distrikt som det tidigare varit lugnt i.” [2]

När de anlänt till Generalidad-palatset insisterade CNT-ledarna på att ingen tid fick gå förlorad för att bilda en ny regering. De var medvetna om att Caballero inte kunde hålla stånd mot sina vedersakare mycket längre och att han, eftersom han misslyckats med en uppgörelse genom medling, skulle tvingas att sätta i verket de åtgärder han godkänt dagen före. ”Våra ansträngningar var fruktlösa”, sade en rapport utsänd av CNT:s nationella kommitté, ”för klockan 11:30 ajournerades sessionen… När vi samlades igen, hävdade kommunisterna att den [nya regeringen] inte skulle bildas inom tre timmar. Vi höll [fortfarande] på att rådslå när vi informerades om att den centrala regeringen hade beslutat att ta över allmänna ordningen och försvaret.[3] … Vi såg tydligt den dolda tillfredsställelse med vilken alla välkomnade regeringens beslut.” [4]

Här är det nödvändigt att inpassa en korrigerande observation. Trots CNT:s påstående om att ”alla välkomnade regeringens beslut” att ta kontroll över allmänna ordningen i regionen, finns det inga säkra bevis för att någon av Esquerras eller PSUC:s ledare verkligen *föredrog* denna extrema åtgärd – som innebar förlusten av den katalanska autonomin – framför en simpel överföring av de förstärkningar som Aiguadé begärt i början av konflikten. Det är visserligen sant att president Companys, under påtryckningar från den centrala regeringen och på grund av hans rädsla för CNT och FAI, kände sig tvingad att hellre offra den katalanska autonomin än att riskera ett anarkosyndikalistiskt maktövertagande i regionen, men detta innebär inte att han välkomnade regeringens beslut. Det är också sant, enligt tillförlitliga vittnesmål som givits mig efter kriget av den tidigare medlemmen i PSUC:s exekutiv, Miguel Serra Pàmies, en nära medarbetare till Juan Comorera, att den senare informerade ledarna i partiet – vilka, med Serra Pàmies ord, var ”förvirrade”, ”panikslagna” och ”betraktade situationen som förlorad” – att de skulle fortsätta striderna tills förstärkningar anlände från Valencia för att slå tillbaka CNT och FAI[5], men det är osäkert om ens denna hårdhudade politiker *beredvilligt* offrade regionens autonomi. De spanska kommunisterna, som var centralister i själ och hjärta, bekymrade sig däremot inte om katalanernas nationalistiska känslor och hade, som vi sett, pressat på hårt för att den centrala regeringen skulle ta över allmänna ordningen.

---

[1] Ledare om händelserna, 14 maj 1937.
[2] 6 maj 1937.
[3] Enligt Companys mottogs nyheterna om att regeringen tagit över allmänna ordningen klockan 12:30 på dagen. (”Notes and Documents on the Fighting in Barcelona, 3-7 may 1937”).
[4] Som återgivet i *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937. I *Boletín de Información, CNT-FAI* påstods: ”Companys och Tarradellas, liksom UGT [PSUC]-representanterna gjorde allt som var möjligt för att dra ut på förhandlingarna, så att striderna skulle fortsätta. Man kunde se deras tillfredsställelse så fort striderna ökade i intensitet, men när de avtog verkade de besvikna” (21 maj 1937, som återgivet i Agustín Souchy, *La verdad sobre los sucesos en la retaguardia leal*, s 59).
[5] Intervju i Mexico, 1944. De stenograferade anteckningarna finns i Hoover Institution.

Medan förhandlingarna för att bilda en ny regering i Barcelona ännu höll på i Generalidad-palatset, pågick följande teleprintade konversation mellan Prieto och Azaña:

> Prieto: Ett kabinettsmöte har sammankallats till klockan 11 för att höra García Oliver [som nu hade återvänt till Valencia]. Vad än han rapporterar – och jag förutsätter att han kommer att lugna ner situationen – ska jag försvara dekretet om allmänna ordningen och insistera på att det sätts i verket… Jag tycker inte att Ers Excellens ska stanna där… Regeringen vill att Ni åker till Valencia.
>
> Azaña: Jag tvivlar starkt på att kaptenen på *Lepanto* [kommendören för två jagare som Prieto sänt för att evakuera presidenten] kan nå mig, eftersom alla förbindelser med hamnen är avskurna. Flygplanen har ännu inte dykt upp och situationen är oförändrad. Skjutandet höll på hela natten. Det har bekräftats att upprorsmakarna har placerat artilleri på Paralelo, framför biografen som ockuperats av Nationella Republikanska gardet… Under natten talade personer från CNT till deras kamrater vid fronten via radio och bad dem vara redo att förflytta sig till Barcelona när deras hjälp behövs… Idén om att jag borde resa till Valencia är bra, men helt orealiserbar. Detta är en av de allvarligaste aspekterna av situationen, det är omöjligt att röra sig utanför residensets staket. Överallt hörs kulsprutor, gevärseld och granater som exploderar. Jag har suttit i denna sits sedan måndag eftermiddag. I detta sammanhang måste jag säga dig att problemet har två sidor. Den ena är ett anarkistiskt uppror med alla dess allvarliga konsekvenser och alla beklagansvärda effekter, vilka jag ju inte behöver beskriva för dig. Den andra är statsöverhuvudets oförmåga att röra sig fritt och utöva sina funktioner. Den första är i sig själv mycket allvarlig och kräver de skyndsammaste och kraftfullaste beslut. Den andra förvärrar den första och kan få oberäkneliga konsekvenser. Från måndag eftermiddag… har jag väntat på det som jag rimligen kan förvänta mig, nämligen att regeringen drar samman tillräckligt med repressiva styrkor för att ta kontroll över situationen och befria republikens president från hans fångenskap... Alla dessa omständigheter tvingar mig att erinra dig om att jag inte kan tåla ytterligare fördröjningar av regeringen för att ta avgörande steg för att lösa dessa problem. Då republikens president inte på egen hand kan undertrycka upproret med de sextio dåligt beväpnade soldaterna i hans vaktstyrka, tvingas han lösa den andra aspekten av frågan personligen. Du är tillräckligt politiskt klarsynt och tillräckligt känslig för att inse att varken respekten för min person, eller mitt kontors värdighet, eller den skandal denna situation skapar ute i världen, kan tillåta att statens överhuvud tillbringar ytterlige en dag i denna belägenhet… Jag ska senare försöka att komma i kontakt med talmannen i Cortes [Diego Martínez Barrio, Azañas efterträdare ifall han skulle avgå], till vilken jag tror jag är skyldig en officiell och noggrann redogörelse för vad som händer här, på grund av hans höga ställning.[6]
>
> Prieto: [Jag] beklagar att timmar har förlorats. Jag anser det vara regeringens fundamentala plikt att till varje pris garantera fullständig rörelsefrihet för statsöverhuvudet. Vad gäller att de rebelliska styrkorna vid fronten ska förenas med upprorsmakarna, garanterar jag, såvida de inte ger sig av på natten, att de kommer att misslyckas… Jag tror inte att friheten för republikens president är ouppnåelig. Det är ett problem som måste lösas. Vi har tillräckliga medel. Jag ber Ers Excellens att ta det lugnt ett par timmar. Jag ska nu delta i ett kabinettsmöte och kommer att meddela Er vad som händer.

Azañas hot att avgå undgick inte Prieto, som tveklöst genast förde det vidare till kabinettet. Uppenbarligen undgick det inte heller Largo Caballero, för efter att han återvänt påstod Prieto: ”Kabinettsmötet varade bara knappt sex minuter… Premiärministern sade att det inte kunde bli mer fördröjningar då det handlade om en mycket viktig ansvarighet. Han föreslog att dekreten som godkänts under gårdagen skulle publiceras i ett speciellt nummer av *Gaceta [de la República]* och att krigsministern, inrikesministern och ministern för flottan skulle vidta nödvändiga åtgärder för att återställa ordningen.”

Presidenten verkade inte vara nöjd med denna försäkran och upprepade sitt hot till Prieto: ”Situationen håller på att förvärras. Som jag redan sagt [dig], har kommendören på *Lepanto* inte ännu kunnat nå mitt residens… Faktum är, att sedan måndag eftermiddag har republikens president varit avhänd den nödvändiga friheten för att kunna utöva sina funktioner. Då jag

[6] I sin dagbok påstår Azaña att han, under hans teleprintade samtal med Prieto, hotade att ta ett beslut med ”oberäkneliga konsekvenser” om regeringen inte löste situationen. Han säger också att han instruerade Prieto att ge detta meddelande till Martínez Barrio (*Obras completas*, IV, s 581).

redan har förklarat orsakerna för ministern för flottan [Prieto], skall jag bara kort påminna honom om dem ifall omständigheterna tvingar mig att ta oåterkalleliga beslut. Dessa kan bara undvikas om regeringen går till omedelbar och kraftfull aktion." [7]

Azañas hot om att avgå var bara ett av flera som han gjorde under kriget, men aldrig genomförde, till stor del beroende på Prietos ansträngningar, vilken, även om han föraktade presidentens feghet, aktade honom som ett konstitutionellt skydd för revolutionen. Detta var inte första gången som Prieto hade beskådat Azañas feghet. I oktober 1936, när presidenten krävde att regeringen skulle lämna Madrid inför det ökande hotet mot huvudstaden, frågade han Prieto: "Önskar regeringen att fascisterna ska gripa mig här?" Irriterad över Azañas brådska att ge sig av och hans bekymmer om sin egen säkerhet, anmärkte Prieto inför flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros: "Den fega fen agerar som en hysterisk hora." [8] Prieto var känd som en av de mest vältaliga i republiken men hade också ett rykte av att bruka vulgärt språk i privata samtal.

"Prieto var mycket upprörd och allvarligt bekymrad [över händelserna i Barcelona]", noterade Azaña i sin dagbok. "Han gjorde vad han kunde för att hjälpa mig, men han förstod ändå inte riktigt situationen. Beviset är att han just denna morgon sade mig att det, enligt regeringens åsikt, *var lämpligt att jag åkte till Valencia*… 'Problemet', sade jag, 'är inte att jag är emot att fara till Valencia, utan att jag inte kan gå ut på gatan.' Martínez Barrio gick till telegrafen och läste remsan. Det gjorde ett sådant intryck på honom att han, utan att invänta slutet på samtalet, rusade iväg för att träffa Caballero. Han återvände snabbt och sade att regeringen skulle göra detta och detta och allt annat, och att jag bara skulle hålla mig lugn. Jag svarade tillbörligt och det blev inte mer diskussion." [9]

Att Largo Caballero nu hade beslutat sig för att han inte längre kunde dra ut på tiden, framgår tydligt från ett teleprintat meddelande från Prieto till Azaña klockan 8 på kvällen: "Premiärministern har fört min uppmärksamhet till hans förhör av representanterna från CNT. De bad honom att inte sända förstärkningar eller att använda vapenkraft." Caballero vägrade kategoriskt att tillmötesgå dessa önskningar och sade sina besökare att de skulle låta deras likasinnade få veta att det var "dumt att tro att de kunde besegra staten, de skulle bara bli krossade."[10]

Redan vid middagstid, omedelbart efter det korta kabinettsmöte som Prieto refererat till i sitt teleprintade meddelande till Azaña, hade ett uttalande sänts ut till pressen med en kungörelse om dekreten om allmänna ordningen och militären som antagits föregående dag[11] men ännu inte verkställts. General Antonio Escobar i Nationella Republikanska Gardet utnämndes till delegat för allmänna ordningen, medan general Sebastián Pozas, som vi sett hade konverterat till kommunistpartiet, utnämndes till militärkommendör för regionen – officiellt för Fjärde Organiska divisionen – och för den så kallade Östra Armén i närliggande Aragon, där CNT och FAI dominerade. Dessa utnämningar innebar en upplösning av de katalanska råden för försvaret och inre säkerheten och med dem, regionens omhuldade autonomi.

Även om Esquerra vid dess partikongress i juni 1937 kritiserade Valencia för att inte omedelbart besvara den katalanska regeringens begäran om förstärkningar och fördömde förseningen som en "manöver" för att tvinga Katalonien till att överge sin autonomi[12], så protesterade ingen av dess ledare vid den tiden. I själva verket antyder tonen i den officiella kungörelsen från Generalidad-palatset att president Companys och de andra Esquerra-ledarna accepterade Valencias beslut med lättnad och att deras rädsla för CNT för tillfället var större än deras tillgivenhet för regionens autonomi. "Republikens regering har, på eget initiativ, tagit hand

[7] Azaña-Prieto-remsorna, 29-37. För information om dessa remsor, se kap.42, not 54.
[8] Enligt information som jag fått av Cisneros i Mexico 1940 (stenograferade anteckningar, Hoover Institution).
[9] *Obras*, IV, s 581.
[10] Azaña-Prieto-remsorna, s 59.
[11] *La Correspondencia de Valencia* (kvällstidning), 5 maj 1937.
[12] *El Día Gráfico*, 15 juni 1937.

om allmänna ordningen i Katalonien", löd uttalandet. "Med resurser överlägsna de som Generalidad har tillförfogande, kan republikens regering möta den nuvarande situationens krav. Det är inte läge för kritik nu. Allt vi kan rekommendera och bör rekommendera, om vi önskar tjäna kriget mot fascismen, är lojalt och beslutsamt samarbete med republikens regering. Länge leve republiken!.... Vi uppmanar alla att lägga ner vapnen och att upphöra med oroligheterna på gatorna." [13]

Det är helt klart att Companys, liksom premiärminister Tarradellas, skulle ha föredragit en gradvis utnötning av anarkisternas makt framför varje intrång på katalansk autonomi, men när striderna väl hade brutit ut och hans begäran om förstärkningar hade avslagits, böjde han sig utan protester för Valencias beslut att ta kontroll över allmänna ordningen. Även om han i sina noteringar om Majhändelserna erkände att det låg i den centrala regeringens "uppdrag" att snabbt ta hand om avväpningen, så registrerade han en mild opposition mot övertagandet av allmänna ordningen.[14] Jagad av rädslan för att han i historien skulle hållas räkning för uppgivandet av den katalanska autonomin – en rädsla som under senare månader blev en fix idé[15] – gjorde Companys flera försök, efter att CNT:s och FAI:s makt hade brutits, att återta kontrollen över allmänna ordningen, men alltid utan framgång.[16]

Fram till Majhändelserna hade det anarkosyndikalistiska ledarskapets tillit till Companys varit obestritt. "I allt han sade och i hela hans agerande", skrev Diego de Santillán, "fanns en attityd, en moralisk och andlig inställning, som vi nästan helt delade. Det fanns få republikaner som hade en så perfekt förståelse för den situation som uppkom den 19 juli, och det fanns få som utryckte sig med sådan klarhet och med sådan kraft till förmån för en ny social regim kontrollerad av arbetarna… Majhändelserna framställde honom plötsligt i ett annat ljus för oss. Från denna tidpunkt började vi tvivla på presidentens ärlighet i hans tidigare agerande. Var han eller var han inte inblandad i provokationen av de blodiga händelserna?.. Medan vi spelade ut alla våra kort för att försöka att få slut på denna blodsutgjutelse mellan bröder, saknade vi för första gången sedan julidagarna stöd från Companys … Companys borde förklara för den katalanska arbetarklassen, som stödde honom under en mycket svår tid, om hans roll var medbrottslingens eller fångens under provokationerna i maj och i den påföljande invasionen i den autonoma regionen." [17]

I enlighet med CNT:s förslag på tisdagskvällen upprättades slutligen en provisorisk regering på onsdagen, bestående av fyra ministrar: Carlos Martí Feced från Esquerra; Valerio Más, sekreterare i CNT:s regionala kommitté; Antonio Sesé, generalsekreterare i PSUC-kontrollerade katalanska UGT; och Joaquín Pou från Unió de Rabassaires. Frågan om att avlägsna Artemio Aiguadé från ministeriet för inre säkerheten löstes automatiskt då den centrala regeringen tog över ansvaret för den allmänna ordningen. Rodríguez Salas stannad dock kvar som chef för generalkommissariatet i avvaktan på Antonio Escobars ankomst, delegaten för allmänna ordningen som utnämnts av Valencia.

Nya appeller sändes nu ut från Generalidad-palatset. CNT:s sekreterare Mariano Vázquez bad återigen arbetarna att lämna gatorna. "Vi säger er att denna situation måste få ett slut… Vi vill inte att detta stigma ska falla på de spanska anarkisterna… Detta är inte tillfälle, inför de ansamlande kårerna, att diskutera vem som har rätt. Det är absolut nödvändigt att ni lämnar gatorna med era vapen … Vi kan inte vänta på att andra ska göra det. Vi måste göra det själva. Efteråt skall vi prata. Om ni, när ni diskuterar vårt agerande på vårt nästa möte, beslutar att

[13] *La Vanguardia*, 6 maj 1937.
[14] Companys, "Notes and Documents".
[15] Enligt Miguel Sena Pàmies, en medlem i PSUC:s centralkommitté och minister i Generalidad-regeringen efter Majhändelserna (personlig intervju 1945).
[16] Ett par dagar efter att striderna upphört och regionen ockuperats av 12000 stormtrupper, uttryckte Companys sitt hopp om att administrationen för allmänna ordningen skulle återges till regionen (som återgivet i *Hoja Oficial del Lunes*, 17 maj 1937).
[17] *La revolución y la guerra en España*, s 148-50.

vi förtjänar att skjutas, då får ni skjuta oss, men nu måste ni följa våra uppmaningar.” [18] Men Vázquez dundrande stämma kunde inte överrösta hans upprörda sympatisörer. Striderna fortsatte oavbrutet både i Barcelona och i några av de andra städerna och byarna i regionen, som Tarragona, Tortosa och Mora La Nueva, där latenta motsättningar steg till ytan som svar på nyheterna från huvudstaden.[19]

Samtidigt uppstod oro bland milismännen vid Aragon-fronten, där en del var beredda att genast marschera till Barcelona. Informationen var fragmentarisk och ibland motsägelsefull. Enligt POUM-källor, var officerarna och de politiska kommissarierna i tjugonionde divisionen splittrade i frågan. Några var för att leda en expedition till Barcelona, andra ville konsultera partiet. Nyheter mottogs om att trupper i Lérida, på huvudvägen mot Barcelona, hade börjat belägra POUM:s och CNT:s lokaler. José Rovira, divisionens kommendör, gav sig iväg till Binéfar (ca 4 mil från Lérida) tillsammans med en del av en stormbataljon. Där fann han etthundra män under Máximo Franco, CNT-kommendören för 127:e blandade brigaden, på väg mot Barcelona. De två männen beslöt att fortsätta ensamma till Lérida för att diskutera med de civila och militära ledarna. En kompromiss nåddes: milisen återvände till fronten och soldaterna utanför POUM:s och CNT:s lokaler drog sig tillbaka.[20] I en något annorlunda version hävdade Julián Gorkin att POUM och CNT sände emissarier från Barcelona med order till milismännen att återvända till fronten och att dessa order åtlyddes ”under absolut disciplin”.[21] För sin del bekräftar Abad de Santillán att CNT:s undersekreterare för försvaret, Juan Manuel Molina, kämpade med ”näbbar och klor” för att hindra ”en stor motoriserad kolonn” från CNT från att fara till Barcelona. ”Vi rådde [Molina] till att lämna över Capitanía General[22] och kommandot för vår milis till general Pozas [den nyligen utnämnde kommendören för Fjärde Organiska divisionen]. Vi kunde inte lita på att ledarna för vår egen organisation inte tog till någon allvarlig aktion mot Valencias dekret.” [23] (Detta något märkliga uttalande av en av de mest inflytelserika figurerna i den frihetliga rörelsen var helt klart avsett att lägga ansvaret för beslutet att överlåta kontrollen till Valencia på de andra CNT-FAI-ledarna, för det finns ingen oberoende bevis för att han personligen motsatte sig dem vid den tiden.) Vad gäller den kommunistiska versionen om förflyttningen av trupper från fronten, så påstår La Pasionaria att två CNT-bataljoner och en POUM-bataljon stoppades på väg till Barcelona av Alfonso Reyes, flygvapenkommendören vid Aragon-fronten och PSUC-medlem, som hotade att bomba ”desertörerna” om de inte återvände till fronten. ”Bataljonerna”, påstår hon, ”återvände till sina enheter och bara en grupp POUM-ister anlände till Barcelona”.[24]

---

[18] *Solidaridad Obrera* (Barcelona), 6 maj 1937.

[19] Rapporter om striderna på dessa platser kan ses i Anarquia, 12 juli 1937; *Solidaridad Obrera*, 12, 15, 16 maj 1937; och *Treball*, 14 maj 1937. Se också Companys, ”Notes and Documents”; Manuel Cruells, *Majo sangriento*, s 89; och Souchy, *La verdad*, s 49-50.

[20] Josep Coll och Josep Pané, *Josep Rovira*, s 171-73.

[21] *El proceso de Moscú en Barcelona*, 60. Se också POUM-dokumentet ”El Comité Executiu del POUM dona ordres que no venguin a Barcelona forces del front” (Hoover Institution, Bolloten Collection).

[22] CNT-aktivisten Isidro Guardia Abella skriver: ”På order av president Companys och med skiftligt godkännande av CNT-FAI-kommittéerna, överlämnade [Molina], flankerad av hans kommunistiska stab, det militära kommandot över Katalonien till general Pozas. (*Conversaciones sobre el movimiento obrero: Entrevistas a militantes de la CNT*, s 109).

[23] *Alfonso XIII, la II república, Francisco Franco*, s 424-25. Se också Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra*, s 136-37; *La revolución*, s 147; och Souchy, *La verdad*, s 32.

[24] Dolores Ibárruri, *El único camino*, s 371-72. En rapport, daterad den 15 maj 1937, upprättad för Aragon-fronten av juridiska departementet på begäran av general Pozas, som nu var medlem i PCE, anger att mellan 1500 och 2000 män som tillhör CNT- och POUM-styrkor den 5 maj ”övergav fronten och gav sig iväg mot Barcelona med all slags beväpning”, men stoppades utanför Lérida av flygvapnets marktrupper under kommando av generallöjtnant Alfonso Reyes (”Informe que emite la Asesoría Jurídica del Frente de Aragón en virtud de la Orden Telegráfica del General Jefe del Ejéricto del Este”, Servicio Histórico Militar, Armario 62, Leg. 768, Carpeta 1). En fotokopia finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

I Valencia, sent på onsdagseftermiddagen, ett par timmar efter att regeringen hade annonserat dekreten om militären och den allmänna ordningen, publicerade den kommunistiska tidningen *Frente Rojo* följande ledare:

> De som har orsakat oroligheterna i Katalonien är inte våra bröder…. De är varken anarkister, socialister eller kommunister, eller republikaner, inte heller är de antifascister av något slag… De är våra värsta fiender. De är människor utan ideal, utan hjärta, i tjänst hos inkräktarna… Vilken nåd kan vi visa dessa, de som inspirerade av fascismen försöker skapa en kaotisk situation på hemmafronten, en situation som kan rasera vår armés motstånd och underlätta för de utländska interventionisterna? Vilken nåd kan vi visa de som dödar våra arbetare, våra soldater, dessa hjältemodiga självuppoffrande försvarare av folket? Ingen, ingen som helst…
>
> Det får inte vara ett ögonblick av tvekan. Regeringen har tagit kontroll över allmänna ordningen i Katalonien… De som orsakade [konflikten] ska få känna konsekvenserna. Men dekreten får inte bli döda papper. Vi måste agera nu, med högsta fart och med skoningslös energi. Det får inte gå många timmar innan situationen i Katalonien är fullständigt under kontroll… Vem som än reser sig mot folket, vem som än blodtörstigt samarbetar med fienden, ska få känna kraften från folkets vilja. Allting, absolut allting, måste göras så att ytterligare en dag inte går innan lugnet har återupprättats i Katalonien och alla hederliga män och alla ärliga antifascister återigen arbetar och kämpar för att vinna kriget och föra den folkliga revolutionen framåt. [25]

Under tiden fortsatte striderna i Barcelona. Tre allvarliga incidenter bidrog till att ytterligare förgifta det politiska klimatet: Antonio Sesé, den nyligen utnämnde PSUC-UGT-ministern, besköts och dödades när han var på väg in i Generalidad-palatset.[26] Vem som var ansvarig har aldrig blivit känt, även om anklagelserna var många. ”Det påstods att han hade beskjutits från artistfackföreningens lokal [CNT:s]”, sade CNT:s nationella kommitté, ”[men] det bevisades senare att kulan som kostade honom livet inte avfyrades från fackföreningsbyggnaden.” [27] Kommunisterna påstod att han hade mördats av ”trotskistiska angripare i fascismens tjänst”,[28] medan Augustin Souchy, CNT-FAI:s talesman, påstod att skottet hade avfyrats ”från en barrikad som tillhörde Sesés egna partikamrater”.[29] Samma dag sårades allvarligt general Escobar, den nyss utnämnde delegaten för allmänna ordningen, när han besköts vid sin ankomst till Barcelona för att inta sin nya post.[30] Som följd utnämnde Valencia generallöjtnant Alberto Arrando till ny delegat för allmänna ordningen.[31] Och sedan, någon gång mellan onsdag kväll och tidigt torsdag morgon, mördades Camillo Berneri, en ledande italiensk anarkistisk intellektuell och militant, och hans kamrat och medarbetare Francesco Barbieri, av okända förövare.[32]

---

[25] 5 maj 1937.
[26] Han ersattes av Rafael Vidiella, PSUC-UGT-ledaren.
[27] *Cultura proletaria*, 19 juni 1937.
[28] *Frente Rojo*, 6 maj 1938. Se också tal av Rafael Vidiella, ibid., 4 juni 1938.
[29] *La verdad*, 30-31. Enligt Miguel Serra Pàmies (intervjuad av mig i Mexico 1944), kan Sesé mycket väl ha dödats av medlemmar i PSUC. Under en period, sade han, hade Sesé varit en ”Bullejista” (anhängare till José Bullejos, en tidigare PCE-sekreterare som hade uteslutits ur partiet och anslutit sig till PSOE:s vänsterflygel). ”Kommunisterna”, tillade han, ”gjorde det svårt för Sesé i UGT. De bara tolererade honom där. Långt före kriget hade han varit medlem i BOC” (från mina stenograferade anteckningar, Hoover Institution).
[30] *El Noticiero Universal*, 6 maj 1937.
[31] *El Día Gráfico*, 6 maj 1937.
[32] George Esenwein skriver: “Inget hördes officiellt om morden på Berneri och Barbieri förrän den 8 maj (*Boletín de Información, CNT-FAI*). Det var tveklöst på grund av vapenvilan den 6 maj som detaljer om morden inte rapporterades av *Solidaridad Obrera* förrän den 11 maj, några dagar efter att striderna upphört. Vem som exakt var ansvarig för morden har aldrig blivit klarlagt. Det finns tre rimliga versioner om hur de utfördes. Vid den tiden anklagade de flesta källor som var sympatiskt inställda till anarkosyndikalisterna kommunisterna för dåden. Det var välkänt att Berneri vid den tiden ofta retade upp kommunisterna med sin kritik av deras politik i Spanien. I en artikel publicerad i *Guerra di Classe* – en italiensk anarkosyndikalistisk tidskrift som Berneri och andra frihetliga italienare i ’Casa Malatesta’ i Barcelona hade gett ut sedan oktober 1936 – påstod Berneri att Ryssland hade sänt vapen och kadrer till Spanien för att ’kontrollera den antifascistiska kampen och hejda den sociala revolutionens utveckling under striderna mot fascismen’ (16 dec. 1936, som återgivet i *Anarchist Review*, nr. 4, 1978, s 54). Enligt Rudolf Rocker gav denna artikel ’upphov till en protest från den ryske ambassadören i

Barcelona [förmodligen den sovjetiske generalkonsuln Antonov-Ovsejenko] och från denna stund förklarade Moskvas agenter krig intill döden mot honom' (*Extranjeros en España*, s 132). Med tanke på Berneris och anarkosyndikalisterna långvariga konflikt med kommunisterna före Majhändelserna, och med tanke på kommunisternas metoder att likvidera sina politiska motståndare, är det inte förvånande att de anklagades för morden. Enligt Augustín Souchy dödades Berneri och Barbieri på följande sätt: 'På onsdagen den 5 maj, kring klockan 5 på eftermiddagen… kom tolv män [till deras lägenhet], hälften av dem var Mozos de Escuádra [vakter i Generalidad] och den andra hälften medlemmar i PSUC och UGT, som bar röda armbindlar. När de bad ledaren för gruppen om hans namn, visade han sitt ID-kort med numret 1109. Två män i gruppen stannade i våningen och sökte igenom den… Följande natt dödades [Berneri och Barbieri] av kulsprutekulor, som obduktionen visade. Det var ett kallblodigt och planerat mord… Bevisen är ovedersägliga. Berneri och Barbieri blev mördade för att de var anarkister, av Mozos de Escuádra och medlemmar i PSUC, dvs. av kommunistpartiet i allians med Moskva' (*Los sucesos de Barcelona*, s 24-25). En liknande redogörelse gavs av 'Brand' (Enrico Arrigoni), frilanskorrespondent för den amerikanska anarkistiska tidningen *Cultura Proletaria*, som, liksom Souchy, var i Barcelona vid den tiden. Dessutom påstår han att var tillsamman med Berneris och Barbieris hustrur när de identifierade sina makars illa tilltygade kroppar (*Cultura Proletaria*, 12 juni 1937, och Arrigoni, *Freedom: My Dream*, 323-24). Flera veckor efter Majhändelserna fick uppfattningen att Berneri blev mördad av kommunisterna stöd i en artikel den 29 maj 1937 i *Il Grido del Popolo*, organ för det italienska kommunistpartiet i Frankrike. Artikeln försöker framför allt att påvisa vem som var ansvarig för Majhändelserna. Berneri anklagas falskeligen för att ha varit med bland de så kallade okontrollerbara element som påstods ha provocerat fram 'det blodiga upproret mot folkfrontsregeringen i Katalonien'. Artikeln fortsätter med att betyga att Berneri, som en av provokatörerna, mötte 'sitt rättmätiga öde i denna revolt'. Även om artikeln på intet sätt antyder att kommunisterna hade med Berneris död att göra, visar den vilket starkt förakt de hade för honom. Den speglar också tydligt kommunisternas vid den tiden vanliga uppfattning att det var berättigat att undertrycka och till och med döda personer som var emot folkfronten. Efter kriget har ett antal skribenter anslutit sig till versionen att kommunisterna var ansvariga för mordet på Berneri, mest noterbart även hans svärson Vernon Richards (*Lessons of the Spanish Revolution , 1936-1939* [1983 års utgåva], s 250); Abad de Santillán (*Alfonso XIII*, s 425); och Pier Carlo Masini och Alberto Sorti (i Berneri, *Pietrogrado 1917/Barcellona, 1937*, s 239-54).

"Den officiella anarkistiska redogörelsen för mordet på Berneri lades fram av CNT:s nationella kommitté. I ett manifest från juni 1937 lade nationella kommittén skulden för majdagarnas tragedi och morden på Berneri och Barbieri på det separatistiska katalanska partiet *Estat Catalá* (se *Boletín de Información, CNT-FAI*, 14 juni 1937). Enligt detta manifest dödades Berneri på grund av hans intima kunskaper om de italienska fascisternas aktiviteter i Spanien och på andra platser runt Medelhavet. Manifestet hävdar att de män som arresterade Berneri och Barbieri inte var PSUC-medlemmar utan troligare profascistiska element från *Estat Catalá* som klätt ut sig till poliser och som troligen arbetade i maskopi med OVRA (Mussolinis hemliga polis).

"En variant av teorin om mordet på Berneri som en fascistisk konspiration har nyligen lagts fram av historikern Carlos Rama, som noggrant undersökt frågan och presenterat sina fynd i flera publikationer. (Se till exempel *Fascismo y anarquismo en España contemporánea*). I korthet menar Rama att det mest troliga är att Berneri dödades av francotrogna femtekolonnare på order av OVRA. Som stöd för denna åsikt pekar Rama på att den italienske historikern Pier Carlo Masini har upptäckt dokument i Casellario Político Centrale i inrikesministeriet i Italien som visar att Berneri, medan han var i Barcelona, konstant övervakades av italienska polisagenter. Dessa agenter, fortsätter Rama, kan ha infiltrerat de utländska anarkosyndikalistiska grupperna som verkade i Barcelona. Rama förklarar att OVRA:s stora intresse för Berneris rörelser var förståeligt: han var inte bara välkänd för sina antifascistiska skrifter (till exempel hans *Mussolini a la conquista de la Baleares*), utan det ryktades att han också var inblandad i en komplott för att mörda Mussolini. Det är viktigt att i detta sammanhang notera att det finns konkreta bevis för att OVRA-agenter var aktiva i Barcelona under inbördeskriget. Till exempel vet vi att ett brev från Leo Trotskij till Jean Rous snappades upp av OVRA-agenter, eftersom det uppdagades flera år senare i de italienska polisregistren (se kapitel 40, not 3).

"Ramas teori utmanar helt klart de flesta anarkisters uppfattning att Berneri dödades av kommunister. Men det finns några frihetliga, som Juan García Oliver, som intar en ståndpunkt liknande Ramas. I hans självbiografi *El Eco de los Pasos* (1978), påpekar García Oliver att anarkisterna instinktivt anklagade PSUC för att ha dödat Berneri på grund av deras hat mot kommunisterna. Å andra sidan, spekulerar han, med tanke på den förvirring som rådde i Barcelona under Majhändelserna, skulle det varit möjligt för OVRA-agenter att genomföra en sådan operation. Han finner det också värt att notera att Berneris avrättning var slående lik morden på Carlo och Nelli Rosselli, vilka dödades strax efter Majhändelserna i Frankrike av franska Cagoulards på order från OVRA (se *New York Times*, 24 Sept. 1944, som rapporterar att morden på Rossellis beordrades av greve Galeazzo Ciano).

"I ett brev till Burnett Bolloten (juli 1979), påstod Federica Montseny att mordet på Berneri 'är och kommer alltid att förbli ett mysterium'. Hon kom fram till denna slutsats efter att ha diskuterat ämnet med Rama: 'Enligt Rama, kunde organisatörerna av mordet lika gärna varit fascister som kommunister. Mussolini förlät aldrig Berneri… för de kampanjer mot fascismen som vår olycksalige kamrat bedrev under sina exilår i Frankrike. Och dådet som begicks en månad senare – i juni 1937 – av fascismen betalda mördare, som dödade Carlo och Nello Roselli i Paris under de mest fruktansvärda förhållanden, reser vissa tvivel. Faktum är att Berneri hade utmärkt sig mer genom sina attacker mot fascismen än genom sin opposition mot kommunisterna. Det frö av tvivel som

Tills nu var de enda väpnade styrkor som anlänt till Barcelona från Valencia de marinsoldater som Indalecio Prieto sänt med jagarna *Lepanto* och *Sánchez Barcaiztegui* för att evakuera presidenten, men de lyckades inte nå fram till den katalanska parlamentsbyggnaden.[33] Om man ska döma av Azañas dagbok, var presidenten utom sig, rasande över Largo Caballeros ”glättiga bekymmerslöshet” och ”oförskämda uppförande”, och rädd för att ”försvinna onödigt och tragiskt i Barcelona”.[34] Även om han i *La velada en Benicarló* hävdar att han under de fyra dagarna med strider roade sig själv med att diktera den avslutlande texten i boken,[35] kan det råda föga tvivel om att han levde i fruktan för att mördas. Anarkosyndikalisterna, visste han, hade inte glömt den fruktansvärda massakern på anarkistiska bönder under upproret i Casas Viejas i januari 1933, och även om det inte finns några bevis för anklagelsen att han, som krigsminister, hade beordrat stormtrupperna och Guardia Civil att varken ta skadade eller fångar utan att ”skjuta dem i magen”,[36] var han hatad på grund av denna obevisade anklagelse. Inte heller hade anarkosyndikalisterna glömt att Azaña 1932, vid tiden för deras uppror i gruvdistriktet Alto Llobregat, enligt hans eget vittnesmål inför Cortes, hade sagt till den general som ledde Fjärde Organiska divisionen: ”jag ger dig inte mer än femton minuter från den tidpunkt trupperna anlänt till platsen för händelserna och krossandet av detsamma [upproret]”.[37] Så det fanns goda grunder till Azañas oro.

På torsdagsmorgonen den 6 maj, under en paus i striderna, presenterade sig kommendören på *Lepanto*, ledsagad av fem eller sex marinsoldater, i parlamentsbyggnaden.[38] Azaña ansåg att varje försök till avresa skulle vara dumdristigt. ”Prieto fortsatte att pressa mig till att utnyttja de tio minuternas lugn för att fara till hamnen”,[39] men inga av hans förslag verkade tilltala presidenten. ”Det kom ett vagt leende av skepticism i Prietos ansikte”, skriver Julián Zugazagoitia, en vän till Prieto och senare inrikesminister. ”Han var säker på att med en smula mod skulle något av hans förslag kunna genomföras, främst evakuering via havet. Avståndet från den katalanska parlamentsbyggnaden till hamnen var mycket kort, och resan kunde ha gjorts med bil på fyra minuter. Men Don Manuel föredrog fyra dagar i skräck och osäkerhet framför fyra minuters beslutsamhet.” [40] Slutligen, enligt Azaña, efter ytterligare diskussion med Prieto, ”som pressade mig allt mer, och uttryckte tanken att jag kanske inte vågade ta risken, beslöt jag mig för att fara”. Men just när han skulle lämna parlamentsbyggnaden,

---

Rama sådde i mig som resultat av vårt samtal, manar mig, för mitt samvete, att inte avfärda en fråga som har sina skäl både för och emot.’

”För ytterligare information om Berneri, se Víctor Alba, *El marxismo en España*, 1919-1939, II, 429, s 448-49; Camillo Berneri, *Mussolini a la conquista de las Baleares*, s 3-6; Giovanna Berneri, *Lezione sull'antifascismo*, s 109 ff., citerad av Hugh Thomas, *The Spanish Civil War* (1977 utg.), s 658, not 5 [i svenska utgåvan, *Spanska inbördeskriget*, har man av någon anledning helt utelämnat alla noter, varför denna hänvisning saknas – se a.a. s.524]; Julián Gorkin, *Caníbales politicos*, s 96; Francisco Madrid Santos, *Camillo Berneri, un anarchico italiano, 1897-1937*; Marcel Ollivier, *Les journées sanglantes de Barcelone*, s 27; Randolfo Pacciardi, *Il battaglione Garibaldi*, s 223; Max Sartin, *Berneri en Ispagna*; Paul Sharkey, *The Friends of Durruti: A Chronology*; Carlos Semprún-Maura, *Revolution et contre-revolution en Catalogne*, s 240-42; Paolo Spriano, *Storia del partito comunista italiano*, III, s 154, 209; *L'Adunata dei Refrattari*, 13 aug. 1938; *La Batalla*, 13 maj 1937; BEIPI (Paris), 16-31 juli 1955; *Boletín de Información, CNT-FAI*, 14 juni 1937 (Rapport till CNT:s nationella kommitté); CNT (Paris), 22 okt. 1950; *Cultura Proletaria*, 3, 10, 17 maj 1941; *L'Espagne Nouvelle*, 10 juni 1938; *Man!*, juni 1937; *Le Reveil* (Geneva), 29 maj 1937; *Solidaridad Obrera*, 13 juni 1937; *Spanish Revolution* (New York), 4-18 juni 1937; *Tierra y Libertad*, maj 1937; och *Vanguard*, juni, aug. 1937. (Burnett Bolloten och jag är David W. Pike tack skyldig för att han försett oss med en del av de bibliografiska källorna ovan.)” Jag tackar också George Esenwein för hans värdefulla forskningsbidrag.

[33] Azaña, *Obras*, IV, s 580-81.

[34] Ibid., s 585, 587.

[35] s. 7.

[36] *Diario de las Sesiones de Cortes*, 15 mars 1933, som återgivet i Jerome R. Mintz, *The Anarchists of Casas Viejas*, s 247. Av alla böcker som skrivits om detta ämne, är detta arbete, baserad på tre års fältforskning, utan konkurrens den bästa.

[37] Manuel Azaña, *Una política, 1932-1933*, s 230-31

[38] *Obras*, IV, s 584.

[39] Ibid., s 585.

[40] *Historia de la guerra en España*, s 255-56.

skriver Azaña, återupptogs skjutandet ”med större våldsamhet än någonsin”, och tvingade honom att uppskjuta avfärden till Valencia till följande dag.[41]

Under tiden blev det tydligt, genom de häftiga striderna på onsdagen, att maningarna till eldupphör inte enhälligt hade efterhörts av de stridande. ”Striderna hade redan hållit på i tre dagar”, skrev Souchy, AIT-representanten i CNT-FAI:s kontor för utrikesinformation, ”och det fanns inga tecken på fred… Omkring klockan 5 på eftermiddagen framförde CNT:s regionala kommitté följande förslag: ’Striderna ska upphöra. Varje part stannar i sina ställningar. Polisen och de civila som strider på deras sida uppmanas att gå med på en vapenvila!’” [42] Men dessa förslag passerade ohörda.

Durrutis vänner spred ett annat flygblad som innehöll följande krav: ”Formering av en revolutionär junta.” ”Avrättning av de som är skyldiga till attackerna mot arbetarklassen.” ”Avväpning av de beväpnade [polis-]kårerna.” Detta verkar ha varit de exakta ordalydelserna i de viktigaste kraven enligt en artikel som publicerades efter Majhändelserna i *El Amigo del Pueblo*, gruppens tidning. Artikeln kritiserade CNT-FAI-pamfletten *Los sucesos de Barcelona*, för dess “brist på seriositet” och “magra dokumentation” när den påstod att flygbladet hade deklarerat att en revolutionär junta redan hade bildats och att POUM hade inbjudits att delta i den.[43] Hur som helst, CNT:s och FAI:s regionala kommittéer fördömde Durrutis vänner som provokatörer och förklarade att flygbladet var ”fullständigt otolererbart och i konflikt med den frihetliga rörelsens politik… Alla måste följa dessa kommittéers paroller. Nu när Generalidad-rådet har bildats, måste alla acceptera dess beslut då alla är representerade i det. Bort med vapnen från gatorna.” [44]

Durrutis vänner svarade omedelbart på fördömandet med ett manifest som spreds från hand till hand på barrikaderna: ”Vi visste från början att dessa kommittéer bara kunde vara till hinder för proletariatets frammarsch… Vi, Durrutis vänner, har tillräcklig moralisk auktoritet för att förskjuta de individer som, genom oförmåga och feghet, har förrått arbetarna och revolutionen… Deras förräderi är enormt. Proletariatets två viktigaste garantier – inre säkerheten och försvaret – har offrats till våra fiender på ett bräde… Istället för att planera en snabb och djärv offensiv har tid och material förslösats bit för bit. Förstånd och ledning har saknats… Kamrater! Stå kvar på krigsfot! Svikta inte! Länge leve den sociala revolutionen!” [45]

---

[41] *Obras*, IV, s 585-88. Azañas rädsla och tvekan framgår tydligt i hans teleprintade meddelande till Prieto, vilken gjorde vad han kunde för att övertyga presidenten om att lämna parlamentsbyggnaden och åka till hamnen (Azaña-Prieto-remsorna, s 70-89).

[42] *La verdad*, s 24.

[43] 31 sept. 1937 (sic). Den felaktiga version av flygbladet som återges i Cruells, s 70, och som jag citerat i *La revolución española*, s 587, hade tydligen sitt ursprung i *Los sucesos de Barcelona*. Författaren till denna pamflett var Agustín Souchy, vilket inte anges i den spanska utgåvan, men kan ses i den engelska översättningen, *The Tragic Week in May*. Denna utgavs av CNT-FAI:s informationskontor för utlandet, som leddes av Souchy.

[44] *Solidaridad Obrera*, 6 maj 1937. George Esenwein skriver: “Bitterheten mellan CNT-FAI:s ledarskap och Durrutis vänner fortsatte efter Majhändelserna. I början av juni gav Durrutis vänner, tillsammans med POUM och några sektioner inom Frihetlig ungdom, ut ett manifast – Manifesto de Unión Comunista – som var starkt kritiskt till CNT-FAI-ledningen. Man angrep den framför allt för att ha beordrat anarkosyndikalisterna att dra sig tillbaka från gatorna och återvända till arbetet (se Juan Gómez Casas, *Historia de la FAI*, s 246-48). Detta fick CNT-organet *Fragua Social* att brännmärka Jaime Balius [gruppens främste ledare] som marxist. Även om han benhårt avvisade denna etikett i *El Amigo del Pueblo* (22 juni 1937), lyckades han aldrig helt få bort det marxistiska stigmat från Durrutis vänner. Det är värt att notera att kontroversen kring gruppen fortsatte långt efter kriget. José Peirats, som av många betraktas som CNT-FAI:s officielle historiker (*La CNT en la revolución española*), döljer inte sin fientlighet i sin populariserade redogörelse för anarkosyndikalisterna under kriget (*Los anarquistas en la crisis política española*, s 229). Ännu mer kritisk mot Durrutis vänner var Helmut Ruediger, AIT-representanten i Barcelona, som karakteriserade en del av dess politik som ”bolsjevik-fascistisk” (*Ensayo crítico sobre la revolución española*, s 28). Å andra sidan, en av de böcker som har försökt rädda Durrutis vänner från sådan kritik är den korta men intressanta studien av Frank Mintz och Miguel Peciña, *Los amigos de Durruti, los trotsquistas y los sucesos de mayo*.” Jag tackar George Esenwein för denna not.

[45] En kopia av detta manifest finns i Hoover Institution (Bolloten Collection).

”Ytterligare ett hårt slag riktades mot de kampberedda arbetarna”, skrev Felix Morrow, den trotskistiske kritikern av POUM som vi tidigare citerat. ”CNT:s regionala kommitté skickade hela pressen ... ett kraftigt fördömande av Durrutis vänner såsom provokatörer... POUM:s press försvarade inte vänsteranarkisterna mot detta vidriga förtal.” [46] Det faktum att flygbladet som Durrutis vänner spridit hade hyllat ”kamraterna i POUM som har samarbetat med oss på gatorna” var otvivelaktigt besvärande för POUM:s ledning, ännu mer som rykten surrade om att hela ansvaret för händelserna skulle läggas på partiet. ”Jag anade vagt”, skrev George Orwell, ” att när striderna var slut skulle hela skulden läggas på POUM, som var det svagaste partiet och därför den lämpligaste syndabocken.” [47]

Kring 8:30 på onsdagskvällen sände den provisoriska regeringen ut en appell till alla arbetare och Kataloniens folk om att lägga ner vapnen och att ”glömma sitt hat och sin fiendskap”.[48] Fler appeller sändes ut. ”Lyssna inte på angriparna, på trotskisterna som vill att striderna ska fortsätta”, deklarerade PSUC. ”Låt oss enas runt regeringen i Generalidad.” [49] Miguel Valdés, PSUC-ledaren, utbröt: ”Arbetare i Barcelona, kamrater i CNT, låt oss inte slösa vår energi ett ögonblick längre. Vi måste sätta stopp för de trotskistiska brottslingarna, som i deras tidning fortsätter uppmana antifascisterna i Katalonien att döda varandra.” [50]

Jacinto Toryho, *Solidaridad Obreras* direktör och FAI-medlem, uttalade sig också. Refererande till ”vågen av kollektiv dårskap”, som raserade allt man uppnått under de första tio månaderna av revolutionen, såväl som ”det internationella proletariatets förhoppningar”, deklarerade han: ”Detta beteende, kamrater i CNT och UGT, kamrater i PSUC och FAI, kamrater i stormtrupperna och nationella gardet, är oförståeligt; det är föraktligt, föraktligt eftersom det är förnedrande för oss alla… I Barcelona dödar arbetarna varandra … Detta tillstånd av vansinne, som har förvandlat de mest sansade människor till dårar, måste upphöra… Tänk bara på att det ligger en front i närheten. Tänk bara att denna front kommer att demoraliseras om man där tar efter denna hekatomb… Kamrater i polisen, återvänd till era baracker! Kamrater i CNT, återvänd till era lokaler! Kamrater i PSUC och UGT, återvänd till era centra! Låt freden återvända!” [51]

Under hela kvällen sände CNT och UGT ut en gemensam appell som manade arbetarna att återgå till arbetet. ”Det är nödvändigt att återvända till normaliteten. Att fortsätta med denna industriella overksamhet när vi i denna stund utkämpar ett krig mot fascismen är detsamma som att samarbeta med vår gemensamma fiende.” [52]

Som resultat av appellerna klingade striderna av tidigt på morgonen, torsdagen den 6 maj. Förvirrade av deras ledares agerande hade anarkosyndikalisternas glöd börjat falna och många av dem övergav barrikaderna. Men, när dagen grydde, flammade skjutandet upp igen. CNT:s nationella kommitté sade:

> Transportfacket beordrade en återgång till arbetet, men då spåren var förstörda måste reparationsbilar först sändas ut innan spårvagnarna kunde lämna depåerna. Under morgonen besköts de och tvingades återvända… Tunnelbanan tvingades stoppa trafiken då den kommunistiska polisen och medlemmar i Estat Catalá omringade passagerarna vid några av ingångarna… På vissa platser låg stora högar med sönderrivna CNT-kort. På andra angreps våra kamrater. Våra lokaler intogs… På eftermiddagen… blev situationen allt värre. Kamraterna var beredda att ta saken i egna händer oavsett konsekvenserna. [Men] trots de många provokationerna… kunde vi inte blunda och utlösa en slutlig strid. [Det stod fullständigt klart] att vi hade spelat fiendens spel. De ville att vi skulle gå ut på gatorna; de ville att allmänna ordningen skulle övertas av den [centrala] regeringen… Vi för-

[46] Morrow, *Spanien ...*, s 153..
[47] *Hyllning till Katalonien*, s 136
[48] *El Noticiero Universal*, 6 maj 1937.
[49] *El Día Gráfico*, 6 maj 1937.
[50] *El Noticiero Universal*, 6 maj 1937.
[51] *Solidaridad Obrera*, 6 maj 1937.
[52] *El Noticiero Universal*, 6 maj 1937.

> stod bara alltför väl tragedin för de kamrater som hade provocerats och bringats i trångmål och som sett deras kamrater och vänner falla. Men framför allt var det nödvändigt att förhindra att allt som det spanska proletariatet vunnit i dess kamp sedan 19 juli plötsligt reducerades till intet.[53]

När POUM insåg att vidare motstånd var meningslöst, instruerade man sina anhängare att lämna barrikaderna och presenterad situationen så optimistiskt man kunde. ”Inför det faktum att den kontrarevolutionära manövern har slagits tillbaka”, deklarerade exekutiven i ett uttalande som publicerades i *La Batalla* på torsdagsmorgonen den 6 maj, ”ska arbetarna dra sig tillbaka från striderna och återvända till arbetet idag, utan undantag och disciplinerat, för att med entusiasm fortsätta arbeta för att snabbt besegra fascismen. POUM beordrar alla sina beväpnade militanter att lämna barrikaderna och gatorna och återuppta arbetet, men upprätthålla en vaksam attityd.” *La Batalla* hävdade samtidigt att proletariatet hade ”uppnått en betydande partiell seger… Man har krossat den kontrarevolutionära provokationen. Man har fått bort de som var direkt ansvariga för provokationen. Man har utdelat ett allvarligt slag mot bourgeoisien och reformisterna. Man kunde ha uppnått mer, mycket mer, om ledarna för de dominerande arbetarorganisationerna i Katalonien hade mött upp till situationen som arbetarna gjorde. Efter upprepade order från deras ledare har massorna börjat dra sig tillbaka från striderna i disciplinerad ordning. Proletariatet måste dock fortsätta att vara vaksamt. Man måste hålla vakt och bära vapen, bevaka bourgeoisiens och reformisternas aktiviteter och vara berett att sätta stopp för deras kontrarevolutionära manövrer.” Den 13 maj, efter att striderna upphört, publicerade *La Batalla* följande sammandrag av en lång resolution som antagits av centralkommittén: ”Då arbetarna som stred på gatorna saknade konkreta mål och ansvarsfullt ledarskap, hade POUM inget annat alternativ än att organisera och leda en strategisk reträtt,… för att undvika en desperat aktion som kunde ha utmynnat i en ’kupp’ och resulterat i en fullständig utradering av proletariatets mest avancerade delar. Erfarenheten av ’Majdagarna’ visar otvetydigt att den enda progressiva lösningen på det aktuella problemet är arbetarklassens maktövertagande och att det därför är avgörande att koordinera arbetarmassornas revolutionära aktiviteter genom formeringen av en revolutionär arbetarfront som enar alla organisationer som är beredda att slåss för fascismens fullständiga krossande. Detta kan bara uppnås genom en militär seger vid fronten och revolutionens seger där bakom. Centralkommittén anser att den politik som partiet drev under händelserna var fullständigt korrekt och helt i överensstämmelse med exekutivkommitténs linje, och är övertygad om att man har försvarat revolutionens och de breda arbetarmassornas intressen.”[54]

På torsdagskvällen den 6 maj mottog man nyheter i Casa CNT-FAI om att femtonhundra män från stormtrupperna hade nått Tortosas utkanter, 190 km söder om Barcelona. Både Federica Montseny, CNT:s hälsominister, som hade anlänt föregående dag för att hjälpa till att få slut på striderna, och Mariano Vázquez, CNT:s sekreterare, skyndade till Generalidad-palatset för att ta kontakt med Valencia. Inte utan skäl var de oroliga för att stormtrupperna på deras väg mot Barcelona skulle provocera varje anarkistkontrollerat samhälle de passerade till uppror. Det föll på García Oliver, CNT:s justitieminister som nu var tillbaks i Valencia, och Angel Galarza, Largo Caballeros inrikesminister, att förmå Vázquez och Montseny till att underlätta stormtruppernas väg genom Katalonien och till att återställa lugnet i den stridsrustade staden innan förstärkningarna anlände. De hemliga samtalen, som fördes via teleprinter, för att få slut på striderna, ingår som en del i Companys noteringar och dokument om Majhändelserna[55], av vilka de viktigaste delarna återges här:

> [García Oliver]: Detta är inrikesministern, Valencia. Är hälsoministern där?

---

[53] *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937.

[54] Hela resolutionen kan läsas i Victor Alba, *La revolución española en la práctica: Documentos del POUM*, s 155-62, och Andrés Nin, *La revolución española*, 1930-1937, s 281-90. I svensk översättning: Majdagarna i Barcelona

[55] Se kapitel 41, not 61. Datumet för diskussionen är felaktigt angivet till tisdagen den 7 maj, men det framgår klart från interna bevis att det skall vara torsdagen den 6 maj.

[Montseny]: Ja.. jag lyssnar García, Mariano kommer att tala med dig och sedan ska vi tala med Galarza…

[Vázquez]: Nu på morgonen verkade det som att situationen snart skulle reda upp sig… Vid middagstid började situationen att försämras, eftersom polisen förberedde attacker mot fackföreningsbyggnader… Det faktum att Arrando [den nye delegaten för allmänna ordningen som ersatte den sårade Escobar] har behållit Rodríguez Salas som polischef har haft en avgörande inverkan på situationen. Han sitter fortfarande i ledningen för polisen och har utan tvekan instruerat dem att inta den attityd de har. På många platser har man systematiskt rivit sönder CNT-kort… Fem kamrater som tillhörde Eroles livvakt [Dionisio Eroles, den anarkistiske expeditionschefen i generalkommissariatet för allmänna ordningen] har hämtats i deras hem och mördats. Som ett resultat av dessa och liknande händelser har kamraterna vidtagit åtgärder för att försvara sig. Stämningen blev ännu mer tryckt när nyheterna nådde oss om att 1500 gardessoldater anlänt till Tortosa. Det är omöjligt att just nu förutse vad som kommer at hända… [Om] det inte blir en snabb förändring i polisens och dess lednings attityd blir det omöjligt att undvika oroligheter i de byar som de måste passera och där det hittills inte varit några oroligheter.

[García Oliver]: Detta är García Oliver… Inrikesministern har beordrat att Rodríguez Salas omedelbart avskedas. Han är beredd att lösa situationen i Katalonien så rättvist som möjligt. Det är absolut nödvändigt att stormtrupperna som är på väg till Barcelona når sin destination så att de kan avlösa polisen, [som är] helt utmattad, nervös och inflammerad av konflikten… Du måste förstå detta och göra det klart för kommittéerna och kamraterna. Det är också absolut nödvändigt att du gör klart det för kamraterna i de byar som dessa opartiska, absolut opartiska fredsstyrkor måste passera. Regeringen vet att utan denna strikta opartiskhet kommer konflikten, som långt ifrån är löst, att förvärras och kunna spridas till hela Katalonien och resten av Spanien, och kanske resultera i regeringens politiska och militära nederlag… Inrikesministern [beaktar] möjligheten av att förflytta dessa styrkor på annat sätt än vägledes. Vägen är alltför lång och full av [potentiella] hinder som kanske reses av de angripare som vill förlänga den nuvarande situationen i Barcelona och få tillstånd regeringens kollaps. Då administrationen för allmänna ordningen nu har bytts ut, upprepar jag att du omedelbart bör instruera kamraterna i byarna om att inte sätta upp några hinder på fredsstyrkornas väg. Tvärtom bör de ge dem varje möjlig assistans och motta dem med glädje, eftersom risken annars finns… att de, om de angrips på vägen, kommer att bli uppretade, och resultatet bara blir att vi lyckas förvandla problemet i Katalonien till en nationell brand i vilken vi alla oundvikligen skulle gå under. Framför allt, uppmärksamma genast provinsen Tarragona, där POUM och separatisterna [en referens till Estat Catalá] har många anhängare, på att de måste förhindra att dessa beblandar sig med våra kamrater och tvingar dem till öppet motstånd mot styrkorna för allmänna ordningen…

[Vázquez]: [Även om vi inser] den obestridliga fördelen av att avlösa polisen i Barcelona, måste vi påpeka att problemen här inte kräver intervention från polisen. Läget är sådant att om de bara fick order att dra sig tillbaks till sina baracker under ett par timmar så skulle allt återvända till det normala. Det är absolut nödvändigt att polisen inte utför attacker eller gör någonting alls under en period av tre till fyra timmar. Denna tid skulle räcka för att återställa förtroendet och som resultat få barrikaderna att försvinna och polisen att lämna de byggnader och platser som de ockuperar…

[Galarza]: Detta är inrikesministern. När jag klockan 7:30 i kväll fick höra att polischefen Rodríguez Salas fortfarande satt i ledningen, gjorde jag följande uttalande [till Arrando], vilket jag läser från remsan jag har framför mig: ”Man måste omedelbart sätta en person som är medlem av de reguljära poliskårerna i ledningen för administrationen för säkerheten, en polischef som man har förtroende för; och representanterna för fackföreningarna och partierna ska sluta med att blanda sig i allmänna ordningen.” [Arrando] svarade följande: ”Jag håller fullständigt med och ska följa dina instruktioner omedelbart.”… [Vad gäller] den tid du önskar [för att återställa förtroendet], har jag inga invändningar till följande: Klockan 10 på kvällen kommer polisen att få order att inte avlossa ett endaste skott och att inte angripa någon byggnad. Bara de styrkor som är nödvändiga för bevakning ska stanna kvar på gatorna, men utan att söka efter vapen eller göra arresteringar under en tretimmarsperiod. Du ska ta ansvar för att se till att ditt folk på gatorna och i era lokaler drar sig tillbaka till sina hem under denna period och inte avlossar ett endaste skott. Jag ska utfärda dessa order. Självklart förstår du att om de inte åtlyds lojalt av båda sidor så har vi inte vunnit något. Premiärministern kallar mig. Vänta ett ögonblick… [Här] är García Oliver…

[Montseny]: García, det Galarza säger kan vi acceptera på villkor att vapenvilan beordras i morgon, från klockan 6 till 9 på morgonen, så att vi får tid att organisera en massdemonstration för fred med deltagande av hela Barcelona och ledd av representanter för organisationerna med deras paroller tillsammans. Vi ska föreslå UGT detta och är säkra på att de samtycker…

[Galarza]: Angående de där tre timmarna… Jag har inget att invända mot att det blir mellan klockan 6 och 9. Vad gäller demonstrationen, verkar det för mig vara en god idé såvida det inte finns några som angriper den, men jag fruktar att de där elementen kan utnyttja det allmänna tillståndet av spänning och att demonstrationen kanske börjar bra men slutar illa. Kanske det skulle vara bättre att hålla den på söndag istället för imorgon [fredag] och meddela det i ett gemensamt uttalande från de två arbetarorganisationerna. Jag ska ge order till polisen om att iaktta maximal försiktighet under natten. Låt mig se till så att det efter klockan 9 på förmiddagen imorgon kommer att vara nya och utvilade styrkor där, med en person i ledningen som har mitt fulla förtroende. [Detta var en referens till generallöjtnant Emilio Torres Iglesias från stormtrupperna som utnämnts till polischef för Barcelona].[56]

[Montseny]: Mycket bra, Galarza… Vapenvilan kan visa sig vara räddningen, men kom ihåg att jag inte vet till vilken grad dina order kommer att åtlydas om samma personer sitter kvar i ledningen för allmänna ordningen…

[Galarza]: Imorgon kommer andra officerare att sitta där.[57] … Men håll absolut detta för dig själv, ifall det skulle finnas någon som är intresserad av att upprepa Escobar-incidenten. Meddela ditt folk att en del av dem bör dra sig tillbaka till sina hem efter midnatt, och om, som jag hoppas, ingenting hindrar dem från att göra så och alla andra gör likaledes, så behövs inte tre timmar för operationen. Det kommer att vara mycket lätt att göra försöket. Detta lägger emellertid en sådan ansvarighet på mig att jag hoppas att jag inte bara kan lita på din hjälp, utan att du också förstår att detta är det sista försök jag kan göra med denna typ av lösning. Meddela inte någon av dessa överenskommelser över radio, utan ge dem skriftligt till dina betrodda män och med din underskrift. Låter detta OK för dig?

[Montseny]: Vi ska anstränga oss för att göra ett försök i kväll, även om vi inte kan lova något med tanke på svårigheterna att åka runt och meddela [vårt] folk personligen… Mariano ber mig säga dig att vi ska komma överens om klockan 6 till 9 på morgonen, då detta ger oss tid att arbeta och gör det mycket enklare.

I överensstämmelse med det de blivit överens med Galarza om, arbetade Vázquez och Montseny frenetiskt hela natten för att få till vapenvilan. ”Vi informerade den katalanska organisationen om de överenskommelser vi ingått”, sade CNT:s nationella kommitté, ”och beordrade kamraterna att förbereda tillbakadragandet till klockan 6 på morgonen”.[58] Dessutom sändes direktiv till byarna och städerna längs huvudvägen till Barcelona om att låta stormtrupperna att färdas utan hinder. I Tortosa, där strider hade utbrutit på torsdagen[59], instruerades lokala CNT om att inte bjuda stormtrupperna motstånd. ”Våra kamrater agerade därefter”, sade *Solidaridad Obrera*, ”och visade därvid disciplin och respekt för direktiven från organisationen.” [60]

Flera timmar före gryningen i Barcelona den 7 maj kom tecken på att revolutionärernas glöd till slut hade falnat. En känsla av att det skulle vara meningslöst att fortsätta striderna mot

---

[56] Se *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, 12 maj 1937. Torres betraktades som vänligt inställd till CNT och FAI (Abad de Santillán, *Por qué*, s 136; Alba, *El marxismo*, II, 448; R. Louzon, *La contrarrevolución en España*, s 123, not 6; Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército popular de la república*, I, s 1039-40). Han blev hur som helst ersatt ett par veckor senare, efter att Largo Caballeros regering hade fallit, av generallöjtnant Ricardo Burillo, en medlem i kommunistpartiet och tidigare polischef i Madrid (*Gaceta de la República*, 8 juni 1937).

[57] Utnämningarna som Galarza gjorde publicerades i *Gaceta de la República* den 11 maj 1937 och var följande: José Echevarría Nova, delegat för allmänna ordningen; Emilio Torres Iglesias, polischef i Barcelona; José Maria Díaz de Ceballos, generalkommissarie för säkerheten.

[58] *Cultura Proletaria*, 19 juni 1937.

[59] *Solidaridad Obrera*, 16 maj 1937; *Treball*, 14 maj 1937; även Companys, ”Notes and Documents”, och Cruells, *Majo sangriento*, s 89.

[60] 16 maj 1937.

deras ledares önskan hade överväldigat dem, och desillusionen blev omfattande. Många drog sig tillbaka från barrikaderna och försvann i mörkret. Vid gryningen utfärdade CNT:s och UGT:s lokala kommittéer en gemensam appell: ”Kamrater, alla åter till arbetet!” [61]

Samma kväll tågade stormtrupperna från Valencia in i staden utan motstånd, ackompanjerade av en styrka med karabinjärer, utsända av finansminister Juan Negrín. ”Strax efter klockan 7 på kvällen rullade de första fordonen med stormtrupper och säkerhetsgarden in i staden”, rapporterade *Solidaridad Obrera*, ”och en kvart senare anlände huvudstyrkan via Diagonal. De passerade genom Paseo de Gracia, Plaza de Cataluña, Ronda, Vía Durruti och Paseo de Colón på deras väg till ministeriet för inre säkerheten. Under deras defilering genom gatorna, välkomnade Kataloniens folk dem med storartad entusiasm och med stöddemonstrationer, vilket trupperna besvarade med höjda knytnävar.” [62] Förstärkningar, utrustade med de senaste vapnen, fortsatte att komma via land och hav, och inom ett par dagar uppskattades antalet i regionen till tolvtusen.[63]

Anarkosyndikalisternas dominans i Katalonien, den spanska frihetliga rörelsens högborg, hade nu brutits. Det som kunde ha verkat otroligt ett par månader tidigare, under CNT:s och FAI:s glansdagar, hade nu blivit en realitet och den mest olycksbådande segern för kommunisterna sedan revolutionens början.[64]

[61] *Solidaridad Obrera*, 7 maj 1937.

[62] 9 maj 1937. Julián Zugazagoitia, den moderate socialistledaren, skriver: “Barcelona välkomnade storm-trupperna med stor värme. Jag märkte det på gatorna och i kaféerna. Och åtskilliga personer från olika politiska riktningar, som jag talade med, bekräftade detta för mig. Autonomisterna [dvs. de liberala republikanerna i Esquerra] får förlåta mig om jag på basis av min egen information påstår att Barcelona kände sig lättat när man hörde att staten hade tagit över uppgiften att upprätthålla ordningen” (*Historia de la guerra en España*, s 261).

[63] *Times* Barcelona-korrespondent, 12 maj 1937. *Solidaridad Obrera*, 9 maj 1937, rapporterade att femtusen man ur stormtrupperna anlände på kvällen den 7 maj.

[64] Antalet offer för Majhändelserna har uppskattats olika. Den högsta siffran gavs av PCE:s sekreterare José Diaz och av CNT-FAI-ledaren Abad de Santillán. Den förre hävdade att 900 personer hade dödats och 2500 sårats (*Daily Worker* [London], i maj 1937) och den senare att 1000 dödats och flera tusen sårats (*Por qué*, s 138). Å andra sidan rapporterade *Solidaridad Obrera* den 9 maj 1937 ett dödstal på 400. Den enda seriösa forskningen i denna sak har gjorts av J. M. Solé och J. Villarroya (”Les Víctimes dels Fets de Maig” i *Recerques*, nr. 12, 1982). Genom att använd civilregistret för döda (Registre Civil de Defuncions de Barcelona) och fastighets-registret (Registre del Dipòsit Judicial) som huvudkällor, kom de fram till antalet 218 döda i Barcelona. De ger ingen uppskattning av antalet sårade.

44. Störtandet av Largo Caballero

Efter att kommunisterna nått sitt mål i Katalonien tog de nu upp kampen mot Largo Caballero. Med hänvisning till kaoset krävde de att regeringen skulle undertrycka POUM, som de höll ansvarigt för blodsutgjutelsen och vars ledare de sedan länge fördömt som trotskister, och som ett gäng spioner och provokatörer i den internationella fascismens tjänst.

I detta sammanhang är det rimligt att fråga sig om kommunisterna själva trodde på sin propaganda eller bara servilt följde Moskvas direktiv. Svaret på denna fråga ges delvis av en intervju som Santiago Carrillo gav till Régis Debray och Max Gallo 1974, då han var PCE:s generalsekreterare:

> Jag hade aldrig betraktat trotskisterna som mina potentiella fiender innan jag hade varit i Sovjetunionen [1935]… Under de stora revolutionerna i historien händer det att en del revolutionärer någonstans börjar övergå till kontrarevolutionära ståndpunkter... När jag på nära håll fick se den ryska revolutionens utveckling tänkte jag för mig själv: ”Visst kan en sådan situation uppkomma här”. I och med det hade jag även medgivit att det kunde finnas en sanning i detta, men utan att jag betraktade de spanska trotskisterna som potentiella fascistagenter. Sedan kom Moskvarättegångarna… med alla dessa bekännelser, alla dessa erkännanden av skuld. Jag måste erkänna att jag vid den tiden trodde helt på bekännelsernas äkthet. Jag kunde inte tänka mig att de kunde vara framtvingade. Jag som själv utgick från idén att varje revolutionär måste göra motstånd in i döden, jag kunde inte föreställa mig hur det kunde finnas ett ideologiskt instrument som mentalt styrde dessa bekännelser. Detta monstruösa antagande att en människa kunde tjäna revolutionen och partiet genom att erkänna sig vara dess fiende, trots att detta inte var sant. Jag är alltså en av dem som den gången såg dessa människor som kontrarevolutionärer och agenter för fienden. [1]

Knappt hade maj-striderna slutat förrän PCE:s agitation blev helt vanvettig. Alla propagandainstrument togs i bruk för att tvinga igenom partiets vilja.

José Díaz deklarerade vid ett offentligt möte den 9 maj:

> Våra huvudfiender är fascisterna. Men fascisterna har agenter som arbetar för dem. Om dessa agenter skulle säga ”Vi är fascister och vi vill arbeta med er för att skapa problem”, då skulle de naturligtvis omedelbart elimineras av oss. Av detta skäl måste de ge sig andra namn… Vissa kallar sig trotskister, det namn som många förklädda fascister använder, och talar om revolution för att sprida oreda. Jag frågar därför: Om alla vet detta, om regeringen vet det, varför behandlar den dem inte som fascister och utrotar dem skoningslöst?...
>
> Varje arbetare måste känna till rättegången mot trotskisterna i Sovjetunionen… Det var Trotskij själv som ledde det kriminella gäng som fick tåg att spåra ur i Sovjetunionen, utförde sabotageaktioner i de stora fabrikerna och gjorde allt möjligt för att ta reda på militära hemligheter i syfte att lämna över dem till Hitler och de japanska imperialisterna. Och inför det faktum att allt detta avslöjades under rättegången, att trotskisterna förklarade att de hade gjort allt detta under Trotskijs ledning, i samråd med Hitler och de japanska imperialisterna, måste jag fråga: Står det inte fullständigt klart att trotskisterna inte är en politisk eller social organisation av en specifik tendens, som anarkister, socialister eller republikaner, utan ett gäng spioner och *provokatörer* i den internationella fascismens tjänst? De trotskistiska *provokatörerna* måste sopas bort!
>
> Det är därför som jag i mitt tal vid centralkommitténs senast plenum inte bara krävde att denna organisation borde upplösas och dess press stoppas i Spanien, utan att trotskismen skulle sopas bort från alla civiliserade länder, dvs. om vi verkligen vill bli av med denna ohyra…
>
> Här i Spanien, vilka om inte trotskisterna låg bakom den kriminella kuppen i Katalonien? *La Batallas* 1-maj-nummer var fullproppat med flammande uppmaningar till revolt… Och denna tidning kommer fortfarande ut i Katalonien… Varför? För att regeringen inte kan bestämma sig för att stoppa den, vilket varje antifascist kräver.
>
> Om, efter tio månaders krig, en stark polis inte har organiserats för att göra eftertruppen värdigt en del av sina fronter, tvingas jag sluta mig till, vilket jag är säker på att varje antifascist också

[1] Santiago Carrillo, *I morgon Spanien*, s. 56-57. Översättningen rättad något.

> kommer att göra, att om inte denna regering upprättar ordning i eftertruppen, då måste en annan folkfrontsregering göra det.[2]

Svaret från Largo Caballeros språkrör *Adelante* blev otvetydigt. De åtgärder för repression som den spanska sektionen av Komintern förespråkade, sade man, representerade ett hot mot arbetarklassens enhet. ”Dessa åtgärder skulle skapa en fruktansvärd besvikelse bland de [ledare] inom CNT som ihärdigt arbetar för att få de arbetare som är påverkade av anarkistisk propaganda att delta i regeringens arbete. En repressionsaktion från folkfrontsregeringen, vilket en Gil Robles eller en Lerroux skulle uppskatta, skulle sabotera… enigheten inom arbetarklassen. Kanske skulle det sluta med att de som lämnat sina tidigare apolitiska metoder återgick till gamla vanor. Om en sådan olycka skulle ske, skulle vi säkert förlora både kriget och revolutionen, eftersom varken kriget eller revolutionen kan vinnas med halva arbetarklassen emot oss.” [3]

Bakom scenen hade PCE – som nyligen upprättat nära relationer med socialistpartiets ledning – träffat socialisternas exekutiv för att skissera ”en gemensam aktionsinriktning”. ”De två partierna”, bekräftar den officiella kommunistiska historiken, ”var överens om det allvarliga i den politiska situationen och om nödvändigheten av att finna en lösning på den sjudande krisen.” [4] Att republikanerna var invigda i dessa samtal råder det ingen tvekan om. President Azaña, som med Prietos hjälp hade evakuerats från Barcelona med flyg den 7 maj[5], påstår att den förre premiärministern och vänsterrepublikanen José Giral samma dag besökte honom i Valencia på de republikanska partiernas vägnar: ”Han sade mig att republikanerna såväl som socialisterna och kommunisterna hade beslutat att ta upp striden mot Largo Caballero vid nästa ministermöte… Giral tillade att republikanerna, socialisterna och kommunisterna hade formerat ett block som skulle underlätta en lösning… Även om [han] inte gav någon ytterligare förklaring, förstod jag att samtalen mellan de tre partierna var långt framskridna. Kommunisterna, sade han mig, skulle ta initiativet vid nästa ministermöte genom att kräva en förändring av politiken och skulle, om de inte lyckades, avgå ur regeringen. Socialisterna och republikanerna skulle stödja deras krav.” [6]

Tidigare på dagen hade Largo Caballero besökt presidenten. Även om Azaña fortfarande var upprörd över premiärministerns ”kyliga ointresse” för hans uppdrag i Barcelona,[7] beslöt han att inte dra upp ämnet. ”[Caballero] anlände leende och förbindlig med en portfölj med dekret”, berättar han. ”Han sade inte ett ord om Barcelona… Han inledde konversationen som om vi hade setts dagligen eller som om jag just återvänt från en nöjesresa… Jag hade noga tänkt igenom vad jag skulle göra under detta första samtal. Min naturliga impuls var att be honom förklara sitt uppförande. Men efter att ha tänkt efter avstod jag från att göra så och [beslöt] att om han inte nämnde det, skulle inte heller jag säga något. Jag var säker på att om jag tog upp frågan skulle allt bli så tilltrasslat att han inte skulle kunna avgå som premiärminister. Och jag var besluten… att inte frånta honom hans uppdrag genom ett ensidigt beslut, i synnerhet eftersom det skulle kunna betraktas som ett försök att tillfredsställa min berättigade vrede. Jag förblev tyst.” [8]

När så de republikanska, socialistiska och kommunistiska ledarna besökte honom den 7 och 8 maj, för att meddela deras samfällda opposition mot regeringen, var Azaña – vars konstitutionella position, som Raymond Carr korrekt påpekar, ”för första gången sedan juli 1936 gav honom en smak av makt och tillfälle till hämnd”[9] – noga med att inte öppet välja sida i

---

[2] Återgivet i Díaz, *Tres años de lucha*, 431-33. Se också *Frente Rojo*, 10, 11, 13 maj 1937; *Treball*, 15 maj 1937.
[3] 11 maj 1937.
[4] *Guerra y revolución en España*, 1936-1939, III, 79.
[5] Azaña, *Obras completas*, IV, 587-88.
[6] Ibid., 591-92.
[7] Ibid., 585.
[8] Ibid., 588-89.
[9] *The Spanish Tragedy*, 175.

dispyten. ”Jag lyssnade på dem alla”, skrev han, ”men försökte att inte avslöja min egen uppfattning om regeringens arbete. Å andra sidan kunde jag naturligtvis inte godkänna det. Först sade jag dem att jag ansåg att deras besök var av informerande natur, men att jag på inga villkor skulle låta dem dra slutsatsen att jag gav dem tillåtelse att öppna en offensiv mot regeringen.” Han påminde dem om att Giral-kabinettet, mot hans inrådan, hade avgått i september 1936 för att bereda vägen för Caballero-regeringen, ”som hälsades som segerns regering”, och att ”kabinettets omorganisering i november, då CNT och anarkisterna kom med, vilket republikanerna själva hade bedömt som oundvikligt och nyttigt”, hade genomförts ”inte bara mot min inrådan, utan trots att jag häftigt protesterade.” ”Nu, efter ett par månader”, lade han till, ”kunde samma människor som hade lyft fram Largo och släppt in FAI [i regeringen] inte tåla dem” och vände sig till honom för att lösa problemet. Han hade inte skapat ”myten” kring Largo Caballero. Om en förändring av politiken nu ansågs nödvändig, var det för att partierna hade ändrat sin inställning, ”inte för att republikens president har ändrat inställning, vilket han inte har.” [10]

Ett par dagar senare, den 13 maj – precis två dagar före det datum då alla politiska ministrar vars utnämning och rang inte hade erkänts av Largo Caballero kunde betrakta sig avskedade från ministerkåren – krävde de två kommunistiska ministrarna Jesús Hernández och Vicente Uribe, vid ett stormigt kabinettsmöte, en omedelbar förändring av premiärministerns politik när det gällde kriget och allmänna ordningen. De krävde också upplösning av POUM i termer som inte gav plats för någon kompromiss. Azaña, som hade upprörts av Girals och Prietos beteende, bekräftar att mötet utmärktes av ”ovanlig våldsamhet och vulgariteter… Largo kallade kommunisterna ’lögnare och förtalare’ och sex timmar förslösades på detta sätt. De [moderata] socialisterna stödde, genom Negrín, kommunisternas argument och republikanerna sade också en del.” [11]

Under sitt kärva meningsutbyte med de kommunistiska ministrarna tog Largo Caballero kraftigt avstånd från deras uppfattning att POUM var en fascistisk organisation och förklarade att han inte skulle upplösa partiet, att han inte hade gått med i regeringen för att tjäna någon av fraktionernas politiska intresse och att domstolarna skulle avgöra huruvida en speciell organisation skulle upplösas eller inte.[12] I sina opublicerade ”Historiska anteckningar om spanska kriget”, hävdar Largo Caballero att han motsatte sig upplösningen av POUM ”med den största energi” och ”förklarade att så länge som han ledde regeringen skulle ingen politisk eller facklig organisation upplösas, och om ett brott hade begåtts skulle domstolarna hantera det, och att han inte skulle spela någons politiska spel.”[13] När de inte blev bönhörda, reste sig de kommunistiska ministrarna och lämnade rummet.[14] ”Anarkisternas och POUMs resning… i Barcelona”, skriver Jesús Hernandez, ”gav oss… en förevändning för att framprovocera Largo Caballero-regeringens kris.” [15]

”När splittringen i kabinettet uppstod”, vittnade Indalecio Prieto vid ett offentligt möte efter kriget, ”avsåg Largo Caballero att fortsätta med att behandla rutinärenden. Jag satt intill honom… och sade: ’Se här Caballero, något allvarligt har inträffat. Ministerkoalitionen har spruckit för att ett av partierna i regeringen har dragit sig ur. Jag tror därför att det är Er plikt att inte fortsätta detta möte, utan att meddela republikens president vad som hänt och lösa situationen med honom’.” [16]

---

[10] *Obras*, IV, 592-93.
[11] Ibid., 595-96.
[12] Se hans tal i oktober 1937, som ger hans redovisning av denna episod, återgivet i Largo Caballero, *La UGT y la guerra*, 8; också Juan Peiró (CNT-industriminister vid den tiden), *Problemas y cintarazos*, 201-2.
[13] S 1184. Se kapitel 45, n. 19, för information om dessa minnen.
[14] Largo Caballero, *La UGT y la guerra*, 8.
[15] *Yo fui un ministro de Stalin*, 85.
[16] *Adelante* (Mexico City), 1 april 1946.

”Den åsikt som Prieto framförde”, skriver Julián Zugazagoitia, själv en moderat socialist och inrikesminister i den kommande regeringen, ”överraskade Largo Caballero, som trodde att kabinettet trots allt kunde fortsätta sina överläggningar… Prietos åsikt, som var konstitutionellt korrekt, fördömdes [senare] som en del i den manöver som kommunisterna inlett för att få bort Largo Caballero..” [17]

Det var inte förrän några år efter kriget som Prieto, då åter försonad med Caballero, offentligt förnekade att han i hemlighet agerat i samråd med kommunisterna. ”Inte förrän nu”, förklarade han, ”har jag brytt mig om att bemöta det felaktiga antagandet att jag samarbetade med kommunisterna för att få bort Largo Caballero. Förutom en regel som väglett mitt agerande gentemot dem ända sedan den första olyckliga splittringen av vårt parti 1921, en regel som alltid hållit mig på avstånd från dem, tillåter inte mitt moraliska samvete mig att agera illojalt mot en likatänkande och vän, som vid den tiden, som premiärminister, var belastad med så delikata och komplicerade uppgifter.” [18]

Å andra sidan förklarade Vicente Uribe, en av de två kommunistiska ministrar som drev fram krisen, i ett tal i exil: ”Prieto deltog i planen för att avlägsna Caballero som ledare för regeringen, men utan att avslöja sig öppet… [Han] ville ta revansch på Largo Caballero, vilken han inte hade förlåtit för att bl a ha omintetgjort hans ambition att bli regeringschef i maj 1936.” [19] Dessutom påstår även Gabriel Morón, en gång supporter till Prieto och högste chef för säkerheten, att Prieto hade en överenskommelse med kommunisterna om ”att avlägsna Caballero”.[20] Men det mest övertygande beviset är att Palmiro Togliatti, Kominternndelegaten och partiets de facto-ledare, i sin rapport till Moskva den 30 augusti 1937 påstod att ”centristerna tillsammans med Prieto hade spelat en mycket betydelsefull roll både i förberedelserna och lösningen av krisen.”[21] Hur som helst var den åsikt som Prieto uttryckt, att tillbakadragandet av de kommunistiska ministrarna hade brutit regeringskoalitionen, en betydelsefull faktor för händelseutvecklingen, Caballero beslöt ju att inställa kabinettmötet och lägga fram sin avskedsansökan för presidenten.[22]

Det är dock värt att notera att Caballero, enligt Azaña, kanske inte hade för avsikt att avgå och hoppades att presidenten ”helt enkelt skulle bemyndiga honom att ersätta de två kommunistiska ministrarna.”[23] ”Largo”, erinrar sig Azaña, ”framhöll för mig att tidpunkten för krisen var olycklig då det fanns skäl av nationellt intresse för att regeringen skulle fortsätta fungera för att kunna sätta i verket mycket viktiga planer… vilkas uppskjutande skulle vara katastrofalt.” [24] Den första av dessa planer handlade om att underblåsa ett uppror i Spanska Marocko mot general Franco, en plan vars upphovsman var Carlos de Baráibar, Caballeros expeditionschef för kriget och avfärdad av Azaña som en ”tanklös äventyrare”.[25] Den andra handlade om en storskalig offensiv i regionen Extremadura, från början planerad av Baráibars föregångare general José Asensio och av general Martínez Cabrera, tidigare chef för krigsministeriets stab, vilka båda, som vi erinrar oss, hade tvingats bort från sina tjänster efter påtryckningar från kommunisterna.[26] ”Largo berättade för mig”, skriver Azaña, ”att han

---

[17] *Historia de la guerra en España*, 274.
[18] *Adelante* (Mexico City), 1 april 1946. Se också Indalecio Prieto, *Convulsiones de España*, II, 94.
[19] *Mundo Obrero* (Paris), 25 sept. 1947.
[20] *Política de ayer y política de mañana*, 85.
[21] Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, 136.
[22] Largo Caballero, *Notas Históricas*, 1184.
[23] *Obras*, IV, 595.
[24] Ibid.
[25] Ibid., 596. Se också ibid., 613-14, 616-17. För den kommunistiska synen på detta projekt, se *Guerra y revolución*, III, 80 och n. 3; ibid., I, 225. Den 26 mars 1937, noterade Carlos de Baráibar, som då besökte Paris, i ett brev till den spanske ambassadören Luis Araquistáin att Largo Caballero ”har anförtrott mig uppdraget att till [Valencia] föra tillbaka summan 3,300,000 franska francs i sedlar på 1,000, nödvändiga för den omedelbara utvecklingen av en plan för agitation och propaganda i Nordafrika” (Araquistáin Papers, Leg. B. 30).
[26] Att offensiven var planerad av Asensio och Martínez Cabrera har bekräftats av den nationalistiske militärhistorikern Ramón Salas Larrazábal (*Historia del ejército popular de la república*, I, 1076), som hävdar

funderade på att åka till Extremadura *för att själv leda operationen,* för att på så sätt hindra att rivaliteten bland officerarna saboterade allt. Jag antog att han i verkligheten inte skulle leda någonting och att han skulle nöja sig med att signera order som lades fram för honom av generalstaben. Det kan inte ifrågasättas att han var mycket tänd på projektet, som han tveklöst förväntade sig skulle leda till de militära fördelar som hans rådgivare lovat och även den politiska och personliga fördelen av att, inför allmänheten,, framträda som ledare för en segerrik operation." [27]

Largo Caballeros anhängare har hävdat att operationen kunde ha blivit en vändpunkt i kriget om inte kommunisterna och deras sovjetiska rådgivare hade motsatt sig den. "Dess mål", skriver Luis Araquistáin, vänstersocialistisk ledare och nära vän till premiär- och krigsministern, "var att skära av rebellarméns kommunikationslinjer söderut, varifrån den fick ständiga förstärkningar av italienska och marockanska trupper. En framgång för denna operation, som skulle splittra fienden i två delar utan samband och stoppa de utländska trupperna och det krigsmateriel som kom in genom hamnarna nära Gibraltarsundet, kunde ha förändrat krigets gång fullständigt. Norra delen av landet [de baskiska provinserna där Franco drev en total offensiv] kunde ha räddats; hela Andalusien kunde ha återerövrats. Förmodligen hade hela kriget kunnat vinnas… I varje fall skulle Francos seger varken ha blivit så snabb eller så fullständig, åtminstone hade det funnits tid och fördelaktiga omständigheter för att förhandla fram en diplomatisk fred." [28]

Den planerade operationen, under generallöjtnant Enrique Jurados övergripande kommando, skulle enligt Ramón Salas Larrazábel, den nationalistiske militärhistorikern, innefatta totalt 100 000 män, det största antal hittills i en enskild operation.[29] Å andra sidan, säger han, hade nationalisterna bara sex bataljoner tillgängliga, tre *tabores* eller marockanska trupper, arton falangistiska *centurias,* tio kavalleriskvadroner, fem batterier och sju maskingevärskompanier. Den enda reservstyrkan var den blandade italiensk-spansk Flechas Azules-brigaden. Inför denna obalans, konstaterar han, skulle offensiven ha kunnat få en spektakulär framgång, åtminstone till en början. Det är emellertid tveksamt om republikanerna skulle ha vunnit en långtgående seger, pga Folkarméns välbekanta brist på offensiv förmåga. "Det kan ändå inte råda någon tvekan om att detta var ett lägligt tillfälle som måste prövas. Det nationalistiska flyget … befann sig nästan helt i norr, hundratals kilometer från det område man valt för offensiven. Arméreserverna var antingen obefintliga eller också i de baskiska provinserna… Av detta skäl skulle de [republikanska styrkornas] inledande kraftiga överlägsenhet ha kunnat behållas under många dagar – för en längre period än [de] behövde för att nå Badajoz och den portugisiska gränsen. Oavsett vilken tid som behövdes för att överföra [nationalistiska] reserver, så var regeringsstyrkorna säkra på att ha absolut övertag i artilleri, stridsvagnar och män, och en modest kontroll av luftrummet." Ett tydligt mål, menar han, öppnade sig för dem: att skära av huvuddelen av fiendens landstyrkor från baserna i Andalusien och Afrika och försätta general Queipo de Llanos armé i en "ohållbar position". Åtminstone skulle en "paralysering" av offensiven i norr ha kunnat säkras.[30]

Offensiven, som var planerad till början av maj, försenades genom olika förevändningar av general Miaja. Bakom hans förhalande manövrer låg de spanska kommunisterna och deras

---

att Alvarez Coque, som efterträdde Martínez Cabrera som provisorisk ledare för generalstaben, "ärvde" planen för operationen från dessa två generaler.

[27] *Obras*, IV, 589.

[28] *El comunismo y la guerra de España*, 13.

[29] Salas Larrazábal, *Historia*, I, 1077-78. Enligt Azaña, sade Largo Caballero honom att 75 000 män skulle delta (*Obras*, IV, 590). Extremadura-planens operationer är publicerade i general José Manuel Martínez Bande's *La ofensiva sobre Segovia y la batalla de Brunete*, 237-40.

[30] *Historia*, I, 1083.

sovjetiska allierade, vilka var rädda för att en eventuell framgång för operationen skulle sinka deras planer, som nu var långt framskridna, att få bort Largo Caballero.[31]

Miaja motsatte sig redan från början den planerade offensiven, och när han beordrades att sända flera enheter från Madrid till Extremadura vägrade han till en början.[32] ”Hans ohörsamhet”, hävdar Araquistáin, ”var inspirerad av kommunisterna, Miajas verkliga chefer… Inför Largo Caballeros påstridighet gav Miaja till slut upp sitt motstånd och sände iväg trupperna.” [33]

Detta var dock inte slutet på kommunisternas motstånd mot offensiven. General Segismundo Casado, operativ chef vid krigsministeriets generalstab, vittnar: ”[Miaja] insåg att han måste lyda orderna och genast flytta styrkorna under hans kommando till de positioner som beordrats. Men under eftermiddagen samma dag kom en general, en ’vänskaplig rysk rådgivare’, till mitt kontor och meddelade mig att inget flyg kunde delta i aktionen mot Mérida [Extremadura], eftersom det behövdes på andra fronter. Sedan flera dagar hade jag insett att det var troligt att kommunisterna försökte stoppa operationen, och efter att ha lyssnat till den ’vänskaplige rådgivaren’ var jag övertygad om att den inte kunde genomföras.” [34]

Den högt ansedde nationalistiske militärhistorikern José Manuel Martínez Bande skriver: ”En hel del har skrivits om orsakerna till att denna operation inte genomfördes. Märkligt nog stämmer den version som oftast berättas med fakta. Den planerade offensiven mot Mérida förhindrades först av general Miaja och sedan av det ryska flygvapenkommandot. Den dokumentation som jag konsulterat bekräftar detta fullt ut.” [35]

Enligt Largo Caballero hade ryssarna inledningsvis godkänt projektet: ”[De] föreslog namn på de brigadkommendanter, alla kommunister, som skulle leda enheterna i operationen. Men generalstaben och jag hade redan utnämnt män till dessa poster… Jag gav order om att man skulle kräva ett memorandum från den verklige flygvapenchefen [den sovjetiske generalen Jakov Smusjkevitj eller Douglas] angående antalet maskiner som kunde sättas in. Han svarade att vi kunde räkna med tio plan. Tio plan för en offensiv med fyrtiotusen man! Jag tolkade detta som en reprimand för att jag inte gett kommendantposterna till kommunisterna. Vi var trötta på att se kommunisterna tilldelas platser där de kunde skörda alla lagrar och de andra sådana där de bara fick fiendens kulor.” [36]

Jesús Hernández påstår att han personligen argumenterade för Extremadura-offensiven under ett möte i den sovjetiske militärrådgivaren general G. Kuliks huvudkvarter, efter att det kommit instruktioner från Moskva att motsätta sig ”Asensio-planen”, och blev därför genast tillrättavisad av Komintern-delegaten Togliatti. Även om också han bekräftar att Largo Caballeros plan för offensiven ”slutligen kollapsade” när ryssarna i början av maj informerade honom om att de inte skulle förse honom med nödvändig flygkapacitet,[37] framgår det klart

---

[31] För en samvetsgrant dokumenterad redogörelse för de exakta enheter som skulle användas i operationen och för förseningen av dess utförande, se ibid., I, 1075-83. Den amerikanske historikern Gabriel Jackson hävdar att den vänsterrepublikanske ministern för offentliga arbeten i Caballero-regeringen, Julio Just, i samband med Extremadura-planen berättade för honom att ”han hade förberett dussintals flyttbara broar och avdelat åtskilliga försörjningståg till Ciudad Real”, men att, å andra sidan, Prieto sade till honom att ”när han tog över som försvarsminister den 27 maj, fann han absolut ingen praktisk förberedelse som avslöjade en offensiv i Extremadura” (*The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939*, 372, n. 13).

[32] Se Miajas kommuniké till Largo Caballero, daterad den 1 maj 1937 (Library of Congress); Azaña, *Obras*, IV, 590-91; Segismundo Casado, *The Last Days of Madrid*, 71-72; Francisco Largo Caballero, *Mis recuerdos*, 215; Salas Larrazábal, *Historia*, I, 1078-80. Miajas olydnad har också bekräftats i Largo Caballeros opublicerade memoarer, *Notas Históricas*, 1158, där han påstår att generalen ”började bojkotta förflyttningen av de begärda trupperna.”

[33] *El comunismo*, 13. Se också Caballero, *Mis recuerdos*, 215.

[34] Casado, *The Last Days*, 72-73.

[35] Martínez Bande anger källan till hans information till A.G.L(Archivo de la Guerra de Liberación)-D.R. (Documentación Rojo)-Ejército del Centro-L.673-C.3 och L.691-C.1 (*La ofensiva sobre Segovia*, 56, n. 60).

[36] *Mis recuerdos*, 214-15.

[37] *Yo fui un ministro de Stalin*, 79-85.

från Caballeros konferens med Azaña två veckor senare, när han lade fram sin avskedsansökan, att han fortfarande hoppades kunna genomföra planen. Delvis för att han kände att det skulle vara oartigt att ge intryck av han var angelägen att acceptera Largo Cabelleros avgång och delvis för att premiärministern betraktade Extremadura-offensiven som en fråga av ”nationellt intresse”, sade Azaña att han skulle fundera på frågan om hans avgång över natten och ge honom besked nästa morgon (den 4 maj).[38]

Nästa dag besökte Martínez Barrio, ledaren för Unión Republicana, presidenten. ”[Han] sade till mig”, skriver Azaña, ”att han betraktade krisen som mycket farlig beroende på vilken hållning som fackföreningarna kunde anta om Caballero avlägsnades… I korthet föredrog han att man sköt upp krisen eftersom den skulle innebära ett hopp ut i det okända. Jag delade inte helt dessa farhågor, förutom risken för att av några fackföreningar och anarkisterna skulle störa den allmänna ordningen. Largo ansågs ha mycket större makt i UGT än han i verkligheten hade. Och folk i allmänhet var trötta på missförhållanden och inkompetens. Jag hade hur som helst bestämt mig för att inte ge Largo och hans anhängare intryck av att jag personligen såg hans nederlag som oundvikligt, eller att hans oundvikliga fall och ersättande berodde på presidentens ilska eller antiproletära böjelse. Påpekandet var av intresse eftersom Largo redan i mars eller april hade sagt mig att han förutsåg ’en ny utdrivning av arbetare från makten, som 1933’. Det var viktigt, och i allmänhetens intresse, att de som kanske kände att de hade blivit ’uteslutna’ från makten skulle avpolleteras som resultat av den välbekanta oppositionen från andra [kommunisterna] som, eftersom de bar samma beteckningar, kunde tala i arbetarnas namn.” Efter att ”noggrant vägt för och mot” och dragit slutsatsen att ”frukten ännu inte var tillräckligt mogen” för honom, sade Azaña till Caballero att han trodde att krisen kunde fördröjas ett par dagar och att eftersom premiärministern ”hade dragit in motiv av nationellt intresse”, önskade han inte hindra honom från att genomföra Extremadura-offensiven. ”Det skulle inte bli svårt att övertyga kommunisterna om att återgå till regeringen”, lade han till, ”om [Caballero] förklarade för dem skälen för uppskjutandet. Skulle Extremadura-planen bli framgångsrik… skulle situationen förbättras väsentligt, och han skulle ha ett avgörande argument mot sina kritiker. Han samtyckte genast.” [39]

Largo Caballero ger en något annorlunda version: ”[Presidenten] föreslog att jag skulle dra tillbaka min avskedsansökan och gå vidare med den planerade operationen. Om den blev framgångsrik skulle den politiska atmosfären förbättras. Efteråt skulle vi diskutera frågan igen. Jag motsatte mig presidentens förslag eftersom jag var övertygad om att manövrerna mot regeringen hade nått sin höjdpunkt och att varje fördröjning skulle vara meningslös. Han insisterade, talade till mig om offer och andra saker, och jag gick motvilligt med på att dra tillbaka min avskedsansökan.” [40]

Till Azañas förvåning försökte Caballero inte få kommunisterna tillbaka i regeringen eller informera dem om beslutet att uppskjuta krisen. ”[Largo Caballero] måste ha trott att denna underlåtenhet… var mycket listig”, skriver Azaña. ”Men just på grund av denna underlåtenhet kunde hans socialistiska motståndare äntra scenen för att få honom att lägga sina kort på bordet och hindra honom från att använda uppskovet som ett sätt att komma undan.” [41] Azaña förklarar inte hur de fått reda på hans överenskommelse med Caballero, men Araquistáin föreslår att det ”kanske var genom Azaña själv, han brukade ständigt stå i kontakt med Indalecio Prieto.” [42]

”Vi förberedde oss för att den eftermiddagen resa [till Extremadura]”, erinrar sig Caballero, ”när Lamoneda [sekreterare i den socialistiska exekutiven], Negrín och Gracia [två av de tre moderata socialistiska ministrarna] steg in på mitt kontor i krigsministeriet. Prieto kom inte;

[38] *Obras*, IV, 595.
[39] Ibid., 596-97.
[40] *Mis recuerdos*, 219.
[41] *Obras*, IV, 597.
[42] *El comunismo*, 14.

han stannade bakom scenen. De informerade mig om att med anledning av kommunisternas avgång hade de tre socialistiska ministrarna som utnämnts av partiets exekutiv avgått. Jag sade att deras solidaritet med kommunisterna var obegriplig… Negrín svarade att det var exekutivens beslut och de måste respektera det." [43]

Vid ett möte med socialistpartiets nationella kommitté i juli 1937 bekräftade Jerónimo Bugeda, en Prieto-socialist, att exekutivkommittén hade intagit ståndpunkten att socialisterna inte kunde stanna kvar i regeringen efter att kommunisterna hade avbrutit samarbetet.[44]

"Manövern var tydlig", skrev Araquistáin. "De tre ministrarna från centerfraktionen [Prietos] gick samman med kommunisterna för att få bort Caballero. Det var viktigt att förhindra att Extremadura-offensiven genomfördes, av fruktan för att den skulle bli framgångsrik. Denna åsikt uttrycktes av Juan-Simeón Vidarte, en socialistisk deputerad som tillhörde Prieto-fraktionen, med följande uppriktiga och brottsliga ord: 'Om Caballero skulle lyckas med denna offensiv, skulle ingen kunna få bort honom från regeringen'." [45] I sina memoarer, flera år efter kriget, besvarade inte Vidarte denna anklagelse, men sade följande om Extremadura-offensiven: "Jag talade med Prieto om Asensios plan. Han sade mig att hela saken inte var något annat än en illusion som Asensio och Caballero hyste. Miaja hade klart deklarerat att om åtta eller tio divisioner överfördes skulle det lämna Madrid i stor fara. Prieto, som flygvapenminister, kunde inte bistå med mer än åtta eller tio plan. Operationen… var ogenomförbar." [46]

De moderata socialistiska ministrarnas avgång kunde ha undvikits om Indalecio Prieto så hade önskat, eftersom han fortfarande hade stort inflytande över González Peña, presidenten i socialisternas exekutiv, och andra trogna anhängare. Det var efter dessa ministrars avgång som misstanken om att han agerat i hemligt samförstånd med de kommunistiska ministrarna tog fast form. Dessutom hade man inte glömt att Lamoneda, på Prietos anmodan, hade genomfört den subtila manöver som resulterade i att Caballeros uteslöts från exekutiven före inbördeskrigets utbrott.[47]

Efter att ha informerats om de socialistiska ministrarnas avgång besökte Largo Caballero president Azaña: "Jag berättade för honom vad Lamoneda, Negrín och de Gracia hade sagt, och hans svar var att han inte förstod de där socialisternas attityd. Då jag insisterade på att avgå, beslöt han att inleda konsultationer." [48] Azaña fortsatte att dölja sin fientlighet: "Jag gav honom ett par ord av artighet och personlig omtanke… oförtjänta som de var efter allt som hänt." [49] Denna "politiska förbindlighet", som han benämnde den,[50] tjänade sitt syfte under de känsliga förhandlingar som låg framför dem, ty Largo Caballero hyste bara ett tillfälligt tvivel om presidentens sanna inställning till honom.[51]

Under den konferensrunda som Azaña genomförde den 15 maj, med avsikt att bilda en ny regering, var konkurrensen mellan den socialistiska exekutiven och kommunistpartiet inte mindre tydlig än vid krisens början. "Kommunisterna och socialisterna", vittnar Azaña, "angrep häftigt Largos inkompetens, hans kamarilla, hans brist på kommunikation med regeringen och Högsta Krigsrådet, hans misstro mot ryssarna, etcetera, etcetera. Kommunisterna sade mig att… de skulle gå med på att han stannade kvar på premiärministerposten… men på inga villkor i krigsministeriet .. Det var tydligt att huvudpunkten i tvisten skulle bli tillsättningen av krigsministerposten och dess avskiljande från premiärministerposten… Jag

[43] *Mis recuerdos*, 219.
[44] *El Mercantil Valenciano*, 22 juli 1937.
[45] *El comunismo*, 14.
[46] *Todos fuimos culpables*, 656.
[47] Morón, 60-63.
[48] *Mis recuerdos*, 220.
[49] *Obras*, IV, 598.
[50] Ibid.
[51] Se till exempel ibid., 598, citat från Martínez Barrio; Largo Caballero, *Mis recuerdos*, 219-22

kallade in Largo Caballero och bad honom att bilda en ny regering. Han föreföll mycket nöjd.” [52]

Den 17 maj lade Caballero fram sin ministerlista för presidenten. ”I hans förslag”, skriver Azaña, ”behöll premiärministern, dvs. han personligen, inte bara portföljen för krigsministeriet, utan tog även hand om portföljerna för flottan och flyget.” Azaña, som ansåg att krisen hade uppstått på grund av att Largo Caballero inte var önskvärd i krigsministeriet, observerar att detta ”trängtande” efter försvarsportföljer kunde vara ett försök från honom att lägga fram en omöjlig lösning och lämna regeringen. ”Men... på inga villkor önskade Largo att dra sig ur regeringen.” Det var ytterligare ett steg mot ”en absorbering av regeringsfunktioner” och ”ett sätt att exploatera krisen för att knuffa ut Prieto från ett ledande ministerium.” ”’Är du på gång att göra dig av med Prieto?’”, frågade Azaña Caballero. ”’Trots de tjänster han utfört och den prestige han åtnjuter?’ Nej, han skulle inte göra sig av med honom. Han ville utnämna honom till minister för jordbruk, industri och handel!... Det var uppenbart, utan djupare analys av förslaget, att Largo inte skulle kunna bilda ett kabinett.”[53]

Redan innan han lade fram sin plan för Azaña hade Largo Caballero varit klar över att den skulle möta kraftig opposition från kommunisterna och Prieto-socialisterna, ty även om de inte öppet hade protesterat mot att han blev premiärminister, hade de inte dolt sin beslutsamhet att utestänga honom från krigsministeriet. Kommunisterna hade för sin del offentligt insisterat på att premiärministern i den nya regeringen uteslutande skulle ha hand om ärendena i hans eget departement. Ett annat villkor som var lika viktigt – i betraktande av det dekret som skulle ha verkställts den 15 maj, vilket innebar att alla politiska kommissarier vars utnämnande och rang inte hade konfirmerats detta datum skulle betrakta sig som avskedade från ministerkåren – var att krigsministeriet skulle vara självständigt i alla frågor som berörde tillsättning och politisk ledning av kommissarierna.[54]

Den socialistiska exekutiven krävde för sin del att Indalecio Prieto skulle leda ett nytt departement, kallat ministeriet för nationella försvaret,[55] ett departement som skulle samordna inte bara flottan och flyget, vilka han hade stått i ledningen för i den avgående regeringen, utan också krigsministeriet. Dessa krav hade utan tvekan formulerats i samstämmighet med en tidigare överenskommelse mellan kommunisterna och de moderata socialistledarna. Efter kriget skrev Vicente Uribe, en medlem i politbyrån: ”Prieto utnämndes till minister för nationella försvaret efter en ömsesidig överenskommelse och med uppgift att rätta till Caballeros misstag, stärka enigheten inom folket och stärka banden mellan kommunisterna och socialisterna. Jag tog själv upp dessa frågor med Prieto flera gånger innan han blev försvarsminister, och han sade mig alltid att han var av samma åsikt och inte skulle göra något som motverkade enigheten mellan socialisterna och kommunisterna.” [56]

Helt klart syftade kraven från kommunisterna och socialisterna till att få bort Largo Caballero, inte bara som krigsminister utan också som premiärminister, ty Prieto-socialisterna och kommunisterna förstod väl den vänstersocialistiske ledarens psykologi. De visste att han inte frivilligt skulle avstå från någon del av sin auktoritet, att i hans hjärta fanns en orubblig stolthet, och att han skulle vägra att bli en prydnadsfigur i ett kabinett där Prieto, hans ständige motståndare, skulle ta kontroll över de viktigaste ministerierna. UGT-exekutiven, som kontrollerades av socialisternas vänsterflygel, deklarerade faktiskt redan innan den

[52] *Obras*, IV, 598.
[53] Ibid., 600-601.
[54] Se dokument utfärdat av partiets centralkommitté, publicerat i *El Mercantil Valenciano*, 6 maj 1937.
[55] Se punkt 6 i dess deklaration, publicerad i *El Socialista*, 18 maj 1937. Den socialistiska exekutivens stöd till Prieto som minister för nationella försvaret har bekräftats av Largo Caballero i hans opublicerade minnen, *Notas Históricas*, 1187.
[56] Artikel i *España Popular*, mars 1940.

offentligt tillkännagett sin åsikt, att den inte skulle ge stöd av något slag till en regering där inte både premiärministerposten och krigsministeriet leddes av Largo Caballero.[57]

Detta uttalande hade tveklöst inspirerats av Caballero själv, ty det stämde helt med hans egen inställning under krisen. ”Med orubblig energi”, minns Azaña, ”hade Largo flera gånger deklarerat att han under inga villkor skulle återvända till regeringen om han inte personligen fick hand om krigsministeriet, eftersom han ansåg att hans närvaro på den posten var av nationellt intresse.” [58] ”Ni ska komma ihåg”, skrev Caballero till en socialistisk kollega efter kriget, ”att kommunisterna ville kasta ut mig från krigsministeriet och behålla mig som en galjonsfigur i premiärministerämbetet… Jag förklarade vid den tiden att det var min plikt som socialist och spanjor att stanna i krigsministeriet, och att jag i annat fall inte skulle acceptera premiärministerposten; men jag sade inte detta för att jag betraktade mig själv som oersättlig, ingenting i den vägen, utan därför att jag hade en stark föresats att strida till slutet mot kommunistpartiet och alla dess medlöpare; detta kunde jag bara göra från krigsministeriet.” [59] Och vid ett annat tillfälle skrev han: ”Såg de inte faran för själva kriget i detta partis agerande för att utestänga alla andra?... Var de dessutom så blinda att de inte uppfattade kommunisternas överväldigande önskan att styra Spaniens politik?” [60]

I sina ansträngningar att behålla både krigsministeriet och premiärministerposten fick Largo Caballero full uppbackning av CNT. Medan ledare i den anarkosyndikalistiska pressen förklarade att arbetarklassen önskade att han stannade kvar som en garant för den proletära revolutionen[61], att de i honom såg ”den mest kapabla och värdiga personen att leda regeringen som måste leda oss till seger” [62] och att hans ställning som premiärminister och i krigsministeriet var ”den mest solida garantin för proletariatet att den kamp som utkämpas mot den internationella reaktionen inte ska förvanskas av någon eller någonting”,[63] deklarerade den nationella kommittén eftertryckligt att den inte skulle samarbeta med någon regering där han inte var både premiärminister och krigsminister.[64] Trots detta stöd, brydde sig inte Caballero ens om att konsultera anarkosyndikalisterna när han skisserade sin plan för en ny regering, där han bara erbjöd dem två poster, jämfört med fyra i det tidigare kabinettet.[65]

Denna behandling irriterade starkt CNT. Som svar deklarerade man att även om man inte hade någon önskan att utöka sin representation i regeringen, så kunde man inte acceptera färre portföljer än tidigare eller gå med på någon likställighet med kommunistpartiet, som också hade erbjudits två poster och som, hävdade man, hade provocerat fram krisen och inte hade samarbetat i regeringen med samma grad av lojalitet som de själva gjort.[66]

Om Largo Caballero hade utarbetat sin plan för en ny regering utan hänsyn till CNT:s synpunkter, så hade han i ännu mindre grad tagit hänsyn till kommunisternas åsikter. Långt från att följa deras krav om att premiärministern uteslutande skulle syssla med de ärenden som angick hans eget departement, hade han trotsigt inte bara krävt kontrollen över landstyrkorna, utan också över flottan, flygvapnet och vapenproduktionen.[67] Man kan undra om han verkligen trodde att kommunisterna och deras allierade skulle godta hans förslag. Om så var fallet blev hans förväntningar snabbt krossade; för medan José Díaz svarade att planen inte tog någon hänsyn till önskningarna från centralkommittén, önskningar som var desamma som hela det spanska folkets, och att kommunisterna inte kunde delta i regeringen under de

---

[57] *Claridad*, 15 maj 1937.
[58] *Obras*, IV, 602.
[59] Brev till José Bullejos, 20 nov. 1939, publicerat i *¿Qué se puede hacer?*, 20-24.
[60] *Mis recuerdos*, 222-23.
[61] *Frente Libertario*, 17 maj 1937.
[62] *Fragua Social*, 16 maj 1937.
[63] *Solidaridad Obrera*, 16 maj 1937.
[64] *Fragua Social*, 16 maj 1937.
[65] Se hans plan, som återgiven i *La Correspondencia de Valencia*, 17 maj 1937.
[66] *Fragua Social*, 18 maj 1937.
[67] Se hans plan som återgiven i kvällstidningen *La Correspondencia de Valencia*, 17 maj, s. 37.

föreslagna villkoren,[68] så deklarerade Ramón Lamoneda, i den socialistiska exekutivens namn, att hans parti inte kunde acceptera representation i regeringen eftersom planen inte tog hänsyn till exekutivens krav och också för att kommunistpartiet hade givit ett negativt svar.[69]

Även Vänsterrepublikanska partiet stod enigt med kommunisterna i oppositionen mot Caballeros förslag, och de upprepade kommunisternas krav om att premiärministern i den nya regeringen enbart skulle hantera det egna departements ärenden.[70]

För syns skull försökte Azaña släta över skillnaderna mellan Caballero och kommunisterna och tillrättavisade även José Diaz för hans oförsonlighet.[71] Men kommunistpartiet förblev som väntat orubbligt, och Prieto-socialisterna och vänsterrepublikanerna stod bakom partiet. Därmed tvingades Caballero att överge sitt försök att bilda en regering.[72]

[68] Se brev publicerat i kvällstidningen *Frente Rojo*, 17 maj 1937.
[69] Se brev till Largo Caballero publicerat i *El Socialista*, 18 maj 1937.
[70] Svar till Largo Caballero, som återgivet i kvällstidningen *Frente Rojo*, 17 maj 1937.
[71] Azaña, k, IV, 602.
[72] Se rapport från Valencia av Febus nyhetsbyrå, ”Una referencia de la reunión celebrada en Presidencia de la República,” publicerad i *Mundo Obrero*, 17 maj 1937.

45. Juan Negrín tar över

När Largo Caballero nu hade fösts undan erbjöd president Azaña en ny man uppgiften att organisera ett kabinett. Denne man var Juan Negrín, finansministern i den avgående regeringen. Han var son i en välbärgad medelklassfamilj på Kanarieöarna och deputerad i Cortes för Indalecio Prietos centerfraktion i socialistpartiet, som han gått med i 1929. Han var också professor i psykologi vid Madrids medicinhögskola. ”Jag beslöt att anförtro Negrín regeringsbildningen”, skrev Azaña. ”Allmänheten hade förväntat sig att jag skulle utse Prieto, men det var bättre att ha Prieto som ledare för det ministeriun som samordnade de väpnade styrkorna. Det fanns inte någon annan lämplig kandidat för detta. Som premiärminister kunde hans plötsliga sinnesskiftningar, hans ’dåliga lynne’, bli besvärande. Jag kände att det skulle vara att föredra… Negríns lugna energi.”[1] Prieto trodde att Azaña hade ett annat skäl för att förbigå honom: ”Azaña förklarade för mig att han inte hade utnämnt mig till att leda kabinettet eftersom jag var alltför oppositionell mot kommunisterna för att presidera över en koalition där de ingick. Jag var mycket tacksam för förklaringen, och ännu mer för att jag lämnats utanför [en post] som jag inte kunde och inte ville fullgöra.” [2] Azañas preferenser för Negrín har bekräftats av José Giral, en lojal och förtrogen anhängare till presidenten, som ett par dagar senare berättade för Prieto att Azaña hade beslutat utnämna Negrín eftersom han var mer ”flexibel” gentemot kommunisterna. Stelbenthet, lade han till, kunde leda till konflikter inom regeringen.[3]

Precis innan Azaña utsåg Negrín, meddelade den socialistiska exekutiven Prieto att man hade beslutat att be Azaña anförtro honom premiärministerposten. ”Vad som helst utan det”, svarade Prieto enligt Juan-Simeón Vidarte, en medlem i exekutiven. ”Jag kommer dåligt överens med kommunisterna och mina relationer med CNT är inte hjärtliga… [Kommunisterna] ropar redan ut Negríns namn vitt och brett som Caballeros efterträdare. Jag tror att han har mer stöd än mig för närvarande. Han har också ett lugnare och mer tillmötesgående sätt. Jag vill verkligen inte acceptera premiärministerposten under dessa förhållanden, inte ens om jag kunde räkna med Caballeros välvilliga stöd, något jag inte hade [i maj 1936] när jag hade kunnat bli premiärminister och kanske kunnat avstyra katastrofen. Jag rekommenderar Er Negrín.” [4]

Även om Prieto slapp premiärministerposten, trodde en del att han hoppades kunna kontrollera regeringen genom Negrín, hans vän och beundrare, som han hade rekommenderat till att leda finansministeriet i september 1936. Men de som trodde att Prieto skulle bli regeringens ”verklige ledare”, skrev Azaña, ”bedrog sig, inte bara för att Prieto är alltför intelligent för att gå utöver sin roll, utan för att Negríns karaktär inte lånar sig till en sådan situation”.[5] I vart fall är det inte troligt att Prieto i maj 1937 insåg hur mycket Negrín lyssnade på de spanska kommunisterna, ty även Prieto, som var en högljudd antikommunist före kriget, fann det rådligt att upprätthålla vänskapliga förbindelser med Sovjet och Komintern-representanterna.

Prieto och Negrín möttes för första gången i Cortes 1931, där Negrín representerade Kanarieöarna. I ett intimt porträtt av Negrín, minns Prieto:

---

[1] *Obras completas*, IV, 602.
[2] Indalecio Prieto, *Convulsiones de Espa*ña, II, 94.
[3] *Adelante* (Mexico City), 1 apr. 1946.
[4] *Todos fuimos culpables*, 663.
[5] *Obras*, IV, 603. Se också Julían Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España*, 274. ”För majoriteten av folket”, skriver Mariano Ansó, en nära vän till Negrín, “var Negrín inte mycket annat än en bulvan för Prieto, regeringens galjonsfigur som skulle styras av Prieto. Denna uppfattning var så vida spridd att under de första månaderna [för den nya administrationen] kallades den Prieto-Negrín-regeringen, med ministerns namn före premiärministerns. Negrín var medveten om detta och log åt det. Han kände sig inte förnedrad. Det föreföll honom helt naturligt att Prietos namn på grund av dennes starka personlighet hans namn placerades före hans eget, som ju ännu var okänt. Utan tvekan såg kommunisterna i honom den foglige person de behövde.” (*Yo fui ministro de Negrín*, 190).

> Vi blev mycket goda vänner, men senare blev vi politiska motståndare. Det som gav upphov till våra motsättningar var att han, när han ledde regeringen, tillät sig bli underdånig till kommunisterna, en underdånighet som klart har bevisats, även om han insisterade på att förneka den…
>
> Juan Negrín var en man med exceptionell fysisk och intellektuell spänst och han hade en hjärtlighet och charm som var intagande. Hans arbetskapacitet var lika enorm som hans oordning. Han kunde lika gärna arbeta 24 timmar i sträck vid skrivbordet som lämna det orört i en vecka…
>
> Vid Nationernas Förbund i Genève, där han dök upp 1937, och där de måste ha trott att republikens regering bestod av banditer, lyste han med sitt vinnande sätt, sin bildning och sina kunskaper i främmande språk. Men i ett normalt parlament kunde han aldrig ha blivit premiärminister, inte ens minister, eftersom han saknade talarbegåvning. Hans sätt att läsa eller recitera sina tal – som hade skrivits åt honom – fungerade inte i vårt parlament, där det ofta var nödvändigt att improvisera.
>
> Han åt och drack för fyra, men för att undvika vittnen till dessa excesser åt han två eller tre gånger på olika platser. Många kvällar intog han en första middag hemma, sedan en andra på någon restaurang, och senare en tredje, om allt gick väl, på någon nattklubb. Då han var utbildad i Tyskland hade han tagit till sig vissa vanor som liknade Neros i Rom, sådana som att tömma en fullproppad mage, skölja ur munnen och fortsätta stoppa i sig mat och dryck.
>
> I slutet av 1936 frågade tjänstemannen, som hade hand om mindre räkningar i finansministeriet, överintendenten om de otroliga summor som lagts ut på aspirin. Överintendenten förklarade helt sanningsenligt att den nye ministern ofta bad om aspirin, öppnade behållaren, satte den till munnen och svalde alla tabletterna i ett svep.[6]

Då han var lättsam och levnadsglad och oändligt mer smidig än den kärve och envise Caballero, samt, antog man, mer acceptabel för de västliga demokratierna på grund av sin moderata bakgrund, hade Negrín sedan länge valts ut som Caballeros efterträdare av Arthur Stasjevskij, den sovjetiske handelsrepresentanten. ”Under mitt samtal med Stasjevskij i Barcelona i november [1936]”, skrev Walter Krivitskij, vars avslöjande om de sovjetiska aktiviteterna i Spanien som vi sett senare visade sig vara fullständigt korrekta, ”var Stalins nästa drag i Spanien redan skönjbart. Stasjevskij gjorde ingen hemlighet av det faktum att Juan Negrín skulle bli nästa ledare för Madrid-regeringen. Vid den tiden var Caballero allmänt betraktad som Kremls favorit, men Stasjevskij hade redan valt ut Negrín till hans efterträdare.”[7]

Eftersom Krivitskij fördömdes som en bedragare av kommunisterna och deras anhängare när han gjorde sina avslöjanden 1938 och 1939, och då hans trovärdighet fortfarande är ifrågasatt, är det viktigt att poängtera att Negríns nära samröre med Stasjevskij har bekräftats av fyra prominenta anhängare: Louis Fischer, som hävdar att Stasjevskij var Negríns vänskaplige rådgivare i många ekonomiska frågor;[8] Álvarez del Vayo, som bekräftar att Stasjevskij och Negrín hade en ”verklig vänskap”;[9] Mariano Ansó, en framtida minister under Negrín, som observerar att hans ”talang och oemotståndliga” charm gjorde ett djupt intryck på en del av de män ”som han hade att göra med” – inklusive Stasjevskij[10]; och Santiago Garcés Arroyo, en gång Prieto-anhängare, som Negrín satte att leda SIM (Servicio de Investigación Militar) efter

---

[6] ”Un hombre singular” i *Convulsiones*, III, 219-21. Prietos beskrivning av Negríns matvanor var allmänt känd bland dem som kände honom och bekräftades för mig av flera tillförlitliga källor. För ytterligare publicerad vittnesbörd, se Segismundo Casado, *Así cayó Madrid*, 134-35; Antonio Cordón, *Trayectoria*, 390; José García Pradas, *¡Teníamos que perder!*, 209; Justo Martínez Amutio, *Chantaje a un pueblo*, 368; Carles Pi Sunyer, *La república* y *la guerra*, 474; Frank Sedwick, *The Tragedy of Manuel Azaña and the Fate of the Spanish Republic*, 183 (som beskriver Negrín som en “taktlös, otillständig, oregerlig och skrupelfri man, som även hans vänner erkänner vara en slags mat-och-sex-Rasputin i sitt personliga liv”); Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, 231; Zugazagoitia, 336.

[7] *In Stalin's Secret Service*, 100-101.

[8] *Nation* (New York), 13 jan. 1940.

[9] *The Last Optimist*, 291.

[10] Ansó, 188.

att han bildat sin andra regering i april 1938. Medan han förbindligt försäkrar att Negrín ”ignorerade” kommunistpartiet, erkänner Garcés att ”han kom mycket väl överens med ryssarna, speciellt med Artur Stasjevskij, …. med vilken han åt lunch varje dag.” [11]

Det är också värt att notera att Miguel Serra Pàmies, en medlem i PSUC:s centralkommitté, när han intervjuades av mig efter kriget påstod att i februari 1937, tre månader innan Largo Caballero störtades, hade Komintern-agenten i Katalonien ”Pedro”, som just hade återvänt från Moskva, berättat för honom och andra partiledare att Negrín var förordad som Largos efterträdare.[12] Även en så hängiven Negrín-beundrare som professor Juan Marichal vid Harvard University – som hävdar att ”få män i den europeiska historien under det senaste ett och ett halvt seklet har uppvisat en sådan kombination av intelligens och karaktär, av moralisk integritet och intellektuell kapacitet” [13] – erkänner att han var ”Sovjetunionens och Spanska kommunistpartiets kandidat.” [14]

---

[11] *Indice*, 15 juni 1974.

[12] Intervju i Mexico, 1944. Vi erinrar oss att Togliatti i mars 1937, enligt Jesús Hernández, också hade förespråkat Largo Caballeros efterträdare.

[13] *Triunfo*, 22 juni 1974. Denna överdrivna beskrivning av Negrín av Juan Maichal, och hans fortsatta ansträngningar, att tillsammans med andra välkända historiker, som Manuel Tuñon de Lara, Angel Viñas, José Aróstegui och Herbert R. Southworth, putsa upp Negríns anseende, kan kanske betraktas nästan som ett “korståg” för att ”*reubicar*”, eller “återupprätta” Negrín historiskt genom att tvätta av honom varje stänk av pro-kommunism. I ett brev till mig, daterat den 4 november 1982, försäkrar Viñas att ingen, enligt hans mening, var intresserad av att ”återupprätta *[reubicar]* Negrín historiskt,” ändå beskrev han i *Tiempo de Historia* i maj 1979 Negrín som ”republikens store statsman”, och tillade att ”han lämnade inga memoarer efter sig (eller så har de åtminstone inte publicerats) och därför blir arbetet att historiskt återupprätta honom från en urskog av motsägande data och åsikter dubbelt spännande.”

I en recension av den franska omarbetningen av min bok, *El gran engaño*, påstod Herbert R. Southworth, en orubblig beundrare av Negrín (*Times Literary Supplement*, 9 juni 1978): ”Jag tror att jag vid horisonten kan se tydliga tecken på att historieskrivningen börjar ta en ny titt på Juan Negrín… Angel Viñas bok om det spanska guldet som fördes till Moskva rättfärdigar Negríns agerande, vilket av författare ur Bollotens skola länge setts på med ett fördomsfullt (icke-gyllene) öga… Låt oss hoppas att Juan Marichal snart finner tid och nödvändiga dokument för att fortsätta sitt planerade arbete om Negríns liv.” Southworth har aldrig motiverat sitt ihärdiga stöd till Negrín. George Eisenwein skriver: ”För att förstå Southworths orubbliga lojala, och därför okritiska, stöd till Negrín, måste man komma ihåg att han var verksam som en viktig propagandist för Negrín-regeringen. Mellan februari 1938 och februari 1939 var han redaktör för *The News of Spain* (se *Contemporary Authors*, vol. 85-88, s. 557), en bulletin som utgavs i New York och som, även om den inte var finansierad av eller officiellt knuten till den spanska republikanska regeringen, utan tvekan var ett språkrör för dess politik. Flera exempel visar detta:

1. Nyheterna från Spanien fokuserades på Negrín-administrationens insatser. Så t.ex blev öppnandet av en kyrka presenterat som ett exempel på regeringens engagemang för religiös tolerans.
2. Andra händelser, oavsett hur kontroversiella de än var, presenterades alltid på ett för Negrín-regeringen positivt sätt. Ett exempel på detta kan ses i bulletinens rapport om POUM-rättegången i oktober 1938. Utifrån information som man inhämtat från reportrar som Herbert Matthews, eller andra källor som var sympatiskt inställda till Negrín, försökte bulletinen beskriva rättegången som en modell för ‘republikansk rättvisa’. Alla ‘fakta’ i fallet redovisas ur denna vinkel och har därför kraftig udd mot POUM:s försvarare. Till exempel, även om bulletinen inte öppet påstår att de åtalade POUM-arna var förrädare, antydde man klart att de anklagade var skyldiga till förräderi och spionage. Således återgavs utan förbehåll rykten som spreds av kommunisterna, vilka var ansvariga för att rättegången kom till stånd, t. ex. att Andrés Nin och José Rovira, den politiske sekreteraren i partiet respektive den tidigare kommendören för 29:e divisionen, hade flytt till ‘rebellterritoriet’ (2 november 1938).
3. De republikanska personer som fick mest uppmärksamhet (i form av biografiska skisser och liknande) var pro-kommunister knutna till Negrín, sådana som Vicente Rojo, Alvarez del Vayo och José Bergamín, den katolske författaren som personligen var inblandad i en goodwill-kampanj utomlands på Negrín-regeringens vägnar och som i förordet till boken *Espionaje en España*, vida spridd av kommunisterna och skriven av en okänd författare, ’Max Rieger’, hade beskrivit POUM som en spionorganisation och ingående i en internationell fascistisk organisation i Spanien. Utländska personligheter som var Negrín-vänliga och ofta förekom i bulletinens kolumner var Herbert Matthews, Louis Fischer, Gustav Regler och Frank Jellinek. Det är intressant att notera att Southworth inte har ifrågasatt den roll han spelade som redaktör för *The News of Spain*. När han intervjuades om inbördeskriget i *Tiempo de Historia* (oktober 1978), nämnde han inte det faktum att han varit en propagandist för Negrín-regeringen, utan beskrev premiärministern som ’den mest framstående personligheten i det republikanska

Juan Negrín hade en byråkrat-politikers alla anlag, menade Krivitskij. ”Även om han var professor, var han en man som skötte affärerna med affärsmannens metoder. Han var precis den typ som passade Stalins behov… Han skulle kunna påverka världen utanför med ’renheten’ och ’det rättmätiga’ i den spanska republikens sak; han skulle inte skrämma någon med revolutionärt tal… Doktor Negrín såg helt klart den enda räddningen för sitt land i ett nära samarbete med Sovjetunionen. Det hade blivit uppenbart att ett aktivt stöd bara kunde komma från det hållet. Han var beredd att följa Stalin i allt och offra alla andra hänsyn för att säkra detta stöd.” [15]

Det är inte helt klart om Negrín redan i maj 1937 var villig att överge alla moraliska och politiska skrupler för att försäkra sig om Sovjets stöd, även om det inte finns något tvivel om hans beredvillighet att kompromissa med sina principer när han väl hade blivit installerad som premiärminister, och i april 1938 som försvarsminister. Salvador de Madariaga kan ha rätt när han hävdar att det inte är säkert ”att Negrín på detta tidiga stadium var klar över” i vilken utsträckning han styrdes av kommunisterna, eller om han skulle ha låtit det ske om han hade varit det. ”Vid närmare granskning kan man kanske finna”, lägger han till, ”att när man avsatte Señor Largo Caballero var kommunisterna, såväl de ryska som de spanska, de enda aktörer som kände till manuset för hela spelet, medan Don Indalecio Prieto och Dr Negrín inte kände till mer än några detaljer och det hårda faktum att de blev av med sin rival i socialistpartiet. Att det i Dr Negríns tankevärld var klart att kabinettet skulle röra sig åt höger, mot auktoritet, ordning och centralisering, var uppenbart.” [16]

---

lägret under kriget’, och hävdade att tiden var inne för att omvärdera hans insatser som politiker. Jag står i skuld till George Esenwein för detta värdefulla forskningsbidrag som han 1984 utförde på min begäran.

Efter general Francos död 1975 dök Southworth upp i spansk TV som en ledande auktoritet på spanska inbördeskriget, och gav sin egen speciella version TV-tittarna, av vilka de flesta på grund av ålder och många års censur under Franco-regimen, hade dåliga kunskaper om inbördeskrigets komplexitet. De färskaste försöken att ”återupprätta” Negrín skedde vid ett symposium som hölls på Kanarieöarna till den forne premiärministerns ära (se *Canarias*, den 17 nov. 1985) och som bevistades av Tuñón de Lara, Juan Marichal, José Prats och Juan Rodríguez Doreste (de två sista en gång medhjälpare till Negrín), vid vilket den välkände historikern Javier Tusell fann sig överflyglad av Negrín-apologeter. Enligt Tusell var den mest “tendentiöse” talaren inte Tuñón de Lara utan Juan Marichal (brev till mig). Det var på grund av det långvariga försöket att lappa ihop Negrín, vars främsta apologeter träget undvikit varje vittnesmål som motsade deras omutliga position, som jag till den 16:e årliga konferensen för Society for Spanish and Portuguese Historical Studies i Madrid inlämnade en uppsats om det ”märkliga fallet Dr Juan Negrín”. Uppsatsen publicerades i *Historia 16* i januari 1986, tillsammans med 89 referenskällor.

Med tanke på den kontrovers som fortfarande omger Negrín, bör följande passage från ett fjortonsidigt opublicerat porträtt, skrivit av en av Negríns skarpaste kritiker, Luis Araquistáin, efter en fem timmar långt besök hos honom i London 1944, återges för att inte dokumentet ska undgå att uppmärksammas. Efter att ha noterat att ”det finns mycket som är sjukligt” i Negríns onormala aptit för fysisk njutning och makt, fortsätter Araquistáin: “Han betraktade alltid sig själv som en potentiell diktator. Hans förebild under Första världskriget var Clemenceau. Senare blev det Mussolini, och nu misstänker jag att han i hemlighet beundrar Hitler och Stalin... Jag har alltid varit förtjust i denne vilde, oförutsägbare man (hombre desorbitado), som om han var en broder, eller snarare en son, och jag är fortfarande förtjust i honom trots hans gränslösa lögnaktiga och falska karaktär, eftersom jag känner att alla hans defekter är reflektioner av en svag, barnslig natur som bara kan uttrycka sig och få inflytande genom lögner och svek. Till grund för den hårdhet som jag dömer honom med ligger en känsla av medlidande och förlåtelse, eftersom jag tror att han inte är ansvarig. Efter denna visit tror jag emellertid också att det inte finns något botemedel för hans olycka och att han är en tragisk figur, tragisk för sig själv och, framförallt för alla andra, och att han ska behandlas som en sjuk man.” (Araquistáin Papers, Leg. 52 N 10a) En fotokopia av originaldokumentet finns i Hoover Institution, Bolloten Collection, mappen ”Luis Araquistáin, `Negrín.' ”

För ett porträtt av Negrín i en opublicerad rapport av FAI:s Nationella kommitté, se ”Informe, Comité Peninsular de la FAI, sept. 1938”, International Institute of Social History, CNT-FAI Archives, Paquete 92, Caja 305, B, s. 7-8. Fotokopia finns i Hoover Institution, Bolloten Collection, mappen ”FAI, Informe, Comité Peninsular, sept. 1938.”

[14] *La vocación de Manuel Azaña*, 265.

[15] Krivitsky, 100-101. Se också Salvador de Madariaga, *Spain*, 515.

[16] *Spain*, 521.

Speciellt betydelsefullt för Moskva var det faktum att Negrín inte hade några officiella band till kommunistpartiet. Att Negrín själv också måste ha varit klar över att detta offentliga icke-samband var viktigt för hans kommunistiska understödjare, och att han till slut kunde bli tvingad att välja mellan sin lojalitet till Prieto och de sovjetiska kraven, antyds av följande privata och obestyrkta dialog som påstås ha förts när Jesús Hernández, på politbyråns vägnar, besökte Negrín för att erbjuda sitt partis stöd:

> ”Doktorn”, sade jag och gav mig snabbt in på intervjuns syfte, ”politbyrån vill till republikens president föreslå Er som kandidat till premiärministerposten.”
>
> Jag studerade Negrín. Han visade inte minsta tecken på förvåning eller sinnesrörelse inför detta abrupta avslöjande av vår avsikt. Det är ingen tvekan om att han visste mer än jag om det jag framförde…
>
> ”Ni vet att jag är ganska okänd, och minst av allt populär.”
>
> ”Låt inte det bekymra Er… Popularitet fabriceras! Om det finns något som vi kommunister har som är välorganiserat så är det vår propagandasektion”, sade jag skrattande.
>
> ”Men jag är inte kommunist.”
>
> ”Det är en fördel. Om Ni hade varit kommunist skulle vi inte föreslå Er som premiärminister. Vi vill ha en premiärminister som är *vän* till kommunisterna – inget annat, och inget mindre”, sade jag självsäkert….
>
> ”Mycket i den kommunistiska politiken verkar riktigt och förnuftigt för mig”, sade Negrín.
>
> ”Ni kommer inte att få mycket stöd inom Ert eget parti för att ersätta Caballero…”
>
> ”Lite, mycket lite.”
>
> ”Men Ni kommer att kunna stödja Er på kommunisternas styrka”, anförde jag.
>
> ”Det är bara genom den som jag kommer att kunna regera”, kommenterade Negrín.
>
> ”Då skall ni regera.”
>
> ”Jag skulle inte vilja att Ni tolkar mitt accepterande som ett medgivande till att bli Er ’bulvan’. Vänta Er inte det av mig. Dessutom skulle jag inte vara till någon nytta för Ert parti, för mig själv, eller för någon annan”, kommenterade Negrín bekymrat.
>
> ”Jag förstår och delar Era skrupler, men jag kan försäkra Er att vårt stöd kommer att vara lika diskret som pålitligt och respektfullt. Men en sak kan inte undvikas – Ni kommer att stämplas som ’kommunistisk’”, förklarade jag.
>
> ”Det är oundvikligt… Vem planerar Ni att stödja som försvarsminister?”, frågade han.
>
> ”Vi kommer inte att motsätta oss Prieto.”
>
> ”Prieto är inte precis någon vän till Er”, anmärkte Negrín.
>
> ”Det är sant, men hans personliga prestige övertrumfar allt det missnöje hans antikommunism kan orsaka.”
>
> När jag gjorde denna anmärkning om Prieto, hade jag i tankarna den taktik vi hade beslutat följa för den framtida försvarsministern. När politbyrån diskuterade för- och nackdelar med Prieto som ledare för försvarsministeriet, tog vi hänsyn till han stora prestige inom moderata politiska kretsar hemma och utomlands. I detta avseende var Prieto användbar för oss. Vi beaktade också den negativa sidan i hans karaktär. Han var en pessimist; han hade ingen tro på segern. Att anförtro honom den största ansvarigheten för att driva kriget var en anomalitet… Medlemmarna i politbyrån tvekade att stödja hans kandidatur. Togliatti [Komintern-delegaten] gav oss följande råd: ”Genom att stödja Prietos kandidatur kan vi få honom under vår kontroll. Om han vägrar att tjäna oss, ska vi utnyttja hans notoriska och självproklamerade pessimism för att få honom avlägsnad, närhelst det passar oss… [Vi] ska försöka klä honom i en så tung skrud av vanrykte att han kommer att bli obrukbar som viktig socialistledare. En fiende mindre.”

”Personligen högaktar jag [Prieto], men Ni kommer att få problem med honom”, insisterade Negrín.

”Vi ska försöka ’neutralisera’ honom”, svarade jag leende.

”Hur?”

”Statssekreterarposten är lika betydelsefull som ministerns, och tidvis mer, på grund av dess tekniska aspekter. När Prieto blir minister ska vi kräva statssekreterarposten för kriget och flyget… Krigskommissariatet är så gott som i våra händer. Och med Er vänskap…”

”Och ryssarnas”, lade Negrín till skrattande.

”Är vi överens doktorn?”

”Vi är överens.” [17]

Med Juan Negríns upphöjelse till premiärminister var Largo Caballero besegrad, och kommunisterna hade vunnit sin tyngsta seger hittills. På den otroligt korta perioden tio månader hade den vänstersocialistiske ledaren, som i början av inbördeskriget åtnjutit mer inflytande och popularitet än någon annan politiker i det republikanska lägret, politiskt nollställts och i verkligheten förlorat allt inflytande. Han hade inte bara förlorat kontrollen över UGT i Katalonien och Spanska socialistpartiets regionala federation, utan även sin auktoritet inom JSU, den mäktiga Förenade ungdomsfederationen. Dessutom hade han förlorat kontrollen över sitt språkrör i Madrid, *Claridad,* till kommunisterna.[18] Han hade förråtts eller övergivits av många av sina närmaste medarbetare, såväl som av oräkneliga sympatisörer som innehade ledande poster i UGT och i lokala socialistiska organisationer.

Och nu, efter en slutlig dödskamp, hade han avlägsnats från premiärministerposten och krigsministeriet och skulle snart angripas av kommunisterna som arbetarklassens fiende nummer ett. ”Från det ögonblick jag lämnade regeringen”, mindes han några år senare i *Mis recuerdos,* hans publicerade memoarer, ”var Largo Caballero inte längre samma person. Han hade förvandlats. Han var inte längre en socialist och ännu mindre en marxist. Han var arbetarklassens fiende nummer ett. De kallade mig arrogant, ärelysten och intrigerande, en anarkist, och andra idiotiska namn. [Mina] fotografier försvann överallt. Den gudabild de skapat, njöt de nu av att krossa.” [19] Och i *Notas Históricas,* hans opublicerade memoarer[20], skrev han:

---

[17] *Yo fui un ministro de Stalin*, 86-88.

[18] Grundad som veckotidning, omvandlades *Claridad* i april 1936 till dagstidning under kontroll av Luis Araquistáin, Carlos de Baráibar och Amaro del Rosal, alla tre prominenta anhängare till Largo Caballero. För omvandlingen lånades 250 000 pesetas från UGT:s bankanställdas fackförening, Federación Nacional de Banca, vars president var den unge och inflytelserike Rosal. Efter att Araquistáin, som var ledare för dagstidningen, blivit ambassadör i Paris i september 1936 och dess chef Baráibar utnämnts till statssekreterare i krigsministeriet i februari 1937, lämnades tidningen i händerna på Rosal, som hade utnämnts till rådgivardelegat av sin fackförening vid omvandlingen. Med både Araquistáin och Baráibar ur vägen, blev *Claridad*, med Rosal, som redan i smyg hade flyttat sitt stöd till kommunisterna, det hans tidigare kollegor kallade ”det fega och klumpigt maskerade språkröret för kommunistpartiet” *(La Correspondencia de Valencia,* 1 sept. 1937). För ytterligare information om *Claridad*, se dossiern ”Ricardo del Río, Director of Febus news agency, Valencia and Barcelona” och *”Claridad”* (Hoover Institution, Bolloten Collection); och Marta Bizcarrondo, *Araquistdin y la crisis socialista en la II república, Leviatán, 1934-1936,* 419-20; Amaro del Rosal, *Historia de la UGT de España, 1901-1939,* II, 648; Matilde Vázquez och Javier Valero, *La guerra civil en Madrid,* 374, 456-57.

[19] S. 226. Med hänsyn till den politiska betydelsen av Largo Caballeros memoarer *Mis recuerdos,* publicerade i Mexico 1954 och ofta citerat i detta arbete, är det av avgörande historisk och historiografisk betydelse att reda ut varje tveksamhet om deras autenticitet, vilken Angel Viñas, en benfast supporter till Juan Negrín, har ifrågasatt. När memoarerna först dök upp, med en 21-sidig introduktion av Enrique de Francisco, Caballeros nära vän och tidigare sekreterare i Agrupación Socialista Madrileña, ifrågasatte ingen deras autenticitet eller ens antydde att de hade blivit “lämpligt retuscherade”, för att använda Viñas fras *(El oro de Moscú,*314).

I detta sammanhang är det intressant att notera att Indalecio Prieto, en ärkefiende till Largo Caballero (i en artikel den 5 december 1956, återgiven i Prieto, *Convulsions III*, 221), och Bruno Alonso, en Prieto-anhängare (i ett brev till Enrique de Francisco den 3 februari 1955, deponerat i Fundación Pablo Iglesias i Madrid), båda skarpt kritiserar utgivningen av *Mis recuerdos*, men ifrågasätter inte dess autenticitet. Inte heller Rodolfo Llopis (sekreterare i PSOE i exil) ifrågasätter memoarernas trovärdighet när han, i ett brev till Largo Caballeros son

> I Ryssland var [Caballero] under lång tid mannen i ropet. I alla städer, i teatrar, tidningar och internationella paroller, hade hans namn förbundits med allt som rörde arbetarklassens frigörelse. [Kommunisterna] ville för Moskvas intressen utnyttja det inflytande han, tack vare femtio års uppoffringar, hade fått inom den spanska arbetarklassen. De smickrade honom på alla sätt: med artiklar, fotografier, politiska förslag, inbjudningar till Ryssland, etc. Han var det spanska proletariatets frälsare. De trodde han hade samma moraliska karaktär som Álvarez del Vayo, att han skulle falla för deras politik och spela spelet. Men när han, i regeringen, blev övertygad om kommunisternas ohederliga agerande och började ta till metoder för att motverka deras hegemoni inom armén, krigskommissariatet, generalstaben, kvartermästarnas kår och medicinarkåren, och när han sade dem att han inte skulle förråda socialistpartiet eller UGT och att han skulle föra en utrikes- och inrikespolitik som en sann spanjor och en sann socialist, upphörde han att vara ledare för det [planerade] förenade partiet och för allt som de tidigare sagt han var.

Å andra sidan hade kommunisterna, genom den prestige de sovjetiska vapnen gett dem, genom sin självdisciplin, enhetlighet och obändiga energi och genom sin förslagna infiltration i nästan hela statsmaskineriet, inom samma korta period på tio månader stigit från en position av relativ obetydlighet till en där de i praktiken kontrollerade anti-Franco-lägrets öde.

Men denna makt kunde de aldrig ha uppnått utan aktivt stöd, det tysta medgivandet, den goda viljans beredvillighet och andras senfärdighet. Som Valentín González, El Campesino, den tidigare spanske kommunisten, frågade några år senare, efter att han hade lämnat PCE:

> Med få undantag, speciellt under krigets första tid, hur många spanska politiker och militärer fanns det som inte välkomnade de kommunistiska agenterna med öppna armar och som vägrade spela deras spel? Jag var ju övertygad kommunist, och min inställning hade en viss logik. Men vilken logik fanns i den hållning som andra intog? Hur skulle det ha varit möjligt, under loppet av ett par månader, för ett parti så numeriskt svagt som kommunistpartiet, att tränga in i – och nästan

---

Francisco Largo Calvo den 12 maj 1954, bad honom att ompröva lämpligheten i att publicera dem med tanke på risken för att partiets fiender skulle kunna utnyttja dem ”för att så split i våra kretsar” (Araquistáin Papers, L42/140).

Det är inte mindre intressant att den officiella *Historia del partido comunista de España* (1960), s. 160, citerar ett par rader från *Mis recuerdos* och ifrågasätter inte dess autenticitet. Men under senare år, i ett försök att lappa ihop Negrín och befria honom från det pro-kommunistiska stigmat, har *Mis recuerdos* angripits för att ha anklagat honom för att med ”kropp och själ” ha anpassat sig till kommunistpartiet (s. 230). Det är oturligt att Viñas, vars bidrag till historiografin om inbördeskriget är välgrundat, på grund av sitt försvar för Negrín, tillät sig att inta den mest synliga rollen i detta angrepp. ”Det är nödvändigt att nämna möjligheten”, skrev han 1979 (*El oro de Moscú*, 138, n. 12), ”att dessa memoarer inte i verkligheten skrevs av socialistledaren. Det finns starka rykten om att de var hopsatta av politiska motiv. Vi har dock inte kunnat finna dokumentära bevis... I år kommer de autentiska –‘las auténticas’ – att publiceras.”

Slutsatsen från detta uttalande, att *Mis recuerdos* inte är autentisk, fördömdes kraftfullt i brev till mig från Leonor Menéndez de Beltrán och Just Martínez Amutio, vilka var intimt politiskt knutna till Largo Caballero och kände väl till både *Mis recuerdos* (som skrevs ur minnet efter Largos frigivning från det tyska koncentrationslägret 1945) och ”auténticas” med titeln ”Notas Históricas sobre la Guerra de España”, som omfattade 1541 maskinskrivna sidor, var och en signerad av Largo Caballero (skrivna mellan 1937 och 1940, när han hade förmånen att kunna dokumentera). En kopia av manuskriptet finns i Fundación Pablo Iglesias. Det är beklagligt att dess publicering har försenats år efter år av Fundación, av skäl utom dess kontroll. På grund av vikten av att avgöra *Mis recuerdos* autenticitet, bad jag 1982 om assistans av Aurelio Martín Nájera i Fundación Pablo Iglesias. Han hade vänligheten att utse sin medarbetare Antonio González Quintana, en auktoritet på socialistpartiets och UGT:s historia, till att jämföra *Mis recuerdos* med *Notas Históricas*. Efter ett mödosamt studium gjorde González Quintana, i en 27-sidig rapport till mig, följande kategoriska uttalande: ‘Efter att ha jämfört texterna i *Mis recuerdos* och ‘Notas Históricas’, tror jag att jag med säkerhet kan bekräfta de båda texternas överensstämmelse i fundamentala och grundläggande frågor.”

González Quintana's rapport och min korrespondens med Martín Nájera, Justo Martínez Amutio, Leonor Menéndez de Beltrán, och Angel Viñas finns i Bolloten Collection, Hoover Institution (mappen ”Largo Caballero: *Mis recuerdos* och `Notas Históricas sobre la Guerra España' ”). Efter att denna not skrevs har den första volymen av *Notas Históricas*, som täcker perioden 1917 -36, publicerats (Francisco Largo Caballero, *Escritos de la República: Edicion, estudio preliminar y notas de Santos Juliet*, 1985). Inget slutgiltigt datum har fastställts för utgivningen av de två efterföljande volymerna som täcker inbördeskriget och efterkrigstiden.

[20] S. 1179. För viktig information om Largo Caballeros publicerade och opublicerade memoarer se not 19.

dominera – hela regeringsapparaten utan den brist på förståelse, och den medbrottslighet som var nästan allmän? …

Jag försöker inte ursäkta mina misstag, men jag skulle vilja att alla andra bekände sina. Om vi spanska kommunister var skyldiga till missbruk och ogärningar och upprättade vår regim helt ut, eller var på vippen att göra så, var det på grund av att de andra, med få undantag, inte grep tillfället… Kommunistpartierna [i världen] är starka i den mån de andra partiernas och fack-föreningsorganisationernas är svaga och vacklande och spelar sitt eget spel. Detta var lärdomen från Spanien och det är idag lärdomen från Europa och världen. Om de tar till sig denna lärdom kan de rädda sig. Om inte, då är de förlorade.[21]

[21] *Solidaridad Obrera* (Paris), 11 mars 1951. Se kapitel 17 för påståendet att El Campesinos artiklar och böcker var spökskrivna av Julián Gorkin.

Del VI: Revolutionens ebb

46. Negrín-regeringen och den frihetliga rörelsens reaktion

Tiden från Juan Negríns installering i maj 1937 till slutet av inbördeskriget kan delas ini fem perioder. Den första utmärks av PCE:s och Negrín-regeringens ansträngningar för att stabilisera makten och av en fortsatt reträtt för revolutionen; den andra av Largo Caballeros politiska borttynande, den nya försvarsministern Indalecio Prietos ansträngningar för att hejda PCE:s militära dominans och dennes avlägsnande från regeringen i april 1938. Under den tredje perioden står den kommunistiska makten på sin höjdpunkt, kabinettet omorganiseras och Negrín tar hand om både premiärministerposten och försvarsministeriet; den fjärde karakteriserades av tilltagande oenigheter och desillusion, av regeringens misslyckande med att säkra anglo-franskt stöd och av förkrossande militära nederlag; i den femte kollapsar PCE:s makt och inflytande och Negrín och hans kommunistiska allierade störtas i mars 1938 av en koalition av moderata vänsterkrafter, vilka förgäves försökte förhandla med general Franco om en uppgörelse utan vedergällningar.

Negríns kabinett av den 17 maj 1937 fick följande sammansättning:[1]

Juan Negrín	Socialist	Premiär- och finansminister
Indalecio Prieto	Socialist	Försvar
Julián Zugazagoitia	Socialist	Inrikes
Jesús Hernández	Kommunist	Utbildning och hälsa
Vicente Uribe	Kommunist	Jordbruk
José Giral	Vänsterrepublikan	Utrikesminister
Bernardo Giner de los Rios	Republikanska Unionen	Offentliga arbeten
Manuel de Irujo	Baskisk nationalist	Justitieminister
Jaime Aiguadé	Esquerra	Arbete och social välfärd

Kabinettet innehöll nu bara 9 ministrar, jämfört med 18 i Largo Caballeros regering, och var rensat från vänstersocialister och anarkosyndikalister. Förändringen innebar att PCE:s relativa styrka ökade i regeringen. ”Till skillnad mot Largo Caballero”, minns Ivan Maiskij, den sovjetiske ambassadören i Storbritannien, ”förstod den nye premiärministern det vitala behovet av att samarbeta med kommunistpartiet och han sörjde inte överdrivet över att anarkosyndikalisterna vägrade delta i hans kabinett. Han minskade djärvt antalet ministrar från 18 till 9. Detta gjorde regeringen mer kompakt och funktionsduglig och, vilket var viktigast, kommunisternas andel inom den ökade betydligt.” [2]

Samma dag som regeringen bildades deklarerade den att den var den genuina representanten för alla politiska partier, att den beklagade att ansträngningarna att få med CNT och UGT i kabinettet hade misslyckats och meddelade att den inte skulle tillåta någon organisation, oavsett dess ideologi, att begå våldshandlingar.[3]

Reaktionen från de frihetliga blev våldsam. CNT- och FAI-tidningarna fördömde regeringen som ”kontrarevolutionär” [4] och den 25 maj karakteriserade CNT:s nationella kommitté PCE som ”kontrarevolutionens parti”, som i ”nära samarbete med de borgerliga republikanska partierna och högersocialister” hade utfört den ”politiska manöver” som kulminerade i ”provokationen i Barcelona” och bildandet av den nya regeringen. Den anklagade också kommunisterna för att vara ”agenter för en nationell och internationell konspiration” och deklarerade att det var viktigt att folket såg till att partiets skuld noterades ”på räkenskapens dag”. Inte desto mindre, fortsatte kommunikén, skulle revolutionen ”trots alla och allt” fortsätta på sin kurs.

---

[1] *Gaceta de la República*, 18 maj 1937.
[2] *Spanish Notebooks*, 136.
[3] *El Socialista* (Madrid), 18 maj 1937.
[4] *Solidaridad Obrera*, 18 maj 1937; *Tierra y Libertad*, 29 maj 1937. Se också *Boletín de Información, CNT-FAI*, 22 maj 1937; *CNT*, 27 maj 1937; *Cultura y Acción*, 22 maj 1937; *Ideas*, 27 maj 1937; och *Solidaridad Obrera*, 23 maj 1937, för ytterligare skarp kritik mot regeringen.

”Här är de arbetande massorna redo att åter bekräfta sin revolutionära vilja och orubbliga opposition mot manövrer som de nya röda jesuiternas skickliga händer förberett.” [5]

Den 29 maj sände den nationelle sekreteraren Mariano Vázquez ut en rapport från CNTs regionalkommittéers plenarmöte, som just hade avslutat sina överläggningar. Plenarmötet hade bland annat beslutat att ”varken direkt eller indirekt” samarbeta med regeringen, sprida propaganda inom de väpnade styrkorna mot ”kontrarevolutionens regering” och söka en överenskommelse med UGT för en gemensam oppositionskampanj.[6]

Men dessa djärva deklarationer betraktades av CNT:s motståndare som bluff och båg, ty endast två dagar senare besökte representanter för den nationella kommittén, med Mariano Vázquez i ledningen, Negrín ”för att diskutera villkoren för ett möjligt samarbete”.[7] Orsaken till denna kullerbytta var uppenbar. UGT:s nationella kommitté, som kontrollerades av moderata socialister och kommunister, hade just avvisat den ståndpunkt som den vänstersocialistiska exekutiven hade antagit under regeringskrisen.[8] Exekutiven, erinrar vi oss, hade deklarerat att den bara skulle stödja en regering där Largo Caballero både innehade premiärministerposten och ledde krigsministeriet, en ståndpunkt som hade fått full uppbackning av CNT. Av rädsla för politisk isolering beslöt sig CNT för att överge sin ståndpunkt och bönföll om representation i regeringen. I ett ”minimiprogram”, publicerat den 8 juni, föreslog nationella kommittén lika representation för marxisterna, republikanerna och de frihetliga i alla frågor som berörde det nationella försvaret, ekonomin och allmänna ordningen. Man föreslog också att ”rådgivande kommittéer”, bestående av lika antal representanter för CNT och UGT, skulle skapas på flera andra områden.[9] Men under de rådande förhållandena var dessa ”omåttliga anspråk” [10] – som den officiella kommunistiska historieskrivningen beskriver dem – totalt orealistiska och blev, inte förvånande, resultatlösa.

Hur långt FAI, en gång betraktat som CNT:s ideologiska bastion, var villigt att avlägsna sig från sin tidigare *apoliticismo* och direkt aktion, visade en resolution som antogs vid FAI-plenumet i juli 1937. Man kom under det fyra dagar långa mötet överens om att FAI skulle skapa en ”ny organisk struktur” och att FAI:s nervcentrum, de små frändskapsgrupperna (*grupos de afinidad*), skulle upplösas och ersättas av organisationer (*agrupciones*) med stort medlemsantal på lokal, distrikts- och regional nivå. På detta sätt skulle FAI bli en massorganisation som skulle ”nå ut i det spanska offentliga livet” och ”driva på revolutionen från alla de folkligt baserade maktorganen”.[11] Som Alejandro Gilabert, en ledande *faista* och sekreterare i Barcelonas lokala federation av anarkistgrupper, förklarade: ”Med den nya strukturen kommer FAI i ett läge där man både kan inrikta och leda revolutionen. Den gamla organiska strukturen, baserad på frändskapsgrupper, var mycket effektiv före revolutionen när den organiserade anarkismen var underjordisk och verkade på legalitetens gränser, mot lagen, och när man tidvis måste ta till systematiska våldsaktioner i kampen mot bourgeoisien och staten. Nu, i en ny situation som bjuder oss ljusa framtidsutsikter, skulle det vara absurt för FAI att klamra sig fast i en position i marginalen av aktuella realiteter.” [12]

Det Gilabert inte nämnde var att FAI i sin nya form i allt väsentligt skulle bli ett politiskt parti och att man skulle tvingas lägga fram förslaget för en landsomfattande kongress för godkännande.[13] Den föreslagna omorganiseringen blev hårt kritiserad av de anarkosyndikalister som var motståndare till en politisering av den frihetliga rörelsen. Till exempel beskrev den

---

[5] *Boletín de Información*, CNT-FAI, 25 maj 1937.
[6] Ibid., 1 juni 1937.
[7] Se uttalande av Vázquez, ibid.; också *Fragua Social*, 2 juni 1937; *Solidaridad Obrera*, 2, 3 juni 1937.
[8] *El Mercantil Valenciano*, 29 maj 1937.
[9] *Boletín de Información*, CNT-FAI, 8 juni 1937.
[10] *Guerra y revolución en España, 1936-1939, III*, 100.
[11] *CNT*, 10 juli 1937.
[12] *Tierra y Libertad*, 21 aug. 1937.
[13] Se Vernon Richards, *Lessons of the Spanish Revolution* (1983 utg.), 149.

välkände FAI-medlemmen Felipe Aláiz, denna stenstod av *apoliticismo*, den som ”det nya regeringspartiet”. Enligt hans uppfattning var detta steg likvärdigt med att förneka allt som anarkismen stod för: ”genom att konstituera sig som ett nytt politiskt parti erkänner [FAI] att folket är oförmöget att styra över sitt eget öde. Detta är samma folk som uppvägde statens oförmåga i skyttegravarna och på barrikaderna i juli [1936]… [De är] desamma som odlar upp landet, transporter produkterna, förbättrar jorden och offrar sig på landet, havet och i luften, men nu inte är mer än en hop bondlurkar.” [14]

Exakt hur omfattande motståndet mot omorganiseringen var inom FAI kan inte avgöras. Att döma från Alejandro Gilaberts vittnesmål var oppositionen betydande, så stor att ”motsättningarna nådde en punkt där splittring hotade”.[15] Inför detta ”allvarliga problem” utsågs en kommitté ”för att finna en formel för förlikning som kunde förena de motsatta ståndpunkterna.” Kommittén beslöt att ”den breda oppositionen” skulle vara fri att fortsätta med frändskapsgrupperna, ”men deras förslag av organisatorisk natur ska bara beaktas i proportion till det antal anhängare de representerar”.[16] Denna kompromiss var man dock tvungen att lägga fram för en lansomfattande kongress för ratificering, men någon förändring sanktionerades aldrig formellt. Det finns inte någon uppgift om att en kongress någonsin hölls.[17]

Samtidigt, den 31 maj, gjorde president Azaña – som ett år senare bedrövad noterade i sin dagbok att Negrín agerade utan att konsultera honom och alltid meddelade honom fullbordat faktum[18] – följande optimistiska kommentar: ”Den nya regeringen har mötts med allmän tillfredsställelse. Folket har andats ut av lättnad. Man förväntar sig energi, beslutsamhet, vilja att styra, återupprättandet av normala metoder i statens affärer och stopp för disciplinlösheten. Den allmänna oron… har dämpats genom tron på att regeringen snart kommer att sätta stopp för oredan bakom fronterna. Detta är det mest smärtsamma såret. Den nye premiärministern har stor tilltro till sin plan och auktoritet. Han anser att kriget kommer att fortsätta under en lång tid (ett år till!) och han gör förberedelser för detta. Negrín, som är föga känd och fortfarande ung, är intelligent, kultiverad, inser problemen och förstår dem… Man kan gilla hans personliga åsikter eller inte, men när jag nu talar med regeringens ledare har jag inte längre intryck av att jag bara talar till en död kropp. Efter så många månader är detta en trevlig nyhet för mig.”[19]

Trots kabinettets moderata framtoning, och det faktum att kommunisterna inte fick mer än de två platser de hade i Largo Caballeros regering, var skenet bedrägligt. För även om Prietovännen Julián Zugazagoitia utnämndes till inrikesminister, så behöll kommunisterna inte bara alla de viktiga poster i polisadministrationen som de innehaft tidigare, utan därtill utnämndes generallöjtnant Antonio Ortega[20], en partimedlem, till generaldirektör för säkerheten, istället för Wenceslao Carrillo, en Largo Caballero-supporter. På Negríns begäran tog Prieto-anhängaren och medlemmen i socialistpartiets exekutiv Juan-Simeón Vidarte över statssekreterarposten i inrikesministeriet. När Negrín bad honom att acceptera posten gav han, enligt Vidarte, följande kommentar: ”Se här Vidarte, jag gjorde Zuga [Zugazagoitia] till inrikesminister för att Prieto bad mig om det. I realiteten är det som att Prieto håller två ministerier. Jag vet inte mycket om Zuga, han är inte någon vän till mig. Han är Prietos man. Å andra sidan bad kommunisterna mig att ge ledningen för säkerheten till general[löjtnant] Ortega, som är en

---

[14] *Esfuerzo*, No. (no. 1) 1937. För en redogörelse om motsättningarna inom FAI i denna fråga, se Richards, *Lessons of the Spanish Revolution* (1983 utg.), 144-49.
[15] Article by Gilabert in *Solidaridad Obrera*, 12 okt. 1937.
[16] Kommitténs beslut är citerat av Gilabert, ibid.
[17] Jag har inte funnit någon uppgift om någon nationell kongress, varken i CNT-FAI -pressen eller i CNT-FAI -arkiven, som nu finns på mikrofilm i International Institute of Social History, Amsterdam.
[18] *Obras completas*, IV, 877; se också ibid., 880-83.
[19] *Ibid*., IV, 603.
[20] För Ortegas kommunist-samröre, se till exempel Azaña, som citerar Prieto, *Obras*, IV, 638; Jesús Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, 89, 98; den moderate socialisten Gabriel Morón (som efterträdde Ortega som chef för allmänna säkerheten), *Política de ayer y política de mañana*, citerande Zugazagoitia, 95.

trogen supporter till dem… Vem har jag i administrationen? Jag erbjuder dig inte en post. Jag ber om en tjänst." [21] I sin bok refererar Zugazagoitia till Ortega som sin "teoretiskt underställde" när han talar om hans "snabba utveckling från moderat republikan till entusiastisk kommunist", och betonar att *han* inte utnämnde honom till posten som generaldirektör för säkerheten.[22] Detta bekräftas av Justo Martínez Amutio, Caballero-socialist och en gång ståthållare i Albacete och sekreterare i Valencias Socialistiska federation, som hävdar att när Zugazagoitia tog hand om inrikesministeriet hade Negrín redan "på kommunisternas begäran" utnämnt Ortega till posten som generaldirektör för säkerheten och även utnämnt personer till de ledande posterna inom säkerhetstjänsten i Madrid, Barcelona och Valencia. Hela poliskåren, tillade han, genomgick en "massiv upprustning som resulterade i att kommunisterna kom att dominera den totalt."[23] Ännu mer övertygande bevis för PCE:s dominans inom polisadministrationen kommer från Negríns vän Vidarte, som citerar sin chef, Julián Zugozagoitia, när han säger att inrikesministeriet och ledningen för allmänna säkerheten var ett "spionnäste för GPU [NKVD] och dess förtrogna." [24]

Kommunisterna erkände givetvis inte öppet infiltreringen av polisapparaten, men i deras officiella historia erkändes den implicit. Där står att regeringen "antog en serie kraftfulla åtgärder för att stärka den allmänna ordningen och koncentrerade alla maktmedel i sina händer."[25]

Kabinettets moderata framtoning var också bedräglig på ett annat sätt. Även om Indalecio Prieto höll försvarsministeriet, så behöll kvasi-kommunisten Julio Álvarez del Vayo sin post som chef för Generalkommissariatet för kriget. Prieto beklagade sig inför Azaña den 29 maj över att denna institution var "nästan helt kommunistisk" och att "Álvarez del Vayo agerar som bulvan".[26] Därtill hade Largo Caballeros order om att avskeda alla politiska kommissarier, vars utnämning och ställning inte hade bekräftats till den 15 maj, lagts på hyllan och lämnat en mängd kommunister i denna viktiga institution. Vi ska komma ihåg att ett av kommunistpartiets villkor för att delta i den nya regeringen var att Generalkommissariatet för kriget skulle ha autonomi i alla frågor som rörde utnämning och politisk ledning av kommissarier. När journalister frågade Negrín om någon av Largo Caballeros personliga vänner skulle ingå i administrationen, svarade han enligt Vidarte: "Naturligtvis, ingen mindre än chefskommissarien Señor Álvarez del Vayo." Vidarte kommenterar: "Alla vet… att ingen vid den tiden var mer avskydd av Largo Caballero än hans tidigare utrikesminister, som han skoningslöst hade hudflängt i kabinettet. Men Negrín kombinerade vetenskapsmannens seriositet med den världsvane mannens humor." [27]

Dessutom blev överstelöjtnant Antonio Cordón, en kommunistpartimedlem som Largo Caballero hade avskedat från tekniska sekretariatet vid undersekretariatet för kriget, återinsatt på denna post;[28] major Manuel Estrada, också partimedlem, som Largo Caballero hade avlägsnat från krigsministeriets generalstab, dök åter upp i försvarsministeriet; kapten Eleuterio Díaz Tendero, en kvasi-kommunist, som hade avskedats från det högst känsliga informations- och kontrolldepartementet, återinsattes; och Miajas högst kapable stabschef, den gåtfulle och politiskt anpasslige general Vicente Rojo, gjordes till chef för den centrala generalstaben.[29]

---

[21] *Todos fuimos culpables,* 670.
[22] *Historia de la guerra en España*, 279-80. Min kursivering.
[23] *Chantaje a un pueblo*, 218. Se också Morón, 100-102, som beskriver sina misslyckade försök att som generaldirektör för säkerheten befria Dirección General de Seguridad och polisen från kommunisternas inflytande.
[24] *Todos fuimos culpables*, 751.
[25] *Guerra y revolución,* III, 89.
[26] Azaña, *Obras*, IV, 638.
[27] *Todos fuimos culpables*, 672.
[28] *Diario Oficial del Ministerio de Defensa*, no. 127, som återgivet i Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército popular de la república*, II, 1206, n. 1. Cordón utsågs senare till stabschef för Östarmén i Aragon.
[29] *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 21 maj 1937. För en glödande hyllning till Rojo, se *Frente Rojo*, 20 maj 1937. Den 21 oktober 1937, upphöjdes han av Prieto till generals grad (*Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 22 okt. 1937).

Alla dessa utnämningar var otvivelaktigt ett resultat av en tidigare överenskommelse mellan Prieto och kommunisterna och ett villkor för att han skulle få ta hand om försvarsministeriet.

Samtidigt påskyndades processen för att inlemma den ineffektiva och odisciplinerade milisen i enheter inom Folkarmén, huvudsakligen tack vare energiska ansträngningar från PCE, som i centraliseringen, effektiviseringen och disciplineringen av den nya armén, inte bara såg segerns *sine qua non* utan en nödvändig förutsättning för kontroll över staten. Den 23 juni publicerades ett dekret för att undertrycka de sista av milisens högkvarter.[30] ”På detta sätt”, skriver den officiella kommunistiska historieskrivningen, ”underordnades alla de väpnade styrkorna generalstaben på respektive front och dessa underordnades i sin tur den centrala generalstaben. Tack vare dessa och andra åtgärder som Dr Negríns nya regeringen vidtog, inlemmades milisen i den reguljära armén vid alla fronter och disciplin och ett enhetligt kommando etablerades över hela det lojalistiska territoriet.” [31]

Slutligen, även om Álvarez del Vayo blev ersatt i utrikesministeriet av den tidigare premiärministern José Giral, en nära vän till Azaña, lämnade han efter sig kommunistiska funktionärer i ministeriet och i dess olika avdelningar, inklusive utlandsagenturen för propagandan, Agencia Española, och Utländska Pressbyrån. Därtill gjordes Federico Melchor, som hade gått med i PCE i november 1936, till generaldirektör för propagandan.[32]

Kommunisterna hade goda skäl att vara belåtna med händelsernas utveckling. I en rapport till Moskva den 30 augusti 1937 påstod Palmiro Togliatti att störtandet av Largo Caballeros regering ”tveklöst hade stigit en del kamrater åt huvudet”. De trodde, skrev han, att deras framgång helt berodde på partiet och glömde att centristerna, tillsammans med Prieto, hade spelat ”en mycket viktig roll både i förberedelserna och för lösningen av krisen”. ”Denna felaktiga värdering”, fortsatte han, ”har gett upphov till en föreställning om att partiet redan är i en position där man kan resa frågan om *hegemoni* och öppet slåss för denna hegemoni i regeringen och i landet.” [33]

Idén att PCE på detta stadium skulle släppa alla hämningar och öppet kräva makten var en variant på Stalins råd till Largo Caballero i december 1936 att allt som är möjligt skulle göras för att säkra stödet från Azaña och hans medelklass-republikaner, ”för att hindra Spaniens fiender från att betrakta landet som en kommunistisk republik”. Denna politik hade inte förändrats, och det var Togliattis uppgift som Komintern-delegat att se till att ledningen i det spanska kommunistiska höll sig till Kremls linje. ”Man kan bara prata med våra kamrater”, fortsatte hans rapport till Moskva, ”och lyssna till deras diskussioner, för att inse att de fortfarande idag (augusti 1937) saknar tillräcklig klarhet i frågan. En av våra uppgifter är att förklara det för dem och hjälpa dem att förstå det”. I Katalonien var ”förvirringen” sådan att vissa kamrater hade föreslagit att deras viktigaste uppgift var att ”slåss för att förinta alla kapitalistiska element” och ”förhindra att de återuppstår och stärks”, och de hade kommit till slutsatsen att denna politik skulle kunna realiseras ”endast genom en proletär och kommunistisk regering”. ”Det är tydligt”, observerade Togliatti, ”att med denna uppfattning var dessa förvirrade kamrater inte kapabla att inse att deras uppgift efter Caballeros fall var att sätta press på regeringen för att genomdriva folkfrontspolitiken [dvs. en politik bakom vilken partiet kunde fortsätta att dölja sina hegemoniska strävanden] och att bredda regeringens bas genom att med lämpligt politiskt arbete skapa en splittring inom anarkisternas kretsar och bland Caballeros socialister.” [34]

Vad allt detta innebar i Komintern-politikens hemliga rike ska behandlas i följande kapitel.

---

[30] *Gaceta de la República*, 23 juni 1937.
[31] *Guerra y revolución en España, 1936-1939,* III, 88.
[32] *Gaceta de la República,* 28 maj 1937. Se också dödsruna i *El País,* 16 sept. 1985.
[33] Palmiro Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, 136.
[34] *Escritos,* 136-37.

47. PSUC ersätter CNT och FAI som dominerande kraft i Katalonien

I Katalonien där Majhändelserna hade resulterat i att Valencia hade tagit över ansvaret för allmänna ordningen och försvaret, konsoliderades PSUC:s politiska seger i och med bildandet av regeringen Negrín. Den liberale republikanen general Sebastián Pozas, som ledde civilgardet vid inbördeskrigets utbrott, blev den 5 maj utnämnd till militärbefälhavare för Katalonien och östarmén i närliggande Aragonien. I tysthet hade han gått med i kommunistpartiet i oktober 1936 när han var befälhavare för centrumarmén, men gick nu öppet med i PSUC[1] och gav under de kommande månaderna kommunisterna fritt spelrum. Pozas bistods av två kommunistpartimedlemmar: hans politiska chefskommissarie Virgilio Llanos, en tidigare Caballero-socialist, och Antonio Cordón, som nyss utnämnts till stabschef för östarmén av Indalecio Prieto.[2] Dessutom ersattes generallöjtnant Emilio Torres den 8 juni av en medlem i kommunistpartiet, den tidigare polischefen i Madrid generallöjtnant Ricardo Burillo.[3] Emilio Torres, som var sympatiskt inställd till CNT och FAI, hade av inrikesminister Angel Galarza utnämnts till polischef under striderna i Barcelona för att underlätta stormtruppernas passage genom Katalonien.

PSUC:s ökade politiska makt efter striderna i maj demonstrerades genom de allt häftigare attackerna mot CNT och FAI. I ett tal den 1 juni, som i sin våldsamhet överträffade allt som tidigare framförts, fördömde sekreteraren Juan Comorera den ”påtvingade kollektiviseringen i städerna och på landsbygden” som genomförts ”med en lömsk politik av tvång, våld och vid vissa tillfällen mord”. Han smädade den ”diktatoriska strävan hos mäktiga fackföreningar som dominerade massan av arbetare, vilka bokstavligen jagades genom Barcelonas gator”, och som ”hotade och avrättade”. Dessa mäktiga fackföreningar, försäkrade han, hade attackerat ”den lägre medelklassen, underminerat den ekonomiska strukturen, industrin, handeln och bankernas reserver, just de reserver som utgjorde basen för rekonstruktionen av vår ekonomi”. Och allra sist, det hade förekommit ”systematisk smuggling av värdefulla metaller och hamstring av varor och pengar”.[4]

(Det låg naturligtvis en viss sanning i dessa anklagelser. Till exempel exporterade verkligen CNT och FAI dyrbara metaller för att kunna köpa vapen och förnödenheter, men i sanningens namn måste man säga att de mängder det rörde sig om var mycket små jämfört med den massiva överföringen av guld till Sovjetunionen, vilket ju utgjorde nationens finansiella reserv.[5] En mer allvarlig anklagelse mot CNT gällde dess kontroll över de viktigaste hamnarna och den fransk-spanska gränsen, en kontroll som gjorde det möjligt för dem att via egna exportföretag föra ut värdefulla jordbruksprodukter som inbringade stora mängder utländsk valuta.[6] Medan anarkisterna betraktade denna kontroll som en av revolutionens omistliga erövringar, såg den centrala regeringen det som ett intrång på statens oinskränkta makt. I det långa loppet kunde denna politiska och ideologiska konflikt bara lösas med maktmedel, vilket demonstrerades när Juan Negrín förflyttade sina karabinjärer till den fransk-spanska gränsen i

---

[1] Jesús Pérez Salas, *Guerra en España, 1936-1939,* 141-42; Julián Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España,* 406.

[2] För Llanos medlemskap i PCE och Cordóns utnämning, se Antonio Cordón, *Trayectoria,* 342, 346-47, 350. Cordóns medlemskap är väldokumenterat i hans bok.

[3] *Gaceta de la República,* 8 juni 1937. Hans medlemskap i PCE har aldrig ifrågasatts och var allmänt känt. Se till exempel general Jesús Pérez Salas (republikan och f d polischef i Barcelona), *Guerra en España,* 159. Hans medlemskap bekräftades också för mig efter kriget av Vittorio Vidali.

[4] *Treball,* 2 juni 1937.

[5] Se kapitel 14.

[6] En av dessa exportorganisationer var CLUEA (Consejo Levantino Unificado de la Exportación Agrícola). Se artiklar i ämnet i *Fragua Social,* 31 jan. 1937; *Nosotros,* 19 apr. 1937; också Manuel Villar, *España en la ruta de la libertad,* 51. Även om UGT var representerat i CLUEA, var CNT dominerande. För information om CLUEA och det kommunistkontrollerade jordbruksministeriet, se María Josepa Cucó Giner et al., *Qüestió agrària al país Valencià,* 49-53.

april och maj 1937 för att ta ifrån revolutionärerna kontrollen. Frågans kärna var att ingen regering, oavsett dess politiska sammansättning, kan ha råd att avhända sig sådana viktiga element av auktoritet om den vill kunna verka som en suverän makt. Så det är inte förvånande att Negrín, som var en oförsonlig motståndare till revolutionens vänsterflygel, från den stund han tog hand om finansdepartementet i september 1936 skulle hamna i motsättning till CNT. Julián Zugazagoitia, den moderate socialisten som blev inrikesminister under Negrín i maj 1937, hävdar att premiär- och finansministern ”föredrog att inte ha anarkister i regeringen” eftersom han önskade ”rasera alla de exportorganisationer som CNT skapat” och ”en gång för alla få slut på” de förluster i det utländska handelsutbytet som var ett resultat av utskeppningen av mandlar, apelsiner och saffran.[7])

Medan PSUC:s motståndare följde sin egen linje ”med dess negativa resultat”, fortsatte Comoreras häftiga utfall, ”höll vi oss till vår linje, och på ett sådant sätt att styrkeförhållandet idag inte är detsamma som i början av kriget…. Idag har de stora massorna, som resultat av erfarenhet och i ljuset av dagliga händelser, kunnat se det korrekta och ärliga i vår politiska linje. Idag väger vågen annorlunda. Maktbalansen har ändrats och förändringen är grundlig.”

Och när Comorera for ut mot CNT:s kontroll över offentliga tjänster och service, berörde han ett av de mest känsliga ämnena för den frihetliga rörelsen. Han krävde att den provisoriska regering som bildats under Majhändelserna skulle ersättas av en ny regering som skulle ge ”stadsfullmäktige alla medel för att omedelbart kommunalisera all offentlig service, speciellt transporter, gas- och vattenarbeten, offentlig underhållning, bostäder, slakthus och marknader”, och lade till: ”Man har t ex sagt att det är kontrarevolutionärt att tala om att kommunalisera transporter, eftersom det skulle innebära att man tog ifrån arbetarna det som de nu har i sin makt… Önskar vi skapa ett privilegierat kast? Önskar vi skapa en ny aristokrati, en ny bourgeoisie? Har tusentals arbetare dött vid fronterna så att vi till slut kan ersätta Barcelonas Spårvägsbolag med CNT-FAI:s Spårvägsbolag?”[8]

Å andra sidan hävdade anarkosyndikalisterna att de inte var emot kommunalisering. ”Vi har redan deklarerat, och kan upprepa det så ofta som det behövs”, sade *Solidaridad Obrera*, ”att kommunalisering ligger i linje med våra principer. Men den måste garanteras av ett stadsfullmäktige befriat från byråkratisk tröghet och rensat från den gamla sortens politiska omoraliteter.” [9] Detta var bara ett annat sätt säga att de inte skulle gå med på kommunalisering så länge som de inte kontrollerade stadsfullmäktige. Trots sin ökade styrka fick inte PSUC någon framgång i denna fråga, ty när frågan om kommunalisering kom upp till diskussion i Barcelonas stadsfullmäktige tog Esquerra ställning för CNT. Rädda för att PSUC var på väg att få alltför stor makt deklarerade de att ”enligt deras uppfattning kunde [kommunalisering] inte genomföras med mindre än det skedde i nära samarbete med och förståelse av kamraterna från arbetarklassen.”[10] Både PSUC och PCE fortsatte dock att pressa på för en kommunalisering[11], liksom för nationalisering av basindustrierna[12] med sikte på att bryta CNT:s och FAI:s ekonomiska makt.

Samtidigt kom *patrullas de control* [kontrollpatrullerna], de polisstyrkor som skapades under revolutionens första dagar, under ny attack från PSUC.[13] De upplöstes den 4 juni genom en order från Esquerras inrikesrådsmedlem Carlos Martí Feced[14], i överensstämmelse med den i mars antagna lagen om upplösning av *patrullas*, stormtrupperna och Nationella republikanska gardet och för deras inkorporering i en enhetlig säkerhetskår, en lag som *Solidaridad Obrera*

[7] Zugazagoitia, 285.
[8] *Treball*, 2 juni 1937
[9] *Solidaridad Obrera*, 29 maj 1937.
[10] ”La Nota de la Esquerra”, *El Día Gráfico*, 6 juni 1937.
[11] Se till exempel *Las Noticias* (organ för det PSUC-kontrollerade katalanska UGT), II, 12 juni 1937.
[12] Se kapitel 22.
[13] *Treball*, 12, 13, 16, 19-22 maj. För replik från CNT, se *Solidaridad Obrera*, 20 maj 1937.
[14] *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 5 juni 1937.

hade fördömt som ”fullständigt främmande för det arbetande folkets kamp och strävanden”.[15] Martí Feced, erinrar vi oss, var en av de fyra medlemmarna i den provisoriska regering som bildades 4 maj under striderna i Barcelona. Men hans auktoritet som chef för Generalitats styrkor för allmänna ordningen blev kortlivad, ty efter att den centrala regeringen tagit kontroll över allmänna ordningen den 5 maj blev han en enkel medhjälpare till den delegat för allmänna ordningen som Valencia utnämnt. Delegaten hade meddelat honom att *patrullas* tjänster inte längre behövdes, enligt lagen som antagits i mars, men de individuella medlemmarna i *patrullas* kunde ansöka om inträde i de enhetliga kårerna för inrikessäkerheten. Inför det faktum att dessa aldrig hade formerats och att inget sagts om upplösning av stormtrupperna och Nationella gardet[16], stod det klart att mars-lagen bara hade kommit till för att legalt understödja upplösningen av *patrullas*. Några dagar senare meddelade delegaten för allmänna ordningen, José Echevarria Nova, att han hade sänt ut instruktioner för att säkerställa att medlemmarna i *patrullas* ”inom fyrtioåtta timmar” skulle ha överlämnat all utrustning och alla baracker som de disponerade.[17] Även om det tog mer än fyrtioåtta timmar för att knäcka deras motstånd[18], försvann de i slutet av juni för gott som organiserad revolutionär kraft.

Det är värt att notera att general Eduardo Cuevas de la Peña, en PCE-medlem som satts att leda stormtrupperna i Barcelona och som i april 1938 blev generaldirektör för säkerheten under Negrín[19], har tagit åt sig äran för ordern och den efterföljande upplösningen av *patrullas*. De katalanska myndigheterna, påstår han (i en tydlig referens till försyntheten hos Esquerras ”råd” för inrikesärenden), argumenterade till en början mot åtgärderna p g a den fara de innebar: ”Kanske en del [milis-] enheter kommer att lämna fronten och marschera mot Barcelona. De övertygande mig inte. Mitt beslut var orubbligt… Nästa dag publicerades ordern och vi tog över barackerna utan några allvarliga incidenter. Återigen kunde Barcelona andas fritt.”[20]

Under de föregående veckorna hade CNT – i hopp om att hindra försöken att undertrycka *patrullas* – hävdat att de hade varit neutrala under striderna.[21] Detta var ett bräckligt argument, ty POUM meddelade offentligt att *patrullas* hade lidit femtiosju förluster i döda och sårade, inklusive sjutton döda.[22] Lika verkningslös var den gest som *patrullas* själva gjorde, när de erbjöd generallöjtnant Torres och den katalanska regeringen sina tjänster. En gest som, även om den fick stöd av Torres, avvisades av president Companys.[23] Hans avslag var inte förvånande, för nu, när den centrala regeringen hade tagit kontroll över allmänna ordningen, satte han inte längre sitt hopp om politisk överlevnad till en uppgörelse med CNT och FAI, utan till en snabb rasering av deras väpnade makt, i förhoppning om att detta skulle få Valencia att återföra kontrollen över allmänna ordningen till Generalitat och rädda hans anseende som den erkände räddaren av katalansk autonomi. Samtidigt som han framförde åsikten att den centrala regeringen inte skulle ha tagit över administrationen av allmänna ordningen utan istället försett Generalitat med förstärkningar[24], förespråkade han inte desto mindre en snabb avväpning av de bakre linjerna och övertagande av vapendepåer och krävde

[15] 4 mars 1937.
[16] För CNT:s reaktion på detta förbigående, se *Solidaridad Obrera*, 11 juni 1937.
[17] *El Día Gráfico*, 6 juni 1937, och *Solidaridad Obrera*, 6 juni 1937 (uttalande av Echevarría Nova). Två dagar senare (se *El Día Gráfico*, 8 juni 1937) Echevarría Nova ersattes av Paulino Gómez Saiz.
[18] Om avväpningen av *patrullas*, se *El Día Gráfico*, 10, 18, 29 juni 1937; *Las Noticias*, 9 juni 1937; *Tierra y Libertad*, 12 juni 1937.
[19] Se kapitel 55. Enligt hans memoarer, *Recuerdos de la guerra de España*, 27, gick han med i kommunistpartiet under krigets första månader.
[20] Ibid., 47.
[21] Se *Boletín de Información, CNT-FAI*, 6 maj 1937; *Solidaridad Obrera*, 13, 14, 18, 19, 21, 22 maj 1937; också uttalande av *patrullas* generalsekreterare, publicerat i *La Batalla*, 13 maj 1937.
[22] *La Batalla, 9 maj 1937*
[23] Luis Companys, ”Notes and Documents on the Fighting in Barcelona, 3-7 May 1937” Se också *Solidaridad Obrera*, 7, 11 maj 1937.
[24] Companys, ”Notes and Documents...”

att Valencia skulle fortsätta med ”upprensningen och avväpningen” av gränsposteringarna.[25] Arbetet med att återta kontrollen över den fransk-spanska gränsen, erinrar vi oss, hade redan påbörjats före striderna i maj med ankomsten av Negríns karabinjärer, och den 2 juni blev CNT-FAI:s och POUM:s ”frontmilis” officiellt upplösta.[26] Den centrala regeringen utnyttjade karabinjärernas övertag av frontposteringarna till att ta ifrån Katalonien kontrollen över utrikeshandeln[27]. I november 1937 flyttade regeringen till Barcelona och grusade därmed Companys hopp om att administrationen av den allmänna ordningen skulle återföras till regionen.

Om upplösningen av *patrullas*, avväpningen av de bakre linjerna och förlusten av gränsposteringarna var tunga slag mot CNT och FAI, så var förlusten av makten i oräkneliga städer och byar i regionen inte mindre tung. De revolutionära kommittéerna hade tills nu motarbetat Generalitats dekret från den 9 oktober 1936, som innebar att de skulle ersättas av kommunala råd där de olika organisationerna skulle få platser i proportion till deras representation i kabinettet.[28] Den 15 maj förklarades de illegala av den katalanska regeringen.[29] I verkligheten upplöstes många av kommittéerna av de nyss anlända trupperna och karabinjärer innan de olagligförklarades i mitten av maj. Dessutom uteslöts CNT från flera stadsfullmäktige som redan hade inrättats i överensstämmelse med dekretet från den 9 oktober[30], och den 5 juli röstade Esquerras kongress i Tarragona-provinsen för att rensa stadsfullmäktige från alla element som hade spelat en aktiv roll i Majhändelserna och inte hade fördömt dem.[31]

Anarkosyndikalisternas minskade revolutionära makt utlöste fientligheter mot det moderata ledarskapet från de mer extrema elementen. I dess första nummer, som utkom i slutet av maj, anklagade *El Amigo del Pueblo*, språkröret för den nyligen bildade radikala gruppen Durrutis vänner, CNT:s och FAI:s regionala kommittéer för att ha ”förrått arbetarna och revolutionen” genom deras ”inkompetens och feghet”.[32] De regionala kommittéerna dröjde inte med att bannlysa de radikala och sände ut en deklaration som fördömde anklagelserna som ”mycket grovt förtal” och beordrade uteslutning ur CNT och FAI av alla som tillhörde Durrutis vänner och ”som inte offentligt förklarar sig vara emot den ståndpunkt som denna grupp intagit.”[33] Det var symptomatiskt för det växande missnöjet inom den anarkistiska rörelsen att Frihetlig ungdoms lokala federation i Barcelona, Frihetlig ungdoms regionala kommitté och den lokala federationen för anarkistgrupperna i Barcelona vägrade att underteckna deklarationen.[34]

I mitten av juni verkade en ny kris inom den katalanska regeringen vara oundviklig. Den provisoriska regering som bildats under striderna i maj var ineffektiv. I sitt tal den 1 juni krävde Juan Comorera ett slut på ”detta politiska övergångsstadium” och förespråkade en ”stabil regering”, som kunde ”fullgöra de plikter som kriget ställde och ta tag i problemen med ekonomisk reorganisering”.[35] Den 19 juni publicerade FAI-organet *Tierra y Libertad* en ”konfidentiell politisk rapport”, som PSUC:s centralkommitté påstods ha sänt ut till de lokala enheterna, och där man lade fram planer för en förändring. Den nya regeringen, sade rapporten, skulle vara en ”stark folkfrontsregering”. Dess uppgift skulle vara ”att dämpa känslorna och se till så att de som var ansvariga för den kontrarevolutionära rörelsen fick betala för sina dåd”. CNT skulle erbjudas poster i regeringen, ”men på ett sådant sätt att de känner sig

[25] Ibid.
[26] *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 2 juni 1937.
[27] Se José Arias Velasco, *La Hacienda de la Generalidad*, 1931-1938, 241.
[28] *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 10 okt. 1936.
[29] Se *Solidaridad Obrera*, 16 maj 1937; *Claridad*, 17 maj 1937.
[30] Se till exempel *Solidaridad Obrera*, 28 maj 1937; *Treball*, 26 maj 1937 (Sabadell). För opublicerade CNT-rapporter om dess uteslutning från stadsfullmäktige och upplösningen av dess kollektiv, se dossiern ’Atropellos Contra Nuestra Organización’, International Institute of Social History (Amsterdam), CNT-FAI Archives, Paquete 44 B/5, Caja 318. Fotokopior av dessa rapporter finns i Bolloten Collection, Hoover Institution.
[31] *Las Noticias*, 6 juli 1937.
[32] Nr. 1 (odaterat). Nästa nummer (nr. 2) utkom den 26 maj 1937.
[33] *Solidaridad Obrera*, 28 maj 1937.
[34] *Nosotros*, 28 maj 1937.
[35] *Treball*, 2 juni 1937.

tvingade att tacka nej". Även om rapportens autenticitet inte kan styrkas, är det slående att CNT snart fann sig utmanövrerat på det sätt som antyddes.

Under de förhandlingar som började i slutet av juni för att bilda ett nytt kabinett kom man först överens om att Esquerra, CNT och PSUC skulle ha vardera tre portföljer och att Unió de Rabassaires skulle ha en, och att president Companys själv skulle vara premiärminister.[36] Men i sista stund, och under protester från CNT, erbjöd Companys en plats till den framstående antropologen Pedro Bosch Gimpera, en medlem i det lilla medelklasspartiet Acció Catalana Republicana som var allierat med Esquerra. På så sätt ökade vänsterrepublikanerna relativa styrka. CNT fördömde aktionen som en "manöver", en "illojalitet", och informerade Companys om dess "totala ogillande av utnämningen".[37] CNT insåg inte att det faktiskt kunde ha varit en intrig [avsedd att provocera CNT – *Red*] och deklarerade kategoriskt att man inte skulle delta i regeringen om Companys inte tog tillbaka utnämningen.[38]

Helt klart insåg inte de anarkosyndikalistiska ledarna hur mycket den politiska balansen hade förändrats till deras nackdel, och de kan ha hyst illusioner om att Companys inte skulle försöka regera utan dem. Men den tid var nu förbi då han, som under revolutionens höjdpunkt, var tvungen att ta hänsyn till deras önskemål. Han övergav nu sin roll som smart medlare, tog klar ställning och lämnade CNT ute i kylan. "Jag är Kataloniens president", deklarerade han i radio, "utnämnd av parlamentet och uttryckligen och upprepade gånger erkänd av alla fackföreningar och politiska organisationer". Men ett försök hade gjorts, sade han, att förneka honom rätten att bilda sin egen regering. "Katalaner! Det är nog! Den nya Generalitat-regeringen är en folkfrontsregering och här är dess sammansättning." Companys läste sedan upp följande lista med namn och portföljer:

Luis Companys	ERC	President
Antonio María Sbert	ERC	Inrikes
José Tarradellas	ERC	Premiär och finans
Carlos Pi Sunyer	ERC	Kultur
Juan Comorera	PSUC	Ekonomi
Rafael Vidiella	PSUC	Arbete
Miguel Serra Pàmies	PSUC	Försörjning
José Calvet,	Unió de Rabassaires	Jordbruk
Pedro Bosch Gimpera	Acció Catalana	Justitie [39]

Men man måste nämna att dispyten om Bosch Gimpera inte var det enda skälet till varför CNT-ledarna beslöt att inte delta. Enligt Valerio Más, CNT-ministern i den tidigare administrationen, fanns andra skäl. Två är värda att nämnas: (1) den växande motsättningen mellan de CNT-ledare som var för regeringssamarbete och de som var emot, "vilka dag för dag såg sina revolutionära erövringar tas ifrån dem", och (2) "svårigheten att finna kamrater som var villiga att medarbeta... i en regering som raserade istället för förstärkte CNT:s ekonomiska insatser". "När jag var minister", informerade mig Más efter kriget, "lyckades jag få fyrtio industrigrupper legaliserade, men på grund av påtryckningarna på Companys och Rabassaires från PSUC blev de återstående inte legaliserade, trots att de redan hade erkänts av ekonomirådet, där alla partier och organisationer var representerade."[40]

---

[36] *La Humanitat, Solidaridad Obrera, Treball, La Vanguardia*, 30 juni 1937.
[37] Uttalande av CNT:s regionala kommitté, publicerat i *Solidaridad Obrera*, 30 juni 1937. Delar av detta uttalande censurerades. Den fullständiga texten finns i *Boletín de Información, CNT-FAI*, 30 juni 1937.
[38] Brev till Companys från CNT:s regionala kommitté, *El Día Gráfico*, 1 juli 1937. Brevet omnämns av Companys i hans radiotal, publicerat i *La Vanguardia*, 30 juni 1937.
[39] *Las Noticias*, 30 juni 1937. För ytterligare information om regeringskrisen, se ibid., 26, 27, 29 juni 1937, *La Humanitat, Solidaridad Obrera* och *Treball*, 26, 27, 29, 30 juni 1937; också *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, III, 101-3; José Peirats, *La CNT en la revolución española*, II, 306-11; Carlos Pi Sunyer (en medlem i det nya kabinettet), *La república y la guerra*, 445-47.
[40] Brev till mig, daterat den 5 jan. 1950, Hoover Institution.

Det är högst troligt att motståndarna till samarbetet utövade påtryckningar på CNT-ledarna och att Companys oväntade utnämning av Bosch Gimpera försåg CNT:s förhandlare med en möjlighet att rädda ansiktet och avstå från deltagande. Hur som helst, motståndarna dolde inte sin tillfredsställelse över utgången av krisen. "Manövern har avslöjats", deklarerade *Tierra y Libertad*. "CNT, med mer än en miljon medlemmar i Katalonien[41], ingår inte längre i regeringen. Detta för att anarkosyndikalismen inte kan beblanda sig med professionella politiker och inte kan förödmjuka sig inför någon... [Den] vägrar att smutsa ner sig med denna sorts politik."[42]

Långt mera rak och stridlysten var *Juventud Libre*, FIJL:s nationella tidning, som den 3 juli deklarerade:

> Hittills har ledarna för kontrarevolutionen uppnått sina mål... De har fått bort CNT från centralregeringen och från regeringen i Katalonien. De har inte tvekat att bruka varje medel, oavsett hur avskyvärt eller jesuitiskt, till att förråda revolutionen. De har äventyrat, och fortsätter att äventyra kriget i sin strävan att tillfredsställa sin skamliga aptit... Men det spanska folket ser deras spel och kommer inte längre att tillåta kontrarevolutionens fortsatta frammarsch.
>
> Revolutionära socialister, ärliga republikaner och anarkosyndikalister måste snabbt bilda en kraftfull allians som kan angripa det revolutionära spanska folkets fiender och krossa dem för alltid...
>
> Revolutionen är i fara. De erövringar ni har vunnit till priset av oändliga uppoffringar och förluster i liv förråds av våra fiender i de bakre linjerna. Tillåt inte dem att stjäla dessa erövringar från er.

Trots dessa revolutionära utbrott, som uttryckte känslorna inom stora delar av den frihetliga rörelsen, gjorde CNT-ledarna flera försök – även så sent som i december 1938 – att återinträda i den katalanska regeringen[43], men deras försök var förgäves.[44] Deras deltagande kunde hur som helst inte ha fått någon betydelse för händelsernas utveckling, eftersom den verkliga auktoriteten i Katalonien, sedan resningen i maj, hade övergått till centralregeringen och i sista hand till kommunisterna, tack vare deras kontroll över regionens polis och militär.

Precis hur mycket maktförhållandena i Katalonien hade förändrats sedan maj har träffsäkert beskrivits av Manuel Cruells, vid den tiden reporter för *Diari de Barcelona*, organ för Estat Catalá, som representerade den lilla separatiströrelsen inom den katalanska medelklassen: "Trots den skenbara kontinuitet som Companys och hans parti i Generalitat-regeringen skapat, har det politiska inflytandet övergått [från anarkosyndikalisterna] till PSUC... Och tack vare detta kunde PSUC få Generalitat-regeringen att fullständigt lyda – de ibland förnedrande – direktiven från den centralregering som Dr Negrín presiderade över till slutet av kriget."[45]

Förändringen i maktförhållandena kunde tydligt skönjas på gatorna. Robert Louzon, en fransk revolutionär syndikalist och ögonvittne, skrev omedelbart efter Majhändelserna: "Under revolutionens första månader var Barcelona fyllt med beväpnade arbetare. Senare kunde man bara se sådana som var betrodda speciella funktioner, men de var fortfarande arbetare. Idag (förutom kanske i ett fåtal helt proletära distrikt) kan man inte se en enda beväpnad arbetare: bara stormtrupper, stormtrupper med gevär, stormtrupper i varje gathörn, som under den borgerliga maktens glansdagar." Till och med klädseln på gatorna reflekterade CNT:s förlorade dominans. "[Den] speciella arbetarklassutstyrseln, som jag noterade i augusti", fortsatte Louzon, "och som fortfarande bars i februari, har nästan helt bytts ut i de centrala distrikten mot en borgerlig, eller åtminstone småborgerlig klädsel. Ännu mer slående är att

---

[41] Detta antal är tveklöst en grov överskattning. Å andra sidan är de medlemstal som uppgivits av UGT för de två rivaliserande fackförbunden lika opålitliga (se *Las Noticias*, 30 juni 1937).
[42] 3 juli 1937.
[43] Se *Solidaridad Obrera*, 2, 3, 13, 15, 21 dec. 1938.
[44] Peirats, *La CNT en la revolución española*, III, 325-26.
[45] Manuel Cruells, *El separatisme catalá durant la guerra civil*, 162-63. Se också Miguel Caminal (Joan Comorera: *Guerra i revolució, 1936-1939*, II, 140-41), som påstår att PSUC blev den "hegemoniska kraften i Katalonien."

rött och svart nästan helt har försvunnit. Före maj bar alla CNT:s färger... Idag är tvärtom de som har modet att bära CNT:s symboler sällsynta. Röda och svarta flaggor kan inte längre ses utanför fackföreningsbyggnader. Vad gäller mössor och halsdukar, vilka en gång var mycket populära,... kan man inte se några alls.” [46]

[46] *Le Libertaire*, 17 juni 1937.

48. Den kommunistiska repressionen mot anarkisterna och POUM

Under de veckor och månader som följde på majhändelserna i Katalonien – CNT-FAI:s och POUM:s tidigare maktcentra – fylldes dagarna med godtyckliga arresteringar, hemliga fängslanden, tortyr, kidnappningar och mord, såväl som upplösning av jordbrukskollektiven. Den spontana och slumpmässiga terror som CNT och FAI bedrivit under revolutionens höjdpunkt hade nu fått ge vika för en mer sofistikerad, centralstyrd och därför mer skrämmande terror från kommunisterna. ”En våg av blod och terror har svept över Kataloniens samhällen…”, meddelade CNT:s nationella kommitté i mitten av juni 1937. ”Vår frihetliga rörelse har hållit tyst … inte av feghet, utan av disciplin och ansvarskänsla… Med enastående och orubbligt lugn har man uthärdat attackerna mot kollektiven, mot proletariatets konstruktiva arbete.” [1]

”Från maj tills idag”, deklarerade CNT:s regionala kommitté i slutet av juni, ”har provokationerna mot CNT i Katalonien pågått utan uppehåll. Våra militanter har förföljts; de har åtalats och mördats; våra lokaler har stängts och kollektiven raserats; illdåd har utförts för att driva det katalanska CNT till desperationens brant. Trots denna orkan av repression och provokation har vi ändå hållit oss lugna. Vi vill inte tända ett krig av brodermord. Vi vill inte rasera den antifascistiska koalitionen, vilken redan har skadats genom vissa elements brottsliga manövrer.” [2]

Denna fördragsamhet retade upp de mer radikalt sinnade i den frihetliga rörelsen. I sitt första nummer, den 1 juli, uttryckte den underjordiska tidningen *Anarqía* den växande klyftan mellan rörelsens ledarskap och stora delar av basen.

> I den allvarliga situation som vår organisation befinner sig, inför den barbariska repression som släppts lös mot oss, inför angreppen och raseringen av våra kollektiv och vårt revolutionära verk, … måste vi höja vår varnande röst och uppmana de militanta kamraterna [dvs ledarna] i CNT och FAI, vilka optimistiskt tror att vår revolution är på frammarsch och att vi fortfarande är en kraft som skrämmer och respekteras… att låta fjällen falla från ögonen. Repressionen på landsbygden är otrolig. Hatet mot CNT och FAI har nått oanade höjder. I en orgie av blod attackerar stormtrupperna, som sänts för att upprätthålla ordningen, byarna och förstör allting och fängslar och mördar våra kamrater. [3]

Repressionen fortsatte utan uppehåll under flera månader i Katalonien och andra regioner i den republikanska zonen. I september bekräftade CNT:s nationella kommitté att tusentals ”goda revolutionärer och antifascister” befann sig i fängelserna,[4] och i november uppgav *Solidaridad Obrero* ett antal på femton tusen.[5] Hur många CNT-anhängare som avrättades under denna period kommer att förbli en fråga för spekulation, eftersom inga trovärdiga

---

[1] *Fragua Social*, 12 juni 1937. Se också *El Amigo del Pueblo*, 20 juli 1937.

[2] Den citerade passagen ströks av censorn ur *Solidaridad Obrera*, 30 juni 1937. Hela texten finns i *Boletín de Información, CNT-FAI*, 30 juni 1937. För opublicerade rapporter om repressionen av CNT se ”Atropellos Contra Nuestra Organización”, International Institute of Social History (Amsterdam), CNT-FAI Archives, Paquete 44 B/5, Caja 3, 8. Fotokopior av dessa rapporter finns i Bolloten Collection, Hoover Institution.

[3] Se också *Anarquía*, 8 juli 1937, för ytterligare information om repressionen. Kopior av båda underjordiska numren finns i Hoover Institution

[4] *Fragua Social*, 9 sept. 1937. För andra anarkosyndikalistiska beskrivningar av repressionen, se *Le combat Sindicaliste*, 6 aug. 1937; *Frente Libertario*, 7 aug. 1937; *Le Libertaire*, 22 juli 1937.

[5] 5 nov. 1937. Den berömda rysslandsfödda anarkisten Emma Goldman for till Spanien i september 1937 för att själv se ”hur mycket av de spanska massornas nyfunna frihet som hade berövats dem av Stalins bödlar. Jag åkte direkt till Valencia och upptäckte där att 1500 CNT-medlemmar, kamrater från FAI och Frihetlig ungdom, hundratals från POUM och även medlemmar från Internationella brigaderna fyllde fängelserna i Valencia. ... Jag upptäckte snart att samma situation rådde i varje stad och by som jag besökte. Tusentals kamrater och andra genuina revolutionärer fyllde fängelserna under Negrín-Prietos och stalinisternas regim” (artikel i *Man!*, jan. 1938). För utdrag ur artiklar, tal, intervjuer och brev av Emma Goldman som berör inbördeskriget, se *Vision on Fire*.

siffror någonsin har publicerats.[6] Det kan dock knappast råda något tvivel om att antalet var betydande, särskilt om vi även räknar in de avrättningar som genomfördes vid fronten.

Trots repressionen målade den nationelle sekreteraren Mariano Vázquez allt i rosa vid AIT-kongressen i Paris i december 1937. I ett försök att bemöta den bittra kritiken mot CNT:s ledarskap från vissa utländska anarkister, däribland den prominente ryske emigranten Alexander Schapiro, deklarerade Vázquez, enligt protokollet från kongressen:

> Kommunistpartiets tillväxt, reaktionärernas godtyckliga aktioner, att våra militanter sitter i republikens fängelser, etc., kan vara tecken på att vår rörelse är på nedgång och förvirra några dåligt informerade observatörer. Men faktum är att CNT är på rätt kurs, med växande medlemstal, med förnyad kampvilja och realism, och fullständigt samsynt. Det som upptar oss nu är att vinna kriget. När detta väl har uppnåtts ska vi återuppta offensiven inom den sociala sfären, och då – våra vänner måste tro oss – kommer revolutionen att genomföras utan dröjsmål! Varken kommunisterna eller bourgeoisien kan skrämma oss. Endast vi kan segra. Vi ska segra och CNT ska fullständigt behärska *[totalitarisme]* Spanien.[7]

Enligt Jaap Kloosterman från Internationella Institutet för socialhistoria i Amsterdam var AIT-kongressen en ”hemlig” extraordinär kongress som hölls mellan den 6 och 17 december 1937, och det ofullständiga protokoll (på franska) som publicerades var allt som någonsin blev känt, ”om man undantar det mycket tendentiösa sammandrag som CNT:s nationella kommitté tryckte upp 1938”.[8]

Tvärtemot den optimistiska beskrivning av situationen som Mario Vázquez gav, var sanningen att repressionen mot den frihetliga rörelsen, vilken representerade halva arbetarklassen, redan hade börjat dämpa den revolutionära euforin från inbördeskriget första månader. ”Bakom fronten”, skrev Ricardo Sanz, ledaren för CNT:s milis, ”går inte saker så bra som de gjorde under [den revolutionära] rörelsens första tid… Arbetarna bryr sig inte om att arbeta extratimmar för att hjälpa fronten. De tänker bara på att arbeta så lite som möjligt och få så höga löner som möjligt. Detta representerar sammantaget ett tillstånd av degenerering.” [9]

Medan repressionen mot CNT fortsatte, hotades POUM av utplåning. Den 16 juni stormades POUM:s huvudkvarter och andra byggnader i Barcelona. De flesta av de högsta ledarna arresterades och sattes i fängelse i Valencia. Operationen leddes av Ricardo Burillo, en generallöjtnant i stormtrupperna och kommunistisk polischef i Barcelona, som agerade efter instruktioner från generallöjtnant Antonio Ortega, den kommunistiske säkerhetschefen.[10]

Samma dag fördes José Rovira, kommendant för POUM:s tjugonionde division och medlem i partiets exekutivkommitté, till Barcelona av general Pozas och arresterades där genast av den kommunistiska polisen.[11]

---

[6] Efter inbördeskriget rapporterade Diego Abad de Santillán till AIT, som CNT tillhörde, att det påstått att ”tusentals” mord på arbetare och soldater från ”nästan alla våra organisationer” hade utförts under kriget, men det finns absolut inget bevis som underbygger detta påstående.

[7] Protokollet från kongressen publicerades inte förrän i mars 1939 (se supplementet till *Espagne Nouvelle*, 15 mars 1939; Alexander Schapiro och Albert de Jong, *Waarom verloren wij de revolutie*, s 20-21, och not 3, där man diskuterar det överraskande bruket av ordet *totalitarisme).*

[8] Brev till mig, april 1980 (Hoover Institution).

[9] *Los que fuimos a Madrid*, s *1*37-38.

[10] *Las Noticias*, 22 juni 1937. Se också *La Batalla* (underjordiskt nr), 14 aug. 1937; Julián Gorkin, *Caníbales políticos*, s 99-131, och *El proceso de Moscú en Barcelona*, s 106-40; Jesús Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s 98; Katia Landau, *Le stalinisme en Espagne*, s 13; Andrés Suárez (Ignacio Iglesias), *El proceso contra el POUM*, s 83-84. För personskisser av de viktigaste arresterade POUM-ledarna, se *Autour de procés du POUM*, s 2-7. [En engelsk översättning av Katia Landaus skrift publicerades i tidskriften *Revolutionary History* Vol 1 No 2, Summer 1988, som även finns på Internet, se Stalinism in Spain – *Red anm*].

[11] Josep Coli och Josep Pané, *Josep Rovira, s* 203-4. Se också ”Informe sobre la represión llevada a cabo contra el Partido Obrero de Unificación Marxista (POUM)”, juli 1937, och kopia av en rapport om Roviras arrestering som skickades till försvarsministeriet av Tjugofemte, Tjugosjätte, Tjugoåttonde och Tjugonionde divisionerna. Båda dokumenten finns i Servicio Histórico Militar, Armario 47, Leg. 71, Carpeta 10. Kopior finns i Hoover

Ortega tog direkt order från NKVD i Valencia,[12] Alexander Orlovs huvudkvarter, och undanhöll all kunskap om den förestående kuppen för sin närmast överordnade, inrikesministern Julián Zugazagoitia.[13] Som ytterligare försiktighetsåtgärd för att operationen inte skulle misslyckas skickade han, på falskt alarm, den moderate socialisten och vice säkerhetsgeneralen Gabriel Morón till Ciudad Real. Morón hade utnämnts av Zugazagoitia för att hålla honom underrättad om ”vadhelst som må ske” i polisdepartementet, på grund av hans misstro mot generaldirektören.[14]

I samband med detta är det på sin plats att återge en personlig upplevelse som bekräftar att NKVD, den sovjetiska säkerhetspolisen, var inblandad i kuppen från början. Jag var vid den tiden korrespondent för United Press i Valencia och sympatiserade med kommunistpartiets linje. Den 18 juni, två dagar efter arresteringen av POUM-ledarna, överräckte en NKVD-agent, som gick under namnet ”Irma” och som Orlov presenterat mig för,[15] ett dokument som hon påstod vara en förhandskopia av en kommuniké som snart skulle offentliggöras av säkerhetschefen.[16] Kommunikén slog fast att (1) ”en omfattande konspiration mot statens säkerhet” hade upptäckts, liksom ett flertal dokument som ”obestridligen” bekräftade de misstänkta förbindelserna mellan POUM och fienden. Bland dokumenten fanns en karta över Madrid på vars baksida en av general Francos agenter med osynligt bläck skrivit ett budskap där han refererar till en intervju med ledarna i POUM, inklusive ”N-” (en uppenbar referens till Andrés Nin, POUM:s sekreterare);[17] och (2) att denna ”spionorganisation” informerade Francos generalstab om pågående och kommande militära operationer och att tvåhundra arresteringar redan genomförts.

Även om jag hade svårt att tro på spionerianklagelserna mot POUM, kände jag mig säker på att jag hade ett stort scoop som jag utan dröjsmål borde meddela United Press. Det fanns bara ett aber. Agenten hävdade bestämt att jag inte fick ange säkerhetschefen som officiell källa. Jag påpekade att i så fall skulle United Press dra slutsatsen att det var jag personligen som stod för spionerianklagelserna utan att ha något seriöst bevis och de skulle ifrågasätta min tro-

---

Institution, Bolloten Collection, mappen ”POUM, Informe sobre la represión llevada contra el POUM”. Fenner Brockway, sekreterare för det brittiska Independent Labour Party, uppger att han såg försvarsminister Prietos telegram till Tjugonionde divisionen, där Prieto hävdar att arresteringen av Rovira gjordes ”utan hans godkännande och kännedom” (*New Leader*, 16 juli 1937). Detta innebär att General Pozas agerade på uppdrag av den kommunistiska polisen när han förde Rovira till Barcelona. Enligt det tidigare nämnda POUM-dokumentet, beordrade Prieto, när han blivit informerad om arrestering, att Rovira skulle friges (s. 4, 11-14). Rovira arresterades på nytt i oktober 1938, men lyckades fly från fängelset tillsammans med andra POUM-ledare just innan Barcelona intogs av Franco-trupper den 26 januari 1939 (se nästa kapitel).

[12] Gabriel Morón (vice säkerhetschef under Ortega), *Política de ayer y política de mañana, s* 98. Se även Gorkin, *El proceso*, s 98; Indalecio Prieto, *Convulsiones de España, II*, s 117.

[13] Morón (se föreg. not), s 96-98. Se också Víctor Alba, *Dos revolucionarios* (minnen av Olga Nin), s 490; Gorkin, *El proceso*, s 98, 162; Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s 90-91; Suárez, s 102-4; Julián Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España*, s 278. Orlov säger emellertid, som svar på Stanley G. Paynes fråga (”Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G. Payne”), att Zugazagoitia ”signerade en arresteringsorder för Andrés Nin och de andra medlemmarna i POUM:s centralkommitté”. Detta var naturligtvis fullständigt osant, eftersom ingen utfärdade någon order, varken för arrestering av POUM-ledarna eller för övertagandet av partiets byggnader (se POUM-dokumentet (s. 21 citerad i not 11 ovan)).

[14] Morón, s 95-98, beskriver manövern för att avlägsna honom i Valencia när kommunisternas kupp var på gång.

[15] Jag har redan nämnt att när jag mötte Orlov 1937 kände jag inte till hans rätta identitet. Det var inte förrän efter hans död i USA 1973, då USA:s regeringstryckeri publicerade ett fotografi av honom, som jag kunde identifiera honom utan en skugga av tvivel.

[16] Jag betraktade ”Irma” som en värdefull nyhetskälla, lika betydelsefull som Tass´ representant, Mirova, och de brittiska och amerikanska diplomatiska representanterna, med vilka jag upprätthöll vänskapliga relationer. General Stephen Fuqua, USA:s militärattaché, till exempel, inbjöd mig till att ”utbyta” information med honom. Dokumentet som ”Irma” gav mig var tveklöst givet till *The Times* korrespondent i Valencia, London (Lawrence Fernsworth), att döma av en dispasch från Valencia den 18 juni (se *The Times*, 19 juni 1937), och till *New York Times* korrespondent i Madrid, Herbert L. Matthews (se *New York Times*, 19 juni 1937).

[17] I rättegången mot POUM-ledarna i oktober 1938, användes detta dokument, som helt klart var en förfalskning, som det viktigaste beviset av åklagaren (om åtalet, se Suárez, s 197), men anklagelsen om spionerи kunde man inte gå vidare med.

värdighet. ”Så du tror inte att POUM är en spionorganisation i Francos tjänst?”, svarade hon misstänksamt. Jag upprepade invändningarna, men för varje gång ökade hennes misstro och irritation. Då jag var rädd att jag skulle missa mitt scoop, gick jag med på att hålla hennes restriktioner i minnet, men beslöt mig i hemlighet för att använda källan. Men då jag en timme senare lämnade min maskinskrivna artikel till Constancia de la Mora, den kommunistiska censorn vid Byrån för Utrikes Press, raderade hon min inledande mening: ”Säkerhetschefen har utfärdat följande kommuniké.” Hon hade uppenbarligen blivit förvarnad av NKVD. Men till slut gick hon med på att jag kunde använda det vaga uttrycket ”man har bekräftat att…”[18]

När jag blickat tillbaka på denna incident utifrån den kunskap jag senare införskaffat, har jag dragit följande slutsatser: (1) NKVD var angeläget om att via en nyhetsbyrå ge stor publicitet åt den påstådda konspirationen, men utan att blanda in regeringen som inte informerats och vars reaktion var svår att förutse; (2) kommunikén hade inte sänts ut av säkerhetschefen, som jag informerats om, utan hade sitt ursprung i NKVD:s kontor i den sovjetiska ambassaden i Valencia, där de anklagande dokumenten fabricerats;[19] (3) att tillskriva säkerhetschefen kommunikén var ett trick för att försäkra sig om mitt förtroende, ty trots allt hade jag inte varit sympatisör någon längre tid, och jag var inte partimedlem; (4) genom att utesluta varje nämnande av säkerhetschefen hoppades man att undvika, eller åtminstone fördröja, en eventuell bestraffning av honom från inrikesministern, som inte hade blivit underrättad om den stundande kuppen; och (5) Byrån för Utrikes Press, som officiellt kontrollerades av utrikesministeriet – nu besatt av José Giral, en vänsterrepublikan och lojal vän till president Azaña – kontrollerades i själva verket av NKVD via de spanska kommunisterna, vilka fick sina förhållningsregler från huvudkvarteret i Valencia. Det är tveksamt om Giral kände till detta då han tillträdde, eftersom han, som vi sett, helt enkelt ärvde staben och dess olika beroenden från Álvarez del Vayo, men han måste säkert ha känt till Constancia de la Moras politiska sympatier när han utnämnde henne till chef för Byrån för Utrikes Press några månader senare.

Även om nyheterna om arresteringen av POUM-ledarna hade publicerats den 18 juni i *Mundo Obrero*, den kommunistiska dagstidningen i Madrid, så var det inte förrän den 22 juni som kommunistpressen i Barcelona nämnde den påstådda spionorganisation som band POUM till general Franco. ”För ett par dagar sedan”, skrev PSUC-UGT-organet *Las Noticias* i Katalonien, ”upptäckte polisen i Barcelona en oerhört betydelsefull organisation vars uppgift är att spionera i olika länder… Den mest elementära försiktighet tvingade oss…. att hålla tyst av hänsyn till denna viktiga polisaktion, i annat fall kunde vi ha förstört hela operationen. Men nu… kan vi ge våra läsare några fakta kring denna vittomfattande spionorganisation, vars främsta element hade infiltrerat POUM.

> Polisens första åtgärd var att arrestera alla POUM-ledarna och ett stort antal utlänningar av båda könen, vilka, som det verkar, hade nära förbindelser med denna spiontjänst. För närvarande uppskattas antalet arresterade personer till trehundra.[20] …När man intog partiets byggnader fann man så betydelsefulla dokument…. att brottslingarna inte på något vis kan förneka sin skuld.

---

[18] Den censurerade maskinskrivna kopian av min telefonerade rapport på engelska, stämplad av censorn, och den modifierade öppningsmeningen på en separat pappersremsa, har deponerats i Hoover Institution (se ”Bolloten, Dispatch from Valencia to the United Press, 18 June 1937”). Det är noterbart att *The Times* korrespondent (se not 16 ovan) också använde frasen ”det är fastslaget” och att *New York Times* korrespondent inte uppgav någon källa i sin rapport från Madrid.

[19] I samband med detta är det värt att komma ihåg att Ettore Vanni, den italienske kommunist som var chefsredaktör för *Verdad*, kommunistisk kvällstidning i Valencia, hävdar att ”Valáiev” (omväxlande benämnd i denna bok som Belayev eller Vielayev), som var nära lierad med Orlov i Valencia, informerade honom när han åter mötte honom i Moskva 1940 om att han ”organiserade den gigantiska komplotten, rättegången mot de spanska trotskisterna, och även fabricerade stora mängder fotografiskt material” (Vanni, *Yo, comunista en Rusia*, s 14).

[20] Under de följande veckorna steg antalet arresteringar av POUM-medlemmar till ettusen, enligt en rapport av den regionala kommittén i Levante, ”Informe del Comité Regional de Levante del Partido Obrero de Unificación Marxista sobre la Represión llevada a cabo contra Dirigentes y Secciones del Partido” (Servicio Histórico Militar, Madrid, Armario 47, Leg. 71, Carpeta 10, Documento 1). En kopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. Antalet ettusen ges också av Katia Landau, *Le stalinisme en Espagne*, s 8. För

Under de veckor och månader som följde spred PCE och PSUC, i press och i tal, allt ymnigare sina fördömanden av POUM som spioner och förrädare och likställde dem med ”trotskisterna” och ”sabotörerna” i Sovjetunionen.

Den 25 juni deklarerade *Frente Rojo*:

> Från krigets allra första början… vid möten, i pressen och i officiella regeringsorgan, krävde vårt parti ständigt att man skulle vidta åtgärder mot spioner, fascistagenter, och *agents provocateurs.* Om vi inte av historisk erfarenhet redan känt till hur fascistiskt spionage opererar, kunde vi fått tillräcklig kunskap genom att studera rättegångarna i SSSR [Sovjetunionen] mot trotskisterna och sabotörerna i Hitlers tjänst… Med ett ointresse och brist på uppmärksamhet som är straffbar [syftning på Largo Caballero] tilläts månader att gå utan att någon effektiv åtgärd vidtogs… Idag har dock denna attityd, under den nuvarande regeringen, korrigerats och vi har nu bevisen för det riktiga i våra anklagelser… Som vår kamrat Stalin beundransvärt framhöll för många år sedan, är trotskismen inte längre en fraktion inom arbetarrörelsen, utan ett band av mördare, sabotörer och spioner som betalas av och opererar under Gestapo. Är det förvånande att trotskisterna [i detta land], de så kallade POUM-isterna, vilka inte skiljer sig från renegaterna och förrädarna i SSSR, står i Francos tjänst? . Den nuvarande regeringen har slagit ner på spioner och förrädare och vi ska vara förvissade om att den obevekligt kommer att stärka sitt grepp. Framgången för vår sak kräver att vi inte visar någon svaghet eller tvekan. Var och en som tjänar fienden på ett eller annat sätt måste bestraffas.[21]

Efter arresteringen av POUM-ledarna och de efterföljande häktningarna av många av partiets medlemmar och utländska sympatisörer,[22] av vilka vissa avrättades eller utan formella

---

namnen på några av POUM-medlemmarna i fängelse eller arbetsläger och andra som mördats, se *Independent News,* 22 nov. 1938; *Workers' Age,* 22 okt. 1938. I Barcelona agerade polisen med sådan snabbhet och effektivitet den 16 och 17 juni att POUM-ledarna och många av deras utländska supporters togs med överraskning. ”Man har gång på gång frågat oss ‘Hur var det möjligt att ett revolutionärt parti som POUM kunde bli så fullständigt och snabbt undertryckt?’” skrev Charles Orr, redaktören för *Spanish Revolution,* POUM:s engelskspråkiga bulletin. ”För det första var POUM sorgligt oförberett för underjordisk aktivitet.... Under månader, men särskilt efter Majdagarna, hade förslag kommit från basmedlemmarna med krav om att man skulle förbereda illegal verksamhet… , men Nin och exekutivkommittén förblev som alltid optimistiska... Den andra orsaken ... finner man hos polisen. Ingen förutsåg, även om man kunde förvänta sig att en revolutionär marxist borde ha förutsett det, en så fantastiskt välorganiserad polisaktion. Man kan säga att det aldrig i Spanien ... förekommit en så välorganiserad aktion. Och faktum är ju att den här inte var organiserad av spanjorerna, utan planerades och genomfördes under de ryska experternas direkta ledning. Vi såg och talade med dem i fängelserna.” (Charles Orr, ”Some Facts on the Persecution of Foreign Revolutionaries in ‘Republican’ Spain”. En kopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.).

[21] Liknande attacker mot POUM dök upp i all kommunistisk press genom hela kriget. Den intresserade läsaren kan konsultera *Frente Rojo, Mundo Obrero, Las Noticias, Trebalt,* och *Verdad* som täcker denna period.

[22] Se Víctor Alba, *El marxismo,* II, s 521-29, och Víctor Alba och Stephen Schwartz, *Spanish Marxism vs. Soviet Communism* , som innehåller en omfattande redogörelse för förföljelsen av utlänningar i POUM. Se också *Independent News,* 20 nov. 1937; Lois Cusick (Orr), ”The Anarchist Millennium: Memories of the Spanish Revolution, 1936-1937” (maskinskrivet manuskript, Hoover Institution), s 304-12; A. de Lizarra, *Los vascos y la república española,* s 144-45 (se not 65 nedan för inf. om denna bok); Helmut Ruediger, *Informe para el congreso extraordinario de la AIT, el día 6 de diciembre de 1937. Paris, 1937;* Charles Orr, ”Some Facts on the Persecution of Foreign Revolutionaries in ‘Republican’ Spain” (Hoover Institution, Bolloten Collection); och Suárez, s 87-99. Se också Landau, s 32-48, om arresteringen av POUM:s utländska supporters, inklusive henne själv och hennes make Kurt Landau (en tidigare trotskist, känd under pseudonymen Wolf Bertram), som senare mördades. För information om Kurt Landau, se *Ibid.*; Gorkin, *Caníbales políticos,* s 226-27, och Hans Schafranek i *Cahiers Leon Trotsky,* 1.er trimestre 1980, s 75-95. I ett brev till mig påpekade Katia Landau vissa felaktigheter i Hans Schafraneks artikel. En kopia av hennes brev har bifogats den tidigare nämnda utgåvan av *Cahiers Leon Trotsky* i Hoover Institution. För information om belgaren Georges Kopp, se *POUM: Hasta vencer o morir,* 8. Vad gäller den lilla gruppen Bolchevique-Leninistas, arresterades och torterades ledarna, Manuel Fernández Grandizo (G. Munis) och Adolfo Carlini, och skulle ställas inför rätta, men lyckades fly till Frankrike innan nationalisterna gick in i Barcelona i januari 1939. Se *Vanguardia* (Mexico City), jan.1939; *Socialist Appeal,* 21 jan., 3 mars, 28 maj 1939. Två andra trotskister, Erwin Wolf och Hans Freund (Moulin) arresterades också men försvann utan ett spår (Alba and Schwartz; Landau, s 45-47; Georges Vereeken, *The GPU in the Trotskyist Movement,* s 168-74).

anklagelser sattes i hemliga fängelser,[23] spreds repressionen till andra städer och inom kort även till POUM:s väpnade styrkor vid Aragon-fronten, där tjugonionde divisionen upplöstes.[24] Några medlemmar från divisionen tog sin tillflykt till CNT-enheter, andra fängslades eller avrättades, bland dem en av divisionens mest respekterade politiska kommissarier, Marciano Mena.[25] Många anslöt också sig till de regeringskontrollerade enheterna.

Reaktionen från CNT lät inte vänta på sig. I en lång kritisk artikel, med rubriken ”Får vi nu den första räkningen?”, förklarade CNT:s handelsminister i Largo Caballeros regering, Juan López, att även om han var motståndare till både de officiella och oppositionella kommunisterna så fylldes han av indignation när han såg hur män som ägnat hela sina liv åt kampen mot kapitalismen nu framställdes som Hitlers allierade.

> Vår revolution får inte sjunka så djupt som till att göra elimineringen av antifascistiska partier till en etablerad praxis…. Spanien har ännu inte intecknat sitt politiska oberoende till den grad att vi måste betala ett så högt pris för den hjälp som vi tar emot och uppskattar om den ges utan villkor, men som vi tvingas avvisa när man presenterar oss räkningen. Genom att skapa en ny odräglig förföljelse, kommer den spanska revolutionens själva själ att förgiftas….. Det lär inte komma som någon överraskning för de kommunistiska kamraterna om vi säger dem att till och med själva stenarna i Spanien kommer att resa sig mot er den dag det spanska folket inser faran i den importerade diktatur de representerar. [26]

På den första årsdagen av det militära angreppet i Katalonien, publicerade *La Batalla,* i en underjordisk utgåva, följande manifest:

> Tolv månader efter den heroiska bragden… har horder av opportunister…, dödliga fiender till arbetarklassen, slagit ner likt en lavin på det revolutionära proletariatets organisationer. Detta avskyvärda slödder skyddas och leds av de missbenämnda Spaniens Kommunistiska Parti och PSUC.
>
> För att rättfärdiga sina brott, utnyttjar de skickligt de utslitna etiketterna ”okontrollerbara” och ”spioner”. Men sanningen är en helt annan. Suktande och ruttnande i olika fängelser i Barcelona – av vilka vissa är smutsiga fängelsehålor utan ljus och luft – sitter hundratals arbetare och bönder – flera av dem nyligen anlända från fronten och, för det mesta, anhängare till CNT och POUM…
>
> De har inte begått något brott. Inget som i arbetarnas ögon är straffbart belastar deras samveten. De har fängslats av just den polis som står i tjänst hos kommunistpartiet och dess underavdelning PSUC, av det enkla skälet att de är militanter i organisationer som inte böjer knä … inför de reaktionära bossar som bär kommunistiskt medlemskort.[27]

George Orwell, som deltog i POUM:s milis och som lyckades fly från Barcelona under repressionen, skrev till en vän i juli 1937:

> [Nästan] alla våra vänner och bekanta sitter i fängelse, och verkar stanna där för evigt, utan att vara anklagade för annat än ”trotskism”. De mest fruktansvärda saker skedde även när jag gav mig iväg, massarresteringar, skadade män som drogs ut från sjukhusen och kastades i fängelse, människor som föstes ihop i smutsiga utrymmen där de knappt hade plats att ligga ner, fångar som slogs och

---

[23] För lokalisering av några av dessa hemliga fängelser, se *La Batalla* (underjordiskt nr.), 27 nov. 1937 (Hoover Institution); *Independent News,* 4 dec. 1937; Julián Gorkin, *Caníbales políticos,* 183; Landau, s 14-27. Många år efter kriget erkände Santiago Carrillo, då han var sekreterare för PCE, att det fanns NKVD(GPU)-fängelser i Spanien (Santiago Carrillo, *I morgon Spanien,* s 61).

[24] ”Nuestra gloriosa Division Lenin ha sido disuelta”, *La Batalla* (underjordiskt nr.), 14 aug. 1937 (Hoover Institution).

[25] See Gorkin, *Caníbales,* 195; Víctor Alba, *El marxismo en España, 1919-1939,II,* s 526; Josep Coll och Josep Pané, *Josep Rovira, s* 202; *Independent News,* 30 aug. 1937, 30 april 1938; *The New Leader,* 3 sept. 1937. Vissa POUM-medlemmar valdes ut för bestraffning i andra militära enheter. Ett speciellt upprörande och kallblodigt mord som begicks av två mexikanska kommunister, general Juan B. Gómez, kommendör för Nittioandra blandade brigaden, och den berömde mexikanske konstnären David Alfaro Siqueiros, kommendör för den motoriserade brigaden i södra zonen, har beskrivits av Siqueiros själv i *Me llamaban el coronelazo: Memorias,* s 333-6.

[26] *Nosotros,*19 juni 1937.

[27] 19 juli 1937 (Hoover Institution).

> var halvt utsvultna etc., etc. För närvarande är det omöjligt att få ett ord om detta publicerat i engelsk press, man stoppar publikationer från ILP [Independent Labour Party] som är knutet till POUM. [28]

Under aktionen mot POUM-ledarna den 16 juni var det viktigaste målet, och den förste som arresterades, partisekreteraren Andrés Nin,[29] Stalins mest eftertraktade byte.[30] Han var internationellt känd i arbetarkretsar, författare och översättare av ett flertal verk. Han hade innehaft en nyckelpost som huvudsekreterare för de spansktalande länderna, Italien och Frankrike i den Röda fackföreningsinternationalen Profintern, under dess tidiga dagar.[31] Han förflyttades till ett av NKVD:s hemliga fängelser i närheten av Madrid, där han utsattes för fruktansvärd tortyr i ett fåfängt försök att få ur honom ett erkännande om spionage för Franco, Hitler och Mussolini.[32] Han sågs aldrig mer till.

”Vad Stalin och hans hejdukar i NKVD önskade”, skriver Julián Gorkin, vid den tiden medlem i POUM:s dagliga ledning och en av dem som arresterades och fördes till Valencia,

> var inte att blott och bart att ta livet av Nin och hans viktigaste kamrater…, utan att åtala oss i en offentlig rättegång, få vår bekännelse och en omedelbar avrättning, under täckmantel av republikansk legalitet – en rättegång efter samma mall som Moskvarättegångarna, och senare de i de så kallade folkrepublikerna. Denna legalitet kom till uttryck i det dekret som publicerades den 23 juni 1937 [33] [ett par dagar efter arresteringen av POUM-ledarna] och vars svängrum var stort nog för att kunna fängsla, och även likvidera, alla opponenter till Negrín-regeringen… Dekretet hade inte godkänts av parlamentet. Dessutom var de tribunaler för spionerі och högförräderi som skapats genom dekretet sammansatta av tre civila och två militära ämbetsmän som regeringen själv hade utsett [och bemyndigat att hålla hemliga sessioner]. Dess diktatoriska, eller om man så föredrar, dess exekutiva karaktär är därför uppenbar. Dekretet framhåller följande brottskategorier: ”fientliga aktioner mot republiken, i Spanien eller utomlands; försvar eller propagering av nyheter och åsikter som är skadliga för militära operationer och republikens rykte och auktoritet; möten och demonstrationer som syftar till att försvaga den allmänna moralen; demoralisering av armén eller underminering av den kollektiva disciplinen.” Straffen sträckte sig från fängelsestraff på minimum sex år [och en dag] till dödsstraff… Men allvarligast av allt var dekretets retroaktiva karaktär. [34]

Polisaktionen mot POUM och det vittomfattande och skrämmande dekretet, vilket beredde vägen för hemliga förhör och ”mycket summariska processer” enligt etablerad militär rättsordning, fick Negrín-regeringens opponenter att reagera. I ett uttalande den 28 juni, riktat till republikens president, presidenten i Cortes, premiär-, inrikes- och justitieministern och till alla partiers och organisationers nationella kommittéer, protesterade Mariano Vázqez, på vägnar av CNT:s nationella kommitté, mot att den ”farliga kurs som inletts med elimineringen av POUM” skulle komma att följas av utradering av andra mindre partier, och att justitieministerns dekret, som ”etablerade specialtribunaler med rättegångar bakom lyckta dörrar”, verkade vara ” ytterligare en eftergift” till PCE:s och Rysslands planer. ”Vi ser inte hur den spanska liberala oppositionen kan finna sig i detta.” [35] Samma dag tillkännagav Vázquez offentligt sin opposition mot dekretets politiska aspekt. Alla opponenter till regeringen, sade han, eller vem som helst som talar eller demonstrerar mot den, omfattas. ”Detta betyder till exempel att jag

---

[28] Brev till Rayner Heppenstall, som återges i Sonia Orwells och Ian Angus, *An Age like This*:1920-1940, s 279.
[29] Gorkin, *El proceso,* s 108.
[30] Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin,* s 111.
[31] För information om Nin, se kapitel 40, not 1.
[32] *El proceso,* s 157, 171-73; Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin,* s 124-26. Se också *L'assassinat de Andrés Nin,* s 17-23, och Gorkins brev till mig den 25 feb. 1977 (Hoover Institution).
[33] *Gaceta de la República,* 23 June 1937.
[34] *El proceso,* s 157-58. Jag har personligen verifierat denna analys av dekretet, vilket publicerades i *Gaceta de la República,* 23 June 1937. Det antogs av ministeriet och skrevs under av Manuel de Irujo, den basknationalistiske justitieministern, den 22 juni. Det finns inget sätt att veta om Irujo vid tidpunkten då dekretet publicerades visste att det skulle tillämpas retroaktivt mot POUM-ledarna. För anarkosyndikalisternas kritik av dekretet, se *CNT,* 23 juli 1937.
[35] *Boletín de Información, CNT-FAI, 7* juli 1937. Uttalandet är daterat 28 juni 1937.

själv just nu är i fara, att jag imorgon kan bli arresterad och bakom stängda dörrar – så att ni inte ska känna till eller rodna inför de brott jag [påståtts] har begått – skulle kunna dömas till sex månader och en dag i fängelse eller till döden.” [36] Och Durrutis vänners tidning *El Amigo del Pueblo*, deklarerade:

> Den spioneriprocess som på order av Komintern har kokats ihop mot kamraterna i POUM är skändlig. Och, paradoxalt nog, är det en katolsk minister som är halvt spanjor och halvt ryss [den basknationalistiske justitieministern Manuel de Irujo] som har anförtrotts beredningen av denna anrättning … Vi kommer inte att tolerera manövern mot POUM. Vi måste inse att det inte kommer att dröja länge innan det är militanter i CNT och FAI som står inför samma tribunal. [37]

CNT och FAI hade goda skäl att vara på sin vakt, även om krossandet av deras organisation inte omedelbart stod på dagordningen. Strax efter arresteringen av POUM-ledarna lät PCE:s agit-prop-avdelning påskina att de dokument man hittat i POUM:s byggnader tillhandahöll ”tillräckliga bevis för trotskisternas förräderi”. Man fortsatte sedan att utmana CNT. ”Vad säger nu de kamrater i CNT som offentligt gått ut till försvar av trotskisterna? Vad säger nu de CNT-tidningar som har skyddat och försvarat POUM? Efter de överväldigande bevis för trotskisternas förräderi som polisen upptäckt, måste var och en som idag vågar höja sin röst till deras försvar betecknas som medbrottsling… [De] anarkistiska kamrater som kanske godtroget har försvarat POUM måste göra offentliga och kategoriska deklarationer om sina misstag och kräva oförsonlig bestraffning av förrädarna med samma lojalitet och energi som krävs av alla sanna antifascister.” [38]

Dekretet fördömdes skarpt av POUM:s utländska vänner. En ihärdig kampanj drevs i Europa och Amerika för att rädda partiets ledare. ”Det dekret som POUM:s ledare nu anklagas under utfärdades… *efter* att de begått de ‘brott’ som de nu anklagas för”, deklarerade *Workers’ Age*, organ för Kommunistiska Partiet i USA (Oppositionen), vilket liksom det brittiska Independent Labour Party hade förbindelser med POUM genom International Bureau for Revolutionary Socialist Unity. ”Med andra ord, POUM-ledarna åtalas under en *ex post facto*-lag, en grov akt av juridisk tyranni under den liberala demokratis fana som stalinisterna låtsas hålla så helig.” [39]

En internationell deputation under ledning av James Maxton, parlamentsledamot och ordförande i Independent Labour Party, och som representerade partier anslutna till Internationella Byrån från flera länder, besökte Spanien för att pressa regeringen till att leta upp Andrés Nin och arrangera legalt skydd, inklusive en offentlig rättegång, för de POUM-ledare som arresterats. Under delegationens första besök i augusti avslöjade försvarsministern Indalecio Prieto regeringens dilemma när han klargjorde för de franska delegaterna Marceau Pivert och Daniel Guérin att deputationen bara representerade ”de länder som har gjort föga för Spanien” medan ”ryssarna sänder vapnen som gör att den spanska republiken kan göra motstånd”. Genom denna insinuation fick medlemmarna i delegationen ”det tydliga intrycket av att ministern anspelade på den politiska kompensation som Ryssland krävde i utbyte mot deras stöd.” [40]

Då man inte nådde någon framgång besökte en andra delegation Spanien i november. Den bestod av professor Felicien Challaye från Paris universitet och John McGovern, parlamentsledamot för ILP. ”[Vi] hörde inget om rättegången fram till slutet av november”, rapporterade McGovern, ”och vi upprördes kraftigt, inte bara av de fortsatta fängslandena, utan av att personer försvann och av de öppna dödshoten mot Señor [Benito] Pabón, den berömde

---

[36] Tal som hölls den 28 juni 1937 *(Fragua Social*, 2 juli 1937).
[37] 12 aug. 1937.
[38] *Nuestra programa y el de la CNT*, s 54, n. 1.
[39] 29 sept. 1937. Se också *The New Leader*, organ för Independent Labour party, 13 dec.1937.
[40] *Le Populaire*, 7 sept. 1937. Se också delegationens rapport publicerad i *Independent News*, 15 Dec. 1937.

spanske advokat som engagerat sig i försvaret av POUM-fångarna [och som tvingades att fly utomlands]. Bevisen på Tjekans [hemliga polisen] brutalitet hopade sig."[41]

Även om justitieministern Manuel de Irujo försökte vara hjälpsam, var han maktlös när det gällde att få tillstånd för delegationen att besöka POUM-fångarna. "Masken var av", skrev McGovern:

> Vi har dragit undan slöjan och visat var den verkliga makten ligger. Ministrarna var villiga, men maktlösa. Tjekan var ovillig, och det var den som hade makten. Vi insåg att om vi pressade på mer, skulle vi själva vara i fara… Som tack för rysk vapenhjälp har man gett Komintern denna tyranniska makt, och de använder den till att fängsla, tortera och mörda socialister som inte accepterar Kominterns linje…. Det är min fulla övertygelse, erhållen genom studier och erfarenhet av Kominterns taktik, att det är en kriminell dårskap att hjälpa dem till en position inom arbetarrörelsen. För min del kan jag varken ursäkta eller urskulda deras agerande. Mänsklig anständighet kräver att deras brutala metoder avslöjas. [42]

De kommunistiska metoderna stod i kontrast till de moderata mål som partiet bekände sig till och hade en fördärvlig effekt i de demokratiska länder vars hjälp man sökte. I ett brev till den centrala PSOE-ledningen, deklarerade Enrique de Francisco, en välkänd ledare för Agrupación Socialista Madrileña och supporter till Largo Caballero, att stora delar av den liberala och proletära opinionen har uppfattat "en kommunistisk hegemoni" i regeringen och att nyliga händelser inom allmänna ordningens område "väckt världens samvete".[43] Samtidigt hävdade Largo Caballeros språkrör *La Correspondencia de Valencia,* att PCE:s "föraktliga exkluderande politik" bar ansvaret för nedgången i entusiasm inom demokratiska kretsar utomlands och att varken de demokratiska länderna själva eller de folkliga massorna kunde inspireras av ett land där kommunisterna genom "påtryckningar och kontroll" utövade vad som i själva verket var "en kommunistisk propagandadiktatur." [44]

I sitt berömda (och sista) tal i Spanien, i Teatro Pardiñas i Madrid i oktober 1937, tog Largo Caballero tillfället i akt att poängtera vilken skada som republikens sak lidit utomlands. "Ni vet alla", sade han,

> att det funnits olyckliga fall, som ännu inte har blivit lösta, med personer som har försvunnit genom aktioner från element som inte ingår i regeringen och som representerar en stat inom staten. Saker har nått en sådan nivå, kamrater, att representanter från Internationalerna [den Internationella Byrån och Andra Internationalen] har kommit till Spanien för att få fram sanningen, och de har sagt mig personligen: Efter vad som hänt kan vi inte uppamma någon entusiasm utomlands bland våra kamrater, eftersom de misstänker att de som har inflytande och som dominerar här är kommunistiska element – så säger de uttryckligen – och alla undrar om deras hjälp till Spanien bara skulle leda till att kommunister kom att styra dess öde. [45]

Under tiden hade Andrés Nins öde avgjorts. Han hade förts till ett hemligt fängelse i Alcalá de Henares, nära Madrid. När hans torterare misslyckats med att få ur honom den önskade bekännelsen för att kunna hålla en skådeprocess i Spanien, hade de inget annat val än att göra sig av med honom. Julián Gorkin hävdar att Enrique Castro, en gång medlem i kommunistpartiets centralkommitté, efter att han lämnat partiet försäkrat honom att "den person som avrättade Nin" hade varit hans tidigare kamrat i Femte regementet, Carlos Contreras (Vittorio Vidali), och att Orlov hade valt ut honom som "sin närmaste medarbetare i Nin-fallet." [46] Men då Nin var internationellt känd måste hans försvinnande ha en förklaring. Således, enligt

---

[41] John McGovern, M.P, *Terror in Spain, s* 5. Pabón var deputerad i Cortes för Zaragoza och representerade det lilla Partido Republicano Federal och hade innan kriget verkat som försvarsadvokat för CNT. I december 1936 blev han generalsekreterare för Aragoniens regionala advokatråd och syndikalisternas partiledare.
[42] *Ibid.*, s 13.
[43] Araquistáin Papers, 73/117. Brevet antogs av Agrupación Socialista den 21 augusti 1937.
[44] 24 aug. 1937.
[45] Francisco Largo Caballero, *La UGTy la guerra,* s 16-17.
[46] *El proceso, s* 15, s 168, och not 1. För en profil av Vidali, se Gorkin, *L'assassinat de Trotsky,* s 167-73; också Benjamin Gitlow, *The Whole of Their Lives,* s 270.

tidigare politbyråmedlemmen Jesús Hernández, simulerade Vidali en naziattack som skulle ”befria” Nin ur hans hemliga fängelse i Alcalá de Henares. Det fingerade anfallet utfördes av tio tyska medlemmar i Internationella Brigaderna. De förde bort honom och lämnade efter sig komprometterande dokument som skulle avslöja hans förbindelse med den nazistiska hemliga polisen.[47]

Att Nin befriats av Gestapo var den version som kommunisterna höll fast vid närhelst frågan ”Var finns Nin?” ställdes. Det var faktiskt samma version som Vidali själv försökte övertyga mig om när jag träffade honom i Mexico 1939. Det var också den som Michail Koltsov gav. ”Den anklagade Nin…”, skrev han, ”blev fräckt bortförd av en grupp beväpnade fascister, spanjorer och tyska gestapoagenter, som bröt sig in i det lantliga transitfängelse där han tillfälligt hölls under mycket svag bevakning.” [48]

En inte helt olik version av Nins befrielse, som inte explicit nämner Gestapos påstådda inblandning, publicerades av en av de mest nitiska prosovjetiska propagandisterna under denna tid, den franska kommunistiska dagstidningen *L´Humanites* representant i Spanien, Georges Soria. Han skrev en serie artiklar i Kominterns organ *International Press Correspondence*,[49] vilka senare publicerades i en broschyr med titeln *Trotskism in the Service of Franco*. Fyrtio år senare, i ett försök att frånta de spanska kommunisterna ansvaret för Nins död, slog han dock fast att ”de anklagelser som framfördes mot Nin i Spanien, i form av en ramsa ‘Var är Nin? I Salamanca eller Berlin!’”, var ”helt klart … en utvidgning till den internationella arenan av de metoder som var de mörkaste inslagen i det som senare har kallats stalinism.” Det framgick klart av mängden bevis, tillade Soria, att Nins försvinnande hade sin grund i ”den olycksbådande figuren Orlovs ränker”. Denna ”flagranta inblandning i Spaniens interna affärer fick allvarliga följder”:

> PCE förnekade energiskt varje samröre med saken. Men detta hindrade inte att den polemik som följde grumlade PCE:s relationer med andra partier och organisationer. Ur ett historiskt perspektiv är det rimligt att göra två anmärkningar: Å ena sidan var anklagelsen mot POUM:s ledare, bland dem Andrés Nin, för att vara ”agenter för Gestapo och Franco” bara ett påhitt, eftersom det var omöjligt att finna det minsta bevis. Å andra sidan, även om POUM-ledarna varken var agenter för Franco eller Gestapo, så är det sant att deras ihärdiga kamp mot folkfronten spelade Caudillon [general Franco] i händerna *nolens volens* [vare sig man vill eller ej]. [50]

Sorias försök – såväl som andra skribenters – att frita PCE genom att lägga över ansvaret för korståget mot POUM och för Nins försvinnande på fenomenet ”stalinism” – i linje med den kommunistiska trenden mot avstalinisering på 70-talet[51] – håller inte för en seriös granskning; ty kampanjen drevs med religiös nit av varje ledare i partiet och av varje kommunistisk dagstidning och tidskrift, både lokal och nationell, från inbördeskriget första månader. Att rötterna till kampanjen fanns i Moskva är inte det väsentliga, eftersom, som POUM-ledaren Ignacio

---

[47] *Yo fui un ministro de Stalin,* s 126. Som svar på denna anklagelse, sade Vidali till Giorgio Bocca, författare till en biografi om Palmiro Togliatti: ”Många saker har sagts om mig, men detta är en dumhet. Varför sätta upp en sådan teaterscen? På den tiden, om en anarkist eller POUM-ist måste avrättas, gjordes det utan så mycket väsen. Kan du begripa varför jag då behövdes?” (enligt Francesc Bonamusa, *Andreu Nin y el movimiento comunista en España, 1930-1937,* s 377). Se också Vidali, *La caduta della republica,* s 62-71, där han ger sin version av Nin-affären.

[48] Artikel i *International Press Correspondence,* 4 sept. 1937. Se också Koltsov i *Pravda,* 25 aug. 1937.

[49] 16 okt. 1937-4 dec. 1937. Broschyren finns här: Trotskism in the Service of Franco

[50] Georges Soria, *Guerra y revolución en España,* 1936-1939, III, s 78-79.

[51] En av dessa författare är den välkände prokommunistiske historikern Manuel Tuñón de Lara (se *Historia de España,* IX, s 368).

Iglesias senare anförde: ”[om] repressionen mot POUM och mordet av Nin, som den stalinistiska polisen förövade, var möjligt, så var detta en följd av det entusiastiska och helhjärtade samarbetet mellan de spanska kommunisterna i PCE, PSUC och JSU, vilka arbetade samstämmigt.” [52]

Det var partisekreteraren José Díaz, som vi tidigare nämnt, som omedelbart efter Majhändelserna – bara fem veckor före kuppen – deklarerade att POUM var ”ett gäng spioner och *provocateurs* i den internationella fascismens tjänst” och att den trotskistiska ”ohyran” skulle rensas ut i alla civiliserade länder. Som vi också nämnt, sade han dessutom att kuppen var beordrad av den kommunistiske säkerhetschefen generallöjtnant Ortega efter hemliga instruktioner från NKVD och verkställd av Burillo, den kommunistiske polischefen i Barcelona, och att det också var den spanska kommunistiska polisen som förde Andrés Nin till det hemliga fängelset i Alcalá de Henares, där han skulle möta sitt öde.

Exakt hur Nin dog har aldrig fastställts. Det är inte heller med säkerhet känt om han dödades i Spanien eller skeppades till Ryssland levande eller död. Den moderate socialisten Juan-Simeón Vidarte, då vice inrikesminister, återger i sina memoarer att han och inrikesministern Zugazagoitia sände en speciell polisagent till Madrid för att undersöka Nins försvinnande. Agenten rapporterade att Nin hade förts till en privat bostad i Alcalá de Henares som användes som ”kommunistisk tjekabas” och varifrån ”skrik och jämmer” hade hörts, och att en morgon en stor bil lastade in en trälåda och sedan körde till Alicante, där den stannade intill ett sovjetiskt fartyg och, som agenten menade, Nin lämnade Spanien levande.[53]

Fyrtio år senare fick denna version ett visst stöd, men på inget sätt definitivt, från en viss Javier Jiménez, som då han intervjuades av *Cambio 16*, en veckotidning i Madrid, hävdade att han hade tillhört en specialpolisenhet i Madrid som sänts till Barcelona vid tiden för attacken mot POUM. Han påstod inte bara att han i Madrid hade bevittnat fabriceringen av dokument med Nins signatur, ämnade att binda POUM till spionage för fienden, utan att han efter kriget hade träffat den chaufför som kört honom och andra medlemmar i enheten till Barcelona och att denne erkänt att han senare hade fört Nin från Alcalá de Henares till Valencia, ”där ett sovjetiskt fartyg väntade”. [54]

Vilket än Nins öde var, så höll kommunisterna och deras vänner envist fast vid deras version om att han hade befriats av en nazistisk kommandogrupp. Gestapo, hävdade de, kunde inte riskera att få en så värdefull agent förhörd om sina aktiviteter i Spanien av den republikanska polisen.[55]

NKVD-chefen Alexander Orlov, som flydde till USA 1938 och senare avslöjade och fördömde många av Stalins och NKVD:s våldsbrott utomlands, höll tyst om de brott som begåtts i Spanien. Ingenstans i hans böcker, artiklar eller vittnesmål inför USA:s senatskommitté, nämner han POUM eller Andrés Nins försvinnande. I ett privat samtal många år efter sin flykt, på en direkt fråga från Bertram D. Wolfe: ”Hade Ni något med Nins försvinnande att göra?”, svarade Orlov att det hade han inte, att han inte ens kände honom, att hans roll i Spanien hade ”begränsats till kontraspionage och gerillakrig i rebellterritorier” – hans summariska beskrivning av sina aktiviteter[56] – och att han aldrig hade getts något ”mord-

---

[52] Artikel av Ignacio Iglesias i *NADA, Cuadernos Internacionales,* nr.1 (Våren 1979).

[53] *Todos fuimos culpables,* s 728-29. [Sedan Bolloten skrev detta har en hel del ny information, bl a hämtade från sovjetiska arkiv, kommit fram om Nins öde. Se artikeln Mordet på Andreu Nin – hur gick det till? för detaljer om detta – *Red anm* xxx]

[54] 10-16 okt. 1977.

[55] Se till exempel Manuel Azaña (citerande Negrín), *Obras completas,* IV, s 692; Zugazagoitia (citerande Antonio Ortega), s 278-79, och 280-81.

[56] Se till exempel hans artikel i *Reader's Digest,* nov. 1966, och hans bok, *The Secret History of Stalin's Crimes,* s x.

uppdrag".[57] Man kunde naturligtvis inte förvänta sig att han skulle anklaga sig själv. Det är också osannolikt att han personligen mördade Nin; det fanns andra som kunde göra jobbet.

Efter publiceringen av hans artikel "De hemska hemligheterna under Stalins styre" i *Life* 1953, förnekade Orlov att han haft något att göra med mordet på Nin. Förnekandet gjordes på Orlovs vägnar av *Lifes* utgivare, som svar på ett brev från Jaume Miravitlles, en katalansk liberal republikan: "Han kunde inte ha skött sitt 'diplomatiska' arbete (att leda kontraspionage och gerillaaktiviteter) om han också blandade sig i avrättningar. Dessa genomfördes, säger Orlov, av en grupp hemliga likvidatorer som sänts från Moskva, av vilka en, Bolodin, förmodligen var den agent som tog livet av Andrés Nin." [58] Men femton år senare, som svar på Stanley G. Paynes ofta citerade fråga, lade Orlov hela skulden på de spanska kommunisterna och undvek varje antydan om att Kreml, genom sin NKVD-apparat i Spanien – för vars aktiviteter han som operativ chef självklart måste hållas ansvarig – på något sätt skulle ha varit inblandad. "Ledarna för det spanska kommunistpartiet", hävdade han, "hade egna intressen gentemot POUM" och "Nins försvinnande handlade om politisk hämnd". [59]

Andrés Nins försvinnande representerade ett tungt moraliskt slag mot Negríns regering, som hade hoppats kunna skapa sig rykte i västvärldens ögon om att följa konstitutionen. Telegram och protestbrev från utlandet samlades på premiärministerns bord.[60] Negrín blev förskräckt av de internationella ekona och var till att börja med upprörd över den skam som hans regering ådragit sig bara en månad efter att den bildats.[61] Men om man ska döma efter Vidartes memoarer, en av hans beundrare, så hade Negríns oro mer att göra med förtryckets olagliga karaktär än förtrycket i sig. "Jag trodde vid den tiden, och tror fortfarande efter mer än trettio år", skriver Vidarte, "att det förmodligen fanns någon slags tyst överenskommelse mellan Negrín och kommunisterna, genom vilken de i utbyte mot deras ovillkorliga politiska stöd, och för vapensändningarna som Spanien behövde mer än någonsin efter förlusterna av Malaga och i norr,… han skulle tillåta dem att *inom lagen* utföra likvidationen, beordrad av Stalin, av ett rivaliserande parti som tagit till vapen mot regeringen." [62] Att Negrín redan innan han blev premiärminister hade backat upp kommunisternas krav om upplösning av POUM framgår klart av hans ställningstagande under kabinettkrisen den 13 maj, och har bekräftats av Manuel Azaña.

Jesús Hernándes – som hävdar att han var ovetande om omständigheterna kring Nin och att han hade motsatt sig NKVD:s operation mot POUM, eftersom det skulle framkalla en "oerhörd politisk skandal" och att inrikesministern Zugazagoitia inte hade informerats[63] – bekräftar Negríns upprördhet när han fick kännedom om Nins försvinnande."Vad har ditt folk gjort med Nin?" frågade Negrín honom.

> Med tydlig ilska berättade Negrín för mig att inrikesministern informerat honom om en hel serie övergrepp som den sovjetiska polisen begått i Barcelona, där de uppträdde som om de var i sitt eget land, och inte ens som en akt av artighet informerade de spanska myndigheterna, med arrestering av spanska medborgare, som förflyttades från en plats till en annan utan juridisk befogenhet och som sattes i privata fängelser helt utan kontroll av legala myndigheter… Jag visste inte vad jag skulle svara honom. Jag kunde ha sagt honom att, som gag precis som han…. också undrade var Nin fanns och att jag avskydde Orlov och hans polisgäng. Men jag bestämde mig för att inte göra

[57] Information jag fått från Wolfe.
[58] Artikeln var publicerad den 15 april, och Miravitiles brev tillsammans med *Lifes* svar den 11 maj. För vidare information, se Juame Miravitiles, *Episodis de la guerra civil espanyola*, s 192-94.
[59] Orlov, "Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G. Payne", april 1968, s 8-9.
[60] Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s 119.
[61] Information som jag fick i Valencia i slutet av juni 1937.
[62] *Todos fuimos culpables*, s 731 .
[63] *Yo fui un ministro de Stalin*, s 91, 97, 101. På s. 90-94 i denna bok återger Hernández en lång, hätsk diskussion som han hävdar att han hade med Orlov angående operationen mot POUM. Men då hans beskrivning av Orlov inte är korrekt, måste hans vittnesmål tas med stor försiktighet.

> det. Jag kunde föreställa mig den storm som skulle drabba vårt parti och beslutade mig för att försvara det, även om, i detta fall, försvaret av partiet innebar att försvara ett möjligt brott. [64]

Även om det inte finns någon bekräftelse på att Hernández var så okunnig som han hävdar, så är det ingen tvekan om Negríns inledande reaktion. Det finns inte heller den minsta tvekan om Zugazagoitias och justitieministern Manuel de Irujos upprördhet. De kunde inte lokalisera Nin i något av de officiella fängelser som regeringen administrerade. Irujo påstår att han utnämnde en speciell domare för att hantera fallet, att han beordrade arrestering av ett ”stort antal poliser som var misstänkta”, att några av dem ”tog sin tillflykt till den ryska ambassaden”, och att några dagar senare en specialpolisenhet (*brigada especial*) försökte att arrestera domaren. Det var då som Irujo tog upp frågan ”rakt på sak” under två av ministeriets möten och hotade med att avgå.[65]

De två ministeriemötena där Nins försvinnande diskuterades beskrevs av inrikesministern som ”nästan vilda”.[66] Enligt Hernández ville ministern veta om hans jurisdiktion skulle ”beslutas på inrådan av vissa sovjetiska tekniker.” [67] ”Den kommunistiske ministern”, vittnar Zugazagoitia, ”försvarade passionerat sin kollega [säkerhetschefen Ortega]. Jag deklarerade att säkerhetschefen kunde stanna på sin post, men i så fall skulle jag lämna min. Prieto tog klar ståndpunkt och förebrådde kommunisterna för det sätt som de fört debatten på och deklarerade, till stöd för min sak, att även han skulle lämna sin post om Ortega inte byttes ut.” [68]

”Ingen [i ministären] trodde på vår ärlighet”, skriver Hernández, ”när vi hävdade att vi inte kände till vad som hänt Nin.”:

> Vi försvarade närvaron av sovjetiska ‘tekniker’ och ‘rådgivare’ som ett uttryck för ‘oegennyttig’ hjälp….. Vi framhöll åter hur mycket vapenhjälpen och stödet internationellt från Sovjet betydde för vår sak. Då atmosfären fortsatte att vara fientlig…. Kompromissade jag genom att gå med på att general Ortega utsågs till syndabock och avsattes för att han överskridit sina befogenheter och för att han inte i vederbörlig ordning informerat ministern, men jag hotade också att offentliggöra alla POUM-dokumenten och namnen på alla de personer inom och utom regeringen som med ‘enkla procedurfrågor’ skyddade spioner från det partiet.” Denna taktik var ”demagogisk och illojal”, erkände Hernández. ”Negrín var försonande och föreslog att debatten skulle uppskjutas tills… vi hade fått alla de bevis som de kommunistiska ministrarna refererade till och att inrikesministeriet kunde ge oss konkreta uppgifter om vad som hänt Nin. Vi hade ridit ut den första och mest riskfyllda stormen! [69]

Generallöjtnant Ortega ersattes i generaldirektoratet för säkerheten av den moderate socialisten Gabriel Morón,[70] vilken som läsaren redan vet, hade utnämnts till posten som vicedirektör av Zugazagoitia, för att hålla honom underrättad om ”vadhelst som må ske” i polisdepartementet. Men hans nya befattning, som bara varade några månader, var olycksalig från början, då hans ansträngningar för en kraftig omorganisering i poliskåren ”stoppades genom kommunisternas motstånd”. Detta enligt hans avslöjande men föga kända memoarer. Kommunistpartiet, hävdar han, beslöt att ta till varje möjlig åtgärd, till och med att försöka ”få mig ‘utkastad’ från departementet.” De lyckades med detta på grund av de socialistiska ministrarnas ”feghet, medlöperi och bromsande i den skandalösa affären [ang. Andrés Nin]”. Morón far ut med särskild häftighet mot försvarsminister Indalecio Prieto, den mest inflytelserike politikern i regeringen, med vars centristiska PSOE-fraktion han alltid hade iden-

---

[64] *Ibid.*, s 109.
[65] A. de Lizarra, s 150. Denna bok baseras i stort på justitieministerns minnen. Andrés María var hans bror och private sekreterare.
[66] Zugazagoitia, s 281.
[67] *Yo fui un ministro de Stalin*, s 112.
[68] Zugazagoitia, s 281.
[69] *Yo fui un ministro de Stalin*, s 113.
[70] I en kommuniké som utfärdades den 19 juli, deklarerade inrikesministern: ”Försvarsministern har uttryckt sin omedelbara önskan till regeringen att generallöjtnant Ortega ska återuppta de militära aktiviteter han temporärt uppsköt när regeringen utnämnde honom till att leda generaldirektoratet för säkerheten” *(Adelante,* 21 juli 1937).

tifierats: ”Bättre än någon annan kunde han tagit tillvara det tillfälle som erbjöds honom för att en gång för alla göra sig av med det kommunistiska inflytandet i säkerhetsdepartementet … Men faktum är att den berömde parlamentarikern inte var ett dugg intresserad.” [71]

Morón hade också hårda ord att säga om Manuel de Irujo, justitieministern: ”Herr Irujo, hela ministären, den allmänne åklagaren och jag, visste mycket väl var man kunde hitta den enskilde person som var ansvarig för bortförandet av Nin.” Men Irujo och domarna under honom, hävdar Morón, trodde de kunde slippa ifrån sitt ansvar genom att överlämna lagens arm till lägre polismyndigheter. Morón meddelade Zugazagoitia att om han verkligen tänkte ställa den person som var direkt ansvarig för Nins försvinnande inför rätta, så hade han vidtagit alla nödvändiga åtgärder för detta. ”Men inrikesministern, djupt bedrövad och förbittrad av den påfrestande situation som han hade fångats i, beslutade att inget mer kunde göras. Det var under dessa omständigheter som jag lämnade generaldirektoratet för säkerheten.” [72]

Ministrarnas ängslighet visade att det var uppenbart att de inte var intresserade av att undersöka Andrés Nins försvinnande alltför noga. Bekräftelsen kommer från Vidarte, vice inrikessekreteraren: ”‘Eftersom premiärministern är så angelägen om att få reda på sanningen, kan du säga honom att bortförandet av Andrés Nins planerades av italienaren [Vittorio] Codovilla, kommendant Carlos [Vittorio Vidali], Togliatti och kommunistpartiets ledare, inklusive [partisekreteraren] Pepe Díaz. Ordern att tortera honom gavs av Orlov. Berätta detta för Negrín. Om han vill att jag ska arrestera dem, ska jag sätta dem alla i fängelse det första jag gör imorgon.’ Ministern var konfunderad. På grund av de politiska implikationerna en sådan arrestering skulle medföra, avstod han från att ge någon kommentar. Tveklöst måste han ha meddelat [Dr. Negrín] omedelbart, och frågan om ansvaret för Nins bortförande eller dödande nämndes inte igen. Och vid det stannade det.” [73]

Inrikesminister Zugazagoitias och andra ministrars tvekan inför att agera kraftfullt, visade att de, trots sin inledande indignation över Nins försvinnande, var ovilliga att fullfölja utredningen till dess yttersta konsekvens – avslöjandet av Alexander Orlov och hans nära medarbetare – av rädsla för att sätta sig upp mot Sovjetunionen, den enda vapenleverantören och väktaren av det spanska guldet. Om det är sant, som Prieto senare hävdade, att när Zugazagoitia satte igång en utredning om Nins försvinnande och ”den skamliga sanningen höll på att avslöjas” gav Negrín order om att den skulle läggas ner,[74] så är det också sant att premiärministern uttryckte det tillstånd av underdånighet och gagnlöshet som paralyserade ministären. Bara ett par veckor senare, den 14 augusti, utfärdade inrikesministern, i ett försök att tysta varje kritik av Sovjetunionen i pressen, en kraftig varning som gjorde klart att regeringen aldrig seriöst skulle utreda Nins försvinnande och avslöja dess sovjetiska källa.

Efter att ha slagit fast att det verkade finnas ”avsiktliga försök att förolämpa en exceptionellt vänskaplig nation, och på så sätt skapa svårigheter för regeringen”, påpekade varningen att några tidningar hade likställt SSSR med de länder ”som invaderar det nationella territoriet.” ”En sådan överdrift, vilken är fullkomligt klandervärd, kan inte tillåtas av censuren och måste genast upphöra.” Om ordern inte åtlyddes ”utan betänkligheter” skulle den förolämpande tidningen stoppas för evigt och censorn som släppt igenom påståendet skulle ställas inför ”den specialtribunal som handhar sabotagebrott”. [75]

---

[71] *Política de ayer,* s 100-102, 104-5.
[72] *Ibid.,* s 102-4.
[73] *Todos fuimos culpables,* s 732-33.
[74] *Convulsiones,* II, s 117. Prieto hävdar att han hörde detta av Zugazagoitia efter att han (Prieto) hade lämnat regeringen. Se också Indalecio Prieto, ”Reply to Jordi Arquer’s questionnaire” (Hoover Institution, Bolloten Collection).
[75] *El Socialista,* 15 aug. 1937.

Det var ingen tillfällighet att den kommunistiska tidningen *Frente Rojo* tre dagar tidigare varnade Largo Caballeros språkrör *La Correspondencia de Valencia* för varje fortsatt kritik av SSSR:

> Se upp, ni antikommunister i *Correspondencia de Valencia*! Ni sätter det spanska folkets intressen på spel när ni tillåter er att ryckas med av ert hat och er skadeglädje! Sovjetunionen, dess regering och dess folk har en speciell plats i alla spanjorers hjärtan. Det är inte längre tillåtet för någon att göra dem till mål för förolämpningar, förtal eller giftiga nålstick. Nog nu! Folket kommer att hålla dem räkning, de som tror att de kan angripa och skada dets käraste vän, dets mest ståndaktiga försvarare, som bistår det av fullständig osjälviskhet och självuppoffring. Deras motiv är att uppamma misstänksamhet och misstroende mellan våra två folk. Ingen fiende till Sovjetunionen, ingen fiende till det spanska folket kommer att längre tillåtas att göra som han vill. Folket är vaksamt och beslutet att tysta dem.[76]

Men de mest förödande och hotfulla attackerna mot Sovjetunionen var utom räckhåll för presscensuren. De kom i de flygblad och tidningar som cirkulerade i hemlighet, från hand till hand. Den 14 augusti angrep *La Batalla*, i ett underjordiskt nummer, ”den sovjetiska polisens inblandning” och slog fast att ”en specialpolis[enhet] som är nära lierad med den stalinistkontrollerade spanska polisen har undergrävt staten till en sådan grad att ämbetsmännen i regeringskontoret knappt kontrollerar någonting och att stalinismen, bakom deras ryggar och komprometterande dem, agerar på ett kriminellt sätt”. I Santa Ursulas polisstation, hävdade *La Batalla*, fanns element från den ryska hemliga polisen som samarbetade med ”inhemska stalinister” och som importerat nya metoder för tortyr ”för att med smärta och terror få fram uttalanden och erkännanden som tjänar stalinismens ruttna politik… Allt vi säger är känt i Valencia. Det är känt av inrikesministern och hela regeringen. Men justitieministern och inrikesministern kan bara agera i hemlighet…, eftersom de är fångar i en regering som hålls som gisslan av stalinisterna, vilka mutar dem med sovjetiskt bistånd på det mest skamfulla sätt för att strypa vår revolution.” [77]

Inför det faktum att inrikesministeriet och säkerhetsdepartementet, enligt ministern själv, var ”nästen för spioner och medlöpare till GPU [NKVD]”,[78] är det inte förvånande att avlägsnandet av general Ortega bara var en mindre eftergift som hade liten inverkan på det kommunistiska inflytandet inom säkerhetstjänsten och att Gabriel Morón, Ortegas efterträdare, snart skulle tvingas lämna säkerhetsdepartementet.

Även om Nin-skandalen besvärade de spanska kommunisterna, var deras obehag bara en mindre olägenhet. Det som räknades var att Kremls huvudsakliga mål – utraderingen av POUM, dess mest påfrestande kritiker – hade uppnåtts. De flesta av ledarna i POUM:s exekutivkommitté satt i fängelse, många av dess mindre kända militanter och utländska sympatisörer hade fängslats eller skjutits, dess press stoppats, dess byggnader övertagits, dess milis upplösts, och aldrig mer skulle partiet fungera effektivt. Ett par representanter för POUM satt visserligen i stadsfullmäktige i Castellón och Valencia, tills de uteslöts i slutet av 1937.[79] En ny exekutivkommitté organiserades dock och man höll inte bara kontakt med medlemmar vid fronten och i eftertruppen utan besökte till och med inrikesministern i november 1937.[80] Dessutom publicerades underjordiska utgåvor av *La Batalla*[81] och ungdomstidningen *Juventud*

---

[76] 11 aug. 1937.

[77] En mikrofilmkopia av detta underjordiska nummer av *La Batalla* finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

[78] Upptaget av Vidarte, *Todos fuimos culpables*, s 751, som säger att Zugazagoitia gjorde detta uttalande till den polisofficer som hade sänts till Barcelona för att undersöka Marc Reins försvinnande, sonen till den ryske Mensjevik-ledaren Abramovich.

[79] *Fragua Social*, 25 dec. 1937, och *Independent News*, 1 jan. 1938. Se också Alba och Schwartz om POUM:s aktiviteter efter majhändelserna.

[80] Se *El Día Gráfico*, 23 nov. 1937, och *Frente Rojo*, 24 nov. 1937.

[81] Första numret av underjordiska *La Batalla* kom ut den 10 juli 1937. En mikrofilmkopia finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. Fem följande nummer är också tillgängliga på mikrofilm: 19 juli, 5 och 14 aug.,

Obrera (tidigare Juventud Comunista) med hjälp av CNT.[82] Men den nya exekutiven arresterades i april 1938[83] och det som sedan återstod av partiapparaten fungerade bara sporadiskt till slutet av inbördeskriget.[84]

Negríns upprördhet över Nins försvinnande var ytlig. Bara en månad senare, när han samtalade med president Azaña, stödde han hårdnackat versionen om att Nin hade förts bort av Gestapo. ”Han tror inte att det var ett verk av kommunisterna”, kommenterade Azaña i sin dagbok den 22 juli. ”Kommunisterna blev naturligtvis upprörda av enbart tanken. Negrín tror att Nin fördes bort av… Gestapo för att hindra honom från att göra avslöjanden.” ”Är det inte alltför romanbetonat?” undrade den misstänksamme Azaña. ”Inte alls”, replikerade Negrín, som för att ge presidenten intryck av hur effektivt det ”fruktansvärda” Gestapo var fortsatte med att berätta om ett försök av nazisternas hemliga polis att förgifta den ryska generalstaben i Madrid.[85]

Det finns ingen orsak att anta att Negrín trodde mer på denna långsökta version av Nins försvinnande än vad hans inrikes- och justitieministrar gjorde, vilka säkert satt inne med tillräckliga bevis för NKVD:s inblandning för att offentligt avslöja den huvudmisstänkte, om de bara inte hållits tillbaka av försvaret av Ryssland. Det finns inte heller något skäl att anta att de trodde på autenticiteten i de dokument som anklagade POUM för spioneri, ty, när han intervjuades av Nins fru berättade Irujo för henne: ”Bara de ‘andra ministrarnas’ förtrogna kan veta vad som hände Nin… Pratet om spioneri är falskt…. De dokument jag har sett gäller Falangen och det är bevisat att det med bokstaven ‘N’ är falskt, eftersom någon avlägsnade dokumenten ur polisarkiven och lade till allting som pekade ut POUM. Rättegången mot ledarna kommer inte att hållas bakom lyckta dörrar och, för min del, skall jag förse dem med allt de behöver för att försvara sig.” [86]

Men fyra månader senare lämnade Irujo justitieministeriet. I sitt avskedstal till sin stab den 11 december betonade han betydelsen av att bevara ”domarkårens oberoende” och hans ”totala oenighet” med idén att domstolarna skulle ”tillämpa lagarna i överensstämmelse med regeringens åsikter och önskemål”.[87] Att han anspelade på kommunisternas försök att påverka den juridiska processen framgår klart i de memoarer som hans bror och private sekreterare Andrés Maria de Irujo skrev. I detta verk, som i huvudsak är baserat på Manuel de Irujos personliga minnen, citeras med gillande ur en artikel i Buenos Aires-tidningen *La Nación,* där man

---

20 och 27 nov. 1937. För information om POUM:s underjordiska tidningar, se Alba, *El marxismo en España, 1919-1939,* II, s 563-64.

[82] *Ibid.*, s 565.

[83] *Ibid.*, s 562-63,

[84] Wilebaldo Solano, generalsekreterare i POUM:s ungdomsorganisation JCI och medlem i partiets andra exekutivkommitté, påpekar i ett dokument som han sammanställt om organisationens underjordiska aktivitet: ”Majoriteten av historikerna talar om ’POUM:s likvidering’ när de refererar till poliskuppen den 16 juni 1937. I allmänhet påstår de att POUM försvann som ett resultat av repressionen, som om det var ett etablerat faktum. Detta är helt fel och måste tillbakavisas. POUM fortsatte sin verksamhet underjordiskt, även om det skedde under mycket svåra förhållanden.” (”Notas sobre el POUM en la Revolución de 1937”). En kopia av detta dokument, daterat mars 1973, finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. Innan den nya exekutiven arresterats i april, verkar det helt klart att POUM var ganska aktivt. Enligt Togliatti, i en rapport till Komintern den 28 januari 1938, “Verkade POUM fortfarande vara starkt och utförde farligt subversivt arbete i fabrikerna” *(Escritos sobre la guerra de España,* s 182). Å andra sidan, i en rapport till Leo Trotskij den 6 juli 1937, hävdar Erwin Wolf (senare arresterad och förmodligen mördad av NKVD): “Det är omöjligt att säga hur många aktiva medlemmar som POUM har kvar, 100, 200, 300 som mest. Det är omöjligt att hitta dem. Deras illegala aktivitet – att döma av deras illegala skrifter – är minimal.” (Brev från Erwin Wolf till L. D. Trotskij, Harvard College Library, Houghton Library, #17371). Jag tackar Stephen Schwartz för att han lett mig till detta dokument.

[85] *Obras*, IV, s 692. Se också Zugazagoitia, s 281, som säger att Negrín försökte övertyga honom om att ”allt var möjligt”. Många år senare, då Vidarte frågade honom vad han ansåg om Nin-fallet, svarade emellertid Negrín: ”Jag tror kommunisterna dödade honom” (Vidarte, *Todos fuimos culpables*, s 724).

[86] Gorkin, *El proceso,* s 163.

[87] Lizarra, s 188-90. Se not 65 ovan.

refererar till den politiska spänning som rådde mellan honom och de kommunistiska ministrarna, ”vilka vara redo att modifiera det juridiska systemet”. [88]

Manuel de Irujo anspelade också på en grundläggande oenighet med Negrín om texten i det dekret som publicerades i december 1937 om att inrätta polisiära specialtribunaler, vilka skulle sättas upp ”på de platser där regeringen anser det nödvändigt” och som skulle ha samma uppgift som specialtribunalen för spioneri och högförräderi, att ”undertrycka uppenbara spioneribrott, förräderibrott och defaitism”, med användande av den ”mycket summariska procedur” som tillämpas i militära domstolar[89] och, vilket knappast behöver nämnas, utan de vanliga garantierna för de anklagades försvar. I ett memorandum 1938, där han refererar till dessa specialtribunaler, vittnar Manuel de Irujo om att Mariano Granados, en medlem i högsta domstolen, av Negrín betroddes att författa ett dekret för att skapa en tribunal enligt samma modell som de repressiva hemliga polisdomstolarna i fascistiska Italien.[90] På Negríns begäran överräckte Mariano Ansó, vicesekreterare i justitiedepartementet och vän till och beundrare av premiärministern,[91] dekretet till Irujo för ministärens godkännande, men ministern lät bli att lägga fram det. Negrín lade därför fram dekretet själv i sin roll som premiärminister, efter att ha gjort några ändringar som gjorde att han kunde gå förbi justitieministern.[92] ”Ministärens session var lika besvärlig och tumultartad som så många tidigare”, enligt Irujos minnesanteckningar:

> Jag lyckades få in tillräckligt med tillägg för att omvandla den hemliga polistribunalen till en lagenlig domstol. Trots detta informerade jag ministären efter debattens slut, att om den antagna texten publicerades i *Gaceta* skulle jag avgå i samma stund den dök upp. Jag kunde inte glömma dekretets avsikt… inte heller de politiska metoder som togs i bruk för att sätta det i verket”.[93] Fastän Irujo informerade Azaña om att han skulle avgå om Azaña skrev under dekretet, så ignorerade presidenten varningen och justitieministern ersattes av Mariano Ansó, Negríns betrodde.[94]

I detta läge måste vi ställa en samhörande fråga. Vilken effekt fick repressionen mot POUM och CNT-FAI och fördrivandet av Largo Caballero för krigföringen? Svaret har getts av Fernando Claudín, en välkänd medlem i PCE under trettio år och senare en ledande analytiker och kritiker av dess politik. ”[Genom] att uppfylla Moskvas direktiv om att avlägsna Largo Caballero som premiärminister och släppa lös förtrycket mot POUM, tog det spanska kommunistpartiet på sig ansvaret för fördjupningen av splittringen bland arbetarmassorna och kraftigt försvaga republikens förmåga att kämpa.” [95]

---

[88] *Ibid., s* 158-59. Artikeln är daterad 9 dec. 1938. Se också Vicente Palacio Atard, *Cinco historias de la república*, s 90-91.

[89] *Gaceta de la República*, 1 Dec. 1937.

[90] I sina memoarer som publicerades ca trettio år senare modifierar Irujo sitt vittnesmål något, så att det säger att Negrín betrodde vice justitiesekreteraren, Mariano Ansó, med uppgiften att utforma ett dekret. Ansó, säger han, konsulterade ”en domare vid högsta domstolen” och bad honom att studera ämnet. Han informerade honom om att sådana hemliga polisdomstolar verkade i totalitära stater i strid med ”fundamentala demokratiska principer som försäkrar och upprätthåller domstolarnas oberoende” *(Un vasco en el ministerio de justicia: Memorias*, I, 83). Se också *Ibid.*, s 87.

[91] Se Ansó, *Yo fui ministro de Negrín, s* 108-9.

[92] Det är värt att notera att dekretet var signerat av Negrín och inte av hans justitieminister. Se också Irujo, *Un vasco*, I, s 84. Inte överraskande nämner Negríns inhemska och utländska supporters inte hans tidiga inblandning i skapandet av *tribunales de guardia* (specialdomstolar). Se till exempel Hugh Thomas, *The Spanish Civil War* (1977 ed.), *s* 778 [svenska upplagan, *Spanska inbördeskriget*, s. 642 och 661]

[93] ”Datos Remitidos por el Señor Manuel de Irujo, Ministro Vasco en el Gobierno de la República Española”, Hoover Institution, Bolloten Collection. Se också brev till mig från Andrés María de Irujo, daterat den 20 sept. 1949 (Hoover Institution).

[94] I sina memoarer hävdar Irujo att han återvände till ministeriet som minister utan portfölj, efter ingripande av den baskiske premiärministern José Antonio Aguirres, som trodde att det skulle gynna baskerna mer om Irujo stannade kvar i regeringen (Irujo, *Un vasco*, I, *s* 85).

[95] *Santiago Carrillo: Crónica de un secretario general, s* 57-58.

49. POUM-rättegången

På grund av flera förseningar hölls rättegången mot POUM-ledarna inte förrän i oktober 1938,[1] i slutet av inbördeskriget. För det tematiska sammanhanget är det nödvändigt att avvika en stund från händelsernas strikt kronologiska ordning.

Att det dröjde så länge innan ledarna ställdes inför rätta kan ha sin grund i följande orsaker:

1. Den huvudsakliga orsaken, enligt en artikel i *Workers' Age*, organ för kommunistpartiet i USA (Oppositionen) som var lierat med POUM genom International Bureau for Revolutionary Socialist Unity, var frågan om vilken lag, civil eller militär, som var tillämpbar. ”Denna fråga”, sade artikeln, ”har trasslat in både försvaret och åklagaren i alla sorters argument om legalitet.” Dessutom hävdade försvarsadvokaten att hans klienter inte kunde åtalas under en lag som antagits *efter* att de påstådda brotten begåtts.[2] ”Då det var uppenbart att lagen inte var retroaktiv”, fortsatte artikeln, ”ändrade åklagaren sin taktik och lade fram samma åtal under två tidigare lagar”. [3]

2. En andra orsak var den kampanj som drevs i Europa och Amerika av Internationella Byrån, med stöd från Andra såväl som Fjärde internationalen och den Internationella Fackföreningsunionen, för en fri och öppen rättegång.[4] Som resultat av denna kampanj kunde inte planeringen av en skådeprocess i Barcelona av Moskva-typ gå vidare så snabbt som avsetts.

3. En tredje orsak var den oerhörda svårigheten att få kompetenta försvarsadvokater att ställa upp på grund av de kommunistiska trakasserierna. Först utnämndes Benito Pabón, som hade försvarat anarkosyndikalisterna under republikens första år, av CNT:s nationella kommitté för att försvara POUM. Men så snart det blev känt att han skulle verka som POUM:s advokat började han få anonyma brev med dödshot, vilket till slut tvingade honom att fly utomlands.[5] ”Om jag varit övertygad om att det skulle vara någon garanti för er kamrater att jag stannade kvar i Spanien”, skrev han i ett brev till POUM:s ledning, ”skulle jag inte tveka det minsta att stanna kvar, även om det skulle motverka mina egna intressen… Nyligen har man i det antifascistiska Spanien antagit en idé som är löjligare än något man kunnat föreställa sig i den mest despotiska perioden under monarkin. Det är idén om att en advokat som är försvarare i ett mål av denna anledning kan anklagas för medbrottslighet i klientens påstådda brott… Kan ni säga mig vilka garantier jag skulle ha i en sådan atmosfär, där falska anklagelser uppfinnes och anklagande dokument tillverkas över natten, för att min roll inte skulle förändras från försvarsadvokatens till en av de åtalades, utan någon möjlighet att försvara mig själv mot allt förtal som de önskar resa mot mitt namn?” [6]

Efter att Pabón dragit sig ur, försäkrade man sig om den kände franske advokaten Henri Torres tjänster,[7] men regeringen vägrade honom tillstånd att bistå de anklagade. ”Vi har anhållit om en utländsk advokat”, löd en appell från POUM-fångarna i statsfängelset i Barcelona. ”En sådan procedur accepteras till och med av Horthy i Ungern och Hitler i Tyskland, som fallen med Rakosi och Dimitrov visar. Republikens regering har förvägrat oss detta. Vår

---

[1] Rättegången beskrivs utförligt i Víctor Alba och Stephen Schwartz, *Spanish Marxism vs. Soviet Communism*. [På spanska är processen väldokumenterad. Se t ex *El Proceso del POUM. Documentos judiciales y policiales,* Lerna, Barcelona, 1989. Denna bok, på nära 600 sidor, innehåller polisrapporter från förundersökningen, liksom deklarationer, vittnesmål och vittnesförhör m m från rättegången. – *Red anm*]

[2] Vi påminner om att dekretet som låg till grund för Tribunalen för spionerі och högförräderi publicerades i *Gaceta de la República* den 23 juni 1937.

[3] 20 nov. 1937.

[4] En uppfattning om kampanjens omfattning kan fås ur de följande: *Independent News The New Leader, Socialist Appeal*, och POUM: *Hasta vencer o morir*, s 14-18. Fotokopior av några sidor ur denna sällsynta pamflett finns i the Hoover Institution.

[5] John McGovern, M.P. *Terror in Spain*, s 5. Se också *Cultura Proletaria*, 14 jan. 1939.

[6] Som återgivet i McGovern, s 14-15. Den ursprungliga spanska texten finns i Rudolf Rocker, *Extranjeros en España*, s 174-75.

[7] *The New Leader*, 19 aug. 1938.

advokat… har jagats av stalinistiska hot om våld och tvingats fly till utlandet. Andra advokater, även om de visade stor sympati för oss, vågade inte ta på sig vårt försvar. En accepterade på villkor att vi kunde garantera hans familjs säkerhet! Detta är så långt rädslan för den stalinistiska terrorn har nått… Vi sitter i fängelse, betalar notan, en delavbetalning, för den hjälp som Ryssland skänkt den spanska regeringen. Att vi ännu inte har betalat med våra liv kan vi tacka den internationella arbetarrörelsens solidaritet för. Lyckligtvis förstår världens arbetarklass. De vet vad som står på spel." [8] På grund av dessa problem blev det den unge socialistiske advokaten Vicente Rodríguez Revilla som fick ta på sig hela ansvaret för försvaret. Det ligger inte så lite ironi i det faktum att den kommunistiska tidningen *Daily Worker* (London) rapporterade från Barcelona att rättegången hade flyttats fram flera gånger "för att tillåta försvaret att förbereda sitt mål". [9]

När dagen för rättegångsstarten närmade sig, intensifierade de spanska kommunisterna sina försök att påverka rättvisans gång. "Namnunderskrifter samlades in i fabriker och på arbetsplatser, på kaféer och i officiella sammanhang, med krav om dödsstraff…", skriver Julián Gorkin, en av de åtalade. "Namnunderskrifter samlades också in vid fronten. Officerare och soldater som vägrade att skriva på hotades med de värsta repressalier.[10] I sin kampanj fick kommunisterna stöd av en vida spridd bok, *Espionaje en España*, som påstods vara skriven av Max Rieger och som publicerades i Spanien och Frankrike strax före rättegången, med syfte, som en annan av de åtalade, Jordi Arquer, uttryckte det, att "förbereda allmänheten på vår skuld och på nödvändigheten av avskräckande straff". [11] Boken var försedd med ett förord av José Bergamín, den välkände katolske intellektuelle dissidenten, som beskrev POUM som en spionorganisation integrerad i den internationella fascistiska organisationen i Spanien.[12]

Den översattes till franska av den berömde författaren Jean Cassou, som vid den tiden betraktades som övertygad kommunist, och utgavs av Denoél. Författaren till boken var helt okänd och blev aldrig riktigt identifierad.[13] Han benämndes av den kommunistiska *Frente Rojo* helt enkelt som en "socialistisk arbetare" som kämpat i de internationella brigaderna.[14] Baserat på interna bevis kan det inte råda något tvivel om att boken skrevs av NKVD med hjälp av det spanska kommunistpartiet[15] och att José Bergamín visste exakt vilken roll han spelade. "En av den farligaste sortens fiender till revolutionen och socialismen…", skrev *Spartacus*, en vänstersocialistisk tidning i Alicante, "är de katoliker som beskrivs som 'kristna med hög moral och fria från fördomar'…..Och ett av de mest prominenta exemplen på denna typ i Spanien är José Bergamín". [16]

Bergamíns intima samröre med de spanska kommunisterna, som han var omgiven av när han emigrerade till Mexico 1939,[17] antyder att han var en av föregångarna till den befrielseteologi

---

[8] *Workers' Age,* 5 nov. 1938 (appellen är daterad 30 aug. 1938). Se också *Vanguard*, nov. 1938.
[9] 12 okt. 1938 (rapport av Peter Kerrigan).
[10] *El proceso de Moscú*, s 248. Se också *Independent News*, 16 dec. 1938.
[11] Brev till Joaquín Maurín, daterat 12 april 1972 (Maurín Collection, Hoover Institution).
[12] S. 12-13 i den spanska utgåvan.
[13] Ansträngningarna från mig och Jordi Arquer för att avslöja hans identitet var fruktlösa. Se filen "Jordi Arquer, Correspondence with Bolloten regarding the identity of Max Rieger", Hoover Institution. [Man anser numera att skriften var sammanställd av den sovjetiska säkerhetspolisen och att den slutbearbetades av den franske stalinistiska journalisten och NKVD-agenten Georges Soria, men klara bevis på detta saknas. – *Red anm*]
[14] 25 okt. 1938.
[15] Det är värt att notera att Arturo Perucho, chefen för PSUC-organet *Treball*, informerade mig i Mexico efter kriget att han tillhandahöll många av de tidningsklipp som reproducerades i boken. För ett brev från POUM-fångarna, daterat den 14 juli 1938, till Azaña, Martínez Barrio, Negrín, och Companys, där de protesterar mot arresteringen och dödandet av partimedlemmar och sympatisörer och publiceringen av Max Riegers bok, se CNT-FAI-arkiven, International Institute of Social History (Amsterdam), Paquetes 61 och 61a. En kopia finns i Bolloten Collection, Hoover Institution, mappen "POUM Leaders. Letters from the State Prison, Barcelona".
[16] Sept.-okt. 1938.
[17] Personlig kännedom. Han introducerades för mig av spanska kommunister och ledsagades av dem när han besökte mig och min hustru Gladys i vår lägenhet i Mexico City 1939.

som växte fram i Latinamerika många år senare. Hans betydelse för kommunisterna framgår av ett brev som PCE-medlemmen Constancia de la Mora sände till Eleanor Roosevelt i juli 1939 i vilket hon hyllade Bergamíns kulturella aktiviteter i Mexico. De var exempel på, förklarade hon för presidentens hustru, hur ”den spanska kulturens sanna tradition”, som ”i sin kärna är demokratisk”, kunde hållas vid liv.[18]

Rättegången mot POUM-ledarna började i Barcelona inför Tribunalen mot spioneri och högförräderi den 11 oktober 1938 och varade till den 22 oktober, även om domen inte tillkännagavs förrän den 2 november.[19] Rättegången hölls inför öppna dörrar i närvaro av utländsk press och inte i hemlighet som man från början befarat, en eftergift som var ett resultat av den internationella kampanjen för POUM.[20] I en rapport till Moskva beklagade sig Togliatti över att Paulino Gómez, den moderate socialistiske inrikesministern, under rättegången ”förbjudit varje kampanj i pressen mot de trotskistiska förrädarna”.[21] Men faktum är att han tillät *Frente Rojo* att ostraffat håna förbudet när den bland andra överträdelser, i stora rubriker på första sidan deklarerade: ”FOLKET KRÄVER ATT FASCISMENS SPIONER STRAFFAS” och ”POUM:s LEDARE ÄR SKYLDIGA TILL HÖGFÖRRÄDERI”.[22] ”Det kan bevisas utom varje tvivel”, skrev Juan Peiró, tidigare CNT:s industriminister, ”att medan CNT-FAI-pressen förbjöds att kommentera detaljer och argument från rättegången, så njöt den kommunistiska och prokommunistiska pressen absolut frihet att fortsätta ösa skit på de anklagade, speciellt under dagarna efter rättegången när tribunalen överlade om domen”.[23]

Ett mer allvarligt försök att påverka rättvisans gång sägs ha gjorts av Juan Negrín. Luis Araquistáin hävdar att Mariano Gómez, högsta tribunalens president, berättade för honom att Negrín *under rättegången* gick fram till honom och krävde dödsdomar för några av de anklagade, med argumentet att annars ”skulle fronten kollapsa”. Detta var ”kommunistisk frasmakeri”, menar Araquistáin. ”Mariano Gómez motsatte sig kravet med ansträngd värdighet”.[24] En längre och något annorlunda version, som inte anger om incidenten ägde rum före eller under rättegången, ges av Gorkin som påstår att den bekräftats i ett brev från högsta

---

[18] Ett faksimil av detta brev, daterat 14 juli 1939, återfinns i den svåråtkomliga broschyren *Spanish Communists in the Kremlin and the White House.* En kopia finns i Bolloten Collection, Hoover Institution. I brevet, i vilket Constancia de la Mora tackar Eleanor Roosevelt för ”den stora vänlighet och gästfrihet Ni visade mig i lördags [då hon besökte Vita Huset med Juan Negrín]”, finns det en passage som det är värt att citera i sin fulla längd: ”Tror Ni att det skulle vara möjligt att presidentens Advisory Committee on Refugees kunde ta upp frågan om den spanska exilen, eller att en annan liknande kommitté skulle kunna skapas för att enbart hantera den spanska frågan? Ursäkta att jag ställer den här frågan så rättframt, men jag är säker på att en konstruktiv plan skulle kunna arbetas fram med hjälp av en sådan kommitté; en plan dels för att samla in pengar och dels för att ta hjälp av de spanjorer som kommer hit till den nya världen för att befordra USA:s demokratiska politik i Latin- och Sydamerika. Man ska inte glömma att många i exilen är män med stor prestige i alla spansktalande länder. Deras ord och skriverier har stor tyngd; men de måste ges tillfälle att etablera sig i den nya omgivningen.” I betraktande av Constancia de la Moras kommunistiska band och hennes hängivenhet för saken, vilket framgår av hennes makes memoarer, har det citerade avsnittet betydande vikt. Jag besökte Constancia de la Mora och hennes man, tidigare flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros, också medlem i PCE, i Cuernavaca, Mexico, i början av 1940, och jag kan bekräfta att hon fortfarande korresponderade med Eleanor Roosevelt, eftersom hon bad mig att posta ett brev till henne.

[19] Hela texten om åtalet och domen finns i Andrés Suárez, *El proceso contra el POUM*, s 195-209. [Hela domstolsutslaget (på spanska) finns att läsa på Internet: Sentencia del proceso al POUM – *Red anm*]

[20] För data om rättegången, se Alba och Schwartz; Víctor Alba, *El marxismo en España*, 1919-1939, II, s 576-98; *Autour du Procés du POUM*; Gorkín, *Caníbales políticos*, s 267-89, *El proceso*, 251-66; också artiklar av Jordi Arquer i *Enllá*, juni 1945, och *La Révolution Prolétarienne*, juli 1947, och av Emma Goldman (som besökte rättegången) i *Vanguard*, feb. 1939. [OBS dock att man inte fick lämna ut detaljer om rättegången under den pågick – vilket dock kommunisterna struntade i, se nedan – *Red anm*]

[21] Palmiro Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, s 232.

[22] 19 och 25 okt. 1938. För andra attacker mot POUM, se *Frente Rojo*, s 26-28, 29 okt., 1, 2 nov. 1938; och supplement till *Acero* (en kommunistisk militärtidning), 25 okt. 1938 (en kopia finns i Bolloten Collection, Hoover Institution).

[23] *Problemas y cintarazos*, s 191-92.

[24] Not 5 i Araquistáins egen handskrift på en maskinskriven kopia av hans öppna brev, daterat 1 jan. 1939, till Norman Thomas, president i American Socialist party (Araquistáin Papers, Leg. 75/21). Min kursiv.

tribunalens president till Indalecio Prieto. Enligt denna version kallade Negrín Mario Gómez till sitt kontor, tillsammans med justitieministern, allmänne åklagaren och presidenten för Tribunalen för spioneri och högförräderi, och lade en hög med telegram på sitt skrivbord. ”Armén kräver dödsstraff för de anklagade”, sade han. ”Situationen vid fronterna är mycket bekymmersam och soldaternas moral har sjunkit en del. Jag anser det viktigt att tillfredsställa armén…. Om nödvändigt ska jag ställa mig själv i ledningen för armén inför Tribunalen.” När Mariano Gómez och Ramón González Peña, justitieministern, protesterade, ”ändrade Negrín tonen” och påstås ha sagt: ”Den internationella situationen tvingar mig att kräva detta offer av er, mina herrar. Om ni utmäter dödsstraff, så ska jag låta bli att underteckna det.” [25] Denna version ger också Jacinto Toryho, en gång chef för *Solidaridad Obrera*, som hävdar att Mariano Gómez efter kriget, då i Buenos Aires, återgav episoden för honom personligen.[26]

Det är inte möjligt att ignorera dessa vittnesmål från tre olika källor, men i ärlighetens namn måste det sägas att nyckelbeviset, Mariano Gómez brev till Indalecio Prieto, ännu inte har setts till. Det enda betydande dokument som jag hittat är ett telegram som bevarats i avdelningen för inbördeskriget i Archivo Histórico Nacional i Salamanca, vilket är det huvudsakliga förvaringsstället för republikanska dokument som beslagtagits under kriget. Telegrammet är daterat den 22 oktober 1938, rättegångens sista dag, och är sänt av Negrín till en av hans medhjälpare, José García Valdecasas. Negrín ber honom att ”för hand” och ”med största brådska” leverera ett meddelande till högsta tribunalens president, den allmänne åklagaren och justitieministern, med önskemål om att de besöker honom samma dag och att de meddelar honom deras svar ”genast”, så att om de inte kan komma till honom, skulle han försöka besöka dem.[27]

Vad än detta brådskande telegram, och Negríns agerande, haft för betydelse i rättegången, kan det inte råda något tvivel om PCE:s ansträngningar för att påverka rättvisans gång. Enligt Jordi Arquer berättade Manuel Hernando Solana, en av domarna i presidiet, för honom, när han besökte honom 1950, att han i ämbetsrummet föreslagit att alla personer som skickat brev, telegram och petitioner till domstolen med krav om dödsstraff själva skulle åtalas för försök att påverka domarkåren, och att fångarna skulle friges. Detta förslag, sade Hernando, orsakade ”uppståndelse” bland hans kolleger, som ”upprörda” svarade att om det sattes i verket ”skulle kommunisterna mörda dem [fångarna]”.[28] Inget kunde mer talande uttrycka den atmosfär av fruktan som rättegången hölls i.

Trots pressen på domarna avslogs anklagelserna om spioneri och desertering från Aragonfronten under Majdagarna av POUM:s tjugonionde division. Det fanns inga bevis, fastslog domen, för att de anklagade hade överfört information av något slag till fienden om krigsfronterna eller eftertruppen. ”Tvärtom”, fortsatte den, ”visar deras agerande att de alla är uttalade antifascister (con una marcada significación antifascista), att de bidragit till kampen mot det militära upproret och att deras enda syfte var att gå längre än den demokratiska republiken och att sätta i verket sina egna politiska idéer.”[29] Detta anmärkningsvärda utlåtande visar att det fanns medlemmar i domarkåren som vägrade att helt falla undan för hoten.

Flera faktorer bidrog till att POUM kunde räddas från anklagelsen om spioneri:

---

[25] *El proceso (1971),* s 249 och n. 6.
[26] *Del triunfo a la derrota, s* 314-15.
[27] Leg. 2770/1. En kopia av detta telegram finns i Bolloten Collection, Hoover Institution. Se filen ”Negrín’s telegram till García Valdecasas, 22 okt. 1938”.
[28] Se Arquers brev till mig (1950) som beskriver hans möte med Hernando i Carcassonne, Frankrike (Hoover Institution). Kursivering i brevet.
[29] Se Suárez, s 206.

1. Den uppenbara förfalskningen av dokumenten, speciellt det med osynligt bläck och initialen ”N”,[30] vilket förlöjligade rättegången. Dåvarande politbyråmedlem Jesús Hernández sade att ”rättegången var en grovt tillyxad komedi, grundad på förfalskade dokument och uttalanden som dragits ur Francos ynkliga spioner, vilka blivit lovade att få behålla livet – fast efteråt sköts de – förutsatt att de berättade att de haft förbindelse med POUM:s ledare. ….’Bevisen’ – i vars preparering E Roces [Wenceslao Roces, en gång Hernández vice utbildningssekretare],[31] spelade en mycket aktiv roll – var så ihåliga och falska att inte någon [av POUM-ledarna] kunde ställas inför arkebuseringsplutonen”. [32]

2. Vittnesmålen till deras favör av Araquistáin, Caballero, Irujo, Montseny och Zugazagoitia.[33]

3. De anklagades egna energiska försvar.[34]

4. NKVD:s misslyckande med att tvinga ur Andrés Nin en bekännelse. Betydelsen av detta har framhållits av Wilebaldo Solano, sekreteraren i POUM:s ungdomsorganisation och senare sekreterare för partiet i exilen. ”Nins motstånd mot sina mördare saboterade GPU:s [NKVD] och dess spanska medhjälpares planer. En ‘bekännelse’ från Nin skulle ha skapat en dramatisk situation för POUM och dess fängslade ledare, då det hade gett NKVD möjlighet att agera som i SSSR och visa världen att det också fanns ‘trotskistiska förrädare som erkände sina brott’. …. Men tack vare Nins heroiska offer kunde en ‘Moskvarättegång’ inte sättas i verket i Spanien.”[35]

Även om POUM-ledarna hade räddats från anklagelserna om spionage och desertering, så dömdes de till olika långa fängelsestraff för deltagandet i Majhändelserna. Enrique Adroher, Juan Andrade, Pedro Bonet och Julián Gorkin dömdes till femton års fängelse för att försökt utnyttja den ”rebelliska rörelsen” till att ”sätta sina planer om att ta makten i verket …. och inrätta det sociala och ekonomiska system de förespråkar”, medan Jordi Arquer, tjugonionde divisionens politiska kommissarie, dömdes till elva års fängelse. Trots att han inte deltog i händelserna i Barcelona, sade domen att ”han utövade samma ledarskap som hans kolleger i den exekutiva kommittén för att förbereda och utnyttja varje rörelse till att främja POUM:s revolutionära program”. Två av de anklagade frikändes och partiet såväl som dess ungdomsorganisation (JCI), vilka båda sedan länge inte kunnat verka öppet, blev offentligt upplösta.[36] POUM:s utländska vänner gjorde ett försök att få domarna upphävda, men Barcelona föll tre månader senare och fångarna lyckades fly till Frankrike.[37]

---

[30] Se kapitel 48, not 19, och texten till not 86. Louis Fischer skriver: ”En prominent sovjetisk medborgare, vars namn jag inte nämner eftersom han kanske fortfarande lever i Ryssland, berättade för mig i Spanien vid den tiden att dokumenten var fabricerade av de spanska kommunisterna.” *(Men and Politics,* s 428).

[31] För mer information om Roces, se Eduardo Comín Colomer, *Historia secreta de la segunda república,* s 589-90

[32] *Yo fui un ministro de Stalin,* s 127.

[33] För utdrag ur deras vittnesmål, se *Solidaridad Obrera,* 26 okt. 1938, och *Tierra y Libertad,* 5 nov. 1938; också Gorkín, *Caníbales,* s 284-86, och A. de Lizarra, *Los vascos y la república española,* s 151-53.

[34] För ett exempel på detta, se ordagrann rapport (nittiofem maskinskrivna sidor) från den allmänne åklagarens korsförhör av Jordi Arquer (Bolloten Collection, Hoover Institution).

[35] Biografisk essä i Andrés Nin, *Els moviments d’emancipació nacional*, s 63.

[36] Se Suárez, s 202-9, för den fullständiga domtexten.

[37] Ett handskrivet brev, signerat av tre av fångarna och adresserat till Negrín, Companys, och González Peña den 17 januari 1939, nio dagar innan Barcelona föll, där de kräver att omedelbart frisläppas och legalisering av POUM och JCI, finns i CNT-FAI-arkiven, International Institute of Social History (Amsterdam), Paquete 59, Carpeta 5. En kopia av brevet finns i the Bolloten Collection, Hoover Institution, filen ”POUM Leaders. Letters from State Prison, Barcelona”. För historien om deras dramatiska flykt från Barcelona till Frankrike, se Gorkin, *Caníbales,* s 302-35, och *El proceso,* s 279-99; också *The New Leader* (Independent Labor party), 7 apr. 1939, och *Socialist Appeal* (officiellt organ för det amerikanska trotskistiska Socialist Workers Party), 3 mars 1939. Detta nummer innehåller en lång artikel av Terence Phelan om de spanska bolsjevik-leninisternas och POUM-ledarnas flykt från Barcelona. Phelan hävdar att när fängelsechefen ringde till Santiago Garcés, chefen för *SIM* [Servicio de Investigación Militar, den kommunistdominerade säkerhetspolisen – *Red anm*], och bad om en last-

Domen var en moralisk och politisk seger för POUM:s ledare, eftersom den klart slog fast att de alla var ”uttalade antifascister” och att det inte fanns något bevis för att de försett fienden med information. Enligt Gorkins mening var domen en kompromiss. Detta framgick tydligt, hävdar han, ur justitieministerns ord: ”Om [POUM-ledarna] hade friats, skulle de ha mördats av NKVD ute på gatorna. Vi har redan fått nog genom Nin-skandalen!” [38]

POUM:s utländska supporters jublade naturligtvis över rättegångens utgång. ”[Vad] får nu allt detta till följd för de stalinistiska giftpennorna?” frågade *Workers' Age*:

> Att POUM är en ”trotskist-fascistisk” organisation ”som arbetar hand i hand med Gestapo”, har under ett och ett halvt år varit en huvudpunkt i den stalinistiska propagandan. ”Anklagelser” har avsiktligt kokats ihop, ”bevis” fabricerats ur tomma intet och getts världsvid spridning i tusentals tidningsartiklar och tusentals pamfletter. Och nu har POUM frikänts från dessa ”anklagelser” och ”bevisen” har avfärdats av rätten, av en domstol under Negríns regering. Vad ska stalinisterna nu göra? Kommer de att ta tillbaks sitt skamlösa förtal mot POUM? … eller kommer de att – som vi har alla skäl att tro – fortsätta med sin mutskastningskampanj trots allt som hänt? [39]

Att resultatet från rättegången var ett beskt piller för Komintern har Togliatti bekräftat. I en rapport till Moskva beskrev han domen som ”kränkande”, då ”inget verkligt straff” hade utmätts.[40] Resultatet var också en plötslig besvikelse för PCE, men man gjorde sitt bästa av en dålig sits genom att inte publicera domen och genom att fortsätta angripa sina opponenter som ”trotskistiska” agenter och ”förrädare” i general Francos sold under krigets sista få månader och under åren i exil.[41]

---

bil för att transportera fångarna längre norrut, snäste Garcés av honom: ”Inga bilar för POUM-ledarna; låt fascisterna göra slut på odjuren.” Se också Gorkin, *Caníbales*, s 305-6.

[Det gjordes även försök från ledande spanska politiker att upphäva domen mot POUM-ledarna, det viktigaste redan kort efter rättegången, i november 1938: För en revidering av POUM-rättegången eller omedelbar amnesti. Bland undertecknarna av detta uttalande kan nämnas f d premiärministern Largo Caballero och presidenten i Kataloniens Generalitat, Lluis Companys. Detta uttalande verkar inte vara känt av Bolloten. – *Red xxx*]

[38] *El proceso*, s 265.

[39] *Escritos*, s 232.

[40] 2 dec. 1938

[41] *España Popular*, 28 mars, 16 maj 1940.

50. Jordbrukskollektiven och Aragonien-rådet upplöses

För att följa revolutionens nedgång måste vi nu återvända till våren 1937, då kollektiviseringsrörelsen, som med sådan evangelisk élan initierades av CNT och FAI i juli 1936, började utsättas för allt häftigare attacker.[1]

Stärkta av den kommunistiske jordbruksministern Vicente Uribes dekret från den 7 oktober 1936 – som gav legal status till expropriationer som genomförts under revolutionens inledning, men undantog egendomar som tillhörde jordägare som inte identifierade sig med militäruppproret – krävde nu många jordägare, som hade tvingats med i kollektiviseringen, att få tillbaka sin jord. Till både anarkosyndikalisternas och vänstersocialisternas förtrytelse använde dessutom kommunisterna dekretet till att uppmuntra arrendebönder och delägarbönder, vilka före kriget hade legat i konflikt med lantarbetarna men ofrivilligt hade svepts med av rörelsen, att återta sina tidigare ägor. Många av dessa jordbrukare, erinrar vi oss, hade före kriget tillhört högerpartier, speciellt i Valencia-provinsen, där femtiotusen anslöt sig till den jordbruksfederation som PCE organiserade.

När offensiven mot kollektiven i slutet av maj 1937 stod på sin höjdpunkt, deklarerade vänstersocialisten Ricardo Zabalza, lojal Caballero-anhängare och sekreterare i den UGT-anslutna Lantarbetarnas Nationella Federation: ”Vår mest trängande uppgift idag är att garantera revolutionens erövringar… mot vilka en hel värld av fiender reser sig, nämligen gårdagens reaktionärer och de som var lakejer till de politiska bossarna på grund av att de arrenderade sin jord, medan våra medlemmar antingen förvägrades land eller vräktes från sina eländiga egendomar. Idag försöker dessa reaktionärer, skyddade av dekretet från den 7 oktober, att storma de kollektiviserade egendomarna i syfte att dela upp dem… och sätta punkt för den agrara revolutionen.” [2]

Och den 6 juni deklarerade *Adelante*, språkrör för vänstersocialisterna, vilka kontrollerade Lantarbetarnas Nationella Federation: ”För de borgerliga republikanerna, vilka vill begränsa kampen till en kamp mot feodalismen, är kommunistpartiets politik mest gynnsam. Så är det inte för arbetarpartierna och -organisationerna.” Kommunisterna, protesterade tidningen, ville rasera kollektivens framgångsrika arbete, och använde som förevändning de excesser som begåtts mot småbrukare som varit lojala mot regimen. ”[Det] är en sak att försvara de existerande ägarbönderna…, men det är en helt annan sak att skapa en liten lantlig bourgeoisie genom att rasera bondekollektiven.”

Tidigt i juni påstod den anarkistiska tidningen *Ideas* att ”terror och död” spreds bland ”våra bästa kamrater, speciellt i jordbrukskollektiven”.[3] Och ett par veckor senare deklarerade generalsekreteraren i CNT:s bondefederation i Kastilien: ”Vi har utkämpat fruktansvärda strider mot kommunisterna, speciellt mot brigader och divisioner under deras kontroll. De har dödat våra bästa bondemilitanter och vildsint raserat våra kollektiv.” [4]

En andalusisk bonde minns: ”Om kommunisterna inte krossar CNT:s kollektiv med våld… sänder de grupper av hängivna supporters för att stjäla deras mulor under förevändningen att

[1] Redogörelsen som följer är delvis baserad på material i kapitel 24.
[2] Intervju i *Adelante*, återgiven i *Solidaridad Obrera*, 28 maj 1937. Ett längre citat finns i kapitel 24.
[3] 10 juni 1937.
[4] Intervju i *Juventud Libre*, 10 juli 1937. För en samling andra referat i den frihetliga pressen om attackerna mot kollektiven, se *Acracia*, 5 aug. 1937; *Boletín de Información, CNT-FAI*, 23 juni 1937; *Cultura Proletaria*, 4 sept. 1937; *Ruta*, 17 juni 1937. César M. Lorenzo påstår att ”hundratals kollektivister massakrerades” i Kastilien, att ”fälten ödelades och nyfödda grävdes ned”, och att ”El Campesino” överträffade Lister ”i brutalitet ” (*Syndikalismen vid makten*, s 332). Lister förnekade aldrig att avrättningar hade utförts i Kastilien.

de rekvirerar mat för att föda armén… [Deras] mål var att kontrollera allt utan opposition, som i en totalitär regim." [5]

Attackerna mot kollektiven skadade både landsbygdens ekonomi och moral. När kampanjen nådde sin höjdpunkt före sommarskörden, lämnade lantarbetarna på många platser sina arbeten. Den kommunistiske jordbruksministern Vicente Uribe sände då, i början av juni, ut ett dekret med löfte om hjälp till kollektiven, för att undvika "ekonomiska misslyckanden som kunde dämpa lantarbetarnas tro på de kollektiva brukandeformer som de fritt valde när de konfiskerade jorden", och som garanterade dem legal status under *innevarande* odlingsår.[6] När PCE-organet *Frente Rojo* kommenterade dekretet ignorerade man det faktum att den legala statusen endast hade utlovats temporärt. "[Dekretet]", menade man, "garanterar jordbrukskollektiven… en stabil legal status… Det som började som en spontan impuls inom en bred sektion av lantarbetarna, har nu genom dekretet omvandlats till en legal form av jordbruksverksamhet." [7] Som noterats i tidigare kapitel, garanterade dock aldrig jordbruksministern, som ledde departementet till krigets slut, kollektiven permanent legal status.

Även om dekretet från juni 1937 inte erbjöd något skydd efter innevarande odlingsår, framkallade det en känsla av lättnad på landsbygden, och uppnådde därmed sitt omedelbara syfte. Men knappt hade skörden bärgats förrän onda aningar gjorde sig påminda. Den 11 augusti upplöste den centrala regeringen den anarkistdominerade Regionala försvarskommittén för Aragonien, som hade bildats i Caspe i oktober 1936 för att leda revolutionen i den del av Aragonien som var ockuperad av anti-Franco-styrkor, i huvudsak frihetliga. "De verkliga herrarna i Aragonien", säger den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget och revolutionen, "var anarkisterna, som med hjälp av den katalanska CNT-milisen införde en anarkistisk diktatur i regionen... Den påtvingade kollektivisering som anarkisterna bedrev i Aragonien, plundringen, brotten och oordningen som härskade i regionen, skapade allvarligt missnöje och oro bland arbetarna. För att dämpa denna oro och ge deras dominans en större respektabilitet – utan att använda den 'avskyvärda' etiketten regering – funderade FAI-ledarna ut Regionala kommittén för Aragonien och skapade en byråkrati och polisapparat som skulle bevara deras makt." [8]

Denna kritik var inte helt grundlös. I oktober 1936 hade de huvudsakligen frihetliga milisernas okontrollerade rekvisition av mat och djur blivit så allvarlig att den hotade att "totalt ruinera" regionen, enligt Joaquín Ascaso, rådets anarkistiske president. Detta, sade han, tvingade rådet att förbjuda milisens ledare att göra rekvisitioner utan föregående godkännande. "Vi hoppas att alla, utan undantag, ska åtlyda ordern och därigenom undvika det beklagansvärda och paradoxala förhållandet, att ett fritt folk hatar sin frihet och dess befriare, och den inte mindre tråkiga situationen med ett folk som totalt ruinerats av den revolution de alltid trängtat efter." [9]

I en rapport till Largo Caballero i november 1936, i vilken han rättfärdigar bildandet av rådet, sade Joaquín Ascaso att avsaknaden av alla slags regeringsorgan i de tre provinserna i Aragonien och att en del av denna region ockuperats av en milis som "inte helt underkastar sig den nödvändiga och önskvärda disciplinen", hade skapat en kaotisk situation som hotade med

---

[5] *Memorias de un campesino andaluz en la revolución española,* 105. För attacker mot kollektivjordbruken i Valencia-regionen under andra halvan av 1937, se Aurora Bosch Sánchez' väldokumenterade arbete, *Ugetistas y libertarios: Guerra civil y revolución en el país valenciano, 1936-1939,* 306-28.

[6] *Gaceta de la Republica,* 9 juni 1937. För ytterligare information om dekretet, se kapitel 24.

[7] 11 juni 1937.

[8] *Guerra y revolución en España, 1936-1939,111,* 262. Se också *Historia del partido comunista de España,* 158-59.

[9] *Solidaridad Obrera,* 31 okt. 1936. Det ska påpekas att CNT:s och FAI:s ultrarevolutionära styre i Aragonien inte bara mötte motstånd från kommunisterna utan också från Esquerra och POUM. CNT-aktivisten Felix Carrasquer anklagar medlemmar i POUM för att ha attackerat några anarkosyndikalistiska kollektiv i närheten av Huesca och för att använda partiets språkrör *La Batalla* till att driva en "förtalskampanj" mot dem *(Las colectividades de Aragón,* 72-73).

ekonomisk ruin i baklandet och katastrof vid fronten. Av dessa skäl, lade han till, har det varit viktigt att skapa en organisation som kan ta på sig alla de funktioner som den tidigare administrationen hade, ”en organisation som till både struktur och funktion är passande för den nuvarande situationen”.[10]

Till en början bestod rådet helt av representanter för CNT och FAI och fungerade som en helt oberoende enhet. ”Skapandet av ett självständigt och helt frihetligt maktorgan kunde inte tillfredsställa en central regering som bestod av representanter för alla poliska partier”, skriver Cesar M. Lorenzo, Horacio M. Prietos son, som vi erinrar oss var sekreterare i CNT:s nationella kommitté till november 1936 och en av de tyngsta förespråkarna för CNT:s deltagande i regeringen. ”Ingen annanstans i den republikanska zonen fanns ett lokalt organ, som behärskades av en enda åsiktsriktning …. Rådet för Aragonien blev en omtyckt skottavla för republikaner, socialdemokrater och kommunister, som inte tvekade att angripa det som en kamouflerad diktatur och beskylla det för trångsynt lokalpatriotism.[11] Ogillandet var så allmänt, att till och med CNT:s ledare förkunnade sitt missnöje.” Lorenzo tillägger att de inte bara ansåg att skapandet av rådet medförde att deras ansträngningar för att komma med i regeringen försvårades, utan att rådet självt var ”illegalt”, eftersom det hade bildats utan godkännande från CNT:s nationella kommitté och aldrig hade godkänts av något plenum eller någon ordinär kongress. Anarkisterna i Aragonien, bekräftar han, blev snart medvetna om de problem som deras ”självrådiga beteende skapat. De insåg att de för att hålla sig kvar till varje pris måste utverka samtycke från regeringen. ”Benito Pabón, en välkänd ledare inom det Syndikalistiska partiet[12] och stor vän till CNT, gjorde stora bemödanden att övertala dem att ta första steget och öppet ansöka om legalisering av ”Rådet för Aragonien”, även om deras stolthet skulle bli lidande på det. Han bevisade för dem, att det komplicerade internationella läget krävde en fullständig ombildning av ’Rådet’, för stormakterna skulle inte hjälpa republiken, om man sådär demonstrativt skyltade med ultravänsterns dominans, och han övertygade dem om att det var nödvändigt att bevara vissa borgerliga demokratiska former.” [13]

Som resultat gick Försvarsrådet för Aragonien med på att låta andra organisationer få representanter i utbyte mot ett erkännande från den centrala regeringen.[14] CNT och FAI behöll dock nyckelposterna: presidentämbetet, allmänna ordningen, propagandan, jordbruket, ekonomin, transporterna och försörjningen.[15] Även om kommunisterna fick två platser kunde de inte leva med en ärkerevolutionär institution som underblåste frihetlig kommunism på landsbygden och drev en politik för kollektivisering av småböndernas ägor och av arrendatorerna.[16]

Men inte förrän CNT:s och FAI:s makt i det närliggande Katalonien hade brutits i maj 1937, och Largo Caballero hade ersatts av Juan Negrín som premiärminister och av Indalecio Prieto i försvarsministeriet, var det möjligt för centralregeringen – som nu befriat sig från CNT – att upplösa rådet.

---

[10] *Solidaridad Obrera*, 2 nov. 1936. Se också ”De Julio a Julio”, *Fragua Social*, 19 juli 1937, som återgivet i *De julio a julio,* 9-18.

[11] I detta sammanhang betyder kantonalism ett frihetligt system för administration, baserat på en uppdelning av det nationella territoriet i små, oberoende administrativa enheter eller kantoner utan en central regering.

[12] Syndikalistiska partiet var en liten utsplittring grundad av Angel Pestaña, en ledande medlem i CNT, som i opposition mot FAI före kriget utan framgång försökte föra CNT mot politisk och parlamentarisk aktivitet. Angel Pestaña var partiets enda representant i Cortes 1936. Partiets roll under inbördeskriget var obetydlig, speciellt efter Pestañas död 1937. En fullständig biografi av Pestañas vän och kamrat Angel María de Lera (Angel Pestaña, *Retrato de un anarquista*) publicerades i Barcelona 1978.

[13] Lorenzo, *Syndikalismen vid makten,* 161.

[14] Ibid., 150-51.

[15] Sammansättningen av det reorganiserade rådet kan ses i *Boletín del Consejo Regional de Defensa de Aragon*, återgivet i *Boletín de Información*, CNT-FAI, 24 dec. 1936. För en utmärkt och rikt dokumenterad studie om rådets bildande och aktiviteter, se Julián Casanova Ruiz, *Anarquismo y revolución en la sociedad rural aragonesa, 1936-1938,* 133-76.

[16] För kollektiviseringen i Aragonien i början av kriget, se José Duque, ”La situación en Aragon al comienzo de la guerra”.

Kabinettet var enigt i sin fientlighet mot rådet, och dekretet som krävde dess upplösning överräcktes till president Azaña för underskrift den 12 juli. Som vanligt var han ängslig. Han var rädd för att operationen kunde ”falla illa ut” på grund av CNT-styrkornas dominans i Aragonien[17], men den 6 augusti försäkrade Negrín honom att ”alla möjliga försiktighetsåtgärder” hade vidtagits och uttryckte förhoppningen om att frågan skulle lösas ”utan allvarliga incidenter”.[18] En månad tidigare, den 4 juli, hade Azaña, uppmuntrad av anarkosyndikalisternas snabbt minskande makt i Katalonien, frågat Negrín när rådet skulle bli upplöst. ”Han är redo att göra det”, noterade presidenten i sin dagbok, ”och att sätta dem i fängelse, för vilket det finns mer än nog med skäl”.[19]

Inrikesminister Julían Zugazagoitia hävdar att rådets ”irreguljära” aktioner var ”bloddrypande”.[20] Men det framgår tydligt av dekretet att den viktigaste invändningen var att det undgick regeringens auktoritet. ”Regionen Aragonien”, löd förordet i dekretet, som inte publicerades förrän den 11 augusti, ”... lider mer än någon annan region av effekterna av maktupplösningen… Regeringen anser att det bara är genom att avhjälpa auktoritetskrisen i Aragonien som kan man nå sitt mål att koncentrera makten i sina händer”.[21]

Eftersom Aragonien var anarkosyndikalisternas sista bålverk mot den centrala makten och då de kontrollerade tre av de fem divisionerna i regionen – den tjugofemte, den tjugosjätte och den tjugoåttonde, de tidigare Jubert-, Durruti-, och Ascaso-kolonnerna – var det viktigt att fortsätta i tysthet och att försena publiceringen till efter upplösningen av rådet. Den 5 augusti, kallade Prieto in Enrique Lister, den kommunistiske kommendören för elfte divisionen, en av de mest effektiva och välbeväpnade enheterna i Folkarmén, till försvarsministeriet och meddelade honom att regeringen hade beslutat att till Aragonien sända en militärstyrka som var kapabel att genomföra dess beslut. ”Prieto sade till mig”, vittnar Lister, ”att det inte skulle bli någon skriftlig order om mitt uppdrag och inga rapporter skulle sändas ut om dess uppfyllande; att det var en hemlighet mellan mig och regeringen, och att jag utan medlidande och utan byråkratiska eller legala procedurer skulle likvidera allt jag bedömde nödvändigt.” [22] Då Lister var medlem i PCE:s centralkommitté[23], kan vi anta att Prieto agerade i samstämmighet med partiet.

Lister hävdar att han förberedde en plan för en ”psykologisk attack” – infanterimanövrer med artillerield i utkanterna av Caspe och en parad med tanks genom gatorna – som skulle ge det önskade resultatet. ”Hatat av folket”, skriver han, ”kollapsade rådet för Aragonien utan att ett enda skott avlossades. Och när dekretet om upplösningen nästa dag, den 11 augusti, publicerades i *Gaceta* hade rådet upphört att existera.”[24] När *Adelante*, vid den tiden språkrör för de moderata socialisterna i regeringen, kommenterade dekretet sade man: ”Den förändring som skedde igår i Aragonien får kanske inte några extraordinära efterverkningar i utlandet. Det spelar ingen roll. Den förtjänar att få det, eftersom regeringen genom denna aktion erbjuder det starkaste beviset för sin auktoritet.” [25]

”Befolkningen i Aragonien, speciellt bönderna”, berättar den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget, ”hyllade upplösningen av rådet med obeskrivlig entu-

---

[17] *Obras completas*, IV, 677.
[18] Ibid., 710.
[19] Ibid., 614.
[20] Zugazagoitia, *Historia de la guerra en España*, 285.
[21] *Gaceta de la Republica*, 11 aug. 1937.
[22] Enrique Lister, *Nuestra guerra*, 152. Om hur den hemliga operationen mot rådet genomfördes, se ibid. 152-54; även Antonio Cordón, *Trayectoria*, 350-52, och Jesus Hernández, *Negro y Rojo, 254-58*.
[23] Hans namn finns bland medlemmarna i politbyrån i Pedro Checa, *A un gran partido, un gran organización*, 23.
[24] *Nuestra guerra*, 155.
[25] 12 aug. 1937. För andra positiva reaktioner på upplösningen, se *Política* (organ för Izquierda Republicana) och *El Socialista* (Prietos språkrör), 12 aug. 1937.

siasm."[26] Men Ricardo Sanz, den anarkosyndikalistiska kommendören för tjugosjätte divisionen, målar upp en mindre lysande bild. Elfte divisionen, påstår han, överföll officiella centra i Caspe, arresterade majoriteten av kontorspersonalen och upplöste Aragonien-rådet med våld. "De tog till hårda metoder i alla byarna och angrep bondekollektiven. Man plundrade dem på allt – arbetsdjur, jordbruksredskap och byggnader – och inledde en hård repression och förföljelse av medlemmarna i kollektiven." [27]

Efter kriget hävdade José Duque, en av de två kommunistiska medlemmarna i rådet, när han inte längre var partimedlem, men fortfarande en kritiker av rådets jordbrukspolitik, att enligt hans mening var Listers åtgärder våldsammare än de hade behövt vara.[28] Manuel Almudi, den andre kommunisten i rådet, höll med och sade i egenskap av kommunist: "Listers åtgärder i Aragonien var mycket hårdhänta. Han kunde ha agerat med större diskretion. Mycket dålig stämning uppstod som resultat av hans agerande." [29]

Ett underjordiskt nummer av *El Amigo del Pueblo*, som utkom i Barcelona i september, påstod att Lister i Caspe hade deklarerat att "kollektiven i Aragonien skulle försvinna från jordens yta". "Stalinisternas fascistiska mentalitet", lade man till, "har fått grepp om vår broderliga region. Det är plågsamt och provocerande att åse hur CNT:s hela arbete i Aragonien har raserats av de sovjetiska agenterna." [30]

Lister påstår att när han återvänt till Valencia, började Prieto "med all sin skenheliga förmåga" skrika förebråelser mot honom så att de trettio till fyrtio personerna i väntsalen kunde höra honom. "Vad har du gjort i Aragonien? Du har dödat anarkister och nu kräver de ditt huvud. Jag ska ge dem det, annars kommer ett nytt inbördeskrig att bryta ut." Lister förnekade att någon hade avrättats (detta motsägs av Almudi, som sade mig att "Lister inte dödade många"[31]) och gick med på att frige de fängslade. "Prieto hatade anarkisterna, men hatade kommunisterna lika mycket. Han var också en defaitist när det gällde krigsutgången. Om hans plan hade lyckats, skulle han ha slagit två flugor i samma smäll: Han skulle ha satt igång ett nytt krig mellan kommunisterna och CNT, i vilket de två organisationerna skulle ha krossat varandra, och han skulle ha gjort slut på kriget [mot Franco] som han tänkte sig det." [32] Men sanningen är att kommunisterna inte behövde någon hjälp från Prieto för att bryta CNT:s och FAI:s makt.

Antonio Cordón, den kommunistiske stabschefen för östra armén i Aragonien under general Sebastian Pozas, hävdar att Prietos uppträdande låg i linje med hans plan att starta en "antikommunistisk offensiv", en plan "som därefter skulle bli klarare för varje dag".[33] Detta var, som händelserna kom att bekräfta, sant. Det är också sant, som den kommunistiske partisekreteraren i Aragonien José Duque sade en månad efter Listers svep genom regionen, att vissa republikaner och socialister hade profiterat på situationen och meddelat anarkisterna att det var kommunisterna som var ansvariga för kampanjen mot dem.[34] Att republikanerna och socialisterna skulle försöka lägga skulden helt på kommunisterna är inte förvånande, men anarkisterna hade inga svårigheter att identifiera sina farligaste opponenter. "Elfte divisionen under kommunisten Lister", sade FAI:s nationella kommitté, "sändes till [Aragonien] för att

---

[26] *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, III, 269.
[27] *Los que fuímos a Madrid,* 154. Se också Enrique Martin, *Recuerdos de un militante, 122-23.*
[28] *Samtal med mig* i Mexico 1945.
[29] Intervjuad av mig i Mexico 1939. En kopia av mina stenografiska noteringar finns i Hoover Institution. För en väldokumenterad redogörelse om upplösningen av rådet och repressionen därefter, se Casanova Ruiz, *Anarquismo,* 264-97. Se också José Borrás, *Aragon en la revolución española,* 191-216.
[30] Publiceringsdatum är angivet till 31 sept. 1937 *(sic).* En kopia finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.
[31] Se not 29 ovan.
[32] *Nuestra Guerra,* 155-56.
[33] *Trayectoria,* 352.
[34] "Comité Regional de Aragon del Partido Comunista de España. Acta de la Reunión Celebrada el dia 12 de Septiembre de 1937" (Archivo Histórico Nacional, Salamanca, Leg. 616/816-21). En kopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

genomföra en repressiv straffaktion… Dess syfte var inte bara att rasera kollektiven, utan att provocera fram en våldsam reaktion från CNT-FAI-kamraterna, eller en revolt av CNT-divisionerna, för att få till en maximal repression. Det lugna men kraftfulla uppträdandet från våra ansvariga kommittéer förhindrade en katastrof." [35]

Det finns bevis för att en del av den PSUC-kontrollerade tjugosjunde divisionen vid Aragonien-fronten deltog i attackerna mot kollektivjordbruken.[36] Under dessa förhållanden kan man undra varför de tre anarkistiska divisionerna förblev passiva under kommunisternas härjningar genom Aragonien. Juan Manuel Molina, som vi erinrar oss var CNT:s statssekreterare för försvaret i Generalitat-regeringen under Majhändelserna och som hade slagits "med näbbar och klor" för att förhindra att en stor motoriserad CNT-kolonn lämnade fronten för Barcelona, hävdar att tjugoåttonde divisionens 127:e brigad "brann av iver för att gå till aktion mot kommunisterna". "Jag lyckades övertyga männen", vittnar han, "om att jag innan ett sådant steg togs skulle fara till Valencia och informera CNT:s nationella kommitté." Han skulle också träffa Negrín och vid sin återkomst sätta igång en militär offensiv om den "vansinniga repressionen" inte hade stoppats. Vid ankomsten till Valencia fann han nationella kommittén sysselsatt med att "stämpla medlemskort", totalt ovetande om den "gigantiska operation som var på gång för att en gång för alla få slut på allt inflytande från CNT". Han besökte sedan Negrín tillsammans med CNT-sekreteraren Mariano Vázquez, som "fördrev tiden med att diskutera trivialiteter" tills premiärministern tittade på sin klocka och sade att det var dags för lunch. "Jag reste mig, vände mig mot Negrín och sade ganska bryskt: 'Ursäkta mig herr president, men vi har inte ännu förklarat syftet med vår visit… Om detta outhärdliga tillstånd inte omedelbart upphör, kommer våra divisioner att gå till aktion…, vilket innebär att detta mycket väl skulle kunna bli slutet för kriget, och för premiärministern och för republiken'." Negrín sade då till Molina att han "inte var medveten" om situationens allvar och att han omedelbart skulle ge order om att frisläppa CNT-fångarna. "I morgon bitti", sade han, "ska jag resa till denna front för att personligen informera mig, och om några oegentligheter har begåtts kommer de att rättas till." När CNT:s nationella kommitté blivit informerad om samtalet med Negrín sade man sig vara nöjd och att man betraktade problemet som löst. "Som väntat", observerade Molina, "åkte inte Negrín till Aragonien som han lovat. Men arresteringarna upphörde, medlemmarna i den regionala kommittén och andra fångar frisläpptes och kommunisternas terror avtog. Deras syfte hade dock uppnåtts och CNT hade förlorat ytterligare ett slag – upplösningen av rådet i Aragonien – utan strid." [37]

Den 12 augusti, när repressionen och förstörelsen av kollektivjordbruken fortfarande var i full gång, sände CNT en delegation till president Azaña för att klaga. Han kunde knappast förväntas lyssna med ett sympatiskt öra. Efter att ha hört deras klagomål, föreslog han, "nyktert" som han framställer det, att delegationen skulle ta sina klagomål till regeringen! En av de tre delegaterna krävde, enligt Azaña, representation i kabinettet, medan en annan sade att de inte ville ha någon minister. "De bad om att inte bli förföljda", säger Azaña i dagbokens inledning, "och att 'det skulle finnas förståelse' och respekt för vad CNT representerade. De hänvisade upprepade gånger till 'kamraternas' demoralisering och missnöje och [framförde att] om en ny episod som den i maj skulle uppkomma, skulle deras ansträngningar för att lösa den fredligt bli förgäves. Det gemensamma målet var att vinna kriget, men om den nuvarande politiken med förföljelse skulle medföra att CNT krossades eller undertrycktes… då skulle det vara *bättre om allting gick under*." [38]

---

[35] Rapport daterad 1(?) april 1938. En kopia av denna rapport, som är en del av Rudolf Rocker-samlingen i International Institute for Social History, Amsterdam, finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

[36] Confederación Nacional del Trabajo, *Realizaciones revolucionarias y estructuras colectivistas de la Comarcal de Monzón,* 143-56.

[37] Brev från Molina till Joan Llarch som återgivet i Llarch, *Negrín: ¡Resistir es vencer!,* 205-7.

[38] *Obras,* IV, 733. Senare sände CNT:s regionala kommitté i Aragonien en detaljerad rapport till regeringen om Listers repressiva metoder. De sista raderna lyder: "Tills nu har Aragoniens folk gett prov på seriositet och gott medborgarskap genom att inte besvara provokationerna, eftersom det har som mål att bekämpa fascismen och

Trots de olycksbådande orden beslöt ledarna för FAI:s nationella kommitté vid ett allmänt möte i Bujaraloz med CNT-enheterna, ”att inte tillgripa någon vedergällningsaktion”.[39] Det kan knappast råda någon tvekan om att det i bakhuvudet på de flesta av CNT-FAI-ledarna, anfäktade av politiska bakslag, ideologiska överväganden och ambivalens om regeringssamarbetet, låg ett hopp om att kunna rädda vad de kunde av revolutionen genom att återinträda i kabinettet. Cesar Lorenzo hävdar, då han tydligt speglar sin faders tankar, att CNT-kommittéerna ”önskade samarbeta med Negrín och följaktligen ville undvika allvarliga konflikter, som kunde förbittra förhållandena”. [40] Den 29 augusti meddelade David Antona, CNT-sekreteraren i centrala regionen, att de regionala kommittéerna enhälligt hade beslutat ”erbjuda republikens regering allt de ägde” – ”deras organisationer och deras produktionsmedel” – eftersom det var allas ”ofrånkomliga plikt” att stödja regeringen och ”utöva rätten att delta i maktens skyldigheter”. [41] Men regeringen tyckte att den kunde klara sig mycket bra utan CNT och tillbakavisade förslaget med argumentet att den inte ansåg tillfället ”passande”.[42]

Under tiden fortsatte repressionen i Aragonien. Samma dag som regeringen publicerade dekretet om upplösning, utnämnde den José Ignacio Mantecón, en tidigare medlem i rådet, till generalguvernör för regionen. Han var en officiell medlem i Izquierda Republicana, en ambitiös och, med Enrique Listers ord, ”intelligent, dynamisk, kraftfull och modig man”. ”Från första dagen”, lägger han till, ”förstod vi varandra perfekt och vi gav honom stöd och hjälp i hans svåra uppgift”.[43] Enligt Azaña var Mantecón dock inte alltid så anpassningsbar som Lister skulle ha önskat. Den 24 november 1938 gjorde han följande notering i sin dagbok: ”Lister föreslog [Mantecón] att han skulle avrätta [*dar el paseo a*] medlemmarna i Aragoniens regionala råd. Han vägrade. ’Spelet var tydligt’, sade han mig. ’Jag skulle skjuta dem och sedan skulle [Lister] ha lagt skulden på mig och framställt sig själv som arbetarklassens hjälte’.” [44]

Även José Duque bekräftar att Mantecón inte var den ideale medlöparen, trots att det är sant att han släpptes in i kommunistpartiet efter inbördeskriget.[45] I en rapport den 17 augusti till PCE:s centralkommitté, kritiserade Duque Mantecón för ”överdriven legalism” och för hans ”många svagheter och vacklanden”. Guvernören, klagade Duque, tog inte ”kraftfullt och beslutsamt” tag i sådana problem som ”avväpningen i baklandet, kampen mot spioneri, provokatörer [och] dolda fiender”. [46] Trots denna kritik fortsatte Mantecón – understödd av elfte divisionen och av två kompanier stormtrupper – den hänsynslösa förstörelsen av kollektivjordbruken som inletts av Lister. Ricardo Sanz minns: ”Denna obetydliga individ, smart manipulerad av kommunistpartiet, anförtroddes den slutliga likvideringen av kollektiven… Han förföljde vildsint de genuina antifascisterna och revolutionärerna, vilka påstods ha verkat… med överdriven våldsamhet under tidigare dagar…, [och] han upplöste alla återstående kollektiv.” [47] Enligt en rapport från CNT i Aragonien återlämnades jorden, redskapen, hästarna och boskapen som konfiskerats från högersympatisörerna till deras tidigare ägare eller deras familjer; nya byggnader som rests av kollektiven, som stall och hönsburar, förstördes, och i en del byar togs till och med utsädet ifrån gårdarna, medan sexhundra medlemmar i CNT arresterades.

---

inte demoralisera de stridande… [Vi] kräver att sådana skändligheter och all slags förföljelse upphör, att all stulen egendom återlämnas och att ett lämpligt straff utmätes.” (som återgivet i *Cenit,* april 1983).

[39] *Cenit,* apr. 1983.

[40] *Syndikalismen vid makten,* 330.

[41] Som återgivet i Peirats, *La CNT en la revolución española,* II, 367.

[42] Ibid., 368.

[43] *Nuestra guerra,* 160. Se också Cordón, 352.

[44] *Obras, IV,* 897.

[45] Se de landsflyktiga spanska kommunisternas tidskrift *España Popular,* 23 jan. 1948; också Peirats, *Los anarquistas,* 294.

[46] José Duque, ”Informe de José Duque, Secretario General de la Comisión Agraria al Comite Central del P.C. 17-VIII-37” (Archivo Histórico Nacional, Salamanca, Leg. 616/816-6). En kopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

[47] *Los que fuimos a Madrid,* 157.

De arrendebönder och småbönder som gått med i kollektiven under revolutionens första tid, när CNT-FAI:s makt i Aragonien var oomstridd, drog fördel av repressionen. De delade upp jorden, grödorna och redskapen, och med stöd av stormtrupperna och kommunistiska militärstyrkor angrep de även kollektiv som hade upprättats i överensstämmelse med medlemmarnas önskan. Situationen blev så allvarlig att kommunisterna, även om de avsade sig personligt ansvar, senare erkände att en farlig politik hade satts i verket. José Silva, generalsekreteraren i Jordreformsinstitutet och medlem i kommunistpartiet, skrev:

> Det var i Aragonien, där de mest varierade och underliga kollektiviseringsexperimenten gjordes, som tveklöst mest våld användes för att tvinga bönderna att gå med i kollektivjordbruken, och där en uppenbart felaktig politik rev upp allvarliga sprickor i landsbygdsekonomin. När republikens regering upplöste rådet för Aragonien, försökte generalguvernören dämpa den djupa oron i bondemassornas hjärtan genom att upplösa kollektiven. Denna åtgärd var ett mycket svårt misstag och skapade en fruktansvärd oreda på landsbygden. Under täckmantel av den order som generalguvernören sänt ut, överfölls kollektiven av de personer som var missnöjda – och som hade goda skäl för att vara det, om man ser till vilka metoder som användes för att upprätta kollektiven – och de förde bort och delade upp skörden och jordbruksredskapen utan att respektera de kollektiv som bildats frivilligt utan våld eller påtryckningar och som blomstrade och var mönstergillt organiserade, som den i Candasnos.
>
> Det är sant att regeringens mål var att rätta till oförrätter och att övertyga arbetarna på landsbygden om att republiken skyddade dem, men resultatet blev precis det motsatta. Åtgärderna bara ökade förvirringen, och våld brukades, men den här gången av motsatta sidan.[48] Som resultat upphörde arbetet på åkrarna nästan helt och en fjärdedel av jorden var inte förberedd när det var såningstid.[49]

”Kommunisternas och de reaktionära ägarnas makabra dans resulterade i jordbrukets ruin i Aragonien”, säger den anarkosyndikalistiska historikern José Peirats anklagande. ”De kollektivister som inte satt i fängelse blev antingen förföljda, flydde till andra regioner eller sökte skydd inom CNT:s divisioner. Under dessa förhållanden närmade sig tiden för att bereda jorden för nästa skörd. De triumferande småbrukarna klarade inte att med egna händer sköta de egendomar de ockuperat. [Å andra sidan] vägrade de fördrivna bönderna – benhårda kollektivister – att arbeta under de privata ägarnas regim, eller, ännu värre, hyra ut sig som lönearbetare.” [50]

Den 9 oktober, vid Aragoniens kommunistpartis jordbrukskommissions möte, pekade José Silva på ”den svaga drivfjädern för att arbeta inom hela bondesamhället”. ”Det är nödvändigt att få slut på denna situation. Vi måste höja böndernas moral och vi måste göra detta via kommunistpartiets jordbrukskommission.” Den situation som uppkommit efter upplösningen av kollektiven, lade han till, var ”allvarlig och kritisk”, eftersom ”våra fiender utnyttjar förhållandena till att skada produktionen”. [51] Bara ett par dagar tidigare tillkännagav den kommunistkontrollerade Regionala jordreformsdelegationen att ”i de flesta byarna var jordbruksarbetet paralyserat, vilket orsakade vår jordbruksekonomi stor skada”. [52]

---

[48] Antonio Rosel, en kommunist i Aragonien och medlem i partiets regionala kommitté, berättade för Ronald Fraser många år senare: ”Vi gick från en anarkistisk diktatur till en kommunistisk. Personer som hade varit, och alltid skulle förbli, fiender till arbetarklassen på grund av att deras intressen var fundamentalt motsatta, uppmuntrades nu och gavs stöd helt enkelt för deras fiendskap mot CNT. Senare vände samma personer sin fientlighet mot kommunistpartiet och den republikanska regeringen” *(Blood of Spain,* 391).

[49] *La revolución popular en el campo*, 17.

[50] *Los anarquistas,* 301.

[51] ”Reunion de la Comisión Agraria del Partido Comunista celebrada en Caspe el dia 9 de Octubre de 1937” (Archivo Histórico Nacional, Salamanca, Leg. 616/816-3. En fotokopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

[52] ”Proyecto que la Delegación Regional de Reforma Agraria Presenta para su Aprobación al Comite Regional del Frente Popular de Aragon” (Archivo Histórico Nacional, Salamanca, Leg. 616/816-3. En fotokopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.). Under CNT:s regionala bondefederations plenum (Pleno Nacional de Federaciones Regionales de Campesinos) som hölls i Valencia den 20-23 oktober 1937, refererade delegaterna från Aragonien till ”den låga entusiasmen och letargin i byarna” i Caspe-regionen

Den situation som skapats genom kommunistpartiets aktioner var så alarmerande att man för att hantera den tvingades att återigen ändra sin politik och återställa en del av de förödda jordbruken. ”Erkännandet av kollektivens rättigheter”, sade Silva, ”och beslutet att återlämna det som orättmätigt tagits ifrån dem, tillsammans med ansträngningarna av generalguvernören i Aragonien i denna riktning, fick saker att återgå till det normala. Lugnet och entusiasmen återvände bland bönderna, som lade ner det nödvändiga arbetet för sådden av de övergivna jordarna.” [53]

Även om det inte finns någon fullständig information om den kommunistiska repressionens betydelse för det ”andra stadiet av kollektivisering”, som Peirats kallar det, är siffrorna för antalet delegater som deltog i de två kongresserna för kollektiven i Aragonien 1937 talande – femhundra i februari, innan upplösningen av kollektivjordbruken, och tvåhundra i september, efter upplösningen och den påföljande omsvängningen av den kommunistiska politiken, när en del av de raserade kollektiven hade återställts. ”Det är mycket troligt”, avslutar han, ”att detta andra steg av kollektivisering mer troget återspeglade anhängarnas allvar. De hade utsatts för en hård test, och de som hade klarat det var kollektivister härdade för alla motgångar. Det skulle dock vara dumt att karakterisera alla dem som övergav kollektiviseringen under det andra stadiet som antikollektivister. Rädsla, officiellt tryck och osäkerhet om framtiden, vägde tungt för en stor del av de aragonska böndernas beslut.” [54]

Men medan den ekonomiska situationen i Aragonien förbättrades en del efter att kommunisterna hade modifierat sin politik, försvann aldrig helt det hat och den förbittring som upplösningen av kollektiven och den påföljande repressionen orsakat. Inte heller försvann den desillusionering som tog död på entusiasmen inom anarkosyndikalisternas styrkor vid den aragonska fronten, en desillusionering som tveklöst bidrog till denna fronts sammanbrott ett par månader senare. Peirats skriver: ”Kollektivjordbruken var åter auktoriserade. Fångarna hade släppts. Kollektiviseringen fortsatte. Den nya sådden förbereddes. Men denna gång var det Franco som bärgade skörden. På våren 1938 invaderades hela Aragonien, delar av Katalonien och Valencia av de fascistiska arméerna. Man kan inte ostraffat demoralisera en front och dess bakland. [55]

(Servicio Histórico Militar. Armario 47, Leg. 71, Carpeta 4, som citerat av Julián Casanova Ruiz, *Caspe, 1936-1938*, 65). Fyra månader senare hade situationen inte förändrats. Enligt protokollen från kommunrådet i Caspe den 25 februari 1938, bekräftade CNT-representanten Braulio Serrano att ”nedläggningen av aktiviteterna på landsbygden av ett stort antal bönder är alarmerande” (citerat, ibid., 66).

[53] *La revolución popular en el campo*, 17-18.

[54] *Los anarquistas*, 300-301.

[55] Ibid., 301-2.

Del VII: Largo Caballeros och Indalecio Prietos nedgång

51. Indalecio Prieto utmanar kommunistpartiet

Här bör det framhållas att kommunisternas beslut att upphöra med attackerna på kollektivjordbruken inte bara berodde på de skador som de orsakade ekonomi och moral på landsbygden, utan även på de växande spänningarna med Indalecio Prieto och behovet av att hitta någon form av uppgörelse med CNT – som kommer att framgå av nästa kapitel – inför den oundvikliga sammandrabbningen med försvarsministern. För även om det stämmer att Prieto lierat sig med kommunisterna mot Largo Caballero, hans evige rival, hade han snart klargjort att han inte tänkte vara någon marionett åt dem.

”Kort efter att jag tagit över försvarsministeriet … kom de båda kommunistiska ministrarna, Uribe och Hernández, förbi för att träffa mig”, berättade Prieto ett år senare för socialistpartiets nationella kommitté. ”De sade att de ville ha ett nära samarbete med mig”. Men när Hernández började tala om att han skulle träffa Prieto ”varje dag och komma med förslag, idéer och politbyråns uppfattning i militära spörsmål” svarade försvarsministern burdust, att om Hernández hade något att säga om militärpolitiken fick han göra det inför hela kabinettet. ”Ni tar miste”, sade Prieto till honom, ”om ni tror att ni kan bedriva samma sorts kamp mot mig som ni gjorde med Largo Caballero … Mig kan ni inte manipulera och jag kommer inte att gå med på den sortens dispyter som ni hade med Largo Caballero under regeringssammanträdena och som väcker sådana obehagliga minnen.”[1]

Lika oväntat för kommunisterna var Prietos inställning till sammanslagning av socialist- och kommunistpartiet. Trots att han innan Largo Caballero avsattes sagt till Vittorio Codovila, Kominterns representant, och den italienske socialistledaren Pietro Nenni, att han var redo att verka för en sammanslagning, gjorde han nu, sedan han blivit försvarsminister klart att han inte tänkte gå med på att bli toppriden av den sovjetiske ambassadören Leon Gajkis om ett samgående. Visserligen tycktes han på ett av socialistledningens möten i juli ha ändrat uppfattning i frågan. Juan-Simeón Vidarte, medlem av partiets verkställande utskott, har återgett Prietos tankegångar: Enligt honom höll kommunisterna på att erövra allt fler allierade. Huvudorsaken var ”demokratiernas förräderi”. Eftersom Ryssland var det enda land som skickade vapen till Spanien övergick sympatierna på den republikanska sidan till det landet och det utnyttjade kommunisterna till att skaffa sig nyckelpositioner överallt. Yrkesofficerare som flygvapenchefen Ignacio Hidalgo de Cisneros, som varit en av hans närmaste och mest lojala vänner, var nu kommunister. Till sist förklarade Prieto att ”tiden var inne för att börja fundera över det tillrådliga i en sammanslagning av socialist- och kommunistpartierna och att göra detta innan det är för sent och vi upptäcker att vi förlorat det politiska ledarskapet över arbetarklassen”. [2]

Även om Prieto kan ha gjort detta uttalande i en stund av förtvivlan över demokratiernas ”förräderi” är det diskutabelt om han verkligen någonsin på allvar föreställde sig en sammanslagning. Bara ett år tidigare hade hans språkrör *El Socialista* karakteriserat kampanjen för sammanslagning av de båda partierna som ”enhetsbedrägeriet” och kritiserat samgåendet mellan de båda ungdomsorganisationerna som att ”kommunistpartiet sugit upp socialisternas ungdomsförbund”. Hur som helst är det otänkbart att en så självständigt sinnad person som Prieto någonsin skulle ha gått med på kommunisternas villkor. I ett brev till PSOE:s verkställande utskott, publicerat den 7 juli 1937, hade politbyrån angett följande regler och principer för sammanslagningen: (1) Det enhetliga partiet skulle vara ”arbetarnas monolitiska förtrupp med en enda vilja”; (2) När väl ett beslut fattats skulle det, oavsett om det gällde en debatterad fråga eller en handlingslinje, vara bindande för alla; (3) Alla som var underställda partiets mandat (ministrar, deputerade, guvernörer, tidningar, osv) skulle vara förpliktigade att verkställa besluten och direktiven från dess högsta organ, och (4) Alla medlemmar som gjorde

[1] Indalecio Prieto, *Cómo y por qué salí del ministerio de defensa nacional*, s. 37-38. Händelsen har bekräftats av Manuel Azaña i en dagboksanteckning den 17 september 1937, *Obras completas*, IV, s. 785.
[2] *Todos fuimos culpables*, s. 620. Om när Hidalgo de Cisneros anslöt sig till partiet, se kapitel 31.

sig skyldiga till sabotage av partiets arbete eller ägna sig åt aktiviteter som hotade partiets enhet skulle bli ”uteslutna och offentligt fördömda”.

”Det ansvar som vilar på oss är enormt”, förkunnade politbyrån. ”Det är avgörande att uppnå politisk enighet inom det spanska proletariatet och skapa ett mäktigt enhetsparti genom OMEDELBAR SAMMANSLAGNING av de båda arbetarpartierna. Det är det krav Historien ställer på oss. Detta är den intensiva önskan, den bestämda viljan, det nödvändiga och enhälliga kravet från de socialistiska och kommunistiska arbetarna.”[3]

Bortsett från att man inte inte beaktat så viktiga lokala delar av partiet som avdelningarna i Madrid, Valencia, Alicante och Jaén, vilka företrädde vänsterflygeln, var det osannolikt att enterfraktionen skulle gå med på politbyråns villkor. Motståndet mot förslaget till omedelbar sammanslagning var i själva verket så stort inom verkställande utskottet, att inte ens dess sekreterare, den äregirige, raffinerade, fingerfärdige och intelligente Ramón Lamoneda[4], som vid denna tidpunkt försiktigt stödde kommunisterna, dristade sig till att gå längre än att förespråka ett återhållsamt löfte om ett framtida enande i det inlägg han gjorde vid sammanträdet med socialistpartiets nationella kommitté den 17 juli 1937: ”Vi är för sammanslagning till ett enda parti för det spanska proletariatet …”, sade han, ”[men] med nödvändiga garantier för att enheten när den väl blivit verklighet inte omedelbart ska stupa på omöjligheten av att förutse alla aspekter av problemet.”[5]

När Lamoneda gjorde detta uttalande handlade det inte bara om hans egna misstankar (och hans personliga målsättning att säkra en ledande post åt sig själv i det enade partiet och spela ut sina kort väl)[6], utan också om den oro som fanns bland andra ledare inom centerfraktionen, som såg enandet av de båda partierna som att socialisterna oundvikligt skulle slukas av PCE. Även om den Nationella samordningskommittén, som bildats i april, och där Lamoneda representerade PSOE, yrkade på att de båda partierna skulle arbeta med ”full entusiasm” för enhet[7] motsatte sig socialistpartiets verkställande utskott, enligt PCE:s officiella historieskrivning, ”envist bildandet av ett enda parti för proletariatet, trots alla uttalanden till förmån för enhet”.[8] Det var detta motstånd – som Prieto gick i spetsen för med stöd av en majoritet i verkställande utskottet, med bl a sådana lojala anhängare som Manuel Albar, Manuel Cordero, Francisco Cruz Saldo och Anastasio de Gracia – som fick Komintern att, som vi har sett, i juli 1937 dra slutsatsen att kommunisterna ”inte borde tvinga igenom sammanslagningen” och att ”de socialister som redan var redo att ansluta sig till kommunistpartiet måste övertygas om att det vore bättre att fortsätta arbetet inom socialistpartiet och stärka enheten i handling och fortsätta att verka för en sammanslagning av arbetarpartierna”. [9]

Den kände brittiske författaren Ralph Bates, en framstående kännare av den spanska arbetarrörelsen, som ett tag arbetat för Komintern och varit biträdande kommissarie vid Femtonde internationella brigaden, gjorde följande kommentar i ett brev till mig 1940 angående

---

[3] *Frente Rojo*, 7 juli 1937.

[4] Denna beskrivning fick jag av Alfonso Quintana y Pena, en f d socialistisk ledamot av Cortes, som känt Lamoneda väl och framställde honom som ”en man utan några ideal, aldrig någon socialist eller kommunist, vars högsta mål var att manipulera folk” (intervju i San Francisco 1979). Se även Álvarez del Vayo, som beskriver Lamoneda som ”ytterst intelligent och hedervärd”, *Give me Combat*, s. 183.

[5] Som det framställs i *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, III, s. 212. Vid ett annat tillfälle förklarade Lamoneda: ”Det är ovedersägligt att vi inte bara måste uppnå enhet i handling, utan även organisatorisk enhet. Först måste vi emellertid genomgå en försöksperiod av gemensamt agerande”, *Claridad*, 1 maj 1937.

[6] Det måste hållas i minnet att Lamoneda var en skicklig politiker med stora erfarenheter av såväl de kommunistiska som de socialistiska rörelserna och att han när Komintern grundades hade innehaft posten som inrikes sekreterare i PCE (se kapitel 37, not 5).

[7] *Guerra y revolución*, III, s. 217.

[8] *Historia del partido comunista de España*, s. 167.

[9] *Kommunistitjeskij internatsional: Kratkij istoritjeskij otjerk*, s. 443. Den 30 augusti 1937 meddelade Togliatti Komintern att ”motståndet i den socialistiska ledningen [mot sammanslagningen] handlar om centristerna, eftersom Caballeristerna, som är känt, fortfarande är ihärdiga motståndare”, *Escritos sobre la guerra de España*, s. 137.

kommunisternas kampanj för ett enat parti: ”Det väckte rasande, bittert motstånd i socialistpartiet, ända ner till den vanliga medlemsbasen. Man måste betänka att Lamoneda & Co, som var för, inte var några ’vanliga’ socialister. Till stor del var de kommunister, endera socialister som vunnits över och fått order om att stanna kvar i socialistpartiet – partiet förebråddes för att ovarsamt ha ’slösat bort’ M Nelken[10] – eller en handfull genuina socialister, som av ’krigsmotiv’ mer än på teoretiska grunder blivit övertygade om nödvändigheten.” En majoritet inom socialistpartiet, tillade Bates, betraktade hela enhetskampanjen som ”enbart ett försök av kommunistpartiet att sluka upp oss”. Man ansåg att man skulle förlora kontrollen över UGT och drunkna i det nya partiet, som i realiteten skulle bli ett kommunistparti kontrollerat av Komintern och att den socialistiska traditionen skulle gå förlorad. ”Vad som är säkert är att det *aldrig* bland socialisterna fanns några verkliga krav på massnivå för en sammanslagning med kommunistpartiet. Det skulle öka motsättningarna till CNT-FAI och skrämma I.R [Izquierda Republicana] och den republikanska sidan i allmänt. Därför var det en oerhörd blunder. Lyckligtvis var kommunistpartiet aldrig särskilt påstridigt. Jag tror att Komintern insåg riskerna och därför inte pressade det spanska kommunistpartiet särskilt hårt i denna fråga. Jag vet att Luis [pseudonym för Codovila], den dugligaste av Kominterns representanter i Spanien, ogillade hela tanken.”[11]

Det stod nu klart för Stalin, som med säkerhet betraktat sammanslagningen av kommunist- och socialistpartiet som ett avgörande steg mot upprättandet av en enpartistat, att det behövdes mer tid för att få igenom sammanslagningen. Men trots detta uppskov fortsatte lyckan att vara kommunistpartiet nådig och partiet hade nu klart distanserat socialister och republikaner vad gällde politiskt inflytande. I den omfattande litteraturen om spanska inbördeskriget har ingen på ett mer auktoritativt sätt skildrat partiets spektakulära uppgång än Eudocio Ravines, den peruanske kommunistledare som av Codovila fått uppdraget att vara chefredaktör för *Frente Rojo*, den mest betydelsefulla kommunistiska tidningen i Spanien. Efter att ha lämnat partiet gav han, utifrån förstahandserfarenhet av spanska kommunistiska kretsar, följande bild av de häpnadsväckande framgångarna och de privilegier detta innebar:

> Largo Caballeros politiska nederlag ökade kommunisternas inflytande och gav det en nimbus, om än inte av själva makten, men åtminstone av att förvalta makten. Antalet partimedlemmar mångfaldigades och de kom från alla håll – från den republikanska armén, från anställda på ministerierna och från svarta börsen, från skikt där parasiter och spekulanter av alla sorter höll till … Personer som bara i går suttit fängslade och fått lida för den kommunistiska saken och för att ha försvarat arbetarnas rättigheter hade nu blivit viktiga kommunistiska ledare med hus utanför staden, där de kunde sova ostört av sirenerna, folk som fick äta sig mätta medan svälten drev civilbefolkningen till gränsen av att gå under. De ingick i ett slags brödraskap av utvalda och detta krig försåg dem med den mest behagliga stunden hittills i deras liv …
>
> För partiledarna … blev kriget en tid av stor bekvämlighet. Det var ett lättsamt liv, som de med säkerhet hade drömt om i stunder av elände. Bekväma bostäder, källare fulla av de bästa viner, bilar vid dörren, chaufförer, vackra kvinnor, blondiner och brunetter, grönögda eller brunögda, kortklippta eller med långt hår, sminkade eller inte sminkade. För personer som [Manuel] Delicado [medlem av centralkommittén] var detta sötebrödsdagar. Men inte för det spanska folket – inte på långa vägar …
>
> Kommunisternas ställning i den republikanska regeringen ökade deras makt och inflytande över militären i syfte att omvandla republikens styrkor till en verklig Röd armé, som skulle ta order av partiet. Samtidigt gjordes försök att uppsluka, underkuva och likvidera de mest betydande kärnorna av socialister och anarkister. Det marxistiska arbetarpartiet i Katalonien [POUM] betecknades av centralkommittén som trotskister och det förkunnades att de skulle behandlas på samma sätt som skett i Ryssland.
>
> Anarkisterna gjorde mest motstånd. Inom den Republikanska vänstern [Izquierda Republicana] hände något som [med reservation för läget och avståndet] som i mycket liknade vad som hänt med

[10] Margarita Nelken, som gått med i PCE ganska tidigt under kriget.
[11] Brev (s. 1-4) i Hoover Institution, Bolloten Collection.

> det radikala partiet i Chile. Det fanns också likheter i personsammansättningen. Vänliga, intelligenta, aningslösa personer hade samarbetat i god tro och osjälviskt bara för att stå insnärjda och utan det mod som krävdes för att skaka av sig det kommunistiska oket eller frigöra sig själva från den underdånighet de gått med på. Förutom dem fanns skojare som styrdes av lusten till pengar, höga positioner, ett lättsamt liv … Det fanns också tusentals fattiga stackare, som arbetade ödmjukt och hängivet utan att fråga efter några gentjänster om de bara fick sitta i lugn och roll på någon obetydlig regeringspost med usel lön och plågade av hotet om att bli avskedade. Där fanns också gott om *straperlo*[12], spekulanter som ägnade sig åt affärer med juveler, livsmedel och narkotika, förfalskade pass och mänskligt blod. De var ingalunda omedvetna om att det var en god investering att stödja kommunistpartiet, som betalade för sig och som kanske rent av kunde utgöra en garanti mot ruin eller rent av döden. Med sådant avskum byggde ledarna i centralkommittén och de sovjetiska ledarna upp vad de såg vara storheten hos det spanska kommunistpartiet och gav det dess ovedersägliga och totalitära ställning.
>
> Socialisterna hade redan upphört med alla attacker på kommunistpartiet … Medan deras styrkor reducerades eller förblev stillastående hade kommunistpartiets ökat språngartat. Socialisterna anklagade kommunisterna, med tiden allt mindre högljutt, för att ägna sig åt att skaffa ”proselyter”. Detta förnekade kommunisterna eller också lovade de att bättra sig, i själva verket fortsatte de att använda sig av de mest våldsamma och skamlösa påtryckningsmetoder för att få nya medlemmar. Allt kunde duga: erbjudande om jobb på ett ministerium, hot om avsked, hopp om befordran, löften om en förflyttning. Mot summor på 600-700 pesetas i månaden, betalda ur partikassan, kunde en hel familj gå med i Marx´, Engels´, Lenins, Stalins och Pepe Díaz´ ärorika parti …
>
> Det stod klart att den kommunistiska gruppen sjunkit ned i skamlöst agerande, brottslighet och cynism. Om man betraktar situationen med öppna ögon måste man medge att det var bara en hårfin skillnad på de metoder fascismen och kommunismen använde sig av. För varje dag blev det klart att denna terrorism godtogs utan invändningar i allt vidare kretsar och att fler och fler anslöt sig till det framgångsrika partiet.[13]

Det var mitt under dessa exceptionella framgångar för kommunistpartiet som Indalecio Prieto återupptog den kampanj som Largo Caballero inlett strax innan han blev bortmanövrerad. Efter att ha blivit provocerad av kommunisternas agerande inom armén och dess växande makt utfärdade han den 28 juni ett regeringsdekret om förbud inom armén, flygvapnet och marinen mot all propaganda som syftade till att få officerare och manskap att ansluta sig till ett specifikt parti eller en specifik facklig organisation. ”Ett förslag eller enbart en antydan från en överordnad till sin underordnade att ändra politisk eller facklig anslutning kommer att betraktas som ett tvångsingripande och leda till avsättning av den som gör sig skyldig till överträdelsen, oavsett vilka rättsliga argument denne kan hänvisa till.”[14]

På order av kommunistpartiet vägrade Constancia de la Mora, ansvarig för censuren på utrikesministeriets presstjänst och gift med flygvapenchefen Ignacio Hidalgo de Cisneros, låta utländska journalister ta med något om Prietos order i sina artiklar. ”Jag var tvungen att sätta stopp för det”, sade hon till mig efter kriget, ”för det skulle ha gett dåligt intryck. Prieto tvingade mig att avgå.”[15] Den påflugne och allestädes närvarande Louis Fischer, som uppgav att det var genom hans kontakter med utrikesministern Álvarez del Vayo som hon i januari 1937 fick detta jobb, gjorde stora ansträngningar både hos Prieto och Negrín för att få henne tillbaka. ”[Det] skulle vara svårt att hitta en efterträdare till henne och republikens propaganda kommer att bli lidande”, argumenterade han inför Prieto. ”[Det är] Negríns affär. Låt honom få som han vill”, var Prietos ovanligt beskedliga svar.[16] Följden blev att Constancia de la

---

[12] Ordet *straperlo* tillkom i spanska språket under Lerroux´ administration 1935 då en nederländsk äventyrare fick en del ministrar att godkänna en ny sorts roulettehjul kallat *straperlo* med garanterad vinst. När skandalen avslöjats upptogs ordet i språkbruket för att beteckna svarta börsen eller alla former av ohederlig hantering.
[13] *The Yenan Way*, s. 202-03, 210-12.
[14] *El Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 28 juni 1937.
[15] Intervju i Cuernavaca, Mexiko, mars 1940.
[16] *Men and Politics*, s. 456-60. Som Fischer framhåller nämner hon inget om avskedandet från Utländska presstjänsten i sin självbiografi, *In Place of Splendor*.

Mora snart var tillbaka och inom några månader hade hon utnämnts till chef för presstjänsten av dåvarande utrikesministern, vänsterrepublikanen José Giral.[17] ”Prieto avskydde mig”, sade hon kortfattat efter kriget, ”för han ansåg att det var jag som påverkat Ignacio att gå med i kommunistpartiet.”[18]

Medan den socialistiska och anarkistiska pressen öppet applåderade Prietos försök att få bukt med värvningskampanjen i armén [19] attackerade kommunisternas tidning i Madrid, *Mundo Obrero*, ”olyckskorparna”, som i stället för att titta på orsakerna till varför kommunistpartiet vunnit sympatier från de flesta soldaterna, ”ägnar sig åt alla sorters spekulation och ser detta stöd som något onormalt, resultatet av vem vet vad för sorts påtryckningar och tvångsåtgärder, kanske rent av lurendrejeri.” Dessa olyckskorpar, fortsatte *Mundo Obrero*, gjorde inte folkets hjältemodiga söner någon tjänst genom att beteckna dem som under entusiasm anslutit sig till kommunistpartiet ”som svaga individer, kappvändare och ur stånd att stå fast vid sina ideal”. ”Vi måste begrunda varför tusen sinom tusen av de mest hjältemodiga soldaterna gått med i kommunistpartiet. Vi tänker inte här ägna någon uppmärksamhet åt att dessa frihetskämpar skulle ha utsatts för tvång. Det är barnsligt och löjligt. Sanningen är att kommunistpartiet föregått med gott exempel. Med det vill vi inte påstå att andra partier och organisationer inte bidragit till kampen efter bästa förmåga, men faktum är att från allra första början har kommunistpartiet haft mycket viktiga poster, vid fronten och på de allra mest riskfyllda platserna.” Slutligen ställde tidningen frågan vem som skadas av kommunistpartiets framgångar. ”Absolut inte socialisterna, för när som helst kommer de båda partierna att slås samman och bilda – för så är önskemålet bland kommunister och socialister, och inom arbetarklassen i allmänhet – Proletariatets enhetsparti. Ingen antifascistisk organisation blir lidande på det, för när vårt parti växer innebär det också att folkfronten stärks.”[20]

Att PCE inte brydde sig om ”olyckskorparna” framgår klart av följande avsnitt av Togliattis rapport till Moskva den 20 augusti 1937. ”Partiet har klart insett en sak: det måste bedriva en konsekvent kamp för att utvidga och stärka sin ställning i armén, polisen och statsapparaten, osv. Att partiets ställning stärks … är en av de främsta garantierna för seger … Vi får inte låta någon av de positioner vi erövrat gå förlorad och vi måste fortsätta att erövra nya.”[21] Detta var en instruktion som inte var att ta miste på om hur PCE skulle ta makten och alla inslag av politisk demokrati krossas.[22]

---

[17] Mora, s. 340.

[18] Intervju i Cuernavaca, Mexiko, mars 1940.

[19] Se exempelvis, *Adelante* (Caballerotrogen), 3 juli 1937; *CNT*, 24 juli, 6 september 1937; *La Correspondencia de Valencia* (Caballerotrogen), 7, 31 juli 1937; *Fragua Social* (CNT), 3 augusti 1937; *Juventud Libre*, 20 juli 1937; *El Socialista* (Prietotrogen), 2 juli, 5 september 1937.

[20] 2 juli 1937.

[21] *Escritos*, s. 135-36.

[22] Togliattis uttalande är ett korrekt mått på uppriktigheten i hans önskan om ”äkta deltagardemokrati” i Spanien, som tillskrivs honom av Joan Barth Urban i hennes bok *Moscow and the Italian Communist Party: From Togliatti to Berlinguer*, s. 122-23. Hon baserar sin feltolkning av Togliattis syn på följande avsnitt i hans rapport av den 20 augusti 1937 (*Escritos*, s. 133-34), men återger inte det viktiga avsnittet om frågan om väpnad makt, som jag citerat i texten till not 21 ovan: ”Det mest slående är avsaknaden av de demokratiska former, som gör det möjligt för de breda massorna att delta i landets tillvaro och politik. I Spanien av idag representerar parlamentet nästan ingen … Råd på kommun- och provinsnivå har skapats uppifrån … Folkfrontens kommittéer har i själva verket upphört att existera … Det finns fabrikskommittéer, men det är mycket svårt att fastställa huruvida de är valda eller har utsetts ovanifrån av fackföreningsledningarna: mig förefaller det som att de i huvudsak blivit utsedda ovanifrån. I fackföreningarna, som utvecklats till mäktiga ekonomiska organisationer, finns mycket lite av demokrati … Det [politiska] livet i landet pågår utanför massornas kontroll.”

”Det ironiska i att skicka en sådan rapport till Stalins Ryssland 1937”, konstaterar hon, ”var uppenbarligen inget som Togliatti insåg. Ändå belyser det än tydligare hans egen vision av idealsamhället samt hans illusioner om sovjetisk verklighet”, s. 122-23. Faktum är att Togliatti under inbördeskriget uppfattade demokrati som identiskt med att PCE skulle tränga in i fackföreningarna och lokala maktorgan. Den läsare som är intresserad bör noga granska samtliga Togliattis rapporter till Moskva under hans vistelse i Spanien *utifrån den rådande situationen* innan han eller hon gör någon bedömning av hans intresse av ”äkta deltagardemokrati”.

I skydd av folkfronten fortsatte kommunisterna oförtrutet sin värvningskampanj och Prietos order förvandlades till den ”värdelösa papperslapp”, som anarkosyndikalisterna i CNT hoppats att den inte skulle bli.[23] Två månader efter att ordern utfärdats valde Prietos språkrör *El Socialista* att inte säga något om partiskheten i utdelning av tidningar vid fronten och de favörer som förlänades läsarna av dessa tidningar.[24] CNT hade en enkel lösning. ”*Värvnings-kampanjerna i armén*”, löd rubriken, ”*går bara att få stopp på med avrättningspatruller*”. Då skulle ingen någonsin mer ofreda ”den ömsesidiga förståelsen och välmågan bland våra soldater med söndrande manövrer och målet att roffa åt sig inflytande”.[25]

Men kommunisterna lät sig varken avskräckas av Prietos dekret eller den enkla lösning CNT förespråkade. ”Varje kamrat”, deklarerade La Pasionaria inför PCE:s centralkommitté, ”måste ha klart för sig att varken dekret eller restriktioner kan hindra dem från att bedriva politisk skolning på folkfrontens vägnar i syfte att höja den politiska medvetenheten bland massan av soldater. Jag tror inte att någon kan tolka detta dekret som en åtgärd för att minska soldaternas politiska rättigheter till förfång för folkarmén. Givetvis är det något som vi alla vill undvika.”[26]

Prieto fortsatte sin offensiv mot politiseringen inom armén och utfärdade följande exekutivorder den 5 oktober:

1. Arméchefer och officerare förbjuds att delta på offentliga möten av politisk karaktär.

2. De förbjuds också att göra uttalanden i press eller radio. Tidningar som bryter mot denna order genom att publicera intervjuer med arméchefer och officerare utan tidigare godkännande av försvarsministeriet kommer att få sträng bestraffning.

3. Ingen inspektion eller militärparad får äga rum utan ministeriets uttryckliga tillstånd.[27]

Largo Caballeros språkrör *La Correspondencia de Valencia* uttryckte sin tillfredsställelse över denna vändning och prisade den nye försvarsministerns försök ”att kväva i sin linda det kaos som vissa politiska element orsakat i armén” och manade honom att ”agera med orubblig energi”.[28]

Prieto behövde ingen sådan uppmuntring, ty förutom de två ministerordrarna om att sätta stopp för värvningskampanjer och politisk propaganda i armén, försökte han få råda bot på den dominans som kommunisternas politiska kommissarier tillskansat sig. Largo Caballero hade ju förgäves försökt korrigera detta strax innan han blev avsatt genom att utfärda ett direktiv om att alla kommissarier som tidigare tillsatts av Álvarez del Vayo, och vars utnämning inte bekräftats senast den 15 maj, skulle avskedas. Åtgärden hade visserligen lagts på hyllan när Caballero avlägsnades från krigsministeriet, men Prieto vägrade nu att ratificera utnämningen av flera hundra kommissarier tills han kunnat avgöra deras politiska tillhörighet. Hans vägran att godta utnämningarna kritiserades hårt av kommunistpartiet. I sin rapport till PCE:s centralkommitté den 13 november förklarade La Pasionaria att försvarsministeriets vägran att godkänna ”utnämningen av flera hundra kommissarier med en bakgrund av exemplariska insatser alltsedan kriget startade” var ”obegriplig” och hade lett till ”det sorgliga att kommissarier stupat vid fronten och lämnat sina familjer i yttersta misär på grund av att deras utnämningar inte ratificerats”. Detta måste det bli en ändring på, tillade hon, och varje kommissarie måste ha klart för sig att oavsett om hans utnämning var officiellt godkänd eller inte måste han fortsätta sitt arbete ”eftersom arméns maximala effektivitet hänger på det”.[29]

---

[23] 24 juli 1937.
[24] 5 september 1937.
[25] 6 september 1937.
[26] Rapport till plenum med PCE:s centralkommitté den 13 november 1937, som den framgår i Ibárruri, *En la lucha*, s. 213.
[27] *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 5 oktober 1937.
[28] 6 oktober 1937.
[29] Ibárruri, *En la lucha*, s. 214.

Prieto tog upp den infekterade frågan om de politiska kommissarierna vid ett möte med Högsta krigsrådet som, efter Largo Caballeros fall, hade reorganiserats och nu bestod av Juan Negrín, José Giral, Vicente Uribe och Indalecio Prieto. Efter kriget skrev Prieto i ett brev till Negrín att han erinrade sig att han på detta möte läst upp detaljerade siffror om kommissariernas politiska tillhörighet. Dessa siffror, sade han till Negrín, visade att andelen kommissarier som *officiellt* sades vara kommunister var ”avsevärt högre” än vad PCE kunde göra anspråk på utifrån sin relativa storlek. Förutom de *officiella* kommunisterna, berättade han för Negrín, fanns det många kommissarier som var med i JSU och PSUC, liksom andra som dolde sin tillhörighet bakom beteckningen ”UGT”.[30] ”Till följd av den analys jag gjorde i allas närvaro föreslog jag att en bättre jämvikt skulle införas genom en rättvis fördelning av posterna bland alla politiska och fackliga organisationer … Vicente Uribe motsatte sig energiskt detta förslag och du stödde hans avvisande ståndpunkt.”[31]

Utan att låta sig skrämmas av detta motstånd, utfärdade Prieto den 21 oktober ett dekret som innebar att rangen politisk kommissarie, när det gällde värnpliktiga, begränsades till kommissarier på kompani-, bataljons- och brigadnivå. Bland de mest framträdande kommunisterna i den pågående mobiliseringen fanns Santiago Álvarez, den 24-årige divisionskommissarien i Listers Elfte division och Francisco Antón, 27-årig älskare till La Pasionaria och inspektörkommissarie vid Madridfronten, som Prieto ersatte med socialisten Fernando Piñuela.[32] Enligt den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget riktades Prietos dekret främst mot de kommissarier som var medlemmar av kommunistpartiet och JSU: ”Ett betydande antal bland de senare, som trots sin ungdom haft positioner som kommissarier i enheter över brigadnivå och som från militärrevoltens allra första stund frivilligt anslutit sig till kampen, tvingades nu lämna sina poster.”[33]

Hernández och Uribe, bägge politbyråmedlemmar, satsade särskilt på att skona Francisco Antón från förödmjukelsen att degraderas från rangen som kommissarieinspektör vid Madridfronten (där det fanns flera armékårer) till brigadkommissarie vid den inaktiva och inte särskilt betydelsefulla Teruelfronten, men Prieto vägrade ge vika och för Antón återstod då bara att lämna sin post. ”Den uppståndelse det ledde till att en kommissarie var tvungen att acceptera en lägre rang och ansluta sig till en stridande enhet i stället för att handskas med två eller tre arméer var verkligen barnslig”, sade Prieto senare.[34] ”Antón”, skrev Carlos Contreras i en berömmande artikel i de kommunistiska tidningarna, ”har lämnat uppdraget som politisk kommissarie för republikens största armé för att ansluta sig till en brigad och gjort detta med ett öppet och ärligt leende, en uppmuntran till oss alla också i den mest tragiska stund.”[35] Men med stöd av politbyrån anmälde sig Antón inte till tjänstgöring vid brigadhögkvarteret och den 1 april 1938 avskedade Prieto honom från kommissariekåren ”för att ännu inte den 15 december 1937 ha anslutit sig till sin post i 49:e blandade brigaden, som tillhör 47:e divisio-

---

[30] Enligt Azaña ska Prieto den 15 september 1937 ha sagt honom att 33 procent av kommissarierna var kommunister och att 16 procent var medlemmar av JSU, ”som också är en kommunistisk organisation”, *Obras*, IV, s. 786.

[31] *Epistolario Prieto y Negrín*, s. 94, brev daterat 3 juli 1939. Kursiverat i texten. CNT var givetvis också intresserat av att återställa jämvikten. Miguel González Instal, den nye allmänne underkommissarie som var CNT:s representant i Allmänna krigskommissionen och som hade ersatt CNT:s tidigare representant Angel González Gil Roldán (*Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional, 6 oktober 1937*), lade den 23 oktober 1937 fram en lång ”organisationsplan” till försvarsministern, med följande djärva men orealistiska förslag: ”För att återställa jämvikten skall fördelningen av kommissarier se ut som följer: socialister 33 procent, frihetliga 33 procent, kommunister 14 procent, republikaner 10 procent, syndikalistiska partiet 5 procent, regionala partier 5 procent.” Detta dokument som finns i Servicio Histórico Militar för Madrid återges i ett långt stycke i Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército populär de la república*, III, s. 3011-16.

[32] Se beskrivningen Piñuela i Regina García, *Yo he sido marxista*, s. 218-19. I krigskommissariatet i Madrid innehade Regina García befattningarna som chef för propagandan och chefredaktör för *La Voz del Combatiente*, *ibid.*, s. 214.

[33] *Guerra y revolución*, IV, s. 69.

[34] Prieto, *Cómo y por qué …*, s. 42.

[35] *Frente Rojo, Verdad*, 21 december 1937.

nen i Femte armékåren.[36] Innan han blev avpolletterad framträdde han, utan tillstånd av Prieto, som civil attaché åt överbefälhavaren, general Vicente Rojo.[37] Det var inte utan skäl som Rojo en gång sade till Enrique Castro, medlem av PCE:s centralkommitté: ”Prieto tror att jag är ert redskap.”[38]

Samtidigt hade generalkommissarien för kriget, den kommunistvänliga socialisten Julio Álvarez del Vayo, oroats av försvarsministerns kampanj och hört sig för med Enrique Castro – som ersatt politbyråmedlemmen Antonio Mije som organisationens vice generalkommissarie[39] – om han ansåg att partiet borde göra några eftergifter åt Prieto. ”Don Julio”, svarade Castro, ”din fråga gör mig förvånad. Inbillar du dig att partiet kommer att gå med på att berövas sin politiska hegemoni i armén, när det vet att en armé i stånd att vinna seger är beroende av dess hegemoni? Nej, Don Julio! Partiet kommer att ta strid med Prieto på samma sätt som det tog strid med Caballero.” ”Jag anser ändå att vi borde göra vissa eftergifter för att gå Prieto och socialistpartiet till mötes”, svarade del Vayo. ”Jag är ju ändå medlem av socialistpartiet.” ”Nej!”, löd Castros slutgiltiga svar.[40]

Samma kväll tog politbyrån upp frågan vid ett särskilt sammanträde med Álvarez del Vayo närvarande. Enligt Castro gjorde partisekreteraren José Díaz processen kort med honom:

> ”Betyder det inget för dig, kamrat del Vayo, att Castro ersatt en medlem av politbyrån [syftar på Antonio Mije, som hade varit organisationens underkommissarie]?”
> ”Kamrat Díaz, jag anser …”
> ”Kamrat del Vayo … Om du hade frågat kamrat Castro vad han ansåg om orden ’Jag anser’ skulle han i enlighet med sitt uppdrag ha svarat: ’Vad du anser, kamrat del Vayo, betyder ingenting … Det viktiga är vad partiet anser, vad partiet kräver, vad partiet tycker … Visst är det så, kamrat Castro?”
> ”Så är det, kamrat Díaz.”
> ”Men …”
> ”Nej, kamrat del Vayo … Nej! Om Castro för ett enda ögonblick började ifrågasätta partiet eller sätta sig upp mot partiet skulle han inte ett enda ögonblick till företräda partiet i politiska kommissariatet … Glöm inte detta, kamrat del Vayo! När du talar till kamrat Castro kan du glömma kamrat Castro. Du talar med partiet. Och Castro har rätt: en eftergift leder till nästa. Nej! Castro är partiet. Prieto är mot partiet. Glöm inte det, kamrat del Vayo, glöm inte det!”

När del Vayo lämnade kommunisternas högkvarter sade han till Castro: ”Varje samtal med partiledningen är en fantastisk lärdom.”[41]

Kort därpå – den 18 november – avsatte Prieto del Vayo från hans post som generalkommissarie och ersatte honom med den moderate socialisten Crescenciano Bilbao.[42] Under

---

[36] *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 2 april 1938. Se även Salas Larrazábal*, Historia …*, II, s. 1630, not 14; Prieto, *Cómo y por qué …*, s. 43.
[37] Enligt Tomás Mora, en socialistisk inspektör-kommissarie i intervju med Ronald Fraser, *Blood of Spain*, s. 462.
[38] *Hombres made en Moscú*, s. 554.
[39] *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 22 juni 1937.
[40] *Hombres …*, s. 555.
[41] *Ibid.*, s. 557-58.
[42] *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 18 november 1937. Álvarez del Vayo hävdar att Prieto ”fick” honom att lämna in sin avskedsansökan, *Give me Combat*, s. 182. Det finns vissa uppgifter, om än inte styrkta, att Crescenciano Bilbao ska ha stått under kommunistiskt inflytande, även om han officiellt var en Prieto- eller moderat socialist. De uppgifterna härrör från Palmiro Togliatti, som i ett memorandum daterat 25 november 1937 uttryckte uppfattningen att ”den nye generalkommissarien är bättre för oss än den tidigare”, Togliatti, *Escritos*, s. 156. Denna kommentar om Álvarez del Vayo (den föregående generalkommissarien) är upplysande så till vida att del Vayo trots den myriad av tjänster han försett PCE med inte erhållit Togliattis förtroende, trots att han hade det bland andra kommunistledare. ”Den uppfattning”, sade Togliatti, ”som våra kamrater, och då framför allt Luis [pseudonym för Vittorio Codovila] hyser om del Vayo som någon som är vek men nästan helt vunnits över till vår politik betraktar jag personligen som felaktig: [del Vayo] har inte brutit med Caballero, han intrigerar och intar en hållning som inte alltid är klar”, *ibid*. Togliattis uppfattning om Crescenciano Bilbao strider med vad Enrique Castro, organisationens underkommissarie, ansåg. Vid ett senare

de följande veckorna avsatte Prieto från kommissariekåren, förutom ett stort antal av lägre rang vars namn fyllde spalterna i *Gaceta de la República* och *Diario Oficial* [43], också ett antal framträdande kommunistiska eller pro-kommunistiska politiska kommissarier och armé-officerare, bl a Carlos Contreras (Vittorio Vidali)[44], en av det berömda Femte regementets grundare och nu högste politiske kommissarie i Listers Elfte division, Alejandro García Val, generaldirektör för transporterna, som Prieto själv utnämnt[45], den nu kände Eleuterio Díaz Tendero från den ytterst viktiga informations- och kontrollavdelningen, den lika kände Antonio Cordón, tidigare teknisk sekreterare i krigsundersekretariatet men nu stabschef för östarmén under general Pozas[46] samt Luis Doporto, underkommissarie i general-kommissariatet för kriget.[47] Cordón medgav att Prieto avsatt honom för att ha deltagit i ett politiskt möte till minne av tjugoårsdagen av ryska revolutionen.[48] Man bör komma ihåg att både Díaz Tendero och Cordón hade avlägsnats av Largo Caballero, men återinsatts av Prieto när han blivit försvarsminister.[49]

Förutom uppdraget som chef för informations- och kontrollavdelningen ingick Díaz Tendero också i den nybildade *Junta de Mandos*, som svarade för rekommendationer till försvars-ministern beträffande utnämningar och befordringar av officerare och där överbefälhavaren Vicente Rojo hade sista ordet. För att bedöma Rojos insatser för PCE under inbördeskriget finns inga bättre minnesanteckningar än de som gjordes av överste Jesús Pérez Salas, en republikansk officer av högsta lojalitet och integritet, ändå har inget annat verk av likvärdig vederhäftighet blivit lika försummat eller ignorerat av bekvämlighetsskäl.[50] I sin skildring av Junta de Mandos fastslår Pérez Salas, som Prieto utsett som ersättare till Díaz Tendero[51], att Rojo var ”kommunisternas bäste medhjälpare” och organiserade armén i enlighet med deras önskningar. Detta, säger han, var en gärning av illojalitet gentemot ministern, som hyste förtroende för Rojo.[52] Díaz Tendero, tillägger han, ”följde slaviskt kommunistpartiets förslag och order”. Den ende i juntan som var ”fullständigt lojal mot ministern” var undersekreteraren Antionio Fernández Bolaños, från ingenjörskåren, ”men då han alltid var i minoritet, och inte kände några yrkesofficerare annat än sådana som tillhörde hans egen kår, förlorade han hela tiden och blev i de flesta fall förd bakom ljuset när det kom till frågor om utnämningar”.[53]

---

tillfälle sade han till PCE att Bilbao var ”för mycket socialist för att vara till fördel för oss [som generalkommissarie], *Hombres made in Moscú*, s. 659.

[43] Se exempelvis, *Gaceta de la República*, 4, 30 mars 1938.

[44] *Ibid.*, 5 januari 1938. Se även Vidalis rapport till PCE:s centralkommitté i *Miscellaneous Documents*, vol IV, Hoover Institution, Bolloten Collection, där han uppger att Prieto också gjorde sig av med all personal i propagandaavdelningen av Generalkommissariatet för kriget, bl a alla kommunistiska kommissarier. Rapporten är en maskinskriven kopia av det original Vidali lånade mig i Mexiko 1939.

[45] Efter kriget talade García Val om för mig att Prieto också avskedade alla kommunister som stod under hans auktoritet. Han blev ersatt med socialisten Coello de Portugal.

[46] Se Jesús Pérez Salas, *Guerra en España, 1936-1939*, s. 165.

[47] *Gaceta de la República*, 8 februari 1938.

[48] *Trayectoria*, s. 371-72. Cordón uppger: ”På samma gång avskedade [Prieto] andra officerare i Östarmén, men bara sådana som var kommunister. En del av de avskedade hade inte ens varit med på mötet, till exempel alla medlemmar av informationsavdelningen i generalstaben, *ibid*.

[49] I en intervju jag gjorde med Hidalgo de Cisneros i Cuernavaca i Mexiko i mars 1940 berättade han att Díaz Tendero varit personlig vän till Prieto fram till försvarsministerns kampanj mot kommunisterna. Hela intervjun, på 111 sidor och i huvudsak i stenografisk form, återfinns på Hoover Institution.

[50] *Guerra en España*. Senare utsåg Prieto Pérez Salas (då överstelöjtnant) till undersekreterare i armén som ersättare till överste Antonio Fernández Bolaños (se hans lovordande kommentar i *El Día Gráfico*, 29 mars 1938).

[51] *Guerra en España*, s. 165.

[52] För ytterligare belägg för Rojos insatser för att befrämja kommunistisk dominans i armén, se *ibid.*, s. 147, 152, 158, 162, 165-66, 169-72, 185-86, även kapitel 30 i denna bok. Även om Hugh Thomas hänvisar till Pérez Salas´ bok hävdar han, utan några solida belägg, att Rojo inte var pro-kommunistisk utan ”blott och bart en tekniker”, *The Spanish Civil War* [1977], s. 836 [sv. uppl. s. 665].

[53] Pérez Salas, s. 147.

Uppenbarligen hade kommunisterna, med Rojos tysta medgivande och Díaz Tenderos position på insidan, fördelen av att ha mer fullständiga kunskaper än Fernández Bolaño om de yrkesofficerare vars utnämningar eller befordran de föredrog eller ville sätta stopp för.

Eftersom Prieto var medveten om att Díaz Tendero stod nära kommunisterna godkände han inte automatiskt alla nomineringar och befordringar han hade att ta ställning till. Hans inställning berodde på hans övertygelse, vilket han medgav efter kriget, att kommunistpartiet bara var intresserat av att få en dominerande roll i armén på grund av att det skulle förse dem med ”fullständig makt i händelse av seger i kriget”.[54] Hans strävan att blockera kommunistpartiets ambitioner var till förtret inte bara för partiet, utan också för Vicente Rojo, som i sina böcker konsekvent framställt sig som yrkesofficer höjd över partipolitiken. Belägg för hans verkliga position i denna ödesdigra fejd kommer från flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros, som förblev lojal mot kommunistpartiet till sin bortgång i Prag 1966. Vid flera tillfällen ska Rojo ha sagt till honom att ”han inte stod ut med Prieto” och att han ville lämna den centrala militärledningen ”eftersom han inte kunde åstadkomma något nyttigt där” på grund av Prietos pessimism och fientlighet mot kommunistiska officerare.[55]

Inte mindre irriterande för kommunisterna och deras bundsförvanter var Prietos fientliga inställning till de kommunistiska milisledare, som uppnått officersrang, sådana som Enrique Lister, Juan Modesto, El Campesino och Manuel Tagüeña. La Pasionaria skriver: ”Prieto hade ingen tilltro till den militära dugligheten hos de befälhavare som kom från folkets led. Han hyste heller ingen tilltro till yrkesofficerarna, även om han stödde och skyddade dem. Å andra sidan försummade han inget tillfälle att gå emot befälhavarna för milisen, i synnerhet om de var kommunister. Bakom Prietos attityd, bortsett från hans inbitna antikommunism, fanns något han inte ville medge, men som fick honom att ligga sömnlös på nätterna: Han visste att Folkarmén … var en stor revolutionär kraft och skulle spela *en avgörande roll för Spaniens framtida politiska struktur*.”[56]

Det var helt klart av just det skälet som Prieto var redo att gå så långt för att bekämpa kommunistisk dominans i armén. I en bok publicerad i Mexiko 1944 har hans adjutant, kapten Alberto Bayo till och med gjort gällande att försvarsministern erbjudit Storbritannien tre strategiska baser i Spanien mot militärt bistånd för att motverka ryskt inflytande. Detta erbjudande, som så vitt jag vet aldrig har dementerats av Prieto, som var bosatt i Mexiko och där ägnade sig åt omfattande skrivande när boken publicerades, ska ha gjorts till två brittiska flygvapenofficerare, överste R V Goddard och major H M Pearson, i februari 1938. Enligt kapten Bayo, som fanns på plats när de båda officerarna besökte försvarsministern strax före återresan till London, gjorde Prieto följande uttalande via sin sekreterare Gisela, som tjänstgjorde som tolk:

> Regeringen är övertygad om att om England har en negativ uppfattning om oss kommer vi att förlora kriget. När dessa herrar återvänder till sitt hemland … skulle jag vilja att de på min regerings vägnar lägger fram följande förslag som jag ivrigt emotser svar på:
>
> Mitt förslag är detta: Om England ger oss möjlighet att vinna genom att tippa över vågskålen till vår fördel, vilket kan ske när som helst och som man dessutom borde göra för att vi inte ska hamna i beroendeställning av Ryssland, det enda land som i nuvarande läge hjälper oss med krigsmateriel, kommer Spanien, genom min medverkan, att till England överlämna den ointagliga flottbasen i Cartagena, den utmärkta marinbasen i Mahón och den fantastiska flodmynningen i Vigo, stor nog att rymma hela den brittiska flottan.

[54] Brev till Negrín, daterat 3 juli 1939, i *Epistolario, Prieto y Negrín*, sid. 93.
[55] Intervju, Cuernavaca, Mexiko, mars 1940.
[56] *El único camino*, sid. 389. Min kurs. Se även hennes rapport till centralkommittén den 13 november 1937, *En la lucha*, sid. 197.

> Med dessa tre positioner kommer Englands ställning att stärkas i Medelhavet och Atlanten och Spanien kommer att tacksamt stå under brittiskt beskydd, och för alltid bli kvitt alla möjligheter till ryskt inflytande.[57]

Trots den brevväxling jag hade med Pearson 1948 (då flygvapenofficer och flygattaché vid brittiska ambassaden i Lima, Peru) gick det inte att få Bayos version bekräftad. ”Tyvärr tror jag att mitt svar kommer att bli en liten besvikelse för er”, hette det i hans brev, ”men ni måste förstå att än idag har jag inte rätt att vidarebefordra några uppgifter av konfidentiell karaktär, även om jag skulle minnas dem. Huvudsyftet med det besök Goddard och jag gjorde i Spanien var flygunderrättelser; dvs att studera flygtaktik och den utrustning som kom till användning på krigsskådeplatsen. Dock var det vanligt att våra värdar på olika nivåer lät samtalet glida iväg mot de internationella och politiska konsekvenserna av konflikten. Foreign Office är de enda som har rätt att bekräfta eller dementera huruvida det förslag av Prieto som Bayo nämner verkligen gjordes till den brittiska regeringen via Goddard och huruvida det besvarades.” [58]

Oavsett om Bayo kom med korrekta påståenden eller inte går det inte att seriöst sätta i tvivelsmål att det var Prietos kampanj för att hindra kommunisterna från att skaffa sig herravälde över försvarsstyrkorna, snarare än hans ”pessimism” och ”defaitism”, som var orsaken till beslutet att förpassa honom från försvarsministeriet och att där installera Juan Negrín i stället, precis som det varit huvudorsaken till deras offensiv mot Largo Caballero och inte dennes påstådda oduglighet och senilitet. För Negríns apologeter och lovprisare, för de historiker och skribenter som gör så stor affär av hans påstådda politiska självständighet och sprider ett romantiskt skimmer kring hans aktivitet under inbördeskriget, borde det vara lärorikt att, när han i april 1938 ersatt Prieto som försvarsminister, upphörde med ens de intensiva kampanjer som kommunisterna fört mot både Largo Caballero och Prieto för att få kontrollen över armén. Detta faktum är i sig tillräckligt talande för Negríns foglighet gentemot PCE än alla de dokument i hela denna bok.

Innan han avpolletterades som försvarsminister, något som kommer att behandlas i ett senare kapitel, hade Prieto visat sig vara svårhanterlig också i en annan avgörande fråga som hade att göra med kommunisternas mål att ta kontroll över armén. Det handlade om hans försök att hindra den nybildade Militära underrättelsetjänsten – *Servicio de Investigación Militar* (SIM) – från att definitivt hamna i händerna på de spanska kommunisterna och deras sovjetiska vänner. I sitt anförande inför PSOE:s nationella kommitté medgav han att även om han på förslag av ”vissa ryska tekniker” hade gått med på att SIM skulle bildas hade han till att börja med motsatt sig tanken på grund av risken för att ”ett så känsligt organ skulle tas över av element vid sidan av regeringens kontroll, precis som nyligen skett med Allmänna ledningen för säkerhetsfrågor”.[59]

Som svar på Stanley G Paynes frågeformulär, som jag redan citerat ur, sade NKVD-chefen Alexander Orlov: ”[Hur underligt] det än kan verka, motsatte sig [Prieto] mina upprepade krav på att få skapa en militär underrättelsetjänst … Vid ett tillfälle sade jag honom rent ut att hans [motstånd] var dåligt inte bara för de spanska trupperna, utan också för våra ryska soldater – piloter, stridsvagnsförare, artillerister – som slåss och dör i Spanien … ’Varför’, undrade jag, ’håller ni på och slingrar er i denna fråga?’ … Hans svar fick mig nästan att ramla omkull. ’Därför att jag är rädd för’, sade han med ett skälmaktigt leende, ’att om ni får makten över underrättelseapparaten kommer ni en dag att komma för att arrestera mig och de andra medlemmarna av regeringen och installera våra spanska kommunister vid makten’. [Jag] svarade att han fick ju utse sin egen man som chef för den militära underrättelsetjänsten och att jag kunde nöja mig med att förse honom med de rådgivare som behärskade frågan. Då såg han nöjd ut.”

---

[57] *Mi desembarco en Mallorca*, sid. 340-41.
[58] Brev från Pearson, daterat 25 november 1948, Hoover Institution, Bolloten Collection.
[59] *Cómo y por qué …*, sid. 60, 76.

Det ledde till att Prieto den 9 augusti utfärdade ett dekret publicerat i *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, vilket innebar att SIM upprättades. Dess officiella uppdrag var att ”bekämpa spioneri, förhindra sabotage och svara för utredningar och övervakning av de väpnade styrkor som ministeriet kontrollerar”. Prieto uppger att han personligen utformade dekretet ”eftersom jag inte lydigt ville följa det förslag som lagts fram”.[60] Enligt artikel 2 i dekretet skulle utnämning av alla chefer, inspektörer och agenter inom SIM uteslutande göras av försvarsministern. Prieto skulle ändå inte inskränka sig till att utnämna icke kommunister. Som han uppgav inför socialistpartiets nationella kommitté hade han utsett Gustavo Durán – som PCE självt, som vi snart kommer att få se, hade utpekat som partimedlem – att leda Madridzonen på rekommendation av dem ”som står bakom projektet”.[61] Durán var en begåvad kompositör och språkmänniska som hade varit befälhavare för det berömda kommunistiska Femte regementet[62], därefter tolk och stabschef åt den sovjetiske generalen Emilio Kléber i Elfte internationella brigaden.[63] Senare skulle han under Negrín befordras till befälhavare för Tjugonde armékåren.[64] ”Ingen hade dolt för mig att den utnämnde var kommunist”, sade Prieto till socialistpartiets nationella kommitté. ”Jag visste att han var det, men jag utsåg honom ändå.”[65]

Orlov hävdar att han sagt till Durán att försvarsministern var rädd för kommunister och att han inte borde ha för många i sin stab. ”Utgå från samma kvot som gäller i regeringen. Där finns bara två kommunistiska ministrar”, sade jag. Ett par dagar senare ringde Prieto upp mig och sade att han skulle vilja utnämna en av sina personliga vänner, en socialist, som Duráns närmaste man. Han hoppades att jag inte skulle ha några invändningar. Det hade jag förstås inte. ”Skicka dit så många socialister och vänner som ni kan”, sade jag, ”det finns arbete för varenda en.”[66]

Det är förstås tveksamt om Orlov skulle ha uppmanat Durán att utse för många kommunister, för enligt Prieto utsåg Durán flera hundra kommunister som agenter och bara fyra eller fem socialister. Detta ”gick inte för sig” ansåg Prieto, avskedade Durán och skickade tillbaka honom till posten som befälhavare för Fyrtiosjunde divisionen.[67] Durán vände sig omedelbart till Orlov. ”Jag har precis blivit avskedad”, sade han. ”Jag kunde knappt tro mina öron”, uppger Orlov. Inom en kvart var NKVD-chefen på Prietos kontor. ”Varför gjorde ni det här?”, undrade jag. Hans ögonbryn fladdrade. Hans smidiga tunga började stamma. ”Durán hade utnämnt för många kommunister, bara kommunister i själva verket.” ”Det är inte sant”, replikerade jag. ”Här är listan över nya officerare och deras partitillhörighet. Det finns fyra gånger så många socialister som kommunister.” Men Prieto envisades … Jag krävde att han skulle återta sin order och återinsätta Durán. Då tittade Prieto på klockan och sade att vi kunde fortsätta diskussionen nästa dag. ”Det finns inget mer att diskutera”, sade jag. ”En sak ska jag säga er: *Om ni inte återinsätter Durán kommer jag aldrig tillbaka hit*.” Jag gick tillbaka till min bil och detta var sista gången jag talade med Prieto. Detta var torsdagen den 22 oktober 1937.[68]

Prietos version av denna incident, som han framförde till socialistpartiets nationella kommitté, överensstämmer i stort med Orlovs. Han hade sagt till Orlov att han avskedat Durán för att

---

[60] *Ibid.*, sid. 77.
[61] *Ibid*
[62] *Milicia Popular*, 3 september 1936.
[63] Se Ramón Salas Larrazábal, *Historia*, I, sid. 605, 635.
[64] *Ibid.*, II, 1926, 1937, 2086, 2084, 2261. Se även den officiella kommunistiska historieskrivningen om kriget, *Guerra y revolución*, IV, sid. 230.
[65] *Cómo y por qué …*, sid. 77.
[66] Orlov, ”Answers to the Questionnaire of Professor Stanley G Payne, 1 april 1968”, Hoover Institution, Bolloten Collection.
[67] *Cómo y por qué …*, sid. 78.
[68] Stanley G Paynes frågeformulär. Kursiveringen är Orlovs.

han saknade ”rätt att göra utnämningar”. På detta hade Orlov svarat: ”Durán kan göra tillfälliga utnämningar.”

”Varken tillfälliga eller slutgiltiga utnämningar!”, löd Prietos svar. ”Här i Spanien blir dessutom tillfälliga slutgiltiga.” Prieto tänkte helt klart på de hundratals tillfälliga utnämningar av kommunistiska politiska kommissarier som Álvarez del Vayo gjort när Largo Caballero var krigsminister.

”Hur som helst är jag här för att kräva att major Durán omedelbart återinsätts som chef för SIM i Madrid.”

”Tyvärr, jag är ledsen, det kan jag inte gå med på.”

”Om ni inte går med på att återinsätta Durán bryter jag min relation med er.”

”Jag beklagar, men major Durán kommer att fortsätta som chef för sin division och inte återgå till SIM. Ert agerande är oresonligt och jag kommer inte att ge efter för er.”[69]

På grund av den långvariga och olösta kontrovers som rådde i USA om Gustavo Duráns påstådda medlemskap i kommunistpartiet under inbördeskriget är det viktigt att ha klart för sig att hans ställning som partimedlem är klart fastställt i den officiella historieskrivning om inbördeskriget som det spanska kommunistpartiet publicerade i Moskva 1970[70]. De ledande kommunister jag själv intervjuade under inbördeskriget och åren efteråt i Mexiko gjorde heller ingen hemlighet av hans medlemskap, utan uttalade sin aktning för honom. Durán hade blivit amerikansk medborgare efter att ha varit bosatt i USA i bara två år mot de sju år som annars var vanliga och fick till och med anställning på en känslig post i USA:s utrikesministerium i början av 1940-talet. Att Alexander Orlov enträget höll fast vid att Durán skulle fortsätta som chef för SIM i Madridzonen är ett tecken på det oreserverade förtroende NKVD och det spanska kommunistpartiet hyste för honom.

När inbördeskriget var över emigrerade Durán till USA och fick amerikanskt medborgarskap efter att bara ha varit bosatt två år där, mot de sju år som normalt krävdes. Redan i början av 1940-talet hade han fått anställning på en känslig post i USA:s utrikesdepartement. Durán hade blivit utredd först av Parnell Thomas kommitté i representanthuset om oamerikansk verksamhet och därefter av Joseph McCarthy i senatens kommitté om regeringens agerande och då förnekat att han någonsin varit kommunist eller NKVD-agent. Kort efter att ha kommit till USA blev han anställd av Spruille Braden i utrikesdepartementet, men fick lämna det 1946 efter påtryckningar. Därefter blev han anställd av FN i Internationella flyktingorganisationens program.

Under förhören med en kommission inom statstjänstemännens avdelning för medborgerlig lojalitet uppgav han att hans relation till kommunisterna varit följande: ”I detta samband måste jag tillägga, också med risk för missförstånd, att allt jag under första året av spanska inbördeskriget såg av kommunisternas agerande var hur enskilda kommunister agerade vid fronten bland de militära enheter jag förde befäl över och att de vad beträffar mod och disciplin uppträdde helt i enlighet med normal militär standard. Följden blev (en naturlig följd i tider av krig) var att min inställning till dem, en inställning som delades av praktiskt taget alla militära ledare på republikens sida vid denna tid, var vänskaplig. Den skulle bli alltmer fientlig när jag efterhand fick vetskap om den hänsynslöshet och det dubbelspel kommunisterna ägnade sig åt och att deras främsta lojalitet inte gällde den regering de uppgav sig tjäna, utan deras parti och att de instruktioner partiet vägleddes av inge var grundade på någon idealism, utan på mycket specifika intressen som var allt annat än identiska med det spanska folkets.”[71]

---

[69] *Cómo y por qué …*, sid. 78.
[70] *Guerra y revolución*, IV, sid. 230.
[71] Gustavo Durán, ”Testimony for the International Organizations Employees Loyalty Board of the United States Civil Service Commission” (kopia på manuskript), 1954, återgivet i Günther Schmigalle, *André Malraux und*

Trots att Orlov påstår att han efter sin sammandrabbning med Prieto om att återinsätta Durán återkallade sina rådgivare och att dessa ”inte längre hade något med SIM att skaffa”[72] stämmer inte detta. Som Gabriel Morón, som vid denna tid var generaldirektör för säkerhetsfrågor, intygat: ”SIM, liksom allt annat, vilade under en KAMOUFLERAD kontroll av våra goda ryska vänner, som gärna trampade över på ministrarnas områden och övertog den oförytterliga rätten att göra utnämningar och förflytta personal.”[73]

Det var ungefär vid denna tidpunkt, då Prietos motstånd mot kommunisterna antagit hotfulla proportioner, som Orlov, enligt Jesús Hernández, bestämde sig för att låta mörda försvarsministern. Hernández påstår att han fått vetskap om sammansvärjningen genom chefen för sin livvakt, Mena – som i sin tur blivit informerad av Antionio Zubiaurren, en spansk medlem av NKVD – och att han underrättat Codovila och Gajkis precis i sista stund för att rädda Prietos liv. ”Hör på nu”, hade han sagt till den sovjetiske ambassadören, ”om Orlov efter den oerhörda skandalen med Nins bortförande och ’försvinnande’ begår det brott han har tänkt mot Prieto kommer jag själv att ange den skyldige.”[74] Även om historikern måste vara försiktig med Hernández´ utsagor finns ingen anledning att tro något annat än att mordet – så likt NKVD:s sätt att agera – var något som Orlov ruvat på.

Under alla omständigheter stod det nu klart för kommunisterna att Prieto, precis som Caballero tidigare, aldrig skulle bli deras schackpjäs och att det var nödvändigt att få honom utbytt.

---

der spanische Bürgerkrieg, sid. 152. För ytterligare information om Durán, hans aktiviteter och hans problem med undersökningskommittéer i USA på 1940-talet och början av 1950-talet, se Schmigalle, sid. 139-59; även William F Buckley, Jr, och L Brent Bozell, *McCarthy and His Enemies*, sid. 140-46, 274, 367-68, 386; Durán, *Una enseñanza de la guerra española*; Karl Rienffer, *Comunistas españolas en América*, sid. 52-53, 91-92; Michael Straight, *Long Silence*, sid. 90, 186, 265-72 (Durán var gift med systern till Straights hustru); Simone Téry, *Front de la liberté*, sid. 146-52; U.S. Congress, Senate Committee on the Judiciary, Hearing before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act, 83d Cong., 1st seas., 1953.

[72] Stanley G Paynes frågeformulär.

[73] Morón, *Política de ayer y política de mañana*, sid. 92. Orlovs deklaration motsägs också av det faktum att Santiago Garcés, som Negrín utnämnt till chef för SIM när han blev försvarsminister i april 1938, medger förekomsten av ”ryska rådgivare” i organisationen sedan han tillträtt (se hans brev till D Pastor Petit, *La cinquena column a Catalunya*, sid. 235). Han informerade även den spanska historikern Helena Saña om att Orlov ”i kulisserna styrde [SIM:s] förhörskommission” (se Sañas brev till mig, daterat 21 oktober 1986, Hoover Institution). För ytterligare information om SIM, se kapitel 56.

[74] *Yo fui un ministro de Stalin*, sid. 130-31. I samma bok avslöjar Hernández att han och fem andra medlemmar av kommunistpartiet 1923, då han var 16 år, stod i begrepp att mörda Prieto då de blivit stoppade av civilgardet, *ibid.*, sid. 128-29. För Prietos kommentarer till Hernández avslöjanden, se *Convulsions*, II, sid. 117-18.

54. Försvarsminister Indalecio Prieto avsätts

Uppmuntrade av närmandet till de nationella ledarna för CNT och att ha blivit av med Largo Caballero kände sig kommunisterna nu starka nog för att ta itu med Indalecio Prieto.

I kampanjen mot försvarsministern spelade det militära läget en avgörande roll. Den 23 december 1937 erövrade den republikanska sidan Teruel, deras första mer framgångsrika offensiv sedan inbördeskrigets början. Men bara två månader senare, den 22 februari, efter häftiga strider i snö och minusgrader, blev man tvungen att evakuera staden och därmed tvärt göra slut på den känsla av triumf som kortvarigt genomströmmat det republikanska lägret och stärkt försvarsministerns anseende.[1] Den 9 mars inledde general Franco sedan, med understöd av en oerhörd överlägsenhet i luftrummet på fyra mot ett[2], i Aragonien den mest spektakulära offensiven dittills. ”Mars blev katastrofalt”, skrev inrikesministern Julián Zugazagoitia. ”Alla våra ställningar föll samman. Fiendens motoriserade kolonner ryckte fram obehindrat. För varje timme förlorade vi positioner, befästa höjder, byar … Östarméns generalkommissarie … skickar en rapport till Prieto, där han beskriver situationen som hopplös: Moralen bland manskapet har sjunkit brant på grund av svårigheterna att få fram mat och ammunition och hotet från luften.”[3] Santiago Alvarez, den kommunistiske högste politiske kommissarien vid 144 Blandade brigaden (Fyrtiofjärde divisionen), informerade den 18 mars PCE:s centralkommitté om den ”apati”, ”likgiltighet” och ”panik som rådde bland flertalet av yrkesofficerarna” och ”den totala bristen på bra kadrer på mellannivå”. I många fall, tillade han, liknade situationen striderna de allra första dagarna då det varken funnits officerare eller organisation.[4]

Tillståndet var inte bättre inom Internationella brigaderna, som nu delvis integrerats med de spanska enheterna. Sandor Voros, en amerikansk kommissarie vid Femtonde brigaden, skriver: ”Terror råder i Internationella brigaderna. För att hejda fascisternas offensiv behöver vi flyg, artilleri, stridsvagnar, pansarvagnar, transporter, erfarna officerare, underofficerare och manskap. Ledarna i Kreml har en annan uppfattning: även om de levererar en del materiel förlitar de sig framför allt på terror. Officerare och manskap avrättas hänsynslöst. Det gäller särskilt polacker, slaver, tyskar och ungrare, i synnerhet sådana som kommit till Spanien från Moskva. Det förekommer godtyckliga avrättningar, för det mesta verkställda i hemlighet av SIM”.[5] Hans uppgifter om omfattande arresteringar och avrättningar av medlemmar av Internationella brigaderna styrks av Carlo Penchienati, tidigare befälhavare för Garibaldibrigaden, som uppger att ”Tjekan var i full gång” vid denna tid.[6]

---

[1] Bästa redogörelsen för slaget finns i José Manuel Martínez Bande, *La batalla de Teruel*. Se även Rafael García-Valiño y Marcen, *Guerra de liberación española: Campañas de Aragón y La batalla de Teruel, 1938-1939*.

[2] Enligt en rapport av den franske militärattachén i Barcelona den 20 mars 1938 berodde nationalisternas seger på ”en förkrossande överlägsenhet i luftrummet”. Han uppskattade antalet flygplan på den nationalistiska sidan till 450-500 mot 100-120 på den republikanska sidan, *Documents diplomatiskes français, 1932-1939*, 2e Serie [1936-1939], band VIII, s. 954.

[3] *Historia de la guerra en España*, s. 365.

[4] ”Informe Operaciones del 8 al 14 de Marzo de 1938” (Bolloten Miscellaneous Documents, vol. IV, Hoover Institution). Se även Santiago Alvarez rapport till PCE:s centralkommitté, daterad 4 april 1938, i Hoover Institution (Santiago Alvarez, ”Informe Operaciones del 22 al 27 de Marzo 1938”). Två andra viktiga dokument som sprider ljus över bakslaget på Aragonfronten är en rapport av general Sebastián Pozas, befälhavare för Östarmén, daterad 17 mars 1938 och Pozas´ vittnesmål inför general Carlos Masquelet, den domare som utsetts att granska debaclet (Bolloten Miscellaneous Documents, vol. II, Hoover Institution). Dessa fyra rapporter, som jag gjort maskinskrivna kopior av, lånades ut till mig av Carlos Contreras (Vittorio Vidali) i Mexiko 1939. Enligt Contreras (privat samtal) betedde sig Pozas fegt (se mina noter, Hoover Institution). Prieto avsatte Pozas och ersatte honom med överstelöjtnant Juan Perea, *El Dra Gráfico*, 2 april 1938, som allmänt betraktades som vän till anarkosyndikalisterna. Med tanke på det stora antalet stridande från CNT-FAI på Aragonfronten var det antagligen ett försök att ingjuta självförtroende i de anarkosyndikalistiska styrkorna att avsätta Pozas, medlem av PCE och PSUC när så var gynnsamt för honom.

[5] *American Commissar*, s. 410-11.

[6] *Brigate internazionali in Spagna: Delitti della ”Ceka” comunista*, s. 125.

Terrorn var bara en fortsättning på vad som pågått en längre tid i Albacete, där André Marty, brigadernas organisatör och känd som ”slaktaren i Albacete”, hade upprättat NKVD:s högkvarter, enligt Gustav Regler, den tidigare tyske kommunisten och politiske kommissarien vid Tolfte internationella brigaden. ”Det ledde till”, omtalade Regler för mig, ”att den franska brigaden, där den politiske kommissarien var en ung uppåtsträvande kommunist som Marty handplockat, skickade alla oppositionella element ner till basen, där de blev fängslade och en del skjutna. Samma insinuation [sic] gjordes i min brigad, där det häftigt avvisades också av min kommunistiske general Paul Lukacz, som stupade vid min sida 1937. Det välde som rådde i Albacete var ett skräckvälde, det fanns till och med ett bestraffningskompani där Jef Last [en nederländsk kommunist] verkade ett tag. Han försåg mig med detaljer som visade hur Albacete användes som avrättningsplats och att det till slut inte fanns någon i staben som tillhörde något annat parti än kommunistpartiet.”[7]

I de militära enheter där CNT, FAI, POUM och vänstersocialisterna var starka, och där fraktionsstrider och angrepp på revolutionen gjort mer för att undergräva moralen än på andra håll, går det inte bara att skylla bristen på stridsvilja på militära orsaker. Sammanbrottet på den aragonska fronten, hette det i en opublicerad rapport av FAI:s kommitté på Iberiska halvön den 1 april, berodde också på den ”outtalade och hårda kampen mellan partier och fraktioner”. Det fanns partier och grupper, hette det, vars enda mål var att ”uppnå hegemoni för egen del”. ”Under sådana omständigheter är det lätt att förstå att mod och stridsvilja hos soldater ur folkets led helt försvinner … Det är en förskräcklig tragedi att våra stridande ska behöva ställas inför den så mäktig fiende med känslan av att vara ledda av förrädare, av fiender till folkets sak.”[8]

Den 15 april – sex veckor efter att offensiven inletts – nådde fienden Medelhavskusten och klöv Republikens territorium i två delar. ”Ingen har ännu kunnat förklara”, skrev president Azaña kort efter kriget, ”varför [fienden] inte också intog Barcelona [säte för regeringen sedan november 1937] när den i mars 1938 erövrade Lérida.[9] Mellan de båda städerna fanns inga försvarare alls.”[10] En förklaring till varför nationalisterna inte utnyttjade den militära fördelen är Hitlers beslut, som vi sett, att förlänga kriget och uppmuntra Italien att engagera sig kraftigare i Spanien och därmed binda upp Mussolini närmare till Tyskland. Det skulle avleda hans uppmärksamhet från Österrike och Tjeckoslovakien, vars absorption i det tyska riket var avgörande för att nazisternas mål i Östeuropa skulle kunna förverkligas. Det var säkerligen ingen tillfällighet att Hitler den 13 mars, fyra dagar efter att den aragonska offensiven inletts då tyskt flyg, stridsvagnar och artilleri spelade en viktig roll, kunde ockupera Österrike utan minst protest från Mussolini, som 1934 varit redo att försvara landet mot en nazistisk attack. Men det var inte förrän efter Münchenöverenskommelsen i september 1938, då Mussolini stödde Hitlers krav på Tjeckoslovakien, som Führern bestämde sig för att avsluta kriget i Spanien snarast möjligt och fokusera på Östeuropa.

I den republikanska zonen hade under tiden, redan före den 9 mars då nationalisternas offensiv inleddes, Indalecio Prietos öde beseglats. ”Det blev nödvändigt”, skrev Jesús Hernández,

---

[7] Brev daterat 10 maj 1948, Hoover Institution.

[8] Rudolf Rocker Collection, International Institute of Social History, Amsterdam. En kopia av denna rapport samt andra icke publicerade dokument från CNT-FAI i Rocker Collection finns i Bolloten Collection, Hoover Institution. Jag är Rudolf de Jong vid Institute tack skyldig för att ha gjort fotokopior av detta stora antal sällsynta dokument åt mig.

[9] Beslutet att flytta till Barcelona fattades i slutet av oktober, *Gaceta de la República*, 31 oktober 1937. Syftet var att stärka och öka regeringens auktoritet i Katalonien, se exempelvis, Azaña, *Obras completas*, IV, s. 823. I ett samtal med Azaña den 23 augusti 1937 sade Negrín att för att motverka Italiens torpedering av spanska fartyg måste Kataloniens industri sättas i full produktion, men att det först var nödvändigt att lösa ”ett svårt politiskt problem i Katalonien” – en syftning på att katalanerna insisterade på att få kontrollera den egna industrin. ”Jag fick vänta flera veckor innan det gick att lösa den akuta frågan med Rådet i Aragonien”, tillade Negrín otåligt. ”Nu är det angeläget att staten lägger händerna på katalansk industri”, *ibid.*, IV, s. 745.

[10] *Obras …*, IV, s. 537 (brev till Angel Ossorio).

”att gräva en djup grav åt honom, där alla hans åtgärder för att motverka kommunisternas herravälde i armén också kunde begravas. Genom att han avlägsnades från försvarsministeriet koncentrerades alla de nivåer som inte kommunisterna innehade direkt hos Dr. Negrín. Den man som Moskva litade på.” [11]

”Men hur skulle man kunna göra sig av med Prieto?”, undrar El Campesino, befälhavare för Fyrtiofjärde divisionen, i en bok skriven sedan han tagit sig ut ur Ryssland. ”Hans anseende var högt, speciellt efter den framgångsrika operationen i Teruel.” Den f d kommunisten påstår att ”Kremls agenter” bestämt sig för att offra staden i syfte att misskreditera Prieto. Han uppger också att när hans egen division blev omringad vid Teruel avsiktligt lämnades åt sitt öde av de kommunistiska befälhavarna Enrique Lister och Juan Modesto som ett inslag i en sammansvärjning för att misskreditera Prieto, men att han lyckades undkomma med större delen av sitt manskap.[12] Lister uppger för sin del att El Campesino flydde från Teruel när staden ännu inte var omringad och ”fegt” övergav sina styrkor.[13] Den politiska fiendskapen mellan de båda männen gör att deras uppgifter måste behandlas med försiktighet. Icke desto mindre är det värt att notera att när El Campesino i oktober 1950 per brev informerade Prieto om att han hade använts som syndabock för att bli av med försvarsministern svarade Prieto att några arméchefer hade berättat att kommunisterna vid denna tidpunkt planerat att låta Terurel gå förlorat och göra slut på honom. ”Men”, fastslog han, ”trots många tecken på att deras uppgifter var välgrundade trodde jag inte på dem, det gick inte att tro på det. Omöjligt! Nu verkar El Campesino bekräfta det i sitt brev. Så mycket som jag en gång ansåg vara omöjligt har visat sig vara sant!”[14]

Även om det kan diskuteras huruvida kommunisterna gick så långt som till att beordra att Teruel skulle överges för att krossa Prieto, råder ingen tvekan om att förlusten av staden utgjorde startpunkten för kampanjen mot honom. Precis som de också en gång startat en försåtlig kampanj mot Largo Caballero – där omdömen som ”enfald”, ”inkompetens”, ”fåfänga” och ”senilitet” spreds från mun till mun – använde de sig nu av alla till buds stående medel för att misskreditera Prieto. Hernández uppger att ”hela fronten och området bakom var fyllt av rykten om att Prieto är en kapitulant, Prieto vill inte att ryska piloter ska delta i vårt krig, Prieto säger att utan fransk hjälp är det idiotiskt att fortsätta kriget, Prieto har bett den engelska regeringen om en jagare som han kan fly till England med, Prieto vill överlämna hela centrum- och sydzonen av republiken till Franco för att vi ska kunna förstärka våra positioner i Katalonien, osv, osv.”[15]

”Vi måste utnyttja förlusten av Teruel för att likvidera Prieto”, sade Kominterndelegaten Pedro på ett möte med politbyrån, uppger Hernández. ”Stefanov, som just varit på snabbesök i Moskva, hade med sig detaljerade instruktioner och backade upp [Pedro] med följande ord: Kamraterna i ”La Casa” (Moskva) rekommenderar att armén får nya reserver som gör det möjligt att fortsätta motståndet.[16] Därigenom kan kampen fortsätta med sikte på en eventuell internationell konflikt som skulle kunna förändra hela panoramat med kriget. Gör motstånd! Gör motstånd! Gör motstånd! Så lyder direktivet från ”La Casa” … Tror ni att det är möjligt med Prieto som chef för försvarsministeriet?” [17] Frågan var enbart retorisk för, som Togliatti påpekade, Prietos pessimism var största hindret för en politik av helhjärtat motstånd.[18] Han hade förstås rätt, för Prietos pessimism var ökänd. Ignacio Hidalgo de Cisneros, flygvapenchef och en gång mycket nära Prieto, berättade efter kriget för mig att han ofta varit tvungen

[11] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 157.
[12] *Comunista en España y antistalinista en la URSS*, s. 41, 49, 65-71.
[13] *Nuestra guerra*, s. 182.
[14] Indalecio Prieto, artikel i *El Socialista* (Paris), 2 november 1950. Artikel omtryckt i Prieto, *Convulsiones de España*, II, s. 107-12.
[15] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 157.
[16] Den 29 mars manade *Frente Rojo* om ett brådskande behov av 100 000 frivilliga.
[17] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 158.
[18] *Ibid.*, s. 159.

att anmoda försvarsministern att inte vara så pessimistisk inför sina underordnade. ”Prieto”, sade han, ”påstod att en ansvarsfull pessimist var mer värd än en ansvarslös optimist. Han lät som en pessimist, men fungerade som en optimist. Det var en av motsägelserna hos honom.”[19]

Prietos pessimism tog sig uttryck på olika sätt. Några dagar efter att regeringen Negrín bildats i maj 1937 vägrade han tala i radio. ”Vem som helst är bättre än jag på att tala till spanska folket”, sade han till regeringen, ”för hur mycket jag än försöker dölja mina åsikter kommer de att vara glasklara för lyssnarna.”[20] Vid ett annat tillfälle fick hans pessimism honom att överväga att förklara Tyskland krig. Den 31 maj hade den tyska flottan riktat en granatattack mot den republikanska hamnstaden Almeria som hämnd för att det tyska slagskeppet *Deutschland*, ett av de marinfartyg som deltog i den internationella patrulleringen, blivit bombat. Vid ett regeringssammanträde föreslog Prieto en massiv flygattack mot de tyska fartygen ”även om det skulle leda till krig och därmed till att Europa sätts i brand”. ”Mina ministerkollegor och statschefen”, noterade han, ”betraktade min idé som dumdristig och avvisade förslaget. Det var ett förslag av en pessimist, som inte såg några utsikter att vinna kriget.” Halva spanska nationen, sade han, slogs mot den andra halvan, som fick hjälp inte bara av Italien, Tyskland och Portugal, utan av den likgiltighet, för att inte säga fientlighet, som resten av Europa uppvisade. ”Genom att förklara Tyskland krig”, tillade han, ”var jag ute efter en lösning via en internationell konflikt, för om västmakterna kanske skulle bestämma sig för att intervenera inför hotet om att Italien och Tyskland öppet skulle erövra spanskt territorium.”[21]

Man hade kunnat tro att Prietos förslag skulle ha välkomnats av Moskva med tanke på Kremls önskan att få med Storbritannien och Frankrike i den spanska konflikten.[22] Men så var inte fallet. Hernández uppger att kommunistpartiets apparat, medan kabinettet dragit sig tillbaka i väntan på att president Azaña skulle anlända för att leda andra halvan av sammanträdet, ”på fem minuter rörde upp himmel och jord för att få reda på den rätta linjen”. Codovila åkte till sovjetiska ambassaden. Togliatti tog sig till El Vetat, en liten by nära Valencia, där den sovjetiska delegationen på en gård mitt i en vacker apelsinlund satt upp en mycket kraftig radiostation som det gick att ha direkta kontakter med Frankrike och Moskva med … Ordern från Moskva var kategorisk: ”Prietos provokation måste förhindras till varje pris.” Hernández, som påstår att han, i likhet med Prieto, ansåg kriget vara ”en pina utan hopp”, hävdar att han ”var oerhört besviken” och att det i hans samvete pågick en kamp mellan motstridiga känslor av underkastelse gentemot Moskva och lojalitet mot Spanien, men att det var lydnaden mot Moskva som fick råda.[23]

I förbigående måste det påpekas att attacken mot *Deutschland* utfördes av en sovjetisk pilot (G K Livinskij). Det avslöjades av generalmajor G Prokofjev, den sovjetiske flygvapenrådgivaren till den spanska republiken. ”Jag hade tillfälle att göra flera flygningar med honom”, skrev han 28 år senare. ”[Livinskij] var en utmärkt bombflygare och hans skicklighet skulle snart visa sig genom en direkt träff på det tyska slagskeppet *Deutschland*.”[24] Givetvis går det inte av det uttalandet att otvetydigt dra slutsatsen att Kreml direkt beordrat Livinskij att attackera *Deutschland*, som då låg för ankar utanför Ibiza, men om så var fallet uppkommer frågan hur det kom sig att Moskva, som avsåg att få med Storbritannien och Frankrike i den spanska konflikten, lade in sitt veto mot Prietos förslag? Svaret kanske är att Kreml, efter att ha konstaterat att de brittiska och franska reaktionerna på bombningen av Almería var försiktiga och ängsliga, kan ha dragit slutsatsen att Prietos förslag, om det antogs, skulle ha varit

[19] Intervju, Mexiko 1949 (Hoover Institution).
[20] Indalecio Prieto, *Cómo y por qué salí del ministerio de defensa nacional*, s. 33-34.
[21] *Ibid.*, s. 34-35. Se även Prieto, *Convulsiones ….*, II, s. 98-100; Vicente Uribe, *Memories*, s. 47.
[22] Om sovjetisk diplomati och spanska inbördeskriget, se kapitlen 8, 10, 16 och 17.
[23] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 114-16.
[24] Artikel av Prokofjev i *Pod znamenem ispanskoj respubliki, 1936-1939*, s. 539-40.

kontraproduktivt och bara resulterat i en omfattande ökning av det tyska stödet till Franco utan någon förändring av non-interventionspolitiken från brittisk och fransk sida och blivit fördömt som ett avsiktligt försök att utlösa en konflikt i Västeuropa. I en kommentar till det sammanträde som underkommittén för non-interventionspolitiken höll samma dag som bombningen av Almería, skriver den sovjetiske ambassadören Ivan Maiskij, som hade närvarat på sammanträdet: ”Kommittén borde ha protesterat … [men] diplomaterna från de så kallade ’demokratiska’ länderna var livrädda för att hela farsen med icke intervention nu skulle falla samman som ett korthus.”[25] Det var nog snarare misstro än rädsla som styrde de brittiska och franska diplomaternas agerande. Den hemställan som Storbritanniens ambassadör den 31 maj riktade till Tysklands utrikesminister om att ”inte göra de Röda den tjänsten att förvandla konflikten i Spanien till ett världskrig”[26] och den kommentar som den brittiske utrikesministern Anthony Eden gjorde till USA:s ambassadör den 3 juni att ”det verkade som om den sovjetiska regeringen ville få britterna att kratsa kastanjerna ur elden och att det inte skulle störa ryssarna om Tyskland hamnade i krig med England och Frankrike och låta ryssarna sitta där med relativt fria händer”,[27] visar stämningarna i den brittiska regeringen. Den franska regeringen var inte mindre misstänksam. Enligt den tyske ambassadören i Paris ska den socialistiske premiärministern Léon Blum ha låtit Sovjetunionens chargé d´affaires förstå att ”en upprepning av sådana incidenter kommer att bemötas med skarpaste ogillande från den franska regeringen och leda till en mycket allvarlig situation”.[28]

Trots att Moskva motsatt sig Prietos förslag att bomba den tyska flottan påverkades inte dess relationer med honom av denna incident eller av hans uttalade pessimism, som man kunde ha tolererat om den varit mindre hårdnackad. Långt mer störande var hans beslutsamhet att motverka kommunisternas herravälde i armén.[29] Samtidigt som man erkände att hans pessimistiska karaktär ”var ökänd och tidvis gränsade till defaitism” medger den officiella kommunistiska historieskrivningen att hans sätt att sköta försvarsministeriet ”onekligen hade positiva sidor” men att ”hans tendens att avpolitisera folkarmén utgjorde en av de mest negativa aspekterna av hans insatser”.[30]

Här kan det vara på sin plats att påminna läsaren om följande uttalande av Hernández, omnämnt i ett tidigare kapitel, beträffande partiets inställning till Prieto innan han blev försvarsminister:

”När politbyrån diskuterade för- och nackdelarna med att gå med Prieto som ledare för försvarsministeriet, tog vi hänsyn till hans stora prestige inom moderata politiska kretsar på hemmaplan och utomlands. I det avseendet var Prieto användbar för oss. Vi beaktade också den negativa sidan av hans karaktär. Han var pessimist, trodde inte på seger. Att anförtro honom högsta ansvaret för krigföringen var orimligt … Politbyråns medlemmar tvekade att stödja hans kandidatur. Togliatti gav oss följande råd: Genom att stödja Prietos kandidatur hamnar han under vår kontroll. Om han inte går med på att samarbeta med oss kommer vi att utnyttja hans notoriska och uttalade pessimism för att få honom avlägsnad närhelst det skulle passa oss … [Vi] kommer att försöka ge honom så dåligt rykte att han kommer att bli oanvändbar som framträdande socialistledare. En fiende mindre.” [31]

På grund härav innebar förlusten av Teruel den 22 februari ett gyllene tillfälle att inleda en allomfattande offensiv mot försvarsministern, som, i likhet med Manuel Azaña och högersocialisten Julián Besteiro mer och mer börjat se medling som ett sätt att få slut på konflikten.

---

[25] *Spanish Notebooks*, s. 140.
[26] *Documents on German Foreign Policy*, Series D, III, s. 299.
[27] Robert Bingham till Cordell Hull, 1 juni 1937, U.S Department of State, *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers*, 1936 and 1937, I, s. 318.
[28] Som det framställs i Hans-Henning Abendroth, *Hitler in der spanischen Arena*, s. 362, not 203.
[29] Se kapitel 50.
[30] *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, IV, s. 68.
[31] *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 88.

Såväl 1937 som 1938 hade åtskilliga trevare gjorts[32], men general Franco, uppbackad till fullo av Tyskland och Italien och övertygad om att segern låg inom räckhåll, var inte intresserad av något annat än villkorslös kapitulation.

Den första salvan mot Prieto avlossades av La Pasionaria den 27 februari, fem dagar efter Teruels fall. Eusebio Cimorra, som 1936 ingått i redaktionsledningen på kommunisternas tidning *Mundo Obrero* och senare varit Hernández´ politiske sekreterare på utbildningsministeriet, skulle efter kriget skriva: ”För kommunisterna, för Pasionaria, som betraktade Prietos åtgärder mot politiska värvningskampanjer i armén som oförsonligt riktade mot kommunisterna, blev misslyckandet i Teruel ett tillfälle serverat på silverbricka till att misskreditera försvarsministern.”[33] Utan att Prieto, eller någon annan socialist eller republikan känd för att förorda medling, nämndes vid namn utropade La Pasionaria:

> Vilka är de personer som sprider defaitism och talar om att vår armé är ineffektiv? … De är inkompetenta och ynkliga, personer som bränner ett ljus åt Gud och ett annat åt djävulen, personer som har ena foten här och den andra hos rebellerna …
>
> Vi måste tala om för dem att våra män inte åkte till fronten för att skydda jordägarnas och bankirernas privilegier, vi måste tala om för dem att våra kvinnor inte överlämnade sina söner för att återgå till det gamla slaveriet … De som planerar att krossa vårt folks revolutionära landvinningar, erövrade under månader av uppoffringar har ingen rätt att tala om demokrati …
>
> [När] generalkommissariatet för kriget ägnar sig åt en politik … som går ut på att få bort politiska kommissarier som utmärkt sig för sitt hjältemod … och som åtnjuter soldaternas förtroende … då måste vi vars enda önskan är att vinna kriget och besegra fascismen tala om att vi inte tänker tillåta den politiken att fortsätta.[34]

Under de närmaste dagarna fortsatte kommunisternas offensiv mot Prieto utan uppehåll och fick ny kraft när general Francos styrkor inledde sin blixtframryckning mot Medelhavskusten och ingen kunde säga hur det hela skulle sluta.

Den 16 mars, i en atmosfär av en nära förestående katastrof, fick Negrín besök av den franske ambassadören Eilrick Labonne som underrättade om att den franska regeringen var villig att fungera som medlare i konflikten. Samma dag rapporterade ambassadören till Paris att de medlemmar av Negríns kabinett som var för medling främst baserade sig på argumentet att den italienska och tyska inblandningen var så oerhörd att det inte gav Republiken något hopp om seger om man inte fick hjälp utifrån. De ansåg därför att det var bättre att ge upp medan det ännu var tid, ”eftersom medling erbjöd bästa tänkbara möjlighet att rädda såväl idealen som människoliv inom Republiken”. Å andra sidan, rapporterade Labonne, hade premiärminister Negrín svarat att det ihärdiga motstånd som spanska folket stått för vid tidigare tillfällen skulle ge utrymme för skapandet av en mer gynnsam internationell situation. Medling, ansåg Negrín, var dömd att misslyckas, för även om Franco gick med på det skulle tyskarna och italienarna lägga in sitt veto och enda resultatet skulle vara att underminera förtroendet för armén och sänka moralen bakom fronten. ”I det läget”, uppgav Labonne, ”fick premiärministern ett vredesutbrott och utropade medan ögonen sköt blixtar: 'När man gör motstånd finns inget utrymme för vacklan! Jag kan sköta situationen. Oavsett hur högt uppsatta de som inte vill fortsätta att göra motstånd är, kommer de att krossas!' ”[35]

---

[32] Flera författare har berört frågan om medling, bl a initiativ av Negrín, men ingen har gått in på frågan på djupet eller hittills åstadkommit något övertygande material om Negríns påstådda försök. Vid en bedömning av dessa försök måste man ta i beaktande att Negrín, enligt Togliatti, också när Barcelona fallit i januari 1939 ”struntade i erbjudanden om medling, som hur som helst inte hade någon grund i verkligheten utan bara handlade om ren och skär kapitulation”, *Escritos sobre la guerra de España*, s. 264. Beträffande Azañas fredstrevare, se not 54 nedan och kapitel 63, not 48.

[33] Andrés Carabantes och Eusebio Cimorra, *Un mito llamado Pasionaria*, s. 183-84.

[34] Dolores Ibárruri, *En la lucha*, s. 483.

[35] Ministère des Affaires Etrangères, *Documents diplomatiques français, 1932-1939*, 2e Série (1936-1939), Band VIII, s. 858.

Negrín sammankallade då ett möte med sin regering. ”Det gick rykten”, erinrar sig Carlos Pi Sunyer, tidigare borgmästare i Barcelona och nu *Esquerras* kulturelle rådgivare i den katalanska regeringen, ”att frågan om fred skulle komma upp och att en del ministrar, framför allt Prieto, skulle kräva att förhandlingar inleddes. Till följd av dessa rykten, och som om man åtlydde en enda paroll, började telegram från armén anlända till premiärministerns kontor med krav på att vacklande ministrar skulle avgå.”[36]

Enligt inrikesminister Zugazagoitia informerade Negrín kabinettet om Labonnes erbjudande och om sitt beslut att fortsätta kampen till slutet. Ingen föreslog fredsförhandlingar och Negríns uppfattning blev den som gällde. ”Bara Irujo [Manuel de Irujo, den baskiske nationalistiske ministern][37] tog upp frågan om det inte var värt att studera det militära läget, så att vi, om vi blev övertygade om att nederlaget var oundvikligt, kunde minska plågan med att förlänga ett hopplöst krig. Giral [utrikesminister och president Azañas talesman i kabinettet] föreslog för sin del att det kunde vara klokt att inte avvisa erbjudandet utan vidare, eftersom det kunde komma att behövas.[38] Efter mötet berättade Prieto för Zugazagoitia att Girals uppfattning berodde på att han träffat Frankrikes ambassadör och att denne ”erbjudit honom ett krigsfartyg för att evakuera republikens president och regeringen mot att vi i gengäld placerade vårt flygvapen i Frankrike och våra flottenheter i Bizerte [Tunisien]”.[39]

”Varför hysa några illusioner om att kunna vänta på franskt krigsmateriel, som Negrin föreslog”, löd Prietos bittra kommentar. ”Av den franske ambassadörens förslag framgår tydligt att hans regering betraktar oss som döda.”[40]

Efter en kort paus samlades kabinettet åter klockan sex på aftonen i Pedralbespalatset, med Azaña som ordförande. Som väntat tog denne upp frågan om fredsförhandlingar. Han kritiserade att regeringen avvisat det franska förslaget och undrade om inte ministrarna ansåg det vara ”mer klokt att inte stänga dörren till förhandlingar, som vi kan komma att behöva om det skulle visa sig att inte regeringschefens optimism blir verklighet”.[41] Azaña visste ju att Prieto var lika pessimistisk som han själv och bad honom nu om en rapport om det militära läget. Försvarsministern svarade att armén var ”demoraliserad” och ”höll på att fly åt alla håll och lämnade kvar vapen och ammunition”.[42] Det han hade att säga bara stärkte Azañas argument om att kriget var förlorat.[43]

Samtidigt som ryktena om kapitulation var i omlopp anordnade kommunistpartiet, med stöd av Mariano Vázquez, sekreterare i CNT:s nationella kommitté, en demonstration med stormgardister i spetsen som tågade längs Barcelonas huvudgator mot Pedralbespalatset. ”Kommunistpartiet”, erinrar sig La Pasionaria, ”mobiliserade invånarna i Barcelona … och krävde att regeringen skulle fortsätta att göra motstånd.”[44] ”Den tvångsmässiga karaktären” av demonstrationen var uppenbart, konstaterade Zugazagoitia.[45] Följande dag förklarade *Frente Rojo* att arbetarklassen i Barcelona ”som representerar alla arbetare i vårt fosterland och de tusentals heroiska stridande … förkunnade rungande sin vilja att fortsätta kampen till den slutliga

---

[36] *La república y la guerra*, s. 483.
[37] Efter att ha avgått som justitieminister i december 1937 återkom Irujo som minister utan portfölj.
[38] *Historia …*, s. 372. För Girals försiktiga pessimism beträffande det militära läget, se hans samtal med Frankrikes ambassadör, som framgår av brevet till Paul-Boncour, Frankrikes utrikesminister, den 25 mars 1938, Ministère des Affaires Etrangères, *Documents diplomatiques français, 1932-1939*, 2e Serie [1936-1939], Band IX, s. 93-96.
[39] *Historia …*, s. 372. Se även Prietos brev till Negrín, *Epistolario, Prieto y Negrín*, s. 107. I Labonnes rapport till Paul-Boncour (se föregående not) nämns inget om att något franskt krigsfartyg skulle ställas till förfogande för att evakuera presidenten och regeringen.
[40] *Historia …*, s. 372.
[41] *Ibid.*, s. 374.
[42] *Ibid*.
[43] *Ibid.*, s. 375-76.
[44] *El único camino*, s. 390.
[45] *Historia…*, s. 374.

segern och att ur våra led fördriva ynkryggar, tveksamma och förrädare". Medlemmar av livsmedelsarbetarfacket stängde alla barer, kaféer och restauranger, rapporterade tidningen. "Andra grupper av kamrater gick in på biografer och teatrar och uppmanade publiken att ansluta sig till demonstrationen."[46] Som Prieto senare uttryckte det "uppstod demonstrationen genom att teatrar och biografer tömdes på folk och oavsett om man ville det eller inte fick publiken ansluta sig, samma skedde med passagerare på spårvagnar och bussar".[47]

När demonstranterna under tumult kom in i palatsets trädgårdar kunde de församlade ministrarna höra rop som "Ner med de förrädiska ministrarna!", "Ner med försvarsministern!"[48] Zugazagoitia uppger att Prieto sagt till honom att han var övertygad om att Negrín gett kommunisterna rådet att anordna demonstrationen "i syfte att betvinga republikens president", och " driva igenom hans [Negríns] vilja på förhand och därmed förekomma alla tecken på svaghet hos Azaña".[49]

Togliatti informerade Moskva om att de republikanska partierna hade klagat över att demonstrationen hållits utan dem och egentligen var riktad mot dem. "Faktum är att hade vi bjudit in republikanerna hade allt gått om intet." Några dagar tidigare, tillade han, hade de republikanska partierna träffats för att bilda en egen samordningskommitté, "således gått vid sidan av folkfronten" och hade väckt frågan om en politisk förändring. "Allt detta hade helt klart inspirerats av republikens president, som förberedelse till ett *pronunciamiento* mot Negrín och för kapitulation. Demonstrationen den 16 mars förde republikanerna tillbaka till verkligheten och fick dem att förstå att arbetarklassen och dess organisationer inte tänker tolerera någon form av kapitulation och att inget går att göra utan dem. Och faktum är att sedan den 16 mars har folkfronten börjat fungera igen nästan som vanligt och republikanernas officiella inställning har förbättrats".[50]

Beträffande CNT klagade Togliatti till Moskva att dess stöd till demonstrationen varit kortvarigt. Dess representanter, meddelade han, hade ingått i den kommission som framfört demonstranternas krav till Negrín, men dagen därpå hade *Solidaridad Obrera* inte nämnt demonstrationen med ett ord. "Förklaringen kan delvis vara", sade han, "dåliga kommunikationer (de CNT-ledare som hade kontakt med partiet hade tillbringat nästan hela natten i partihögkvarteret för att undkomma bombningarna och kunde inte nå redaktionen) och delvis anarkisternas sedvanliga dubbelspel och motsättningarna inom deras ledning."[51]

Juan-Simeón Vidarte, undersekreterare i inrikesministeriet och anhängare till premiärministern, bekräftar att Negrín kände till demonstrationen i förväg. Socialistpartiets verkställande utskott fick ett telefonsamtal från Negrín, uppger Vidarte, där denne meddelade att en demonstration anordnats till stöd för regeringen och att han personligen gett tillstånd till den. "Kort därpå anlände en delegation från kommunistpartiet och där talade man mer klarspråk än premiärministern: "En omfattande manöver pågår för att störta Negrín och i stället som regeringschef installera en mer foglig individ, som är villig att gå med på villkorslös kapitulation … De kunde inte tillåta att Negrín blev huggen i ryggen och eftersom de var övertygade om att folket stod på regeringens sida hade de tagit initiativet att organisera en demonstration till stöd för honom … Inte en minut fick gå förlorad. Demonstrationen skulle äga rum samtidigt som kabinettet sammanträdde." På detta replikerade Manuel Cordero, en socialistisk veteran och anhängare till Prieto: "Låt oss tala klarspråk. I själva verket är syftet med demonstrationen att sätta press på republikens president." "Nej!", svarade kommunisterna. "Syftet är att förhindra att en halv miljon patriotiska republikaner får halsarna avskurna." Deras argument var övertygande och socialistpartiets verkställande utskott utsåg Vidare att representera partiet

[46] 17 mars 1938. Se även Zugazagoitia, s. 377.
[47] *Epistolario …*, s. 105.
[48] *Ibid*.; Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 161; Pi Sunyer, s. 483.
[49] *Historia …*, s. 378-79.
[50] Rapport daterad 21-22 april 1938 i Togliatti, *Escritos …*, s. 193.
[51] *Ibid*.

vid demonstrationen. ”Vi håller alltid på och klagar på kommunisterna”, muttrade Cordero, ”men det enda vi gör är att dansa efter deras pipa.”

I Pedralbespalatset hade Vidarte och Negrín följande meningsutbyte: ”Är du nöjd med den här ’spontana’ demonstrationen som var så välorganiserad?”, undrade Vidarte i raljant ton. ”Tro mig”, svarade Negrín, ”den var nödvändig för att undvika hotet om villkorslös kapitulation.” ”I så fall är jag glad att jag kom”, svarade Vidarte och frågade sedan: ”Tror du att Azaña skulle kunna [kapitulera]? varvid Negrín svarade: ”Lika lite som han var den 18 juli”.[52]

Även den 18 juli 1936 hade Azañas hopp om en kompromiss skingrats av en massdemonstration. Oavsett detta var det inte sannolikt att general Franco skulle ha övervägt en förhandlingsuppgörelse vid en tidpunkt då en total seger tycktes ligga så nära. Dessutom, enligt Vidarte, var ledningen för socialistpartiet helt överens med Negrín om att det var ”omöjligt att nå en kompromiss som skulle leda till ett hedervärt slut på kriget av det enkla skälet att det enda Franco kunde gå med på var villkorslös kapitulation i form av att republikens väpnade styrkor krossades.[53]

I ett brev skrivet strax efter kriget framhöll Azaña att han sedan september 1936 hade gjort allt som stod i hans makt för att få till stånd en kompromissuppgörelse, eftersom talet om att kunna besegra fienden var ”ren fantasi”. Ingen premiärminister, ingen försvarsminister, ingen utrikesminister, ingen viktig ambassadör, hade varit okunnig om hans inställning, uppgav han. ”Extremisterna var inte omedvetna om det när de anordnade demonstrationer utanför Pedralbespalatset mot republikens förrädare. Det här var en tid då presidenten anklagades för att vara defaitist och för att försöka koka ihop en uppgörelse [*un pastel*]. Idag skulle ingen av dem opponera sig om en sådan uppgörelse kommit till stånd.[54]

Även om de anarkosyndikalistiska arbetarna i Barcelona, på uppmaning av CNT:s nationella kommitté, deltagit i demonstrationen hade det redan uppstått en djup klyfta i den frihetliga rörelsen rörande det tillrådliga i att fortsätta kriget till det bittra slutet. CNT:s historiker José Peirats, som själv var ett vittne till detta plågsamma dilemma, skriver att när Teruel återerövrats och en invasion av Aragonien, Levante och Katalonien därefter följt ”började en del aktivister ställa sig frågan om det fanns något kvar att offra och i vilket syfte”. Två tendenser uppstod, säger han: ”den som CNT:s nationella kommitté [under ledning av Mariano Vázquez] stod för, som … för att slippa ifrån tvivlets plågor hittade den nödvändiga optimismen i Negríns drog med totalt motstånd, och den som representerades av FAI:s iberiska kommittén och som försökte rädda äran genom ett oupphörligt och systematiskt motstånd mot den kontrarevolutionära framryckningen … samtidigt som man haft tankar på att åstadkomma ett vapenstillestånd i mitten av 1938.”[55]

Hur mycket besvikelse och förvirring hade börjat genomsyra den frihetliga rörelsen, som representerade hälften av arbetarklassen, framgick av ett tal av Horacio M Prieto, tidigare sekreterare i CNT. Vid ett nationellt plenum med organisationen i mars sade han att kriget var förlorat och att ”CNT måste begagna sig av republikanernas och socialdemokraternas krigströtthet för att komma fram till en hedersam fred. Man måste upphöra att omedvetet spela med i ryssarnas spel. Dessa hade intresse av att man fortsatte med detta krig, som ruinerade Spanien och tog kraften ur vår [frihetliga] rörelse för en sak som numera endast skenbart var vår … Vi skulle på så vis rädda många liv, vi skulle bespara våra män många lidanden och vi

[52] Juan-Simeón Vidarte, *Todos fuimos culpables*, s. 823-35.
[53] *Ibid.*, s. 820-21.
[54] Azaña, *Obras …*, III, s. 558. Azañas fredstrevare har bekräftats av Georges Bonnet, Frankrikes f d utrikesminister, som säger att han vid flera tillfällen ”anförtrodde olika franska namn” att ett nederlag för Republiken verkade ”oundvikligt” och att han ville ha en uppgörelse för att få ett slut på inbördeskriget ”på ett för hans parti hedersamt sätt”, *Défense de la pax: Fin d´une Europe*, s. 81. Se även kapitel 63, not 48.
[55] *La CNT en la revolución española*, III, s. 130.

skulle kunna återuppbygga vår rörelse med mindre förluster än om vi fortsatter att göra motstånd av fåfänga".[56] Delegaterna beslutade till sist att "ge försvarsministern CNT:s fulla stöd, ifall denne skulle önska det, och göra slut på kommunistpartiets välde genom en kraftmätning".[57] Beslutet ledde ingenstans. Även om Indalecio Prieto medger att han fått stöd av CNT:s ledning[58] nämner han inget om någon "kraftmätning". Och det är knappast tänkbart att Prieto skulle ha lierat sig med CNT mot kommunistpartiet ens i allra yttersta fall.

Samtidigt var PCE förvirrat av den roll som spelades av Mariano Vázquez, CNT:s sekreterare, som just undertecknat enhetspakten med den nya kommunistkontrollerade ledningen för UGT och som tågat med kommunisterna mot Prieto. "Vázquez intog en oklar hållning", uppgav Togliatti för Komintern. "Han krävde att regeringens utseende skulle förbli oförändrat förutom att den också skulle inkludera representanter för fackföreningarna. Med andra ord försvarade han Prieto mot Negrín och kommunisterna."[59] Denna oväntade vändning förvånade några av CNT-ledarna, bl a José García Pradas, chefredaktör för Madridtidningen *CNT* och delegat vid det nationella plenarmötet i Barcelona, som erinrar sig att Vázquez kort tid efter demonstrationen ändrade inställning och föreslog nationella kommittén att Prieto borde informeras om att "vi skulle vara glada om han blev kvar i försvarsministeriet".[60] Den sortens vacklande och obeständighet präglade Vázquez agerande hela kriget i stark kontrast mot PCE:s bestämda linje, där man hela tiden visste exakt vad man ville.

Trots Vázquez kortvariga stöd till försvarsministern hade Prietos politiska bana nu nått skymningstimman. I en artikel under rubriken "Obotlig pessimist", som publicerades i både *Frente Rojo*, kommunisternas organ, och i *La Vanguardia*, språkrör för Juan Negrín, levererade Jesús Hernández en svidande attack på försvarsministern.[61] Även om han använde sig av pseudonymen "Juan Ventura", rådde ingen tvekan om författarens identitet. Vid ett kabinettsmöte den 29 mars sade Prieto: "Om detta vore normala tider … skulle jag omedelbart avgå, för enligt min uppfattning om solidaritet mellan medlemmarna av kabinettet … ser jag utbildningsministerns attack på mig som helt oacceptabel. Emellertid hindrar det rådande läget mig från att avgå. Plikten binder mig vid min post. Att överge den av egen fri vilja, också av så starka skäl, vore likvärdigt med desertering och deserterar gör jag inte. Följaktligen kommer jag att kvarstå som minister för det nationella försvaret, men medveten om att jag framdeles kommer att inneha posten utan någon auktoritet och utan respekt."[62]

Prieto skulle dock inte behöva utsättas för fler oförskämdheter som försvarsminister, för Negrín hade, enligt Togliatti, kommit till samma slutsats som PCE: "Det var nödvändigt att avlägsna Prieto från den militära ledningen av landet om man ville undvika en katastrof."[63] Även om premiärministern höll fast vid att beslutet var hans eget, var Prieto övertygad om att han gett efter för kraven från kommunistpartiet.[64] "Mitt beslut att ersätta dig som försvarsminister", skrev Negrín i ett brev till Prieto, sin gamle vän och tidigare mentor, "var helt och hållet personligt. Jag kom fram till detta natten mellan den 29 och 30 mars efter en smärtsam och svår inre strid. Det följde efter kabinettsmötet den 29 mars … då du, med din stora vältalighet, din personlighet, din sedvanliga dramatik och med den auktoritet din ministerpost skänker dig, fullständigt demoraliserade våra regeringskollegor genom att ge den mörkast desperata bild av händelserna".[65] Helt klart fanns det inte längre någon plats för Prieto i kabinettet, för Negrín som ju, i likhet med kommunisterna, närde förhoppningen om att kon-

---

[56] Som framgår i César M Lorenzo, *Syndikalismen vid makten*, kapitlet "CNT och regeringen Negrín", not 27.
[57] *Ibid.*, s. 335 (tryckta boken).
[58] *Epistolario, Prieto y Negrín*, s. 15. Se även Vidarte, *Todos fuimos culpables*, s. 850.
[59] Rapport daterad 21-22 april 1938, i Togliatti, *Escritos …*, s. 195.
[60] *Teniamos que perder!*, s. 275.
[61] 23 mars 1938
[62] Prieto, *Cómo y por qué …*, s. 56-57.
[63] Togliatti, *Escritos …*, s. 192.
[64] *Epistolario, Prieto y Negrín*, s. 16.
[65] *Ibid.*, s. 23.

flikten till sist skulle utvecklas till en brand på europeisk nivå, kunde inte längre som sin försvarsminister tolerera någon som var övertygad om att allt var förlorat. I ett tal några år senare förklarade Negrín: ”Det har spridits uppgifter om att mitt beslut [att avsätta] Prieto berodde på tryck från utomstående, mer exakt kommunistpartiet och den sovjetiska regeringen. Detta är lögn, fullständig lögn. De som sprider detta känner mig inte. Jag svär på gravarna till dem som stupat i kriget att det inte ligger ett ord av sanning i det.”[66]

I sin rapport till Moskva sade Togliatti att Negrín hade inkallat ett möte med ledningen för socialistpartiet och förklarat att han inte längre kunde fortsätta med Prieto i försvarsministeriet då han var ”en defaitist som förtjänade att bli avrättad”. Han sade också att han önskade frigöra sig från Giral [Azañas förtrogne], som precis som Prieto gick omkring och talade om för alla att kriget var förlorat och ”därmed omöjliggöra all tänkbar hjälp utifrån”. Ledningen för socialistpartiet, tillade Togliatti, ”gav Negrín fria händer att ommöblera kabinettet”.[67] Detta var lågmärket för Prietos ställning inom socialistpartiets ledning. Från och med nu bytte många som varit kända som ”prietistas” över en natt om till ”negrinistas”, om än några med dubbla lojaliteter. När partiledningen informerade Prieto om att man beslutat att stödja Negrín gjorde man det i milt ursäktande termer. ”Att du måste lämna försvarsministeriet”, sade partiets ordförande Ramón González Peña ”är närmast förödmjukande, men med tanke på det politiska läge som råder har vi inget annat val än att gå med på denna uppoffring”.[68]

Medan diskussionerna om den nya regeringens sammansättning fortfarande pågick, debatterade politbyrån ett förslag från Komintern om att PCE skulle återkalla sina båda ministrar. Därigenom skulle, heter det i den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget, ”Republikens ställning stärkas genom att eliminera de spanska och utländska reaktionärernas möjligheter att i sin förtalskampanj stämpla folkfrontsregeringen som kommunistisk”. Å andra sidan, menade den spanska politbyrån, att ”folket inte skulle förstå varför partiets ministrar lämnade regeringen och det skulle inte stärka republiken i synnerhet inte efter förlusten av Teruel då kapitulationistiska tendenser frodades”. Just detta skäl, sade man, gjorde kommunisternas närvaro så mycket mer nödvändig.[69] Enligt José Duque, medlem av centralkommittén, var en av de främsta invändningarna i politbyrån att Negrín och del Vayo (som var tänkt att återta posten som utrikesminister) inte var starka nog att hålla kontroll över kabinettet utan stöd från kommunisterna.[70]

Taktiken att dra tillbaka kommunisterna från regeringen, sade Togliatti på politbyråns möte, gick ut på ”att övertyga allmänna opinionen i England och Frankrike om att kommunisterna inte var ute efter att ta makten, inte ens i Spanien, där vi relativt lätt kunde göra det … På detta sätt kan vi stärka de anglo-franska banden till Sovjet. Om Hitler skulle bestämma sig för krig skulle han vara tvungen att göra det mot både Sovjetunionen och västdemokratierna”.[71] Hernández påstår att han var emot denna taktik. ”Hatet och fientligheten mot vårt parti och Negrín”, skrev han efter att ha lämnat partiet, ”delades av alla krafter inom folkfronten. Negrín kunde regera bara genom att helt förlita sig på kommunistpartiets militära och politiska styrka. Om våra ministrar avgår skulle det ha inneburit slutet för motståndspolitiken.”[72] Hernández´ inställning har bekräftats av Togliatti: ”Med förtvivlan i rösten invände Hernández: Det kommer att innebära att allt är förlorat.”[73] Ändå slutade det med en kompromiss: Hernández ensam skulle avgå, medan Vicente Uribe blev kvar som ende representant för PCE. Minskningen av det kommunistiska inslaget i regeringen, lät Hernández meddela på en presskonferens (då fortfarande medlem av politbyrån), visade än en gång på ”hur ohederliga

[66] *Documentos políticos para la historia de la república española*, s. 21.
[67] *Escritos …*, s. 194.
[68] Vidarte, *Todos fuimos culpables*, s. 849.
[69] *Guerra y revolución*, IV, s. 75-76.
[70] Intervjuad av mig i Mexiko 1945.
[71] Som det heter i Hernández, *Yo fui un ministro de Stalin*, s. 166-67.
[72] *Ibid.*, s. 165-66.
[73] *Escritos …*, s. 197.

de personer i och utanför landet är som målat upp bilden av ett förfärligt hot från kommunisterna, och som försöker skapa misstro och splittring bland de antifascistiska krafterna i Spanien och påverka världsopinionen genom att gorma om kommunisternas inflytande i statsmaskineriet. Att jag lämnar regeringen är ett klart bevis på motsatsen".[74]

[74] *La Vanguardia*, 9 april 1938.

Del VIII: Det kommunistiska inflytandet kulminerar

56. Kommunisternas inflytande i säkerhetstjänsten

Våren och sommaren 1938 nådde makten hos Juan Negrín och hans kommunistiska sponsorer sin kulmen. Om det stämmer, som överste Jesús Pérez Salas uppger, att de republikanska och socialistiska partiernas passivitet berodde på fruktan för att om Negrín blev avpolletterad, så skulle det utlösa en kupp med stöd av de enheter inom armén, som kommunisterna kontrollerade[1]. Om det är sant, det som Prieto sade till socialisternas verkställande utskott, att Azaña ”inte längre hade några möjligheter att förändra politiken i republiken eftersom kommunisterna behärskade alla militära kommandopositioner och de skulle göra motstånd”[2] stämmer det också att fruktan för SIM, den militära underrättelsetjänsten, bidrog till denna rädsla.

Även om SIM:s officiella uppgift var att ”bekämpa spionage, förhindra sabotage och bedriva utredningar och övervakning *inom krigsmakten*”[3] hade utredningsorganen, under NKVD-chefen Alexander Orlovs vägledning[4] snart nästlat sig in i hela vänsterlägret. ”[Den] fruktade polisen inom den militära underrättelsetjänsten, organiserad av ’tovaritji’ var allsmäktig”, skriver Jesús Hernández. ”Politiker och domare, soldater och generaler darrade inför den. Anklagelser om att en person var suspekt eller fientligt inställd till regimen kunde slå till som ett blixtnedslag. Utan någon advokat som var villig att ta risken av att försvara honom kunde han bli mördad i en dunge eller genomsållad av kulor i ett dike.”[5]

En omsorgsfull genomgång av SIM:s utomrättsliga aktiviteter har gjorts av José Peirats, den anarkosyndikalistiske historikern och aktive deltagaren i inbördeskriget. SIM, uppger han, var ett polisnätverk som inte bara opererade i alla enheter av armén, stora som små, utan också höll noggrann uppsikt över medlemmarnas agerande. ”Regeringsorganen var finkammade av SIM. Vid fronten hade agenterna, som var placerade på olika nivåer av den militära hierarkin, lika mycket makt, om inte mer, som de politiska kommissarierna och befälhavarna … Bakom fronten var SIM:s agenter fruktade också av hemliga polisen. Bakom varje synlig agent fanns en osynlig, som höll honom under uppsikt.”[6] Vid ett annat tillfälle uppgav han att SIM:s spioneriverksamhet inom organisationerna var så ”total” att deras överenskommelser och planer omedelbart vidarebefordrades till politbyrån.[7]

Som vi sett motsatte sig Indalecio Prieto först Orlovs ”enträgna krav” om att få skapa en militär underrättelsetjänst för att till sist ge efter på villkor att NKVD-chefen ”bara skulle stå till tjänst med rådgivare som var i besittning av teknisk kunskap”.[8] Vi har också sett att Gustavo Durán, chef för Madridzonen, trots att Prieto hade ensamrätt över utnämning av alla chefer, inspektörer och agenter[9], fick utnämna hundratals kommunistiska agenter utan att rådfråga försvarsministern[10], även sedan Prieto avskedat den trilskande chefen och vägrat gå med på att återinsätta honom. Orlov påstod senare att han hade återkallat sina rådgivare och

---

[1] Se kapitel 54. (Om avsättningen av försvarsminister Prieto)
[2] Manuel Azaña, *Obras completas*, IV, sid. 883.
[3] *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 9 augusti 1937. Min kurs.
[4] Se kapitel 50.
[5] *Yo fui un ministro de Stalin*, sid. 122. Enligt Julián Gorkin kunde inrikes- och justitieministrarna inte uträtta något mot de ”stalinistiska gårdskarlarna. Till sitt förfogande har de den mest skräckinjagande apparat … SIM arresterar godtyckligt vem som helst … Också justitieministern är maktlös gentemot SIM. Den organisationen sätter skräck i domare, advokater, åklagare”, *Caníbales políticos*, sid. 170-71.
[6] *Los anarquistas en la crisis política española*, sid. 270-71. Pro-kommunisten Eduardo Domínguez, sekreterare i UGT:s byggnadsarbetarförbund (*Federación Nacional de la Edificación*) och politisk kommissarie för Centrumarmén, skriver: ”I varje enhet inom republikens armé fanns en SIM-agent med uppdrag att övervaka officerare och manskap. Ibland var han dold, ibland inte”, *Los vencedores de Negrín*, sid. 101, not 1.
[7] *La CNT en la revolución española*, III, sid. 281. [Finns i engelsk översättning, *The CNT in the Spanish Revolution*].
[8] Se kapitel 51.
[9] *Ibid*.
[10] *Ibid*.

att de ”inte längre haft något att göra med SIM”.[11] Detta var en lögn, för som tidigare konstaterats uppgav Gabriel Morón, generaldirektör för säkerhetsfrågor vid samma tidpunkt, att ”SIM, precis som allt annat [inklusive hans egen avdelning] löd under våra goda ryska vänners KAMOUFLERADE kontroll”.[12] Vidare har Santiago Garcés Arroyo, som Negrín i april 1938, efter Prietos fall, utsåg till underchef för SIM, medgett förekomsten av ryska rådgivare i sitt organ, i synnerhet Orlov och Belajev.[13]

Att Prieto inte klarade av att kontrollera SIM berodde inte bara på att man där enrollerat ett stort antal medlemmar av kommunistpartiet och kommunistsympatisörer som tidigare tillhört de olika underrättelseenheter och polispatruller som i all hast bildats i början av revolutionen, utan också på att han inte lyckades hitta någon pålitlig person med lite sakkunskap för att leda tjänsten. Först utsåg han Ángel Díaz Baza, socialist och personlig vän, som visade sig oduglig[14], därefter Prudencio Sayagües, en republikan som bara blev kvar på sin tjänst två månader[15], och slutligen överstelöjtnant Manuel Uribarry, socialist och tidigare medlem av civilgardet, som slutade med att förråda honom och fly till Kuba – enligt uppgift med både pengar och juveler.[16] Inför socialistpartiets nationella kommitté 1938 sade Prieto att Uribarry varit ”socialist sedan länge” och till att börja med varit lojal med Prieto och avvisat förslaget från Orlovs ”underhuggare” att han skulle samråda ”direkt och konstant med denne”, utan att försvarsministern fick veta något. Emellertid, förklarade Prieto, skulle Uribarry ”vars mentala instabilitet ökat på grund av hans oerhörda ansvarsuppgifter som chef för SIM – där han arbetade fyra eller fem dygn i sträck utan att sova – ändra sitt beteende och finna sig i att sluta uppgörelser med personer som bett honom att bakom min rygg arbeta med dem.”[17]

Några skribenter har spekulerat i att Uribarry kan ha blivit manipulerad eller lurad av kommunisterna, som ville bli kvitt honom.[18] Det behöver inte stå i strid med uppgifter av Uribarrys vänner i SIM, enligt en opublicerad rapport av CNT-FAI daterad 6 juni 1938, om att han lämnat Spanien ”av omsorg om sin personliga säkerhet sedan han upptäckt att det Förnade socialistiska ungdomsförbundet hade ägnat sig åt en rad bedrägliga operationer på uppemot 22 miljoner pesetas”.[19] Dessutom verkar han ha försökt få bort kommunisterna från SIM.[20] I varje fall banade hans försvinnande väg för tillsättningen av den förre Prieto-anhängaren och bagaren, Santiago Garcés Arroyo, underchef inom SIM, som (22 år gammal) blev tillfällig chef (*jefe accidental*) för organisationen sedan Uribarry flytt.[21] Eftersom någon

---

[11] *Ibid*.
[12] *Ibid*.
[13] Brev från Garcés till D Pastor Petit, daterat 8 september 1977. Jag är djupt tacksam till Pastor Petit för att han försett mig med fotokopior av Garcés Arrroyos brev till honom. De kopiorna finns på Hoover Institution.
[14] D Pastor Petit, *La cincuena columna a Catalunya*, sid. 19 och 183.
[15] *Ibid*. Se även Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército popular de la república*, II, sid. 1585.
[16] För information om Uribarry, se Justo Martínez Amutio, *Chantaje a un pueblo*, sid. 122, 325. D Pastor Petit, *La cincuenta columna*, sid. 19-20 och 231; Indalecio Prieto, *Cómo y por qué salí del ministerio de defensa nacional*, sid. 79; Salas Larrrazábal, *Historia del ejército popular …*, II, sid. 1585-86; Manuel Uribarri, *La quinta columna española: Revelaciones sensacionales*. Den boken, utgiven i Havanna 1943, prisar SIM under ”Uribarriperioden”.
[17] Prieto, *Cómo y por qué …*, sid. 79.
[18] Se exempelvis Martínez Amutio, sid. 222; Pastor Petit, *La cincuena columna …*, sid. 231; Hugh Thomas, *The Spanish Civil War*, 1977, sid. 777. [sv. upp. sid. 617-18]
[19] CNT-FAI Archives, International Institute of Social History, Paquete 52, Caja 308, Carpeta 4. En fotokopia av dokumentet finns i Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”Uribarry”.
[20] Rapport om CNT:s samtal med Garcés den 27 maj 1938, CNT-FAI Archives, International Institute of Social History, Paquete 51, Carpeta 3, Series 114, ”Informe de Nuestra Entrevista con el Jefe del SIM Camarada Garcés, en el Día de Hoy”. En fotokopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”Uribarry”.
[21] I ett brev till Pastor Petit, daterat 20 juni 1977, nämner Garcés sin ålder och tidigare yrke. I ett tidigare brev (6 juni 1977) anger han datum för sin utnämning till chef för SIM till den 7 april 1938. Uppenbarligen menar han utnämningen till underchef eftersom Uribarry inte flydde från Spanien förrän i slutet av april eller början av maj. Det finns belägg för detta i det som ingår i föregående fotnot. Före inbördeskriget arbetade Garcés som livvakt åt ledarna för PSOE och hade fått viss uppmärksamhet när det blev känt att han och andra socialister hade följt med

permanent chef aldrig blev utsedd skulle han bli kvar som chef för SIM till krigsslutet. I ett brev till den spanska historikern Heleno Saña, daterat 20 oktober 1974, uppgav Santiago Garcés att Negrín utsett honom att leda SIM för att hålla denna informerad om vad ”Prietos skapelser” hade för sig i SIM och ”förbättra” dess sätt att fungera.[22] Han hade ändå sagt till D Pastor Petit, den kände katalanske författaren och experten på spansk underrättelseverksamhet, att han var ovillig att ta på sig uppdraget, eftersom han var ”allergisk” mot allt som hade med polisiärt arbete att göra. ”Jag gjorde allt jag kunde för att inte behöva ta på mig ledarskapet för SIM och förklarade min inställning till Dr Negríns officiella och privata ”omgivning”, men utan framgång”, sade han. Först efter ett privat samtal med premiärministern sade han sig ha blivit övertalad att ta posten.[23]

Utnämningen av honom var rena välsignelsen för NKVD, för enligt José Muñoz López, vars ovärderliga vittnesmål jag citerat vid flera andra tillfällen, hade Garcés, officiellt socialist, redan inofficiellt upptagits i PCE:s tjänst.[24] Under senare år gav han uttryck för sin fientlighet mot ryssarna och de spanska kommunisterna, samtidigt med en orubblig lojalitet gentemot Negrín, som i den intervju han gav till Heleno Saña i Mexiko 1974[25], men självklart hade han inte under kriget kunnat ha denna centrala position utan deras uppbackning. Saña, som träffade Garcés flera gånger i samband med intervjun och vars omdöme jag respekterar, skriver i ett brev till mig: ”[Garcés] var framför allt en Negrínist och kryptokommunist bara i den utsträckning Negrín förde en politik som gynnade kommunisterna. När jag lärde känna honom och hade med honom att göra [1974] återstod inget av denna påstådda kryptokommunist. I det avseendet var hans uttalanden glasklara.” [26]

Garcés var kapten i karabinjärerna (den poliskår Negrín mest litade på) och hängiven premiärministern. Vid intervjun med Saña uppgav Garcés att Negrín under kriget ”inte brydde sig om PCE” och brukade tala nedsättande om dem. ”Å andra sidan hade han ett förträffligt umgänge med Arthur Stasjevskij, ryssarnas politiske ledare i Spanien [officiellt Sovjetunionens handelsattaché, som tillsammans med Negrín skötte den omfattande överföringen av guldreserven till Ryssland], de brukade äta tillsammans varje dag.” Garcés sade också att även han varit närvarande vid många av de måltiderna.[27] Om detta stämmer måste vi dra slutsatsen att hans nära relation till Negrín existerat långt innan han utsågs till chef för SIM, eftersom Stasjevskij blev hemkallad till Ryssland och försvann i mitten av 1937, långt innan Garcés blev underchef och provisorisk chef för SIM (april 1938). I brevet till mig uttryckte Saña uppfattningen att farmakologen Dr. Rafael Méndez – som stod Negrín nära och var generaldirektör för karabinjärerna mellan maj och september 1937[28] och som befordrade Garcés till kapten i kåren och till sin personlige adjutant – var den ”sambandstråd” som ledde till att Garcés blev befordrad och fick rollen som ”en av Negríns män”.[29] I CNT-FAI-arkiven i International Institute of Social History i Amsterdam finns ett intressant dokument, daterat 27 juni 1938, där det uppges att Méndez (som Negrín i april 1938 utsåg till undersekreterare i

---

stormgardisterna natten till den 13 juli 1936 då José Calvo Sotelo, monarkisternas ledare, mördades (se Ian Gibson, *La noche en quo mataron a Calvo Sotelo*, sid. 108, 117-26, 202, 210-11 och Luis Romero, *Por quo mataron a Calvo Sotelo*, sid. 191-95.

[22] Jag är Heleno Saña tack skyldig för att ha försett mig med utdrag ur Garcés´ brev, av vilka jag använt flera i detta kapitel. Se Sañas brev till mig, daterade 21 oktober och 6 november 1986, Hoover Institution.

[23] Pastor Petit, *La cincuena columna …*, sid. 233-34. Garcés bekräftar sin påstådda ovilja att acceptera posten i sitt brev till Seña den 20 oktober 1974. Se föregående not.

[24] Samtal i Mexiko 1950.

[25] *Indice* (Madrid), 15 juni 1974.

[26] Brev daterat 21 oktober 1986, Hoover Institution.

[27] Se not 25, ovan. Under intervjun uppgav Garcés för Saña att han inte visste vad de båda männen diskuterat, ”eftersom de alltid talade ryska eller andra främmande språk”. Beträffande relationen mellan de båda männen sade han: ”Jag tror att det var Negrín som hade övertaget mot ryssen och inte tvärtom.”

[28] *Gaceta de la República*, 28 maj, 3 september 1937.

[29] Brev daterat 21 oktober 1986, Hoover Institution.

inrikesministeriet) bar ansvaret för att Garcés befordrades med avsikten att därmed kunna behålla kontrollen över SIM.[30]

Sedan Garcés ersatt Uribarry utmärkte sig SIM med att tysta all kritik mot Negrínregeringen. Som överste Pérez Salas, som jag ofta citerat, intygar: ”Militära underrättelsetjänsten, som grovt kränkte sitt uppdrag, förfogade över ett nätverk av agenter med uppdrag att spionera på alla som dristade sig till att tala illa om premiärministern och om det sätt kriget utvecklades på. De blev arresterade som motståndare till regimen. Seriös kritik, som mycket ofta kan vara konstruktiv och rent av nödvändig, var absolut förbjuden och de medborgerliga rättigheterna avskaffades helt, även om vissa restriktioner kan vara nödvändiga i tider av krig.”[31] Med andra ord upphävdes yttrandefriheten, församlingsfriheten och skydd mot godtyckliga arresteringar, efterspaningar och gripanden. Få kunde tro att den sortens rättigheter någonsin mer skulle återställas.

SIM var speciellt fruktat i Barcelona – där kommunisternas apparat var starkast sedan regeringen i november 1937 flyttats dit från Valencia – och nådde sin maktfullkomliga höjdpunkt när Negríns andra regering bildas 1938. Vid den tidpunkten, intygar Pastor Petit, var SIM ”fullständigt kontrollerat av PCE”.[32] I Madrid däremot, där kommunisternas inflytande gradvis minskat sedan partiledningen flyttat till Barcelona, var socialisterna jämnstarka med PCE i olika avdelningar inom hemliga polisen, enligt en konfidentiell kommunistisk rapport daterad maj 1938. I rapporten hette det också att relationen mellan socialister och kommunister var relativt varm i alla avdelningar, med undantag för SIM.[33] När kommunisternas inflytande minskade ytterligare i krigets slutskede, som vi ska se senare, på grund av den allmänna demoralisering som brett ut sig bland befolkningen, tog Angel Pedrero, ledare för SIM i centrumzonen och medlem av PSOE och som till en början samarbetat med PCE, avstånd från partiet och stödde i mars 1939 överste Casados kupp mot Negrín och kommunisterna.[34]

Direkt efter kriget förnekade Negrín existensen av SIM:s hemliga fängelser och tortyrkammare, eller *chekas* som de kallades, för Henry Buckley från *Daily Telegraph* i London, men för samme journalist begavs han tio år senare att detta varit ett ”misstag”.[35] Detta innebär inte att han personligen styrde dem, men det kan inte råda några tvivel om att han via Garcés eller Méndez måste ha känt till deras existens och, oavsett vilket skälet kan ha varit, slog dövörat till inför dem. ”SIM:s fängelsehålor”, uppger José Peirats, ”doldes ibland inne i palatsliknande herrgårdar omgivna av trädgårdar och staket. Spanjorerna döpte alla sorters hemliga fängelser till ’chekas’. När SIM precis bildats var *chekas* mörka och dystra, placerade i gamla hus och kloster. Tortyren var av det klassiska brutala slaget: misshandel med gummi-

[30] Paquete 005, Caja 305, Carpeta 8, Dossier 9, sid. 150. Fotokopior av detta och andra dokument angående SIM i CNT-FAI:s arkiv finns i Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”SIM”.
[31] *Guerra en España, 1936-1939*, sid. 199.
[32] *La cincuenta columna…*, sid. 222.
[33] Servicio Histórico Militar, Documentación Roja, A56 Leg. 558, Carpeta 1, sid. 2. En kopia av detta dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. En bok av en okänd spansk författare, utgiven i Moskva 1957, heter det: ”SIM var egentligen i händerna på socialisterna. Enligt statistik från 1938 fanns 153 agenter från socialistpartiet, 135 från fackföreningarna och bara två från kommunistpartiet i Centrumarmén. I stort sett skulle var bilden likartad beträffande Katalonien, armén på sydfronten och de övriga enheterna”, Khose Garsia, *Ispanija narodnogo fronta*, sid. 166. Även om det är sannolikt att många av de 135 agenterna från fackföreningarna tillhörde kommunistpartiet är det omöjligt att ta den sortens ”statistik” på allvar.
[34] Han var aldrig medlem av PCE, vilket påstås av överste Vicente Guarner (Pastor Petit, *La cincuena columna …*, sid. 222), även om han under lång tid samarbetade nära med partiet. För information om Pedrero av en som kände honom väl, se Regina García, *Yo he sida marxist: El cómo y el porqué de una conversión*, sid. 220-27, 287. García var chefredaktör för folkarméns tidning *La Voz del Combatiente* och blev senare chef för press och propaganda i krigskommissariatet i Madrid (*ibid.*, sid. 211-12). För ytterligare information om Pedrero, se J García Pradas, *La Traición de Stalin*, sid. 63, 85, 86, 124.
[35] Buckleys uppgifter till Hugh Thomas (*The Spanish Civil War*, 1977, sid. 699, not 5 [noten saknas i den svenska upplagan, sid. 532].

rör åtföljt av duschar i iskallt vatten, fingerade avrättningar och andra plågsamma och blodiga metoder. De ”ryska rådgivarna” moderniserade den sortens ålderdomliga teknik. De nya cellerna var mindre, målade i klara färger och golven täckta med vasst kakel … Motspänstiga blev inlåsta i ett ”kallt lagerutrymme” eller ”ljudbox” eller bands fast vid en ”elektrisk stol” … Fången blev dränkt i iskallt vatten timme efter timme tills han var redo att säga vad [hans plågoandar] ville ha ut av honom.”[36]

Föga förvånande har varken PCE eller Santiago Garcés någonsin öppet medgett existensen av SIM:s hemliga fängelser och tortyrkamrar, av vilka nationalisterna fotograferade en del sedan de intagit Barcelona i januari 1939.[37] I två brev till Pator Petit, daterade 1 och 10 augusti 1977, hävdade Garcés att han inte känt till deras existens.[38] I det tidigare nämnda brevet till Helena Saña den 20 oktober 1974 påstod han också att han, i egenskap av chef för SIM, gett order om att den beryktade förhörskommittén (*comisión de interrogatorios*) under ledning av Alexander Orlov skulle upplösas. Han kom också med det anmärkningsvärda påståendet att han när han tagit kontrollen över SIM utvisat Orlov från Spanien och skickat ett officiellt maskinskrivet memorandum i frågan till Negrín, där han förklarat att NKVD-chefen var en ”fanatisk medlemsrekryterare” och ”inte tjänade något syfte” som teknisk rådgivare. Detta, uppgav han, var möjligt att fastslå efter det dussintal frågor han ställt till Orlov om allt som hade med organiseringen av SIM att göra.

Det är helt enkelt inte troligt att Gracés utvisade Orlov från Spanien, för något så pass uppseendeväckande hade knappast gått obemärkt förbi och skulle ha fått allvarliga konsekvenser. Om det inträffat hade det snabbt varit allmänt känt. Under alla omständigheter skulle Negrín ha använt det till sin fördel i sin polemik med Prieto åren efter kriget då han utnyttjade varje tillgängligt argument för att visa hur politiskt opartisk och självständig han varit.[39] Dessutom borde Garcés själv ha skrutit med det under de 35 åren av exil i Mexiko innan han skrev brevet till Saña 1974[40] och när det väl blivit känt hade det med säkerhet kommit till användning av varje anhängare till och försvarare av Negrín, som törstade efter minsta belägg för att Negrín varit politiskt obunden. Men det finns inte minsta tecken på det, inte ens en antydning, i hela den enorma bokskörden om inbördeskriget. Först 1986, då Saña nämnde den påstådda utvisningen för mig under vår första brevväxling, fick jag vetskap om Garcés´ anmärknings-

---

[36] *Los anarquistas en la crisis política española*, sid. 271-72. För ytterligare information om SIM och specialdomstolarna, se Gabriel Avilés, *Tribunales rojos*; Pere Bosch Gimpera, *Memóries*, sid. 261-64; R L Chacón, *Por qué hice las checas de Barcelona; Laúrencic ante el consejo de guerra: Datos complementarios para la historia de España*, sid. 253-75; Julián Gorkin, *Caníbales políticos*, sid. 168-70; Martínez Amutio, sid. 211, 325-27; Carlos Pi Sunyer, *La república y la guerra*, sid. 479-80, 506, 519 och Miguel Sabater, *Estampas des cautiverio roja*. Se även Rudolf Rocker Documents (International Institute of Social History), N° 53, ”Las Prisiones Clandestinas: Santa Ursula en Valencia. La Cheka de la Calle de Córcega, en Barcelona” och Documentos Nos. 8,9, 29, 56, 64, 72, 83. Kopior av alla dessa dokument finns i Hoover Institution, Bolloten Collection. I CNT-FAI-arkiven finns ett memorandum daterat 14 juni 1938 där det heter: ”Med hänsyn till de fortsatta brotten begångna av SIM:s agenter har ordföranden i högsta domstolen och riksåklagaren (Don Mariano Gómez och Don Leopoldo Garrido) vid upprepade tillfällen vänt sig till justitieministern, Sr. González Peña … med kraftiga protester mot SIM:s agerande” (International Institute of Social History, Paquete 005, Caja 305, Carpeta 8, Dossier 9, sid. 149. Kopior av alla dokument i denna fil angående SIM finns i Bolloten Collection).

[37] För fotografier av tortyrkamrarna, se exempelvis, *Datos complementarios para la historia de España*, Anexo VIII, sid. 276-77.

[38] Fotokopior av dessa brev finns i Hoover Institution, Bolloten Collection.

[39] Se *Epistolario, Prieto y Negrín*.

[40] Det är att notera att Garcés skrev detta brev efter publiceringen i Madrid i juni 1974 av intervjun med Saña i Mexiko. Av Sañas korrespondens med mig framgår att Garcés främsta syfte med detta brev var att besvara vissa anklagelser och rykten i omlopp i Madrid beträffande hans agerande i SIM. Han frågade Saña om inte samma publikation (*Indice*] som publicerat intervjun också kunde publicera brevet, men av skäl som Saña inte kan erinra sig gjorde *Indice* aldrig detta. Se Sañas brev till mig den 21 oktober och 6 november 1986 (Hoover Institutione). Det är inte orimligt att anta att Garcés skrev brevet i syfte att rentvå och rent av försköna sin roll i SIM inför hans eventuella återkomst till Spanien.

värda påstående. Därmed är jag tvungen att dra slutsatsen att den påstådda händelsen är en produkt av Garcés´ fantasi.[41]

I rättvisans namn måste det emellertid framhållas att Garcés under sitt politiska manövrerande åtminstone en gång försökte överlista ryssarna. Enligt ett memorandum i CNT-FAI:s arkiv, daterat 6 juli 1938, erbjöd han en post i den rådgivande kommittén åt en medlem av CNT – ”möjligen med tillstånd av undersekreteraren för inrikes frågor, Méndez, som han var helt beroende av” – på villkor att CNT-representanter skulle ingå i kommittén som medlem av ett av de republikanska partierna för att inte väcka ryssarnas ”misstankar”. Det stod klart, hette det i memorandumet, att ”Moskvas möjligheter att intervenera” var sådana att Garcés var tvungen att ”tillgripa den sortens trick för att kunna hålla tillbaka dem” och att ”om hans ställning som chef för SIM vore starkare skulle han kunna sätta reglerna själv”. Att han inte kunde agera självständigt visade att han var ”föremål för utländskt inflytande”.[42] I förbigående bör det också noteras att Garcés, trots denna manöver, inte hade för avsikt att ge CNT någon reell makt, utan bara planerade att utnyttja dem. I ett annat memorandum av den 6 augusti klagades det nämligen på att ”han håller fast vid tanken på att använda element inom CNT-FAI som informatörer eller verkställare av order”. Detta, hette det i memorandumet, kunde inte på villkors vis tolereras. ”Våra kamrater måste gå med i SIM öppet och officiellt och med alla de rättigheter och förmåner som tillkommer andra agenter. Vi upprepar åter att det är helt avgörande att kräva och uppnå att denna TJURSKALLE Garcés avgår.”[43]

Även om Garcés´ försök att lura ryssarna tyder på att deras övervakning skavde och att han hade velat ha ett minimum av självständighet i sina relationer med CNT är detta inget som ger något som helst stöd till hans påstående att han utvisat Orlov från Spanien. Snarare tyder det på raka motsatsen; att han agerade försiktigt, för att inte säga ytterst återhållsamt, i sina relationer med NKVD.

Enligt vad han själv uppger hoppade Orlov av till USA den 13 augusti 1938, en månad efter att ha lämnat Barcelona, där han och hans stab förfogat över ett stort hus fram till den 12 juli.[44] Trots att han var borta fortsatte tortyrkamrarna och domstolarna att arbeta för fullt. Lyckligtvis behöver inte historikerna helt förlita sig på uppgifter från medlemmar av POUM, anarkosyndikalister och nationalister för att få fram sanningen om SIM:s brott, för i ögonen på kommunisterna och deras anhängare är de uppgifterna alltför färgade för att förtjäna någon plats i historieskrivningen om inbördeskriget. Att SIM, med hjälp och uppmuntrad av *tribunales especiales de guardia* – de specialdomstolar Negrín infört – verkligen fortsatte att medverka till avskyvärda brott också sedan Orlov försvunnit den 12 juli intygas av högt uppsatta moderata republikaner, vars avslöjanden om övergreppen inte kan avfärdas utan vidare.

---

[41] Tre år senare, i ett brev till Pastor Petit, daterat 18 september 1977, uppgav Garcés att Orlov blivit ”ersatt” efter ett maskinskrivet memorandum han skickat till Negrín där han påvisat att Orlov var ”värdelös och kontraproduktiv”. Däremot nämner han inte ens att Orlov skulle ha blivit utvisad. En fotokopia av brevet finns på Hoover Institution, Bolloten Collection. Se not 13 ovan.

[42] International Institute of Social History, Paquete OO5, Caja 305, Carpet 8, Dossier 9, sid. 167. En fotokopia av detta dokument finns på Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”SIM”.

[43] CNT-FAI Archives, International Institute of Social History, Paquete 51, Carpeta 3, Series 114. En fotokopia av detta dokument finns på Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”SIM”. I ett dokument daterat 18 maj 1938, angående SIM, uppgav CNT, som begärt en ledande post i underrättelsetjänsten, att de hade både personer och de färdigheter som krävdes. ”Vår förmåga vad gäller vaksamhet och utredning överträffar det vi hittills erbjudits som vakter i koncentrationsläger” (International Institute of Social History, Paquete 005, Caja 305, Carpeta 8, Dossier 9, sid. 152. En fotokopia av detta dokument finns på Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”SIM”).

[44] *The Secret History of Stalin´s Crimes*, sid. xv. [Med hjälp av dokument från de sovjetiska arkiven är nu Orlovs verksamhet i Spanien och hans avhopp ordentligt klarlagt. Se Orlov-biografierna John Edmond Costello, Oleg Tsarev, *Deadly Illusions* (1993) och Boris Volodarsky, *Stalin's Agent*. Om Orlov, se även Mordet på Andreu Nin – hur gick det till? (innehåller bl a detaljer om hans avhopp, samt även ett utdrag ur *Deadly Illusions*. – Red]

SIM:s brott har rikligt bekräftats av Manuel de Irujo, det moderata baskiska nationalistpartiets representant i regeringen, som avgick den 11 augusti 1938.[45] På ett regeringssammanträde dagen innan då stämningen varit hätsk hade han talat om de olika tortyrformer som SIM:s agenter ägnade sig åt. Han hade också fördömt ”den grymma och inhumana” vanan att låta det gå veckor och månader då ”hundratals, ja tusentals, medborgare” hölls åtskilda från sina familjer – ”hustrur från sina män, barn från sina föräldrar” – utan att familjerna blev informerade om de arresterade levde eller var döda, i vilket fängelse de satt och vilka anklagelser som riktats mot dem. ”Med detta system av fascistisk grymhet kommer vi att förlora kriget”, sade han. Han uppgav också att han påtalat allt detta för Garcés, som försäkrat honom att dessa ”regelbundna och brutala metoder” inte skulle få fortsätta. I det läget lämnade Negrín mötet för att samtala med Garcés, han återvände strax efteråt för att meddela ministrarna att han gett stränga order om att ”alla former av tortyr måste upphöra” och att de som gjort sig skyldiga till övergrepp skulle ställas till svars.[46] Dessa försäkringar tycks inte ha lugnat Irujo, som i ett memorandum skrivet sedan han avgått i augusti framhöll att SIM i händerna på Negrín blivit ”alltför godtyckligt och farligt för individens säkerhet”, att han flera gånger hotat att avgå och han varje gång fått ”löften och garantier”.[47]

Om ytterligare belägg för SIM:s brott skulle behövas finns också vittnesmålet av Carlos Pi Sunyer, medlem av det moderata *Esquerra Republicana de Catalunya* och borgmästare i Barcelona tills han blev rådgivare i kulturfrågor i *Generalitat*-regeringen: ”[SIM] som till en början fick i uppdrag att utreda fall av spionerі utvidgade sitt verksamhetsområde och blev ett politiskt redskap, som snart skulle få ett ondskefullt anseende på grund av sina grymma metoder.” Samtidigt verkade specialdomstolarna ”dag och natt med summariska metoder” och ”utmärkte sig genom strängheten i sina domar”. Av detta skäl, uppger han, protesterade myndigheterna i Katalonien gång på gång till republikens regering och uttryckte sin djupa oro över försämringen av rättssystemet, SIM:s övergrepp och det ökade antalet dödsdomar. Detta, tillade han, var ett av huvudskälen till Augustikrisen 1938.[48]

Lika betydelsefullt är vittnesmålet av Pedro Bosch Gimpera, justitieråd i Katalonien och känd antropolog och rektor för universitetet i Barcelona. Enligt honom hade specialdomstolarna blivit en ”täckmantel” för SIM:s utomrättsliga agerande. ”Våra protester [1938] tjänade inget till och våra förfrågningar om de arresteringar vi visste var omotiverade hörsammades inte. Domstolarna bestod av en professionell domare, en militär som representerade försvarsministeriet (vanligtvis en medlem av SIM) och en representant för den allmänna ordningsmakten, med andra ord en polisman … [Domen] grundades alltid på den anklagades bekännelse – som SIM inte alltid erhållit på lagligt vis – eller på tveksamma vittnesmål av en av dess agenter. Det enda som återstod för mig var därför att tala vid sidan av med våra vänner, ministrarna [i regeringen], Irujo, Giral, Aiguadé, men det var inte mycket de kunde göra … SIM:s metoder, specialdomstolarnas irreguljära sätt att gå till väga och de omotiverade arresteringarna ledde till protester från det [katalanska] justitierådet, vilket också var fallet med intrånget i vårt fängelse i Figueras [under katalansk jurisdiktion] och att personer försvann för att sedan återfinnas döda på ställen som Igualada och Cervera.”[49] Och i ett brev till Hugh Thomas skrev Bosch Gimpera: ”Under inbördeskrigets sista år använde vi en stor del av tiden till kamp mot militärdomstolarna och SIM.”[50] Det uttalandet lämnar inte mycket tvivelsmål om att SIM:s

[45] Det bör påpekas att Irujo avgått som justitieminister i december 1937 på grund av bildandet av *tribunalen de guardia*, men återinträtt i regeringen som minister utan portfölj kort därpå efter påtryckningar av José Antonio Aguirre, premiärminister i den baskiska regeringen.
[46] Manuel Irujo, *Un vasco en el ministerio de justicia. Memorias*, I, sid. 254-57.
[47] ”Datos retenidos por el Señor Manuel de Irujo, Ministro Vacco en el Gobierno de la República Española”, Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”Irujo”.
[48] *La república y la guerra*, sid. 479-80. Se även *ibid.*, sid. 506, 519. Augustikrisen behandlas i nästa kapitel
[49] *Memóries*, sid. 261-64. Se även *ibid.*, sid. 289-90.
[50] *The Spanish Civil War*, 1977, sid. 808 [sv. uppl. sid. 642.]

övergrepp fortsatte att orsaka allvarlig oro i Katalonien även efter Negríns försäkranden vid regeringssammanträdet den 10 augusti.

Det torde nu stå klart att Militära underrättelsetjänsten under kontroll av Negríns medhjälpare Santiago Garcés blev den mest fruktade säkerhetsstyrkan på vänstersidan och kastade sin skugga över varje aspekt av den politiska och sociala tillvaron. Enligt de rätt okända memoarerna av överste Eduardo Cuevas de la Peña, som den 16 april utsågs till generaldirektör för säkerhetsfrågor[51] och som då var medlem av PCE, ”invaderade SIM också de områden som tillhörde den reguljära polisen och skadade allvarligt dess anseende”.[52]

Trots att den moderate socialisten Paulino Gómez Sáez, en inbiten anhängare till Prieto, nu ledde inrikesministeriet, förfogade kommunisterna över alla nyckelposter i polisadministrationen som de energiskt tillskansat sig sedan allra första början av kriget. Överste Cuevas framhåller dessutom att ministern ”var föremål för kontroll av sin undersekreterare [Dr Rafael Méndez, den tidigare nämnde generaldirektören för karabinjärerna], Negríns högra hand”[53] och att Negríns inverkan fick ”katastrofala följder” för ministerns möjligheter att sköta sitt ämbete.[54]

Även om överste Cuevas var medlem av PCE – han hade varit chef för den uniformerade säkerhetstjänsten i Katalonien och medverkat till att krossa CNT:s och FAI:s makt i regionen[55] – var han inte någon dogmatisk kommunist. Han hade dragits in i PCE:s omloppsbana i början av kriget och hade därmed en bakgrund som liknade många andras bland de republikanska officerare som gått med i partiet. Under tjänstgöringen vid Madridfronten hade han utnämnts till hedersbefälhavare för det kommunistiska Femte regementet och blev senare inbjuden att närvara på ett möte:

> Sunt förnuft karaktäriserade talarna. De avvisade brott som revolutionärt vapen. Plundring skulle bestraffas obarmhärtigt … Den militära politik de stod för var tydlig: en reguljär armé måste bildas omedelbart, officersskolor skapas, befästningsarbetena intensifieras, man måste upprätta reserver och en enhetlig befälsstruktur. *Några dagar senare gick jag med i partiet …*
>
> Kommunistpartiet var det enda som öppet stod för parollen att alla officerare som var lojala mot republiken skulle respekteras. Det borde regeringen [Giral] ha gjort, men den saknade auktoritet, var rädd för att göra sig impopulär och lämnade officerarna åt sitt öde. På samma sätt uppträdde den mot andra statstjänstemän och det var orsaken till att kommunistpartiets lilla kader ökade snabbt i början av kriget och tidvis blev den drivande kraften …
>
> Dess politik för att vinna anhängare var lyckosam. Det bedrev en kraftfull propagandakampanj som gick ut på att partiet inte var ute efter att driva igenom sin ideologi utan bara försvara vad som var förenligt med konstitutionen.[56]

”Men”, undrade han, ”var det de sade ärligt menat? Det kunde bara tiden utvisa.”[57] Cuevas hävdar att han bröt med partiet den dag han blev generaldirektör för säkerhetsfrågor i april 1938, när en företrädare för det katalanska kommunistpartiet inkallade honom till ett möte med partiet för att diskutera hans kommande uppdrag. ”Mitt svar var kategoriskt: min lojalitet gällde posten och då kunde inte några påtryckningar utifrån tolereras. Den dagen var det slut med våra relationer. Ett par dagar senare fick jag besök av några ryssar som erbjöd sitt samarbete. Mycket artigt fick jag ut dem från mitt kontor och de skulle aldrig återkomma.”[58]

---

[51] *Gaceta de la República*, 17 april 1938.
[52] *Recuerdos de la Guerra de España*, sid. 61-62.
[53] Se not 68 och 77 nedan för ytterligare information om Méndez.
[54] *Recuerdos …*, sid. 59.
[55] *Ibid.*, sid. 45-50.
[56] *Ibid.*, sid. 26-27. Min kurs.
[57] *Ibid.*, sid. 27.
[58] *Ibid.*, sid. 59-60. Det är värt att notera att Cuevas uteslöts ur PCE i slutet av januari 1939 ”för desertering inför fienden”.

Det kanske kan vara både korrekt och mer betryggande att tro att Cuevas hade modet att utmana partiet när det stod på höjden av makt och det just på samma dag som han tog över som generaldirektör för säkerhetsfrågor, men frågan inställer sig ändå: varför blev han inte utesluten och avsatt från sin post? Eller teg han bara och led under partiets skamlösa agerande och avstod från att någonsin låta sin irritation komma i öppen dager för att i stället i hemlighet fortsätta sin egen kurs? Det finns vaga belägg för att något sådant kan ha varit fallet i Togliattis ofta citerade brev till Komintern den 21 maj 1939, skrivet två månader efter att inbördeskriget var över. Beträffande Cuevas skrev han: ”Trots partiets instruktioner, påtryckningar och förslag lät han dess fiender ta över polisstyrkorna i centrumzonen.”[59] Men den kritiken handlar bara om polisadministrationen i ett område som Cuevas hade så gott som ingen kontroll över på grund av den geografiska och politiska isolering som rådde sedan nationalisterna den 15 april 1938 hade nått Medelhavskusten och delat republikens territorium i två. För övrigt ger Togliatti inte minsta vink om att något så betydelsefullt som Cuevas påstådda brytning med PCE skulle ha ägt rum, medan den tidigare medlemmen av politbyrån, Jesús Hernández, specifikt nämner säkerhetsavdelningen som ett av de nyckelområden som låg i händerna på ”aktiva kommunistpartimedlemmar”.[60] Det är därför inte orimligt att anta att Cuevas version i bästa fall glider undan frågan och att Togliatti i sin kritik av översten, som han nedsättande utpekar som frimurare, precis som han gjorde med andra kommunistiska officerare, bara tillfogade ytterligare ett namn till sin förteckning över syndabockar i sina försök att förklara den framgångsrika kuppen mot Negrín och PCE mars 1939. Mer om detta i ett senare kapitel.

I detta sammanhang kan det vara värt att påpeka att när Togliatti delvis skyllde kuppens framgång på frimurarnas förräderi, uttryckte han också bara den kommunistiska rörelsens traditionella misstro mot alla former av hemliga sällskap utanför dess egen räckvidd. I en tidigare rapport, daterad 25 november 1937, hade Togliatti skrivit: ”Det finns många frimurare i partiet och jag inser att de i första hand är frimurare och i andra hand kommunister. De kommunistiska polistjänstemän som är frimurare håller egna ’fraktionsmöten’ innan de går på partimötena. Jag har fått kännedom om sådana fall i armén. Det finns bevis för att en mycket välkänd medlem av partiledningen dolt, och fortfarande döljer, att han är frimurare.”[61] Och i en senare rapport, daterad 28 januari 1938, skrev han: ”Inom PSUC finns många frimurare, framför allt i ledningen. Inte mindre än tre tillhör verkställande utskottet och två sekretariatet. Organisationssekreteraren i Barcelona är sannolikt frimurare. Även om frimureriet i Spanien har en annan roll än i andra länder anser jag att situationen borde bekymra oss.”[62]

Vad som än låg bakom Togliattis insinuationer om att det fanns frimurare i partiet som i hemlighet fogade sig efter en högre auktoritet är faktum att kommunisterna i april 1938 var så fast förankrade i den hemliga och uniformerade polisen i Katalonien, där regeringen befann sig, att den socialistiske inrikesministern Paulino Gómez Sáez var så gott som maktlös. Det fanns dock ett område där han kunde utöva ett visst mått av kontroll och det var den inhemska presscensuren, som enligt Togliatti ”sedan länge låg i händerna på partiets fiender [dvs socialisterna]”.[63] Kommunisterna, sade han, gick till Negrín med sina klagomål och denne ”medgav att våra protester var berättigade och gick med på en plan för omorganisation, som

[59] *Escritos sobre la guerra de España*, sid. 228.
[60] *Yo fui un ministro de Stalin*, sid. 144.
[61] *Escritos …*, sid. 158.
[62] *Ibid.*, sid. 183-84.
[63] Den vanligtvis välinformerade chefen för nyhetsbyrån Febus i Barcelona, Ricardo del Río, berättade för mig att vid ett tillfälle då CNT riktade skarp kritik mot en kommunistisk politisk kommissarie för hans beteende vid fronten vägrade Paulino Gómez att låta de kommunistiska tidningarna svara.Han berättade också att Vázquez Ocaña, medlem av socialistpartiet och chefredaktör för Negríns språkrör i Barcelona, *La Vanguardia*, ”aldrig verkställde besluten av socialistpartiets verkställande utskott” och hade ”problem” med Paulino Gómez (ur anteckningar förda vid mitt samtal med del Río [Hoover Institute].

partiet lagt fram". Enligt planen skulle censuren vara direkt underställd premiärministerns kansli, men Negrín "verkställde den inte av rädsla för en brytning med socialistpartiet".[64]

Negrín gav likväl inte Paulino Gómez fria tyglar. Vid ett tillfälle när censorerna låtit *El Socialista*, organ för socialisternas verkställande utskott, publicera en artikel som var kritisk till hans styre och hans personliga tidning, *La Vanguardia*, beordrade han Paulino Gómez att arrestera dem. "Alltså, den tidning som höjt rösten mot *La Vanguardia* blev tystad på fläcken", konstaterade Prieto i ett brev till Negrín efter kriget. "Socialistpartiet fick inte säga vad det tyckte, bara Juan Negríns åsikter fick fritt komma till tals."[65] Det rådde en klar skillnad, sade man mellan *El Socialista*, organ för det parti som regeringschefen tillhörde och *La Vanguardia* med "sin rikliga tillgång till papper, påkostade bilaga tryckt på papper av lyxkvalitet, importerat från utlandet och som betalades med den utländska valuta som behövdes för att köpa mat åt civilbefolkningen".[66]

Det har nu framgått att den makt och auktoritet Dr. Juan Negrín förfogade över direkt grundades på den militära och polisära makt PCE besatt och indirekt på att hans motståndare utsattes för repression eller fick foga sig. Bland dem ingick nu också den revolutionära vänstern – anarkosyndikalister, Caballero-anhängare, POUM-medlemmar – men också socialister som stödde Prieto och vänsterrepublikaner, för att inte tala om den patetiska figur som utgjordes av Manuel Azaña, republikens president. Sant är att Negrín, till Togliattis uttalade irritation, emellanåt visat återhållsamhet i relationerna med socialisternas verkställande utskott[67], men det vore ett misstag att hävda att han bara bidade sin tid innan han kunde skaka av sig kommunisterna. Det var vad som cirka 30 år senare påstods av Dr. Rafael Méndez, som – med sina egna ord – var Negríns "bäste och mest hängivne vän i många år".[68] "Ett av premiärministerns bestämda mål var att upplösa kommunisternas militära enheter så fort kriget var över. De enheterna hade han backat upp och till och med låtit växa i styrka eftersom Sovjetunionen var de enda som gav oss något stöd", uppgav han. Méndez sade också att Negrín kort efter Münchenkrisen på sensommaren 1938 hade sagt till både den brittiske ambassadören och den brittiska underrättelsetjänstens chef i Spanien, att om Storbritannien och Frankrike gick med på att till den republikanska regeringen sälja det krigsmateriel som behövdes för att vinna kriget *skulle han inte bara avskeda de båda kommunistiska ministrarna, utan också förbjuda PCE och ersätta de kommunistiska officerare som hade höga positioner i armén med icke kommunister*.[69]

Det är omöjligt att godta dessa påståenden rakt av och lägga någon annan betydelse än rent taktiska i dem, för i den mest avgörande frågan över huvud taget – kontrollen över armén och säkerhetstjänsten – gynnade Negrín kommunistpartiets sak, enligt Togliatti "det enda parti som var lojalt mot [honom]".[70] Vilka krafter kunde Negrín då ha mobiliserat för att göra slut på PCE:s väpnade styrka? Det var inte utan orsak som socialister, republikaner och anarkosyndikalister anklagade Negrín, vilket Togliatti bekräftar, för att vara "agent åt kommunisterna".[71] Även när det gällde karabinjärerna, där Negrín gjort en avgörande insats för att förvandla dem till en mäktig kraft för att upprätthålla den allmänna ordningen, visade han sin partiskhet till kommunisternas fördel när han, några dagar innan Prieto blev avpolletterad ur

---

[64] *Escritos …*, sid. 236.
[65] *Epistolario, Prieto y Negrín*, sid. 104.
[66] *Ibid.*, sid. 103.
[67] Se Togliattis kritik, kapitel 54; även texten till not 51 ovan.
[68] *Indice*, nov-dec 1971. Méndez uppger också i samma artikel att han i september 1936 blev privatsekreterare åt Negrín, som då var finansminister. "Från slutet av den månaden till januari 1937 reste jag utomlands, i första hand till Paris och New York som ministerns representant. På bankerna i Paris och New York fanns enorma penningsummor i mitt namn för användning i samband med olika utgifter för kriget."
[69] *Indice*, nov-dec 1971.
[70] *Escritos …*, sid. 230-31.
[71] *Ibid.*, sid. 200-01.

regeringen, utnämnde Marcelino Fernández, PSUC-medlem, till att leda kåren i stället för Prietos nära vän Victor Salazar.[72]

Utnämningen var ett påtagligt uttryck för trots mot socialistpartiets verkställande utskott, för när Negrín i september 1936 blev finansminister var tanken att han skulle omvandla karabinjärerna till en elitkår helt underställd de moderata socialisterna. I februari 1937 bekräftade han också existerande regler som förbjöd medlemmar av kåren att engagera sig politiskt[73] och i maj 1937 ska han ha sagt till Rafael Méndez, som han just utsett till generaldirektör för karabinjärerna, att kåren skulle vara ”helt omöjlig för kommunisterna att infiltrera”[74]. Visserligen har vi bara Méndez´ ord om detta, men det kan mycket riktigt stämma eftersom Negrín vid den tiden ännu inte skurit av navelsträngen till Indalecio Prieto, hans vän och mentor. Méndez´ andra påstående – att han när han i april 1938, sedan Prieto avpolletterats, blev undersekreterare i inrikesministeriet fått Negríns råd att ”motarbeta kommunisternas inflytande inom polisen, informationstjänsten och stormgardena”[75] – strider mot allt vi känner till om Negríns stöd för kommunistpartiet under krigets sista år. Enligt José Múñez López från SIM, vars tillförlitliga vittnesmål jag ofta använt mig av, var Méndez inte bara en av Negríns män, utan dessutom vän till kommunisterna.[76] Det kan ha varit skälet till att Prieto i september 1937, då han befann sig mitt i konflikten med PCE och bara tre månader efter att Méndez blivit utnämnd till generaldirektör för karabinjärerna, lät Negrín göra sig av med honom och ersätta honom med Victor Salazar, hans nära politiske medarbetare.[77]

Kommunisterna hade givetvis ställt sig bakom att Negrín använt sig av karabinjärerna för att i april och maj 1937 ta över gränsen mellan Katalonien och Frankrike från anarkosyndikalisterna och POUM och några månader efteråt konfiskera Caballerosocialisternas kontor och tryckpressar i Valencia. Men då de var ute efter kontrollen över statens alla väpnade styrkor kunde de inte länge till tillåta existensen av en så stark och självständig skratt. När Negrín bestämt sig för att göra sig av med Prieto och göra gemensam sak med kommunisterna uppstod en möjlighet att minska deras makt. Detta skulle inte visa sig vara någon lätt uppgift då karabinjärerna hade egna politiska kommissarier, *delegats de hacienda* eller finansministeriets delegater, som i likhet med befälhavarna för det mesta var socialiser, medan kommunisternas inflytande i kåren, att döma av en rapport från Madridorganisationens säkerhetskommission, var ”minimalt”.[78] Emilio Pérez, den kommunistiske chefen för Levantearméns politiskt-militära kommission, har förklarat Negríns dilemma för mig. Negrín, sade han, blev ”ett offer för just den styrka han själv skapat … Senare [efter brytningen med Prieto], när han ville förändra saker och ting, uppstod allvarliga problem då karabinjärernas befälhavare hade kopplingar till socialistpartiet”.[79] Detta förklarar varför medlemmar av PCE och PSUC uppmuntrades att ansluta sig till karabinjärerna och vad den tidigare medlemmen av verkställande utskottet i PSUC, Miguel Serra Párnies, syftade på när han till mig sade: ”Många medlemmar av PSUC anslöt sig till karabinjärerna. Negrín spelade vårt spel och vi hans.”[80]

---

[72] *Gaceta de la República*, 1 april 1938.
[73] *Ibid.*, 20 februari 1937.
[74] Artikel av Méndez i *Indice*, nov-dec 1971.
[75] *Ibid.*
[76] I intervju med mig efter kriget.
[77] Méndez utnämndes i slutet av maj (*Gaceta de la República*, 28 maj 1937) och avgick i början av september (*ibid.*, 3 september 1937). Victor Salazar utnämndes i mitten av oktober (*ibid.*, 15 oktober 1937). Ricardo del Río från nyhetsbyrån Febus uppgav för mig att det var på order av Prieto som Salazar utsågs till generaldirektör. Méndez sade åratal efteråt att han blivit ersatt av Salazar, ”en annan socialist som åtnjöt partiets [PSOE] fulla förtroende”, *Indice*, nov-dec 1971.
[78] Servicio Histórico Militar, Documentación Roja, A 56 Leg. 558, Carpeta 1, sid. 6. En fotokopia av detta dokument finns på Hoover Institution, Bolloten Collection.
[79] Intervjuad av mig i Mexiko 1939. De stenografiska anteckningarna finns på Hoover Institution.
[80] 80. Intervju, Mexiko, 1944. Stenografiska anteckningar finns på Hoover Institution.

Därmed blev Negríns utnämning av kommunisten Marcelino Fernández som chef för karabinjärerna i stället för socialisten Victor Salazar ytterligare ett viktigt bidrag till kommunisternas plan på att ta kontrollen över alla de väpnade styrkorna i staten.

Del IX: Tvehågsenhet, motsättningar och katastrofer mångfaldigas. Kommunisternas inflytande minskar

59. Varför kämpar folket?

I enlighet med målet att närma sig västdemokratierna försökte regeringen Negrín blidka utländskt kapital.

Den 27 april upplöste man Serveis Electrics Unificats de Catalunya[1], som bildats på initiativ av CNT för att kontrollera utländska hydroelektriska företag verksamma i Katalonien. Enligt regeringens dekret skulle varje företag återfå sin status som aktiebolag (*personalidad propia*) i syfte att återlämna det till de forna ägarna. Samtidigt upplöste man också de arbetarkommittéer som bildats i början av revolutionen och en av regeringen utsedd kontrollant (*interventor*) tillsattes på varje företag. ”CNT:s organisationer”, skriver José Peirats, den anarkosyndikalistiske historikern, ”protesterade kraftfullt mot denna långtgående attack på dekretet om kollektivisering [som godkänts av den katalanska regeringen i oktober 1936].[2] En del nationalistiska grupper i Katalonien protesterade också mot vad de såg som centralregeringens inblandning i katalanskt självstyre.[3]

Dekretet, skrev *New York Posts* korrespondent i Barcelona, ”tyder på att regeringen är på väg att vidta drastiska åtgärder för att blidka utländskt kapital och därmed de viktiga finansintressen, som utövar så stort inflytande över brittisk och fransk utrikespolitik”.[4] Men bolagen var säkra på general Francos seger och brydde sig inte om gesten. Det internationella kombinatet med säte i Toronto, the Barcelona Traction, Light and Power Company, känt som *La Canadiense* – som i Katalonien ägde Riegos y Fuerzas del Ebro, Compañia Barcelonas de Electricidad, Electra Rusense, Hidro-Eléctrica del Segre, Manresana de Energía Eléctrica och Alumbrado de Poblaciones – hade flyttat högkvarteret till Zaragoza på nationalistiskt territorium. I ett brev till H Malcolm Hubbard, en ledande företrädare för bolaget i London, daterat 10 augusti 1936, skrev Fraser Lawton, företagets chef i Barcelona: ”Läget blir värre och värre för varje dag, inte en ljuspunkt i sikte för närvarande … Vi står inför varje tänkbar svårighet både affärsmässigt och privat.”[5] Det var inte troligt att dekretet av den 27 april skulle kunna locka tillbaka honom till Barcelona nu, när en seger för general Franco tycktes nära förestående.

Utan att specifikt nämna dekretet varnade FAI:s organ *Tierra y Libertad* för att ”en segerns moral” bara var möjlig att uppnå om arbetarklassen organiserades som ”en faktor av främsta betydelse”, att det skulle vara ”ren och skär galenskap att under vilka förevändningar som helst försöka ta ifrån [arbetarklassen] vad den mest önskar … att omintetgöra vad den främst försvarar. Den 19 juli 1936 markerade en ny era i Spaniens historia. För proletariatet öppnades då … vägen till frigörelse … Med produktionsmedlen inledde den en ny historisk epok genom att skapa och pröva nya samhällsformer.[6] När vi talar om en segerns moral tänker vi på arbetarna. Är det inte absurt hur mycket som görs för att demoralisera dem genom att ta ifrån dem deras revolutionära landvinningar, det som stärker deras kampvilja, får deras insatser att öka och gör dem okuvliga i sitt försvar av friheten?”[7]

Medan försöken att blidka utländskt kapital pågick utsågs regeringskontrollanter för att upphäva kollektiviseringen av och nationalisera några spanska företag, en politik som bedrevs i begränsad utsträckning i den industrialiserade delen av Katalonien av ekonomidepartementet

---

[1] *Gaceta de la República*, 28 april 1938.
[2] Se kapitel 22 för information om dekretet. För CNT:s protester mot attacker på dekretet, se *Solidaridad Obrera*, 11, 31 maj 1938.
[3] *La CNT en la revolución española*, III, sid. 124.
[4] 16 juni 1938.
[5] Jag är Adrian Shubert tack skyldig för att ha försett mig med fotokopior av Fraser Lawtons telegram och brev från Barcelona i juli och augusti 1936. Enligt Shubert är originalen i Jack Goerings ägo, en familjemedlem. Fotokopiorna finns i Bolloten Collection, Hoover Institution.
[6] Se kapitel 22.
[7] 14 maj 1938.

under PSUC-ledaren Estanislao Ruiz Ponsetti.[8] Vidare återlämnades andra företag till de gamla ägarna. ”De som var drivande i denna trend”, skrev *Solidaridad Obrera,* förfogade inte över det organiserade proletariatets ”nivå av återhållsamhet och ansvarskänsla” och var ute efter ”att återinföra vissa privilegier och rent av skapa nya sådana”, utan hänsyn till moralen hos tusentals arbetare och stridande.[9] Även om bara ett fåtal företag återlämnades till sina tidigare ägare, på grund av att många ägare hade avrättats eller flytt till nationalisternas territorium när inbördeskriget startade, kunde utländska korrespondenter, som under den kommunistkontrollerade presscensuren fått minimera revolutionens omfattning, nu göra stort nummer av det fåtal återlämnanden som skedde.

”Om den spanska republiken någonsin alls var ’Röd’, som dess fiender kallade den”, konstaterade korrespondenten för *New York Post*, ”visar de stora insatser som sker för att återlämna fabriker och gruvor till de gamla ägarna, att den etiketten inte längre är giltig. I själva verket kollektiviserades aldrig ett stort antal industriella egendomar, som fortsatt att verka under privat ledning och ägande. Hundratals andra, som togs över av arbetarsovjeter i början av inbördeskriget, har återlämnats till ägarna. Återstoden, förklarade en regeringstjänsteman för mig, kommer också att ’avkollektiviseras’ i sinom tid. Samme tjänsteman fastslog att regeringen Negrín blivit mer konservativ och kapitalistisk än den regering som fanns före den aragonska offensiven och förutsade att eventuella framtida regeringsombildningar skulle göra den än mer högerpräglad. Vad denne tjänsteman inte tillade var att regeringen har ett politiskt syfte med avkollektiviseringen. Den vill därigenom visa Storbritannien, Frankrike och USA att den republikanska regeringen inte är någon ’Röd’ regering.”[10]

Artikeln hade uppenbarligen fått information ur officiella källor i propagandasyfte, för det verkliga antalet återlämnanden var ”minimalt, obetydligt” för att citera Cardona Rosell, medlem av CNT:s nationella ledning.[11] Men enbart hotet om att rulla tillbaka de landvinningar arbetarna gjort och centralregeringens oförmåga att godkänna några som helst lagar för att bekräfta revolutionen skapade tvivel och oro på medlemsnivå inom den frihetliga rörelsen. Detta hot hade vilat tungt efter dekretet av den 2 september 1937, undertecknat av Juan Negrín som då var finansminister, som gjorde industrikollektiven skattepliktiga, men utan att förse dem med någon rättslig status.[12]

Särskilt hotfullt var dekretet av den 11 augusti 1938 då krigsindustrin militariserades, något som anarkosyndikalisterna betraktade som minst lika avskyvärt som en nationalisering.[13] Trots att de anläggningar som det gällde hade kollektiviserats av arbetarkommittéer och övertagandet därefter getts laga kraft genom det kollektiviseringsdekret som *Generalitat* antog i oktober 1936, erkände centralregeringen aldrig denna åtgärd. ”Den omedelbara följden [av militariseringsdekretet]”, skriver Peirats, ”var utnämning av tekniker utifrån politiska kriterier och upprättandet av en omfattande byråkrati av inspektörer och rådgivare, många av dem ryssar, som fogade sig efter ett politiskt parti och vars direktiv inte gick att ifrågasätta. Följderna blev förstås sorgliga: en långsam demoralisering av arbetarna sedan de förlorat kontrollen och verkliga tekniker ersatts med specialister på politisk förkunnelse. Allt detta fick negativa effekter för produktionen.”[14] Dekretet, skrev han i ett senare avsnitt, utfärdades

---

[8] Se Josep Maria Bricall, *Politico económica de la Generalitat, 1936-1939*, sid. 346. Ruiz Ponsetti var medlem av PSUC:s centralkommitté.
[9] 9 juni 1038.
[10] 15 juni 1938.
[11] Se Cardona Rosells brev till mig, daterat 29 april 1950 (Hoover Institution).
[12] *Gaceta de la República*, 3 sepember 1937. För värdefulla kommentarer om dekretet, se Albert Pérez-Baró, *30 reses de collectivisme a Catalunya*, sid. 143-44.
[13] Vad anarkosyndikalisterna tyckte om nationaliseringar framgår av följande citat ur en av deras tidningar: ”Om nationalisering genomfördes i Spanien som socialister och kommunister önskar vore vi på väg mot diktatur, för om allt nationaliserades skulle regeringen bli herre, chef och total boss över allt och alla.”, *Nosotros*, 9 mars 1937. Se även *Tierra y Libertad*, 14 augusti 1937.
[14] *La CNT …*, III, sid. 185. Se även Peirats, *Los anarquistas en la crisis politica*, sid. 343-44.

av en regering där CNT ingick. ”Om de högre nivåerna i CNT verkade ge det sin välsignelse var detta inte fallet bland medlemsbasen och det finns rikligt med exempel på det envetna motstånd arbetarna gjorde mot hanteringen av krigsindustrin.”[15]

Exempel på den sortens motstånd går att hitta i protokollet från sammanträdet med CNT:s nationella plenum den 15 oktober 1938, då den katalanske delegaten uttryckte oro för att CNT skulle sväljas av UGT om kontrollen över krigsindustrin överlämnades till kommunistdominerade instanser, eftersom anarkosyndikalisterna då skulle ”hamna utanför” skötseln av de fabriker och verkstäder man kontrollerade. ”Och allt detta”, sade delegaten, ”har nationella kommittén gått med på! Vi måste tala om att detta är den väg som leder till avgrunden och till katastrof.”[16]

För arbetarna i CNT-FAI var det lika oroande att en del företag återlämnades till sina gamla ägare. I en artikel med rubriken ”Varför kämpar folket?” i *Tierra y Libertad* hette det: ”Hela världen vet att Spaniens folk inte kommer att återgå till den regim som avskaffades i juli 1936. Trots allt som sägs om motsatsen, allt som sker för att bromsa framstegets hjul, i syfte att blidka den internationella reaktionen och de samhällsklasser som blivit av med sina privilegier, blir följden bara att underminera vår stridsmoral och den offervilja som måste till för att bärga segern.”[17]

Det är uppenbart att ovissheten om revolutionens framtida utveckling plågade arbetarnas sinnen. ”Vi har som ett fördärvligt misstag, eller, värre ändå, en farlig manöver, sagt nej till tendensen att offra vårt folks mest avgörande och dyrbara landvinningar för en ytterst hypotetisk hjälp utifrån”, hette det i *Solidaridad Obrera*.[18] En sådan uppoffring, skrev tidningen i ett annat sammanhang, skulle leda till ”ett ras för moralen bakom fronten och därmed också vid stridsfronterna. Det skulle vara likvärdigt med att säga till de stridande att de måste avstå från de viktigaste motiven för kampen.”[19]

Det är nu dags att ställa frågan huruvida de historiker (och de nutida politiska aktivister som exempelvis från Abraham Lincoln-brigadens veteraner) som framställer inbördeskriget som främst en konflikt mellan demokrati och fascism har fullt ut förstått, eller om de medvetet förvanskar konfliktens verkliga karaktär på den republikanska sidan och det verkliga skälet till Sovjets inblandning, eller den seismiska kraften i den revolution som skakade den demokratiska republiken 1931.[20] Enligt en del historiker var revolutionen inte en händelse utan motstycke vad gäller djup och omfattning i europeisk historia, utan bara en beklaglig företeelse, som för att tala med Angel Viñas – en god representant för denna tankeskola – ”grymt solkade ned bilden av republiken utomlands” och ”blev ödesdiger för republiken och dess utrikespolitik”. Detta var orsaken till, sade han i en intervju 1979, att han tillskrivit Stalin och det spanska kommunistpartiet sådan betydelse för att ”hålla tillbaka revolutionen” och i sin krigföring ”helt och hållet” satsat på att ”förbättra bilden av republiken hos de brittiska och franska regeringarna och få dem att inta en långt mer gynnsam hållning till republiken, kanske rent av att ingripa direkt”. Till sist, tillade han, gick inte detta mål att uppnå. ”Men givetvis insåg Stalin problemet från allra första början … Hans berömda brev till Largo Caballero är ett klart exempel på detta … Tvärtemot vad som idag påstås i många böcker tror jag inte att detta innebar att Sovjetunionen skulle blanda sig i republikens inre angelägenheter eller att

---

[15] *La CNT …*, III, sid. 187-88.
[16] ”CNT. Pleno Nacional de Regionales, Celebrado en Barcelona el Día 15 de octubre de 1938”, CNT-FAI Archives, International Institute of Social History, Paquete 54, Caja 54, C fotokopia på Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”CNT. Pleno de Regionales , 15 oktober 1938”.
[17] 20 augusti 1938.
[18] 1 oktober 1938.
[19] 28 november 1938. Se även *Solidaridad Obrera*, 10, 11, 20 november, 4 december 1938 och *Tierra y Libertad*, 10 december 1938.
[20] Se kapitel 4 för rikligt med vittnesmål som påvisar omfattningen av revolutionen och republikens sammanbrott.

Largo Caballero kände sig kränkt av det. I varje fall är inte detta belagt. Men för att återgå till frågan om revolutionen stämmer det att det var omöjligt att hindra den från att bryta ut och detta beseglade republikens öde. Nu är det ändå så att krig hänger på entusiasm. Så länge som revolutionen pågick fanns entusiasm. När det sattes stopp för revolutionen avog entusiasmen i många sektorer. Till syvende och sist står det klart att kriget inte gick att vinna genom att förlita sig på en revolution."[21]

Med tanke på det dubbeltydiga i detta uttalande är det av vikt att klargöra en del grundläggande frågor med ett citat ur några stycken från det analytiska arbetet *Krisen i den kommunistiska rörelsen* av Fernando Claudín, som i nära 30 år hade en ledande ställning inom PCE innan han 1964 valde att gå skilda vägar med partiets generalsekreterare Santiago Carrillo:

> Om kriget bara hade varit ett tekniskt och militärt företag skulle det vara svårt att finna någon anledning att klandra PCE:s, Kominterns och Sovjetunionens bidrag till det spanska folkets kamp mot fascismen … PCE:s tes: "om man inte vinner kriget är inte någon revolution möjlig", var helt uppenbart riktig, men den andra som alltid åtföljde den första: "genom att vinna kriget har vi vunnit revolutionen"[22] var helt igenom oklar. Ty var och en av de politiska och fackliga organisationerna i det republikanska lägret hade … sin egen uppfattning om "revolutionen" …
>
> Och republikens hela framtid berodde i sista hand på det slags socio-politiska regim som upprättades under inbördeskriget. Den militära styrka som PCE, Komintern och den sovjetiska hjälpen ställt på fötter tjänade två politiska huvudmålsättningar: att militärt stå emot upprorsmakarna och säkra upprättandet av en "borgerligt demokratisk" republik av det slag som var acceptabelt för de borgerliga republikanerna och i princip även för "västdemokratierna". Men som ett verktyg för denna andra målsättning råkade PCE:s, Kominterns och Sovjetunionens militära styrka i konflikt med den revolutionära verkligheten och med proletariatets majoritet, som betraktade denna verklighet som sin största erövring. En sådan konflikt kunde inte annat än att i det långa loppet försvaga republikens militära styrka. De två politiska målsättningarna … kompletterade inte varandra, utan stod i motsättning till varandra. Den andra undergrävde den förstas positiva effekter …
>
> Under de första månaderna 1937 blev caballeristerna, anarkosyndikalisterna och POUM-isterna övertygade om att deras anpassning till den linje Moskva lagt fram inte hade haft någon som helst positiv effekt på "västdemokratiernas" attityd. Den hade tvärtom resulterat i en ständig tillbakagång för revolutionens ursprungliga "proletära innehåll" och i ett stärkande av PCE, de reformistiska socialisterna och de borgerliga republikanerna inom de politiska och militära strukturerna …
>
> Stora sociala revolutioner, som den spanska, måste nämligen antingen beslutsamt drivas till sina yttersta konsekvenser, eller så kommer de inte mindre beslutsamt drivas tillbaka och utmynna i en kontrarevolution. Långt innan de fascistiska trupperna marscherade in i Barcelona och Madrid, installerade sig kontrarevolutionen i det tysta i den republikanska zonen. Efter hand som inbördeskriget drog ut på tiden, med umbäranden och uppoffringar i släptåg, och efter hand som de militära styrkeförhållandena ändrades till fördel för fienden (som mottog en mycket större hjälp av Tyskland och Italien än den republiken erhöll av Sovjetunionen), bredde modlöshet och defaitism ut sig bland de småborgerliga skikten i stad och på land och smittade också delar av proletariatet. Azañas och Prietos kapitulationistiska politik fick en allt bredare social bas, medan kommunisternas tal om motstånd till varje pris mötte allt större skepsis. PCE ansträngde sig desperat för att hejda denna försämring av situationen. Men varken propagandan eller de åtgärder som vidtogs för att stärka armén och öka vapenproduktionen, kunde kompensera det tomrum som uppstått efter förlusten av det som hade varit den folkliga kampviljans viktigaste drivfjäder, den revolutionära entusiasmen.[23]

Claudín kommer sedan in på något som varit föga känt och som delvis förklarar tecknen på den demoralisering inom PCE som kom till uttryck kort innan kriget var över. Efter att ha konstaterat att den mest radikala delen av proletariatet kände sig avvisad och sviken och också inom kommunistpartiet började "tvivel och tvekan visa sig bakom den optimistiska fasaden",

---

[21] "Entrevista con Angel Viñas" av Ricardo Dessau i *Tiempo de Historia*, maj 1979.
[22] Claude anger som källa för detta citat, José Díaz, *Tres años de lucha*, sid. 350, men anger inte utgåva.
[23] Claudín, *Krisen i den kommunistiska* rörelsen, sid. 187-89.

fortsätter han: ”Kritiska röster höjdes mot politiken att alliera sig med de borgerliga republikanska ledarna och reformisterna i PSOE, och man gav uttryck för idén att den enda utvägen ur situationen var att partiet helt tog ledningen av kriget i sina egna händer. Dessa tendenser var förbundna med en övertygelse, som spreds bland många kommunister, att de förhoppningar man ställt på hjälp från ”västdemokratierna” hade visat sig vara fullständigt illusoriska.” [24]

Oavsett omfattningen av denna avvikelse, som avspeglade en växande känsla av skepsis inom partiet, blev den aldrig stark nog för att leda till någon förändring av politiken och den blev också snabbt korrigerad av Togliatti. I sin rapport till Komintern, daterad 21-22 april 1938, skrev han: ”Den tendens jag fått ta itu med vid flera tillfällen är uppfattningen att alla problem går att lösa om partiet självt tar hand om alla maktnivåer och att detta borde ske så snart som möjligt. Vi hade också obeslutsamhet hos Pepe [partisekreteraren José Díaz] beträffande tanken på en ren arbetarregering. Men den lyckades vi snabbt få bukt med.” [25]

Trots sådana belägg förnekade La Pasionaria i intervjuer långt efteråt med eftertryck att det funnits några tendenser till avvikelser i partiet: ”Vi tog aldrig upp frågan om socialism under kriget”, sade hon, ”bara frågan om försvar av republiken och demokratin … På den punkten rådde det aldrig någon vacklan inom partiet.”[26] Ändå gav den avvikande tendensen sig hastigt tillkänna offentligt i Madrid när *Mundo Obrero*, som inte var tillräckligt hårt övervakad av politbyrån i Barcelona, dristade sig till att påstå: ”Det går inte att, som en annan tidning gör, säga att ’enda tänkbara resultatet av kriget är att Spanien varken blir fascistiskt eller kommunistiskt, därför att det är så Frankrike vill ha det’. Spanska folket kommer att segra även om kapitalisterna är emot oss.”[27] Politbyråns svar var kategoriskt. Det var undertecknat av José Díaz, men var helt klart inspirerat av Togliatti, om denne inte rent av skrivit det. Det sade:

> Uttalandet att ”*enda tänkbara resultatet av krig är att Spanien varken blir fascistiskt eller kommunistiskt*” är helt korrekt. För att eliminera minsta tvivel måste än en gång upprepa att spanska folket utkämpar detta krig *för sitt nationella oberoende … och för att försvara den demokratiska republiken …* Vårt parti har aldrig haft för avsikt att etablera en kommunistisk regim efter kriget. Om de arbetande massorna, bönderna och städernas småbourgeoisie följer oss och litar på oss beror det på att de vet att vi är de mest ihärdiga försvararna av nationellt oberoende, frihet och republikens konstitution … Att väcka frågan om att upprätta en kommunistisk regim skulle splittra folket, eftersom en kommunistisk regim aldrig skulle accepteras av alla spanjorer, inte på något vis, och vårt parti kommer aldrig att göra något som splittrar folket … Ni säger att ”spanska folket kommer att segra även om kapitalisterna är mot oss” … men politiskt är inte detta förenligt med läget eller vårt partis och Kommunistiska internationalens politik. I min rapport till centralkommitténs plenum i november sade jag: ”Det finns något som alla demokratiska stater kan ställa sig bakom och enigt agera kring … och det är försvaret mot det krig som hotar oss alla.” När jag talade om ”alla demokratiska stater” avsåg jag inte bara Sovjetunionen, där socialistisk demokrati råder, utan på Frankrike, England, Tjeckoslovakien, USA, osv. Det är demokratiska stater men kapitalistiska. Vi vill få dessa stater att hjälpa oss, vi anser att de skulle försvara sina egna intressen om de gjorde så … Den hållning ni intar i er artikel är något helt annat och felaktigt. Det misstag ni gör er skyldiga till är att ni glömmer den internationella karaktären av vår kamp.[28]

Av detta otvetydiga svar stod det klart att den spanska politbyrån, styrd av Komintern, avsåg att framställa sig med samma moderata fasad som man gjort sedan konflikten startade.

---

[24] *Ibid.*, sid. 189-90.
[25] *Escritos sobre la guerra de España*, sid. 196-97.
[26] Jaime Camino, *Intimas conversaciones con La Pasionaria*, sid. 117.
[27] 23 mars 1938.
[28] *Frente Rojo*, 30 mars 1938. För Claudíns kommentarer om brevet i *Mundo Obrero* och José Díaz svar, se *Krisen …*, sid. 618, not 159.

Del X: Slutet för motståndspolitiken

64. Segismundo Casado, Cipriano Mera och de frihetliga

I centrum för rörelsen för att få slut på kriget stod överste Segismundo Casado och till honom rörde sig nu motståndarna till Negrín och PCE. Även om kommunisterna och de sovjetiska militära rådgivarna ogillade honom[1] var aldrig hans yrkesmässiga kompetens och lojalitet mot Republiken ifrågasatt under kriget. Casado var en ståndaktig republikan och vid inbördeskrigets början chef för Manuel Azañas presidentgarde. Han och PCE hade varit fientligt inställda till varandra från allra första början. Efter starka påtryckningar från partiet hade krigsministern Largo Caballero också avpolletterat honom från posten som operationell chef för generalstaben på grund av hans kritik av den orättvisa fördelningen av sovjetiska vapen. I en gest av trots såg Caballero emellertid till att snabbt återinsätta honom och i slutet av 1936 fick han uppdraget att organisera Folkarméns blandade brigader med understöd av en sovjetisk general och två sovjetiska överstar.[2] När Indalecio Prieto i maj 1937 fick kontrollen över försvarsministeriet blev Casado chef för Artonde och Tjugoförsta armékårerna och den Andalusiska armén.

Casado gav visserligen aldrig efter för kommunisternas lockrop, men upprätthöll ändå hyggliga relationer med partiet på våren och sommaren 1938 sedan Negrín blivit premiär- och försvarsminister och kommunisten Antonio Cordón utsetts till undersekreterare för armén och därmed i praktiken den som hade kontrollen över markstyrkorna. I maj utnämndes Casado rent av till befälhavare för den viktiga Centralarmén[3], som omfattade Första, Andra, Tredje och Fjärde armékårerna, de tre första under ledning av yrkesofficerare, Luis Barceló, Emilio Bueno och Antonio Ortega, samtliga medlemmar av PCE[4] och den fjärde under den kände anarkisten och milisledaren Cipriano Mera. Militärhistorikern Ramón Salas Larrazábal har säkert helt rätt när han skriver att Casado på våren och sommaren 1938 ”inte drömde om kapitulation, utan om seger”.[5] Kommunisternas organ i Madrid, *Mundo Obrero*, applåderade utnämningen av Casado, hyllade hans ”lojala inställning till Republiken och folket” och beskrev honom som ”antifascist och liberal” och som ”motståndare, långt före den militära resningen, till de reaktionära kaster som styrde vårt land”.[6]

De följande månaderna, allt eftersom de interna striderna på den republikanska sidan ökade i intensitet, skulle Casados förhållande till PCE stadigt försämras och hans fientlighet gentemot partiet blev det klister som band honom samman med motståndarna till partiet. ”Stödet för Casado”, skriver Manuel Tagüeña, tidigare kommunist och befälhavare för Femtonde armékåren, ”grundades på den fiendskap många socialister, anarkister och republikaner hyste mot kommunisterna under de bittra politiska striderna under kriget”.[7] Därmed förenades två viktiga faktorer för att göra Casado till situationens herre under de avgörande veckorna av inbördeskriget: hans nyckelposition som chef för Centralarmén och hans fientlighet gentemot PCE. Det är tveksamt, som den moderate socialisten och tidigare generaldirektör för säkerhetsfrågor Gabriel Morón säger, om någon annan kunde ha åtagit sig att initiera upproret[8], för det

---

[1] För en sovjetisk syn på Casado, se N Voronov, chef för det sovjetiska artilleriet i Spanien, i *Pod znamenem ispanskoj, 1936-1939*, sid. 86.
[2] Segismundo Casado, *The Last Days of Madrid*, sid. 52.
[3] *Frente Rojo*, 19 maj 1938.
[4] Deras politiska tillhörighet återfinns i kommunisternas officiella historieskrivning, *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, IV, sid. 229-30, not 1; även i Tagüeña, *Testimonio de dos guerras*, sid. 307.
[5] *Historia del ejército popular de la república*, II, sid. 2286.
[6] 11 maj 1938. För biografiskt material om Casado, se Michael Alpert, *El ejército republicano en la guerra civil*, sid. 301-03; Casado, *Así cayó Madrid, The Last Days of Madrid* och hans ”Las Memorias Inéditas del Coronel Casado” i *Pueblo*, 28, 30, 31 oktober, 1-4, 6-11, 13, 14 november 1967; Ricardo de la Cierva, *Historia illustrera de la guerra civil*, II, sid. 492-511; Antonio Cordón, *Trayectoria*, sid. 368, 471-74; Salas Larrazábal, *Historia del ejército popular*, II, sid. 2286-89; Teresa Suero Roca, *Militares republicanos de la guerra de España*, sid. 191-231; Cristóbal Zaragoza, *Ejército popular y militares de la república, 1936-1939*, sid. 237-45.
[7] *Testimonio*, sid. 323.
[8] *Política de ayer y política de mañana*, sid. 139.

fanns ingen annan vare sig villig eller kapabel att axla ansvaret till hands. I varje fall var inte general José Miaja – som framställts som hjälten från Madrid och nu var generallöjtnant och högste befälhavare för de väpnade styrkorna i centrum- och sydzonen – den mannen. Han saknade den moraliska styrka som krävdes för att sätta sig upp mot PCE:s politiska och militära maskineri, som fortfarande var orubbat i Madridzonen. Lika lite är det sannolikt att någon av de missnöjda befälhavare som deltog på mötet i Los Llanos den 15 februari hade velat åta sig bördan.

Redan innan Negrín återvänt till Spanien hade Casado bestämt sig för att ta saken i egna händer. ”Vi kunde inte fortsätta att sitta med armarna i kors”, skriver han, ”utan att fatta något beslut.”[9] Han talade med armébefälhavarna och partiledarna – ”givetvis med undantag för kommunistpartiet”. ”De var samtliga överens om att kriget måste få ett slut så snart som möjligt, men de vek undan med blicken i hopp om att någon annan skulle göra jobbet.”[10] Den 2 februari träffade han generalerna Miaja, Matallana och Menéndez och informerade dem om sitt beslut att störta Negrín och att han snarast skulle försöka upprätta kontakter med nationalisterna. ”Utan någon diskussion”, tillägger han, ”betraktade de tre generalerna sig som delaktiga i beslutet med alla dess konsekvenser.”[11]

Casado uppger också att han dagen därpå träffade Julián Besteiro, högersocialist och marxist på akademisk nivå och nu den mest respekterade och ansedde socialistledaren i Spanien. Som chef för *Junta de Reconstrucción de Madrid*, en rent symbolisk post, hade han blivit kvar i huvudstaden genom hela kriget, i det närmaste helt frånkopplad från virvlarna i de partipolitiska stridigheterna. I grunden en fredens man hade han varit Azañas representant vid kröningen av Edward VIII i juni 1937 och då till britterna framfört presidentens önskan om en förhandlingsuppgörelse. Även om han före kriget och under de två första åren av konflikten varit på kant med *Caballeristas* och *Prietistas* hade hans anseende och popularitet stärkts oerhört när kriget malde på och behovet av fred blivit helt avgörande. När Casado bad om hans medverkan svarade han att han tänkte stödja honom ”*villkorslöst*” men ”*enbart i syfte att åstadkomma fred*”.[12]

Viktigast av Casados allierade och avgörande för om kuppen skulle lyckas var Madridorganisationerna av CNT och FAI samt Cipriano Meras Fjärde armékår. ”Trots att kommunisternas makt ökat och hotade dränka de frihetliga”, skriver Luis Romero, den berömde historikern och författaren, ”hade [CNT och FAI] behållit en viss kraft och deras led hade inte drabbats av de deserteringar som underminerat de socialistiska och borgerligt republikanska partierna, vilka hade attraherats av Negríns intensitet, och som hade fyllt ut PCE:s led eller dragits med i dess omloppsbana … Mellan Casado och de frihetliga … hade ömsesidigt tycke uppstått där de djupaste rötterna låg i överstens motvilja mot kommunisterna.”[13]

Särskilt viktigt i Casados relation med CNT var hans förhållande till Cipriano Mera, som sedan länge gjort sig av med sitt filosofiskt grundade motstånd mot disciplin och militarisering, vilket behandlats i ett tidigare kapitel.

Luis Romero skriver: ”Cipriano Mera [var] en av de mest framträdande av de ledare som uppstod ur miliserna, en av dessa speciella personligheter som då och då banar sig väg i det spanska folkets historia, det äkta och olyckliga spanska folket. På grund av hans frihetliga bakgrund har ingen på ett adekvat sätt tecknat Meras levnadshistoria och sannolikt kommer så heller inte att bli fallet.[14] Inte heller blev han som vissa andra höjd till skyarna i propagandan.

---

[9] Casado, *Así cayó Madrid*, sid. 199.
[10] *Ibid*.
[11] *Ibid.*, sid. 199-200
[12] *Ibid.*, sid. 200-01. Min kurs.
[13] *El final de la guerra*, sid. 121-22.
[14] Två biografier om Mera har faktiskt skrivits: Miguel González Inestal, *Cipriano Mera, revolucionario*, (1943) och Joan Llarch, *Cipriano Mera: Un anarquista en la guerra civil española* (1977).

Han föddes 1896 och fastän han forftatande var ung uppvisade de få fotografierna av honom ett åldrande ansikte, djupt fårat av hårt arbete, umbäranden och lidande, men ändå upplyst av de ideal som drev honom."[15]

Tidigare hade Romero skrivit:

> Före kriget hade Cipriano Mera … varit sekreterare i byggnadsarbetarnas fackförening. Hans integritet var obestridlig och efter att han hade anslutit sig till miliserna steg han i rang och blev så småningom överstelöjtnant med befäl över Fjärde armékåren, som försvarade Guadalajara och Cuencafronterna. Till yrket var han murare. Han hade haft en mycket kort skolgång men lyckades omge sig av ytterst pålitliga yrkesmilitärer … Han började studera militärvetenskap efter bästa förmåga, eftersom han förstod att om man ville bekämpa en armé var det avgörande att ha en armé. Han var idealist av det stridbara och asketiska slaget, försedd med militära instinkter precis som våra stora folkledare i forna tider. Fjärde armékåren var främst frihetlig, men den disciplin som Mera ålade sig själv och sitt manskap var strikt … Trots att deras familjebakgrund skilde sig åt … hade Casado och Mera samma militära åskådning beträffande krigets förlopp och den stramhet de visade prov på … De respekterade varandra och mellan de båda männen, den ene yrkesmilitär och den andre från miliserna, uppstod en vänskap baserad på ömsesidig tilltro.[16]

Inte minst ifrågasatte de värdet av motståndspolitiken. När Casado träffade Negrín den 12 februari dolde han inte sin pessimism. Inte heller lät han sig imponeras av Negrins vaga förhoppningar om att den krigsmateriel och det manskap som internerats i Frankrike skulle få tillstånd att komma tillbaka till Spanien. Lika pessimistisk var Cipriano Mera vid ett annat möte med Negrín i slutet av februari. Deras konversation, som Mera återberättat, förtjänar att återges:

> Mera: Ni vet mycket väl, Señor Negrín, att styrkorna i Frankrike … inte kommer att återkomma och att de vapen franska myndigheter lagt beslag på inte kommer att komma tillbaka till Spanien igen. Dessutom vet ni också att ingen regering kommer att hjälpa oss och att vi inte kommer att få några vapen någonstans ifrån … Vår underlägsenhet har förvärrats efter förlusten av Katalonien, eftersom vi inte längre kan räkna med dess industri eller få hjälp från Ebro- och Östarméerna, som båda är borta för gott efter nederlaget. Vår Centrumarmé är fortfarande intakt och väl förberedd, men utan tillräckligt med vapen och efter månader utan tillräckligt med mat … Manskapets moral har fortsatt att sjunka på grund av de defaitistiska stämningarna bland civilbefolkningen och oredan inom den republikanska regeringen, om det nu fortfarande finns någon. Ni måste veta att min pessimism är mer än befogad.
>
> Negrín: … Jag har gjort allt som varit möjligt för att inleda förhandlingar med fienden, inklusive en begäran till den brittiska regeringen att fungera som medlare, men utan något som helst resultat. Av detta skäl finns ingen annan politik än totalt motstånd. För detta förfogar vi över tusentals artilleripjäser, kulsprutor och granatkastare, över 500 plan och stora mängder ammunition av alla sorter.
>
> Mera: Och var finns dessa enorma kvantiteter materiel, Señor Negrín?
>
> Negrin: Det har jag i Frankrike …
>
> Mera: Visst, givetvis, i Frankrike. Men vi befinner oss i Spanien. Tror ni på allvar att ni ska lyckas få över det till Madrid?
>
> Negrin: Jag tror det.
>
> Mera: Ni säger att ni "tror det", vilket betyder att ni inte är riktigt säker.[17]

Meras dysterhet delades av en överväldigande majoritet av frihetliga i centralregionen. Detta framgick under diskussionerna på det specialplenum CNT höll i Madrid i slutet av februari. José García Pradas, chefredaktör för anarkosyndikalisternas dagstidning *CNT* som var på plats och gett oss den bästa, om än så detaljerade, skildringen av mötet och CNT-ledarnas fortsatta aktiviteter i Madridregionen, har beskrivit stämningen: "Vi ansåg läget vara så katastrofalt att

[15] *El final de la guerra*, sid. 181.
[16] *Ibid.*, sid. 122.
[17] Mera, *Guerra, exilio y cárcel de un anarcosindicalista*, sid. 198-200.

det varken föreföll möjligt att göra motstånd eller sluta fred.” Alla var överens om att det var nödvändigt att undvika ”fasorna med en militär katastrof följd av upplösning bakom fronten när man där blivit vansinnig av desperation och panik som inträffade i Málaga, Santander, Asturien och Katalonien”.[18]

I hopp om att undvika ett fullständigt sammanbrott beslutade plenum att bilda en regional försvarskommitté bestående av militär-, polis- och propagandaavdelningar med ”extraordinära befogenheter”. I den ingick Eduardo Val, sekreterare, Manuel Gonález Marín, Manuel Salgado, Manuel Amil och José García Pradas, samtliga framträdande medlemmar av den regionala organisationen. ”Två eller tre dagar senare”, uppger García Pradas, ”talade jag med Val och Emil. Jag sade åt dem att vi höll på att förlora tid … och att vi löpte risken att Negrín och kommunisterna … kunde slå till och krossa oss … att en statskupp låg i luften att vi skulle dra det kortaste strået om vi inte agerade först.”[19]

Oron för att PCE skulle göra en föregripande kupp dominerade bland ledarna för CNT för, som läsaren erinrar sig, hade kommunisterna kontrollen över tre av de fyra armékårer som ingick i Casados Centrumarmé. Enligt García Pradas tog CNT:s försvarskommitté upp frågan med Casado för att bestämma sig för ”hur resningen, som för varje dag blev allt mer angelägen och oundviklig”, skulle gå till.[20] Kommittén tog också kontakt med ledare för andra organisationer. ”Vi talade med José del Río och andra ledare i *Union Republicana* som skämdes över hur deras chef, Don Diego Martínez Barrio [som stannat kvar i Frankrike] betedde sig och vi var överens i alla frågor. Samma var fallet med representanterna för *Izquierda Republicana* i Madrid, som inte kunde förlåta Azaña för att han avgått och för hans hycklande och gnälliga deklaration. Medlemmar av båda partier sade förfärliga saker om Negrín, men vi visste att om vi ville störta honom kunde vi bara lita på våra egna krafter.” Kommittén träffade också Hilario de la Cruz och Gómez Egido, ledare för *Agrupación Socialista Madrileña*, socialistpartiets största lokalorganisation. ”De ansåg att vi var på väg mot en katastrof där inget och ingen skulle klara sig … De sade sig gå med på våra planer reservationslöst och uppmanade oss i förtäckta former att sätta igång det uppror de själva inte hade resurser till … De betraktade vår rörelse som den enda kraften som var i stånd att kunna få till stånd en framgångsrik revolt … Två eller tre gånger om dagen vidarebefordrade Val och Salgado våra beslut till Casado och under de mötena planerades allt i minsta detalj. Segismundo [Casado] – Segis, som vi kallade honom – tog på sig att kontakta de militära ledare vi ansåg behövas. Han åtnjöt största möjliga anseende bland dem på grund av sina yrkesmässiga talanger, sitt republikanska förflutna, sin skarpa och klarsynta uppfattningsförmåga och sitt motstånd mot alla slags manipulationer riktade mot folket och den antifascistiska enigheten.”[21]

Under tiden hade överste Casado under någon tid i hemlighet förhandlat om ett slut på kriget med general Francos underrättelsetjänst i Madrid, som tagit det ursprungliga initiativet. Förhandlingarna har skildrats av den ytterst ansedde militärhistorikern överste José Manuel Martínez Bande, som haft tillgång till relevanta nationalistiska dokument i *Servicio Histórico Militar de Madrid*.[22] Följande korta genomgång av dessa förhandlingar fram till första veckan i mars 1939 baseras helt och hållet på hans undersökningar.[23]

Enligt en rapport av Julio Palacios, en professor vid universitetet i Madrid som var agent åt nationalisternas underrättelseorganisation *Servicio de Information y Policía Militar* (SIPM), hade Antonio de Luna, också han universitetsprofessor och SIPM-agent, fått specialuppdraget att ”sondera sinnesstämningen hos överste Casado”. I ett försök att vinna över Casado hade

[18] *La traición de Stalin*, sid. 47.
[19] *Ibid.*, sid. 47-49.
[20] *Ibid.*, sid. 54.
[21] *Ibid.*, sid. 55-57.
[22] Dessa dokument kan hittas i Documentación Nacional, Armario 5, Legajo 277, Carpetas 11 och 12.
[23] *Los cien últimas días de la república*, sid. 119-29 och *El final de la guerra civil*, sid. 134-54.

agenterna kort därpå låtit honom få vetskap om ”de garantier general Franco erbjöd de militärer som lade ned vapnen och som inte gjort sig skyldiga till brottsliga handlingar”.[24]

Den 1 februari mottog Palacios knapphändiga svar på trevaren: ”Informerad, samtycker och ju förr desto bättre.”

Den 11 februari fick överste José Ungría, nationell chef för SIPM i Burgos, en rapport från sina agenter där det hette att ”Casado och Besteiro ber att hedervärda yrkesofficerare (*militares decentes*) skonas”.

Den 16 februari skickades en rapport till Burgos där Casado citerades för att ha sagt, ”Jag hoppas kunna bilda en regering under Besteiro med portföljen som krigsminister för min räkning … Om så inte skulle bli fallet spelar det ingen roll. Jag kommer att sopa bort alla. Jag föreslår en frist på högst två veckor innan nationalistStyrkorna kan gå in i Madrid”. Efter att ha noterat att Casado bad om ”förbarmande” för sin stab tillade rapporten: ”Det kommer inte att vara möjligt att hindra att en del framträdande röda ledare flyr, även om [Casado] försäkrar oss att många kommer att bli kvar i Madrid och att han kommer att ta itu med att arrestera dem.”

Ändå rådde misstänksamhet beträffande Casados goda vilja, för Palacios informerade Burgos om hans ”slughet” och uppgav att ”han fortsatte med sina försök att avleda och förhala” vid en tidpunkt då ”Madrid var fullt på det klara med att en kommunistisk kupp var omedelbart förestående”.

Det var i det läget som Burgos bestämde att ”vad som verkligen behövs är att en ansvarig militär chef av högsta integritet medverkar i förhandlingarna”. Den mannen var överstelöjtnant José Centaño de la Paz, chef för artilleriförband N° 4 i Madrid och chef för en spionorganisation med namnet ”Lucero Verde” [Gröna stjärnan].[25]

Den 20 februari fick Casado besök av Centaño, i sällskap med Manuel Guitián, ytterligare en viktig SIPM-agent i Madrid.[26] Under det mötet, enligt SIPM:s rapport till Burgos, (och nu fortsätter jag att citera Martínez Bande), ”tog Casado ’ytterst hjärtligt’ emot besökarna och lät dem nästan inte få ett ord med i laget ’i sin önskan att visa att han är en orubblig fiende till sovjetledarnas gemena metoder och de grymma och orättfärdiga massor som följt dem’. Han framställer sig som liberal, brinnande republikan, bitter motståndare till Azaña [som han nyligen betecknat som ”ynkrygg” för att ha stannat i Frankrike[27]] och Álvarez del Vayo och framför allt kommunisterna öser han okvädingsord över”. På grund av ”hotet från kommunisterna” yrkade Centaño och Guitián på att Casado inte skulle dröja med sin kupp. ”[Francos] armé kan inte gå med på några dröjsmål”, sade de till honom och på detta svarade Casado att onödig brådska skulle leda till ett ”förfärligt blodbad”. Beträffande politikerna sade Casado att det bästa vore att låta dem lämna Spanien. ”Ju fler, desto bättre. Då kommer det att bli mindre blodspillan och mindre bitterhet.” Enligt samma rapport skulle Casado ha sagt att ”han föredrar att inte ha ansvaret för att få tag på och arrestera dem, dessutom planerar han att lämna landet”. I det läget lade Centaño och Guitián fram det dokument som skisserade de eftergifter general Franco var beredd att göra gentemot de officerare som kapitulerade.[28]

---

[24] Se not 28 nedan om general Francos villkor.

[25] För ytterligare information om Centaño och ”Lucero Verde”, se Cierva, *Historia ilustrada …*, II, sid. 493-95.

[26] I den engelska utgåvan av hans bok, utgiven 1939, angav Casado datum för detta besök till den 12 mars (*The Last Days …*, sid. 207). Senare ändrade han datum till 5 februari i den spanska version som publicerades 1968 (*Así cayó Madrid*, sid. 203), men förklarade aldrig skillnaden. Men också datumet 5 februari verkar felaktigt att döma av Martínez Bandet studie av relevanta dokument. Märkligt nog anger Ricardo de la Cierva, som studerat nationalisternas dokument i Servicio Histórico Militar, datumet för det första mötet med Centaño till ”en av de första dagarna i februari, förmodligen den 5” (*Historia ilustrada …*, II, sid. 494).

[27] När Azaña bestämt sig för att stanna i Frankrike bad Casado att Álvarez del Vayo skulle säga till presidenten att han var feg (Cordón, sid. 473).

[28] Martínez Bande anger de villkor Franco erbjöd de officerare som lade ned vapnen. Det nationalistiska Spanien, sade Franco, skulle vara ”generöst” mot dem som blivit lurade att strida men inte begått några brott.

”Casado läste det omsorgsfullt, visar tecken på största tillfredsställelse: ’Storartat, storartat!’ utropade han, enligt rapporten.” Denna entusiasm var, konstaterar Martínez Bande, ”långt ifrån uppriktig”. De båda SIPM-agenterna krävde då att Casado skulle ange exakt datum för den Republikanska arméns kapitulation. Casado svarade att det kunde ske ”om cirka två veckor”. I en kommentar till Casados agerande noterade Centaño i sin rapport: ”Han har ingen förståelse för den nationalistiska saken. Av det skälet funderar han på att gå i exil när kriget avslutats, men är villig att tjäna saken eftersom han förstår att det är enda utvägen och att den är hedervärd, logisk, human och spansk.”

Den 22 februari besökte Manuel Guitián för andra gången Casado. ”Han krävde åter”, skriver Martínez Bande, ”att han skulle ange ett definitivt datum för den kupp han planerade. Casado svarade att i slutet av månaden skulle han börja ta itu med frågan. Han bad nationalisterna att dröja med den offensiv, som nu var i det närmaste redo att inledas, eftersom han inte ville vara ansvarig för de blodiga våldshandlingar som skulle inträffa i Madrid och eftersom han, om offensiven inleddes, ’skulle bli tvungen att agera som Republikansk officer och uppfylla sin plikt som sådan till det yttersta’. Till sist bad han om tid och att få det förtroende som innebar att ’inte en droppe blod kommer att spillas’.” Rapporten om samtalet är lika optimistisk som den föregående. ”Vi har fått intrycket”, hette det, ”att Casado KAN VERKSTÄLLA SIN PLAN MED FULLSTÄNDIG FRAMGÅNG OCH ALLA KRAV PÅ SÄKERHET.”[29]

Men general Franco var inte belåten med att förhandlingarna gick så långsamt. Den 25 februari meddelade han sin stab att ”kapitulationen måste ske villkorslöst” och att nationalisternas armé förfogade över mer än tillräckligt med resurser för att inta Madrid ”med våld, när och hur den så önskar”. Casado utsattes uppenbarligen för ytterligare krav att ange ett bestämt datum för sin kupp och efterföljande kapitulation på general Francos nåder.

Den 27 februari mottog Francos högkvarter följande meddelande från SIPM i Madrid: ”I morgon, tisdag, kommer en *Junta de Liquidación* att bildas. Vi begär att Besteiro och överste Ruiz Fornells [en av Casados stabsofficerare] får flyga till den nationalistiska zonen tillsammans med agenter [från SIPM] för formaliteterna kring kapitulationen.” Svaret från Burgos var kategoriskt. ”Vi måste understryka att det nationalistiska Spanien inte kommer att gå med på något annat än villkorslös kapitulation … En eller två yrkesofficerare kan få komma hit, men enbart för att bli informerade om hur kapitulationen ska gå till … Att låta Besteiro eller andra civila närvara är otänkbart.”

Den 2 mars skickade SIPM i Madrid följande meddelande till Franco: ”Casado har fått svaret från Hans Excellens Generalissimon och instruktionerna. Det förefaller finnas viss misstänksamhet bland politikerna och Casados militär-civila junta ser inte ut att bli verklighet, i varje fall inte för ögonblicket … Med den juntan hoppades politikerna uppnå vad de kallar *en hedersam kapitulation*, som skulle göra det möjligt för dem som så önskar att lämna landet.” Den 4 mars fick Burgos ett nytt meddelande: ”Allt hänger på ledarnas möjligheter att lämna landet så att inte Casado framstår som förrädare.”

Casado befann sig nu under oerhört starkt moraliskt tryck från sina egna att få till stånd en hedersam uppgörelse, som skulle rädda livet på dem som var i fara och önskade lämna landet. Men utsikterna till en sådan uppgörelse var minst sagt dystra, eftersom Franco hade redan i sin beryktade Lag om politiskt ansvar av den 9 februari gjort klart att han inte tänkte diskutera något annat än villkorslös kapitulation och denna orubbliga inställning hade han upprepat under förhandlingarna.

Ändå kan Casado ha trott att avlägsnandet av Negrín och kommunisterna skulle kunna mjuka upp Francos hållning så mycket att han kunde gå med på att låta dem som ville lämna landet

---

Det finns emellertid absolut inte några antydningar om de breda eftergifter som Antonio Cordón och Hidalgo de Cisneros påstår att Casado nämnt för dem och som britterna skulle ”påtvinga” Franco, som nämns senare i detta kapitel. För texten till de villkor Franco gav Casado, se Martínez Bande, *El final de la guerra*, sid. 188.

[29] Versaler i originaltexten.

göra det och även gå med på andra eftergifter. Antonio Cordón uppger att när han träffade Casado i februari hade översten med ”något mystiskt över sig” sagt – utan att på minsta vis förråda att det pågick hemliga förhandlingar om att få slut på kriget – att ”Franco inte tänkte ge efter i frågan om repressalier, men kunde gå med på att bara låta spanska trupper gå in i Madrid och ta hänsyn till vilken ställning de republikanska ledarna och officerarna hade”. Cordón uppger också att Casado sagt att ”ytterst tillförlitliga personer, engelsmän” vid flera tillfällen besökt honom och sagt att tillräckligt med fartyg för att evakuera 20 000 hade gjorts klara och att ”Franco skulle tvingas gå med på” de fredsvillkor Casado tänkte sig.[30]

Det finns inga skriftliga belägg för att britterna gett några garantier, vare sig officiellt eller inofficiellt. I varje fall finns inga spår av detta i det stora antal dokument som den brittiske historikern Michael Alpert fått ta del av på den offentliga statistikbyrån i England.[31] Detta utesluter givetvis inte att en del dokument kan ha avlägsnats från offentligheten. Ändå strider tanken om att britterna skulle ”tvinga Franco att gå med på” vissa villkor helt mot den brittiska politik som gick ut på att upprätthålla goda relationer med general Franco.[32] Visserligen träffade en viss Denys Cown vid flera tillfällen Casado, vilket fått pro-kommunisten Edmundo Domínguez att anklaga honom för att försöka förhandla fram Madrids kapitulation med chefen för centralarmén.[33] Allt som med säkerhet går att säga är att Cowan var sambandsofficer i den Chetwode-kommission som brittiska regeringen utsett för att förhandla om fångutväxling. ”Casado var mycket bekymrad för de nationalistsympatisörer som satt fängslade”, uppger Alpert, ”och under fredssamtalen månaden därpå varnade han nationalisterna för att fångarna kunde komma att dödas om han blev tvungen att använda sig av ett desperat motstånd. I den febrila stämning som rådde i Madrid uppmärksammades Cowans besök, men det finns inget som tyder på att han spelade någon roll för att övertyga Casado om att han måste kapitulera.”[34] Alpert har senare sagt mig (1987) att han ”inte längre har en lika bestämd uppfattning” som när han först studerade frågan och nu är beredd att betrakta det som ”en öppen fråga”.[35]

Det är faktiskt troligt att han har rätt när han gissar att ”Cowan kan ha blivit tillsagd, under allmänna samtal innan han åkte till Spanien, att han om han fick tillfälle skulle försöka uppmuntra Casado att komma överens med Franco”.[36] Om detta stämmer kan Cordóns uppgift att Casado talat om för honom att britterna gett honom vissa försäkringar vara korrekt. Det är också sannolikt att när Casado berättade för Cordón om dem hoppades han få dennes stöd mot Negrín precis som han tydligen också försökte påverka den kommunistiske flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros med tal om samma påstådda garantier. I en intervju med mig 1940 hävdade Cisneros att Casado i slutet av februari sagt honom att den ”engelske representanten” i Madrid hade gått i god för att Franco skulle gå med på ”bra fredsvillkor”. Den 2 mars sade Casado också till Cisneros, enligt de stenografiska anteckningarna från min intervju: ”Jag kan försäkra dig att Franco aldrig kommer att förhandla med Negrín, men jag är fullständigt säker på att om flera hedervärda militära ledare förhandlar direkt med honom kommer vi att få igenom följande: 1. Varken morer eller frivilliga [italienska och tyska soldater] eller främlingslegionen kommer att gå in i Madrid. 2. Var och en som vill lämna Spanien kommer att kunna göra så och Franco kommer att underlätta detta. 3. Franco kommer inte att tillgripa

[30] *Trayectoria*, sid. 474.
[31] Se Alperts artikel i *Revista de Política Internacional*, mars-april 1975. Jag är Michael Alpert tack skyldig för att försett mig med en kopia av detta ovärderliga forskningsresultat, till stor del baserat på officiella dokument i officiella statistiska kontoret, England.
[32] Se föregående not.
[33] *Los vencedores de Negrín*, sid. 94-95.
[34] Se not 31 ovan.
[35] Brev daterat 31 augusti 1987 (Hoover Institution, Bolloten Collection).
[36] *Ibid*.

repressalier mot dem som stannar kvar i Spanien. 4. Francos armé kommer att erkänna yrkesofficerarnas rang.”[37]

I sina memoarer, utgivna 1964, uppger Hidalgo de Cisneros att när han frågade vem som gett de garantierna ”svarade han mycket högtidligt att England ordnat garantierna in i minsta detalj och att han personligen haft flera samtal med engelska representanter och att Franco till dem uttryckligen lovat efterleva sina löften på ett enda villkor: att vi gjorde oss av med den republikanska regeringen och att vi – yrkesofficerarna – skulle ta över det hela och ha direkta kontakter med honom”.[38]

Oavsett sanningshalten i dessa påstådda löften uppstår nu frågan: Var Negrín och ledarna för kommunisterna medvetna om hotet från Casado? Med all säkerhet. Inte bara på grund av att både Cordón och Cisneros gör gällande att de informerat Negrín om Casados försök att dra in dem i sammansvärjningen[39], utan också för att det var den plikt som ålåg dem som kommunister att omedelbart informera partiledningen, men i synnerhet därför att PCE:s officiella historieskrivning uppger att kommunisternas ledare i Madrid strax före Casados revolt (5-6 mars) ”i några veckor haft information om att en sammansvärjning var i görningen”.[40] Som Manuel Tagüeña vittnat om nådde information om Casados missnöje de högsta kommunistledarna så fort de komm tillbaka från Frankrike. ”Från första stund lät partiet [i Madrid] oss få veta att en kupp under ledning av överste Casado var möjlig … Då jag var högste militäre chef [bland kommunisterna] och hade anlänt från Katalonien och stannat kvar i Madrid [när de övriga gett sig av till El Palmar] höll Domingo Girón, sekreterare i kommunisternas [Madrid-]organisation mig uppdaterad om allt som överste Casado höll på med”.[41]

Och Negrín då? Var även han medveten om sammansvärjningen? Inte heller där kan det råda något tvivel, inte bara för att han givetvis hölls informerad av sin kommunistiska omgivning, men också på grund av den deklaration han gjorde [av vilken jag citerat delar tidigare] till Cortes ständiga utskott i Paris sedan han lyckats ta sig ut ur Spanien. ”En rad tecken gjorde att jag snart [efter att ha anlänt till Madrid] fattade vad man höll på med”, sade han också. ”För det första var Casado angelägen om att jag skulle bo i ett hus han ställt i ordning åt mig på Paseo de Ronda och som [han sade] skulle vara mycket säkert. För det andra försökte han förse mig med en speciell vaktstyrka som han själv utvalt. För det tredje följde Señor Casado mina rörelser inte bara i [Centrum-]armén, som han hade befäl över, utan i alla delar av armén jag besökte. Jag misstänkte att en fälla hade gillrats för mig och givetvis lyckade jag och hela regeringen ta mig bort från Casados grepp.”[42]

---

[37] Intervjuanteckningar, sid. 83-85 (Hoover Institution). Se även Julio Álvarez del Vayo, *Freedom´s a Battle*, sid. 306-07 och not 1; Cordón, sid. 473-74. Om Francos villkor till Casado, se not 28 ovan.
[38] *Memorias 2: La república y la guerra de España*, sid. 464.
[39] Se Cordón, sid. 474 och min intervju med Hidalgo de Cisneros, sid. 83-85.
[40] *Guerra y revolución*, IV, sid. 304. ”Det var emellertid svårt för dem att tro det”, tillägger den officiella historieskrivningen. ”De var tränade för orubblig kamp mot fascistisk aggression, för kamp baserad på enhet, på folkfrontens sammanhållning.” (*ibid.*)
[41] *Testimonio*, sid. 305-06.
[42] *Congreso de los Diputados. Diputación Permanente, Sesión celebrada el viernes 3 de marzo de 1939.*

65. Jakten på syndabockar

Utifrån vad såväl PCE som Negrín uppgett står det klart att de var fullt på det klara med det hot överste Casado utgjorde. Vad gjorde de då för att omintetgöra hans sammansvärjning? Eller bestämde de sig efter det diplomatiska erkännandet av general Franco och president Azañas avgång den 27 februari att låta Casados kupplaner mogna i hopp om att själva inte behöva bli brännmärkta för kapitulationen?

När man analyserar hur Negrín och de högsta kommunistledarna agerade under den övergångsperiod då de från mitten av februari till den 6 mars befann sig i centrala-sydzonen är det viktigt att erinra sig att oavsett vad de själva ansåg fanns inte minsta spår av defaitism i politbyråns resolution den 23 februari, omnämnd i ett tidigare kapitel.[1] Deklarationen, som Negrín enligt Togliatti påverkat i ”sin slutliga utformning”[2] gjorde en optimistisk bedömning av det internationella läget; det hade aldrig varit mer instabilt och denna instabilitet ökade möjligheterna till direkt och indirekt stöd till Spaniens folk. Därför var motstånd inte bara nödvändigt utan skulle göra det möjligt för nya faktorer att uppstå både i Spanien och utomlands och skapa utsikter till seger.

Ytterligare en viktig faktor måste tas med i beräkningen. Den 25 februari – två dagar innan general Franco fick diplomatiskt erkännande och president Azaña avgick – publicerade *Gaceta de la República* ett dekret, undertecknat av Negrín, där överste Casado, själva nervcentrum i sammansvärjningen, blev befordrad till general. Bakom denna överraskande upphöjelse fanns, enligt Antonio Cordón, Negríns undersekreterare, ett annat mål. Negrín, säger han, hade sagt till honom att ”det var nödvändigt att gå försiktigt fram” och att han ”funderade på att utnämna Casado till överbefälhavare” för att sedan ersätta honom med överstelöjtnant Emilio Bueno, den kommunistiske befälhavaren för Andra armékåren.[3] Syftet med denna manöver, enligt Benigno Rodríguez, Negríns kommunistiske politiske sekreterare, var att få bort Casado från den ”direkta kontrollen” över Centrumarmén.[4]

Den officiella kommunistiska historieskrivningen gör gällande att idén om att låta Bueno ersätta Casado hade sitt ursprung i politbyrån, som den 24 februari föreslagit Negrín att han skulle avsätta och åtala Casado på grund av dennes ”dubiösa agerande” och ”tillfälligt” ersätta honom med endera överstelöjtnant Bueno eller överstelöjtnant Luis Barceló, chef för Första armékåren, och i likhet med Bueno medlem av PCE.[5] Togliatti uppger däremot att den ursprungliga planen gick ut på att låta överste Juan Modesto, den kände kommunisten, ta över befälet för Centralarmén, men Negrín hade motsatt sig detta.[6] Negrín var mer försiktig än partiet och kan ha varit orolig för att Casado skulle uppfatta en utnämning av Modesto som en provokation, denne var ju den mest framträdande av de kommunistiska militära ledare som gått från milisens led och var en benhård partimedlem skolad i Moskva, medan överstelöjtnant Bueno var en yrkesofficer som i likhet med så många andra närmat sig PCE mer diskret. Hur som helst, som vi kommer att få se, gjordes inget seriöst försök att ersätta Casado, som fortsatte att vara chef för Centrumarmén ända till inbördeskriget var över.

I sin långa rapport till Komintern den 21 maj 1939 – som, vilket noterats i ett tidigare kapitel, levererade en del av råmaterialet till partiets hållning gentemot Negrín efter kriget – kritiserade Togliatti premiärministern för att ha befordrat Casado till general ”i stället för att avsätta

[1] Resolutionen, daterad 23 februari, publicerades inte förrän den 26, *Mundo Obrero*, 26 februari 1939.
[2] *Escritos sobre la guerra de España*, sid. 280. Togliatti anger felaktigt datum för publiceringen till 22 februari 1939. Se not 1.
[3] *Trayectoria*, sid. 477. Se även Togliatti, *Escritos …*, sid. 282-83.
[4] Samtal med mig i Mexico City 1939 (Stenografiska anteckningar, Hoover Institution).
[5] *Guerra y revolución en España, 1936-1939*, IV, sid. 258. Deras respektive poster och partimedlemskap anges i *ibid.*, sid. 229-30, not 1, även om deras poster på sid. 258 är felaktigt omkastade.
[6] *Escritos …*, sid. 282-83.

honom och ersätta honom på grundval av det rikliga material som avslöjade honom".[7] Han framförde också följande anklagelse: "Min åsikt är att [Negrín] dessa månader betett sig som någon som försöker komma ur en situation som han betraktar som desperat, men inte öppet vill förråda vårt parti och sitt förflutna. Om han lät förrädarna hållas berodde det inte bara på svaghet och på en felaktig politisk inriktning, utan också på att förrädarnas statskupp tycktes ge honom möjlighet att befria sig från personligt ansvar. Även hans kaotiska privatliv och fysiska rädsla krävde sin tribut." [8]

Oavsett vad man kan ha för synpunker på Negríns privatliv eller hans politiska agerande är det knappast rättvist att anklaga honom för feghet eller rädsla. Även Casado har intygat hans personliga mod, som "sattes på prov i min närvaro vid fronterna vid en rad tillfällen".[9] Dessutom finns goda skäl att tro att en del av den kritik som Togliatti och partiet efter kriget riktade mot Negrín syftade till, som redan antytts, att göra premiärministern till syndabock. Exempelvis görs gällande i den officiella *Historia del partido comunista de España*, skriven i Moskva av en grupp under ledning av La Pasionaria och där även Manuel Azcárate, Antonio Cordón och Irene Falcón (La Pasionarias sekreterare) ingick och som utgavs i Frankrike 1960, att Negrín i krigets slutskede "vägrade lyssna på kommunisternas förslag, hade inte längre något intresse av att fortsätta kampen och gav kapitulanterna fria händer".[10]

Trots denna kritik, som strukits i sista utgåvan av den officiella kommunistiska versionen av partiets historia under inbördeskriget – publicerad 1977 vid en tidpunkt då försök gjordes både i och utanför PCE att framhäva Negríns statsmannamässiga kvaliteter – finns det gott om belägg från kommunistiska källor för att Negrín, bortsett från hans befordran av Casado till general och hans påstådda motstånd mot att utse Modesto till chef för Centrumarmén, gav efter för de flesta av partiets krav och till och med gick längre än man begärde. Även Togliatti medger i sin rapport till Moskva att Negrín mot slutet av februari "gav partiet mycket mer än det krävde".[11] Cordón uppger också att premiär- och försvarsministern mot slutet av februari sagt till honom att han så långt möjligt tänkte centralisera den militära apparaten "för att regeringens inflytande skulle märkas av i arméledningen".[12] Men mer betydelsefullt är det att när Cordón den 3 mars informerade Negrín om "egendomliga och skumma" beslut i högkvarteret för Armégruppen för centrum- och sydzonen (*Grupo de Ejércitos de la Zona Centro-Sur*) svarade denne: "Cordón, jag har fått nog av allt det där. Du får i mitt namn göra vad du finner för bäst."[13]

Det kanske viktigaste tecknet på Negríns självutplåning vid denna tid och hans villighet att överlämna vad som återstod av hans auktoritet till PCE var de åtgärder som publicerades i det nu historiska numret av *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional* den 3 mars. Enligt Togliatti presenterades de åtgärderna för Negrín tre eller fyra dagar efter att han själv anlänt till centrum- och sydzonen den 16 februari.[14] Negrín signerade dock inte huvuddelen av dem förrän den 2 mars. Togliatti ger ingen förklaring till dröjsmålet, men orsaken kan ha varit Negríns fruktan för att provocera fram en kupp av Casado. I varje fall tryckte Togliatti och politbyrån på för att åtgärderna skulle verkställas. "Partiet var medvetet om", heder det i den officiella *Historia del partido comunista de España*, "kapitulanternas intriger och insisterade på att premiärministern skulle agera kraftfullt mot dem. Den 2 mars 1939 dikterade Negrín

[7] *Ibid.*, sid. 279.
[8] *Ibid.*, sid. 280.
[9] *Así cayó Madrid*, sid. 133-34.
[10] Sid. 198.
[11] *Escritos …*, sid. 280.
[12] *Trayectoria*, sid. 471.
[13] *Ibid.*, sid. 482.
[14] Datum angivet i den officiella kommunistiska historieskrivningen, *Guerra y revolución*, IV, sid. 252, not 6.

slutligen åtgärder i syfte att stärka armén i centrala-syd-zonen och ge den möjligheter att verkställa motståndspolitiken."[15]

De åtgärder som Negrín "dikterade" var förstås de som partiet föreslagit tio dagar tidigare. Trots att de publicerades i *Diario Oficial* den 3 mars var det först 30 år senare som de verkligen kunde verifieras, då en kopia av *Diario Oficial* från detta datum upptäcktes i *Hemeroteca Municipal de Madrid* i början av 1970-talet.[16] Under tiden hade avsaknaden av några mer detaljerade uppgifter om åtgärderna lett till förfärlig oreda och spekulationer och till myten om att Negrín och PCE inlett ett omfattande kuppförsök från *Diario Oficials* spalter i syfte att ge dem total kontroll över armé och stat.[17] Bortsett från att statskupper vanligen inte tillkännages i officiella regeringspublikationer ger en kritisk granskning av de åtgärder som verkligen kom till stånd inte mycket stöd till myten, som ändå skulle bli fast förankrad i historieskrivningen om inbördeskriget i över tre decennier. Efter att ha fått se en kopia av *Diario Oficial* i början av 1970-talet kunde militärhistorikern Ramón Salas Larrazábal slå fast att "det var aldrig något kuppförsök"[18] och hans slutsats är väl underbyggd i form av de åtgärder som faktiskt vidtogs.

Bland dem återfanns*:*

General José Miaja, överbefälhavare för armé, flotta och flygvapen, gjordes till general-inspektör för de tre vapenslagen. Trots att denna nya roll i själva verket minskade hans maktsfär är det tveksamt om det kan ha oroat Casado särskilt mycket, denne misstrodde nämligen Miaja på grund av hans tveksamma agerande vid mötet i Los Llanos den 16 februari.

General Manuel Matallana, chef för armégruppen i centrum- och sydzonen med högkvarter i Valencia och som innefattade arméerna i Centrum (Segismundo Casado), Levante (Leopolde Menéndez), Extremadura (Antonio Escobar) och Andalusien (Domingo Moriones) utsågs till "tillfällig" chef för den nu upplösta centrala generalstaben som ersättare för Vicente Rojo, som vägrat återvända till Spanien. Varken utnämningen av honom eller upplösningen av armégruppen som sådan – som också tillkännagavs i *Diario Oficial* den 3 mars – innebar någon förändring av kommunisternas starka positioner i Madridregionen, där Casados sammansvärjning var koncentrerad, för tre av de fyra befälhavarna för de armékårer som ingick i Casados Centrumarmé leddes, som vi sett, av kommunistiska befälhavare. Än viktigare var att ingen order gavs om att Casado skulle ersättas.

Överste Félix Muedra och *överstelöjtnant Antonio Garün*,[19] två stabsofficerare vid den ovan nämnda armégruppen, som misstänktes för missnöjesyttringar och för att spionera för general Francos räkning[20] tilldelades poster där de skulle vara harmlösa. Garün underställdes Miaja, medan Muddra utnämndes till tillfällig chef för organisationsavdelningen inom undersekreterarskapet i armén och med Cordóns vakande öga över sig. Casado kan inte ha betraktat någon av dessa förändringar som ett hinder för hans planer.

---

[15] Sid. 200. Min kurs.
[16] Se Ramón Salas Larrazábal, *Historia del ejército popular de la república*, II, sid. 2333, not 47.
[17] Se exempelvis Bruno Alonso (moderat socialist och generalkommissarie för flottan), *La flora republicana y la guerra civil de España*, sid. 136; Wenceslao Carrillo (vänstersocialist), tidigare säkerhetschef under Largo Caballero och senare medlem av Casados rebelliska Nationella försvarsråd, *El último episodio de la guerra civil española*, sid. 10; Casado, *Así cayó Madrid*, sid. 141; González Marin (CNT-medlem av Casados Nationella försvarsråd) i *España Libre* (Paris), 13 mars 1949.
[18] *Historia del ejército popular* II, sid. 2333, not 47.
[19] För information om dessa båda officerare, se José Manuel Martínez Bande, *Los bien últimos días de la república*, sid. 80; Salas Larrazábal, *Historia del ejército popular*, II, sid. 2333, not 47.
[20] Cordón skriver angående början av sommaren 1938 då dessa officerare ingick i general Miajas stab: "Via olika kanaler fick Negrín vetskap om anklagelserna mot dessa båda officerare. De anklagades för att vara agenter åt Franco, men angivarna kom inte med några konkreta bevis och både Miaja och Rojo tvivlade på sanningshalten i anklagelserna. Av detta skäl bestämde sig Negrín för att inte vidta några åtgärder mot [dem], *Trayectoiia*, sid. 415, intervju med Hidalgo de Cisneros, Bolloten Collection, Hoover Institution, sid. 63-65.

I *Diario Oficial* den 3 mars meddelades också att följande kommunistiska officerare befordrats:

Överste Juan Modesto befordrades till general.

Överstelöjtnanterna Luis Barceló, Emilio Bueno, Francisco Galán och *Enrique Lister* fick överstes grad. Listers upphöjelse var daterad 28 januari. Den hade inte publicerats tidigare på grund av att *Diario Oficial* upphört att utkomma den 24 januari strax före Barcelonas fall. Men varken Modesto eller Lister, de två mest framträdande kommunistiska befälhavare som återvänt till Spanien, tilldelades någon uppgift, medan Barceló och Bueno – trots förslaget om att Casado skulle ersätta en av dem som chef för Centrumarmén – fick behålla chefsskapet över sina respektive enheter. Som vi kommer att se inom kort var Francisco Galán den ende som tilldelades någon uppgift.

Hittills är det svårt att måla upp något som skulle likna en statskupp. Vad beträffar utnämningarna är bara de som gällde sex kommunistiska officerare värda att nämna:

Antonio Cordón (som Negrín befordrat till general i slutet av februari)[21] utnämndes – vid sidan av hans redan existerande post som undersekreterare för markstyrkorna – till generalsekreterare i försvarsministeriet, en titel tom på innehåll som tidigare innehafts av Julián Zugazagoitia, som vägrat återvända till Spanien[22], medan *Ernesto Navarro Marquez* utsågs till teknisk sekreterare åt honom. Dessa båda utnämningar blev en ytterligare bekräftelse på kommunisternas långvariga kontroll över försvarsministeriet, nu i realiteten ett skenorgan förlagt i Negríns tillfälliga högkvarter på en egendom kallad El Poblet (*posición Yuste*) i Elda och skyddat av de kommunistiska gerillaförbanden i Fjortonde armékåren.

Fyra andra utnämningar av kommunistiska officerare hade däremot reell betydelse, men inte som någon del av en kupp i Madrid, centrum för sammansvärjningen:

Överste Francisco Galán fick befäl över flottbasen i Cartagena.

Överstelöjtnant Etelvino Vega fick ansvar för militärledningen i Alicante, en viktig hamn 37 kilometer från Elda.

Överstelöjtnant Leocado Mendiola utsågs till militär befälhavare i Murcia, en strategisk plats på huvudvägen mellan Madrid och Cartagena.

Major Inocencio Curto utsågs till militär befälhavare i Albacete på huvudvägen från Madrid till både Alicante och Murcia. I Albacete hade flygvapenchefen Hidalgo de Cisneros installerat sitt högkvarter efter återkomsten till Spanien.[23]

När Cordón överlämnade de tre sista utnämningarna till Negrín för underskrift sade premiärministern: ”Alla tre är kommunister, eller hur?”, ”Ja, chefen” löd Cordóns svar. ”Jag har inte föreslagit dem för att de är kommunister, utan för att jag inte känner till några andra med samma eller liknande ledaregenskaper.”[24]

De fyra sista utnämningarna var helt klart inte ämnade att få bort Casado. Deras främsta syfte var att säkra de viktigaste flyktvägarna till kusten om massevakuering blev nödvändig. Detta tornade upp sig som ett allt större hot för varje dag medan general Franco förberedde slutoffensiven. Inte att undra över att motståndarna till kommunisterna blev oroade av utnäm-

[21] *Gaceta de la República*, 1 mars 1939.
[22] Posten som generalsekreterare i försvarsministeriet hade ursprungligen innehafts av Julián Zugazagoitia, som vägrat återvända till Spanien. Cordón skriver: ”Jag påminde [Negrín] om att när den posten först skapades hade han betraktat den som mer honorär än praktisk. Under rådande omständigheter betraktade jag den därför som mer eller mindre onödig. Han insisterade på att göra utnämningen. ”Du tror väl inte att Zugazagoitia kommer att återvända, eller hur? Men då vill ha det på papper att eftersom han inte återvänt måste jag ersätta honom”, *Trayectoria*, sid. 477.
[23] Se intervjun med Hidalgo de Cisneros, sid. 85-86 (Bolloten Collection, Hoover Institution).
[24] Cordón, sid. 478.

ningarna. På flottbasen i Cartagena, där general Carlos Bernal fick veta att han skulle bli ersatt av Francisco Galán, var misstänksamhet utbredd, eftersom man fruktade att kommunisterna, som den socialistiske generalkommissarien för flottan, Bruno Alonso, intygar, ”skulle mörda sina fiender” och hindra dem vars liv var mest i fara från att fly landet.[25]

Oavsett hur befogad denna oro var råder inget tvivel om att kommunisterna kände samma oro, för i den rådande atmosfären av hat och hämndlystnad, fruktade även de att bli mördade eller hindrade från att evakuera sin politiska, fackliga och militära kader om de inte lyckades säkra de viktigaste flyktvägarna. Luis Romero har skildrat dramats omfattning: ”I krigets slutskede … kan blodiga händelser inträffa och gammalt groll, politisk rivalitet och till och med personlig ovänskap komma att avgöras med skyndsamma metoder. En sådan kunde vara att beröva såväl enskilda som grupper möjligheter att evakueras och lämna dem i armarna på en hämndlysten rättvisa hos en obeveklig fiende som kom allt närmare.”[26]

Något som stökat till historieskrivningen om denna avgörande period är att Casado i den spanska versionen av sin skildring av händelserna, publicerad 1967, och i den serie artiklar som publicerades samma år[27], tog med följande utnämning av fem kommunistiska officerare, som han påstod skulle ha funnits med i *Diario Oficial* den 3 mars, men som hade varit helt frånvarande i den engelska versionen från 1939: General Cordón, högste chef för mark-, flott- och flygstyrkor; general Modesto, chef för Centrumarmén; överste Lister, chef för Levantearmén; överstelöjtnant Valentin González (El Campesino), chef för Extremaduraarmén; överstelöjtnant Tagüeña, chef för Andalusienarmén.

Men i själva verket återfanns inte någon av de utnämningarna i *Diario Oficial* den 3 mars. Visserligen var detta inte känt förrän i början av 1970-talet då, som vi sett, en kopia av det saknade numret återfanns i Hemeroteca Municipal i Madrid. Denna viktiga upptäckt skulle emellertid inte få slut på alla spekulationer, för åren därpå hette det att de fem utnämningarna måste ha funnits med den 4 mars, men eftersom ingen kopia hittades kunde Casados uppgifter inte verifieras. När José Manuel Martínez Banda i början av 1985 gav ut sin slutgiltiga skildring av krigets sista dagar var hans slutsats således att alla befintliga kopior av det ”mystiska” numret den 4 mars hade gömts eller bränts upp.[28] Först i september samma år – 46 år efter publiceringen – hittades en kopia tack vare energiska insatser av min forskningsassistent Carmen de la Cal Mata – som då arbetade på Archivo Histórico Nacional i Salamanca – och den ovärderliga hjälp José Manuel Mata och Margarita Vázquez de Parga på Centro de Information Documental de Archivos på kulturministeriet i Madrid, jag är dem samtliga stort tack skyldig.

Tvärtemot alla förväntningar innehöll detta länge omtalade nummer ingen av de fem avgörande utnämningarna. Inte heller innehöll den några viktiga utnämningar eller befordringar av kommunistiska officerare. Vidare finns *inte i någon* av de böcker som skrivits av officerarna i fråga – Cordón, Modesto, Lister, González och Tagüeña – minsta spår av de omtalade utnämningarna. Det går inte att, med anspråk på att bli trodd, påstå, som en tidigare medlem av PCE gjorde inför mig 1985, att de fem officerarna kanske fått order om att hålla tyst i ärendet, för såväl González som Tagüeña skrev sina böcker efter att ha lämnat PCE. Inte heller kan vi tänka oss att Casado lät ta bort utnämningarna ur *Diario Oficial* innan den publicerades i Madrid, han skulle med säkerhet ha avslöjat detta viktiga faktum och inte hävdat att de publicerades först den 3 mars. Slutsatsen måste därför bli att de fem utnämningarna var påhittade och att Casado endera förlitade sig på en felaktig minnesbild eller på obekräftade

[25] *La flota republicana*, sid. 136-37.
[26] *El final de la guerra*, sid. 173.
[27] *Así cayó Madrid*, sid. 142 och *Pueblo*, 1 november 1967.
[28] *El final de la guerra civil*, sid. 176.

rapporter[29] eller att han förfalskat sanningen i syfte att stärka sina påståenden om att Negrín och kommunisterna planerade att ta makten i centrum- och sydzonen.

I sin rapport om *Diario Oficial* av den 4 mars nämner Togliatti inget om detta och säger angående numret av den 3 mars att ”om alla de åtgärder Negrín sent omsider gick med på också blivit verkställda hade Casados kuppförsök varit omöjligt”.[30] Han klandrade också Negrín för att ha publicerat alla åtgärder på en och samma gång i vad han betecknar som ett ”specialnummer” av *Diario Oficial*. ”Det innehöll nästan uteslutande”, skriver han”dekret om utnämning och befordran av kommunister, till att börja med befordringarna av Modesto och Cordón till generaler och Lister till överste, osv. Provokatörer kunde inte ha gjort bättre ifrån sig. [Våra] fiender utnyttjade numret som bevis för att kommunisterna, i samarbete med Negrín, planerade att helt ta över makten.”[31]

I sina memoarer, utgivna 1962, kritiserar La Pasionarioa Negrín för att han ska ha fördröjt införandet av de åtgärder kommunisterna föreslagit. ”[De åtgärderna] som i en annan situation skulle ha kunnat bidra till att förbättra läget”, skriver hon, ”var kontraproduktiva vid en tid då sammansvärjningen redan var i full gång [och] orsakade djup upprördhet bland konspiratörerna, som insåg att deras planer skulle gå om intet. Men de hade tillgång till en bundsförvant de inte väntat sig, nämligen Negrín själv, som egendomligt nog behöll de kamrater han utnämnt vid sin sida. Nästan alla politiska och militära kadrer som anlänt från Frankrike började samlas i Elda på Negríns befallning i väntan på uppdrag som aldrig kom.”[32]

I varje fall är en av dessa anklagelser uppenbart felaktig, för de kommunistiska officerare vars utnämning till chefsposter meddelades i *Diario Oficial* den 3 mars (Galán, Vega, Mendioloa, Curto) fick samtliga sina poster. Å andra sidan är det sant att både Lister och Modesto i sina memoarer uppger att Negrín, vid besöken hos honom i Elda för att begära chefsposter för egen del, dröjde med att fatta några beslut.[33] Men hur tillförlitliga är deras påståenden att Negrín ensam var ansvarig för denna vacklan av och an? Läsaren kan erinra sig att premiärministern i alla avseenden överlämnat alla sina militära befogenheter till Antonio Cordón, då partiets mest ansedde yrkesofficer. Det bör också noteras att när Lister och Modesto skrev sina memoarer på 1960-talet stod bägge på god fot med partiet och att partiets politik vid den tiden gick ut på att skylla vissa misstag och försummelser på Negrín och att dessa bidragit till att kriget förlorats.

La Pasionarias påstående att Negrín höll PCE:s militära kader passiv i Elda ”i väntan på uppdrag som aldrig kom” – en anklagelse som inte återfinns i sista bandet av den officiella kommunistiska historieskrivningen om inbördeskriget, utgiven 1977 – blir än mer bisarrt om vi tar med i beräkningen att han i Elda bara var omgiven av hängivna partimedlemmar, som Benigno Rodríguez, hans politiske sekreterare, Sánchez Arcas, hans undersekreterare för propaganda, major Julián Soley Conde, hans adjutant, som tidigare varit Modestos adjutant[34] och så förstås Antonio Cordón. Under sådana omständigheter är det inte orimligt att tänka sig att om Togliatti och politbyrån verkligen velat ge Modesto och Lister befälsposter hade ingen i

---

[29] En sådan rapport härrörde från general Matallana, som enligt Casado den 28 februari i förtroende informerat honom om att Negrín ”dikterat nödvändiga order” där Modesto utsetts till befälhavare för Centralarmén i stället för Casado som utsetts till överbefälhavare (*Así cayó Madrid*, sid. 131), men några sådana order publicerades inte i *Diario Oficial*. De blev emellertid, som vi har sett, föremål för diskussion och inget mer. I den engelskspråkiga versionen av sin bok skriver Casado: ”I ett telefonsamtal med premiärministern förnekade han att han gett order om att jag skulle ersättas, men då ringde jag civilguvernören i Madrid, som berättade att han hade sådana order i sin hand för införande i *Diario Oficial*, men att premiärministern bett honom dröja med detta tills nya order kom. Av detta framgår att premiärministern agerade försiktigt för att undvika att stiga fel i verkställandet av sin plan (*The Las Days of Madrid*, sid. 127).

[30] *Escritos …*, sid. 283.

[31] *Ibid.*, sid. 284.

[32] *El único camino*, sid. 445.

[33] Lister, *Nuestra guerra*, sid. 252-53; Modesto, *Soy del quinto regimiento*, sid. 385-88.

[34] Cipriano Mera, *Guerra, exilio y cárcel de un anarcosindicalista*, sid. 197.

Elda kunnat hindra dem. Beträffande de politiska kadrer i partiet som kom från Frankrike är det orimligt att skylla deras passivitet på Negrín. Som vi redan konstaterat har också La Pasionaria intygat att när Negrín flyttade till Elda begav sig hon och andra medlemmar av politbyrån till El Palmar, söder om Murcia, där det är uppenbart att de inte löd under Negrín utan under Togliatti. Av enbart detta skäl är det inte bara orimligt utan meningslöst att enbart skylla deras passivitet på Negrín.

Trots La Pasionarias och Togliattis bemödanden att i första hand lasta Negrín för att sammansvärjningen inte kunde avvärjas framgår det av Togliattis rapport till Komintern att PCE hamnat i allvarliga disciplinära problem som, oavsett hur planerna såg ut, allvarligt påverkade dess förmåga att fungera effektivt. Efter att ha slagit fast att ”om alla de åtgärder som Negrín sent omsider gick med på också hade blivit verklighet skulle Casados kupp ha omöjliggjorts”. Togliatti fortsätter: ”Men i det läget inträffade den första oroväckande och fatala händelsen: oförmågan hos de kadrer partiet litade på. Överstelöjtnant Bueno vägrade ta kommandot över Centrumarmén. Därmed gick vi miste om vad som skulle ha varit nyckeln till vår preventiva aktion. Nendiola, utsedd till militärbefälhavare i Murcia, sade nej och Curto, utsedd till militärbefälhavare i Albacete, sade nej. Paco [Francisco] Galán, utsedd till befälhavare i Cartagena, kom dit två dagar för sent och i strid med partiets order att inte gå in i staden annat än i spetsen för en infanteribrigad som stod till hans förfogande … gick han ändå in i bil och utan livvakt. Det gjorde det möjligt för de andra att arrestera honom.” Togliatti kunde inte motstå frestelsen att delvis ge frimurarna skulden för sönderfallet för partidisciplinen och tillade att vad Bueno, Mendiola och Curto beträffade går deras agerande bara att förklara ”genom en direkt eller indirekt koppling, förmodligen av frimurarkaraktär, till de militärer som höll på att planera statskuppen”.[35]

Men än mer talande för allvaret i den kris partiet hamnat i är följande avsnitt i Togliattis rapport till Moskva den 21 maj 1939:

> Kunde vårt parti, inför regeringens vanmakt och brister, på egen hand med våld ha tagit de initiativ som hade förhindrat kuppen? När vi såg situationen förvärras dag för dag diskuterade vi frågan. Jag bad till och med om råd om hur vi skulle agera, men fick av tekniska skäl inget svar.

Otvivelaktigt syftar Togliatti på ett försök att rådfråga Moskva via den sovjetiska delegationens radiostation i Valencia. Här bör noteras att enligt Stefanovs hemliga rapport till Komintern hade det vid politbyråns möte i Madrid två dagar efter Togliattis ankomst den 16 februari[36] beslutats att Stefanov skulle åka till Moskva ”snarast möjligt” och begära direktiv i en rad ”angelägna, brännande taktiska spörsmål”. I dessa frågor, som enligt Stefanov ”formulerades muntligt av Togliatti och skrevs ner av mig” ingick det avgörande spörsmålet hur partiet skulle ställa sig om regeringen ignorerade PCE och bestämde sig för att kapitulera efter en överenskommelse med militären och fackföreningarna. ”Bör det försöka fortsätta striderna på egen hand?”[37] Då Stefanovs resa till Moskva uppenbarligen inte blev av, eftersom Togliatti inte ens nämner den i sin långa rapport till Moskva den 21 maj 1939, måste vi dra slutsatsen att den ödesdigra frågan om kriget skulle fortsätta eller inte helt och hållet överlämnads till Togliatti att avgöra. Det bör emellertid nämnas att den italienske kommunisten Ettore Vann, som stod Togliatti nära och var chefredaktör för *Verdad*, kommunisternas tidning i Valencia, i sina memoarer skriver att i början av mars anlände ”Luisa” – Togliattis hustru Rita Montagnana – till Valencia med direktiv från Moskva.[38] Då Vanni inte anger vilket datum hon lämnade Moskva går det inte att avgöra om kuppen mot Negrín hade inträffat redan innan hon begav sig till Spanien. Och eftersom inte heller Togliatti säger något

---

[35] *Escritos …*, sid. 283.
[36] Stefanov anger felaktigt datum till 14 februari, men säger i en ”varning” i början av rapporten att den skrivits utan tillgång till sina personliga anteckningar eller annan dokumentation och att det följaktligen kan finnas en del kronologiska eller faktamässiga fel.
[37] Stefanov, sid. 153-54.
[38] Se Vanni, *Yo, comunista en Rusia*, sid. 17-18, även 15-16.

om instruktionerna från Moskva i sin långa rapport till Moskva går det inte att med säkerhet säga nåoot vare sig om dem eller vilken som var Moskvas exakta hållning *vid tidpunkten för kuppen*.

> Vår uppfattning, och min i synnerhet [fortsätter Togliattis rapport] var att vi inte kunde använda våld av följande skäl: vi var inte längre i samma position som vi varit i Figueras [i Katalonien], där alla med ögonen fixerade vid fronten lät oss göra som vi ville … Här däremot hade vi att göra med en statsapparat, civil och militär, mobiliserad mot oss och vars fientlighet och motstånd inte bara gick att krossa med brutalt våld. För något sådant *kunde vi inte förlita oss på en enda bundsförvant, alla skulle ha varit emot oss*. Vi hade varit tvungna att ta makten i partiets namn. Politiskt hade det inneburit att partiet fått ta sig an uppgiften att med våld krossa folkfronten. Hela partiledningen var emot den idén. Dessutom fanns ytterligare, och mer djupgående, skäl som tvingade mig att råda partiet mot [att använda våld]. Genom min kännedom om partiet och dess styrka vid denna tid var jag övertygad om att vi skulle ha blivit snabbt och hopplöst besegrade, eftersom massorna, som var vilse och *bara önskade fred, inte skulle ha följt oss. Inte ens de militära styrkorna ledda av kommunister skulle ha stött oss tillräckligt energiskt och beslutsamt. Det troliga är att en del av dem skulle rest sig mot oss. Och det är också ytterst troligt att en del av partiet skulle ha vacklat*. [39]

Den fulla betydelsen av formuleringen att ”inte ens de militära styrkorna ledda av kommunister skulle ha stött oss tillräckligt energiskt och beslutsamt” kan bara förstås om vi beaktar att enligt officiell kommunistisk historieskrivning leddes åtta av de sjutton armékårerna i armégruppen i centrum- och sydregionen – Första, Andra, Tredje, Sjunde, Fjortonde, Nittonde, Tjugonde och Tjugoförsta – av kommunister och att det i fem andra – Åttonde, Nionde, Sjuttonde, Tjugoandra och Tjugotredje – var kommunistiska kommissarier som ansvarade för den politiska inriktningen. Dessutom leddes en reservenhet, *Agrupación Toral*, bestående av fem divisioner av partimedlemmen Hilamón Toral.[40]

Men trots Togliattis direkta medgivande att partiet inte ens kunde lita på de militära enheter som leddes av kommunister för en ”preventiv insats” mot Casado och att massorna som ”bara önskade fred skulle ha varit emot oss”, sade han ändå i ett annat utfall mot Negrín: ”Vi var å andra sidan samtliga övertygade om att om [han] gett oss möjlighet att besätta en hel rad avgörande poster hade det varit möjligt att förhindra kuppen eller krossa den i ett enda snabbt slag. Det skulle ha fått stöd av massorna och armén eftersom det skulle ha utformats som kamp till försvar av regeringen och folkfronten.”[41] Det går inte att få det påståendet att stämma överens med Togliattis övriga uppriktiga medgivanden att partiet inte kunde avvärja kuppen med våld eftersom ”alla skulle ha varit emot oss” och att vi skulle ha blivit ”snabbt och hopplöst besegrade”, eftersom ”massorna, som var vilse och bara önskade fred inte skulle ha följt oss”.

Med tanke på detta talande medgivande, och alla andra belägg för sammanbrottet för kommunisternas ställning och inflytande, vad finns det för fog i påståendena efter kriget från PCE och dess anhängare att om det inte varit för Negríns vacklan och apati och Casados förräderi, så hade republikanerna kunnat fortsätta att göra motstånd tills andra världskriget bröt ut i september 1939 och general Francos seger hade undvikits? I sina memoarer naglar La Pasionaria helt och hållet ansvaret för Casados kupp på Negrín och undviker att nämna något om partiets passivitet och impotens. ”Innerst inne”, skriver hon, ”ville han bli kvitt regeringsbördan och hitta en syndabock … Den passivitet och likgiltighet han uppvisade när han fick nyheten om kapitulanternas aktivitet gjorde oss övertygade om att han ville att händelseutvecklingen skulle ge dem rätt.”[42] Det kan ha varit sant, men den det avgörande är inte huruvida det ligger

---

[39] *Escritos …*, sid. 280-81. Min kurs.
[40] *Guerra y revolución*, IV, sid. 229-30, not 1, och 231.
[41] *Escritos …*, sid. 281.
[42] *El único camino*, sid. 434, 436. I enlighet med partilinjen skrev Enrique Lister 1966 att efter att ha träffat Negrín i Elda den 2 mars lämnade han honom ”med övertygelsen att han inte skulle göra några betydande förändringar i ledningen av de militära styrkorna och att han ville vinna tid och se hur saker och ting utvecklades (*Nuestra guerra*, sid. 253).

något i La Pasionarias anklagelser, utan om inte hennes anklagelse mot Negrín för att leta en syndabock lika mycket kan riktas mot partiet. Det är också betydelsefullt att Stefanov, i sin hemliga rapport till Moskva, kritiserar partiledningen för att inte ha visat större självständighet gentemot Negrín. ”Även om de inte trodde att Negrín visade prov på någon beslutsamhet”, skrev han, ”väntade de sig att han skulle göra allt och satte allt sitt hopp till honom.”[43]

”[Jag] har dragit slutsatsen”, skriver Ettore Vanni, ”att trots alla tecken på motsatsen avsåg i varje fall en del av partiets ledare inte att göra något för att ändra händelseförloppet.”[44] Inte heller i Madrid, centrum för sammansvärjningen, gjorde politbyrån, som dragit sig tillbaka till El Palmar söder om Murcia, något försök att hindra Casado innan det hela startade. Tagüeña, som stannat kvar i Madrid tills han den 5 mars fick order att bege sig till Elda, uppger att partiets passivitet var så uppenbar att ”det helt bekräftade min misstanke att det inte planerade att ta initiativet [och] tänkte avvakta händelseutvecklingen, eftersom det inte ville ta ansvar för något agerande som skulle få den vacklande folkfronten att falla samman”.[45]

Om det som La Pasionaria gör gällande stämmer, att Negrín var ute efter en syndabock och blev lättad när hans långa skärseld var över, är det inte mindre sant att Togliatti och PCE också ville göra både Casado och Negrín till syndabockar. Detta innebär inte att Togliatti och politbyrån vid återkomsten till Spanien i mitten av februari, trots förlusten av Katalonien, inte planerade att fortsätta motståndet i hopp om att Storbritannien och Frankrike till sist skulle förklara Italien och Tyskland krig och att inbördeskriget därmed skulle smälta samman med ett allmänt krig i Västeuropa. Vi har redan sett att politbyrån den 23 februari, trots den utbredda demoraliseringen och önskan om fred, hade publicerat ett optimistiskt manifest där man förutspådde att de demokratiska staterna skulle komma till undsättning om de antifrancoistiska styrkorna fortsatte att göra motstånd. Den 24 februari framfördes också förslaget till Negrín att Casado skulle avpolletteras från ledningen över Centrumarmén, antagligen gjordes detta i syfte att återuppväcka motståndsandan i den avgörande krigszonen i Madrid.

Vad hände därefter som fick politbyrån att lämna Madrid för gott, installera sig i El Palmar och förmå Negrín att flytta till Elda bara några dagar före Casados revolt? Svaret är enkelt. Den 27 februari hade både Storbritannien och Frankrike erkänt general Francos styre som Spaniens suveräna regering och därmed gjort slut på alla förhoppningar om att dessa båda makter som komma till undsättning. Samma dag hade Azaña avgått som president. ”Dessa båda händelser, tillsammans med allt annat”, rapporterade Togliatti till Moskva, ”bidrog till demoraliseringen bland ledarna och folket. Medan en del betraktade förlusten av en ”legal” regering som slutet på möjligheterna av hjälp [*la posibildad de ”contar”*], ”gav de övriga upp det lilla hopp som funnits om att det internationella läget skulle förändras till vår fördel”. [46] Och varför, kan man dessutom fråga, fick kommunistledarna som flyttat till El Palmar alldeles före upproret, som vi kommer att få se, order om att samlas i Elda med flygfältet i Monóvar på bekvämt avstånd? Åter är svaret enkelt. För det första visade partiets militära och politiska apparat tecken på att falla samman, vilket framgår av Togliattis rapport till Moskva. För det andra hade Francos femte kolonn den 4 mars iscensatt en resning på flottbasen i Cartagena och morgonen därpå beordrade amiral Buiza (som på mötet i Los Llanos förvarnat Negrín om att flottan skulle lämna spanskt territorialvatten om inte fred slöts snabbt) flottan att lägga ut och sedan sätta kurs mot Nordafrika och lägga hela kustlinjen oförsvarad och tusentals människor utan möjligheter att undkomma.[47]

---

[43] Stefanov, sid. 153.
[44] *Yo, comunista en Rusia*, sid. 111.
[45] *Testimonio de dos guerras*, sid. 309-10.
[46] *Escritos …*, sid. 279-80.
[47] De komplexa händelserna på flottbasen i Cartagena och att flottan avseglade till Nordafrika har behandlats av många författare, men bäst av Luis Romero i *Desastre en Cartagena*. För en skildring av dessa händelser av två socialistiska deltagare, se Bruno Alonso (socialistisk generalkommissarie för flottan), *La flota república*na, sid.

Trots dessa och annat som talar i motsatt riktning har myten spridits i ett halvsekel om att motståndet kunde ha fortsatt till andra världskrigets utbrott i september 1939. ”[Inbördeskriget] hade ändå gått att vinna”, skrev Álvarez del Vayo, ”om vi hållit ut ett halvår till i väntan på att kriget i Spanien skulle bli en del av andra världskriget.”[48] Detta var ingen fåfäng dröm, skrev han senare. Allt som krävdes var ”att stärka den allmänna moralen, omorganisera arbetet och avlägsna en del opålitliga och defaitistiska element från viktiga positioner”.[49] Bland de ledande historiker som bidragit till att vidmakthålla den myten finns Hugh Thomas, som i sitt arbete om inbördeskriget hävdade: ”Om republiken hade förblivit i orubbat skick, med Negrín och Casado alltjämt i samma läger, om också bara två veckor längre, kunde deras internationella ställning ha förändrats. Den 15 mars marscherade Hitler in i Prag. Till och med Chamberlain protesterade, den 18 mars. Mot slutet av månaden hade de engelsk-franska utfästelserna till Polen omvandlat den internationella situationen. En enad republik kunde ha dragit fördel av den möjlighet som på det sättet yppade sig.”[50] Detta anmärkningsvärda påstående bortser fullständigt, bland annat, från betydelsen av att Storbritannien och Frankrike erkänt general Franco, att president Azaña avgått och, inte minst, att de brittiska garantierna till Polan var, som framgått av ett tidigare kapitel, en bluff, som Neville Chamberlain och Sir Horace Wilson gjorde allt de kunde för att slippa ifrån.

I slutet av februari fanns inte längre någon tilltro till motstånd, ens bland kommunisterna själva. Togliatti visste det och så gjorde förstås också Stalin, vars diplomati efter Münchenöverenskommelsen i september 1938 inte längre var fokuserad på spanska inbördeskriget, utan i stället en nonaggressionspakt med Hitler, som kunde leda Tysklands aggressiva avsikter bort från Östeuropa. Och eftersom kriget var förlorat och motståndet inte erbjöd någon räddning, varför inte då ge konspirationsteorierna fria tyglar? Varför inte överlåta på överste Casado den allt annat än smakfulla uppgiften att förhandla fram vad som gick med en hänsynslös och hämndlysten segrare? På det sättet skulle kommunisterna slippa undan vanäran och det historiska ansvaret för kapitulationen.

Den 5 mars, redan innan Casado inlett sin kupp, beordrades således de kommunistledare som lämnat Madrid för El Palmar att ta sig vidare till Elda, där de samlades i en stor byggnad med kodnamnet *posición Dakar*,[51] där Antonio Cordón och andra kommunister redan befann sig. För Enrique Lister var det uppenbart att medlemmarna av politbyrån betraktade kriget som förlorat. ”Bara därigenom går det att förklara att de stängde in sig i Elda”, sade han i början av 1970-talet, då han hamnat på kant med partiledningen men fortfarande var kommunist, ”och att de gav några av våra militära ledare, som återvänt från Frankrike, order att isolera sig där, långt från de fronter där strider pågick och från de stora industricentra, där de arbetande massorna fanns, och framför allt långt från Madrid, som varit vårt fort och då förvandlats till centrum för sammansvärjningen mot Republiken.”[52]

1966 hävdade Lister också, i enlighet med den dåvarande partilinjen, att de åtgärder som publicerats i *Diario Oficial* var en provokation som Negrín var skyldig till. ”När jag fick se *Diario Oficial* kunde jag inte dölja min indignation över sådan enfald”, skrev han, ”för i de sammansvurnas ögon var det som en banderilla, som de omedelbart kunde utnyttja som bevis

---

133-56 och Miguel Peydro i *Tribuna*, januari 1951. Den officiella kommunistiska versionen finns i *Guerra y revolución*, IV, sid. 281-89. Bland de fartyg som avseglade mot Nordafrika fanns kryssarna Miguel de Cervantes, Libertad och Méndez Nuñez, åtta jagare och flera mindre fartyg (se exempelvis, amiral Francisco Moreno, *La guerra en el mar*, sid. 280). Sedan Luis Romeros utomordentliga arbete publicerats 1971 har tre viktiga rapporter om händelserna i Cartagena av framträdande kommunistiska medverkande – Victor de Frutos, Francisco Galán och Joaquín Rodríguez – upptäckts i Archivo Histórico del Comité Central del PCE, Madrid, Carl. 35 och 54. Fotokopior i Hoover Institution, Bolloten Collection, file ”Cartagena Events, Mars 1939”.

[48] *Give Me Combat*, sid. 174.

[49] *Freedom´s Battle*, sid. 305.

[50] *The Spanish Civil War* (1977), sid. 911 [sv. uppl. *Spanska inbördeskriget*, sid. 722].

[51] *Guerra y revolución*, IV, sid. 296.

[52] *Basta!*, sid. 117.

för att vi kommunister hade återvänt från Frankrike för att ta över kommandoposterna och leda kriget på vårt sätt. Kunde Negrín verkligen låta bli att se konsekvenserna? Jag tror inte det."[53]

Å andra sidan uppgav Jesús Hernández, medlem av politbyrån och högste politiske kommissarie för arméerna i den centrala och södra regionen, senare när han lämnat PCE att "de åtgärder Negrín vidtog efter krav från politbyrån" härstammade från Moskva och var "en listig politisk provokation, en uppvigling till trots och revolt, den gnista som skulle tända upprorets krutdurk".[54] Men sanningen är att, även om åtgärderna kan ha gett både färg och form åt de rådande misstankarna om att kommunisterna kunde försöka ta makten och gett sammansvärjningen större vikt och betydelse, skulle Casados kupp ha inträffat också utan någon provokation från kommunistiskt håll. Och faktum är att det varken i den officiella radiokommuniké som Casados rebelljunta skickade ut vid upproret natten mellan den 5 och 6 mars eller i något av de anföranden de sammansvurna höll nämndes något om några åtgärder eller kupplaner av Negrín och kommunisterna.[55] Dessutom hade sammansvärjningen, som vi sett, varit i jäsning alltsedan Casado i början av februari inlett förhandlingar med nationalistiska agenter, innan Negrín och politbyrån återvänt till Spanien, och fått ökad drivkraft efter de allvarliga händelserna den 27 februari då ledningen för CNT i Madrid, med stöd av Cipriano Meras Fjärde armékår, lierat sig med Casado.

Hur som helst vet vi nu att PCE i slutet av februari gett upp allt hopp om fortsatt motstånd. Detta gäller även Negrín. Jesús Hernández står för ett av vittnesmålen om de sista dramatiska dagarna av Negríns och kommunistledarnas vistelse i Elda. Även om läsaren bör vara medveten om att hans uppgifter emellanåt visat sig sakna trovärdighet är det samtidigt viktigt att framhålla att de i vissa betydelsefulla avseenden överensstämmer med Togliattis rapport ill Moskva och med vad jag fått höra av flera ledande kommunister i Mexiko kort efter inbördeskriget och som varit vid Negríns sida ända in i det allra sista. Trots att Hernández uppgifter inte alltid behöver vara tillförlitliga går följande vittnesmål inte att avvisa rakt av bara för att det blivit på modet bland en del historiker att strunta i vad f d kommunister har att säga samtidigt som man okritiskt godtar andras. Hernández talar här om hur han tidigt på morgonen den 5 mars kom till Elda för att träffa Negrín:

> Klockan tre på morgonen dyker Negrín upp … Han ser ut som en luffare, orakad, med hatten neddragen över öronen … Han verkar oerhört trött …
>
> "Min vän, Hernández", sade han stillsamt. "När jag åkte från Frankrike till centrum- och sydzonen trodde jag att jag med 95 procents säkerhet inte skulle komma levande härifrån, men nu har det ökat till 99 procent … Vi har inget här att göra. Jag vill inte sitta och leda ett nytt inbördeskrig mellan motståndarna till Franco."
>
> "Men ert beslut kommer att förvandla allt till det mest infernaliska kaos", sade jag.
>
> "Inte mer än nu! Revolterna har redan börjat. Nu är det i Cartagena och inom flottan. I morgon kommer det att vara Madrid eller Valencia. Vad kan vi göra? Slå ned dem? Jag tror inte det är mödan värt. Kriget är definitivt förlorat. Om andra vill förhandla om fred tänker jag inte motsätta mig det."
>
> "Men vad var då meningen med alla utnämningar i *Diario Oficial*?", frågade jag, förvirrad och undrande.
>
> "De gjordes för att era kamrater krävde det. Jag ville göra dem till viljes i vetskap om att allt var till ingen nytta och rent av skadligt."
>
> Det var uppenbart att Negrín, motståndets man, premiär- och försvarsminister, den som mest lojalt och effektivt förkroppsligat den storartade kampviljan hos vårt folk under de svåraste tider, nu redan var död.

---

[53] *Nuestra guerra*, sid. 254.
[54] *Yo fui ministro de Stalin*, sid. 187.
[55] Se nästa kapitel.

Senare samma dag kom Togliatti och La Pasionaria till Elda och hade omedelbart ett möte med Hernández, som ställde en rad frågor. ”Togliatti tog av sig glasögonen”, minns Hernández, ”och som alltid när han var beredd att lyssna började han putsa dem.”

”Den första fråga som ställa dig är om jag, som medlem av politbyrån, har rätt att få veta vilka beslut som fattats? I Madrid fick jag på omvägar veta att ni fattat en hel rad beslut i väntan på fortsatta händelser. Jag fick inte ens veta vilka åtgärder det rörde sig om och inte heller förstår jag varför det är nödvändigt att låta revolter inträffa i stället för att förekomma dem och avvärja dem.”

”Den andra frågan”, fortsatte jag, ”är vad det finns för *fördelar* med Elda jämfört med Madrid eller Valencia som det ställe partiledningen ska befinna sig på?”

”Och den tredje är vad det finns för politiska skäl till de avpolletteringar och utnämningar som publicerats i *Diario Oficial* igår?”[56]

Togliatti fortsatte att putsa glasögonen. Emellanåt tittade han bestämt på mig med sin närsynta blick, som en fisk i ett akvarium … Trots att jag slutat tala ville varken Togliatti eller Pasionaria svara. Slutligen öppnade La Pasionaria eld.

”Kamrat Hernández vet mycket väl varför han inte fick någon kallelse till politbyråns möten. Vi var alla överens om att han inte skulle delta på politbyråns möten medan han ledde kommissariatet för Armégrupperna [i centrum- och sydzonen] för att inte väcka militärens misstankar och få de andra partierna att kritisera oss.”

”Det är sant men det är heller inte mindre sant att ni skulle hålla mig informerad om alla politbyråns beslut och höra med mig i förväg i alla frågor av avgörande betydelse”, sade jag.

La Pasionaria låtsades inte lyssna och fortsatte:

”Politbyrån bestämde sig för att installera sig i Elda för att hela tiden vara nära regeringen och kunna reagera med nödvändig snabbhet om så behövdes. Och slutligen var de utnämningar vi rekommenderade Negrín, och som publicerades i *Diario Oficial*, helt i överensstämmelse med vårt mål att rensa bort förrädare och vacklande i armén, att blockera kapitulanter och folk som intrigerade, defaitismen och konspiratörer, och ersätta dem med folk som är pålitliga och som visat det i hundratals strider, trogna folkets sak in i döden. Är det klart?”, avslutade hon i provokativ ton.

”Vad som är klart för mig”, svarade jag, ”är att om säkerhetsaspekter gjorde det tillrådligt för partiledningen att lämna Madrid borde man inte ha åkt till Elda utan i stället till Valencia, en stad av strategisk betydelse för republiken, där det finns utmärkta kommunikationsmöjligheter och som skulle göra det möjligt att snabbt agera mot konspiratörerna. Och det står också klart för mig att om vi väntar oss att huvudkuppen ska äga rum i Madrid är det där som en eller två av våra främsta militära ledare borde vara posterade tillsammans med en medlem av politbyrån. Och än klarare är det att de utnämningar som Negrín rekommenderades var en irreparabel blunder om ni inte förutsåg de förfärliga konsekvenserna. Om vi gjort allt detta i bestämd avsikt att provocera fram en revolt hade vi inte kunnat göra bättre ifrån oss. Kan du tala om för mig varför inte Modesto, Lister, Vega, Mendiola och de övriga inte redan är på sina nya poster?[57] Kan jag få veta vad de gör i Elda? Eller består deras uppdrag i att avvakta fortsatta händelser?”

Pasionaria spärrade ut klorna som en attackerad lejonhona.

”Jag tänker inte tillåta att kamrat Hernández kallar oss provokatörer …”

Nu blev Togliatti tvungen att ingripa.

”Jag är säker på att Hernández inte ville kalla oss provokatörer …” Hans röst var kylig, lugn som om han höll på att diskutera atomens sönderfall. Och sen fortsatte han på sitt jesuitiska vis: ”Denna kombination av militära utnämningar och skyddsåtgärder kommer dessvärre lite sent … Vi försökte i ett enda slag att rätta till all den skada som Negríns vacklan åsamkat när det gällde att rensa upp centrala platser på konspiratörer och förrädare. Saker och ting hade gått för långt. Men vilka andra åtgärder kunde vi ha vidtagit? … Att låta saker ha sin gång hade varit katastrofalt … Jag håller med om att våra kamrater omedelbart måste ta över sina nya poster och att vi bör överväga om det är

[56] Här misstar sig Hernández. Den *Diario Oficial* han talar om utkom dagen före.
[57] Hernández misstar sig. Varken Modesto eller Lister blev, som vi sett, utnämnda till någon post.

> tillrådligt att flytta till Valencia och etablera regeringen där. Även om Negrín är nedslagen måste vi gaska upp honom. I Madrid är allt så väl omhändertaget att inte ens en råtta kan röra sig. Om de försöker göra uppror kommer de att krossas på en halvtimme.”[58]

Av denna dialog kan man utgå från att Hernández inte visste att Togliatti snart skulle instruera de kommunistledare som kallats till Elda att lämna landet. Och det är faktiskt troligt att ingen av de spanska kommunistledarna kände till detta och att bara Togliatti, som fått axla det fulla ansvaret för att avsluta PCE:s insats i kriget, hade några klara planer för nästa akt i dramat.

[58] *Yo fui ministro de Stalin*, sid. 192-95.

Bilaga: Innehållsförteckning, engelska upplagan

Burnett Bolloten

The Spanish Civil War – Revolution and Counterrevolution

The University of North Carolina Press 1991

Contents

Foreword by Stanley G. Payne xi

Preface xvii

Author's Note xxi
Acronyms and Other Abbreviations xxiii
Leading Participants xxv

Part I: Civil War, Revolution, and the Collapse of the 1931-1936 Republic

1. The Brewing Upheaval 3
2. Divisions and Deadlock on the Left 21
3. Military Rebellion and Civil War 34
4. The Revolution and the Rise of the Third Republic 46
5. The Revolution Hits the Small Bourgeoisie 57
6. The Revolution in the Countryside. Libertarian Communism in Theory and Practice 62

Part II: The Rise of the Communists

7. Hope for the Middle Classes 81
8. The Popular Front 88
9. Foreign Intervention 97
10. Camouflaging the Revolution 110
11. Largo Caballero Forms a New Government 114
12. The Communists Strive for Hegemony 124
13. Dr. Juan Negrín and Julio Álvarez del Vayo 138
14. Spanish Gold Shipped to Moscow 145
15. Soviet Influence, Political Dissimulation, and the Plight of President Azaña 159
16. Spain in the Web of the East-West Diplomatic Conflict 168
17. Wooing Britain and France 180

Part III: Curbing the Revolution

18. Anarchist Philosophy and Government 191
19. The Anarchosyndicalists Enter the Government 196
20. Against the Revolutionary Committees 212
21. The Security Forces 216
22. Nationalization versus Socialization 222
23. A Democratic and Parliamentary Republic of a New Type 228
24. Balancing the Class Forces 236

Part IV: From the Revolutionary Militia to a Regular Army

25. The Revolutionary Militia 249
26. Discipline and the Anarchosyndicalist Militia 261
27. The Fifth Regiment 266

28. The Popular Army 272
29. General Jose Asensio. Largo Caballero Defies the Communists. The Government Leaves Madrid. 280
30. The Defense of Madrid, the Junta de Defensa, and the International Brigades. Miaja, Rojo, and Kléber 286
31. Soviet Officers, Journalists, and Diplomats *306*
32. The Libertarian Movement and the Regular Army 322
33. The Iron Column 333
34. Largo Caballero Breaks with Moscow *343*
35. Pressure on Largo Caballero Mounts *355*
36. Largo Caballero Hits Back *368*

Part V: The Communist Triumph

37. The PCE Cultivates the Moderate Socialists *381*
38. Catalonia: The Military Insurrection and Social Revolution *386*
39. The Rise of the PSUC. Dissolution of the Militia Committee *396*
40. The POUM and the Trotskyists *405*
41. Moving toward Open Warfare in Catalonia *414*
42. The May Events, Part 1 *429*
43. The May Events, Part 2 *447*
44. The Overthrow of Largo Caballero *462*
45. The Rise of Juan Negrín *474*

Part VI: The Reflux of the Revolution

46. The Negrín Government and the Reaction of the Libertarian Movement *483*
47. The PSUC Supersedes the CNT and FAI as the Dominant Force in Catalonia *490*
48. Communist Repression of the Anarchists and the POUM *498*
49. Highlights of the POUM Trial *516*
50. The Destruction of the Agricultural Collectives and the Council of Aragon *522*

Part VII: The Eclipse of Largo Caballero and Indalecio Prieto

51. Indalecio Prieto Challenges the PCE *535*
52. The PCE Courts the CNT 550
53. The Political Demise of Largo Caballero. The UGT and CNT Sign a Pact of Unity. 555
54. The Removal of Indalecio Prieto from the Defense Ministry *570*

Part VIII: Communist Influence Crests

55. The Second Negrín Government. Communist Predominance in the Army. 585
56. Communist Ascendancy in the Security Services *600*
57. Catalonia and the August Crisis 611

Part IX: Doubts, Divisions, and Disasters Proliferate. Communist Influence Wanes

58. Internecine Conflicts Grow 623
59. Why Are the People Fighting? *635*
60. Negrín's Thirteen War Aims 642
61. Hopes of Anglo-French Intervention Fade 650
62. The Fall of Catalonia 663

Part X: The End of the Resistance Policy

63. Negrín Returns to the Central-Southern Zone 685

64. Segismundo Casado, Cipriano Mera, and the Libertarians *702*
65. In Search of Scapegoats *711*
66. The Flight of Negrín and the End of the Third Republic 726

Notes 745

Bibliography 937

Acknowledgments 1019

Index 1027

Lästips

Historiska arbeten

Pierre Broué: Den spanska revolutionen (1931-1939)

Fernando Claudin: Den olägliga revolutionen (Spanien 1936-1939) (förf. f d spansk kommunistledare)

Tidsdokument

Felix Morrow: Spanien 1931-1937 och Om spanska inbördeskriget 1938-39 (artikelsamling)

Leo Trotskij: Om spanska revolutionen (1930-40)